

თამარ ბეროზაშვილი

**ქართული ენის
სასკოლო განმარტებითი
ლექსიკონი**

მეორე შესწორებული და შევსებული გამოცემა

ქართული ენის სასკოლო
განმარტავიტი ლექსიკონი
თამარ ბეროზაშვილი

მორე შესნორებული და შევსებული გამოცემა

სამეცნიერო რედაქტორი
ავთანდილ არაბული

© გამომცემლობა „დიოგენე“, 2007, 2008

ყველა უფლება დაცულია

ISBN 978-9941-11-045-0

კათილი მამზური მშობლიური ლიტერატურის წიაღში

თანამედროვე მოზარდების სწავლების პროცესში სხვადასხვა ტიპის ლექსიკონები სულ უფრო მეტ ადგილს იკავებს. ეს განპირობებულია იმით, რომ დღევანდელი მოსწავლე ბევრად უფრო აქტიური გახდა სწავლის პროცესის წარმართვის თვალსაზრისით და ახალი საკოლო სახელმძღვანელოები მეტად არის აღჭურვილი სპეციალური ინფორმაციებით და სასწავლო ამოცანების რეალიზაციასაც შეუდარებლად მეტი საცნობარო აპარატი სჭირდება.

ამ თვალსაზრისით ყოველთვის ყველაზე უფრო მწვავედ იგრძნობოდა იმ მდიდარი სალექსიკონო მასალის ზუსტი, ადეკვატური განმარტების აუცილებლობა, რომელიც ასე აქტიურად შემოაქვს სხვადასხვა პერიოდის მდიდარ ქართულ ლიტერატურას თანამედროვე ბავშვის ცნობიერებაში.

წარმოდგენილი ლექსიკონის დიდად გამოცდილი ავტორი, ფილოლოგიურ მეცნიერებათა დოქტორი თამარ ბეროზაშვილი ათ წელზე მეტია, რუდუნებით დასტრიალებდა ამ სალექსიკონო მასალას და არ ჩქარობდა მის გამოცემას. ამის მიზეზი ის იყო, რომ უკანასკნელ პერიოდში ქართული სკოლის საგანმანათლებლო პროგრამებში უმნიშვნელოვანესი ცვლილებები მიმდინარეობდა და სასკოლო სახელმძღვანელოებიც სულ უფრო მრავალფეროვან, რაც მთავარია, ენობრივად არაერთგვაროვან სახეს იღებდა. აუცილებელი იყო, ლექსიკონში ასახულიყო სკოლაში დაშვებული ყოველი ალტერნატიული სახელმძღვანელოს მონაცემები. ამიტომაც ამ ლექსიკონმა დროთა განმავლობაში სერიოზული რედაქციული ცვლილებები განიცადა, რათა ის სახე მიეღო, რითაც ის ახლა თქვენ წინაშეა წარმოდგენილი.

სასკოლო პროგრამებისა და სახელმძღვანელოების დადგენის პროცესი ჯერაც არ დამთავრებულა; თქვენი სასკოლო ლექსიკონი აქტიურ ცხოვრებას გააგრძელებს იმ კეთილისმყოფელ ცვლილებებთან ერთად, რაც სისტემის განვითარების აუცილებლობით კვლავაც იქნება განხორციელებული სკოლაში და თქვენ აქტიური თანამონაწილენი და თანაავტორები იქნებით იმ სიახლეებისა, რასაც ეს ლექსიკონი ყოველი ახალი გამოცემისათვის ასახავს.

წინამდებარე ლექსიკონი, ცხადია, მნიშვნელოვან სამსახურს გაუწევს ქართული ენისა და ლიტერატურის მასწავლებლებს, ვისაც პირველ რიგში უწევს იმ მძიმე ტვირთის ზიდვა, რაც მუდმივსა და ესოდენ სწრაფ ცვლილებებს ახლავს თან. ეს ლექსიკონი სწორედ მისი მეშვეობით უნდა იქცეს მოსწავლის სამაგიდო წიგნად მშობლიური ლიტერატურის უმდიდრეს სამყაროში გზის გაკვლევისას...

ავთანდილ არაბული
ფილოლოგიურ მეცნიერებათა დოქტორი

მეორე გამოცემისათვის

„ქართული ენის სასკოლო განმარტებითი ლექსიკონის“ პირველი გამოცემის (2007 წ.) შემდეგ გამოვიდა ქართული ენისა და ლიტერატურის ახალი სახელმძღვანელოები. საჭირო გახდა ამ ახალი სახელმძღვანელოების ტექსტების ლექსიკონისა და ფრაზეოლოგიზმების გათვალისწინება. ასევე გათვალისწინებულია ზოგი ისეთი ტრადიციული საპროგრამო ტექსტი, რომლებიც რეფორმირებულ სახელმძღვანელოებში აღარ აისახება, მაგრამ კლასგარეშე საკითხავ მასალაში დარჩა.

ლექსიკონის პირველ გამოცემაში შესულია 7000 სალექსიკონო ერთეული. მეორე გამოცემაში დამატებულია 1150 ახალი სიტყვა და იდიომატური გამოთქმა*.

ბუნებრივია, სალექსიკონოდ შეირჩა ისეთი სიტყვები, რომლებიც შეიძლება მოსწავლისათვის გაუგებარი ყოფილიყო. ასეთია, პირველ ყოვლისა, ძველი ქართული სიტყვები, მაგ.: *თესლ-ტომი, თვნიერ, ვაშკარანი...* ასევე ძველი ყოფის ამსახველი ლექსიკა, რომელიც დღეს ბავშვისთვის უცნობია, მაგ.: *ბანი, ერდო, კერა, შუაცეცხლი, დედაბოძი, თავხე...* ლექსიკონში სათანადოდ აისახა დიალექტური მასალაც. მაგ.: *ეფურტკნება, ვასმიე, თელათ...*

სიტყვას შეიძლება ჰქონდეს როგორც ერთი, ისე რამდენიმე მნიშვნელობა. ლექსიკონში განმარტებულია მხოლოდ ის მნიშვნელობები, რომლებიც შესაბამის ტექსტებშია დადასტურებული; მაგ.:

კლას-ი ძვ. საუბ. გაკვეთილი (სკოლაში). ხან ერთ კუთხეში მიაგდებდენ, ხან მეორეში და ამასობაში კლასიც თავდებოდა (აკაკი). კლასის გამოსვლამდე სულ ამნაირად გვემუსაოფა (აკაკი).

იმ შემთხვევებში, როდესაც სიტყვები გვხვდება რამდენიმე მნიშვნელობით, ეს მნიშვნელობები ნომრებით არის გამოყოფილი; მაგ.:

ზრახვა ძვ. 1. საუბარი, ლაპარაკი, მეტყველება. [ჰაბოშ] შესძინა სწავლად ქართულისა მნიგნობრობისა და ზრახვისა წსნილად (ჰაბო). **2.** ფიქრი. [მე-უღაბნოეს] განუდევნია გულიდამ ყველა მსოფლიო ზრახვა, ფიქრი, ნადილი (ილია). ამ ზრახვით გაიარა [აბდუშაპილმა] დიდი ეზო (აკაკი).

ზოგჯერ სიტყვა ავლენს ოდნავ განსხვავებულ მნიშვნელობას, მაგრამ ცალკე ნომრით გამოსაყოფი არ არის. ასეთ შემთხვევაში ვიყენებთ ორ პარალელურ ხაზს – ||. მაგ.:

გიშერ-ი ძვირფასი ქვა შავი ფერისა, ფისიანი ქვანახშირის სახეობა. ძღვნად მისართმევადაც ერთი დიდი გიშრის ჯვარი... გამატანეს (აკაკი). || **ფიგურ.** [ჯუმბერს] მელნის გუბენი გიშრის ლერწმით (= შავი წამწამებით) შემოესარა (საბა). ვარდნი, ზამბახნი და მიხაკნი და გიშრის მწყობრნი (= შავი წამწამების მწკრივები) რაედენგზის ტურფად გარდულთა სარკესა წყლისას (ა. ჭავჭავ.).

* ლექსიკონის ახალი გამოცემის მომზადებაში მონაწილეობა მიიღო არჩილ რაზმაძემ.

ომონიმები, ანუ ერთგვარი უღერადობის, მაგრამ განსხვავებული შინა-
არსის სიტყვები, დამოუკიდებელი ნომრებით არის წარმოდგენილი; მაგ.:

არე¹ მიდამო, არემარე, მხარე. და წარვიდეს ზოგად სამცხისა და ქართლისა,
არეთა მათ უდაბნოთა (გრ. ხანძთ.). მზე დამავალი მოჰფენს სიამეს მთიულეთისა
ხეობის არეს (ნ. ბარათ.).

არე² წელიწადის დრო. მოწეულიყო არე გაზაფხულისა (ქ. გამს.). გაზაფხულის
არენი მოსდგომოდნენ მთებსაც (ქ. გამს.).

უცნობი, ხმარებიდან გამოსული საგნებისა და მოვლენების აღმნიშვნელი
სიტყვები შედარებით დაწვრილებით არის განმარტებული; მაგ.:

კევრ-ი პურეულის გასალენი იარალი: სამკუთხედის ფორმაზე შეკ-
რული ფიცრები, კაყით (იხ.) მოჭედილი, უბამენ ხარებს ან
ცხენს. იფქლი ღვარძლად გარდაიქცა, ზედ მობრუნდა ცეცხლის კევრი
(დ. გურამ.). [შპ-აბასს] ბაგვები გაუფუფიო, ...კევრით გაულენიო (გ. ლეონ.).

ლენავ-ს მარცვლის გამოსაცლელად პურეულის თავთავეებს ფშენის,
ამტვრევს, აქუცმაცებს (კევრით ან კომბანით). ასე ჰგონია ღუმ-
მანსა, არცა ხენენ, არცა თესვენო, არცა უბიათ ხარები, არცა კალოსა ლენ-
ვენო (ხალხ.). მუნ ახლოს კალოს ლენვედენ, მიველ ვით დაბარებულ
(დ. გურამ.).

ხოლო უფრო გავრცელებული სიტყვების განმარტებად უპირატესად
გამოყენებულია სინონიმები, რათა მათ თავიანთი როლი შეასრულონ მოს-
წავლეთა ლექსიკის გამდიდრებაში; მაგ.:

ადევდებ-ა აღელდება, გამძვინვარდება, გაშმაგდება, გადაირევა
(მდინარე). გადაირია მდინარე, ადევდა, აბობოქრდა (გ. ჩოხ.).

ბეჩავ-ი ღარიბი, ლატაკი, გაჭირვებული; საბრალო, სანყალი, საცო-
დავი. „რა მექნა ბეჩავს? საბრალო თავი სად შემეფარა, გადამერჩინა?!“
(ილია). ცოტა მაქვს, ცოტას ევერდები, ბეჩავთაც გაუზიარებ (ვაჟა). „რას
უნდა გიქადდეს ამაზე უარესს?! აბა, რას უბნობ, შე ბეჩავო!“ (შ. არაგვი).

მყარი ლექსიკური შესიტყვებანი (ფრაზეოლოგიზმები, იდიომები)
ცალკე ლექსიკურ ერთეულად არის შეტანილი, რომ მოსწავლეს მისი ნახვა
გაუადვილდეს; მაგ.:

ბერაში გაატარებს მკაცრად დასჯის, დატუქსავს, გაუჯავრდება,
დააშინებს. „იმ მამასახლისზე ცალკე გაგატარებენ ბერაში“ (გ. შატბ.).

სიტყვის განმარტებას მოსდევს სადოკუმენტაციო მასალა, ანუ შესა-
ბამისი წინადადება ლიტერატურული ტექსტიდან; მაგ.:

გომიჯ-ი უსაფუერო, მაგარი ცომის პური, ნალვერდალში გამომ-
ცხვარი. ზენათის... დამზადებული ჰქონდა სტუმრებისათვის: ცხვარი, ინდა-
ური, ქათმები, ...ხაჭაპური, გომიჯები (დ. კლდ.).

ეცდილობდით, საილუსტრაციოდ მარჯვე ფრაზაც შეგვეჩინა და სხვა-
დასხვა ავტორებიც წარმოგვეჩინა. ზოგჯერ საჭირო გახდა ამა თუ იმ
სიტყვის განმარტების სიტყვასიტყვით გადმოღება რომელიმე სხვა ლექ-

სიკონიდან. ასეთ განმარტებას ახლავს შესაბამის ლექსიკონზე (ავტორზე) მითითება; მაგ.:

გარეთხა „ნიაშორი, ქურციკი“ (ქეგლ^{**}). მონადირეთა მრავალთა... მოიცვენს
ოთხნი გარე-თხანი (გრ. ხანძთ.).

ვიგრი-ი ძვ. „ნიანგი“ (საბა). ვიგრი [რაუდენს] დაარქვა ღორმუცელობის გამო
გიორგიმ (ქ. გამს.). მათაც ვიგრივით შეუტყეს ახალ ქვირითს (ქ. გამს.).

სახელი (არსებითი, ზედსართავი, რიცხვითი, ნაცვალსახელი) წარ-
მოდგენილია სახელობითი ბრუნვის ფორმით; ბრუნვის ნიშანი გამოყოფილია:
აბედ-ი, გულითად-ი, აგრეთ-ი, ათშვიდმეტ-ი...

ზმნა ძირითადად წარმოდგენილია ანმყოფ (ან მყოფადის) მესამე პირის
ფორმით. პირის ნიშნები გამოყოფილია დეფისით და ანბანის რიგში გათ-
ვალისწინებული არ არის. მაგ.: **გულისობ-ს, გაუუყაფ-ს, ჰ-კადრებ-ს, მო-ს-
თრავ-ს.**

როდესაც ამას მასალა მოითხოვს, ცალკე ერთეულებად არის წარმოდ-
გენილი სახელზმნა – საწყისი და მიმლეობა – სახელობით ბრუნვაში. მაგ.:
მოქცევა, მოსვლაჲ, ლიცლიც-ი, ვნებულ-ი, მოკვეთილ-ი, ილაჯნანყვეტ-ი.

ლექსიკონში უცვლელად არის შეტანილი ისეთი ფორმები, რომელთა
ანალიზი და ანმყოფი გადაყვანა რიგით მკითხველს გაუჭირდება. მაგ.:
ასმიოდ-ა ძვ. ესმოდა, გაეგონა...

ერთი და იმავე სიტყვის ორი ვარიანტის არსებობის შემთხვევაში გამო-
ყენებულია ნახევარკავები; მაგ.:

ააკოკოლ ნავიებ-ს ერთმანეთზე დადგამს, სიმაღლეზე დაანყობს
(ბევრ რამეს), – აახუხულავენს. [გამყიდველებმა] შემა... კედლის ძირას
ააკოკოლეს (რ. ინან).

ნახევარკავები გამოიყენება იმ შემთხვევაშიც, თუ სიტყვა იხმარება
როგორც ზმნისწინით, ისე უზმნისწინოდ; მაგ.:

იმზღლევ-ა იშლება და დაბლა ცვივა, ჩამოიწვება, ჩამოიიქცევა,
ჩამოინგრევა. კლდეები ითმენდნენ... და ძირს არ იმზღლეოდნენ
(თ. რაზიკ.).

ლექსიკონში ამჯერად არ არის შეტანილი „ვეფხისტყაოსნის“ ლექსიკური
მასალა, რამდენადაც „ვეფხისტყაოსნის“ ნაწყვეტები, რომლებიც თითქმის
ყველა კლასში ისწავლება, იქვე სრულად არის განმარტებული, ხოლო პოემის
სასკოლო (ნ. ნათაძისეულ) გამოცემაში ყოველი სტროფი აღჭურვილია
დეტალური განმარტება-კომენტარებით.

** ქეგლ-ი – ქართული ენის განმარტებითი ლექსიკონი.

შემაჯავებელი

გვარები

სრულად წერია: იოანე, მათე, ლუკა, დემეტრე (მეფე დემეტრე I), რუსთაველი (შოთა რუსთაველი), ვახტანგ VI (მეფე ვახტანგ VI).

მარტო სახელით წერია: ილია (ილია ჭავჭავაძე), აკაკი (აკაკი წერეთელი), საბა (სულხან-საბა ორბელიანი), ვაჟა (ვაჟა-ფშაველა), ბესიკი (ბესარიონ გაბაშვილი), ანა (ანა კალანდაძე).

- ი. აბაშ. – ირაკლი აბაშიძე
- ა. აბაშ. – ალექსანდრე აბაშელი
- გ. აბაშ. – გრიგოლ აბაშიძე
- ზ. აბზ. – ზაზა აბზიანიძე
- ი. აბულ. – ილია აბულაძე
- ნ. ავალ. – ნიკო ავალიშვილი
- ნ. ამამ. – ნელი ამამუკელი
- ჭ. ამირეჯ. – ჭაბუა ამირეჯიბი
- ნ. ანან. – ნინო ანანიშვილი
- მ. ანთ. – მიხეილ ანთაძე
- ა. არაბ. – ავთანდილ არაბული
- შ. არაგვ. – შიო არაგვისპირელი
- ლ. არდ. – ლავრენტი არდაზიანი
- ი. არჩ. – ირმა არჩუაშვილი
- გ. ასათ. – გურამ ასათიანი
- ლ. ასათ. – ლადო ასათიანი
- დ. აღმ. – დავით აღმაშენებელი
- ნ. ბაგრ. – ნიკო ბაგრატიონი
- ი. ბალახ. – იაკობ ბალახაშვილი
- ნ. ბარათ. – ნიკოლოზ ბარათაშვილი
- ნ. ბართ. – ნომადი ბართაია
- ვ. ბარნ. – ვასილ ბარნოვი
- ა. ბატონიშვ. – ანუკა ბატონიშვილი
- ი. ბატონიშვ. – იოანე ბატონიშვილი
- ა. ბაქრ. – აკაკი ბაქრაძე
- ბარ. – ბაჩანა
- ა. ბელ. – აკაკი ბელიაშვილი
- ვ. ბერ. – ვუკოლ ბერიძე
- მ. ბერძენ. – მერაბ ბერძენიშვილი
- თ. ბექ. – თედო ბექიშვილი
- ლ. ბოკერ. – ლამარა ბოკერია
- ბ. ბრეგვ. – ბაჩანა ბრეგვაძე
- ე. გაბ. – ეკატერინე გაბაშვილი
- ზ. გამს. – ზვიად გამსახურდია
- კ. გამს. – კონსტანტინე გამსახურდია
- ვ. გაფრ. – ვალერიან გაფრინდაშვილი
- გ. გეგ. – გურამ გეგეშიძე
- გ. გეგეჭკ. – გივი გეგეჭკორი
- ა. გელ. – აკაკი გელოვანი
- მ. გელოვ. – მირზა გელოვანი
- ი. გოგებ. – იაკობ გოგებაშვილი
- ლ. გოთ. – ლევან გოთუა
- ი. გრიშ. – იოსებ გრიშაშვილი
- დ. გურამ. – დავით გურამიშვილი
- რ. დარჩ. – რუსუდან დარჩიაშვილი
- თ. დიას. – თამარ დიასამიძე
- გ. დორ. – გურამ დორჩანაშვილი
- ნ. დუმბ. – ნოდარ დუმბაძე
- ი. ევდ. – იროდიონ ევდოშვილი
- გ. ერისთ. – გიორგი ერისთავი
- რ. ერისთ. – რაფიელ ერისთავი
- თ. ვას. – თამაზ ვასაძე
- ლ. თუშ. – ლია თუშური
- შ. იათ. – შოთა იათაშვილი
- ი. იმედ. – იოსებ იმედაშვილი
- ი. იმნ. – ივანე იმნაიშვილი
- რ. ინან. – რევაზ ინანიშვილი
- მ. ინას. – მათა ინასარიძე
- ო. იოს. – ოტია იოსელიანი
- ზ. კაკაბ. – ზურაბ კაკაბაძე
- პ. კაკაბ. – პოლიკარპე კაკაბაძე

მ. კახ. – მედეა კახიძე
 ზ. კიკნ. – ზურაბ კიკნაძე
 დ. კლდ. – დავით კლდიაშვილი
 ს. კლდ. – სერგო კლდიაშვილი
 ვ. კოტ. – ვახუშტი კოტეტიშვილი
 ნ. კურდლ. – ნიკო კურდღელაშვილი
 თ. კუხ. – თამაზ კუხიანიძე
 მ. ლებან. – მურმან ლებანიძე
 გ. ლეონ. – გიორგი ლეონიძე
 ნ. ლომ. – ნიკო ლომოური
 კ. ლორთქ. – კონსტანტინე ლორთქიფანიძე
 ნ. ლორთქ. – ნიკო ლორთქიფანიძე
 მ. ლორთქ. – მერაბ ლორთქიფანიძე
 ნ. მან. – ნოდარ მანაგაძე
 გ. მარგვ. – გივი მარგველაშვილი
 ე. მალრ. – ელგუჯა მალრაძე
 ი. მაჭ. – ივანე მაჭავარიანი
 მ. მგალ. – მზია მგალობლიშვილი
 ს. მგალობ. – სოფრომ მგალობლიშვილი
 ნ. მგელ. – ნარგიზა მგელაძე
 ს. მენტ. – სტიფანე მენტეშაშვილი
 ი. მეუნარგ. – იონა მეუნარგია
 გ. მთანმ. – გიორგი მთანმინდელი
 მინჩხი – იონანე მინჩხი
 ა. მირცხ. – ალიო მირცხულავა
 ბ. მიქ. – ბარბალე მიქელაძე
 ა. მორჩ. – აკა მორჩილაძე
 ლ. მრელ. – ლადო მრელაშვილი
 ლ. მროვ. – ლეონტი მროველი
 ი. მტბ. – იონანე მტბეყარი
 ნ. ნაკაშ. – ნინო ნაკაშიძე
 გ. ნიშნ. – გიორგი ნიშნიანიძე
 შ. ნიშნ. – შოთა ნიშნიანიძე
 ი. ნონეშ. – იოსებ ნონეშვილი
 გ. ორბ. – გრიგოლ ორბელიანი
 ი. ონოფრ. – ირაკლი ონოფრიშვილი
 გ. პეტრ. – გურამ პეტრიაშვილი
 გ. რაზ. – გულქან რაზიკაშვილი
 თ. რაზიკ. – თედო რაზიკაშვილი
 პ. რამ. – პაატა რამიშვილი

გ. რობაქ. – გრიგოლ რობაქიძე
 ვ. როდონ. – ვახტანგ როდონაია
 გ. რჩეულ. – გურამ რჩეულიშვილი
 ბ. საბ. – ბეატრისა საბაშვილი
 მ. სალ. – მამუკა სალუქვაძე
 ზ. სამ. – ზაალ სამადაშვილი
 ნ. სამ. – ნიკო სამადაშვილი
 გ. სარ. – გიგლა სარიშვილი
 თ. სახოკ. – თედო სახოკია
 ვ. სიხ. – ვლადიმერ სიხარულიძე
 ა. სულაკ. – არჩილ სულაკაური
 ბ. სულაკ. – ბაკურ სულაკაური
 გ. ტაბ. – გალაკტიონ ტაბიძე
 ნ. ტაბ. – ნოდარ ტაბიძე
 ტ. ტაბ. – ტიცვიან ტაბიძე
 დ. ტურ. – დათო ტურაშვილი
 დ. უზნ. – დიმიტრი უზნაძე
 ა. ურუშ. – აკაკი ურუშაძე
 ლ. ფულ. – ლაშარ ფულარიანი
 მ. ქარჩ. – მოსე ქარჩავა
 ჯ. ქარჩხ. – ჯემალ ქარჩხაძე
 ი. ქასრ. – ირაკლი ქასრაშვილი
 ლ. ქიარ. – ლეო ქიარელი
 თ. ქიტოშ. – თეა ქიტოშვილი
 გ. ქიქ. – გერონტი ქიქოძე
 თ. ქიქ. – თინათინ ქიქოძე
 ა. ლლ. – ალექსანდრე ლლონტი
 ა. ყაზბ. – ალექსანდრე ყაზბეგი
 დ. ყიფ. – დიმიტრი ყიფიანი
 გ. ყიფშ. – გრიგოლ ყიფშიძე
 ა. შან. – აკაკი შანიძე
 ს. შანშ. – სანდრო შანშიაშვილი
 ნ. შარაშ. – ნინო შარაშენიძე
 ნ. შატ. – ნუგზარ შატაიძე
 გ. შატბ. – გიორგი შატბერაშვილი
 დ. შენგელ. – დემნა შენგელაია
 მ. ჩიტ. – მანანა ჩიტიშვილი
 ს. ჩიქ. – სიმონ ჩიქოვანი
 გ. ჩოხ. – გოდერძი ჩოხელი
 დ. ჩუბინ. – დავით ჩუბინაშვილი
 თ. ჩხენკ. – თამაზ ჩხენკელი
 შ. ძიდ. – შოთა ძიდიგური

დ. წერედ. – დავით წერედიანი
გრ. წერეთ. – გრიგოლ წერეთელი
ო. ნიკლ. – ომა ნიკლაური
ნ. წულ. – ნოდარ წულეისკირი
მ. ჭაბ. – მიხეილ ჭაბაშვილი
ა. ჭავჭ. – ალექსანდრე ჭავჭავაძე
გ. ჭალად. – გიორგი ჭალადიძელი
რ. ჭეიშ. – რეზო ჭეიშვილი
ვ. ჭელ. – ვახტანგ ჭელიძე
ო. ჭილ. – ოთარ ჭილაძე

ალ. ჭინჭარ. – ალექსი ჭინჭარაული
კ. ჭიჭ. – კონსტანტინე ჭიჭინაძე
გ. ჭუმბ. – გია ჭუმბურიძე
ზ. ჭუმბ. – ზურაბ ჭუმბურიძე
ი. ჭყ. – ილია ჭყონია
ბ. ხარ. – ბესიკ ხარანაული
მ. ხუც. – მარინე ხუციშვილი
ივ. ჯავახ. – ივანე ჯავახიშვილი
მ. ჯავახ. – მიხეილ ჯავახიშვილი
რ. ჯაფარ. – რევაზ ჯაფარიძე

უავტოროდ დასახელებული წყაროები

ბასიან. – „ბასიანის ბრძოლა“
ბიბლ. ისტ. – ბიბლიური ისტორია
გალობ. სულ. – გალობანი სულისანი
გრ. ხანძთ. – გიორგი მერჩულე, „ცხოვრებაჲ წმიდისა გრიგოლ ხანძთელისაჲ“
დაუჯდომ. – დაუჯდომელი
ვისრამ. – „ვისრამიანი“
იოდასაფ. – იოდასაფი
მით. – მითები
ნინო – „ცხოვრებაჲ წმიდისა ნინოჲსი“
ფსალმ. – ფსალმუნი
ღმრთისმშობლ. – ღმრთისმშობლისანი
შუშან. – იაკობ ხუცესი – „წამებაჲ წმიდისა შუშანიკისი დედოფლისაჲ“
ძლისპ. – ძლისპირნი
ჰაბო – იოანე საბანისძე, „წამებაჲ წმიდისა და ნეტარისა ჰაბოჲსი“

ტერმინები

არაბ. – არაბული
ახ. – ახალი
ბარბ. – ბარბარიზმი
ბერძ. – ბერძნული
გადატ. – გადატანილი
გერმ. – გერმანული
ებრ. – ებრაული
ეთიოპ. – ეთიოპიური
ეკლ. – საეკლესიო
ესპ. – ესპანური
ზლაპ. – ზლაპარი

თავაზ. – თავაზიანად
თანდ. – თანდებული
თურქ. – თურქული
თქმულ. – თქმულება
ინგ. – ინგლისური
ინდ. – ინდივიდუალური
ირონ. – ირონიულად
ისტ. – ისტორიული
იტალ. – იტალიური
იხ. – იხილეთ
კუთხ. – კუთხური

ლათ. – ლათინური
 ლანძღ. – ლანძღვა
 მართ. – მართებული
 მონღ. – მონღოლური
 მოძვ. – მოძველებული
 მრავლ. – მრავლობითი
 ოს. – ოსური
 პატივისც. – პატივისცემით
 პოეტ. – პოეტური
 პოლონ. – პოლონური
 რუს. – რუსული
 საერთაშ. – საერთაშორისო
 სანსკრ. – სანსკრიტი
 საუბ. – საუბრული
 სპარ. – სპარსული
 უმართ. – უმართებულო

უპატივც. – უპატივცემულოდ
 ფიგურ. – ფიგურალური
 ფრან. – ფრანგული
 ქეგლ – ქართული ენის
 განმარტებითი ლექსიკონი
 შდრ. – შეადარეთ
 ჩართ. – ჩართული
 ძვ. – ძველი
 ძვ. ებრ. – ძველი ებრაული
 ძვ. ქართ. – ძველი ქართული
 ნიგნ. – ნიგნური
 წყევ. – წყევლა
 ხალხ. – ხალხური
 ხელოვნ. – ხელოვნური
 ჰოლან. – ჰოლანდიური

ანბანი

ა – ან	მ – მან	ღ – ღან
ბ – ბან	ნ – ნარ	ყ – ყარ
გ – გან	ო – ონ	შ – შინ
დ – დონ	პ – პარ	ჩ – ჩინ
ე – ენ	ჟ – ჟან	ც – ცან
ვ – ვინ	რ – რაე	ძ – ძილ
ზ – ზენ	ს – სან	წ – წილ
თ – თან	ტ – ტარ	ჭ – ჭარ
ი – ინ	უ – უნ	ხ – ხან
კ – კან	ფ – ფარ	ჯ – ჯან
ლ – ლას	ქ – ქან	ჰ – ჰაე

შენიშვნა: ნიგნში გამოყენებულია ძველი ქართული ასოებიც – ჭ (ე მერვე), ძ (იოტა),
 კ (ვიე), ლ (ხარი), შ (პოე). „ვ“-ზე დანყებული სიტყვები ლექსიკონში „ხ“-ს შემდეგაა
 მოთავსებული.

ა

აბდღვრიალებ-ს კაშკაშს დაანეებინებს, ააბრიალებს. თუ არც ყაყაროს ცეცხლია და არც ახალი იარა, მა ეს ბებერი კრნანისი რა ძალამ აბდღვრიალა? (ლ. ასათ).

აბუყბუყებს-ს ბუყბუყს დაანეებინებს, აახმაურებს, აახმიანებს (წყალს). [ჯიხვას] თავი წყალში აქვს ჩაყოფილი, აბუყბუყებს, ცოტათი მოითქვამს სულს, ისევ აბუყბუყებს (რ. ინან).

ააკოკოლ რაქებს-ს ერთმანეთზე დადგამს, სიმალლეზე დაანეებინებს (ბევრ რამეს), - აახუხულავებს. [გამყიდველებმა] შეშა... ედღის ძირას ააკოკოლეს (რ. ინან).

აამებს-ს სიამოვნებას მოჰგვრის, გაახარებს. არა აამონ ან თვალთა გული შენისა ხილვითა (გ. ორბ).

ააპილოლებ-ს გააცხარებს, გაამნარებს, გაანინმატებს. შეიქმნა ერთი ყვირილი, ამ „შემოდგომის აზნაურობის“ ხსენებამ ბევრი ააპილოლა (დ. კლდ).

ააფუტებს-ს კუთხ. ააბოლებს, გაჭირვებით აანთებს ცეცხლს. კერას შეუბერეს სული, ისევ გააღვივებს, ისევ ააფუტეს (ნ. დუმბ).

ააქარცივებს-ს პოეტ. ცივ, სუსხიან ქარს შეუყენებს. ბნელ ღამეს ააქარცივებს მყივანი მიკიოტები (გ. ტაბ).

ააღერებს-ს უნაყოფოდ გაზრდის (მცენარეს), - ააჩოყებს. [სანუთრომ] ვით ბოლოკი მქნა აერეზი, ამაჩოყა, ამაღერა (დ. გურამ).

ააღლეს-ს წაართმევს, გამოსტაცებს; ააცლის, მოჰპარავს. [ლორმა] იხელთა დრო, მეძგერა და ზე ამაღლიტა მჭადი (აკაკი).

ააშვებინებს-ს ეშმაკეულობისაგან, მოჯადოებისაგან გაათავისუფლებს. „[ეფროსინეს კუდიანობას] აბრალევენ თურმე და პირში ეუბნებიან, ვითომ ეგებ ამით მაინც ააშვებინონ“ (დ. კლდ).

ააჩოყებს-ს იხ. ააღერებს.

ააჩქამებს-ს ხმას, ჩქამს გამოალებინებს, აახმიანებს. [გოგოთურ] ფანდურსაც შააფლარუნებს, თითს ააჩქამებს ბერასა (ვაჟა).

ააცმაცუნებს-ს ხშირ-ხშირად აამოძრა-

ებს ტურებს რამის სათქმელად ან შესაჭმელად. [ყამამ] აპრუნული პირი ააცმაცუნა და ახლად მიღებულ ზიარებასთან ერთად თავის სულის შხამიც ამოანთხია (მ. ჯავახ).

აახლებ-ს მიუგზავნის ვინმეს. „თქვენმა სიძემ გაახლათ ჩემი თავი“ (აკაკი).

ააზ-ი ფულის ერთეული - ოცი კაპიკი (თეთრი). [სამამლე ნინილებს] დაეზრდი... და თითოს თითო ააზად დაეყიდი (საბა). „ორი ააზის წმინდა სანთელი აგინთე“ (ილია). „შუშაში ორი ააზი მოგცე?“ (ე. გაბ).

აბანოურის ხე კაკლის ხე. „ისეთს სასახლეს აგიგებ, სულ მარმარილოს ქვისასა, შიგა-შიგ ფიცარს ჩაუყრი აბანოურის ხისასა“ (ზღაპ).

აბანცალეხული- რყევით, ბარბაცით მავალი (სიმთვრალისაგან). აბანცალეხული სამადაძე [კაცებს] შუაში მოექცათ (დ. კლდ).

აბატი- [ლათ.] კათოლიკეთა მღვდელი. მიუთითა... აბატმა... ჯერ წიგნზე, შემდეგ ტაძარზე (ე. როდონ. და სხვ., VII კლ.).

აბგა მხარზე გადასაკიდი ჩანთა. „[დავითს] გუშინ საღამოზედაც... ერთი აბგა მწყერი გამოგზავნა“ (ილია). მას უყვარდა ეს წიგნი, ჭრელი აბგის მშვენება (გ. ლეონ). თევდორე პაპა მხარზე აბგას გადაიკიდებდა... და... პატარა სადგურისაკენ გასწევდა (რ. ინან).

აბდალ-ი კუთხ. ჩერჩეტი, სულელი. „[ცოლი] ყოფდა და გექცა, ვინ გოუჩერებოდა მაგისთანა აბდალს?“ (ე. სიხ).

აბედ-ი ხის სოკო, ნაცარტუტაში გამოხარშული, ტალკევისით გაჩენილი ნაპერკლით ცეცხლის მოსაკიდებლად. [ღვთისუნელმა] ტალკევისი, აბედი ამოიღო, დააკეფსა, ყალიოხს აბედი დაადო და... ბოლუბა დაუწყო (ვაჟა).

აბეზარს მოვა მოთმინება გამოელევა, გაბეზრდება. [მათია] იქამდისინ აბეზარს მოსულიყო, რომ ჩვეულებრივ სიბრალულსაც კი ველარ გრძნობდა (ა. ყაზბ).

აბზინდი ქამრის, თასმის შესაკრავი ლითონისა, - ბალთა. „მეიტა, მეჯანო, ჩინიკი იქნება რამე, ...ენა არ ქონება აბზინდს“ (დ. კლდ).

აბზუება ტუჩისა ანევა ზედა ტუჩისა (დაცინვის, დანუნების ნიშნად). [ქალმა] მოინია და გადაუჭრჩულა [ეკვირინეს] ტუჩების აბზუებით (დ. კლდ).

აბრა სასწორის შესაწონასწორებელი სა-
წონი. [უფალო, გურამიშვილის] გვერდთ-ხელთ-
ფერხთ სისხლი შენი სასწორს აბრად შეუდევ. გა-
წუმსუბუქე, მიძიე ცოდანი შეუნდევ (დ. გურამ).

აბრაგ-ი ძე. ტყეში გავარდნილი, ყაჩ-
ალი. „სტყუი! ეს ასე არ იქნებოდა თუკი იყო
მსგავსი რამ, მისულები აბრაგები იქნებოდნენ“
(ლ. ქიაჩ.). „ვინ რას გაგვიბედავს ამ ორ სახე-
ლიან აბრაგ-მეთქი“ (ჭ. ამირეჯ.).

აბრალე-ს ძე. ამტყუნებს, ადანაშაუ-
ლებს, საყვედურობს, უწყრება, ტუ-
ქსავს. [მამამან გრიგოლ] პოვნა იგინი სამც-
ხეს და აბრალა ფარულად ნასვლაჲ მათი (გრ.
ხანძთ.). თავს ვაბრალე: „რად ვეჭმენ, მე აბანოს
რას ვაქნევდი, ან მეფის ნევეულობასა?“ (საბა).
აბრამეანი, ძეთაგან ისმავლისთა აბ-
რაამის – ებრაელთა მამამთავრის ძის
– ისმავლის შთამომავალი (ისმაველმა
დაუდო სათავე არაბი ბედუინების
მოდგმას). [ჰაბო] ნაშობი იყო აბრამეანი, ძე-
თაგან ისმავლისთა (ჰაბო).

აბრმოზ-ს ძე. აბრმავებს, თვალს უხ-
ვევს. ჭყვის უკეთესი საქონლად არარა სა-
ქონელია, მაგრამ თუ ნდომა გულს აბრმოზს,
არ ადვილ საშოვნელია (დ. გურამ).

აბრუ გაუტყდება სახელი გაუტყდუ-
ბა, ავტორიტეტი შეეღახება. როცა...
ხრიკიან ადვოკატს... აბრუ გაუტყდებოდა და
არაეინ მიეკარებოდა, იგი ადგილს მოინაც-
ლებდა (დ. კლდ.).

აბრუგასატხე-ი დასაცინი, მასხარად
ასავდები. „არც ისე აბრუგასატხეი კაცია,
როგორც ჩვენ ავიგდეთ“ (გ. შატბ.).

აბრუნებს (მინას) ღრმად ბარავს. „სანამ
სოფელში იყავი და ბარით მინას აბრუნებდი,
...ნამდვილად არსებობდი“ (ე. სიხ.).

აბსოლუტური ჭეშმარიტება უდავო,
სრული სიმართლე. „რაც პირველად დაგი-
ნახე, მე ვაღიარე აბსოლუტური ჭეშმარიტება
მშვენიერებისა“ (ნ. დუმბ.).

აბსურდულობა შეუსაბამობა, უაზრობა,
არალოგიკურობა. გამაოცა გამჭრიახობი-
სა და აბსურდულობის საკვირველმა ნარევემა
(ე. მალდ. თარგმ.).

აბუძგულ-ი აბურძგული. „შაინც რა საძა-
გელი თმა მქონდა, აბუძგული, აჯაგრული,
მოუხეშავი“ (ა. სულაკ.).

აბჭალაე-ს ბრჭყალს გაპკრავს, ჩაბ-
რჭყალავს, ხელში ჩაიგდებს. შამპში
ესტვერ ვითა ნიბლია, ესტქევი, არვინ არ ამ-
ბჭალოსა (დ. გურამ).

აბჯარი-ი ძე. საომარი იარაღი, ალჭურ-
ვილობა. ვაჟკაცსა – გული რკინისა, აბჯარი
– თუნდა ხისაო (ხალხ.). [ჯოჯოლა] თან აბ-
ჯარს ისხამს ტანზედა (ვაჟა).

აგარა ძე. იხ. აგარაკი. ერთი აქლემი და
ერთი ვირი, დიად დაღლეტილნი, დამშობილ-
დნენ, ...ნავიდნენ აგარათა ადგილთა. დიდად
გასუქდენ მთასა მას ზედა (საბა).

აგარაკ-ი ძე. სახნავ-სათესი, ველი, სა-
ძოვარი, მიწა, მამული. [ჰაბომ] დაუტე-
ვა... მონაგებნი და აგარაკები (ჰაბო). [კურა-
პალატმან] შენირნა ადგილნი კეთილნი და
შატბერდისა ადგილი აგარაკად ხანძთისა
(გრ. ხანძთ.). სხვა მეზობლები აგარაკთა ად-
გილთა წარსულიყვენს და იგი (= არაბი) ვერ
გაყოლოდა (საბა).

აგარის ნათესავი ძე. არაბი; მაჰმადიანი,
– აგარიანი. [სამთა მათ ძმათა ველმწიფეთა]
დაიპყრნეს ფრიადნი ქუეყანანი და განიოტნეს
აგარის ნათესავნი (გრ. ხანძთ.).

აგბობ-ს ძე. ხარშავს (კერძს). და მაშინ
არა ეგბო [ბასილის], სხუაჲ შევაგებ და მი-
ვართვ, რამეთუ მრავალთა დღეთა არარაჲს
გემოჲ ეხილვა (გრ. ხანძთ.).

აგებულება ორგანიზმი; აღნაგობა. ჩვენი
გმირის აგებულებაში ორი სრულიად განსხ-
ვავებული არსება მოთავსებულიყო (ი. მაჭ,
ნ. ანან. თარგმ.).

აგელე-ს კუთხ. აგელეებს, აჭენებს
(ცხენს). „ჩვენ უშიშიც მარჯვეს ჰყავ, რო-
გორ აგელეებს ლურჯასა?!“ (ვაჟა).

აგონგროვებ-ს კუთხ. აწყენარებს, ამ-
შვიდებს, უყვავებს. შალვა ცხარობდა,
ზაალ მოთინებშიდან გამოდიოდა და ელიზ-
ბარი ორ ცეცხლ შუა იყო, ორივე მხარეს აგონ-
გროვებდა (აკაკი).

აგრეთ-ი ამგვარი, ამნაირი, ასეთი, ამის-
თანა. აგრეთი გქონდეს გუნება, ვით მონ-
მენდილი ცა არი (ხალხ.).

აგრძნა ძე. გაიგო, შეიტყო, ცნო, მიხ-
ვდა. შესამეამან და მეოთხემან იგვიე ზმანება
თქვეს, ვითა დაედევთ პირი, გაუკვირდა მეფე-
სა და სიქიშვე მათი ვერ აგრძნა (საბა).

ადათ-ი ხალხში გავრცელებული ჩვეულება, წესი, – ტრადიცია. ეგ ქრისტიანული რწმენით კი არ მოსდით, არამედ ადათის... შესანახად სჩადიან (მ. ჯავახ.).

ადამის უამისა დიდი ხნისა, ძალიან ძველი; ძალიან ბებერი. „ცას შევაბერდი, ადამის უამისა შევიქენ“ (ა. ყაზბ.).

ადამის შვილი ადამიანი. „რამდენი ადამის შვილი ჩამოდის ამ ქვეყანაზე, ათასი ფერი და ფერადი, ვის რას გაუგებ?!“ (გ. ლონ.).

ადგილის დედა ადგილის მფარველი ღვთაება. პირბადრი, სახენათელი, თმაგაშლილი „ადგილის დედა“ ბუნების სანუგეშოდ [ხეებს] სიყვარულზე, სინმინდებზე და სიცოცხლეზე ზღაპარს უამბობს (ვაჟა).

ადევდებ-ა აღელდება, გამძვინვარდება, გაშმაგდება, გადაირევა (მდინარე). გადაირია მდინარე, ადევდა, აბობოქრდა (გ. როხ.).

ადესა 1. ვაზის ჯიში, უშვებენ ხეზე, ისხამს სურნელოვან შავ ყურძენს, – იზაბელა. [ბიჭები] ადესის მსხვილ ლერწებს ჩამოეკონინალებიან (ნ. ტაბ.). 2. ამ ყურძნის ღვინო. [ბებიაშ ანანისას] ანკარა ადესით სავეჭქია მიანოდა (ნ. დუმბ.).

ადლ-ი 1. სიგრძის საზომი ერთეული, დაახლოებით უდრიდა ერთ მეტრს. უსუჰმა სტყორცნა ისარი და [გველეშაპს] ცხრა ადლი კუდი მოსწყვიტა (ზღაპ.). [ლუარსაბმა და დარეჯანმა] წუთუ ნახევარი საუკუნე იმისათვის იცხოვრეს, რომ ოთხი ფიჭვის ფიცარი ეშოვნათ და სამ-სამი ადლი მინა?! (ილია). ერთი ადლის სიგრძე... ხანჯალი... გოლიათს თეძოზე ჩამოეკიდა (მ. ჯავახ.). 2. საზომად გამოყენებული ადლის სიგრძე ჯოხი. [ვაჭარი] სწორეს ადლსა და სასწორსა ხელში არ ამრუდებდესა (დ. გურამ.). „[თავადიშვილებს] ესლა აკლიათ, ადლი ამოიჩარონ ილიაში, სოფელ-სოფელ იარონ და „სავაჭრო, სავაჭრო“ იძახონ“ (ილია).

ადრე ძე. ჩქარა, მაშინვე, იმავე წამს. ადრე უსმინა ცოლმან [ხუროს], პურნი არდაგსა გაუხვივნა (საბა).

ადრიდა კუთხ. წინათ, უწინ. „ადრიდა ერი ერობდის, გული გულობდის, ვაჟი ვა-უბადის, ქალი ქალაბდის“ (ილია). „ადრიდა ავად თუ კარგად ჩვენ ჩვენი თავნი ჩვენადვე გვეყუდნეს“ (ილია).

ადრივ ადრიდანვე, ძველთაგანვე. სომეხნი, მხნენი, ხელოვანი მომგებლობისა, პირსა ქვეყნისას ამა საქმით ადრივ ცნობილან (ა. ჭავჭ.).

აებლოტებ-ა წვალებით, გაჭირვებით ავა, ახოხდება, აფორთხდება. მთის მცხოვრებნი... ცაში თუ აებლოტებოდნენ, თორემ სხვა საშველი აღარ იყო (თ. რაზიკ.).

აენტებ-ა აქ: გული მოუვა, გაცეცხლდება, გაბრაზდება. პანტემ ეს გაიგონა და აენტო, ...ბიჭებს გაცეცხლებული თვალები უჩვენა (ნ. წულ.).

აეყრებ-ა ზედაპირიდან მოშორდება, ასძვრება, აეცლება. ასე გეგონებოდა, [სვავს] მთელი კანი აეყარა (ვაჟა).

აეშლება ბალანი, თმა ელდისაგან, შიშისაგან თმა ყალყზე დაუდგება, ძალიან შეეშინდება, შეძრწუნდება. ცუდად ამეშალა თავზე ბალანი, მივხვდი, რძე გაუშრა უბედურ დედას (კ. ლორთქ.).

აეძრახებ-ა კუთხ. ხმას გასცემს, დაეღაპარაკება. სად არიან შვილები, მე რომ მოგაბარე, გავალ, ავეძრახები, არ არიან, ქარია (ბ. ხარ.).

ავაზა ვეფხვის ჯიშის მტაცებელი ცხოველი, ვეფხვზე მომცრო, წინათ სანადიროდ წვრთნიდნენ. „უსასტიკესი მხეცია ავაზა (კ. გამს.). ელეისებრ მიჰქროდნენ ავაზები ტრამალზე (კ. გამს.).

ავალა სავალი, სადინარი (წყლისა, კვამლისა). „ეხლა კი წყალს ავალა პირალმა აქვს, როგორ უნდა იდინოს?“ (ილია).

ავალებ-ს ვალად ადებს, აკისრებს. ქისტებს ბევრს სისხლი ავალა [ზვიადაურმა], ... უდროდ საფლავში ჩალალა (ვაჟა).

ავანდასტა [სპარ.] თითბრის როდინი თავისი სანაყით. თაროებზე უნესრიგოდ ყრია საკითხავები, ავანდასტები და ფიალები (კ. გამს.).

ავანსცენა სცენის წინა ნაწილი, რომელიც ფარდის წინ არის გამოწეული. პროფესორი ავანსცენაზე გადმოდგა (ნ. ლორთქ.).

ავანტიურისტ-ი [ფრან.] უსაფუძვლო, უაზრო, დაუფიქრებელი, სახიფათო საქმის წამომწყები, ჩამდენი. როგორც

ყოველ ავანტიურისტს, მასაც რამდენიმე ხე-
ლობა ჰქონდა მომარჯვებელი (ქ. გამს.).

ავარა [სპარ.] ქუჩის ბიჭი, უსაქმური.
მოკრძალებით მდგომ მათხოვარს ავარამ
უთხრა: „დედი, რას გვანავლებ?“ (ნ. ლორთქ.).

ავარდება და დავარდება გაცხარებული
დატრიალდება, ყველანაირად ეცდე-
ბა, აქეთ ეცემა, იქით ეცემა. ხელახ-
ლა ავარდა და დავარდა სოლომანი, მაგრამ
არაფერი გამოვიდა, ... გრომ-კაპიკი ვერ იშოვა
(დ. კლდ.).

ავბედითობა უიღბლობა, უბედურება.
გვიან მოვდივართ ამქვეყნად და მივდივართ
უშაღ, ავბედითობით აღსავსეა გზა მიწურული
(ე. კოტ. თარგმ.).

ავიატორი-ი ავიაციაში მომუშავე პირი.
[თვითმფრინავს] მიესია ავიატორთა ჯგუფი,
5-6 საათში აანყევს და ჰაერში ააფრინებს
(ლ. ფულ. თარგმ.).

ავი სული დაეცემა ეშმაკი, მავნე შეიპ-
ყრობს, დაეუფლება. „ქაჯანას ავი სული
დასცემია და ლამის ხელიდან გამოაცალოს
დედ-მამას“ (ნ. ლომ.).

ავლი-ი ფერფლი. [ნმიდამან შუშანიკ] არცა-
ლა მცირედ სადა სცა ჯორცთა მისთა გან-
სუენებთა და შეიქმნა და დადნა, ვითარცა
ავლი (შუშანი). თავდაპირველად ავლში გახ-
ვეული ნალვერდალივით ღვიოდნენ სიტყვები
(ქ. გამს.).

ავლადიდება მთელი ქონება, სიმდიდრე.
„შენმა ძემ მთელი თავისი ავლადიდება შეძა-
ვებს გადააგო“ (ლუკა, 15).

ავლევი-ს კუთხ. დაჰყავს, ატარებს. „სირ-
ცხვილს ნუ მჭამევ, ძმობასა, ქუდმოხდილს
ქევენად ნუ მავლევი“ (ვაჟა).

ავლენ-ს ძე. სიარულს შეაძლებინებს,
ატარებს. „ღვინო ბრმას თვალს აღუხილებს,
საპყარს ავლენს და გლახაკს განამდიდრებსო“
(საბა).

ავრეზი-ი უნაყოფოდ გაზრდილი (ბოს-
ტნეული). [სანუთრომ] ვით ბოლოკი, მქნა
ავრეზი, ამაჩოყა, ამაღერა, თესლ-ამრეგით
გამახბო და უნაყოფოდ დამაბერა (დ. გურამ.).

ავყია ავისმთქმელი, ყიამყრალი. აქ: ცუ-
დი, ავი. და ეს შევიცან ავყია ხმებში: „ეს ბე-
დუინი, სჩანს, შემლილია“ (ქ. ჭიჭ. თარგმ.).

ავშანი მრავალწლიანი ყვავილოვანი

მცენარე, აქვს მაღალი ღერო და დაკ-
ბილული ფოთლები. ია გამოსულიყო აქა-
იქ კორდებზე, ავშანის... ბუჩქებში განაბული
(ქ. გამს.) [კაქები] გუნდ-გუნდად მიჰყვებოდ-
ნენ შეღმართებს, ფუსფუსებდნენ ავშანის ბუჩ-
ქებში (ქ. გამს.).

ავშარა აღვირი ულაგამოდ. ჯორმან ავ-
შარა ნაიყარა და აეშვა (საბა).

აზავთებულ-ი აღელვებული, ადიდებუ-
ლი (მდინარე...). ზოგჯერ კაცი დაჰყვებო-
და ამ დინებას და მის აზავთებულ ზვირთებში
დაცურავდა (გ. ნიშნ. თარგმ.).

აზარფეშა [სპარ.] ღვინის სასმისი, დიდი
ჯამი ვერცხლისა, ტარიანი. ასე ქეიფით
გაატარეს საღამომდის აფიცრებმა, ღვინოზე
თავისუფლად მიშვებულმა, ზედიზედ გადაპ-
კრეს აზარფეშები (ა. ყაზბ.). [კატეჰანი] გაო-
ცებული შესცქეროდა... ოქროს ლანგარებს,
აზარფეშებს (ქ. გამს.).

აზატ-ი [სპარ.] განთავისუფლებული
(ყმა). აზატ გლეხებს არაფერი გადასახადი
არ ემართათ (აკაკი).

აზატქმნა განთავისუფლება. [სპასალარს]
შეპყრობილ მონესეთა და ბერთა აზატქმნა
[უნდა] მოეთხოვნა (ქ. გამს.).

აზგამ შეძახილი ძაღლის გასაგდებად,
დასატუქსად. „ჰა, აზგამ, შე ბაითალმა-
ნო! აზგამი“ - დასძახა ელგუჯამ ძაღლსა
(ა. ყაზბ.).

აზიარებ-ს ქრისტიანული რიტუალი:
მორწმუნეს აღსარებას ათქმევინებს,
ნაკურთხ ღვინოსა და პურს (ქრისტეს
სისხლისა და ხორცის ნაწილს) მიაღე-
ბინებს. „ვამცენ მღდელსა, რაითა მსწრაფლ
აღმოვიდეს და აზიაროს ჯორცსა და სისხლსა
უფლისასა“ (გ. მთაწმ.).

აზიდავ-ს ასწევს, ააყენებს. [მოციქული]
აზიდნეს და ამართეს და ცნობად მოვიდა
(ბასიან.).

აზირი-ი ნაშუადღევო; ნაშუადღევის პუ-
რის ჭამა, ნაშუადღევის ჯერი. ყენს
ჰკადრეს: გაგვიარმებს ვახტანგ ახშამს და
აზირსა (დ. გურამ.).

აზლუქუნდება-ა ზლუქუნს დაინყებს,
ხმით ატირდება. გოგო უფრო ხმამალა აზ-
ლუქუნდა (რ. ინან.).

აზნაურ-ი ძვ. ფეოდალურ იერარქიაში მაღალი წოდების პირი, თავადზე დაბლა მდგომი. აზნაური და უაზნონი სოფლისა ქართლისანი მოვიდეს (შუშან.). [მელქისედეკმა] დიდძალი შენირულებანი ჩამოიტანა... აზნაურთა და უაზნოთა მიერ შორ-თმეული (კ. გამს.).

აზნაური დიდ-დიდნი დიდაზნაურები. მსგავსად მისვე სახისა აზნაური დიდ-დიდნი და ზეპური დედანი... მოვიდეს (შუშან.).

აზნოუშვილ-ი კუთხ. აზნაური. „მართლა ისე დაგლახაკებული კი არა ვარ, ზოგიერთი აზნოუშვილი რომ გინახავს“ (დ. კლდ.).

აზრახებ-ს „შთააგონებს“ (IX კლ. ქრ. 1999 წ.). აღძრა ეშმაკმან მებოსტენე... და აზრახა... მოკლვა [ეფთემესი] (გ. მთანმ.).

აზრზენ-ს ძვ. აღიზიანებს, აგულიანებს, აქეზებს. [ველმნიფე] იმრუშებდა, რამეთუ ეშმაკი ტრფიალებისა ფრიად აზრზენდა (გრ. ხანძთ.).

ათავებ-ს ძვ. შეასრულებს. „სხვას ანდერძს არა გეტყვი, ოღონდ ეს ათავო: ქოსა კაცი შენს საბრძანებელში ნუ გინდაო“ (საბა).

ათინათ-ი არეკლილი სხივი, ანარეკლი. კლდე რალაც ბრჭყვიანებით ირეკლავდა დაცემულ სხივებს, სხვადასხვა ფერის ათინათი თვალისმომჭრელად ირეოდა ერთმანეთში (ჯ. ქარჩხ.).

ათლეტი-ი ძალოსანი სპორტსმენი; სპორტული აღნაგობის ადამიანი. ნამდვილი ათლეტია, მეცნიერი და ასეთი აღნაგობა?! (გ. დოჩ.).

ათორმეტი-ი ძვ. თორმეტი. „ჭინჭველი შენიყარ და ერთსა ჭიქასა ათორმეტი დღენი დააყოფინე მშვიერსა“ (საბა).

ათრვამეტი-ი ძვ. თერვამეტი. [ჰაბო] იყო ყრმა ჭაბუკ ვითარ ათრვამეტის წლის (ჰაბო).

ათსამმეტი-ი ძვ. ცამეტი. [მამამან გრიგოლ] გამოირჩინა მათ შორის ძმანი ათსამმეტნი ხანძთისათვის საუხუცესოდ (გრ. ხანძთ.).

ათშაურიან-ი ძვ. ორმოცდაათკაპიკიანი ვერცხლის ფული. მეფე-დედოფალს სუფრაზე ულაგებდნენ... ვერცხლის მანეთიანებს და ათშაურიანებს (ნ. ლორთქ.).

ათჩვამეტი-ი ძვ. ჩვიდმეტი. და არს დასაბამი ტანჯვათა მათ წმიდისა შუშანიკისთა თთუესა აპნისისასა... და აღსრულებამ მისი

თთუესა ოკდონბერსა ათჩვამეტსა (შუშან.).

ათცხრამეტი-ი ძვ. ცხრამეტი. და არს დასაბამი ტანჯვათა მათ წმიდისა შუშანიკისა თთუესა აპნისისასა.. და კულად ტანჯვა ვარდობისა თთუესა ათცხრამეტსა (შუშან.).

ათხუთმეტი-ი ძვ. თხუთმეტი. ათხუთმეტისა დღისა მთვარე ნათელსა მისგან (= ხელმწიფის ძისგან) ითხოვდა (საბა).

აიაზმა [ბერძ.] ეკლესიისაგან დალოცვილი, ნაკურთხი წყალი. იკორთაში მღვდელმთავარმა გამოიყვანა წირვა, პარაკლისი გადაიხადა და აიაზმა ასხურა ჯარს (აკაკი).

აიალაფებ-ს ქონებას წაართმევს, აიკლებს, დაარბევს. [პატრონმა] სცნა ყოველი იგი ყოფილი, განყრა კაცსა მას ზედა, შეიპყრა, აიალაფა, მებრლმეთ მისცა სიკვდილად (საბა).

აიკვიატებ-ს აიხირებს, დაიჩემებს. ერთი აზრი თუ აიკვიატა, საშველი აღარ დაადგება (თ. დიას. თარგმ.).

აილანძებ-ა შორს ლანდვიით გამოჩნდება. ხრიკი ქარაფები აილანძებოდნენ ცის დასავალზე (კ. გამს.). თუხარისის ციხის სილუეტი აილანძა მის წარმოდგენაში (კ. გამს.).

აიმ აი იმ. „აგერ, აიმ მთას მარჯვნივ აუხვევ და გახვალ ხევსა“ (ილია).

აიმრიზებ-ა წყენას დაიმჩნევს, წარბს შეიკრავს. [ყამამ] პასუხი არ გამცა, მხოლოდ აიმრიზა და აიღმიჭა (მ. ჯავახ.).

აინუნშიც არ ჩაა აგდებს (არ მოსდის) ანგარიშს არ უწევს, ყურადღებას არ აქცევს, არაფრად მიაჩნია. „[ვილაც კაცი] აინუნშიც არ აგდებს, თქვენ რომ აქა ხართო“ (ზლაპ.). ყიზილბაში კი ათამაშებდა მოედანზე ცხენს, თითქოს ყაბახობაზე გამოსულა და ამოდენა ქართველობა აინუნშიაც არ მოსდისო (ილია). ბიჭუნამ... გაგულსიება აინუნშიაც არ ჩააგდო და თავისი მინც განაგრძო (დ. შენგელ.).

აიპრუნავს ტურებს უკმაყოფილების ნიშნად, დაცინვით ტურწს მალლა აინევს, ცხვირს აიბზუებს. ჯაყოს ცოლმა, განურულმა კნაჭა დედაკაცმა... ტურები აიპრუნა, ჩაიხიხიხათა (მ. ჯავახ.).

აის-ი განთიადი. საღამო ან ეგებ დილაა მიილის, შუქია აისის ან იქნებ დაისის (მ. ხალ.).

აისბერგ-ი ოკეანეში მოძრავი უზარმა-
ზარი ყინული. გემის... ბორტიდან... სამწვე-
ტიანი ულამაზესი აისბერგი მოჩანს (ლ. ფულ.
თარგმ.).

აიტყვი-ა კუთხ. ზედაპირი ასტყდება,
მოემტკრევა. ჭური რამდენიმე ადგილას
აიტყრა (ნ. დუმბ.).

აიტყვივებს აუტყვივარ თავს თავს შეი-
წუხებს იმაზე, რაც არ სჭირდება ან
არ ეხება. [პანტიმ] ოხვამეკარის მოვლა-პატ-
რონობა დავილა. ვინ დაავალა, ვინ სთხოვა?
რისთვის აიტყვივარ აუტყვივარი თავი? (ნ. წულ.).

აიტყვივებ-ა აღმური გადაჰკრავს სახე-
ზე, განითლდება, აიღვინება (სირცხ-
ვილით, წყენის... გამო). ლუარსაბი აიტ-
კიცა, მაგრამ თავი შეიკავა (ილია).

აიტოტებ-ა ყალყზე აიშრთება, უკა-
ნა ფეხებზე დადგება და წინა ფე-
ხებს მალლა აიშვებს (ცხენი). ცხენები
ერთხელ კიდევ აიტოტენ... და თანდათან
დაცხრნენ, დაოკდნენ (ნ. ბაგ.).

აიფურთნებ-ა უწესრიგობა გაჩნდება,
აირევ-დაირევა. ხევისთავის ნასახლარი პა-
ტარა ტბასავით აიფურთნა, ეზო სავესა გლე-
ხური თავებით, მოძრავი ხელებით და ყაყანით
(მ. ჯავახ.).

აიქორებ-ა ჯაგარს აიშლის თავზე და-
სახსმელად, საბრძოლველად შეიმარ-
თება. გამოიღვიძა გველეშაპმა, მალლა აილო
თავი, აიქორა, ერთი საზარლად იწილა და
მიასურა [მეომრებს] (აკაკი).

აიყრის ტანს გაიზრდება სიმაღლეში.
[ლოა] მხრებამდე ძლივს მწვდებოდა, ...მე საკ-
მაოდ ავიყარე ტანი (ა. ხულაკ.).

აიჩეჩავს მხრებს მხრებს მალლა აინევს
გაკვირვების ნიშნად. „და დღეს გაცნო-
ბილებთან ცეკვა, არა?“ – გოგო მხრებს აიჩე-
ჩავს (გ. დოჩ., ნ. მან.).

აიცნობ-ა მიხედვრა შესაძლებელი იქნე-
ბა, – გამოიცნობა. ადვილად აიცნობოდა,
რასაც ფიქრობდა ისაო (ვაჟა).

აიძლოლებს გაიყოლებს, თან წაიყვანს
(ჩვეულებისამებრ, წინ გაძლოლით).
ხარები მენახორემ აიძლოლა (რ. ჭეიშ.).

აკანტურებს (თავს) იქნევს (თავს). დაქან-
ცულ აქლემებსავით აკანტურებდნენ ახმაზი
დათოულები თავს (კ. გამს.).

აკანჭულ-ი გრძელკანჭებიანი, კანჭმა-
ლალი. როდესაც აბულაძის ბავშვი პირველად
დამანახეს, იგი ერთი უმწოდ აკანჭული გოგო
იყო (კ. ლორთქ.).

აკაპინებულ-ი შარვლის ტოტებაკეცი-
ლი, – დაკარნახებული. ხარებს... ყმანვი-
ლი გლეხი მიუძღვის, ფეხშიშველი და მუხლუ-
ბამდის აკაპინებული (ლ. ქიარ.).

აკეპავს-ს აკუნავს (ვინმეს ან რამეს). აი-
რებენ არხოტიონები ქისტეთს გადასვლას,
ცალხელა დოლაი ამოხტივით უნდა აკეპონ
(კ. გამს.).

აკვან-ი ჩვილი ბავშვის სანოლი, ხისა,
დასარწვევი, საგოგავებიანი. ბაზალეთი-
სა ტბის ძირას ოქროს აკვანი არისო (ილია).
აი, შენი პატარა აკვანი, რომელშიაც იწევი
(ი. გოგებ.).

აკვესებ-ს ნაპერწკლებს აყრევიწებს,
ანთებს (ცეცხლს). || **ფიგურ.** სამშობ-
ლოს დატოვება [ბაქრადეს] გულს სწყევტდა და
საყვარლის მოშორება ზედ ტანჯვის ცეცხლს
აკვესებდა (აკაკი).

აკიდო წყვილმტყენიანი ვაზის რქა, მოკ-
ლედ აჭრილი. წინანდალს ვაზი ამშვენებს...
როგორ რთავს, როგორ აშენებს აკიდოების
მკიდელი (გ. ტაბ.).

აკითხვინებ-ს მკითხავს მიმართავს რჩე-
ვისათვის, მომავლის გასაგებად. წავი-
და კაცი მკითხავთან და აკითხვინა (ზლაპ.).

აკლდამა ქვის სამარხი. ციხეში ერთი დიდი
ღრმა აკლდამა იყო. მართ ორი უტყვევანი განი
ჰქონდა. მკედარი ჩაიტანეს (საბა). ჩვენ აღტა-
ცებით დავცქერით განძებს, აკლდამის ქვეშე
მარჯვედ ჩასმულებს (ი. აბაშ.).

აკლობით კოჭლობით. ჩამოხტა ბოქაი მარდად,
აკლობით წავიდა თავადი ციხისკენ (კ. გამს.).

აკოკოლავებულ-ი ვინროდ და მალლად
დანყობილი, დადგმული (შეშა). ვინ-
როდ აკოკოლავებული შეშა საჩქაროდ გადა-
იხარა გვერდზე და მსუბუქი ურემიც თან
დაიტანა (ე. გაბ.).

აკოპიტებ-ს წინასწარ თლის, ჩორკნის.
ქორაფის ხეს რომ ვაკოპიტებდი, დავიცლიე
წალდი, დავიკარი კოჭში და შუა გავიბე (აკაკი).

აკროსტიხულად (სწორია აკროსტიქუ-
ლად) აკროსტიხის სახით, ანუ ისე,
რომ სტრიქონების დასაწყისი ბგერე-

ბისაგან სიტყვა გამოვიდეს. „არა მჯერა, რომ მართლა ასე წერია!“ – „აკროსტიხულად მიჰყე ზევიდან ქვემოთ თანმიყოლებით!“ (ა. ბელ.).

აკურთხებ-ს დალოცავს (სასულიერო პირი). მღვდელმა აკურთხა ის ბავშვი (ილია). წყეულ იყოს, ვინცა მუშა აკურთხა, მოკლებული ყოველგვარის შვებასა (გ. ორბ.).

ალაგას ადგილას, ადგილზე. [ცხენი] ერთ ალაგას ვერ ისვენებდა (ვაჟა).

ალაგე კუთხ. დადაბლებული ადგილი ლობებზე ადამიანის გადასასვლელად (ისე, რომ პირუტყვი ვერ გადავიდეს). „თუ სტუმრების მოსვლას არ გვაუწყებ, რად დაგსვესო კარის ალაგეზე“ (ქ. გამს.).

ალალ-ი ქორის მსგავსი პატარა მტაცებელი ფრინველი. [გლეხკაცებს] რომ... ოთარანთ ქერივი მიმავალი დაენახათ, ისე გაიფანტებოდნენ აქეთ-იქით, თითქო ალალ-მა დაჰქროლა წინილებსაო (ილია). როცა... [მელქისედეკი] მშენებლობის სათვალყოფოდ ჩამოვივლიდა, ორ ათასამდე მუშა ისე გაიტვრინებოდა, ალალმა ჩაუქროლაო ნიბლიების გროვას (ქ. გამს.).

ალალ-ი² ნამდვილი, მართალი, ხალასი, ჭეშმარიტი. [ვაჭარი] მეტად უზომოდ არამსა ალალში არა რევდესა (დ. გურამ.).

ალალ მისი მასზე უსაყვედუროა, მისი იყოს, შეარგოს. ვინაც მოჰკლავს ბაყბაყანსა, ჩემი შუბი ალალ მისი (ხალხ.).

ალანებ-ი ძვ. ოსები. ალანნი უცნაურ ლეგენდებს თხზავდნენ... სასწაულთა გამო (ქ. გამს.).

ალანძული-ი ანითლებული. [ბაჩილამ] ალანძული პირსახე ხელებში ჩაიმალა (მ. ჯავახ.).

ალაფ-ი ომში აღებული ქონება, – ნადავლი. საძვეარი აქვთ ხევსურთა ძვირი განძი და ალაფი (ვაჟა). უბრძანეს ზვიად სპასალარს,... მარბიელ ლაშქარსაც არ აეღო ალაფი, გარდა აბჯრისა (ქ. გამს.).

ალაყაფ-ი [არაბ.-თურქ.]: **ალაყაფის** კარები ეზოში შესასვლელი დიდი კარი, – ჭიქკარი. იანგული და პეტია სკოლის ალაყაფთან დაგვხედნენ (ნ. დუმბ.). დავითი დასვა კიბეზე და ალაყაფის კარებისკენ წამოვიდა (დ. ქიჩ.). ქალი დიდხანს გაყურებდა ალაყაფის კარებში მიმალულ ზურაბ ჩიჩუას (ნ. ლორთქ.).

ალეგორია [ბერძ.] გადატანით, მინიმ-ნებით ჩაქსოვილი აზრი ლიტერატურაში, ჩუქურთმაში. [ტაძრის] ოთხივე ფასადის რელიეფები ირანული ალეგორიებით იქნებოდა გადატვირთული (ქ. გამს.).

ალერდ-ი „ნედლი თივა“ (საბა). მას კაცსა ცხენისათვის ალერდი დაეთიბა, ხორომად შეეკრა (საბა).

ალვა ალვის ხე. ნაზიბროლა სახელია, სამეგრელოს ასულია, მონყვეტილი ცით ვარსკვლავი, ედემს ალვად ასულია (აკაკი).

ალვახაზ-ი თაფლიანი ნამცხვარი. აქ ალვახაზსა ზელდნენ, იქ ნუშსა და ნიგოზს არჩევდნენ გოზინაყისათვის (ილია).

ალიზ-ი გამოუწვავი აგური. [წმიდამან შუშანიკ] სასთაულსა ზედა თავი არა მიდვის, გარნა ალიზი ერთი დაიდვის სასთუნალ (შუშან.). პაერთიგან ხან აქლემის თავი ჩამოვარდა, ხან ფერხი, ...ხან ალიზის ნალენი (საბა).

ალილუია [ებრ.] „მღვდელმსახურებაში სხვადასხვა ლოცვის ბოლოს დასართავი სიტყვა“ (ქეგლ). ადიდე, სულო, უფალი ჩვენი, – ალილუია (ფსალმ.).

ალიონ-ი 1. ცისკრის ვარსკვლავი, – ვენერა. „ლამის ალიონი ამოვიდეს“ (ილია). ალიონმა აინია, დედამინა განათდა (ა. ყაზბ.). 2. განთიადი, გარიყრაყი, აისი. მუხა პირველი იგრძნობს ალიონს და პირველ სალამს განთიადისას (გ. ტაბ.).

ალიონზე გათენებისას, განთიადისას, გარიყრაყზე. ალიონზე ისევ ისე გაისმის მენახირის შოლტის ტკაცუნი (დ. შენგელ.). ალიონზე ძაღლები ყფვდნენ, ალიონზე ყიოდა მამალი (გ. რჩულ.).

ალიყური აქვს ნაჭამი ნაგემები, ნანვნივი აქვს სილა. [კოკას] არაერთხელ ჰქონდა ნაჭამი იანგულის ალიყური (ნ. დუმბ.).

ალლაპ-ი, **ალლახ-ი** [არაბ.] მუსლიმანთა, მაჰმადიანთა ღმერთი. „არც მოლაღატობას გაგამხელ, ალლაპი მომიცია თვემდებადო“ (აკაკი). „ალლახსა ვფიცავ, გაგამუსრავთ, მანამ ამკაფავთ ხმლებითა“ (ვაჟა).

ალმასის, **ალმასივით** ძლიერ მჭრელი, ბასრი. [დევმა] ალმასივით გახადა ის თავისი ხმალი (ზლაპ.). ყრუანტელი მივლის, როდესაც... [ლუგა ფრინველის] მოკაყული ნისკარტი და ალმასივით ბრჭყალები მაგონდება (ვაჟა).

ვაითუ [ძალმა] დაიჭირა დედაჩემი და თავის ალმასის კბილებით სწენს (ვაჟა).

აღმაცერად უცქერის ეჭვით უყურებს, არ ენდობა. პეტრე თავიდანვე აღმაცერად უცქეროდა თეიმურაზს, ჩუმჩუმად ყორანივით დასჩხაოდა (მ. ჯავახ).

აღმურ-ი „ცეცხლის ალი კვამლითურთ შავ-ნითლად აღმავალი, სქელი ნის-ლი“ (დ. ჩუბინ). „ველინ [დეფარნეს] აღ-მურსა ცთომისასა“ (ნინო).

ალო 1. ძვ. გუთნეულის ნევრებზე განა-ნილებული ხენის დღეების რაოდენო-ბა. [ოთარანთ ქერივი] სყიდვით იქნებოდა, ალოთი თუ თავისის გუთნით, ათის დღისას უსათუოდ მოჰხნავდა და მოსთესავდა (ილია).
2. რისამე დრო. როცა სადილობის ალომ მონაია, ეკვირინე თვითონ შევიდა რძალთან (დ. კლდ).

აღტობ-ს ასეველებს, ჟღენთს, ალბობს. ამ დროს ის მწირი სენაკში იყო, ცრემლით აღ-ტობდა ღვთისმშობლის ხატსა (ილია). ცრემ-ლი... აღტობდა... ბალიშს (ქ. გამს).

აღული კუდიანებსა შეძახილი ჭიაკო-კონასთან ვითომ კუდიანების დასა-ფრთხოვად. ერთი განუწყვეტილი ჟღავღა-ვით ურბენდნენ ჭიაკოკონას გარშემო, ხტუ-ნაობდნენ მასზე და ყვიროდნენ: „აღული კუ-დიანებსა, ჯვარი აქაურობასა!“ (ნ. ლომ).

აღლატი ღარიბი, მწირი. კეთილი ხე კეთილს მოიბამს, ...არცა აღლატი ხე რწყევითა და კაზმით გაკეთდება (საბა).

აღლაჯ-ი ავსული, ბოროტი (ადამიანი). გამახსენდა აღლაჯი დედინაცვალი (ქ. ლორთქ). „ხმა ჩაიწყვიტე, შე აღლაჯო!“ (ქ. ლორთქ).

აღლიშია [არაბ.] „საშუალო საუკუნეე-ბის მისტიკური მოძღვრება, რომე-ლიც ეძიებდა უბრალო ლითონების ძვირფას ლითონებად გადაქცევის საშუალებას“ (ქეგელ). [ფარსმან სპარს-მა] ქაიროში შეისწავლა... ხუროთმოძღვრება, აღლიშია და ფარსული (ქ. გამს).

აღლოს აულებს მიუხვდება, გაუგებს, გაიაზრებს. მღვდელმა ივანემ უფრო გვიან აულო აღლო ახალ ცხოვრებას და ანაფორა ჩოხაზე გასცვალა (მ. ჯავახ).

აღყა [არაბ.] 1. სიმი, ლარი (საკრავი-

სა), ძალი. „მაშინ ორძალი გამიტყდა და ვანებებდიო,... ახალ ალყას ვაბამდიო“ (საბა).
2. ბამბის ძაფი დაგრეხილი მამხალის საგულედ, - პატრუქი. მემამხლეთა ალყა და ქონი შემოზიდეს და მამხალები აანთეს (ქ. გამს). გამოჩნდა ქალი ლამაზი, შავის ტანსაცმლით მოსილი, როგორაც ალყა ტანა-და, ვარსკვლავი ცივამ მოცლილი (ვაჟა).

ამ სოფლით გასულა გარდაცვლილა, მომ-კვდარა. აღსავლის კარებთან ის სამი მეომარი ესეენა: ამ სოფლით გასულიყვენ (აკაკი).

ამა სოფლად ამქვეყნად. თითქოს მადღევიდ ამ სოფლად თავისუფლებას (ნ. ბარათ).

ამად ძვ. იმიტომ რომ, რადგანაც. რა-ზომცა სჩხუკედენ სანუთროს, ბრძენთ ბედი არ მოსწონდაო, ამად არც ლხინსა, არც ჭირსა გრძლად ბოლო არა პქონდაო (დ. გურამ).

ამანათ-ი [არაბ.] მიბარებული, მიწოდ-ბილი რამ, ანაბარი. „აქაო და კამეჩი პირუტყვიო, შებრალება არ უნდა, თუნდაც სხვის ამანათი, სხვის მონაბარი იყოს?“ (ილია).

ამაღმორნმუნება ცრუმორნმუნება. საზოგადოდ, დიდ ოჯახებში ყველგან ამაღ-მორნმუნება იყო გავრცელებული (აკაკი).

ამართავ-ს ააყენებს, ფეხზე დააყენებს. [მოციქული] აზიდნეს და ამართეს და ცნობად მოვიდა (ბასიან).

ამბიონ-ი [ბერძ.] კათედრა. წავედი აუდი-ტორიაში, ...ამბიონზე შემდგარიყო ნეკლიუ-დოვი (აკაკი). [ნეკლიუდოვი] ჩამოვიდა ამბი-ონიდან (აკაკი).

ამბორს-უყოფს ძვ. კოცნის, ეამბორება. ყოველი მოვიდოდეს... და ამბორს-უყოფდეს [ეფთემეს] (გ. მთანმ).

ამბოხ-ი ძვ. ხალხი, კრებული. და მივი-დოდა წმიდისა მის თანა ამბოხი მრავალი დე-დებისა და მამებისა (მუშან).

ამბრ-ი [არაბ.] სურნელოვანი ნივთიერე-ბა. ირონ. დიდი საქმე იყო პატრონამდის ისე მიგელნიათ, რომ ან არ გასვრილიყავით, ან კიდევ ერთი ამბრის სურნელება თან არ აგეყოლებინათ (ილია).

ამგუნებ-ს კუთხ. უკან უბრუნებს ძღვენს, ამწყრალებს, უწუნებს. „ნუ მამგუნებ, მეფვე, ძღვენსო, ვერ მივიღებ მე სიმდიდრეს, ვერ ვიქმ საქმეს ღვთის საწყენსო“ (აკაკი).

ამიერ ქუყყანით ძვ. ამ ქვეყნიდან, აქედან. „ნუ განხუალ შენ ამიერ ქუყყანით“ (ჰაბო).

ამიერ სოფლით გარდაიცვალა ამ ქვეყნიდან გავიდა, გარდაიცვალა, მოკვდა. [არსენი] ოცდაშუდ ნელ კათალიკოზობდა და მერმე გარდაიცვალა ამიერ სოფლით (გრ. ხანძთ).

ამით სახითა ძვ. ასე, ამგვარად, ამნაირად. „ამით სახითა მრავალნი უცებნი შეიტყუენიან“ (ჰაბო).

ამილახვრობა [არაბ.] სამეფო საჯინიბოებისა და აბჯრის გამგებლობა, მეჯინიბეთა უფროსობა. ვინც ადრე ამილახვრობას, ამირეჯიბობას, ემიკაღაბაშობას და ამირბარობას არად აგდებდა, დღეს იმას ჩაფრობაც კი ენატრებოდა (აკაკი).

ამინაშატის ხატი „ჩამოსხმული ილეკროს (იხ.) ხატი“ (საბა). [კათალიკოსმა მეფეს] ძელიცხოველის ჯვარი მიართვა... და ძვირფასი ხატი ამინაშატისა (ქ. გამს.).

ამირა [არაბ.] არაბეთის მბრძანებლის, ხალიფას ნაცვალის საქართველოში არაბთა ბატონობის დროს. ღონე ყოველი დაელოა და ტფილისს წარვიდა საჰაკ ამირისა (გრ. ხანძთ.). სარკინოზების ამირა ურედა ამ საქმეში ხელს თუ ცბიერი კეისარი ბასილი? (ქ. გამს.).

ამირბარობა [არაბ.] საზღვაო საქმეთა გამგებლობა, – ადმირალობა. ვინც ადრე ამილახვრობას... და ამირბარობას არად აგდებდა, დღეს იმას ჩაფრობაც კი ენატრებოდა (აკაკი).

ამირეჯიბი [არაბ.] დიდი მოხელე სამეფო კარზე, წესრიგის მეთვალყურე. კათალიკოსს, ჭყონდიდელს, ქართველ და ბიზანტიელ დიდებულებსა და ეპისკოპოსებს ამირეჯიბმა დაუდგა ტაბაკი (ქ. გამს.).

ამირეჯიბობა ძვ. ამირეჯიბის თანამდებობა, – მეფის კარზე წესრიგის მეთვალყურეობა. ვინც ადრე... ამირეჯიბობას... არად აგდებდა, დღეს იმას ჩაფრობაც კი ენატრებოდა (აკაკი).

ამირსპასალარი - „მთავარსარდალი, მხედართმთავარი“ (ა. შან.). ამირსპასალარი გაცხარებული ბრძოლის დროს მეფისათვის წასროლ შუბს გადაფარებია და დაღუპულა (ი. ქასრ.).

ამო¹ „ამოდი“ – შემოკლებით. „ახალდაბას ნულარ ხარო“, მეძახიან „ამო ბოლსა“ (დ. გურამ.).

ამო² ძვ. სასიამოვნო, საამური, საამებელი. „ალარ არის საწუთრო სოფელი ტკბილი და ამო“ (იოდასაფ.). მეფეთაგან სამს იქენებენ დიდებულნი: სიტკოსა წესიერსა, ნადიმსა ამოსა და ჭირში – ჭირსა და ლხინში – ლხინსა (საბა). ჰოი, მთა წმინდაე, მთაო წმინდაე, ადგილნი შენნი, ...ვითარ შეენიან, როს მონამენ ცვარნი ციურნი, ოდეს საღამოს დაშთენ ამოს ციაგნი ნელნი (ნ. ბარათ.).

ამოგადებ-ს მოსპობს, გაანადგურებს. „ველარ ხედაეთ, ...რომ ამოგაგადეს, ...ერთიანთ ამოგაგადეს?“ (დ. კლდ.).

ამობორცყლებ-ა ამოფოფხებება, ამობობლდება, ამოძვრება. ამობორცყდა, ამოვიდა, მელი შავად შეღებილი შეიქნა (საბა).

ამობოხრა კუთხ. მოოხება (გულისა), გაქარვება (დარდისა). [ქალი] ითხოვდა სრულს მარტოებას, რათა თავისუფლად შესძლებოდა გულის „ამობოხრა“ (ა. ყაზბ.).

ამოგდება მოსპობა, განადგურება. „ასე კაცის ამოგდება გაგონილა ქვეყანაზე?“ (დ. კლდ.).

ამოდქმნილი - სასიამოვნოდ, მომხიბვლელად შექმნილი, გაკეთებული. [ნიკორწმინდის] მკვეთრი და მოქნილი ხაზთა დასრულება არის ამოდქმნილი – ნატერის ასრულება (გ. ტაბ.).

ამოესაფრება - საფრად გამოიყენებს, ამოეფარება. [ქართველები] ამოესაფრნენ თავთავის ცხენებს, იბრძვიან (აკაკი).

ამოგთქომ კუთხ. ამოგთქვამ, წარმოგთქვამ, ვიტყვი. ლექსო, ამოგთქომ, ოხერო (ხალხ.).

ამოებით სიამოვნებით, ამოდ. მარგო თვალებს ამოებით ჰბჟუტავს, ...ტკბილად იზმორება (მ. ჯავახ.).

ამოვარვარდება - პოეტ. აღმოცენდება და წითლად გაიშლება, გაიფურჩქნება. ძველი კერის ადგილზე თავისით ბრონეული ამოვარვარებულიყო (გ. ლეონ.).

ამოვედ ამოდი! „ამოვედ, ვინცა ხარს იყავნება ღვთისა... ხელი ჩაველე ემაგ რკინის ჯაჭვს“ (ილია).

ამოიზგარაბ-ს ხმას ამოილებს, წარმოთქვამს ბგერა-ბგერა, ნაწყვეტ-ნაწყვეტ. „კარგი ბიჭია ნინია“ [თქვა ივანემ]: „ვენ...ნნაც-ვალე!“ – ამოიზგარაბ თეიმურაზმაც (მ. ჯავახი).

ამოიგებ-ს დახარჯულს მიიღებს, აინაზლად ურებს. კაცი არ ვიქნები, ორი იმოდენი, რაც მმართებს, ზედ არ დავხარჯვინო, სანამ ამოიგებს (დ. კლდ.).

ამოიმიუღარებ-ს დაბლა მყოფი, ნაქციეული შეეხევენება, სთხოვს. მიწაზე გულაღმა გაკავებულმა ბიჭმა... დაბლდან ამოიმუღარა (რ. ინანი).

ამოისხამ-ს ამოინნავს თასმით (ქალამანს). „აჰა, შე არ დასარჩენო, ამოისხი [ქალამნები] და ჩაიცივი!“ (ილია).

ამოილებს ნიშანში დაუმიზნებს (თოფს). [გლახუკი] გადაგა განზე, წამოიჩოქე ცალ მუხლზე და [ქორი] ამოილო ნიშანში (აკაკი).

ამოიჩრი-ს ამოიდეებს (ილიაში). ოთარანთ ქერივი შევარდა სახლში, ილიას ქვეშ ამოიჩარა ექესი შოთი (ილია).

ამოიძუებს კუდს გაეცლება იქაურობას, გაიპარება, გაიძურნება (შერცხვენილი). ვაი, თუ ირანის ლომმაც (= შაჰ-აბასმაც) აქ ამოიძუოს კუდი?! (აკაკი).

ამოინვდი-ს ამოაძრობს, ამოილებს. რამდენჯერ უნახავთ, რომ [ხალურს] ხმლის წვერი მინიდან ამოუნვადოს (ვაჟა).

ამოინვერებ-ა ცოტაზე გამოჩნდება, ამოვავა. დლით, ალიონის ანვეასთან ერთად, მოპირდაპირე მთიდან მზე... ამოინვერა... და ჩქარა იქაურობა დაპვარა ოქროსფრად (ა. ყაზბ.).

ამოიჭრის გულში მოინდომებს, გადაწყვეტს. სამხედრო სამსახური ამოვიჭერი გულში (აკაკი).

ამოიჯინებ-ს კუთხ. თვალში ამოილებს, აითვალუნუნებს. [მეორე აღმზრდელმა] ამოგიჯინა და ყოველ დანახვაზე გვეძახოდა „ტატარჩუკებს“ (დ. კლდ.).

ამოკვეთილი-ი მოხსნილი, გაუქმებული. „[გლებმა] არ იფიქროს, ბეგარა ამოკვეთილი მაქვსო“ (აკაკი).

ამორძალი-ი „მეომარი ქალი (ბერძნული თქმულებებით ამორძალები მოსახლეობდნენ შავი ზღვის სანაპიროზე,

ჰქონდათ საკუთარი, უმამაკაცო, სამეფო)“ (ქეგელ). ო. აფხაზეთო, ბევრი კარგი მოყმის გამდელი, ამორძალი ხარ მკერდმოჭრილი უსაქართველოდ (მ. ნიშნ.).

ამოსალებ-ი ძვ. მარცვლებად დაყოფილი სიტყვები ბავშვების საკითხავად ასოების შესწავლის შემდეგ. აქ კედლებზე ირგვლივ ქალაღის ფიცრები იყო ჩამოკიდებული, ზედ ანბანი და ამოსალები ეწერა და იმას აკითხებდნენ ყმანვილებს (აკაკი). [უფროსმა დამ] დამანყებინა კითხვა: მოკლე ხანში ანბანიც ვისწავლე და ამოსალებიც დაიწვი (აკაკი).

ამოსვირინგებულ-ი სხეულზე ფერადი მელნით მოხატული სხვადასხვა სახე, სიტყვა. [იანჯულის] მკერდზე ხალათი გადავუწიე და ლურჯად ამოსვირინგებული „შელადოს“ ნაიკითხე ხმამალა (ნ. დუმბ.).

ამოსხარტულ-ი კობტა, მოხდენილი, მოქნილი, ტანწვრილი. გზას არ უთმობენ ხევსურთა ბიჭები ამოსხარტული (ვაჟა).

ამოუგდებ-ს გაუფუჭებს, გაუვერანებს, გაუტიანებს. „თქვენ ამოგივარდათ თქვენი პატრონი, ...რავარც თქვენ ეს ჩემი ბოსტანი ამომიგდეთ!“ (დ. კლდ.).

ამოუვარდებ-ა გაუფუჭდება, გაუვერანდება; ამოუნწყდება. „თქვენ ამოგივარდათ თქვენი პატრონი ძირიან-ფესვიანად, რავარც თქვენ ეს ჩემი ბოსტანი ამომიგდეთ!“ (დ. კლდ.).

ამოუკვეთ-ს მოუხსნის, გაუუქმებს, გაათავისუფლებს (ბეგარისაგან). ამ ერთგული სამსახურისათვის [გლებკაცს] ამოუკვეთეს ნახევარი კვერცხის გადახდა (აკაკი). ნახევარ კვერცხის ბეგარა ისე აწუხებდა იმ გლებს, რომ რამდენჯერმე სთხოვა ბატონს: „ამომიკვეთეთ და ერთს ძროხას მოგართმევო“ (აკაკი).

ამოუტყეებ-ს ძვ. ამოუშვებს (დამწყვდეულს). „[მზიკებს] ლერწამში ჩავსხამ, ...რა წეროს კაკავი მოვა, ამოუტყეებ, ჰაერში ავლენ ორნი, ერთი ერთს თვალში უცემს, მეორე – მეორეში, თვალნი დაუბრმავდებიან და ჩამოცივიან“ (საბა).

ამოუხდებ-ა ამოუვა (მზე). ნეტავი ძმათა მრავალთა, ცხარე მზე ამოუხდება, ვერც ვინ წარათმს დიაცსა, ვერც ვინ შინ შემოუხდება (ხალხ.).

ამოუჯდება გული მწარედ, გულამოს-კვინით ატირდება. გულმა მიმტყუნა, ამო-მიჯდა და ყელში მომეჭვინა, ტირილით დავყევი კიბეს (ა. სულაქ).

ამოფშუება ამოსვლა კვამლისა, ამო-ბოლქვა. სახლების ერდოებიდანაც აქა-იქ კვამლმა იწყო ამოფშუება (დ. კლდ.).

ამოქიქნილი - კუთხ. ამოვლებული (მტვერ-ში), - ამოგანგლოული. «სარდიონმა გვერდ-ში ამოუყუნოს ჩემს რძალს მათი სოფლის ნაც-არში ამოქიქნილი ქალბატონი!» (დ. კლდ.).

ამოყურყურმაღვდებ-ა წყლიდან თავს ამოყოფს, - ამოყვინთავს. [ბიჭი] როდესაც ამოყურყურმაღვდა, აივანი უკვე შორს იყო და ნანანავებიანი გოგო გარკვევით აღარ ჩანდა (ა. სულაქ).

ამოლრანტულ-ი ამოთხრილი, ამოლრმა-ვებული. მკითხავმა თავის გარშემო თვალი გადააჯლო და ერთი ამოლრანტული რაღაცა შენიშნა (ილია).

ამოშანთავ-ს ამოწვავს, ძირფესვიანად ამოიღებს. მაგრამ ვინ მოჰკლა ჩვენი „ვარა-და“, ვინ ამოშანთა ქართლში ვარძია? (ი. აბაშ).

ამოშიფვრა დაშიფრული, გასაიდუმ-ლოებული ნაწერის ამოკითხვა. კრიპ-ტოგრამასთან მქონდა საქმე და საჭირო იყო მისი ამოშიფვრა (ა. ბელ.).

ამოჩნდებ-ა მინიდან თავს ამოყოფს, ამოვა (მცენარე), ამოიწვერება. აი, ეს ორი დღეა, რაც ჩემი დობილი სასუტელაც ამოჩნდა (ვაჟა).

ამოჩულული - კუთხ. ჩერებით ამოტე-ნილი, დაგმანული. [მგელმა ბოსლის] კე-დელში გამოჭრილ, ამოჩულულ სარკმელს შე-ხედა (ნ. შატ.).

ამოხორავებულ-ი გროვად ამოყრილი (მინა). ბალავრიდან ამოხორავებული წითელი მინა ეყარა საძირკელის გასწვრივ (რ. ჭეიშ).

ამრეშებულ-ი ფერშეცვლილი დამნი-ფების, შემოსვლის წინ, შეფერილი, შეთვალებული. [ნინია] გულცქერით შეი-საყვარლა ამრეშებული ყანები (ვაჟა).

ამტვრევ-ს გაჭირვებით ლაპარაკობს (არა-მშობლიურ ენაზე). მაჰკა ქართულს ამტვრე-და, ბაჩილა რუსულს ანვალბდა (მ. ჯავახ.).

ამუნიცია [გერმ.] სამხედრო პირის ყო-

ველდლიური სახმარი ნივთები (ჩანთა, სავაზნე, მათარა...). „ოფიცერს ამუნიცია შენ ჩამოართვი“ (ლ. ქიაჩ.).

ამქარ-ი [სპარ.] 1. ხელოსნების გაერ-თიანება, კავშირი. კრივი, ამქარი, ცეკვა, ართურმა, ეს ადათები ძველთაგან ძველი, გადაივინა სიტყვამ ქართულმა (ი. გრიშ). 2. ძმაკაცი, ამყოლი, თავისი ქუისა. შუალამე რომ შეიქნა, [ფარსადანი] თავის ამქარში გასწევსა (ხალხ.).

ამლერებ-ს ძე. ათამაშებს იხ. მლერა. [ქოსა] მიყვანიდა მეფემან, ვაზირსა და მას ჭადრაკი ამლერა (საბა). ამა იგი (= მეფე) მათს ბელს ისე განაგებს, ვითა ამლერდეს იგი კამათ-ლებს (ნ. ბარათ.).

ამჩატდებ-ა მსუბუქად, დაუფიქრებლად მოიქცევა, - აგულიანდება, აჩქარდე-ბა. [ოტია] ნანობდა, რომ აქ ფეხი შემოდგა, ამჩატდა, არ გაფრთხილდა, თუმც გამოცდი-ლიც იყო (დ. კლდ.).

ამცენებ-ს კუთხ. აღმოაცენებს. მინა ამ-ცენებს მწვანილსა (ვაჟა).

ამძორებულ-ი მძორად, ლეშად ქცეული. ადამიანს ზიზლს ჰგვრიდა იმის წარმოდგენა, რომ ამ თითქმის ამძორებული პირუტყვის (= მომაკვდავი მგლის) ლუკმად უნდა ქცეუ-ლიყო (გ. ნიშნ. თარგმ.).

ამწყალობ [ნ]ებ-ს კუთხ. ხატს შესთ-ხოვს ვისიმე დღევგრძელობას ან სუ-ლის ცხოვნებას. „ვის ამწყალობნებ, ალუ-დაუ, ამა კურატით შავითა?“ (ვაჟა). „ამწყა-ლობებენ, ამწყალობებენ!“ - [გოჩა] პირჯვრის გადაწერით მოჰყვანა... ხალხის დალოცვას (ა. ყაზბ.).

ამხანაგ-ი აქ: მოადგილე თანამდებობის პირისა. ამბიონზე შემდგარიყო ნეკლიუდო-ვი, მეფე რომ სენატის პროკურორად და მინ-ისტრის ამხანაგად იყო (აკაკი).

ამხედრდებ-ა ცხენზე შეჯდება. დავითი კი ამხედრებულა თავის ბედაურზე, ლაშქარს წინ გაძლოლია (ნ. ნულ.).

ამხედრებულ-ი ცხენზე მჯდომი. ამხედ-რებული [მეფე] მიჰყვან იმ ხმას (ბიბლ. ისტ.).

ამხნევ-ს ამხნევებს. თამარი ლოცავს ჯვარი-თა, ჯარს ამხნევს გულის უხევით (გ. ორბ.).

ანაგებ-ი აგებულ, აშენებული. უცხოის მთაზე კოშკი ნახეს, ანაგები ბროლის ქვისა (თქმულ.).

ანაგებად მთელ სხეულზე. [შვილიშვილს] ეგრე უნდა ჩაპყოლოდა ანაგებად თავიდან ფეხის ფრჩხილებამდე (გ. ლონ.).

ანაზღად იხ. ანაზღეულად. [მეფეს] სპასალარის მონყენით მღუმარებამ გაუფუჭა გუნება ანაზღად (ქ. გამს.).

ანაზღეულად მოულოდნელად, უეცრად, უცბად. [სვეისტოფორმა] მით ყურადღება კრებულის მიიპურო ანაზღეულად (აკაკი). მოულოდნელად ზენამოიჭრა მეფე, ...ნასვლა დაპირა ანაზღეულად (ქ. გამს.).

ანამდვილებ-ს კუთხ. კვერს უკრავს, ეთანხმება, ადასტურებს. ამას ვფიქრობ და გულოც ამასვე ანამდვილებსა (ხალხ.).

ანაფორა [ბერძ.] სასულიერო პირის ზედა ჩასაცმელი, გრძელი და განიერი. „მართალია, ანაფორა გავიხადე, მაგრამ ქრისტეს მოძღვრება ეზღაც ძვალ-რბილში მამქეს გამჯდარი“ (მ. ჯავახ.).

ანაძრახ-ი გამოცემული (ხმა), ახმაურებული, ახმიანებული. წყვილადში საზარლად ისმის წყლით ანაძრახი საყვირი (ვაჟა).

ანბან-ი გადატ. წესი, გამოცდილება. როს მოვედით ჩვენ, მსწრაფლ გიცანით თქვენ. შორს დავიჭირეთ თქვენი ანბანი (ილია). რად ჰკვირობთ მასა, რომ თქვენს ანბანსა ვერ შეეწვიეთ ვერვინ ჩვენგანი (ილია).

ანგაარება იხ. ანგარება. ვჰსდევნიდეთ კაცის ნამბილწველს უწმინდურს ანგაარებას (გ. ორბ.).

ანგარ-ი ხარბი, უძლები, მომხევეტელი. და მუხთალისა ანგართა ხელთა აპყარეს მამულს სიმტკიცის ბჭენი (ნ. ბარათ.).

ანგარება სიხარბე, გაუმაძღრობა, მომხევეტელობა. გეტყვი... შემოსვასა არა ქვრივთა და ოზოლთა ნაძარცვითა, სამკაულთა შესხმასა არა ანგარებითა (საბა).

ანგარიში-ი არითმეტიკა. გავათავე ღრმატიკა, ანგარიში, ისტორია, ლეოლრაფია და სხვანიო (აკაკი).

ანდამატი-ი [ბერძ.] 1. ძვ. აღმასი. შავთა დროთ ვერა შესცვალეს მის გული ანდამატისა, იგიე მხნე, იგიე მღერალი, მოყვარე თავის მინისა (გ. ორბ.). 2. მაგნიტი. წილგახსნილი უდაბნო უჩენს, ვინც მივა, ბინასა და მორწმუნეთა იზიდავს, ვით ანდამატი რკინასა (აკაკი). ამ ერთ ადგილას რას მიუზიდავს ამდენი სული? რა ანდამატი? (აკაკი).

ანდერძს აუგებს მიცვალებულს საეკლესიო წესს შეუსრულებს. [ლუარსაბს] ესმის ეს ყველაფერი, გრძნობს, რომ ანდერძიც აუგეს და სასაფლაოზეც წაიღეს (ილია).

ანდერძ-ნამაგ-ი [სპარ.] ძვ. „წერილობითი ანდერძი. || ანდერძი“ (ქეგელ). აწ მიხვდა ქართლი შენსა ქველსა ანდერძნამაგსა (ნ. ბარათ.).

ანეულ-ი შემოდგომაზე დასასვენებლად დატოვებული მიწა, რომელსაც ზაფხულში მოხნავენ, რათა შემდეგ შემოდგომაზე ხორბალი დაითესოს. „თუ ზაფხული იყოს, დიდი ანეული მოიხვინისო“ (საბა).

ანეულის გუთანვიით გაჭიმავს გააგრძელებს, გააჭიანურებს (სიტყვას). [კარგი მოქართულე კაცი] დაჯდებოდა და ყოველ სიტყვას ანეულის გუთანვიით გასჭიმავდა (რ. ინან.).

ანთხე-ს ნაჭამს (ნასვამს) ამოიღებს, ამოარწყევს. [ასპიტმა] მანენის ჯამში თავი ჩაკიდა, სრულად შუნთქა, ...ისევე ანთხივა, ჯამშიგვე ჩაასხა (საბა).

ანთხეინებ-ს ამოალებინებს, ამოარწყევინებს. „შენ ასპიტის ნათხევი გაკურნებდა, მაგრამ... შეპყრობა არ ძალმედვა და, თუცა კიდევ შემეპყრა, ვით ვანთხეინებდი?“ (საბა).

ანტე ქრისტეს მონინაალმდეგე, მტერი, - ანტიქრისტე. [მოლაღატე] თვით გახტა, მე შიგ ჩამაგდო, ჰგავს ემპაობით ანტესა (დ. გურამ.).

ანტილოპა ბალახის მძოველი ფეხმარდი ცხოველი, ჰგავს გარეულ თხას. როგორც ამბობდნენ, [ყვითელი მგელი] არაერთხელ წამოსწევია გაქცეულ ანტილოპებს (ც. ცერცე. თარგმ.).

ანჩხარ-ი ყინულის ლოლუა. ჩიკოტელა ქოსა იყო და თანაც გრძელი, ყინულის ანჩხარივით გამხმარი (გ. ლონ.).

ანც-ი ცელქი, მოუსვენარი, დაუდებარი. [ჰაჩიალ] ანცი ბეშვივით ტოკავდა (მ. ჯავახ.).

ანწლ-ი მრავალწლოვანი მცენარე, აქვს მალალი ღერო, მოგრძო ფოთლები, ქოლგასავით შეკრული პატარა თეთრი ყვავილები, წვრილი შავი ნაყოფი, ხმარობენ წამლად. მტერს დაპრეოდენ და, როგორც აწწლი, ისე ეკაფოთ (ვაჟა).

ანჯემნობ-ს ძვ. ბჭობს, მსჯელობს. რა-

მეთუ იყო ნეტარი გრიგოლ არქიმანდრიტი და ნადირად მოელოდეს ყოველნი და მარტოდ ანჯგზობდეს წესისა წინამძღუარნი იგი არსენი კათალიკოზისათს და ვერა დაამტკიცეს სიტყუაჲ მათი (გრ. ხანძთ.).

აოტებ-ს ძვ. გააქცევს, გარეკავს, განდევნის. [თორნიკ] აოტა სკლიაროსი და ვიდრე სპარსეთამდე მეოტად წარიტყია (გ. მთაწმ.).

აპარკინებ-ს ძვ. პარკს ახვევინებს, პარკს აკეთებინებს (აბრეშუმის ჭიას). [ლმერთმან] ჭიაც ჩვენთვის ამუშავა, ჭიჭნაური აპარკინა (დ. გურამ.).

აპარპალებ-ს ახამხამებს (წამწამებს). კბილებდამღრძეალი ალი ახუნდი აპარპალებდა მნიოურ წამწამებს, ფრჩხილებით ისრესდა ინით შეღებულ წვერს (კ. გამს.).

აპატივებ-ს პატივს, სასუქს აყრის (ნიადაგს). ვენახს ქერივი ძალიან კარგად უყლიდა, ძალიან აპატივებდა და ვენახიც კარგ მოსავალს იძლეოდა (ილია).

აპეურ-ი ტაბიკების შესაკრავი თოკი. კამერები თურმე ყელში ჰხრიალებდნენ, ისე წასჭეოდათ აპეურები (ილია). [მთიულმა] გაუკრა აპეური ხარს, გადაჰკრა სახრე (ა. ყაზბ.). [წინიკამ] ღვინიას აპეურები შეაგლიჯა (ე. გაბ.).

აპილპილდებ-ა გული მოუვა, გაცხარდება, გაბრაზდება. არჩილს ამ სიტყვებისათვის... ყური მოეკრა, ...ეესომაჲ შეიტყო და აპილპილდა (ილია).

აპნის-ი ძველი ქართული სახელწოდება იანერისა. და არს დასაბამი ტანჯვათა მათ წმიდისა შუმანიკისთა თთუესა აპნისისასა, მერვესა თთუსასა (შუმან).

აპოთეოზი-ი [ბერძ.] რაიმე მოვლენის, ამბის ან პიროვნების განდიდება, ამალღება. მე ვაგივგ არსი ჩემი ყოფიერებისა, მე აღგიქვი შენ, როგორც აპოთეოზი სულიერი განცდისა (ნ. დუმბ.).

აპოლიკდებ-ა კუთხ. გაჭირვებით, ბორძიკით ავა (მალლობზე). ცხენი მისუსტებული, აძიგძიგებული ნაბიჯით აპოლიკდა ქვებიან ბრეკზე (დ. კლდ.).

აპოხტი-ი შესანახად გამხმარი ხორცი. ზოგი სადღეებლებიდან ხელით სჭამს კარაქს, ზოგი აპოხტებსა და შაშხს მისცივდა (კ. გამს.).

აპრუნუნუნ! ნიშნის მოგების შეძახილი:

უკაცრავად, ნუ გგონია, ტყუილად ფიქრობ. „ჯაყოს ეს სახლ-კარი და ბალი ისევ ბრინკა-თეიმურაზს უნდა დაგიბრუნო, ვერ მოგართვი, აპრუნუნუნ!“ (მ. ჯავახ.).

აჟურ-ი ჩუქურთმა. [ტაძრის] ქუბებს გალავნის ქონგურების ნაჩრდილები ისე ხატავდნენ, როგორც გიორისა და იასპის აჟურებს (კ. გამს.).

არაბრალოვან-ი ძვ. მოზომილი, ზღვარდადებული, თავშეკავებული. გეტყვი ლხინსა არაბრალოვანსა, ...სმასა დაუთრობელსა (საბა).

არა-დ არა და; თუ არადა. ამბობს: „ომის დროს ვიომოთ, არა-დ - ვიქნით ცელია“ (ვაჟა).

არად საჭმარ არს ძვ. საჭირო არ არის, გამოუსადეგარია. [ოქრო და ვერცხლი] ჩემდა არად საჭმარ არს (წინო).

არამედ ძვ. მაგრამ. მნებაჲს ქებაჲ შენდა, ... არამედ ვერ ვიკადრებ (ჰაბო).

არამკითხე მოამბე საქმეში უნებართვოდ, დაუკითხავად ჩარეული პირი. ზოგჯერ არამკითხე მოამბესავეთ უხვირო მშობელს ცეცხლს შეუნთებდა, ბავშვს ასე და ასე უნდა მოექცეო (ნ. წულ.).

არა სცემს განსუენებასა დასვენების ნებას არ აძლევს, მოსვენებას არ აძლევს. [ეთვამე] შეუსუენებელად თარგმნინ და... არა სცემდა განსუენებასა თავსა თვსსა (გ. მთაწმ.).

არაქათ-ი [არაბ.] ძალა, ძალ-ლონე. ან არაქათი გამიწყდა სრულად, უდროდ დავერდი, ჯანი წაერთო (ილია). „გენაცვა, შეილო, ცოტა დამასვენე, თორემ არაქათი აღარ მაქვსო“ (ი. გოგებ.).

არახუნებ-ს საუბ. უხეშად ლაპარაკობს, სისულელეებს ამბობს, - აბრახუნებს. „დამეხსენს შენ შენს წერას ხომ არ აუტანიხარ, რატომ ვერე არახუნებ?“ (ილია).

არგან-ი ძვ. ჯოხი; ყავარჯენი. [უსინათლო] არგნის ცეცებითა ჰპოვებდა გზასა (საბა). [ლლონის ჯუშბერი] შეუპყრია, ასი არგანი უკრავს, რა ბრალი ჰქონდა?“ (საბა). [მელქისედეკს] ორკაპიანი არგანი ეჭირა ხელში (კ. გამს.).

არგანოსანი-ი ვისაც ხელში არგანი უჭირავს, ხელჯოხიანი. „ასი კაცი ოქროს არგანოსანი კარსა ზედა მიდგა“ (საბა).

არგასანყვეტი დაზოგვით: ვითომ წყევლა, წყევლის გაქარწყლება, – არასასიკვდილე. დაჩუმდი, შე არგასანყვეტო, თორემ აგერ ოთარანთ ქვრივი მოდისო (ილია).

არდაბაგი ძვ. სარკმელი, ფანჯარა. „არდაბაგი სარკმელს ნინავეს“ (ა. ბელ).

არდაგი ძვ. „წელს ქვევით მოსაფარი“ (საბა), ნინსაფარი. [ქოსამ] არდაგს შიგნით ზროხის კუდი შემორტყა, მუნ დადგა (საბა). [ნამდიდრევს] ადრე უმინა ცოლმან, პურნი არდაგსა გაუხვივნა, მისცა (საბა).

არდასაცალებელი წყევ. სასიკვდილე. გაჩუმდი, არ გამოიღიო ბავში, შე არდასაცალებელი (ნ. ნულ).

არე¹ მიდამო, არემარე, მხარე. და წარვიდეს ზოგად სამცხისა და ქართლისა, არეთა მათ უდაბნოთა (გრ. ხანძთ.). მზე დამავალი მოჰფენს სიამეს მთიულეთისა ხეობის არეს (ნ. ბარათ).

არე² წელიწადის დრო. მონუელიყო არე გაზაფხულისა (კ. გამს.). გაზაფხულის არენი მოსდგომოდნენ მთებსაც (კ. გამს.).

არვე ჯოგი (წერილფეხა ცხოველთა). მპილდისრები და... შუბები მოვიმარჯვეთ,... ხოცვა დაუწყეთ ღმერთებისაგან ნაწყალობე არვეს (გრ. წერეთ.). [სამცხელებმა] სცეს პოროლები ნანარებს და ოსებებს, თხების არვესაით ნინ გაიგდეს აზნაურები (კ. გამს.).

არვეობ-ს ძვ. მწყემსავს. [მწყემსნი და მემრონლენი] არვეობდეს მათა ზედა სამწყსოთა მათთა (ბინო).

არზა [სპარ.] ძვ. „წერილობითი თხოვნა, საჩივარი“ (ქეგლ). ხელმწიფეს არზა მიართვეს, „ჩვენ თქვენი ყმობა გვსურისა“ (დ. გურამ.). [პორფირმა] გადასწყვიტა კანტორა გაეხსნა არზების სანურად (დ. კლდ.). თეიმურაზის კარებს ვეჭილის წარწერა ჰქონდა,... მაგრამ... ხან არზას დროზე არ დასწერდა (მ. ჯავახ.).

ართურმა [თურქ.] თამაშობა ერთგვარი: მწკრივად ნაკუზულ ბავშვებს სათითაოდ გადაახტება ერთი და ბოლოს თვითონ ნაიკუზება, შემდეგ პირველი ნაკუზული გადაახტება და ბოლოში ნაიკუზება და ა. შ., – ოთურმა, ჯორილღეტაობა, გრძელი ჯორი (ვირი). კრივი, ამქარი, ცეკვა, ართურმა, – ეს ადამები ძველთაგან ძველი, გადაივინა სიტყვამ ქართულმა (ი. გრიშ.).

არიფანა საერთო პურ-მარილით გაშლილი სუფრა. ჩვენ დროს ბავშვთა ერთი ბედნიერი დღე „არიფანა“ იყო, ...ყრმათა პურ-მარილის შეერთება (გ. ლეონ.). არიფანას ყოველწლიურად ვარდობისთვეში ვმართავდით უბნის ბავშვები (გ. ლეონ.).

არმაღან-ი [სპარ.] ძვ. საჩუქარი, ძღვენი. მეც, ძმანო კახნო, თქვენ შემოგიძღვნით მას არმაღანად (ნ. ბარათ.).

არმობა [არამი არაბ.] უკანონობა, უსამართლობა, ძალმომრეობა. ღმერთი არმობის, ღმერთი ყალბობის არ ურწმუნია ჩვენსა თაობას (ილია). ლალატი და არმობა ისე გაანინმატებდა ხოლმე [გიორგის], რომ... ჩხუბს ასტებდა, თავს გამოიდებდა (ილია).

აროთ „ალბათ არ“ (ალ. ჭინჭარ.). „გოგოთურ“ ჯერ აროთ არი ბერიო“ (ვაჟა).

არრა არა-რა, არაფერი. მშობელი შობილს არრას მეტყოდა (ილია).

არროს კუთხ. არასოდეს, არასდროს. სულდარჩაძმულინ მთანი დგან..., არროს მნახველნი მწვანისა (ვაჟა).

არსებ-ს არის, არსებობს. სიყვარულო, ძალსა შენსა ყოველი გრძნობს, არსებებს რაცა (ა. ჭავჭ.).

არსით ძვ. არსაიდან. არსაიდან ხმა, არსით ძახილი (ილია). მაშა ცუდია, თუ მაში სიბნელეც არსით ერევის (ა. ჭავჭ.).

არტალა მსხვილფეხა საქონლის ბარძაყის ქვემო ნაწილისა და წვივის ძვლები ხორციით. || ამ ხორცის წვნიანი. [ლუარსაბს] თვალეში სულ ზურგიელი, თართის დომი, არტალა ნივრით... გაეჩხირებოდა ხოლმე (ილია). „ერთი კარგი მსუქანი არტალა... ნივრით ერთ სახელმწიფოდა ღირს“ (ილია).

არტაშანი მყარი, მტკიცე სახვევი მოტეხილობის ან ნალრძობის შესაკრავად. ნამლები და არტაშნები ფელდმერს გავატანე (მ. ჯავახ.).

არტახ-ი 1. რისამე მჭიდროდ, უძრავად შესაკრავი სახვევი. ფეხი მოიტეხა, საავადმყოფოდან თაბაშირის არტახში გაკრული მოიყვანეს (კ. ლორთქ.). 2. „ქსოვილის გრძელი და ფართო ნაჭერი, რომლითაც ბავშვს აკვანში აკრავენ“ (ქეგლ). [მარგომ] ბავშვს... მოუჭირა არტახები (მ. ჯავახ.).

არტილერიისტი-ი [ფრან.] მსხვილი ყა-
ლობის ცეცხლსასროლი იარაღის მო-
სამსახურე სამხედრო პირი. ჩვენმა არ-
ტილერიისტებმა გერმანელთა შენობული სა-
ცეცხლურები ვერ იპოვეს (*ქ. ლორთქ.*).

არქიელ-ი [ბერძ.] მაღალი საეკლესიო
პირის არაოფიციალური სახელწოდე-
ბა. „მამათქვენს გვამის გასაპატიოსნებლად
არქიელიც უნდა მოენეია“ (*ილია*). არქიელი
დალონდა, ...გაჩუქებული იდგა (*ი. გოგებ.*).
[გიორგი] დაღერემილი უსმენდა ბიზანტიელ
არქიელებს (*ქ. გამს.*).

არქიმანდრიტი-ი [ბერძ.] დიდი მონას-
ტრის მამასახლის-წინამძღვარი. ზრახ-
ვა ყვეს... ნმიდათა მამათა, რათა დაადგინონ
გრიგოლ არქიმანდრიტად ყოველთა კლარ-
ჯეთისა უდაბნოთა ზედა (*გრ. ხანძთ.*).

არქუმევ-ს ეტყვის, მიმართავს. მე ვარქუ
წმიდასა შუშანიკს (*შუშან.*). მარქვი, რა უყავ,
სად წარმიღე სულის მშვიდობა (*ნ. ბარათ.*).
მაშინ თქვენ თვითონ აღსდექით და მარქვით
ომახიანად (*ლ. ასათ.*).

არლანი-ი [ბერძ.] ყუთის ფორმის სამუ-
სიკო საკრავი. ჰქონდა მხარზე გა-
დასაკიდი ღვედი, უკრავდნენ სახე-
ლურის ტრიალით. „რამდენი ხალხი იყო
ჯარში! არლანიც ქე იყო, დაირაც, ბუზიკაც!“
(*ნ. ლორთქ.*).

არლუმენტაცია [ლათ.] მტკიცება, დას-
აბუთება (მართ. არგუმენტაცია).
„მგონი, თქვენ არც კი იცით, რა არის ცივილი-
ზაცია, ასოციაცია, არლუმენტაცია“ (*ილია*).

არყი-ი საშუალო სიმალლის თეთრქერ-
ქიანი ფოთლოვანი ხე, გაზაფხულზე
ქერქს იცვლის. „არყი, ნიფელი, თხილი...
გარშემო მეხვევიან“ (*ვაჟა*). იმათ ნინ იდგა
სამი თუ ოთხი შეკუმშული და აწურნუბე-
ბული არყი (*ვაჟა*). ყვავებიც აებედად ყრანტა-
ბულდენ შიშველ არყებზე (*ქ. ლორთქ.*).

არყის ხე იხ. არყი. იქვე წვავდნენ არყის ხესაც
(*ა. ყაზბ.*). თოვლისფერი არყის ხენი ჩაივილიან
და დაისში ქრება მათი ქარავანი (*ს. ჩიქ.*).

არყიანი-ი ადგილი, სადაც არყი იზრდე-
ბა. თვით ამან (= ზვიადურმა) მოჰკლა შენი
ძმა არყიანებში თოფითა (*ვაჟა*).

არშია სხვადასხვა სახიანი ნაქსოვი ზო-
ნარი, დასამშვენებლად მისაკერებე-
ლი (კაბაზე, ფარდაზე...). ლმერთმა შენ-
ცა შეგარცხენა, შენი კაბის არშიაო! (*ხალხ.*).

არშინ-ი [რუს.] 1. სიგრძის ერთეული,
დაახლოებით უდრიდა 70 სანტი-
მეტრს. „ორი არშინი აკლდება ორივე სახე-
ლოს“ (*დ. კლდ.*). „ერთი არშინი ლურჯი ტერ-
ნო [რომ] მოგიტანოს ნინიკამ, ...ემჯობინება“
(*ქ. გაბ.*). „[ჯაყო] ერთ არშინ ჩითში ერთ ფუთ
ხორბალს გვართმევდა“ (*მ. ჯავახ.*). 2. საზო-
მად გამოყენებული არშინის სიგრძის
ჯოხი. „ქურთუკი შემიკერე, ...თორემ გადაგ-
ამტვრიე თავზე არშინი!“ (*ჯ. ქარჩხ., დ. ნერედ.*).

არშიყი-ი [არაბ.] მოტრფიალე, ვინც
ეარშიყება. შავ ნაბადში ჩაყურსული უცხო
ვინმე ვაუკაცო... იყო ბონდო, მაიას არშიყი
(*ლ. ქიარ.*). როცა გალაღებული არშიყნი თვიმუ-
რავს დაინახავდნენ, ...ერთმანეთს დაშორდე-
ბოდნენ (*მ. ჯავახ.*).

არჩევი-ს კუთხ. აკითხვიანებს მკი-
თხავს. „ნენა, მომიყვანე ერთი მარჩევილი...
ქალი, ...მინდა ჩემს ვანოიანე ვარჩევიო“
(*ნ. დუმბ.*).

არჩვი-ი გარეული თხა, მოშავო ფერისა,
აქვს მოკლე რქები, ბინადრობს ალპურ
ზონაში. ცრემლს ასხურებდა ხშირად არჩვი
ყელგადაგებული (*ვაჟა*). შეფრთხა ჯიხვიც და
არჩვიც (*ა. ყაზბ.*). „ჯიხვი და არჩვი მეყოფა,
ხორცი აქვს მარილიანი“ (*რ. ერისთ.*).

არჩვი-ი კუთხ. ვისიმე ან რისამე ლუკ-
მა, კერძი, ხვედრი, წილი. გაჯავრებით
დაუძახა სოლომანმა [ძალს]: „ნნა, გაჩუმდი,
შე მგისი არჩვიო“ (*დ. კლდ.*). [შალომა] წაგა-
ზებს შეუტევს: „აბა, ახლა მოდით, თქვე ნუ-
პაკებო, ტურის არჩივებო!“ (*ქ. ლორთქ.*).

არც აციებს, არც აცხელებს იმავე წამს,
დაუყოვნებლად იმოქმედებს. არც ვა-
ციე, არც ვაცხელებ და საქმეს თავი ერთბაშად
დაფუარე (*ო. იოს.*).

არც ფლავი, არც ჩლავი არაფერიც არ
ყოფილა, არაფერიც არ მომხდარა,
არაფერიც არ არის. დარეჯანმა შემოიხე-
და, დაინახა, რომ ლუარსაბი ისევ ის ლუარსა-
ბია, არც გიჟი, არც ჭკვიანი, არც ფლავი, არც
ჩლავი (*ილია*).

არცად კუთხ. არსად. ფათურაკიანს სა-
ფრთხესა არცად ჩავარდეთ (*დ. გურამ.*).

არნივის სიმალეზე რა სიმალეზეც
არნივი აღის, დაფრინავს; ძალიან
მაღლა. არაგვის დაბურულ ხეობას რომ გას-
ცილდებით, არნივის სიმალეზე ხევი იწყება
(*ა. ყაზბ.*).

არჩილის ფრთაზე გამართული ქეიბური
არჩილის ფრთით განყოფილი ქეი-
ბური, - დიდი ისარი. [გიორგიმ] მშვილდი
მზად და არჩილის ფრთაზე გამართული ქეი-
ბური შეკრდა ჰერა... დათეს (ქ. გამს.).

არხვოს-ი [ბერძ.] "თავადი, ბელადი,
მწიქანებელი" (ქ. გამს.). (მართ. არ-
ქ-ვოსი). [ქობერი] თურქებთან ბრძოლაში
მეფისადგილის ოქროს მუზარადითა და "არხ-
ვოსის" სახელწოდებით დააჯილდოვა კეი-
სარი (ქ. გამს.).

არხიმანდრიტი-ი იხ. არქიმანდრიტი. „პე-
ტრე არხიმანდრიტს რომ ვებარე მონასტერში
ბეჭელობას, ყველას ევაობდით“ (აკაკი).

არჯაკელ-ი მრავალნლოვანი მცენარე,
ვიდრე დაბერდებოდეს, ხმარობენ
მხლად. მე ხშირსა და დაბერებული არ-
ჯაკელის გროვაში ჩავიმალე (ვაჟა). თქვი,
არჯაკელ, ხვიარა, ქსანზე ვინ ჩამოიარა?
(ანა).

ასაბოჭ-ი კუთხ. რასაც კრეფენ, აგ-
როვებენ, - ასაკრეფი, მოსაგროვე-
ბელი. || ფიგურ. „ასაბოჭი ნალაპარაკები
კი გაქვთ, იცოცხლეთ, ...მარა ის ბოჭეთ, რაც
თქვენ შეეხებათ (დ. კლდ.).

ასალ-ი ცხენის ზურგზე (უნაგირის
ქვეშ) დასაფენი ქსოვილი. „ტაიჭი იის-
ფერი იყო, ...ასალათ ნითელი, ოქრომკერდით
საკერი ხავერდი ეფინა“ (ნ. ლორთქ.).

ასარგებლებ-ს ასარგებელს, მოგებასმოა-
ტანინებს ფულს გასესხებით, ვაჭრო-
ბით. „[ბატონს] დაუბარებია მოსამსახურეები
და ფული დაურიგებია: „ასარგებლეთ და...
სარგებლით დამახვედრეთო“ (ილია).

ასარვა სარის შედგმა, შესარვა (ვენა-
ხისა...). [ეთჟემ] გავიდის გინათუ ნავისა
გამოზიდვასა, ...გინათუ ვენახთა ასარვასა
(გ. მთანბ.).

ასაქცევ-ი გზიდან გადასახვევი, გზის
გასაყარი, გზაჯვარედინი. ამის თქმა
მოასწრო მამამზემ და ადგა გზის ასაქცევთან
ბული (ქ. გამს.).

ასე იფიქრეთ ჩართული სიტყვა საუბარ-
ში: ასე გასინჯეთ, თქვენ წარმოიდგი-
ნეთ. ასე იფიქრეთ, ტირილით გაჭირვებულს
და გაკაპახებულს ბალებსაც კი ოთარაანთ
ქერივის სახელით ამინებდნენ დედები (ილია).

ასერგასის-ი ძე. ასის ნახევარი, - ორ-
მოცდაათი. წმიდამან შუშანიკ... ჯელთა
აღიხუნა დაეთინი და მცირედთა დღეთა შე-
მოდგომად ასერგასისნი იგი ფსალმუნნი დაის-
ნაელნა (შუშან).

ასიგნაცია [ფრან.] „ქალაქის ფული“
(ქეგლ). ცალკე ენყო... გაუქმებული ასიგნა-
ციები (ლ. ქიჩ.).

ასერიგად ამგვარად, ასეთნაირად. გამ-
რა უნდა ყოფილიყო ამჟამად ამ კაცის (= მა-
თიას) გონების ასერიგად მიმზიდველი და გამ-
ტაცებელი? (ა. ყაზბ.).

ასირსიმალებ-ს კუთხ. ამოძრავებს,
ასრიანებს, იქნევს (ფეხებს). „დეხია,
ბიჭო, საბანი! ნუ ასირსიმალებ ფეხებს!“
(ქ. ლორთქ.).

ასკეტ-ი [ბერძ.] ამ ქვეყნიდან გამდგარი,
ყოველივე ამქვეყნიური სიამოვნების
უარმყოფელი ღვთისმოსავი. [მელქი-
სედეი კათალიკოსს] მთელს საქართველოში
სახელი უქონდა მოხვეჭილი, როგორც... უებ-
რო ასკეტს (ქ. გამს.).

ასკილ-ი ეკლიანი ბუჩქი, აქვს თეთრი ან
ვარდისფერი სურნელოვანი ყვავილე-
ბი; ამყნობენ ვარდს, ნაყოფისაგან
ამზადებენ C ვიტამინს. „აი, ჯვარედინად
როა ერდომი გადებულ-გამოდებული ეკლიანი
ასკილები, იმიტომ გააკეთა... მამამენმა, რომ
ემშაკები ველარ ჩამოვიდნენ“ (ნ. ლომ.).

ასკინკლით ცალ ფეხზე ხტომით, სკუპ-
სკუპით (სიარული). [იოსება] ასკინკლით
უვლიდა წრეს (რ. იხან.). [ონავარამ] შუა ქუჩაში
დაგდებულ ფეხსაცმელს ასკინკლით მიაშურა
(დ. შენგელ.).

ასკინკლობ-ს ცალ ფეხზე შემდგარი
დადის, - კოჭლობს. ყველამ კარგად
იცის, რომ განათლება ფეხმძიმედ დადის,
ნამეტნავად ჩვენში ასკინკლობს (ილია).

ასლ-ი ხორბლის ერთ-ერთი ჯიშში. მან
მზენელმან უთხრა: „ასლსა ვთესავო“ (საბა).

ასლან-ი ძე. ვერცხლის ფულის ერთეუ-
ლი. „[დარიჩინი] ერთს კაცს მოჰყიდე და ერთი
რიგი ფასი აიღე, ან სულ ფლური, ან სულ მარ-
ჩილი, ან ასლანი“ (საბა). მისის ფასისა სულ
ასლანი ვერცხლი შეკრეს (საბა).

ასმიოდ-ა ძე. ესმოდა, გაეგონა. „ჭემ-
მარიტსა ვიტყვ წინაშე ღმრთისა, რამეთუ არა
ოღეს გასმია ნაცლი სიტყუაჲ პირისაგან ჩე-
მისა“ (გრ. ხანძთ.). [ნეტარსა იოვანეს] უძნდა

შულღიანობაჲ და შუოთი ასმიოდა (გ. მთანშ.). „მამისა მამაჩემი, მამია, ინდომეფისა ხუთთა ვაზირთა უზუცეს ყოფილა“ (საბა).

ასო აქ: სხეულის რომელიმე ნაწილი (ხელი, თითი...). ხმაგაქმენდილს ოთახში ენა ველარაჲინ დახძრა, ასოც ველარაჲინ შუატოკა (ილია).

ასოთ სხმიდა ასოებს სხამდა, ქმნიდა, გამოჰყავდა, წერდა. რა ოსტატი ასოთ სხმიდა, მისი გული სხვას ინერთიდა (საბა).

ასო-ასოდ ნაწილებად. მამაჩემს მორათვეს ხელობით და დაუდგეს წინ ასო-ასოდ აქნილი... ხბო (აკაკი). [ბიჭებმა მელანოს] ასო-ასოდ აქნილი შვლის ხორცი ჩაუნყვეს კალათაში (აკაკი).

ასოვლებ-ს კუთხ. ასველებს. და ვით ჭურჭელი იგი წყმდელი ცრემლით ურეცხავს, უსოვლებია (ილია).

ასოციაცია [ფრან.] გაერთიანება, კავშირი. „მგონი, თქვენ არც კი იცით, რა არის ცივილიზაცია, ასოციაცია“ (ილია).

ასპარეზი [სპარ.] 1. ცხენების საჯირითო მოედანი. ვაზირის სახლიდამ გარეთ ასპარეზამდინ გახვრიტეს ქალაქი (საბა). მიხედე ამა ვრცელსა ვაკეს, ქვაყრილსა ბნელად, კვლავ ასპარეზსა, სად ჰქონიათ ტაიჭთა სრბოლა (ა. ჭავჭავ). 2. სამოღვანეო სივრცე, საქმიანობის სფერო. აჰა, დიდების და სახელ-დების ასპარეზია თქვენთვის დაცლილი (გ. ორბ.).

ასპიდ-ი „[ბერძ.] შავი ფიქალი, რომლისგანაც ამზადებენ გრიფელით სანერ პატარა დაფას („ასპიდის დაფას“)“ (მ. ჭავჭავ).

ასპიტი-ი ძლიერ შხამიანი გველი. მოვიდა ერთი ასპიტი და მანენის ჯამში თავი ჩაკიდა, სრულიად შენთქა (საბა). [ქეფის] გულში რიალებდნენ სიტყვები, ხან გოლუღივით ტკბილი, ხან ასპიტის გესლივით მწარე (კ. გამს.).

ასსანტიმეტრი-ი ფართო ყალიბის დიდი დიამეტრის ზარბაზანი. ნამოვა მღვროე ცეცხლის ნიაღვრად ასსანტიმეტრის მკაცრი სახელი (გ. ტაბ.).

ასტამ-ი ძვ. ცეცხლის საჩხრეკი. [ვარსქენ] ალილო ასტამი და უხეთქნა მას (= შუშან-იკს) თავსა (შუშან).

ასტეროიდ-ი სახელი მზის გარშემო მოძრავი მცირე პლანეტებისა. იყო ბავშვობის ღამე, მღეროდი და ყოველ ვარსკვლავს

და ასტეროიდს შენ შესცქეროდი გულის კანკალით (გ. გეგეჭკა).

ასტროლოგი-ი ვარსკვლავების განლაგებისა და მოძრაობის მიხედვით ადამიანთა ბედის წინასწარმეტყველი, – „ვარსკვლავთმისანი“ (ქეგელ). ვარსკვლავებს უთვალთვალებდა ასტროლოგი მეფე ღამლაშობით (კ. გამს.).

ასუსუებ-ს აჩუმებს, ხმას აწყვეტინებს. ზოგი ყურს უგდებს [ციურ ხმას], სხვა ჰხუჭავს თვალსა, ყურსაც იყრუებს, მას ასუსუებს, და ის მებრძოლი ჩვენს გულში ღმერთი მოკვალით კაცთა (ვაჟა).

ასწავებ-ს ძვ. ასწავლის, უხსნის, განუმარტავს. [ნინო] ასწავებდა მათ მცნებათა მაცხოვრისა ჩუენისა იესუ ქრისტესთა (ნინო).

ატაევიზმი-ი წარსულის გადმონაშთი, დრომოჭმული რამ. „წარმართობის ატაევიზმი ჩვენში ყოველთვის მძლავრად პფეთქავდა“ (მ. ჯავახ.).

ატანტალებ-ს აქეთ-იქით ავლებს, ატარებს (თვალებს). ამაოდ ვებრძვი მანძილსა და შაერის სისქეს და მოუსვენრად ვატანტალებ მწუხარს თვალსა ჩემს (ილია).

ატენური-ი ატენის (სოფელი ქართლში) ყურძნის ღვინო, ადგილობრივი წესით დაყენებული. ატენური, ხიდისთავური და მუხრანული არ აკლდა (კ. გამს.).

ატეხილ-ი ხშირი, დაბურული (ტყე). და შეუპოვრად მოუთამაშებს [არაგვი] გარემო თვისსა ატეხილს ჭალებს (ნ. ბარათ). სოფელ ვაშლოვანს აღმოსავლეთით ეკრა დიდი, ატეხილი ტყე (ი. გოგებ.). გზას აქეთ-იქით ატეხილი ხშირი უდაბნო ტყე ჰქონდა (ა. ყაზბ.).

ატლას-ი [არაბ.] აბრეშუმის ქსოვილი პრიალა ზედაპირით. || ფიგურ. შეხე ადგოლს ნაოშარს და ნაციახარს, რა ატლასი შემოუკრავს ქამარად (ი. გრიშ.). მარგოს ტანთ ეცვა თეთრი ატლასის ქართული კაბა (მ. ჯავახ.).

ატროშანი-ი ცეცხლთაყვანისმცემლობა. „საწყალობელ იქმნა უბადრუკი ვარსქენ, რამეთუ უვარყო ჭეშმარიტი ღმერთი და აღიარა ატროშანი და შვერთო იგი უღმრთოთა“ (შუშან).

ატროეზულ-ი ვისაც რამე აქვს დაყინებული, ახირებული, დაჩემებული. – ატეხილი, ამტყდარი. „სიკვდილისაგან ატროეზული მძებნელი არის სწორედ ლოდისო“ (აკაკი).

ატყდებ-ა დაინყებს და აღარ გაათავებს (ყუფას...). ფეხის ხმაზე ძაღლები ატყდენენ (ნ. ნულ.).

აუბნებ-ს ძე. საუბარს დაანყებინებს, აამეტყველებს, აალაპარაკებს. ლეონ მყოვარ-უმ დადუმებითა იდგა. მერე აუბნა თავისი ბულბულის უტკებესი ენა (საბა). ესეთი სიტყვის სიტკებო ჰქონდა, ...მფრინველთა კაცებრ აუბნებდის (საბა).

აუგ-ი სამარცხვინო, საძრახისი; სირცხვილი. ამას სიტყუასა შინა აუგისა სიტყუანი განამრავლნა (გრ. ხანძთ.). კაცთაგან თვისი აუგი საზარლად საუბნელია (დ. გურამ.). ცოლის ქება აუგია (ზღაპ.).

აუგიან ყოფს ძე. შეარცხვენს, გააფუჭებს, წაახდენს. „ღმერთსა ებრძანა კათალიკოზობაჲ არსენის სისრულისა მისისათვის, არამედ მირეან მამამან მისმან აუგიან ყო უფამოდ შესწრაფებითა“ (გრ. ხანძთ.).

აუდიენცია [ლათ.] ოფიციალური მიღება მაღალი თანამდებობის პირის მიერ. [ელჩებმა] კარგად იციან, რომ [მეფესთან] აუდიენციისას თვალს არ ვაშორებთ (ი. ქასრ.).

აუფა გაუძლებს, მოერევა, თავს გაართმევს (საქმეს). შენი ჭირიმე, - უთხრა, - ბატონო, სახლს ვერ აუველ მე მარტოხელი (ილია).

აუვარო ძე. ვალიარებ, ვცნობ, მივიჩნევ, ვინამებ. მე აუვარო მას, ...ღმერთსა ჩემსა (ფსალმ.).

აუკრებს სადავეს (ცხენს) სადავეს ხელში მოკლედ, მაგრად დაიჭერს, რომ თავის ნებაზე ატაროს ცხენი. გოსტაშ-აბიძვილმა ახსენა ღმერთი, აუკრიბა სადავე ცხენს და ჰკრა დეზი (ილია).

აულ-ი „[თურქ.] კავკასიის მთიელთა (აგრეთვე შუა აზიის ხალხთა) სოფელი“ (ქველ). შეჰკრეს მინდია, ...აიყვანეს აულში და მიზგივის ეზოში დააგდეს (ქ. გამს.).

აურვებ-ს ძე. „ურვაში აგდებს“, ანუ-ხებს, აწვალებს, აიძულებს. და ვითარცა ფრიად აურვებდეს მას, აღდგა წმიდაჲ და ნეტარი შუშანიკ და თანა წარიტანა ევანგელს თვისი (შუშან).

აუსახელებ-ს კუთხ. შეუთქვამს, დაჰპირდება ხატს (ზვარაკს). „ყვეარი ხარი კიდევ მყავ, სამი თუ ოთხი ფურები, იმათაც აუსახე-

ლებ, ოღომც მამირჩეს წყლულები“ (ვაჟა).
აუქმებული დღე დასრულებული დღე, საღამო. დღე იყო აუქმებული, ჭიშკარი - ურდულუგაყრილი, ხარაჩო - მიტოვებული (რ. ჭიშკ.).

აულებელი სუფრამუდამ გაშლილი, პურმარილით სავსე სუფრა. [დევებს] მუდამ-დღე აულებელი სუფრა ედგათ (ხალხ.).

აულშებ-ს გაათავისუფლებს, მოხსნის (ჯადოს). უყვიროდნენ ეფროსინეს, რომ მომაკედავი ბავშვი ავშვა და სიცოცხლე დაბრუნებინა მისთვის (დ. კლდ.).

აუნყებ-ს ძე. გააგებინებს, შეატყობინებს. [პიტიახშმან] ზრახვა ყო, რაოთა აუნყოს და წინა მიეგებნენ მას აზნაურნი (შუშან). „ვიწინა არს მიზეზი მოშრომისა შენისაჲ, მაუნყემე“ (გრ. ხანძთ.).

აუხაშხაშდებ-ა ნითლად აულვივდება, აუნითლდება (ლოყები). [ქენიას] ღვინო თანდათან ეკიდებოდა, ლოყები თანდათან აუხაშხაშდა (ილია).

აფათქუნდებ-ა ფრთების ქნევას, ფართხუნს დაინყებს, - აფრთხილდება. ხეებზე ყვავები აფათქუნდნენ, აჩხავდნენ (რ. ინან.).

აფატრავ-ს შუაზე გაჭრის, მუცელს გაუპობს (დანის ქვემოდან ასმით). ახმედმა... დანა გაიძრო და თვეზი მუცლიდან აფატრა (გ. რჩეულ.).

აფახულვებ-ს ამოძრავებს, ახამხამებს (წამწამებს). || ფიგურ. ვარსკვლავები მჭმუნვარედ აფახულვებდნენ მოოქროვილ წამწამებს (ქ. გამს.).

აფერუმ შეძახილი მოწონების, ნაქეზების ნიშნად, - ვაჰა! ყოჩაღ! „აფერუმ, დედაკაცო, სიყვარულიც გცოდნია და მეგობრობაც“ (აკაკი).

აფთარი-ი მტაცებელი ცხოველი, უმთავრესად მძორით იკვებება. „კაცო, აფთარი არ იყოს და არა სთხრიდეს ვისიმე საფლავს“ (ილია).

აფორთქლებულ-ი აფორიაქებული, აღელვებული, შემფოთებული, აჩოჩქოლებული, დამფრთხალი. საბრალო [დედაჩემი] აფორთქლებული მოიჭრა ჩემთან (ვაჟა). [სვავს] გული დაუნყებდა კანკალსა და აფორთქლებული გაეშურებოდა სასეაო კლდისაკენ (თ. რაზიკ.).

აფოფინდება- ალტაცებაში მოვა, ძალიან გაიხარებს, ალფრთოვანდება. იმ საღამოს აფოფინდი, [დედა] რომ გვერდში მომიჯდა და ალერსიანად მითხრა: „ხომ ილოცეო“? (აკაკი).

აფოფრილი- აქ: მაღლა აზიდული დიდი ტალღა. [ორბმა] ახლა სხვა მხრიდან შემოუფრინა აფოფრილ ტალღებზე მოქანავე ჭაბუკს (გ. დოჩ.).

აფრენ-ს სასწრაფოდ გაგზავნის, გააქცევს. [არჩილმა] მაშინვე კაცი აფრინა მკურნალის მოსაყვანად (ილია).

აფურფუტებ-ს აქეთ-იქით აქანავენს, აფარფატებს. ზურგზე მოგდებული ტვირთი მკეცავს, ...მაფურფუტებს (რ. ჭეიშ).

აფუცებ-ს ძვ. ფიცს ჩამოართმევს, დააფიცებს. [მეფემ] მას დღესა ნადიმი გადაიხნა, აფუცა ვაზირთა მისთა, თუცა რომელთა ასმოდეს, ანუ იცოდეს მისი მსგავსი მდიდარი და უუხვესი მეფე (საბა).

აფუცფუცებულება ფუსფუსი, ფაციფუცი. ცოტა ხნის შემდეგ [პლატონი] შეუერთდა საზოგადო აფუცფუცებულებას (დ. კლდ.).

აქა და იქი ძვ. აქეთ-იქით. [ჯორმა] იწყო სივლტოლად და აქა და იქი ეკუთვებოდა (გ. მთანშ).

აქაველ კუთხ. აქაური. „აქაველ ჯანმრთელნი არნ“ (ილია).

აქანა კუთხ. აქ. „შენ არ მომიკვდე, მე ერთ ნამსაც აქანა დადგომა არ შემეძლოს“ (დ. კლდ.). „აქანა რომ დამკრა ჟრუანტელმა, ე, იქ ჩაიტანა ჟრიალი (ჭ. ამირეჯ.).“

აქელებულ-ი კუთხ. სუნთქვაგახშირებული, - აქასქასებული, აქოშინებული, აქშინებული. დავცა კირილევ, მაგრამ ისევ მარდად წამოვარდა და ახლა აქელებული იდგა ყმანეილებით გარშემორტყმული (დ. კლდ.). მხედრები და ცხენები აქელებულნი მიდიოდნენ აღმართში (კ. გამს.).

აქით კუთხ. აქედან. [ზვიადაურმა] აავსო ფშავ-ხევსურეთი აქით წახსმულის ძროხითა (ვაჟა).

აქიმი- „[არაბ.] ძვ. ექიმი, მკურნალი“ (ქეგლ). [ფარსმანი იყო] შესანიშნავი აქიმი, უცნაური მენამლე (კ. გამს.).

აქიცინებ-ს ამოძრავებს, აქნევს, არხევს (კუდს). [გოჭები] სიამოვნების ნიშნად აქიცინებენ პატარა გადაპრეხილ კულებს (აკაკი).

აქლოშინებულ-ი კუთხ. აქოშინებული. შეღმართში ამორბენით აქლოშინებული [კეკერიხე] მიესალმა სტუმარს (დ. კლდ.). აქლოშინებულმა მნათემ ღვინო მოარბენინა (დ. კლდ.).

აქმნია მას ზედა ძვ. „შემატა“ (ა. არაბ.). ხოლო წარვიდა, რომელმან-იგი ხუთი ტალანტი მიიღო, აქმნია მას ზედა და შესძინა სხვა-ილა ხუთი ტალანტი (მათე, 25).

აქნილ-ი ასო-ასო დაჭრილი. ფუსუტამ თეფშით გამოიტანა აქნილი წიწილა (დ. კლდ.).

აქნობამდინ კუთხ. აქამდის. „აქნობამდინ რა დაგემართა?“ (ს. მგალოზ.).

აქოთებულ-ი ალელეგებელი, აფორიაქებული, არეული. და რა იხილა კელავ იგი (= ღვთისმშობელი) მწირმა, დაუცხრა სული აქოთებული (ილია).

აქსიომატური ჭეშმარიტება ჭეშმარიტება, რომელსაც მტკიცება არ სჭირდება. თითქმის აქსიომატურ ჭეშმარიტებად იქცა აზრი, რომ „ჭირთათმენა“ ქართველის ერთი ყველაზე დამახასიათებელი თვისებათაგანია (გ. ასათ.).

აქულისბრინჯი ბრინჯის ჯიში. მრგვალმარცვლიანი, ხმარობენ შილაფლავში. „ესეც ბრინჯი, აქულისაა ესეც ჩი და შაქარი“ (ვაჟა).

აქუმულ-ი ძვ. აყვანილი. დავით კურაპალატი ნეტარისა მამისა გრიგოლისევე აქუმული იყო (გრ. ხანძთ.).

აღა [თურქ.-სპარ.] „ბატონი, მეპატრონე, დამქირავებელი (იხმარებოდა უპირატესად ვაჭართა წრეებში)“ (ქეგლ). „აქამდე აღას ვახლდი კახეთში“ (ილია). „მართლა, შენი აღა თავად დადის ცხორში?“ (ა. ყაზბ.).

აღავსენ შეასრულოს! ღმრთის-მოყუარებულსა თქუენისათჳს ხუცესმან აღავსენ ნადილნი თქუენნი მაგის სახისათჳს (შუშან).

აღალ-ი „ურმების, საზიდრების, საბარგო ავტომანქანებისა თუ სხვა სახის ტრანსპორტის ქარავანი“ (ქეგლ). ჭვევიდან გრძელი სამხედრო აღალი მოდის, ზევიდან აქლემის ქარავანი მოაბიჯებს (მ. ჯავახ.).

აღლორძინება-ს გააძლიერებს, ააყვავებს, განავითარებს, გააფართოვებს, გაზრდის, - აღლორძინებს. მამამან ჩუენმან ესრეთ აღლორძინა მისდა რწმუნებული იგი ტალანტი (გ. მთანშ).

აღაკ-ი მიცვალებულის სულის საცხო-
ნებლად წირვა, სუფრა, ქელები. შვილი
მის კაცისა ნუხდა და რამდენჯერ აღაკი ქმნის,
აქიმიც აწვივის (საბა). მიცვალებული მინას
მიაბარეს, დიდი აღაკი გადაუხადეს (ვაჟა). [მა-
მამზე] აღაკებს ახდენებდა... მოძღვარსა და
მედავითნებს (ქ. გამს.).

აღასრულნა დღენი ძე. გარდაიცვალა.
[თორნიკ] აღასრულნა დღენი თესნი და ღმრ-
თისა შვილდა (გ. მთანმ.).

აღახენა ძე. აღაკყრო, აღმართა (მრ-
ვალი). ეს რომ დონ კიხოტმა დაინახა, ზეცას
აღახენა თვალნი (ნ. ავალ. თარგმ.).

აღბორგებულ-ი ძე. აღელვებული, აღ-
შფოთებული, გაბოროტებული, გამ-
წყრალი, განრისხებული. კულად აღიძ-
რნეს შემასმენელნი წმიდისა ამის მოწამისანი,
განრისხებულნი და აღბორგებულნი (ჰაბო).

აღბორგნები-ს ძე. აღელდება, აღშფოთ-
დება, გაბოროტდება, გაწყურება, გან-
რისხდება. [ცქირი] უფროსლა აღბორგნა და
შესძინა სიბრძნე სიბრძნესა ზედა (გრ. ხანძთ.).

აღგვი-ს მთლიანად მოსპობს, გაანადგუ-
რებს, გააცამტვერებს, აღმოფხვრის.
დრომან შემუსრა, აღგავა მინით მათინცა
საფლავნი (გ. ორბ.).

აღდგომა დღესასწაული ქრისტეს მკვდრე-
თით აღდგომის (გაცოცხლების) აღ-
სანიშნავად. ვერ დავესწრები აღდგომას,
ვერ დავიჭერ წითელ კვერცხსა (ხალხ.). შობის,
აღდგომის და სხვა ამგვარ დღესასწაულების
წინა დღეს ძროხას... დაკლავდენ (აკაკი).

აღება-ი იხ. აღების ღამე. წმიდათა მათ
მამათა მონასტრებისათა აღება... გარდაიჭა-
დიან ხანძთას (გრ. ხანძთ.).

აღების ღამე დიდმარხვის დადგომის
წინა ღამე, როდესაც მომარხულე-
ნი ჭამენ ცხოველური წარმოშობის
საკვებს. „აღების ღამე იყო, ბერაკები მო-
მივიდენ სტვირით“ (ვაჟა).

აღებ-მიცემა ყიდვა-გაყიდვა. || ირონ. ეს
იყო იმათი (= დარეჯანისა და ლუარსაბის) სუ-
ლის საზრდო, ...ეს იყო იმათი აზრის აღებ-მი-
ცემა (ილია).

აღებმიცემობა ყიდვა-გაყიდვის საქმი-
ანობა, - ვაჭრობა. ქვეყანაში ახალი აღებ-
მიცემობაც გაჩნდება (ილია).

აღვ ზებო-ს ძე. აენთება, ცეცხლი მოეკი-

დება. სენაკებსა მათსა საკუაში არა აქუნდა,
რამეთუ ცეცხლი არა აღვზებოდა (გრ. ხანძთ.).

აღესრულება ძე. გარდაიცვლება, მოკვ-
დება; განყდება. და მასვე ჟამსა აღესრულა
[დიმიტრიოს] და მუნვე ჰემსას დაეფლა (გრ.
ხანძთ.). აღესრულა... ეფთჳმე თუესა მისსა
(გ. მთანმ.). აღესრულება ავსულთა მოდგმა
(ფსალმ.).

აღეტიყნები-ს ძე. აევზნება, აენთება, მო-
ეკიდება. || ფიგურ. ცეცხლი იგი ქრისტეს
სიყუარულისა გულსა მისსა (= ოვანესსა) მძა-
ფრად აღეტიყნა (გ. მთანმ.). რაითა ჴმასა მას და
ოხრასა საყურისასა აღეტიყნოს (გრ. ხანძთ.).

აღვირ-ი ლაგამზე მიბმული თასმა ცხე-
ნის (ვირის) სამართავად. [ვაჟამ ცხენს]
მიუშვა აღვირი (გ. შატბ.). იანგულიმ ვირს
ხელი მოჰკიდა, აღვირი მოჰაჩა (ნ. დუმბ.). [ნა-
თალ თითებს] გველივით ეხვეოდა აღვირის
შავი თასმები (ნ. ლორთქ.).

აღვსება ქრისტიანული დღესასწაული,
იგივე აღდგომა. [წმიდანან შუშანიკ] პუ-
რისა გემო არა იხილის ვიდრე აღვსებადმდე
(შუშანი.). მოინია აღვსებისა ორშაბათი და
მოვიდა პიტიაში ბრძოლისა მისგან ჴონთასასა
(შუშანი.).

აღთქმა ღვთის წინაშე მიცემული სი-
ტყვა, ფიცი, პირობა. მარქვი, რა იქმნენ
საკვირველნი ესე აღთქმანი? (ნ. ბარათ.). წყე-
ულიმც იყოს დღე იგი, როს შენსა აღთქმათა
ბრნად მივანდობდი, ვუმსხვერპლიდი ჩემთ გუ-
ლისთქმათა (ნ. ბარათ.).

აღივსება ძე. შესრულდება, დასრულ-
დება, დამთავრდება. აღივსებოდა მეექუსმ
იგი ნელი საპყრობილესა მას შინა (შუშანი.).

აღიპყრობ-ს ძე. ასწავებს, აინვდის, აღმარ-
თავს (ხელებს). [ნეტარმან წინო] აღიპყრნა
ქელნი ზეცად (წინო).

აღიტყუ-ა ძე. ლაპარაკი დაიწყო, სი-
ტყვები წარმოთქვა, ამეტყველდა.
[მამამან ეპიფანე] ვჯუარი დასწენა ყრმასა მას
და მისცა დედასა მისსა განკურნებელი, რამე-
თუ მსწრაფლ ხოლო სიბრძნით აღიტყუა უტყვე
იგი (გრ. ხანძთ.).

აღიქუამ-ს ძე. აიღებს, აიყვანს. [მამამან
მატო] წამ უყენა ძმათა მათდა აღიქუეს იგი
ცხედრითა (გრ. ხანძთ.).

აღიღებ-ს ძე. აიტანს, წაიღებს. წმიდა
იგი გუამი... აღიღეს ადგილსა, რომელსა სა-
გოდებელ ეწოდების (ჰაბო).

ალიძვრი-ს 1. ძვ. დაიწყებს სვლას, და-
იძვრება. ალიძრა სიმრავლს ერისაჲ ური-
ცხე, ...და გამოვიდოდეს ქალაქით (ნინო). 2.
აღელდება, აღშფოთდება, აღდგება.
ალიძრნეს შემასმენელნი წმიდისა ამის მონა-
მისანი (პაბო). ოდეს დედაკაცსა... წარჰპარა
ვინმე შვილი, ...სიყვარულისა მისისაგან ალიძ-
რის (ნინო).

ალიხილავ-ს ძვ. გადასინჯავს, გადაათ-
ვალიერებს. [პიტიახშმან მიილო ჩემგან [სამ-
კაულნი], ალიხილა და იპოვა ყოველი გებულად
(შუშან).

ალიხუამ-ს ძვ. აიღებს (ბევრს). წმიდამან
შუშანიკ... ველთა ალიხუნა დავითნი (შუშან).

**აღლუმ-ი სამხედრო ძალების საზეიმო
დათვალიერება.** [ოსფეაიშვილმა] ისე მი-
მართა ზენობნელებს, როგორც სარდალმა აღ-
ლუმის მონაწილეებს (ნ. დუმბ.).

აღმართავ-ს ძვ. ააგებინებს, ააშენებინ-
ებს. „მამამან შენმან აღჰმართა სამარტყ-
ლენი და ეკლესიანი აღაშენა (შუშან).

აღმართულ-ი ძვ. ფეხზე დამდგარი, აღ-
ზევებული, განდიდებული. ერთი ვსო-
ქვა ქვეყნად უფალი, ღვთისებრ მსაჯულად
მქცეველი, ...აღმართებული დაცემულთ, აღ-
მართულთ გარდამქცეველი (დ. გურამ).

აღმაშფოთარ-ი ძვ. აღმაშფოთებული,
ამაფორიაქებული, სულის შემძვრელი.
სულო ბოროტო, ვინ მოგიხმო ჩემად წინამ-
ძღვრად, ჩემის გონების და სიცოცხლის შენ
აღმაშფოთრად?! (ნ. ბარათ).

**აღმეებიდან ზევიდან, მაღლიდან, აღ-
მართიდან.** აღმეებიდან შემონაქროლმა სიკვ-
დილმა წინას საღამი მისცა (გ. ლეონ).

აღმმართველ-ი ძვ. აღმმართველი, ფეხ-
ზე დამყენებული. ერთი ვსოქვა ქვეყნად
უფალი, ღვთისებრ მსაჯულად მქცეველი...
აღმმართველი დაცემულთ (დ. გურამ).

აღმოიფხვრებ-ა ძვ. ძირფესვიანად ამო-
ვარდება, ამოცვივა, დაცვივდება
(წვერ-ულვაში). უღვაში და წვერნი მისნი
თან აღმოიფხვრას (საბა).

აღმომფშვენელ-ი გამომცემელი, ამომ-
ფრქვეველი (სურნელებისა). მთა მწვა-
ნე ზეთისხილისა და ყვავილები ველისა, სა-
კუთრად აღმომფშვენელნი ბუნებით საკმევე-
ლისა, ჰაერსა შეაზაებენ (აკაკი).

აღმომცენარე ძვ. ამომყენელი, აღმო-
მაცენებელი. ძირი სინმიდისაჲ მარადის
გულსა მისსა (= გრიგოლისსა) დანერგულ იყო,
აღმომცენარჲ ჯეჯილსა ღმრთის-მსახურები-
სასა (გრ. ხანძო).

აღმორჩდებ-ა ძვ. ახალგაზრდა რტო-
სავით, ყლორტივით ამოიზრდება,
აღმოცენდება. რა იგი (= იესო ქრისტე),
ჩჩვილი ასაკით, სახით აღმორჩდა, ახვედა
(დ. გურამ).

აღმოსავალ-ი ძვ. აღმოსავლეთი. პირვე-
ლად აღმოსავალისა კათალიკოსთა მიჰრონი
იერუსალჲმით მოჰყვანდა (გრ. ხანძო).

აღმოსავალით ძვ. აღმოსავლეთისაკენ.
„ხოლო შენ აღდეგ და ეიღოდე აღმოსავალით“
(ნინო).

აღმოუტევებ-ს ძვ. ამოუშვებს, აღმოხ-
დება (ოხერა). და გულით ოხრვა სიმნარის
აღმოუტევე უნებლი (გ. ორბ.).

აღმოხდები-ს ძვ. ამოვსა, გამოჩნდება,
გამობრწყინდება (მნათობი). ბნელსა
შინა მთიები... აღმოჰხდის (ნინო).

**აღმჩქეფე ცრემლთა ცრემლის მღვრე-
ლი, ცრემლის მფრქვეველი.** რა მოახ-
ლოვდა [ახორებულ] ქალაქსა მეფე, დიდხანს
უჭვრეტდა ცრემლთა აღმჩქეფე (ნ. ბარათ).

**აღმხედრდა ლაშქრად სალაშქროდ გაე-
მართა.** აღმხედრდი ლაშქრად და ილტვის
სულთანი შეძრწუნებული (გ. ორბ.).

აღნაგ-ი ძვ. შექმნილი, აგებული. ||
ფიგურ. ან მიხედა ქართლი შენსა ქველ-
სა ანდერძნამაგსა და თაყვანსა სცემს შენსა
საფლავს, ცრემლით აღნაგსა (ნ. ბარათ).

აღნადგინებ-ი ძვ. „სარგებელი, პრო-
ცენტი“ (ი. იმნ.), მონაგები. „ჯერ-იყო
შენდა დადებად ვეცხლი ჩემი სავაჭროსა და
მო-მცა-ვედ და მოვიღე ჩემი იგი აღნადგინე-
ბითურთ“ (მათე, 25).

**აღნავლებულ-ი ხმით, ღნავილით ატი-
რებული, გაბმით მტირალი.** დედაკაცე-
ბი... საქონელს სწველავენ, აღნავლებულ ბავ-
შებს აჩუმიებენ (მ. ჯავახ.).

ალორძნდებ-ა გაძლიერდება, გაიზ-
რდება. ნერგი ჭვჭვარიტისა სარწმუნოე-
ბისაჲ ალორძნდა სულსა მისსა (= გრიგოლისა)
(გრ. ხანძო). უმეტეს და უმეტეს ალორძნდე-
ბოდა ამბოხებაჲ (გ. მთაწმ.).

აღსაარება ძე. აღიარება, მართლად, ქმ-
მართლად მიჩნევა, ცნობა. ქრისტეს აღ-
საარებასათვის შეაქენეს... [მახო] სასკობილევა
(მახო). აქედით სახელსა უფლისასა, რამეთუ
აღსაარება სახელი მის მხოლისადა და აღსაარე-
ბა მისი სეცათა და ქაქენასა (ფსალმ).

აღსავლის კარნები „საკურთხეველის
შუა კარები ეკლესიაში“ (ქეგელ). აღსა-
ვლის კარებით ის სამი მეომარი ესვენა: ამ
სოფლით გასულიყენენ (აკაიკ). „ახლა აღსა-
ვლის კარების გამო უნდა გეთათბიროთ, ოსტა-
ტი“ (კ. გამს.). || ფიგურ, თეატრის აღსავლის
კარს მივხერხებთ (ი. ქეიშ).

აღსარება ჩადენილისა და ნაფიქრის
განდობა მოძღვრისათვის (ზიარების
წინ). „ცოდვის აღსარება უნდა გამანდოთ და
მისახული ნაფიქრით“ (საბა). „ყოველ წელი-
წადს წმინდა ზიარება მიძლია და აღსარება
მითქვამს“ (ილია).

აღსასრულ-ი სიცოცხლის დასასრული,
- გარდაცვალება, სიკვდილი. და ან დამ-
ტოციებულად გიხორა თქვენ აღსასრული წმი-
დისა და სანატრელისა შემანიკისი (მუშან). „აჰა,
მოკვდა დღე აღსასრულისა ჩემისაო“ (საბა).

აღტყველვა ძე. აღელვება, აბოხოქრება
(ზღვისა). ვერა ურყევს მას (= ქართველთ)
განსჯენებას მისი (= კასპიის ზღვის) აღტყველ-
ვა (ს. ბარათ).

აღტყინებით აღტაცებით, აღგზნებით.
და ამ ლაშქარს აღტყინებით შეპყრებდა
მოემე ფიცხი (კ. ქიქ. თარგმ).

აღუდღუდებულ-ი შუქმოფენილი, გაბ-
რწყინებულ-ი, აელვარებულ-ი. [ეთერი]
ნასწავდება სითლად აღუდღუდებულ კუნელს
(რ. ინან).

აღუტევენს ვმას ძე. აიმაღლებს ხმას;
მოთქმას, ლალადს დაიწყებს. ვითარ...
ვიხილე ხატი მისი (= შუშანიკისი) დაბძარული
და განსივებულ-ი, ...აღუტევე ვმამ და ვტიროდე
(მუშან).

აღუნოდებ-ს ძე. დაიბარებს, მიიხმობს,
მიიხვევს (ზევით, მაღლა მყოფი). ცნა
რა მფეჟან, აღუნოდა მას (= ეფთემეს) სა-
მუეფოდა (გ. მთანშ).

აღჩნდება ძე. აღმოჩნდება, გამოჩნდე-
ბა, მოველინება (ქეყანას). ვინ აღჩნდეს
გმირი, რომ მის ძლიერი ბედს დაძინებულს
ხმა აღადგენდეს (გ. ორბ). აღჩნდენ მწერლე-
ბი, ღერნალისტები (გ. ორბ).

აღძრავ-ს ძე. ნააქეზებს, გადაიბირებს
(ბოროტ საქმეზე), ააგულიანებს. აღ-
ძრა ეშმაკმან მებოსტენ... და აზრახა... მოკ-
ლეა [ეფთემესი] (გ. მთანშ). [ეშმაკმა] პოვა
ვინმე სანყაღობელი... და აღძრა იგი მოკვდად
წმიდისა მის (გ. მთანშ).

აღძრვა ძე. ნაქეზება, გადაბირება, აგუ-
ლიანება. მცირედ მხილებისათვის უფლისა
მიშუებითა იყო აღძრვა ეპისკოპოსთა მათ
(გრ. ხანძო). მედგარმან მან აღიარა მტერისა-
მიერი იგი აღძრვა თვისი (გ. მთანშ).

აღხოცილ-ი ძე. წამლილი, გამქრალი
უკვალოდ, დაკარგული, დავინწყებუ-
ლი. ეგრეთ იქმნების აღხოცილ ამ სოფლით
მისი სახელი, გზა ცხოვრებისა ვინც განვლო
და არ აღბეჭდა ნაული (გ. ორბ).

აყალო თიხა. ქვევრები ნიგვზის ფოთლები-
თა და აყალოთი ახლად არის ნახურული
(გ. ლეონ).

აყაფ-ი ძე. საყბურ-ი, სადრუნჩე. [დიდ-
ვაჭარმა] ხმა არ გასცა, პირთა აყაფი ედვა.
მეკობრეთა უტყვი ეგონათ (საბა).

აყოვებ-ს კუთხ. აყვავებს, აცოცხლებს.
[მეშურნემ] ხე ვარჯოვანი დაგვანხმო, აყოვა ნა-
კუნძალები (დ. გურამ).

აყრილ-ი იხ. ატეხილი. [სოფელი] აღმოსავ-
ლეთის მხრივ... თითქმის ეხებოდა ხმირსა და
აყრილ ტყეს (ი. გოგებ).

აყრო ერთგვარი გოგრა, ყელიანი,
თხელ, მაგარ ქერქიანი, მწარე, გა-
მოგულულსა და გამხმარს ხმარობენ
ჭურჭლად (ქვევრიდან ღვინის ამოსა-
ლებად). გამოქცა მგლისფერი აჯილა ორ
ვაჟკაცს, აყროსავით გადაადგო ერთი მათ-
განი მტვერში (კ. გამს.). „ხვალ... მიწისძვრა
იქნება... შესადლო... სვეტიცხოველი აყრო-
სავით მოაძროს“ (კ. გამს.).

აყურყუმალავებ-ს თავს აყოფინებს წყალ-
ში, აყვინთვინებს. [ბიჭები] თავით ეშვე-
ბოდნენ წყალში და ნუნადნენ ერთმანეთს,
აყურყუმალავებდნენ (გ. გეგ).

აშარი-ი [თურქ.] ავი, ანჩხლი. დამიყვავე,
ქარო, ნუ ხარ მკაცრი... მითხარით: როგორ,
როგორ ვანდო საიდუმლო აშარსა და მსტო-
ვარს? (ანა).

აშრიალ-ი მიმინოს დასაჭერი მახე, -
გრძელ ჯოხზე დაგებული სამკუთხა
ბადე. „[მიმინო] ჩამოუქროლებს, დააცხრება

თუ არა ჩიტს, მე დამალული ვარ ორმოში, მყისვე ნამოვაცვამ ამრიალს თავზე“ (ქ. გამს.).

აპრობ-ს ძე. აპრომებს, რჯის. ცუდად ვაპრობ თავსა ჩემსა (საბა).

აშულლებ-ს; რა აშულლებ-ს ძე. რატომ ჩხუბობს? ამ ჩხუბზე ერთი უსინათლო ბრმა მოვიდა, პკითხა: „რა გაშულლებსთო?“ (საბა).

აჩეჩავ-ს ოდნავ აჩიჩქნის მინას, ზერე-ლედ მოხნავს, ათხრის. აბა, რას გვარგებს ჩვენ ის გუთანი, რომე აჩეჩოს მარტო მინანი? (ილია).

აჩიავებ-ს ამცირებს, აკნინებს. რათ მინდა შენი გარეგანი თვალსაყუარო დიდკაცობა მაშინ, როდესაც დამალული გრძნობა-გონება იჩაგრება და სულს აჩიავებს (აკაკი).

აჩუხჩი-ი ძე. „მაცნე სამეფო ამალისა“ (ქ. გამს.). დანინაურდენ აჩუხჩი და ზარ-დახნისუხუცესი (ქ. გამს.).

აჩვდმეტ-ი ძე. ჩვიდმეტი. [პაბო] იყო ყრმა, ჭაბუკ ვითარ ათრვამეტის წლის, გინა უკნი-წმს, აჩვდმეტის წლის (პაბო).

აჩქამდებ-ა კუთხ. ახმიანდება, ახმაურ-დება. აჩქამდა ბუერაზედა ანკარა წვიმის ცვარები (ვაჟა).

აცა! ერთი ვნახოთ! აბა, ვნახოთ! ლონიერი ბუნება და ადამიანის გამრჯელი ხელი თითქოს ერთმანეთს შესჯობრებოდნენ, – აცა, ვინ ვის აჯობებს (ილია). „შენთან ცოდოს რა ხელი აქვს!“ – უთხრა დედამ და ჩაუკვირდა შვილს, აცა, რას იტყვისო (ილია).

აცქელეფილ-ი აქერცლილი, აციცქნი-ლი, ატყავებული. [უმცროსმა ძმამ] აც-ქელეფილ კანს ფრჩხილები ჩააელო და მო-იგლიჯა (ნ. შატ.).

აცხოვნებ-ს ძე. იხსნის, გააცოცხლებს, სიცოცხლეს მინიჭებს; ცოცხალს და-ტოვებს, აცოცხლებს. [მორჩისა] ნაყოფი-თა განიკურნა სიმწარე ხისა მის ცნობადისა და მაცხოვნა ჩუენ (ი. მტბ.). [ქრისტე] გამოგ-ჩნდა... და მაცხოვნა ყოველნი (ი. მტბ.). მეო-ხებითა... ყოველთა წმიდათათა მაცხოვნება ჩუენ უფალი ყოველთა მორწმუნეთა მისთა (გრ. ხანძთ). „ხოლო იგი ოდენ ვაცხოვნო, რომელმან... თაყვანის-მცეს“ (ბასიან.).

აძგვლენს თვალებს კუთხ. „ქვეშ-ქვე-შად იყურება, თვალებს აცეცებს“ (ალ. ჭინჭარ.). ფიცხელა აღარ ინძრეოდა, გაფითრებული დაბლიდან აძგვლენდა საბრა-ლოდ თვალებს (ვაჟა).

აძე-ს ძე. აძევს, ადევს. ვისაც შენ უნდი, ყელს აძეს ხუნდი, ვაი სანუთრო, ცრუო სოფე-ლო! (დ. გურამ.).

ა-ს-ძრახდება-ა კუთხ. დაელაპარაკება, ხმას გასცემს. არაეის ახსოვს ფშავეშია, [გოგოთურ] ხმამალა ასძრახდომოდეს (ვაჟა).

ან ახლა, ამჟამად. ან რომ ავი არ ვაძაგო, კარგი როგორ უნდა ვაქო? (დ. გურამ.). და ან მხოლოდ დამშთა ესე ჩემს ბედად: ტანჯვით შრომა, ოფლით ძებნა ლუკმისა (გ. ორბ.). აბა, აღსრულდა ხელმწიფური ან აზრი შენი (ნ. ბარათ.).

ანაპნი-ს მოიპარავს (რაიმე წერილმანს). რალაც წერილ-წერილი საოჯახო ნივთები აე-ნაპნათ (ნ. დუმბ.).

ანვე ახლაც. ლაშთხვერში კახთა ანვე უენო, მუნჯი ზარია (ანა).

ანვევ-ს ძე. მიინვევს, დაპატიჟებს. ანვია კაცმან მან დათვი იგი, ლხინი აჩვენა (საბა). რომელი მხატვარი მას ანვევდა, მეც მანვევდა ხოლმე (საბა).

ანი კუთხ. ამიერიდან, ამის შემდეგ. ო, სიყმანვილე! ანი არასდროს იმგვარად აღარ ამეტყუილებდი (გ. ტაბ.). „რა ექნათ ანი? (ჭ. ამირეჯი.).

ანიკვირდება-ა წერილი ხმით აყვირდება. ჩხაკუნზე ოჯახის დიასახლისი მოვარდა და ანიკვირდა (ზ. აბზ.).

ანიკვი [წ] ებ-ს კუთხ. ატარებინებს, აზი-დვინებს. „ცხენებით ვანიკვიებთ ოტიას შენს სახლში აქაურ მწევანის“ (დ. კლდ.).

ანიწა კუთხ. ანი, ახლა, ამჟამად. „ანიწა? ერობა სადა არნ? რუსობაჩი ვარნ. ანიწა ყვე-ლი გაცუდდის, ყველაი გაუქმდის“ (ილია).

ანიწაც კუთხ. ახლაც, ამჟამადაც. „გერ-გეთელნ ანიწაც სახტრის დარაჯობას თავ-დე-ბულობენ“ (ილია).

ანირვირებ-ს მიცვალებულის სულის სა-ცხოვნებლად მღვდელს წირვა-ლოც-ვას სთხოვს, – ალოცვინებს. [ოთარა-ანთ ქვრივი] მკვდარსაც უურევებდა იმით, რომ ყოველ კვირას კორკოტსა და წანდილს მხარ-შავდა იმის სულის საცხოვნებლად და ყოველ-წლიე ანირვირებდა (ილია).

ანმდგომი-ი გარკვეულ პირთა თვალწინ მიმდინარე მოვლენები, ახლანდელი დრო, თანამედროვეობა. ანმდგომი გამეფ-და ქეთოს სულში და წარსული ჯერ მკრთალი გახდა და მერე სრულიად გააქრო (ი. გოგებ.).

ანონილ-ი ძალიან მაღალი და წვრილი, ნაგრძელებული. ვილაც... ბიჭი დანახა, უშნოდ ანონილი, ფეხშიშველი (კ. ლორთქ.). ჭილყავივით შეესიენ ისინი (= მონაზვნები) კალმუხის ქუდივით ანონილ გორაკს (კ. გამს.).

ანურულ-ი მხრებში მოხრილი, მობუ-ზული. „არც სიტყვები ვიცოდით და არც ხმა [სიმღერისა], ...ედგავართ ანურულები“ (ჭ. ამირეჯ.).

ანურნუტებულ-ი კუთხ. წვრილად და მაღლა გაზრდილი, - ანონილი, წერ-ნეტა. იმათ წინ იდგა სამი თუ ოთხი შეკუმ-შული და ანურნუტებულ არყი (ვაჟა).

ანყენ-ს ძვ. დაუშავებს, დააკლებს რა-მეს, - აენებს. „მე თქვენთვის ბერი შემი-ცოდებია და რადგან ცოცხალს ვერა მანყი-ნეთ რა, ...რა მოკვდე, ხეზედ ჩამოშვიდე“ (საბა).

ანცა ახლაც. ანცა რა თვალნი ლაყვარდს გიხილვენ, მყის ფიქრნი შენდა მოისწრაფიან (ნ. ბარათ).

აჭინჭარავ-ს კუთხ. კანი აენვება, თი-თქოს ჭინჭარმა დასუსხაო. ეფრემას ტანში ცხელმა ალმა გაუარა, აჭინჭრა (ს. მგა-ლობ.).

აჭრელებ-ს დანით გამოჰყავს, კვეთს, ჭრის სხვადასხვა სახეს, ორნამენტს. [ესტატე] გრაკლის ჯოხს აჭრელებს ბალღები-სთვის (რ. ინან.).

აჭიმი შარვლის დასაჭერი ბრტყელი ზონარი, მხრებზე გადატარებული. [ტომმა] ქამრის მაგიერ აჭიმი შემოირტყა წელზე (გ. ყიფში).

ახალნი ახალი თაობა, ახალგაზრდობა. თუმცა ძველნი დაგვმორდნენ, ახალნი ხომ შე-ნია, ...მათ, ახალთ აღვიდგინონ შენ დიდების დღენია (ილია).

ახალი აღთქმა ბიბლიის წიგნები, ქრის-ტეს შობის შემდგომი პერიოდისა (სახარება, სამოციქულო). და განჰკრა ახლის აღთქმისა ძალით ძველის ივერის ბნელი რწმუნება (გ. ორბ.).

ახალ-კვრიაკე ძვ. აღდგომის შემდეგ პირველი კვირა დღე, ბრწყინვალე შვიდეულის კვირა, - ახალკვირა. აღ-ესებითგან ვიდრე ახალ-კვრიაკემდე ჭირისა კანონი არა თქვან (გრ. ხანძთ).

ახალმორჩ-ი ახალი, ნედლი ყლორტი.

ვით ახალმორჩი ვაზისა ხელს მიყვეს საფურ-ჩნელადა, ეგრეთ ახალი მოზარდი ყრმა ოს-ტატს - გასანვრთნელადა (დ. გურამ).

ახალწერგ-ი იხ. ახალშენი. ახალწერგ იყვნეს წუთ-ლა ვენაწნი (გ. შთანშ).

ახალუხ-ი, ახალოხ-ი მამაკაცის ჩასაც-მელი ჩოხის შიგნიდან, მაღალსაყელ-ოიანი, გულზე ლილ-კილოებით შე-საკრავი. [მამას] ჩამოვებობლეთ ახალუხის კალთაზე (ილია). [ღვთისუნელს] ახალოხის... კალთები სულ შემოსწვოდა (ვაჟა). [პოლკ-ოვნიკს] ეცვა... პირისფერი ახალუხი (რ. ინან.).

ახალშენ-ი ახალი დარგული, ახალი ჩაყრილი, გაშენებული (ვაზი, ხეხი-ლი). აგერ, რუც ხომ მარტო გარდიგარდმოდ ემხრობა ამ ახალშენსა (ილია).

ახდენ-ს აფუჭებს, უფარგისს ხდის. რო-გორ ახდენს სიღარიბე კაცის გულს (გ. ორბ.). „პირფერობა ახდენს საქმეს“ (აკაკი).

ახვრიტეს-ს კუთხ. ახვრეპინეს. მაჭამეს დუმა და ხალი, მახვრიტეს ხინკლის წვენია (დ. გურამ).

ახირდება-ა ატყდება, შარს წამოიწყებს. ლხინში ავხირდები, ჩრდილში 'გაგიდგები, ჩემთვის ვაჩხაკუნებ ფანდურს, სანატრელო (მ. ლებან.).

ახლადმოჯარებულ-ი კუთხ. ახლადმოგ-როვილი, თავმოყრილი, შეჯგუფებუ-ლი. ახლადმოჯარებული სვაებნი..., ყორნე-ბი... ლემის ახლო ხეებზე ჩარიგდებოდნენ (თ. რაზიკ).

ახლადნაყარი-ი ახალი გამოჩეკილი, ახა-ლი ნაყარი ფუტკარი (ნაყარი ფუტ-კარი გამოდის სკიდან და ეძებს თავ-შესაფარს). ატყდა სკებთან უცნაური ზუ-ზუნი, ახლადნაყარი ფუტკარი დასხმოდა სკებს (კ. გამს.).

ახმახ-ი [არაბ.] უზომოდ ტლანქი, დიდი, უზარმაზარი (კაცი). კარის ჩარჩოში გა-მორჩნდა ვილაც ახმახი კაცი (კ. გამს.).

ახო „საყანედ გაკაფული ტყე, ნატყე-ვარი“ (ქეგლ). ახოში ქედნების გუნდი წა-მოიშალა (კ. გამს.). შემოსეოდა შამში ახოებს (გ. აბაშ).

ახოვანი 1. მოსული, ტანადი, ბრგე. [მოხვევ] არხეინად... აყოლებდა თავის ახოვანს ტანს ცხენის ძუნძულს (ილია). სიგამხდრეს უფრო მეტად გაემალღებინა... ახოვანი პირ-

ხმელი ქალი (კ. გამს.). 2. ძვ. თავდადებუ-
ლი, მხნე, დაუცხრომელი, შეუპოვარი.
რომელნი-იგი გულსმოდგინებით მონანილე ყო-
ფილ იყვნენ შრომათა მათ მისთა სანატრელო-
ბით, ვითარცა ახოვანსა მწენსა მიპვედრიდეს
ქრისტესა (მუშან.). [მამა მატო] მივიდა სოფელ-
სა მას ცხოველთასა, ვითარცა მწვ, ახოვანი
მოლუანს ქრისტესი (გრ. ხანძთ.).

ახოვნად ძვ. თამამად, გაბედულად,
შეუპოვრად, ძლიერ; მხნედ, თავდა-
დებით. ესევითარცა ფამსა შინა გამოჩნდა
ახოვნად წმიდას ესე მონამს (ჰაბო). [ნეტარ-
მან იოვანე] ჯორთა მსახურებისა ლუანლი ახ-
ოვნად თავს-იდვა (გ. მთანმ.).

ახორხოცდები-ან სიცილს ატეხს, ახარ-
ხარდება. სოფლელები ახორხოცდენ, ზოგი
ვერ მიხედა, რა იყო ამ ამბავში სასაცილო
(კ. სიხ.).

ახუნდი-ი მუსულმანთა სასულიერო პი-
რი. მღვდელმთავრების მოადგილედ ახუნდე-
ბი გახდნენ და მსაჯულ-მომძღვრებად – მოლა-
ყადები (აკაკი).

ახუხულებულ-ი სიმალეზე ერთმანე-
თზე დანყობილი რამე, ნონოლად ამ-
ართული, – აკოკოლაეებული, ახუხუ-
ლაეებული. კერიის თავთან კეცებია ახუხუ-
ლებული (ნ. ტაბ.).

ახშამი-ი ვახშამი. ყენს ჰკადრეს: გაგიარმებს
ვახტანგ ახშამს და აზირსა (დ. გურამ.).

აჯაგრულ-ი აჯაგარივით უხეში, აბურ-
ძენილი (თმა). მაინც რა საძაგელი თმა
მქონდა, აბუძგული, აჯაგრული, მოუხეშავი
(ა. სულაქ.).

აჯას არ მისცემს არ ისმენს ვისიმე
თხოვნას. ვაი-ვა, მსაჯეს უბრალოდ, არ
მომცეს მე აჯანი, და! (ვახტანგ VI).

აჯამი-ი [არაბ.] უხეში, ბრიყვი, უმეცა-
რი, ხეპრე, გაუთლელი. „მხეცი რამ იყო
ბატონი ჩვენი, ერთი აჯამი, გულქვა, რეგვინი“
(ილია). „[მმა] ერთი აჯამი რამ არის“ (ილია).

აჯილლა დაუკოდავი მამალი ცხენი. გამო-
ექცა მგლისფერი აჯილლა ორ ვაჟკაცს (კ. გამს.).

აჯოჯვა ძვ. „გაფურჩენა“ (ი. აბულ.),
ვაზისთვის ზედმეტი ყლორტებისა და
ფოთლების გაცლა. [ფთხუმე] ვავიდის...
გინათუ ვენაჟთა ასარვასა, გინათუ აჯოჯვასა
(გ. მთანმ.).

აჰა! შეძახილი: აი, ნახე, შეხედე! აჰა, ქა-
ლაქთა ჩინებულთა ხვედრი უცილო, აჰა, ჩვენი-
სა მომავლისაჲ წამდელი ხატი (ა. ჭაქეჭ.).

აჰა ესერა ძვ. აი ახლა, აი აგერ. „აჰა ესე-
რა მე მოვლეს სანახები ქართლისაჲ“ (ნინო). „და
აჰა ესერა ვითარცა მხედავ, ყოვლადვე არლა-
რაჲ მელმის“ (გ. მთანმ.).

ბ

ბაბა, ბაბაია, ბაბაიე კუთხ. მამა. „ბაბა
ლაფაროში დედისა ურტყამს“ (ნ. ლორთქ.).
ბაბაია დეიჭირეს, წეიყვანეს (ნ. ლორთქ.). ბა-
ბაიეს, როგორც იყო, ხელიდან დედეო გამო-
ართვეს (ნ. ლორთქ.).

ბაბანებ-ს კანკალებს (სიცივისაგან).
„რომ ბაბანებ და თრთი ამ ფიცხელ სიცივეში?“
(გ. ლეონ.).

ბაბაჭუა „ობობა“ (ქეგლ). ნიფლის შტოსა
და შტოს შორის ბაბაჭუას გაუბამს ქსელი
(კ. გამს.).

ბაბილო ხეზე გაშვებული ვაზი, – მალ-
ლარი. ...ზაქარია სთულისა ფამთა ჯდა
ოდესმე თვსთა ბაბილოთა მნიფეთა ქუეშე
(გრ. ხანძთ.).

ბაგა ფიცრის ტიხრული ბოსელში სა-
ქონლისათვის თივის (ჩალის) ჩასაყ-
რელად. [იესუ] იხილვების ბაგას პირუ-
ტყუთასა (ი. მტბ.). ჩჩულებრ მიინწინა ბაგასა
დამბადებელი ყოველთაჲ (ნინო). სხვა ბინის
უქონლობის გამო საქონლისათვის ბაგა აქვე
(= სახლში) ჰქონდათ მონყობილი (დ. კლდე.).

ბაგირი-ი მსხვილი თოკი ან გრეხილი
ფოლადის მავთულებისა, – გვარლი,
ტროსი. მყუდრო ნაემისადგომთან დაყენე-
ბულ ხომალდს არც ლუზა სჭირდება და არც
ნაპირზე მისაბმელი ბაგირები (გრ. წერეთ.,
თარგმ.). [ორგულეებმა ერთგულს] ლამე ბაგირი
ნაუჭირეს და დაამთვეს (საბა).

ბადალ-ი სანაცვლო, სამაგიერო. ნალა-
ფავ ლოდსატყორცნებისა და ტარანტების
შეკეთებასა და მათი ბადალების გაკეთებას
პირიდებოდა ფარსმანი გიორგის (კ. გამს.).

ბადახში-ი [სპარ.] ძვირფასი ქვა ნითელი
ფერისა (შუა აზიის მთიანეთის – ბა-
დახშანის სახელწოდების მიხედვით),
– ლალი. || ფიგურ. საქართველო ბეჭედი

ბაჯალო და თბილისი – შიგ ჩასმული ბადახ-
ში (ი. გრიშ). თეთნულდზე – თოვლი მარადი,
ვენახზე – მზე და ბადახში (ანა).

ბაღე-მაქმან-ი ბადისმაგვარი სახეები-
ანი თხელი ნაქსოვი. შავ ვიზიტკას მიპ-
ყვება ზოლებიანი... შალვარი, ბაღე-მაქმანი
ნინდები (ნ. ლორთქ.).

ბადია დიდი ქუსლიანი ჯვამი ლითონი-
სა. [დუდას] გარს ჯამები, ბადიები და ტა-
ბაქები ედგა (ილია). არც ჯამსა ჰგავს, არც
ქილაა, არც თეფშია, არც ბადია, ...სხვა რალაც
რამ არის საუცხოო (ვაჟა). ოთარაანთ ქერივი
[დუდაკაცს] ყოველ კვირა დღეს ერთ ათიოდ
შოთს და ერთ ბადია კორკოტს თავის ფეხით
გადაუტანდა ხოლმე (ილია).

ბადიშ-ი კუთხ. შეილიშვილი. „სად არის
ჩემი ბადიში დათვიკა?“ (გ. რჩეულ.).

ბადლობა ტოლობა, სწორობა. უნდა მიეძ-
ღვნა ყველასთვის, ვინაც მოვიდა, მადლობა,
რადგან მტრის მიმართ ბრძოლაში გაძნელდა
მათი ბადლობა (ქ. ქიჭ. თარგმ.).

ბადრაგა [არაბ.] მცველი, გამყოლი, გამ-
ცილებელი. „თქვენ გმარებთ... ბადრაგის
გამოძახება, რადგან... ციხეში ძალიან საშიში
დამნაშაის ნაყვანა მოგიხდებათ (ქ. მალრ.
თარგმ.).

ბავლ-ი მიმინოს (ქორის და მისთ.) და-
საგეშად გაშვებული ფრინველი. სწო-
რედ იმ დღეს პირველი ბავლი გაეგდოთ გიორ-
გისა და გირშელს მიმინოებისათვის სასახლის
ბაღში (ქ. გამს.).

ბაზაზ-ი [არაბ.] ქსოვილებით მოვაჭრე.
[თეიმურაზი] ორი გირვანქა პურის გულისთვის
ვინმე ბაზაზის დუქანში ორ საათს... იხვეწე-
ბოდა (მ. ჯავახ.).

ბაზიერი-ი [სპარ.] ძვ. სანადირო ფრინვე-
ლის (მიმინოს, ქორის...) მწვრთნელი
და მომვლელი. „თუცა უცხენოდ სელა და
ფეხშიშველობა არ გამოეცადა, ბაზიერთა, შიკ-
რიკთა და ყოველთა მკვირცხლთა ჭირი რით
სცნას?“ (საბა). გაფრენილ ქორს ბაზიერები
დაუდევნენ (აკაკი). არაბი ბაზიერნი უწვრთ-
ნიდნენ მას მიმინოებს (ქ. გამს.).

ბაზილიკა [ბერძ.] ერთგვარი ეკლესია:
გრძელი, უგუმბათო, ორფერდა სახ-
ურავიანი, ხშირად შიგნით სიგრძეზე
ორმხრივ ჩამწკრივებული სვეტებით.
[ფარსმანი] გაუქმებული ბაზილიკის უკან ბნელ
სენაკში ცხოვრობდა (ქ. გამს.).

ბაზმა ზეთის პატარა სანათი, უნებდ-
ნენ ხატს, მიცვალებულს. სული [არის]
ცხოვრების მპყრობელი, ვით ბაზმა გაუქრო-
ბელი (დ. გურამ.).

ბაზმა-ლამპარი იხ. ბაზმა. ქრისტევე, გან-
კურნებ ბრმა-ყრუ-საყარი, რომ მე ავინთო ბა-
ზმა-ლამპარი (დ. გურამ.).

ბათმან-ი კუთხ. მარცვლეულის (აგრეთ-
ვე, ფქვილის, ხახვისა და სხვ.) სანყაო,
8 კგ-მდე (ზოგ კუთხეში 10 კგ-მდე)
ტვეადობისა. „ექვსი ბათმანი [ხახვი] სულ
ამხელ-ამხელა თავები შევინახე საზამთროდ“
(დ. კლდ.).

ბათქაში-ი [თურქ.-სპარს.] ჭერის, კედლე-
ბის გასაღესი მასალა. კედელს სინესტისა-
გან აქა-იქ ბათქაში ასცვენოდა (ლ. მრულ.).

ბაიათ-ი [არაბ.] აღმოსავლური სიმღერა,
ერთხმინი. || ფიგურ. [კოდალა] კარგა გა-
დაკრულიც გახლდათ და ისეთ ბაიათებს გაპკიო-
და, რომ მთელი მთა-ბარი ინძრეოდა (ვაჟა).

ბაიბური არ ისმის ოდნავი ხმაურობაც,
ჩამირწმინც არ ისმის, დუმილია. ჯერ
სინყნარე იყუ და ორთავე მხარის პოზიციებზე
ბაი-ბური არ ისმოდა (რ. ჯაფარ.).

ბაითალმანი-ი [არაბ.] ოხერტიალი, უპა-
ტრონო, ვერანი. „ჰა, აზგამ, შე ბაითალ-
მანო! აზგამ!“ – დასძახა ელვუჯამ ძალსა
(ა. ყაზბ.). [მათია] მიდიოდა ჩქარა, გაბეზრე-
ბული და მოუთმენლად წამოიძახებდა: „ალარ
გათავედა ეს ბაითალმანი [გზა]“ (ა. ყაზბ.).

ბაირალი-ი [თურქ.] დროშა, ალაში. იმ
თქვენმა გმირმა, სულით ძლიერმა ხელს ბაი-
რალით ძირს დასცეს ყარსი (გ. ორბ.). უბელო
ცხენს შემოხტომია ქალი და მიაქროლებს...,
თან ჩიქილა მიფრიალებს ბაირალის კალთები-
ვით (ვაჟა).

ბაკ-ი პირუტყვის საზაფხულო სადგომი,
ლატენებით შემოზღულული. ბევრი...
თავს ანებებდა საქონლით სავსე ბაქებს (თ.
რაზიკ.). სოფლის დედაკაცები ერთად სხედან...
ბაკის გვერდზე (ნ. ლომ.). [ბაჩილა] ბაკს მიადგა,
...ეზოში ათიოდე ურემი დგას (მ. ჯავახ.).

ბაკებიან-ი ბაკების, ბაკენბარდების –
ლოყებზე გაშვებული წვერის – მქო-
ნე. მეორე მოხუცს, ბაკებიანსა და მოგრეხ-
ილცხვირიანს, თავილიდან... ცხენი გამოჰყავდა
(მ. ლორთქ.).

ბაკმს მოავლებს წრედ შემოავლებს რა-

იმეს. [არსენამ] ხმლის ნევრით ბაკმი მოავლო კუჭატნელის თავს (მ. ჯაფახ.).

ბალავარი-ი საძირკველი. ორი წლის წინათ მინას არ აწნდა ბალავარი (ქ. გამს.). ენა მწერლის ბალავარია, მისი უმთავრესი იარაღია (მ. ჯაფახ.).

ბალავერი-ი იხ. ბალავარი. დღეს-ხვალ, დღეს-ხვალ და არ იქნა, კედლები ბალავერს ვერ ააშორეს (ხალხ.).

ბალანგაცვენილ-ი, ბალანგაცვივულ-ი ხაოგაცლილი, გაცვეთილი (ხალიჩა). [ლამაზისუელი] გულხელდაკრეფილი დაპყურებდა ბალანგაცვენილ ხალიჩას (ილია). კნეინა დარეჯანი ერთ ბალანგაცვივულ ხალიჩას ჩრდილში გაამლევივინებდა (ილია).

ბალასტი-ი [ინგ.] აქ: ქვა, კენჭი. „ესა? კლდის ნატეხებია, თევზს ბალასტის ნაცვლად ჩაუყლაპავს“ (ნ. კურდღ. თარგმ.).

ბალთა შესაკრავი, აბზინდა; სამკაული სარტყლისა, ცხენის მოსართავებისა... [ბერები] სამონასტრო ვენახებიდან ბრუნდებოდნენ, ...ჩოხის ბალთებზე მოსდებოდათ ბირკა და ნარი (ქ. გამს.).

ბალღ-ი ბავშვი. ბალღი იზრდებოდა და ხედავდა, რომ იმის გარდა ყველას მამა ჰყავდა (ზღაპ.). [ესტატე] გრაკლის ჯოხს აჭრელებს ბალღებისთვის (რ. ინან.).

ბალღამ-ი დიდი სევდა, მწუხარება. ამ ორს გაუღმი რა ბალღამიც დულდა, წარმოიდგინოს თვითონ მკითხველმა (ილია). „სიყვარულის ნაცვლად ქვეყანაზე... მხოლოდ შხამი, გესლი, ცოფი და ბალღამი დაგუბებულა“ (მ. ჯაფახ.).

ბალღამიანი დღეები სიმწრით, მწუხარებით გატარებული დღეები. საკუთნოს მუდმივ დავაში მიდიოდა ჩიკოტელას ბალღამიანი დღეები (გ. ლეონ.).

ბალღობა ბალღის ხნოვანება, – ბავშვობა. ქრისტე ღმერთმა ამირანს დაანათლა... ბალღობით სისანყულ და სიბეჩავე (ხალხ.). [გიორგის] ჯერ კიდევ ბალღობაში მოუხდა ამისთანა საქმე (ილია).

ბამბაზია [ფრან.] ბამბის თბილი, რბილი და მსუბუქი ქსოვილი. ქალს შეეძლო... ეყიდა თავი ჩითი საკაბე თუ ბამბაზია (გ. ლეონ.).

ბამბურ-ა გრძელბენიანი, ბომბორა (ძალელი). ეზოში ყფფდა ბამბურა მურა (გ. ტაბ.).

ბანი-ი 1. ძველებური სწორი (ბრტყელი) სახურავი შენობისა, მინამოყრილი და მაგრად დატკეპნილი. ერთი მდიდარი კაცი თურმე ბანზე იარებოდა (საბა). ყინულად ქცეული ნაწერი [თოვლისა] ჩურჩხელებსავით კვიდა ხის ტოტებზე... ბანების გარშემო (ილია). უცებ ბანის სანათურიდან მოისმა ხალხის ტირილი (ნ. ლომ.). 2. იხ. ერდო. ნაიღეს ქილა და ბანი-დამ ჩაადგეს (საბა). 3. გემბანი. „შმიდტის“ ბანზე მეზღვურთა გუნდი ორ რიგად ჩარაზ-მულიყო (ლ. ქიარ.). გემის ბანზე გამეფებული... დუმილი... შეუვალი რჩებოდა (ლ. ქიარ.).

ბანაკი-ი ძვ. გუნდი, კრებული. ბანაკი ან-გელოზთა უფლისათაჲ გარემოადგა მას და პატიოსანთა საკუმეველთა სულწელეზამან ალაგსო ყოველი იგი ერი კრებული მამათაჲ (გრ. ხანძ.).

ბანგი-ი გამაბრუებელი, დასაძინებელი წამალი; გონების, აზროვნების დამაბნელებელი. იქნებ კაცობრიობა მართლაც მალე უნდა განთავისუფლდეს ამ ტყბილ-მწარა ბანგისაგან (რ. ინან.).

ბანდულ-ი ძირგამონწული ფეხსაცმელი მთაში სასიარულოდ. „ჭაჭმა ბანდული გაგლიჯა და ფეხიც გამიჭრა“ (ა. ყაზბ.).

ბანდულებჩაცმულ-ი ვისაც ბანდულები აცვია, – ბანდულებიანი. ბანდულებჩაცმული მოხვევნი მიიპარებოდნენ (ა. ყაზბ.).

ბანიანი სახლი ძველებური ქართული სახლი, რომელსაც დატკეპნილი მინის სახურავი ჰქონდა. გირშელი ბანიანი სახლს მიაჩრდა (ქ. გამს.). [იოსება] გამოვიდოდა თავიანთ ბანიანი სახლიდან (რ. ინან.).

ბანიბან ბანიდან ბანზე, ბანებზე, ბანების გაყოლებით. „მე ბანიბან დაგეძებდი“ (ზღაპ.).

ბანოვანი [სპარ.] ნიგნ. ქალბატონი; მანდილოსანი. რავდენთ ბანოვანთ შევენბანი, ახლად მშლილობნი, ჭავლის სინმინდეს მოუზიდავს ნაპირს ამ ტბისას (ა. ჭაფჭა). რად ჰყვედრი კაცსა, ბანოვანო, პირუმტკიცობას? (ნ. ბარათ.).

ბანქო სათამაშო ქალაღი, კარტი. იქ კამათელს აგორებდენ, აქ ბანქოს არიგებდენ (ნ. ლორთქ.).

ბანცალ-ბანცალით უსწორმასწორო სიარულით, – ბარბაცით, ტორტმანით. [ანანია] გზას გაუდგა... ბანცალ-ბანცალით (ნ. დუმბ.).

ბანცალეზ-ს ირყევა, ტორტმანებს, ქანაობს. შენ ბანცალეზი, ბურულო ცაო (გ. ტაბ.).

ბაო კუთხ. „მოლი (ახალი ბალახი) ეზო-ში“ (ვ. ბერ.). ეზოში მწვანე ჰყვარდა ბაო (გ. ტაბ.).

ბაობაზი სამხრეთამერიკული გიგანტური ხე; ცოცხლობს დიდხანს, ისხამს კიტრივით ნაყოფს. რა გინდა, ...რომ იქ არ გენახათ: ეს ბაობაო, ეს ბაობაბიო, ...ალყირული ლეღვი (ი. მაჭ., ნ. ანან. თარგმ.).

ბარაქალა [არაბ.] 1. შეძახილი მონონების, ნაქეზების ნიშნად, – ყორჩაღ! ვაშა! ნეტავ ხმლიანი სად მიხვალ, ამირან თარაქაშო? გასწყვიტე ცოლეურები, ვინ გითხრა ბარაქალაო? (ხალხ.). „დახე, ძაღლი პატრონს არ მოჰპორებია“... დალოცვილი პირუტყვია. ბარაქალა, ძაღლო, ბარაქალა (ილია). „ბარაქალა შენს ქართველ ქალობას!“ (ი. გოგბე). 2. ყორჩაღი, გამრჯევი, მარჯვე. აჲ და ჩემმა ღმერთმა, ბარაქალა დედა-კაციაო,“ – იტყოდა ხოლმე დათია ბადიაშვილი ოთარაანთ ქვრივზედ (ილია).

ბარბაროზი [ბერძ.] აქ: უღმერთო, ურწმუნო, ურჯულო (ქრისტიანთა წარმოდგენით). [ჩვენი შეფენი] იყენეს კეთილად ღმრთის მსახურ, წმიდათა ეკლესიათა აღმამწნებელ, ბარბაროზთა ბანაკსა დამარღუეველ (გრ. ხანძთ).

ბარდი ბურქების, ხვიარა მცენარეების ერთმანეთში გადახლართული ტოტები, ყლორტები. ეკვეთა ქარი ბარდებსა და რტოს (გ. ტაბ.).

ბარდავს (ჯღანს) (შეცდომამა, უნდა იყოს „ბანდავს“) ასხამს, ბლანდავს, კერავს, გამოჰყავს ბანდული. დღისით საფენოში ჯღანს ბარდავენ... მამაკაცები (კ. გამს.).

ბარდიბარნი თანაბარი, თანატოლი, თანასწორი. „ჩვენი მამულები ტოლია და ბარდიბარია“ (გ. ლეონ).

ბარდნარი ადგილი, სადაც ბარდებია მოდებული. რა კარგი იყო ბარდნალა, ბარდნალელების ბორანი, ვარდებიანი ბარდნარი, ბულბულთა ნამბორალი (ლ. ასათ).

ბარელიეფი [ფრან.] სიბრტყეზე ამოკვეთილი ამობურცული, რელიეფური ჩუქურთმა, ნახევარქანდაკება. [არსა-

კიდე] აქანდაკებდა ბარელიეფებს, ჩუქურთმებს (კ. გამს.).

ბარკასი [ფრან.] „დიდი მრავალნიჩბიანი ნავი“ (ქეგლ). დეიდა ოულია ზღვაში მოკვდა, ლელვისას ბარკასს დაარტყა თავი (გ. რჩეულ).

ბარობაზე კვლობაზე, პირობაზე, შესაბამისად. ქალაქის ბარობაზე საკმაოდ დიდი ეზო გვექონდა (რ. ჭიჭი).

ბარონი [ფრან.] ბატონი. აქ: ბოშების წინამძღოლი, თავკაცი. ბანაკში... ცხოვრება და გაბომბვაც შემომთავაზეს: „ვინ იცის, დროთა განმავლობაში ბოშათა ბარონიც გახდება“ (ნ. დუშბ.).

ბარ-საკვეთი გუთნის ნაწილი, რომელიც მინას ჭრის, – სახნის-საკვეთი. „რომ არ გცოდნოდა, რომელ მინას როგორ უნდა მოხვნი, – ღრმად ჩაშვება ბარ-საკვეთისა, თუ თხლად, რა გეშველებოდა?“ (ილია).

ბარჩხალა კამკაშა, ბრდღელია (მზე). დასავლეთი სისხლისფრად შეელება ბარჩხალა მზეს (ნ. ნულ).

ბარძგი კუთხ. ეკლიანი ბურქი; ეკლნარი. „ამ შიმშილისაგან გამწარებულებს (= ლორებს) რომ გამოუშვებენ სამწყვრევიდან, ...ეკლისა და ბარძგების მეტი არაფერია, დაემვებიან ჩვენკენ (დ. კლდ.).

ბარჯი „რკინის კაციანი ჯოხი (ჩვეულებისამებრ, იხმარება თევზის საჭერად)“ (ქეგლ). [თევზს] კუჭი ბარჯით გაუპეს (ნ. კურდლ. თარგმ.).

ბარჯგი კუთხ. საყრდენი ხე, ბოძი, მსხმოიარე ხის ტოტის, დაზიანებული ნაგებობის გასამაგრებლად, – ბოძკინტი. ახლა კიდევ უფრო გულდასაწყვეტი შეხედულება მიიღო აქაურობამ... ფერდებზე მიკრული, წინიდან ბარჯგებზე შეყენებული პანანინა ოდა... (დ. კლდ.).

ბასრი 1. განსაკუთრებით მტკიცე ფოლადი. ისრის პირი ბასრისა იყო (საბა). 2. ასეთი ფოლადის იარაღი (ხმალი, მახვილი). ვერ შემაშინოს მისმა ბასრმა მოსიხლე მტერი (ნ. ბარათ).

პ-ბასრობ-ს ძე. კიცხავს, კილავს, გამობს, სძრახავს, აძაგებს. [მამა გრიგოლ] გარემესა მას სიბრძნესა სოფლისას პბასრობნ (გრ. ხანძთ).

ბასტა [საერთაშ.] გათავდა, მორჩა. „აჰ, შეგხვდი, გიცანი, მიცანი, გაგიცანი და ბასტა რაღა ბევრი ჩიჩინი და ლაპარაკი უნდა ამას?!“ (დ. კლდ.).

ბასტიონი [ფრან.] ციხესიმაგრე. [კოლონ-კელიძემ] კვეტარის ბასტიონის ზეთავზე აღამართინა ჯვარი (კ. გამს.).

ბატალიონი [ფრან.] ფეხოსანი ჯარის ათასკაცნი ნაწილი, – ათასეული. წინა ღამეს ჩხალთის აღმართებს ამოსდგომოდ ქვეითი ჯარის ოფიცერთა სასწავლებლის ორი ბატალიონი (რ. ჯავარ.).

ბატარა კუთხ. პატარა; ცოტა. „მამ რაია სულ ელგუჯა და ელგუჯა ბატარა დაასვენე“ (ა. ყაზბ.).

ბატონი აქ: მეფე. რამდენჯერ სთხოვა ბატონმა დარჩობა მეფის კარადა, მაგრამ ვაჟკაცი ეტყუდა: „მეფე, ვერ გაეძღვება ბარადა“ (ვაჟა).

ბაქავ-ს კუთხ. უწყრება, ტუქსავს. ამ დროს ნემსა მისდგომოდა ფიცხელას, პბაქავე და და საყვედურით ავისებდა (ვაჟა). ბაქავს და ებრძვის ხმა იდუმალი (ვაჟა).

ბაქანი იგივეა, რაც გემბანი. კუზმა კაპიტანის საფეშაგოდან ძირს ჩასულიყო გემის გაშლილ ბაქანზე (ლ. ქიაჩ.).

ბაქანი ფანჯრისა ფანჯრის რაფა. გახე-ვებული თეიმურაზი იდუმალ ჯაჭვებით არის მიბმული ფანჯრის ბაქანზე (მ. ჯავახ.).

ბაქარა [ფრან.] ბანქოს, კარტის ერთ-გვარი თამაში. ხუთი კაცი... ნუხელ ნავახ-შმევს დაწყებულ ბაქარას თამაშს განაგრძობდა (ლ. ქიაჩ.).

ბაქიობ-ს ტრაბახობს, იკვეხნის. [ჯაყო] თავის თავს ქვეყანას აჩვენებდა, თან... ბაქი-ობდა (მ. ჯავახ.).

ბაქიობა თავის ქება, ტრაბახი, კვეხნა. სოფელმა კარგად იცოდა, რომ ოთარაანთ ქვრივს ტყუილბრალოდ ბაქიობა და მუქარა არ უყვარდა (ილია).

ბაღდადი 1. ქალის თავზე მოსახვევი ოთხკუთხა ქსოვილი. [დარეჯანმა და ლუ-არსაბმა] ქალაქისკენ კაცი აფრინეს, თან გაატანეს ერთი კარგი ბაღდადი, რომელზედაც... უკითხავს მკითხავი (ილია). [მელანომ] წითელი ბაღდადი მოიხვია თავზე და კოპნიაობა დაიწყო (აკაკი). ბაღდადით თავმოხვეული იყო ბესარიონის ცოლი პელაგია (დ. კლდ). 2. დიდი ხელსაწმენდი მამაკაცისა. ლეონოს საფლავზე არვინი მიგიტანს, ჩამოიხია ბაღდადის ფოჩი (ი. გრიშ.).

ბაღრა პატარა ბალი ყვავილებისა, ბოსტნეულისა. „შენ ბაღრის ბოლოს გეძინა“ (ზლაპ.). ბაღრაც იყო ღობით გაკლებული (ილია). ქეთო მოსვენებას აღარ აძლევდა დედასა და მიჰყავდა ხან ბაღრაში, წყაროს თავზე, ხან ტყეში (ი. გოგებ).

ბაყაყ-ი კუთხ. ცხენის ჩლიქის შუა რბილი ნაწილი. თუ დააკვირდებოდი ახლად დანაშულს მინას, ავიღოდა შეამჩნევდით უნალო ცხენების ნაფეხურს და ჩლიქების იმგვარ ბეჭდებს, რომლებსაც „ბაყაყს“ ეძახიან (ა. ყაზბ.).

ბაყაყს კბილები ამოუვა (მანამდე) არ იქნება, არ მოხდება, შეუძლებელია (რადგან ბაყაყს კბილები არ ამოსდის). „ლარევით რომ გავიყვან მთაში იმოდენა გვირაბს“ – „მანამდე ბაყაყს კბილები ამოუვა!“ (პ. კაკაბ.).

ბაყაყურ-ი ერთგვარი ცურვა ხელ-ფეხის ერთდროულად გაშლითა და მოხრით. ონავარა ბიძიასთან ბაყაყურით მიცურდა, უცქეროდა, თუ როგორ ივსებოდა ჭურჭელი წყლით (დ. შენგელ.).

ბაყლი -ი ძე. სისხლნარევი ჩირქი, – ბაღლამი. „ჩემმა ძმამან ერთი ნამალი ჩაახსა, ...მრავალი სისხლი და ბაყლი ედინა და მორჩა“ (საბა).

ბაყლეულ-ი ხილ-ბოსტნეული, სანელებლები, ტკბილეული. „საქმე ათასია. საკომისიო მალაზია ან ბაყლეულის დუქანი“ (მ. ჯავახ.).

ბაშლაყ-ი, ბაშლიყ-ი, ბაშლუყა [თურქ.] ყაბალახი. ბაშლიყი რომ გადიძრო, [სტუმარი] მოტრიალდა უკან ჩქარა (აკაკი). აჰი, წაიღე ბაშლაყი... ყმანვილმა გადმოგდებული ყაბალახი პაერში დაიჭირა (ნ. ბაშლუყი). ბაშლუყა ნამოვიგდე თავზე და ცხვარს დაუდევდ წინ (ა. ყაზბ.).

ბაცანკალ-ი ხის მუთაქა, ჩვეულებრივ მოჩუქურთმებული, – ბარცაკალი, სასთუმალი. ტახტების თავზედ თითო ბაცანკალი ანუ, როგორც ზოგან ეძახიან, სასთუმალი სდგას ხარატით ნაკეთები (ილია).

ბანარი-ი თოკი. ცხენებს მართლა არაფერი საჭმელი არ ჰქონდათ, იდგნენ საცოდავად ხეზე მიბმულნი ბანარით (დ. კლდ.). „ბოძზე კაი მოზრდილი ზარი ეკიდა. ზარის ენაზე ნაბმული ბანარი ჭაში იყო ჩაშვებული (ჭ. ამირეჯ.). „მე უნდა გავუყარო ახლა ბანარში თავი“ (ნ. დუმბ.).

ბანარაულ-ი კუთხ. „ერთგვარი ხმალი, კარგი ღირსებისა“ (ქეგლ). აფშინას ბანარაულის შუქი შორს გაიფინება (ვაჟა).

ბან-ი კუთხ. „უვარგისი ცხენი“ (ი. ჭყ.). „ჩიგრელმა“ ბატონს იმისთანა ბედური გამოაღალა მის გახრეკელ ბახში“ (აკაკი).

ბახალა ზოგიერთი ფრინველის (ყვავის, ყორნის...) ბარტყი. [უფალი] დააფრთიანებს ყორნის ბახალებს (ფსალმა). საბძელზე ყვავი შემოჯდა, მისი ბახალა თან მოჰყვა (საბა). ტიროდა მწარედ ყვავის ბახალა (გ. ტაბ.).

ბახტაკ-ი „სევანის ტბის კალმახი, – გელაქნური“ (ქეგლ). „ეს ბახტაკი! იპ, იპ, რა არის, რო იცოდე!“ (ვაჟა).

ბახუს-ი [ბერძ.] ბერძნულ მითოლოგიაში ღვინისა და დროსტარების ღმერთი. ძუძუს აწოვებდა თურმე ძუ ავჯა ბახუსს, ძვეისისა და ზემელეს ძეს (კ. გამს.).

ბაჯაღლო, ბაჯაღლო ოქრო ხალასი ოქრო. მოსემ დააჯერა [დავითი], რომ ქორნილის მეორე დღეს ორას თუმანს სულ ბაჯაღლო ოქროებს თავისი ხელით მიართმევს (ილია). ვნახე, რომ სულ ბაჯაღლო ოქროები იყო (აკაკი). [ვაჟაკმა] გადასცა დედოფალს ვეებერთელა ქისა, სახეს ბაჯაღლო ოქროებითა (ი. გოგებ.).
|| ფიგურ. საქართველო ბეჭედი ბაჯაღლო და თბილისი – შიგ ჩასმული ბადახში (ი. გრიშ.).

ბაჯაჯგუნა დაბალი და უშნოდ ჩასაქელებული (ადამიანი). სოფელ ვაშლოვანში კაი ხნიდან სავაჭროდ დაიარებოდა ორი ბაჯაჯგუნა ლეკი (ი. გოგებ.).

ბაჯაჯღანა (ჩვეულებრივ მრავლობითში: ბაჯაჯღანები) წვრილშვილი, ღლაპები. დედას ძალიან ეწყინა და გაჯაგრებით უთხრა მამას: „ერთი თავიდან მომამორე... ეს ბაჯაჯღანები“ (ილია).

ბგერთი ენა ადამიანთა სამეტყველო ენა. მცდარია შეხედულება, თითქოს ბგერთი ენა თავდაპირველად არ იყო ურთიერთობის საშუალება (შ. დიძ.).

ბე რაიმე საქმეში გარიგებისას წინასწარ მიცემული თანხა შეთანხმების დაურღვევლობის პირობად, სანინდარი. „აი, შენი ბედ მოცემული ხუთი თუმაწი, მე კი ხელი დამიბანია“ (ილია). აპა, ეს ბეთა გქონდეს სალამოდის და სალამოზე კიდევ გარუქებ (ა. ყაზბ.).

ბებერა დაჟეჟვისაგან ამობურცული და

წყალჩამდგარი კანი. [უმცროსმა ძმამ] ხელისგულზე დაიხედა და მრგვლად ამობურცულ ბებერას დააცქერდა (ნ. შატ.).

ბებრუცუნა ირონ. ბებერი. ვითომ არასოდეს გვეყარებოდა ერთმანეთი, დავრჩით ბებრუცუნა მეგობრებად (მ. ანთ.).

ბეგ-ი იხ. ბექი. ლენერალს მიართვეს ჩინებული ცხენი, რომელზედაც შებრძანდა, გააკუნტრუმა და ბეგზედ გადადგა (ა. ყაზბ.). ძირგამოთხრილი ბეგები წამდაუნუმ ხეებში ხრილით ჩანებოდნენ (ა. ყაზბ.).

ბეგ-ი ფეოდალი მაჰმადიანურ ქვეყნებში. [არსენა] ყაზახში რომ გადავიდა, ემსახურა თათრის ბეგსა (ხალხ.).

ბეგარა საბატონო, სახელმწიფო გადასახადი ნატურით (პური, ღვინო და სხვ.). ზოგს სულ ამოკვეთილი ჰქონდა ბეგარა და გააზატებული იყო (აკაკი).

ბეგთარიანი-ი ვისაც ბექთარი აცვია, – ბექთარიანი. ფოლადის ბეგთარიანებს ბნელში ამოვ დავებებ (ლ. ასათ.).

ბეგრობ-ს კუთხ. „დაბეგრილია, ბეგარა ადევს“ (ქეგლ). „გერგეტი აწინა სხვაეთა ბეგრობს“ (ილია).

ბედაურ-ი 1. კარგი ჯიშის სწრაფი, ძლიერი ცხენი (პირველად არაბულს უწოდებდნენ ასე, შემდეგ სხვა ჯიშისასაც). ცხენოსანმა... ბედაური გააჭენგამოაჭენა ჭალებში (აკაკი). მეფე... მშვენიერ ბედაურზე იჯდა (ი. გოგებ.). „ე ბედაური ვის გამოართვი?“ (დ. კლდ.).
2. ძლიერი, გულადი, სანაქებო (ვაჟაკაცი). ჩვენი ჩირიკი... ბედაური კაცი იყო (გ. ლეონ.).

ბედგაკვანძულ-ი ბედშეკრული, ბედდამწვარი, უბედური. „რათა ვარ ბედგაკვანძული, სად არი ...გამარჯვებულება?“ (გ. ლეონ.).

ბედენა: არაფერი (რა) ბედენა არაფერი (რა) განსხვავებაა, (რა) მნიშვნელობა აქვს. „გინდათ მოჯამაგირედ გიხალხებით, გნებათ მუჭთად გემსახურებით, ჩემთვის არაფერი ბედენა“ (ილია). „ჩემთვის რა ბედენაა, შენი კვენესამე, როგორც შენ გინდა“ (ა. ყაზბ.).

ბედით-ი საბედისწერო. ჰყვაროდა ჯახველი მთაში, ძმათა სისხლის ღვრის ბედითი მაცნე (კ. გამს.).

ბედითად ბედუკუღმართად, უბედურად, საუბედუროდ. [არსაკიძეს] ტკბილი სიყრმე მოაგონა თავისი, ბედითად შეწყვეტილი ლხენა სიჭაბუკისა (ქ. გამს.).

ბედი მღვეარი ბედი, რომელიც თან სდევს ადამიანს ჩადენილი ცოდვებისთვის დასასჯელად. „ბედმა მღვეარმა შენ თუ არ მოგისწრო, შენს შვილებს მაინც წამოენევა და კბილებით დაგლეჯს (მ. ჯავახ.).

ბედი უმუხთლებს ბედი უმტყუნებს, მოლოდინი გაუტყრუვდება. [მგლებს] ბედმა უმუხთლა, რასაც არ მოელოდნენ, ის მოხდა (ვაჟა).

ბედისწერა ბედის განჩინება, წინასწარი გადაწყვეტილება ადამიანის მომავლის შესახებ, ხედრი, სვე. [ვაჟმა] გაბედა უკან დაბრუნება, მაგრამ... ბედისწერა არ უშვებდა (ზღაპ.). „შუბლზე ეგ მენერაო“, – იფიქრა [ლუარსაბმა] და დაემორჩილა ბედისწერასა (ილია).

ბედისწერას აუტანია სახიფათო საქმეს სჩადის, სიკვდილს ეთამაშება. „ეს ვილაა, ბედისწერას აუტანია (ლ. ქიჩაი.).

ბედკეთილ-ი ძე. კარგი ბედისა, – ბედნიერი, იღბლიანი. „თუცა ბედკეთილი ვყოფილიყავ, დღეს შენ არა გნახედიო“ (საბა).

ბედკრულ-ი ბედისაგან დანყველილი, უბედური. შენადვი, მეფევე, მოველ ვედრებით, მოხედო ბედკრულს შენს სატრფოს – მამულს (გ. ორბ.).

ბედნაკრძალევი-ი ბედისაგან უარყოფილი, უბედური. ის დაიღუპა ბედნაკრძალევი, ბნელოდა, სდუმდნენ დიდი ჭადრები (ნ. სამ.).

ბედსვიანობა ძე. კარგი ბედის ქონება, – ბედნიერება, იღბლიანობა. „ეჰა, შენი ბედსვიანობა ღირს? თუცა მამაკაცი ხარ, წვერი და უღვაში სადა არს?“ (საბა).

ბედუინ-ი „[არაბ.] მომთაბარე არაბი“ (ქეგლ). ეს ბედუინი, სჩანს, შეშლილია: მის წინაშე ხომ ქართველია (ქ. ჭიჭ. თარგმ.).

ბედუკეთური-ი ძე. ცუდი ბედისა, უბედური. „დიდად ბედუკეთური თურე ხარ“ (საბა).

ბედშავი-ი შავი ბედისა, – უბედური; საცოდავი, საბრალო. „გოგოს ცოდვით აღარა ვართ, ...ისე გულანატირად ლაპარაკობდა ბედშავი“ (ილია).

ბევრეული-ი ძე. ბევრი, მრავალი, უხვი. „დალათუ ბევრეული ოქროსა და ვეცხლისაა მომცენ მე. ...ვერ განმამორონ მე სიყვარულსა უფლისა ჩემისასა“ (პაბო). [იესუ] კნინითა პურიითა... ბევრეულთა გამოზრდიდა (ნინო).

ბევრმა წყალმა ჩაიარა დიდი დრო გავიდა, ბევრი რამ შეიცვალა, ბევრი რამ მოხდა. მას აქეთ ბევრმა წყალმა ჩაიარა და ბევრი რამ კარგი ნაგვართვა და თან ნაიყოლა (ილია).

ბევრის გზით ბევრნაირად, მრავალგვარად, მრავალმხრივ. [ღმერთო] შენის ნების გზაზედ დაუცემლად მატარე... სანუთროს სოფლისაგან ბევრის გზით ვნებული (დ. გურამ).

ბეისბოლ-ი [ინგ.] „ბურთის სპორტული თამაში ჩოგნით ცხრა-ცხრა კაცისაგან შემდგარ ორ გუნდს შორის“ (მ. ჭაბ.). [ჯეინი] ერთადერთი იყო, ვისაც ჩემი ძმის... ბეისბოლის თათმანი ვაჩვენე (გ. ჭუმბ. თარგმ.).

ბელავ-ს ტოტებს აჭრის, კაფავს (ხეს). ბობრი ბელავდა კახაბბალს, ჟოლას (გ. ტაბ.).

ბელიარ-ი ძე. „ეშმაკი, სატანა“ (ი. აბულ.). ბელიარ, ხედვიდა რაე სულიერთა ამათ ნესთა, ... ფრიად ეღმრდა (გ. მთაწმ.).

ბელატი-ი კუთხ. მელოტი. „პეტრე იყო ბელატიო“ (მელოტი) – უჩვენა [დედამ] შუბლი და დაადებინა სამი თითი (აკაკი).

ბელტი-ი მინის დიდი ნაჭერი, ბარით ან სახნისით მოჭრილი და გადაბრუნებული. ბელტი ბელტზედა გადმოვანვიოთ და შრომის ოფლი მინას ვანვიოთ (ილია). შენ მოგაყარეს მინა ბელტზედა (გ. ლეონ.). [უფროსი ძმა] სატერფულს თავგამებებით სცემდა ფეხს და დიდრონ ბელტებს ზედიზედ აბრუნებდა (ნ. შატ.).

ბელტიყლაპია ზღაპრის პერსონაჟი, რომელიც ბელტებს ყლაპავდა. „ეს რას გაგკვირვებია, ასფურცელამ ასთავიანი დევი მოკლა და მე რომ ბელტი გადავყლაპო, რა საკვირველიაო“, – უთხრა ბელტიყლაპიამ (ზღაპ.).

ბენგალის ცეცხლი [ბენგალი – გეოგრაფიული სახელი] ნარევი, იწვის კამკამა ალით. ლიცლიცებს ბენგალის ცეცხლივით მომწვანო შუქი (ქ. გამს.).

ბერი-ი 1. ხანში შესული, ხნიერი, მოხუცი, ბებერი. კედელსა თვნიერ ბერთაესა არავინ მიეყრდნობოდა (გრ. ხანძო). ერთი ბერი უკბილო კაცი და ერთი ცოტა ყრმა ერთად სხდეს

და საჭმელს სჭამდეს (საბა). „[გოგოთურ] ჯერ ართ არი ბერიო“ (ვაჟა). 2. ამ ქვეყნიდან გამდგარი, მონასტერში მცხოვრები ღვთის მსახური მამაკაცი.

ბერა თითი კუთხ. ცერი. [გოგოთურ] ფანდურსაც შაჟღარუნებს, თითს ააჩქამებს ბერასა (ვაჟა).

ბერად შედგება ბერად აღიკვეცება, ამ ქვეყნიდან განდგება და მონასტერში ღვთის სამსახურს შესწირავს თავს. „ეს სოფელი გაუშვი, ბერად შევდებ, იერუსალიმს მინდა ნაჲიდო“ (საბა).

ბერაში გაატარებს მკაცრად დასჯის, დატუქსავს, გაუჯავრდება, დააშინებს. „იმ მამასახლისზე ცალკე გაგატარებენ ბერაში“ (გ. შატბ.).

ბერდანის თოფი-ი ერთლულიანი თოფი ერთგვარი (გამომგონებელ ბერდანის გვარის მიხედვით), – ბერდანა. [გადაღწევი] რამდენჯერმე ჩაატყავუნა ბერდანის თოფის სრიალა ჩახმახი (ლ. ქიან.).

ბერდენკა საუბ. იხ. ბერდანის თოფი. [წრუტმა] ბერდენკა მომცა და ათი ცალიც ვაზნა (რ. ინან.).

ბერიკობა ძვ. სანახაობა: გადაცმული ახალგაზრდები ყველიერის კვირაში ჩამოივლიდნენ კარდაკარ, მღეროდნენ, ცეკვავდნენ, ხუმრობდნენ. მონაწილეებს აჯილდოებდნენ კვერცხითა და სხვა სურსათით, – ბერიკაობა. [გორშელი] იგონებდა სიყრმეს, ...ბერიკობასა და ჭონას (კ. გამს.).

ბერკეტ-ი საბჯენი, საყრდენი, ჯოხი, კეტ-ი. თონა კიბეზე იჯდა თავის ბერკეტზე დაბჯენილი (ე. გაბ.). [თინამ] ოთახის კუთხეში მიაყუდა თავისი ბერკეტი. იქვე ფოსტლები ნაძირი და... ყმანვილ მოთამაშეებს გამყოთამაზა (ე. გაბ.).

ბერკვიცი-ი „ბებერი ცხენი“ (ქეგლ). [თორნიკემ] მოაყვანინა ბერკვიცი, შეჯდა, მიეშურება, სადაც ოშია (აკაკი).

ბერფუყი-ი სიბერით გულგამოფულრული, ფუყეგულიანი (ხე). ვით ძნიად წნორი ბერფუყი დაიგრიხების წნელადა, ეგრევე პაცი მცოცვანი განისწავლების წნელადა (დ. გურამ.).

ბერლარა არხიდან წისქვილის ბორბალზე წყლის მისაშვები ღარი. კონონაში-

ლები საგუბარს ბერლარების თავზე გადავლით შემოუვლიან (რ. ინან.).

ბერწი-ი 1. დაუმაკებლად დარჩენილი საქონელი; უშვილო (ადამიანი). ვინც იგი (= ყურძენი) ჭამა, ღმერთი ინამა, ბერთა და ბერნთა მისცა სულ ძენი (დ. გურამ.). 2. || **ფიგურ.** უნაყოფო ხე. „ბერწი ხაზარულა შევაშინებო“ (ნ. დუმბ.). მთვარის შუქზე ბრჭყვიანობდა ხვითო და ტიროდნენ ტიროფები ბერწი (ს. ჩიქ.).

ბერწობ-ს, ბერწდება-ა არ მაკდება, უნაყოფოდ რჩება (საქონელი). რად უყვედრე უშობელსა, ბერწობ, ვერა მოიგე რა? (დ. გურამ.).

ბერწონება უნაყოფობა, უშვილობა. მე სანუთომ ბერწონება მომახვედრა თავში კომბლად (დ. გურამ.).

ბერხენი-ი „ნადირის ღვთაებისაგან ჯოგში გამორჩეული, ნიშნიანი ჯიხვი“ (თ. რაზიკ.). „ჯიხვსა თოფ დაჯკარ ბერხენსა, ჭალას ვახს იქნენ რქისანი“ (ხალხ.).

ბექი-ი შემალღებული ადგილი, – ბორცვი. ძირს მისდგამს ბექი მდუმარე, ნღვარი, თიხანია (ვაჟა). ძალლი ნაშოვარდა და ყფით გაექანა ბექისაკენ (ა. ყაზბ.).

ბექთარი-ი [სპარ.] ჯაჭვის პერანგი მეომრისა. ყამარის მამის ხმალი ამირანის ბექთარს რომ მოხვდებოდა, ჯაჭვი გველივით წიოდა (ხალხ.). დაუნგული თორები და ზუჩები ეკიდა კედლებზე, ...სამკლავენი, პოლოტიკნი და ბექთარი (კ. გამს.).

ბელელი-ი მარცვლეულის (ხორბლის, ქერის) შესანახი ფიცრული. [კაცმა მდიდარს] ბელლები უჩვენა ხვარბლითა და ქერთა სავსე (საბა). ნაჩუქარს ადგილში მოუნყვეს ხულა, ბელელი, ...საბძელი (დ. კლდ.). „შეთეს ბელლებში კიბით უნდა ჩაიხედო“ (გ. ლეონ.).

ბეჩა კუთხ. ჩართული სიტყვა საუბარში. „რა საცოდავად ყოფილა, ბეჩა, ეს უბედური ომანი!“ (დ. კლდ.).

ბეჩავი-ი ღარიბი, ლატაკი, გაჭირვებული; საბრალო, სანყალი, საცოდავი. „რა მექნა ბეჩავს? საბრალო თავი სად შემეფარა, გადამერჩინა?“ (ილია). ცოტა მაქვს, ცოტას ვჯერდები, ბეჩავსაც გაუზიარებ (ვაჟა). „რას უნდა გიქადდეს ამაზე უარესს?! აბა, რას უბნობ, შე ბეჩავო!“ (შ. არაგვი.).

ბეჩაობა სიღარიბე, გაჭირვება. „ბეჩაობით ვაზრდილი ვარ, ძმისავ!“ (ვაჟა).

ბეც-ი „ახლომხედველი, ცუდად მხედველი“ (*ქეგლ*). ბეცმა თეიმურაზმა... მარცხენა ხელით სათვალეები შეისწორა (*მ. ჯავახ.*).

ბენვი განყდა (სწყდა) კინალამ, ბენზე, ცოტას განყდა, ცოტა დააკლდა. ბენვი მწყდა, მისის (= კიტრის) დეენითა მეც წყალში არ დავიძირო (*დ. გურამ.*). [ყურშიამ] ბენვი განყდა, კინალამ ტილუნას ახალი ჩოხა და ნითელი პაიჭები არ შემოახია (*ვაჟა*).

ბენვს იშლის გული მოსდის, ბრაზდება, რისხდება. ვაჟაკი იღებს ხმალსაო, ბენვს იშლის ბრაზმორეული, როგორაც ვეფხვი თმასაო (*ვაჟა*).

ბენვის ხიდი ვინრო, საცალფეხო დაკიდული ხიდი. ბენვის ხიდი იმდენად ვინროა, რომ ისინი ერთმანეთს გვერდს ვერაფრით აუქცევენ (*გ. მარგვ.*).

ბენვოსანი გამოგონილი სახელწოდება ცხოველებისა (რადგან ისინი ბენვით არიან შემოსილი). ყველა ბენვოსანმა და ბუმბულოსანმა საუკუნოდ ათივალუნა ეს ქვეყანა (*ი. მაჭ., ნ. ანან. თარგმ.*).

ბეჭ-ი, ბეჭის ძვალი საქონლის მხრის ბრტყელი ძვალი, ხმარობდნენ სანერად, როგორც დაფას. [კატო] დაიდებდა მუხლზე ხარის დიდ თეთრ ბეჭს... და ყაყაროს მქრალი მელნით წერდა მასზე (*ნ. ლომ.*). [ვარდანმა] ბეჭის ძვალზე ასწავლა ნახშირით წერა ვაჟს (*კ. გამს.*).

ბეჭავ-ს ფარდაგს (ქსელს) ქსოვს ბეჭის (ხის ხელსაწყოს) დარტყმით. საღიაცოში ქსელს ბეჭავენ დიაცები (*კ. გამს.*).

ბეხრეკა ბებერი და გაძვალტყავებული, გამხმარი (საქონელი, ხე). ბეხრეკა მუხა გაეჭაბუკებინა გაზაფხულის სუნთქვას ძალოვანს (*კ. გამს.*).

ბზა მარადმწვანე წვრილფოთლებიანი ბუჩქი, იკეთებს წვრილ თესლს, აქვს მაგარი მერქანი, რისგანაც აკეთებენ ხის ჭურჭელს (ჯამებს, კოვზებს, სამარილებებს და სხვ.). კათალიკოსი... ჯორზე იჯდა და ასე მიდიოდა ბზის ტოტებით მორთულ გზაზე (*კ. გამს.*). წინ მღვდელი... მოდიოდა, ნითელ ბზის ჯოხს მოიბჯენდა (*ვაჟა*).

ბზე პურეულის გალენვის შემდეგ დარჩენილი დაფშენილ-დამტვრეული თავთავები და ღერები, წვრილი ნამუსრი.

[თხამ და მელამ] ხვაი ცალკერძ დააგროვეს და ბზე – ცალკე (*საბა*). ბზეს, ერთ კალათას და ერთ ვირს შენი მამიდამვილი ზალიკა, ეფემიავ, კაცად გამოუყვანია (*ვაჟა*).

ბზესავით ძალიან ბევრი, უამრავი, უხვად. ჯაფა და ოფლი ნუ გინდა ბევრი, ბზესავით მოდის პური და ქერი (*გ. აბაშ.*).

ბზიკ-ი კრაზანა. „გამოვარდა ერთი ბზიკით ბიჭი“ (*ჭ. ამირეჯ.*).

ბზობა ქრისტიანული დღესასწაული, ქრისტეს იერუსალიმში შესვლის აღსანიშნავად, როდესაც მოსახლეობა ზეიმით ეგებებოდა მესიას და ბზის ტოტებს უფენდა. დიდთა მარხვათა ვიდრე ბზობამდე ყოველსა ცისკარსა კანონი ოთხი (*გრ. ხანძთ.*). „დღეს ბზობაა, მაგას (= მადლობას) ერთი ზურგიელი მერჩია“ (*აკაკი*).

ბია კუთხ. კომში. არ იქნებოდა, რომ [ელისაბედს]... ან ქორთა ვარიკა არ ეჩუქებინა, ან ვაშლი, ბია, ჩურჩხელა (*დ. კლდ.*).

ბიბლია [ბერძ.] იუდაისტური და ქრისტიანული რელიგიების საღვთო წიგნების კრებული. შედგება ორი ნაწილისაგან: „ძველი აღთქმა“ (აღიარებენ იუდაელებიცა და ქრისტიანებიც) და „ახალი აღთქმა“ (დანერილია ბერძნულ ენაზე ქრისტეს მონაფეთა მიერ, ზოგი წიგნი არამეულად უნდა ყოფილიყო დანერილი), აღიარებენ მხოლოდ ქრისტიანები. ბიბლიაში მოთხრობილია ღმერთის მიერ სამყაროს შექმნის ამბით დაწყებული ქრისტეს შობითა და ნამეობით დამთავრებული, წარმოდგენილია შუამდინარეთის ქვეყნების ისტორია, წინასწარმეტყველებანი.

ბიბლიოგრაფიული იშვიათობა ძველი გამოცემული, ძნელად საშოვნელი წიგნი. რამდენიმე ბუკინისტი მუდმივ გამალებით დაეჭებდა თეიმურაზისთვის ბიბლიოგრაფიულ იშვიათობას (*მ. ჯავახ.*).

ბიბლიური-ი ბიბლიაში მოხსენიებული (ამბავი, პიროვნება და სხვ.). ათასჯერ განაგონ ბიბლიურ მითებს უტრიალებდა მელქისედეკი (*კ. გამს.*).

ბივრიტი-ი ძვ. ძვირფასი ქვა, „ცისფერი თვალი ზღვაში პოვებული“ (*დ. ჩუბინ.*). თავსა მისსა აქუნდა ბივრიტი და ია-

კინთოი (ნიხო). წმიდამან ნინო პოვა ბივრიტი, თუალი კერპისაი (ნიხო).

ბიზნესმენი-ი [ინგ.] კაცი, რომლის ძირითადი საქმიანობა არის ფულის მოგება ვაჭრობით, ნარმოებში კაპიტალის დაბანდებით და სხვ. [დენი] მეტად წინდახედული, ცივისსხლიანი მოკრევე ბიზნესმენი იყო (ლ. ბოკერ. თარგმ.).

ბილდირგა „ხმლის ვადის, მათრახის ტარის და მისთ. ხელის ან თითის გასაყრელი თასმა“ (ბ. საბ.). მათრახის ბილდირგა ხობობს ყელს გადაეცვა და წაიდა (საბა).

ბილიკი-ი ფეხით მოსიარულეთა გაკეა-ლული ვინრო გზა. მახსოვს იგი დრო, საამო დრო, როს ნაღლიანი, კლდეე ბუნდოვანო, შენს ბილიკად მიმოვიდოდი (ნ. ბარათ.). ტყეებსა და მთებში მისდევედა მხოლოდ ვინრო ბილიკები (ი. გოგებ.).

ბილნი-ი უწმინდური, უზნეო, უნედაცემული. რაც უნდა ჭირი მომკერძო, ბილნი არ შევეკერი წაეითა (ვაჟა).

ბილნიტყევაობა ბინძური, უწმინდური სიტყვების ხმარება საუბარში. ბასილის დედა მიოტნის ქალი იყო, ამიტომაც უყვარდა ბილნიტყევაობა (კ. გამს.).

ბინა აქ: ცხვრისა და მწყემსების სადგომი ზაფხულში საძოვარზე. მეცხვარემ მოუსტუნა ცხვარს და შეაყოლა ბინსაკენ (ვაჟა). ცხვარი საძოვრიდან მოვრეკეთ ბინაში (ა. ყაზბ.).

ბინდი-ი თვალებზე ჩამონოლილი სიბნელი, ცუდად ხედვა, ცუდად ჭვრეტა, გარკვევა შექმნილი ვითარებისა. თვალებზე – შავი ბინდი, გულში – შავი ნაღელი, და სულშიც – შავი ბურუსი, – აი დღევანდელი თეიმურაზ ხევისთავი (მ. ჯავახ.).

ბინული-ი „წყარო“ (დ. ჩუბინ). რა კარგი იყო ბარდნალა, ...გაციებული ბინული (ლ. ასათ.).

ბირდაბირი-ი დიდი ხერხი, თავ-ბოლოზე სახელურებიანი, ორი კაცის გასაწევი. [იჭვიანობა] ახრჩობს და ბირდაბირით ჰხერხავს იმის გულსა და სულს (მ. ჯავახ.).

ბირკა ეკლიანი ნაყოფი ზოგი ბალახისა; ეკვრის ტანსაცმელს, ცხვარს. ბირკა მოსდებოდა ქუდზედაც ბერს (კ. გამს.). [მამაზე] ტყისკაცსა ჰგავდა ბირკით მოცულ ტყეკაბაში გამოწყობილი (კ. გამს.).

ბირკებანი-ი ბირკის მქონე მცენარე-

ბით მოდებული ადგილი. დაქვეითდა მამაზე ერისთავი, ბირკებანი ჯაგებში გადაიჭრა (კ. გამს.).

ბირკილი-ი კუთხ. „რიკული, მოაჯირი“ (ა. ლლ.). გიხდებოდა აივნის ბირკილზე დაყრდნობა (ნ. ლორთქ.).

ბისტი-ი [სპარ.] ძვ. სპილენძის წვრილი ფული. „ხუთი ბისტის ხორცი მინდოდა მეყიდა საბა“.

ბინი-ი უწმინდურება, უზნეობა. სად არის იგი ბინის მდევნელი ჯვარცმულის ლმერთის მაღალი მცნება? (ილია).

ბინიერი-ი უწმინდური, უზნეო. ჰოი, ბინიერი, ...გაუშაძლარო, მსუნაგო გომბოი (მ. ჯავახ.).

ბიჭობას დაუგდებს ვაჟკაცობად, სასახელოდ ჩაუთვლის, ვაჟკაცობაში ჩამოართმევს, სახელს გაუთქვამს. „მე რომ ციხეში მოვკვდე, ბიჭობას ვინ დამიგდებსა?!“ (ხალხ.).

ბიჯი-ი ძვ. სიგრძის საზომი ერთეული. ბიჯი ორის ფეხის გადადგმას ჰქვიან, რომ ხუთი ტერფი გამოვიდეს (საბა). შვევდით სასუფეველის მსგავს ეკლესიაში, სამასი ბიჯი სიგრძეზე აქვს, ორასი ბიჯი – განი (საბა).

ბლიკვი-ი, **ბლიქვი**-ი ცერზე შემოჭდობილი თითები ისე, რომ ცერის პირველი სახსარი ამომჯდარი იყოს დასარტყმელად. სამადაძეს... ღონიერად წაჰკრა ბლიქვი გულმოსულმა ბესარიონმა (დ. კლდ.).

ბლონი-ი [ფრან.] ძვ. მეტისმეტად თხელი, ბადურა ქსოვილი აბრეშუმისა. შორენას მოქარგულმა ბლონიმაც გაიელვა ჭალის სინათლეში (კ. გამს.). || **ფიგურ**. ოდნავ, სულ ოდნავ იჭვრიტებოდა მოყვითალო ღრუბლის ბლონიდან მთვარე (კ. გამს.).

ბმო ძვ. პირგაუხსნელი ჩირქოვანი მუნუკი, – პირქვე მუნუკი. „ამა კაცსა გვამსა შიგან პირდაქცეული ბმო აბია; თვით არ გამოირწყვის (საბა). თურე წურბელა ბმოს მოქეიდა და დახეთქა (საბა).“

ბნდებ-ა გონებას კარგავს, გული მისდის. რამდენჯერ ვირი ტლინკს შეყრიდა, მისი პატრონი კაცი სიცილით ბნდებოდა (საბა). და ამ სურათის მნახველი ერთი დიაცი ბნდებოდა (ვაჟა).

ბნედიანი-ი ბნედით, გულყრით დაავადებული. სოფლებიდან გამოცვენილი კეთროვანები და ბნედიანები... ათასგვარ სიზმრებსა და გამოცხადებას ამცნობდნენ ტრიუმფით მიმავალ „მოსაყდრეს ქრისტესას“ (კ. გამს.).

ბნელეთი - „ბნელი, უმზეო ქვეყანა“ (საბა). „მე ვიყავ ბნელეთისა პირსა მსახლობელი კაცი“ (საბა).

ბნელი რწმუნება იგულისხმება კერპთაყვანისმცემლობა. და განჰქრა ახლის აღთქმისა ძალით ძეგლის ივერის ბნელი რწმუნება (გ. ორბ.).

ბობორიკა *კუთხ.* „ობობა“ (გ. ბერ.). ცა ნამოიწყებს მსხვილ ნეიმის სროლას და აბლაბუდას კრებს ბობორიკა (გ. ტაბ.).

ბობრი - *კუთხ.* „ქერა“ (გ. ბერ.). ბობრი ბელავდა კახამბალს, უოლას (გ. ტაბ.).

ბობლან - *ძვ. დაფი, დოლი* (ქეგელ). იყო ის ერთი უფალი გლახაკთ ნუგეშის მცემელი, მეფესალმუნე და მეტყველი, ღვთის ქებით ბობლნთა მცემელი (დ. გურამ.).

ბოგა „პატარა ხიდი“ (ქეგელ). „არ გადაესულვართ ბოგაზე, ჩავედით ხევში“ (ჭ. ამირეჯ.). „მენ ბანს უფურე, მაგ ბოგას მოეფარე და თოფი მარჯვედ იქონიე“ (ი. ბატონიშვი.).

ბოგანო, ბოგანა არაფრის მქონებელი, - მიუსაფარი, ღარიბ-ლაცაკი. „დევი, იცოდნენ, რომ ოჯახის შვილი ხარ და არა ეული ვინმე ბოგანა“ (ილია). ახალწელიწად ღამე ბოგანოსავით ქალაქის გომში უნდა გავატარო (ე. გამს.). „აი, შემომხედე, ბოგანოს დავემსგავსე“ (მ. ჯავახი.).

ბოგირი - *პატარა ხიდი*, ჩვეულებრივ - ხისა, მინადაყრილი. გირმელმა... დეზი ჰკრა ცხენს, რადგან ბოგირზე გადასვლისას გაოჩნდა იგი (ე. გამს.).

ბოზბაში - *ცხვრის ხორცის წენიანი*, ღუმასთან ერთად დაკეპილი ქინძითა და ტყემლით შეზავებული. „ტყემლით გაკეთებულ ბოზბაშს ჩიხირთმა უნდა ამჯობინო?!“ (ილია). „მწვანილი მიყრილ-მოყრილი, მოთალი, თეფზი, კარგი ბოზბაში და ცხელი მწვადიო“ (საკაკი).

ბოთე გაუთელელი, ხეპრე. ერთი ხელის მოსებით დასაკვნიან - ბოთეა და მორჩა (გ. დოჩ.).

ბოინ - *კუთხ.* ერთად თავმოყრილი ფრინველები, კრებული, გუნდი (ფრინველებისა). [სვაგი] ფრინველების ბოინს შენიშნავდა (თ. რაზიკ.).

ბოკვერ - *მტაცებელი ცხოველების* (ლომის, ვეფხვის) ლეკვი. „[ავახას] თუ ბოკვერები ჰყავს აქ სადმე მახლობლად, გამოვეთხოვოთ ჩვენს ცხენებს ამაღამ“

(ე. გამს.). „ერთმა ირანელმა მომგვარა ბოკვერები შარშან“ (ე. გამს.).

ბოკო წვერმოცვეთილი, დაბლაგვებული, დროთა განმავლობაში მომრგვალებული (მჭრელი რამ). [სვაგი] თავის ბოკო კლანჭებს მიაგებებდა მიტოვებულ შავარდენს (თ. რაზიკ.).

ბოკონ - *კუთხ.* თიხის სანველელი. მერე კვეთი ჩაუკიდა ბოკონში დაგროვებულ რძეს (გრ. ნერეთ. თარგმ.).

ბოლთასა *სცემს* მოკლე მანძილზე ნელა მიმოღის. [ლუარსაბი] წითელი პერანგის ამარა... ბოლთასა სცემდა გრილოშია (ილია).

ბოლოქანქარა, ბოლოქანქალა გრძელბოლოიანი ნაცრისფერ-თეთრით ჭრელი პატარა ჩიტი, უყვარს წყლის პირები, ხტუნაობისას ბოლოს აქანქარებს. ბოლოქანქარა ჩიტი მოფრინდება და პალოს დააჯდება (ხალხ.). [ჩიჭი] პირველად ხედვდა... იმ ბოლოქანქალა ჩიტებსაც (ნ. შატ.).

ბოლოცეცხლა წითელბოლოიანი პატარა მგალობელი ჩიტი, - ბოლოწითელი. ამას იძახდნენ სტუმრად მოწვეულნი ფრინველნი: ჩხიკენი, ...კაკებები, ...ბოლოცეცხლები (ვაჟა).

ბომონ - *ძვ. წარმართული სალოცავი*, რომელზედაც კერპი იყო აღმართული. [მეფე მირიან] ჯვარისა ძალით გარე-მორტყმული შეჰმუსრავს კერპთა მათის ბომონით (გ. ორბ.). აგრე ამბობდნენ: ძელიცხოველი მოღისო კათალიკოსის თანხლებით, კერპები და ბომონები მის გამოჩენისას ცამტვერდებიან (ე. გამს.).

ბონ - [ფრან.] ფასდაკარგული, გაუქმებული ფული. ცალკე ენყო... ოსმალური ლირები, ცალკე... ამიერკავკასიის „ბონები“ (ლ. ქიარ.).

ბონდ - *დაკიდული ბაგირის ხიდი*. ტყეები გაუჩეხით, ბონდები მოუშლიათ, სხვა ბონდები გაუბამთ სხვაგან (ე. გამს.).

ბოჟირი - *კუთხ.* ხმაური, ხვეწნა-მუდარა. „[თავთავები] გამაგიჟებენ ბოჟირით, გადავირევი ბრალითა“ (ვაჟა).

ბოჟირობ - *ს* *კუთხ.* ირევა, ხმაურობს, ხმინანობს. უზარმაზარი ყოროთ, ფიჭვითა და მუხით შემორაგულ ეზოში თხებისა და ცხვრის ფარა ბოჟირობდა (გ. ნერეთ. თარგმ.).

ბორა ძერის მსგავსი მტაცებელი

ფრინველი. უსუსურ ნათელს გაუჭრდილავს [ფარსმან საარსის] ბორას ნისკარტოვით მოდრეკლი, სიფრიფანა ცხვორი და ...ქოსა სახე (კ. გამს.).

ბორა ბუზი ერთგვარი ბუზი, რომლის მატლებიც საქონლის ტყავის ქვეშ იბუდებენ და იკვებებიან. „ის ბორა ბუზი რომ არის, იმან ამ რიგად ქმნას, რომ შეაუნხოხს მეკალოვე ხარივითა“ (საბა).

ბორანი-ი „ერთმანეთთან შეერთებული ორი ბრტყელძირა ნავი, ზედ დაგებული ფიცრებით, – მდინარის ერთი ნაპირიდან მეორეზე გადასასვლელად და ტვირთის გადასაზიდად (მოძრაობს ნაპირებშორის გაბმულ ბაგირზე)“ (ქეგლ). ოქლაშვილი არსენა ზედ ბორანზე დაუდევსა (ხალხ.). რა კარგი იყო ბარდნალა, ბარდნალელების ბორანი (ლ. ასათ).

ბორგ-ს ბორგავს, ბობოქრობს, ბრაზობს. [მეფე] განრისხნა და ბორგდა ფრიად (ნინო).

ბორგვანა მფოთვა, მღელვარება, მოუსვენრობა, ბობოქრობა. ფარ-ხმალით მოკაზმულეგი ჯარს ამზადებენ დილითა, ... აღლევებულთა ბორგვანა, ხმა არ გეგონოსთ სტიდრისა (ვაჟა).

ბორგვნილ-ი მღელვარე, მშფოთვარე, აბობოქრებული. დაღონდა სპარსთა მეფე ბორგვნილი (ნ. ბარათ).

ბორდიურ-ი [ფრან.] ტროტუარის კიდე. მთელი ღამე ქვის ბორდიურზე ვისხედით (ნ. შატ).

ბორიო აქ: ნიავი, სიო. საღამოს ბორიო არხედა თეთრ ნეერებს და შავ კალთებს ჩოხისას (კ. გამს.). მღელვარება ეტყობოდა... ზღვაურის სუნთქვით შეტოკებულ ყანებს, როცა მოდგება საღამოს ბორიო (კ. გამს.).

ბოროტი სენი „მძიმე სენი“ (IX კლ. ქრ. 1999 წ.). [დედოფალი] ბოროტითა სენითა შეპყრობილ იყო (ნინო).

ბოსელი-ი მსხვილფეხა საქონლის (ძროხის, ხარის) საზამთრო სადგომი. [გლეხებს] სახლებისვე გვერდით გაკეთებული აქვთ ბოსლები და ბაკები (ი. გოგებ.). ამ კაცს საბძელი და ბოსელი არ დაეწვებოდა“ (ვაჟა).

ბოტი-ი „მამალი დაუკოდავი თხა, სანაშენე და ფარის წინამძლოლი“ (ქეგლ), – ვაცი. საბანაოდ მომავლებს [იოსება] ბოტივით ნავიძღვებოდა (რ. ინან).

ბოტოტები მოსქო გამონადენი ცხვი-

რიდან, – წეინტლი. წესტოებიდან გადმოსულ ბოტოტებს ასრუტუნებდენ პატარები (კ. გამს.).

ბოტორო მხურვალე, ცხელი. ადგილი იყო დახაშული, პაერი – ბოტორო (გ. ლეონ).

ბოქაულ-ი [თურქ.] პოლიციის მოხელე, უზნის უფროსი. ცოცხალმკვდარი ოტია მიუახლოვდა ბოქაულს (დ. კლდ.). წინათ, როცა ბოქაულის ჩამოსვლის ამბავი გაერცვლდებოდა, შიში მოიცავდა ყველას (ლ. ქიარ.).

ბოქლომ-ი ჩამოსაკიდი ლითონის კლიტე, ნახევარი წრის ფორმის საკეტიანი, ეყრება რაზაში. ბიჭმა ნაგაზი თავის სარდაფში შეამწყვდია, ...კარი გარედან ჩაუკეტა – რაზას ბოქლომი დაადო (ა. სულაკ.).

ბოლოზ-ი [თურქ.] ნაცსადგური, – ბოლაზი. მე მხოლოდ ბოლოზში თავმოყრილმა გემებმა გამოაცეს (აკაკი).

ბოშო კუთხ. იხმარება სიტყვის მასალად საუბარში. „დაწყვეტ ყველას! რავა, ბოშო, ჩემი ხელის შემომკრავი... კაცი არ მეგულება“ (ჭ. ამირეჯ.).

ბოჩოლა ხბო. ხეხილი ყვავის, მერცხალი დაქრის, ბოჩოლა ბღავის.. (მ. ლებანი).

ბოცმანი-ი [ჰოლან.] უმცროსი მეთაური (ზემდეგი) გემზე. აქ: კაპიტანი. წითელ კრეისერს მეთაურად „მრისხანედ“ ნოდებული ბოცმანი კუზმა კილგა ახლავსო (ლ. ქიარ.).

ბოძალ-ი პირგაპობილი ისარი ნადირისათვის. ერისთავებმა ისრებიც მოართვეს მეფეს, მსხვილნი ბოძალნი დიდ ნადირათვის (კ. გამს.). დაჟანგული თორები და ზურები ევიდა კედლებზე, ...საბრძოლო ბოძალნი (კ. გამს.).

ბოძებულ-ი ძე. ნაჩუქარი, მოძღვნილი, ნაბოძები. [ვარ] სხვის ქვეყნად სამკვიდროს ქვეყნით გამოძებული, დაკარგული ცოდვით, არ მაღლით ბოძებული (დ. გურამ).

ბოჭავ-ს კუთხ. აქ: კრეფს, აგროვებს, თავს უყრის (ამბებს, ნათქვამს). ასაბოჭი ნალაპარაკები კი გაქვთ, იცოცხლეთ.. მარა ის ბოჭეთ, რაც თქვენ შეგეხებათ (დ. კლდ.). „კიი შენ დაგეშართოს, კიი რამე შენ მოათრიე... შარა-შარა რომ დაძვრება და ვინ რას ლაპარაკობს, რომ ბოჭავს“ (დ. კლდ.).

ბოხოზ-ი ცხვრის ტყავის ბენვიანი ქუდი. არისტომ მინას დააბურტყა თავისი ღამაზი ახალი პატარა ბოხოზი (დ. კლდ.).

ბოხჩა [თურქ.] დიდი ოთხკუთხა ქსო-

ვილი ტანსაცმლის (და სხვა ნივთების) გამოსაკრავად. თეიმურაზი... გზას გაუდგა, ზურგზე პატარა ბოხჩა ეყიდა (მ. ჯავახ.). მარგოს ძონძებით სასესე სამიოდე ბოხჩა... ხევისთავთა გვარის უკანასკნელი ყლუპი იყო (მ. ჯავახ.).

ბოჯგ-ი იხ. ბარჯგი. ბოჯგებზე შეპოლიკე-ბულ პატარა მონწულს რომ მიუახლოვდნენ, ეკვირინემ თქვა: „ეს სასიმიინდეა, შვილო!“ (დ. კლდ.).

ბოჯოჯლი-ი უხვ ტოტებიანი, დატოტევი-ლი. [მგელი] ირმად ქცეულიყო, ...ბოჯოჯლი რქებით შემოსილი (ვაჟა).

ბუიტ-ი ჭუჭული იხვისა, ბატისა. იხვის ბუიტებს ყვერულს მიუსხამენ ხოლმე, დასდევს მერე თავის შვილობილებს საჭურისი ქათამთა-განი (კ. გამს.). შესცურავენ ბუიტები გუბეში, ყვერული კუთავს და წრიალებს, ეშინია, წი-ნილები არ დამეხრჩოსო (კ. გამს.).

ბუოლა კუთხ. თუთის ხე. აბრეშუმს ბუო-ლის ფოთლი რომ გაუშადა, ჩელტი ჩაემტვრა და ჩამოვარდა (კ. ლორთქ.).

ბრალ-ი 1. ძე. ცოდვა, დანაშაული. „ნუ სწყევ მას, არამედ შეუნდვენ დიდნი ბრალ-ნი მისნი“ (გრ. ხანძთ). „რადცა ბრალი იყოს, ღმერთმან ჩუენგან იძიენ“ (გ. მთანშ). 2. სანყალი, საცოდავი, დასანანი, შესა-ბრალისი. მარტოხელა კაცი პურის ჭამაშიც ბრალია (ხალხ.). ტყეებს ნუ ჰკაფავ, ძმობი-ლო, ტყე გატიტვლდება, ბრალია (ხალხ.).

ბრალეზა, **ბრალობა** ბრალის დადება, დადანაშაულება, დაბრალება. სიმარ-თლესა შინა მათსა მარადის თავთა თესთა ბრალობაჲ აქუნდა (გრ. ხანძთ). დამიწყო ცოლმა ბრალეზა და საყვედური (საბა). შექმნა სპარსმან ტირილი და ინდოს ბრალობა დაუ-წყო (საბა).

ბრალეულ-ი ძე. ცოდვილი, დამნაშა-ვე. არა უხილავს მზესა ქალწული დედაჲ თვნიერ შენსა, არცა ჩემოდნად ბრალეულსა – ნათელი მისი (დ. აღმ.). [მამა გრიგოლ] სარ-წმუნოთა მონაზონთა კეთილად უღუწიდა, ხოლო ბრალეულთა სინანულად მოაქცევდა (გრ. ხანძთ).

ბრას-ი [ფრან.] ცურვის ხერხი: ხელები-სა და ფეხების ერთდროულად მოსმა შიგნიდან გარეთ. ბაეში ნელამდე შევიდა წყალში, შემდეგ ბრასით გაცურა (გ. რჩეულ.).

ბრაუნინგი-ი „ერთგვარი სწრაფმსროლე-ლი რევოლვერი (გამომგონებლის

გვარის მიხედვით)“ (ქეგლ). „[მამაშენს] იარალიც აქეს – ბრაუნინგი, შვიდვაზნიანი“ (რ. ინან.).

ბრაონიკ-ი საუბ. ბრაუნინგი (იხ.). „[მამა-შენს] იარალიც აქეს – ბრაუნინგი, შვიდვაზნი-ანი, მაშინ ბრაონის ვეძახდით“ (რ. ინან.).

ბრან-ი ნიშნის მოსაგებად შემართული ცერი. უკანა ფეხზე დატუცქულიყო კურ-დღელი, ...თათს უტაცუნებდა იქვე მწოლარე ძუს, ბრანივით შეემართა ცალიც (კ. გამს.).

ბრეკ-ი კუთხ. მალლობი, გორაკი. სტუ-მარი აივანზე იჯდა და ამ ბრეკიდან... ვადა-ჩერებოდა მის თვალწინ გადაშლილ სურათს (დ. კლდ.).

ბრელო ნარჩენი, ნაფშეენი, ნამტვრევი (თივისა, ჩალისა). ეზოებში კი მოდებულია ბრელო ახლადმოჭრილი სიმინდისა (გ. ლონ.).

ბრეშა კუთხ. ბღვერა, მრისხანე გამომე-ტყველება. [სალი კლდეები] არც რო სულ-ზედა ფიქრობენ, ...უსალმო, უალერსონი, გად-მომზირალნი ბრეშითა (ვაჟა).

ბრინჯაო სპილენძის შენადნობი ძირი-თადად კალასთან და ტყვიასთან. სთე-ლიან და სწერენ... ბრინჯაოს, ოქრო-ვერცხ-ლით ნაჭედ წვრილმანს (მ. ჯავახ.).

ბრკე ობის ფენა, ღვინის თავზე მოგ-დებული. „ხაპით ამეილე, შვილო [ღვინო]... ოლონდ ეცადაე კი, წმინდად ამეილო, ბრკე ბეუ-რი არ შეჰყვეს!“ (დ. კლდ.).

ბრმა მიმბაძველობა უაზრო, დაუფიქრე-ბელი მიბაძვა. თავისუფალი შემოქმედების მაგიერ ბრმა მიმბაძველობა გამოვა (მ. ჯავახ.).

ბრმობილ-ი ძე. დაბრმავებული. მხოლოდ ანწყოზე რას დაბმულხარ, ხედევა ბრმობილო? (ა. ჭავჭა.).

ბრძანებ-ს ძე. მიბრძანდება, მივა. დაწერა ნიგნი ვედრებისა... რათა კუალადცა ბრძა-ნოს სახლსა მისსა (გრ. ხანძთ). „და ან ამისთვის არს ჩუენი აქა მოსლვაჲ, რათა პბრძანო ხან-ძთად და ნუგეშინის ეცეს, რომელთა ვერ ძა-ლუც აქა მოსლვაჲ (გრ. ხანძთ).

ბრძნობილ-ი ძე. „ბრძნულად ნათქვამი“ (IX კლ. ქრ. 1999 წ.). დავიწყო სიტყვა სიბ-რძნისა, პირველ ბრძენთაგან ბრძნობილი (დ. გურამ.).

ბუ, **ბუი** ღამის მტაცებელი ფრინველი, აქვს დიდი თავი, დაჭყეტილი წითელი თვალეები, გრძელი მოხრილი ნისკარ-

ტი. ლამამობით... ნიფელზე ბუ შეჯდება და დაკოდილი ხმით მოჰყვება... ძახილს (ვაჟა). ბუს მართვე ნიოდა ხილნარში (კ. გამს.). დეე, ბუი გაჰკიოდე! (ი. ევდ.).

ბუბუნებ-ს ხმადაბლა გაბმით ბლავის, – ზმუის (საქონელი). ხარს ვეგვარ ნაილა-ლარს, რქით მიწასა ვჩხვერ, ვბუბუნებ (ვაჟა). [ძროხები] თავს დაპბრუნადენენ დახოცილ ამხანაგებს, ბუბუნებდენენ... ნასისხლარებზე (თ. რაზიკ.).

ბუგრ-ი „მსხმო რამე მუნუეი“ (საბა). კეთრით, ბუგრით ივლის ანგელოზი, მონ-გოლური ანგელოზი დაადგება თბილისს (გ. ლეონ.).

ბუგრიანი-ი უხეირო, უვარგისი. [ონისეს] მყავრმა... უთხრა: „რას სწადი, ბუგრიანო, თუ არ გაიყინე?“ (ა. ყაზბ.). „არ გაიგონე ჩემი და ახლა დამაცა, შე ბუგრიანო!“ (ა. ყაზბ.).

ბუდეშურ-ი ვაზის ჯიში, საადრეო, აქვს მოგრძო, ღია მწვანე მარცვალი, ტკბილია. [ჩიოტელამ] ბუდეშურის ხუთი ვაზი ნაღდით გადაკაჟა (გ. ლეონ.). წვეთი იყო თუ კუმპალი ბუდეშურის, რა გუსუსხავდა აგრე, ავდარობის მჩენი? (ს. ჩიქ.).

ბუდრუგანა აქ: მცირე ზომის, ძალიან პატარა, ერთი ბენვა. [ჩირიკს] ერთი ბუ-დრუგანა ვენახი ჰქონდა (გ. ლეონ.).

ბუერა მრავალწლიანი ბალახი, აქვს მა-ლალი ღერო, დიდი, მომრგვალო, გრძელყუნწიანი ფოთლები, ხარობს ტენიან ადგილებში. „შე ჩაუვლი გასახ-მობად დამზადებულს ბუერასა“ (ვაჟა). ბუერის ძირები ცივი წყაროებით იყო მორწყული (ვაჟა).

ბუზი შეეჭრება ძლიერ ჭრის, ბასრია (ხმალი, ხანჯალი...). ხანჯალი იყო, ბუზი შეეჭრებოდა ზედ (რ. ინან.).

ბუზიკა კუთხ. ხალხური საკრავი, პა-ტარა გარმონი. „რამდენი ხალხი იყო ჯარში! არღანიც ქე იყო, დირაც, ბუზიკაც“ (ნ. ლორთქ.).

ბუზმენტ-ი [ფრან.] ტანსაცმლის მო-სართავი ოქრომკერდის ან სირმის ფართო ზონარი. [ლუარასამა] განიზრახა გულში – შეიკეროს ბრტყელი ბუზმენტებით ჩოხა, ბუზმენტებითვე მორთული განიერი მაუდის შალვარი (ილია).

ბუკ-ი [სპარ.] „რქის დიდი საყვირი“ (დ. ჩუბინ.). დაიწყეს ცემა ქოსთა და ყვირი-ლი ბუკთა (ვისრამ.). [მთავარსადრელი] ოთხი

ათასსა დაჰყურებს ჭაბუკს, მხოლოდ იმ წამის მომლოდინესა, როდესაც დაჰკერენ ნალარას და ბუკს (აკაკი). [ღვანლი] ბუკითა და ნალარით არა ღალადებს ქვეყნად და ზიზილიპილებით არ იმოსება (ილია).

ბუკინისტი-ი [ფრან.] ძველი, იშვიათი წიგნებით მოვაჭრე. რამდენიმე ბუკინის-ტი მუდმივ გამაღებით დაეძებდა თეიმურა-ზისთვის ბიბლიოგრაფიულ იშვიათობას (მ. ჯავახ.).

ბუკინისტობ-ს ბუკინისტის (იხ.) საქმი-ანობას ეწევა; ძველი, იშვიათი წიგ-ნებით ვაჭრობს. [ექვთიმე] ერთ დროს ტფილისში ბუკინისტობდა (კ. გამს.).

ბუკმეიკერი-ი „ბუკმეკერი – დოღში სანა-ძლეოს მოთავე (ავროვებს და ინერს სანაძლეოდ დადებულ თანხას)“ (მ. ჭაბ.). არაფერს ვამბობ ბუკმეიკერებზე, არც სასამართ-ლო ინსტენციებებზე (ლ. ბოკერ. თარგმ.).

ბუკ-ნალარა ბუკი (იხ.) და ნალარა (იხ.). ფრინველებისათვის გამბედაობა რომ მიეცა, არნივმა უბრძანა, შთაებერთ ბუკ-ნალარი-სათვის (ვაჟა).

ბულულა ინდ. ცხვრის გრძელბენწვიანი ქუდი. [ჯაყოს] წვერი გაუზრდია, გაპოხილი ქურქი და ტლანქი ჩექმები ჩაუცვამს და თავზე ტყავის ბულულა დაუდგია (მ. ჯავახ.).

ბუმბერაზ-ი უზომოდ დიდი, გოლია-თური აგებულებისა, ვეებერთელა, უზრმაზარი. ასეთ ბუმბერაზთან შებმა ვერავინ გაბედა (ი. გოგებ.).

ბუმბულოსანი-ი ინდ. საერთო სახელ-წოდება ფრინველებისა (რადგან ბუმ-ბულით არიან შემოსილი). ყველა ბენწო-სანმა და ბუმბულოსანმა საუკუნოდ აითვალ-წუნა ეს ქვეყანა (ი. მაჭ., ნ. ინან. თარგმ.).

ბუნ-ი ტარი დროშისა, ხანჯლისა. [შორე-ნას] ხმა ჰქონდა ისეთი წყრილა, როგორც ვერცხლის ვეენები, ხევისბერის დროშის ბუნზე შებმული (კ. გამს.). აფშინამ ხანჯრის ბუნისა ვერცხლი არაყში ჩათალა (ვაჟა).

ბუნგალი-ი კუთხ. „მტვერი, ბდღვირი“ (ი. ჭყ.), ბური. ქერის ბურღო ცყარა და ქათ-მებისაგან გარს მტვერი და ბუნგალი ირეოდა (გ. ლეონ.).

ბუნდ-ი ბინდი, ბურუსი, ნისლი. || ფო-გურ. ცამან რისხვით მოგვიქუხა, საქართ-ველოს ადგა ბუნდი, მონავრულად გვესეოდა ყოველი მხრით მტრისა გუნდი (აკაკი).

ბუნდ-ი² ძლივს გასაგონი, გაურკვეველი, მოყრუებული. „ბუნდი ყრიაშულით მოდის ჩემამდის“ (ვაჟა).

ბუნდად ბუნდოვნად. ბერამ თვალი გადაავლ-გადმოავლო გამურულშუშინან მხრჩოლავი ლამპით ბუნდად განათებულ... ოთახს (შ. არაგვ.).

ბუნდოვან-ი ბურუსით მოცული, დანისლული. მახსოვს იგი დრო, საამო დრო, როს ნაღვლიანი, კლდეე ბუნდოვანო, შენს ბილიკად მიმოვიღოდი (ნ. ბარათ.).

ბუნება ძვ. არსება, სხეული, აგებულება. რაითა ბუნებაი ჩუენი აღიყვანოს ზეცისა სუფევეასა (ი. მტბ.).

ბუნება-თანაზიარ-ი ადამიანებთან ურთიერთობის, კონტაქტის მოყვარული. ყმაწვილი ბუნება-თანაზიარია, ყოველთვის მსურს, რომ თავისი გულსიპსუსი სხეებსაც გადასცეს, შეატყობინოს (აკაკი).

ბუნებაში გადადგება გარდაიცვლება, მოკვდება. ბუნებაში გადამდგარიყო უკვე ნინია, სული დაელია (გ. ლეონ.).

ბუნებით-ი ძვ. ნამდვილი, კანონიერი, არსებული. „რომელი იგი ბუნებითი ცოლი არს და შვილნი, იგინიცა ესრევ, მოვაქცინე შენსა შვეულსა“ (შუშანი).

ბუნებითნი ძალნი-ი „ბუნებით მონიჭებული უნარი“ (IX კლ. ქრ. 1999 წ.). ხოლო მე უმადლო გექმენ, ბუნებითი რაი ძალნი არა სჯულთაებრ ვიჭემინ (დ. აღმ.).

ბუნების ცრემლი ინდ. დილის ცვარი, წვიმის წვეთი. მან (= ბაბუაჩემმა) შემაყვარა ბუნების ცრემლი და სალამურიც მან შემაყვარა (ლ. ასათ.).

ბურაკ-ი მოზრდილი გოჭი, ღორზე პატარა, – ბურვაკი. [გლეხებს] ყოველ წელიწადს, ნაშობებს... თითო ბურაკი [უნდა] გამოეცნათ სასახლეში (აკაკი).

ბურანი-ი 1. ძილ-ღვიძილი, თვლემბა. [თეიმურაზმა] ძილის, ბურანისა და სიცხადის გარჩევის უნარიც კი დაჰკარგა (მ. ჯავახ.). 2. უგონოდ ყოფნა, – თავბრუ. [შხალოს] პირველსავე ხელის მოკიდებაზედ [მათიას]... ეგონა ცეცხლის მოხვედრა ხელში, რომელიც... უფლიად მთელს სხეულში, თავბრუს ახვევდა და შეჰყვანდა ბურანში (ა. ყაზბ.).

ბურანში წასული ძილ-ღვიძილში მყოფი, მთვლემარე. ასე პფიქრობს ბურანში

წასული თეიმურაზი (მ. ჯავახ.). ბურანში წასული თეიმურაზი მალე გამოფხიზლდება (მ. ჯავახ.).

ბურდი-ი ბარდი, ბურქი. „ღმერთმა ნუ გაახაროს ის, ვინც ჩემს ახლომახლო ეკალას ბურდი ნახოს და ამოძიჩხოს“ (დ. კლდ.). [ოტიამ] ახსენა ხარები, მირეკა ისინი ეკლიან ბურდამდის (დ. კლდ.).

ბურდო ქერის (ფეტვის) განალენი. იქ, სადაც მარტივს მამისეული სახლი იდგა, ახლა ქერის ბურდო ეყარა (გ. ლეონ.).

ბურები-ი „სამხრეთ აფრიკის რესპუბლიკის მცხოვრებლები“ (ა. არაბ.). ინგლისელებს ბურებთან ერთ-ერთ გადაწყვეტ ბრძოლაში გაუმარჯვიათ, ხუთი ათასი ბური ჩაუგდიათ (ნ. ბაგრ.).

ბურნუთ-ი „[თურქ.] წვრილად დაფქული გაცრილი საყნისი თამბაქო“ (ქეგელ). „თავი დაანებე... ყავის სმას და ბურნუთის ყნოსვას“ (გ. დოჩ.).

ბურნუთად აქცევს მცვრად აქცევს, მოსპობს (ბურნუთი – წმინდად დაფქული თამბაქო). [არნიეს] ერთი დატევების მეტი კი არ მოუნდებოდა, რომ მთლად ბურნუთად ექცია ფრინველთა ბრბო (ვაჟა).

ბურტყულე-ს ხმადაბლა გაურკვევლად ლაპარაკობს რალაცას თავისთვის, – ბურტყუნებს. ნიკოლოზი... დამხობილიყო. გონებადაკარგულივით რალაცას ბურტყულედა თავისთავად (დ. კლდ.).

ბურულ-ი დაბურული, მოღრუბლული. შენ ბანცალებდი, ბურულო ცაო (გ. ტაბ.).

ბურუს-ი ჩამონოლილი ნისლი. || ფიგურ. თვალეზე – შავი ბინდი, გულში – შავი ნაღველი, და სულშიც – შავი ბურუსი, აი, დღევანდელი თეიმურაზ ხევისთავი (მ. ჯავახ.).

ბურღალი ბალახი ფართოფოთლებიანი ბალახი. [ნინამ] შეისაყვარლა ამრეგებული ყანები, ამოხეთქილი ბურღალი ბალახი (გ. რჩეულ.).

ბურჯ-ი ქვიტკირის კოშკი, ციხის გალავანში დატანებული სიმაგრისათვის. ციხის ბურჯებზე... გუშაგებს უმატეს (რ. ინან.). სევდა მოერია ციხის მაღალი ბურჯის თავზე მჯდარი ადამიანის თვალს (გ. რჩეულ.).

ბუქ-ი ქარისგან ჰაერში დატრიალებული თოვლი, – ქარბუქი. აგვიდგა ქარი და ბუქი, მინდორი დიდი იყო და სახვეწარი აღარსად გექონდა (საბა). ქარმა დაღმუვლა

ხეე-ხუესა, მთებსა, ბუქი სვეტსავით აატრია-
ლა (ილია). „გზაში ამიღდა ბუქი და კინალამ
თოვლმა დამახრჩო“ (ა. ყაზბ.).

ბულ-ი გავარვარებული ჰაერის ნაკადი.
ასფალტი ნოხივით რბილი იყო, თან ბული ას-
დიოდა (ა. სულაქ.).

ბულაკამჭი-ი სანაშენე კამეჩი. [ამირანს]
სადილად ბულაკამჭი, ვახშმად არც სამი ყყოფა
(ხალხ.).

ბულა კისერი სქელი კისერი. [ნინკა ჯა-
ყოს] ბულა კისერს ანჯღრევს და სწენავს
(მ. ჯავახ.).

ბულ-ი კუთხ. ხის ძირში ამოსული ყლორ-
ტი, – ბარტყი. ალუჩის ბუშიც კი აყვავილდა
(ნ. დუმბ.).

ბულმატი-ი ზედა ჩასაცემელი. „ძველი ტან-
საცმელი გექნებათ-მთქი“ და მაშინ მომცეს...
თბილი ბულმატი (ნ. შატ.).

ბულო კალოს ნაგავი, გალენვის შემდეგ
მონახვეტი. ბულო ერთ მხრივ მთელ კალოს
სამხრეთის ნაპირზე გორასავით განოლილი იყო
(ილია). [ლორებს] თავისი ფაფუკი დინგით ბე-
რჯერ უთხრიათ ეს სურნელი ბულო (ილია).

ბულენარი-ი წვრილი, ეკლიანი, გაუვალი
ბულენარი, – ეკალბარდები. ჭახჭახით
გადადიან ბულენარიდან ბულენარში... შაშვები
(რ. ინან.).

ბულულა ნისქვილი პატარა წყალზე (ლე-
ლეზე) გამართული მომცრო ნისქვილი.
„[მხედარს არაგვი] იმერეთის ღლეუები ეგონა,
ბულულა ნისქვილების საბრუნებელი“ (აკაკი).

ბულხრის ქუდი ცხვრის ბენვის ქუდი
(ქალაქ ბულხარას სახელწოდების მიხედ-
ვით). [ბიჭებს] თავზე ბულხრის ქუდები ეხურათ
(მ. ჯავახ.).

ბულხუა „ნედლი კუნძი“ (საბა). „არაკად
თქმულა: შენს იქით კაცის ისარის კერა ბულხ-
ას ცემას დაადარეო!“ (საბა).

ბულხუნ-ი ლომის ხმიანობა, ღრიალი.
აქ... [ქარიშხლისა და ტალღების] რისხვისა
და მუქარის ხმა აღწევდა, როგორც... ლომის
წყრობა და ბულხუნი (ლ. ქიაჩ.).

ბულჯერი-ი განჯინა. აფათურება ბულჯერიში
შკლავს, ბოთლიდან არაყი ჩამოასხა, ...დალია
(რ. ჭეიშ.).

ბლარტი-ი კუთხ. ბარტყი. ბლარტებსავით
გარს ვეხვიენით დედ-მამას (ილია).

ბლუჯეულად ადგილ-ადგილ, ბლუჯა-

ბლუჯა (უხვად ამოსული მცენარე).
ტყისპირეთში... გაზაფხულზე ია ბლუჯეულად
ამოდიოდა (გ. ლეონ.).

ბძარავ-ს ძვ. განხეთქილებას აგდებს,
ერთმანეთს ამორებს, თიშავს, აცალ-
კევებს. „და მტერნი ძლიერ მაშინ მოგვატყ-
დნენ, როს ყმანი ჩემნი ურთიერთს ბძარვენ“
(ნ. ბარათ.).

ბნკალი-ი „ბრჭყალი, კლანჭი“ (ქეგელ).
დაგჭრეს, მოაკვეთეს ვეფხური ბნკალი, დაუძ-
ლურდი და პირალმა დაეც (ს. ჩიქ.).

ბჭალი-ი ძვ. ბრჭყალი. ნუ მიენდობი, სა-
ნუთრო მტყუვანი არს და უპირო! არ დაი-
ჭირვის ხელშია, რაგინდ რომ ბჭალი უჭირო
(დ. გურამ.).

ბჭე¹ ძვ. 1. კარიბჭე, დიდი კარი. განა-
ხუენით ბჭენი თქუენნი (ფსალმ.). 2. ციხე-
ქალაქის, ქვეყნის დასაცავი ჯებირი;
გალავანი. და მუხთაღისა ანგართა ხელთა
აპყარეს მამულს სიმტკიცის ბჭენი (ნ. ბარათ.)
და შეგირყია დიდ ცხოვრების სამკვიდრო ბჭენი
შენმა მოძულემ და მოლაღემ უცხო მთავარმა
(ილია). ყოველდღე ლოდი ცვიოდა თითო და
მტკივნეულად ოხრავდა ციხე, ასე დაინგრენ
ცხრაკარას ბჭენი (მ. გელოვ.).

ბჭე² ძვ. ხალხის არჩეული მსაჯული სადა-
ვო საკითხების გადასაწყვეტად, – მო-
სამართლე, გამგებელი. „იქიად არნ სენაკ,
სად სამართალი ბჭეთაგან იბჭოდის“ (ილია). ამ
პასუხის შემდეგ ბჭეების მეტი ყველანი დაითხო-
ვეს და დაიწყეს გასჯა და ანონა ყველა ჩვენებისა
და გაგონილისა (ა. ყაზბ.). „ვცან სიცოტუენი შენნი,
რომელთა ბჭე ღმერთი იყოს“ (ბასიან.).

ბჯღალი-ი ბრჭყალი. ვერ გვიხსნის სიკვდილის
ბჯღალით ძალა, ვერც სიტყვა ცბიერი (ვაჟა).

ბ

გაააზატებ-ს აზატს, თავისუფალს გახ-
დის, – გაათავისუფლებს. „ხელმწიფი-
სათვის ან ჩვენ რა დაგვიშავებია, რომ ყმები
ჩამოგვერთვას, ან თქვენ რა შეგემატებათ,
რომ გაააზატონ?“ (ილია).

გააბიბრუებ-ს არაფრად ჩააგდებს, აბუ-
ჩად აიგდებს. პანტეს არ მოენონა, ნათელამ
რომ ასე გააბიბრუა (ნ. წულ.).

გააბუყბუყებ-ს იხ. ააბუყბუყებს. [ჯიხვია] პირში ძმარს... ჩაიგუბებს, ...გააბუყბუყებს და გადაღერის (რ. ინან.).

გაავდრდებ-ა ინვიმებს. მინდორში გავედი, იქ დავიძინებ-მეთქი ცის ქვეშ, ცა მოიღრუბლა, ვიფიქრე, გაავდრდება (ი. მაჭ. თარგმ.).

გაავლებს გუთანს მინას დაამუშავებს, მოხნავს. „ერთხელაც არ გაგივლია გუთანნი იმ მინებში“ (მ. ჯავახ.).

გაავასხებ-ს ძვ. ფულს სესხად გასცემს, გააუვლებს სარგებლით (პროცენტით). „შენ ჩემი არარა გევალა, მე რა მქონდა, რომ გამევასხა“ (საბა).

გააზატებული ყმობისაგან (გადასახადისაგან) განთავისუფლებული. გლეხები სხვადასხვაგვარად იყვნენ დაბეგრული, ...ზოგს სულ ამოკვეთილი ჰქონდა ბეგარა და გააზატებული იყო (აკაკი).

გაათავებ-ს თავს მოაბამს რაიმე საქმეს, შეასრულებს, დაასრულებს. „სხვას ანდერძს არას გეტყვი, ოღონც ეს გაათავო: ქოსა კაცი შენს საბრძანებელში ნუ გინდაო“ (საბა). „ასეთი რამ გაგიზრახავს, რომე... შენს თავსაც მოჰპოღი, არამც თუ განზრახული გაათავო (საბა).

გაათრევ-ს გალანძღავს (უშვერი სიტყვებით), აკადრებს (არასაკადრისს). „შემომიჭია და ისე გამათრია, რომ მჭერსაც არ ეტყვიან, რაც იმან მითხრა“ (მ. ჯავახ.).

გააკოტრებ-ს ფულს, ქონებას დააკარგვინებს, – გაალარიბებს, გაალატაკებს. „ცხენის ქირამ გამაკოტრა“ (გ. ერისთ.).

გაალხობ-ს გაადნობს. მზია მოეხვია ბუკოლეს ძმების ცოლებს, გაალხო მათი ცივი გრძნობა და სიყვარულით შეცვალა (ნ. ნაკაშ.).

გამაპროდებ-ს კუთხ. მეორედ გათოხნის (სიმინდს). [გლეხი] დახნავს, დაფარცხავს, დასთესს, გამარგლავს და გამაპროდებს (ნ. ლორთქ.).

გაანიავებ-ს გალენილ ხორბალს ნიჩბით ჰაერში აყრის, რომ ნალენი, ბზე ქარმა მოაშოროს. რა მოსავალი მოუვიდათ, დია კარგი ყანა იყო. მომყეს, გალენეს და გაანიავეს (საბა).

გააპილილებ-ს მოთმინებას დააკარგვინებს, – გააბრაზებს, გააცეცხლებს. ამგვარმა პასუხმა მეტად გააპილილა ეკვირინე (დ. კლდ.).

გააპიპინებინებ-ს პირამდე გაავსებინებს (ჭურჭელს). „ცხრა ჭურის მაგივრად ას ჭურს გაგავსებინებთ თქვენივე ხელით, კინკრისომდე გაგაპიპინებინებთ ხელით“ (ვ. სიხ.).

გაარბევ-ს ძვ. სირბილით წაიყვანს, აიძულებს გაიქცეს, გაარბენინებს. იგი ცხენი ჩვეული იყო, რა მოედნის აქათ გამოვიდის, მეფე იქითვე თურე გაარბევდის (საბა).

გაარიგებ-ს საქმეს მოავგარებს. „მუშტიკრივით ვის რა გაურიგებია, თქვენ გაარიგოთ?“ (ეფა).

გაასპეტაკებ-ს გაანათებს, გააქათქათებს. მთვარემ გააჟანტა ლამის სიბნელე და ქვეყანა გაასპეტაკა (ს. მგალობ.).

გაასხამ-ს გაიყვანს, წაასხამს. „ეს ბაჯაჯღანები გაასხა იქით ოთახში“ (ილია).

გააქათქათებ-ს ძალზე გაანათებს, გააჩახჩახებს. ავარდა ალი მრავალგან გაღმა გამოღმა ალაზნის პირად, მოედვა ულუსების სახლ-ქარობას და გააქათქათა არემარე (აკაკი).

გააპრობ-ს შეწყვეტს წველას ცხვარძროხისას (მაკეობით რძის შემციურების გამო). ჯერ კიდევ ზაფხული იყო, ცხვარი არ გაგვეპრო და დედალ ცხვარს მიგსდგომოდით მოსანველად (ა. ყაზბ.).

გააჩანაგებინებ-ს მუსრს გაავლებინებს, მოასპობინებს. მთელი ერთი კვირა შუუჩნდა ასე კატო ამ დედაბერს და სულ გააჩანაგებინა მამლის სახსენებელი (ნ. ლომ.).

გააცდინევ კუთხ. ააცილებ, ვერ მოახვედრებ მიზანში. „თუ ჯიხვებ შემოგეყარნეს, წინ-წინ შენ ესვრივ თოფივ, ...თუ გააცდინევ, მე არ გაუშობავ“ (კ. გამს.).

გააძებ-ს ძვ. განდევნის, გააგდებს, – გააძევებს. განყრა შაპი და [დავრიში] გააძო (საბა).

გაანინმატებ-ს მეტისმეტად გააჯავრებს, გააცხარებს, გააცეცხლებს. ქველიძის უკადრისობამ ეკვირინე გაანინმატა (დ. კლდ.).

გაანყალბინებ-ს იხ. ხმას გაანყალბინებს.

გაანყობ-ს ძვ. მოანონებს, შეანყნარებს, მიაღებინებს. „ერთი დაკარგული კაცი არავის შეწყნარებინა და მოვიდა, მეფეს გაეანყევ და დიდი წყალობა მიანიჭა (საბა).

გაახელებ-ს გონებას აურევს, ჭკუას დააკარგვინებს, - გააშმაგებს, გააგიუებს. [აბდუშაჰილი] აღმოსავლურმა მიჯნურობამ შეიპყრო, გაახელა და მარტოობისათვის მიაცემინა თავი (აჟაკი).

გაახლოდშობილებს ტანსაცმელს გახდის, - გააშოშველებს. [ტუსაღები] სულერთიანად გაახლოდშობილებს და ტანისამოსის ყოველი ნაჭერი გაჩხრიკეს (შ. არაგვ.).

გაახრჭიალებ-ს ღრჭიალს დაანყებინებს (კბილებს), გააკრატუნებს. „გიორგი მომიკლეს, მარტია მომიკლეს, მე რაღად მინდოდა ცოცხალი თავი?“ - გააგრძელა ელგუჯამ და გაახრჭიალა კბილები (ა. ყაზბ.).

გაბალთავ-ს მო(ს)ჭრის, წაკვეთს, წააცლის (თავს). „ქისტებს თავები გაპბალეთ“ (ვაჟა).

გაბასრულ-ი ძე. დამცირებული, შეგინებული, შეურაცხყოფილი. აქ ცხადად ითქმის ყველაი დასაბამ-დასასრულისა, ...მაზედ ან ქართლის არაკი, მტერთაგან გაბასრულისა (დ. გურამ.).

გაბზიალებულ-ისუფთა, გაკრიალებული, განკრიალებული. ის ზის წყაროსთან, გაბზიალებული ცხენი უჭირავს აღვირით (ო. იოს.).

გაბიაბრუება აბურჩად აგდება, უპატივცემულოდ მოქცევა, გამასხარავება. „ან ჩემს თავს როგორ ვაკადრებ შენისთანა პატიოსან ადამიანის გაბიაბრუებას?“ (შ. ჯავახ.).

გაბმა გრძლად ამოხვეული ძაფი, - შულო. ბაბლემ ჯიბიდან ამოიღო ერთი გაბმა აბრეშუმში და მიაართვა კენიანასა (ილია).

გაბოტილ-ი განზე ფეხებგადგმული, გაჯგიმული. [მეთე] გაბოტილი იდგა და [თანამომხმეთ] ჰკოლაჟდა (გ. ლეონ).

გაბოტიტნებულ-ი კუთხ. გამაგრებული, გადამჯდარი, გაბაჯიჯგებული, - გადაბოტებული. [სვაჟი] ლუშზე გაბოტიტნებულ ყაჯირს [უნდა] მიპოხტომოდა (თ. რაზიკ.).

გაბრიალდება გავარდება, გაიჭრება, გაიქცევა, გაენთება (საითკენმე). [დავით] გადაველო ცხენს, ხმალი გამოიღო და პირგამებებული გაბრიალდა ლოჭინისკენ (რ. ინან.).

გაბრძნილ-ი დიდი ცოდნით აღჭურვილი, - განათლებული, განსწავლული. არსენი იყო იმა დროს ქართველთა კათალიკოსი,

...ბრძენი და პიტიკოსი, გაბრძნილი საღმრთო მადლითა, საერთოდ გაბრძნიებული (აჟაკი).

გაბურძგლავ-ს ეკალს დააყრის (სიმნრისაგან). უეცრად გაუარა ფარსმან სპარსს თრობამ, ერთბაშად გაბურძგლა მთელ ტანზე (კ. გამს.).

გაბუსუნებულ-ი კუთხ. განაბული, გატრუნული, ხმაგაკმენდილი. ხმა არ გაუღია არავის, ...იყვნენ გაბუსუნებულები (ჭ. ამირეჯ.).

გაბუყულ-ი გაბერილი, გაბლენძილი, გაფხორილი. ჩიკოტელა გაბუყული იჯდა (გ. ლეონ).

გაგლისპდება-ა ძე. გაავედება, გაანჩხლდება, გაკაპასდება. „ჩემი ძმის ცოლი ჩემს ცოლს სიმწყაზრით სჯობდა, ამაზედ გაგლისპდა, დაემტერა“ (საბა).

გაგუნგლულ-ი მტვერში (ფეკვილში) ამოვლებული, - გამტვრიანებული, ამოგანგლული. „ვიბანავებ, თორემ ნამგზავრი ვარ, მტვრითა და ვაივაგლახით გაგუნგლული“ (შ. არაგვ.).

გადააბრუნებ-ს ღრმად დაბარავს (მინას). გლეხები თავს ვალდებულად რაცხდნენ, რამდენიმე ქცევა მინა უსასყიდლოდ გადაებრუნებინათ... მის მამულშიც (ვ. სიხ.).

გადააგებ-ს დაახარუებს, შეაღებებს. „შენმა ძემ მთელი თავისი აველადიდება მებავებს გადააგო“ (ლუკა, 15).

გადაარონიებ-ს კუთხ. გადაატარებს (რამე უბრალო საჭმელზე), მცირედს დააჯერებს, ამყოფინებს. „[პორფირის ბრალია,] მექქარებაო და ველარ გავუბედე, დამეგვიანებია, თვარა... ამაზე გადავარონიებდი?“ (დ. კლდ.).

გადააშვლექი ნუბ-ს კუთხ. გადაახდევიანებს, წაართმევს, ააღლექს. „მე ვაყურებიან იმათ თავიანთ სეირს, საქერივოს რომ გადააშვლექიებ“ (დ. კლდ.).

გადაახრიგინებ-ს ხრიგინით, ხმაურით გადაატარებს, გადაიტანს (რამე ტლანქ, მძიმე საგანს). უცებ დაიქუხა ერთი და გაგრძელდა ხმა, თითქოს ცის ერთი კიდიდან მეორე კიდეზედ ეტლები გადაახრიგინესო (აჟაკი).

გადაგდება-ი აქ: გადებული (ხიდი). „სიმღერა მოისმა, ბოგა რომ იყო გადაგებული, იმ ადგილიდან“ (ჭ. ამირეჯ.).

გადაგება უმემკვიდრეოდ წასვლა ამ ქვეყნიდან, – გადაშენება. [ცოლ-ქმარი] უშვილოდ გადაგებას აპირებდნენ (ზღაპ.).

გადაეშარება-ა შარს მოსდებს, გადაეკიდება, აუხირდება. „რა გადაეშარა, რა მაქვს სხვისი დასაჩემი?“ (გ. ლეონ.).

გადაეზუგება-ა მთლიანად დაენეება ცეცხლში (ყველაფერი), დაეფერფლება. „შენს მტერს, მე რომ ცეცხლი ვნახე!.. – ყველაფერი გადამეზუგა“ (მ. ჯავახ.).

გადაეძრახება-ა გადაელაპარაკება, გაე-საუბრება, შეეხმიანება, გადასძახება. ერთმანეთს გადაეძრახნენ ბოღმით შეკრულის პირითა (ვაჟა). [ჩხიკვს] ახალმობლო რომ შენისთანა ბრიყვი და გამოუცდელი ნუკრი შეხედეს, ბანს მისცემს, გადაეძრახება“ (ვაჟა).

გადავარდება-ა გადავა, სწრაფად გადა-ირბენს. „გადავარდი, შენ გენაცვალე, ი გო-გო, ფუსუტა მომიყვანე!“ (დ. კლდ.).

გადაზელილი-ი კუთხ. „რძეში (ან წყალ-ში) მოხარშული და შეზელილი ყველი“ (ქეგლ). „ეს გადაზელილი ნამეტანი უხდება არაყს“ (ჭ. ამირეჯ.).

გადაიკარება-ს ღრუბლებს გადაიყრის, გადაიწმინდება ცა, გამოიღარებს. გა-დაიკარა, გადაიკარა, ჩემმა ცამ ლურჯად გად-აიკარა (ა. სულაქ.).

გადაიპენავს-ს გაისწორებს, გადაიწეკებს (ულვაშებს). ფიროსმანმა საყველანმინდო დალია, ულვაშები ხელის ზურგით გადაიპენა და ეტლი... დაძვრევინა (რ. ინან.).

გადირკალება-ა რკალივით გადაეცლება, გამოჩნდება, გამოისახება. ქალაქის თავ-ზე ცისარტყელა გადირკალული (გ. პეტრ.).

გადაიყრება-ა აქ: გასკდება, გატყდება (ჭურჭელი). ნუხელ ოთახში წყალი გაიყინა და კოკა შუაზე გადაიყარა (კ. ლორთქ.).

გადაინვერება-ა გადაიხრება დასავლეთისკენ (მზე), ჩასასვლელად გაემზა-დება. მზე რომ გადაინვერა, ...[მათიამ] მიაღ-ნია ქვემეთს (ა. ყაზბ.).

გადაიხურჯინება-ს ხურჯინივით გადაი-კიდებს სავესე ტომარას (ორად გაყო-ფილსა და შუაზე გადაგრეხილს). [ავ-თანდღლმა] ორად გაყოფილი, შუაში გადაგრე-ხილი ტომარა მოხერხებულად გადაიხურჯინა და გზას გაუდგა (რ. ჭეიშ.).

გადაკვალთული-ი კალთააკეცილი, – აკალთავეებული. ფუსფუსებს ჩემი მშო-ბელი, გადაკვალთული კალთებით (გ. ლეონ.).

გადაკორიკებული-ი გვერდზე გადახრი-ლი, გადაბრეცილი, გამრუდებული. აქა-იქ... მინაში ჩასმული გადაცვეთილი ბრტყელი ქებებიც მოსჩანს, გადაკორიკებული ნარნერებით (გ. ლეონ.).

გადამეტი-ი კუთხ. უფრო მეტი, უკეთე-სი. გოგოთურს რკინის გული აქე, მკლავი ხო გადამეტია (ვაჟა).

გადამთიელი-ი შორი ქვეყნის მკვიდრი, უცხო ვინმე, შორეული. „შევიტყვე, რომ პაპი-შენის კვალს შესდგომიხარ და გადამთიე-ლი გინდა კარზე მომაყენო საჭარბოროტოდ“ (აკაკი). „ერთი-ორი შეპატივებით რავე დარჩე-ბოდა, ...გადამთიელი ხომ არ არის“ (დ. კლდ.). გაჭირვებაში ჩავარდნილ გადამთიელსაც ვერ მიატოვებ კაცი (ს. კლდ.).

გადამწერი-ი „ძვ. კანცელარიის მოხელე, რომელიც საქმიან ქალაქებს იწერ-და“ (ქეგლ). [მამაჩემს] დაეხმარნენ სამსა-ხური ეშოვნა და კიდევ იშოვა – სამაზრო სამ-მართველოში შევიდა გადამწერად (დ. კლდ.).

გადამხედია გადამხედენია, მომსვლია, შემემთხვევია, დამმართნია. ბევრი სიმწარე მინახავს, ბევრიც სხვა გადამხედია (ხალხ.).

გადაპენტილი-ი ფართო, გაშლილი, ნა-თელი, გაბადრული (სახე). მხიარული, ლაჟღაჟა, მუღამ მოცინარი, გადაპენტილი სახისა [ესტატე] ...მოჩხუბართა პერიგებაში აუცილებელი შუაკაცი იყო (ვაჟა).

გადაპრანჭული-ი მეტისმეტად თავმომ-წონე, მკვეხარა. ერთობ გადაპრანჭული იყო ჩვენი ბეკინა (დ. კლდ.).

გადარება კუთხ. გადავლა, გადასვლა. ზენათომ გზის შესამოკლებლად ღობეზე გადარება დააპირა (დ. კლდ.).

გადასაბიჯე-ი საგანგებოდ დაყენებული დაბალი ადგილი, ზღუდე ღობეზე გა-დასასვლელად, – ალაგე. [ეკვირინემ] გაალო გადასაბიჯეზე ღვლეჭით ჩამოკიდებული პანა ნენელის ჭიშკარი, ჯერ თვითონ გადა-ვიდა და მერე რძალი გადაიყვანა (დ. კლდ.). ქობის მახლობლად გადასაბიჯეზე გადმოაბიჯა მხარზე შეშაგადებულმა... კაცმა (დ. კლდ.).

გადასაფიჩინებელი-ი ძლიერ სასაცილო, ჩასაბჭირებელი. გენერალმა რალაც გა-

დასაფიჩინებელი თქვა, ...[ქალი] ფხუუნით ჩაიხარა (რ. ინან).

გადასაყუდებელ-ი მოაჯირის ზედა ძელი, რომელსაც ხელით ეყრდნობიან. [ლუარსაბი] ჩიბუხით ხელში მიგორდებოდა მოაჯირის გადასაყუდებელთან და გადასძახებდა... თავის მოურავს დათოსა (ილია).

გადასისნი-ს კუთხ. ერთიანად გადაჭამს, განიკენის, გადაძოვს. „[ლორები ბოსტანს] ერთი თვალის დახამხამებაში სულ ერთიან გადაჭამენ, გადასისნიან“ (დ. კლდ.).

გადაუსადავებ-ს სადავეს გადაუგდებს, მოხსნის (ცხენს). სანამდის ცხენიდან ჩამოხტებოდა და თავის ლაფშას გადაუსადავებდა, ტარიელმა პასუხი დაუგვიანა (ლ. ქიაჩ.).

გადაუშენდებ-ა დაეხოცება, ამოუწყდება (ოჯახი...). სიკო წერეთელს ერთი გლეხი გადაუშენდა და უპატრონო ობოლი მოსამზახურედ გამოიყვანა (აკაკი). მახსოვს, ერთი გლეხი გადაგვიშენდა და ოჯახში არავინ დარჩენილა, გარდა ერთი ოთხმოცდაათი წლის მოხუცისა (აკაკი).

გადაფარდაგებულ-ი ფარდაგით გადახურული, ფარდაგადაფარებული (ურემი). გზაზე... შუადღის სიცხეში გადაფარდაგებული ურემი მიჭრიალებს (ლ. ქიაჩ.).

გადაფიჩინდებ-ა კუთხ. სუნთქვა შეეკვრება, ჩაბჟირდება, სულს ველარ მოითქვამს ტირილის ან სიცილისაგან. ბიჭუნამ ერთი-ორი მონოვა და უარესად გადაფიჩინდა (კ. ლორთქ.).

გადაქუცავ-ს კუთხ. ზევიდან დააყრის, ნააფარებს (რაიმეს). [პანტემ] დაადო კლოტე ხის კარს, ალაგე, სადაც ქურდები გადავიდნენ, წინა დღით განაკაფი ეკალ-ბარდით გადაქუცა (ნ. ნულ.).

გადაშლი-ს აქ: შემლის, გადარევს. იმ სიზმარმა სულ გადამრია და გადამშალა! (აკაკი).

გადაძაძულ-ი ძაძებით, შავებით შემოსილი. ფრონტიდან მოსული დალუპულის ერთი ცნობა ბარე ხუთ ოჯახს ჩააცმევდა ხოლმე ძაძებს. ასე გადაძაძულ სოფელში მოხვდნენ ბოძები (ნ. დუმბ.).

გადაჭრი-ს გადანყვეტს, დაადგენს. „რაც... იგნ ბჭენი ჰსათქმიან, გადასჭრიდიან, არვინ შემლიან, არვინ ვადავლიან“ (ილია).

გადახურჯინებულ-ი სავსე ტომარა, შუაზე გაყოფილი და გადაგრეხილი,

ხურჯინივით მხარზე გადასაკიდად. გზის პირას გადახურჯინებული ტომრის გვერდით იჯდა... გადაღლილი ავთანდილი (რ. ჭიქა).

გაღია ბავშვის აღმზრდელად მიჩენილი ქალი, - ძიძა. ბიძაჩემმა გაღიას ხათრით სახლი ვერ გაყიდა სოფელში, გაღიას უქირავა მოსამზახურე გოგო (დ. კლდ.). აი, როგორ მოჰყვებოდა ხოლმე ამ ამბავს ...ცხოვებული გაღია-ჩემი (აკაკი).

გაღმამანვადე კუთხ. მომანოდე, მომეცი. „ჩქარა შაიხსენ ხმალია, სიათაც გაღმამანვადე“ (ვაჟა).

გაღმოავლე-ს კუთხ. ხელს შეუწყობს, აიძულებს, რომ გადმოვლოს, - გადმოატარებს. გამოირეკეს ცხვარ-ძროხა, გაღმოავლიეს მთანია (ვაჟა).

გაღმოაპირქვა-ს პირქვე გადმოაბრუნებს (ჭურჭელს). [შეეტლემ] გაღმოაპირქვავა ხილით სავსე კალათა (ნ. ნაკაშ).

გაღმოდლიზავ-ს კუთხ. ძლიერ დააჭყეტს, გადმოკარკლავს (თვალებს). „[კვირინეს რძალს] გაღმოდლიზავს თვალები, ცხვირი ჩემხელაზე გაზღია“ (დ. კლდ.).

გაღმოიძაბებ-ა გადმოიწევა, გადმოიხრება. [მთები] გაღმოძაბულან და გადმოსცქერიან დაბლა მდინარეს (ვაჟა).

გაღმოლალავ-ს გადმორეკავს, წამოასხამს (საქონელს). დიდძალი ხვასტაგი გაღმოლალავს, მაგრამ ძვირად დაუჯდათ ხევსურება ეს გამარჯვება (კ. ვაშს.).

გაღმორაზვა რაზით ჩაკეტვა. „კარის გაღმორაზა კი არ დაგავინყდეს“ (ა. ყაზბ.).

გაღმოსალალ-ი გადმოსარეკი, გადმოსაყვანი (საქონელი). „ცხორი დამრჩება გაღმოსალალი“ (შ. არაგვ.).

გაღმოსკვებ-ა ყველაფერი ითქმება, გადმოკნებთქავს, რაზეც თავს იკავებდნენ. „თქვენ გგონიათ, მე მცალია?“ - შეუღრინა [პანტემ ბიჭებს] და გადმოსკვა, წამოვიდა, ითქვა სათქმელი (ნ. ნულ.).

გაღრა თავის გატოლებს, გათანანსწორებს, გათანაბრებს. „[ჯოჯოლაშ] სოფლისა გაღრა ინდობა, ჩვენ კი ტალახში ვაგვრია“ (ვაჟა).

გაღუსო გადაჰკრა, დალია. ეს კი ვიცი, რომ იმ სადღიზე ამანაც (= დარეჯანმა) გაღუსო ორიოდ ჭიქა (ილია).

გაეკვეტებ-ა კუთხ. იხ. გაეკვეცება. [კურდღელს] ისე აერია გზა და კვალი, რომ ხიმეში გაეკვეტა (აკაკი).

გაეკვებ-ა კუთხ. გაიჩხირება, გაიჭედება (რამეში). „გარულ კურდღელს შენ როგორ დაენოდი, თუ უცაბედად ხიმეში არ გაეკვებულეო?“ (აკაკი).

გაენთებ-ა კუთხ. გავარდება, გაიჭრება. [ზენათო] ქაქანიტ გაენთო ეზოს ყურეში პატარა ბოსტინსაკენ (დ. კლდ.).

გაელმდება-ა ძვ. გაიბრიცება, გაილუნება. დღესა ერთსა კლიტე გაელმდა, [დიდ-ეჭარმა] ორი ფული არ გაიმეტა, რათა მჭედელსა გაეკეთა (საბა).

გაერთხმებ-ა გაეკერება, დაეფინება, დანვება (რამეზე). ბოლი გაერთხა ნაშიან ბალახზე (ვაჟა).

გაენონება გულს გულში გაეყრება, გულში გაერჭობა (ისარი...). ფიგურ. სხვისი სენისა მკურნალსა გულს გამენონა სენია (ლ. თუშ. და სხვ., VIII კლ.).

გაენყობ-ა ძვ. შეენყობა, შეეთვისება, დაუტკბება. „[კაცს] მივეც იგი ქალი, დია იამა, გამენყო, უბეს ჩამისვა და ნამიტანა (საბა).

გაეხვენებ-ა კუთხ. გაერიდება, გაექცევა, თავს დააღწევს. „შინით სად გაგვხვენები, აქით თუ გაგვეშორია?“ (ვაჟა).

ჰ-გავ-ს ჩართ. ეტყობა, ჩანს. რად ჰყვედრი კაცსა, ბანოვანო, პირუშტკიცობას? ...ჰგავს, არ პასუხს სცემ შენ მას სულით მშვენიერითა (ნ. ბარათ.).

გავ-ა საუბ. გაიყიდება, გასაღდება. ჩემო ტივო, მაშინ გაქებ, რომ ქალაქში ჩასულიყო, თავს მუშტარი დაგხვეოდეს, სხვაზე მეტად გასულიყო (ხალხ.).

გაზ-ი კლანჭი, ბრჭყალი (მტაცებელი ფრინველისა, ცხოველისა). არწივი გაჯავრდა, დაჰკრა გაზი (ვაჟა). [ვეფხვმა მოყმეს] გაზით გაართვნა კალთანი ჯაჭვისა ჯავშანისანი (ხალხ.).

გაზეკილ-ი გატკეცილი, გატკეპნილი. სახლისკენ მიდის ფეხით გაზეკილი ბილიკი (რ. ინან.).

გაზიდულობა განევ-გამონევა, ჩხუბი, აყალმაყალი. ფრინველნი რომ ამ გაზიდულობაში იყვნენ, მელა მოჰპარვოდათ ახლო (ვაჟა). უპატრონო ლეშზე... ნადირთა და ფრინველთა ჰქონდათ გაზიდულობა (თ. რაზიკ.).

გათანგულ-ი გონდაკარგული, გაბრუებული. ჩიკოტელა სიცხისაგან გათანგული გმინავდა (გ. ლონ.).

გათქერავ-ს ზედ გადაუვლის, გაქელავს, გათელავს. [შურაცხმყოფელებმა] კინალამ ერთმანეთი გადათელეს და გათქერეს (გ. ლონ.).

გათხვირულ-ი ჩასუქებული, გათქვირებული. „რაო, ოთარაანთ ქერიო, გემართა მაგისი, თუ რა არის?“ – ჰკითხა ქოსმანსავით გათხვირულმა მედუქნემ (ილია).

გაიბასრებ-ა დაიჭრება, სისხლით შეიღებება. ხარო, სად იყავ, ირემო, სად გაიბასრე სისხლითა? (ხალხ.).

გაიბებლევბ-ა გაიბერება, გაიბლინძება დიდკაცურად. კოდეე ერთხელ გაიბებლევბოდა და გადიდკაცდებოდა იოსება (რ. ინან.).

გაიბობლებ-ა გაიზმორება, გაიჭიმება, გაიბოტება. [ძალი] ადგა, ნაცრიანი ბალანი ერთი-ორჯერ შეიბლერტა, გაიბობლა, ტანი გაიგრძელა (ილია).

გაიბუხსებ-ა გაიბუტება. [გოგონა] გაიბუხსა და... [ტომს] ზურგი შეაქცია (გ. ყიფშ. თარგმ.).

გაიგერშებ-ა კუთხ. დაეჩვენება. „შენ გაგერ-შობხარ სხვაზედა, გინდოდა გოგოთურსაცა ნამასჯდომიყავ თავზედა“ (ვაჟა).

გაიდლაშებ-ა კუთხ. მონყვევით დაეცემა გულალმა, გაიშხლართება. აბღუშა-პილი სიგრძისად გაიდლაშა გულალმა დედაშინაზე (აკაკი).

გაივლევ-ს კუთხ. გაიტარებს გვერდზე, გაიკარებს. „გავყვე? რას ამბობ, ჭკვათხელო? არ გამივლევენ ახლოსა!“ (ვაჟა).

გაითოხარიკებ-ს თოხარიკით, გოგმანით ნაიყვანს ცხენს. დონ კიხობმა ეტლისკენ გაითოხარიკა და მოგზაურ ქალს მუხაიფი გაუბა (ნ. ავალ. თარგმ.).

გაითხვირებ-ა ძალიან გასუქდება, გასქელდება, ჩათქვირდება. „დახე, დახე, ამ ნუწკსა, ...სამგლე გოჭსავით გათხვირულა, ლუქმა-პურის შოვნის უნარი კი არა აქვს!“ (ილია).

გაიკამათებ-ს კუთხ. შეეხმიანება, შეეპასუხება. „ნუგზარ ერისთავს ჩენნი ყმად გახდომა გაუზრახავს“. „რაო?“ – გაიკამათა ონისემ (ა. ყაზბ.). „ხევის ბატონის შვილი და უბრალო მეცხოვრე!“ – გაიკამათა [უცნობმა] (ა. ყაზბ.).

გაიკვეთ-ს შეისწავლის, გაინვრთნება, დახელოვნდება რამეში. ნიგნი კარგად დავიხელთავე, წერაც გაიკვეთე (ილია).

გაიკითხავ-ს 1. ძვ. შეიბრალებს, შეიწყალებს. „შემიყრეს, დამაბეს, ორთავ ასასი არგანი მკრეს... ხან ვედრებას ვეტყოდი, ხან სხვასა, მაგრა არ გამიკითხეს“ (საბა). 2. მათხოვარს სამონყალოს, ნათხოვნს მისცემს, უბოძებს სამადლოდ. გლახამთხოვარა ისე არ მიადგებოდა კარს, რომ ოთარანთ ქერივს რითიმე არ გაეკითხა (ილია).

გაიკმარავ-ს შორს დაიჭერს, საკამათოდ გახდის. ამ სიტყვებს წინ ვერა დაუდგარა, თუმცა კი ჩაჩიკამ გაიკმარა საოჯახო თათბირზე (გ. ლეონ.). გავლენიანმა სოფლის მუფფროსემ მინც თავისი გაიტანა და ვინც კი თავდაპირველად გაიკმარა, ბოლოს იმანაც კი ციციკორეს მხარი მოაბა (გ. ლეონ.).

გაიკრიფებ-ა თანდათან, ნანილ-ნანილ, სათითაოდ წაევა (ბევერი). [ფარისეულები] ამ სიტყვების გაგონებისას უხუცესთაგან დაწყებული სათითაოდ გაიკრიფენ (იოანე).

გაილაჯებ-ა ფეხებს განზე გადგამს, – გაიჩაჩხება, გაიბოტება. ჯიხვა როგორცაჲ საშაროდ გალაჯულა (რ. ინან.).

გაილიპებ-ა ლიპი, სრიალა გახდება. კიბე ნესტისაგან ვალიპულიყო, დიდი სიფრთხილე იყო საჭირო, რომ ვინმეს ფეხი არ დასცდენოდა (ლ. მრელი.).

გაის-ი მომავალი წელი, მომავალი დრო. ხმა სიმართლის შეუპოვრად გაისმა, ან იგი ხმა ვერ ისმინოს გაისმა (აკაკი).

გაისალტებ-ა კუთხ. ძირს დავარდება, დაეცემა, მიწას გაეკერება. ერთ მათგანს (= ხარს) ფეხი გახეთქილ ყინულში ჩაუვარდა, მეორე ფეხი წაუხსლტა და ორივე წინა ფეხით გაისალტა (ე. გაბ.).

გაისიგრძეგანებ-ს ანონ-დანონის, შეაფასებს, წარმოიდგენს, გაიზრებს. ყურს უგდებდა პაჯი-უსუბ, სახე მოინაღვლიანა, სიდაადე ამ მუხთლობის თვალწინ გაისიგრძეგანა (აკაკი).

გაისუსებ-ა ხმას გაიკმენდს, გაინაბება, გაიტრუნება. ბავშვები გაისუსნენ, ...შეცრად არემარეს მასწავლებლის მრისხანე აჩრდილი გადაეფარა (ჯ. ქარჩხ.).

გაისხიპებ-ა კუთხ. მოსხებილივით დაეცემა, გაიჭიმება, გაიშხლართება.

„უცებ, როგორც ცის ქვეამ, იგრილა თოფმა... მე იქვე გავისხიპე“ (ვაჟა).

გაიცრიცებ-ა ფერს დაკარგავს, გაფერმკრთალდება. მხიარული, მოცინარი და უზრუნველი მათია შეიქმნა დაფიქრებული..., გაიცრიცა და გაყვითლდა (ა. ყაზბ.).

გაიძაბებ-ა კუთხ. შორ მანძილზე გაიშლება, – გაიჭიმება, გაინელება. უზარმაზარია დევგარეული... როგორც კი მზე... ამოვა, გაიძაბება ხოლმე მაგისი ჩრდილი და ბიბლას სახლამდის უწვდენს (გ. როხ.).

გაინანანებ-ს იხ. გაიჭაჭანებს. ნაცვალი თუ იასული, – რაც გინდ დიდი საქმე ჰქონოდათ, – ოთარანთ ქერივის ეზოში ვერ გაინანანებდნენ (ილია).

გაინილებ-ენ (იხმარება მრავლობითში) ძვ. გაიყოფენ, გაინანილებენ. [ძმებს] ყველა გაეყოთ და ოცდაათი თხა ჰყვათ, იგი ვერც გაენილათ და ვერცა რიგდებოდნენ (საბა).

გაინურებ-ა სირცხვილისაგან დაინეება, ძალიან შერცხვება. ლუარსაბი გაინურა, „ეს რა წამოვროხეო“, – თქვა გულშია (ილია).

გაინყობი-ან ძვ. შეენყობიან, შეეთვისებიან, დაუტკებებიან (ერთმანეთს) იხ. გაენყობა. მან მეფუნდუკემ [დიდვაჭარს] არა რა დაახარჯვინა, სულ კაცთათვის და აქლემთათვის თავისი ხარჯი მისცა. გაინყენენ დიდვაჭარი და მეფუნდუკე (საბა). გამოხდა ხანი, დამოყვრდენ [მომტერენი], დიდად გაინყენენ (საბა).

გაიჭაჭანებ-ს უარყოფით არ, ვერ ნანილაკებთან ერთად: არ (ვერ) მივა, ფეხს ვერ მიადგამს, ვერ გაივლის, ვერ მიბედავს. „რას ამბობ, შვილო, – უთხრა დედამ, – შენი შიშით ცაში ფრინველს ვერ გაუჭაჭანებია და დედამინაზე – ჭიანჭველასაო“ (ზღაპ.).

გაიხვამ-ს ძვ. გაიგნებს (გზას), – წაევა. „შეიკრიკო, გზანი გაიხვენ, თუ არ ხარ თავის მისანი“ (ხალხ.).

გაიხინდრებ-ა გაჯიუტდება, გაიხიდება. ჯორი ერთ ალაგას გაიხინდრულიყო და პატრონმა ვერც მარჯვნივ და ვერც მარცხნივ ვერ შეძლო მიბრუნ-მობრუნება (ნ. ავალ. თარგმ.).

გაკეთებულ-ი აქ: გამართული, ნელგამართული, შეძლებული. [ამ სახლ-კარის] პატრონს ჰყავს ოცი კარგად გაკეთებული კომლი კაცი (ილია).

გაკენწლავ-ს 1. გაკანრავს (ბრჭყალით, ბასრი იარაღით), ოდნავ გაჰკრავს,

მსუბუქად დაჭრის. „თუ არ დაგგლიჯა [დათემა]?“ „არა, შენი კენესა-მე, ისე, ცოტა რამ გამკენლა“ (ა. ყაზბ.). 2. მწარე სიტყვას ეტყვის, გადაჰკრავს, გაკილავს, შენიშვნას მისცემს. [ოთარაანთ ქერივი] ისე არავის გაუვლიდა გვერდით, რომ არ გაეკენლა, თუ რამ თვალში არ მოუვიდოდა (ილია). ამ სიტყვებმა მწარედ გაეკენლეს ონისეს გული (ა. ყაზბ.).

გაკერპება გაჯიუტება, შეუსმენლობა. ღმერთი დიდია, არ სძულს ცოდვილი, სძულს გაკერპება ცოდვათა შინა (დ. ნერედ. თარგმ.).

გაკვეთილ-ი გაკვალული, გატყეპნილი (გზა). იმათ გაკვეთილს ბილიკზე არ მივდიოდი და მიზნად არ გამეხადა „ჩინი და პატივი“ (ა. ყაზბ.).

გაკვესებულ-ი გაელეებულ-ი, ანთებულ-ი. ლექსი სალი კლდის ვეფხვია, მყვირალი, მალახმზიანი, ზეცაში გაკვესებული ელვანა ნაპერწკლიანი (ო. ნიკო.).

გაკვეხებულ-ი კუთხ. გაჭედილი, გაჩხირული, გაჩრილი. „დანა ისევე ყელში ჰქონდა გაკვეხებულ“ (ნ. დუმბ.).

გაკითხვა მოწყალების მიცემა, შემწეობის განევა, დახმარება (მათხოვრისთვის). „აგრემც ღმერთი გადაგიხდის ღარიბის გაკითხვის სამაგიეროს“ (ილია).

გაკოტრებულ-ი ვინც ფული, დიდი ქონება, შემოსავალი სრულიად დაკარგა, – გაღარიბებული. [თეიმურაზმა] ხალათი ჩაიცვა, ეპაბრი შემოირტყა, წვერიც გაუშვა და გაკოტრებულ მენვრილმანე ურიას დაემსგავსა (მ. ჯავახ.).

გა-ჰ-კრავ-ს გაისვრის, გასტყორცნის (ისარს). მოდი, ყველამ სათითაო ისარი გავკრათ და, ვისიც სად ჩაეცეს, იქ თითო ხელი პური ეჭამოთო (ზღაპ.). პირველად გაჰ-კრა ბელტიცლაპიამ ისარი და ერთ უხვირო ადგილას ჩაეცა (ზღაპ.).

გალაფან-ი ქვიტიკირის ზღუდე ციხისა (ქალაქისა...). ყოველი მხრით შეუვალ გალაფენით შემოზღუდულ შენობას მხოლოდ ერთის მხრით გულს უხსნიდა სიგრძით ჩაყოლებული აივანი (აკაკი). ორსართულიან დარბაზს, ხუთიოდე სხვა შენობას და ევებერთელა ეზოს მალალი ქვიტიკირის გალაფანი არტყია (მ. ჯავახ.).

გალახავ-ს ძალას გამოაცლის, დაქანცავს, დაასუსტებს. [მოხუცმა] ნაპირზე

გამოსცურა... წყალს მაგრა გაელახა, სულისტქმა უჭირდა (ქ. ლორთქ.).

გალახულ-ი დაღლილი, დაქანცული, დასუსტებული. „აქედამ რომ მივალ, ნაჯაფევი, გზისაგან გალახული, ...და ჩემს დაძონძებულ საბანში... გავეხვევი და მივევადები, რა ტკბილად დამეძინებო“ (ილია).

გალექებულ-ი ძალიან მთვრალი, სიმთვრალისაგან გონდაკარგული, გალექილი. „ახლა იქ (= ქორწილში) გალექებული ხალხის მეტი ვინღა“ (ა. ყაზბ.).

გალექებულ-გამაძლარ-ი ძალიან გამაძლარი, – გახეთქილი. გალექებულ-გამაძლარი [სვაქი] თავის ბინისაკენ მიემშრებოდა (თ. რაზიკ.).

გალიაკ-ი ძე. „სადედოფლო სახლი“ (მ. ჭაბ.). და რაჟამს შევიდა იგი [შუშანიკ] ტაძარსა მას, არა დაჯდა იგი თესსა მას გალიაკსა, არამედ სენაკსა შინა მცირესა (შუშან.).

გალიგულ-ი კუთხ. გაყინული. გალიგულმა თომშა ფეხები შეუკრა, მაგრამ ბებერი მგელი აღარაფერს ეპოებოდა (ნ. შატ.).

გალიპულ-ი 1. სლიპინა (სისველისაგან, ყინვისაგან...), გასიპული. ცივი, ანკარა ხევი მოჩუჩუხებდა გალიპულ ქვებზე (ვაჟა). 2. კარგად, სუფთად, დაგვილი, განკრიალებული. ნენემ დარბაზი ისე დააკრიალა, ისე დაასუფთავა, რომ გალიპულ მიწაზე ერბო აიკრიფებოდა (ე. გაბ.).

გალირფებულ-ი ღირფად ქცეული, – ცრუ, მატყუარა. ნინიკამ ერთი კი გადახედა გალირფებულ ვაჭარს და ხმაგაკმენდილმა ურემს ცლა დაუნყო (ე. გაბ.).

გალობან-ი ძე. სასულიერო პოეზიის უანრი. იგი შედგება ცხრა გალობისაგან. გალობანი წმიდისა გიორგისნი (მინჩხი).

გალუმპულ-ი ერთიანად დასველებული, ამონუნული. ნვიმდა მთელი ზაფხულიც... ჩამოსულეებს ეცვათ თეთრი პერანგები, ...გალუმპულეები დადიოდნენ (გ. რჩეულ.).

გალურსულ-ი გარინდებული, განაბული, გაჩუმებული. სტეფანე... სიყვარულით დასტყეროდა გალურსულ ბიჭუნას (ნ. ტაბ.).

გამარგლავ-ს კუთხ. სარეველას მოაცილებს, პირველ პირს გათოხნის (სიმინდს). [გლუბი] დახნავს, დაფარცხავს, დასთვისს, გამარგლავს და გაამოროდებს (ნ. ლორთქ.).

გამარგვლა კუთხ. სარეველას მოცილებულა, პირველი პირი გათოხნა. ტარიელი თავის ეზოს გადაღმა მდებარე პატარა ყანის გამარგვლას შესდგომოდა (ლ. ქიაჩ.).

გამარგულუ-ი კუთხ. სარეველამოცილებული. გამარგულულ ყანებში მოალერსე, ნელი ლეღვით ბიბინებდა ღვარძლმოცილი ნორჩი სიმინდი (ლ. ქიაჩ.).

გამახულ-ი კუთხ. გამახვილებული, ნეერნათილი, წანვეტებული. „იმ კეთის ნეეტი ქამარზე დამადო, დედა, რაფრა იყო გამახული“ (ჭ. ამირეჯ.).

გამდელ-ი იხ. გადაი. სამოახლოში ქალები იდგენ და სამ ხარისხოვნად იყოფებოდენ: გამდელმად, მოახლებად და გოგობად (აკაკი). ერთხელ ქეთოს გამდელმა საღამო უამს ამ ტყისაკენ გაისეირნა, თან ჰყავდა პატარა ქეთოც (ი. გოგებ.).

გამეჩხერდება მეჩხერი გახდება, გათხელდება (ტყე). სოფლის ირგვლივ ტყე გამეჩხერდა, გაუფერულდა (ვ. სიხ.).

გამზავებელ-ი გამშველებელი, შემრიგებელი (ჩხუბში). გამზავებლები დიდ მეცადინეობაში იყვნენ (დ. კლდ.).

გამირ-ი ხეების, ძელების ერთმანეთზე დასამაგრებელი რკინა, ბოლოები მოხრილი აქვს და წანვეტებული, რომ ხეში ჩაეჭედოს. ფანჯრიდან ჩანდა მშენებარე სახლი; ნაბლის მსხვილ დედოსეეტზე ჩამოკიდებული, გამირებით განყოფილი ჭიშკარი (რ. ტეიშ.).

გამო ძე. (რისამე) შიგნიდან. და ვითარცა მივიდა [მნათე], იხილა ბრწყინვალეობა დიდძალი შინა გამო სენაკსა მას (გრ. ხანძთ.).

გამოალალავ-ს კუთხ. მოტყუებით გამოართმევს, ხელიდან გამოაცლის, დასტყუებს. „[მოსულმა] ბატონს იმისთანა ბეღაური გამოალალა მის გახრეკილ ბახში“ (აკაკი).

გამოალოცვინებ-ს ლოცვებს ათქმევენებს, შეალოცვინებს ავი სულების განსადევნად (შემინებულისაგან, ავადმყოფისაგან). „თუ არ გამოალოცვინა, [მხედლარს] გული საგულეს აღარ შერჩეს“ (აკაკი). ძიძასაც გზაზე ერთ ვიღაც მკითხავთან გაუვლია, გამოალოცვინებია (აკაკი).

გამოაკოპიტებ-ს გამოთლის, გამოჩორკნის. ხეში გათლილ გიორგი სააკაძეზე... ყველა გიტყვი: „აბა! წალდით გამოაკოპიტა ისეთი ვაჟაკი, რომე მართლა გიორგი სააკაძე გეგონებათ“ (მ. ბერძენ.).

გამოარჩევ-ს ძე. უმჯობესად მიიჩნევს, აირჩევს, ამჯობინებს. [ბერებმა] ესე გამოარჩევს, რათა თჳსი მონასტერი აღაშენონ (გ. მთანშ.).

გამოაჭენებ-ს თავს მოსჭრის, ლაფს დაასხამს, საქვეყნოდ შეარცხვენს. „ქვეყანაში ნუ გამოაჭენებთ, ნუ შემარცხვენთ, ...ქალს ნუ მიმიტოვებთ!“ (დ. კლდ.).

გამოაჯდება-ა ძე. გამოუვა, გამოეზრდება (სიმსიენე, მუნუკი). ბოროტი მჯდომი ქედსა მისსა (კარაულისასა) გამოაჯდა (გრ. ხანძთ.).

გამობასრულ-ი მოსასმენად გამახვილებული, დაცქვეტილი (ყურები). „რანაირად ელიან ამ ზარის დარეკვას, თუ იცით? აქეთ ყურები გამობასრული“ (ჭ. ამირეჯ.).

გამოეკიდებ-ა ბოლომდე მიჰყვება რაიმე საქმეს, შეეცდება გაიგოს, გაარკვიოს, - ჩაეძიება. ეს სასიათი დასჩემდა გიორგისა დედასავით, - თავისი იყო, თუ სხვისა, - თუ ცუდი რამ იყო, გამოეკიდებოდა (ილია).

გამოეფარებ-ა კუთხ. გავა, გაეცლება. [მინდია] ადგა და გულხელდაკრევით გამოეფარა ვარეთა (ვაჟა).

გამოეყრებ-ა ძე. განშორდება, მოსცილდება, გამოეცლება. [მან კაცმან] ცოტა ცუდი სიტყვა დიდად კარგა მითხრა, მას გამოეყვარე, მიველ დითსა წყაროზე (საბა).

გამოეჯუებ-ს (ნესსა) ძე. დააკლდება რალაც ნესს, წესი დაირღვევა. „საქმენი შენნი განუკითხველ არიან ყოველნი თვნიერ ამისა, რომელ ყრმანი ესე მოიყვანენ და წესსა შენგან დამტკიცებულსა შენზევე გამოეჯუებ-ის მომავალთა უამთა საკდემელად ჩუენდა“ (გრ. ხანძთ.).

გამოზრდი-ს ძე. გამოკვებავს, დააპურებს, გააძღებს. [იესუ] კინითა პურითა... ბევრულთა გამოზრდიდა (ნინო).

გამოთეთრებით რომ გითხრა გულახდილად გეტყვი, არ მოგატყუებ. „გამოთეთრებით რომ გითხრა, რა მოსაგონი იყო სიკვდილი?!“ (გ. ლეონ).

გამოიმეტებ-ს არ დაზოგავს, არ დაინანებს, არ დაიშურებს, განირავს. „ყველას უყვარს, შვილებო, თავისი ქვეყანა და როცა უჭირს, ძნელია, კაცმა უმტყუნოს და თავი არ გამოიმეტოს“ (ილია).

გამოისუღრებ-ა ძალიან ვინრო, შემოტკეცილ ტანსაცმელს ჩაიცვამს, შემო-

იტყვის, შემოიტმანის. [ბიჭი] გამოსუღრულა ტანსაცმელში, საძრაობა აღარა აქვს (აკაკი).

გამოიღებს: *ოთხთა გამოგიღონ ძვ. ოთხი კაცი გამოგიყვანს, გამოგიტანს, – გამოგასვენებს.* „შენდა ეგდენ ყოფად არს ფერჯითა შენითა სლვაჲ, რამეთუ ცოცხალი არლარა გამოსლვად ხარ, გარნა თუ ოთხთა გამოგიღონ“ (შუშანი).

გამოიჩხიტება-ა *კუთხ.* საგანგებოდ გამოიჩხიტება, გამოიპრანჭება. ვაჟა... მივიდა ახალ ჩოხაში გამოიჩხიტებოდი. „ძალიან გამოიჩხიტულხარ, ვაჟას ჭირიმე!“ (ვაჟა).

გამოინებება-ა აქ: ცხოვრებისეულ სიძინელებში გამოიცდება, გამოინრთობა, გაინაფება, გაეჩვევა, დახელოვნდება. „[ბეგლარი] თავისას გეიტანს?... თუ ღმერთმა დააძალა, ისეთი გამოინებება, რომ კაცი იქნება!“ (დ. კლდ.).

გამოკოპიტებული-ი გამოთლილი, გამოჩორკნილი. გამოკოპიტებული ყორის ქვები ნინ შუბლით და უკან კურტნით თავშექცევით იყვნენ დალაგებულნი (რ. ჭეიშ.).

გამოკუჭავს-ს *კუთხ.* ნანლაგებს, გულღვიძლ-კუჭს გამოაცლის, გამონლაგს (გოჭს, ქათამს). „ბაიამ ნასუჯი გოჭი დაკლა, ...გამოკუჭა, გაუჭა“ (ნ. ლორთქ.).

გამომაცენი-ი *ხელოვნ.* გამომცემელი. ვარსკვლავად გვინათს სახე ნათელი, თვალნი სიამის გამომაცენნი (გ. ორბ.).

გამომჯრელი (კარისა) *კუთხ.* გამომკეტავი (კარისა); გადატ. ამომწყვეტი, მომსპობი. სხვა რამ მაშინებს, ისა ვსთქვათ, სამშობლოს დამამხობელი და გამომჯრელი კარისა (ვაჟა).

გამონასკული აზრი საერთო შეთანხმება, გადანწყვეტილება. ეს იყო გამონასკული აზრი ხევსურთა კრებისა (ვაჟა).

გამორეკავს-ს გამოაჭენებს, არბენინებს (ცხენს). [ცხენი] ჯერ დადლილია, დაისვენოს პატარა ხანი და მერე ვაჭამოთ, ცოდოა, ძალიან გამორეკე (ვაჟა).

გამორიდება-ს *ძვ.* გამოერიდება, გამოეცლება, ნამოვა. სნეული უღონო შეიქმნა, გამორიდა და მონასა თვსსა უთხრა: „შენვე იცი, რამდენი ვეცადე და ველარ მოვრჩი, მოკვდავი ვარ“ (საბა).

გამოსაცოხნი-ი იხ. ერთი გამოსაცოხნი. **გამოსხლეტილი**-ი მონწყვეტილი, გამოკ-

ლებული, ჩამოშორებული. ძველ ტომში გამოსხლეტილსა არ მოუშლიან კბენასა და ახალ ტომშიც გაჰკიცხვენ, დაუნუნებენ ფრენასა (აკაკი).

გამოტეხს-ს აქ: კბილებში გამოცრის, ძუნნად იტყვის. „ჩვენს სოფელშიაც დაუნყიათ ერთობაო“, – ძლივს გამოტეხა [გომი] და უმაღვე დადუმდა (ლ. ქიაჩ.).

გამოტყვრება-ა მოულოდნელად გამოვარდება, მოვა, გამოჩნდება (არასასურველი რამე). „რო ი წყეული საოფლე კიდევ გამოტყვრეს საიდანმე და ესენიც მომტაცოს, რაღა მეშველება მაშინ?“ (ნ. ლომ.).

გამოუტევებს-ს *ძვ.* გამოუშვებს, გაათავისუფლებს, გამოიყვანს. „ჯინჭველი შეიპყარ და ერთსა ჭიჭასა ათორმეტნი დღენი დააყოფინე მშიერსა და მერმე გამოუტევე“ (საბა). [მეფუნდუქე] მუნამდინ შვილი კარში არ გამოუტევე, ვირე ვაჭარი არ ნავიდა (საბა).

გამოულებს-ს *ძვ.* გამოართმევს, გამოგლეჯს, გამოსტაცებს. მაშინ [შუშანიკის] შუელად აღდგა ჯოჯიკი... და ჭირით, ვითარცა კრავი მეგლსა, გამოულე ჳელთა მისთა (= პიტიახშისათა) (შუშანი). [დიდვაჭარმა] გამოულე ცოლსა თვსსა სამკაული, როცა აქვნდა, და ნარვიდა საფრანგეთს, განყიდა (საბა).

გამოულეჭავს-ს სამადლოდ ეტყვის, გადმოუგდება (სიტყვას). ბარე ორმოცი გლეხი შემოხვდა და მათგან მხოლოდ ზოგიერთმა ძლივს ინება ჯანიკოსთვის გამარჯობა გამოულეჭა (ვ. სიხ.).

გამოუშვებს-ს გამოსხნის, გაათავისუფლებს (საქონელს უღლიდან), უღელს მოხსნის. კიკოლა გადმოხტა ურმის თავიდან, გამოუშვა საქონელი და ძირდაშვებული ურმიდან გადმოვიდნენ მართა, კატო და ქაჯანა (ნ. ლომ.).

გამოუცხადებს-ს *ძვ.* გაუმხელს, გაუმჟღავნებს, გაანდობს. თოდორეს და ქრისტეფორეს აქუნდა გულსა მათსა საღმრთოო შური მონასტრისა შეჭნებისა და არა გამოუცხადეს მამასა გრიგოლს განზრახვად მათი (გრ. ხანძთ.).

გამოლმეველი-ი *კუთხ.* წყლის გამოლმა მცხოვრები, – გამოლმელი. „მე გამოლმეველი ვარ, ბიბლა ვალმეველიაო“ (გ. ჩოხ.).

გამომ-ჰ-ყავს-ს აქ: გაჭირვებით ინახავს, ძლივს არჩენს. „ესე ვინურამ ოფლსა და ისე გამოყავს ჩემი ცოლ-შვილი“ (გ. ერისთ.).

გამოყრონჭილ-ი საუბ. ყელთან მჭიდროდ შეკრული, ყელში მოჭყერილი. ვდგავარ [ყურებიან] ქუდში გამოყრონჭილი (რ. ჭეიშ).

გამოშეშხავ-ს კუთხ. გაჭრის და გადახსნის, - გამოფატრავს, გამოშვიგნავს. აგერ, ძუძუებზე, იმ ძუძუებზე, რომლებსაც მე ვნოვიდი, დაუსო ხანჯალი და გამოშეშხავა (ვაჟა).

გამოჩეჩქილი-ი გაჭირვებაში გამონრთობილი, გამობრძმედილი. „ომში ჩვენ უნდა ნაგვიყვანო, გაჭირვებაში გამოჩეჩქილები“ (რ. ინან).

გამოჩქეფ-ს კუთხ. ფეხდაფეხ გამოვა, გამოტოპავს (მდინარეს). ერთმა კაცმა გამოჩქეფა არავი, ამოვიდა გორაზედ და მთიულის წინ გაჩერდა (ა. ყაზბ.).

გამოცოხნი-ს ძვ. დაღუჭავს, შეჭამს. „მე ვირემ გამოცოხნიდი, ეს მთლივ შენთქამს და მე მშიერი დავრჩიო“ (საბა).

გამოცხადებით აშკარად, ცხადად, დაუფარავად. გოგოთურს თმენა გაუნყდა, გამოცხადებით ჯავრობდა (ვაჟა).

გამოჭენება საქვეყნოდ ლაფის დასხმა, შერცხვენა. „უიშე! ჩემი გამოჭენება გინდა ამ მოხუცებულობის ხანს?“ (დ. კლდ.).

გამოჭანაურება კუთხ. იხ. გამოჭენება. „იმ უცხო კაცის მაინც უნდა მოერიდოთ... ასეთი თავის მოჭრა, გამოჭანაურება არ გამოგონია მე“ (დ. კლდ.).

გამოხამებულ-ი მაგარი განვრთნილი. „ხატული ბენვი ჰქონდა ხვადს; გამოხამებულნი, სადოდე ცხენით ტანმოქნილი მალალ ფეხებზე იდგა (კ. გამს).

გამოხარატებულ-ი გამოჩარხული, გამოჩუქურთმებული. ეტყობა, [კიდობანი] ძველი ნაკეთობაა, იმიტომ რომ წინაპირზედ გამოხარატებულია სხვადასხვა სახე და ძველებური გრებილ-ხვეულები სილამაზისათვის (ილია).

გამოხდებ-ა გამოვა, გადმოვიღის (რამეზე). მოვიდა ჯუმბერ, აიყვანა თხა, გაპხდა ხიდსა და დასვა მუნ. გამოპხდა, აიყვანა მგელი, გაპხდა ხიდსა, მგელი მუნ დაუტევა და თხა ამიერ გამოიყვანა (საბა).

გამოხდება ხანი (დღენი) ძვ. გავა დრო. გამოხდა ხანი, მას ვაზირსა ვაზირობა წაართვა [მეფემ] და ქოსას მისცა (საბა). გამოხდა დღენი მრავალნი და ღამესა ერთსა სმად ჯდა შირვან-შაჰ (საბა).

გამოჯუებულ-ი ძვ. გამოკლებული, გა-

მოტოვებული. წმინდათა ოხამ მარადის შემნე ეყავნ მას აქა და საუკუნოდ, რომელმან ნეტარისა მამისა გრიგოლის ცხორებაჲ ესე განაახლა სასწაულთა მათ გამოჯუებულთა შერთვითა (გრ. ხანძთ).

გამოხინნი-ს პირწმინდად გამოაცლის (ხორცს ძვალს), გამოწინწკის. „გაგტეხე კვერცხი, გამოხინნე თეძო“ (ვ. ბარნ).

გამოჯეგილ-ი გამონრთობილი, განაფული, გამოცდილი. [ბიჭმა ნაკეთი] ისეთი გამოზომებით ...გამობარა, კარგ გამოჯეგილ გლხეხაცხაც კი შემურდებოდა (ნ. შატ).

გამტვერდებ-ა გაცამტვერდება, გაქრება. დიდი იმედები გამტვერდა (გ. ლეონ).

გამტყიცვა ფქვილის გაცრა წმინდა საცერში, სამტყიცში. ხუთი-ექვსი წლისამ ძალიან კარგად ვიცოდი, თუ როგორ უნდა პირუტყვის ყურისგდება, ფრინველის მოვლა, ...გაცრა-გამტყიცვა (აკაკი).

გამტყიცული სამტყიცში გაცრილი (ფქვილი). „შეიტანე, დაუნყე ტახტზე [აბესალომს] მტრედის ფრთა, გამტყიცული პური, წითელი ღვინო... და ეშველებო“ (ზღაპ.).

გამტკნარებულ-ი ფერდაკარგული, ფერნასული, ფერმიხდილი, გაცრეცილი. ღამის წყვდიადში ჩაფლული გამტკნარებულის სახითა მოჩანს ქისტეთის მიდამო (ვაჟა). გამტკნარებულ ცაზე... ღრუბლის ნაგლეჯები ცეკვავდნენ (გ. ჩოხ.).

გამლღეტი-ი კუთხ. წამგლეჯი, წამრთმევი, მძარცველი. „არავისგან საშველი არ არის, ყველა გამლღეტია, ყველა მძარცველია (დ. კლდ.).

განაახლებ-ს ძვ. აღადგენს. რაჟთა [ღმერთმა] ადამ განხრწნილი განაახლოს (ი. მტბ.).

განაბნევ-ს ძვ. გაფანტავს, გაშლის, განთესავს; გასცემს, დახარჯავს. და ვინ სთესა - მოიმკო და ვინ განაბნია გლახათათეს - შეიკრიბა (შუშან).

განაგებ-ს მართავს, უძღვება, მეთაურობს, ხელმძღვანელობს. და მერმე ქართლი ვინც ვერ განაგოს, მაშინ მან უწყის, რაც მოაგვაროს“ (ნ. ბარათ).

განავრცობ-ს ძვ. ხმარების არეს გაუფართოვებს, საქვეყნოდ სახმარს გახდის, გაავრცელებს. ამან (= ფარნავაზმა) განავრცო ენა ქართული (ლ. მროვ.).

განათლებულ-ი ძვ. „მოქცეული, ნათლის გზაზე დამდგარი“ (IX კლ. ქრ.

1999 წ.). [დედოფალი] სწავლათა მიერ ნეტარისა ნინოსთა განათლებული სახიდ თჳსად მიიქცა (ნინო).

განაკიდეს, განაკიდეთ განაპირას. [აბ-დღუშაპილმა] გაიარა დიდი ეზო და განაკიდეს მიაღდა ცაცხვს (აკაკი). „რაზე ინუხებ თავს?!“ - უთხრა ქველიძეს განაკიდეთ მჯდომმა... აზნაურმა (დ. კლდ.).

განაკრძალებს ძვ. გააფრთხილებს. „ნარ-მომივლენიეს მსახური ჩემი, რათა... განაკრძალოს“ (ბასიან).

განამჭვ-ს ძვ. გაამხნევებს. და წმიდა იგი (= გრიგოლ) მსწრაფლ მივიდა შეწევნად ძმისა თვისსა ძალთა უფლისათა და განამჭვო იგი სულითა (გრ. ხანძთ).

განარინებ-ს ძვ. აარიდებს, მოაშორებს, იხსნის, გადაარჩენს. ჩუენ ჭირისაგან განგუარინეთ“ (გ. მთანმ).

განასხამ-ს ძვ. გააძევებს, გააგდებს, გაყრის, გადენის. [მამამან ემიფანე] რისხვით სხუანი კაცნი მიავლინა და მძღაერებით განასხნეს ყანასა მისგან (გრ. ხანძთ). [იესუ] ეშმაკთა შერისხვით განასხმიდა (ნინო).

განაქიქებ-ს ძვ. შეარცხვენს, ამხელს, განსჯის. ხოლო შემასმენელი იგი მეძავი ადრე განაქიქოს ქრისტემან (გრ. ხანძთ). ხოლო დედაკაცსა მას უმჯობესისა მისისათჳს უძღურება შეემთხვა, რათა მართლისა მის კაცი-სა ჴელითა ქრისტემან განკურნოს და მჯდომი სირცხველული განაქიქოს (გრ. ხანძთ).

განალამც კუთხ: არათუ, გინდა. არავის ახსოვს ფშავშია, [გოგოთურ] ხმამალლა ასძრახებოდეს, განალამც საცარცვადა გზად ვის-მე გადასდგომოდეს (ვაჟა). [ესტატესგან] წყენა სოფელში პირუტყესაც კი არ მოაგონდებოდა, განალამც აღამიანს (ვაჟა).

განაჩინებ-ს ძვ. დაადგენს, დააყენებს, გაამნესებს. სპასალარად თორნიკ განაჩინეს (გ. მთანმ).

განაძებ-ს ძვ. გააძევებს, გააგდებს. [თავსმდები] დიდად გვემეს და განაძეს (საბა). [პატრონი] განყრა, გამოოლო [კაცსა მას] ყოველივე მონაგები და განაძო (საბა). განაძე შენგან წუთისოფლის მტკნარი დიდება (ქ. გამს.).

განახუამ-ს ძვ. გაალებს. განახუნით ბჭენი თქუნენი (ფსალმ).

განახვნის ინდ. გაალო (მრავალი). „ქალა-იმ განახვნის ციხის კარნი“ (ილია).

განბორებისა საღმობა-ჲ ძვ. ერთგვარი

დაავადება, კეთრი. იყო ვინმე დედაკაცი ერთი სპარსი მოგვ, რომელსა განბორებისა საღმობაჲ აქუნდა (მუშან.). „მივედ იერუსალმდ და განსწმდნე განბორებისა მაგიგან შენისა“ (მუშან.).

განბჭობ-ს ძვ. განსჯის, განაჩინებს, გაარჩევს (საქმეს). გარნა განბჭო მართლმსაჯულობამან ღმრთისამან და, ესერა, მიწოდა მე (ლ. თუშ. და სხვ., VIII კლ.).

განგაკრძალოს გაგაფრთხილოს იხ. განაკრძალებს.

განგება¹ ძვ. ღეთის ნება, გადანყვეტი-ლება. [მეფე] განგებითა ზეგარდამოთა მეყსეულად ბნელთა შეპყრობილ იქმნა (ნინო). [ნეტარმან იოვანე] განგებითა საღმრთოთა... თჳსი შვილი მიიყვანა და უღუმბადვე უკუნ-იქცა. დიდია ღმერთი და განგება მისი მიუნ-ვდომელი (გ. მთანმ).

განგება² 1. შინაგანანესი, წესდება. მაშინ იერუსალმშით მოინია კაცი, რომელმან მოართუა საბანძოდისა განგებაჲ და წერილი (გრ. ხანძთ). [მამამან გრიგოლ] ყოველთა დღესასწაულთა განგებაჲ კეთილად იყოდა, რამეთუ, რომელიცა დეესნავა, დაუვინებულად აჴსოვდა (გრ. ხანძთ).
2. მართვა, წინამძღოლობა, ხელმძღვანელობა. დიდისა ღაერისა განგებაჲ... მის ნეტარისა მიერ იურევბოდეს (გ. მთანმ).

განგვიბნევიე-ს ძვ. გაგვიფანტავს, გაგვიბნევია. განგვიბნევიეს და ალგვიკრევიეს უმწერტლესი კუროსთავისა: სიბოროტი, ამპარტავენება (საბა).

განგოზავ-ს ძვ. საგოზავით ამოლესავს, დაგლესს. აქიმან ეს კაცი განძარცვა და, სადაც ძარღვი ჰქონდა, ყველა შაპრით დაჩხვლტა, საფლავი ეგრევე განგოზა, ვით იყო (საბა).

განდრეკ-ს ძვ. მოაშორებს, გადაიბი-რებს, ზურგს შეაქცევიენებს. „ნუჟუჟე კულად განდრეკიონ შენ სარწმუნოებისაგან ქრისტესისა“ (კაბო).

განეკრძალვი-ს ძვ. მოკრძალებით არის, ერიდება, ეკრძალება. ლაშთხვერში კახთა ანვე უნო, მუნჯი ზარია, ქარუბი მისთა ჩუმთა ნალველთა განეკრძალვიან (ანა).

განემართები-ს ძვ. გაიმართება, გაუს-წორდება. და მუნქუესვე განემართენს ყოველნი იგი თითნი მისნი (გრ. ხანძთ).

განერები-ს ძვ. თავს დააღწევს, ნაჟუვა, გადარჩება. „ხოლო მე თუ კარად ანუ ჩორდ ნარმცე, ვინ უწყის, თუ მუნ კეთილსა რასმე შევემთხვო და ბოროტსა ამას განერე“ (მუ-

შან.). ირემი ერთი გამოვიდა საჩინოსა მათსა, რამეთუ მონადირეთა მოეცვა იგი და ვერცინა განერებოდა კელთაგან მათთა“ (გრ. ხანძთ.).

განერწყვა-ს ძვ. გადააფურთხებს. მას დიაცსა რა დათვის სიმყრალე ეცა, განერწყვა (საბა).

განეხუნენ ძვ. გაილოს. განეხუნენ ბჭენი საუკუნენი და შვეიდეს მეუფე დიდებისა (ფსალმ.).

განვალს ჯორცთაგან ძვ. სულს განუტევებს, მოკვდება. შუატყუა ჯოჯიკი, ვითარმედ მას დღესა განვალს ნმიდა იგი ჯორცთაგან ამთაგან (შუშან.).

განვედი ძვ. ნადი, მომშორდი, გამეცალე. განვედი ჩემგან, ჰოა, მაცთურო, სულ ბოროტო! (ნ. ბარათ.).

განზოგება ძვ. განახვერება. იწყეს მკად კეთილსა ყანასა ვიდრე განზოგებადმდე დღისა მის (გრ. ხანძთ.).

განთვისდები-ან კუთხ. გაიყრებიან, გაცალკევდებიან. ბევრს შეეცადნენ მეზობლებიც, მამა და შვილი არ განთვისებულებენ, მაგრამ პლატონი ვერას გზით ვერ დაიყოლებს (დ. კლდ.).

განთიად ძვ. დილით ადრე, განთიადი-სას. განთიად მოვიდა ყადი და მონამენი და იგი მტერი მოლაცა მივიდეს (საბა).

განთხზულ-ი ძვ. ჩანწული, შეერთებული, დაკავშირებული. დაღაცათუ ნვალეზა მათი თვს-თვსად იხილებიხს, არამედ ურთიერთას განთხზულ არს საცთურებით (გრ. ხანძთ.).

განიადაგებით გამუდმებით, ნიადაგ. რკინის ჯაჭვი ცვდება, თხელდება უფრო მისგან, რომ ყურმა ძალი განიადაგებით ლოკავს (ზღაპ.).

განიავდებ-ა სამუდამოდ, უკვალოდ გაქრება. „ბევრი მინდორი გადამიშუშავებია და ახლა სად უნდა ნავიდე, სად გავნიავდე?“ (გ. ლეონ.).

განიკითხავ-ს ძვ. განსჯის, გაასამართლებს; დასჯის. გინათუ ტანჯვითა და გუემითა განმიკითხონ მე, ვერ განმამორონ მე სიყვარულსა უფლისა ჩემისასა“ (ჰაბო).

განიკმარავ-ს ძვ. დაინუნებს, უარყოფს, დაგმობს. თქვეს, თუ „უფრო ნახვდებით“, მაგრამ ზოგთ კი განიკმარეს (დ. გურამ.).

განიოტებ-ს ძვ. დააფრთხობს, გააქცევს. კაცთაგან უხილავად შესწუვიდა მძლავრსა

მას უკეთურსა ეშმაკსა ლოცვანი გრიგოლისნი და განიოტებდეს მას (გრ. ხანძთ.). ხოლო მოსლვასა ნმიდისა გრიგოლისსა ცხოვარნი იგი განმწინდეს და მტერნი იგი ეშმაკნი განიოტნეს (გრ. ხანძთ.). ხოლო მტერი, ეშმაკი, იგლოვდა ფრიად... და ფარულად ჰყოფდა, რათამცა განიოტა უდაბნოთ (გრ. ხანძთ.).

განისყიდი-ს გაყიდის (თავისას). „ჯერ სამაგისო რა გვემართება, რომ განისყიდოთ თავისუფლება?“ (ნ. ბარათ.).

განი უყო გვერდზე გავიდა, გაუსხლტა, ჩამოეცალა გზიდან, – უგანა. [უცნობმა] განი უყო და ხეს ამოუფარა (ლ. ქიჩ.).

განიშვებ-ს შვებას მიეცემა, განცხრომით იცხოვრებს. მკუთვენელი მათნი (= სასახლეებისა), ბედნიერი და კმაყოფილი, ოდესმე მათში განცხრომიდან და განშვებულან (ა. ჭავჭა).

განიცდები-ს ძვ. განიკითხება, დაისჯება. „ხოლო უკუეთუ ნარპელო, კულად განიცადო უძრვსად პირველისა“ (გრ. ხანძთ.).

განიცდი-ს ძვ. ხედავს, უყურებს, უცქერის. [ნინო] საზარელად საოცრებასა მას კერპისასა განიცდიდა (ნინო).

განიძარცვა-ს ძვ. გაიხდის, გაიძრობს (სამოსს). [ეუფიანე] ნარვიდა და განიძარცუა და მივიდა და დადგა წინაშე მოძღურისა თვისისა (გრ. ხანძთ.). განიძარცუა მან (= ჰაბომ) სამოსელი თვისი (ჰაბო). [მეფემ] სამეფო სამოსელი განიძარცვა, სხვა შეიმოსა (საბა).

განიწყობს გულსა ძვ. გული მოუვა, განრისხდება, განყრება, გაჯავრდება. ხოლო ჩუენ ესე ყოველი მიუთხაროთ პიტიახსსა, ხოლო მან განიწყო გული და იბდლუნდა მისთვის (შუშან.).

განკაფავ-ს ძვ. გაცვეთს, განლევს, დააძველებს (ხმარებით). და ჩემი სამკაული მას არა დაუტეო, ოდეს იგი არა ჩემი ცოლი არს, – იპოოს ვინმე, რომელმან განკაფოს იგი“ (შუშან.).

განკაცნები-ს ძვ. კაცად, ადამიანად იქცევა, ხორცს შეისხამს. „ქრისტე ღმერთო, რომელი კაცთმოყვარებისათჳს განკაცენ, ...რასათჳს უცოდველი ესე დაბადებული შენი ...იგუემების ეშმაკისაგან?“ (გრ. ხანძთ.).

განკვართული-ი ინდ. სამოსშემოხეული, გაშიშვლებული. [მონგოლური ანგელოზი] ქალაქის გულს დაბეჭდავს, გულში სიკვდილს დათესს და ქართლი განკვართული ნაპრალებში, მღვიმეებში ჩააყენებს ნათელსა (გ. ლეონ.).

განკითხვა ძე. განხილვა, განსჯა, გარკვევა, გამოძიება. [ეფთჳმე] თწიერ განკითხსა არარას იქმოდა ყოლადეე (გ. მთანძ.).

განკითხვის დღე ქრისტიანული წარმოდგენით: ცოდვათათვის ხალხის გასამართლების დღე ამქვეყნად ქრისტეს მეორედ მოსვლისას. თითო ღმერთ სჯის ქვეყნას ცოდვით დღეს მას სამინელს განკითხვისასა (ილია). განკითხვის დღეი და ჯოჯობეთის ხატეზანი შეიცადენდნ სამინელ მუქარას ყოველვე ადამიანური ვნებების მიმართ (ქ. გამს.). || **ფიგურ.** ჩვენი კლასიდანაც, განკითხვის დღეს (ასე ვუძახოდით საზოგადოდ მაქსიმოვიჩის ეგზემენებს), სამი მონაწე აიყენეს და ჩააყენეს თორნეზი (აკაკო).

გან-ჰ-კრთებ-ა ძე. შეშინდება, დაფრთხება. ვითარცა დახედნა [ეფთჳმეს] მანკიერმან მან საყვადარმან, მყის განჰკრთა (გ. მთანძ.).

განკუეთს პატივისაგან ძე. ჩამოართმევს, აპყრის პატივს. მაშინ სარწმუნოთა მათ მდღელ-მოდღუართა განკუეთეს იგი (= ცქერი) პატივისაგან მისისა (გრ. ხანძთ.).

განკუეთა პატივის აყრა. და ყოველთა ჰრწმენეს განკუეთათ [ცქირისა] (გრ. ხანძთ.).

გან-ჰ-მართებ-ს იხ. გან-ჰ-მარტებ-ს. [იესუ] ღრეილთა განჰმართებდა (ნიწო).

განმარტავდი-ან კუთხ. ჰყვებოდნენ ხოლმე. [მოხუცი] განმარტავდიან მათ ამბაეს, შანდობა თქვიან გმირთადა (ვაჟა).

გან-ჰ-მარტებ-ს ძე. გაშლის, გახსნის, გაასწორებს, გამართავს. უფროს-და საცნობელი ეგე ყური გულისა და გონებისა თქუენისანი განჰმარტენით სმენად (ჰაბო). [დედაკაცმან] განჰმარტის, ვითარცა ორბმან ფრთენი თქსნი და რბინ (ნიწო). „ბედი უკულმა დაგგრეხია და დაცარვა ვის ძალუცს, სვესა შენსა ვინ განმარტებს?“ (საბა).

განმარტებულ-ი ძე. გამართული, გასაგები, ნათელი (ენა). განმარტებულთა ენითა ვაქებდეთ კეთილად მოღუანებასა [ჰაბოსისა] (ჰაბო).

განმაცხოველ ებელ-ი ძე. მაცოცხლებელი, მასულდგმულებელი. მიიღო მან (= ჰაბო) ჭეშმარიტი იგი და განმაცხოველებელი საიდუმლოა (ჰაბო). ვიშ, ამ დილასა, ამ პაერს, ბუნების განმაცხოველსა (გ. ორბ.).

განპატიჟებულ-ი ძე. დასჯილი. შეიწყალე უფალი ჩემი სამართლად ღმრთისაგან განპატიჟებული შენ ძლით, ...შუენდვენ დიდნი ბრალნი მისნი“ (გრ. ხანძთ.).

განპოხ-ს ძე. ნაყოფიერს გახდის, – გააპოხიერებს, გაამდიდრებს (ნიადაგს). განპოხო შენ შუენიერება უდაბნოსა და სიხარული ბორცუთა შეიმოსონ და ლელეთა განამრავლონ იფქლი ღმრთის-მსახურებისა“ (გრ. ხანძთ.).

განსაგებელად ძე. აქ: აღსადგენად, შესაკეთებლად. [ეფთჳმეს ხატი] მხატვრისადა მიეცა განსაგებელად (გ. მთანძ.).

განსაკვირე გასაკვირი, გასაოცარი, საკვირველი. კაცთ უბედობა, თუმცა სატირე, გარნა რად განსაკვირე (ა. ჭავჭ.).

განსაოტებელად ძე. გასაქცევად, დასაფრთხობად. [მამამან გრიგოლ] ჴელითა თუსითა შექმნნა... ორნი ჯუარნი ძელისანი... განსაოტებელად მტერთა (გრ. ხანძთ.).

განსარიწებელ-ი ძე. გადასარჩენი. „ვერ განსარიწებელ არს იგი (= შუშანიკ)“ (შუშანიკ).

განსლვა ჴორცთაგან ძე. სულის ამოსვლა, სიკვდილი. „ხვალე განსლვა არს ჩემი ხორცთაგან და მისლვა უფლისა ჩემისა... თანა (ჰაბო).

განსრულება ძე. დასრულება, დამთავრება. და რაჟამს დავითს იტყვდ, ვიდრე ალილოსა განსრულებამდე მეშერთა ვერ იკადრიან მუქლისა აღება დაწყნარებულსა მას ლოცვასა მათსა (გრ. ხანძთ.). ამისა შემდგომად იხილა ნეტარმან მამამან გრიგოლ აღორძინებული ერი საღმრთოთა შატბერდს და წმიდა ეკლესიათა პირველი განსრულება და კურთხევადა (გრ. ხანძთ.).

განსუნება ძე. მოსვენება, დასვენება, შვება, სიმშვიდე. [წმიდამან შუშანიკ] არცა-ლა მცირედ სადა სცა ჴორცთა მისთა განსუნებათა და შეიქმნა და დადნა, ვითარცა ავლი (შუშანიკ). [ეფთჳმე] არა სცემდა განსუნებასა თავსა თუსსა (გ. მთანძ.).

განტევება ძე. განთავისუფლება; გაშვება. ღმერთმან არწმუნა გულსა... მუმნისასა განტევებას ნერსტსი (ჰაბო). [სპარსი] ვეედრებოდა მას (= ვარსტენს) ფრიად, რათამცა ბრძანა საკრველთა მათგან განტევებათ მისი (= შუშანიკისი) (შუშანიკ). [მეფემან] აღუთქუა ცოდვისა მის განტევება და დედაკაცისა მის წარგზავნათ, ვინაიცა მოუყვანა იგი (გრ. ხანძთ.).

განუგებელად ძე. განუსჯელად, დაუფიქრებლად. „განუგებელად ექმენ, რამეთუ წიგნი არა მიწერად გეც“ (გრ. ხანძთ.).

განუთხზავს-ს ძე. თავ-თავისას მისცემს, განუწესებს, დაუწესებს, მიუჩენს. და ყოველთა მათ უდაბნოთა ზღვარნიცა გან-ვე-უთხზნეს (გრ. ხანძთ).

განუკითხველ-ი ძე. ნუნდაუდებელი, უნაკლო. „ნეს არს ნესი საღმრთოთა საეკლესიოთა ეკლესიასა შინა ჩემსა დანესებად ბრძენთაგან განუკითხველი“ (გრ. ხანძთ).

განუსუენებელად ძე. შეუსვენებლად, განუწყვეტილივ. და იყოფოდა ნეტარი ჰაბო... ფსალმუნებითა ღამე და დღე განუსუენებელად (ჰაბო).

განუტყევებ-ს ძე. 1. გაისტუმრებს, გაუშვებს, გაგზავნის. [მეფემ] განუტყევა ნერსე მრაველთა ნიჭითა (ჰაბო). [მამამან გრიგოლ] შემდგომად მცირედთა დღეთა საბა განუტყევა იშხანს (გრ. ხანძთ). თურმე ნესი იყო კაცისა მის სადაცა ვის უცხოთა ნახვედის, თვისსა მოიყვანის, აბანის, შებოსის, გასვენის, საბოძვარი მისცის და განუტყევის (საბა). 2. გაათავისუფლებს (პატიმარს). ერისთავმან... [ჰაბო] გამოიყვანა საპყრობილით და განუტყევა (ჰაბო). [ამირა მუმმან] გამოიყვანა... [ნერსე] მწარისა მისგან საპყრობილისა და განუტყევა (ჰაბო). მოაშორებს რამე ხელს, მძიმედ ასატანს [სპარსი] მჭურვალედ ევედრებოდა მას (= ვარსქენს), რათამცა საკრველითა მათგან განუტყევა წმიდა შუშანიკ (შუშან).

განუსცდელ-ი ძე. თვალით დაუნახავი, უჩინარი, უხილავი. სამოხელი იგი შეურაცხი... ესრტ ჩნდა, ვითარცა სამოხელი ნათლისა ბრწყინვალისა განუსცდელისა (გრ. ხანძთ).

განყრი-ს ძე. გაშლის, გაიქნევს (ხელს). [წმიდამან შუშანიკ] განყარა ჯელი და ჭიქა იგი პირსა შეაღენა და ღვწო იგი დაითხია (შუშან).

განშორებულ-ი ძე. ხალხისაგან, სოფლისგან გამდგარი, ბერად აღკვეცილი, დაყუდებული, ასკეტი. იყო ერთი წმიდა კაცი, განშორებული (საბა).

განცდად ძე. შესაცნობად, გასაგებად, გასააზრებლად, მისახვედრად. ქერობინთაგან შეუძლებელ არს განცდად დაუტყვენელი ღმერთი (ი. მტბ).

განცოფნები-ს ძე. გაგიჟდება, გაცოფდება. ხოლო დედაკაცი იგი შემასმენელი ბოროტად ეშმაკეულ იქმნა და განცოფნა (გრ. ხანძთ).

განცხადებულად ძე. აშკარად, დაუ-

ფარავად, საქვეყნოდ. [ჰაბო] იქცეოდა... განცხადებულად ქრისტიანედ (ჰაბო).

განძარცვა ძე. გახდა (სამოსისა). [მამამან გრიგოლ] უბრძანა სადიაკონედ წარსლვაჲ და განძარცუა (გრ. ხანძთ).

განძვინებულ-ი ძე. გამძვინვარებული, გააფთრებული, გაშმაგებული. „ქალაქს დასჯერდა განძვინებული [ალა-მაჰმად-ხან], სხვით არ აღიესო მან სანყაული“ (ნ. ბარათ).

განძლიერდება ძე. ძალას მოიკრეფს, სულს მოითქვამს. [წმიდამან ნინო] მიიღო საზრდელი მეთევზურთაგან და განძლიერდა (ნინო).

განწვართავ-ს ძე. ჭკუას ასწავლის, გონს მოიყვანს. „აწ მე მოვალ, რათა განწვართო შენ და ერი ეგე შენი“ (ბასიან).

განხეთქ-ს ძე. გატეხს, დაამტკრებს, დაამსხვრევს; დახევს. საკრველთა ცოდვისათა განხეთქს დღეს მაცხოვარი (ი. მტბ). ნეტარმან მან... განხეთქა სამოსელი იგი, რომელ ემოსა (ჰაბო).

განხრწნილ-ი ძე. „დაცემული“ (IX კლ. ქრ. 1999 წ.). რათა [ღმერთმან] ადამ განხრწნილი განაახლოს (ი. მტბ).

განჯღი-ს ძე. გააგდებს, გააძევებს. სახელი ქრისტუსი განჯღდის, ეშმაკო, განეშორე უკუნისამდე ჩჩვლისა ამისგან უმანკოსა (გრ. ხანძთ). ყოველთა ერთობით განჯადეს კათოლიკე ეკლესიით (გრ. ხანძთ).

განჯმელ-ი „ჯმელი, გამხმარი“ (ი. აბულ). [ხელი] დაშთა ვითარცა შეშაჲ განჯმელი (გ. მთანმ). || ფიგურ. განჯმელ არს სიყუარული ურთიერთას და ყოველი კეთილითა საქმს შემციირებულ არს (გრ. ხანძთ).

განჯინა კედელში დატანებული კარადა ჭურჭლისა და სანოვავისთვის. „სული გაამწარეს ამ თავგტიალებმა, განჯინაჲი ვეღარაფერი შემინახავს“ (ვაჟა). კედელში ჩატანებული მუხის ფართე განჯინები... საგსეა (მ. ჯავახ).

გაონავრებულ-ი თავს გასული, გათამამებული, გათავხედებული. გაონავრებულმა სვავმა მრავალი ცხვარი... გაგლიჯა (თ. რაზიკ).

გაპარული ხმა დაკარგული, სუსტი, ოდნავ გასაგონი ხმა. [ეკვირინე] ისე დიბნა, ისე აირია შვილის ნალაპარაკეზე, ბოლოს, როგორც იქნა მოისაზრა და გაპარული ხმით უთხრა ოტიას: „ახლა შეიქმნა ამისთანა ამბავი?“ (დ. კლდ).

გაპატიოსნება დაკრძალვა მიცვალებულისა დიდი პატივით, სათანადო წესების შესრულებით. გლეხკაცობამ ზოგმა მოუნონა და-ძმას ამისთანა თავმდაბლობა და „გაპატიოსნება“ მიცვალებულისა (ილია).

გაპატიჟებულ-ი ძვ. იხ. განპატიჟებულ-ი. და რომელ ან ძენი გესხნენ, იგუმნენ ეშმაკთაგან... ვიდრე არა შერდოთ დედუფლისა მისგან, უსამართლოდ გაპატიჟებულისა მკველისა მის ღმრთისა (გრ. ხანძთ.).

გაპენტავ-ს ჯოხის ცემით აჩეჩავს, გააფუფებს მატყლს (ბამბას). „ჰმარა ამდენი ჩეჩვა, ახლა გავპენტავ და ქარს გავაგებნოთ ბაბუას წვერებით“ (აკაკი).

გაპილიბილებ-ა გული მოუვა, გაცხარდება, გაბრაზდება. „როგორ ეწყინათ, ნამდვილი სახელი (= „ქურდები“) რომ დაეუძახე, ერთიც და მეორეც როგორ გაპილიბიდა“ (ნ. წულ.).

გაპოხავ-ს საპოხს, ცხიმს წაუსვამს. [ოთარანთ ქვრივი] ერთს კვირას ისე არ გაატარებდა, რომ [იარალი] არ დაენიხნა, არ დაეკრივლებინა, ცხვრის ღუმით არ გაეპოხა (ილია).

გაპუტავ-ს კუთბ. ბუმბულს, ბენვს გააცლის მდულარეში გავლებით (ქათამს), – გაპტყენის. „ბაბაიამ ნასუქი გოჭი დაკლა, ...გამოკუჭა, გაპუტა (ნ. ლორთქ.).“

გაპუტულ-ი კუთბ. „ფუნჩულა, მსუქანი“ (ქეგლ), პუტკუნა. გაპუტული გლეხის შვილი, შენ პანანინაო აგრე ტუბილად, უდარდელად რამ დაგაძინაო? (აკაკი).

გაჟუჟავ-ს მუსრს გაავლებს, დახოცავს, გაჟლეტს. [შაჰ-აბასს] ბავშვები მთლად გაჟუჟაო (გ. ლეონ.).

გარაო შემწვარი ხორცი. „ერთს ირემს ისარი შევსტყორცე, ...დაეცა, მყავით გარაოდ შეინვა“ (საბა).

გარდააგებ-ს ძვ. უანგარიშოდ დახარჯავს, გააბნევს, გაანიავებს (ქონებას). „რომელსა მეფეთაგანსა გარდაუგია სალარო ესე ოდენი?“ (საბა). „ეგოდენი ქონება რად გარდააგე“ (საბა).

გარდაგულარძნ-ეს გადაიბირეს. გარდაგულარძნეს რომელნიმე მძლავრებითა (პაბო).

გარდადრეკს გზისაგან სიმართლისა ჭეშმარიტების გზას ააცდენს. ზედამდგომელთა ამათ ჩუენთა... მრავალნი... გარდადრეკენს გზისაგან სიმართლისა (პაბო).

გარდაეხვენება-ა გაეცლება, გაექცევა, გაერიდება, გადაიკარგება, წაუვა, დაუსხლტება. დიდს მტერს კაცი ან შეხვეწება და ან გარდაეხვენება (საბა). „[ავაზს] ველარას ნადირი ველარ გარდაეხვენა“ (საბა).

გარდამავალ-ი ძვ. გადამხვევი რჯულიდან, დამრღვევი, დამმახინჯებელი. მწვალებელთაებრ ყოვლით-კერძოვე შჯულითა გარდამავალი განიდევნა იგი (= ცქირი) (გრ. ხანძთ.).

გარდამოხდებ-ა გადმოვა, გადმოდინდება. დავით თქვა: ღვთისა მაგიერ სიტყვა ძლიერი ერთია გარდამოხდესო ვით წვიმა (დ. გურამ.).

გარდამრე ძვ. დიდი, მძიმე, სერიოზული (საქმე). და რომელი გარდამრე საქმეს არნ, მას (= მამა გრიგოლს) აუწყიან (გრ. ხანძთ.).

გარდარეულ-ი ძვ. ძლიერ გადამეტებული, მეტისმეტი. არცა გარდარეული სიცოცხე შეაურევს მყოფთა მისთა (გრ. ხანძთ.). მამა გრიგოლ... ფრიად გარდარეულად დაბერდა, რამეთუ ას და ორისა წლისა ჟამთა მიინია (გრ. ხანძთ.).

გარდაუცვლი-ს შეუცვლის, გადაუსხვაფერებს. ქარმან ჩრდილოსმან ყველაზე პირველ გარდაუცვალა მათ (= ქართველ დედებს) გული ცხოველ (ნ. ბარათ.).

გარდა-შ-ხდება ძვ. გადავა, დაარღვევს (მოძღვრებას, დარიგებას). „აჰა ესერა ესოდენნი წელნი გმონენ შენ და არა სადა მცნებასა შენსა გარდაუხველ“ (ლუკა, 15).

გარდაჯდება-ა ძვ. გავა, გაივლის (დრო). ვიდრე დაურევბადმდე ყოვლისა საურავისა მრავალნი ჟამნი გარდაჯდეს (გ. მთაწმ.).

გარდეკიდება-ა ძვ. შეხვედება, გადაეყრება. „ესე... მე ხუდადად თბილელმან დავწერე. ამა ნივსნა გარდეკიდე და ფასი არა მქონდა, რომე მეყიდა და ასრე დამრჩა ტყუეობასა შიგან“ (ე. როდონ. და ხხე., VIII კლ.).

გარდეხვენება-ა იხ. გარდაეხვენება. ავაზი მყვა მამისაგან დანარჩომი, რომე ნადირი ვერ გარდეხვენის“ (საბა).

გარდიგარდმო სიგანეზე. [დარაჯმა] ცხენოსანს უნაგირზე გარდიგარდმო გადაებული ნაბადში შეხვეული რალაც შეამჩნია (ა. ყაზბ.).

გარეგან-ი გარეული. მისთვის არ ვმღერ, რომ ვიმღერო ვით ფრინველმა გარეგანმა (ილია).

გარეგურგვლად ირგვლივ, გარშემო.

[ამირანმა და მისმა ძმებმა] გაუარეს გარე-გურგვლად კოშკს, ვერ იპოვეს კარი მისი (ზღაპ.).

გარედ კუთხ. გარდა, გამოკლებით, ჩაუთვლელად, გარეშე. ელგუჯა თავის თავისათვის არა სწუხდა, ...მაგრამ აქ იმას გარედ ის იყო, ვისიც ერთი ამოსუნთქვა ერჩივნა მთელს თავის სიცოცხლეს (ა. ყაზბ.).

გარეთხა ნიამორი, ქურციკი (*ქეგლ*). მონადირეთა მრავალთა... მოიცვენეს ოთხნი გარეთხანი (გრ. ხანძთ.).

გარემიქცეულ-ი ძვ. შებრუნებული, პირუკულმა შეტრიალებული. [დედაკაცისა] ჯიღნი და ფერჯნი მტერისაგან მიხუბულ იყვნეს და პირი გარემიქცეულ იყო (გრ. ხანძთ.).

გარემო ძვ. ირგვლივ, გარშემო. მორბის არაკი არაკიანი... და შეუპოურად მოუთამაშებს გარემო თუასა ატებულს წალებს (ნ. ბარათ.).

გარიალ-ი გარეული ფრინველი ბატების ოჯახისა, – გარიელი. რა იგი ორნი მწულღდნენ, ვით ღორნი გარიალზედა, გამოელვას არიჯსა ჩაბასა და მათს ყრიალზედა, გარაასს კლანჭთა მან უკრა (დ. გურამ.).

გარიგდებ-ა მოგვარდება, მოენყობა, გაკეთდება (საენე), მონესრიგდება. გამოირჩენას საენე ნახევრად გარიგდა (ილია). [საენაჲ] ეკონა უპიხოდ ქვეყანაზე არა გარიგდებოდა რა (თ. რაჭა.).

გარნა ძვ. მაგრამ. გარნა ურნუნუმოცა ნუვინ არს (გ. შათან.). გარნა მე შენითა ოხითა, დედღალო, ვესაე ხილვად ნათელსა ძისა შენისასა (დ. აღმ.). თეიმურაზი დაჯხანს... ეძიებდა... ღმერთსა, გარნა ვერ იხილა (მ. ჯავახ.).

გარნა... ხოლო გარდა, გარეშე, მხოლოდ, მარტო. არღარა იყო ნაკულუღევანება, გარნა მღდელნი ხოლო (ნინო).

გარეშე ძვ. რამის გარეთ. მსახურთა მათ გამოიყვანეს [ჰაბო] გარეშე კართა (ჰაბო). გამოიილეს ნინდაა იგი გუამი... გარეშე ქალაქსა (ჰაბო).

გარსაკურ-ი „ცხენზე უნაგირის დასამაგრებელი ღვედი“ (*ქეგლ*), – გარსაკურავი. „მამასახლისი... ვერც ზხას მამცემს...“, უბნებოდა ფარაჯაში გახვეული, ბანლის გარსაკურით შემოსარტყლული [ბუთლია] (ვაჟა).

გარუჯავ-ს გატყუავებს. თურე მუნ ტალი დეშულა, ისრის პირი სცემია, ცეცხლი დაუკვესებია, ჩალას მოსდებია, ირემი გარუჯავს (სამა).

გარღვეულ-ი ძვ. დამბლადაცემული. მამაზე წამოდგა, გარღვეულივით დაბარბაცდა (კ. გამს.).

გასაგებელ-ი ძვ. სამართავი, გასარკვევი, განსასჯელი, გადასაწყვეტი. ყოველი გასაგებელი დედოფალსა ეპყრა (გ. შათან.).

გასადევარ-ი კუთხ. გასაყოლებელი, მიმავალი, მიმართული, მისადგომი (გზა). დილაბნელზე სოფლის გასადევარს მივაღვიქ (კ. ლორთქ.).

გასავათებულ-ი ძალაგამოღეული, ილაჯგანყვეტილი, არაქათგამოცლილი. ზღვის ავადმყოფობით გასავათებული სადღაც გემის ჯურღმულში ვიყავი მიგდებული (ნ. ბაგრ.).

გასაკითხ-ი მოწყალება. „შენ კი მოგიკვდეს ეგ უხეირო თავი“, – მიაყოლებდა ხოლმე [ოთარანთ ქერივი], როცა [გლახა-მათხოვარს] გასაკითხს ანვდიდა (ილია). ოთარანთ ქერივმა [მათხოვარს] გამოუტანა გასაკითხად ერთი უშველვებელი შოთი (ილია).

გასაკმარ-ი ძვ. გასაკიცხი, გასაკილი, დასანუნი, დასაგმობი. თვით იქნების გასაკმარი, ვინც ამ სწავლას გამოკმარავს (დ. გურამ.).

გასალდებ-ა სალ კლდესავით გამაგრდება, გაკლდევდება, გასალკლდევდება. ეს პატარა საქართველო ჯარასავით დატრიალდა, გადინერა რა პირჯვარი, გაფოლადდა და გასალდა (აკაკი).

გასაპატიოსნებლად მიცვალებულის დიპატივით დასაკრძალავად. [არჩილმა] მთელი ახლო-მახლო სამღვდელოება, ახლო-მახლო სოფლები მოინვია მიცვალებულის „გასაპატიოსნებლად“ და ამისთვის არა ხარჯი არ დაჰზოგა (ილია).

გასარეკლდებ-ა პოეტ. ბევრს ილაპარაკებს, სარეკელასავით უწყვეტლივ იხმაურებს. თუმცა ენა გასარეკლდა, გული მისთვის გამიზარდა (დ. გურამ.).

გასაჩვენებლად ძვ. „დასანახებლად, თავის გამოსაჩენად“ (დ. ჩუბინ.). ორთავე ლაშქართა მოდენა ინყეს ომად და გასაჩვენებლად (ვისრამ.).

გასახტებულ-ი სახტად დარჩენილი, გაოცებული, გამტერებული. სახლის პატრონი გასახტებული, გაოცებული იდგა და არ იცოდა, რა ექნა (ე. გაბ.).

გასილაქება სილის რტყმა არა გამეტე-

ბით, დაზოგეთ. [იანგული] გამეტებით არ მარტყამდა, ეს უფრო გასილაქებას ჰგავდა (ნ. დუმბ.).

გასპეტაკებულ-ი თეთრი, ქათქათა. ერთი მშვენიერი ანგელოზი, შუქმოფენილი, განმენდილი და გასპეტაკებული, თვალნი გამომეცხადა (ილია).

გასული კაცი ტყეში გასული, ყაჩაღად გავარდნილი. „გასული კაცი ექიმთან მიხვალ თუ საავადმყოფოში დანებები?“ (ჭ. ამირეჯ.).

გასუფთავება-გაჩეკვა გასუფთავება და გაჩეკვა (იხ.). დაიწყებდნენ ჭაგობის გასუფთავება-გაჩეკვას (რ. ინან.).

გატეს-ს უხნავ მინას, ყამირს მოხნავს. ველ-ბუჩქიან მინდორს გარს შემორტყმოდა ტყიანი მთები, რომელიც აქა-იქ მთიულებს გაეტეხათ სახნავებად (ა. ყაზბ.).

გატვრინულ-ი გაჩუმებული, სულგანაბ-ული. [ქელქისედექს] გატვრინული უსმენდა დიდი და მცირე (კ. გამს.).

გაუავდრდება-ა ავდარი მოუსწრებს. ერთხელ მუსიკოსს ზღვაზე გაუავდრდა (რ. ინან.).

გაუარმებ-ს არმად უქცევს, შხამად შეარგებს, ჩაამნარებს. ყვენს ჰკადრეს: „გაგიარმებს ვახტანგ ახშამს და აზირსა (დ. გურამ.).

გაუბანდავ-ს გაუბლანდავს, გაუხლართავს (თასმით). უნდა თავის მკვდარს შესწირონ [ზვიადაური], ...შსახურად ჰყავდეს, მორჩილად, და გაუბანდოს ჯღანია (ვაჟა).

გაუგონრობა დაუმორჩილებლობა, ურჩობა. „თუ ვინმემ მოინდომოს თემის გაუგონრობა, ის გაგდებული იქნების თემისაგან (ა. ყაზბ.).

გაუთანასწორდება-ა დაუპირისპირდება, გაუსწორდება. ბიჭი გამოთანასწორდა, ჩემი დაჟინებული მზერა იგრძნო (რ. ჭეიშ.).

გაუკაცრავებულ-ი შერცხვენილი, ლაფდასხმული, შეურაცხყოფილი. იმ საშინელი დღის შემდეგ გაუკაცრავებული, დამცირებული მარიტა აღარავის სჩვენებია (გ. ლუონ.).

გაუკითხავად გამოუძიებლად, განუსჯე-ლად, გაუსამართლებლად. „მეფეო, დიდად ვმადლობ... შენსა ეგ ზომსა სულგრძელობასა, ...გაუკითხავად არ მაშკალ“ (საბა).

გაუკმარავ-ს დაუნუნებს, გაუეციხავს, გაუეკილავს. თვით იქნების გასაკმარი, ვინც ამ სწავლას გამოკმარავს (დ. გურამ.).

გაუმარგლავ-ი კუთხ. გაუთოხნავი, სა-რეველამოუცილებელი. გაუმარგლავი ყა-ნები კი თოხის მოლოდინში იყვნენ (ლ. ქიარ.).

გაუმტკნარდება-ა გაუფითრდება, გაუფერმკრთალდება, გაეცრიცება. ქალი ვერაფერს ამბობდა, გაუმტკნარებოდა სახეო (ვაჟა).

გაუოჩნდება-ა ფეხს აღარ ნადგამს; გა-უკერპდება, გაუჯიუტდება (ცხენი, ვირი). ნამოენიათ ზნაურა, უჩოოდა თავის ცხენს, გამიოჩნდაო ეს სამგლე (კ. გამს.).

გაუპოხავ-ს ცხიმს ნაუსვამს, გაუქო-ნავს. დედამ... ნაბადი დამიკერა, ტყავი გამი-პოხა და ისე ჩამაცვა (ვაჟა).

გაურავებულ-ი უნაგირსა და მხედარს გადაჩვეული, გაურჩებული, გაველუ-რებული (ცხენი). [ცხენი უნაგირს] არ იდ-გამს! ნელინადია ზედ არავინ შემჯდარა! ორ-ორ მეჯინიბეს ძლივს გამოჰყავს, გაურავებუ-ლია (აკაკი).

გაურიგებ-ს გაუკეთებს, მოუგვარებს (საქმეს). „ეგ რომ არ ყოფილიყო, განა ისე კი, რაც შემძლიან, არ გაგირიგებდი?“ (ილია).

გაურჯულებელ-ი რჯულად დაუნესე-ბელი, დაუკანონებელი, უსამართლო (შეცდომია: „გაურჯულებული“). „გაურ-ჯულებელს არჯულებ, ეგ შენ არ შაგისდები-სა...“ (ვაჟა).

გაურჯულოებულ-ი რჯულის დამგმობი, უარმყოფელი, სხვა სარწმუნოებაზე გადასული, – გამაჰმადიანებული. „გაურ-ჯულოებულმა კონსტანტინემ [მამა] მოჰკლა და თავისი ძმა გიორგიც თან მიაცილა“ (აკაკი).

გაუსისწვრივებ-ს სისწვრივ, გასწვრივ გახედავს, თვალით შეამონმებს. არ-ჩილმა გაჰხედ-გამოხედა [ვენახს], ხან აქედამ გაუსისწვრივა თვალი, ხან იქიდან (ილია).

გაუსხლექ ეწლად განუწყვეტილივ, გაბ-მით. [სკლიაროსს] უდროოდ ათრობს მეტი საამე და ლხინს ეძლევა გულდამშვიდებით გა-უსხლექლად ის მთელი ღამე (აკაკი). გაუს-ხლექლად ზამთარ-ზაფხულ ცეცხლი გუზგუ-ზებდა (აკაკი).

გაუტყვე-ს საუბ. მოჰყვება, გააბამს (ლა-პარაკს, საყვედურს...). დედა ეშხში შევი-და და გაუტია: „შენხელა გოგო ცოტა უნდა მიდგე და მოდგე“ (ჯ. ქარჩხ.).

გაუტევებ-ს ძვ. გაუშვებს, გაისტუმრებს. „შენი ძმაფიცი ვიყო, სავაჭროსა ჩემსა სარგებელი მიჩვენე, კარგად გამოიყდე და ვერე მადლიერი გამიტევე“ (საბა).

გაუტრიზავებ-ს არაფრად ჩაუგდებს, აიგდებს, გაუბიბრუებს (სიტყვას). „ხუთასი მანეთი? – გამიტრიზავა [ახალგაზრდამ], მერე ეგ რას გეყოფათ? (აკაკი).

გაუტყდებ-ა გამოუტყდება, გაუმხელს, გაუმჟღავნებს დაფარულს. „მინამ ცოცხალი ვიყავ, ვერ გაგიტყდი, მცხვენოდა... მეროდებოდა... მეშინოდა“ (ილია).

გაუტყვრებ-ა მოულოდნელად (უეცრად) გამოუჩნდება, მოუვა. უშველა ღმერთმა [ლუარსაბს] და ერთს დღეს მაჭანკალიც გაუტყვრა (ილია).

გაუყვალე-ი გაუჭრელი, მოუმეკელი (ყანა). დაბლა შრიალებს მოლისებრ ყანა გაუყვალავი (ანა).

გაუჩენ-ს მიაკუთვნებს, დაუნესებს, მისცემს. ასი ოქრო გაუჩინეთ, ვინც არსენას დაიჭერსა (ხალხ).

გაუძახებ-ს დასაძახებლად, მოსაყვანად გაუგზავნის (კაცს). [მეფემ] ლეონს კაცი გაუძახა და თრევით მოიღეს (საბა).

გაუხდებ-ა ძვ. გაუვარდება, ეცემა, გაუხტება. [ძალღები] რამდენჯერ მხეცს ნახევენ, მას ერთბაშად გაუხდიან (საბა).

გაუხციანებ-ს კუთხ. სიამოვნებას მოჰგვრის, აამებს. [ეკვირნესა] და ოტასაც ძლიერ გაუხციანა პორფირისგან ნათქვამმა ქალაქ ადგილას გაზრდილი ქალის მოყვანაზე (დ. კლდ).

გაფოთებულ-ი 1. გაჩქარებული, გამაღებული, თავქუდმოგლეჯილი. [მღვდელი] გაფოთნდა გაფოთებული, მეც უკან გამოვუდექი (ილია). 2. გაცხარებული, გააფთრებული, გაშმაგებული. [ალამაშმად-ხანი] გაფოთებული ეძიებდა მას, ვინცა ჰერანის ტახტს – ხელმწიფებას ქართველთა შორის წაართვა ძალა (ნ. ბარათ).

გაფუფქულ-ი მდულარეში გაგლებული, ბუმბულგაცლილი (ქათამი). თეიმურაზი [იყო] ...ბეცი და მელოტი, გაფუფქულ ქათმის მინაგვარი (მ. ჯავახ).

გაფუყულ-ი ბუმბულაშლილი, გაბერილი, გაფხორილი. [ხუები] გაფუყული იხსდნენ, უცნაურად კუსავდნენ ცეცხლისფერ თვალებს (კ. გამს.).

გაფუიკებულ-ი ძალიან გამხდარი, გადავალტყავებული, გაჩხიკინებული. რა უნდა შესძლებოდა ამ გაფუიკებულ, მოტირალ, ერთი მუჭა დედაკაცს?! (დ. კლდ).

გაფცქენილ-ი აქ: გაღატაკებული. ეს გაფცქენილი თავადები... უკანასკნელ ხონჯრებსაც კი ავირავებდნენ (რ. ინან).

გაფხოკილ-ი გამომშრალი. გამხმარი. ახალგაზრდა მუხებზე შერჩენილა გაფხოკილი... ფოთლები (რ. ინან).

გაქირ-ი კერპი, ჯიუტი, ოჩანი (საქონელი). გაქირ ვირსავით თუ ერთხელ შედგა, მერე თუნდა შეინდის სახრით მისდგე, ფეხს ვერ გადაადგმევიანებ (ილია).

გაქნი-ს გაკვალავს, გატკეპნის, – დაქნის (გზას). ცხრათა ფრინველთა მხარგრძელთა ალგეთის ჭალა გაქენა (ხალხ).

გაქუსლავ-ს ქუსლს, დეზსა ჰკრავს, – გააქცევს, გააჭენებს, გააქროლებს (ცხენს). გაქუსლა ერთმა ყიზილბაშმა ცხენი (ილია). შემოისვა თეთრონზე ყამარი ამირანმა და გაქუსლა (ზღაპ).

გალალავ-ს კუთხ. თვალს ჰკრავს, გათვალავს, მოაჯადოებს. [ჩვენებს] უფიქრიათ, სწორედ შურისა და სიხარბის საქმეა, [ბავშვს] თვალი ჰკრეს, გალალესო (აკაკი). [ზია-ხანუმი ახალგაზრდას] ჯერ გაჰლალავს, მიიბირებს, დაიმონებს, იგდებს ხელში, მერე უნდა გამოსცადოს, ავლებს მის მსხვერპლს განსაცდელში“ (აკაკი).

გალელილ-ი საყელოგადახსნილი (მკერდი). [ბაჩილამ] გალელილი მკერდი მიუშვირა (მ. ჯავახ).

გალმართ ძვ. გაღმა, მეორე მხარეს, იქითა მხარეს. მოილო მელას (კაცის სახელია) ნავი და ჩაჯდა, ჩაისვა ცოლი თვისი და გაჰხდა გაღმართ (საბა). ღამესა ერთსა სმად ჯდა შირვანშაჰ და გაღმართ ორნი ნოტი იძახდნენ (საბა).

გალმიველ-ი კუთხ. წყლის გაღმა მცხოვრები, – გაღმელი. „მე გამოღმიველი ვარ, ბიბლა გაღმიველიაო“ (გ. როხ).

გაყინწულ-ი კუთხ. წვრილკისერა, კისერნაგრძელეებული. [ჩიკოტელა იყო] გამხდარი, გაყინწული (გ. ლეონ).

გაყუჩდებ-ა გაჩუმდება, დადუმდება. „გაყუჩდი! გაყუჩდი! ექიმმა თქვა, ლაპარაკი განყენსო!“ (ა. ყაზბ).

გამავერკინებულ-ი გაბოროტებისაგან გაქვევებული, გაკერპებული. „აგერ, მოილახვრება პირქვე დასამარხავი“ – იტყოდა ჩირიკის დანახვავზე გამავერკინებული ჩიკოტელა (გ. ლეონ.).

გამმაგება განრისხება, გამძვინვარება, გაცოფება. [მეფე] მეტის გამმაგებისაგან ძრწოდა (საბა).

გამტრინგულ-ი კუთხ. გაჭიმული, გაჯგიმული. „ორ მწკრივად გამტრინგული ოცი თუ ოცდაერთი ქალი და კაცი რაღაც ლოცვას... ლაპარაკობდა“ (ჭ. ამირეჯ.).

გაჩალებულ-ი კარგად ანთებული, ცეცხლმოკიდებული, აგიზგიზებული (ბუხარი). [იაკობი] გაჩალებული ბუხრის წინ იჯდა (ნ. ლომ.).

გაჩეკვა წვერის წათლა, წამახვილება (სარისა, პალოსი). იხ. გასუფთავება-გაჩეკვა.

გაჩემდება-ა ძვ. თავზარი დაეცემა, გაშეშდება, გაშტერდება. ერთი კვილი და კვიჩინა შეიქმნა, თოფის სროლა და გრიალი, კაცი გაჩემდებოდა (საბა).

გაჩხიბავ-ს მოაჯადოებს. „ტყეში ნუ მიხვალ, ...ღამით მიონები გაჩხიბავენო“ (ქ. გამს.). ხმალი მოიზიდა არსაკიძემ, მაგრამ გაუჩხიბავს ვილაცას ხმალი (ქ. გამს.).

გაჩხიბულ-ი მოჯადოებული. ტოილოთი დაბმული ცხენი გარს უვლის... პალოს, ...დადის წრის გარშემო გაჩხიბულივით (ქ. გამს.).

გაცეცხლებულ-ი გაცხარებული, გაჯავრებული, გაცოფებული. „მეც მაგას მოვიფიქრებდი, ...მარა ისე ვიყავი გაცეცხლებული, რომ წამეტანი“ (დ. კლდ.).

გა-ს-ცვივდება-ა დაემლება, გასძვრება, შემოაცვდება (ფეხსაცმელი). [ჯუმბერს] ფერხთსაცმელი გასცვივდა და ფეხები დაუსქდა, სისხლმან დენა დაუსწო (საბა).

გაცუცურაკება კუთხ. მასხარად აგდება, აცერცვტება, გასულელება, მოტყუება (ვინმესი). „ქალაქელებს მოგვინდომა სოფლის კაცმა გაცუცურაკება“ (დ. კლდ.). „ყტილად იფიქრა ბესარიონ საქარაძემ ჩემი გაცუცურაკება“ (დ. კლდ.).

გაძაგრულ-ი შეკრული, დაძაბული, დაჭიმული, გაშეშებული, გახევეებული. მხოლოდ გულჯავარიანი ციციკორე ამაყი და გაძაგრული იდგა მძიმე ფიქრებში წასული

(გ. ლეონ.). [ჩიკოტელა] მომუჭავდა ხელს მიწაცრებული, გაძაგრული (გ. ლეონ.).

განბილდები-ს მოლოდინი გაუცრუვდება; გამტყუნდება, შეურცხვება. უსწავლელი ვაჟიკაცი სიბერის დროს განბილდების (დ. გურამ.).

გა-ს-წევ-ს¹ საითკენმე წასვლას განიზრახავს, წავა, გაემართება. „სად მიხვალ, ჭაბუკო, საით გაგინევიაო?“ – ჰკითხა ირემმა (ზღაპ.). „ჭაბუკო, შორი გზის მგზავრი ჩანხარ და საით გაგინევიაო?“ (ზღაპ.).

გა-ს-წევ-ს² კუთხ. გარკვეული დრო გავა, გასტანს, გაგრძელდება. ასე რიგად გასნია რამდენიმე საათმა, რომლის შემდეგაც დაიბარეს მოჩივარ-მოპასუხის მხარენი (ა. ყაზბ.). დიდ ხანს გასნია იმათმა (= ყმების) სიაშოვნებამ და სიხარულმა? (ა. ყაზბ.).

განწმამტებულ-ი გაჯავრებული, გულმოსული, გაცხარებული, გაკაპასებებული. განწმამტებულმა სოლომონმა ქუდას და ყაბალახს წამოაველო ხელი (დ. კლდ.).

განკვერტილ-ი ბოლოში განვრილებული, წანვეტებული და აპრეხილი (ულვაშები). [ახალგაზრდა კაცი] ფაფანაკ გადგდებული, აჩეჩილი თმით და განკვერტილის ულვაშებით ტიტველს პირზე სწორედ სასიამოვნო შესახედავი იყო (აკაკი).

გაჭარმაგებული [ჭარმაგ – სპარ.] გათეთრებული. შვი ცხენი გაჭარმაგებულ იყოს (ვისრამ).

გაჭარხლებულ-ი გაცხარებისაგან განითლებული, ალენილი. ხშირად შუალამედის ცოლ-ქმარი გაცხარებულნი და გაჭარხლებულნი ამისთანა ღრმა აზრებს ამტკიცებდნენ (ილია).

გაჭექილ-ი გავსებული, გატენილი, გაჭედილი. არსაკიძეს არ უყვარდა ის უცნაური სუნი, ადამიანებით გაჭექილ ეკლესიებში რომ ხდება საცნაური (ქ. გამს.).

გახაზირება კუთხ. მომზადება, გამზადება. „როდესაც მოგესურვებათ, მაშინ წაიყვანეთ [ბიჭი], მე თქვენ გეტყვით და გახაზირება დასჭარდება“ (ნ. დუმბ.).

გახდება-ა გავა, გაივლის, გასცდება (რანიმეს). მოვიდა ჯუმბერ, აიყვანა თხა, გაჰხდა ხიდასა და დასვა მუნ. გამოჰხდა, აიყვანა მგელი, გაჰხდა ხიდას, მგელი მუნ დაუტევა და თხა ამიერ გამოიყვანა (საბა).

გახეხილ-ი გაუხეშებული, გამაგრებული

ლი, გაქერქებული, გახევებული. ივრის მორეეპი ჩანოლილ კამეჩის გახეშილ კისერზე ჯდომა დიდი ნეტარება იყო (გ. ლონ).

გახვიებულ-ი კუთხ. გამრავლებული, მომძლავრებული, მრავალრიცხოვანი. ეს დეეები ძალიან გახვიებულები იყვნენ (ხალხ).

გახიახებულ-ი კუთხ. გამჟღავნებული, საქვეყნოდ სალაპარაკოდ ქცეული, გახმაურებული. მართლაც ყველაფერი დაიხიწყა სონიამ ამ გახიახებული საქმის გამო (დ. კლდ).

გახლავ-ს თაეაზ. არის, იმყოფება. „პატარა ბიჭის ცემაზე ვინ დაიძრახება, ის კი ეაჟეკი ცაცი გხლებით“ (ილია).

გახრეკილ-ი ძალიან გამხდარი, – ჩამომხმარი, გაძვალტყავებული. ამ გახრეკილმა პირუტყვმაც მალე იძულებული გახდა მხედარი, ხელახლა ჩამოეკევიტებინა (დ. კლდ.). გულჯავრიანი პლატონი ერთხანად გაუძღვა თავის გახრეკილ ცხენს (დ. კლდ.).

გახრიგნილ-ი გამოცარიელებული, გამოფხეკილი (ოთახი). ეს დაბალი გახრიგნილი ოთახი, სანახევროდ ჩამობნელებული... სულს უხუთავდა და გულს უნუხებდა [სონიას] (დ. კლდ.).

გახსნილდებ-ა ხსნილი დადგება (როდესაც ქრისტიანული რელიგიით ხორცეულის, რძე-კვერცხის ჭამა ნებადართულია). ორს მეცხვარე თუშს ოთხიოდე ჭედლია... წინ გამოეგდოთ და სოფელში მიერეკებოდნენ, – ბედნიერი დღეა და გახსნილდა, იქნება გავყიდოთო (ილია).

გაჯაგრულ-ი ჯაგარივით უხეშ ბალნიანი, ბალნით შემოსილი. თავისი გაჯაგრული შავი მარჯვენა თვალზე მიიჩრდილა შველვ ტონაისძემ (ქ. გამს.).

გაჯახირება ტანჯვა-წვალებით, ცოდვილობით თავის გატანა, ცხოვრება. „გეგბ იქ მაინც ეშუელოს კაცს? ბევრი იქით ინევა... ქე შოულობენ რალაცას, თავს იჩრენენ... აქაურობას რომ მივაჩრდე, რა გამოდის გაჯახირების მეტი?“ (დ. კლდ.).

გებულად ძე. სრულად, უკლებლად. [პიტაიხშამან] მიილო ჩემგან [სამკაულები], აღიხილა და აპოვა ყოველი გებულად (შუშან).

გეენა [ძე. ებრ.] გეენია. იხ. გენია. განკითხვის დღის გეენით აშინებდა იგი (= კათალიკოსი) თავის მრევლს (ქ. გამს.). ად-

გილს, ცეცხლის მფშენელს... სდაგავს გეენია (აქაი).

გეზ-ი მიმართულება, გზა (საჭირო პუნქტისაკენ). ხამად ვარ, გეზი არ ვიცი (ვაჟა).

გეზად ირიბად, ცერად, დამრეცად. „ლარი სწორეზე კი არ უნდა ნაგელო, ცოტა გეზად უნდა დაგეჭრა“ (ილია).

გელაქნურ-ი გელაქუნის (= სეენის) ტბის კალმახი, – იშხანი. [ესტატემ] ორი წყვილი გელაქნური დაანყო ტაბაკზე (ვაჟა).

გემბან-ი გემის ბრტყელი სახურავი მოაჯირიანი, სადაც გამოდიან მეზღვაურები (მგზავრები). [პაკი] ერთი ნახტომით გემბანის მოაჯირთან გაჩნდა, ...აქაფუბულ ტალღებში გადაეშვა (ლ. ქიარ.).

გემთხვ-ა შეგემთხვა. ან გემთხვა რამე სოფლისა, მით დაიკოდო (დ. გურამ).

გემოას-ხილვა ძე. გემოდ ნახვა, გასინჯვა, ჭამა, პირის დაკარება. „ხუცეს, ვერ ძალ მიც გემოას-ხილვად, რამეთუ ყბანი და ზოგნი კბილნი. შთამუსრვილ არიან“ (შუშან).

გენია [ბერძ.] ჯოჯოხეთი, ჯოჯოხეთის ცეცხლი, რომელშიც ინვოდნენ ცოდვილთა სულები; დიდი ცეცხლი. || ფიგურ. შემპყრეს, წამომიყვანეს, ხელფებს მომოდეს გენია (დ. გურამ). [სარდიონს] უნდოდა... მიეფანტ-მოეფანტა... გენიის ცეცხლის მომკიდებელი ფიქრები (დ. კლდ.).

გეონ-ი ძე. „ხელშუბი, პირძვიდე“ (დ. ჩუბ.). აქა-იქ გაფანტულია... იარალი: ჯავშნები..., ხელშუბები, გეონები, ...გმურები (მ. ჯავახ.).

გეშს აიღებს სუნს აიღებს, კვალს მიანებს (ძალლი ნადირისას). ყურშიიმ... ბევრი ისუნსულა, ორ-სამჯერ წრე დაუარა და მერმე აილო გეში (ქ. გამს.).

გეჯა ერთიანი ხისაგან გათლილი დიდი ჭურჭელი. კვლავ ივსებოდა გეჯა, კვლავ იღვრებოდა წყალი (ქ. გამს.). [ერისთავს] საკლავები და თაფლით სავსე გეჯები გამოეგზავნა (ქ. გამს.).

გვაბანაკ-ი „ერთგვარი ზედა სამოსი, თექის მსგავსი“ (ქეგლ). [გოგებაშვილს] ბენვის საყელოიანი გვაბანაკი ესხა (ვ. ბარნ.).

გვალე-გვალესა იარე, იარე. ნადი! ამირან, გვალე-გვალესა, მუხლად გაქებენ მალესა (ხალხ).

გვამ-ი ძვ. სხეული, ორგანიზმი (ადამიანისა). „ამ კაცსა გვამსა შიგან პირ-დაქცეული ბზო აბია“ (საბა). და გვამი მისი ცოდვილთ ფიქრთაგან იმ დლიდგან აღარ შეძრწუნებულა (ილია).

ჰ-გვანობდ-ა ჰგავდა. ლამე ჩამოდგა წყვილი, უკუნს რამესა ჰგვანობდა (ხალხ).

გვარ-ი ჯიში, ჯილაგი, მოდგმა. არა შეჯდა მწყერი ხესა, არა იყო გვარი მისი (ანდაზა).

გვარიან-ი საკმაო, ბევრი. „[სეთური] კაი გვარიან ფულს აკეთებდა“ (ჭ. ამირეჯ).

გვაჯ-ი „შური“ (საბა). ცუდად მომიხდა გვაჯითა ბაძით უმზგავსო ნდომანი (დ. გურამ).

გველისპირული ხმლის სახეობა. აიხსენ გველისპირული, დიაცთ ვალუგად ცხებლად! (ვაჟა).

ჰ-გვემ-ს ძვ. სცემს, ანამებს, ტანჯავს. [ლეონმა] შეიპყრა ჯუმბერ უბრალოდ და ერგასი ჯოხი ჰკრა და დიდად ჰგვემა (საბა). „ვინ მოუშვებდა მას ჩემთანა? დიდად გვემეს და განაძეს“ (საბა).

გვემა ძვ. ტანჯვა-წვალება, ცემა; წამება. ჩვენცა გვემართებს, ღმერთს დაუთმობთ, სწავლად გვემით რაც გვატკინა (დ. გურამ). [მწირი] დღე-ღამე-ღამე ლოცვით, გოდებით, გვემით ხორცი სულისთვის უწამებია (ილია).

გვემულ-ი ძვ. ნანამები, ნატანჯი. [თეიმურაზმა] ვერ იხილა იგი უფალი სულსა თვისსა გვემულსა (მ. ჯავახ).

გვერდ-ი ფერდი, კალთა (მთისა). მათ (= მთების) კლდოვან გვერდთა შავადა ღრუბელნი ზედ დაჰსწოლიან (გ. ორბ).

გვერდო იხ. გვერდი. [ვაგიმ მთიულს] გაუმვირა ხელი იმ მთისკენ, სადაც აქა-იქ გვერდოებზედ მთიულების სახლები მოჩანდა (ა. ყაზბ).

გვირისტი-ი წალმა-უკულმა პირიდან ერთნაირად მჭიდრო ნაკერი ხელით. || **ფიგურ.** „ჩვენ დაბლანდულნი ვართ, ისინი კი (= გლეხები) გვირისტით შეკერილნი, იმ გვირისტით, რომელიც მარტო ბუნებამ იცის“ (ილია).

გვიძინა გარეული მტრედი. „ვარდის ჩიტო, პატარა მტრედო გვიძინა“ (გ. ლეონ).

გვრიტი-ი „ტყის ფრინველი მტრედების ოჯახისა“ (ქეკელ). არაფერი სჯობდა, ...როცა გვრიტის ხმა გაისმოდა (გ. ლეონ).

გზაასაქცევი-ი გვერდის ასავლეელი, თავიდან მოსაშორებელი, უგულუბელსაყ-

ოფი. „ეგრე ადვილად გზაასაქცევი, თავადამ მოსაშორებელი არ არის გიორგის ამბავი“ (ილია).

გზად არ უტევს კუთხ. გზას არ აძლევს, არ ატარებს. გზად არ მიტევდი მიმავალს, მავსებდი ცოდვა-ბრალითა (ვაჟა).

გზა-ჰ-ყ-ო ძვ. გაჰყვა, გააცილა. და წარმოსვლასა მისსა (= გროგოლისსა) გზაჰყვეს მამა თეოდორე და მამა ქრისტეფორე და ცრემლით ჰამბორს უყვეს ურთიერთას (გრ. ხანძთ).

გზაჯვარედინ-ი გზის გასაყარი; გზების გადაკვეთის ადგილი. გზაჯვარედინზე სიგარეტს რომ ეუკიდებდი მანქანების გამოჯავრებით, მაშინა მნახე? (ბ. ხარ).

გზება ძვ. დანთება, გახურება, გაცხარება (ცეცხლისა). || **ფიგურ.** [რუქამ] მეფე... დიდად განარისხა, ...მეტის გაშმაგებისაგან ძრწოდა. რუქა ცეცხლის გზებას უმატებდა (საბა).

გზირ-ი სოფლის მოხელე, მამასახლისის ბრძანებების შემსრულებელი. კლარჯეთის თემსა, სოფელსა ერთსა იყო ერთი გზირი, ანჩხილი და მტერი სოფლისა მის (საბა). სოფლის გზირისათვის რომ გეკითხათ, ოთარაანთ ქერივის კარ-მიდამოში მზისა და წვიმის მეტს არავის შეეძლო გავლა ქერივის უნებურად (ილია). [თეიმურაზი] თუნდა გადამწერის, დარაჯის ან გზირის ადგილსაც დიდის მადლობით მიიღებდა (მ. ჯავახ).

გთნესო (ჩვეულებრივ არ ნაწილაკთან ერთად). მოგეფერნენ, დაგზოგეს, გაგიფრთხილდნენ (იხ. ს-თნაე-ს). მაგრა შეგიკრეს ხელები, უფალსა არა გთნესო (დ. გურამ).

გი კუთხ. შემოკლებული „გინდა“. „იარაღნ მამცენ, ფშველო, რად გი, არ იცი ხმარება“ (ვაჟა).

გიაურ-ი [თურქ] ურჯულო, ურწმუნო (ასე უწოდებდნენ მაჰმადიანები არამაჰმადიანებს). ამ გიაურის გულისთვის ძმებსაც ეპყრობი მტერადა (ვაჟა). უკაცურებო, გიაურებო! სხვა მავის მეტი რა შეგიძლიანთ?... თქვენ კაცები კი არა, დიაცები ხართ, დიაცები! (ა. ყაზბ).

გიახელ-ი იხ. ეახლება. „ეს თვე-ნახევარა, რაც გიახელი“ (ილია).

გიახლებოდით იხ. ეახლება.

გიდელ-ი ძირწანვრილებული მომცრო

გოდორი ხილისა და ხეზე ასული ვა-
ზის საკრეფად. უთხეში სიზინდის საფეფ-
ნა გიდეღითა და კალათებით (ნ. ტაბ.).

ჰ-გიე-ს ძე. არის, არსებობს, იმყოფება.
[იესუ] მარადის ჰგიეს ღმრთეებითა (ნინო).
ეგრეცა შენ მცნებათა ღმრთისათა დამტკიცე-
ბული ჰგიე მარადის და ნაყოფისაგან საცნაურ
არს სიკეთე ხისა (გრ. ხანძთ.). ხელმწიფე ხარ
თვითმპყრობელი, ტახტი მზა გაქვს, ჰგიებ
საცა (ა. ჭაფქ.).

გივი-ს იხ. უვის.

გინა ძე. გინდ, თუნდ, ან, ანდა. [ჰაბო]
იყო ყრმა, ჭაბუკ ვითარ ათრვაშეტის, გინა
უკინძს, აჩვდმეტის წლის (ჰაბო). [ნეტარმან
იოვანე] დაყო მზარეულობასა შინა ორი წელი,
გინა უმეტეს (გ. მთანმ.).

გინათუ ძე. ან, ანდა, გინდ. „გინათუ ტან-
ჯვითა და გუემითა განმკითხონ მე, ვერ გან-
მამორონ მე სიყუარულსა უფლისა ჩემისასა“
(ჰაბო).

გინებს იხ. უნებს.

გიორგობისთვე მეთერთმეტე თვის –
ნოემბრის ქართული ხალხური სა-
ხელწოდება. გიორგობის თვეა (ე. გაბ.).

გირაო ვალის გადახდის საწინდრად
დატოვებული რაიმე ნივთი, – წინდი.
„აი, ეს მამითქვენის უღვაშის ღერია და გი-
რაოდა მაქვს“ (აკაკი).

გირვანქა ძე. წონის ერთეული, უდრიდა
409,5 გრამს. ნეტა იმდენი ფული აიღოს...
შეშაში, რომ სახალწლოდ ორიოდე ფუთი
ფევილი მოგვიტანოს და ხუთიოდე გირვანქა
ხორცი (ე. გაბ.). [მნიგნობარი] ორიოდე გირ-
ვანქა პურის გულისთვის... ორ საათს... იხ-
ვენებოდა (მ. ჯავახ.).

გირვანქიანი-ი გირვანქის წონისა, გირ-
ვანქის სიმძიმისა. ჰყვიროდა... ჯაყო და
ხუთ გირეაქიან მუმტს განიერ მკერზე იბრა-
გუნებდა (მ. ჯავახ.).

გირლიანდა იტალ. ყვაეილები წწული,
– გირლანდა. ტროპიკული მცენარეებისა
და ყვაეილებისაგან გირლიანდებს სწნავდენ
(ლ. ქიარ.).

გირჯაკი ძე. „ქვეშაგები, ქმნილი მა-
ტყლით რაიმე, ანუ ნაბადი“ (საბა).
და ქუესაგებულად [შუშანიკისა] იყო გირჯაკი
ერთი ძული (მუშან.).

გიფშვის იხ. უფშვის.

გიშერ-ი ძვირფასი ქვა შავი ფერისა,
ფისიანი ქვანახშირის სახეობა. ძღუნად
მისართმევადაც ერთი დიდი გიშრის ჯვარი...

გამატანეს (აკაკი). || ფიგურ. [ჯუმბერს]
მელნის გუბენი გიშრის ღერწმით (= შავი
ნამწამებით) შემოუსარა (საბა). ვარდნი, ზამ-
ბახნი და მიხაკნი და გიშრის მწყობრნი (= შავი
ნამწამების მწკრივები) რავედენგზის ტურფად
გარდულა სარკესა წყლისას (ა. ჭაფქ.).

გიცსო იხ. უც.

გიცნობიესა ძე. გაგიგია? შეგიტყვია?
მიმხვედარხარ? „არა გიცნობიესა, რამეთუ
სიტყუანი ევე შენი მომატყუებელ სიკუდილი-
სა გექმნებთან შენ?“ (ჰაბო).

გლახ ძე. შეძახილი, გამოხატავს წუ-
ხილს, სინანულს, – ვაი. მაგრამ ვერ
სცნობენ, გლახ, მოკვდავნი განგებას ციურს
(ნ. ბარათ.). მას ვჭვრეტე პატიმრად, ვის ჰმონებს
გული, მისთვის, გლახ, განწირული (ა. ჭაფქ.).

გლახა 1. ძე. ღარიბი, ღატაკი, უსახ-
სრო, უქონელი. ერთი გლახა კაცი თავის
სახლში იჯდა და ინატრა: „ღმერთო, ხუთასი
მარჩილი მომეცო“ (საბა). უყვარს, ვით იობ,
უფალსა გლახა, მომთმენი ჭირისა (დ. გურამ.).

2. მათხოვარი. ნათლობის დღეს სულკა-
ლმახის სახლში გლახად ჩაცმულმა ქრისტე-
ღმერთმა ჩამოიარა (ზლაპ.). საცა შეხედისთ
მუშა კაცი, გლახა, მწირსაც თავსა სჭრიდ-
ნენ (დ. გურამ.). თუ მეტად შესაბრაღისი და
ღონემიზილი გლახა შეხედებოდა, [ითარაანთ
ქერივი]... დაუმატიებდა: „ღვინოს ჩაგაცეცხ-
ლებ!“ (ილია).

გლახაკი ძე. „ღატაკი, მათხოვარი“
(ი. აბულ.). [ეფთემემ] პოვა ვინმე გლახაკი,
რომელი ითხოვდა ქველისსაქმარსა (გ. მთანმ.).
გლახაკთა არაჲ აქუს თვნიერ ღმრთისა სახი-
ერისა მონყალებისაჲ (გრ. ხანძთ.). [მეფემ]
დღესა ერსა... გასცა განძი ურიცხვი გლახაკთა
ზედა (საბა). გლახაკი უნდა მდაბალი, ტბილი-
სა ენაპირისა (დ. გურამ.).

გლახაკი სულითა ქრისტიანული რელი-
გიის ღირსეული მსახურის ეპითეტი.
და ესრტთ მიღის საზრდელი საგლახაკო
ჭორცთა თსთა განსამტკიცებულად ნეტარმან
გრიგოლ, მდაბალმან გულითა და გლახაკმან
სულითა (გრ. ხანძთ.).

გლახაკთ-მოღუანე ძე. გლახაკთა შემ-
ნე, მწყალობელი. და იყო იგი (= მამია
გრიგოლ) მხიარულად მესტუმრე და გლახაკთ-
მოღუანე (გრ. ხანძთ.).

გლახა-მთხოვარა მათხოვარი. გლახა-მთხოვარა ისე არ მიადგებოდა კარს, რომ ოთარაანთ ქერიეს რითიმე არ გაეკითხა (ილია).

გლახების ვახშმობა ახალი შეღამებუ-ლი. იქნებოდა გლახების ვახშმობა, როდესაც მათიას გამოუჩნდა ხარანაულების სახლი (ა. ყაზბ.).

გლი-ს ძვ. ანუხებს, ედარდება, ენაღვლებს. ხოლო მან (= ვარსკენ) ჰრქუა: „ნურარაი გგლიან, უტე მოკუდეს (შუშან).“

გლობალიზაცია გლობალური, საყოველთაო, მსოფლიო ხასიათის მოვლენები, პროცესები. თუ ქართველი ბავშვები წიგნებს აღარ კითხულობენ, ეს გლობალიზაციას კი არ უნდა დაეაზრებოდათ, მიზეზი ჩვენს თავში უნდა ვეძებოთ (თ. კუხ.).

გლობალური საყოველთაო, მსოფლიო მნიშვნელობისა. წიგნს მონყვეტილი თაობები ძალიან იოლად ივინყებენ ტრადიციულ ფასეულობებს, მთლიანად უახლესი გლობალური გამოგონებების ტყვეობაში აქცევიან (თ. კუხ.).

გმურ-ი ძვ. „გმური არს ლახვარი პირბრტყელი და ბუნგრძელი“ (საბა). აქაიქ გაფანტულია... იარალი: ჯავშნები, ...ხელშუბები, ...გმურები (მ. ჯავახ.).

გნიას-ი დიდი ხმაური, ალიაქოთი, აურზაური, ქოთქოთი. აფრინდენ საშინელი გნიასით ტყიურნი (კ. გამს.). შორიდან ისმოდა... ყვეფა და გნიასი (კ. გამს.).

გნოლ-ი კაკბის მსგავსი მომცრო გარეული ფრინველი. ამას იძახდნენ სტუმრად მონვეულნი ფრინველნი: ჩხიკენი... კაკბები, გნოლები (ვაჟა). გნოლები ჯერ მელიკუდით დაფარულ მინდორზე გარბოდნენ (კ. გამს.).

გობ-ი ხის დიდი ჭურჭელი, ცომის მოსახელი, სარეცხისთვის. [გოგომ] უტბად შუაგდო ცეცხლზე კეცები, ...გადმოიღო გობი, გადმოყარა საცერზე ფქვილი (დ. კლდ.). შუა გზოში სამფეხა სკამზე სარეცხის გობი იდგა (კ. ლორთქ.). || ფიგურ. გარემოს... ცის გობი გადახურვია (ლ. ქიარ.).

გოგვა მოკლე ნაბიჯებით ტანის რხევით ლამაზი სიარული (მტრედის, ცხენისა...). ისევ მოესდრეკ, დავიოკებ (ცხენს), მაგრამ განზე გოგვას მოყვება (კ. გამს.).

გოგმანობ-ს გოგმანით, ნაზი რხევით დადის. ლურჯი ბალახი მხარამდი, მწყერი გოგმანობს ბალახში (ანა).

გოგო მებატონის სასახლეში ყველას ხელქვეითი ახალგაზრდა ქალი. სამოახლოში ქალები იდგენ და სამ ხარისხოვნად იყოფებოდენ: გამდლებად, მოახლებად და გოგობად (აკაკი). მოახლე ქალბატონთან თანამეზრდილი და ნამზითვი, მისი ხელზე მოსამსახურე იყო, გოგო კი - ყველას მორჩილი და მოსამსახურე (აკაკი).

გოგონა ქართული ხალხური საცეკვაო სიმღერა - „ცანგალა და გოგონა“. პატარებმა დაიწყეს „გოგონა“, დაჰკრეს ტაში და ერთი პატარა ბიჭი დატრიალდა სათამაშოდ (ნ. ლომ.).

გოგრა ბოსტნეული მცენარე, აქვს მიწაზე გართხმული გრძელი ღერო, ფართო ფოთლები და ყვითელი ყვავილები, იბამს დიდ მრგვალ ნაყოფს. [მარანში] შეველ, ერთი გოგრა ეკიდა (საბა). [წრუტბა] დაუგმანა პირი [ხელადას] გოგრის ფოთლით (რ. ინან.).

გოგუცუნა, გოგუცანა მოფერებით: პატარა გოგო, გოგონა. ბოლოს გოგუცუნა გამოფხიზლდა ჭარბი სიხარულისაგან, მოაგონდა თავის დედ-მამა და მოკურცხლა შინისაკენ, რათა ეხარებინა მათთვის თავისი საარაკო ბედნიერება (ი. გოგებ.). „საჩუქრად მიეცი ეს მაგ... გოგუცანას“ (ი. გოგებ.).

გოდოლ-ი კომკი. მონაზონი პლამოდა აღსლვად გოდოლსა ეფოქმისასა (გ. მთაწმ.). ესე არს წესი მეფეთა, ...ესე არს გოდოლი სპათა, ესე არს ზღუდე ქალაქთა (საბა). მაშინ ამოსცივიდნენ თავადიციხისა და გოდოლების ჩარდახებზე მამამზის სპანი (კ. გამს.).

გოდორ-ი მალალი, პირფართო, ძირში მოვიწროებული დაწნული ჭურჭელი ჭირნახულის... ჩასაყრელად, გადასახილად. იგი დაცი უცხენოდ მივიდოდა, მათი სურულე გოდორი სურგას ეკიდა (საბა). [ქმარმა] ცოლი გოდორის ასანავათაც არ მოიხმარა (ნ. ლორთქ.). „შეთეს ბელლებში კიბით უნდა ჩიხედო! სავსე აქვს ქვეერი, ...გოდორი“ (გ. ლეონ.).

გოლ-ი იხ. გოლეული. [ლაშქარი სარასკარისა] საქართველოსა მოადგა, ვით გოლსა ბრბო ფუტკარისა (დ. გურამ.).

გოლგოთა 1. მთა, რომელზეც ჯვარს აცვეს ქრისტიე. [თეიმურაზმა] ვერ იხილა იგი უფალი სულსა თვისსა გვემულსა, ...გოლგოთისა მთაზედ ამაჯალსა (მ. ჯავახ.). 2. გადატ. ტანჯვა, წამება. ეყოფა თეიმურაზს გოლგოთის აღმართი, ეყოფა (მ. ჯავახ.).

გოლგოთას შუღდა ნელში გამწყვეტი, სასიკვდილოდ მძიმე საქმე იკისრა (ქრისტეს გოლგოთას მთაზე ჯვარცმის მიხედვით). თეიმურაზმა... იგრძნო და გაიგო, რომ იგი კარგა ხანია შუღდა თავის გოლგოთას (მ. ჯავახ.).

გოლეულ-ი „ფიჭიანი თავლი“ (ქეგლ). [მეფის] გულში რიალებდნენ სიტყვები ხან გოლეულივით ტკბილი, ხან ასპიტის გესლივით მწარე (კ. გამს.).

გოლვა კუთხ. ცხელი და უწვიმო, მშრალი ამინდი (ზაფხულში), – გვალვა. „და შუღდისა გოლვისა ფამსა ჩამოვრეკავდით ძროხასა დაბლა“ (ილია).

გოლიათ-ი ტანადი, ძლიერი მამაკაცი (ბიბლიური გმირის სახელის მიხედვით). რამდენჯერმე ჩაუქროლ-ჩამოუქროლა ახალგაზრდამ გოლიათს (აკაკი).

გოლფ-ი „[ინგ.] სპორტული თამაში – სპეციალური ჯოხის დარტყმით რეზინის ბურთს მიაგორებენ ფოსოში ჩასაგდებად“ (მ. ჭაბ.). იმავე საღამოს გოლფს ვთამაშობდით ერთად (გ. ჭუმბ. თარგმ.).

გომ-ი იხ. ბოსელი. დევი თვითონ ლოგინში დაწვა და ცოლისძმები გომში დაანვინა (ზღაპ.). „ახალწელნიანდამე ბოგანოსავით ქალაქის გომში უნდა გაეატარო“ (ე. ვაბ.).

გომიჯ-ი უსაფუერო, მაგარი ცომის პური, ნალვერდალში გამომცხვარი. ზენათის... დამზადებული ჰქონდა სტუმრებისათვის: ცხვარი, ინდაური, ქათმები, ...ხაჭაპური, გომიჯები (დ. კლდ.).

გომურ-ი იხ. ბოსელი. [ჩიბუხის დასჯა] ვერც გომურსა და საბძელს აუშენებდა დაზარალებულს (ვაჟა). [არჩილი] თივას აზინებდა და... ეზოში... გომურის შორი-ახლო... ადგმეინებდა (ილია). გომურში ვეგდე უპატრონოდ (კ. გამს.).

გონდოლა [იტალ.] ერთნიჩბიანი გრძელი და ბრტყელძირა ვენეციური ნავი. არხებზე ნაოსნობა გონდოლებით – ბრტყელძირიანი ნაევებით ნარმოებს (გ. დორ.).

ჰ-გონებ-ს ფიქრობს, ჰგონია, ვარაუდობს, იმედოვნებს. ჰგონებდა მეფე, ვითარმედ ნონოს კურნებისა ძალსა მიანიჭებდეს კურპნი: არმაზ და ზადენ (ნინო). [დიდვაჭარამ პური] იყიდა იაფად, გონებდა, სხვას ნელს გავყიდი უკეთაო (საბა). [დიდვაჭარი] ჩაჯდა

ხომალდა, გონებდა უფროსსა სარგებელსა (საბა).

გონება ფიქრი, ვარაუდი, ოცნება, მოგონება. [გლახაკს] მისის გულისთქმით გამდიდრება ნუთზე ნაუხდა, შენც შენის გონებით ბევრს რასმე ზრახავ (საბა). „მზალო? შო, რაი უჭირს ბედნიერსა, კარგადაა, შენ გელის, შენს გონებაშია“ (ა. ყაზბ.).

გონებაშიზიდულ-ი მთელი ყურადღებით, გულისყურით. მაშა მღვდელი ლაპარაკს რომ დამინყებს, ყურს რათ ვუგდებ გონებაშიზიდული? (გ. ორბ.).

გონებიდან გადაუხტება გადაავინყდება. „ამაზე ანდაზაც არის ერთი. ევე... გადამიხტა გონებიდან“ (ჭ. ამირეჯ.).

გონთ გამოსულა გონება დაუქარგავს, ქკუაზე არ არის. „სად მიხვალ, რას ჩადი, ბენაუ? გონთ გამოსულხარ, თუ რაია?“ – ეუბნებოდნენ ონისეს (ა. ყაზბ.).

გონიო სწორკუთხა სახაზავი, მშენებლობაში სწორი კუთხის გამოსაყვანად. ადამიანს მარჯვენა გამოუხატავს კედელზე ოსტატს, გონიო უყრია მას (კ. გამს.). იქვე ჰკილია ელესიების, ციხეების ნახაზები და გეგმები... სამკუთხედი და გონიო (კ. გამს.).

გონჯ-ი უშნო, ულამაზო, მახინჯი. [მზალომ] გახედა მოსაუბრეს და ერთბაშად წამოიძხა: „გონჯია მათაი, გონჯი!“ (ა. ყაზბ.). ბრინჯა ჯაყოს ნათესავი იყო, დავრდომილი, გონჯი (მ. ჯავახ.).

გორ-ი კუთხ. გვარი. „იცი, ვისი გორისა ხარ?“ (ა. ყაზბ.).

გორგალ-ი ბურთივით მრგვლად დახვეული ნართი (კანაფი...). [ძალს] რგვლად გადმოექექა თბილი ნაცარი, თითონაც გორგალსავით დახვეულ-ჩახვეულიყო (ილია). [შოთამაშემ] ერთი კანაფის გორგალი მოიტანა (საბა). [ცხენები] გორგალივით მოგორავდნენ დაღმართში (კ. გამს.).

გორდა „მოკლე (უვადო) ხმალი“ (ქეგლ). „მოკლენ [მოლაშქრენი] და მეც აქ დავხვდები ამ ჩემის გორდა ხმალითა (ზღაპ.). ფარო, სუ ჰმტყუნობ გორდასა (ვაჟა). აქა-იქ გაფანტულია... ჯავშნები, მუზარადები, ...ყირიმი, ...გორდა და მრავალნაირი ხანჯალი და ხმალი (მ. ჯავახ.).

გორმახებ-ი ქვა-ლორლიანი ადგილი. ციხეს ჩრდილოეთიდან გორმახები საზღვრავდა (კ. გამს.). ხევს გაღალმა გორმახები იყო (კ. გამს.).

გოროზი-ი გულზვიადი, ამაცი, მედიდური. [ყამთა სიავემ] ათასი გოროზი გულის ძახილი შეურია დიდ უდაბნოთა დაუსაბამო მღუმარებას (გ. ასათ.).

გოხეზი ქვების გროვა. [მელია] ნელა, ლანდივით... შეიკარგება გოხეზში (რ. ინან.).

გოჯი-ი სიგრძის საზომი ერთეული, დაახლოებით 4 სმ. (ცერის ზედა ფალანგის მიხედვით). თავებზე ერთს გოჯზე გაათრიეს სათაგური (ვაჟა).

გრაალ-ი წმინდა თასი. მზეო თიბათისა, მზეო თიბათისა, ლოცვად მუხლმოყრილი გრაალს შევედრები, იგი, ვინც მიყვარდა დიდი სიყვარულით, ფრთებით დაიფარე, ამას გვედრები (გ. ტაბ.).

გრაგნილი-ი ხვეული ხელნაწერისა, ანდერძის ქალაქისა. თაროებზე უნესრიგოდ ჰყრია საკითხავები, ეტრატის გრაგნილები, კარაბადინები (ქ. გამს.).

გრაკლა ფოთლოვანი ბუჩქი, გაზაფხულზე ადვილად სძვრება კანი, ყლორტებზე დანით გამოჰყავთ სხვადასხვა სახეები. [ესტატე] გრაკლის ფოხს აჭრელებს ბალღებისთვის (რ. ინან.).

გრგვინავ-ს დიდ ხმას გამოსცემს, ძლიერად ჟღერს, გუგუნებს, გრიალებს. სად ღვთის დიდება მორწმუნეთა ესმოდათ მტკბარად... და ცისა მიმართ გრგვინვიდიან ხმანი ფსალმუნთა (ა. ჭავჭა.).

გრდემლი-ი ლითონის საჭედი დაზგამჭედლები დიდ ხუთშაბათ დღეს გრდემლზე კვერს დაჰკრავენ ხოლმე (ზღაპ.).

გრემა ძვ. გახუნებული, გაუფერულებული, ფერდაკარგული. ყორნის ფრთე მისის (= ქალის) წარბისაგან გრემა ქმნილიყო (საბა).

გრიგალი-ი ძლიერი, დამანგრეველი ქარი, — ქარაშოტი, ქარიშხალი. საშინელი ქარი ამოვარდა, გრიგალი ატყდა (ზღაპ.). გრიგალი ზღვის შუაგულიდან გიჟური სტვენითა და ბლავილით იმუქრებოდა (ლ. ქიარ.).

გრივი-ი ძვ. „მარცვლეულის სანყაო (უდრის 13 კვ და 400 გრ.)“ (მ. ჭაბ.). [ცქირმან ანჩელს] ალუთქუა მიცემად სამი გრივი ფეტვ (გრ. ხანძო.).

გრიფელი-ი „[გერმ.] თიხოვანი ფიქალის რბილი ჩხირი ასპიდის დაფაზე სანერად“ (მ. ჭაბ.). იხ. ასპიდი.

გრიფელის დაფა გრიფელით (იხ.) სანერი პატარა დაფა, — ასპიდის დაფა. ტომმა [გოგონას] გრიფელის დაფაზე დაუნერა: „ძალიან გთხოვთ, მიირთვათ!“ (გ. ყიფშ. თარგმ.).

გრიფონ-ი [ფრან.] ზღაპრული ურჩხულის, გრიფის გამოსახულება კედლის ჩუქურთმაში, მხატვრობაში. კუდაშვერილ გრიფონს ხახაში გაურჭვია ტერფი კაცისა, ცხენოსანი... რაინდი პოროლსა სცემს ხახაში ურჩხულს (ქ. გამს.).

გროში-ი [რუს.] საუბ. ძალიან ცოტა ფული. [მცხოვრებლები ვაჭრობით] შოულობენ... თითო-ოროლა გროშს (ნ. ლომ.). „ჩვენ ის შემოგვევაჭრება, ვისაც ჩვენსავით ხუთი გროში ორას თუმნად უღირს“ (ქ. გამ.). საშინელ ჯაფით შეგროვილ გროშებით ქალს შეეძლო... ეყიდა... საკაბე (გ. ლეონ.).

გროში-კაპიკი-ი იხ. გროში. „გროში-კაპიკს ვერსად ვიშოვი!“ (დ. კლდ.).

გრუზა ხშირი, სქელი (თმა). გრუზა შავი დალალები გადმოცვივდნენ და ონისეს სახეს ციგლიგი დაუნყვეს (ა. ყაზბ.).

გრუზუნ-ი ყურთასმენის წამლები ხმაურობა, — რიხინი, რახრახი, ხრიგინი. მეტლემ დაინყვეს ახლა თავის ეტლით გრუზუნს (ნ. ნაკაშ.).

გრუზუნა ძალზე ხმაურიანი, რიხინა, რახრახა, ხრიგინა. გრუზუნა ეტლი მიბნელებდა ნათელ ღამეებს (ნ. ნაკაშ.).

გრძელკავებიანი-ი გრძელი კავების მქონე, გრძელი კავებით შემკული (იხ. კავი³). [მათათისკენ] მოიწია უკან მჯდარმა გრძელკავებიანმა... ქალმა (დ. კლდ.).

გრძელ ჟამ ძვ. დიდხანს, მრავალჟამიერ. პატივ-ეც მამასა შენსა და დედასა შენსა, რათა კეთილი იქმნეს შენდა და რათა გრძელ ჟამ იყო ქვეყანასა ზედა კეთილისასა (ათი მცნებიდან).

გრძელფესვიანი-ი გრძელკალთებიანი, გრძელბოლოიანი. ქალებმა დაინყვეს როკვა, ფრიალებდნენ გრძელფესვიანი აბრეშუმის მანდილები (ქ. გამს.).

გრძნება დაფარულის მიხვედრის, შეუძლებელის მონყობის, ჯადოს, თილისმის გაკეთების უნარი, — ჯადოსნობა, თილისმობა. მუნ მრავალი ტილისმა და გრძნება იციან. ასეთი ჭკუათმყოფელი კაცი

არ მივა, მათი რამ გაიგოს (საბა). ეგე ესეთის გრძნებისა მოქმედია, ესრეთს რასმეს გეთხრობს, მისი ქმნა არ ეგებოდეს (საბა).

გრძნეულ-ი ჯადოს, თილისმის გაკეთების, გრძნების უნარის მქონე, – ჯადოქარი. მარტო ერთნი სირინოზნი იმ აკვანს გარს ხევეიან, მარტო იგინი, გრძნეულნი, დასტრფიან და დამღერიან (ილია). [მეფის ძემ] მოძებნა ბებერი გრძეული (საბა).

გრწყილ-ი ძვ. რწყილი. გრწყილი და ტილი მოუგონებელი ადგილსა ამას დასხმულ იყო (შუშანი).

გუამ-ი ძვ. იხ. გვამი. და მსწრაფლ განეშორა საღმობა და უძღურება გუამსა მისსა (= ყრმისასა) და ყოველი ურვა სულსა მისსა (გრ. ხანძთ). იოვანე იყო... მაღალი და შუენიერი ჰასაკითა და აგებულებითა გუამისათა (გ. მთანმ).

გუბერნატორ-ი [ლათ.] მსხვილი ადმინისტრაციულ-ტერიტორიული დანაყოფის – გუბერნიის – მმართველი. [ოთარანთ ქერიმეა] გუბერნატორამდე თავის ფეხით იარაო (ილია). მე წავალ გუბერნატორთან, მთავარმართველთან, ხელმწიფესთან (გ. ერისთ).

გუგულ-ი გადამფრენი ფრინველი საშუალო ზომისა, ბუდეს არ იკეთებს, თითო კვერცხს სხვა ფრინველებს უდებს ბუდეში. გუგულები და მოლაღურები მოფრინდებოდნენ, ...ბალი შენითლდებოდა (რ. ინან). ტრაქტორი გუგუნებს, გუგული დაქრის, საღამი გუგულებს! საღამი აპრილს! (მ. ლებანი).

გუგულისკაბა ბალახოვანი მცენარე, აქვს ნითელი ნინწკლებიანი ფოთლები და მონითალო ყვავილები, იზრდება ტყეში. „ჩვენ იქით გუგულისკაბა ამოსულიყო“ (ვაჟა).

გუდა ოთხში ამოღებული ცხვრის (თხის, ხბოს) ტყავის ჩანთა მთლიანი სანოვაგისთვის, ზურგზე ასაკიდებელი. ქალმა მოიხსნა გუდა, ამოლაგა ხაჭაპურები, ყველი და ქადა (ა. ყაზბ.). „თუ მე შენ მათხოვრის გუდა არ მოგკიდო ზურგზე, რაღა კაცი ვიქნები?“ (დ. კლდ).

გუდალეღ-ი ლელვის სახეობა, ისხამს მსხვილ ნაყოფს. [ლურასახს] ის სამეცი ფაფუკი ლაბაბი გუდა ლელვით გაუხდა (ილია).

გუდა-ნაბადს აიკრავს აიბარგება, გაიქცევა, გადაიხვეწება, გადაიკარგება. დედ-მამამ ბებერი უშალა, ...ბიჭმა არ დაიშალა, ერთ მშვენიერ დღეს აიკრა გუდა-ნაბადი... და გაუდგა გზას (ზღაპ.).

გუდანური-ი კუთხ. ცხვრის ტყავის საბანი (ალ. ყინჭარ.). [მონაზონს] ტყირპიანი შილი როგორც კი ჰყოლია, გუდანურში ჩაუსვამს ბალღი და ფარსმანის კარებში შემოუდგამთ (კ. გამს.).

გულდურა წერილი შეშის, ფიჩხის კონა, ზურგზე (ვირზე) ასაკიდებელი. [სახედრები] მოაფხაკუნებენ გულდურების ბოლოებს... ლორღიან მიწაზე (რ. ინან).

კ-გუემ-ს ძვ. ტანჯავს, აწვალებს, აწამებს, დიდ ტკივილს აყენებს, ტეხს. [მდომან] მანქანებითა მისითა ჳელთა მისთა (= დედაკაცისათა) ათნივე თითნი ნებთა მისთა ზედა დაჰკრნა და ძლიერად ჰგუემდა ტეხითა ბოროტითა (გრ. ხანძთ).

გუემა ძვ. ცემა, ტანჯვა, წამება, წვალება. „გუემათა ამთ ჩემთა და თრევათა და შეურაცხებათა [წილ] მივემთხოვ მე დიდებასა და პატივსა ცათა შინა დაუსრულებელსა“ (შუშანი). „გინათუ ტანჯვითა და გუემითა განმიკითხონ მე, ვერ განმამშორონ მე სიყუარულსა უფლისა ჩემისასა“ (ჰაბო).

გუემულ-ი ძვ. ნაცემი, ნატანჯვი, ნანამები. სხუანი... გუემულნი და ქენჯნილნი... შიშითა განილევიან (ჰაბო). სხუა ვინმე იყო დედაკაცი სისხლის დინებითა გუემული მრავალთა ჟამთა (გრ. ხანძთ).

გუთან-ი მინის სახვნელი იარაღი. გუთან გაემართე, შევაბი შიდი უღელი ხარია (ხალხ.). აბა, რას გვარგებს ჩვენ ის გუთანი, რომე აჩეჩოს მარტო მინანი (ილია). უღლებს, გუთანს, ფინლებს, ნიჩბებს ვინღა ჩივის? (ვაჟა).

გუთან-ი „ჩრდილოეთის ნახევარსფეროს ვარსკვლავედი, რომელიც შიდი ვარსკვლავისაგან შედგება“ (ქეგლ), – დიდი დათვის თანავარსკვლავედი. მორიგეობით ეძინათ დაქანცულებს, მორიგეობით ყვინთავდნენ შუალამედის. გუთანი გადავიდა ცაზე (კ. გამს.).

გუთანი უბიათ ხნავენ. აქ კაცებს გუთანი ებათ და ხნავდნენ (ზღაპ.).

გუთანი აქვს გატანილი ხენა დანყებული აქვს, ხნავს. „ჩვენ მკათათვის ნახევარში გუთანი გატანილი გვექონდა“ (ილია).

გუთანს გაავლებს გუთანს გაატარებს, (კვალს, ზოლს) გაიტანს, მოხნავს. „ერთხელაც არ გაგივლია გუთანი იმ მინებში“ (მ. ჯაფახ.).

გუთნულ-ი გუთანში სახნავად შესაბამელი ხარ-კამეჩი (ოთხიდან რვა ულლამდე). გაიჭიმა გუთნულ ხარ-კამეჩებით თაგვების გუნდი (ვაჟა).

გუთნისდედა ხვნისას ხელმძღვანელი, რომელიც დგას კვალში, მართავს გუთანს და გუთნულს. გუთნისდედა თუ ლულუნებს გორის ციხის გვერდით მდგარი? (ს. ჩიქ.).

გული გადაუბრუნდება ძალიან შეშინდება, გული გაუსკდება. დაიგრავინა მთაკაცმა და საცოდავებს შიშისაგან გული გადავიბრუნდა (ზ. კიკნ., თ. ჩხენკ., თარგმ.).

გული გადაუტრიალდება ძალიან შეშინდება. ქალს გული გადაუტრიალდა, ...მოელოდა ისე იმ ძალადობას და დამცირებას (ა. ყაზბ.).

გული გაეპარება მოთმინება გამოეღევა, მოლოდინს ვეღარ გაუძლებს. ცაბუნისას გული ცხრაჯერ გაეპარა, სანამ ყარაული დაბრუნდებოდა (კ. ლორთქ.).

გული გულში გულის სიღრმეში, ღრმად გულში, – გულის გულში. „გული გულში ყველას გეჯავრებათ, ...პირში კი ვერაფერს ეუბნებით“ (ვაჟა).

გული შევარდნილი ჰქონდა უყვარდა. თითქმის ოცდაათი წელიწადია, [სოსის] მაგდედაკაცზედ გული შევარდნილი ჰქონია (ილია).

გული შეუვარდება (ვინმეზე) შეუყვარდება, გულში ჩაუვარდება. „[გიორგის] თუ გული შევარდნია ვისზედმე, რად უნდა მიმაღავდე?“ (ილია).

გულმა გამოიდარა დანყნარდა, დამშვიდდა. პატარა გულმა გამოიდარა და შეუბრუნა ნაღველსა ხელი (ილია).

გულმან უთქუა ძვ. გულმა უთხრა, გაიფიქრა, მიხვდა, იგრძნო. ნეტარსა მამასა ჩუენსა გრიგოლს გულმან უთქუა განსლვაჲ ჴორცთაგან და ღმრთისა მისლვაჲ (გრ. ხანძთ.).

გულს ააყრევიანებს გულს აუცრუებს, გულს გაუგრილებს (ვინმეზე, რამეზე). „მე არ მოგიკვდე, გაბრეილმა მაგითი შენ გული არ ააყრევიანოს“ (ილია).

გულს დაიყენებს დანყნარდება, დამშვიდდება. „კმარა, შვილო, ...დანყნარდი, დაიყენე გული“ (ლ. ქიარ.).

გულს ლოდად აწევს დიდი დარდი აქვს, რაღაც აწუხებს. ნაწილი ამ დღისა გავატარე ლოცვასა და ნუხილში იმ უბედურებათა წინათგრძნობის გამო, რომელიც გულს ლოდად მანვა (მ. მგალ. თარგმ.).

გულს მოიჭამს ინდ. გულს იჯერებს, დანყნარდება, დამშვიდდება. „[პანტე] რაკი ასე თავგადაკალებული იყო ნანგრევებზე, ...ჯანდაბას, გული მოიჭამოსო (ნ. ნულ.).

გულის გადასაყოლებელი გასართობი, გასახალისებელი. [მეხრებმა] ინახულეს [წინია], გულის გადასაყოლებელი ამბებიც უამბეს (გ. ლეონ.).

გულის გარეთ ისე, სხვათა შორის, ზერელედ. გულისგარედ მსჯელობდა მეფე გიორგი ასე, ვაქეკაციობის საქმეში ჩახედული იყო თავათაც ფრიად (კ. გამს.).

გულის გულს ჩახედავს გულის სიღრმეში ჩაიხედავს, ღრმად დაფიქრდება. თუ გულის გულს ჩახედავთ, აღმოჩნდება, რომ ჩვენი ხასიათის მთავარი თვისება... სწორედ ჭირის მოუთმენლობა, მასთან შეურიგებლობა [არის] (გ. ასათ.).

გულის კარი აქ: გულისპირი. თვალს იზიდავდა შავი ხავერდის... ნაჭერში მეტად ამოღებული გულის კარი (ნ. ლორთქ.).

გულის კლება გულნაკლებად ყოფნა, გულის დანყვეტა, ნუხილი. სიხარულისა ვმამან განამტკიცა [დედა] და... გულის კლება... დაეინყა (გრ. ხანძთ.).

გულის კოვზზე დაესობა გულში მოხვედება, ძალიან გამძნარდება. ჯოყოლა ცოტა შეფიქრდა, პირს სინანული ნაესო, თითქოს ნატყორცნი ისარი ზედ გულის კოვზზე დაესო (ვაჟა).

გულის სათქუმელი ძვ. სასურველი, სასიამოვნო, მიმზიდველი. [მამა გრიგოლ] არა იყო... ჭამადთა გულის სათქუმელთა მოყუარე (გრ. ხანძთ.).

გულის ფიცარი მკერდის ძვალი, მკერდის. ოთარანთ ქერიება გულის ფიცარზედ დაიდო ხელი (ილია).

გულის ფიცარზე დაებეჭდება სამუდამოდ დაახსომდება, მეხსიერებაში მტკიცედ დარჩება. მაშინ დედაჩემი

იყო თორმეტი წლისა და ყველაფერი გულის ფიცარზე დაებეჭდა (აკაკი).

გულის ფიცართა გამოენერა ძე. კარგად იცის, ესმის, გარკვეულია. [ვაზირს] პაერთა და ვარსკვლავთა საქმენი გულის ფიცართა გამოენერა (საბა).

გულის ძრახვა კუთხ. გულისთქმა, სურვილი, წადილი. [დუდაკაცი] მიპყვება გულის ძრახვასა ვნებიანობით რუტია (ვაჟა).

გულის ჭიდილი გულის ტკივილი, გულის შეტევა, გულის ავადმყოფობა. კესომ ნახა, რომ გიორგი... არც თავის ფერზედაა, ...სთქვა თავისთავად: „გულის ჭიდილი მოუვიდა, თუ რა ამბავია?“ (ილია).

გულის ჭირი გულის დარდი, ნუხილი. სად უნდა იპოვოს ბაჩილამ ისეთი სიტყვა, რომ მსაჯულს თავის გულის ჭირი გადაუშალოს (მ. ჯავახი).

გულის ჯიბე მკერდზე დაკერებული (ან ჩაჭრილი) პატარა ჯიბე. გულის ჯიბიდან ამოვიღე შშობლის სურათი (ნ. ბაგრა).

გულზე არ ეხატება არ უყვარს. მბრძანებლებს გულზე არ ეხატებათ მათი სისუსტის მონშეები (ი. ქასრა).

გულზე შემჯდარი გულმოსული, გამწყრალი, გაჯავრებული, გაბრახებული, განრისხებული. „ვერ გამტეხავთ!“ - ეტყოდა გულზე შემჯდარი ჩიკოტელა შუაკაცებს (გ. ლეონ).

გულზე შეუვარდება შეუყვარდება. რანამს ნაიბა და მისმა ცოლმა ბავშვი დაინახეს, მაშინვე გულზე შეუვარდათ (ი. გოგება).

გულზე ხელებს დაისხამს ძე. გულზე ხელებს დაიკრებს, მოკვდება. ესე ამასა მოქმედსა ხელნი გულზედან დამეხსნეს (დ. აღმ. ეპიტაფია).

გულზე ხელებს დაუკრეფს მიცვალებულს წესს შეუსრულებს: მკერდზე გადაჭდობილად, გადაჯვარედინებულად დაუნყოფს ხელებს. „მაგ ხელებს უნდა დაეკრიბა ჩემთვის გულზე ხელი და ეხლა მე უნდა დაგიკრიბო, მე!.. ვაი დედას, ამის დამსწრეს“ (ილია).

გულში ფიქვავს გულს უნუხებს, გულს სტკენს, გულს უღრღნის. გულში მფიქვავდა ერთი მოგონება (გ. ლეონ).

გულაბი მსხლის ჯიში, მოგრძო, ბოლოში წანვრილებული, ღია ყვითელი,

ლოყანიტელი, მნიფდება ზაფხულში, არის ტკბილი და წვნიანი. და გულაბები ჩაგრძელებული ტოტებს ეკიდა, ვით ჩონგურები (გ. აბაშ).

გულამოგლეჯილი-ი გულმოკლული, გამნარებული. „[ჩემი ბიჭი] რომ წამოიყვანეთ, იმ დღიდან გულამოგლეჯილი დავდივარ“ (ნ. დუმბ).

გულამოვარდნილი-ი აქოშინებული, აქაქანებული. „ისინი გახლავენ, ...სწორედ ისინი!“ იმეორებდა გულამოვარდნილი [მღვდელი] (აკაკი).

გულამომჯდარი-ი ტირილისაგან დაოსებული, გულამოსკვნილი. [გიორგიმ] ყური მოჰკრა ბაღლის გულამომჯდარს ტირილსა (ილია).

გულანატირად ტირილით, სლუკუნით. „გოგოს ცოდვით აღარა ვართ, ...ისე გულანატირად ლაპარაკობდა ბედშვი“ (ილია).

გულარძილობა ძე. მზაკვრობა, თვალთმაქცობა, მუხანათობა, ცბიერება. „მეფის გულარძილობის გამო გადაწყვეტილი მაქვსო ბედის სადედო მონასტერში მონაზვნად აღკვეცა“ (კ. გამს).

გულ-ბოყვი-ი გულმკერდი, მკერდი. [ფალავანი] ძალზე პაერს ისუნთქავდა, თითქოს სციდილობდა, რომ გულ-ბოყვი გაედიდებია (აკაკი).

გულდანობილი-ი მინდობილი, იმედიანად, მშვიდად მყოფი. კაცი ვერ შემჩნევდა [ყარაულების] მოძრაობას და გულდანდობილი მგზავრი ადვილად ჩაუვარდებოდა ხელში (ა. ყაზბ).

გულდებულად ძე. მშვიდად, აუღელვებულად. [მამამან გრიგოლ] უბრძანა ძმასა მას გულდებულად განსლავა (გრ. ხანძთ).

გულზევა-ი გულზევაიდი, ამპარტავანი, ქედმაღალი. [სვაფი] ამაყი, გულზევაი და თავმომწონე გახდა (თ. რაზიკ).

გულთამხილავ-ი ყოველივე დაფარულის მხედველი (ღმერთის ეპითეტი). „გულთამხილავო, შენ უწყი, რაც დღეს საქართველოსა ჭირნი მოადგეს“ (ნ. ბარათ). „გულთამხილავო, შენ ჰხედავ, ღმერთო, რომ უმიზეზოდ შემომწყრალ ხალხთან აღარა გვაქვს რა ან ჩვენ საერთო“ (აკაკი).

გულთამხილაობა იხ. გულთმისნობა, მკითხაობა. [ცოლსა და ქმარს] ამისთანა გულთამხილაობა... არ გავგონათ თავის დღეში

(ილია). გოგოს კი საშინლად უკვირდა ამისთანა-
ნა გულთამხილაობა ამ დედაკაცისა (ილია).

გულთმისანი-ი მოსალოდნელის გამომ-
ცნობი, მხედველი, – მკითხავი. „აბა,
იმისთანა გულთმისანს მოდი და ნუ დაუჯე-
რებ!“ (ილია).

გულთმისნობა მოსალოდნელის გამოც-
ნობის, წინასწარ ხედვის უნარი, –
მკითხაობა. ეგონათ, რომ თუ არ ეშმაკის
მანქანებით, ამისთანა გულთმისნობა არ იქნე-
ბა (ილია). „იმ მკითხავს გულთმისნობა სავე
არა ჰქონია“ (ილია).

გულიამ-ი, „არაბ. ჯარების ოფიცერი“ (ქ.
გამს.). დასტვრებიან გულიამებს იბერიელები,
საჭურველი აუყრიათ (ქ. გამს.). „სწორედ იმ
ლამეს... გულიამები დავხოცეთ“ (ქ. გამს.).

გულიანი ძილი ღრმა ძილი. სოფელს დიდი
ხანია ეძინა იმ გულიანის ძილითა, რომელიც
მართლა სასვენია (ილია).

გულითად-ი ერთგული. სეფეთუხუცესი
იყო და გულითადი მეფისა, რომელსა ერქვა
რუქა (საბა).

გულისაბა დეკორატიული მცენარე, აქვს
ფერად-ფერადი ყვავილები, იშლება
მზის ჩასვლის შემდეგ. „მე ლამის ად-
მიანი ვარ, ვით გულისაბა, მზის ჩასვლის შემ-
დეგ რომ იწყებს გაშლას“ (ნ. ლორთქ.).

გულისთქმა ფიქრი, ოცნება, ნატვრა;
ნადილა, სურვილი. ამ გულისთქმაში
[კაცმა] შეშა აუდვა და ქალაქს გასასყიდლად
წამოიღო (საბა). გულისთქმა ჩემი შენს იქითა
ეძიებს სადგურს (ნ. ბარათ.).

გულისობ-ს კუთბ. დიდგულობს. „კინა-
ლამ გადავირეე მისი შეხედვით რა ამბავში ის
(= მანანა) იყო, რაც ის ცმუტურობდა და რა-
ლაცას გულისობდა (დ. კლდ.).

გულისპასუხ-ი იხ. გულისთქმა. მუნ სულ-
სა სული თვისად მიაჩნის და გულსა გულისპა-
სუხი ესმის (ნ. ბარათ.). ეს აძლევდა საშუალე-
ბას, შეტყობინებინათ ერთმანეთისათვის თა-
ვიანთი გულისპასუხი (ა. ყაზბ.). „აფხაზურაც“,
თითქო მიუხვდა პატრონს გულისპასუხსაო,
...გედევით მოიღერებდა კისერს (აკაკი).

გულისპირ-ი 1. ტანსაცმლის მკერდის
ნაწილი, ჩვეულებრივ, მოსართავები-
ანი. [გორგისთვის] ნითელი გულისპირი
სულ ჩამოეფხრინათ (ილია). „თეთრ მოკლე
ნაბადს ქვემოთ მოჩანდა თეთრი გულისპირი
(ნ. ლორთქ.). [მარგოს] მკერდს უშეშენებდა...
მარგალიტებით შეკრული პირისფერი გუ-

ლისპირი (მ. ჯავახ.). 2. კაბის (ჩოხის) ამოჭ-
რილი. ღია ადგილი მკერდზე. [ვაჟაკს]
წყლისფერი ჩოხა აცია და გულისპირით თეთრი
ახალუხი უჩანს (ლ. ქიჩ.). 3. მკერდი. [არნივს]
გულისპირს სისხლი სცხებოდა (ვაჟა).

გულისყურ-ი მიხედვრის, გაგების უნა-
რი, – ჭკუა, გონება, ყურადღება. „თვა-
ლი მქონია – მინახავს, ყური მქონია – მსმენია.
გულისყური მქონია – მიხედვედრილვარ, ხსოვნა
მქონია – გონებაში ჩამრჩენია“ (ილია).

გულისხმა ყო მიხვდა, შეატყო, იგრძნო.
ნეტარმან ამაბა გიორგი ვითარცა იხილნა სა-
ნატრელი მამაი გრიგოლ და მოყუასანი მისნი,
გულისხმა ყო საღმრთოთა ცნობითა ღირსები-
სა მათისა მადლი (გრ. ხანძთ.). [კურაპალატ-
მან] გულისხმა ყო... ყოველი იგი ყოფილი
საქმს (გრ. ხანძთ.).

გულისხმიერობა აზროვნების უნარი,
ჭკუა, გონება, გონიერება. „მიეცეს ამას
გულისხმიერობა ვირისა, ერთგულეობა ძალისა
და ძალი ჯინჭველისა“ (საბა).

გულისხმისყოფელი-ი ძვ. გულშემატკი-
ვარი, ყურადღებიანი, გულისხმიერი.
გულისხმისყოფელთა დაუკრდა და ადიდებ-
დეს ღმერთსა (გრ. ხანძთ.).

გულისხმისყოფა ძვ. გულშემატკიერო-
ბა, გულისხმიერება. ესე ბაგრატ გუ-
ლისხმისყოფითა ქებულ, წმიდათა ეკლესიათა
აღმაშენებელი (გრ. ხანძთ.).

გულკაცი-ი გულქვეა, კერპი, მკაცრი, გულ-
დახურული, გულჩახვეული, გულჩათხ-
რობილი. ჩიოტელა უსალმო, ცაღარულულ
კაცი იყო, გულკაცი, მზვობარი (გ. ლეონ).

გულმანკიერ-ი ავის მნდომელი, ბორო-
ტი, გულღრძო. გულმანკიერად შეიქმნენ
[ქართველნი], ქმნეს სამსახურზედ კლებანი
(დ. გურამ.).

გულმკვდარ-ი წყრომის, წყველის გა-
მომხატველი სიტყვა საუბარში, –
ოხერი, გულქვეა, უგულო. „ვერა ჰხედავ,
შე გულმკვდარო, რომ ვინც კია, ...დღის სარ-
ჩოს ძლივსა პშოულობს (ილია).

გულმომშვებულ-ი ვისაც გულიდან მო-
შორდა დარდი, მოეშვა მწუხარება.
გულმომშვებული ახლა იგიც (= პლატონი)
შეუერთდა საზოგადო მხიარულებას (დ. კლდ.).

გულმძიმობას იგრძნობს გული დაუმ-
ძიმდება, გული შეანუხებს, გული ას-

ტიკვა. „რა მოსაგონი იყო სიკედილი?!“ – იტყოდა წყენით ნინია, როცა გულმძიმობას იგრძნობდა (გ. ლეონ).

გულნამცეცა „სულმოკლე, სულმდაბალი“ (ქეგლ). ამ ვენახის მიჯნისათვის ეჭინჭრებოდა ჩირიკს გულნამცეცა ჩიკოტელა (გ. ლეონ).

გულოანი-ი მხნე, მამაცი, უშიშარი, გამბედავი. ჯაბანი დაღრეჯილი იყვის და გულოანი – მხიარულ (ვისრამ).

გულსრულად გულადად, მამაცურად. მოლაშქერ უნდა ჭაბუკი, ...გულსრულად მებრძოლთ მებრძოლი (დ. გურამ).

გულსუნადინოდ კუთხ. უხალისოდ, უნდომრად, მონყენით, დაღვრემით. შინა (= ციხეში) ნეეს თინიბუქაი, გულსუნადინოდ კვდებო (ხალხ).

გულქართული-ი გულმართალი, გულწრფელი, ალალ-მართალი, უემშაკო, გულქართლი. მშვიდი, გულქართული... ჩირიკი აწყნარებდა მეზობლებს (გ. ლეონ).

გულღრძეულობა აკვაცობა, უკეთურება, გულღვარძლიანობა, გესლიანობა, ბოროტება. „ნუ დაშნამებთ გულღრძეუობას“ (ვაჟა).

გულყვითელა პატარა მაგალობელი ჩიტი, – მოლაღური. მხოლოდ გულყვითელა ნიოდა საწყალობლად (ქ. გამს.).

გულშავ-ი გულჩახვეული, გულდახურული, შეუბრალებელი. მამაჩემი გულშავი კაცია, სრულებით არ ვებრალები (ვაჟა).

გულშემტაცებელ-ი მიმზიდველი, მომხიბვლელი, თვალწარმტაცი. [ცხენოსნები], ისარივით სწორედ გამართულნი, ...გულშემტაცებლის რხევით ერთმანეთისაკენ მიესწრაფებოდნენ (ა. ყაზბ.).

გულშექნილ-ი კუთხ. გულმიცემული, გახალისებული. გოჭები ჭიდაობენ, კვიცები კოტრილაობენ, ...უყურებს ბავშვი და თვითონაც გულშექნილი, ხტის და თამაშობს (აკაკი).

გულცქერით გულის ძგერით, გულის ფანცქალით. [ნინიაშ] გულცქერით შეისაყვარლა ამრემებული ყანები (გ. ლეონ).

გულძვირობა შუღლი, მტრობა, სიავე, ჯიბრი. „ჩიკოტელა გულძვირობას არ მოიშლისო“ (გ. ლეონ).

გულძვრად ძვ. მწყრალად, ნაწყენად. უამსა მას ჯელმნიფე იყო მამფალი გუარამ დიდი, მირეანისთვის გულძვრად იყო (გრ. ხანძთ).

გულწყებულ-ი ძვ. გამწყრალი, გარისხებული. ქართლისა ეპისკოპოსნი მირეან არსენის მამისათვის ფრიად გულწყებულ იყვნეს (გრ. ხანძთ).

გუმანი-ი [სპარ.] მიხვედრა, განჭვრეტა, ალლო, ვარაუდი. „მართლა კი მივუხვდი? მართლა კი მივკვლიე? – ეჭვობდა გიორგის დედა, – იქნება გუმანმა დამიბრყიყა და მატყუებებს?“ (ილია). [მგელიკა] გუმანით მიინევედა ნინი (გ. რჩეულ).

გუმანმა უთხრა ეჭვი აიღო, ივარაუდა, მიხვდა, იფიქრა. [ბიჭს] გუმანმა უთხრა, მეფე ეს უნდა ყოფილიყო (რ. ინან).

გუმბათ-ი ეკლესიის საკურთხევლის მრგვალი სახურავი. „გუმბათზე რამდენიმე სარკმელია კიდევ ჩასადგმელი“ (ქ. გამს.). გუმბათის თალიდან ამას ყოველივეს გადმოსცქეროდა... ნაზარეველი (ქ. გამს.).

გუნდა-ლახოსტაკი-ი გუნდა და ლახოსტაკი, – ნარბ-ნამწამის შავი საღებავი. გუნდა-ლახოსტაკით შეფერილი ნარბ-ნამწამებით შავმა თვალებმა გამოანათეს (გ. ლეონ).

გუნდრუკ-ი ტროპიკული ხის ფისი, რომელსაც წვავენ სურნელებისთვის. ძირს გაშლილს ლამაზს ველსა ყვავილნი მოჴფენენ, ვითა ტაბლას წმიდას, და ვით გუნდრუკსა სამაღლობელსა, შენდა აღკმევენ სუნელებასა (ნ. ბარათ).

გუნებაგამორჩევით სადაც მოენონება, აქა-იქ, შერჩევით. ხბორები... გუნებაგამორჩევით სძოვენ ბილიკზე (რ. ინან).

გუნებამძიმე მშვიდი, წყნარი, უშფოთველი. ნაშოფოთხა ხარი ირემი, გუნება-მძიმე, რქიანი (ხალხ).

გურჩი-ი კუთხ. „როდინის ქვა, ფილთაქვა“ (ქეგლ). „უხლა სჯობს სახჩი ვიმალო, თავზე დავირტყა გურჩია“ (ვაჟა).

გურჯები-ი ქართველები (თურქ-სპარსელები ქართველებს „გურჯებს“ უწოდებენ). „დიდი საქართველოდან გურჯები მოვიდნენო“ (ი. ონოფრ.).

გუჯარი-ი წერილობითი საბუთი, მეფის ან მემამულის მიერ გაცემული, – სიგელი. „მეფეთა თარხნობა მიანიჭის სრულ

სოფელს, გუჯარიც მაჰსცის საშვილიშვილოდ“ (ილია). [თეიმურაზმა] სამი ყუთი აღმოაჩინა დამპალ და ჩრჩილნაჭამ გუჯრებით და ძველი ნიგნებთი გავსებული, ...ამ გუჯრებსა და ნიგნებში... ღრმად ჩაჰყო ცხვირი (მ. ჯავახ.).

გვანად ძვ. დიდხანს, გახანგრძლივებულად. მდაბლად და გვანად იყო ლოცვათ მათი (= მამათა) (გრ. ხანძთ.).

დ

დააბნევ-ს ძვ. გაფანტავს, გარეკავს. [მეფემ] დააბნევინა [მტერნი], ვითარცა კაკაბნი (ბიბლ. ისტ.).

დააბოტებ-ს დიდი ნაბიჯებით დადის, – დაალაჯებს. მამამისი, ...დიდ ტყეში დააბოტებს (რ. ინან.).

დააბუბუბუბებ-ს კუთხ. კარგად მორწყავს, წყლით გაუღენთს, დააღობს (მინას), დააჟიებს. „კარგა დაგობუბუბებია [მინა]“ (ს. მგალობ.).

დააგდებ-ს თავს მიანებებს, დატოვებს. [მათიამ] ელგუჯა იქ დააგდო და თითონ კი მზალის მოსაყვანად წავიდა (ა. ყაზბ.).

დააგზნებ-ს ძვ. დაანთებს, გააჩაღებს (ცეცხლს). მოიღეს შუშია და თივაი და ნაფთი და... დააგზნეს ცეცხლი (ჰაბო).

დააგირავებ-ს სესხის, აღებული ვალის გადახდის საწინდრად, გირაოდ მისცემს რაიმე ნივთს. მეგონა სადმე ვიშოვიდი [ფულს], რამეს დავაგირავებდი (დ. კლდ.).

დაადგინებ-ს ძვ. დანიშნავს, დააყენებს, გაამწესებს; წარმოადგენს. [ვარსქენ პიტიახმშან] დაადგინა მცველნი მის (= შუშანიკს) ზედა (შუშან.). მაშინ მირეან დიდებულმან უფალმან დაადგინა წინაშე ჩუენსა ძენი თჳსნი ბრძანებით (გრ. ხანძთ.).

დაადგრებ-ა ძვ. დადგება, დაბინავდება, დარჩება, დამკვიდრდება. [ნეტარი ნინო] დაადგრა ადგილსა მას ექუს წელ (ნინო). და მუნ დაადგრა [ნინო] ორ დღე (ნინო). ხოლო დედაკაცი იგი ვიდრე სიკუდილამდე დაადგრა მერეს შინა (გრ. ხანძთ.). [ჰაბო] დაადგრა მდგომარჳ ზედა ფერჳთა თჳსთა ვიდრე განთიადმდე ყოლადვე დაუჯდომელად (ჰაბო).

დაავედრებ-ს სთხოვს, შეეხვეწება, შეე-

ვედრება. [ბაეშებს] ყურში ჩასძახოდათ სიტყვები, ჩარჩმა რომ დაავედრა მათ მამებს (გ. ლონ.).

დააზრობ-ს მოყინავს, დააზიანებს ყინვა. ბეჩავს (= იას) დააზრობს სიცივე. ან ელვას დაჰკრავს თავზედა (ვაჟა).

დაათათბირებ-ს გაუზიარებს, შეუთანხმებს. [გოგოთურ] დედაკაცს დაათათბირებს, „უნდა მიმოველო ხმელიო“ (ვაჟა).

დაათირებ-ს კუთხ. „დაანყნარებს, დაამშვიდებს, ანუგეშებს, დაუყვავებს“ (ალ. ჭინჭარ.). სულ ყველას დაავიწყდები, ყველას სხვა დაათირებსა (ხალხ.).

დააკერატებ-ს კერატებად დააყენებს, ტახებად დაზრდის, ტახებად გამოიყვანს. „საგმვე გოჭებს ვიყიდი, დავასუქებ, დავაკერატებ“ (საბა).

დააკვესებ-ს ნაპერწკლებს, ცეცხლებს გააყრვეინებს (ტალზე კვესის ჩამოკერით). [ღვთისუნელმა] ტალკვესი, აბედი ამოიღო, დააკვესა (ვაჟა).

დაალტობ-ს ძვ. ძლიერ დაასველებს, დააჟიებს. [დედოფალმა] მღულარე ცრემლებით დაალტო ხატი (კ. გამს.).

დაამტკიცებ-ს ძვ. აასრულებს, განახორციელებს. [მეფემან] ვერ დაამტკიცა თჳსი ბრძანებათ... რამეთუ დაემონა გულისთქუმასა (გრ. ხანძთ.).

დაამწყალობებ-ს ხატს შეავედრებს, დალოცავს, აკურთხებს. [გოჩამ] დაამწყალობა ისინი, ვინც მტრის განსადევნად მდევარში პირველი გასულიყო (ა. ყაზბ.).

დაამწყალობლებინებ-ს დაალოცვინებს, აკურთხებინებს. [მლოცველებმა] დაიბარეს მღვდელი, პარაკლისი გადახდევინეს, დაამწყალობლებინეს თავიანთი ქაჯანა (ნ. ლომ.).

დაანათლებ-ს ნათლია ნათლულს თან დააყოლებს, გამოაყოლებს რაიმე თვისებას, მიანიჭებს. ქრისტე-ღმერთმა ამირანს დაანათლა დაქანებული ზვავის სიმარდე, თორმეტუღელი ხარ-კამეჩის ღონე და მგლის მუხლი (ზღაპ.).

დაანელებ-ს სარჩო-საბადებელს მოუსპობს, – დალუპავს, დააქცევს, ამოაგდებს. „მელიამ ქათმები გაგვიწყო, დაგვანელა“ (რ. ინან.).

დაანთხვე-ს დაღვრის, დააქცევს. და

ცრემლს დავანთებე შენს სახელზე, მეფეც ხმოვანო (ნ. ბარათ).

დააოსებ-ს ძალას წაართმევს, დაასუსტებს, დააუძლურებს (ცემით, ტირილით). „ზაქარიას ცოლი გამოსდგომა [ბიჭს], ნაუჭერია ფეხიდან... ქოში, ამდენი უცემია, რომ დაუოსებია თურმე“ (ილია).

დაარიოშებ-ს რიოშს გახდის, ძვირფას ლითონს რაიმეს შეურევს, გააყალბებს. [შურმა] დაბენძლა, დაარიოშა, ოქროს მორივა რეალები (დ. გურამ).

დაარქვამ-ს ძვ. დახუფავს, დააფარებს (რამეს). ავს კაცს კარგი ვით უძებნო, ორმოს ჩამსვა, თავს დამარქო (დ. გურამ).

დაარჩენ-ს შეინახავს; აცოცხლებს. „[ღმერთი] თავის გაჩენილს კიდევ დაარჩენს“ (ა. ყაზბ).

დაასაკუთრებ-ს მისცემს, მიაკუთვნებს, უბოძებს. „მე, ქალაქში რომ ქარვასლაა, ისიც მეყოფაო, თუ ფურცლებსაც, რაც დარჩა, დამასაკუთრებო“ (აკაკი).

დაასხვერტებ-ს კუთხ. დასცემს, დაანარცხებს, დაანყვეტს, დაახეთქებს. „ბევრი ღორჯო გგონია... თავმოყრილი, გამოგაქ და თურმე გველია დახვეული... დავასხვერტებდი ხოლმე რიყზე“ (აკაკი).

დააფრაკებულ-ი გამრუდებული, მიბრეცილ-მობრეცილი. მუხებზე შერჩენილა გაფხოკილი, დააფრაკებული ფოთლები (რ. ინან).

დააფრთიანებ-ს ფრთიანს, ზრდასრულს გახდის (ბევრს), დაზრდის. [უფალი] დააფრთიანებს ყორნის ბახალებს (ფსალმ).

დააფუძნებ-ს ძვ. დაასახლებს, დაამკვიდრებს. მან თავადმან (= უფალმა) ზღუასა ზედა დააფუძნა იგინი (ფსალმ).

დააქუშებ-ს კუთხ. დაახველებს. „დაახველებს კი არა, დააქუშებს“ (ს. მგალობ).

დაალირებ-ს კუთხ. მიახლოებას, შეხებას დაუპირებს. გზის პირსამც დაგვალირებენ, გზის თავსამც დაგვმარხიანო (ხალხ).

დააყენებ-ს ძვ. დააყოვნებს, შეაფერხებს. „ან შენ ნუ დამაყენებ მე!“ (ჰაბო).

დააცადებ-ს ძვ. 1. თავს დანებებს, მოეშვება. [ფთხვე] კეთილსა მას შრომასა თარგმანებისასაარა დააცადებდა (გ. მთაწმ). 2. ძვ. შეაჩერებს, დააყოვნებს, დააგვიანებს.

[დეკანოზმან] მყოფარ ეამ დააცადა უამის ნორვა, ვიდრემდის შეიცვალა სახილავი იგი (გრ. ხანძო).

დაანულილებ-ს ძვ. დაშლის, დაანვრილმანებს, დააქუცმაცებს, გააცამტვერებს. [სეტყვამ კერპნი] სრულიად დამუსრნა და დაანულილნა, ვითარცა მტუერნი (ნინო).

დაახალისებ-ს ხალასს გახდის, მინარევებს მოაშორებს, დაანმინდავებს (ლითონს). „ფლური გამოართვი, მე თოქმარის შვილი ვარ, მე კარგა დაახალისებო“ (საბა). || **ფიგურ.** „ესეთი ხელოსანია იგი მჭედელი, ორასის წლის კაცს დაახალისებს და ოცის წლის ვაჟკაცად შეიქმსო“ (საბა).

დაახორავებ-ს ხორად დადგამს, დაანყობს, დააგროვებს. [ძღულები] კარსა ზედა ხუროსასა დაახორავეს (საბა).

დაახრილებ-ს ერთბაშად, ხარბად დალევს. [ღიაკენამა] სველი ლიტრა გამოგლიჯა ხელიდან და მიიყუდა, ...დაახრიალა (გ. ლეონ).

დააჯენ-ს კუთხ. დასვამს. „შიშილით ნუ მოჰკლავთ მაგ კაცს, ... მალე დაგვაჯინე სუფრაზე“ (დ. კლდ).

დაბადება „ძველი აღთქმის წიგნების საერთო სახელწოდება, – ბიბლია“ (ქეგლ). მელქისედეკმა... ეზოსმოძღვარს უბრძანა: „დაბადება უკითხოე მეფეს“ (ე. გამს).

დაბალი ღობე ადვილად დასაჩაგრ, დასაბრძოლებელი. „ვითომ დრო დამიდგაო და დავითს თავზე წაეჯადებო!.. დავითი თქვენი დაბალი ღობე არასოდეს არ იქნება!“ (ლ. ქიარ).

დაბარდნი-ს თოვლს დადებს, თოვლი დაფარავს. აქეთ-იქიდან გამონვდილი ძეძვის ბუჩქები დაუბარდნავს (რ. ინან).

დაბარდნილ-ი სქლად დათოვლილი, თოვლით დაფარული. ტყე დაბარდნილია თოვლით (ვაჟა).

დაბდაბ-ი იხ. დაფდაფი. კახმა ბატონმა მომართა დაბდაბნი და საყვირები (დ. გურამ).

დაბახანური ჩუსტები – ფეხსაცმლის სახელოსნოში – დაბახანაში გამოყვანილი ტყავის ჩუსტები. [ჯაყოს] ფეხებზე [ეცვა] პაიჭები, თათრული ჭრელი წინდები და... დაბახანური ჩუსტები (მ. ჯგაფ).

დაბებკილ-ი ძვ. ძველი, გაცვეთილი (ტანსაცმელი), დაძინილი. [მხოუცმა] გაიხადა თავისი დაბებკილი წამოსახამი (ე. გამს).

დაბენძლავ-ს ბენძლს, დაუმუშავებელს, მინარევებიანს გახდის. || *ფიგურ.* [შურმა] დაბენძლა, დაარიომა, ოქროს მორივა რეალები *(დ. გურამ.)*.

და-ჰ-ბერავ-ს ძვ. ჩაჰბერავს, აახშიანებს (საყვირს). დაჰბერეთ კულად ნესტუსა მას სულიერად მჭობარესა *(მინჩხი)*.

დაბლანდულ-ი ბლანდით, სახელდახელოდ ნაკერი. || *ფიგურ.* „ჩვენ დაბლანდულნი ვართ, ისინი (= გლეხები) კი გვირისტით შეეკრილნი“ *(ილია)*.

დაბორიალებ-ს უაზროდ დადის მოკლე მანძილზე, ნელა მიდი-მოდის. [თიფურაზი] ხან კალოზე დაბორიალებს, ხან ნალენს ანიავეს *(მ. ჯავახ.)*.

დაბორკვა ფეხების შეეკრა თოკით (ჯაჭვით), რომ ცხენი შორს არ წავიდეს. ის დღე [ბომებმა] დაბანაკებას, ...ცხენების დაბორკვას მოანდომეს *(ნ. დუმბ.)*.

დაბორკილ-ი ბორკილგაყრილი, ბორკილდადებული. [ბერამ] ძლივას გაარჩია ჭერახებივით დაყრილი დაბორკილი ტუსალები *(მ. არაგვ.)*.

დაბუზნი-ს მუშტით, ტორით მაგრად სცემს, დაბეგვავს, დაჟეჟავს. „თუ ძალაზე ხარ, მობრძანდი, ახლო მობრძანდი, ისე დაგბუზნო, რომ ღობემდისაც ვერ მიგყვეს შენი დამშეული სული“ *(დ. კლდ.)*.

დაბურდული-ი აწენილი, აშლილი, არეული (ძაფი...). *ფიგურ.* ბალახში გორავს დაბურდული გორგალი ბედის *(მ. სალ.)*.

დაბურძგლავ-ს კანი დაეხორკლება (ძლიერი გრძნობისაგან, შთაბეჭდილებისაგან). „როცა ნამდვილად ღირებულ რაიმეს წაეკითხავ, ...მაჯიდან იდაყვამდე აუცილებლად დამბურძგლავს“ *(გ. დორ.)*.

დაბუშებულ-ი ძვ. დასუსტებული, ძალგამოლენული, დაოსებული. ვიხილე წმიდაი შუშანიკ დამშრშალი და დაბუშებული ტირილითა *(შუშანი.)*.

დაბძარულ-ი ძვ. დამსკდარი, დახეთქილი. ვიხილე ხატი მისი (= შუშანიკისი) დაბძარული და განსივებული *(შუშანი.)*.

დაგავ-ს სპობს, აჩანავებს, წვავს (ცეცხლი). ადგის, ცეცხლის მფშვენელს, ...სდაგავს გენია *(აკაკი)*.

დაგიდგეს ენა! წყევ. ენა ჩაგივარდეს,

დამუნჯდი! „გაგიხმეს ხელი და დაგიდგეს ენა!“ *(ვაჟა)*.

დაგიტოვ ძვ. დაგტოვებს, მიგატოვებს (იხ. დაუტყვებს). „მე ვიყო შენ თანა და არა დაგიტოვ შენ“ *(ნინო)*.

დაგლახაკებულ-ი ძვ. გაღარიბებული, გაღატაკებული. განამდიდრებს დაგლახაკებულთა იესუ *(ი. მტბ.)*.

დაგმანავ-ს მაგრად დახურავს კარს (სარკმელს); ამოტენის ქვევით, ჩვრით ნაპრალებს. [ფარნავაზმა] გამოქვაბულის კარი დაგმანა *(ლ. მროვ.)*.

დაგოგავ-ს გოგმანით, კოხტად, მოკლე ნაბიჯებით დადის (ფრინველი). [ჩიტუბი] ხმელს ყვითელს ფოთლებში... ჩემს წინ დაგოგავენ *(ვაჟა)*.

დაგულ-ი გამწარებული, გულდამწვარი. შენის წყლურების ცეცხლითა დაგულსა, დანაელებულსა... ძეო, მეტკობის სიკვდილი სიცოცხლეგამწარებულსა *(დ. გურამ.)*.

დადალავ-ს გახურებული ლითონით, შანთით დანვავს. || *ფიგურ.* „ისტორიის სიტყვა ცხელი შანთით დასდალავს ჩვენს დამპალ თაობას“ *(მ. ჯავახ.)*.

დადაგებ-ა გაჩერდება. „მთელი დღე ციბრუტივით ტრიალებს ოჯახში, იმისი ხელი და ფეხი დილიდამ საღამომდე არ დადაგებო“ *(ილია)*.

დადრკებ-ა ძვ. დაიხრება, დაილუნება. ჯუმბერ დადრკა, მამას ეთაყვანა, მიწას აკოცა *(საბა)*.

დაეზიდებ-ა მოსწევს, დაეჭიდება. დაეზიდა ამირანი ჯოხს *(ზღაპ.)*.

დაემტერებ-ა მყარად იდგება, განმტკიცდება, დაეფუძნება. „რომელმან ჰყოს: [ყმათა სათხოვარი], იგი და ქვეყანა მისი დაემყაროს *(საბა)*.

დაემყარებ-ა ძვ. მტრულად განენწყობა, გაბოროტდება, გადაემტერება. ყველა ერთმანეთსა დაემტერა *(ვისრამ.)*.

დაემწყემსებ-ა მწყემსად, დარაჯად, მცველად დაუდგება. ვუმღერ სამშობლოს, კიდევ მწყურია, და მის სიყვარულს დამეწყემსები *(გ. ლონ.)*.

დაენტქმებ-ა დაენგრევა, დაექცევა, დაელუპება. „ვერა, ვერ მოგცე შენი ზაქარო, თუნდ სულ დაგენტქას ოჯახი დღესა“ *(ილია)*.

დაეპრანჭებ-ა დაებრიცება, დაელრი-

ჯება, დამანჭება (სახე). [შხლოს] სახე დაუპრანჭა მწუხარებით (ა. ყაზბ.).

დაქანსარება-ა პნკარებად, სტრიქონებად დაექდევა, დაექცობა. სულ ჩემი გულის მონანურია, რაც დაქანსარა ქალადს ლექსები (გ. ლეონ).

დაერქმევა-ა დაეხურება, დაეფარება, ჩამოცემევა. ჩინეთის მეფე ნადირობდა, გვირგვინად იქცა შვირიდი და თავს დაერქვა (საბა).

დაეუბრება-ა დამედურება, გაეუბრება, ხმას აღარ გასცემს. შეღამებამდის იარეს ისე, დაუბრებოდნენ თითქოს ურთიერთს (ქ. გამს.).

დაეფლობ-ა ძე. დაიმარხება, დაიკრძალება. ხმ იგი... აღმოცენებული იყო ადგილსა მას, სადა-იგი დაეფლა კუართი უფლისაჲ (ნინო). და მასვე უამსა აღესრულა [დომიტროსი] და მუნვე... დაეფლა (გრ. ხანძთ.).

დაექანება-ა დამეშუქება. დაექანდა სოლომანი და გაბრახებით გამორდა ბესარიონს (დ. კლდ.).

დაექარგება-ა (გულზე) || ფიგურ. ესამოვნება, გაუხარდება. [გიოს ეს ამბავი] დაექარგა გულზე, მაგრამ არ გაამხილა კი (ლ. ქიარ.).

დაელრაკნება-ა დაეგრიხება, დაებრიცვება. [უჯუშს] უცებ ტურები შუცახცახდნენ, მერე დაექიმნენ, დაელრაკნენ (ლ. ქიარ.).

დაეყუდება-ა 1. კუთხ. დაეყრდნობა, მიენდობა. „ადრიდა ერი ერობდის, გული გულობდის. ადრიდა?! ერთუროს დაეყუდნით, ერთუროს ვიხვენებდით“ (ილია). 2. ძე. დადგება, დარჩება, იქნება სადმე. მივიდა ნეტარი იგი შუშანიკ მახლობელად ნმიდასა ეკლესიასა და იძია მცირე სენაკი და მუნ დაეყუდა (შუშანი). 3. ამ ქვეყნისაგან განდგება, ბერად აღიკვეცება. [მუუდაზნო] განდგეილა და ამ ყინულებში სულ მარტოდ-მარტო დაეყუდებულა (ილია).

დაეცემა-ა (საქმე) ძე. შეხვდება, შეემთხვევა, დამართება. მე შენი მორწმუნე ვიყავ, დაგჭორდი, მე სხვა საქმე დამეცა, იგი დამავინყდა (საბა).

დაექყანება-ა დაელრიჯება, დამანჭება. [ლია] კიბის მოსახვევში შემომცინებდა, დამექყანებოდა და ისევ არბოდა (ა. სულაკ.).

დაეხირობა-ა ძე. გაეჩხირობა. ბასრელს მეფეს საქმლის ჭამასა შინა ყიას ძვალი დაეხირობა (საბა).

დავა და დარაბა ჩხუბი, აყალმაყალი, უსიამოვნება, დავიდარაბა. ვალი ამით არ ემართათ და ვანში, დავა არავისთანა ჰქონდათ და დარაბა (ილია).

დავალ-ს დადის. ძალი დავალს ღმით ნაქცევთა ზედა (ა. ჭაჭეჭ.).

დავარდნილი-ი ძალაგამოლეული, ძალაგამოცლილი, დაუძღურებული (საქონელი). „კაცო, ხომ გეუბნები, დავარდნილი ხარები მყავს-მეთქი“ (ე. გამს.).

დავთარი შეეშლება თავგზა აერევა, დაიბნევა. ამ მაღალ კლასში, ცოტა არ იყოს, დავთარი შეეშალა (აკაკი).

დავთარხანი-ი დავთრების შესანახი, დავთრების საცავი. დავთარხანებსა და წიგნთსაცავებში ამ სახელოვან რაინდზე ხელნაწერებს... შეინახავდნენ (გ. ჭუმბ. თარგმ.).

დავითნი-ი ბიბლიის ერთ-ერთი წიგნი, ებრაელთა მეფის – დავითის შეთხზული საგალობლები. [მეფე] დავითის საგალობლები თავმოყრილია ბიბლიის ერთ-ერთ წიგნში, რომელსაც „დავითნი“ ანუ „ფსალმუნნი“ ეწოდება (ი. გოგებ.). [ქალს] მოსწყენია დავითნის კითხვა (ილია).

დავითფერულ-ი ხმალი ერთგვარი, ძლიერი მჭრელი და მტკიცე. ღმუოდნენ მგლები და აფთრები, ცოცხლად დანვას ხეფსურების შუბებსა და დავითფერულებზე წამოგებას არჩევდნენ (ქ. გამს.).

დავიქე კუთხ. დავიქეცი. „დავილუპე, დავიქე“ (ვაჟა).

დავლა ომში შეძენილი ქონება, – ნადავლი, ალაფი. ნუ შეძრუნდები, ოდეს კაცი დავლას მოიხვეჭს (ფსალმ.).

დავლურ-ი ქართული ცეკვა ერთგვარი. [წრუნუნა] ხალხს სიცილით ხოცავდა, ამას კაჭკაჭ აპყვა და დავლურს უვლდნენ ორივენი (ვაჟა).

დავრიში-ი [სპარ.] მოხეტიალე მუსლიმანი ბერი. „მამის მამა ჩემი, აბდულ-აზიმი, დავრიში იყო და ვლიდა პირსა ყოვლისა ქვეყანისასა“ (საბა). ორი დავრიში მოვიდა ისპაანს (საბა).

დავსება-ა ჩაქრობა, განელება. „მოინია ჟამი... მზისა ჩემისა დავსებისა“ (ნინო).

დავსილ-ი გასაჭირში ჩავარდნილი, დალუპული, საბრალო. დავსილო ხმალაო.. დასწუხდი... ბეჩავო? (ვაჟა).

დავსილი თვალი ჩამქრალი, უსინათლო, ბრმა თვალი, - დავსებული. ზის მას-პინძელი დევი ცალთვალა, ...აურჩევია რა-ლაც ნერტილი, დავსილი თვალთ ჩამტერებია (გ. აბაშ.).

დაზაფრავ-ს შეაშინებს, გულს გაუხეთქავს, თავზარს დასცემს. „ყველა ერთ ჭკუსაა მაგენი, მომზარდნენ, დამზაფრეს“ (ვ. სიხ.).

დაზიარებულ-ი სამწყემსად შერეული, შეერთებული სხვადასხვა მეპატრონის ცხვარი. „მოჯამაგირედა ხარ თუ ცხორი გყავს დაზიარებული?“ (ა. ყაზბ.).

დაზივ-ა ძვ. მოსწია, დაჭიმა. [მოთამაშემ] ერთი წვერი ხელთ დაიჭირა და გორგალი პაერში შეაგდო... გორგალი გაიშალა და პაერში ავიდა... მან მოთამაშემ კანაფს დასწია, ვერ ჩამოიღო, კიდევ დაზივ (საბა).

დათაფლულ-ი ტკბილი, ალერსიანი (სიტყვა). [ნათელა] დიდხანს ეფერებოდა და დათაფლული სიტყვებით აჯადოებდა ქმარს (ნ. წულ.).

დათბილვა (ფეხისა) კუთხ. დაბანა და თბილად შეფუთნა (ფეხისა). „[ბიჭს] ფეხის დათბილვა უნდა ძილის წინ, სკოლაში დევნა უნდა“ (ნ. დუმბ.).

დათვოულ-ი ხმაურიანი მონყობილობა დათვების დასაფრთხობად. დაესხმოდა წყალი ძელის ბოლოს გამართულ გეჯაზე, აყირავდებოდა ძელი, გადმოიღვრებოდა წყალი, გაადენდა დათვოული ფიცარზე ბრაგვანს (კ. გამს.). სანამ თვალა გასწვდებოდა... ყანებს, ყველგან იდგნენ დათვოულები, მთელს ხეობაში გაისმოდა გაბმული რახუნე (კ. გამს.).

დათრგუნავ-ს ძვ. 1. ფეხით დასრესს, დაჭყლეტს, გათელავს, გაქელავს. მთავარნი და ერი იგი, ლტოლვილნი საშინელებისა მისგან, ურთიერთას დასთრგუნვიდეს (წინო).
2. წიხლქვეშ ჩაიგდებს, წიხლით სცემს. მაშინ იწყო უჯეროსა ვინებად ვარსქენ და ფერჯითა თესითა დასთრგუნვიდა მას (შუშან.).

დათქერილ-ი კუთხ. დაცვარული, დასველებული; დათოვლილი. დათქერილ ბილიკზე ხრამაზრუში გაუდის თოვს (კ. გამს.). გვიმრა დათქერილი იყო ირგვლივ, სისხლს დაეცვარა დაჯეგილი ბალახიც (კ. გამს.).

და-ს-თხევ-ს დაღვრის, დააქცევს. სანყალობელად დასთხევდეს ცრემლთა მათთა წმიდის შუშანიკისთვის (შუშან.). და ვითარ ცნა [ბასილიმ], ვითარმედ მას დღესა საეროდ იგი საჭმელი არა ყოფილ არს, მაშინ რომელი იგი მიმელო, შფოთით დასთხია (გრ. ხანძთ.). პე,

მამულო სასურველო, ...ვინ გიხილოს დროსა საშუშს, არ დასთხიოს თვისი სისხლი (გ. ორბ.).

დათხევა დაღვრა, დაქცევა. [დიდი ეპიფანე] ცრემლთა დათხევითა სულთა უკეთურთა განახსნიდა (გრ. ხანძთ.).

დაიბიჯებ-ს კუთხ. დაიბჯენს, დაეყრდნობა. „ა, შენ, დეიბიჯე ეს ჯოხი, გზას გაგიადვილებს“ (დ. კლდ.).

დაიბნნი-ს კუთხ. დაიბედებს. გიხაროდეს, ფეხი შენი ბედნიერად დაიბნენი (შ. წინწ.).

დაიგდებ-ს მოერევა, დაძალავს, დაჯაბნის. [გიორგი] მას აქეთ დაიგდო ნალექმა (ილია).

დაიგებ-ს ძვ. დაიჭერს, დაამაგრებს, დააკავებს. ვეღარ დაიგნეს სვეტებმა და გარდაიქცა ტაძარი (დ. გურამ.).

დაიგრაგნებ-ა დაეხვევა, დაიგორგლება. [გველები] ქანცვაბოლუულნი, ...კალათში დაიგრაგნენ (ნ. ლორთქ.).

დაიდაგებ-ა დაინვება, დაიფერფლება. თუ გაუჭირდა სამშობლოს, კვლავ ცეცხლით დაეიდაგებით (გ. ლეონ.).

დაიღუმებ-ს დადუმდება, გაჩუმდება. თუღანი ყოველთანი ხედვიდეს მამასა გრიგოლს და ეპისკოპოსსა ეფრემსა და მათ დაიღუმეს ყამ ერთ (გრ. ხანძთ.).

დაიზავებ-ს ზავს დაიდებს; მშვიდობიან, კეთილ ურთიერთობას ჩამოაგდებს. || ფიგურ. [ყურშია] მეც არ დამიზავებს, თუ უმიზნოდ გავაჯავრე... გამებუტება (ვაჟა).

დაიზავებ-ა მშვიდობიანი, კეთილი ურთიერთობის ჩამოგდება იქნება შესაძლებელი (ვინმესთან). „თუ არ მოჰკლავ, ცუდ საქმეს გიზავს, დევი არ დაიზავებო“ (ზღაპ.).

დაიზიარებ-ს საზიაროდ აიყვანს ცხვარს სამწყემსად. მწყემსთა შორის მრავალი მოხვეე იყო, რომელთაც თუმების ცხვარი „დაეზიარებინათ“ (ა. ყაზბ.).

დაითმენ-ს ითმენს, იტანს, იჭირვებს. „[მონათა] სამსახური ვითა სცნას [მეფემან], რას მოიჭირვებენ, მისთვის დღე ყოველ ზე დგანან და დაითმენენ“ (საბა).

დაითრგუნებ-ა ძვ. გაიქელება, გაითელება, გაისრისება, გაიჭყლიტება. რათა არა ცხენითა მათითა დაითრგუნა ქვეითნი ქართველნი (ბასიან.).

დაითხევ-ა ძვ. დაიღვრება, დაიქცევა. [წმიდამან შუშანიკი] განყარა ჳელი და ჭიქა იგი პირსა შეაღუნა და ლეინო იგი დაითხია (შუშან.).

დაიკაკვება- მუხლებს მოხრის, მუხლებში ჩაიკეცება. [სვაი] ეცადა აფრენას, დაიკაკვა მუხლებში, მხრები ღონივრად დაიქნია ჰაერში, მაგრამ მუცელი აღარ აპყვა (თ. რაზიკ.).

დაიკაპინება- აიკეცავს სახელოებს. ვაჟო... ხელები დაიკაპინა: „როგორმე შინას მოეწყვიტოთ ქვა!“ (ნ. წულ.).

დაიკარნახება- შარვლის ტოტებს აიკეცავს, კარნახებს, ანუ წვივებს, გაიშოშოვლებს. ვნახე ჭაბუკი ერთი მომავალი... თავშემშველი, ფეხთუცმელი, დაეკარნახა (საბა).

დაიკოდება- ძვ. დაიჭრება. ან გემთხვა რამე სოფლისა, მით დაიკოდეთ (დ. გურამ.).

დაიმაძღვება- მაძღობელი, მაძღლიერი იქნება, - დაუფასებს, მოუწონებს. „მეფეთაგან სამს დაიმაძღვებს უფალი: სამართალსა უერთამოსა, მონყალეებასა და დიდსა სიყვარულსა ყოველთასა“ (საბა).

დაიმარტოხელება- მოახერხებს ვინმეს ცალკე შეხვედრას, მარტოს ჩაიგდება ხელში, გაინაპირებს. დაიმარტოხელა სპასალარი გიორგიმ, უჩურჩულა: „გაგვეპარაო მთავარი ნადირი“ (კ. გამს.).

დაიმარხავს- ძვ. წესად დაიდებს, დაიცავს, შემოინახავს, დაიხსომებს. [ეფთჳემე] ესე წესი ვიდრე აღსასრულამდე თვსა დაიმარხა (გ. მთანმ.). „სარწმუნოებთა დაგიმარხავს საქითა კეთილითა განსრულებული“ (გრ. ხანძთ.). „ძმო, ხუთ სწავლას გამცნებ და დაიმარხეო“ (საბა).

დაიმუხტება ჰაერი დაიძაბება სიტუაცია. დიდ ოჯახში ჰაერი დაიმუხტა, ქალები ერთმანეთში ნაკინკლავდნენ (რ. ჭეიშ).

დაიძქრება- ჩაიღვრება, ჩაიქცევა, ჩაედინება. [სისხლი] მთელ სხეულში დაიძქრა (ა. ყაზბ.).

დაიძყოფება- დროს დაყოფს, გაატარებს სადმე, - დარჩება, იქნება. მთელი დღე ჩვენთან დაიძყოფეს მარტოანთ (გ. ლეონ.).

დაიძჭრება- ძვ. დაიტოვებს, დაინარჩუნებს. [თორნიკ] რომელიმე თვთ დაიძჭრა ნატყუნავი (გ. მთანმ.).

დაინთქმება- დაილუპება, დაიკარგება, ჩაიძირება. აღელდა ზღვა, ხომალდი დაამტვრია, ყველა დაინთქა (საბა). და თეთრი ზოლი შორის მთებისა ლაყვარად სივრცეში დაინთქმებოდა (ილია).

დაინიყება- კუთხ. აიხირებს, აიჩემებს, დაიყინებს. „[ღვთისუნელმა] დაინიყა, საბძელში ჩალა (ბურდო) იქნებო“ (ვაჟა).

დაიპენავს- ინდ. კობტად დაინყობს, გაინკებს (ულვაშებს). [ფიროსმანი] ჩეკებს ვაქსით გააპრილებდა, თმას დაივარცხნიდა, ულვაშებს დაიპენავდა (რ. ინან.).

დაიპუტუნება- კუთხ. გაუგებრად, გაურკვეველად იტყვის რალაცას, - დაიბუტბუტებს, დაიჩურჩულებს. „გეტყვით ახლა რვავეს, რომელი რას ნიშნავს“, - დაიპუტუნა თაბაგარმა (ჭ. ამირჯ.).

დაიპყრობს- ძვ. დაიჭერს, მოიცავს. და მან (= ბასილიმ) ველითა თვსითა უჩუენა მჯდომი იგი, რამეთუ დაეპყრა ადგილი დიდი (გრ. ხანძთ.).

დაირი- იხ. დაირა. იყო ნაკვეთი შაირი, როგორც ნასროლი ისარი, ...ხან საკენესარი დაირი, ხან ჩანგი მოდაისარი (გ. ტაბ.).

დაირა მუსიკალური საკრავი, უღარუნებიანი, დაბალ რკალზე ცალი მხრიდან ტყავგადაკრული. კედელზე... ეიდა [თარი]... დაირასთან, ოროტოტოსთან და სხვებთან ერთად (აკაკი). [თაგვები] შეიყარნენ სალამოზე ერთად, დაჰკრეს დაფს, დოლს, დაირას (ვაჟა). გაისმა დაირა და დიპლომატო და თითო-თითოდ გამოვედით პატარძლები სათამამოდ (ე. გაბ.).

დაირქვამს- დაიხურავს, დაიფარებს, ჩამოიცვამს. [პაპამ] ქუდი თავს დაირქვა (საბა).

დაისი- მზის ჩასვლის დრო, სალამო. სალამო ან ვგებ დილაა მისის, შუქია აისის ან იქნებ დაისის (მ. სალ.).

დაისადგურება- სამყოფს გაიჩენს, - დაბინავდება. მარტოდენ ჭოტი მუხის ძველ ღრუში დაისადგურებს და ატირდება (გ. ტაბ.).

დაისულება- ძვ. შეჩერდება, გარჯმდება, სულს მოითქვამს. „მეც მამა-ბიძა აქ მისაფლავიან, მათ საფლავებზედ შედექ, დაისულე და მართალი მოწამე იქნებო“ (საბა).

დაიტვიფრება- რელიეფურად გამოისახება რაიმე ზედაპირზე. ფიგურ. ღამენათვი მთვარე მრეში ლაქებით ისე დატვიფრულიყო, როგორც ხევსურული სპილენძის ფარი (კ. გამს.).

დაიურვება- ძვ. ნუგეშს სცემს, იბრუნებს, დაანყნარებს. [მამამან გრიგოლ] ვითარცა ჯერ იყო, დაიურვნა ყოველნი კეთილად (გრ. ხანძთ.).

დაიფუშება-ა დაინგრევა, დაიშლება, დაირღვევა (ნაგებობა...). „დავანახებდი ყველას მის გონებას, გრძნობის უსუსურობას... და მეც დაიფუშებოდი“ [ამბობს კლდე] (ვაჟა).

დაიქადნებ-ს მუქარით იტყვის, დაიმუქრება. [იგივე] ქადილით კი დაიქადნა, მაგრამ არ იცოდა, შეასრულებდა ნათქვამს თუ ვერა (ჯ. ქარჩხ.).

დაიქვეითებ-ს ჩამოვა, ჩამოხტება (ცხენიდან). და ქართველები შეტყუებული დაემწყვდნენ, დარჩნენ გარშემორტყმული, რაღა გზა ჰქონდათ? დაიქვეითეს (აკაკი).

დაიქცევა-ა დაინგრევა, დაიშლება, დაირღვევა. საჯინიზო დაიქცა და მეფის ცხენები სრულიად დახოცა (საბა).

დაიღრეჯ-ს ძვ. მოიწყენს, დაღონდება. „ნადირთ მეფეო, სად მიბრძანდები ანუ რად დაგიღრეჯიო“ (საბა). „სიზმარი მეზმანა და მით დამიღრეჯიო“ (საბა).

დაიღუნებ-ს ძვ. მოუვლის, უპატრონებს, იზრუნებს. ხოლო ნეტარმან გრიგოლ დაიღუნა სული მისი (გრ. ხანძთ).

დაიღუპებ-ა თვალს მიეფარება, გადაიქარგება. შავარდენი გაწყრა, წავიდა მალამალა და ცაში დაიღუპა (ვაჟა).

დაიფურყუმალავენ-ს ჩაყვინთავს. კუმ დაიფურყუმალავა და მორიელი წყალს მისცა (საბა).

დაიშრობ-ს (თავს) გაირჯება, დაიღლევა, დაშვრება. „ცუდად დაგიშვრია მაგ საქმეზედ თავი შენიო“ (საბა).

დაიშხებ-ა შხებლით გაილახება, გაინკეპლებს. დღის განმავლობაში ნახევარი კლასი მანძი დაიშხებლებოდა (ვ. ბარნ.).

დაიჩემებ-ს აიხირებს, დაიყინებს. ქმარმა თავისი დაიჩემა: „აბა, თუ შეუძლია, წავიდეს, თავისი ნაშოვარი ერთი მანეთი მომიტანოსო“ (ხალხ).

დაიჩხებ-ა გადავარდება, გადაიმტვრევა, გადაიჩხება. „კლდეზე დაიჩხება რამე, ხო ჩემი ლუქმა იქნებაო“ (ვაჟა).

დაიცემს დროს დროს იხელთებს, დროს შეურჩევს, იდროვებს. [მტერი] რა დროს დაიცემს, მაშინ ეცდება მტერობასა (საბა).

დაინერა ჯუარი ძვ. პირველადი გადაინერა. წმიდამან წინო მიიღო კურთხევაჲ და დაინერა ჯუარი (წინო).

დაინკიებ-ა გასწორდება, გაიჭიმება. თავუნა დაინკივა, დაიჭიმა ყელის ძაფები, შეე-

ბრძოლა ღვინოს და გადაქრა, დაცალა (ვაჟა).

დაინრიტებ-ა წვეთ-წვეთ დაშრება, დანყდება. ზარბაზანი აღარ ქუხდა და სისხლის მღინარეც თითქოს დაინრიტა (მ. ჯავახ.).

დაიჭდევ-ს ჭდევს გაიკეთებს, დაინიშნავს; დაიხსომებს. „რა ამბავი იყო? მაშინ არა გკითხე რა, აქ კი დავიჭდე. აქ“ (ილია).

დაიჭერ-ს აქ: შეხვდება, მიიღებს. „მომეგებნენ კაცი, ესრეთ დამიჭირეს, ვითა მათი პატრონი ყყოფილიყავ. კარგა დამხვდნენ: გამათბეს, მალხინეს, გამამბედნიერეს“ (საბა).

დაიხაფრება-ა დაიქარგება, დაიგვიანებს. „რამ ღმერთი გაუნყრათ აქამდე, რამ მოუვიდათ? აგერ შუადღეც გადავიდა... მართია სადღა დაიხაფრა?“ (ა. ყაზბ.).

დაიხაშმებ-ა ციებ-ციხელება შეეყრება, დაავადმყოფდება. „ნესვი, კიტრი იყო იმდონი, რომ კინალამ დევიხაშმეთ (დ. კლდე). „[ბიჭები ტბორებში] ნეტარებენ, ვიდრე ვინმე... არ დაიფრენს - დაიხაშმებითო“ (ნ. ტაბ.).

დაიხელბ-ს ხელთ იგდება, მოიხელთებს. [ქურდს] რომ სხვა ველარა დახელბინა რა, მკვდარს მოსთხრიდის, სუდარს გახხიდის, შეღებავდის და გაყიდის (საბა).

დაიხელთავენ-ს დაეუფლება, დაძლევს, აითვისებს. წიგნი კარგად დავიხელთავე, წერაც გავიკეთე (ილია).

დაიჯინებ-ს აიხირებს, აიჩემებს, დაიყინებს. „მოძღვარი აღარ მასვენებს და ქალბატონსაც დაუჯინია, [საყდარი] უნდა შევლესოთ“ (აკაკი).

დაკაკლავ-ს კუთხ. დამარცვლავს სიმინდს, დაფხვნის. „ა, ვარჩევ გამხმარ სიმინდს ყანაში თითო ტარობით..., დავკაკლავ და ეგებ ვინმემ სამონყალოდ წამიღოს... წისქვილიმ დასაფუქვავად“ (დ. კლდე).

დაკარნახებულ-ი მუხლებამდე ანუელი, აკერელი შარვალი (კაბა). დაკარნახებული ქერა ქალი... ბაჩილასვით დარღობდა (მ. ჯავახ.).

დაკეჭნილი-ი კუთხ. მსუბუქად, ზერელედ დაჭრილი, ნაჭრილობევი. წამოდგა წინ მცოვანი რაინდი... დაკეჭნილის ცხერიით (ვაჟა).

დაკკვლევ-ს დააკვირდება, დაათვალიერებს. „აბა, დაკკვლიე, უჭირნავ, ცრემლი აქე პირზე მცვერული“ (ვაჟა).

დაკოდავ-ს 1. ჭრილობას მიაყენებს, დაჭრის. დამკოდავს ხათუთის ძეთა, ისარი

მამაქეს კისრითა (ხალხ.). დათმან დაუყინა: „თაუზე ერთი ცული დამქარ და დამკოდო“ (საბა). შეტაკებისას მხოლოდ ცამეტი ფხოველი დაუკოდნიათ ისრით (კ. გამს.). 2. მოჭრის, მოჩეხს. [კაცმა] თან ცული წაილო: მოის შემას დაეკოდ და წამოვიღებო (საბა).

დაკოდილი-ი დაჭრილი. დაკოდილმა შეელმა პირდაპირ ქალისკენ მიმართა (აკაკი). || **ფიგურ.** ლამაზობით... ხმელს ნიფელზე ბუ შეჯდობა და დაკოდილი ხმით მოჰყვება გულმოკლული ძახილს (ვაჟა).

დაკოკრებული-ი კარგად ამოსული, წამოზრდილი (წვერ-ულვაში). კუპრსავით შავი და კარგად დაკოკრებული წვერ-ულვაში ლამაზად უხდებოდა [გიორგის]... სახესა (ლია).

დაკონილი-ი მრავალგან დაკერებული, საკერებლებდადებული. [თეიმურაზს] ტანზე დაკონილი ინგლისური ფარაჯა ეცვა (მ. ჯავახ.).

დალაგდებ-ა დასხდება, მოენყობა. ხალხმა დაიხურა ქუდები და დამშვიდებულად დალაგდა (ა. ყაზბ.).

დალაი კუთხ. მიცვალბულის დატირების წესი თუშეთში: მოთქმით მოტირალის - მოდალაის - მიერ წარმოთქმული ყოველი წინადადების შემდეგ მხედრები იმეორებენ ამ სიტყვას. ბოლოს იმართება დოლი. „დალაი, დალაი, დალაითქით, მხედრებო!“ (კ. გამს.).

დალალ-ი¹ ჩამოშლილი თმა, კულული; გრძელი ნაწნავი. ეგ შენი შავი დალალი მორევისავით გეფინა (ხალხ.). ხშირი და გრუზა შავი დალალები გადმოცივიდნენ და ონისეს სახეს ციგლოგი დაუნყეს (ა. ყაზბ.). ბორდოხანი... ნახად ეფერებოდა შორენას ჭავლისფერ მღელვარე დალალებს (კ. გამს.).

დალალ-ი² საქონლით, ცხენებით მოვაჭრეთა შუაკაცი. [ჯაყო] მარგოს და თავის ცოლს ერთმანეთს ადარებდა და ორივეს ცხენების დალალივით მსინჯავდა (მ. ჯავახ.).

დალალობა დალალის საქმიანობა, საქონლით, ცხენებით მოვაჭრეთა შუაკაცობა. [თეიმურაზმა] დალალობას მიჰყო ხელი (მ. ჯავახ.).

დალაქ-ი თმა-წვერის შემჭრელ-მპარსავი, - პარიკმახერი. [ესტატე] ხელობით სოფლის დალაქი ყო (ვაჟა).

დალანლანებ-ს დამშეული დადის, დაეხეტება, დაძრნის, დალასლასებს. [მგელი] ნახევარზე მშიერი მუცლით დალანლანებდა (თ. რაზიკ.).

დალახავ-ს კუთხ. გატკეპნის, მოივლის. შიბნ გავიარე კლდისანი, მოვინადირენ, დალახენ ბლიკინი ჭიუხისანი (ხალხ.).

დალტობილი-ი ძვ. დასველებული, დამბალი, დაჟიებული. იხილევებოდა ადგილი იგი ყოვლად დალტობილად ცრემლთაგან (ბასიან.).

დამავალი-ი ჩამავალი (მზე). მზე დამავალი მოჰფენს სიამეს მთიულეთისა ხეობის არეს (ნ. ბარათ.).

დამამჭლობელი-ი დამამჭლევებელი, გამახდუნებელი. „[ძალმა] თუცა პირველი დამამჭლობელი დაუტეოს და, რომელმან გაასუქა, მას გაჰყვეს, ორგულ არს“ (საბა).

დამართ ძვ. დაღმა, ქვევით, დაბლა. [მუშანიკ] დაფარდა... ქუეყანასა ზედა და თავსა დამართ სცემდა (მუშან.).

დამარლუეველი-ი დამანგრეველი, დამაქცეველი. „წულარა იკადრებთ დარლუევედ დიდებულსა ხანძთასა, რამეთუ დამარლუეველი მაგისი მოკუდა“ (გრ. ხანძთ.).

დამარხვა (ვაზისა) ვაზის ჩაფვლა ზამთრის ყინვებისაგან დასაცავად. რადგან ვაზი ვერ იტანს ზამთრის ყინვასა და ხმება, ამიტომ... შემოდგომაზე... ვაზებს მინამი ფლავენ, რასაც... ვაზის დამარხვას ეძახიან (ი. გოგებ.).

დამარხვდებ-ა მარხვა დადგება. ერთ გლეხთაგანს გზაში დაგვიანებოდა და, რომ დამარხვდა, მეორე დღეს მოიტანა ბურაკი (აკაკი).

დამაშვრალი-ი დაღლილი, დაქანცული. ხნით დამაშვრალი, დაღონებული შენადვე, მეფე, მოველ ვედრებით (გ. ორბ.).

დამბაჩა ძველებური, მოგრძოლულიანი რევოლვერი. შეიქმნა ღამეში დამბაჩებისა და რევოლვერების ბათქაბუთქი (დ. კლდ.).

დამდნარი-ი ძალიან გამხდარი, გაღლეული. [ჯაყომ] დამდნარი, დონდლო... ხელები... ხევისთავისა... თავის დათვურ თათში... ჩაიბლუჯა (მ. ჯავახ.).

დამეხილი-ი წყევ. მეხდასაცემი, სასიკვდილე. „შე დამეხილო, რაზე ჩაუგდე სხვათ ეს ბალი ხელში, რად აკვლევინებ ქვეყანასო?“ (ვაჟა).

დამხახლდები-ან იხ. დამძახლდებიან.

შორენა აკვანშივე დანიშნული ჰყოლია ჭიბერს, ...გაზაფხულზე მამამზე და თალაგვა დამზახლდებოდნენ (ქ. გამს.).

და-ჰ-მზერ-ს დასცქერის, დაჰყურებს. ეს ვინ გამოჩნდა? ვისი აჩრდილი დაჰმზერს ივერსა ჩაფიქრებითა? (გ. ორბ.).

დამთმო დამთმობი, დამყოლი ხასიათისა, ხათრიანი. პირშიც უთხრა დამთმო ჩირიკმა ჩიკოტელას (გ. ლეონ.).

დამთხვარ-ი დამფრთხალი, შეშინებულ-ლი. [ქალი] ნამოდგა, იხედებოდა, როგორც დამთხვარი ნადირი (ვაჟა).

დამისხენ იხ. დაუსხამს.

დამკრახულ-ი დანითლებული (მზისა და სიმნიფისაგან), დაბრანული. [ორლობის] აქეთ-იქით ჩამკრივებული იყო დიდრონი ვენახები და ბალები, საესე დამკრახული და დაბრანული ხილით (ი. გოგებ.).

დამორილ-ი ბოძივით სქელი, მორივით მსხვილი. გადმოგდებული... ღიპი, კოტიტა... ხელები, დამორილი მსხვილი ფეხები... გახლდათ თავად ლუარსაბის... სამკაული (ილია).

დამსილ-ი კუთხ. სრულიად უქონელი, ღარიბი, დატაკი. „ქვედურეთში ვიყავი... ბრევაძეები არიან... შენი მტერი იქნა დამსილი და დაგლახაკებული, ისინი დამსილი არიან“ (დ. კლდ.).

დამსომდით დამსვამდით (ხოლმე). „დამსომდით, დავინწყებულსა მალირებდოდით დანასა“ (ხალხ.).

დამტკიცებულად ძვ. მტკიცედ, ურყევად, დაუინებით. წმიდაა შუშანიკ აფუცებდა და ჰკითხვიდა დამტკიცებულად (შუშანიკ).

დამუსრავ-ს ძვ. დაღუნავს, დაამსხვრევს, დაამტვრევს. [სეტყვამ კერპნი] დამუსრავა და დაანულიონა, ვითარცა მტუერნი (ნინო). დავით მამისა მისისა დამუსრავს ფსალმუნთ ებანი (დ. გურამ.).

დამქაშს დაუკრავ-ს კვერს დაუკრავს, დაუდასტურებს, დამემონმება, დაუეთანხმება. „ნახევარი თუნგი არაყიც კი მომეტებული არ იქნებოდა, მეტადრე ამისთანა ყინვაში“, – დამქაში დაუკრა გოგიამ რძალს (ე. გაბ.).

დამლა პირუტყვის სხეულზე, ნაკეთობაზე დადებული ნიშანი მეპატრონისა, ხელოსნისა, – დალი. „ვისია ეგ ცხოერი?“ – მკითხეს. მე დავუსახელე ჩემი გვარი.

„მართლა იმათი სერია, დამლაც იმათ მეტს არავის აქვს“ (ა. ყაზბ.).

დამლიერებულ-ი „დანყლულებული, დამუნიანებული“ (ი. აბულ.). მკდრნიცა მის ადგილისანი, საესენი სენითა, წყლითა განსივებულნი და განყვითლებულნი, დანერტილნი და დამჭნარნი და დამლიერებულნი (შუშანიკ).

დამყნილ-ი რაც დაამყნეს, კარგი ჯიშის გამოსაყვანად ერთი მცენარის კვირტი ან ყლორტი მეორე მცენარეზე გადანერგული (იხ. დამყნილ-დარგული).

დამყნილ-დარგულ-ი დამყნილი და დარგული (იხ. დამყნილი). [სიმონამ] ეზო-გარემო აავსო დამყნილ-დარგული ხეხილით (დ. კლდ.).

დამში მოიყვანს (საქმეს) მოაგვარებს, გაჩარხავს (საქმეს). „თუ შენ შემენევი, ჩემი დაო, ... საქმეს დამში მოიყვანთ“ (ილია).

დამშრშალ-ი კანდამსკდარი, დამაშრულ-ლი. და მე მივედ და ვიხილე წმიდაა შუშანიკ დამშრშალი და დაბუშებული ტირილითა (შუშანიკ).

დამჩოლფოტებელ-ი დამამდაბლებელი, დამამცირებელი, გამაუფასურებელი. უფროსი რძლები, ყოველთვის უმცროსების დამჩოლფოტებელნი, ძიძიას ნამძვილ დასავით უვლიდნენ (ა. ყაზბ.).

დამცარავ-ი საქმის უკულმა წამყვანი, დამწავსავი, დამთარსველი. „რა გასაჩენი იყო ეს ჩემი საქმის დამცარავი?“ (გ. ლეონ.).

დამცრობილ-ი დამცირებულ-ი. იმ საშინელი დღის შემდეგ გაუკაცრავებული, დამცრობილი მარიტა აღარავის სჩვენებია (გ. ლეონ.).

დამძახებელ-ი ვინც უძახის, იწვევს ვინმეს, – მხმობელი, მომწოდებელი. „დამძახებელი ხომ არა ხარ ქალაქიდანო?“ (რ. ინან.).

დამძიმებით ძნელად, გაჭირვებით, უსურველად. [ქაჯმა] მარნის კლიტე დია დამძიმებით მომცა (საბა).

დამწუხრდება - მოსალამოვდება. დღე იგი დამწუხრდა და ღამე განთენა (გრ. ხანძთ.).

დამწყალობება ხატისათვის შევედრება, შეხვეწნა (ვინმესი); დალოცვა, კურთხევა. გოჩამ შემოიკრიბა თავისი ხალხი და დამწყალობების შემდეგ დაიძახა (ა. ყაზბ.).

არც... გირშელს და არც... მეფეს აღარ ესმო-
დათ მისი (= ხუცის) დამწყალობება (ქ. გამს.).

დამჭლობილიყო ძალიან გამხდარიყო,
დამჭლევებულიყო. კარგი და ახოვანი
კაცი იყო, მაგრამ დია გაყვითებულიყო, დამ-
ჭლობილიყო (საბა).

დამხ [ვ] ღურ-ი ვინც დახვდება მოსულს
(მტერს, მოყვარეს), - დამხედომი,
დამხვედრი. მომხდურს დამხედურიც უნდაო
(ანდაზა).

დამხველ-ი დამხურავი, დამკეტი (კა-
რისა). პეტრე და პავლე, სამოთხის მცველი,
ნუ მექნებიან კართა დამხველი (დ. გურამ).

დამხშობ-ი აქ: ჩამქრობი, დამაბნელებ-
ბელი. სხვა რამ მაშინებს, ისა ვსთქვათ,
დამხშობი მზის და მთვარისა, სამშობლოს
დამამხობელი და გამომჯრელი კარისა (ვაჟა).

დანაგულ-ი „ხელოვნ. დადაგული, დამ-
ნვარი“ (ქეგლ). არ მისმინა [სატროფომ]
მწუხარებით დანაგულს და დამასო საუკუნოდ
დანა გულს (აკაკი).

დანაკრძალე-ი ძვ. დაფარული, დამა-
ლული. მას შემურნესა პირველად არა აქენ-
და-რა ძალები, გამოაჩინა ბოლოს დროს ფა-
რული დანაკრძალები (დ. გურამ).

დანა რომ დაჰკრა, წვეთი სისხლი არ
გადმოუვა მეტისმეტად გამწარებუ-
ლია, გამშრალია, მკვდარივით არის. მოიშალა ჩემი ამხანაგი თანდათან და ახლა
დანა რომ დაჰკრა, წვეთი სისხლი არ გადმოუ-
ვიდოდა, ისეთ გუნებაზე შეიქნა (ქ. ამირეჯ).

დანასობა კუთხ. ბავშვების თამაშობა
პატარა დასაკეცი დანით: გახსნილ
დანას ისერიან ხელის გულზე დანვე-
ნილს, კბილებით და სხვ., მინაში უნდა
ჩაერჭოს წვერით, - დანაობა. რა სჯობია
იძას, რომ ხის ჩეროში იჯდე და დანასობიას ან
კენჭობიას თამაშობდე (აკაკი). ბავშვები კენჭაო-
ბას და დანასობიას თამაშობდნენ (ნ. ტაბ.).

დანაჭლიკ-ი ნაფეხური, ნაკვალევი.
[ამირანმა და მისმა ძმებმა] მინდორს კვალნი
გაუკვლიეს, დანაჭლიკნი ეშმაკისნი (ზღაპ.).

დანაჯარ-ი მაგრად დაკეტილი, დახ-
შული, დაჯარული. მტერთ ნებით კარნი
განუღეს მაგროვნად დანაჯარინა (დ. გურამ).

დანერგავ-ს დარგავს. და მცირედ ევნახნი
ჭირით და ურეთ დაუნერგვიან და ეგრძეთვე
მტლები (გრ. ხანძთ).

დანჯღრეულ-ი (ხმა) ხრინინანი, ჩახლე-
ჩილი, ბოხი (ხმა). ხეტე დანჯღრეულის,
მაგარის ხმით ლაპარაკობდა (ვაჟა).

დაოთხებულ-ი ძალიან სწრაფად, ოთ-
ხით (იხ.) მორბენალი (ცხენი). [თა-
თარი] დაოთხებულ ცხენებს შოლტს უტრი-
ალებდა, უცნაურად უსტვენდა და გაჰკიოდა
(მ. ჯავახ.).

დაოთხილი გაიქცევა სწრაფად, უეცრად
წავა, გაიქცევა. [კვაჭი] მეორე დღესვე დაო-
თხილი გაიქცა საქართველოდან (მ. ჯავახ.).

დაოსებულ-ი ძალაგამორეული, დასუს-
ტებული, დაუძლურებული. ნინია კი
მხარდამხარ მისდევს ურემს და უღლის თავს
უჭერს მიმშლისაგან დაოსებულ ხარებს
(ე. გაბ.).

დაპრანჭულ-ი დაბრეცილი, დაღრეჯილი,
დამანჭული. „აგი, შენი ეზოს ხაზარულა,
კია... დაფინოსავით დაპრანჭული“ (ნ. დუმბ.).

დაპურდება დანაყრდება. [დავითმა] მხედ-
რებს უბრძანა, დაპურებულიყვნენ და უიმი-
სოდ ფეხი არ მოეცვალათ (რ. ინან.).

დარაია „აბრეშუმის ქსოვილი“ (ქეგლ).
ცოლსაც სწყალობდეს, აცმევდეს ნითლის და-
რაიას კაბასა (ვაჟა). დედამ კაბა შემიკერა,
დარაია, შრიალაო (ხალხ.). [ვაჟაკს] დარაიას
თეთრი ყაბალახი მხარზე გრძლად აქვს გადა-
გდებული (ლ. ქიაჩ.).

დარაცრაცებ-ს ფეხზე ძლივს დგას, ნო-
ნანსწორობას ვერ იცავს, - დაბარბა-
ცებს. || ფიგურ. „ქართლი, ჯერ ყოზილა-
შების და ამ ახალის მოულოდნელობისაგან... თა-
ვბრუდახეული, ძალას მოკლებულია, მთვრალ-
სავით გარეტყანებული დარაცრაცებს (ა. ყაზბ.).

დარახტულ-ი აღკაზმული, მორთულ-
მოკაზმული. ვისია ცხრა ბედაური, ცხრა
დარახტული ვისია? (ლ. ასათ.).

დარბაზ-ი 1. ძველებური მინური სა-
ცხოვრებელი სახლი დედაბოძით, ბა-
ნით, ერდრით და გვირგვინით. „ბოძნი
რო დაქვრებიან, დარბაზნი დაეცემიან“ (ზღაპ.).
ნენემ დარბაზი ისე დააკრილა, ისე დაასუფ-
თავა, რომ გალიოულ მინაზე ერბო აიკრიფე-
ბოდა (ე. გაბ.). 2. ძველ საქართველოში
დიდებულებისა და მაღალი მოხელეე-
ბის სათათბირო. მეფემ დარბაზი გამართა,
შაჰ-აბაზის მონერილი ნინეი წაიკითხა და რჩე-
ვა ჰკითხა დიდებულებს (აკაკი). ამავე დღეს

დარბაზმა ხმის უმეტესობით გადასწყვიტა, რომ გაენყვიტა კავშირი სპარსეთთან და მიმკედლებოდა ჩრდილოეთს (აკაკი).

დარბაზთუხუცეს-ი „მეფის სასახლის უფროსი“ (ქეგლ). [მეფემ] გაგზავნა დარბაზთუხუცესი და [ჯუშბურ] არა მოვიდა მით (საბა).

დარბაზისერ-ი დარბაზის (იხ. მნიშვ. 2) ნევრი დიდებული, დიდი მოხელე. მისვე მოიხმო მეფემ დარბაზისერნი წინაშე თვისანი (კ. გამს.). ნაშულამემდის გაგრძელდა ბჭობა, გვიან გაიყარნენ დარბაზისერნი (კ. გამს.).

დარბაზობა სტუმრად მისვლა, სტუმრობა, წვევა. [ახალ წელს] დილიდანვე ეწვიენ მეფეს ერისთავნი... ყველანი უხბლოდ იდგნენ გარემო, მხოლოდ... [სპასალარს] ერტყა დარბაზობის დროს ფოლადის ჯავარდენი (კ. გამს.).

დარბაისელ-ი 1. იხ. დარბაზისერი. როგორც მეფე, ისე დარბაისლები [ელიზბარს] გაოცებული შეაჩერდნენ (აკაკი). 2. კუთხ. ხანში შესული, ხანდაზმული, ასაკოვანი, ხნიერი (ადამიანი). დარბაისელთ ღიმილი მოსდიოდათ სახეზე... უჯილები... სიცილით იხოცებოდნენ (ვაჟა).

დარდუბალა უბედურება, ჭირი, ვაგლახი, ოხრობა. „თუ ის ხელ-ფეხს ასაქმებს, მე რალა დარდუბალა გადაამკიდებია?“ (ილია). „გულს ფხანა რალა დარდუბალა?“ (ილია).

დარეგავ-ს ჩაქელავს, ფოთოლს და ნაყოფს გააყრევიანებს (სეტყვა), – ჩააქცევს. [სეტყვამ] ვერ გაბედა ჩვენი ყანების დარეგვა (ნ. ნაკაძე).

დარევს ხელს სძლევეს, მოერევა, დაჯანსის. „შევეჩვიე ჩემს ხედრს, ჩემს ავ ბედს, რომელმაც ასე უღვთოდ დამრია ხელი“ (მ. ჯავახ.).

დარეტიანებულ-ი თავბრუდახვეული. გაანჩხლებული მოხვედ დარეტიანებულ ყაშას ილიებში შემეგრა და... ნეკნებს ლანალუნი დაანყებინა (მ. ჯავახ.).

დართავ-ს ძვ. გამართავს, ააგებს, დადგამს. რომელმან დაჰრთენ წყალთა ზედა ზესკნელნი მისნი (ძლიხა).

დარიშხან-ი ძლიერ მომწამვლელი ნივთიერება. „დარიშხანია და, ვაითუ სხვა რამე მოვნამლო“ (რ. ინან).

დარიჩინ-ი დაფნისებრთა ოჯახის ტროპიკული ხის ქერქი, იხმარება კულინარიაში სურნელებისათვის. მამას ასი

აქლემის საპლანე დარიჩინი და მიხაკი გამოეტიანებინა (საბა). „ესეც ილი, მიხაკი და დარიჩინი“ (ვაჟა).

დარუმბდებ-ა ძალიან დასიკვება. [მოხევეების] ჩალურჯებული და ჩასისხლიანებული პირისახე უცნაურად დარუმბებულიყო და სიმსივნეს თვალები მთლად დაეფარა (ა. ყაზბ.).

დარღვეულ-ი დანგრეული, დაშლილი (ნაგებობა). ნუთუ ესლა გვაქვს, ეხედეთ რასაცა? დაყრებულსა, გზაშუველსა უდაბურს ტყეში ტაძარს დარღვეულს (გ. ორბ.).

დარღუევად ძვ. დასანგრევად, დასაშლელად. [ცქირმან] შეკრიბა ერი ანჩისა და ნარავლინა დარღუევად ხანძითსა (გრ. ხანძთ.).

დარჩებ-ა მეხსიერებას შემორჩება, დაამახსოვრდება. ეს დამჩა: რომის წყალზე ხიდი ძვეს. ხიდის თავს წმინდა პეტრე დგას და აქათ – პავლე (საბა).

დარჩომა კუთხ. 1. დარჩენა, გაჩერება, დადგომა. რამდენჯერ სთხოვა ბატონმა დარჩომა მეფის კარზედა (ვაჟა). 2. თავის გატანა, არსებობა, რჩენა. ნადავლით, ნაყაჩაღარით კაცის დარჩომა ძნელია (ვაჟა).

დარწყმულ-ი დადგმული, დაგებული (მახე). მე სანუთრომან მიმილო, რაც საბადისი მებადა, მისგან დარწყმული მახენი თავსაზე გარდმომება-და (დ. გურამ).

დასაბამ-ი რამის დასაწყისი. „ნუ სტირ ჩემთვის, რამეთუ დასაბამ სიხარულისა იქმნა ჩემდა ღამეს ესე“ (შუმან).

დასაბამით, დასაბამითვე თავიდანვე, იმთავითვე, სულ ადრიდან. „ღმერთო ძლიერო! შენთვის უპროდონენ ქართველისა ძენი, დასაბამითვე არ იციან – რა არს მშვიდობა“ (ილია). ნუთუ არ მეყო, რაც დასაბამით გაუნელებულ ცეცხლში ვენვალე? (გ. ტაბ.).

დასაბამითგან გარდასულთა წელთა სამყაროს შექმნიდან, ქვეყნის გაჩენის დღიდან. გარდაცვალებითგან მისით დაინერა ცხოვრება ესე... [გრიგოლისი] შემდგომად ოთხმეოც და ათისა წლისა, დასაბამითგან გარდასრულთა წელთა ექუს ათას ხუთას ორმოცდა მეთათხმეტესა წელსა (გრ. ხანძთ.).

დასაგირავებელ-ი გირაოდ მისაცემი, აღებული ვალის გადახდის სანინდრად დასატოვებელი ნივთი. „მეგონა სადმე ვიშოვიდი, რამეს დავაგირავებდი, მარა დასაგირავებელი რომ აღარაფერი მიჩრება?“ (დ. კლდ.).

დასადავებულ-ი უნაგირის ტახტაზე სა-
დავეჩაკრული ცხენი (ლაგამი წაყრი-
ლია). ჭიკარი შეეღე, დასადავებული ცხენი
შეეფიანე გალაგანში (ქ. გამს.).

დასალიერ-ი ქვეყნის ბოლო, კიდე, და-
სასრული. ეს ბალები იყო ქვეყნიერების და-
სალიერში (მით.).

დასაჩემ-ი მისათვისებელი, წასართმე-
ვი, დასაჩემებელი. „რა მაქვს სხვისი და-
საჩემი?“ (გ. ლონ.).

დასანყურვებლად ნყურვილის მოსაკ-
ლავად, წყლის დასალევად. დასანყურ-
ვებლად მიინევდნენ ვზადაგზა ცხენები
(ქ. გამს.).

დასდებელ-ი „საგალობლის სტროფი,
იგივე ტროპარი, წარმოდგება სიტყვი-
საგან დება (დასადებელი, დასამატე-
ბელი) დასდებელი ძლისპირს ემატე-
ბა, მას ეწყობა“ (IX კლ. ქრ. 1999 წ.).
დასდებელნი ქრისტეს შობისანი (ი. მტბ.).

დასვირინგებულ-ი იხ. ამოსვირინგე-
ბული. [იანგულის] მარცხენა ძუძუს ზემოთ
ლურჯი ლათინური ასოებით დასვირინგებული
ჰქონდა სიტყვა „ჰელადოს“ (ნ. დუმბ.).

დასიცხავ-ს მზე დაჰკრავს, ზედმეტად
დაასხივებს, ავად გახდის სიცხით.
„რა დაგემართა, ბეჩა, სახე სახეს არ გიგავს?“
„არაფერი, ჩემო ფოტინე, დამსიცხა უსათუოდ“
(ნ. ლორთქ.).

დასორსვლილ-ი წვრილად და მჭიდროდ
შეერთებული, შენებებული. ამ ამოფლე-
თილებში მუთაქის მატყლივით დასორსვლილი
შავი... ნილიანი და დაუვარცხნელი თმა მუჭა-
მუჭა ამოშვეროდა (ილია).

დასტურ-ი ძვ. და კუთხ. ხატის მსახუ-
რი, სადღეობოდ ლუდის გამომხდე-
ლი, საკლავის დამკვლელი და სხვ.
დასტური მივიდა, ციკანი გამართვა გიორგის
(ქ. გამს.). [ხატში] დასტურები და დეკანოზები
ათევდნენ ღამეს (გ. ჩობ.).

დასუნთქულ-ი ქვეწარმავლის (თაგ-
ვის...) პირდაკარებული, მოშხამული,
მონამლული. „მე მარტო შაკიკის ლოცვა
ვიცი და დასუნთქულისა“ (ილია).

დასხლტებ-ა გამოეყოფა, დაშორდება, ჩა-
მოსცილდება, ასცდება (ფარას). „კარგა
ყური უგდეთ, ცხორი არ დაგხლტესთ“ (ა. ყაზბ.).

დატაროებულ-ი ტაროიანი, ტაროამო-
სული (სიმინდი). სიმინდი დატაროებულ
იყო (ს. მგალობ.).

დატატურიებულ-ი საღებავით მოხატუ-
ლი (სხეული ადამიანისა). [მეზღეაურს]
გულმკერდი მთლიანად დატატურიებულ
ჰქონდა (ლ. ქიარ.).

დატევენულ-ი ძვ. დატეული, მოთავსე-
ბული. [ყრმა იესუ] დატევენულ იქმნების
დღეს ბაგასა პირუტყყუთასა (ი. მტბ.).

დატიფრულ-ი საგანგებოდ დასმული
ნიშანი. [ნიკაპზე] სულ ოდნავ ჩაზნექილი
იყო კანი. „ეროსის თითით დატიფრული აქ-
ვსო [ჩემს ცოლს] ნიკაპი“, – იხუმრებდა ხოლმე
ფარსმანი (ქ. გამს.).

დატორავ-ს ტორებით დაგლეჯს, დაფ-
ლეთს. იქვე დაბმულ დათვის გადაუგდო [ბა-
ტონმა ბურვაკი]. დათვმა... მაშინვე დატორა
(აკაკი).

დატორილ-ი ტორებით დაგლეჯილი,
დაფლეთილი. გვირჩიანში პირქვე დაზო-
ბილი ეგდო დატორილი მამამზე (ქ. გამს.).

დატრამალდება გული გაუხეშდება, უგ-
რძნობელი გახდება (გული), – და-
ცარიელდება. „განა ჩირიკის ბრალი არ
არის ჩვენი სიღარიბე? დატრამალდა გული!“
(გ. ლონ.).

დატყუენავ-ს ძვ. დაატყუევებს, შეიპყ-
რობს, ტყუედ ჩაიგდება. [თორნიკ] და-
ტყუენა... დიდებულნი საბერძნეთისანი
(გ. მთანმ.).

დაუამდებ-ა დაუნყნარდება, დაუმშვიდ-
დება, დაუმშომინდება (გული, ტკი-
ვილი). მღვდელს მაინც გული არ დაუამდა,
კიდევ... [დუდაკაცის] ფიქრში იყო (ილია).

დაუბეჭდავ-ს დაუდასტურებს, დაეთან-
ხმება, დაუმონმებს. „გამოვიყვანოთი გა-
მოვიყვანოთი“ – დაუბეჭდეს აქეთ-იქიდან
(მ. ჯავახ.).

დაუბეჯითებ-ს დარწმუნებით, დამაჯე-
რებლად ურჩევს. [დიდედას] მწყემსი შეთე
დაუბეჯითებს და კიდევ მოინონა (გ. ლონ.).

დაუბუმბლავ-ი შიშველი ბარტყი, ბუმ-
ბულამოუსვლელი, შეუმოსავი. ოსე-
ბა ავიდა... კაკალზე, სადაც იმ ყვავებს ბუდე
ჰქონდათ, ...ამოუსხა დაუბუმბლავი ბახალბე
(რ. ინან.).

დაუბუყდება- მგრძობელობა დაეკარგება (კიდურს), სისხლი ვერ მიენოდება (დროებით ზენოლით), მოუდუნდება. „ამ ხელს რაილა მოსვლია, რომ ველარ ვხმარობ?“ „არც რა..., მაგ მხარეს თუ ინეჩი და დაგიბუყდა“ (ა. ყაზბ.).

დაუგმანავ- მჭიდროდ დაუხურავს, დაუცობს (თავს ჭურჭელს). [წრუტმა ხელადას] დაუგმანა პირი გოგრის ფოთლით (რ. ინან.).

დაუვსებელი- ჩაუქრობელი. რაათა უქმნა მათ უდაბნოთა შინა გამობრწყინდეს სანთელი ესე დაუვსებელი (გრ. ხანძთ.).

დაუზიარებ- საზიაროდ მისცემს, უნანილებს (ცხვარს...). „დასახლდი აქ, დადექ ცხორში და დაგიზიარებ“ (ა. ყაზბ.). [ელგუჯა] დადაგ ხარანაულებისას, რომელთაც მათიას დასწრებით ოთხმოცი ცხვარი დაუზიარეს (ა. ყაზბ.).

დაუთბილავს (ფეხებს) კუთხ. შეუფუთონის (ფეხებს). აქ: თბილ წყალში ჩააყოფინებს. ქიშვარდი ლომჯარიამ ცეცხლიდან თბილი წყალი ჩამოდა და შეილიშვილს თავისი ხელით დაუთბილა დაღლილი ფეხები (ნ. დუმბ.).

დაუთმოზ- 1. ძე. გაუძლებს, აიტანს. დაუმძიმებ წორცთა მაგათ ზედა, რამეთუ ვერ დაგითმონ და მერმე ვერღარას შემძლებელ იყო ყოფად რასსმე საქმედ კეთილსა ეგოდენითა მაგით ფიცხლად მარხვითა (შუშან.). და მე, ვითარ დამითმო გულმან, ვტიროდე ფრიად (შუშან.). 2. მოუთმენს, აპატიებს. „ძამო, გამჩენის შენის ჭირიმე, რაც წელან გითხარ, ყველა დამითმე“ (ილია).

დაუკუნეთდება- უკუნი ჩამონეება, ძალიან დაბნელდება. დაბნელდა, დაუკუნეთდა, ხმაურობა აღარსაიდან ისმოდა (ვაჟა).

დაუკვრდება- ძე. გაუკვირდება. მაშინ თუ შევიდა [ვარსქენ] და იხილა... [შუშანიკ] და დაუკვრდა დიდძალი იგი სიმსივე მისი (შუშან.).

დაულაგმავ- აულაგმავს, შეუზღუდავს, დაუჩავრავს. „ქვრივ-ობოლთ ვიფარედით, შინ მიწრიელს, გარედ მავნეს დაულაგმნიდით“ (ილია).

დაუმძიმდება- 1. ძე. გაუძნელდება, გაუჭირდება. ხოლო მეფესა დაუმძიმდა ძიება მათი (გრ. ხანძთ.). 2. გული დაეხურება, სევდა შემოანეება, დადარდიანდება. „მე დიდად დამძიმდა და გულითა ვეტყვოდი: - ვაიმე, ჩემი ყამი უსახელოდ მივლია“ (საბა).

დაუჟინებ-ს ჩააცვივდება, დააძალებს. [ცოლ-ქმარი] უშვილოდ გადაგებას აპირებდნენ, რომ ცოლს არ დაეჟინა ქმრისთვის (ზღაპ.). მერმე დათემან დაუჟინა კაცს: „თავზე ერთი ცული დამქარ და დამკოდო“ (საბა).

დაურაკუნებ-ს დაუკაკუნებს. || ფიგურ. ამოვიდა ალონიც, ლამემ დღეს კარი დაურაკუნა (ილია).

დაურეგავ-ს ჩაუქცევს, ჩაუქელავს. „შენ დამირეგვე ხომ ყანა, ეტლიდან რომ ყრიდი სეტყვას“ (ნ. ნაკაშ.).

დაურევა- ძე. მონესრიგება, მოგვარება, გარკვევა. ვიდრე დაურევაბდმე ყოველი საურავისა მრავალნი ყამნი გარდაჭდეს (გ. მთანმ.).

დაურწყების კვირა დამარხვების წინა კვირა, სახსნილოს ჭამის უკანასკნელი კვირა. თავსელ გლეხებს ბეგარად ეძვათ, რომ ყოველ წელიწადს, ნამობებს, დაურწყების კვირაში, თითო ბურაკი გამოეტანათ სასახლეში (აკაკი). [გლეხი] ყველიერის დაურწყებას ჩამოვიღოდა სასახლეში (აკაკი).

დაუსართებ-ს სართს მისცემს, გასაცემს კიდევ დაამატებს, დაურთავს რამეს. „ამ ქალს თუ მომცემ, შეიღურად შევიტკობ“... „მე ჩემს თავს ვუთხარ: თუ მშვიდობით გადარჩები, სხვაც დაუსართე-მეთქი“ (საბა).

დაუსრულება ხელოვნ. დაუსრულებლობა. ან მე უგუნურს რად მრწამდა ბედისა დაუსრულება (გ. ორბ.).

დაუსხამ-ს ძე. სამგზავროდ გაუმზადებს, შეუკაზმავს (ცხენს...). „დამისხენ საჯედარსა და მე თუთ ნარვიდე“ (გ. მთანმ.).

დაუსხნა სიმტიციენი დაუსვა სიმტიციცის, შეუვალობის, ხელშეუხებლობის ბეჭედი. [წმიდა მამებმა ლავრას] დაუსხნეს სიმტიციენი და ჭელითწერილნი და ოქრობეჭედნი... მუფეთანი (გ. მთანმ.).

დაუტატანებ-ს გაუწყრება, გაუჯავრდება, დაუცაცხანებს. [ღანა] გადმოვიდა თუ არა მანქანიდან, მაშინვე ბავშვებს დაუტატანა (ჯ. ქარჩხ.).

დაუტყვებ-ს ძე. 1. რაიმე ადგილს მიუჩინს, ამყოფებს, დაარჩენს, დატოვებს. დააყრეს ბერძენთა ყოველი ქართლი და დაუტყვევს ერისთავად აზონ (ლ. მროვ.). 2. თავს დაანებებს, მიატოვებს, მოშორდება. [ვაბომ] დაუტყვევა მამა და დედა

(პაბო). „[ძალმა] თუცა პირველი დამამქლობელი დაუტყოს და, რომელმან გაასუქა, მას გაჰყვეს, ორგულ არს“ (საბა). 3. უარყოფს, განუდგება (სჯულს, განზრახულს). ხოლო ამან აზონ დაუტყვა სჯული მოცემული (ლ. მროვ). „დაუტყვე სიცოფისა ეგე განზრახვა“ (პაბო).

დაუტყველებელი ღმერთი (ღმერთის ეპითეტი) უსაზღვრო, უსასრულო. ქერობინთაგან შეუძლებელ არს განცდად დაუტყველებელი ღმერთი (ი. მტბ.).

დაუტირავი - ხელოვნ. დაუტირებელი. უცხოთა ცის ქვეშ მარტობის მისი საფლავი ობოლი, დაუტირავი ჩვენთაგან, ჩვენთვის კი დამინებული (გ. ორბ.).

დაუურევბ-ს მიცვალებულს წესს შეურულეებს. „ემშაკის კერძად არ გამახადო, მკვდარს დამიურვე, მიპატრონეო“ (ილია).

დაუფერებლობა მიუდგომლობა, მიუკერძოებლობა, ობიექტურობა. „მეფეთაგან სამს ინებებენ მოჩივარნი: საჩივრის სმენასა, აუჩქარებლობასა და დაუფერებლობასა“ (საბა).

დაუფრთხობს ანგელოზებს ძალიან შეაშინებს, დაანოკებს. „თუკი ჩემი სიკეთე გსურს, დაუფრთხე ანგელოზები იმ უსინდისოს“ (მ. ჯავახ.).

დაუდღველი უღელში შებმული, - დაუღლელი. ემსიკომოსთა მათ ორთავე, იოვანე და აფოც, ვითარცა წართა მწენთა დაუღლელითა ზესკნელისა მის ფასისათა, ყოვლით კრებულთურთ... აღვიხუენით პატროსანნი ძუაღნი და გამოვიხუენით წმიდასა მას ეკლესიასა (შუშან).

დაუღლული ღორი (ქათამი...), რომელსაც კისერზე უღელი (იხ. 2 მნიშვნ.), ჯოხი აქვს შებმული, რომ ღობეში ვერ შეეტიოს, ვერ შეძვრეს. დაუღლული ღორი ამაოდ ღრუჭუნებს - შემოსვლას ვერ ახერხებს (ნ. ლორთქ.).

დაუყდუნებელად ძვ. დაუბრკოლებლად, შეუფერხებლად. „შენ, უფალო, მონყალეობით მომიძღვე შე ქუეყანათა ამათ სამთა თანა მოყუსათა კეთილთა მღვდელთა წმიდათა სიკუდიდმდე მარადის დაუყდუნებელად შენდამი შემწირველთა მსხვერპლთა მათ უსისხლოთა წმიდათა“ (გრ. ხანძთ.).

დაუყენებელად ძვ. უწყვეტლივ, გაბმულად, დაუბრკოლებლად, შეუსვენებ-

ლად. „მუნ უამადმდე ძნიად უბნობნ ქართულად, ...ხოლო მიერთგან დაუყენებელად, ვითარცა წყაროი აღმოდინ“ (გ. მთანმ.). [მონაფენი] დაუყენებელად ახარებდეს სახარებასა სასუფეველისასა (ნინო).

დაუშრომელი - დაუღლელი. მუდამ გემონოს თქვენ ჩემი მარჯვენა დაუშრომელი (კ. ჭიჭ. თარგმ.).

დაუჩლუნგდებ-ა სიბასრეს დაკარგავს, ჩლუნგი გაუხდება, დაუბლაგვდება. რად მინდა ხმალი, თუნდ იყოს მჭრელი, თუ სიმართლისთვის დამიჩლუნგდება? (ილია).

დაუცადებელ ძვ. მუდმივად, განუწყვეტლივ, მრისხანესა კაცსა მჭერი რადმცა უნდა?... იგი დაუცადებელ არს თავისათვის მჭერ (საბა).

დაუცადებლად ძვ. დაუყოვნებლად, აუცილებლად, ნამდვილად. რადგან ცოლო ასეთი მლოცავი მივის, მეცა ქაბას წავალ და ორნივ დაუცადებლად სამოთხეში შევდლოთ (საბა).

დაუცაცხანებ-ს გაუწყრება, გაუჯავრდება, დაუტატანებს. [ნელიმ] ქმარს მოხედა და დაუცაცხანა (ნ. ნულ.).

დაუწინდება-ს იხ. დააგირავებს. [ყრმაშ] ყასაბსა, მენვრილმანესა და მეპურესა ხორბალი დაუწინდა: „სამს დღეს უკან ფასს მოგიტანთო“ (საბა).

დაუხანჯლავ-ს თვითნებურად შეუცვლის, დაუჩნებავს, დაუმახინჯებს (დასაბეჭდ მოთხრობას...). რაც „ხმელი წიფელი“ დამიხანჯლავს, შურისძიების გუნებაზე დაედექ (ვაჟა).

დაუჯდომელი - ლოცვა, რომელიც აუცილებლად ფეხზე მდგომარეს უნდა წარმოეთქვა. ხელპირს დავიბანდი, ჩავიცვამდი, წავდგებოდით ხატების წინ, საზეპირო ლოცვებს ვიტყვოდით და ზედაც დაუჯდომელს მოვებამდი (აკაკი). „დღეს დილას, სანამ კლასში წახვიდოდი, დაუჯდომელი პარაკლისი ხომ არ დაგვიწყებია?“ (აკაკი).

დაფი [არაბ.] რკალზე ტყავგადაკრული საცემელი საკრავი. კაცი იგი ღამე კარს მიადგა, ნახა დაფის ცემა, როკვა და სიმღერა იყო (საბა). [მტრის] კვნესა იქნება ჩემთვის დაფი და ნალარა (აკაკი). შეიყარნენ სალამოზე ერთად, დაკრეს დაფს, დოლს, დაირას (ვაჟა).

დაფანჩველი - ძვ. უხვბენვიანი, ბანჯგვლიანი, ბალნიანი, ხშირი. [განმგ-

თუხუცესი) იჭვნეულად შესცქეროდა არსაკიძის თავის დაფანჩულ, თეთრ წარბებიდან (კ. გამს.). [გიორგიმ] ხმალივით შეაგება მზერა ისრიმიფერ თვალებს, დაფანჩულ თეთრ წარბებქვეშ თრიტიინებსავით აწრიანებულთ (კ. გამს.).

და-პ-ფარფარობ-ს ფრიალებს, ირხევა (რამის ზედაპირზე). ნითელი მოვის პერანგი [ჭაბუკს] ზევიდან დაჟარფარობდა (ვაჟა).

დაფარფაშობ-ს თავის ნებაზე, თავისუფლად დადის, დანავარდობს. [თათრები] არა თუ სოფლებში ველარ დაფარფაშობდნენ ადრინდულად, ციხე-დარბაზშიაც კი შიშის ქარი უქროდათ (აკაკი).

დაფარცხავ-ს ფარცხით გადაასწორებს, გააფხვიერებს (ნახნავს). ხარმან უთხრა: „მოფხნავ, დაფარცხავ, გავლენ და ზაფხულ-ზამთარ სულ კაცთათვის ვმუშაობ“ (საბა). [მხენელი] დახნავს, დაფარცხავს, დასთესს, გამარგლავს და გაამოროდებს (ნ. ლორთქ.).

დაფახულება დახამხამება (თვალებისა). ათასეული წლები გასულან, როგორც თვალის დაფახულება ერთი (კ. გამს.).

დაფახუნება კუთხ. იხ. დაფახულება. „თვალის დაფახუნებაში აგვართვეს იარალი“ (ჭ. ამირეჯ.).

დაფდაფი [არაბ.] დოლი. მოიღეს ქოსი, ტაბლაკი, დაფი და დაფდაფი, ნაფირი (საბა). მთების კალთებზე შემოსულმა მარკებმა ასტეხეს დაფდაფების ცემა (კ. გამს.).

დაფეთქ-ს ციმციმებს რამის თავზე, დანათის. [ვარსკვლავებიც] დაფეთქენ, დასჭიჭიკობენ და ამ გალობით ძალთაძალს ამაღლებულად ამკობენ (აკაკი).

დაფერილი-ი ფერმიცემული, შეფერილი. დაფერილი მქნა ნითლად, შამსვამდი, შაგერგებოდი (ხალხ.).

დაფეხვილი-ი კუთხ. კოჭლი. „შეღგომიან ყმებად და მონებად დაფეხვილ... თაბაგარს“ (ჭ. ამირეჯ.).

დაფიცავ-ს დაფარავს, დამალავს (ფიცის თქმით). „არ მინდოდა გამხელა, მაგრამ პარაკლისი რომ გადავიხადე, მიზუზი მკითხეს და ველარ დაფიცე“ (აკაკი).

დაფლავ-ს მინაში დამალავს, ჩაფლავს, დამარხავს. ერთმან კაცმან დიდძალი ოქრო მინასა დაფლა (საბა).

დაფოლღებ-ა ფასს დაკარგავს, გაუფა-

სურდება. „ურუსის ფული წინანდელის ნახევარიც აღარა ღირს და საცაა სულ დაფოლღება“ (მ. ჯეჯავა).

დაფქული-ი ფქვილი. „მრცხვენია, თავი მოვაწყინე ყველას დაფქულის თხოვნით“ (დ. კლდ.).

დაქვეითდება-ა ცხენიდან ჩამოხდება, – ჩამოქვეითდება. დანინაურდა ოქროს მუზარადიანი... ვაჟაკი, დაქვეითდა და მეაბჯრეს მიუვლო ცხენი (კ. გამს.).

დალ-ი ჭრილობის, წყლულის ნაკვალევი. საყვარლისგან – წყული სიყვარული, ნაზის ხელით გულს დასმული დაღები (გ. ორბ.).

დაღველფილ-ი ღველფად (იხ.) ქცეული, ჩაქრობის პირას მისული ცეცხლი. ეგებ კერასთან ზიხარ, სწორფერო, ამ დროს და შესცქერი დაღველფილ ცეცხლს (კ. გამს.).

დაღს დაასვამს დაამჩნევს, დაატყობს, დატოვებს რამის კვალს. უმანკო პირზე შენს ტურფა ქალსა გარყვნა დაასვამს საზარო დაღსა (ილია).

დაღათუ ძვ. გინდ, გინდაც, თუნდ, თუნდაც. „დაღათუ ბევრეული ოქროსა და თეცხლისაჲ მომცენ მე, ...ვერ განმამორონ მე სიყუარულსა უფლისა ჩემისასა“ (პაბო).

დაღაცათუ ძვ. უკეთუ, ვინძლო, თუნდ, რაგინდ, გინდაც. „ღმრთის-მსახურო მეფეო, დაღაცათუ ფრიად განამრავლო სიტყუაჲ, ვერეე მისნუთების გონებაჲ ჩემი ყოველისა მას უდაბნოთა მათ სიკეთესა უწყებად შენდა“ (გრ. ხანძთ.). „დაღაცათუ დღითა საქრწემშს ხარ, საქმით კულა უხუცეს ხარ ჩემსა“ (გრ. ხანძთ.).

დაღვლარჭნილ-ი უსწორმასწორო, დაბრეცილი, დაგრეხილი. ზრმაღმანაც დაღვლარჭნილმან უარყო ქარქამი თვისი (ბიბლ. ისტ.).

დაღლეტილ-ი 1. ზურგგადატყავებული. ერთი აქლემი და ერთი ვირი, დიად დაღლეტილი, დაძმობილდნენ და თავის პატრონს გაეპარნენ (საბა). ერთი კაცი იყო, ერთი დაღლეტილი ვირი ჰყვანდა (საბა). 2. დახეული, დაფხრეწილი (ფეხსაცმელი). ფართო-ტოტიანი შარვლებით და ცეკვისაგან დაღლეტილი ფეხსაცმელებით [ბიჭები გამვლელებს] გამოძნევევად უყურებენ (გ. რეჟული).

დაღობილ-ი აქ: დაწული. [მაკრინე] შქერის წველით დაღობილ ჩელტებზე... მსხალს ინახავს (ნ. ტაბ.).

დაღრეკილ-ი ნელში მოხრილი, დაგრეხილი. ქოსა და დაღრეკილი მამაკაცებიც ერიენ მათ შორის (ქ. გამს.).

დაღრეჯილ-ი ძვ. დაღონებული, დაღვრემილი, დამწუხრებული. ჯაბანი დაღრეჯილი იყვის და გულოანი მხიარული (ვის-რამ.). შეივდა სედრაქ, ნახა მეფე საგებელსა ზედა მნოლი და დიდად დაღრეჯილი (საბა).

დაყაბულდება-ა დასთანხმდება, დაეთანხმება. სუტ-კენინა დაყაბულდა, მაგრამ მოტყუვდა კი (ილია). ბევრი უარის შემდეგ ელგუჯა დაყაბულდა (ა. ყაზბ.). ამხანაგებს ხათრი ვერ გაუტება და კარგა ხნის ყოყმანის შემდეგ უცებ დაყაბულდა (დ. შენგელ.).

დაყანყალობ-ს უსაქმოდ დადის, დაეხეტება. «[კირილე] დაყანყალობს ასე ტყუილ-უბრალოდ... რა მოეუხერხო, არ ვიცი» (დ. კლდ.).

დაყენება დადგენა, დაფუძნება, წარმართვა. «ვაზირთა მეფისა და ქვეყანისა დაყენებაც შეუძლიათ და ნახდენაცა» (საბა).

დაყვლეპილ-ი დაჭყეტილი (თვალები). ეს კარგი და პატიოსანი, ჯერჯერობით ყველაფერი როგზეა - დაყვლეპილი აქვს ქუჩუკის თვალები (ო. იოს.).

და-პყრანტალებ-ს დასძახის უსიამოვნო ხმით, დაჰკივის, დასჩხავის (ყორანი). [ზვიადურს] თავს დაპყრანტალებს ყორანი, წვერ-ულევაშს უცრის ქარა (ვაჟა).

დაყუდება ძვ. ქვეყნისაგან განდგომა, ბერად აღკვეცა, მონაზონება, განმარტოებით ცხოვრება. მამასა გრიგოლს სწადოდა მარტოდ დაყუდება, რამეთუ ეს-მოდა ანგელოზებრივი ცხოვრება მარტოდ მყოფთა მათ სიერცესა მას შინა უდაბნოსასა (გრ. ხანძთ.). მაშინ ევედრებოდა ნეტარსა მას მღელღი ვინმე დაყუდებით მყოფი (გრ. ხანძთ.).

დაყუდებულ-ი ამიერ ქვეყნიდან განდგომილი, ბერად აღკვეცილი. თავისუფალ იყო იგი [გრიგოლ] სიმღერისაგან ყრმა-თასა და ყოვლისაგან აღრევისა კაცთაჲსა და მარტოდ იყოფინ თესსა მას სადგურსა, რომელსა განწესებულ იყო, ამისთვისცა დაყუდებულ უწოდიან მას სახელი (გრ. ხანძთ.).

დაყუნტდება-ა უკანა ფეხებზე დაჯდება, დაცუცქდება (ძალი, მგელი...). ზოგი [მგელი] ინვა თოვლზე, სხვა დაყუნტებულიყო (ვაჟა). [ტურები] დაყუნტდებოდნენ ტყისპირა სახლის შორახლოს (რ. ინან.).

დაყუნცდება-ა დასკუპდება, დაჯდება. ეზოსმოდღვარი ციყვივით დაყუნცდა სელის სკამზე (ქ. გამს.).

დაყუნცულ-ი დასკუპებული, დამჯდარი. იჯდა... გოლიათი... იაბოზე, ...გადახედავდა ჯორზე დაყუნცულ ჩია ბერიკაცს (ქ. გამს.).

დაყურებულ-ი სმენად ქცეული, მიყურადებული. ოტია მივარდა კარებთან და გაიხედა, უნდოდა გაეგო, თუ საიდან მოდიოდა ხმა; იქვე დაყურებულნი იყვნენ რძალ-დედამთილიც (დ. კლდ.).

დაყურყუმელავებულ-ი ჩაყვინთული. «რომელი უფრო დიდხანს იქნება დაყურყუმელავებული?» (ს. მგალობ.).

დაშაშრულ-ი დამსკდარი, დახეთქილი (კანი, ქერქი). [ბიჭს] გან-განზე მიჰქონდა... დაშაშრული შიშველი ფეხები (რ. ინან.). სიმშვიდე მოჟონავდა... ვაშლის ხის დაშაშრული ქერქიდან (ნ. შატ.).

დაშვრები-ს 1. დაიღლება, დაიქანცება. [ლუონ] შიკრიკად გამოიძღვანა. ჯუბერ მეტად დაშვრა, მალ-მალ დაეცემოდის (საბა). ეგრევე კაცი რიტორი, რაზომც ამტყერებს ენასა, დაშვრების, ვით ჰხამს, ვერ აქებს მას ერთსა ლმერთსა ზენასა (დ. გურამ.). 2. იშრომებს, გაირჯება. [დამყრობელს] სძავდა ყოველი, რამიც იყო ერის ღირსება, რისთვისაც დაშვრა მამა-პაპის გული და ხელი (ილია). თვით ნი-ნამძღვარი და იოანეც ამაოდ დაშვრნენ: ვიდექ უარზე, სანამ ბრძანებით, როგორც მორჩილი, არ გამგზავნეს სასახლის კარზე (აკაკი).

დაშთება ძვ. 1. დარჩება (ის - ერთპირიანი). [ხელი] დაშთა ვითარცა შეშა განწველი (გ. მთაწმ.). «რა დაშთა ძალი ჩემი ჩემ თანა სამონელისა ხილვისა შენისაგან, რომელმან დამკუეუთა მე» (გრ. ხანძთ.). 2. დარჩება (ის მას - ორპირიანი). შოი, საღამოე, მყუდროე, საბოე, შენ დამშოი ჩემად საწუგუმებლად (ნ. ბარათ.). და ან მხოლოდ დამშთა ესე ჩემს ბედად: ტანჯვით შრომა, ოფლით ძებნა ლუქმისა (გ. ორბ.).

დაშთენილ-ი ძვ. დარჩენილი. რა ვარ ან სოფლად დაშთენილი უსაგნოდ მარტო? (ნ. ბარათ.).

დაშთო-ს ძვ. დატოვოს, დაარჩინოს. გულის-თქმა ჩემი შენს იქითა ეძიებს სადგურს, ზენართ სამყოფს, რომ დაშთოს აქ ამაოება (ნ. ბარათ.).

დაშთომილ-ი ძვ. დარჩენილი. ვერა ამიგო სიყვარულმან კვალად ტაძარი, ვერსად აღვანთე დაშთომილი მისი ლამპარი (ნ. ბარათ.).

დამნა „მოკლე სწორი ხმალი“ (ქეგლ).
[მგზავრს] უხდება ნითელ ჩოხაზე ფარი და და-
შნა რნეული (ვაჟა).

დამიფრული-ი გასაიდუმლოებული (ნე-
რილი, საბუთი...). იხ. შიფრი. ეს და-
შიფრული დამწერლობა ხომ ილსის მამის -
ჩიკაგოს ბანდიტური ჯგუფის მიერ იყო გამო-
გონებული (ე. მალრ. თარგმ.).

დამრეტ-ს ჩააქრობს, გაანელებს. || ფი-
გურ. „მონყალებისა ქართთა მრისხანებისა
ღველფი განაბნივე და სიტკბოსა წყლითა მისი
ალი დამრეტ“ (საბა).

დამტრიკინობ-ს კუთხ. დადის აქეთ-
იქით, აღმა-დაღმა; დაეხეტება. ყასაბმა
მიხამ გამოიჩინა თავი: საღლაც-საღლაც დამ-
ტრიკინობდა და მთელი ზამთარი ახალი ხორ-
ციით ამარაგებდა სოფელს (ე. სიხ.).

დამურებ-ა იხ. დაშვრება. ჩუენ თვნიერ
შენსა ფრიად დაეშურიოთ, გარნა არა იყო სმე-
ნაჲ, არცა სიტყუაჲ (შუშან).

დაჩემება ახირება, დაჟინება. „გმირს არ
შეკმევენის დაჩემება და თავის ქებაო“ (აკაკი).

დაჩეჩავ-ს საჩეჩელით გააფუებს, განე-
ნავს მატყლს, ფთილებს ამოიყვანს
ძაფის დასართავად.

დაჩითული-ი სახეებიანი, მოხატული. ||
ფიგურ. კედლები ყველგან დაჩითულია სა-
თოფეებითა (ილია).

დაჩიბული-ი წამოზრდილი, მოჩრიხუ-
ლი. [კიკოლაჲ] მოაგონდებოდა ხოლმე თავისი
პატარა, დაჩიბული შვილები (ნ. ლომ.).

დაჩრჩილული-ი ჩრჩილის დაჭრილი, შეჭ-
მული (ქსოვილი). „კაი ჩოხა შეარჩიე, დაჩ-
რჩილული არ იყოს“ (ე. სიხ.).

დაჩხუებ-ს ძვ. დაჭრის. [მბრძოლმა] უწყა-
ლოდ დაჩხუეჲა სანატრელი იგი ძმაჲ
(გ. მთანმ.).

დაცანცარებ-ს დადის აქეთ-იქით, დაეხე-
ტება. ერთი მელი დაცანცარებდა (საბა).

დაცარავ-ს დაგრეხილს დაშლის; უკულ-
მა წაიყვანს (საქმეს), წაახდენს. სხვა-
დასხვა ჭირმა ბერძნების დაცარა ძველი ღი-
დება და არ თუ გარეშე მტერი, შინაურებიც
ბრყიფობენ (აკაკი).

დაცარვა დაგრეხილის დაშლა, გასწო-
რება. „შვილო, რა ვყო, სამეფოდ მინდოდი,
მაგრამ ბედი უკულმა დაგგრეხია და დაცარვა

ვის ძალუძს, სევსა შენსა ვინ განმარტებს?“
(საბა).

დაცარული-ი დათარსული, უიღბლო, ნა-
რუმატებელი. მარტოკა მინდიას ესმის მათი
(= მცენარების) კენესა და ჩივილი, ამისგან
მისი ცხოვრება ძალიან დაცარულია (ვაჟა).

დას-ცდის ცუდად იმოქმედებს, აენებს
(ჰაერი, წყალი), - უხამებს. „შვილო, შინ
შემოდი, ნამშუვეარი ხარ, დედამინამ არ დაგ-
ცადოს“ (ილია).

დას-ცემ-ს დაჰკრავს, დაარტყამს, დას-
ცხებს. [ამირანმა] დასცა ნიხლი ურჩ სკამს
(ზლაჲ). „დავხვეტავ გზასა ხვიჩქასა, ზედ მარ-
მარილისა დაღვიენ, ფეხი არ დასცე ქვიშასა“
(ზლაჲ). ცხენები მიდოდნენ თავბრუდამხვევი
სიჩქარით. მისი პატრონები... ხან გადაიხრჩქე-
ბოდნენ, მინას დასცემდნენ ხელს (ა. ყაზბ.).

დას-ცემს ბინას ბინას დაიდებს, და-
ბინავდება. პატარა მინდორზედ მონინავე
ჯარს ბინა დევცა (ა. ყაზბ.).

დას-ცემს კარავს კარავს დადგამს,
კარავს გაშლის. საულს უდაბნოში დაუ-
ღამდა, მან იქვე დასცა კარავი (ბიბლ. ისტ.).
ახ, ვეღარ დავცემ კარავსა მკაში, უნდა ვიმა-
ლო მე მამითადმი (გ. ერისთ.).

დას-ცემს საყვირსა ძვ. ხმას გამოაცე-
მინებს, ჩაბერავს საყვირს (იხ.). დას-
ცეს საყვრსა და აღიძრა სიმრავლჲ ერისაჲ
ურიცხვ (ნინო).

დაცეზული (ადგილი) სწორი, ვაკე (ადგი-
ლი). წარმოადგინეთ შუა კახეთის პატარა სოფელ-
ში ერთი ტრიალი, დაცეზული ადგილი (ილია).

დაცერებულ-ი დაფერდებული, დაქანე-
ბული. უხმოდ მიჰყვება მინდია დაცერებულ
ბილიკებს (ე. გამს.).

დაცინება მასხარად აგდება, დაცინვა.
„ჩემი დაცინება არაფერია, მაგრამ ვნახე, თუ
ამ ყმანვილმა მთელი ქვეყანა არ გადაიმტე-
როს!“ (აკაკი).

დას-ცინცლავ-ს მოტყუებით გამოარ-
თმევს, გამოსტყუებს, გამორჩება. გა-
მოცდილმა სუტ-კენიანმა ისე აჩვენა თავი, რომ
ვითომ ჩემ თავად მოვედიო, რომ ლუარსაბსაც
დაავალოს და დასცინცლოს რამე (ილია).

დაცუცუნებ-ს მოკლე ნაბიჯებით და-
დის, - დაცუცუნელებს. ჩვენმა პატარა
დამ, რო დაცუცუნებდა ჯამებსა და ტაბაკებს
შორის, ...ფეხი ნამოკპრა... ბადიას (ილია).

დაცხავებულ-ი მთლად დახვერტილი (ტყვიებით...), - დაცხრილული. დე-დამინაზედ რამდენიმე დამახინჯებული და დაჩეხილი მსხვერპლი გამოჩნდა, მათ შორის იცნობდით ელგუჯას და იმის ორ ამხანაგსაც, უწყალოდ შუბებით დაცხავებულთა (ა. ყაზბ.).
|| **ფიგურ.** თითქოს ის დღენი, დღენი ზუზუნა ტყვიებით დაცხავებულნი, კვლავ აგიზგიზდნენ (დ. შენგელ.).

დაცხაულ-ი ალაგ-ალაგ გახვერტილი, დაცხრილული, - დაცხავებული. [ღვთისუხუელს] შალვარი ცეცხლისაგან პქონდა დაცხაული (ვაჟა).

დაძაგრულ-ი დაჭიმული. [თოთიას] ლაგმის პირს უჭამს ულაყი, დაძაგრულია მკლავეშია (ვაჟა).

დაძენძილ-ი ბოჭკოებად (ძაფებად) დაშლილი კანაფი (ქსოვილი). ბერდიამ... ამოიღო დაძენძილი კანაფი ჩანთიდან, გასრისა მარლიანს ერბოში და გაუკეთა სანახავები (ა. ყაზბ.).

და-ს-ძლევ-ს ფრინველი დასძახებს (პირდაუბანელს, უზმოს), დაასწრებს, აჯობებს. მერცხალი გინდა, იმას დასძლევს ხოლმე, ოფოფი გინდა, იმას დასძლევს (ილია).

დანვრილშვილდება-ა პატარა, ერთმანეთს მიდევნებული შვილები ეყოლებ-ბა. დანვრილშვილდა კიკოლა (ნ. ლომ.).

დანკურავს (თვალებს) მოჭუტავს (თვალებს). [ნათელამ] თვალები დანკურა და ზურგით მდგარ ქმარს გახედა (ნ. წულ.).

დანურავ-ს მდინარის ტოტს კალაპოტიდან დროებით სხვა მხარეს გადაუგდებს (მშრალზე დარჩენილი თევზების დასაჭერად). [ელიოზმა] წყლის ტოტებიც დანურა, ხელობასაც გადააკვდა, მაგრამ არ იქნა, ნათელთეუზა ვერ იგდო ხელთ და ვერა (გ. ლეონ.).

დაჭმუნდება-ა ძვ. ჭმუნვა შეიპყრობს, დალონდება, დადარდიანდება, დანალვლიანდება. [მეფემ] რა იგი ჭაბუკი ვეღარა ნახა, ეგრე დაჭმუნდა, ვითა ძე იგი მოკვდომოდა და დიდი ურვა შეექმნა (საბა). რა გასინჯა რუქამ, ძნელი იგავი იყო, დია დაჭმუნდა და ვეღარა გაიგნო რა (საბა).

დახავსილ-ი ხელოვნ. დახავსებული. ერთგზის ესეცა, ქვანი შავნი, დღეს დახავსილნი, ურთიერთთანა კავშირობით ამაღლებულან (ა. ჭავჭა.).

დახაშმულ-ი 1. არაჯანსაღი, დაავადებული, ციებცხელებიანი (ადგილი). ადგილი იყო დახაშმული, ჰაერი - ბოტორო (გ. ლეონ.). 2. მონამლული, მოშხამული, გამწარებული. [თეიმურაზი] ჩანჩალით დაეხეტებოდა და თავის დახაშმულ სიცოცხლეს ძლივს დაათრევდა (მ. ჯავახ.). „[თეიმურაზი] ვერ დარჩება თავის დახაშმულ ბედის ანაბარად“ (მ. ჯავახ.).

დახლ-ი გასაყიდი საქონლის დასაწყობი მაგიდა. „რა ჩემი საქმეა სკოლა და დახლი?“ (მ. ჯავახ.).

დახლიდარი-ი [არაბ.-სპარ.] დახლთან მდგომი, მოვაჭრე, ნოქარი, გამყიდველი. „მე გახლავართ ერთი სომხის სოფადგრის დახლიდარი“ (ილია). „თეიმურაზმა აკი იპოვნა... შესაფერი საქმე... - ჯაყოს დუქანში დახლიდარად“ (მ. ჯავახ.).

დახლიდარობა დახლიდარის საქმიანობა, - დახლთან ვაჭრობა. „ცუდღებრალოდ ხეტიას ისევ დახლიდარობა სჯობია“ (მ. ჯავახ.).

დახსნი-ს ძვ. მოაშორებს, გაათავისუფლებს. ვინ მოგიხილოს, რომელ მყისევ თვისთა ფიქრთ შვება არა იპოვოს და არ დახსნას გულსა ვაება? (ნ. ბარათ.).

დახსნილობა ძვ. „შიში, სიზარმაცე“ (ი. აბულ.). „მე უწყი დახსნილობა მსახურთა შენთა“ (ბასიან.).

დახუნძლავ-ს შეესევა, უხვად აავსებს (როგორც ხეს ნაყოფი). ბავშვებს ჭილყავით დაეხუნძლათ ალვის ხეები (კ. გამს.).

დახუნძლულ-ი უხვად მოსხმული, ნაყოფით დატვირთული, დამძიმებული (ხე). ვენახში დიდი ჭერამი გვედგა, - შებუთქილი, დახუნძლული (რ. ინან.).

და-ჰ-ჴსნი-ს მოაშორებს; დაარღვევს, დაშლის (იხ. დახსნის). „ჯუართა ჭრის-ტჴსითა ჯუარი დამინერია, რათა მიზუნი ყოველივე დაჴსნა“ (გრ. ხანძთ.).

დაჯაბნდება-ა ჯაბანი, მხდალი გახდება, - შეშინდება. დაჯაბდნენ გულად მამაცნი, მძლეთა მერძოლთა მძლეველნი (დ. გურამ.).

დაჯალდავ-ს კუთხ. დაჩაგრავს, დაჯაბნის, დათრგუნავს. გულს ისე დაეჯალდა გონება, რომ თავის სასურველს სურათებს ცოცხალს ჭემმარტებად წარმოუდგენდა (ა. ყაზბ.).

დაჯარდებ-ა კუთხ. „ჯარად დასხდება“ (ალ. ჭინჭარი). ხალხი დაშოშმინდა, დაჯარდა (ვაჟა).

დაჯეგილ-ი გათელილი, გაქელილი. გვიმრა დათქერილი იყო ირგვლივ, სისხლს დაეცვარა დაჯეგილი ბალახიც (ქ. გამს.).

დაჯერებული-ა სიმართლედ, სინამდვილედ მიაჩნია, სჯერა, სწამს. ზოგი კიდევ სულგანაბული შესცქეროდა [მოძღვარს], თითქოს დაჯერებულია, იმის პირიდან ოქრო გამოივარდება (ილია).

დაჯინებულად დაჟინებით, ახირებულად. „ერთი შენი დაჯინებულად ლაპარაკობ დღეს, პლატონი“ (დ. კლდ.).

დგა ძვ. იდგა. დგა კაცი ერთი სპილენძისა (ნინო). დიაკონი ვინმე ერთი მის ეპისკოპოსისა დგა წმიდისა შუშანიკის თანა (შუშან.).

დგა-ს ბინად არის, ბინადრობს, დასახლებულია, ცხოვრობს. „იარე ჩემთან, აი, აქვე ვდგევარ“ (ილია).

დგამ-ი ავეჯი. [წონაი] მდულრავედა დგამს, ნოხებს, ფარდებს და ღოშაკებს (ქ. გამს.).

დგანდგარ-ი გრიალი, ზრიალი. ეს რა ხმა ესმის, დგანდგარი? (ვაჟა).

დგანდგარებ-ს გრიალებს, ზრიალებს. ღამეა ბნელი, დელგამა, დგანდგარებს არემარეო (ვაჟა).

დგანედ ძვ. იდგნენ. წმიდასა ეკლესიასა ლოცვასა მათსა არა აქუნდა უბნობაი ურთიერთას, არამედ შიშით დგანედ, ვითარცა ზეცას წინაშე ღმრთისა (გრ. ხანძთ.).

დგნალ-ი კუთხ. წნორის ჯიშის დაბალი ტანის ხე. აქვს ქვემოდან თეთრი ბუსუსით დაფარული ფოთლები და პატარა კონებად შეკრებილი ბუსუსოვანი ყვავილები, იზრდება ტყის პირებში, – მდგნალი. ჩვენს ზევით იყო დგნალები, ერთმანეთზე მიწყობით ამოსული (ვაჟა).

დედა 1. ძვ. ქალი, დედაკაცი. და მივიდოდა წმიდისა მის თანა ამბოხი მრავალი დედებისა და მამებისა (შუშან.). რა იქნებოდა, რომ ჩვენთა დედათ სულიცა თქვენი გამოჰყოლოდათ? (წ. ბარათ.). 2. მონასტერში აღკვეცილი, მონაზონი ქალი. [დომიტრიო] ნეტარსა დედასა ფებრონიას განეზარდა და მამისა გრიგოლისდა დაემონაფა (გრ. ხანძთ.).

დედაბოძ-ი ბანიანი სახლის – დარბაზის შუაგულში აღმართული მთავარი

ბოძი, რომელსაც ეყრდნობა სახურავის კოჭები. ხმალი... ჩამოჰკიდეს... დედაბოძზე (ვაჟა). ეს იყო ჩვეულებრივი სოფლური დარბაზი უზარმაზარ დედაბოძზე დაყრდნობილის სახურავითა (ქ. გამს.). || ფიგურ. „ნაილო შავმა მინამ ჩემი თვედორეი წამოგვექცა, ოჯახო, დედაბოძი, დავიმინდათ, თოფო და ხმალო, თქვენი ფანდი ვაეკაცი“ (ილია).

დედაბუღიანად მთლიანად, მთელი ოჯახით. სადაც... მამაჩემის ნაწილი გადავიდოდა, ჩვენც დედაბუღიანად ავიბარგებოდით და იმ ქალაქში დავსახლდებოდით (ა. სულაქ.).

დედაზარღ-ი ძვ. ობობა. ვითარცა ქსელი დედაზარღისაი წინაშე ქარსა (გრ. ხანძთ.).

დედაკაცობა გათხოვილი, დაოჯახებული ქალის მდგომარეობა. როდესაც ქალობიდან დედაკაცობაში პირველი ნაბიჯი უნდა შემოედგა, [მზალს] გული როგორცა აუკანკალდა და წარსული შენანდა (ა. ვაზბ.).

დედამძუძე ძიძა. [მამამშემ] ცხედართან მიიყვანა მამამძუძე, დედამძუძე და ძუძუმტენი (ქ. გამს.). დალაღებდაგლეჯილი დედამძუძე კოდა (ქ. გამს.).

დედაღვთისა ღვთისმშობელი, იესო ქრისტეს დედა. გულზედ მოეშო, კვლავ სასობით დედაღვთისასა მიაპყრა თვალი (ილია). ეს პატარა კახეთიც ხომ ნაწილია იმ დიდი საქართველოსი, რომელიც წილად ჰხვდა ღვთისმშობელს და დედაღვთისა განა ხელს აიღებს თავის საუფლისწულოზე? (აკაკი).

დედაშვილობას თხოვნის, ვედრების, დაფიცების გამომხატველი სიტყვა (ასე მიმართავენ ურთიერთს ასაკით დედა-შვილად მისაჩნევი პირები). „დედი, დედაშვილობას, მითხარი ჩემი ძმები აქა მუშაობენო?“ (ზღაპ.). || ფიგურ. დედაშვილობას, ბევრს არ ვთხოვ, შენს მინას მიმბარეო, ცა ფირუზ, ხმელეთ ზურმუხტო, ჩემო სამშობლო მხარეო (აკაკი).

დედანულ-ი ძვ. ცოლ-შვილი, ქალე-ბი ბავშვებით. ცალკე სერზე უთვალავი გადმომდგარა დედანული, სხვებზე მეტად დასტყობით საზოგადო სიხარული (აკაკი). შორენა და გურანდუხტი ერისთავთა დედანულებთან იდგნენ (ქ. გამს.).

დედოძარღ-ი „მთავარი ძარღვი“ (VI კლ. ქრ. 1999 წ.). ხის დედოძარღვიდან წითელი... სითხე მოჟონავდა (წ. დუმბ.).

დედულ-ი 1. ძვ. დედისაგან მემკვიდ-

რეობით მიღებული მინა, ქონება. და ზენონ გულს ეტყოდა, რათამცა მაშული და დედული დასა თვისსა დაუტევა (გრ. ხანძთ.). 2. იხ. დედუღეთი. დედული ჩემი არის პატარა სოფელი ხომული (დ. კლდ.).

დედუღეთი-ი დედის სამშობლო: სოფელი, ნათესავები. პოლკოვნიკს ბავშვობა დედუღეთში ჰქონდა გატარებული (რ. ინან.).

დეეძი-ა არ უარყოფით ნანილაკთან ერთად - არ დეეძია: არ დაეძებდა, არ დაგიდევდათ. თუმცა თვითონ [ქაიხოსრო] მღვდლობას არ დეეძია, უფროსი შვილი ნიკო კი სამღვდლოდ გამოზარდა (დ. კლდ.).

დევიზი-ი ძირითადი სამოქმედო დებულება. „არ დაივინყო ღღევანდელი შენი ანდაზები და დევიზები!“ (მ. ჯავახ.).

დევისპირა ბალახი, იკეთებს მრავალფერ ყვავილებს. [მინდამ] დევისპირას ნააღლო ხელი. „დაბეჯილს ვარჩენო და ძვალდამსხვრეულს,“ - თქვა დევისპირად (კ. გამს.).

დეზი-ი მხედრის ფეხსაცმლის ქუსლზე დასამაგრებელი რკინის რკალი - ნვეტიანი, ცხენის საჩხვლეტად და გასაჭენებლად. „მხედარი არა ხარ და ნუჯღღასანი, დეზები რად გაკრავსო?“ (საბა). ბეღაღუბანათვის საჭირო აღარ იყო არც დეზი და არც მათრახი (აკაკი). [გირმელმა] დეზი ჰქრა ცხენს, რადგან ბოგირზე გადასვლისას გაზრდა იგი (კ. გამს.).

დეა დაბალი ბურქი, აქვს მოგრძო ფოთლები და მსხვილი მოთეთრო ან მოვარდისფრო ყვავილები, იზრდება მთაში. „უნაპუაოგო!“ - მისძახდნენ [ალაზას] ტანღანკეპილნი დეკანი (ვაჟა). დეკათი მოფენილ ტაფობს მიადგნენ ერთს (კ. გამს.).

დეკანოზი-ი 1. უფროსი მღვდელი. ოდეს დეკანოზიან ჯამის-ნირვისათჳს ჟამსა პრეკოს, მამინ ყოველნი მღვდელნი მუნ არა მივიდენ (გრ. ხანძთ.). ნინონინდის დეკანოზის ასული - დედაჩემი - მინგაზრდილი ქალი იყო (გ. ლენ.). 2. კუთხ. ხატის მსახური, რომელიც საეკლესიო წესებს ასრულებდა. იქვე მისულიყვნენ დეკანოზები, სასოფლო დროშებით და ხევისბერ გოჩას გარს შემოხვეოდნენ (ა. ყაზბ.). [გირმელი] გაოცებული შესცქეროდა ფხოველთა ხატებს, მათ დეკანოზებს (კ. გამს.). [ხატში] დასტურები და დეკანოზები ათევენენ ლამეს (გ. ჩოხ.).

დეკანოზობა დეკანოზის (მნიშვ. 1.) საქ-

მიანობა. „ორმოც ნელ დეკანოზობას ჩემსა და მატოის მღვდლობასა საცეცხური მან ჳელისა ჩემისაგან არა ოდეს მიხუნაო“ (გრ. ხანძთ.).

დეკეული-ი საფურე ხბო წლიდან დამაკებამდე. „როცა მუცლიდან გამოილო [ჩემი შვილი], სამ თვეს დეკეულის ფაშვში შეინახე“ (ზღაპ.).

დეღგმა კოკისპირული წვიმა, თავსხმა. ლამეა ბნელი, დეღგმაა, დგანდგარებს არემარეო (ვაჟა).

დემონი-ი [ბერძ.] ავი სული, ეშმაკი. „და გადაეყურებ აღმას უფესკრულებს, ევალდაკვალ ჩემი დემონი მომდევს“ (ტ. ტაბ.).

დენდი „[ინგ.] მამაკაცი, რომელიც კოპნიად იცვამდა და მალალ საზოგადოებაში მიღებულ წესებს ზედმინეენით იცავდა“ (ქეგლ). ევროპულ ჩარჩოში დენდათ მოკვეთილი... თუ შეამჩნევდა, რომ [ქალს] დასცვენოდა უმანკობის ფიფქი (ნ. ლორთქ.).

დენიე „[ფრან.] ძველებური ფრანგული მონეტა“ (მ. ჭაბ.). დენიეს ღირებულების სამაჯურებში ბლომად ღვინო მოგვეცეს (მ. მგალ. თარგმ.).

დერვიში-ი იხ. დავრიში. გახდი დერვიში, უსამშობლო გლახაკათაგანი (კ. გამს.).

დერვიშობა-ა დერვიშის საქმიანობა. [ფარსმანმა] დერვიშობა დაიწყო, მთელი ეგვიპტე შემოიარა (კ. გამს.).

დერმატინი-ი „[ბერძ.] ტყავის მსგავსად დამზადებული წყალგაუფავალი ქსოვილი (იხმარება სავარძლის გადასაკრავად, წიგნის ყდისთვის და სხვ.)“ (ქეგლ). [გოგის] ჩანთა (რბილი დერმატინის საქალაღდე უკან ეჭირა ორივე ხელით (რ. ინან.).

დერციკი-ი თერძი, მკერავი. „აქ ერთი დერციკის ცოლი გახლავთ, ჩემი მამიდაშვილი“ (აკაკი).

დესანტი [ფრან.] მტრის ტერიტორიაზე ფარულად გადასხმულ მეომართა ჯგუფი. სოფლის გუშაგანი... ფრთხილობენ, რომ ზურგში გადმოსულმა მტრის დესანტმა ბინა სადმე მათ მახლობლად არ დაიდოს (დ. შენგელ.). „თავი მოგვეჭრა, ...დესანტი ვერ აღმოვაჩინეთ“ (დ. შენგელ.).

დესპანი-ი რომელიმე ქვეყნის მოციქული, წარგზავნილი. მაისის მინურულში ბიზანტიაში ჩავიდნენ დესპანები (კ. გამს.).

დესპოტიზმი-ი ხელისუფლების სისასტიკე, დაუნდობლობა. „მთელი ქალაქს კარცერებით მოუფენდი“. - „რაო?.. ეს რა - დესპოტიზმია?“ (გ. დოჩ).

დვრინავს-ს ბანს აძლევს მომღერალთა გუნდს. ორ მწკრივად ცეკვავდნენ, თანაც ორპირად მღეროდნენ ხატონები... მთელი მწკრივი დვრინავდა, იმეორებდა სიმღერას ერთხმად (ქ. გამს.).

დვრიტა ძუძუთა საქონლის (ხბოს, ბატკნის, ციკნის) კუჭიდან ამოღებული მასა, იყენებენ რძის შესაყველებლად. || **ფიგურ**. [ჩემმა ქვეყანამ] იქნება მიმოთვისოს კიდევცა, რადგან ჩემში მანცდამანც ჩემი ქვეყნის დვრიტა დადებული (ილია).

დია ძვ. დიდად, ძალიან, ძლიერ. [ერთ კაცს] ცოლი თან მოჰყვანდა, დია ლამაზი და კარგი ქალი (საბა). დია კარგი სახლი იყო (საბა).

დიაკვანი-ი ეკლესიის მსახური, მღვდლის თანაშემწე. დიაკვნის ზანტ ლილინზე ჩათვლებილი ქალები... [ეკვირინესა და მისი რძლის] მოსვლამ გამოაფიხილა (დ. კლდ.). ქართული წერა-კითხვა მასწავლა ერთმა დიაკვანმა (ნ. ლომ.).

დიაკონება დიაკვნის საქმიანობა. იპოვა ერთი ვინმე... დიაკონებასა შინა და ტფილის აღზრდილი... და მოციქულად მავალი ამოტყურაპალატსა წინაშე (გრ. ხანძთ).

დიამბეგი-ი „ძვ. მოსამართლე, მსაჯუელი“ (ქეგლ). [ლუარსაბი] ზამთარში კიდევ პერანგზე ქურქს წამოსხამდა, თუ ვინმე დიდი კაცი ენეოდა, ვთქვათ, თუნდა დიამბეგი (ილია). „ასე ვილაპარაკებ პოპომნიკთანა, დიამბეგთანა, ნაჩაღნიკთანა“ (გ. ერისთ.).

დიად ძვ. იხ. დია. ერთი აქლები და ერთი ვირო, დიად დალღეტილნი, დამძობილდნენ და თავის პატრონს გაეპარნენ (საბა). ერთი ქოსა იყო ერთსა სოფელსა შინა დიად გლახაკი (საბა).

დიაცი-ი „[შემოკლებული სიტყვა დედაკაცი] დედაკაცი, ქალი“ (ქეგლ). „ყოველი დიაცი რეგვენია“ (ბასიან.). მას დიაცსა რა დათვის სიმყრალე ეცა, განერწყვა (საბა). მე ძალადობას არ ვხმარობ. დიაცითან ძალადობა რაი ვაჟკაცის წესია (ა. ყაზბ.).

დიაცობა გადატ. ვაჟკაცისთვის შეუფერებელი ქმედება, ქალაჩუნობა, ლაჩრობა. ჩვენი ხალხი მტერთან იქამდისინ შეუბრალეული არის, სანამ ღონიერიან, მაგრამ თუ დასუსტდა, უბედურებაში ჩავარდა, მაშინ იმასთან მტრობა დიაცობად მიაჩნია (ა. ყაზბ.).

დიაცურად დედაკაცურად, არაეაჟკაცურად, ლაჩრულად. „მე გულითადი მწუხარე ვარ იმ უკაცურობისათვის, ვინც შენ ეგრე მოგპყრობიან, დიაცურად მოქცეულან (ა. ყაზბ.).

დიბა ძვირფასი აბრეშუმის ქსოვილი, - ფარჩა. აღმასის ქუდები, დიბის კაბები... მარგალიტის სამკაულები... ნიღაბი ყოფილა (ქ. გამს.). || **ფიგურ**. დროს არ უყვარს დიდხანს დგომა და ყვაილებს ართმევს დიბას (გ. ტაბ.).

დიდის ყოფით, დიდის ყოფითა და ამბით დიდი ამბით, დიდი პატივით, დიდებულად. [მოსეს ოჯახში] დიდის ყოფით მიიღეს დაეითი (ილია). დიდის ყოფითა და ამბით დაამარხებინა არჩილმა გიორგი (ილია).

დიდბინდი-ი გვიანი საღამო კარგად დაბნელებამდე. კესო... ბაღში იყო ხოლმე ყოველ დღე და თითქმის საღამომდე, დიდბინდამდე არ აგონდებოდა, რომ სახლშიაც შესვლა საჭიროა (ილია).

დიდვახშმობა შუალამე. ლამე კი მიდიოდა და მიდიოდა, დიდვახშმობას გადასცილდა (ილია).

დიდმარხვა, დიდი მარხვა აღდგომის წინა შვიდკვირიანი მარხვა. და ვითარცა მოინინეს დიდნი იგი მარხვანი, მივიდა ნეტარი იგი შუმანიკ მახლობელად წმიდასა ეკლესიასა და იძია მცირც სენაკი და მუნ დაეყუდა (შუმან.). ყოველთა დღეთა ამის ნეტარისათა წმიდათა მათ მამათა მონასტრებისათა აღებო მას წინაშე გარდაიწადიან ხანძთას და პირმარხვად მიიღიან კანონი დიდთა მარხვათათეს და წარვიდიან (გრ. ხანძთ.). სამწუხარო დრო ჩვენთვის დიდმარხვა იყო: მთელი დღე საღამომდის, სანამ ლოცვა არ გამოვიდოდა, წყლის მეტს არაფერს მიგვაკარებდენ (აკაკი).

დიდმრეველიანი-ი მრავალმრეველიანი (იხ. მრეველი). „[უპისკოპოსი სასიძოს] საცხა კარგად, დიდმრეველიან ეკლესიაზე ამწესებს“ (დ. კლდ.).

დიდო „იბერიულ-კავკასიური წრის მცირერიცხოვანი ხალხი დალესტანში“ (ქეგლ), დიდოელი. ეგრეთ ქართლი და კახეთი დარჩა თურქთა, ლეკთა, დიდოს (დ. გურამ.). თალაგვა კოლონკელიძეს კვლავ შემოეყვანა დიდოთა და ლილვთა ლაშქარი ფხოვი (ქ. გამს.).

დიდროა მდინარეების ადიდება (ვაზაფხულზე), წყალდიდობა. დაიწყო მდინარეების საგაზაფხულო დიდროაი (ქ. გამს.).

[მეფე ნატრობდა], ერთად დალუპულიყვნენ თუნდაც გირმელი და გიორგი ისე, როგორც დაუღვლილ კამეჩებს მოაშთობს ხოლმე დიდროასი უამს არაგვი (კ. გამს.).

დიდხუთშაბათ-ი ქრისტეს ნამების წინა დღე, ვნების კვირის ხუთშაბათი. მჭედ-ლები დიდხუთშაბათ დღეს გრდემლზე კევრს დაპკრავენ ხოლმე (ზღაპ.).

დიკა „საქართველოს მთიანეთში გავრცელებული საგაზაფხულო ხორბალი“ (ქეგლ). უფროსი სათესავი მთასა შინა იქმნებოდა თოვითა: სანუნე და დიკაი (გ. მთანმ.).

დილაბინდზე იხ. დილაბნელზე. მაშინ კარგია კაი ყმა, რო დილაბინდზე დგებოდეს, იცვამდეს გრილსა რკინასა, „ომს ვიზამ!“ – იმუქრებოდეს (ხალხ.).

დილაბნელზე განთიადისას, გათენები-სას, ალიონზე. დილაბნელზე სოფლის გასადევარს მივადექი (კ. ლორთქ.).

დილეგ-ი საპყრობილე, საკანი. შესაძლოა, ჭიბურ და თალაგვა მცხეთაში მყოფდეთ დილეგში სადმე (კ. გამს.).

დილილმე სიხარულის, აღტაცების შე-ძახილი. „დილილმე, დილილმე!“ – სიხარუ-ლით დაიძახა ქაჯანამ (ნ. ლომ.).

დილიჯან-ი [ფრან.] ძველებური დიდი დახურული ეტლი, – დილიჯანი. გზად დილიჯანი... ბევრი უნდა მეტირნა (გ. ლეონ.).

დინარ-ი ოქროს ფული. [მელქისედეკს] უხაროდა კიდევც..., რომ... დაპკარგა ანტიო-ქის პატრიარქმა, ...ათასი ოქროს დინარი (კ. გამს.).

დინდგელ-ი ცვილისებრი მასა, რომელ-საც ფუტკრები ამზადებენ სკის საგო-ზავად. „თუმცა პაუჟამ მითხრა ცისა – დინ-დგლოსა არისო, – მაგრამ ვასომ, ეს რომ ვუთ-ხარი, სიცილი დაინყო“ (ვაჟა). [არსაკიძემ] ფია-ლებს შორის სავეებით უცნაური ნივთი იპოვნა ერთი, მტვერსა და დინდგელში ამოგანგულული, გასწმინდა, დინდგელი შემოაცალა (კ. გამს.).

დიპლიპიტო დასარტყმელი საკრავე: ქვევრის ფორმის ორი თიხის ქილა (პატარა და მოზრდილი) პირზე ტყავ-გადაკრული, უკრავენ ორი ჯოხით. გაისმა დამო და დიპლიპიტო და თითო-თი-თოდ გამოვედით პატარძლები ესათამაშოდ (ე. გაბ.).

დირე გათლილი ხე, დატანებული კარის

ძირას, დერეფნის ნაპირას ან სახუ-რავის საყრდენად კედლის თავზე. ჩა-მოჯდა ოთარაანთ ქერივი დერეფნის დირეზედ (ილია). [თეიმურაზმა] მოწყვეტილი ფეხები კა-რების დირეზე ძლივს გადაათრია (მ. ჯავახ.). [ნიკოლოზის] ცოლი კარების დირეზე დაჯდა (ს. მგალაბ.).

დიყ-ი მაღალი მცენარე, აქვს ღრუ ღე-რო, დიდი დანაკეთული ფოთლები, ქოლგად შეკრებილი პატარა ყვავი-ლები, იზრდება მთაში; ღეროს ჭამენ. „დიყი, შუპყა, შამბი... შფოთავდნენ“ (ვაჟა). წყლის პირას ვიჯექ და დიყის სტივრს ვაკე-თებდი (ვაჟა).

დოვლათ-ი დიდი ქონება, სიუხვე, ბა-რაქა. ამ მთის კალთაზე, ნაცნობი შახტის თვალი რომ მიცქერის, მოდის და მოდის დო-ვლათი შავი ოქროს და გიშერის (ხალხ.). ჩვენ ერთად ავაჯვებთ დედამიწას დოვლათით, ერ-თად შევებრძოლებით ყოველგვარ გასაჭირს (ნ. ნაკაშ.).

დოი-დოი კუთხ. ბატების მოსახმობი ძახილი. და ქალი ჰკივის იმ „დოი-დოი“-ს (გ. ტაბ.).

დონჯის შემოყრა წელზე გვერდებიდან ხელების შემოჭდომა განზე განუ-ული იდაყვებით. „გორგის] ერთი დონჯის შემოყრა-ლა აკლია, თორემ თავადიშვილია და თავადიშვილიო“ (ილია).

დოლაბ-ი წისქვილის დიდი მრგვალი ქვა, რომლის მეორე ქვაზე ტრიალი-თაც იფქვება მარცვლეული. (ვაჟას) ცალ ხელით დოლაბი მიაქვს (ხალხ.). სანახე-ლი ისე ტრიალებდა, როგორც წყალმიშვებულ დოლაბი (ლ. ქიარ.).

დოლბანდი [სპარ.] მაშმადიან მამაკაც-თა თავსაბურავი, თავზე დასახვევი ნა-კეცებიანი რბილი ქსოვილი, – ჩალმა.

დოლბანდიან-ი თავზე დოლბანდმოხ-ვეული, ჩალმიანი. დოლბანდიანი ჯარები სიკვდილის პირით მოდიან (გ. ლეონ.).

დოლობა დოლის დრო, როცა ბატკანი ჩნდება (გაზაფხულზე). დოლობაც ამ დროს არის, გვიჩნდება ბატკნები (ვაჟა).

დომხალივით აირევა (აერევა, არეული) ყველაფერი ერთმანეთში აირ-დაირე-ვა, ყველაფერი აყრილ-დაყრილი იქ-ნება. დგას ბიჭი გაოგნებული და აღარ იცის.

რა ქნას, ძველი და ახალი მოგონება და სინამდვილე თავში დომხალივით აერია და მარტობისაგან თავზარი დაეცა (ზღაპ.). უზარმაზარი ხეები ითხრებოდნენ, ძირიანად იგლიჯებოდნენ და ერთმანეთში დომხალივით არეული შეუყოვნებლივ დამაყრუებელის გრიალით თავევე მოჰქროდნენ (ა. ყაზბ.).

დონ [ესპ.] ბატონი; წინ ერთვის ესპანელ აზნაურ მამაკაცთა სახელებს. დონ კიხოტმა [ქალს] დიდი მადლობა გადაუხადა (ნ. ავალ. თარგმ.).

დონა [იტალ.] ქალბატონი. [მეორე ქალისგანაც] მიიღო დაპირება, რომ თავის სახელს დონას მიუმატებდა და დონა მოლინერას დაირქმევდა (ნ. ავალ. თარგმ.).

დონდლედ აგებული სუსტი, უძალო, უღონო. „ბეჩავსა ვისღაც გამსგავსე, დონდლედ აგებულს ყოროთა“ (ეყაა.).

დონდლო დუნე, მოშვებული, უძალო; მოუქნელი. [ჯაყომ] დამდნარი, დონდლო... ხელები... ხევისთავისა... დათურ თათში... ჩაიბლუჯა (მ. ჯავახ.). „[გლეხები] ჩაკირულნი არიან, ჩვენ - დონდლონი, დუნენი“ (ილია).

დორი იხ. დოშაკი. ქვეშაგებს თვალი მოჰკრა გიორგიმ, დორებს, საფენებს (კ. გამს.).

დორანი „მყუდრო ადგილი წყალში, სადაც თევზები თავმოყრილი არიან“ (თ. სახოკ.).

დოსტაქარი - ქირურგი, დასტაქარი. გულსკოვზიდან ირიბად ნასული [ტყვია] ნენებს ქვემოთ გამოსულიყო. ჯიბისკენ ხელი წაიღო დათვია, ნაცადმა დოსტაქარმა, ხელსაწყოს ამოსაღებად (კ. გამს.).

დოქი თიხის ჭურჭელი, ყელიანი, ყურიანი, კოკაზე პატარა (წყლისა, ღვინისა). მერე კიდევ ჰკითხა დევმა: „დოქის კაცები ხართ თუ ყანწისაო?“ (ზღაპ.). „ნელა, ბიჭო, დოქი არ გატეხო!“ (დ. კლდ.). ყოველ ნუთში სახმარებლად წყლით სავსე კოკები და დოქები იდგა (ლ. ქიაჩ.).

დოლი ცხენების რბოლა, შეჯიბრი. დოლის სეზონი მოთავეებულია (კ. გამს.).

დოღრილა აქ: ღრილა, მყვირალა. „დაანებეთ თავი იმ დოღრილა ამლაპუნესაც!“ (რ. ინან.).

დომი ლორად გამოყვანილი (დამარილებულ-შებოლილი) გვერდები თართისა (ზუთთისა...). [ლუარსაბს] თვალეში სულ ზურგიელი, თართის დომი, არტალა

ნიერთ და ამისთანა გაეჩხირებოდა ხოლმე (ილია). „ეს დომი მაგ გადაზელილზე უკეთესია“ (ჭ. ამირეჯ.).

დოშაკი ბუმბულის ლეიბი. [ნონაი] მდულრავდა დგამს, ნოხებს, ფარდებს და დოშაკებს (კ. გამს.). სილატაყე სუფევდა ირგვლივ... დაფხრნელი მუთაქები და დოშაკები ეგდო კუთხეში (კ. გამს.).

დრაკონი [ბერძ.] ზღაპრული ცხოველი: მრავალთავიანი, ცეცხლისმფრქვეველი, ფრთოსანი გველი, - გველემშაპი. ეს ბალები იყო ქვეყნიერების დასალოერში... სდარაჯობდა უზარმაზარი დრაკონი, რომელიც არასოდეს არ იძინებდა (მით).

დრამა ძე. ვერცხლის ფული. [წელმნიფემან] მიანიჭა მამასა გრიგოლს და მოყუსათა მისთა დრამა ათი ათასი და ყოვლითა კეთილითა აღაუცნა (გრ. ხანძო.).

დრაჰკანი [სპარ.] ძე. „ოქროს ფულის ერთეული, იწონიდა ოთხ გრამს“ (ქეგლ). გულოანსა პირი ბრონეულისა ყვაკილსა უჯკანდის და ჯაბანსა სიყვითლითა - დრაჰკანსა (ვისრამ.).

დრკუ მრუდე, ირიბი, გახრილი. || გადატ. არამართალი, ცრუ. მოციქული მმა - მტყუერად მათ სახელ სდებს, რომელთაცა დრკუთა მათ მოძღუართა მათა პრქვან (გრ. ხანძო.).

დროგი [რუს.] გრძელი ოთხთვალა ურემი, უბამენ ცხენებს. [ძნელადის ქალმა] მოკიდა თხას ხელი, ძალით მიათრია ბოშების დროგთან და ზედ მიაბა (ნ. დუმბ.).

დროგადასული - ძლიერ მოხუცებული, ძალზე დაბერებული. თუმცა კი შერჩა ნადილი ძველი, შრომის სურვილი იმ უბედურსა, მაგრამ არც ღონე და აღარც წელი აღარ მოსდევდა დროგადასულსა (ილია).

დროული ხანში შესული, ასაკოვანი, მოხუცებული. [მღვდელმა] ერთ ვილაცა დროულ კაცს თვალი შეასწრო (ილია). „უშვილო კაცი ხარ, დროული“ (ილია).

დრო უნერს დრო უდგას, დრო მოუვიდა. „დრო კი უნერს, მაგ ხნის ბიჭებს შვილე-ბიჭა ჰყავო“ (ილია).

დროშინი - კუთხ. საომრად გამზადებული ლაშქარი ან სალოცავში მიმავალი მლოცველები, რომლებსაც დროშით წინ მიუძღვის ხევისბერი. „მზიავ, წამოდექ, გაჰხედე, აგერა შენი ქმარია,

დროშონთ მასდევს მხარდამხარ, ამომავალი მთვარია" (ვაჟა).

დროშის თავი ძვ. კუთხ. სათემო დროშა, რომელიც სასოფლო დროშების მეთაურად, მთავრად ითვლებოდა. [ხევისბერი გოჩა და მისი თანამემნენი] ორი კვირის მარხულობაში და ლოცვაში იყვნენ, რომ სათემო „დროშის თავის“ შეხების ღირსნი გამხდარიყვნენ (ა. ყაზბ.). [სასოფლო დროშები] რამდენსამე წუთს შემდეგ დროშის თავს გარს შემოახვიეს (ა. ყაზბ.).

დროშა [რუს.] „ღია მსუბუქი ოთხთვა-ლა ეტლი“ (ქეგლ). „ფიცხლავე დროშა მომგვარე, თორემ ცხენებს დავჭრი ყელსა“ (ხალხ). „მამათქვენს... არქიელიც უნდა მოეწვია, მაგრამ დროშის ცხენები ვერ ეშოვნათ“ (ილია).

დრტივინვა ლელვა, შფოთვა (უქმაყოფილების ნიშნად). სულ ტყუილია, რასაც ეხლა პგრძობ, ქვეყნის დრტივინვა დაუძინარი (ილია). ერთი დედაკაცი დათას პირსახეში ეცა და თვალების კანგრა დაუნყო. ხალხში დრტივინვამ იმატა (მ. ჯავახ.).

დრტივინვა ძვ. იხ. დრტივინვა. დრტივინვა იყო მათ შორის ყრმათა მათთვის მოყვანებისა (გრ. ხანძთ.).

ს-დრუზავ-ს ჩასცხვებს, ჩაარტყამს. „ასეთსა გდრუზავ მაგ გოგრაში, რომ თვალე-ბიდან სულ მამხალევი ნამოჰყარო“ (ე. გაბ.).

დუბელა დამდგარი წყალი, გუბე. დუბელა რუში ბატ-იხები ჰყვივინებენ (მ. ჯავახ.). „ძარღვეში ცხელი სისხლის მაგივრად ჭაობის დუბელა ჩაგისხავს“ (მ. ჯავახ.).

დუგუნ-ი ძვ. „სხვათა ენაა, რომელსა ჴორცთა ზედა დაისმენ კაცნი ნათხისა (= ჩირქის) სადინებლად“ (საბა), – ნურბელა. ყადს თურუ ქარი სჭირდა და ორსავ ბარკალზე შიგნით დუგუნები დაესხა (საბა).

დუდგულა კუთხ. ბურჩქი, აქვს დაკბილული ფოთლები და ქოლგად შეკრებილი პატარა ყვავილები, რბილი, ფაშარი გული. ისხამს წვრილ შავ ნაყოფს, – დიდგულა. ნიფელი, თხილი, თამელი, დუდგულა გარშემო მებევვიან (ვაჟა).

დუდუკ-ი სალამურის მსგავსი ჩასაბერი საკრავი, სასულე-სათითურებიანი. შვიყარუნ [თაგვები] საღამოზე ერთად, დაჰკრეს დაფს, დოლს, დაირას, დუდუკს, ზურნას (ვაჟა). ცეკვამ უცბად შესცვალა დუდუკის

წყნარი შიქასტა (ე. გაბ.). დუდუკის ნაცვლად – ქარხნის საყვირი, დუშბო და ზილი დაახშო რკინამ (ი. გრიშ.).

დუელ-ი [ფრან.] ორთაბრძოლა ერთ-ერთი მონინაალმდეგის გამონწვევით; წინასწარ თანხმდებოდნენ იარაღზე, სროლის წესზე. ავსტრიაში ყოფინასს სტუდენტმა ნიკო ლორთქიფანიძემ დუელში გამოიწვია ლექტორი, რომელმაც მისი პიროვნული ღირსება შეურაცხყო (ე. როდონ. და სხვ.)

დუელიანტი-ი (სწორია დუელანტი) დუელის მონანლიე. ღირსების გამძაფრებულმა გრძნობამ [ნ. ლორთქიფანიძე] ორჯერ დუელიანტადაც კი აქცია (ე. როდონ. და სხვ.).

დუიმი-ი [ჰოლან.] ძვ. სიგრძის საზომი ერთეული, – გოჯი (იხ.). დედაქალაქს... თერთმეტი დუიმის სისქის გალავანი ერტყა (მ. ქარჩ.).

დუკა დიდი ფეოდალი, მთავარი. [ახ-ნაურმა ძე] წარიყვანა და მიართვა დუკასა, პატრონსა ბეჩისასა (საბა). გამოვიდა დუკა გარისხებული (საბა).

დუმა ცხერის ცხიმოვანი, სქელი კუდი (გამოჰყავთ ლორივით). მაჭამეს დუმა და ხალი, მახვრიტეს ხინკლის წენია (დ. გურამ.). ცხერები მოგოგავდნენ თოვლიან გზაზედ და მოაქანებდნენ თავისებურად დუმებსა (ილია). გაბიო სხვენზე აძვრა, სამწლიანი დუმა ჩამოილო (ე. გამს.).

დუშბო ბანი (სიმღერაში). დუდუკის ნაცვლად – ქარხნის საყვირი, დუშბო და ზილი დაახშო რკინამ (ი. გრიშ.).

დუნდგო ადამიანთა დიდი ჯგუფი, ბევრი ხალხი. ერთ წამს ურემს დუნდგო ხალხი დაედო და სეირს შეჰყურებდა (ე. გაბ.).

დუნია 1. მთელი ქვეყანა, მსოფლიო. უყურებ ამოდენა დუნიას (ვაჟა). თუნდა დუნია ჩემ მტრად გადაიქცეს, იმასაც არ შევარჩენ სისხლსა (ა. ყაზბ.). **2. გადაატ.** ძალიან ბევრი, აურაცხელი, უამრავი, დიდძალი. ეძებდა ამირანი თავის დახოცილ ძმებს მკედართა შორის, მაგრამ იმოდენა დუნია მკედრებში აგრე ადვილად როგორ იპოვნინდა?! (ზლაჰ.).

დუჟ-ი პირზე მომდგარი ნერწყვი, აქაფებული, ლორწოიანი.

დუჟისებრ-ი დუჟის მსგავსი. მოედო ცეცხლი კოპიტს, ანიშინდა მორი, ცოფიანის დუჟისებრი სითხე გამოეყო ნარტოალბს (ე. გამს.).

დუჟმორეულ-ი პირზე ქაფმომდგარი, პირაქაფებულის. გზა ვინრო იყო, ძლივს იკავებდნენ დუჟმორეულ ულაყებს (ქ. გამს.). როგორც კი ეშვებთანმა ტახმა თერძს თვალი მოჰკრა, დუჟმორეული გამოქანდა მისკენ (ჯ. ქარჩხ., დ. წერედ. თარგმ.).

დურბინდ-ი [სპარ.] შორეული საგნების დასანახი ხელსაწყო. „ქართულად ჭოგრი დურბინდს ჰქვიან, დურბინდი ჩვენებური სიტყვა არ არის“ (მ. ჯავახ.).

დურგალ-ი ხის დამამუშავებელი ხელოსანი. „ნეტა... ხარაზი, დურგალი ან ზეინკალი ვყოფილიყავ“ (მ. ჯავახ.). ათიოდე დურგალი... სამიკიტრო კამარას შესეოდა შესაკეთებლად (ლ. ქიარ.).

დუქან-ი წერილი სავაჭრო ან სასადილო ძველად. ნაშინდარში დიდი გზა გადის და დუქანს მუშტარიც ბლომად მოჰხედება (მ. ჯავახ.). თეიმურაზი დუქნის დირეზე ჩამოჯდა (მ. ჯავახ.).

დულაბ-ი საშენი მასალის (აგურის, ქვის...) შემეკავშირებელი ნარევი (ცემენტისა და ქვიშის ან კირისა და ქვიშის წყალხსნარი). ბერებს ქვა კედელში ჩაუშენებიათ, დულაბი არ ჰქონიათ... და ქვა დროთა განმავლობაში... ძირს ჩამოვარდნილა (ნ. წულ.).

დუყ-ი ნორჩი ყლორტი მცენარისა, - დოყი. ვალიყო აბულაძეც დუყის პირველ შემოსვლამდე ამ ვეება ფარდულეებში მუშაობს (ქ. ლორთქ.).

დუშმან-ი [სპარ.] მტერი. ჩვენ ვაჟი დაგვებადებია, ...დუშმანსა ქალი ჰგონია (ხალხ.). გაიგოს ჩვენმა დუშმანმა, არ გვაქვს უჯიშო გვარია (ვაჟა).

დუხჭირ-ი ძე. ულამაზო, მახინჯი, შეუხედავი. ცოლი დუხჭირი, ყბედი და ავენა მყვა (საბა).

დღე ხანი, ხნოვანება, ასაკი. „დაღაცათუ დღითა უმრწემს ხარ, საქმით კულა უხუცესს ხარ ჩემსა“ (გრ. ხანდთ.).

დღეს გაიშავებს მზეს დაიბნელებს, თავს მოიკლავს. „ჩემი გულისათვის ორთ გაიშავეს დღე, ორთ დღივს უდროვოდ სული“ (ა. ყაზბ.).

დღეის ნალმა, ნალმართ დღეის იქით, დღეის შემდეგ, ამიერიდან. „დღეის ნალმა უფლებდე ყოველსა ზედა და ნუმცა ვინ არს ურჩი შენი“ (საბა). „[მოყვებებერ] უფვი არც

უწინარეს ყოფილა და არც დღეის ნალმართ იქმნებისო“ (საბა).

დღემუდამ ყოველდღე, გამუდმებით, ნი-ადაგ. „დღემუდამ, ყოველ ნაბიჯზე ერთი და იგივე“ (გ. შატბ.).

დღეობ-ს დღესასწაულობს, ღვინობს. ზეგარდის გორზე ღამისთევა ჰქონდათ გუდამაყრელებს, ღრეობდნენ, დღეობდნენ (გ. ჩოხ.).

დღენდელად დღედმდე ძე. დღევანდელ დღემდე, დღევანდლამდე, დღემდე. ნმიდამან ნინო... აღმოაცენა წყალი, რომელი-იგი დღენდელად დღედმდე დის (ნინო).

დღეებს-ს აქ: კირსა და ქვიშას წყალში ხსნის, ერთმანეთში ურევს. ერთი მუშა კირხსნარს დღეებადა (რ. ჭიტი).

დღივ დღეში, დღის განმავლობაში. ფიქარმან უთხრა: „ჩქარი მქსოველი ვარო, დღივ ორს მოექსოვო“ (საბა).

დღის იხ. დღიური. [ოთარაანთ ქერივს] ქმრისაგან დარჩა ნახევარგუთნეული საქონელი, ... ორის დღის კარგად გაკეთებული... ვენახი და ოციოდ დღის სახნავ-სათესი მიწა (ილია). [კი-კოლას] რაღაც საცოდავი სამიოდ დღის მიწა ჰქონდა და ერთი პატარა ვენახი (ნ. ლომ.).

დღისი დღისით. ღამს იყო ფსალმუნება და დღისი ნიგინს-კითხვა და ლოცვა მარადის (გრ. ხანდთ.).

დღის მიწა დღიური (იხ.) მიწა. „ნახევარი დღის სიმინდი მაქვს ჭალაზე“ (ს. მგალობ.).

დღის სასწორი ღამე დღის მსგავსი, დღესავით ნათელი ღამე. [მთვარე] ამომალღდა ცაზე, ...გაანათა სოფლად ბნელი კუნჭულები, ...დღის სასწორი ღამეა (ვაჟა).

დღიურვიდრე დღეა, დაბნელებამდე, დღი-სით. დღიურ ვეღარ მივალ სახლში(დ. კლდ.).

დღიურ-ი მიწის საზომი ერთეული, რასაც ერთ დღეში მოხნავს გუთნეული (ნახევარ ჰექტარამდე). დაუჯერეს ცო-ლებს ძმებმა და გაიყარნენ. უმცროსი... ერგო საბჭელი, ერთი ცხვარი და ერთი დღიური მიწა (ნ. ნაკაშ.). „იქ ერთ დღიურზე ოთხმოცი კოდი ხორბალი მოჰყავთ“ (მ. ჯავახ.).

დღიური მუშა დაქირავებული მუშა, რომელსაც გარიგებისამებრ სამუშაო დღეების მიხედვით უხდიან შრომის საფასურს. „სხვას ხომ დღიური მუშებიც გაუძღვებთან, რაკი გიორგი თავმდგომელი იქნება“ (ილია).

ეარნათ ევლოთ „[ბატონმა მსახურს] ნაართვა ის ფული და იმთ მისცა, ვისაც მოგებით ეარნათ“ (ილია).

ეახლებ-ა 1. თავაზ. მივა ვინმესთან, ენ-ვევა. „მოცლა არა მაქვს, თორემ როგორ არ გიახლებოდით“ (ილია). უკადრად მდგომარე იყო სულტანი. და ეახლა დავით და ქართველი-ნი, დაანყეს რაზმი (ბასიან).

ეახლო-ს ძვ. უახლდება, ულიზიანდება (ჭრილობა). მარად მებაღვის წყლული (ა. ჭავჭა).

ეაჯებ-ა ძვ. ძალიან სთხოვს, ევედრება, ემუდარება. შენ გაქვბ და გვაჯები დაკარ-გული ტყვეო (დ. გურამ).

ებან-ი ძვ. სიმებიანი საკრავი, - არფა, ჩანგი, ქნარი. გამოვიდა მეფე მირიან ებნი-თა და ქნართა (ნინო). დავით მამისა მისისა დამუსრეს ფხალმუნთ ებანი (დ. გურამ).

ებანს სცემს ებანს ააყლერებს, უკრავს. ეხლა მის (= მწირის) გული თითქოს ებანს სცემს და ისმის ჩუმი ებნის სიმთ უღერა (ილია).

ეპისტოლე იხ. ეპისტოლე. [ვლმწიფებამ] მსწრაულ ხოლო დანერა ეპისტოლჳ (გრ. ხანძთ).

ებრენიკ-ი ძვ. „თეთრმარცვალი დიკა“ (საბა). ვინ ნახა, ქერიმა დათესოს და ებრე-ნიკი შიომკოს (საბა).

ეგდენ ძვ. ეგრე, ესოდენ, ეგოდენ. „შენ-და ეგდენ ყოფად არს ფერჯითა შენითა სლვაჲ, რამეთუ ცოცხალი არღარა გამოსლვად ხარ, გარნა თუ ოთხთა გამოვიღონ“ (მუშან).

ეგები-ს ძვ. შესაძლებელია, შეიძლება, მოხერხდება. კაცისა წარვლენაჲ არა ეგე-ბოდა (გ. მთანმ). შენი შევლა აღარ ეგებო (ზღაჲ). ვერ ეგების ძმათა ჩემთა ეპისკოპო-სთა ცილობაჲ სამართლისათჳს (გრ. ხანძთ). სამი დღე ესეთი ლხინი აჩვენეს, უკეთესი არ ეგებოდა (საბა).

ეგევითარ-ი ძვ. ეგეთი, მაგვეარი, მაგ-ნაირი, მაგისტანა. არცა ვინ იყო ეგევითა-რი კაცი, რომელმანმცა სრულყო ნებაჲ გული-სა მათისაჲ (გ. მთანმ).

ეგერ-ი [გერმ.] სპეციალური მსროლელი ნაწილის ჯარისკაცი. მხოლოდ ეს ერ-თადერთი ტყვიამფრქვევი იკლებდა იქაურო-ბას და საკომანდო პუნქტისაკენ წამოსულ ეგერებს... შიშის ზარსა სცემდა (რ. ჯაფარ.). ოცი წუთის შემდეგ ეგერებმა მარუხ-ბაშის

მოპირდაპირე თხემებზედაც ამოჰყვეს თავი (რ. ჯაფარ.).

ეგზარხოს-ი [ბერძ.] (სწორია ეგზარქო-სი) „მართლმადიდებელთა ცალკე სა-ეკლესიო ოლქის ან დამოუკიდებელი ეკლესიის მღვდელმთავარი“ (ქეგლ). ეპისკოპოსმა პავლემ მეფის ნაცვალს, საქართ-ველოს ეგზარხოსს და წითელი ჯვრის მთავარ რწმუნებულს... თქვენი განწირვა მოსთხოვაო“ (მ. ჯაფარ.).

ეგზეკუცია [ლათ.] დამსჯელი რაზმების ჩაყენება მთავრობის მოწინააღმდეგე სოფლებში. [გაგის] უკანასკნელად ჩააბარეს რამდენიმე ჯარისკაცი და ეგზეკუციად გზავ-ნიდნენ სხვადასხვა დამნაშავე მთის ხალხის ადგილებში (ა. ყაზბ.).

ეგზომ-ი ძვ. ასეთი, ისეთი; ამდენი, იმ-დენი. „მეფეო, დიდად ვმადლობ გულისა შენისა სიმღოვრესა და შენსა ეგზომსა სულ-გრძელობასა“ (საბა). [ვაჭარმა] ეგზომი განძი შეყარა, საღაროთა რიცხვი არ იცოდა (საბა).

ეგოდენ-ი ძვ. მაგდენი, იმდენი, ამდენი. ეგოდენი იგი სიმრავლე [საბათა] განსქდა (ბა-სიან). [ხელმწიფეს] სიკეთისა და სიქველისა-გან ეგოდენი მოწყალებანი შეეკრიბნა გულსა თვისსა, თავად არ აღირაცხოდა (საბა). „თუცა ეგოდენ ხანს ფეხზე არა მდგარიყო [ჯუშმბერ], რამცა იცოდა მონათა, მსახურთა და მწდეთა ჭირი“ (საბა).

ეგრეთ ძვ. ეგრე, ისე. ვით მტრედი მადლის, მშვიდი და წყნარი, ეგრეთ მშვენებით მოვალს თამარი (გ. ორბ.).

ეგულე-ა ევსება, ეხშობა. გული ტიროდა, ცრემლითა თვალები მეგულეობდა (დ. გურამ).

ეგნეთ ძვ. იდგეთ რაიმე თვალსაზ-რისი სიყვეთ, მიჰყვეთ, შეინარჩუნოთ. „არაჲ დგაკლოს თქუეთ ქრისტემან აქა და საუკუ-ნესა მას, უკუეთუ ეგნეთ მას ზედა, რომელიცა გისწავიეს ჩემგან პირველთა წმიდათა მამათა შეწირული მონაზონებისა ნესი“ (გრ. ხანძთ).

ეგო-ს ძვ. იყოს, იარსებოს, იდგეს. ვიდრე ეგოს ცაჲ და ქუეყანაჲ, ეგოს მას (= ტაძარში) შინა ლოცვაჲ შენთჳს (გრ. ხანძთ). და ან ამთ, შვილთა თჳსთა, ...უბოძებს, ...რაჲთა მტკიცედ ეგოს სულიერი სიყუარული ჩუენ მიერ აღშქ-ნებულთა მონასტერთაჲ (გრ. ხანძთ).

ეგულეების- განზრახული აქვს, აპირებს, ფიქრობს. რომლისათჳს ეგულეების თხრო-ბად სიტყუასა ჩუენსა (ნინო). „რაჲ გეგულეების ჩემ ზედა, იქმოდ“ (ჰაბო).

ეგზტერ-ი [ბერძ.] მცირე სამლოცველო ეკლესიასთან, – ეგვტერი. მაშინ ვედ-რებოდა ნეტარსა [მამასა]... მღვდელი ვინმე დაყუდებით მყოფი, რათა იმწნოს ეგვტერი ჟამის-საწირავად სენაცსა თვსსა (გრ. ხანძთ.). ამას მონასტერსა შინა სენაკებსა თანა ეგვ-ტერსა ჟამის-საწირავად ნუვი ალაშქნებს, რამეთუ უჯეროება არს (გრ. ხანძთ.).

ედემ-ი [ძვ. ებრ.] სამოთხე. 1. ბიბლიური ბალნარი, სადაც განისვენებენ უმ-ნიკელო სულელები და სადაც გამოძევე-ბამდე ცხოვრობდნენ ადამ და ევა, – სამოთხე. მდიდარი ვერეთ ძნელ ცხოვრდეს ეგოდენ შესაწირითა, ვით ერთი მწირი მხე-ველი ედემს მის ორის მწელითა (დ. გუ-რამ.). 2. მშვენიერი, ლამაზი ქვეყანა, ბალნარივით, სამოთხესავით აყვავე-ბული. სად დაუკარგავს მშვენიერ ხალხსა იმ თვით ედემში თვისი ედემი, ვის უნახავს ის სამშობლო ჩემი? (ილია).

ედემურად ედემის, სამოთხის მსგავსად. ზღვა და ხმელი იმის თვალნი იშლებოდა ედე-მურად და სამოთხის სიამესა გაემსჭვალა უნე-ბურად (აკაკი).

ევანგელე სახარება, ოთხთავი. აღდგა წმიდაი და ნეტარი შუშანიკ და თანა წარიტანა ევანგელჷ თვისი (შუშან.).

ევლოგია [ბერძ.] „ნაკურთხი სეფისკვერი (წყალი და მისთ.), რომლის ნაწილს აძლევენ ეკლესიაში მორწმუნეს“ (ქეგლ). დედაკაცმან მან სარწმუნოებითა მტკიცთა სცხო ევლოგია იგი უსისლოოსა მსხუერპლისა... ასულ-სა თვსსა (გრ. ხანძთ.). მაშინ უბრძანა [გრიგოლ] ერთსა მღვდელთაგანსა წარსლვა ეკლესიად და მოღებად ევლოგია (გრ. ხანძთ.). ეკვირნემ... რძალი ევლოგიის ასაღებად მიყვანა მღვდელთან (დ. კლდ.).

ევნები-ს ძვ. სტიკია, ანუხებს. [მოძლუ-არმან ბასილის] ჰკითხა: „რამ გევენების?“ (გრ. ხანძთ.).

ეზიარება-ა ზიარებას (იხ.) მიიღებს. და ვითარცა ჟამი შესწირა ღირსმან ეუიფანე, ეზიარნეს ყოველნი წმიდასა მას საიდუმლოსა ჯორცსა და სისხლს ქრისტესსა (გრ. ხანძთ.). კაცთა, რომელიც ყოველ წელიწადს ეზიარებო-და ხოლმე... [აღდგომას], წელს არ ზიარებულა (დ. კლდ.).

ეზიდება-ა ძვ. ნაღება ძალუძს, ზიდვა შეუძლია, – ერევა, ძრავს. მოუხდა მტე-რი, [მეფე] ველარ გაუმაგრდა, რაც ეზიდებო-და, ორს ცხენს თვალ-მარგალიტი აკიდა (საბა).

„რაც ორთავ თვალ-მარგალიტი და ოქრო გვე-ზიდებოდა, ავიკიდეთ და გამოვძევრით“ (საბა).

ეზოსმოდვარ-ი „საქართველოს სამეფო სახლის (სასახლის) გამგებელი, – სა-სახლის ეკონომი“ (ქეგლ). დილიდანე ენევენ მეფეს ერისთავნი,... ეზოსმოდვარი (ქ. გამს.). ეზოსმოდვარს უცნაური სვირინგე-ბი გამოაყარა ტანზე (ქ. გამს.).

ეთაკილებ-ა რცხვენია, ერიდება, ეკრძა-ლებს. საკვირველია ეთილი კაცი სარკეში ჩახედვა ეჯავრება, თავისთავის დანახვა ეთაკილება (ილია).

ეთანაღრება გული იმედი არა აქვს, ეექ-ვება. შესაძლებელია, არც მამკა გამოჰყვეს, თვითონ ნაწილასაც გული ეთანაღრებოდა (მ. ჯავახ.).

ეთელებ-ა კუთხ. ეტანება, ეძალება, მი-ინევს (სათიკენმე). [ფრინველები] ერთ ად-გილს ეთელებოდნენ (თ. რაზიკ.).

ეთერის ქვეყანა ზეციური სამყარო, საი-ქიო. მარიცა ზეზურად დადნა და სულ მალე უთქმელი სევედით გადავიდა ეთერის ქვეყანაში (გ. ლეონ.).

ეთიკ-ი „მაცნე“ (თ. ვას., ნ. შარაშ., XI კლ.). განგების ეთიკი უკვე ჰყოდა მთაზედა (მ. ჯა-ვახ.). საზარელ არს ყოილი განგების ეთიკისა (მ. ჯავახ.).

ეკალა ეკლიანი ბუჩქი, ნორჩი ყლორ-ტებისაგან მხალს აკეთებენ, – ეკალ-ლიჭი. „ეკალაზე რა ჩხუბი უნდა შედგეს?“ (დ. კლდ.). გაზაფხულზე მისი მხრივ რომ აღარ იყო, ეკალას [ლობის] აქეთ დაუნყო პოტინი (დ. კლდ.).

ეკვდერ-ი იხ. ეგვტერი. „ძველი მასალა მხო-ლოდ ეკვდრებს უნდა მოხმარდესო“ (ქ. გამს.).

ეკმავებ-ა საკმარისად მიაჩნია, ჰყოფ-ნის. [მეთე] დღეში ათჯერ დასთვლიდა თავის ცხვარს და კიდევ არ ეკმავებოდა (გ. ლეონ.).

ეკუეთება-ა ძვ. ეცემა, ეტაკება, ეძგერე-ბა, ეხეთქება, აწყდება. [სეტყუთა კერპთა] ვითარცა... რვალისა ეკუეთებოდა (ნინო). [ჯორმა] იწყო სიელტოლად და აქა და იქი ეკუეთებოდა (გ. მთაწმ.).

ელამუნება-ა ნაზად ეხება, თითქოს ეა-ლერსება, ეფერება. [კაკლის] ტოტი... ზვირთებს ელამუნებოდა (ს. მგალობ.).

ელმი-ს ძვ. 1. სტიკია. „ყოვლადეე არღარაა მელმის“ (გ. მთაწმ.). 2. ნუხს, შფოთავს.

ბელიარ, ხედვიდა რაჲ სულიერთა ამით ნეს-
თა... ფრიად ელმოდა (გ. მთანმ).

ელტვი-ს 1. მიისწრაფის ვინმესკენ, გუ-
ლით უნდა ვინმესთან. იმ ხალხს, ვისაც
გულით ველტვოდო, ვერ წარმოედგინა კა-
ცი [რომელიც] იმათთან... ძმობას აპირებდა
(ა. ყაზბ.). 2. ძვ. გაურბის, თავს არიდებს.
ძნელი არის მარტოობა სულსა, მას ელტვიან
სიამენი სოფლისა (ნ. ბარათ.). გლახ ბედისა-
გან ესრეთ დასჯილი იმედოვნებს ეუნოდებ
ფარად, იგიცა მელტვის, მიბრალეთ ამით
(ა. ჭავჭავ.).

ემართლებ-ა: არ ემართლებ-ა მართალს,
უდანაშაულოს ებრძვის, ტყუილად
ედავება. „ღმერთო, თუცა იგი კაცი არ მე-
მართლებოდეს წართმევასა, ეს ქვა ფერხთა
ზედან ეპკრაო“ (საბა). რას ემართლება, რას
ერჩის, რა უნდა მისგან. [გიორგიმ] დაანება
თავი თამაშობას და მივარდა ლილეების დამჩე-
მებელს: „მიეცი, რას ემართლებიო?!“ (ილია).

ემბაზი-ი ჭურჭელი, რომელშიც ბავშვს
მონათვლისას გააბანებენ. „უფალო ღმერ-
თო, შენნი მოცემულნი არიან [ჩემი შვილები] და
შენ დაიცვენ ესენი, განათლებულნი წმიდისაგან
ემბაზისა მადლითა წმიდისათა“ (მუშან.). ||
ფიგურ. ნყლებში უპირატესობას ერთ მათ-
განს - ჩიხურას ვაძლევ. ეს იყო საკუთარი ჩემი
ემბაზი და ჩემი პირველი სარკე (აკაკი). მდინ-
არე იორი იყო ჩემი ემბაზი (გ. ლეონ.).

ემთხვევა-ა ეამბორება, აკოცებს მოწი-
ნებით. [კირილე მღვდელმა] გამოიხასია პირჯ-
ვარი და ემთხვია ხატს (აკაკი). მართალი არის
ჩვენი გლუბკაცობა, როდესაც ღვინის დაღვეის
დროს პირჯვარს იწერს და პურის გატეხის წი-
ნეთ ჯერ პურს ემთხვევა (აკაკი).

ემიგრანტი-ი [ლათ.] სამშობლოდან გადახ-
ვენილი, უცხო ქვეყანაში საცხოვრებ-
ლად წასული. ყენევაში ემიგრანტად ყოფნი-
სას ჩემს მესიერებაში უნებლიეთ გაცოცხლდა
მუნჯი ძიკის სახე (ლ. ჟიარ.).

ემოტოლა კუთხ. ასე დიდი, ამოდენა.
„ემოტოლა მინა... პირქართაც არ გამიხედ-
ბოდა (ს. მგალობ.).“

ემცხებთა-ა მოულოდნელობისაგან შეკ-
რთება, ეუცხოვება. ემცხებთა მინდიას,
ენდროსფერი ღრუბლების ფრთილები რა შე-
ნიშნა ცაზე (კ. გამს.).

ემწირება თავი ძვ. მწირად, უთვისტომოდ
მიაჩნია თავი. ვირემ შენს ჩრდილთა ქვეშ ვი-
ჯექ, მე თავი არ მემწიროდა (დ. გურამ.).

ემხრობ-ა ახლოს მიდის, უახლოვდება.
„აგერ, რუიც ხომ მარტო გარდიგარდმოდ
ემხრობა ამ ახალმენსა“ (ილია).

ენა აქ: 1. აბზინდის ნაწილი - პატარა
ლერი, რომელიც შეკვრისას თასმის
ნახვრეტში უნდა გაეყაროს. „მეიტა,
მელანო, ჩხინკი იქნება რამე, ენა არ ქონება
აბზინდს“ (დ. კლდ.). 2. ზარის შუაში ჩა-
მოკიდებული ლითონის ლერი, რომ-
ლის კედლებზე რტყმითაც ზარი ხმას
გამოსცემს, ირეკება. „ბოშზე... ზარი ევი-
და, ზარის ენაზე ნაბმული ბანარი ჭამი იყო
ჩაშვებული (ჭ. ამირეჯ.).“

ენა ებორძიკება ენას უკიდებს, ენა ებ-
მება. [ბაბუაჩემი] დინჯი, დარბაისელი, გან-
სხვავებული მოლაპარაკე, თუმცა ენა ებორ-
ძიკებოდა (დ. კლდ.).

ენა[ღ]მრავალ-ი ენამჭყერი, ენანყლი-
ანი, ენამოქარგული. მან, სიტყვის მდინა-
რემან, ამბავ-ტკბილმან, ენამრავალმან ვაზირ-
მა სედრაქ დაუწყო წერთნა რუქასა (საბა).

ენაკეცია ენაჭარტალა, ჭორიკანა. სოფ-
ლის ენაკეციაშ.. თავაზიანი ლაპარაკი იცოდა
(გ. ლეონ.).

ენამზეობა ენამახვილობა, ენანყლიანო-
ბა. [მზრდელი ფარსმანს] განკითხვის დღისა
და მეორედ მოსვლის საშინელებას უხატავდა
უცნაურის ენამზეობითა (კ. გამს.).

ენამრავლობა მჭევრმეტყველება, ენან-
ყლიანობა. „სამთა მართებენ ენამრავლობა:
ერთსა - გლახაკსა უპოვარსა; მეორესა - ჭა-
დაგსა მოარულსა; მესამესა - კაცსა მოჩხუ-
ბარსა“ (საბა).

ენამყრალ-ი ცუდი ენის პატრონი, ბილ-
ნსიტყვა, ყიამყრალი. „ენამყრალი კაცი
ვარ, ალბათ ინტრიგანიცო“ (ნ. ნულ.).

ენას ვერ აგებს კუთხ. ენას ვერ აბ-
რუნებს, ხმას ვერ იღებს. მიწდა ვიძახო
- მიშველეთ, ველარ ვაგებდი ენასა (ვაჟა).

ენაჭარტალა ჭორიკანა. „აი, მაგალითად,
გუშინ ზაქარიას ცოლს რა უქნია!“ - ნამოძახა
ენაჭარტალა ელისაბედმა (ილია).

ენდროსფერი-ი მუქი წითელი. [მინდია] ენ-
დროსფერი ღრუბლების ფრთილები... შენიშნა
ცაზე (კ. გამს.).

ენელებ-ა შეუშსუბუქდება. აღმართ-აღ-
მართ მივდიოდი მე ნელა, სერზედ შევდექ.
ჭმუნვის ალი მენელა (აკაკი).

ენიაზებ-ა კუთხ. მოსწონს, იზიდავს. ეტყობოდათ, რომ უფრო სათაგური ენიაზებოდათ ყველაზე მეტად (ვაჟა).

ენის ტარი ენის ძირი. თუკი [ვინმეს] ენაზე მოადგებოდა ეს სახელი, ენის ტარზევე შერჩენდა და არც კი წარმოსთქვამდა (გ. ლუონ).

ენკენისთვე ქართული სახელწოდება წელიწადის მეცხრე თვისა, - სექტემბერი. „ჩვენ მკათათვის ნახევარში გუთანი გატანილი გვექონდა, თქვენ კი ენკენისთვეშიაც არ გაგეტანათ“ (ილია). ყოველ ენკენისთვეში ქართველადეს ქართლიდან ენვეოდნენ ხოლმე ქალი და სიძე, დაღესტნიდან - ნაიბი ცოლითა და ამალით (ი. გოგებ.). ენკენისთვის მიწურულში თეთრ ყურძენს აზოდ შეაყვითლებს ხოლმე მზვარე (კ. გამს.).

ენუკავ-ს, ენუკვი-ს ძე. კუთხ. სთხოვს, ემუდარება. მე შენს სხვას არას გენუკვი, ღმერთი ადიდო! (დ. გურამი). და არ დაარქვა შავს, კაცო, თეთრი, ამას განუკავ, ამას გვედრი (ვაჟა).

ეპისკოპოზ-ი იხ. ეპისკოპოსი. მეფესთან სადილად აწვიეს... მიტროპოლიტები და ეპისკოპოზები (კ. გამს.).

ეპისკოპოს-ი [ბერძ.] საეკლესიო ერთეულის (რამდენიმე ეკლესიის) წინამძღოლი. იმერეთის ეპისკოპოსი სვანეთიდან მობრძანდებოდა (ი. გოგებ.).

ეპისტოლე [ბერძ.] წერილი, ბარათი. მას ჟამს იყვნეს ვინმე იერუსალმის მონაწილე ნეტარისა გრიგოლისნი, ... რომელთაგან მონწილე იყო ესე ეპისტოლემ (გრ. ხანძთ.). [დომიტრიოს] დასწულდა და ცნა სულითა ღმრთისა-მიერი წოდებაჲ და დანერა ეპისტოლემ ჴელითა თვისითა ესრტთ (გრ. ხანძთ.).

ეპიტნავებ-ა უარყოფით სიტყვებთან: არ (არაფრად) ეპიტნავება არ მოსწონს, არ ენალვლება, არ ესიამოვნება, არაფრად აგდებს, არაფრად მიაჩნია. [შობლების] მობრძანება ბევრად არაფრად შეპიტნავებოდა (აკაკი). არაფრად ეპიტნავეს ეს სანახაობა დავითს (ლ. ქიარ.).

ეპოლეტი-ი [ფრან.] სამხედრო მოსამსახურის სამხრე. სიყრმიდანვე მისი (= უჯუშის) საოცნებო [იყო] ოფიცრის ეპოლეტები (ლ. ქიარ.).

ეპრიანებ-ა ედარდება, ესაქმება, ენალვლება, აწუხებს. „კამეჩები ცოდონი არიან-მეთუ.“ - „მერე შენ რა გეპრიანება?“ - „ის მუპრიანება, რომ არამია შენთვის ჯამაგირი“ (ილია).

ეპუტუნებ-ა კუთხ. ჩუმად ელაპარაკება, - ებუტუტება, ეჩურჩულება. „ფურცლავდა წიგნს და ეპუტუნებოდა თაბაგარი თავის პატრონს“ (ჭ. ამირეჯ.).

ეპყრ-ა 1. ხელთ ჰქონდა, ეჭირა. შემოვიდა რუსთაველი, ... ხელში ეპყრა მონინებით მისი „ვეფხისტყაოსანი“ (აკაკი). **2.** მართავდა, განაგებდა. ყოველი გასაგებელი დღეოფალსა ეპყრა (გ. მთაწმ.).

ერ-ი ხალხი. ნათელ-იღეს... მთავართა და ურიცხვუმან სიმრავლემან ერისამან (ნინო). ზოგი გაეხუმრებოდა, ზოგს თითონი მოძღვარი გაეხუმრებოდა და მაშინ უნდა გენახათ გულიანი ხარხარი ერისა (ილია).

ერი ზეცისაჲ ძე. ანგელოზთა გუნდი, ანგელოზები. იხილა ნეტარმან ნინო... ერი ზეცისაჲ (ნინო).

ერბო აიკრიფება ძალიან სუფთაა, გარეცხილ-გაკრიალებულია (იატაკი). ნენემ დარბაზი ისე დააკრიალა, ისე დაასუფთავა, რომ გალიბულ მინაზე ერბო აიკრიფებოდა (ე. გაბ.).

ერგას-ი ძე. „ასის ნახევარი, - ორმოცდაათი“ (ქეგლ). ხოლო დიდთა მათ მარხვათა აღვსებისათა ერგასისთა მათ დღეთა ექუსთა ნელთა შინა არცა დღისი, არცა ღამს [წმიდაჲ შუშანიკ] არა დაჯდის ქუე (შუშანი). [ლეონმა] შეიპყრა ჯუშბერ უბრალოდ და ერგასი ჯოხი ჰყრა (საბა).

ერგები-ს ძე. შეენევა, დაეხმარება, უშევილი. „არა გერგო შენ ეკლესიაჲ შენი და არცა ზურგი გეე შენნი ქრისტიანენი“ (შუშანი).

ერდო 1. სახლის ბრტყელი სახურავი, მიწამოყრილი და კარგად მოტყეპნილი, - ბანი. „[ეთერს] ცხრა მაზლი კარებს უდგანან, დაღესილი აღმასია, მამამთილი ერდოზე წეეს, გველუშპაის მყლაპავია“ (ზლაპ). „დედა“, - დაძახა ქაჯანამ, ერდოდან რომ ჩამოვიდნენ (ნ. ლომ.). მომჩივარნი ქვითკირების ერდოებსა, ხეებსა და გალანებზე ადოიდნენ (კ. გამს.). **2.** ბანში დატანებული ღია ადგილი კვამლის გასასვლელად და სინათლისათვის. თურმე ძმანი ერდოდამ უშურდნენ (საბა).

ერთა ერთადერთი შვილი. [სოფიო] ჩვენი ერთა იყო და არაფერს არ ვუშლიდით (მ. ჯავახ.).

ერთაშვილ-ი ერთადერთი შვილი, დედისერთა. ერთაშვილი დაგვიბრუნდა უწნებელი (ლ. ქიარ.).

ერთბაშად ძვ. ერთად. ხოლო სხუა ნუგეშინს-საცემელი ჳორცთა არა აქუნდა საქმადისა და სასუმადისა ყოვლადვე, არამედ რომელი ტრაქეზსა ზედა ერთბაშად ქაშთან, მით იყო ცხორება მათი (გრ. ხანძთ).

ერთგზის ერთხელ, ერთხელ და სამუდამოდ; ერთ დროს. მე ერთმან ერთგზის ერთს ვუძღვენ თავი (ა. ჭავჭავ). ერთგზის ესეცა ქვანი მავნი, დღეს დახავსილი, ურთიერთთან კავშირობით ამაღლებულან (ა. ჭავჭავ).

ერთთავად მუდამყამს, განუწყვეტილივე, ყოველთვის, გამუდმებით. [ჩირიკი] ერთთავად ვაზებში ტრიალებდა (გ. ლეონ).

ერთი კენიტი ერთი ბენო, ერთი ნამცეცი. ერთი ცხენებს დახედავ ჩუმად, თვარა... ერთ კენიტ ჩალას არ აღირსებენ" (დ. კლდ).

ერთი პირი ერთი ნყვილი. დეღამ ერთი პირი ჭრელი ნინდა მომცა (ვაჟა).

ერთი პირობა ერთხანს, თავიდან, თავდაპირველად, ჯერ. პაპამ ერთი პირობა ოუარა, მაგრამ მერე მინც ასნია ჭიჭა (რ. ინან).

ერთი ტვირთი ზურგზე ერთი მოკიდება. ამოჩუქება ერთი თივა და ერთი ტვირთი ჩალა" (ვაჟა).

ერთსა პირსა ზედა დგანან ძვ. ერთი პირი აქეთ, შეთანხმებულად მოქმედებენ. "თუცა ერთად ხართ და ერთსა პირსა ზედა სდგებართ, მტერი... ვერ გაგტყებს" (საბა).

ერთ-კერძო ძვ. ცალ მხარეს, ერთ მხარეს. ნინამბროლად იყო ზაქარია მხარგრძელი ამირსპარსალარი... და ერთ-კერძო აფხაზნი და იმერნი, ერთა-კერძო ამერნი და პერკახნი (ბასიან).

ერთმთავრობა "გაერთიანებული სახელმწიფოს ერთპიროვნული მმართველობა" (VI კლ. ქრ. 1999 წ.). შენ, ჰე, ფარნაოზ, პქმენ ერთ-მთავრობა (გ. ორბ).

"ერთობა" რევოლუციური მოძრაობის ხალხური სახელწოდება მეოცე საუკუნის დასაწყისში. თითოეული აზნაურის სახლში შედიოდნენ თორმე, კაციან-ქალიან ყველას ერთობის ერთგულებაზე ფიცს ადებინებდნენ (ლ. ქიარ). "ერთობის დამწყებად გასახვეენ მეზობლები" (ლ. ქიარ).

ერთობით ერთად. და მოიწიეს ერთობით, სადაცა იყო ფერემ (გრ. ხანძთ).

ერისმთავარი-ი საფეოდალო ერთეულის,

საერისთაოს გამგებელი (ფეოდალურ საქართველოში), - ერისთავი. ერისმთავარი... [იყო] ქართლნისაი სახელით ერსე (პაპო).

ერკემალ-ი სანაშენოდ დატოვებული დაუკოდავი მამალი ცხვარი. [მეცხვარე] შეპხარის თავის დუმასქელ ერკემლებსა (თ. რაზიკ).

ერობა კუთხ. სასოფლო კრება უზუცესთა ხელმძღვანელობით. "როდეს ასტყდეს ერობაჩი დიდ-დევა, დიდ-საქვი, დიდ-არჩევანი, ერობას იქიად გამართვინ, აირჩიონ ბჭედ ბრძენ-ბურკაცი" (ილია). "ანინა? ერობა სადა არნ? რუსობაჩი ვარნ. ანინა ყველაი გაცუღდის, ყველაი გაუქმდის" (ილია).

ეროვან-ი დიდებული შესახედაობის, წარმოსადეგი, მიმზიდველი, თვალწარმტაცი, ჰაეროვანი. მაგრამ ნაქცენი, მისთა კიდეთ ძაძით მოსველნი, საგლოვო ნაშთნი შენობათა კელავ ეროვანთა... ჭმუნვითა თვისთა მნახველთაცა აზიარებენ (ა. ჭავჭავ). შენი სულმნათისად ასეულა ეროვანი, ყელი გუმბათისა მალაღეროვანი (გ. ტაბ).

ერქვან-ი "მიწის სახენელი იარალი - გუთანნი" (ქეგელ). ერთი კაცი უკულმართად ვნახე, ერქვანი ასხამს ფრთებსა (დ. გურამ). [ჩიაკაცების] მკლავები ხმალს ვერ მოიქნევენ, ერქვანს ვერ გამართავენ (კ. გამს).

ერჩი-ს 1. ძვ. ემორჩილება, უგონებს, უსმენს, უჯერებს. [ბერები] ვიდრემდის ერჩდეს, [ცფთვმე] კეთილად განაგებდა ლაერას (გ. მთაწმ). სჯულსა შენსა ყველა ერჩის: ბერი, ერი, მეფე, ყმაცა (ა. ჭავჭავ). 2. ებრძვის, ემტერება. ან არლა ერჩის ქართლის გულსა კასპის ლელვა, ვერლა ურყევს მას განსვენებას მისი აღტყველვა (ნ. ბარათ).

ესავ-ს ძვ. 1. სწამს, სჯერა, იმედი აქვს, სასოებს. "მოციქულო ჭეშმარიტისა ღმრთისაო, რომელსა შენ ჰქადაგებ, მას ვესაუ!" (ნინო). ესევე ღმერთსა! (ფსალმ.). იყო დიდვაჭარი ერთი, რომელი ღმერთსა არა ესვიდა (საბა). 2. ევედრება, სთხოვს, ემუდარება. "ვესავ ღმერთსა, რომელ იოტით... სკლიაროსი" (გ. მთაწმ). "ყოვლადმე ძალგიძ შენვენაი ყოველთაი, რომელნი ლოცვათა შენთა ესეენ და მეთხებასა შენსა მოვლტან" (გრ. ხანძთ).

ესალბუნება- წამლად ექცევა, მალამოდ ედება. || ფიგურ. "პევრჯერ რჩევანი შენნი, ვითა წყლულს, მსალბუნებთან მე შენუხებულს" (ნ. ბარათ). წინ მიჰქროდა ქარ

თლის მეფე მნიგნობარი, ესალბუნა აფრები და დაფიონი (ს. ჩიქ).

ესდენ ასე, ამდენად. სცნა რა ირაკლიმ ესე სიმუხთლე, მოყმეთა თვისი ესდენ სიმდაბლე, მყისვე აღენთო ხელმწიფე-გული (ნ. ბარათ). „ნუ გააგონებ მაგ ხმას ქართველთა, ესდენ შენზედა მსასოებელთა“ (ნ. ბარათ).

ესევეითარი-ი ძვ. ასეთი, ამნაირი, ამგვარი. [წმინდა ნინო] ესევეითართა მოლუანე-ბითა დაადგრა ადგილსა მას ექუს ნელ (ნინო). ხოლო... [მამამან გრიგოლ] არა ინება დიდება ესევეითარი (გრ. ხანძთ).

ესერა ძვ. აი, აჰა, აგერ. ესერა თქსთა თანა მოვალს ქრისტე მუფე (ი. მტბ).

ესვ-ა¹ ძვ. ჰყავდა, იხ. უვის. და არა იყო გულსა მეფისასა ზრუნვა, გინა შეჭირვება უძეობისა კიდე, რომე შვილი არა ესვა (საბა).

ესვ-ა² ძვ. თხოვნა, ვედრება. შურდულ-ქვით სძლია მებრძოლთა დამბადებელის ეს-ვითა (დ. გურამ).

ესთ იხ. ესრეთ. მაშ რამ უცვალა მას (= მეფეს) გული მყარი, ქართველებისთვის ესთ თანამკედარი? (ნ. ბარათ). მას (= მსაჯულს) არ სჯეროდა, რომ ირაკლის გულს ხედვიდა იგი ესთ შეცვალებულს (ნ. ბარათ).

ესიტყვებ-ა ესაუბრება. [მინდიას] ტურები უტოკავს წამდანამ, ესიტყვებო თითქოს ჩა-ნაცრულ ლველფს (კ. გამს).

ესკადრილია [ფრან.] სამხედრო საავიაციო დანაყოფი, ნაწილი. გერმანელებმა თავიანთი ესკადრილიების მარჯვე მოქმედებით ისარგებლეს (რ. ჯაფარ).

ესოდენ-ი ძვ. ამდენი. „კმარა ესოდენი ფუტურო სიტყვა და ავი ოცნება“ (მ. ჯაფარ).

ესრჷთ, ესრეთ ძვ. ასე, ამგვარად, ასერი-გად. ქრისტესს მბრძოლთა მათ ესრჷთ-ყვეს (ჰაბო). მამამან ჩუენმან ესრეთ ალაორძინა მისდა რწმუნებული იგი ტლანტი (გ. მთანმ). ესრეთ წყოზად ვიდოდეს (ბასიან). გლახ, ბედისაგან ესრეთ დასჯილი იმედოვნებას ვუნოდებ ფარად (ა. ჭავჭა).

ესრე სახედ ძვ. ამგვარად, ასე. მარტკლობაი წმიდისა... ჰაბოსა... იყო ესრე სახედ (ჰაბო).

ესუ-ა იხ. ესვა. [გრიგოლ] ხოლო მარტოი ესუა შვილად (გრ. ხანძთ). და კულად სხუათა ვიეთიმე მორწმუნეთა კაცთა ესუა შვილი, ყრმაი წული, მტერისაგან ვნებული შობითგანვე (გრ. ხანძთ).

ესხვაფერებ-ა სხვანაირი, სხვაგვარი ერ-

ვენება. მიედქ სარკმელს, გადვიხედე. არე-მარე მესხვაფერა (აკაკი).

ესხნ-ეს ძვ. ჰყავდა (მრავალი). კაცსა ვისმე ესხნეს ორ ძე (ლუკა, 15).

ეტიკ-ი ძვ. მოგზაურობის წინამძღოლი, მეგზური. წინ ეტიკი მიგვიძღოდა, ედილისა წყალს დაყვეით (დ. გურამ).

ეტკილდასტურებ-ა მხარს აძლევს, ენ-ყოზა, ეთანხმება. გაზაფხულის დღეები იდგა, თითქოს ქვეყნის დამშვიდებულ გულს ტაროსიც კი ეტკილდასტურებო (აკაკი).

ეტრატ-ი ძვ. საგანგებოდ დამუშავებული ტყავის ფურცელი, ძველად იყენებდნენ სანერად, - პერგამენტი. გაეღვიძა მეფესა და ნახა, ხელთა ეტრატი ჰქონდა (საბა). [ყრამა] სახე თვისი, ეტრატსა ზედა გამონერილი, ხელთა მისცა (საბა). თაროზეზე უნესრიგოდ ჰყრია საკითხავები, ეტრატის გრაგნილები (კ. გამს).

ეტრფალ-ა შეუყვარდა, გაუმიჯნურდა. განა ეთერც გლეხის ქალი არ იყო... მეფისწული აბესალომი რომ ეტრფალა? (გ. ლეონ).

ეტყებ-ს ძვ. მოთქვამს, გოდებს თავ-პირში ცემით. მაშინ ეტყებდენ ყოველნი ტომნი ქუყანისანი ამისთვის, რამეთუ მიეცე-მოდიან ყოველნი ბრალეულნი ვუქმათა (გრ. ხანძთ).

ეტყყად ძვ. ეუბნებოდნენ. შემასმენელნი შევიდიან მისა (= ჰაბოსთან) და ეტყყად... სიტყვთა ლიქნისათა (ჰაბო).

ეუნყებ-ა ეცნობება, ეტყვიან, შეატყობინებენ. ეუნყა მთავარსა მას... ნეტარისა ჰაბოსთვის, რამეთუ ახალ ნათელღებულ არს (ჰაბო).

ეფერებ-ა შესაფერისია, შეესაბამება, ეკადრება, შეეფერება. მოიდა დათვი და რაც მათ ეფერებოდა, იმგვარად იალერეს (საბა).

ეფურტკნებ-ა კუთხ. უშარდება, საჩხუბრად იწვევს. „რას მეფურტკნები, მარგალიტის საყელი ხომ არ აგაჭერო?“ (გ. ლეონ).

ეფუცებ-ა ძვ. ფიცს უდებს, შეჰფიცავს, აღუთქვამს, დაჰპირდება. არცა ეფუცა ზაკუევით მოყუასსა (ფსალმ). „ორსა მცნებასა გასწავლი, მეფუცე, დამარხო და ნებასა აღგისრულებ“ (საბა).

ექადი-ს ემუქრება, ექადნება. „ცხვებს რა-ისთვი ექადი, რას ემართლები?“ (ა. ყაზბ).

ექიმბაში სპეციალური განათლების

უქონელი, შინაური ექიმი, ჯარაექიმი.
„რამდენი წლია ხარ?“ - ვკითხე სუფთა თათრულთ.
- „ოცი წლია, ალა ექიმბაში“ (მ. ჯაფახ).

ექლიშვაბ-ა კუთხ. ალერსით ეხახუნება, ექლასუნება. [კახა] ექლიშვაბოდა, ეხახუნებოდა ბაეშებს და მოკაუჭებულ კუდს, როგორც შოლტს, თვალ-ნარბში უსვამდა (ვაჟა).

ექო ხმიანობის გამომახილი სივრცეში. იმ მხრიდან, სადაც დიანას ქმარი გაუჩინარდა, შორეული ხმა მოისმა, ...ძახილს ექოთა მთელი გუნდი გამოეპასუხა (ჯ. ქარჩხ).

ექსტაზი [ბერძ.] უკიდურესი ალგზნება, ალფრთოვანება, ალტაცება, ალტყინება. ისე შორს წავიდა, მსოფლიოს განახლებისთვის სისხლის გამოშვებაც კი საჭიროდ ჩათვალა, ექსტაზი თავისით იზრდებოდა (გ. რობაქ).

ეყუნტა-უ უკანა ფეხებზე იყო დამჯდარი, დაცუცქებული. [მგელი] ტოტია... ჯაგს უკან ეყუნტა (ვაჟა).

ეყურება-ა გაგონება შეუძლია, - ესმის. ნეტა... თუ ეყურება ხეს კაცის? (ნ. დუმბ).

ემიკალაბაშობა [თურქ.] მეფის კარის დაცვის უფროსობა. ვინც ადრე ამილახვრობას, ამირეჯიბობას, ემიკალაბაშობას და ამირბარობას არად აგდებდა, დღეს იმას ჩაფრობაც კი ენატრებოდა (აკაკი).

ემშაკის მანქანება ემშაკის ზემოქმედება, ემშაკის ზეგავლენა, ემშაკეულობა, აესულობა. „ემშაკის მანქანება რამ უნდა იყოსო“ (ვაჟა).

ემორება-ა ძვ. განშორდება, ჩამოშორდება. და ეპიფანე ძმათა მათ ეშორა და მივლინებულსა მას არა უსმინეს (გრ. ხანძთ).

ემურვი-ს შურს ვინმესი რაიმე; შენატრის. ხელმწიფენი, რომელთ სევსაც ვეშურეთ, არნ მოცულნი უმრავლესითა ურვითა (ა. ჭავჭ).

ემულება-ა ემტერება, ექიშპება; ერხუებება, ედავება. ლვინის პატრონი [მეორე კაც] ემულეობოდა: სულ რატომ შემისვიო (საბა).

ემუშპრება: რა ემუშპრება რა ეცეკვება, სად აქვს ცეკვის ხალისი? რა ემუშპრება ტრფობის ბილიკზე ცარიელ გულს და ცარიელ სტომაქს? (დ. ნერედ. თარგმ).

ემხი-ა აქ: ტრფობა, მიჯნურობა. და ემხსა,

ვითა იადონს ვარდზედ, სული მის (= ქალისა) ლანჯზედ დაუღევი (ილია).

ემო მოკლექარიანი ხის სათლელი იარაღი, პირბრტყელი, ოდნავ მოხრილი. „საიდან გააკეთებდი... ცულსა, ეწოსა?! (ილია).
„ემო ჰქარ ხესა ამას, რა ძესო“ (საბა).

ემოთირება-ა ეუხერხულება, ვერ ეგუება. „კამეზო, მუხრანელი ხარ, გუთანი გეცოდინება!“ - „მე გუთნის არა ვიცი რა, უღელვც მეროთირება“ (ხალხ).

ეცნაურა [ეცნო]. ეცნაურა მინდიას კიდევანას ჭიუხი, უფსკრულში ჩაკიდებული ჩანჩქერები (კ. გამს).

ეცხუნება-ა სიცხეს იგრძნობს, დააცხუნებს, დანვაეს. ცხელი მჭადი მომედა ბარძაყზე და მეცხუნა (აკაკი).

ეძიძგილავება-ა ურტყამს, სცემს, ეძალავება, ებლაძუნება, ერხუებება. [იოსებს] თითქოს არაფერი ადარდებდა, ხან ვის ეძიძგილავებოდა, ხან ვის (რ. ინან).

ედლო-ს შეედლოს. [ხელმწიფემ] დღესა ერთსა გახსნა სამნი სალარონი და უხმო ყოველსა საბრძანებელსა, რათა ყოველმან, დიდმან და მცირემან, დიდებულმან გინა გლახამან ათორმეტსა უამსა, რაცა ედლოს, ნაროდონ (საბა).

ედლევა: შვილი არ ედლევა შვილი არ ურნდება. იყო ერთი ღარიბი ცოლ-ქმარი, მოხუცებაში შედიოდნენ და შვილი კი არ ეძლეოდათ (ზღაპ).

ედრახვი-ს ნაკლად უთვლიან, ამტყუნებენ, ძრახავენ. და ბულბულსა რად ეძრახვის, რომ შენ (= სიყვარულის) გამო ვარდს შეყუფდეს (ა. ჭავჭ).

ენადა-ა სურდა, უნდოდა. ენადა ბეჩაეს (= არწივს) ადგომა (ვაჟა). რაც დამრჩა, ვერ ვსოქვი, მენადა მეთქვა გრძლად, თავი მეცადა (დ. გურამ).

ენამება-ა ძვ. ეთანხმება, ემონმება. და სხუადაც მრავალი არს მას შინა სულისა საგნებელი და არა თუ სარგებელი და მე არა ვენამები მას (გრ. ხანძთ).

ენმახვნი-ს ეწვნება, ეხლართება, ეგრიხება, ეხვევა. გულში გულს სდებს, სულში სულს სცვლის, ხორცს ენმახვნის სურო-ვაზი (აკაკი).

ენყალი-ს ძვ. ებრალება, ეცოდება, ენანება. „სიკუდილცა არა გენყალის თავი შენი?“ (ჰაბო).

ექაშნიკებ-ა უარყოფით ნაწილაკთან: არ ექაშნიკება არ მოენონება, არ ესიამოვნება, ჭკუაში არ დაუჯდება. აბღუშაპილს არ ექაშნიკა ეს საქმე (აკაკი).

ექინჭრებ-ა უშარდება, უხირდება. ამ ვენახის მიჯნისათვის ექინჭრებოდა ჩირიქს... ჩიკოტელა (გ. ლეონ).

ექირისუფლებ-ა სამძიმარს უცხადებს, თანაგრძნობას უწევს. ეს უკანასკნელი [სიტყვები] ისე მოესმა ტარიელს, თითქოს ექირისუფლება და მის მწუხარებას ინანილებსო (ლ. ქიარა).

ექვობ-ს ეჭვი აქვს, ჰგონია, ფიქრობს. „ვეფიქრობ, რომ იგი სამეფოს ქართლის აძლევს საფარს ქვეშ რუსთა ხელმწიფის“ (ნ. ბარათ). „ვეჭვობ, სოფიო, რომე ირაკლი ქართველებზედა იყო გულნაკლი“ (ნ. ბარათ).

ექუდე-ს ძვ. ეჭვობდეს, ეეჭვებოდეს. უფალმან ბრალთა მისთა ყუდრებია, რომლისა ეჭუდეს, მოუსპენ მას სრულიად ღირსთა მამათა ვედრებითა (გრ. ხანძთ).

ეხედვებ-ა თვალწინ უდგას, ხედავს, ეჩვენება. [ჩიკოტელას] თვითონაც სიკვდილი ეხედვებოდა (გ. ლეონ).

ეხტიბარ-ი მოხვეჭილი სახელი, პატივისცემა. კაცს რაკი ერთხელ და ერთხელ ეხტიბარი ნაუხდება, აღარ დაუჯერებენ (ილია).

ეკსენები-ს ძვ. ახსოვს, აგონდება. „ხოლო თქუნე გვესენენ კრძალულებთა ჩემი მოთმინებით მონაზონების მიმართ, რომელიცა იხილეთ“ (გრ. ხანძთ). თუალნი თქუენნი იყენედ მარადის ამით ზედა და გვესენედ დიდებულეზა მშობულთა ამათთა და სარწმუნოებათ მათი ქრისტეს მიმართ (გრ. ხანძთ).

ეჯაჯგურებ-ა ეწევა, ეჭიდება (ადგილიდან დასაძრავად). ეჯაჯგურა, ეჯაჯგურა დევი და [ასფურცელას] ადგილიდან ძვრაც ვერ უყო (ზღაპ.).

ეჯიბ-ი [არაბ.] მთავარი მაყარი, – მეჯვარე, ხელისმომკიდე. „გაუმარჯოს, ეჯიბო, შენს ნეფეს“ (ვაჟა).

ეჯინებ-ა რისამე ყინი უჩნდება, სურვილი ეკვიატება. ბეიონას ამ კმაყოფილებასა და განცხრომაში შეიღების სიყვარულთან ერთად სხვადასხვანაირი ნატურაც ეპარებოდა და დროთა განმავლობაში ეჯინებოდა (დ. კლდ.).

ეჯიფე კუთბ. იბ. ეჯიბი. ვანისაის ამხანაგს – გაგას ცოლი მოჰყავდა, ...ეჯიფედ (ხელისმომკიდედ) აურჩევია ვანისაი (ა. ყაზბ.).

ეჯიყვიყვიებ-ა უშატივც. რალაცას გაუგებრად ელაპარაკება, ეჯიყვლინება. „რუსები მოვიდნენ..., რალაცას გვეჯიყვიყვიებოდნენ, მაგრამ ჩვენ ენა არ ვიცოდით და თოლმაჯი კი არა გვეყვანდა“ (ა. ყაზბ.).

3

ვაგლახად კუთბ. უბრალოდ, მოურიდებლად. ამ კაცთან ასე ვაგლახად ლაპარაკი საფრთხილო იყო..., გვერდევანიძეს შეეძლო ერთ უხერხულად დაცდენილ სიტყვაზე მიხვდომოდა, რაც გუნებაში ედვა (დ. კლდ.). ქართველი ჯარის ვაგლახად შებმას გამოცდილება სარდალს აფიქრებს (აკაკი).

ვადა ხმლის ხელის მოსაკიდი ნაწილი, სახელური, ტარი. მოყმემაც ხელში იყარნა ვადანი თავის ხმლისანი (ხალხ.). [ჯოყოლამ] იძრო ხანჯალი, მუსასა გულში უმარჯვა ვადამდე (ვაჟა). ხმაღს ხმალი შეაგება ზეიადმა და ვადა შერჩა ხეისბერს ხელში (კ. გამს.).

ვაზირ-ი იბ. ვეზირი. [მეფეს] ჰყვა ვაზირი ეგათი, რომე სიბრძნითა მისითა ცათა აღწევინო იყო (საბა).

ვაზირობა რჩევა, ბჭობა. ვაზირობა სიჭიჭითა და კაცის მტერობით არ კარგა იქმნება (საბა).

ვაზნა თოფის მასრა, დენთით და ტყვიით დატენილი. „[წრუტმა] ბერდენკა მომცა და ათი ცალიც – ვაზნა“ (რ. იანან).

ვაი არა აქვს (ვინმეს) ჩართული სიტყვა, გამოხატავს ნათქვამის დადასტურებას, დამტკიცებას, ფიცის. „ეს ჩემი მაკრინეს მოხერხებაა, ვაი არა აქვს შენს პაეღესა, პო, ეი, ჯან დედაკაცო!“ (გ. ერისთ.).

ვაინაჩრობით დიდი წვალებით, ტანჯვით, გაჭირვებით, ძლივს. [მოსამსახურეები] ვაინაჩრობით და გულში ჩაკეტილ გაბოროტებით სულს იბრუნებდნენ (ილია).

ვალ-ს ძვ. დადის, დაიარება. [ჰაბო] უშიშად ვალს ქალაქსა შინა (ჰაბო).

ვალ-ი 1. [სპარ.] ქვეშევრდომი; მოხარკე. „მართალია, სპარსეთის „ვალლად“ ითვლები, მაგრამ ესეც თქვენსავე სასიკეთოდ“ (აკაკი). „ვალლად ითვლები“, – ასე ეძახდნენ ირანში ქართლ-კახეთის მეფეებს, რომელნიც მათთან დამოკიდებულებაში იმყოფებოდნენ (აკაკი). 2. „[არაბ.] პროვინციის, ვილაი-

ეთის მმართველი" (მ. ჭაბ.). ახალი ვალის დასახვედრად მოსულ დელეგატებს სახელმწიფო და მუსლიმანური დროშები ეჭირათ (მ. ჯავახ.).

ვანი ძვ. ადგილსამყოფელი, საბრძანებელი, „სამყოფი, ბინა“ (ქეგელ). [ეპისკოპოსი] კაცის ვისამე წმიდისა ვანად მისრულ იყო (შუშან). ამას აქუნდეს ზოგნი სოფელნი მახლობელად ვანსა ნეტარისა გრიგოლისსა (გრ. ხანძთ.). და უწოდეს თეოდორძს ვანსა ნექვ, ხოლო ქრისტეფორძსსა – კვირიკე-წმიდა (გრ. ხანძთ.).

ვინმეს ყბაში ჩავარდნა (ვინმეს) სალაპარაკოდ გახდომა. „მოვიდეთ-მეთქი, გეუბნები, მაგის ყბაში ჩემი მტერი ჩავარდა“ (ნ. ნულ.).

ვაუბატონი ძვ. „მამაკაცი ბატონი“ (ქეგელ). ამ ამბავს მიუწევია ვაუბატონებამდინაც და ჩამოვარდნილ ორ ოჯახს შუა დიდი უსამოვნება (აკაკი).

ვარადა (ადილ.) „ხალხური სიმღერების მისამღერი“ (ქეგელ). მაგრამ ვინ მოკლა ჩვენი „ვარადა“, ვინ ამოშანთა ქართლში ვარადა“ (ი. აბაშ.).

ვარამ-ი გულში დაგროვილი დიდი წუხილი, დარდი, ბოღმა. მომსწრე ვარ საქართველოს შვი დღის და ვარამისა (აკაკი). მინდა, რომ დიდხანს ნახარში და გულში ნადლდარია გაგიზიარო ვარამი (ვაჟა). ბუნება შეუღარბელი მკურნალია კაცის ვარამისა და დარდისა (ი. გოგებ.).

ვარდის კაჭაჭ-ი ბალახოვანი მცენარე, იზდება მინდვრებში, აქვს ღეროზე შორ-შორ განლაგებული წვრილი ფოთლები და ცისფერი ყვავილები, – ვარდკაჭაჭა. [აქიმამ] ვარდის კაჭაჭის ფოთლები დაანაყინა ნონას (ქ. გამს.).

ვარდის ჩიტ-ი ბულბული. „ვარდის ჩიტო, პატარა მტრელო ვიძინა“ (გ. ლეონ.).

ვარდობისთვისე წლის მეხუთე თვის – მაისის ქართული სახელწოდება. არიფანას ყოველწლიურად ვარდობისთვისე ვმართავდით უზნის ბავშვები (გ. ლეონ.).

ვირისაგან ნიხლი რა საწყენია ბრიყვისაგან არაფერი უნდა გეწყინოს, მის უხეშობას ყურადღება არ უნდა მიექციო. პანტეს გული ჩასწყვიტა ამ სიტყვამ (= ინტრიგანი). „ვირისაგან ნიხლო რა საწყენიაო“, – დაიმშვიდა თავი (ნ. ნულ.).

ვარსკვლავთმრიცხველ-ი ცის სხეულების აგებულებისა და მოძრაობის მკვლევარი, – ასტრონომი. მეფის კარზე შეკრებილმა ვარსკვლავთმრიცხველებმა უფლისწულს მეფური დიდება უწინასწარ მეტყველეს (იოდასაფ.).

ვარსკვლავთმრიცხველობა ძვ. ასტრონომია. ამ ამბავმა ფარსმანი ფრიად დააფიქრა და ვარსკვლავთმრიცხველობამ გაიტაცა იგი (ქ. გამს.).

ვარშამანგ-ი ძვ. „თავს (გინა ბეჭთ) სახვევი“ (საბა). ციმციმებდნენ ვარშამანგის აღმასები (ქ. გამს.).

ვარცლ-ი ცომის მოსაზელი ხის ჭურჭელი, ოთკუთხა, მოგრძო, თავ-ბოლოზე ცომის დასაგუნდავებლად დაკრული ფიცრებით. [კატო] მივიდა ვარცლთან, სტაცა ხელი პურის ცომის დიდ ტყავს და საჩქაროთ გაუხეია მასში (ნ. ლომ.). [ქეგელა] გომურში ეზიდება... ვარცლებს, გოდრებს (მ. ჯავახ.).

ვარხე-ი წყლის ფრინველი, აქვს ჩანთიანი დიდი ნისკარტი. „მე ბზიკს ასრე გავწვრთნი, პეერიდამ მფრინავი წერო და ვარხეი ჩამოილოს“ (საბა). ტბას ნაანყდა გიორგი, ვარხეებით, ბატებით და წეროებით გაესილს (ქ. გამს.).

ვარჯოვან-ი ძვ. რტოებგამლილი, ქორწორა (ხე). [მეშურნემ] ხე ვარჯოვანი დაგვახშო, აყოვა ნაკუნძალები (დ. გურამ.).

ვასშიე კუთხ. ვასვი. „[ბერიკებს] ვასშიე არაყი, ვაჭშიე პური“ (ვაჟა).

ვაშკარან-ი ძვ. დიდი ბოხჩა, სხვადასხვა ნივთების, ქსოვილების ჩასალაგებლად, – მაფრამა. გაშლილი ვაშკარანები, ღია სკივრები და ზანდუკები ელაგა ირგვლივ (ქ. გამს.). [არსაკიმემ] ფრთხილად გაიარა გაუხსნელი ზანდუკებისა და ვაშკარანების გვერდით (ქ. გამს.).

ვაც-ი მამალი თხა, – ბოტი. წინ ვაცი გამოუძღვება, ხმა მოდის სიმღერისაო (ხალხ.).

ვაჭშიე კუთხ. ვაჭამე. [ბერიკებს] ვასშიე არაყი, ვაჭშიე პური (ვაჟა).

ვახელო მოვახელო, ხელთ ვიგდო, ვიპოვო, მოვძებნო. მის უკეთესი მოყვარე სად ეპოვო, სადა ვახელო? (დ. გურამ.).

ვახშ-ი სესხად გაცემული ფულის სარგებელი (პროცენტი). „ეგ კაცი ჩემი მოვალეა და კარი გამიღე, შევიდე, ვნახო, ვახში არ

დამეკარგოს“ (საბა). ვალი ამათ (= ლუარსაბსა და დარეჯანს) არ ემართათ და ვახში (ილია). ხორცს აცმევ ვახშსა და ვალსა, სული შიშველი დავალსა (დ. გურამ).

ვეგეტაცია [ლათ.]. მცენარის ზრდის პროცესი. სადაცაა ყვერს უნდა ამოხეთქა და ამ ველურ ვეგეტაციას წარეხოცა ეს ხვესიანი ლოდები და ქვის ჯვრები (კ. გამს.).

ვეზირ-ი [არაბ.]. „მეფის საბჭოს წევრი, მეფის მრჩეველი, მინისტრი“ (ქეგლ). აბესალომს თან ვეზირი – მურმანი ახლდა (ზღაპ.). ვეზირს უნდა ჰქონდეს თვალი (გ. ერისთ.).

ვეზირობა ვეზირის თანამდებობა. „ჩემი ცოლი თამარ მეფის დროს რომ ყოფილიყო, ვეზირობას მისცემდნენ“ (გ. ერისთ.).

ველ-ი აქ: მოუხვენელი მინდორი. შენი ჭირიმე, გუთანო, მაგ შენი მრუდე ყელისა, წამოუნევი გვერდზედა, ალება იცი ველისა (ხალხ.).

ვეუო! გაკვირების, გაჯავრების გამომხატველი შეძახილი, – კაცო! „ხუთმეტი [ურემი] უნდა ყოფილიყო, ვეუო!“ (ილია). „ვეუო! ჩემი ნანადირევით გამოდიხართ!“ (გ. ერისთ.).

ვერანა უპატრონო, უკაცრიელი, უდაბური. ჰოი, მთანმინდავ, მთაო წმინდავ. ადგილნი შენნი, დამაფურველნი, ვერანანი და უდაბურნი, ვითარ შევნიან (ნ. ბარათ.).

ვერანდა [ინგ.] „სახურავიანი აივანი“ (ქეგლ). „ამ ყვაილისათვის ცალკე ვერანდა გააკეთებინე“ (გ. რჩეულ.).

ვერს-ი [რუს.] სიგრძის საზომი ერთეული, ცოტათი მეტია კილომეტრზე, იხმარებოდა რუსეთში მეტრული სისტემის შემოღებამდე. ათი ვერსის მანძილზე ტყეში დაბმულ საქონელს წააწყდნენ (მ. ჯავახ.). „ას ოცი ვერსის გავლა ხუმრობა არაა, მეურ ზამთარში“ (ა. ყაზბ.). „ნოჯიხური“ ერთი ვერსის მანძილზე იყო ციხისკარიდან დაშორებული (ლ. ქიჩ.).

ვერსია [ლათ.] რაიმე მოვლენის, შემთხვევის რომელიმე სავარაუდო, შესაძლებელი ვარიანტი. ქუდის დაკარგვის ვერსიებს ვალაგებ გუნებაში (რ. ჭიშ.).

ვერძ-ი „მამალი ცხვარი, – ყოჩი“ (ქეგლ). ვერძები, რქებდაყროლი, უსაქმოდ დადიან (ნ. ლორთქ.). [გირშელი] იგონებდა სიყრმეს... მამლებს, ვერძების ბრძოლას (კ. გამს.).

ვერზე-ი დიდტანიანი ხე, აქვს ნაცრისფერი ქერქი, მომრგვალო და დაკბილული, გრძელყუნჩიანი ფოთლები, თავდაკიდებული ყვავილები. ლაბუა, ლამაზი ნიფლისჩიტა ჩამოფრინდა ვერზის ტოტიდამ (ვაჟა). ტირიფებსა და ვერზევებში ჭადარი ცად აუარდნილა (დ. შენგელ.). [მჭარებელი] მდინარის ნაპირზე გაივლიდა ხოლმე და კვამლის თეთრ ნაფლეთებს გადააპენტავდა გზაზე გადახრილ ვერზევებსა და მუხებს (რ. ინან.).

ვექილი-ი [გერმ.] ხელნერილი სესხის აღებისა და სარგებლის გადახდის ვალდებულების შესახებ, – თამასუქი. ბესარიონმა უნდა მისცეს ქიხოსროს ორმოცი თუმანი ფულად, ოცი თუმანი ვექილი და ოცი თუმნის ბარგი (დ. კლდ.).

ვიგრ-ი ძვ. „წიანგი“ (საბა). ვიგრი [რაყდენს] დაარქვა ლორწველობის გამო გიორგიმ (კ. გამს.). მათაც ვიგრივით შეუტყის ახალ ქვირთს (კ. გამს.).

ვიდოდა ძვ. დადიოდა, მიდიოდა. [იესუ] ვიდოდა ზღუას ზედა, ვითარცა ვმელსა (წინო). ერთ-კერძო ამერნი და ჰერ-კახნი ესრეთ ნყოზად ვიდოდეს (ბასიან.).

ვიდოდე! იარე! „შენ აღდეგ და ვიდოდე აღმოსავალით!“ (წინო).

ვიდრეცა ძვ. სადაც. „წარილეთ [გუამი], ვიდრეცა გნებავს“ (პაპო).

ვიეთმე ძვ. ვინმეს, რომელიმეს. და უკუეთუ ვიეთმე ძმათა სწადოდის ყოფაე ხანძთელთა შატბერდს, გინათუ შატბერდელთა ხანძთას, ნუვისმცა ჯულ ენიფების არა შეწყნარებაე მათი (გრ. ხანძთ.). და კულად სხუათა ვიეთმე მორწმუნეთა კაცთა ესუა შეილი, ყრმაი ნული, მტერისაგან ვნებული შობითგანვე (გრ. ხანძთ.).

ვიზიტ-ი [ფრანგ.] მცირე ხნით სტუმრად მისვლა, მონახულება.

ვიზიტობ-ს ვიზიტად მოდის, მცირე ხნით ესტუმრება, ნახულობს. ზოგიერთნი... ახლა ვიზიტობენ, თორემ უნინ კი საღამო ხანი დიდს პატივში იყო (ილია).

ვით [ა] ძვ. როგორც. „ანც ჩემს სულის ტვირთს, ჩემს გულის ნადილს შენ გაგიმულავნებ, ვით საყვარელ შვილს (ნ. ბარათ.). ვით ბრძოლის ლმერთი, თვით მბრძანებელი, მზად არს საომრად სახე-შერისხევით (გ. ორბ.). ვითა ფოთოლი, ისე ვთრთოლი, ვუგდებდი რა ყურს, იმ ხმეში ვგრძნობდი მე რალაცას ნაცნობს, მშობლიურს (ილია).

ვითარ ძვ. 1. როგორ, რანაირად. ადგილი შენნი, ...ვითარ შევნიან, როს მონამუნ ცვარნი ციურნი (ნ. ბარათ.). რასაც მე შენთვის გავესჯილვარ, ვითარ მოვესთვლიდეთ (დ. გურამ.). 2. როგორც. ჰღმუოდნენ ხეში მძიფრნი სასტიკნი ქარნი, ვითარ მრისხანე დაქრლ ლომთა სამიშნი ხმანი (ილია). 3. როდესაც. და ვითარ შევედ შინა, ვიხილე ხატი მისი დაბძარული (შუშან.). 4. ასე, თითქმის, დაახლოებით. [ჰაბო] იყო ყრმა, ჭაბუკ ვითარ ათრეამეტის წლის (ჰაბო).

ვითარ ანუ რაბამ როგორ და რანაირად. ჰაბოსთვის... გაუნყო, ვითარ ანუ რაბამ იყო, ანუ ვინაა მონია აქა (ჰაბო).

ვითარ-ი როგორი, რანაირი. მხოლოდ სული გრძნობს, თუ ვითარი სძღვენით მას შეება (ნ. ბარათ.). ვითარი მაშინ იდუმილობა დაისადგურებს შენს არემარეს (ნ. ბარათ.).

ვითარ-მე ძვ. როგორ. ვითარ-მე გაქებდე? (ჰაბო).

ვითარცა ძვ. 1. როდესაც, როცა. და ვითარცა იყო ხელისა დღე, დასცეს საყვრსა (ნინო). ვითარცა მოვიდა [სევასტოფორი], მისცა ნიგნები თითულად (გ. მთანმ.). 2. როგორც, რანაირადაც. [სევასტოფორმა] მისცა ნიგნები თითულად, ვითარცა აქუნდა ბრძანება (გ. მთანმ.). ვითარცა ცეცხლი მარტოდა ჰსჩანს ველთა ზედა კშოთილი, ...გზა ცხოვრებისა ვინც განვლო და არ აღბეჭდა ნავალი (გ. ორბ.).

ვითარცა-იგი როგორც. ვითარცა-იგი ზემორე ვთქუთ, ნარიყვანა... შეილი თვის... მამამან იოვანე (გ. მთანმ.).

ვითარცა სახედ ძვ. როგორც, რაგვარადაც. ვითარცა სახედ სურინ ირემსა წყაროთ მიმართ წყალთასა, ეგრე სურის სულსა ჩემსა შენდამი, ღმერთოი (ფსალმ.).

ვინაა ძვ. საიდან? ჰაბოსთვის გაუნყო, ... ვინაა მონია აქა (ჰაბო). „ვინაა მოხუდ შენენად ჩუენდა?“ (გრ. ხანძთ.).

ვინაა არს მიზეზი „რა არის მიზეზი“ (მ. ჭაბ.). „არამედ ვინაა არს მიზეზი მოშრომისა შენისა, მაუნე მე“ (გრ. ხანძთ.).

ვინაა ძვ. 1. საიდანაც. ხოლო მან ალუთქა ცოდვისა მის განტევება და დედაკაცისა მის ნარგზავენა, ვინაა მოეყვანა იგი (გრ. ხანძთ.). 2. „ამის გამო“ (ი. აბულ.). „ველნი [დაეფარნეს] აღმურსა ცთომისასა, ვინაა ცა დღე-ღამედ და ნათელი - ბნელად (ნინო).

ვინც წლით იზრდებოდა სხვა თუ წლო-

ბით იზრდებოდა, რამდენსაც სხვა ერთ წელიწადში იზრდებოდა. ვინც წლით იზრდებოდა, ასფურცელა დლით იზრდებოდა (ზლაპ.).

ვინცხა კუთხ. ვილაცა „მართლა შემომავლებება, ვინცხა იქნება“ (ჭ. ამირეჯ.).

ვინძლო გამოხატავს წაქეზებას, გაფრთხილებას, - ეცადე, იქნებ, ეგებ როგორმე. „ახლა შეგიძლია ნახვიდე, ვინძლო ჩქარა იარო!“ (ა. ყაზბ.).

ვირე ძვ. ვიდრე. „ვირე ცოცხალი ვიყო, ჩემს სალაროს ხელს ნუ მიახლებ და რა მოვეკდე, ჩემი სულისათვის გლახავს მიეტ“ (საბა).

ვირემდის ძვ. ვიდრემდის, ვიდრე. ვირემდის მეღი ბიძას მოიყვანდა, თხა წავიდა (საბა).

ვის ძვ. ვისაც. ვის სიცოცხლე ტანჯვად გადაქცევიდა შოენისათვის მხოლოდ ლუკმა პურისა (გ. ორბ.).

ვისი ტიკი-ტომარა ხარ?! საუბ. შენ ვინ გეკითხება?! რა შენი საქმეა?! რას ერჩები?! „მერე შენ რა? ვისი ტიკი-ტომარა ხარ, შენი მოჯამაგირე ხომ არა ვარ?!“ (ილია).

ვისკი [ინგ.] „მაგარი არაყი (ქერისა); ხმარობენ ინგლისში და ამერიკის შეერთებულ შტატებში“ (ქეგლ). რობერტმა სიამოვნებით მოსვა სოდიანი წყლით შეზავებული ვისკი და ალაპარაკდა (ლ. ბოკერ., თარგმ.).

ვის რას უღევს კუთხ. ვის რას უშავებს, რას ერჩის? „რად უნდა მოვეკლა ეს საყვარელი ხარჯიხვი? ვის რას უღევს? (კ. გამს.).

ვისლაც კუთხ. ვილაცას. „ბეჩავსა ვისლაც გამგავსე“ (ვაჟა).

ვიხოიშნილით კუთხ. იხ. იხოიშნის.

ვ-ვლეთ მოვიარეთ. ჩვენ ვვლეთ რუსეთი, მაგრამ არც ერთი ხელობა თქვენი არ გვისწავლია (ილია).

ვლენა ძვ. სვლა, სიარული. თვით მაღლს ტრფობისას რომ მოესურვოს ხორცსხმულად ვლენა ოდესმე ქვეყნად, უკეთესს სახეს ვერ ინატრებდა თავის სიცოცხლის გამომსახველად (ილია).

ვლენან ძვ. დადიან. უფსკრულნი - ჩაბნელებულნი, კლდენი - თვალგაღუნვდენელნი, სად მონადირე ჰსდევს ჯიხვსა და მის (=კლდეების) ქვეშ ვლენან ღრუბელნი (გ. ორბ.).

ვნება ძვ. 1. წვალება, ტანჯვა, წამება.

[უფალმა] ვნებაა ჩუენთვის თავს-იღვა (ნირო).
2. ავადმყოფობა, სენი, სატკივარი; ტკივილი. „არაა არს ვნება შენ თანა“ (გ. მთაწმ.). ჭირს მყოფი, ლხინში შესული, შეებად მითელი ვნებასა (დ. გურამ.). თუ შენ ხარ ვნების მიზეზი, ლხენაც არ გვეძლევის? (ა. ჭავჭავ.).

ვნების კვირა, ვნების კვირიაკე აღდგომის წინა კვირა, როდესაც ჯვარზე გააკრეს ქრისტე. [ფარსმანს] აგონდება მხიარული ლამპრობა ვნების კვირაში (ქ. გამს.). დიდთა მარხვათა ვიდრე ბზობამდე ყოველსა ცისკარსა კანონი ოთხი, ეგრძეთვე წიგნის კითხვაა ოთხი და ვნების კრიაკისა ფრიად განგება იყო (გრ. ხანძთ.).

ვნება მსოფლიო ამქვეყნიური, მიწიერი ზრახვა, სურვილი, ნადილი, ცდუნება. წმიდანი უდაბნონი ყოველთა შესავედრებელ არიან, რამეთუ უმანკოთა მფარველნია ვნებისაგან მსოფლიოსა (გრ. ხანძთ.).

ვნებულ-ი ძე. ტანჯული, წამებული (ნატანჯი, ნანამები). წმიდამან ნინო განკურნა დედოფლისა დედისა ძმა, მრავალთა წელთა ვნებული (ნირო). უძღურნი, თითო-სახეთაგან სენთა შეპყრობილნი და ვნებულნი სულთაგან არანმადათა ლოცვითა მისითა (=გრიგოლისა) და ცრემლითა განკურნებოდეს (გრ. ხანძთ.). და კუალად სხუათა ვითემე მორწმუნეთა კაცთა ესუა შეილი, ყრმაი წული, მტერისაგან ვნებული შობითგანვე (გრ. ხანძთ.).

ვოლიერ-ი [ფრან.] შემოღობილი ადგილი ცხოველებისა და ფრინველების სადგომად. გოგამ ზოპარკის შესასვლელთან ბილეთი აიღო და შიგნით შევიდა, ...ბევრი არ უღლია ვოლიერებთან (რ. ინან.).

ვოჟ-ი კუთხ. ვაჟი, ვაჟკაცი. „მთაში კიდევ არ დაღუულა ვოჟები, ძმობილებს კიდევ ვიშოვით“ (ა. ყაზბ.).

ვრდომილ-ი ძე. დაუძღურებული, დაცემული, დაზარალებული, დავრდომილი. ხოლო აქაც კი ვრდომილთ შორისა ღვთის ნაპერწკალი ზოგჯერა ჰკრთების (ილია).

ზ

ზად-ი ნაკლი, წუნი. წერილმანი ზადი ნისლს დაეფარა (ქ. გამს.).

ზაკვა, ზაკუვა ძე. ცბიერება, თვალ-

თმაქცობა, ვერაგობა, მუხანათობა. [უფალი] არცა ეფუცა ზაკუეთი მოყუასსა თვისსა (ფსალმ.). ხოლო ზრახვითა იყო იგი ვარსკენისითა და ზაკუეთი იტყუდა ამას (მუშან.). გაუორგულდა სპა-ჯარი, ერი მიმცემი ხარკისა, ბავით პატვისცეს, აწვენეს გული მტყუვარი ზაკვისა (დ. გურამ.). სად ცილი, ზაკვა ძულედადა ჰხდის წმინდა სიყვარულს მოყვასისასა (ილია).

ზავთ-ი [არაბ.] რისხვა, წყრომა, ტუქცევა. „მეფეთაგან სამს ინატრიან ქვეყანანი: ზავთსა მართებულსა, სიმართლესა უზაკველსა და სიუხვესა მოუკლებულსა“ (საბა).

ზათქ-ი დიდი ხმაური, გრგვინვა, გრიალი. ქართა ან გრიგლად რადმე ქვეულთა ზარით და ზათქით კლდეებში ქროლა... ჰგვანდნენ ცით ვლენილ რისხვას ღვთისასა (ილია).

ზათქანით დიდი ხმაურით. [ჯიხვია] ზათქანით ჩავარდა საგუბარში (რ. ინან.).

ზამბახ-ი [არაბ.] კულტურული ბალახოვანი მცენარე, აქვს ძირიდან მრავლად ამოხეთქილი ხანჯლის მსგავსი გრძელი ფოთლები, მაღალღეროიანი, ოთხ ფურცლიანი დიდი ლურჯი ყვავილი. მივარე თითქო ზამბახსა შუეთა მკრთალი მძივით (გ. ტაბ.). ჩემს სიკოცხლემი ზამბახზე მძიმე არ წარმოითქვას სიტყვა და ლექსი (ი. გრძი).

ზანგელა „ნაბლისფერი, შავნითელი (ხარი, ფური...)“ (ქეგელ). „ზანგელა ხარი უარშობოს“ (საბა).

ზანდუკ-ი [არაბ.] სახურავიანი დიდი ხის ყუთი ტანსაცმლის, ფეხსაცმლის და მისთ. შესანახად, - სკივრი. [უფროსი ძმა] ყოველ დილა-სალამოს გააღებდა ზანდუკს, დასჩერებოდა ფულებს (აკაკი). „ზანდუკიდან ვერცხლის ყუთი ამოიღე“ (ნ. ლორთქ.). [ვარდისახარი] ზანდუკს მივარდა, ამოჰყარა თავისი კაბები (ქ. გამს.).

ზარ-ი [სპარ.] 1. დიდი შიში, ძრწოლა. შიში და ზარი სინმიდეთა მისთა მოჰყინა მეფეთა და ყოველსა ერსა ზედა (გრ. ხანძთ.). ზარისა მისგან დიდისა დაცემული იდვა ქუეყანასა ზედა [კაცი იგი] (გრ. ხანძთ.). იყო ეგეთი ზარი, რომელ ძველნი მკვდარნი, მიწაქმნილნიცა, ეთრთოდებოდეს (ვისრამ.). 2. მიცვალებულის ტირილი ხმით, გლოვა, გოდება, ვაება, მოთქმა. მოზარეთა ზარი დედამინას სძრავდა (ვაჟა). თმაგაშვებული ქალები, ზარი... (ნ. ლორთქ.). || ფიგურ. და ქარიშხალი ძვალთა შთენილთა ზარით, ღრიალით მინას მომაყრის (ნ. ბარათ.).

ზარი-ი? იხ. ძარი. „გოდორს თავი აკლია“, – ცხრის ურმისა ზარში პყრიდნენ (დ. გურამი).

ზარი რაჰქვდება შეკრებება, შეშინდება, თავზარი დაეცემა. ზარი აჰქდა მადლთაგან სინოდეთა მისთასა და დიდებულისაგან პირისა მისისა (გრ. ხანძთ). მაშინ ზარ ჰქდა ჯელმნიფესა მას, რამეთუ იყო იგი მდაბალ და ღმრთის მოშიშ (გრ. ხანძთ).

ზარს დასცემს ძლიერ შეაშინებს, შეაძრუნუნებს. ზარი დასცეს სერასქირსა, არ მოსულა ჯერაც გონსა (აკაკი).

ზარის ასაწდელი შესაშინებელი, შემაძრუნუნებელი. ესრჳთ იყო საშინელ და ზარისასაწდელ ხილვია მისი და სმენაი სიტყუათა მისთაი (გრ. ხანძთ).

ზარაფ-ი ძვ. სესხის სარგებლით გამცემი პირი, – ჩარჩი. ერთმა ზარაფმა თავის შვილს განათლება მისცა (აკაკი).

ზარაფხანა [არაბ.-სპარ.] ძვ. „სახლი (დაწესებულება), სადაც ფულს ჭრიდნენ“ (ქეგლ). [გიორგი პირველის] ზარაფხანაში მოჭრილ თეთრზე ასე ეწერა: „მეფეთ მეფე გიორგი – მესიის მახვილი“ (კ. გამს.).

ზარგანწილი-ი ძვ. ძლიერ შეშინებულის, თავზარდაცემულის, შეძრუნუნებულის. [წმიდამან გიორგი] მრაველი ჟამთაგან უმჯულოთაგან ზარგანწილთა ქრისტეანეთა ასანავა სიჴწნძ ძლიერი (გრ. ხანძთ). მავნებელი იგი ეშმაკი ზარგანწილი იელტოდა ლოცვათაგან ნეტარისა გრიგოლისთა (გრ. ხანძთ).

ზარდახანა [არაბ.-სპარ.] ძვ. საომარი აღჭურვილობის შესანახი სახლი, – ზარაღხანა. ზარდახნის მოლარემ [გიორგის] აღიერი მოართვა (კ. გამს.). [გიორგის] ზარდახანის მეჯინიბე მიეჭრა (კ. გამს.).

ზარდახშა [სპარ.] ძვ. პატარა ყუთი, სახურავიანი, ძვირფასი ნივთების შესანახი. ნახა ცოტა სახლი, მას შიგან ზარდახშა დაბეჭდილი, აიღო, გამოიღო (საბა).

ზარმელი-ი ძვ. ჭამის ჯერი სამხარსა და ვახშამის შორის. დილით, სადილობის ნინ, ნასადილეს და ზარმელისას... მუდამ უნდა ელოცნა ყრმას (კ. გამს.).

ზარნაშო ძვ. „დიდი ბუ“ (საბა). უცბად ზარნაშომ დაიკივლა (აკაკი).

ზარობ-ს ეზარება, არ უნდა (რამის გაკეთება), ეძნელება. [ჭაბუკს] ზღვა ჰქონდა წინად სავალი, გასვლას შიგ არა ზარობდა

(ხალხ). „პზარობ, გეძნელება ადგილიდან დაძვრა“ (ვაჟა). ქალის მამამ ეგრე უთხრა [ვაჟის მამას]: „რას ზარობ და დაღონებულხარ?“ (საბა).

ზარფუში-ი [სპარ.] დიდი თავსახური, ხუფი (დიდი ჭურჭლისა). „იცოდე, ამიყვანენ თუ არა, შენი ამხანაგები ორმოს ზარფუშს დაბზურავენ და შენ შიგ დარჩები“ (ზღაპ.).

ზარხოში-ი [სპარ.] ლეინონასვამი, ნაქიფარი. ესტატე, ჩვეულებისამებრ, ზარხოშად იყო, როცა სახლში მივიდა (ვაჟა).

ზატიკ-ი ძვ. „აღდგომის დღესასწაული“ (ქეგლ). და არს დასაბამი ტანჯვათა მათ წმიდისა შუშანიკისთაი თთუესა აპნისისა... და მეორედ გუჴმა მისი შემდგომად აღვსებისა ზატიკსა, დღესა ორშაბათსა (შუშანი).

ზაფრა [არაბ.] დიდი სევდა, ნალველი. მე ჩემს ქერქში აღარა ვარ და ვერც მოვიხდი სიკვილამდე სიყმანვილიდან დარჩენილ ზაფრას (აკაკი). ფერი წაერთო უეცარ ზაფრას, ფრჩხილით იხოკდა სახეს მზუზნელი (გ. აბაშ.).

ზაფრადაცემული-ი შეშინებულის, დაზაფრული, დათრგუნული. გედია ზაფრადაცემულივით ტორტმანობდა, იკლანებოდა სიყვარულით, მოუსვენრობდა (გ. ლეონ.).

ზაფრანაცემ-ი იხ. ზაფრადაცემული. რა ნახა ჯარმა მათი სარდალი გაქცეული და შეშინებული, თვალი წაუხდა და ზაფრანაცემს უნებლიეთად გაუტყდა გული (აკაკი).

ზაფრიანად გულჯავრიანად, გააფთრებით, გაცხარებით. „მოზაბში როგორ სჯობია ჩიხირთმას?... ახლაც დაიკინებ?“ – ...გულდაჯერებით და ზაფრიანად წარმოთქვა ეს კენიამ (ილია).

ზახ-ი ძვ. ძახილი, ყვირილი, ყიყინა. თემურ-ლენგის ვერ წამოვა ველურობის ხმა და ზახი (გ. ტაბ.).

ზახილ-ი ძვ. ძახილი, ხმაური. სად მთანი ყინვის გვირგვინით არიან ცამდე ასულნი და მდინარენი ზახილით ზვირთის ზვირთებზე მსროლულნი (გ. ორბ.).

ზაჰეს-ი „ახ. შემოკლ. ზემო ავეჭალის პიდროელექტროსადგური“ (ქეგლ). ჟივისება ზაჰესს მცხეთა და არავიცი არა ცხრება (გ. ტაბ.). ზაჰესის შუქი, ცად აფრენილი, ეწერებოდა ჩემს გულის ფიცარს (გ. აბაშ.).

ზე ზედ. იმანაც იხელთა დრო, მეძგერა და ზე ამალღიტა მჭადი (აკაკი).

ზეარს-ი ზეციური არსება, ღმერთი. იმა ღიმილის გრძნეული ჯადო ზედ დასაკვდომად კოცნას ინვევდა და იმა წვევის მაცდურებასა ზეარსთა ძალიც ვერ გაუძლებდა (ილია).

ზეგანი ვაკე ადგილი მალლობზე. აღმართი მოათავეს, ზეგანზე გავიდნენ ოფლში გაღვარული აქშინებული ცხენები (კ. გამს.).

ზეგანი ალაგი მთიანი მხარე, მთიანეთი. კაცი ვინმე იყო, ზეგანთა ალაგთა მყოფი, რომელსა ნალკოტი არ ენახა (საბა).

ზეგარდიდან ზევიდან, მაღლიდან. ნინამ ზეგარდიდან დაჰხედა სავეს მინდორს (გ. ლეონ).

ზეგარდმო ძვ. ზეციური, ზებუნებრივი, ლეთაებრივი. [უფალო], განმძლიერე ზეგარდმო სულით (ფსალმ.). [მეფე] განგებითა ზეგარდმოთა მესსელულად ბნელითა შეპყრობილ იქნა (ნინო). [კაცი იგი] სავეს [იყვენს] მაღლითა ზეგარდმოთა (გ. მთანმ.). კაცი ის არის, ვინ არის ზეგარდმო მაღლით ცხებული (გ. ორბ.).

ზედასზედა ძვ. ზედიზედ, განუწყვეტლად, ხშირად. [კურაპალატი ეფთჳმეს] ზედასზედა მოუწერნ მამამ მივალნ და ნუგეშინის-სცემნ (გ. მთანმ.).

ზედა კერძო ძვ. ზემო მხარეს, ზევით. ნმიდამან მარიამ ჳელი მიჰყო ზედა კერძო ცხედარისა მისისასა მყოფსა მას რტოსა ვაზისასა (ნინო).

ზედამდგომელ-ი თავს მდგომი, ზედამხედველი, მეთვალყურე. ზედამდგომელთა ამით ჩუენთა... მრავალნი შეაცთუნნეს (ჰაბო).

ზედახორა ერთმანეთში არეულ-დარეული ადამიანები. შეეძვერი რიგში, უფრო სწორედ ზედახორაში, კინალამ გავიგუდემ (რ. ჭიბი).

ზედგომა ძვ. ფეხზე, ზეზე დგომა. [შუშანიკ] ნესიერებითა საღმრთოთა ყვაოდა მარხვითა, მარადის მღვდარებითა, ზედგომითა (შუშან.). ზედგომა და მუჭლთა მოდრეკაი ფრიადი აქუნდა ნეტარსა მას (= გრიგოლს) (გრ. ხანძთ.). „რამცა იცოდა მონათა, მსახურთა და მნდეთა ჭირი, თუ ზედგომასა რა გარჯა აქვს?“ (საბა).

ზეზ-ი ძვ. ძვირფასი ქსოვილი ერთგვარი. [მამამზემ] თვალი გადაავლო ჭიბერი-სეულ სამოსს ზეზისას (კ. გამს.). [შორენას] ზედაც არ შეუხედავს ზეზისა და ოქსინოს ვუზბაჩებში მორთულ რაინდებისათვის (კ. გამს.).

ზეზერე კუთხ. იგივეა, რაც ზეზერეულად. „არ იცი, არა, ჭკვათხელო, ყბედო, ზეზერე მგრძნობარე!“ (ვაჟა).

ზეზერეულად ზერელედ, ზედაპირულად. ურბნისის ნიადაგი... ზეზერეულად მოჩიქნეს რუსის მკვლევარებმა (გ. ჭიქ.).

ზეზეულ, ზეზეულად, ზეზურად ფეხზე, ზეზე დგომელა. რა კარგი ვაჟაკი იყო, ზეზეულ ჩამომხმარაო (ხალხ.). „შიშისაგან ზეზეულად უნდა დაედნე“ (ვაჟა). ვხტოდით, ვიძახდით, ვლაზლანდარობდით და ზეზურად დავენარდებოდით (ილია). მარიტა ზეზურად დადნა და სულ მალე უთქმელი სვედით გადავიდა ეთერის ქვეყანაში (გ. ლეონ).

ზეთავი-ი თავი, სახურავი. ციხის ზეთავიდან ჩამოიღეს შორენას სანმერთული, მამამზე ერისთავის ჭალარა თავი აღმართეს ზედ (კ. გამს.).

ზემდეგ-ი იგივეა, რაც ზედამდგომელი. არსაკიდე რა დინახეს, ნამოიშალნენ მონები, კალატოზები და ზემდეგები გამხნეედნენ (კ. გამს.).

ზენა იგივეა, რაც ზეარსი. ნიქს აძლევს ზენა მხოლოდ კაცს და არა გვარიშვილობას (გ. ორბ.). ამით აპირებდა პლატონი განრისხებულ, შემომწყრალ ზენას გულის მოგებას (დ. კლდ.).

ზენა ზეციური. ალბათ სწყალობენ ვაჟაკსა ის ანგელოზნი ზენანი (ვაჟა). იმ დროს ვადმოსული იყო ქართლზე მაღლი ზენა (აკაკი).

ზენა ქარი „დასავლეთის ქარი (აღმოსავლეთ საქართველოში); აღმოსავლეთის ქარი (დასავლეთ საქართველოში)“ (ქეგლ). სოფელში ზენა ქარმა ჩაიჭროლა (ნ. დუმბ.).

ზენაით ზემოდან, ზევიდან. კაცი მთასავით მძინვარე მაიზლანება ზოვიით, პირქუში, არამცინარე ზენაით მეორე მოსჩანს (ვაჟა).

ზეპირით ძვ. ზეპირად. ნეტარი მამამ გრიგოლ... მგზავრ სლვასა ზეპირით წმიდისა მამისა ეფრემის თქუმულთა საკითხავთა იტყოდა (გრ. ხანძთ.).

ზეპურნი დედანი ძვ. დიდებული, დიდგვაროვანი მანდილოსნები, – სეფექალები. ზეპურნი დედანი, აზნაურნი და უაზნონი სოფლისა ქართლისანი მოვიდეს (შუშან.).

ზესთა ბუნებისა ზებუნებრივი, ზეციური, ლეთაებრივი. [იესუ] აღასრულნა ნიშნი დიდ-დიდნი, ვითარცა ლმერთმან და კაცმან ზესთა ბუნებისამან (ნინო).

ზესკენელი-ი „ძვ. ნიგნ. ზეცა (საპირისს. ქვესკენელი)“ (ქეგლ). [შუშანიკ] ზესკენლისა მის მუფუსსა მიმართ სათნოსა მას გალობასა შესწირვიდა ცრემლით (შუშან.). რომელმან დაპრთეს წყალთა ზედა ზესკენლნი მისნი (ძლიხბ.).

ზეშთა ძე. ზეცათა, ზეცისა, ზეციურთა. ჟამთა ჩუენთა ბრწყინვიდა ჳეცსა მას მიძნაძო-როასასა დიდი იაკობ, ვითარცა მთიები შორის ვარსკულავთა, ...ზეშთა სიტყვსა ჩუენისა შემკობილი მრავალფერითა მადლითა მოყუასთა თანა საღმრთოთა (გრ. ხანდთ.). „წმიდისა ანტონის მიმსგავსებულ ნმიდაო მამაო, სიტყუათა შენთა პატივი ჩუენთეს ზეშთა ბუნებათა არს“ (გრ. ხანდთ.).

ზევა-ი მთის ფერდობზე მოწყვეტილი და დაქანებული თოელის დიდი მასა. ზეაი ვერ მომკლავს ძლიერი, მთიდან რომ მოაქვს გრიალი (ო. ნიკლ.).

ზეაობ-ს დიდგულობს, ყოყოჩობს. კაც-მან შენზე სამსახური ქნას, იკეპბდეს და ზეაობდეს, - გეწყინება (საბა).

ზევაობ ძე. გულზვიადობა, ამპარტაენება, პატივმოყვარეობა. განგვიბნევიეს... უმწერტლესი კუროსთავისა: სიბოროტე, ...ზევაობა, ნაყროვანება (საბა).

ზეარი დიდი ვენახი. [ქაველ] ზეარში აპირებს ვაზების დაჭრას, ვაზების ნილად თუთუების ჩაყრას (გ. ერისთ.). შესს თვალწინ ქვეშოთ გადაიჭიმება ვეებურთელა ვაკე, რომელსაც შფარავს მთელი მწვანე ზღვა ვენახებისა და ზერებისა (ო. გოგებ.). აგერ წინამძღვრიანთკარის ქარი არხვეს ზეარის სამოსს (გ. ტაბ.).

ზეერი ძე. „ბაჟი“ (საბა). „მეფეთაგან სამს ევედრებიან მოგზაურნი: მეკობრეთათაგან მორჩენასა, ზეერის წესად აღებასა, ფუნდუკთა უშულართა დგომასა“ (საბა).

ზეინი კონუსის მსგავსად დადგმული თივა, ჩალა და მისთ. ცხენები შიშობისაგან ეხოცებათ, აგერ კი ჩვენი ამოდენა ზეინები ხელუხლებლად დგას (კ. ლორთქ.). ადრინდებურად ჩალის ზეინებთან დაბმული ცხენი არ ჭიხინებდა (გ. აბაშ.).

ზიარება ეკლესიაში საგანგებოდ მომზადებული პურისა და ღვინის მცირედ მიღება (ჩვეულებრივ, მარხვისა და აღსარების შემდეგ) ნიშნად ქრისტეს სისხლისა და ზორცის თანაზიარობისა. „[დავით] ზიარებით კი ეზიარება ხოლმე, მაგრამ რა გამოვიდა? სამი დღე ემზადება, მარტო სამი დღე, ეს რა ზიარებაა?“ (ილია). [ოუჯახებ] ზიარების წინეთ ოქროპორ მღვდლის რჩევით შერიგებულან (აკაკი). || „ის ღვინო და სეფისკვერის ნაწილი, რომელიც ამ წესის შესრულებისას მიიღება“ (ქეგლ). ყოველ წელიწადს წმინდა ზიარება

მიმილია და აღსარება მითქვამს“ (ილია). [ჩვენი გლეხკაცობა] პურის გატეხის წინეთ ჯერ პურს ემთხვევა! ეს წმიდა-წმიდათა ზიარებაა ჩვენი (აკაკი). ძელზე გასაყვან ტუსალს ზიარებას მიუცუნცულებს (კ. გამს.).

ზიდული-ი მოტანილი, მოზიდული. და ხან წარმოდული მუნ შეაფარებს საქონელთა, შორით ზოდულთა (ა. ტაფჭ.).

ზიდულა მიზიდულა, მიუტანიათ. „ქართველთა მეფეთა განძი აქაიდ უფარვან მტრინობას, მცხეთაიდ საუნჯეი საფარად აქ ზიდულა მრავალჯერ“ (ილია).

ზიზილა მრავალწლიანი დაბალი მცენარე, უფოთლო ღეროზე იკეთებს პატარა მრავალფურცლიან თეთრ ან მონითალო ყვავილებს, ყვავის მთელი ზაფხული. სუფრა კი ვარდ-ყვავილებით, ზიზილებით გვექონდა აყვავებული (გ. ლონ.).

ზიზილ-პიპილა ჭრელ-ჭრელი, მყვირალა ფერის ტანსაცმელი, სამკაული. ეს ცნობა და დაფასება იმისთანა ღვანლისა, რომელიც... ზიზილ-პიპილებით არ იმოსება, იმის ნიშანია, რომ ერი ცოტა თუ ბევრად გონებაშია ჩავარდნილი (ილია).

ზიკზიკა კუთხ. შემკული, მოკაზმული. „ეხლა მე მერტყას წელზედა შენი ზიკზიკა ხმალია“ (ვაჟა).

ზისცვარი-ი კუთხ. „რძე“ (ალ. ჭინჭარ.). „პურაი არა გშია, მინდია? ნადულარ ხორც მაგილ“. - „ზისცვარი მამილი, დედავ, ზისცვარში ცოცხალთ სისხლ არ ურევია“ (კ. გამს.).

ზლუქუნ-ი გულამოსკენით ხმამალა ტირილი. მე ავტირდი, ტირილი ზლუქუნად გადამეცქა (ნ. ლორთქ.).

ზლუქუნებ-ს გულამოსკენით ტირის. „ნუ ზლუქუნებ, სწავლა არის საჭირო“ (რ. ინან.).

ზმა 1. ორაზროვნად, გადაკრულად ნათქვამი. [მისანმა] გულის მართლით თქვა და მეფეს გაეცინნეს: იგავით თქვაო!.. ზმად ჩამოართვეს კაცსა მას (საბა). 2. ლექსის, შაირის ფორმა: ორაზროვანი სიტყვებით გართმული ტაეპი. ზმა, შაირი, გალობანი, ჩანგთ კვრა, მღერა, თამაშობა (დ. გურამი). მოილხინეს, გაშირდნენ და ერთმანეთს სტყორცნეს მათ ზმა, ორაზროვან სიტყვების გაიმართა გამოცანა (აკაკი).

ზმანება „სიზმარი; მოლანდება“ (ქეგლ). [მთებს] შორის დაკარგული ზღაპრების ლურჯი ზმანება (ლ. ქიაჩ.).

ზნე დამახასიათებელი თვისება, წესი, ჩვევა, ბუნება. მინავ, შენ გებარებოდეს ეს ჩემი ტურფა იაო, შენ უპატრონე, ემპობლე, როგორაც შენი ზნეაო (ვაჟა).

ზნედა სჭირს წესად აქვს, სჩვევია. „თურმე ზნედა სჭირთ ყვავილთა: ოღონდ ენამლონ სნეულთა, ...არად ავდებენ სხეულთა“ (ვაჟა).

ზნოანება ძვ. ზნე, ხასიათი, თვისება. მათ არა იცოდეს... ზნოანება [ჯორისა] (გ. შთანძ).

ზოგად ძვ. ერთად. და შთავიდეხ ორნივე ზოგად ვენაჴსა მას შჴნებულსა მისსა კეთილდ-ნაყოფიერსა (გრ. ხანძთ). პირველად ჩუენ ზოგად მოვიინიერთ უდაბნოსა ამას წმიდასა: მე, გლახაკ, გრიგოლ, და საბან, იშხნისა ეპისკოპოსი, და თეოდორე და ქრისტეფორე (გრ. ხანძთ).

ზოგად-ი ძვ. ზოგი, ზოგიერთი. ზოგადნი არიან გამდიდრებულნი, განა რითა, ძმანო? (ა. ჭავჭავ). ზოგადნივე სარგებლის საპოვნელად დაარღვევენ სჯულსა დაუყოვნებლად (ა. ჭავჭავ).

ზოზინობა ნელი, დუნე, ზანტი საქმიანობა, მოძრაობა, – ზოზინი. [ონისეს] დანიშნული დროისთვის მომზადება მოესწრო და ზოზინობისთვის ამზანაგების სასაყვედურო არ გამხდარიყო (ა. ყაზბ).

ზორბა დიდი ტანისა, მოსული, მხარბექიანი, ბრგე. „კომოთე, იცი შენ, ზორბა არის, ძლიერი“ (გ. ბარნ).

ზორტი-ი ქსოვილის ან ტყავის ნერილი თასმა ტანსაცმლის შესაკრავად, – ზონარი. „შეისკვენი მაგ [ქუდის] ზორტები ნიკაპთან“ (რ. ჭეიშ).

ზრახვე-ს ფიქრობს. მეფის აზრთაგან სულით ლელვილი ზრახვიდა გულში მამულის შვილი (ნ. ბარათ). მაგრამ ის (= ქრისტე) იმ დროს იმა ლოცვითა ქუეყნად საერო საქმეს ზრახვიდა (აკაკი).

ზრახვა ძვ. 1. ლაპარაკი, საუბარი, მეტყველება. [ჰაბომ] შესძინა სწავლად ქართულისა მნიგანობრობისა და ზრახვისა წსნილად (ჰაბომ). 2. ფიქრი. [მეუდაბნოეს] განუდევნა გულიდამ ყველა მსოფლიო ზრახვა, ფიქრი, ნადილი (ილია). ამ ზრახვით გაიარა [აბდუმამ-პილმა] დიდი ეზო (აკაკი).

ზრახვა ყო ძვ. განიზრახა, იფიქრა, გადაწყვიტა. [პიტიახშმან] ზრახვა ყო, რათა აუნყოს და წინა მოუგებნენ მას აზნაურნი და მისნი ძენი და მსახურნი მისნი (შუშან).

ზრდი-ს ძვ. ასაზრდოებს, კეებავს, არჩენს, ინახავს. რომელი ზრდის ყოველთა, მოქენე იქნა სძისა (წინო). უყოფდა იგი (= ჰაბომ) ქველის-საქმესა, რამეთუ... უზრდიდა იგი მშიერთა და ნაკლულევანთა (ჰაბომ). „უსოდენი ხანია, რომ შენი საზრდოთი მზარდი“ (საბა).

ზრდილობა გაზრდა, აღზრდა. და იყო სიყუარული მათ [არსენსა და ფერემს] შორის ერთად ზრდილობისათჳს (გრ. ხანძთ).

ზრზნი-ს ზარავს, ძალიან აწუხებს. სინდისი მაინც მზრზნის იმ საქმისათვის (გ. ბარნ).

ზრო ძვ. სხეული, ტანი, აგებულება. და ერთი სხვა მონა იყო მის კაცისა, სახითა და ზროთი მსგავსი მის საჭურისისა (საბა).

ზუაობა ძვ. იხ. ზეაობა. სადა არს ძვრის წყენება და ზუაობა (გალობ. სულ).

ზუზვით გაუმეტებლად, ძუნნად, დანანებით. ცოლმან ზუზვით ორი მჭადი მოილო და მოსცა (საბა).

ზუზლავ-ს დაჰკრავს, დასცხებს, დაარტყამს. სამიოდე ჯოხი ვზუზლე (აკაკი).

ზუთხ-ი დიდი ჯიშის თევზი, აქვს გემრიელი ხორცი, მისი ქვირითისაგან ამზადებენ უმაღლესი ხარისხის ხიზილალას. [უფემიამ] იარა, ბევრი სხვა რამ შეუფასებინა: ზუთხი, ...ყველი, კარაქი (გ. ბარნ).

ზურგ-ი აქ: იგივეა, რაც საზურგე. სკამის ზურგზე... ჩოხის სამხრეებიდან გამომზირალი... ოფიცის... ეპოლეტები ბრჭყვიანლებდა (ლ. ქიარ).

ზურგზე რქებდაყრილი უკან, ზურგისკენ რქებდამეგებული, ზურგზე რქებგადანყობილი. „ზურგზე რქებდაყრილი... ირემი მოვარდა“ (ვაჟა).

ზურგიელ-ი დიდი თევზის (თართის, ზუთხის...) ზურგის ნაჭერი გამოყვანილი. [ლუარსაბს] თვალებში სულ ზურგიელი, თართის დოში, არტალა წივრით და სხვა ამისთანა გაეჩხირობოდა ხოლმე (ილია). „დღეს ბზობაა, მაგას (= ბლალეოვოლენიეს) ერთი კარგი ზურგიელი მერჩიაო“ (აკაკი). მამამზე თავად აწვდიდა კათალიკოსს ხან ზურგიელს, ხან ჭანარს (კ. გამს).

ზურნა [სპარ.] „აღმოსავლური ჩასაბერი საკრავი“ (ქეგელ). განახლებული ძალით უკრავს დოლ-გარმონი, ზურნა, ჭიანური (გ. რჩეულ).

ზურ-ი მეომრის ქუდი ლითონისა, – მე-

ზარადის, ჩაჩქინისა და ჩაფხუტისაგან ცოტა განსხვავებული. [ოსტატი] განსა ფარებრ იფარვიდა, ინსა ზუჩად დაირქვიდა (საბა).

ზღვევა 1. სანაცვლოს მიგება, სამაგიეროს გადახდა, შურისძიება. სიკეთით სძლიე შენს მტერსა, ერთდ სისხლით ზღვევასა (ილია). **2. ძე.** „ვენება, ზიანი“ (ი. აბულ.). ნუუკუე ამის სახისათჳს ზღვევა რამე სულიერი შეამთხოვს ლირსსა მას (გ. მთანმ.).

ზღვეულ-ი ძე. დასჯილი. სხუანი... გუემულნი და ქენჯინილი, ძვრ-ძვრად ზღვეულნი, შიშითა განილევინა (პაბო).

ზღვიერ-ი ზღვის მსგავსი, ზღვასავით დიდი. სოფელმა ზღვიერის ცრემლით დაიტრა თავისი მზუჯავარა (გ. ლეონ).

ზღურბლ-ი კარის ჩარჩოს ქვედა ხე, რომელსაც უნდა გადააბიჯონ სახლში შესასვლელად. „რად გინდა დიდი სხეული, თუკი ზღურბლს არ გასცილდები?“ (ვაჟა).

თ

თაბუნ-ი [არაბ.] კრებული, ჯგუფი, გუნდი (აქ: ადამიანების ჯგუფი). ძიძია იმათ თაბუნს არ ეკუთვნოდა (ა. ყაზბ.).

თავისყანა ერთნოვანი სარეველა ბალახი, აქვს წვრილი, გრძელი ფოთლები, იკეთებს ხორბლის მსგავს წვრილ ბუსუსიან თავთავებს. „ეს პრასა ბალახია, ეს თავისყანა“ (რ. ინან).

თავ-ი რჩეული, მთავარი. ესრეთ დიდი კაცი შევიქმენ, რომე მის თემის მეფის თავი ვაზირობა მომცეს (საბა).

თავი ედგმის (თივას) თავი, წვერი უკეთდება თივის ზვინს. [თივას] თავი ვერ ედგმის კერგად“ (ილია).

თავმან შენმან ძე. ფიცცილის ფორმულა: შენს თავს გაფიცებ. [ლუნმა] სახე თვისი, ეტრატსა ზედა გამონეროლი, ხელთა მისცა და უთხრა: „მეძებე, თავმან შენმანო“ (საბა).

თავს გაიზვიადებს თავს გაუვა, თავში აუვარდება, - გათამამდება, გაყოყორდება. მიქება ხოლმე... მიხვედრასა... ზედ დაატანდა ხოლმე: „შენ მაგითი თავს არ გაიზვიადებ“ (ილია).

თავს დაჰბრუნავს კუთხ. თავს დასტრი-ალებს. [ძროხები] თავს დაჰბრუნავდნენ დახოცილ ამხანაგებს (თ. რაზიკ).

თავს ეწევა თავის გზას მოძებნის, თავს უშველის. „მე ვიცი, უფალსა ჩემსა ნებაეს განტევა შენი და შერთვა სხვისა, თავს ეწიე“ (საბა).

თავს იცნობს გონს მოვა, ჭკუას მოუბმობს. „ახლა ჩემი ისმინე და ნულარ მემთვარელობ, თავი იცან“ (საბა).

თავს უჭერს აღვირს მოკლედ უჭერს, აკაეებს, თავის ნებაზე არ უშვებს (ცხენს). [ცხენი] ლამობს ჩორთზე გადავიდეს, მაგრამ მე თავს ვუჭერ და ნაბიჯით მიმყავს (მ. ჯავახ.). (თავს იცნობს შემდეგ)

თავის მოსაბმელად თავის დასადგმელად (თივის ზვინისა). შუა სარი სათივისა ორ ადლზედა პჳანდა და სათივე ვინროზე ადიოდა თავის მოსაბმელად (ილია).

თავით თვისით ძე. დამოუკიდებლად, თავისი ნებით, თვითნებურად. ჩუენ თავით თვისით არარაჲ აღვცნერია, არამედ რაჲ-იგი ვისნავეთ კაცთა სარწმუნოთაგან (გ. მთანმ.). გინათუ წიგნთაგან წმიდითა გულის-ხმა ყოს და თავით თვისით ერსა უსწავლელსა აუნყებდეს (გრ. ხანძთ).

თავზე გადასაგდები საჩუქარი (ნეფედედოფლისა). მეფე-დედოფალს სუფრაზე ცხვირის წინ ულაგებდნენ „თავზე გადასაგდებს“ (ნ. ლორთქ.).

თავად თვით, თვითონ, პირადად. იყო ხელმწიფე ერთი, ...რომელსა სიკეთისა და სიქველისაგან ეგოდენი მონყალებანი შეეკობნა გულსა თვისსა, თავად არ აღირაცხოდა (საბა). თავად [დავითი] კი იქაურობას გაეცალა (ბიბლ. ისტ.). „ხომ იცოდით, რომ მე თავად ვეძებდი ნამგალებს?“ (ა. ყაზბ.).

თავად-ი ძე. იხ. თავად. რამეთუ ვითარცა თქუა ქრისტემან სახელისა მისისათჳს შეკრებულთა შორის დამკვიდრებაჲ თვისი, ეგრესვე იყავენ ჩუენ შორის თავადი უფალი (გრ. ხანძთ.). „მე თავსმდებ გექმნე ქრისტჳს მიმართ, რაჲთა მან თავადმან ყოველი ბრალნი შენნი შევიდნენ (გრ. ხანძთ.).

თავადიციხე ციხესიმაგრის მთავარი ნაწილი, ციხებურჯი. ამოცვივდნენ თავადიციხისა და გოდოლების ჩარდახებზე მამამზის სპანი (კ. გამს.). მხოლოდ მესამე დღეს შელენეს თავადიციხის კარები (კ. გამს.).

თავაზი-ი მორიდება, მოკრძალება, პატივისცემა. „ჩვენ დედაშენს ვერ ვანყენებთ, იმისი დიდი თავაზი და ხათრი გვაქვს“ (ილია).

თავაყრილი-ი საქმეზე გულაყრილი, თავმინებებული, დაუდევარი, უთავბოლო, უზრუნველი. უსაქნარო, თავაყრილი კაცი იყო ჩიკოტელა (გ. ლეონ).

თავგადახოტრილი-ი თავგადაპარსული. ორმა ბიჭმა, ერთმა სქელმა... და მეორემ - დაბალმა, თავგადახოტრილმა, ...გასდიეს რეზიკოს (გ. გეგ).

თავგზიანი-ი გამჭრიახი, ხერხიანი, უნარიანი, თადარიგიანი. თავგზიანი ჩირიკი ძალზე მშრომელი იყო (გ. ლეონ).

თავდახურული-ი ლეჩქით, ბაღდადითა და ჩიხტიკოპით მორთული, თავშემკული (ქალი). [ენინა დარეჯანი] დაბრძანდებოდა ხოლმე თავმოწონე პატარძალივით თავდახურული, წარბებაჭიმული და გამოპრანჭული (ილია).

თავდები-ი ვისიმე სიტყვაზე, პირობაზე პასუხისმგებელი. მათ თავდები სთხოვეს (საბა).

თავდებულობა-ს თავს ვალდებულად თვლის, კისრულობს. „გერგეთელნ აწინაც სახტრის დარაჯობას თავდებულობენ, მაგრამ რუსობაჩი თანხმობა გაუცუდდის“ (ილია).

თაველი-ი თავთავი. [არსაკიძე] მიეშურება, თაველების ფხა ედება ფხებზე (კ. გამს.). || ფიგურ. მყინვარნევერის თოვლის თეთრო თაველი (ა. აბაშ).

თავთით სასთუმალთან, თავის მხარეს. არც მეფეს, არც კათალიკოსს, არც შორენას ისე გაცეებით არავინ უჭვრეტდა, როგორც ძელიცხოველის ჯვარს, მიცვალებულის თავთით დაყულებულს (კ. გამს.).

თავთუხი-ი ხორბლის ჯიში, მრგვალმარცვლიანი, თავთავი ფხიანი აქვს. თავი დახარეს თავთუხის თავთავებმა (კ. გამს.).

თავთხელი-ი თხელი, გასასვლელად ადვილი ადგილი მდინარეში. მხსნელებმა თავთხელ წყლიდან სამივენი ნაპირზე გამოიყვანეს (გ. რჩეული).

თავის რიგით წესით, წესისამებრ, საჭიროებისამებრ, შესაფერისად. [კაცმან] მოყვარეთ და ამხანაგთა თავის რიგით რამე არგოს (ვახტანგ VI).

თავიჩითი-ი ყველაზე კარგი, საუკეთესო ჩითი. ქალს შეეძლო ეყიდა თავიჩითი საკაბე (გ. ლეონ).

თავკაც-ი სოფლის რჩეული, მეთაური, წინამძღოლი. შუალამისას სოფლის თავკაცების ფარული თათბირი გაიმართა (გ. ლეონ). სოფლის მამაკაცობა თავკაცების მეთაურობით ღამის თევას სათავეში ჩაუდგა (ლ. ქიაჩ).

თავკიდურ-ი შენობის საძირკველის კუთხეში სიმადრისათვის ჩატანებულ დიდი ლოდი, - თავკიდე. შერყეულიყვინენ თავკიდურები, ბალავარი მინისძვრას დაებთქა (კ. გამს.).

თავლა ცხენების (ვირების...) დახურული სადგომი, - საჯინბო. თავლიდამ გამორბოდა კიდეც მეჯინბე (ილია). ხრისტო... ვირს კაზმავდა პატარა თავლასთან (ნ. დუმბ.). „თავლის უფროსმა კარს მიაყურა“ (ჭ. ამირეჯ.).

თავმდგომელი-ი თავზე მდგომი, - მეთვალყურე, ზედამხედველი. „სხვას ხომ დღიური მუშებიც გაუძღვებიან, რაკი გიორგი თავმდგომელი იქნება“ (ილია).

თავმოთნეობა ძე. თავმოყვარეობა, სიამაყე. [ველმნიფეს] თავმოთნეობა დააციწყდა და მსწრაფლ ხოლო მოვიდა მერეს (გრ. ხანძთ). ჯელმნიფე იგი ცუდითა თავმოთნეობითა იძლია და მწილება მართლისა მის კაცისა არა თავს იდვა (გრ. ხანძთ).

თავმოხდილი-ი ქუდმოხდილი, უქუდოდ. შუაში თავმოხდილი იყდა ჩვენი მღვდელი (ილია).

თავრეტდასხმული-ი თავბრუდახვეული. ბევრჯერ შეტაკების შემდეგ ორნი (= ყოჩები) თავრეტდასხმულნი გადაიქცოდნენ უკან და რაოდენიმე ხანს ისე უსულონი ეყარნენ (ა. ყაზბ.).

თავს თავიდან, დასაწყისიდან, იმთავითვე. თავს სინანული სჯობია ბოლოყამ დაწნებასა (დ. გურამ).

თავსაკრავი-ი „ქალის თავზე ან ჩიხტზე შემოსაკრავი ქსოვილი“ (ქეგლ). [ქალმა] თავსაკრავი მოიხსნა, დაფერთხა, ხელახლად დაკეცა და კვლავ შუბლის გასწვრივ შემოიკრა (ლ. ქიაჩ). [მარგოს] თავსაკრავის შუაგულს აღმართული ქონდა საუცხოოვი ჯიდა - ძვირფასი თვლების თაიგული (მ. ჯაყაბ.).

თავსისხლ-ი „მოკლეული ადამიანის სისხ-

ლი, რომელიც ან ისევ მკვლელობით უნდა ანაზღაურებულიყო, ანდა გარკვეული ნივთიერი საზღაურით" (ალ. ჭინჭარ.). „შე რო მართლა ჩავმწვაროყავ, ვის უნდა ეზღო ჩემი თავსისხლი?" (ვაჟა).

თავსიცილი-ი მასხრად აგდება, - დაცინვა. თავს-სიცილს კაცი არ მოუკლავს (ილია).

თავსმდები ძვ. იხ. თავდები. „უთხრა ანგელოზმან თავსმდებსა ჩემსა" (საბა).

თავსმდებობა ძვ. თავდებად დადგომა, - თავდებობა. „რას იტყვი შენის თავსმდეზობისასა?" (საბა).

თავსუბუქად დაუდებს (ურემს) ტვირთს ისე დაანყობს ურემზე, რომ თავი მსუბუქეა, ბოლო სძლევეს და აპეურები ყელში უჭერს საქონელს. ბეჟანაშვილის მოგონებებში ურემით საფეხები მოპქონებოდა შინ, იმ ოჯახდაქცეულს თავსუბუქად დაედო (ილია).

თავჩამოკრულ-ი თავჩაბმული, ცხენს თავს მოკლედ ჩაუბამდნენ, რომ ნაკლებად ემოძრაევა. მაგ საწყალს ჰგონია, სახლში რომ ტყვილა თავჩამოკრული აბია, აქაც ისე დამემართებო" (დ. კლდ).

თავზე მთავარი კოჭი, რომელსაც ჭერის სხვა კოჭები ეყრდნობა. კერაში თავზეს სისქე კუნძს ცალ გვერდზედ ცეცხლი ეკიდა (ილია).

თათარიახნი-ი [თურქ.] საქონლის ხორცის წვნიანი კერძი, სახელდახელოდ მომზადებული. „ვახშმათ რა გიქნია?" „ვა, ახარ, ეგ რა საკითხავია? თათარიახნი, ...თალიში ხახვი" (გ. ერისთ).

თათვალ-ი ძვ. „ერთგვარი მტაცებელი ფრინველი, მიმიწოს მსგავსი" (ქეგლ). არის ინდოეთს მფრინველი ერთი, რომელსა თათვალს უხმობენ, მიმიწოს უფროა და მფრინველს ნადირობს, თუცა მოუხდა (საბა).

თათუხ-ი იხ. თავთუხი. ქრთლის პურის ქერქშია შიგ თათუხი ჩადეო, ქერქი გაფრცვენ, განავდე, შიგნით გულს კი სჭამდეო (დ. გურამ).

თაკარა მცხუნვარე, მწველი (მზე, სიცხე). როგორ გზარავდა ქარბუქი, ან მზე გზუთავდა თაკარა (ს. ჩიქ). უკრანაში დავრჩა ნანერი და თუ აცხუნვებს თაკარა სიცხე (ს. ჩიქ).

თაკილობ-ი ხს. ეთაკილება. [მღვდელს] თითქოს

შერცხვა და მადლობას თაკილობს (ილია).

თალარ-ი ვაზით ან სხვა ხეიარა მცენარეებით დაბურული ღია საჩრდილობელი, - ფანჩატური. შუა თალარი შემკობილი იდგა (საბა).

თალგამ-ი ორწლიანი ბოსტნეული მცენარე, იკეთებს ბოლოკის მსგავს თავს, თეთრს ან მოყვითალოს. უმწეოდ დაფაურებდა ნონაი, ... სვინტრისა და თალგამის მხალს აჭმევდა [ავადმყოფს] დღენიადა (ქ. გამს).

თალიში ხახვი მწვანე, ფორიანი ხახვი. „ვახშმათ რა გიქნია?" - „ვა, ახარ, ეგ რა საკითხავია? თათარიახნი, ნიმრო, თალიში ხახვი" (გ. ერისთ).

თალხ-ი მუქი, შავი ფერი. მცირე კუნძულაკები დილით დილაშე ათჯერ იცვლიან ჭრელ სამოსელს: მუქი და თალხი ფერები, ლილა და ლურჯი (მ. ჯავახ).

თამასუქ-ი [არაბ.] ხელწერილი ვალის აღებისა და სარგებლის რაოდენობის შესახებ. „შენ თამასუქი მამეც და ფულს მე გიმოვი" (ილია). „ეს ვალი შემდგარა თამასუქის გამოცვლით ოთხას ოცი თუმანი" (გ. ერისთ).

თამაშს უჩვენებს შავ დღეს დააყრის. „ერთი იქ ავიდეთ-და და მაშინ ვუჩვენებთ თამაშს" (ა. ყაზბ).

თამაშობ-ს რაიმე დანიშნულებას, რაიმე როლს ასრულებს. მოაჯირს ეკრა ზედ შერცხლის ბუდეშავით ერთი მცირედი ფიტრული, რომელიც საქვეშავოსა თამაშობდა (ილია). მოსეს ცოლი არ მყავდა და ჯალაბობას კნენინა თამაშობდა (ილია).

თამელ-ი „ველური ხეხილი, აქვს გრძელყუნწიანი ფოთოლი, თეთრი ყვავილი და წვრილი წაბლისფერი ნაყოფი ზღმარტლის გემოსი" (ქეგლ). „თხილი, თამელი, დუდგულა გარშემო მებევეიან" (ვაჟა).

თანადამდგომ-ი ძვ. იხ. თანამდგომი. ხოლო მამაი გრიგოლ თანადამდგომ ექმნა მათ ყოვლითა გულითა ახლად შშენებასა მათსა (გრ. ხანძთ).

თანადგომა მხარში ამოდგომა, მხარდაჭერა; დახმარება. [მირიან აზნაურმან] თვნიერ განზრახვისა [ეპისკოპოსებისა] მძლავრ სამცხისა ერთთა ძმ თვის დადაგინა კათალიკობად თანადგომითა და კურთხევითა მცირედათა ეპისკოპოსთათა (გრ. ხანძთ). „და ან ამათ, შვილთა თვსთა, ჴელითა ჩემითა

ძმათა უბოძებს, რაითა ახლად შშნებასა მათსა უზრუნველ იყვნენ კეთილად გამოცდილთა მონაზონთა თანადგომითა" (გრ. ხანძთ.).

თანამდგომ-ი მხარში მდგომი, მხარ-დამჭერი; დამხმარე. ხოლო ნეტარსა გრი-გოლს ეუნყა უფლისა მიერ, რაითა არღარა დააბროკონეს გულსმოდგინებისა მისგან მათისა, არამედ თანამდგომ ექმნეს კეთილსა მას საქმესა (გრ. ხანძთ.).

თანამეინახე თანამესუფრე. ორიენი უზომოდ გამოთვრნენ..., მიხამ... ნაჯახს მოავლო ხელი და თავისი დუქანი... დაჩეხა, გაბო არ ჩამორჩა თანამეინახეს (ე. სიხ.).

თანამესისხლხორცე სისხლისა და ხორცის თანაზიარი, ახლო ნათესაევი. ვერც თანამესისხლხორცეებმა ველარ შეარიგეს მტერ-მოყვარე ბიძა-დისნული (აკაკი).

თანემეცხედრე ძვ. ცოლი. ოცდაათი შოსანი მოზარის თანხლებით მოვიდნენ თაყაი, მისი თანამეცხედრე და თორმეტივე ვაჟი (ქ. გამს.). „მე და ჩემი თანამეცხედრე ბორდოხან დღე და ღამე ლოცვაში ვატარებთო“ (ქ. გამს.).

თანამკვდარ-ი მეტისმეტად ერთგული, თან გადაყოლილი. მაშ რამ უცვალა მას (= მეფეს) გული მყარი, ქართველებისთვის ესთ თანამკვდარი? (ნ. ბარათ.).

თანამკვდრ-ი ძვ. მცხოვრები, მოსახლე გარკვეული ადგილისა, – მკვიდრი. მაშინ უბრძანა ძმათა თვითა შესაქმედ კეროვნთა სანთელთა შესანირავად გარემო ყოველთა მათ მახლობელთა უდაბნოთა, ...თანამკვდრით მათითურთ (გრ. ხანძთ.).

თანანადებ-ი ძვ. ვალი, ვალდებულება, მოვალეობა. თანანადებთა მათ ჩუნთა გარდაჯდად შეუძლებელ ვართ (ნინო). სასყიდელი იგი მოქმედსა მას შეერაცხების არა თუ მადლით, არამედ თანანადებით (გრ. ხანძთ.).

თანაყოფა ძვ. ვინმესთან ერთად ყოფნა, თანხლება, მიყოლა. მერმე, შემდგომად ჯოჯოკისა, მოინია თავი იგი ეპისკოპოსთა სამოელ და იოვანე ეპისკოპოსი, მისივე მოყუასი, რომელ-იგი იყვნეს განმამტკიცებელ და დიდად დამაშურალ, სახლეულითურთ თანაყოფით, იყვნეს მონა, და მონანილე იყვნეს და თანაზიარ შრომათა მისთა (შუშანი).

თანანარუქდებ-ა ძვ. ნაუვა, განშორდება, გვერდს აუვლის. „არა თუ შურაცხებისათვის თანანარუქდებ შენ, არამედ ამის მიზნისათვის, რამეთუ ამით ყოველთა უდაბნოთა უწინარეს აღშშნებულ არს ოპიზა (გრ. ხანძთ.).

თანანარუქდებ-ა ძვ. გვერდს აუვლის, მოერიდება. არამედ ნიგნისა ამის განგრძობისათვის მათ [ძმათა] ყოველთა თანანარუქდებ და მივედ სასწაულთა ნეტარისა მამისა ჩუენისა გრიგოლისთა (გრ. ხანძთ.).

თანანარუქდი-ს ძვ. ჩამოართმევს, წაართმევს (სიტყვას). „წმიდაო მამაო, რასათვის თანანარუქდი სულიერთა სიტყუათა შენთა?“ (გრ. ხანძთ.).

თარაქამა [არაბ.] ურჯულო, თათარი. „ნეტავ ხმლიანი სად მიხვალ, ამირან თარაქამაო?“ (ხალხ.).

თარგმანება ახსნა-განმარტება; უცხო ენიდან გადმოღება, – თარგმნა. „[წმიდა მამებმა] ალაყუავეს ენა ჩუენი და ქუყყანა თარგმანებითა წმიდათა ნერილთათა (გ. მთანმ.).

თარუშ-ი აქ: ტაცება, აოხრება; თავდამსხმელი. „თარუში დაერია მაშინ გაღმა მხარეს“ (ნ. ლორთქ.).

თართ-ი თევზი ერთგვარი. „ორაგული თქმულა თევზების მეფედ და არა თართი“ (ილია). [ლუარსაბს] სულ ზურგიელი, თართის დომი, არტალა ნიერით და სხვა ამისთანა გაეჩიზებოდა ხოლმე (ილია).

თარფ-ი იხ. ხახალი.

თარფეულ-ი თარფით (ხახალით) მიერთებული ხილი. ახალ-ახალი თარფეული, დილის ცვარმომცვერული ხილი თვალს იტაცებდა (გ. ლეონ.).

თარხნობა თავისუფლება. „სამების ძირჩი სოფელ გერგეთ არნ. იქვეელ კაცთ მეფეთა შეუთქვეს სახტრის დარაჯობაი. მის სამაგიერ მეფეთა თარხნობა მიანიჭის სრულ სოფელს“ (ილია). „გერგეთელნ ანინაც სახტრის დარაჯობას თავედებულობენ, მაგრამად რუსობაჩი თარხნობა გაუცუდდის“ (ილია).

თარჯ-ი კუთხ. „ნაჭდევი ხეზე საზღვრის ნიშნად“ (ქველ). გახსოვს ტყეები, ირიბად ხეზე დაჭრილი თარჯები? (ლ. ასათ.).

თასლიბს გაუნევეს „გამახნევებს, ანუ გეშებს“ (ქველ). „ავადა ვარ, [ხალხს] თასლიბს ვერ გაუნევედი“ (ილია).

თაფლის სანთელი ფიჭისგან ჩამოქნილი სანთელი, ცვილის სანთელი. ქალმა თან მოიტანა მთელი ოჯახის ნევრების სიგრძე თაფლის სანთელი (ნ. ლორთქ.). თაფლის სანთელი ბუტუბადნენ ნიშებში (ქ. გამს.).

თავლუჭი-ი „თავლისაგან მომზადებული მათრობელა სასმელი“ (*ქველ*). ჯანსაღათვის მოიტანეს თავლუჭი და კარგი ღვინო (*ქ. ჭიჭ. თარგმ.*).

თაღლითი-ი აქ: ნამდვილს მიმსგავსებული, ხელოვნური, ყალბი (აქ: ყალბი მარგალიტი). „მის შიშით, რომ ნამდვილ მარგალიტზე თაღლითი მეტია, ნამდვილი მარგალიტი ვის დაუგმია! (აკაკი).

თაყვანი-ი მუხლის მოყრა ვინმეს წინაშე თხოვნის, ვედრების, მადლობის ნიშნად. „მაგისთანა თაყვანი მარტო ღმერთს შუჭურის“ (*ილია*).

თახთახებს-ს ცახცახებს, კანკალებს. [ბავშვები] თახთახებენ შიშისა და სიცივისაგან (*რ. ინან.*).

თახჩა [არაბ.-სპარ.] კედელში დატანებული კარადა, – განჯინა. [მღვდელმა] გამოაღო პატარა თახჩის კარი და გადმოიღო ერთი... ნივნი (*ილია*).

თეთრი ძვ. ვერცხლის ფული. „თავად გძედაქეს... ერთი მზეთუნახავი ქალი უზის გასათხოვარი და ზედ ზურგზე ორასი თუმანი თეთრი ნაღდად აკურია“ (*ილია*). [გიორგის] ზარაფხანაში მოჭრილ თეთრზე ასე ეწერა: „მეფეთ მეფე გიორგი – მესისის მახვილი“ (*ქ. გამს.*).

თეთრი ფული იხ. თეთრი. ერეკლემ იკრა ჯიბეს ხელი, ამოიღო მთელი ბლუჯა თეთრი ფული, მისცა თავის მხლებელს (*ი. გოგებ.*).

თეთრონი-ი „თეთრი ცხენი“ (*ქველ*). [ამირანმა] ბადრს თეთრონი სთხოვა (*ხალხ.*). „ბადრო, მათხოვე თეთრონი, ზღვაში გავიდე ნგრევითა“ (*ხალხ.*). მაინც ეს ერთი თეთრონი რა გულსაკლავად ჭიხვინებს (*ლ. ასათ.*).

თეთრქილებიანი ჩოხა იხ. ქილებიანი ჩოხა.

თეთრ-ყირმიზი-ი თეთრ-წითელი (პირისასხე), ფეროვანი. [ძიძის] თეთრ-ყირმიზს, ატლასის მსგავს სახეზე დასთამაშებდა მხურვალეების ნიშან-ულფური (*ა. ყაზბ.*).

თელა მაღალი ხე, ქერქი სძვრება, აქვს მოგრძო წერილი ძარღვიანი ფოთლები. ქედანი მოვიდა და დაჯდა... თელის ტოტზე (*ვაჟა*). ვითომ... რკინასავით გამოჭედილ თელის ურემში ორი ლომა კამეჩი ება (*ე. გაბ.*). [მონადირეებმა] თელის ძირში ცეცხლი დაანთეს (*რ. ინან.*).

თელათ კუთხ. მთლად, მთლიანად. „თელათ რომ ყველაფერი ამიოხროს, სუდში ფეხს ვერავინ შემადგმევინებს!“ (*დ. კლდ.*).

თელხი-ი ბურუსი, ნისლი (მდინარეზე). წყალს თელხი დაჰკრავდა, ჭველი შეინძრეოდა (*აკაკი*).

თეო ადგილი ცხვრის სადგომთან, სადაც ძაღლები დარაჯობენ. ღვინო კი მათრობელა სჯობს, ძაღლი – თეოზე მყეფარი (*ვაჟა*).

თერძი-ი „მამაკაცის ტანსაცმლის მკერავი“ (*ქველ*). იჯდა თერძი ფანჯრის წინ თავის მაგიდასთან... და გამაღებით კერავდა (*ჯ. ქარჩხ.*, *დ. წერედ. თარგმ.*).

თესლი-ი ძვ. ნათესავი, მოდგმა, ტომი. „უფალო... აკურთხე ადგილი ესე მადლითა შენითა... და მოუც ამას სახელი კეთილად სახელოვანი შორის თესლებსა მრავალსა სადიდებულად შენდა“ (*გრ. ხანძთ.*).

თესლით თესლამდე ძვ. თაობიდან თაობამდე, მისხის მისხამდე. „თესლით თესლამდე მიუთხრობდე ჭეშმარიტებათა შენთა პირითა ჩემითა“ (*გრ. ხანძთ.*).

თესლაშრეტა მომნიფებამდე, შემოსვლამდე ნაადრევად გახმობა თესლისა. [სანუთრომ] თესლაშრეტით გამახმო და უნაყოფოდ დამაბერა (*დ. გურამ.*).

თესლ-ტომი-ი ძვ. მთელი მოდგმა, ნათესაობა, შთამომავლობა. და აგინებდა ვარსკენ თესლ-ტომსა მისსა (= შუშანიკისსა) (*შუშან.*).

თექა ნაბადი. „მზრიდან გადავიგდე მაშინვე თექა“ (*ილია*).

თექამოსხმული-ი ნაბადნამოსხმული. ზოგი იქ მიდის თექამოსხმული, ...სხვა იქ მიმღერს დაღონებული (*ილია*).

თექოებამოზუსკული-ი თექოს ძელეზამომჯდარი, თექოებამოცვენილი (სიგამხდრისაგან) ცხენი. [პლატონმა] მოხსნა თავისი თექოებამოზუსკული რაში და თითქმის ნათრია უგულოდ მიმყოლი ცხენი ჭიჭკრისკენ (*დ. კლდ.*).

თვალ-ი ხურჯინის (იხ.) ერთ-ერთი განყოფილება. [ხურჯინის] გახსნილი თვალიდან რაღაც გამოვარდა (*გ. შატბ.*). „[ნიკოლოზს] ტიკჭორა ექნებოდა ხურჯინის ცალ თვალში“ (*გ. შატბ.*).

თვალი არ მოეკიდება თვალი ვერ მის-

ნედება, თვალს ვერ მიუწვდენს, ვერ დაინახავს (კაცი). იმათ (= ჯიხვების) ნაწილსა, ნადგომსა თვალი არ მოეკიდება (ხალხ.).

თვალი დაუდგეს წყევლა: დაბრმავდეს. „მოისპო თქვენი სახელი დაგიდგათ თვალეზი“ (დ. კლდ.).

თვალს გაუსწორებს პირდაპირ შეხედავს თვალეზში, თვალს გაუშტერებს. სამჯერ თამამად გაეუსწორეთ ერთმანეთს თვალი (კ. ჭიჭ. თარგმ.).

თვალს თვალში გაუყრის მოუხრიდებლად, უშიშრად შეხედავს, თვალს გაუსწორებს. პანტემ ჩაიქირქილა და ვაჟოს თვალი თვალში გაუყარა (ნ. წულ.).

თვალის ჩინი მხედველობა. [ქალმა] შემოუარა სახლს, რომელსაც შეალია თვალის ჩინი, სიცოცხლის უინი (ნ. ლორთქ.).

თვალეზი მოენამება დაუსველდება, დაუნწყლიანდება (თვალეზი ცრემლით), ცრემლი მოადგება. მღვდელი აირია, ... მოენამა თვალეზიცა (ილია).

თვალეზის ცეცება თვალეზის გამალეზით ტრიალი, აქეთ-იქით ცქერა. [მეფუნდუკემ] დაეთარში თვალეზს ცეცება დაუნყო (ნ. ავალ. თარგმ.).

თვალეზში გაავდარდება თვალეზი აცრემლდება, თვალთაგან ცრემლი დაედინება, – ატირდება. სიყვილი გზაში გიყვლებს, თვალეზში გაავდარდება (ხალხ.).

თვალეზგამოცივებულ-ი უზაროდ მაცქერალი. ვზივარ ოთანში თვალეზგამოცივებული და ველოდები, როდის დაამთავრებს გაკვეთილებს და გამოჩნდება მამიდა (ო. იოს.).

თვალაგნ-ა ძვ. თვალი მოჰკრა, დაინახა. შეგზავნა [ვაჟი] შინა საქმესა რასამე ზედა [დუკამან], თვალაგნა ცოლმან მისმან (საბა). ქმარი ბაზარში ჯდის სცილდავ რაოდენისა რისამე და თვალაგნა ქალმან ვინმე (საბა).

თვალახმულ-ი ძვ. თვალახელილი. ნახეს და ვერ დაინახეს იმ ბრმათა თვალახმულითა (დ. გურამ.).

თვალბედით-ი ცუდის მომასწავებელი, – ავებდითი. უკან მომჩხავის თვალბედითი შავი ყორანი (ნ. ბარათ.).

თვალდასავსებ-ი დასაბრმავებელი. „რავა ვიფიქრებდი მე თვალდასავსები?“ (ნ. ლორთქ.).

თვალმახარა შესახედავად მოსანონი, თვალად ლამაზი, თვალის მომტაცო. [მოხუცები] რასაც კი თვალმახარას და გემრიელს იმოვიდნენ, შვილიშვილებს უნახავდნენ (რ. ინან.).

თვალნაცემ-ი გათვალული. ის ლექსის გარდა არაფერს ქნინდა, თვალნაცემივით შფოთავდა ხშირად (ნ. სამ.).

თვალსატყუარი-ი სხვისთვის დასანახებელი თვალის ასახვევი, მოჩვენებითი. „რათ მინდა შენი გარეგანი თვალსატყუარი დიდაცოხა მაშინ, როდესაც დამალული გრძნობა-გონება იჩაგრება და სულს აჩივებს“ (აკაკი).

თვალსანიერი-ი მხედველობის არე, თვალთახედვის სივრცე. ჩვენი და პაპანთ პატარა უზნით თავდებოდა ჩემი თვალსანიერი (რ. ინან.).

თვალშურთხ-ი „ჭრელთვალა“ (ა. შან). ქმარას თუ შანობ, თვალშურთხო, ვერ ჰქმნობ მოსაკლელად (ვაჟა).

თვარა კუთხ. თორემ. „თვარა, სხვაფრივ?! ქონდა, ალბათ, დასაცემი და გასაძარცვი“ (ჭ. ამირეჯ.).

თვითმბრძანებელ-ი იხ. თვითმპყრობელი. [გორგასალი] ვით ბრძოლის ღმერთი, თვითმბრძანებელი, მზად არს საომრად სახე-შერისხვით (გ. ორბ.).

თვითმპყრობელი-ი ერთმმართველი მეფე, მონარქი. ხელმწიფე ხარ თვითმპყრობელი, ტახტი მზა გაქვს, პეიგე. საცა (ა. ჭავჭავ.).

თვინიერ გარეშე, გარდა. [ქრისტემ] ასე არ ბრძანა, „თვინიერ საქმის“ სიტყვითი ლოცვა, უწყით, მკედარ არსო?“ (აკაკი). და არღარა იზრახებოდა სხვა ენა ქართლსა შინა თვინიერ ქართულისა (ლ. მროვ.).

თია ძვ. კვანძოვანი წარმონაქმნი სხეულზე, ავთვისებიანი. გულსა მოვსწყვიტე მუნუქი, ზედ მება ავი თიანი (დ. გურამ.).

თიბათვე წლის მეექვსე თვის, ივნისის, ქართული ხალხური სახელწოდება. მზუო თიბათვისა, მზუო თიბათვისა, ...იგი, ვინც მიყვარდა დიდი სიყვარულით, ფრთებით დაიფარე – ამას გვეუდრები (გ. ტაბ.).

თითბერი-ი ყვითელი ფერის ლითონი, სპილენძისა და თუთიის შენადნობი. [ქალს] გულზე ჰკიდია თითბრის ჯვარი (ნ. ლორთქ.).

თივა „ზინია თივისა 6-7 ფუთამდე“ (ვაჟა). „შირუქებია ერთი თივა და ერთი ტვირთი ჩალა“ (ვაჟა).

თითზე იკბენს გვიან მიხვდება რამეს და ინანებს. ოთარანთ ქვრივმა ეხლა კი თითზედ იკბინა (ილია). ადგა და ჩუმად გავიდა, თითზე იკბინა მწარედ (ვაჟა).

თითისტარ-ი მატყელის დასართავი მოკლე ჯოხი თავ-ბოლო განვრილებული, მუცლიანი. [დედინაცვალმა ეთერი] ფურს ტყეში გააყოლა, გაატანა თითისტარი და მატყელი (ზლაქ). [დიდედამ] თითისტარს ჩახვეულ ფარტანაზე ცრემლი დააგდო (გ. ლეონ).

თითო-სახე ძე. სხვადასხვანაირი, მრავალფერი, ნაირნაირი. უძლურნი, თითო-სახეთაგან სენთა შეპყრობილნი და ვნებულნი სულთაგან არანმიდათა, ლოცვითა მისითა (= მამისა გრიგოლისითა) და ცრემლითა განიკურნებოდეს (გრ. ხანძთ).

თიკან-ი თხის ნამიერი ზრდასრულობამდე. აგერ, კრავები კუნტრუმობენ, თიკენბი დახტიან (აკაკი).

თილისმა [არაბ.] ძლიერი ზემოქმედების, გრძნეულების გამომწვევი რამე ნივთი, - ჯადო. ამბობენ, [თავადის ქალს] თილისმაც უნდა პქონდეს ხნიერობის წინააღმდეგ (ლ. ქიარ).

თინათინ-ი ძე. მზის სხივის ანარეკლი. თინათინთაც განმათებ ყინვით ნუ განმაციუბო (დ. გურამ).

თიჯიან ექმნების ძე. ტალახი აეკვრება, გაუტალახიანდება. კაცთა ნახჭნი ფერჯიანი არა ოდეს თიჯიან ექმნებიან სლვასა მათსა (გრ. ხანძთ).

თილილი ქვა კარგად დამუშავებული, გათლილი ქვა (მშენებლობისათვის). სამრეკლო დიდი თილილი ქვისგან იყო ნაგები (ნ. ნულ).

თმაგარდატევებული-ი ძე. თმაგაშლილი. [ვარსქენს] მოპყვანდა წმიდაი შუშანიკ უჯამური და თმაგარდატევებული, ვითარცა ერთი ვინმე შეურაცხთაგანი (შუმან).

თმობა გაჭირვების ატანა, მოთმენა, გაძლება. მისმინეთ, ვით მაქვს ჭბუნვა და თმობა ურვისგან გულ-შეპყრობილს (ა. ჭავჭა).

ს-თნავ-ს ძე. 1. მოსწონს, თვალში მოსდის. „ესე არს განსასვენებელი ჩემი უკუნისამდე, ამას დავემკდრო, რამეთუ მთნავს

ესე“ (გრ. ხანძთ). და მოვლენს ქუეყანანი, საგონებელნი სამონასტრედ და არა სთნდეს წმიდასა მას (= მამასა გრიგოლს) (გრ. ხანძთ). 2. მოეფერება, დაზოგავს, გაუფრთხილდება. მაგრა შეუკრეს ხელები, უფალსა არა სთნიესო (დ. გურამ).

თოლ-ი კუთბ. თვალი. [გუგუაი] ამხანაგებს თავის მარჯვენა თოლსავით უყვარსთ“ (ა. ყაზბ.). [დედაკაცებმა] იცოდნენ, თუ გაჰქცევიათ [ტყვე], თავიანთ თოლების მეტი აღარა იხსნის-რა (ა. ყაზბ.).

თოლიგე მოფერებითი მიმართვა ცოლქმრისა სამეგრელოში: „ჩემო თვალის ჩინო“, „ჩემო თვალის სინათლე“. „რა იყო, თოლიგე, რა დროს მაგია? უქმე დღეს მუშაობა ვის გაუგონია?“ (ლ. ქიარ). „ჰე, შენი ღმერთი მოიძველებს, თოლიგე!“ (ლ. ქიარ).

თოლმაჯ-ი [თურქ]. ძე. თარჯიმანი. [აფიცვრმა] თოლმაჯის შემწეობით შეატყობინა [მთიელს], რომ მთელი ჯარის უფროსად ღენერალი არის დანიშნული (ა. ყაზბ.). [რუსები] რალაცას გვეჯიყვიყებოდნენ, მაგრამ ჩვენ ენა რა ვიცოდით და თოლმაჯი კი არა გვეყვანდა (ა. ყაზბ.).

თომარ-ჯილა სამეფო გვირგვინი. ჰკითხა მელმან ოფოფსა: „სამეფო თომარ-ჯილა ვინ მოგცაო?“ (საბა).

თორ-ი საომარი ჯაჭვის პერანგი. გულამღერული გამობრუნდა მინდია, მუხარადი... დაიხურა, თორი გადაიცვა (კ. გამს).

თორნოულ-ი კუთბ. თონის პური, - თონიული. მივირბინე სახაბაზოს კარებთან და ხაბაზს თორნოული გამოვართვი (აკაკი).

თორო კუთბ. თორემ; ვაითუ. ლექსო, ამოგატომ, ოხერო, თორო იქნება ვეკვდებოდე (ხალხ.). „ვაჰ დედას თქვენსა, ყოვებო, ცუდ დროს ჩაგიგდავთ ხელადა, თორო ენახავდი თქვენს ბუმბულს გაშლილს, გაფანტულს ველადა“ (ვაჟა). „ყალიონს დღე არ გააჩნია და ღამე, თორო დაღვევით იმდენიც არ დაგიღვევია“ (ვაჟა).

თოფავ-ს კუთბ. თოფს ესვრის. „ეს მენადირენი თოფავენ ჯიხვთ“ (კ. გამს).

თოფისნამალ-ი ფეთქებადი ნივთიერება ვაზნებისა და ჭურვების დასამზადებლად, - დენთი. „უმიზეზოდ თოფის-ნამალივით აფეთქდი“ (დ. კლდ.). თოფის-ნამლის სუნი ცხვირ-პირში ეცა ტარიელს (ლ. ქიარ). დამნაშავესავით ლულულებდა თოფის-ნამლის კეამლით სახეშერუჯული... კომისარი (რ. ჯაფარი).

თოქალთო [სპარ.] ცხენის ზურგზე უნაგირის ქვეშ დასაფენი რბილი რამ. [ცხენს] თოქალთოთ [პქონდა] ვეფხის ტყავი (ნ. ლორთქ.).

თოქმაჩი-ი [თურქ.] უროს მცემელი მჭედელი. შაგირდმან უთხრა [მჭედელსა]: „ფლური გამოართვი, მე თოქმაჩის შვილი ვარ, მე კარგად დავახალისებო“ (საბა).

თოხარიკი-ი 1. კარგი ჯიშის ცხენი მსუბუქად და სწრაფად მოსიარულე. „მეფე“ მერანთა ანუ თოხარიკთა ცხენთა ჯდეს, გინა ეტლითა ვიდოდეს“ (საბა). [პლატონს] უნდა ერბენინა თავისი გაძველტყავე-ბული ცხენი გვერდევანიძის თოხარიკთან (დ. კლდ.). 2. სწრაფი სიარული ცხენისა ხან მარცხენა და ხან მარჯვენა ფეხების წყვილად გადადგმით. [მხედრებმა] თოხარიკზე გადაიყვანეს ცხენები (კ. გამს.).

თოხიტარა პატარა ჩიტო, – ბოლოქანქარა. მე მიგალობს, როდი მიმატოვა, თოხიტარა, პანანინა რტო ვარ (ანა).

თოხლი-ი ცხვრის ნაშიერი, ხუთი ექვსი თვიდან (ძუძუს გაშვებიდან) ერთ წლამდე. ორს მეცხვარე თუშს ოთხოდე ჭედილა და ხუთოდე თოხლი წინ გამოეგდოთ და სოფელში მიერეკებოდნენ (ილია).

თრთვილი-ი მცენარეებზე შეყინული ღამის ნამი. ციციყურასა და მრავალძარღვაზე ჯერ ისევ იქნება შემორჩენილი თრთვილი (რ. ინან.).

თრიმლი-ი დაბალი ხე ან ბუჩქი, აქვს წვრილი, მოყვითალო-მომწვანო ყვავილები, ფოთლებსა და ყლორტებს ხმარობენ ტყავის გამოსაყვანად, მერქანს საღებავად. ბევრი ვიცოდით, ...ბევრი არა: ჭანჭყატა, ხეჭრელა, თრიმლი (რ. ინან.).

თუ სთქვა ძვ. იტყოდი, იფიქრებდი, გეგონებოდა. თუ სთქვა, – ხრამლმან იცოდა, თუ ღმერთმან სული კაცისა ტანსა შიგან სადა დაამკვიდრა (ვისრამბ.).

თუალი ჰკიდა თვალი მოჰკრა, თვალი შეასწრო, დაინახა. და თუალი ჰკიდა პიტიახმმან [დიაკონს], სხუაი ვერღარაა სცალდა სიტყუად (მუშან.).

თულუხუავად ძვ. პირუთვნელად, მორიდებლად. „შენ, წმიდაო მღვდელო, ...ველმნიფეთა თულუხუავად მამხილებელო“ (გრ. ხანდთ.).

თულლება ძვ. პირმოთნეობა, თვალთმაქცობა. „განვისაგნეთ მე და ვარსქენ პიტიახში მუნ, სადა იგი არა არს თულლებაი ნინაშე მსაჯულისა მის მსაჯულთასა“ (მუშან.).

თულუხუმით ძვ. თვალახვევით, თვალდახუჭვით, თვალთმაქცურად, უსამართლოდ. „ნუ თულ-ხუმით მჯით, არამედ საშუელი სამართალი საჯეთო“ (მუშან.).

თუნგი-ი 1. წყლის (ღვინის) ჭურჭელი სპილენძისა, ვინროყელიანი, ყურიანი. აქა-იქ... ყყარა... ყარაბალული თერი წაღე-ბი, პირმოტეხილი სპილენძის თუნგი (ილია). ერთმა ფარეშმა ტაშტს დაავლო ხელი, მეორემ – თუნგს და მესამემ – ხელსანმენდს (აკაკი). 2. სასმელის (ღვინის, არყის) საწყაო ოთხ-ნახევარი ლიტრის ტევადობისა. || ამ რაოდენობის სასმელი. ნახევარი თუნგი არაყიც კი მომეტებული არ იქნებოდა, მეტადრე ამისთანა ყინვაში (ე. გაბ.).

თურე ძვ. თურმე. ყადი თურე სიბერიო დაყრუებულიყო (საბა). ერთი მდიდარი კაცი თურე ბანზე იარებოდა (საბა).

თუშური ქუდი ნაბდის პატარა ქუდი, სირმებით განყობილი. [მთიულს] თუშური ქუდი კობტად გვერდზედ მოქცეოდა (ა. ყაზბ.). „[მამა შენს] თუშური ქუდი ახურავს“ (რ. ინან.).

თუცა ძვ. თუ. „ძე შენი სამეფოდ გინდა, თუცა მწყემსად?“ (საბა). „[ქუშბერ] თუცა შიშლით არ მოემპარყო, რამცა ივის, გლახაკთა და ულონთა შიან, ანუ სხვათა ვისემ სყმელი აქლს?“ (საბა).

თუჯია კუთხ. თუჯის პატარა ქვაბი. [კევირინემ] უცბად ნაშოავლო ხელი პატარა თუჯიას, ჩაასხა შიგ წყალი და... საკიდელზე ჩამოჰკიდა (დ. კლდ.).

თვთოსახე ძვ. იხ. თითოსახე. შეამკვნეს ფოლოცნი თვთოსახითა სამოსლითა ყუაველითა თანა (ნინო).

თვნიერ ძვ. იხ. თვინიერ. ჩუნ თვნიერ შენსა ფრიად დაეშუერთი (მუშან.). [შირუან აზნაურმან] თვნიერ განზრახვისა მათისა (= ქართლისა ეპისკოპოსთასა) მძლავრ სამცხისა ერთთა ძმ თუსი დაადგინა კათალიკოზად (გრ. ხანდთ.). ყოლადეე მამა მათ თანავე იყვის თვნიერ დიდისა მიზეზისა (გ. მთანმ.).

-თვს თანდ. შესახებ, ზე. ქართველთათვის კულა რაი ვინ თქუას? (გ. მთანმ.).

თვს-ი ძვ. 1. თავისი, საკუთარი. ხრმალ მანაც დაღვლარჭნილმან უარყო ქარქაში თვსი

(ბიბლ. ისტ.). 2. „თავისიანი, მისიანი“ (ი. აბულ.). ესერა თქსთა თანა მოვალს ქრისტე მუჟუე (ი. მტბ.).

თქსი მისი ძე. თქსი (მნიშე. 2). და მათ უამთა შინა თქსი მისი – დიდი თორნიკ... მონაზონ იქმნა (გ. მთანშ.).

თქსი საკუთარი იხ. თქსი (მნიშე. 2). [მეფემ] წარავლინა თქსი ვინმე საკუთარი და მოიკითხა [უფთჳმე] (გ. მთანშ.).

თქსაგან ძე. „მარტოდ“ (ი. აბულ.), ცალკე, განცალკეუებით. მამამან... უფთჳმე [გუჳმი] თქსაგან დაჰმარხა (გ. მთანშ.).

თქველეს ხარბად, უძღვებად, თქაფათქუფით ჭამს. [სვავები] ელოდნენ, რომ როცა ლეში მოიცლიდა იმათთვის, დასცემოდნენ და ეთქვლიყათ (თ. რაზიკ.).

თქრშიალით კუთხ. ცხენის ქენებით, სწრაფად, თქარუნით. [კიროლე] მეტი გაჯაერებისაგან ხმაგაკმენდილი მოაჯდა ცხენს, შემოჰკრა მათრახი და თქრშიალით გაექანა ჭიშკრისაკენ (დ. კლდ.).

თხმელა კუთხ. საშუალო სიმაღლის ან მაღალი ხე, აქვს მომრგვალო ფოთლები, რბილი და მსუბუქი მერქანი, მისი ქერქი იხმარება საღებავად, – მურყანი. ღრუებში თხმელის მონითალო ფესვები... ლალალებენ (ლ. ქიანჩ.).

თხრამლ-ი ძე. ჩირქიანი გამონადენი წყლულიდან, – ბაყლი. [წმიდასა შუშანიკს] დაუსვიდეს ფერწი მისნი და თხრამლი ამოსდიოდა ადგილ-ადგილდ (შუშან.). და განვიბანეთ იგი (= შუშანიკ) მატლისა მისგან მიწოვანისა და თხრამლისაგან და შეეჰმოსეთ მჟურითა მით (შუშან.).

0

იაგუნდი-ი [არაბ.] წითელი ფერის ძვირფასი ქვა, – ლალი (საფირონის მნიშვნელობითაც ხმარობენ). [მეფემ] არა ნამოილო რა განძთაგან: ერთი აღმასის თსი და ერთი იაგუნდის სანდე (საბა). [ვარდისახარმა] მანიაკები გადიცვა ყელზე ვარდისფერი იაგუნდებით (ქ. გამს.). [დადიანის ასული] ფორუზის, იაგუნდის, მარგალიტის, ლალისა და ქარვის მარცვლებიდან... ჯვარს... დაანყობდა (ნ. ლორთქ.).

იაღვარ-ი საეკლესიო საგალობლების კრებული. რამეთუ აწ არს ხანძთას ჳელითა მისითა (= მამისა გრიგოლისითა) დაწერილი სულისა მიერ წმიდისა სანელიწდო იაღვარი, რომლისა სიტყუანი ფრიად კეთილ არიან (გრ. ხანძთ.).

იაღონ-ი [ბერძ.] პატარა მგალობელი ჩიტი. [მეფე] შევიდა, ნახა კორდი ზურმუხტისა მსგავსი, ზედან ყვაელინი სურნელნი, ბულბულთა ყეფა, იაღონთა სტვენა (საბა). პანანინა იაღონო და ვარდის კონაო, დღეს ხომ კარგად გაიგონე ჩემი ნანინაო (აკაკი).

იავარქმინილ-ი აოხრებული, აკლებული, განადგურებული. დავითს დაქცეული და იავარქმინილი სამშობლოსაკენ მიუწედა გული (ბიბლ. ისტ.).

იავარყოფ-ს ძე. მოსპობს, გაანადგურებს, აიკლებს. [თორნიკე] დატყუნნა... დიდებულნი საბერძნეთისანი და მონაგები მათი იავარ-ყო (გ. მთანშ.).

იაზმა [ბერძ.] წმინდა წყალი, ნათლობის წყალი, – იაზმა. სად ის ხე ნაძვის მის სუნნელისა ჰყვოდა ქართულის წყლულთა კურნებად – და მის ქვეშ წყარო უქცდავებო-სა სცემდა იაზმას ერის ცხოვნებად (ილია). [მღვდელი] სასხურით... ხელში... ხალხს წმიდა იაზმის წყალს ასხურებდა (დ. კლდ.).

იაკინთო ძვირფასი ქვა, – იაკინთი, „იაგუნდი, ...ფერი მისი მოლურჯო“ (დ. ჩუბინ.). თავსა მისსა აქუნდა ქვა ბივრტი და იაკინთო (ნინო).

იალალ-ი საზაფხულო საძოვარი მთაში. ამწენებულა ველები, იალალები მთისაო, გადაფენილა მთებზედა თეთრი ფარები ცხეროსაო (ხალხ.). [ელგუჯა და მხალო] აქ, იალალზედ ხუმრობდნენ, ხარობდნენ, იციროდნენ (ა. ყაზბ.).

იალაჰ! წამოძახილი, გამოხატავს გაოცებას; აღტაცებას. „იალაჰ! – წამოძახა მზალომ, რომელიც სვიმონს თავის დღეში ვერ წარმოიდგენდა გაგის ნათესავად (ა. ყაზბ.).

იაშბიკო სალექსო ფორმა. „აღმაშენებელი წინასწარმეტყველსა ჰბაძავდა; მისი იაშბიკო ლოცვა იყო“ (აკაკი). სტამბის დაზგით იაშბიკო ისმის, გრძელ ზამთარში ქართველები სწუხან (ს. ჩიქ.).

იარა ჭრილობა, წყლული. [ელგუჯას] ზოგიერთს ალავა იარები არ შეჰკეროდა (ა. ყაზბ.). „ერთი ურემიც თან გაატანეთ, ვინმლო იარები გაეცხნას [მამამზეს] და ვერ შესძლოს ცხენით სელა (ქ. გამს.). თუ არც ყაყაროს ცეცხლია და

არც ახალი იარა, მამ ეს ბებერი კრწანისი რა ძალამ ააბრიალა? (ლ. ასათ.). „ვინც არ დაჭრილა, იარასაც არაფრად აგდება“ (ვ. ჭელ. თარგმ.).

იარმუკა [გერმ.] ძვ. ბაზრობა. ერთ წელიწადს... [ოტიამ] მოინდომა ხარებით ვაჭრობა! ყიდულობდა იაფად, ასუქებდა და მერე მიჰყავდა იარმუკებზე მოგებით გასაყიდლად (დ. კლდ.).

იასაულ-ი [თურქ.] ძვ. პოლიციის მოხელე სოფელში. ნაცვალი თუ იასაული, რაც გინდ დიდი საქმე ჰქონოდათ, ოთარაანთ ქერივის ეზოში ვერ გაინანანებდნენ (ილია). მათია დაიბარა სვიმონმა, რომელსაც ძალიან მოეწონა და იასაულად უნდოდა დაენიშნა (ა. ყაზბ.). [ვალი ითიმადის] ეტლს... ორიოდე ასეული იასაული, ...ჩაფარი და სპარსელი ყაზახი მოსდევდა (მ. ჯავახ.).

იატაგან-ი [თურქ.] მოკლე ორპირი მახვილი. და ვერცხლით ნაჭედ იატაგანით – კეთრით, ბუგრით ივლის მხარგრძელი ანგელოზი, მონგოლური ანგელოზი დაადგება თბილისს (გ. ლეონ.).

იალი-ი კუთხ. 1. „სამოთხე“ (ქეგლ). „იაღმი გზაიმც ხსნილი გაქვს“ (კ. გამს.). 2. „ნათელი, უცოდველი სული“ (თ. ვას., ნ. შარაშ., XI კლ.). „იალიმც შახოლ, ...სულიმც იალი, გზათაც ინათლები“ (კ. გამს.).

იახშიოლ! [თურქ.] ღვინის სმაში „ალავერდის“ საპასუხო, თანხმობის სიტყვა (ქეგლ). [უცნობი] სულ იახშიოლს იძახოდა და უღვაშებს იწმენდდა (ნ. ლორთქ.).

იბერ-ი იხ. ივერი. შენ, აკენის ჰიმნო, ცრემლო სამარის, იბერის ენავ, ენავ თამარის (ი. აბაშ.).

იბრდლუენ-ს ძვ. ბრდღვინავს, ბობოქრობს, მრისხანებს, ჯავრობს. ხოლო ჩუენ ესე ყოველი მიუთხართ ჰიტიახშსა, ხოლო მან განიწყო გული და იბრდლუენდა მისთვის (შუმან.).

იბრუალე-ს კუთხ. იტრიალებს, აქეთიქით მიანყდება, ბევრს ეცდება. იქით ეცა გალარიბებული აზნაური, აქეთ ეცა, ბევრი იბრუალა და ბოლოს გადასწყვიტა, რომ სოფლის სასამართლოში ვექილობა დაეწყო (დ. კლდ.).

იბჭობი-ს კუთხ. ბჭობის, მსჯელობის საგანიც, განიხილება. „საბჭო რალა არის?“ „საბჭოი? იქაიდ არნ სენავ, სად სამართალი ბჭეთაგან იბჭოდის. რაიკ მძიმა საქმე ხეიჩი ავარდის, მუნ იბჭობიდნეს (ილია).

იგავმიუნვდენელი-ი ზღაპრული, ენით უთქმელი. ბელადად ზოგაი აირჩიეს, მრავალნადაი მეომარი, იგავმიუნვდენელი მსროლელი (კ. გამს.).

იგონე-ს კუთხ. წარმოიდგენს, იფიქრებს, იგულებს. „როგორ ვიგონო თავის ძე ურჯულს არე-მარეთა?“ (ვაჟა).

იგრიალებ-ს უეცრად, ერთბაშად ხმაურით მოსწყდება ადგილიდან, დაიძვრის, გაქანდება. იგრიალა დიღმა და პატარამ; ზოგმა ფარ-ხმალს მოავლო ხელი, ზოგმა ცულს (აკაკი). იგრიალა ხალხმა, მოიხადა ქული და მიამურა პირჯვრის წერით (აკაკი).

იგუემები-ს ძვ. იტანჯება, წვალობს. და ტკივილთა მათგან იგუემებოდა მწარედ, რამეთუ მუნ ჟამამდე ყოვლად უვნებელ იყო იგი (= აღარნერსე) (გრ. ხანძთ.). „შიეცე ბოროტთა სენთა და რომელ ან ძენი გესხნენ, იგუემენ ეშმათაგან“ (გრ. ხანძთ.).

იდაგე-ა იწვის (მათი ცოდვით), ძალიან განიცდის. ისინი, ვინც რომ ერთ წუთის წინეთ მხეცივით სისხლით ვერა ძღებოდნენ, ახლა იმ კენესას რომ ყურს უგდებდნენ, იმათი ცოდვით იდაგებოდნენ (აკაკი).

იდაღგო აზანურის წოდება ესპანეთში. „მე გაჩენებ, თუ არა ვარ რაინდი!.. ჯანდაბას იდაღგოები!“ (ნ. ავალ. თარგმ.).

იდგე-ა ბინად იქნება, დასახლებული იქნება, იცხოვრებს. მტკვრის პირას ვიდექით... მღვდელიც... იქვე იდგა (ილია).

იდროვე-ს შესაფერის დროს შეურჩევს, მარჯვე დროს მონახავს. [მამამ] იდროვა და წინ გადაუდგა [ქეთოს], რომ არ შეეშინებინა (ი. გოგებ.).

იდუმალ-ი ფარული, საიდუმლოებით მოცული, გაუმხელელი. მაშინ, მეფეო, რავდენტ კაცთ მართალთ მოუკლან გულნი ტანჯვათ იდუმალთ (ნ. ბარათ.).

იდუმილობა დუმილი, სიჩუმე; სინყნარე, სიმშვიდე, სიმყუდროვე, – იდუმალება. პოი, მთანმინდავ, მთაო წმინდავ, ადგილნი შეწინ... ვითარ შეწინან, როს მონამენ ცვარნი ციურნი, ვითარი მამინ იდუმილობა დაისადგურებს შენს არემარეს (ნ. ბარათ.).

იეზუიტ-ი [ლათ.] კათოლიკური მიმდინარეობის – „იესოს საზოგადოების“ წევრი. „მართლმადიდებლებს ყველანი სდევნიან: ...ამერიკელი მისიონერი..., ...ფრანგი იეზუიტი... დეკრი“ (მ. ჯავახ.).

იელ-ი ბუჩქი; აქვს მოგრძო ფოთლები, იკეთებს ძლიერ სურნელოვან ყვირთელ დიდ ყვავილებს, იზრდება ტყის პირებში, შხამიანია. [ჭარიელ გოლუა] ათვალეობდა იელის ღობეშემორტყმულ კობტა ეზოს (ლ. ქიარ.). [ლობის] ზევითა ნაწილი იელის წველით იყო დაწული (ლ. ქიარ.).

იერ-ი გარეგნობა, შეხედულება, შესახედობა. „რა გქვიან? სახელი მითხარი ხეესური სჩანხარ იერით“ (ვაჟა).

ივალალებ-ს იგლოვებს, ინუხებს, ივაგლახებს. ჩემთა ნათესაეთ გლოვისა ნაცვლად მივალალებენ სვაენი მყვიარნი (ნ. ბარათ).

ივანობა ძველი სახელწოდება მეექვსეთვის – ივნისისა (ივანეს სახელობის დღის მიხედვით, რომელიც 24 ივნისს მოდიოდა). ივანობის მუხმ ცეცხლებრ აღანთო ქვეყნიერება (ლ. ქიარ.).

ივასხებ-ს ძვ. იხ. ივასშებს. „ძმაო, ძოღან ორმოცი ლიტრა ვეცხლი ივასხე, ახლა დიდად მეჭირვება და მომიც“ (საბა).

ივასშებ-ს ისესხებს ფულს სარგებლით. [ვეცხლი] როდეს ვივასშე, მონმე ვინ ვივის და ანუ ხელითნერილი სად არის?“ (საბა).

ივეზირებ-ს ძვ. ბჭობას დაიწყებს, ითათბირებს. დასხდენ რიგით [ბატონ-ყმანი], ივეზირებს. წინ წიგნები დაიყარეს (დ. გურამ).

ივერ-ი 1. ქართველი, იბერი. „იცი, მეფეო, რომე ივერნი იქმნებიან რუსთ ხელთ ბედნიერნი?“ (ნ. ბარათ). „აუგეთ ერთიც ახალი ლაგრა ყოვლად წმინდისა დედის სახელსა, რომ მის წილხვედრი მცირე ივერი მსხვერპლს სწირაედეს მის მფარველს და მსხნელსა“ (აკაკი). მუნ (= ტაძრებში) შენთან ღმერთსა ჰმადლობენ გალობით შენნი ივერნი (გ. ორბ.). 2. იხ.

ივერია. ეს ვინ გამოჩნდა? ვისი აჩრდილი დაჰმზერს ივერსა ჩაფიქრებითა? (გ. ორბ.).

ივერია საქართველო, იბერია. მშვიდობა შენსა წმინდას აჩრდილს, გმრო განთქმულო, უკანასკნელი ივერიის სიმტკიცის სულო (ნ. ბარათ). და მე ვეღარ მცნობ გულშემუსრვილსა, დამცირებულსა, ხმამიღებულსა, ბედდაკარგულს ივერიის ძეს (გ. ორბ.).

ივლტის-ს ძვ. გარბის, გაურბის რამეს, ისწრაფის, – ილტვის. ივლტოდა [წერს ერისთავი], რამეთუ სასტიკად ჰბრძოლეს მას სარკინოზთა ერი (ჰაბო). განიზრახა ნეტარმან... იოვანე, რათა... ივლტოდის სპანაიდ (გ. მთაწმ.). მავნებელი იგი ეშმაკი ზარგანწი-

ლი ივლტოდა ლოცვათაგან ნეტარსა გრიგოლისთა (გრ. ხანძთ). მეფე სამკვიდროზე ვეღარ დადგა და სხვა თემს ივლტოდა (საბა).

ივნებ-ს ვნებას, ზიანს მიაყენებს თავის თავს, – იტანჯება, ენამება. „მორჩილ ექმენ ბრძანებასა ქრისტესსა და ჰმონე მას მღდლობითა, რომელმან იგნო ჩუენთვის მღდელმან მან საუკუნემან და ჩუენ ყოველი გუაცხოვნა (გრ. ხანძთ). „ქრისტე ღმერთო, რომელი კაცთ-მოყუარებისათვს განჰკაცენ და ივნე ვნებულთა განკურნებისათვს, ან უფალო მონყალო რაისათვს უცოდველი ესე დაბადებული შენი ცოდათა ჩუენთა სამხილებელად იგუემების ეშმაკისაგან?“ (გრ. ხანძთ).

ივნო ჯვარი ძვ. ჯვარს ეცვა, ჯვარზე გაკრული ენამა (იგულისხმება ქრისტე). ორთა მათ ჩემთა უფალთა ერთად უხსენე გვარია: ერთი დავითის ძედ თქმული, რომელმან ივნო ჯვარია (დ. გურამ).

იზიდება-ა მიინევს ვინმესკენ, რაიმესკენ, ეტანება, ეძალება. ჩამოდიოდნენ ფრინველები, იზიდებოდნენ მკვდრისაკენ (ვაჟა). [დევეგარული] სიამოვნებასაც კი გრძნობდა, ბიბლა რომ იზიდებოდა იმისკენ (გ. ჩოხ.).

იზრახავ-ს ფიქრობს, განიზრახავს, აპირებს. გულთა-მხილაგო, ცხად არს შენდა გულისა სიღრმე, შენ უწინარეს ჩემსა უწყი, რაც ვიზრახო მე (ნ. ბარათ).

იზრახებ-ა ძვ. ურთიერთაგებინების, მეტყველების საშუალებაა, ლაპარაკობენ, საუბრობენ. და არლარა იზრახებოდა სხვა ენა ქართლსა შინა თვინიერ ქართულისა (ლ. მროვ).

იზრდებ-ა აქ: იკვებება, საზრდობს. [კაცი] დღევ და ღამეც წყალსა ზიდევდა და მით ფულს შობდა და იზრდებოდა (საბა).

ითაკილებ-ს არასაკადრისად, უღირსად ჩათვლის, – იუკადრისებს. „აბა, გლახუკა ვინ იყო? – ერთი უბრალო მოსამსახურე – და მაინც კი მღვდელმა არ ითაკილა და ხელი გადასდო“ (ილია).

ითნევ-ს ძვ. მოინონებს, მიიღებს, ცნობს. პაპად, ბეზიად ითნია იოკიემ და მან ანა (დ. გურამ).

იკადრებ-ს ძვ. თავს ნებას მისცემს, გაბედავს, გაკადნიერდება. ხოლო მან (= ვარსქენ) უხეთქნა კუნთთხითა ხუცელსა მას ზურგსა და მან ვერლარა იკადრა სიტყუად (შუშან). მიზუხი საქმისა ამის ვერვინ იკადრა კითხვად წმიდისა მის (= მამისა გრიგოლისა)

(გრ. ხანძთ.). მნებაეს ქებად შენდა... არამედ ვერ ვიკადრებ (ჰაბო).

იკვეხი-ს იქადის, ბაქიაობს, ტრაბახობს. „ვერ ვათამამებ [დევეგარეულს] და მერე ნახე“ - იკვეხის ბიბლა (გ. ჩობ.).

იკრძალვი-ს მოკრძალვებით არის, ერიდება, ეშინია. [ობოლ სულს] ეშინიან, იკრძალვის, არლა იცის, ვის აუნყოს დაფარული მან გრძნობა (ნ. ბარათ.).

ილაღა-ს კუთხ. იგერიებს. „ნუც რა დაგაპინებსა, ხმლითაც ილაღაო, მტერსაც იბრუნებო, გულმაგარადაც ხარო“ (კ. გამს.).

ილაო ავადმყოფობა – ნანლავეების გადახლართვა. [დედა] ძის სიხარულით დაჰკარგავს ილაოს მსგავსთა სენებსა (დ. გურამ.).

ილაჯი - ძალი, ღონე. [გიორგის] თქმა უნდა და ილაჯი აღარა აქვს (ილია).

ილაჯი გაუნყდება ძალა სრულიად გამოელევა. „ღმერთი ხომ ხედავს, მე დავსწეულდი, ღონე, ილაჯი გამიწყდა სრულემ“ (ილია).

ილაჯს უწყვეტს გადაეკიდება, აღარ მოეშვება, საშველს არ მისცემს, ჩააცვივდება. თერგდალეული ჩემი ძამია ილაჯს მინყვეტამს, შემომდგომია (გ. ერისთ.).

ილაჯნანყვეტი - ძალაგამოლეული, დაუძღლურებული. „ერთხელ გამხდარი, გაყვითლებული, ილაჯნანყვეტი სწეულებითა, სანყალი მამა მოხუცებული ეახლა ბატონს თხოვნით, ხვეწნითა“ (ილია).

ილექება - უზომოდ, ხარბად ქამს. ლეშით ძღებოდა და ილექებოდა სვეთა გუნდი და ყორნების შავი ლაშქარი (თ. რაზიკ.).

ილინჭა ძე, „ჩიტის მახე“, „ილინჭა არს მახე გალიათა მსგავსი სირთათვს“ (საბა). [სოფელმან] წყეულმან, ცრუემან, მაცდურმან ფეხთ ქვეშ ილინჭა მომიგო (დ. გურამ.).

ილოღნება - ძლივს ღეჭავს, უხალისოდ ქამს (უკბილო ადამიანი ხმელს). ჯამზე ცივი წყაროს წყალი დაუსხამს, ...ჩაუგდია შიგ სიტხისაგან გამომხმარი პური, აღბობს და სჭამს, ილოღნება მოხუცი ყაყიტა (ს. შგალაბ.).

ილტვი-ს 1. გარბის. აღმხედრდი ლაშქრად და ილტვის სულთანი შეძრწუნებული (გ. ორბ.). 2. მიისწრაფის, მიქრის ვინმესკენ. ფიქრი, ფიქრი შენკენ ილტვის (ს. ჩიქ.).

იმაღ იმისთვის. „ძმად განა იმად გავფიცულ-

ვარ, რომ ევენი მითხრა?“ (ა. ყაზბ.).

იმედი დაესახება - იმედი მიეცემა, იმედი გაუჩნდება. დღეს მერცხალი შემოფრინდა, ჭიჭიკითა გადმომძახა: „გაზაფხული! გაზაფხული“ - გულს იმედი დამესახა (აკაკი).

იმედმიხდილი - იმედდაკარგული, იმედგადანყვეტილი. დაღონდა სპარსთა მეფე ბორჯენილი და თურმე ყოვლით იმედმიხდილი (ნ. ბარათ.).

იმერ - იმერელი. თამარის დროშა გაშალეს, შერბა დიდუბეს ლაშქარი, კახი ფარ-შუბით, თუში ხმლით, ფშავეხესურს პშენის აბჯარი, ...მესხი სწავლითა ქებული, გმირი იმერი - ზრდილობით (გ. ორბ.).

იმზლვე-ა იმლება და დაბლა ცვივა, ჩამოიწვევა, ჩამოიქცევა, ჩამოინგრევა. კლდეები ითმუნდნენ... და ძირს არ იმზლვოდნენ (თ. რაზიკ.).

იმიზდება - ძე. იქირავებს. [ყადის კაცებმა] იკითხეს აქლემები და მან (= ქოსამ) უთხრა: ვინც იმიზდება, კაცს ვეძებო... იმათ ყადს მოახსენეს, იმიზდეს (საბა).

იმიო(ა) იმის გამო, იმიტომ. დედა არ გვახსოვს შეილებსა, იმითა გეტანჯავს გამჩენი (ხალხ.).

იმპულს - ი შინაგანი მისწრაფება, ბიძგი რაიმე მოქმედების შესასრულებლად. უცნობი, ამოუხსნელი იმპულსის წყალობით გუცამ თავი ასწია (ჯ. ქარჩხ.).

იმრუშება - ძე. იხ. ისიძავს. ხოლო აცთუნა მტერმან ჯელმნიფც იგი და მოიყვანა მან დედაცა ცი სიძესა ციხეს მას შინა, რომლისა თანა იმრუშებდა (გრ. ხანძთ.).

იმურტლავ - ს (თავს) თავს ირცხვენს, ლაფში ისერება, სახელს იტყვს. თავს რად იმურტლავ, ბენაო, გაუმადლარის ღორითა (ვაჟა).

იმუშაკება - ს იმუშავენს, იშრომებს. [მხვენელთა და მთესველთა] რაც იმუშაკონ, ჭამონ და აჭამონ ქვეყნის მფარავთა (დ. გურამ.).

იმწვიტინება - ძე. განანყენდება, გაცხარდება, გაცეცხლდება, გული მოუვა. ბევრჯელ ასე იმწვიტინის, [ჯავახიშვილი] კოტეით ძირს დასცემდის ქულსა (დ. გურამ.).

ინალიტი გამოსაჯავრებლად, დაცინვით. „[ბაშვი] ნაიქცა, ნაიქცა“ - ინალით იძახის ხელმძღვანელი, - „დიდი ამბავი, თუ ნაიქცა“ (გ. დოჩ.).

ინაჰვლეზ-ბ იფერფლეზბ, ქრეზბ (ცეცხლი). ფიგურ. ინაჰვლეზბ სიყვარულიც (გ. ლეონ).

ინთქმეჰე-ბ იძირეზბ, იკარგეზბ ზღვის სიღრმეში, – ინთქმეზბ. ყველა მგზავრთათვის ინთქმეჰე, როცა იღუპის გემია (ეჰჰა).

ინსტინქტი-ბ შინაგანი კარნახი, ბიძგი უნებური, გაუაზრებელი მოქმედებისათვის. ეს ერთნაირი იმპულსები ერთნაირ ქცევაში იხსამენ ხორცს. სხვადასხვა იდეოლოგია ყველასათვის საერთო სიღრმისეული ინსტინქტების ზედაპირული გამართლებება (თ. ვას., ნ. შარაშ., XI კლ.).

ინტენდანტი-ბ [ფრან.] სამხედრო პირი, რომელიც ჯარს ამარაგებს. ინტენდანტები... [ჯარისთვის] სამაზაზიან იონჯას სამ შაურად ყიდულობდნენ, ხოლო ორმანეთიან ქერში ორ აზაზს აძლევდნენ (მ. ჯავახ.).

ინტერეჰუერ-ბ [ინგ.] ინტერეჰიუს ჩამნერი, გამომკითხველი. „კორესპონდენტი არა ვარ-მეთქი, არამედ ინტერეჰუერი (გ. დოჩ.).

ინტუიციბ [ლათ.] მიხვედრა, ალლო, ვარაუდი. [რეზიკოს] ყოველივე ეს არ ჰქონდა გააზრებული, ამას მხოლოდ ინტუიციით გრძნობდა, თუმცა მთლიანად ვერც ინტუიციით წვდებოდა იმის არსს, რაც აწუხებდა (გ. გეგ.).

ინჩი-ბინჩი არ იცის საუბ. სრულიად არაფერი იცის (რისამე შესახებ), არაფერი გაეგება. „ქართული ინჩი-ბინჩი არ იცის“ (დ. კლდ.).

ინციდენტი-ბ [ლათ.] უსიამოვნო შემთხვევა. არ შეიძლება დღისით, მზისით, შუა ქუჩაში რესპონდენტს ყბაში გლიჯო, ...რადგან ეს ინციდენტი იქნება ქუჩაში (გ. დოჩ.).

იოგ-ბ სახსარი. სიმსუბუქე რამ უცნაური შეიცნო იოგებში მინდიაშ. ფრთები გამოსხმოდეს თითქოს (კ. გამს.).

იოლას გადის გაჭირვებით გააქვს თავი, ძლივს ირჩენს თავს, მცირედს სჯერდება. ნედლ თავთავს ხუზავდნენ ცეცხლზე და ისე გადიოდნენ იოლას (გ. ლეონ).

იონჯა ბალახი, აქვს სამყურა ფოთლები, თესავენ საქონლის (ცხენების) საკვებად. ინტენდანტები... სამაზაზიან იონჯას სამ შაურად ყიდულობდნენ (მ. ჯავახ.).

იოტის ოდნად ოდნავადაც კი, მცირედითაც, სრულიად. „იოტის ოდნად არ ვეჭვობ“ (ეჰჰა).

იოტეზ-ბ ძვ. გააქცევს, გარეკავს, განდევენს. „ვესავ ღმერთსა, რომელ იოტით... სკლიაროსი“ (გ. შთანშ.).

იორო წრე, რომელსაც სამსხვერპლოს ძებნაში ჰაერში ავლებს მტაცებელი ფრინველი. ქორი იოროს აკეთებდა ჰაერში (გ. დოჩ.).

იოიგაცია [ლათ.] რწყვის სისტემა. უბრალო სპარსელები ევროპელებს იოიგაციის საქმეში პროფესორებად დაუდგებიან (მ. ჯავახ.).

ისა მუსლიმთა ენით – იესო. [ქართველები] ყმად წაუვიდნენ ისასა, იქმნენ მამადის ქოლანი (დ. გურამ.).

ისარი მშვილდით გასასროლი ბასრწვერიანი ჯოხი. მშვილდს მომინივა მუხთალმა, ისარი გულში მამასო (დ. გურამ.). „ნამოვიდა ქვის, ...ისრების სეტყვა“ (ჭ. ამირეჯ.).

ისარ-კაპარჭი ისარი (იხ.) და კაპარჭი (იხ.). [შეომრებმა] ისარ-კაპარჭი მოშარტეს, ხმალს ლესვენ, ფარსა ფერავენ (აკაკი).

ისარქარეზ-ბ ძვ. სარქარობას (მეთაურობას) გაუნევეს, გაუძღვება, უხელმძღვანელებს. „ჩვენს დაქცეულსა ოჯახზედ უნდა, რომ შენ ისარქარო“ (დ. გურამ.).

ის[ის]იყო სულ ახლახანს, ცოტა ხანში. [გლეხი] ის იყო მიუახლოვდა მხიარულად მოლაპარაკე ჯგუფს (დ. კლდ.). [ნიავე] ის-ის იყო უნდა მიმწყდარიყო, რომ ჰაერის ახალი ნაზი ტალღა წახეზარა (გ. რჩულ.).

ისიძავ-ბ ძვ. ამორალურად მოიქცევა, იმეძავებს. „პატრონისა შენისა სახლსა შინა წუ ისიძავ“ (საბა).

ისკორტა კუთხ. „სახლში ჭერს ზემოთ გაყოლებაზე დადებული ფიცარი, რომელზედაც მამაკაცების სხვადასხვა ნივთები ალაგია“ (ალ. ჭინჭარ.). ისკორტაზე დაჰკიდეს ხოჯაის ფარები, ხირიმები, დავითფურულები (კ. გამს.).

ისლ-ბ ტენიან ადგილებში გავრცელებული მცენარე, აქვს ერთმუხლიანი ღერო, გრძელი და წვრილი ფოთლები, ხმარობენ შენობის გადასახურად. თვალწინ მიდგია ისლით გადასახურული ხის

სახლი (აკაკი). მარჯვნივ და მარცხნივ ჩანდნენ მოსახლეები, ზოგან დაბალი, პატარა ოდები, ყავრით დახურული; ზოგან ისლით ნახური ძე-
ლულები (დ. კლდ.). ეკეთა ქარი ბარდებსა და რტოს, უცებ ამფოთდა ისლი, ჩელტები (გ. ტაბ.).

ისმაველ-ი იხ. აბრამეანი, ძეთაგან ის-
მავლისთა.

ისტუმრებ-ს ძვ. სტუმრად მიიწვევს, მიიღებს, მასპინძლობას გაუწევს. [წმიდამან მატო] ისტუმრნა [მპარავნი] და გა-
ნუტყენა მშვდობით (გრ. ხანძთ.).

ისწავებ-ს ძვ. გაიგებს, შეიტყობს, ცნობს. აუნყეს... მეფესა მფოთისა მათისათს, ...[მე-
ფემ] აღუნოდა მას (= ეფთემეს) სამეუფოდ, რათა ყოველი ქემპარიტი ისწავს მისგან (გ. მთანმ.).

იტკუცებ-ს კუთხ. გააქანებს, იტაცებს, იკრავს (პირში, ჯიბეში). დასველებული თითები მზად მქონდა, დავანებდი ზედ [ქაქრის ფხვნილს] და ელვასავით ვიტკუცებდი პირში (აკაკი).

იტლინკებ-ს ტლინკებს აყრის, ცივ უარზე დადგება. ჯაყომ ბევრი იყვირა და იტლინკა, მაგრამ უფრი არავინ არ მიუგდო (მ. ჯავახ.).

იტყებ-ს იცემს, ირტყამს (თავ-პირში) მოთქმით ტირილისას. იცემდა მკერდსა და გულსა, იტყებდა, ესრეთ ტიროდა (დ. გურამ.). შხამს გიტყებდე მეფის ბილით, ვარსამისა სავე მვილო (დ. გურამ.).

იტყვ-ს ძვ. მეტყველებას იწყებს, ხმას იღებს, ლაპარაკობს. რაჟამს იტყვნ, ბრძნად აღაღდის პირი თსი და წესი განუჩინის ენასა თსსა (გრ. ხანძთ.).

იუდის კერძი იუდასავით (ქრისტეს მო-
წაფე და მისი გამყიდველი) მოლაღა-
ტე და გამყიდველი, იუდას ნილხვედ-
რი; იუდას ლუკმა. „ვინც არ მოგვიდგება, ის წყეული იქნება, მოლაღატე, მოძმეთა და ხალხის გამყიდი, იუდის კერძი“ (ა. ყაზბ.).

იურვებ-ს კუთხ. ნუგემს სცემს, მზრუნ-
ველობას, მფარველობას გაუწევს. „მერთ-ურთს ლად მტერთან ჩავეფარვიდნით, დაცემულ ვიურვებდნით“ (ილია).

იურვებ-ა ძვ. პატრონობა, მზრუნვე-
ლობა ენება, მოვლილია. მთანმინდელ-
თა უფროსნი საურავნი მის ნეტარისა მიერ იურვებოდეს (გ. მთანმ.).

იურვი-ს ძვ. საგონებელშია, წუხს, დარ-

დობს, ნალვლობს. კაცისა წარვლენა არა ეგებოდა... [მეფენი] იურვოდეს ამის პირი-
სათს (გ. მთანმ.). „ან რომელსა ოურვი, მერმე ვითარი გინდეს სამოსელი და საგებელი, გა-
ქუნდეს“ (გრ. ხანძთ.). „შენ წუ იურვი, ვისცა გული დავნვის, მე ვიცო“ (საბა).

იფან-ი „საშუალო სიმაღლის ან მაღა-
ლი ხე, აქვს რთული ფოთლები, საგ-
ველებად შეკრებილი პატარა ერთსქე-
სიანი ყვავილები და ფრთიანი ნაყოფი; იზრდება ტყეებში“ (ქეგელ). ბვერი ვიცოდეთ: რცხილა, იფანი, ქორაფი (რ. ინან).

იფელ-ი ძვ. ხორბალი. [ფარდლი] ძნე-
ბად შეკარით და ცეცხლი წაუკიდეთ, იფელი კი შეინახეთ ჩემს ბელღში“ (მათე 13). ხოლო კაცთა ვიეთმე უკეთურთა აუნყეს დედუფალსა თსსა, ვითარმედ სრულიად მოჰმკიან ვიდრე მწუხრადმდე იფელსა მას ფრად კეთილსა (გრ. ხანძთ.). იფელი ღვარძლად გარდაიქცა, ზედ მობრუნდა ცეცხლის კვერი (დ. გურამ.).

იქადაგებ-ს რაიმე მოძღვრებას გააც-
ნობს, განუმარტავს (ხალხს). [ეზისკოპ-
ოსს] ქრისტეს მოძღვრება ექადაგა (ი. გოგებ.).

იქაველ კუთხ. იქაური. „იქაველ (= ბარის) კაცს ფერი არა აქვენ, ჯანი არა აქვენ, აქაველ (= მთის) ჯან-მრთელნი არწ“ (ილია).

იქენებ-ს ძვ. ითხოვს, ევედრება, ეხვე-
ნება. „მეფეთაგან სამს იქენებენ დიდებულნი: სიტკობსა წესიერსა, ნადიმსა ამოსა და ჭირში - ჭირსა და ლხინში - ლხინსა“ (საბა).

იქმნ-ენ ძვ. გახდნენ. ყმად წაუვიდნენ ისას, იქმნენ მამადის ქოლანი (დ. გურამ.).

იქთიოლოგ-ი სპეციალისტი ზოოლოგი, რომელიც თევზებს იკვლევს. მოხდა ის, რის წარმოდგენაც მხოლოდ იქთიოლოგებს შეუძლიათ (ნ. დუმბ.).

იქმ-ს 1. შვრება, აკეთებს, სჩადის. და იქ-
მოდა წმიდა ნინო ურიცხვთა კურნებათა (ნინო). მელს ხმა ესმა, მოვიდა, მამალს პკითხა: „მანდ რასა იქმო?“ (საბა). ამას იქმოდა ყოველი კაცი, თუნდა მხდალი და თუნდაც ვაყკაცი (ილია). 2. ძვ. ირჯება, შრომობს, საქმობს. ვინათ-
გან ყოველნი იქმოდეს, არა უძმინდა (გ. მთანმ.).

იქმნებ-ა ძვ. კეთდება, სრულდება. უფრო-
სი სათესავი მთასა შინა იქმნებოდა (გ. მთანმ.).

იქორქორებ-ს (ხელზე). კუთხ. ხელზე ათამაშებს, ხელზე იფრენს. ლეკურს თამაშობდნენ, მღეროდნენ, ფიცხელას ცაში ისროდნენ, ხელზე იქორქორებდნენ (ვაჟა).

იქცევ-ა ძვ. 1. ბრუნავს, ტრიალებს. [ზრბალი] ვითარცა ელვა, საზარელად იქცეოდა ჯელსა მისსა (ნირო). [დავროშმა] ნახა პირველად ხრბალი, რომელი იქცეოდა (საბა).
2. დადის, მიმოდის. [ჰაბო] იქცეოდა ქალაქსა მას შინა და გარემოსს ყოველსა სოფელსა განცხადებულად ქრისტიანება (ჰაბო). ხოლო ნეტარი მამა ჩუენი გრიგოლ ორთა მათ მისთა შსნებულთა მონასტერთა შინა, ხანძთას და შატბერდს, იქცეოდა მარადის (გრ. ხანძთ.).

იღვნი-ს აქ: ცდილობს მიღებას, ისწრაფის. ამფეთაგან სამს იღვნიან გლახაკნი: კარსა ღიასა, თხოვისა ბოძებასა და სიხარულით წარვლენასა (საბა).

ილიტებ-ა კუთხ. გამორჩენას, წაგლეჯას ცდილობს, თვალთმაქცობს, თაღლითობს. „რაც [ომანმა] იდავიდარაბა, ილიტა, ლმერთი არ დააყრის ბარაქას მას“ (დ. კლდ.).

ილუანებ-ს მონყალებას მისცემს, დაეხმარება, განიკითხავს (ლარიბ-ლატაკს). [ფოთემე] მრავალნი გლახაკნი ილუანა (გ. მთანშ.).

ილუნი-ს ზრუნავს, ეხმარება. ხოლო მე მცირედ ვაძულე [შუშანიკ] მიღებად ჭამადი, რომელი მოქძლანა სამოსელ ეპისკოპოსსა და იოვანეს, რამეთუ ფარულად ილუნიდეს და ნუგეშის სცემდეს (შუშან.). ხოლო ნეტარი მამა გრიგოლ სასწაულთ-მოქმედი ესრწთ განმგებელ იყო წმიდათა კლარჯეთისა ყოველთა უდაბნოთა, რამეთუ სარწმუნოთა მონაზონთა კეთილად ილუნიდა (გრ. ხანძთ.). „ილუანე ესე, ჯერისაებრ ილუანე“ (გრ. ხანძთ.).

იყაბულებ-ს ყაბული გახდება, დასთანხმდება. დაჩოქებით დასჯასაც ერიდებოდნენ მასწავლებლები, ალბათ, ამასაც არ იყაბულებსო (გ. ბარნ.).

იყინებ-ა კუთხ. ყოყლოჩინობს, იბღლიძებდა, იბერება, ქედმაღლობს. „ქველძაბები“ რაზა იყინებთი კიდევ, შენ გენაცვალე? რა გონითა თავისი თავი... ვინც მაგათზე ნაკლები იყვეს“ (დ. კლდ.).

იყოფოდ-ა ძვ. იმყოფებოდა, იყო. და იყოფოდა ნეტარი ჰაბო საპყრობილესა შინა მარხვითა და ლოცვითა (ჰაბო).

იყურებ-ს გაჩუმდება, დამშვიდდება. „იყურე, ბალო!“ (ა. ყაზბ.). კარგი, იყურე უძილობა ვიშერება (შ. არაგვ.).

იშავდღევებ-ს მწუხარებას მიეცემა, იწუხებს, იდარდებს, იგლოვებს. || ფო-

გურ. იშავდღევებს ყვავებმა, ...ყურთასმენა აღარ იყო იმათი ჩხავილისაგან (რ. ინან.).

იშვებ-ს განცხრომით, ფუფუნებით ცხოვრობს, ლხინობს. არ მარადის იშვათ მდაბალთ ჩავერთ, მტაცებლობით და ხეჭით (ა. ჭავჭ.).

იშველებ-ს საშველს რამეს გამოძების, თავს უშველის. „ნავალ სადმე, ან ვიშველებ და ან დავიკარგებო“ (საბა).

იშვლებ-ს საჩქაროდ მოიხდის, მოიძრობს (ქუდს). მე ვიშვლივ ქუდი, ...ქუდ მოხდილი გამოვეჭიმე (ილია).

იშენევ-ს კარგად გამოიყენებს, შეიფერებს, შეიშნოვებს. მადლით საცხე ვარ და, ვში, ჩემს შვილს ეგ მადლი ჩემი ვერ უშენევა (ილია).

იშტა [არაბ.] საუბ. „მადა, სურვილი, ნდომა“ (ქეგლ). იგემა, ვერ იყიდა, რას იყიდა? იშტა ჰქონდა, წელი არ მოსდევდა (ე. ბარნ.).

იჩარჩებ-ა კუთხ. სხვის დასანახავად მეტისმეტად ფაფხურობს, მოსაჩვენებლად ირჯება. ის მხოლოდ ისე, როგორც მოურავის რიგი და წესი მოითხოვდა, ასე იჩარჩებოდა, რომ მისი კიჟინი გაეგონათ და ერთგულებაში ჩამოერთმიათ (აკაკი).

იციცქნებ-ა პატარ-პატარა ლუკმებს იღებს პირში, ცოტას ჭამს, იკიკნება. ჭამე, გოგო, ...რას იციცქნები?!“ (გ. დორ.).

იცოდვილებ-ს მძიმე შრომას გასწევს, იწვალებს, გაირჯება. „თუ არაფერი გვიშველება, მითხარი და აღარ ვიცოდვილებ“ (დ. კლდ.).

იცოხნებ-ა 1. მოძოვილი ბალახი ფაშვიდან უკან ამოაქვს პირში და ლეჭავს (წყვილჩლიქიანი საქონელი: ძროხა, ცხვარი...). საცოდავი პირუტყვიები იქვე ურმის თვალთან ეყარნენ და ზარმაცად იცოხნებოდნენ უილაჯობით (ილია). სიცოცხლითა და სიმშენიერთთ აღსავე დედაჩემი [შველი] წიფლის გვერდზე იდგა და გემრიელად იცოხნებოდა (ვაჟა).
2. ნელა ირჯება, არ ინძრევა, არ საქმობს, არაფერს აკეთებს. „ძაბული ინახულე და აამუშავე, მეც დავტრიალდები, აბა, ჩქარა, ხელო გაანძირეთ, ნუ იცოხნებით!“ (მ. ჯავახ.).

იცრიცებ-ა ფერს კარგავს, უფერულდება, ფერმკრთალდება. || ფიგურ. [სალამონანს] გალაკტიონის თვალნი იცრიცებოდა დღე (ნ. ტაბ.).

იძაბება-ა ინელება, იშლება, იფანტება. აღის ბოლი, იკლავება, იშლება, იფანტება, იძაბება (ვაჟა).

ინერთი-ს რჩევას აძლევს, არიგებს, ასწავლის (საკუთარ თავს). რა ოსტატი ასოთ სხმიდა, მისი გული სხვას ინერთიდა (საბა).

ინრო ძე. ვინრო, შეზღუდული. „ნუ რას ფიცხელსა სიტყუასა ეტყე მას (= შუშანიკს), რამეთუ დედათა ბუნებაი ინრო არს“ (შუშან.).

ინროება-ა ძე. სივინროვე, გასაჭირი, განსაცდელი. მეფენი... შეწყუდულად იყენეს ქალაქსა შინა დიდითა ჭირითა და ინროებითა (გ. მთაწმ.).

ინყეს საქმედ ძე. შეუდგენს საქმეს, დაინყეს შენება. ინყეს საქმედ ეკლესიისა და სენაკებსაცა (გრ. ხანძთ).

იჭაჭება-ა გამწარებით გაჰყვირის, გულამოსკენით ტირის. მოტყუებული ბაღლი ტირილით იჭაჭებოდა და ის (= ბიჭი) კი ლილებს არ უბრუნებდა (ილია).

იჭირვი-ს ძე. შრომობს, ირჯება, დიდჯაფაშია, წვალობს. მწყემსი ხამს ცხოვართათჳს იჭირვოდეს, კეთილთა ბაღახთა აძოოს (საბა). ერთი [ძმა] მეფეს ახლდა და ერთი შინ იჭირვოდა (საბა).

იჭურვება-ა საჭურველს, იარაღს ისხამს, იარაღდება. გიორგი ცხენებისათვის წავიდა, ელგუჯა კი წყნარად, ჩუმად და პირმოკუმული იჭურვებოდა (ა. ყაზბ.).

იწყანება-ა სახეს იღრეჭს, იმანჭება. ის აზნაურიშვილიც განგებ აზეიადებდა ტყვიილს. ისეამდა წვივზე ხელს და იწყანებოდა (აკაკი).

იხედავ-ს ძე. იხედება, იყურება. [ალაზა] გაიქცა, მირბის, იხედავს, მკვდარნი მისდევენ, სწორია (ვაჟა).

იხილვები-ს ძე. ჩანს, მოჩანს. ყოველგან ტყეთა მსგავსი ლაშქარი იხილვებოდა ღტოლვილად (ბასიან.).

იხტიბარს არ იტებს იმედს არ კარგავს, გულს არ იტებს, მხნედ არის. კიკოლა მაინც იხტიბარს არ იტებდა (ნ. ლომ.). [ბიბლამ ქვა] ადგილიდან ვერ დაძრა, და მაინც იხტიბარი არ გაიტეხა (გ. ჩოხ.).

იჯაჯ-ს ძე. იკანრავს, იხოკს. [დედები და მამები] იჯაჯდეს ღანუთა მათთა და სანყალობელად დასთხვედეს ცრემლთა მათთა წმიდისა შუშანიკისთვის (შუშან.).

იჯდი-ს იშიშვლებს, ამოიწვდის (მახ-

ვილს). განცოფებულმან... [მონაზონმან] იჯადა მახვილი (გ. მთაწმ.).

იჯუმევე-ს ძე. 1. გამოიყენებს, მიმართავს, იხმარს. [ნეტარმან იოვანე] ფარულად ყოველთაგან სივლტოლა იჯუმია და იჯმნა ყოველთაგან (გ. მთაწმ.). 2. გასინჯავს, გემოდნახავს, მიიღებს. და მრავალი მათგანი არ სუმიდეს ღვინოსა ყოვლადვე; და რომელნიცა მიიღებდეს, მცირედ იჯუმევედეს (გრ. ხანძთ).

იჯაგრება-ა ჯაგარივით უხეში ხდება (თმა), იფშოკება. თმას წყლით ვისველებდი და ვიტკეპნიდი, ...თმა ნელ-ნელა შრებოდა და იჯაგრებოდა (ა. სულაკ.).

იჯარა [არაბ.] დაქირავებული უძრავი ქონების (შენობის, მიწის...) გადასახადი. თუ გლეხებს საქმე შქონდთ... – იჯარა, ღლის შემცირება... ან სხვა რამე ჯერ სოფლისთან მიდიოდნენ (მ. ჯავახ.).

იჯმნა-ა ძე. წავიდა, განშორდა, გაეცალა, გაერიდა. და იჯმნა მეფისაგან სპარსთასა პიტიახშმან (შუშან.). [პაბო] იჯმნა ყოველთა მათგან პყრობილთა (პაბო). [ნეტარმან იოვანე] ფარულად ყოველთაგან სივლტოლა იჯუმია და იჯმნა ყოველთაგან (გ. მთაწმ.).

იჯრა ერთი ჯერი ჭამა. თითქმის ყოველ იჯრაზე, ყოველ სადილ-ვახშამზე ამ სუფრის ფეხების ცოდვილი იყო (აკაკი). ადამიანს არ ენახება... იჯრის გადანარჩენი (ნ. ლორთქ.).

3

კაბლო ფარცხის წინ გარდიგარდმო ჩასმული ფიცარი, რომელიც დათესილ ნახნავს ასწორებს. კვლავ მეორე მისებრ მრუდსა მისთვის კაბლოს აკეთებსა (დ. გურამ.).

კადნიერ-ი 1. თამამი, თავხედობამდე მოურიდებელი. „ან გაბედე მოხსენება ზმებითა და გადაკვირით და ნუ მრისხავ კადნიერსა, გვედრები ცრემლის ღვრითო“ (აკაკი). „რას ამირებ, მოხუცო?“ – კადნიერად მიმართა მან (= გადაღუნდიამ) ტარიელს (ლ. ქიაჩ.). 2. ძე. უშიშარი, გაბედული. [წმიდამან პაბო] კადნიერთა სულითა... მოუდრიკა ქედ თვის მახვლსა (პაბო).

კადნიერ იქმნა ძე. გაბედა. ხოლო ერთი იგი, რომელსა მოეყვანეს, კადნიერ იქმნა წარღებად, რაცა იგი აქუნდა წმიდასა მას

(გრ. ხანძთ.). კადნიერ იქმნა მის (= მიქელის) ზედა ბელიარ და სიმაღლისა მისგან გარდამო- აგდო ქუე (გრ. ხანძთ.).

კადნიერება გამბედაობა; ზედმეტი სი- თამამე, თავხედობა. და მუნქუესეუ დას- ცა იგი სულმან უკეთურმან, რამეთუ კად- ნიერებისა მისთვის განემორა სული მადლისა (გრ. ხანძთ.). ღმრთის მოყურებასა შენსა მინ- დობითა ვიკადრეთ ესე კადნიერებით მონერა (გრ. ხანძთ.).

პ-კადრებ-ს გაუბედავს რამეს, შეპბე- დავს. ველარ გაუძლო მსაჯულსა გულმან და ჰკადრა მეფეს აღმფეთებულმან (ნ. ბა- რათ.). „რასა მიბრძანებ?“ – ჰკადრა მან მეფეს (ნ. ბარათ.).

კადრება ძე გაბედვა, შებედვა. „რათა განგნეარით შენ და ერი ეგე შენი არაოდეს კადრებად აღებად ხრმლისა“ (ბასიან.).

კაეშანი სევდა, ნალექი, დარდი. ვებრძ- ვი ამ დარდს, მაგრამ რაც უფრო მეტს ცდი- ლობ მისგან თავის განთავისუფლებას, მით უფრო მეკუმეება კაეშნით გული (ნ. ბაგრ.).

კავ-ი „მინის სახენელი ძველი იარაღი, – აჩაჩა“ (ქეგლ). რა კარგი იყო ბარდნალა, ...ჩემი კავი და სახნისი (ლ. ასათ.).

კავ-ი შუაცეცხლზე ჩამოშვებული ჯაჭ- ვის მოკაუჭებული რკინა ქვაბის და- საკიდად. ლილმ ქვაბით ნყალი შემოიტანა, შუაცეცხლის თავზე დაკიდებულ კავში ჩაკიდა (გ. ჩრეულ.).

კავ-ი თმის ზვეული საფეთქლიდან მხრებამდე ჩამოშვებული, იკეთებ- დნენ თავდახურული ქალები. „ქალ- ბატონი ადღეგრძელა ღმერთმა“, – უთხრა... ერთმა ლამაზად მოყვანილმა გლეხის პატარ- ძალმა გრძელი კაეების ქნეით... (ილია). [მე- ლანომ] მორცხვად კაეები გაისწორა (აკაკი).

კავალერი [ფრან.] აქ: მფლობელი, პატ- რონი რაიმე ორდენისა, – ორდენოსა- ნი. ასე გამოვიდა, წმინდა გიორგის ორდენის კავალერს, ნაომარ ოფიცერს... შში დანამეს (ლ. ქიარ.).

კავკავი წეროსი წეროს ძახილი; წეროს მოფრენის დრო. ლერნაში ჩავსხამ, რა დაიმართება, რა წეროს კავკავი მოვა, ამო- ვუტყეებ, პაერში ავლენ ორნივე, ერთი ერთს თვალში უცემს, მეორე – მეორეში (საბა).

კაზმომოუხდელ-ი უნაგირმოუხსნელი (ცხენი და სხვ.), – შეკაზმული. მის მო-

რახლო ლამაზი ცხენი კაზმომოუხდელი ძოვდა ბალახსა (ილია).

კათალიკოს-ი, კათალიკოზ-ი [ბერძ.] უმაღლესი ნოდების პირი ქართულ ეკლესიაში. ძმ დიდისა მირეან აზნაურისა დაიმონაფეს, სახელით არსენი, რომელსა ეწო- და ღირსად დიდი არსენი, ქართლისა კათალი- კოზი (გრ. ხანძთ.).

კათოლიკე კათოლიციზმის აღმსარებე- ლი, მიმდევარი. აქ სხვებიც არიან: კათო- ლიკეები, იაკობიტები (მ. ჯავახ.).

კათოლიკე ეკლესია „მსოფლიო საქრის- ტიანო ეკლესია“ (მ. ჭაბ.); მთავარი ეკლესია – მცხეთაში. გულისხმა გიყოფია წმიდათა მოციქულთა და ნეტართა მღვდელთ- მოძღვართა განსაზღვრებული კანონი წმიდისა კათოლიკე ეკლესიისა (გრ. ხანძთ.). უნესობა მისი მრავალგზის ემხილა წმიდათა მათ პირ- ველთა კლარჯეთისა მეუღაბნოეთაგან მამათა და ყოველთა მათგან სამწყსოთა კათოლიკე ეკ- ლესიისათა (გრ. ხანძთ.).

კათოლიციზმი ქრისტიანობის ერთ-ერთი ძირითადი განშტოება, – კათოლიკობა.

კაკაბ-ი გარეული ქათმის ჯიში, შინა- ურ ქათამზე პატარა. [მეფემ] დააბნი- ნა [მტერნი], ვითარცა კაკაბნი (ბიბლ. ისტ.). [ქორს] ზევიდან მონადირისაგან შემინებულმან ერთმან კაკაბმან ჩამოუარა (საბა). როჭო და კაკაბი ფრთხილები იყვნენ (თ. რაზიკ.). კაკებში კბოდებისკენ გაქანდნენ (კ. გამს.).

კაკალ-ი კუთხ. მარცვალნი. სიმინდის კაკა- ლი დაიწყებს ჩხრიალს ხულაში (ნ. ლორთქ.).

კაკანათ-ი ჩიტის დასაჭერი მახე. იმ დღეს ჩვენთვის აღარც კაკანათი იყო (ილია). იმ ხილნარში აგებდნენ კაკანათებსა (კ. გამს.).

კაკალობა ბავშვების თამაში კაკლებით: სა- მიზნედ დადებულ კაკალს ვინც მოახვედ- რებს ნასროლ კაკალს, კაკლები მისია, თუ არა და თავის კაკალსაც მინაზე დებს. მწ- ვანაზზე ხან ფეხბურთს ვთამაშობდით, ხან ლახტს, ხან კოჭობას და ხანაც კაკალობას (რ. ინან.).

კაკუტ-ი კუთხ. მარნუხი. ახლა ხარაჩოების მთელი ტყე იდგა ოთხივე კიდეს: სვეტები, კო- ჭები, კაკუტები (კ. გამს.).

კალავს პირს პირში ცუდი, სპილენძის უანგით მონამლულის გემოს იყენებს, – პირს იმწარებს. თვით ვერ ხედავს, სხვის საჭვრეტლად თუ არ უნდა, პირს რად ჰკალავს? (დ. გურამ.).

კალიასავით ედება ესევა, ახვევია (ბევრი). ხალხი კალიასავით ედებოდა ამ ვაჟს სახახავად (ზღაპ.).

კალმუხის ქუდი ცხვრის ბენვის ქუდი, მაღალი, წონოლა, — ბოხობი. [ლუარსაბს] თავზე ეხურა ლურჯი კალმუხის ქუდი, კახურად ჩატეხილი და შუბლთან შიგ შეეკცილი (ილია). მონაზენებმა მარჯვნივ გადაუხვიეს, ჭილყავივით შეესიენ ისინი კალმუხის ქუდით აწონილ გორაკს (კ. გამს.).

კალნაბი — ყვევილოვანი კომბოსტო“ (ქეგლ). ნეტარმან მამამან გრიგოლ თავადნი დიდნი მარხვანი გარდავლის მცირედითა კალნაბითა უმგებრთა (გრ. ხანძთ.).

კალო მოსწორებული პატარა მოედანი, რომელზეც პურეულს ლენავდნენ. რა პური გაიყვეს, ერთის ორმო კალოს აქათ იყო და მეორისა — იქით (საბა). ჭიისკარიდან იწყება კალო, დიად მოზრდილი (ილია). [აკრეფილ თავთაებებს] მიუმატებდნენ კალოს გალენილ ჯელჯს (გ. ლეონ.).

კალო-საბძელი-ი კალო და საბძელი (იხ.). სახლს უკან კალო-საბძელია (ილია).

კალოში [ფრან.] რეზინის დაბალი ფეხსაცმელი, ჩვეულებისამებრ, სხვა ფეხსაცმელზე ნამოსაცმელი სისველის დროს. „ოქვენს ნიკოლოზს ყოველთვის გამოუღვევლად ჰქონებია წულაც და მისი კალოშიც“ (დ. კლდ.).

კამარა 1. სვეტების შემაერთებელი რკალი, — თალი. ძველთაგან ვისზე ერთი კლდე გამოუხვრეტია შიგ დიდს მთაშია და შიგნით კამარებით ერთის დღის სავალი შეუკრავს (საბა). ესე კამარა ძლივ საცნობო ყოფილ ტაძარად (ა. ჭავჭა). **2.** ნახევარწრე, ჰაერში მოხაზული ფრინველისაგან (ცხოველისაგან). [ყოჩები] კამარით და ლაზათიანის ხტუნაობით ყელმოღერებულები ერთი ერთმანეთისაკენ გაექანებოდნენ (ა. ყაზბ.).

კამარა ცისა ცის თალი, მთელი ცა. კამარა... ბრწყინვალე ვარსკვლავებით მოიჭედა (ი. გოგებ.).

კამარას რქეკრავს, გააკეთებს ჰაერში ნახევარწრეზე გაფრინდება ცხოველი, ფრინველი. ცხენმა ერთი ორიოდ კამარა შეჰკრა, ისკუპა (ილია). მიმინომ კამარა ჰკრა (კ. გამს.). [ავაზა] მინაზე გალურსული მიეპარება, ერთბაშად კამარას გააკეთებს ჰაერში, ისკუპებს, ზედ დააცხრება ლიკვს (კ. გამს.).

კამარ-კამარა დაფრინავს პოეტი. ცაში წრეებს ავლებს, რკალებისებურად მოძრაობს. ნამო, მოხარ, სადაური კაცი ხარ, რას დაფრინავ ცაში კამარ-კამარა (ი. გროშ.).

კანში ძვრება ყოველ ღონეს ხმარობს, ყველანაირად ცდილობს, ტყავში ძვრება. კანში ძვრებოდა ანდრო, მამის გულის მოგება უნდოდა (ნ. წულ.).

კანდელ-ი სანათი ზეთში ჩაშვებული პატრუქით. მაშინ უბრძანა [გრგოლ] ერთსა მღვდელთაგანსა... მოღებად... ზეთი კანდელისა მისგან, რომელიცა უკუდავად ენთებინ ნინაშე ხატსა წმიდისა ღეთისმშობლისასა (გრ. ხანძთ.). და სენაკსა მას შინა ცეცხლი არა ოდეს აღგზებულ იყო, არცა კანდელი აღნთებულ იყო (გრ. ხანძთ.).

კანკელ-ი საკურთხეველის გამოსაყოფი ტიხარი ეკლესიაში. [მელქისედეკმა] შეჭედა თავად „სვეტიცხოველი“, კანკელნი და კარნი საკურთხეველისანი (კ. გამს.). კანკელზე ხატების მაგიერ ქალაღებზე აქრელებულად დახატული მწიდანების სახეები იყო (დ. კლდ.).

კანტიკუნტად აქა-იქ, იშვიათად. ამ დღეობებზე ღამის სათვეად ჩამოდიან დიდობი, თუშები, ...ჩაჩნები კანტიკუნტად (გ. რჩეულ.).

კაპ-ი კუთხ. ხის ტოტის ჩამოსაკიდი, საკიდარი. „გადაკიდოთ კაპზე ხურჯინითი აქეთ სეთური, იქით თაბაგარი“ (ჭ. ამირეჯ.).

კაპარჭი-ი ისრების ბუდე, — საისრე. პერაკუმ აილო თავისი მშვილდი, ისრებიანი კაპარჭი, კვერთხი, ოქროს ვამლები და ნაეიდა (მით). **2.** ნახმარია ისრის მნიშვნელობით. ერისთავებმა ისრებიც მოართვეს მეფეს... დიდ-დიდნი კაპარჭნი საომარნი (კ. გამს.).

კაპრალ-ი [იტალ.] „უმცროსი მეთაურის ნოდება ზოგიერთი ქვეყნის არმიაში“ (ქეგლ). შემდეგ ერთი მათგანი, რომელსაც კაპრალის ნიშნები ჰქონდა, ნიკიტასაკენ ნამოვიდა (ს. კლდ.).

კაპუეტი-ი ავი, ანჩხლი, — კაპოეტი. „პო, რა კაპუეტია [მაია], გამოგონია, სისხლი უყვარსო“ (ლ. ქიაჩ.).

კაპნალ-ი კუთხ. წვრილი კავი, უღვამი, რითაც ვაზი სარს ეხვევა, — პნკალი. [ჩირიკს] ვაზის კაპნალებიც კი უყვარდა, — ვაზის ძაფები (გ. ლეონ.).

კაჟი-ი მაგარი სახეობის ქვა, ხმარობ-

დნენ ცეცხლის დასაკვესებლად, კეკ-
რის მოსაჭედად. კახის პირში ეცა კაჟის
ნამუსრევი (ქ. გამს.).

კაჟიანი თოფი ძველებური თოფი, რო-
მელსაც ნაპერწკლების გასაჩენად
ფალიასთან (იხ.) კაჟი ჰქონდა მიმაგ-
რებული. ტარიელს კედელზე ჩამოკიდე-
ბული ჰქონდა... კაჟიანი გრძელი თოფი (ლ. ქიარ.).

კარად სამეფოდ მეფის სასახლეში, მე-
ფის კარზე. იყო მერვესა ნელსა სპარსთა
მეფისასა კარად სამეფოდ წარემართა ვარსკენ
პიტიახში (შუშან.).

კარის ეკლესია მეფის, დიდებულის
სასახლესთან აგებული ეკლესია. [მა-
მამუსს] ხატებითა და ჯვრებით ჰქონდა მორ-
თული ქორსატეველას ციხე-დარბაზი და კარის
ეკლესია (ქ. გამს.).

კარაბადინი - ძვ. 1. სამკურნალო წიგნი.
ბერძენი გადაფურცლა კნეინამ კარაბადინი,
ბერი რალაც ბალახბუღაბი მიირთვა და ლუ-
არსაბსაც დააღვირა, მაგრამ ვერა ეშველთო-
რა (ილია). ადგა ბორდოხან ერისთავი, საკუ-
თარი ხელით დაცალა ლიფსიტებს ფრთები
ისე, როგორც კარაბადინში ჰქონდა ეს ნამლო-
ბა ამოკითხული (ქ. გამს.). 2. სანინასნარ-
მეტყველო წიგნი. „იმ კუდიან ვარსკელაე-
ზე და გველემაზე სომხების ტერტერებს თა-
ვიანთი კარაბადინი გაუშლიათ“ (ილია).

კარაბინი (ფრან.) „მოკლეულიანი
შაშხანა“ (ქეგლ). [ჰაკიმ] კარაბინი მოიმარ-
ჯვა (ლ. ქიარ.).

კარანტინი შეუკრავს გადატ. გზას შეუ-
კრავს. კარანტინები შეუკრავს; ლეკში არსად
გადვიდესა (ხალხ.).

კარანჩხა ცალყურიანი პატარა კალათი,
კალანჩხა. ქალმა... პატარა კარანჩხა ხელში
დაიკავა და გზას გაუდგენ (ნ. ლორთქ.).

კარაპან-ი „სახლის უკედლო დერეფანი“
(ქეგლ). ნაიბი და მისი ცოლი კარაპანში ის-
ხდნენ (ი. გოგებ.). [სიზმარში ჩიკოტელას] სახ-
ლის კარაპანში მარილის ქვის ყორეები ელაგა
(გ. ლეონ.).

კარაულ-ი ძვ. „აღსაჯდომელი ვირი“,
(„სახელდარი ვირი“) (საბა). „უკუეთუ არა
მოხვიდე შინა, ჩორდ წარგცე შენ ანუ კარად
კარაულითა“ (შუშან.). და მონასტერა მათ
შინა არა არს სათიბელი ქუეყანაი, არცა ყანაი
საწვანი, არამედ დიდითა შრომითა როჭიქისა
მისლვაი აქუს კარაულისა ზურგიითა (გრ. ხანძთ.).

კარახანა „სასმისი“ (ა. შან.). [მინდიაშ] ას-
ნია კარახანასა, გადინურა და დაცალა (ვაჟა).

კარგი (ცუდი) ფეხი აქვს ვის მისვლასაც
თითქოს კარგის (ცუდის) მოტანა,
გამონწვევა შეუძლია. იმ დალოცილებს
„კარგი ფეხი ჰქონიათ“: გამოხდა ხანი და ფე-
რიდნელებთან ჩვენს სტუმრობას მათი ერთი
ნანილის საქართველოში დასახლება მოჰყვა
(ი. ონოფრ.).

კარდალ-ი, კარდალა მორკალულყური-
ანი მომცრო ქვაბი. მუხლებზე პატარა
კარდალი დაედგა და ცხელ შეჭამანდს ნელ-
ნელა ხვრება (ქ. ლორთქ.). ნაჭაზე ჩამოკ-
იდებულ კარდალაში ჩარჩენილ რძეს მჭადის
ნატები ამოავლო (ლ. ქიარ.).

კარიბჭე ციხე-ქალაქის, სასახლის, ტაძ-
რის მთავარი შესასვლელი. გუმბათის
ფრიზებში, კარიბჭეების სიახლოვეს... შიშველ
ფიგურებს ღვინით საესე ყანები ეჭირათ ხელ-
ში (ქ. გამს.).

კარისალაგ-ი ზღურბლი (სახლისა). კარი-
სალაგთანაც არ იყო ვარდისახარი მისული,
როცა მაგრად შეტოკდა ციხისებური სახლი
(ქ. გამს.).

კარისკაცი-ი ძვ. „თანამდებობის პირი მე-
ფის კარზე“ (ქეგლ). მეფე და კარისკაცი-
ბი როსტევეან - სოგრაატობაზე სდებდნენ თავს
(აკაკი).

კარნიზ-ი (გერმ.). სარკმელს, სახურავს
შემოყოლებული ვინრო სამკაული,
არშია. ყინვის ლოლუები ცვივიან სამრეკ-
ლოს გუმბათის კარნიზებიდან (ქ. გამს.).

კარტუზ-ი [ჰოლან.] მამაკაცის ქუდი,
შუბლთან საფარიანი, - კეპი. [ზიჭებს]
ხან ბუხრის ქუდები ეხურათ, ხან ქალაქური
„კარტუზი“ (მ. ჯავახ.).

კასკასით კისკისით, ხმაურით. პოეტ.
სად ველნი, ფერით ზურმუხტნი, ნაზად აღ-
მწვანდებიან, მათზე კასკასით წყარონი გახა-
რებულნი მორბიან (გ. ორბ.).

კასსაცია უმართ. უნდა კასაცია. სასა-
მართლოს გადანყვეტილების გასაჩივ-
რება, გაუქმება. „მგონი, თქვენ არც კი
იციო, რა არის ცივილიზაცია, ასოციაცია,
არლუმენტაცია, ინტელიგენცია, კასსაცია და
ფილოლოგია“ (ილია).

კატაბარდა ხვიარა მცენარე ერთგვარი.
გაუვალი კატაბარდები გზას უღობავდა მხედ-
რებს (ქ. გამს.).

კატარლა „პატარა გემი, მოკლე მანძილზე სამოგზაურო, – კატერი“ (ქეგლ). [მამაშემ] ნაღები გაიძრო, ბერძნულ კატარლებსავით ჭვინტაბზეკილი (კ. გამს.). კატარლა მიცურადა... ნაპირის გასწვრივ (გ. რჩეულ.).

კატეპანი-ი „ბიზანტიელი ჯარის უფროსი ან პროვინციის გამგებელი, ქართული ქრონიკის „კატაბანი“ (კ. გამს.). სწორედ ამ „გმირობისათვის“ მიიღო კატეპანის ხარისხი კასავილამ (კ. გამს.).

კატორლასასჯელის ფორმა: გადასახლება საგანგებოდ დანიშნულ ადგილას უმძიმესი პირობებით და იძულებითი ფიზიკური შრომით. ჯანიკოს დაუსრუებლად მიესაჯა სამუდამო კატორლა (ვ. სიხ.).

კატორლელი-ი „კატორლაში მყოფი ან ნამყოფი“ (ქეგლ). „მე... კატორლელი გახლავართ, ცხრამეტი წელი გავატარე კატორლაში“ (ი. მაჭ. თარგმ.).

კაფანდარა პატარა ტანის გამხდარი ადამიანი. სოფლის ფოსტალიონი, კაფანდარა საბა, ლელეზე გადებული ფიცრის ხიდზე ასკინკლა გამოვიდა (რ. ინან.).

„კაფე-თესე“ მიაჩნდათ, რომ ასე იძახის გუგული გაზაფხულზე (ხენა-თესვის დროს). „კაფე-თესე“ გამაგონეთ, სიცოცხლის ხმა ჩემი მხარის (ს. ჩიქ.). გიხაროდეს „კაფე-თესე“, ხმები ჩიტთა მგალობელთა (შ. ნიშნ.).

კაფიობ-ს სახელდახელოდ თხზავს და ამბობს ლექსებს; ლექსებით პაექრობს. მე ვნახე შენი ფშაველი, კაფიობს ტყბილი ენითა (ანა).

კაშხალ-ი ჰიდროელექტროსადგურის წყალსატევი. იორზე ვხედავ უთვალავ კაშხალს, წისქვილებივით პატარა-პატარებს (გ. აბაშ.).

კაჩხა დატოტილი საკიდარი. [არსაკიძემ] რკინის ჩაბალახები შენიშნა კაჩხებზე (კ. გამს.).

კაცად-კაცად-ი ყოველი კაცი, ქუდზე კაცი. რასათვის წვალებიანი არიან თქვენ შორის რამეთუ კაცად-კაცადი თქუენი იტყეს: „მე პავლსი ვარ“ და შემდგომი ამისი (გრ. ხანძთ.).

კაცთმანყინარ-ი ადამიანთა მოდგმის მტერი, კაცთმოძულე. ვაზირმან ჰკითხა: „კაცთმანყინარო, მეფის გოშია რასა იქმსო?“ (საბა).

კაცობრივ-ი ძე. ადამიანის შესაფერი, დამახასიათებელი, ამქვეყნიური, მიწური. „არც რას სხვასა კაცობრივსა საქმესა მინდობილ ვარ, არამედ შეწევნასა ქრისტეს ჯვარისასა (ბასიან.).

კაძახ-ი კუთხ. მამაკაცი, კაცი. „ხართ აქ ორი კაძახი“ (ჭ. ამირეჯ.).

კაჭა გამხდარი, წვრილი. [პანტე ვითომ] თეთრ ცხენზე იჯდა, თავისი კაჭა ფეხები ბუდურისთვის შემოეჭირა, ...ცხენი ოთხახმით მოჰყავდა (ნ. წულ.).

კაჭაჭი-ი მიწაში დარჩენილი ფესვები და ღერები სიმინდისა, ბალახისა, ლობიოს ბარდის ნარჩენები. „გუშინდელი დღე სულ კაჭაჭი ვაგროვე“ (ნ. ლომ.). ბალჩაში კაჭაჭს სთხრიდა ნონი (კ. გამს.). გადი-გამოდი, გუთანო, ლირლიტავ, ბანი უთხარო, სახნის-საკვეთო, გაუნი, რომ კაჭაჭს ძირი უთხარო (ხალხ.).

კახამბალ-ი კუთხ. „თეთრი ბლის ჯიში ერთგვარი“ (ქეგლ). ბობრი ბელავა კახამბალს, ჟოლას (გ. ტაბ.).

კახ(თ)-ბატონ-ი ძე. კახეთის მეფე ქართლის, კახეთის და იმერეთის სამეფოებად დაშლილ საქართველოში. კახ-ბატონს კოსტანტილესა საქმე მოუხდა ყალბით (დ. გურამ.).

კბილებლაჯუნა კუთხ. დიდკბილებიანი, ღრჯოლებიანი. ჯერაც თვლებში მიეღავს სიმყრალე იმის კანისა, დიდფურა, კბილებლაჯუნა, უმსგავსო, ფერად შავისა (ვაჟა).

კბოდე ძე. ციცაბო კალთა კლდისა, ფრილო, ფლატე. დაწუნეს ჯორცნი იგი წმიდისა მონაშისანი... პირსა ზედა კლდისასა, რომელ არს კბოდე (კაბო). დამფრთხალი ცხენები ყალბზე დგებოდნენ, ჭიხვინით ვარდებოდნენ კბოდეებიდან (კ. გამს.). ხბორები... სძოვენ... ჩრდილიან კბოდის ძირში (რ. ინან.).

კდემამოსილ-ი მორცხვი, მორიდებული, მოკრძალებული. მიზუნი მარიტას უნაზესი ხმა იყო და კდემამოსილი სახე (გ. ლეონ.).

კდემით მოსილი კდემამოსილი (იხ.). თითქოს მათმივან ჩასახლებულა თვით სათნოება კდემით მოსილი (ილია).

კდემული-ი ძე. შერცხვენილი. ესმ რაჲ ესმა კურაპალატსა, სირცხველულ იქმნა მართლმობილებსა მისგან კდემული და მყოვარ უამ დადუმნა, ვითარცა ძლეული (გრ. ხანძთ.). „არსენი კათალიკოზი ნებითა ღმრთისათა

კათალიკოზ არს და ძვრის-მეტყუელთა მისთა, რომელთა არა შეინანონ, კდემულ იყენენ და სრულიად პრცხუენენ ამას სანუთროსა და მას საუკუნესა (გრ. ხანძთ).

კედარ-ი ნინვიანი ხე, სურნელოვანი, აქვს მაღალი და სწორი ვარჯი. აღიდეთ იგი (უფალი), მზეო და მთვარეუ. ...მსხმოიარე ხეუ, ყველა კედარო (ფსალმ).

კედელს ნახშირი! ნამოძახილი რაიმე მოულოდნელის მოხდენისას, - ჩხირი კედელს! ...პლატონს ვახლავართ! დარიკო, კედელს ნახშირი, ნახშირი კედელს! (დ. კლდ.).

კევრ-ი პურეულის გასალენი იარაღი: სამკუთხედის ფორმაზე შეკრული ფიცრები, კაყით (იხ.) მოჭედილი, უბამენ ხარებს ან ცხენს. იფქლი ღვარძლად გარდაიქცა, ზედ მოგონდა ცეცხლის კევრი (დ. გურამ). [შაპ-აბასს] ბავშვები გაუფუთაო, ...კევრით გაულენიაო (გ. ლეონ).

კეთილ-ი ძე. კარგი, ვარგისი. [კაცმა] დათესა კეთილი თესლი (მათე 13). [მამამან გრგოლ] რომელი პოვის სიტყუაჲ კეთილ, შეინყნარის, ხოლო ჯერკუალი - განაგდის (გრ. ხანძთ). „მწყემსი ხამს, ცხოვართათვის იჭირვოდეს, კეთილთა ბალახსა აძოოს“ (საბა).

კეთილმოქმედი-ი კარგი საქმის მკეთებელი, სიკეთის ჩამდენი. სძრახავენ კეთილ-მოქმედთ შურით შემკულნი (ა. ჭაჭ.).

კეთილმოყვრება სიკეთე. ვაჰ, სოფელსა ამას და მისთა მდგამურთა... კეთილმოყვრების დათრგუნვის მსურთა (ა. ჭაჭ.).

კეთრ-ი კანის უკურნებელი გადამდები დაავადება; ავადმყოფებს იზოლირებულიად აცხოვრებენ სპეციალურ დასახლებებში. მთელი მცხეთა და უფლისციხე ამას ნატრობდა: „კეთრი აღმოაჩნდეს ეზოს-მოდღვარს ეგებ“ (კ. გამას).

კეთროვანი-ი კეთრით (იხ.) დაავადებული. [იესუ] კეთროვანთა განსწმედდა (ნინო). [ვაჭარმა] კეთროვანი [სისხლით] შებღალდა და მამინვე მას კაცს ხესავით ქერქი გასძვრა და მორჩა (საბა). „უიმე, ჩემის ხელით სული როგორ წავინყმინდო?“ - [თქვა მათხოვარმა] და სწრაფად გამორდა, როგორც კეთროვანს (ნ. ლორთქ.).

კეისარ-ი „იმპერატორის ტიტული ძველ რომში [რომის იმპერატორის იულიუს კეისრის სახელის მიხედვით]“ (ქეგლ), აგრეთვე ბიზანტიაში. „კეისრები ჩვენა

ვართ“, - დაუმატა ელისაბედმა (ილია). კეისართან ზავის დარღვევას გაურბოდა გიორგი (კ. გამას).

კეკელა კოხტაობის მოყვარული, კოხტანია. ცოლი მოეგება, დიდობაზე კეკელა ქალი იყო (საბა).

კეკურ თავში ეშმაკს! კუთხ. ეშმაკს დაეცეს, მოხვდეს თავში (ამბობენ მეხის გავარდნის დროს). „ჰაა! გავარდა მეხი! კეკურ თავში ეშმაკს!“ - სთქვა სიხარულით ზაალმა და ნამოდგა ზეზე (აკაკი).

კელაპტარ-ი „დიდი სანთელი (ცვილი-სა)“ (ქეგლ). [თითქოს] მუხის... ტოტები... კელაპტრებით ყოფილიყოს განათებული (ვაჟა). [წმინდა მამები] უვლიდნენ ტაძრებს კელაპტრებითა (აკაკი). [შემოდგომაზე] მოყვითლული დღეები კელაპტარივით იწვიან (გ. ლეონ).

კელაპტარობ-ს კელაპტრის (იხ.) მაგვირობას ეწევა, კელაპტარივით ანათებს. ქალი ანთებდა სანთელსა, სანთელი კელაპტარობდა (ხალხ.). ზღვის გაღმა ერთი სანთელი გამოღმა კელაპტარობდა (ხალხ.).

კენკემა მთის ბალახი, მრავალწლოვანი, აქვს წვრილი დაკბილული ფოთლები და ზარის მოყვანილობის ყვავილები, - იჭიმება. გაზაფხულზე, როდესაც ზვავები დადნება, ნაზოვრებში კენკემა და ჩადუნა აღმოჩნდება (ვაჟა). არაგვს ზემოთ, არაგვს ქვემოთ წელამდეა სათიბები, კენკემა და უკადრისა ნაზსათუთად ნატიფები (ანა).

კენწეროწვერი (ხისა). მიოდან ბარად მომდინარე არნიო... კენწეროზე ისვენებდა (ვაჟა). პატარა ქალი კი იფდა ამართული ქლიავის კენწეროზე (ი. გოგება). კენწეროს ხილს ხომ არაფერი სჯობს, მით უფრო კენწეროს ალუბალს (რ. ინან). მთვარე ამოსულიყო და ძელქვის კენწეროზე ჩიტვივით იფდა (ნ. წულ.).

კენწლაობა ხმლებით ბრძოლა; - ხმაწლაობა. მათი ფარგება და კენწლაობა... მოჩხუბართ მხოლოდ ბრახს უმატებდა (აკაკი).

კენჭაობა ბავშვების თამაშობა ხუთი კენჭით: ერთი კენჭის მაღლა ასროლითა და დაჭერამდე თითო, ორ-ორი და ა. შ. კენჭის აღება, ხუთივე კენჭის აყრა და ხელის ზურგზე გარელება და სხვ. ბავშვები კენჭაობას და დანასობიას თამაშობდნენ (ნ. ტაბ.).

კენჭობია კუთხ. იხ. კენჭაობა. რა სჯობია

იმას, რომ ხის ჩეროში იჯდე და დანასობიას ან კენჭობიას თამაშობდე (აკაკი).

კერა ცეცხლის დასანთები ადგილი მიწურ სახლში. ღველფ არ გინახავს, კერა, საჩაღეს მოვიზარდენით (ხალხ.). კერასთან ცეცხლის შორიანხლო ძაღლი ინვა (ილია). შემოღამდება, [გოგოთურ] შინ მოდის, ჩამაუჯდება კერას (ვაჟა). ძველი კერის ადგილზე თავისით ბრონუნული ამოვარჯერებულყო (გ. ლეონ.).

კერას ფეხზე დაუდგამს ოჯახს ფეხზე დაუყენებს, ეკონომიკურად წინ წამოსწევს, გაუძლიერებს, გაულონიერებს. შენი ჭირიმე, შენია, ფეხზე დამიდგი კერაო! (ხალხ.).

კერენკა რუსეთში მეფის ხელისუფლების დამხობის შემდეგ მენშევიკური მთავრობის ფული (დროებითი მთავრობის მეთაურ კერენსკის გვარის მიხედვით). ცალკე ეწყობ... ამიერკავკასიის „ბონები“ „კერენკების“ ჩართვით (ლ. ქიჩ.).

კერეონი ძე. დიდი სანთელი, - ექლაბტარი. რათა უყიდონ მას (= შაბოს) სანთელად კერეონები (შაბო). წარსცა კერეონები და შეუთუალა დღს იგი, რომელსა აღანთენ და ლოცვა ყონ მისთვის (გრ. ხანძთ.). [მამამან გრიგოლ] უბრძანა ძმთა თვსა შესაქმს კერეონთა სანთელთა შესანირაჲად გარემო ყოველთა მათ მახლობელთა უდაბნოთა (გრ. ხანძთ.).

კერია კუთხ. იხ. კერა. ზოგ წამოსახლარზე კვამლი ამოდიოდა, მაგრამ ეს იყო არა კერიის კვამლი (ს. კლდ.). კერიის თავთან კეცებია ახუხულებული (ნ. ტაბ.).

კეროვანი ძე. იხ. კერეონი. ყოვლით კრებულითურთ ფსალმუნთა სულიერითა და კეროვნითა აღნთებულთა და საკუმეველითა სულნელითა აღვიხუნენით პატიოსანნი ძულნი და გამოვიხუნენით წმიდასა მას ეკლესიასა (შუშან.).

კერპი 1. წარმართული ღვთაების ქანდაკება (ქვისა, ლითონისა). [ახონმა] შექმნა ორნი კერპნი ვერცხლისანი - გაცი და გაიმ (ლ. მროვ.). ნეტარი ნინო... საზარელად საოცრებასა მას კერპისასა განიცდიდა (ნინო). [მეფე მირიანი] ჯვარისა ძალით გარემორტყმული შემუსრავს კერპთა მათის ბოძონით (გ. ორბ.). 2. **გადატ. ჯიუტი, გაუტყებელი, დაუმორჩილებელი, ახირებული.** „მაგ კერპი, გაუტყებელი მაინც არაფერს არ ერიდება და არ იძლის (დ. კლდ.).“

კერპთმსახურება რელიგიური მოძღ-

ვრება, რომელიც კერპების (იხ.) სამსახურს მოითხოვს, - კერპთაყვანისმცემლობა, წარმართობა. ხოლო ამან აზონ დაუტევა სჯული მოცემული, იწყო კერპთმსახურებად (ლ. მროვ.). უმრავლესი კერპო ქვეყანისა ჩრდილოისა დაშთა მასვე... საცთურსა კერპთმსახურებისასა (ნინო).

კერპობა სიჯიუტე, ახირებულობა, გაუტყებლობა. „განა ეს ჩემი უარისყოფა კერპობა არის და უმეტრება?“ (აკაკი).

კერძ ძე. თანდ. მხარეს, - კენ. მიმართეს საარსთ-კერძ (ბასიან.).

კერძი-ნილი, ხვედრი. უღლიანი კამეჩები მოუტაცა წყალს... იძალებდა ორთაგან ერთი, ზეაისროდა თავის კერძ უღელს, დასძირავდა მეორეს წყალში (ქ. გამს.).

კერძო ძე. 1. მხარე (მხარეს, მხრიდან), კუთხე, ნაწილი. და განვიდა მეფე... მუხრანით კერძო (ნინო). პოვეს სახლაკი ერთი ჩრდილოით კერძო, მცირს და ბეული, და მუნ შეაყენეს წმიდა იგი (შუშან.). კულად წარვიდეს კერძოთა ქართლისათა (გრ. ხანძთ.). 2. **მომხრე, თანამდგომი.** „და შენ, ჯოჯიკ, არღარა ჩემი მახლი ხარ, ...არცა ცოლი შენი და ჩემი არს, რომელნი მის კერძო და მისთა საქმეთა ზიარ ხართ“ (შუშან.). 3. **ინდივიდუალური განსახიერება რამისა.** სახე, გამოსატყუება. და კაცსა შორის, ვით კერძოსა ლეუთებობისა, რად გრწამს, არ იყო საუკუნო მადლი ტრფობისა? (ნ. ბარათ.).

კესონი „თალოვანი ქერი“ (მ. ჭაბ.). უდაბნო იცქირებოდა კესონებში მოთავსებულ მღვდელმთავრების ფრესკებიდან (ქ. გამს.).

კეტამი „კლდის ქიმი“ (ალ. ჭინჭარ.). ხევესურთ ჯოყოლა განირვს მკედარი, კლდის თავსა კეტამზე (ვაჟა).

კეფი ეტრატის ერთი ფურცელი. ნაუკითხიან ბრძანება გამოთარგმნილი კეფისა (დ. გურამ.).

კეცილი-ნი ნაქცეული, დანვენილი (ბალახი ქარისაგან). ველად ბალახი იყო კეცილი (ს. მგალობ.).

კენკენი სულ ახალი, ახალთახალი. კაცი კენკენ თათმანს არ იშორებდა ნიჩაბივით ფართო ხელიდან (ვ. ბარნ.).

კენკენი გააქვს სიახლისაგან ბრწყინავს, ელავს. „ხაფანგები მაქვს ისეთი, რომა სულ კენკენი გააქვთ“ (რ. ინან.).

კვალს გაუკვლევს კვალს მიჰყვება,

კვალს მიაგნებს. მინდორს კვალნი გაუ-
ვლიეს, დანაჭლიკნი ეშმაკისნი (ხალხ.).

კვალად ხელმეორედ, ხელახლა; ისევ,
კიდევ, - კვლავ. შენადევ, მეფევ, მოველ
ვედრებით, მოხედო ბედკრულს შენს სატრფოს
- მამულს, და ჯვართი შენით აკურთხო კვა-
ლად (გ. ორბ.).

კვარ-ი ფიჭვის, ნაძვის ფისიანი ნაჭერი,
ხმარობდნენ გასანათებლად, ცეცხლის
ასანთებად. [ბებური] ანთებდა კვარს, დაათ-
ვალურებდა მამლებს (ნ. ლომ). [გლეზობა] შზად
იყო, რომ კვარითი ანთებულყო და უცდიდა მხო-
ლოდ ნაპერკლებს საიდანმე მონაკვესს (აკაკი).

კვარაჭინა კუთხ. პატარა და კოხტა, -
კოკროჭინა. ოტიაც თავმომწონედ მიჰყვე-
ბოდა უკან ცოლსა და დედას, თუთრ ჩოხაში,...
დაბალი კვარაჭინა ქუდიო (დ. კლდ.).

კვართ-ი ძვ. პერანგი. კვართის ამარა მოხ-
ვედი პირველ კაცივით კალოზე (ს. ჩიქ.).

კვარტალ-ი ძვ. თანამედებობის პირი
პოლიციასში. „მეუბნება, რომ ეგ ყოლიფერი
ჩალადაც არ ღირს, თუ პოლიციასში არ ნახ-
ვედი და იქ ხელახლა კვარტალმა, მაქსიმე მგა-
ლობლიმეილმა, არ დაგიმტკიციაო“ (აკაკი).

კვარცხლბეკ-ი ძეგლის, ქანდაკების
სადგამი. ფიგურ. ძველ კვარცხლბეკზე
მდგარ მომავალს უნდა ეუმზურდეთ (ა. ბაქრ.).

კვატა კუთხ. იხვი. [დუდაკაცი] კვატასავით
მობაჯბაჯებდა არისტოსაკენ (დ. კლდ.).

კვეთ-ი ყველის დედა, - დვრიტა. მერე
კვეთი ჩაუკიდა ბოკონში დაგროვებულ რძეს
(გრ. წერეთ. თარგმ.).

კვეთება შებრძოლება, შერკინება. საკუ-
თარ ქვეყანაშივე იგემონ ჩვენი კვეთება: მალე
სატირლად გაუხდეთ მათ თვისი გათავხედება
(ქ. ჭიჭ. თარგმ.).

კველი-ი კუთხ. დაბალფეხებიანი სკამი.
კერიას გარშემო მოკლევფისიანი „კველად“
წოდებული სკამები ეწყო (ლ. ქიაჩ.).

კვერ-ი¹ მჭედლის ჩაქურჩი. მჭედლები დიდ
ხუთშაბათ დღეს გრდემლზე კვერს დაჰკრავენ
ხოლმე (ხალხ.).

კვერ-ი² პატარა მრგვალი პური, გულგამო-
ლებული. დედამ ჟი გამომიცხო კვერი (ვაჟა).

კვერთხ-ი მსხვილი ჯოხი; საბჯენი ჯო-
ხი მაღალი წოდების პირთათვის, ძა-
ლაუფლების სიმბოლო. უცებ გაილევა
პერაკლეს კვერთხმა და მხეხვით დაეცა ლომს

თაზე (მით). განმარტებს მკლავთა და მოპ-
მზადებს დაკვრად კვერთხთა (საბა).

კვერთხად ექმნება მცველად, ბურჯად
დაუდგება. „მარქვი, რომელს შეიღს ჰხედავ
ღირსეულს, რომ ექმნას კვერთხად მამულს
დარღვეულის?“ (ნ. ბარათ.).

კვერნა პატარა მტაცებელი ცხოველი,
ბინადრობს ხეზე, აქვს ნაბლისფერი
ძვირფასი ბენვი. [ერისთავის ქალს] კვერ-
ნის ქათიბი... ეცვა (ქ. გამს.).

კვეს-ი ფოლადის პატარა ნაჭერი, რო-
მელსაც კაჟს ჩამოჰკრავენ ნაპერ-
ნკლის გასაჩენად.

**კვესება „ნაპერნკლების (ცეცხლის) გა-
ჩენა კვესის ტალზე გაკვრით“ (ქეგლ).**
[ნინიაშ] გაფშენიჭა თამბაქო, ჩაყარა ჩიბუხში
და... დაუწყო ტალკვესს კვესება (ა. ყაზბ.).

კვიმატ-ი მახვილი ენისა, ენამოსწრებუ-
ლი. [კიკოლას] მოსწრებულ სიტყვა-პასუხს,
მის კვიმატ ლაპარაკს... სახელი ჰქონდა გა-
ვარდნილი მთელს ახლომახლო სოფლებში
(ნ. ლომ.).

კვიმატად უკულმართად, საუბედუროდ.
„გზად დამალამდა ასე კვიმატად, შემოდგომის
დღეს ასე აკლდება“ (გ. აბაშ.).

კვიმატობა ეშმაკობა, აბეზარობა, დაუდ-
გრომლობა. [კატო] როდესაც მოიკლავდა თა-
ვის კვიმატობის სურვილს, გატკრიციალებული
სახით გაიქცეოდა ხოლმე შინისაკენ (ნ. ლომ.).

კვიმატურ-ი ეშმაკური. [კატოს] რაღაც კვი-
მატური ღლიმი გადაეფინა სახეზე (ნ. ლომ.).

კვინტი-ი კუთხ. ტლინკი, ნიხლი. „მა-
ზურკა!“ გაიმეორა ბეგლარმა, ...გახტა წინ,
კვინტებით ისროდა ფეხებს, და მიათრევდა
დარცხვენით ნინოს (დ. კლდ.).

კვინცხა კუთხ. ჯაგრცხილა. [პლატონმა]
მიაბა [ცხენი] სამზარეულო სახლის გვერ-
დით მდგარ კვინცხთან და კმაზა დაუწყო
(დ. კლდ.).

კვიპაროს-ი, კვიპაროზ-ი [ბერძ.] მალა-
ლი მარადმწვანე ხე. წყნარი, წყნარი
საღამო იყო, კვიპაროსების წვეროკინები ქა-
ნაობდნენ ენლა (ქ. გამს.). კვიპაროზი იდგა
შვენიერი, ძირს წყარონი დინდეს და კორდნი
ყვავილითა შემეკუნნი (საბა).

კვირაცხოველობა ქრისტიანული საეკლე-
სიო დღესასწაული აღდგომის შემდეგ
კვირას. „გახსოვს, გიორგი, მზრდელს რომ

გავეპარეთ კვირაცხოვლობას?" (ქ. გამს.).

კვირადღა-ი კვირა დღის წინა საღამო, შაბათი საღამო, - ითვლებოდა უქმედ. მცხეთაში ჩასვლის კვირადღაში შემთხვევით გავიგე: სვეტიცხოვლის მეთვალყურედ ყოფილა თურმე (ქ. გამს.).

კვირიაკე დროის მონაკვეთი ორშაბათიდან კვირა დღის ჩათვლით, შვიდი დღე. ერთხმად გადანყდა: ერთი კვირიაკეს მოქცევის შემდეგ ლაშქარი წარეგზავნათ, ბალავრიანად დაერღვიათ ქორსატეველას ციხე (ქ. გამს.).

კვირიკობისთვე ძვ. მეშვიდე თვის ქართული სახელწოდება, - ივლისი. კვირიკობისთვის დამღევი იყო (დ. კლდ.).

კვირისთავი-ი „მუხლის თავის პატარა მრგვალი ძვალი“ (ქეგლ), - კვირისტავი. გაბრიელის ნაბადი კვირისთავამდისაც არ მისწვდენია გოლიათს (ქ. გამს.).

კვლავცა ისევ, კიდევ, შემდეგშიც, - კვლავ. არ გიკვირსთ, მხედავთ კვლავცა სულმდგარად?! (ა. ჭავჭავაძე). კვლავცა გვექმნების ზეცა მფარველად (გ. ორბ.).

კიდე გარდა, გამოკლებით. „ჩუენი შემწე დავით კურაპალატისაგან კიდე არავინ არს“ (გ. მთაწმი). და არა იყო გულსა მეფისასა ზრუნვა, გინა შეჭირვება უძეობისა კიდე, რომე შვილი არა ესვა (საბა). „არას დღეს არა მენადვლებოდა რა ნადირობისა და ნადიმობისა, სმისა და ჭამისა, შემოსისა და გაცემისა კიდე“ (საბა).

კიდებულ-ი ძვ. ჩამოკიდებული. ნახა ვინმე თათარმან გზირი ხეზედ კიდებული, წავიდა, ყადს უთხრა: „ჩუენი გზირი დაურჩვიათო“ (საბა).

კიდერე ძვ. განზე, იქით. და მონაფენი კიდერე განდგეს წამისყოფითა მოძღურისა თვისისათა (გრ. ხანძთ).

პ-კიდი-ა დამოკიდებულია, დამყარებულია (რამეზე). „ეგ მე და შენზე პკიდი“ (ილია).

კილო კუთხ. კიდევ, ისევ. „ა, კილო, რა გითხარი მე შენ?“ (ნ. დუმბ.). „კილო ერთი ჭიჭა დამისხი“ (ნ. დუმბ.).

კილობანი-ი პურის შესანახი დიდი ყუთი, სახურავიანი. კუთხეში ერთი დიდი კილობანი (ილია). სეთურმა ხმალი კილობანში მოათავსა (ვაჟა). დიაცმან ცეცხლიდამ ფუნთუშის პურები ამოილო, კილობანში ჩადვა (საბა).

კიდურად კიდებზე, ნაპირზე, ნაპირას. „მერვე დღეს ლაღომ კიდურად გამაგდო“ (საბა).

კიკვივით ქვექვეით, რწევით, რხევით (სიარული). ბალბალუკას, ...კიკვივით მოსიარულეს, არ გამოჩნა გედიას სტუმრობა (გ. ლეონ).

კილაგ-ს ვისიმე აუგს ამბობს, აძაგებს, სძრახავს. [მეთეს] არ უყვარდა ღარიბი თანამოძმენი, ...კილაგა (გ. ლეონ).

კილიკ-ი ძვ. „ფლასი ბალნისა“ (საბა). აქ: ქსოვილის ნაჭერი. და თაყუანისსაცემელად კილიკი ერთი მცირე ქუე წარუგდებოდ (მუშან).

კილო¹ თვალის ჭრილის ვინრო კიდე ყურებისკენ. [მზალს] თვალები გაუბრწყინდა და კილოზედ მარგალიტის მარცვალვით ცრემლი გადმოეკიდა (ა. ყაზბ.).

კილო² წესი, თადარიგი. „ამირან, ცოლდედა მეკდარო, ომი ვერ იცი კილოსა!“ (ხალხ).

კილოკავად ნათქვამი არაპირდაპირ, იგავით, გადაკვრით ნათქვამი, ჩაარაკებული. ილია ამ სიტყვებზე ჩაფიქრდა, კილოკავად ნათქვამი ენიშნა (გ. შატბ.).

კინკრიხო თავის ზემო ნაწილი, - თხემი. ღვთისუნელიც იქ იყო თავის ტყავის კინკრიხოზე დაკრულის ქუდით (ვაჟა). კინკრიხოზედ გააპინინებინებს კუთხ. პირამდე გაავსებინებს ჭურჭტულს. „ას ჭურს გაგავსებინებთ თქვენზე ხელით, კინკრიხოზედ გააპინინებინებთ ხელით“ (გ. სიხ.).

კინტო ძველი თბილისის მოქალაქე, დამახასიათებელი ჩაცმულობით და ქცევით. ყველანი ჩემგან ყიდულობდნენ [ყურძენს], ...კინტოები შურით დაიხოცნენ“ (მ. ჯავახ.).

კირთება „მძიმე მონობა“ (ქეგლ). თვალწინა მიდგა ის კირთების ბედშავნი დღენი, როს შენ დაგვიყრო მაკვდონის გმირის ლაშქარმა (ილია).

კირითხურო ძვ. კალატოზი. გაბრიელ, დიდებულმან აზნაურმან... მოსცნა კირითხურონი და ნითი ყოველი ქვითკირისა ეკლესიისა საშმწებელად (გრ. ხანძთ). გუმბათზე ფიქალის დადებისას ფეხი დაუცურდა თურმე კირითხუროს (ქ. გამს.).

კირკალი რკალი, მორკალული ხე ან რკინა. ხაფანგის კირკლები გადასწია, მელიას მოლენილი ფეხი ამოუგდო და ადგა (რ. ინან.).

კირკიმალა ვისაც კირკიმალი, წერილ-მანების ჩხრეკა, კირკიტი სჩვევია. პანტე კირკიმალა კაცი რომ არ ყოფილიყო, დატოვებდა იმ ხერელს (ნ. ნულ.).

კირმანულ-ი ძე. ვერცხლის ფულის ერთეული. მოვიდა კაცი ერთი და მოსცა თითოსათვის ხუთ-ხუთი კირმანული (საბა).

კირჩხიბი ძე. წყლის ცხოველი, აქვს ათი ფეხი და დიდი მარწუხები; უკან-უკან დადის, - კიბო. კირჩხიბი რა ახლოს მივა, პირთან ფეხს მიადგამს (საბა). არ გასწორდებო კუდი ძაღლისა, არცა კირჩხიბი იწყებსო მართლად სვლას (ქ. გამს.).

კილამ კუთხ. კინალამ, ლამის. კილამ ძირს დამაგდო ელდამ (ჭ. ამირეჯ.).

კიჩო გემის (თვითმფრინავის...) ბოლო. „პოსეიდონი“ კიჩოთი ნაპირისაკენ იდგა (ნ. დუმბ.). ლოდმა კინალამ დაგვიმსხვრია საჭე და იქვე, ხომალდის კიჩოსთან, დაინთქა ზღვაში (გრ. ნერეთ., თარგმ.).

კინან-ი წერილი ნატეხი, ნამტვრევი (შუშისა, ფიჩხისა). ჩიკოტელას ზამთრობით... კინანი შეშა არა ჰქონდა (გ. ლეონ).

კლას-ი ძე. საუბ. გაკვეთილი (სკოლაში). ხან ერთ კუთხეში მიადებდენ, ხან მეორეში და ამასობაში კლასიც თავდებოდა (აკაკი). კლასის გამოსვლამდე სულ ამნაირად გვემუსაიფა (აკაკი).

კლდე-ტინ-ი სალი კლდე. აი, სოფლის ძველი სასაფლაო, ...ძველებად კლდე-ტინების ნახეთქები ძეგს (გ. ლეონ).

კლდის ყბა გამორღმავებული ადგილი კლდეში, კლდის ნაპრალი. როცა... სვა-ი... თავს კლდის ყბაში დაიგულებდა, მაშინ კი გული ეღლეოდა (თ. რაზიკ.).

კლერტა მრავალწლოვანი ბალახი, აქვს გრძელი ლერო, ქოლგის მსგავსად შეკრებილი წერილი თავთავები, - გლერტა. [ძმები ქსოვილს] ქვაზე დანაყლო ჯიჯლაყასა და კლერტას ჭაფურით ღებავენ (ნ. ტაბ.).

კმა კმარა, საკმარისია. კმა, რაც დღემდის ვინამე (აკაკი).

კმა ყყოფის საკმარისია, ყყოფა. „მაგდენი ხორცი მიმინოს ვერ კმა ყყოფისო“ (საბა).

კმა-იყო ძე. საკმარისად ჩაითვალა, - იკმარა. არა კმა იყო ესე ყოვლად სახიერმა მან (ნინო).

კნაჭა ძალიან გამხდარი, გაჩხიკინებული. ახლაც მიკვირს, ეს გატრუსული, კნაჭა, ეს ჩხინკი, ჭორფლებიანი გოგო... როგორ ახერხებდა ასე ყალბად სიცილს (ა. სულაქ.).

კნინა [რუს.] ძე. საუბ. „თავადის ცოლი ან ქვრივი“ (ქეგლ). აქ ცხოვრობდა ლუ-არსაბ თათქარიძე თავისი... მუღლითურთ, რომელსაც ერქვა კნინა დარეჯანი (ილია).

კნინ-ი ძე. ცოტა, ცოტაოდენი, მცირედ-დი. [იესუ] კნინითა პურითა... ბევრეულსა გამოზრდიდა (ნინო). კნინითა მით სამუებ-ლითა ფრიად იშუებდეს, ვითარცა დიდძალი სანოვაგითა (გრ. ხანძთ.). მიიღე... კნინი სამადლობელი ესე ძღუენი ჩუენ, გლახაკთა მონათაგან (დაუჯდომ.).

კნინლა ძე. თითქმის, ლამის, კინალამ. ყოველნი სოფელნი ჭირსა შინა იყენეს და კნინლა უკაცრულ (გ. შიანმ.).

კობზა [რუს.] „ძველებური უკრაინული სიმებიანი საკრავი“ (ქეგლ). ვაშლის ჩეროში დაჯდა დაეითი, კობზას მოხვია მზრუნველი ხელი (ს. ჩიქ.).

კოდ-ი 1. გულამოღებული ხისგან დამზადებული ჭურჭელი, ჩანახი. „გიჟი ვარ, კაკლიან, თხილიან კოდში ან გოდორში შეეძვრე?“ (ვაჟა). [გოგომ] უცბად შეაგლო ცეცხლზე კეცები, კოდის თავიდან გადმოილო გობი, გადმოყარა საცერზე ფქვილი (დ. კლდ.).
2. მარცვლეულის სანყაო, სხვადასხვა კუთხეში განსხვავებული მოცულობისა, დაახლოებით ოთხი-ხუთი ფუთი. [გოდორში] ცხრა-ათი კოდი ქერი ეყარა (ვაჟა).

კოდის პური ძე. საეკლესიო, საბატონო გადასახადი კომლზე. „კულუხს, კოდის პურს, გადასახადსა ერთი-ორადა მოგართმევთ შენა“ (ილია).

კოდა დაჭრა, დაპობა (შეშის). რომელმანც ცული იყიდა, შეშას კოდა დაუნყო (საბა).

კოთხოებიან-ი ბალთებიანი, მსხვილთა-ვებიანი (ქამარი). „მოხადეთ ქუდი, გააძვრეთ ჩოხა, შემოხსენით ემმაკების კოთხოებიანი ქამარი, გახადეთ ფეხს და მიაკარით ხეზეო“ (აკაკი).

კოინდარ-ი მრავალწლიანი წმინდა დაბალი ბალახი, თესავენ ეზოებში და საქონლის საკვებად. ჯერ კოინდარზე გასინჯოს ცელი, მერმე გაკაფოს ჭინჭარი მწვევე (ს. ჩიქ.).

კოკა-კუტალი-ი კოკა და კუტალი (იხ.). ავიღებ კოკა კუტალსა, წყალს შემოვიტან მდინარსა (ზღაპ.).

კოკორ-ი პატარა მრგვალი მჭადი (პურ-რი), კვერი. შევირბინე შინ, ვიადე ახალუხის ჯიბეში ცხელი მჭადის კოკორი (აკაკი).

კოკოროჭინა პატარა, ნამცეცა, ერთი ციცქნა. კოკოროჭინა, პატარა კეპიანი... [ბიჭები] გამოძნევეად უყურებენ მოსულებს (გ. რჩეულ.).

კოლბოზ-ი გამაგრებული, გამხმარი ბელტი მინისა, - გოროხი. ვინრო, გრძელ, კოლბოზებით სავსე კვლებზე მოჩანდა ზოგან ხახვი, ზოგან ნიახური (დ. კლდ.). ხან კოლბოზებს ნაპკრავდა ფებს (დ. კლდ.).

კოლოტი-ი დიდი ტიკი ხარის ტყავისა. ერთ წელიწადს ღვინო აღარ მოუვიდა [ყმას] და ბატონმაც კოლოტებით ღვინის მაგიერ ათი კოკა წყალი გამოატანია ჩაახხმევიანა ჭურში (აკაკი).

კომბალ-ი მსხვილთავიანი გრძელი ჯოხი. მეცხვარეებს ისე სციოდათ, რომ შეცივებული ხელები გულზედ გადაეჯვარდინებინათ და უბეში ეწყობოთ, კომბლები კი ილიაში ეწარათ (ილია). „მოდით და კომბლებით გადაუხტეთ“ (თ. რაზიკ.). მზევინარის ბიჭსაც... ვეებათავიანი შეინდის კომბალი ეჭირა (რ. ინან.).

კომბლიან-ი კომბლის (იხ.) მქონე, კომბლით შეიარაღებული. „შვიდი კომბლიანი აქვე მიცდის ციხის ძირში“ (რ. ინან.).

კომლის კაცი კომლზე კაცი, ყოველი კომლიდან - კაცი. საყდრის გალავანში კომლის კაცს მოეყარა თავი, დიდი ყაბყაბი იდვა (ვაჟა).

კომპეტენტური-ი ანგარიშგასანევი, ავტორიტეტული. აუუხსენი, რომ ვარ... კომპეტენტური დანესებულებიდან (გ. დოჩ.).

კონკ-ი ნაგლეჯი, ნაფლეთი (ტანსაცმლისა), ძველმანი. [ჩირიკი] ჩოხის კონკში გახვეული შრომობდა (გ. ლონ.). „რომ უბნები, ჩეიცვი, ჩეიცვი, რომელი ფარჩა... შენ მოგიტანია-თქო, ამ კონკის მეტი რომ არაფერი აქვს, ხედავ-თქვა?“ (ნ. ლორთქ.).

კონკილა ურმის თავის საყრდენი კეტი, რომ ურემი სწორად იდგეს, წვერით არ დაეცეს (როცა ხარები გამოშვებული არიან). ეზოში ათიოდე ურემი დგას - ზოგი კონკილაზე შემდგარი, ზოგი აყირავებული (მ. ჯავახ.).

კოპალა ძვ. „ხეკსურთა და ფშაველთა

წარმართული ღვთაება“ (ქეგლ). „ვა-რისხებ ხახმატის ჯვრითა, აი, კოპალა ეს არი“ (ვაჟა).

კოპ-ი ბამბით გატენილი თითის სიმსხო ნახევარგოლი ჩიხტის ქვეშ ჩასატანებელი ლეჩაქის დასამაგრებლად იხ. ჩიხტი-კოპ-ი.

კოპე იხ. ორშიმო. მარანზე იდგა... ფულუროიანი ხე, ...კოპებით, ორშიმოებით... ჩამოხუნძლული (ნ. დუმბ.).

კოპიტი-ი კუთხ. მაღალი ან საშუალო სიმაღლის ხე, აქვს მაგარი მერქანი, წერილი ფოთლები, პატარა ყვავილები და ფრთიანი ნაყოფი, იზრდება ტყეში, - იფანი. კოპიტის შემას ტაცატკუცი გაქონდა (აკაკი).

კოურ-ი მოჭრილი ხის ძირი, მინის ზედაპირზე დარჩენილი. [მონადირემ] მუხის დიდ კოურზე ასანთის კოლოფი დასვა, - ვესროლოთო (რ. ინან.).

კორდ-ი დიდი ხნის დაუმუშავებელი, აბალახებული მინა. [ვაზირი] შევიდა, ნახა კორდი ზურმუხტისა მსგავსი, ზედა ყვავილნი სურნელნი (საბა). ია გამოსულიყო აქა-იქ კორდებზე (კ. გამს.). ისევ ამწვანდა მდელი და კორდი (გ. ტაბ.). [ძმები] გასცქეროდნენ... ახლად ამწვანებულ კორდებს (ნ. ტაბ.).

კორიანტელი-ი მტვრის ბუქი, ჰაერში ავარდნილი. თრუსოს ხეობის ხვეულ ბილიკზე კორიანტელი ავარდა (ა. ყაზბ.). გაოფლიანებულ ცხენებს ორთქლი კორიანტელივით ასლიოდათ (ა. ყაზბ.).

კორკოტი-ი დაღერლილი ხორბლის შეჭამანდი, ცხიმით შეზავებული. [ცოლმა] შექმნა კორკოტი, წინ დამიდგა, პურიც ხელთ მომცა (საბა). შვილო, გაბრიელ, საოსტიგნით ცხელი საქმელი კორკოტისა მომართო (გრ. ხანძთ.). ოთარაანთ ქვრივი ყოველ კვირა დღეს ერთ ათიოდ შოთს და ერთ ბადია კორკოტს თავის ფეხით გადაუტანდა ხოლმე [ქვრივს] (ილია).

კორომ-ი ჯგუფად გაზრდილი ხეები. წყალსავსე მდინარის მახლობლად აშლილან მწვანე კორომები, ტირიფებსა და ვერხვებში ჭადარი ცად ავარდნილა (დ. შენგელ.). ღელის პირას ნეკერჩხლების კორომი იდგა (კ. ლორთქ.).

კორტოზ-ი მთის წვერი, მაღლობი. სწორედ იმავე დროს დასავლეთისაკენ გადაეშენენ კორტოზის სამი ცხენოსანი (აკაკი). ერთი ვისმე

დახლი ყველა ამ უთვალავი კორტოხებიდან აქ მოყრის მთელ ჯარს (ნ. ლორთქ.).

კოტიტა მოკლე და მსუქანი ხელები (ფეხები, თითები). კოტიტა და ქონით გატენილი ბალნაინი ხელები, დამორილი მსხვილი ფეხები – ესე ყოველი ერთად... გახლდათ თავად ლუარსაბის „ცით მონაბერის სულის“ ღირსეული სამკაული (ილია).

კოფო ურმის (მარხილის) თავისა და ბოლოს წყვილ ქალზე ჩამოგებული ფიცარი – ურმის შესაკრავად და მეურმის დასაჯდომად. ქალაქ რომ ჩამოუარეს და მუდგენენ კახეთის გზასა, ცნინა დარეჯანმა შეაქცია ზურგი კოფოსა, ნაპოიოქა და გადმოხედა ქალაქს (ილია). [ამბაკო] ურემს კოფოს პირდაპირ აედევნა (ლ. ქიარ.). მეურმე კოფოზე ზის და კამჩებს ზანტად მოერეება (მ. ჯავახ.).

კოშკი - თავდაცვითი დანიშნულების წვრილი, მაღალი ოთხკუთხა შენობა ქვისა. ძველი ქართველები მარტო ტაძრებს როდი ამენიბდნენ, მათ ბევრი საუცხოო ციხე-გალავანი, დარბაზი, კოშკი, ქარვასლა, ხიდი და არხი გააკეთეს (გ. ქიქ.).

კოჩიალა კუთხ. უთანასწოროდ მდგარი, მორყეული, კორიკა (მაგიდა, სკამი). [პელაგია] მოუნდობა გასწორება შუა ზალაში მდგარ კოჩიალა სტოლს (დ. კლდ.).

კონინობ-ს კუთხ. საქმიანობს, ფუსფუსებს, ცოდვილობს. არც დროს უსაქმო არა ვარ, მუდამ კონინობ, ვიუჩუნებ (ვაჟა).

კოჭაობა ბავშვების თამაში ცხვრის ან ღორის კოჭით. მწვანინაზე ხან ფეხბურთს ვთამაშობდით, ხან ლახტს, ხან კოჭაობას და ხანაც კაკლაობას (რ. ინან.).

კოჭობი - „პატარა ქოთან“ (ქეგელ). კოჭობი რომ ადუღდება, გადმოვა და კოჭობივე დაიფუფქება (გ. ლეონ.).

კოხიანი - კაჟის ქვით – კოხით მოჭედილი (კეერი). მამულს ლენდა კოხიანი კვერი (ს. ჩიქ.).

კრავი 1. ცხვრის ნაშიერი ექვს თვემდე, – ბატკანი. აგერ, კრავები უნტრუშობენ, თიკნები დახტინა (აკაკი). [ბავშვებს] მტრედები და კრავები მოჰყავდათ ძვირფას მასწავლებელთან (ნ. ლორთქ.). 2. გადატ. სასულიერო პირის სამწყსო, მონაფე. რაჟამს ცნა ნეტარმან გრიგოლ ნარსეული თოედორქსი და ქრისტეფორქსი, ...ნარეუდა ძიებად კრავთა მათ რჩეულთა მწყემსი იგი კეთილი (გრ. ხანძთ.).

კრავიანი - კრავის მყოლი (ცხვარი). მენ-

ველი ძროხა, კრავიანი ცხვარი (ნ. ლორთქ.).

კრავს ცაში კამარას ცაში აიჭრება, გაფრინდება. ქორი დაბლა დაეშვა, მაგრამ ჯერ შუამდისაც არ ჩამოსულიყო, რომ უცბად მაერშივე გადატრიალდა და კრავს ცაში კამარა (აკაკი).

კრანი - „[სპარს.] ძველებური სპარსული ფულის ერთეული“ (მ. ჭაბ.), – ყრანი. ვაჭრობას თავი დაანებეთ, ერთი კრანიც არ მისცეთ! (მ. ჯავახ.).

კრეისერი - სამხედრო გემი, ალჭურვილი უმაღლესი საბრძოლო ტექნიკით. კრეისერს მეთაურად „პრისხანედ“ ნოდებულ ბოცმანი კუზმა კილგა ახლდა (ლ. ქიარ.). „იქნება შენ უფრო გამოარკეო, რა კრეისერია, ჩვენივე რომ უშველებელი ზარბაზნები მოუღერებია?“ (ლ. ქიარ.).

კროთმა ციმციმი (ვარსკვლავისა). აქ მწუხარე სასაფლაოს ვარდით და გვირილით ფინება ვარსკვლავების კროთმა მხიარული (გ. ტაბ.).

კრილოსანი - მიძიების ასხმულა ჩასათვლელად, ხელში სათამაშებლად, გასართობად. ტახტზე მხარ-თქოზე ნაშონოლილი ალი-ყული კრილოსანს ათამაშებდა (აკაკი). მათათი, კრილოსნით ხელში, ...მუდამ ამაზე (= თავის ნარმომავლობაზე) ესაუბრებოდა შინაურებსაც და სტუმრებსაც (დ. კლდ.). [ქართველები] კრილოსანს მარცვლავენ და სწუხან, ელანდებათ საქართველო სანატრელი (ს. ჩიქ.).

კრიკინა ველური ვაზი, აქვს წვრილი, მუავე მარცვალი. ირონ. „რაც თქვენ კრიკინას წვენი გამოუვა, ერთ „ყლაპად“ არ მიეყოფა-თქო“ (ილია).

კრიმანჭულები - კუთხ. ეშმაკობა, ხრიკი, გაიძვერობა. ხა! ხა! ხა! არა, ჩვენთან აქაური კრიმანჭულები არ არგია, არა! ...ჩვენ რავე გვაჯობებს? (დ. კლდ.).

კრინოლინი - [ფრან.] მეცხრამეტე საუკუნის ევროპაში მოდური ბოლოკაბა, განივრად დაყენებული შიგნიდან ჩატანებული ფოლადის თხელი რგოლებით, – ხაბარდა. ზოგიერთი სოფლის ორლობში-აც ვერ გაეტოვდა ეგ განათლებული კრინოლინი (ილია). მაშინ, როდინდელ ამბავსაც მე ვეწერ, ჯერ კრინოლინი არ იყო (ილია).

კრინტი - ხმა, მცირე ხმაურობა. უკუნეთია, არ ისმის კრინტი არსიოდან არრისა (ვაჟა).

კრინტს არ დასძრავს ხმას არ ამოიღებს,

სიტყვას არ იტყვის. „[თაბაგარს] კრინტი არ დაუძრავს იმ ღამეს (ჭ. ამირეჯ.).

კრიჭაში ჩაუდგება აუხირდება, ჯიბრში ჩაუდგება, შეენინაალმდეგება. „შენ თუ შენებურად კრიჭაში ჩაუდგები ჩემს ღირექტორს, ...მე ღირექტორის მოადგილეობას დაეკარგავ!“ (ნ. ნულ.).

კრონოს-ი [ბერძ.] პლანეტა სატურნი (ძვ. ქართ. ზუალი). [მეფის და] შენებით კრონოსსა პგვანდა და ღანენი მისნი განთლილსა იავუნდს სჯობდა (საბა).

კროჭი-ი ძვ. „კოლოფი, ყუთი“ (ქეგელ). ერთსა მონასა ოქროს კროჭით რაღაც დაქონდა (საბა).

კრული-ი დანყველილი, უბედური. კრულია მისი ხსენება, ვინც დაპგმობს დედაენასა (აკაკი). მაგრამ ერთხელ დაობლებული სული მარად ითმენს უნუგეშობას კრული (ნ. ბარათ). რისთვის და ვისთვის ვაუღერდი სიმებს, ოდეს სიცოცხლე ყოფილა კრული?! (ი. ვედ).

კრძალვა მორიდება, მოწინება. თუ ვითარნი კრძალვანი უვმან მღდელობასა და ყოვლად უბრალება (გრ. ხანძთ). მე მივედი და კრძალვით ჩავდგი ჯერ ერთი ფეხი (ვაჟა). და შორით გმზერ, კრძალვით მლოდე წყალობის (გ. ორბ).

კრძალულ-ი 1. მოკრძალებული, მორიდებული. სოფლის ენაკეცია, ...ქლარცი ენით მკმევარმა, კრძალული... ლაპარაკი იცოდა (გ. ლონ). **2. ძვ.** დაფარული, დამალული, უშიშარი, დაცული. [საბო] ძიებდა ადგილსა კრძალულსა, სადამცა მოილო ნათელი ქრისტესი (პაბო). კრძალულ იყო ქუეყანა იგი შიშისაგან სარკინობთასა (პაბო).

კრძალულად ძვ. დაფარულად, დამალულად. [ვარსქენ] ბრძანა... სენაკსა ერთსა შეყვანება და კრძალულად დაცვა მისი (= შუშანიკისი) ერთითა მსახურითა და რათა სხუა არავინ შევიდეს ხილვად მისა (შუშან).

კრძალულება იხ. კრძალვა. „ხოლო თქვენ გვცხენენ კრძალულება ჩემი მოთმინებით მონაზონებისა მიმართ“ (გრ. ხანძთ). რომელნი ხედვედ მას (= მატოს), ეერ იკადრიან უდბად განცხრომა კრძალულებათაგან მისთა და სინმდით და უბინოდ ქცევისა (გრ. ხანძთ).

კუალად ძვ. 1. კვლავ, ისევ. [წმიდამან ნინო] კუალად მიპხედნა და იხილნა მთანი ჩრდილოისანი (ნინო). „წუუკუე კუალად განვდრიკონ შენ სარწმუნოებისაგან ქრისტესისა“ (პაბო). „ნებითა ღმრთისათა... კუალად მოინიო ადგილსა აძას წმიდას“ (გრ. ხანძთ). **2.** კიდევ, აგრეთვე. კუალად იყენეს მათვე ადგილთა მწყემსნი ცხო-

ვართანი (ნინო). **3.** მაგრამ, მეორე მხრივ, ამას გარდა, არა და, ამასთან ერთად. მნებავს ქებად შენდა, ...არამედ ვერ ვიკადრებ, ... და კუალად მეშინის მე დაღუმებად (პაბო).

კუართ-ი ძვ. იხ. კვართი. კუართი იგი შემდგომად ჯუარცუმისა... იესუ ქრისტესსა ნილად-ზუდა ელიოზს (ნინო). ხოლო შემდგომად დიდი არსენი კათოლიკე ეკლესიასა, ქრისტესს კუართისა სამკვდრებელსა მცხებთას, ქართლისა კათალიკოზ იქმნა (გრ. ხანძთ).

კუდები აქვთ გადანასკრული პირი აქვთ შეკრული, ერთმანეთს უჭერენ მხარს. „შენც უარესი ხარ მაგათზე, ერთმანეთზე გაქვთ კუდები გადანასკრული“ (ნ. ნულ.).

კუდაფშრუკული-ი ნატრუსულკუდიანი. დიდი ჭრელი კატა ტახტზე მიდი-მოდიოდა კუდაფშრუკული, ბუხარში ციციხლე ხეხვით გვერდებზე და ზურგზე გატუსული ტყავით (ვაჟა).

კუდაყრილ-ი მალლა კუდაშვერილი, კუდანეული. „წულარ დაბორიალობ კუდაყრილი ბულასავით!“ (მ. ჯავახ).

კუდბუთქა ფაფუკი, ფუმფულა კუდის მქონე, – კუდბუთქუნა. არ ვაშორებდი თვალს იმ კუდბუთქა ძალს (ვაჟა).

კუდიანივარსკვლავი ცის სხეული, ჰგავს ვარსკვლავს, აქვს კუდის მსგავსი ნათელი ზოლი, – კომეტა. „ამ წინაზე რომ კუდიანი ვარსკვლავი ამოვიდა, ხომ გახსოვთ?“ (ილია). საღამოს კუდიანი ვარსკვლავი ამოხდა მახვილის სახის (კ. გამს).

კუდიანობის ღამე ჭიაკოკონობა. „კუდიანობის ღამეს, ჭიაკოკონობას... გადააჯდებიან ხოლმე... ცოცხზედა და თავის ბატონთან გაფრინდებიან ხოლმე“ (ილია).

კუერთხ-ი ძვ. ჯოხი. და ვითარცა სცეს კუერთხითა [შუშანიკს] სამას ოდენ, არარაა აღმოვდა პირსა მისსა ვაიება არცა კუნესა (შუშან). მოხუცებულნი მორბიოდეს კუერთხებითა თვისთა (პაბო). აღვიდა ხოლო საკუერთხეულად მამა გრიგოლ და კუერთხითა სცა თავსა [ეპიფანესს] (გრ. ხანძთ).

კუთავ-ს კუთხ. კვენისის, გმინავს. ბაბუა ნინ მიდიოდა, შვილიშვილი – უკან. ბაბუა ავადმყოფი იყო და კუთავდა (ნ. დუმბ).

კუთვა კუთხ. კვენესა, გმინვა. მომავალ მგზავრს რომ დაინახავდა, [საბუა] კუთვას შეწყვეტდა, მგზავრს მდაბლად მიესალმებოდა, გაელას აცლოდა, ...ისევ მოპყებოდა კუთვას (ნ. დუმბ).

კუთხე-ი კუთხე. კუთხე. თინიბეკაურთ ციხე-სა კუთხი მარჯვენა სქედებო (ხალხ.).

კუკნა პატარა, ნამცეცვა, ერთი ბენო. ზევენ სუდიასა, აიძ კუკნასა, სულ ვათამაშებ ლეკურ ბუკნასა* (გ. ერისთ.).

კუკულ-ი იხ. კუნკული. ხოლო თავსა მისსა (= მამისა გრიგოლისსა) კუკული იხილევბოდა, ვითარცა გვრგვინი სამეფოთა პატრონისათა თუა-ლთა და მარგალიტთაგან ფასდაუდებელთა აღმკული (გ.რ. ხანძთ.).

კულა¹ ღვინის სასმისი ვინროყელიანი, ხისა, სმის დროს ხმას გამოსცემს, რაკრაკებს. კახური კაცის ჭირიმე, ჩაარაკ-რაკებს კულასა (ხალხ.).

კულა² ძე. ნანილაკი, კი, კიდევ. ქართველ-თათეს კულა რაი ვინ თქუას? (გ. მთაწმ.).

კულავ-ს კუთხ. ნაბავს, ჭუტავს, ლუ-ლავს (თვალებს). [ღვთისუნელი] ჰსუტავდა ჩიბუხს და თან თვალებსა ჰკულავდა (ვაჟა).

კულუარ-ი [ფრან.] აქ: დერეფანი. კლდის კულუარ... ჯიხვთა ნაკვალევი მისდევდა (გ. რჩეულ.).

კულუხ-ი საბატონო გადასახადი ღვინისა. „კულუხს, კოდის პურს, გადასახადსა ერთი-ორადა მოგართმევთ შენა“ (ილია).

კუმკუმა ძე. „ლითონის (ხშირად – ვერცხლის) ვინროყელიანი ჭურჭელი ნყლისათვის“ (ქეგლ). მუნ ხელსაბანი კუმკუმა იფდა, [უმბაკი] მას შიგ ჩაძერა (საბა).

კუმში-ი კუთხ. შეკრული, შეკუმშული რამ, ბლუჯა. ერთი კუმში... [ყორნის] ბუმბულისა ქარმა ციხისაკენ წაიღო (ვაჟა).

კუნკულით მოკლე ნაბიჯებით ჩქარი სიარული. [ეკვირინე] მოხუცებული ადამიანის კუნკულით გამოეყანა ამათკენ (დ. კლდ.).

კუპრ-ი „შავი ფისი (იღებენ ტორფის ან ქვანახშირის მშრალი გამოხდით“ (ქეგლ). კუპრსავით შავი... წვერ-ულვაში ლამაზად უხდებოდა... [გიორგის] შავგვერმანს და მოხდენილად მოყვანილს სახესა (ილია). ვინც ძმის სისხლი გამოიცხოს ან თვით ძმასა გამოაცხოს, მისი სული სატანამა, თუ არ კუპრში, რაში გარცხოს? (დ. გურამ.).

კურაპალატი-ი „ბიზანტიური სამოხელეო ნოდებულემა (ტიტული), აკუთვნებდნენ ქართველ მეფეებსა და მთავრებს I, X და XI საუკუნეებში“ (ქეგლ). ჰუენი ჰუნე დავით

კურაპალატისაგან კიდევ არაუინ არს“ (გ. მთაწმ.). ხოლო ნეტარი მამია გრიგოლ მიწია წინაშე დიდბულისა ბაგრატ კურაპალატისა (გ.რ. ხანძთ.). ხოლო კურაპალატი წინა მიეგება და პატრიოთ მოიკითხა [მამია გრიგოლ] (გ.რ. ხანძთ.). ბაგრატ მესამეს ახლად მიღებული ჰქონდა კურაპალატის ხარისხი (კ. გამს.).

კურაპალატობა კურაპალატად ყოფნა. მას უამსა ბაგრატ კურაპალატმან ნებითა ღმრთისათა და ბრძანებითა ბერძენთა მეფისათა მოილო კურაპალატობა ნაცვლად ამოტ კურაპალატისა, მამისა თვისსა (გ.რ. ხანძთ.).

კურატი-ი დაუკოდავი ხარი (სანაშენე ან ხატისთვის შესანიარავი), – კურო. თავადი ლუარსაბ თოთქარიძე გახლდათ კარგად ჩასუქებული, ...მრგვალი, ...როგორც კარგი ნასუქი კურატი (ილია). „საცა სამართალა, არბოს ხატს ერთი კურატი უნდა დაგიკლა“ (მ. ჯავახ.).

კურთხევა ძე. დალოცვა. წმიდამან ნინო მიილო კურთხევა (ნინო). შოი, დედანო, მარად ნეტარნო, კურთხევა თქვენდა, ტკბილ-სახსოვარნო (ნ. ბარათ). მიდინარ, სატრფოვ? მშვიდობით! მარად დღე ჩემი კურთხევა (გ. ორბ.). ეპისკოპოსი აჩქარებს იმ ყმანვილს – კურთხევა უნდა მისი (დ. კლდ.).

კურთხეულ-ი ძე. დალოცვილი. კურთხეულ არს ღმერთი (გ. მთაწმ.). იყვენით კურთხეულ უუენისამდე უამთა (მუშან.). „კურთხეულ იყოს თქვენი შყვარ და ფეხბედნიერი აქ შემოსულა“ (აკაკი).

კურო იხ. კურატი. [ჩემი შვილი] როცა მუცლიდან გამოიღო, სამ თვეს დეკულის ფაშეში შეინახე და შემდეგ კიდევ სამ თვეს კუროს ფაშეში (ხალხ.). ბლაოდნენ საძოვრებიდან მობრუნებული კუროები (კ. გამს.).

კუროსთავ-ი ძე. სარეველა ბალახი, ეკლიანი. „ნუ უკუე შეჰკრებიან ეკალითაგან ყურძენი, ანუ კუროსთავითაგან ლევი“ (მათე). განგვიბნევიეს... უმწერტელესი კუროსთავისა: სიბოროტე, ამპარტავნება (საბა).

კურუმ-ი ხშირი ტყით დაბურული (ადგილი), – კორომი. ერთ კურუმ გორაზე მგლის ჯოგი გროვდებოდა (ვაჟა).

კურუმად კუთხ. ხშირ გროვად. მაგრამ გაწინდება ჯანლი რამ კურუმად შავის ფერიოთა, დაეფარება სანახავს წერამწერელის წერიოთა (ვაჟა).

კურცხალ-ი ცრემლი. [მეფეს] რამდენიმე კურცხალი გადმოუგორდა იწით შეღებულ წვერებზე (აკაკი).

კურძულ-ი კუთხ. ძალღების გამ-

ლ

ნერთნელი. [ბავშვებს] ვისაც მუხლს ერ-
ჩოდათ, მწევრები [იყენენ], ...უფრო ზანტები –
კურძულალები და მონადირეები (აკაკი). დასცეს
კურძულალებმა კიჟინა (აკაკი).

კუტ-ი ვისაც სიარული არ შეუძლია.
უღრუბლო საღამო შემოდგომისა კუტსაც კი
ფხვს ადგმევიწებდა და გარეთ გამოახედებ-
და (ილია). კატო სულ მთლად გიჟს დაემსგავ-
სა, კუტივით იჯდა ერთ ალაგას და, რაც ძალი
და ღონე ჰქონდა, იქნევდა აქეთ-იქით ხელებს
(ნ. ლომ).

კუტ-ი² თონეში ჩავარდნილი, ნახევრად
დამწვარი, ნაცრიანი, დამახინჯებუ-
ლი პური. კიდობანში სამი კუტია, ამოიღე
და ჭამეო (ზღაპ.).

კუტი-პურ-ი იხ. კუტი². [დედინაცვალმა
ეთერს] გაატანა თითისტარი, ნართი და ერთი
კუტი-პური (ზღაპ.). „მაგისტანა პური მათს
თონეშილა ჰცხვება, ჩვენი თონე კი მარტო
ჩვენისთანა კუტ-პურს აცხოვს“ (ილია).

კუტიკარ-ი კუთხ. პატარა კარი ბალ-
ბოსტინისა. კუტიკარი რომ გაჭრილდა, [მიჭ-
მა] ... გაოცებისაგან პირი დაადლო (ნ. შატ.).

კუშტადნარბეკვრით, მწყარლად, მკაც-
რად. [პლატონმა] კუშტად უთხრა: „მატო-
ნო, დროც კი აღარაა შენი ცოლის თხოვისა!“
(დ. კლდ.). || ფიგურ. კუშტად დგას ბახტრი-
ონი (ი. აბაშ.).

კუჭკუჭებ-ს ხმადაბლა, გაბმით და გუ-
ლიანად იცინის. „ეცინება მამაშენს, კუჭ-
კუჭებს“ (რ. ინან).

კვპაროზ-ი [ბერძ.] იხ. კვიპაროსი. ბრძანა
მეფემან აღშენებდა... ტაძარი, სადა-იგი მდგო-
მარე იყო კვპაროზი (ნინო).

კვრიაკე ძვ. კვირა დღე. გარნა დღესა
ხოლო კვრიაკესა ეზიარის ჳორცსა და სის-
ხლსა ქრისტესს ღმრთისა ჩუენისასა (შუშან).
და ეპიფანე შეიმოსა ჟამის-წირვად და სხუანი-
ცა მღდელნი მის თანა, რამეთუ იყო დღე იგი
კვრიაკე (გრ. ხანძთ).

კვრიელქსონ-ი [ბერძ.] ლოცვისას დასა-
ყოლებელი გამოთქმა, ნიშნავს „უფა-
ლო, შეგვიწყალებენ!“ ხოლო კვრიელქსონი
ბერძნულად ითქუემის, რომელ არს ქართულად:
„უფალო, წყალობა ყავ“, – გინა თუ „უფალო,
შეგწყალებენ“ (გრ. ხანძთ). „აღელეუა, აღე-
ლუა, დიდებაი ღმერთსა“ და კვრიელქსონი
ფრიად მრავალი თქვან (გრ. ხანძთ).

ლაბა 1. მოკლე, დახრილრქებიანი ხარი.
ტრაქტორო, რკინის ლაბა ხარ, დაულაღვი
შრომითა, არ დამდგომიხარ სახნავში, არც
ზარმაც გამოყოლითა (ხალხ.). 2. საკუთარი
სახელი დახრილრქებიანი ხარისა. შენ
პირუტყვი ხარ და მე მუტყველი?! ეგ, ჩემო ლა-
ბავ, ნუ შეგმურდება (ილია). ერთს ბედ ქვეშა
ვართ, ლაბავ, მე და შენ (ილია).

ლაბირინთ-ი [ბერძ.] რთული პროექ-
ტის, მიხვეულ-მოხვეული, ძნელად
გასაგნები ნაგებობა. გაიარეს გრილი კედ-
ლებით შემოზღუდული ლაბირინთი (რ. ინან).

ლაგამ-ი ლითონის ორი რკალი, ბოლო-
ებში მოძრავად შეერთებული, ცხენის
პირში ამოსადებად, რომ მხედარმა
თავის ნებაზე ატაროს ცხენი. უნაგი-
რი და ლაგამი ორივე თავით უძევსა (ხალხ.).
[ცხენები] ფრთქვინავდნენ, კბილეს უჭერდნენ
ლაგამს (აკაკი). [გიგოია] რაც ძალი და ღონე
ჰქონდა, ლაგამში ექაჩებოდა (დ. კლდ.).

ლაგამს ნაპყრის ლაგამს გამოაცლის
პირიდან ცხენს. ვაჟა ცხენიდან ჩამოხტა,
ლაგამი ნაპყარა (გ. შატ.).

ლაღა მალაროებში – მთლიანი სანგრე-
ვი ზოლი დიდი სიგრძისა (25-30-დან
200 მ-მდე). [ვალიყო] რამდენჯერმე აუყვა
ლაგას ჩაქუჩით და ვერც კი იგრძნო საშუაო
დღის დამთავრება, ისე უცბად გაიბრინა დრომ
(ა. ბელ.). ოსტატმა გაკვირვებით შეხედა
შეჭრილ ლავას (ა. ბელ.).

ლაგვარდან-ი შენობის კედლებზე ან
ჭერზე გაყოლებული ამობურცული
ზოლი, ჩვეულებრივ – ჩუქურთმიანი.
[ოსტატი] ისე ათვლიერებდა კარ-ფანჯრების
სამკაულებს... ლავგარდანების ჩუქურთმებს,
თითქოს იგინი სხვის მიერ ყოფილიყვნენ
შესრულებულნი (კ. ვაშს.). გუმბათის ლავგარ-
დანზე ნონასწორობისათვის ხელებგაშლილი
მიდის გურამი (გ. რჩეულ).

ლაგრა [ბერძ.] დიდი მონასტერი (მამა-
თა). ლაგრა ესე დიდებული... მრავლითა
შრომითა და ოფლითა აღამენეს მათ ნეტართა
(გ. მთანმ.). „აუგეთ ერთიც ახალი ლაგრა ყოვ-
ლად წმიდისა დედის სახელსა“ (აკაკი).

ლაზარეთ-ი [იტალ.] სამხედრო საავად-
მყოფო. ფერშალი იყო იქ. ...პატარა ლაზა-
რეთი ქონდა საკუთარი (ჭ. ამირეჯ.).

ლახიკა ლახეთი, ლახების საცხოვრებელი მხარე, მისი დიდი ნაწილი თურქეთშია მოქცეული. „ლახიკიდან ხარ აქ მოყვანილი?“ (კ. გამს.).

ლანისფერი-ი მუქი ლურჯი. ლანისფერი და იისფერი ებრძოდნენ ურთიერთს ცარგვალზე (კ. გამს.). კათალიკოსს ლაპარაკის უნარი ნაერთო და ისევე მოკუმბა მან თავისი ჯიუტი, ლანისფერი ბაგენი (კ. გამს.).

ლალ-ი [არაბ.] ძვირფასი ქვა ნითელი ფერისა. „მეფეთაგან სამს ნატრობენ ვაჭარნი: თვალთა და ლალთა ცნობასა, ღირებულების მიცემასა და უფასურად ვაჭრობასა“ (საბა). [ვარდისაბარი] აჩვენებდა... ვერცხლის ლუსკუმთან ჯვრებს... ლალებითა და საფირონებით მოოჭვილთ (კ. გამს.). [დადიანის ასული] ფიროზის, იაგუნდის, მარგალიტის, ლალისა და ქარვის მარცვლებიდან... ჯვარს... დაანყობდა (ნ. ლორთქ.).

ლალა [სპარ.] ვაჟის აღმზრდელი მამაკაცი, მზრუნველი. ჩემი მსახური, რომელიც ლალად გამევა რუსეთში, ერთხანს შეტად გართული იყო უცხო-უცხო სანახაობით (აკაკი).

ლალვა ძე. მტრობა, ქიშპობა, დევნა, შევინროება. განგვიბნევიეს... სიბოროტე, ...სიძულელი, ლალვა (საბა). მაგრამა ლალვა, შური და მტრობა იმ ზოგთა შორისც ღრმად ჩანერგულა (ილია).

ლამ-ი მდინარის (ზღვის, ტბის) ფსკერზე ან ნაპირებზე დანალექი წმინდა სილა. ნაილო წყალმა აღაზა, ლამსა და ქვიშას შაპრია (ვაჟა).

ლამბ-ი ძე. ჩამოსაკიდი რკალი ქვაბისა, - ყური, სახელური. „ქაღლს ქვაბის ლამბი ყელს გარდეცვა“ (საბა).

ლამიყლაპია „ჭაობის ფრინველი ერთგვარი“ (ქეგლ). „არა უშავს, კარგი ყმანელია გირმელ, ლამიყლაპიას რომ არ ნააგავდეს ცოტა“ (კ. გამს.).

ლამობ-ს განიზრახავს, სწადია, აპირებს, ცდილობს. ერთი ავსული ბებერი ვაჟისთვის ავსა ლამობდა (ხალხ). მონაზონი პლამობდა აღსლევად გოდოლსა ეფთჳმისასა (გ. მთაწმ.). ერთი მგელი მოუხდა ვირსა, შეჭმას ლამობდა (საბა).

ლამპარი-ი ძე. სანათი ერთგვარი, - ზეთით სავესე ქურჭელში ჩაშვებული პატრუქით. [მეფის შვილი] დღისით ცხენს არ შეჰჯდის, ლამით შეჰჯდის, ნაიღის და ლამპარი უკან მიიდევის, წინ არ გაიმძღვანის

(საბა). [კაცებმა] მოახსენეს, ...ლამე სიარული და ლამპრისა უკან მიყოლა (საბა).

ლანგარი-ი დიდი გაშლილი თევზი, უპირატესად ლითონისა. [სოფიომ] ხელად ლანგრით ჩაი და შაქარი მიართვა მამამთილს (ვაჟა). ისევე გაუნოდა კალმახით სავესე ლანგარი მამამზემ სტუმარს (კ. გამს.).

ლანქერი-ი შემდნარი თოვლი, - თოვლწყალი, თოვლ-ჭყაპი. || *პოეტ.* სისხლის ლანქერი, სიკვდილის განცდა, ნგრევა, ხანძარი და ქარიშხალი (გ. აბაშ.).

ლანჩა ფეხსაცმლის ძირი. ლანჩების ერთობლივი ტკაპა-ტკუპი ისმოდა თემმარაზე (კ. გამს.).

ლაპ-ი ახლად გამოჩეკილი ბარტყი (ხობისა, კაკისა და მისთ.). საწყალობლად ნიოდნენ ხობის ლაპები ლიჭიანებში (კ. გამს.). ისეთი სიყვითლე გადასდიოდა თავთუხისფერ კულულებს, როგორიც ახლად გამოჩეკილ ხობის ლაპებს გადაჰკრავს ხოლმე (კ. გამს.).

ლარ-ი¹ ცხვრის ნაწლავის სიმი (ჩონგურისა, ფანდურისა და მისთ.). ერთი კიდევ ჩამოჰკრა მეჩონგურემ და უცებ დანყდა ჩონგურს ლარები (ზღაპ.).

ლარ-ი² კუთხ. ბამბის, მატყლის საპნტაყი ხელსაწყო: ჯოხი კანაფებით, - საპნტაყი. [ძიძიშვილმა] ჩამოიღო ლარი, მოიტანა ბამბა და დაუნყო პენტვა (აკაკი). სადედოფლო მაქვა და თითისტარი, კეცი და ჩოგანი, ლარი და საჩენელი (ნ. ლორთქ.).

ლარზე მწკრივზე, მწკრივად (დარგული ხეხილი, ვაზი). „როგორ მოგწონს [ვენახი] ერთი შეუხედე გინდა აქედამ, გინდა იქიდან, სულ ლარსა და მწკრივზეა ჩარიგებული!“ (ილია).

ლარტყალურტყით ინდ. ტყაპატყუპით, პარტყაპურტყით. [დათვი] თავის ქნევით, თათების ლარტყალურტყით მიდიოდა (რ. ინან.).

ლასლასით უმწეოდ, უძლურად, უძალოდ (სიარული). ცხენებს მოშორებით ორი დედაკაცი მოსდევს - ერთი მათგანი ლასლასით, მეორე კი - უფრო მარდად (მ. ჯავახ.).

ლასტი-ი თხილის, მანულის (იხ.) ნედლი ყლორტების წნული. მენადირეთუხუცესმა ლასტის ფალანგი შეაღო (კ. გამს.). ლასტის კარს გააღებ (რ. ინან.).

ლასტან-ი გრძელი ხე, ბოძებს შორის გასაკრავი (ლობისთვის, ხის ნაგე-

ბობისთვის). ახლა ხარაჩოების მთელი ტყე იდგა ოთხივე კიდეს: სვეტები, კოჭები, კაკუტები, ლატნები (კ. გამს.). დამალა... ლობის ლატნები (რ. ინან.).

ლაფ-ი თხელი ტალახი. აქა-იქ ლაფზე ეტყობოდა წუკრის ნაფეხურები (ვაჟა).

ლაფან-ი ხის (თელის) ქერქის შიდა ნაწილი – ძაფებისებრი ბოჭკო. [გოგოთურმა] ხმაღს მიანვდა ხელია, ლაფნის საბმურით შაიბა (ვაჟა).

ლაფარო კუთხ. პატარა ღია გადმოხურული, შენობის კედელზე მიდგმული წვიმისთვის, საჩრდილობლად. „ბაბა ლაფაროში დედიას ურტყამს“ (ნ. ლორთქ.).

ლაფეტი-ი [გერმ.] ქვემეხის, ტყვიამფრქვევის დასადგმელ-გადასატანი, ბორბლებიანი. ასო-ასოცდაათი ნაბიჯის მოშორებით გვამების, დაღენილი ლაფეტებისა და ლულების გორაზე დაზუგის ტყვიამფრქვევი ისროდა (რ. ჯაფარი.). ის ერთადერთი ტყვიამფრქვევი, დაღენილ ლაფეტებსა და ლულებს შუა რომ კაკანებდა, უკვე ჩაერუმებინათ (რ. ჯაფარი.).

ლაფშა კუთხ. დაკოდირი მამალი ცხენი. „მე მინდა, რომ აღმასხიტის ლურჯი ლაფშა მოვიპარო“ (აკაკი). „მდინარე ადიდებული იყო. საომარ ლაფშასაც კი უჭირდა გასვლა“ (ნ. ლორთქ.). რად არ ჭიხინებს ვეება ლაფშა, ლაგამის მკენეტავი? (ლ. ასათ.).

ლაქარდიან-ი მლიქვნელური, ფარისეველური. მივიდა მოყურიადე, ლაქარდიანის ენითა სახელს ულოცავს ჯოყოლას, ლაღობს, არ არის წყენითა (ვაჟა).

ლაქაშ-ი მრავალწლოვანი მცენარე, აქვს მაღალი ღერო, წვრილი და გრძელი ფოთლები, ყავისფერი ხავერდოვანი თავთავი, იზრდება ჭაობში. [გიორგი] მთარღვევდა წელამდის მიწვედნილ ლაქაშს (კ. გამს.). მიწყდა ჭალაში ლაქაშის ჩქაში, ატყდა ზარის ხმა ლუნი და კენტი (ს. ჩიქ.). [ძმები] ლაქაშისაგან კარებებს აგებდნენ (ნ. ტაბ.).

ლალუშ-ი ფეთქებადი ინვთიერება (ნალმი, დინამიტი...). „წერაქვი, ლალუში, ამტერიეთ კლდე!“ (ვაჟა). ჩვენი ურთიერთობა ლალუმის პატრუქივით თანდათან ინვებოდა (ნ. დუმბ.).

ლაყვი-ი „წვიმის გუბე“ (საბა). გზის კიდეებს ლაყვეში ჩამდგარი წუმე ლომნის (ლ. ქიარ.).

ლაშ-ი 1. პირი, დრუნჩი (ძალისა, ცხენისა...). [მგლებმა] დაღებული ლაშები უფრო

დააღეს (ვაჟა). [რაშები] დანრილებენ, დაძრნიან ქაფმორეული ლაშებით (ლ. ასათ.). 2. დიდი ტუჩები (ადამიანისა). აცმაცურდნენ... თებრონიას ზანგური ლაშები, რაღაც ნიბუტბუტა (კ. გამს.).

ლაშარის ჯვარი ფშავლების სალოცავი. „ჩვენს თემში ხომ ბალახს ძებნა არ უნდა, ლაშარის ჯვრის მაღლმა“ (ვაჟა).

ლაშდაღებულ-ი პირდაღებული, ხახადაღებული (ძალი, მგელი...). [მგლები] ლაშდაღებულნი შესჩერებოდნენ მთავრეს (ვაჟა).

ლაშდაღრენილ-ი იხ. ლაშდაღებული. || **პოეტ.** ლაშდაღრენილი, სასტიკი შავი ხეობა მძინეარებს (ვაჟა).

ლაშ-პირ-ი ტუჩ-პირი, – დრუნჩი. „მე მემინოდა: ვინ იცის, [ყურშიას] ჩემი დედის სისხლით აქვს-მეთქი გამურული ლაშ-პირი“ (ვაჟა).

ლაშქარა მრავალწლოვანი ბალახი, აქვს ხაოიანი ღერო და ფოთლები, თავდახრილი ცისფერი ყვავილები, იზრდება მინდვრებსა და ნათესებში. შარიშური გაჰქონდა ლაშქარასა და შუფხას კლერტოებს (კ. გამს.). მიადგნენ ლაშქარათი მოფენილ ტაფობს (კ. გამს.).

ლაჭან-ი კუთხ. ნედლი ყლორტებისგან დანსული სანოლი. [ჯოყოლამ ზვიადურ] მიიპატჰა საძილედ, დაუთმო თვისი ლაჭანი (ვაჟა).

ლახავ-ს ფეხით სრესს, თელავს, ქელავს. ძალი დავას ღმით ნატყვეთა ზედა, სად სიმართლე მისგან შენარაზედა, მისთ ყვავილთა ფერხით ლახავს გზაზედა (ა. ტაფქ.).

ლახვარ-ი საბრძოლო იარაღი, წვერბასრი, გრძელტარიანი. [მხედარი] მიეჭრა გათამამებულ გველემას და უგმირა ლახვარი (აკაკი). როგორ გამტყდარხარ, ქვეულხარ ლანდად, ვინ გაგემგორეს, ვინ დასცეს ლახვრით? (გ. აბაშ.).

ლახტი-ი 1. საბრძოლო იარაღი, გრძელი მათრახი, უტარო. საარაკო იყო... [შოშრების] ლახტის ცემა (აკაკი). 2. ბავშვების თამაში: ერთი ბიჭი დგას წრეში, წინ უდევს სიგრძეზე გაშლილი ქამარი, მეორე ქამარი უჭირავს ხელში, გარშემო ეხვევიან მუხლებამდე შარვალაკეცილი ბიჭები და ცდილობენ, ქამარი გამოაცურონ. წრეში მდგომი „თავდამსხმელებს“ შიშველ კანჭებზე ურტყამს ქამარს.

ლავჯე-ი „ფეხების შიგნითა მხარე მუხლებს ზევით“ (ქეგლ). „მცურავებმა ვერ შებედეს მცურვაო, ...[ცხენოსანმა] კი ეს აზღვავებული არაგვი სიგრძისად გამოივლო ლავჯეში“ (აკაკი).

ლევა მუქი ნაცრისფერი, - რუხი. „ლევა ფრინველი მოდიოდა პირდაპირ ჩემკენ“ (ვაჟა). [თეთრ მწვერვალს] ხანდახან თუ ნამოედება ლევა ღრუბელი (რ.ინან).

ლეგროხა ლევა (იხ.) ჩოხიანი. დაემშენებინა მხარ-ბეჭი... ლეგროხა ბიჭს (ვაჟა).

ლეიბგვარდია „რიგ მონარქიულ სახელმწიფოში: ზოგი რჩეული სამხედრო ნაწილის საპატიო სახელწოდება (წინათ ეწოდებოდა მეფის პირად დაცვას), - ლაიბგვარდია“ (მ.ჭაბ.). ლეიბგვარდიის პოლკოვნიკს ბავშვობა დედულეთში ჰქონდა გატარებული (რ.ინან).

ლეკვერთხ-ი პაიჭის (მესტის) შემოსაკრავი, დასამაგრებელი ზონარი ნართისა, ტყავისა. [ახალგაზრდას] ეცვა... სადა ლეკვერთხებშემოჭერილი უძიროები (რ.ინან).

ლეკურ-ი¹ ცეკვის სახეობა, იგივე ქართული. [წრუნუნამ] ისეთი ლეკური დაუარა, ... რომ მტვერი ცასა სწვდებოდა (ვაჟა). აგრეთვე სხვანი თამაშობენ ლეკურს (გ.ერისთ).

ლეკურ-ი² ხმალი. არისტომ ჩამოსხნა ლეკური და გადასცა ელენეს (დ.კლდ).

ლელ-ი მრავალწლოვანი ბალახი, აქვს მალალი წვრილი ღერო, თავზე მსხვილი საგველა, იზრდება ჭაობსა და მდინარის პირებზე. მოლამ ღორის ქაშანზე დიდი ორმო ჩათხარა და ლელი წაპურა (საბა). გარეული ტახები ფრთხებოდნენ, ლინლინინი გაჰქონდა ლელს (კ.გამს).

ლელანგო „ნამცხვარი“ (კ.გამს.). დამშულანი ტუსალები მისცივიდნენ საპასეჟო ლელანგოებს (კ.გამს.). სწორედ ფარსმან ჩორჩანელს შეხვდა ის ლელანგო, რომელშიც პანია ქლიბი შეეტანა ბერს (კ.გამს.).

ლენცოფა ერთწლოვანი ბალახი, აქვს ღია ყვითელი ყვავილი, ჯვამში ჩასმული თესლი, შხამიანია, ხმარობენ სამკურნალოდ. „ჩემი ავაზა გაცოფდა, ბუერი ვუაქიმეთ, ლენცოფის წვენი ვასვით“ (კ.გამს.).

ლერნ-ი ვაზის ერთწლიანი ყლორტი,

- რქა. აქ თითო ლერნი და თითო ყლორტი მასზე (= მამაზე) ოცნებას დაემგვანება (გ.ტაბ.). ვაზის ლერნები და ფოთლები გარს ერტყა... [სურებს], უდიდესი გულმოდგინებით შესრულებული ოსტატის მიერ (კ.გამს.).

ლექს-ი ძვ. სიტყვა. ქართულ ლექსის გაგონებამ იოანე ააჩქარა, ტანში რაღაც უნებურმა ყრუანტელმა დაუარა (აკაკი).

ლელმა თოვლის (ყინულის) დნობა გაზაფხულზე. ლელმა დაწყებულიყო, ლაინისფერი გაპკვროდა თოვლს (კ.გამს.).

ლექაქ-ი თხელი ბადექსოვილი, ქართულად თავდახურული ქალები იფარებდნენ თავზე, ბოლო ზურგზე ჰქონდათ ჩამოშვებული. [ქოსამ] გამოართვა ცოლს ლექაქი და ტანთ საცვამი, დედობრივ მოყაზმა (საბა). მე გაგიხუნე ლექაქი, მაგრამ დაგხურე შუქური (გ.ლეონ.). თინამ პირი დაიბანა, თავზე... ლექაქი მოიხვია (ე.გაბა.).

ლექაქს დახურავს საქვეყნოდ თავს მოსჭრის, - შეარცხვენს (მამაკაცს). ლამის ამ ურჯულ თათარმა დედაკაცის ლექაქი თავზე დაგხუროს და ისე გაგვისტუმროს შინაო“ (ილია). „არ დაანებო, თორემ ლექაქს დაგხურამ, კაცი არა ხარ?“ (გ.ერისთ).

ლენავ-ს მარცვლის გამოსაცლელად პურეულის თავთავებს ფშვინის, ამტვრევს, აქუცმაცებს (კვერით ან კომბაინით). ასე ჰგონია დუშმანსა, არცა ხენენ, არცა თესვენო, არცა უბიათ ხარები, არცა კალოსა ლენვენო (ხალხ.). მუნ ახლოს კალოს ლენვედენ, მიველ ვით დაბარებული (დ.გურამ.).

ლია საფლობტალახიანი ადგილი. ჭანჭრობები, ლიები... მუშებს უხვად ასაჩუქრებდნენ ციებ-ცხელებით (გ.ლეონ.). უეცროვ ლიას ჩავეფლა პუნე, მაინც მარჯვენა არ მოადუნე (ს.ჩიქ.).

ლიანებ-ი [ფრან.] ხვიარა მცენარეების საერთო სახელწოდება. ლიანებით დახლართულ ღრუებში თხმელის მონითალო ფესვები... ლალღალებენ (ლ.ქიან.).

ლიბერალობა პოლიტიკურ თვალსაზრისთა დაპირისპირებისას შემრიგებლურ პოზიციაზე დგომა, - შემრიგებლობა. ლიბერალობა, პატრიოტობა საღანძღვ სიტყვად არ გაგვიხდია (ილია).

ლიბო კუთხ. შენობის საძირკველი. ზედა (= ციხეზე) ზის შავი ყორანი, ლიბოში გველი

ძერებაო (ხალხ.). „ჩაყარეთ ლიბო სახლისა, ააშენეთ კედლები!“ (ვაჟა). საგმირო ამბებს დიდ ალტაცებაში მოუყვანდი და სწორედ ის ხანა დაედვა საძირკველად, ლიბოდ, ჩემს შემოქმედებას (ვაჟა).

ლიბრ-ი¹ თვალის გუგაზე გადაკრული ლაქა, იწვევს სიბრმავეს. მე ვერ გხედავდი, გცოდვედი, ლიბრი დამკროდა თვალებსა (დ. გურამი).

ლიბრ-ი² კუთხ. ხმალზე (ხანჯალზე) გადაკრული, შემხმარი სისხლის, ცხიმის თხელი ფენა (იარალი აღარ იღესება). ყველას ხმალს ადამიანის სისხლის და ქონისაგან, როგორც ადამიანის თვალებზე, ფხაზე ლიბრი გადაჰკერია (ვაჟა).

ლიკლიკა მოჩუხჩუხე, რაკრაკა (წყალი). [შუაკაც] ხელს მიიშვერდა... ლიკლიკა ნაკადულზე (გ. ლეონ).

ლიკლიკებ-ს განუწყვეტილი უთავბოლოდ ლაპარაკობს. „სოფელიც თქვენია, შეილო, და ქალაქიც!“ – ლიკლიკებდა ეკვირინე (დ. კლდ.). „პო,მართალია!“ – ლიკლიკებდა მხიარული ლიზიკო (ნ. ლორთქ.).

ლილა [სპარ.] „ლურჯი სალებავი“ (ქეგლ). სამლებროს ქვევრი, ლილით სავსე, პირლია დარჩომილიყო (საბა).

ლილოჭრელი-ი ადგილ-ადგილ დამდნარი თოვლი, შიგადაშიგ მოჩანს მინა. ალვა-ალვა ჩამოთოვლილ მთის უბეებში მოჩანს თოვლის ლილოჭრელი, თეთრი და ცისფერი (კ. გამს.).

ლინგ-ი ნაპირი, კიდე (თეფშისა). [მელქისედეკმა] აცახცახებული ხელით ფხა გამოიღო პირიდან, თეფშის ლინგზე დაანყო (კ. გამს.).

ლინგვისტი-ი ენის მკვლევარი, – ენათმეცნიერი. [ნიკო მარს] დღემდე ვთვლი... საუკეთესო ლინგვისტად (ტ. ტაბ.).

ლიპ-ი აქ: ნესტი, ტენი. ცა მოღრუბლული იყო, ...ღამეს ლიპი ჰქონდა გადაკრული (ლ. ქიაჩ.).

ლიპიანი-ი აქ: ნესტიანი, ტენიანი. [გაიოზს] ერჩია ლიპიანი ღამის სისინი და სულ-შეხუთული გარემო (ლ. ქიაჩ.).

ლირა [იტალ.] ფულის ერთეული ზოგ ქვეყანაში (იტალიაში, თურქეთში...). ცალკე ნყყო... გაუქმებული ასიგნაციები და ოსმალური ლირები (ლ. ქიაჩ.).

ლირბ-ი ძვ. მოღალატე, მუხანათი, ცბიერი, – ლირფი. [ცქირმან] ფარულად მო-

უნოდა ერისკაცსა ანჩელსა, ლირბსა და გლახაკსა (გრ. ხანძო).

ლირნად ბილნად, უწმინდურად. შემასმენელი იგი მეძავი ადრე განაქიქოს ქრისტემან უფროსს ყოველთა ცთომილთასსა ლირნად წარმდებებისა მისისათჳს და უკეთურებისა (გრ. ხანძო).

ლიტანიობა [ბერძ.] სამღვდელოების წინამძღოლობით ხალხმრავალი წირვალოცვა ეკლესიის გარს შემოვლით. გახშირდა ხალხმართო ლიტანიობა; წინ მოუძლოდა იმათ თორნიკე და იოანე მცირე კრებითა (აკაკი). შეიქნა საერთო ლიტანიობა (აკაკი).

ლიტაო მაღალი, მოხდენილი. „ფეხი ხომ არის, ახლა მოკლე კალთების ქვეშ ლიტაო წვივი, მარმარილოს სვეტივით... ნაქანდაკები (ე. ბარნ.). [სააღდგომო ნამცხვარი] მაღალი უნდა ყოფილიყო, მსხვილი, ლიტაო (ე. ბარნ.).

ლიტონ-ი ცარიელი, უსაფუძვლო (სიტყვა, განცხადება). [საბა აჩრდილს] არ დაუგდია სიტყვა ლიტონს (ს. ჩიქ.).

ლიტონი კაცი მარტო კაცი, მარტოხელა. გულს აუშალეს დარდები ბატონს, ოხერა დამართეს, ვით კაცსა ლიტონს (ნ. ბართ.).

ლიტონი ბედი უკუღმართი, დაუნდობელი, მუხბთალი ბედი. „გულხკაცის და ყმის ლიტონი ბედი ვერა, ვერ გასძლებს ბატონის ხელში“ (ილია).

ლიტრა ძვ. წონის ერთეული. მერყეობდა ერთიდან ოთხ კილოგრამამდე სხვადასხვა დროსა და კუთხეში. [დიდვაჭარმა] სამასი ლიტრა ტყვია ერთს მონას მიაბარა და ამცნო შენახვა (საბა). [ლუარსაბს] ფერისცვალობის დღეს... ნათლიმამამ ნახევარი ლიტრა კალმაში მოართვა (ილია). კარგი თაფლი ჩანს, ამინონე, გუთაყვა, ოთხი ლიტრა (ჯ. ქარჩხ., დ. წერეთ., თარგმ.).

ლიფსიტა ქვირიტიდან ახლად გამოჩეკილი თევზი. [ბორდოხანმა] მეზადური ბიჭები ჩააგზავნა არაგვი და ორაგულის ლიფსიტები დააჭერინა (კ. გამს.).

ლიქნა პირფერობა, პირმოთენობა, თვალთმაქცობა, მლიქვნელობა. შემასმენენი... უტყვედ... რეცა სიტყვთა ლიქნისათა: „შეილო, ნუ განინირავ თავსა უწესსა“ (პაბო). [გოორგის] არც კარისკაცთა უტოფარი ლიქნა ანუხებდა ამ ტყვებში, არც მკვლელი უდარაჯებდა სადმე (კ. გამს.).

ლიქნი-ს ძვ. პირფერობს, მლიქვნელობს, ელაქუცება. მამამზე ლიქნიდა კათალიკო-

სის ნინაშე მრავალი ფიცითა და აღთქმითა (ქ. გამს.). [ფარსმანი] ხან მეფეს ლიქნიდა გზადაგზა, ხანაც საინგილოდან მოყვანილ ავაზებს აქებდა (ქ. გამს.).

ლიცლიც-ი ციმციმი, რხევა, პარპარი (სანთლისა...). ჭრაქმა ჯერ ლიცლიცი დაიწყო, მერე აინთო (გ. რჩეულ.).

ლინინ-ლინინ-ი ხმელი ტოტების მტკვრევის ხმა, - ლანალუნი. გარეული ტახები ფრთხებოდნენ, ლინინ-ლინინი გაჰქონდა ლულს (ქ. გამს.).

ლმოზა ძე. სევდა, ნუხილი, გულისტკივილი. ლმოზითა ვხედავ ყოვლთ ნარმავალთა: მოხუცთა, ვაჟთა, ქალთა (ა. ჭაჭაძე).

ლმოზიერად გულაჩუყებით. ნეტარი... [გრიგოლ] ცრემლოოდა სულ-თქუმით და ლმოზიერად წმაყო (გრ. ხანძთ.).

ლმოზილი გულით გულმომბალი, გულაჩუყებული. და შენს გუთანზედ გულით ლმოზილი იტყვი სიმღერას თავისუფლების (ილია).

ლოდსატყორცნ-ი ძე. მოწყობილობა, რომლითაც ლოდებს უშენდნენ ციხეს. დიდალი აბჯრის ალაფა ჩაუვარდა ქართულ ჯარს: ფარანგები, ...ლოდსატყორცნები (ქ. გამს.). ვეღარც ლოდსატყორცნებისა და ტარანტების აგებას შეეძლებთ ამ წლებში (ქ. გამს.).

ლოლუა ჩურჩხელის ფორმის ყინული, ჩამოკიდებული სახურავის კიდეზე, ხის ტოტზე და მისთ. ლოლუები სცივიან სამრეკლოს გუმბათის კარნიშებიდან (ქ. გამს.). [დავიომბ] თითქოს ლოლუა ბევრი გაჰყიდა, როგორც მძივები სახლებს დაჰკიდა (ს. ჩიქ.).

ლომა მუქი მონაბლისფერო კამეჩი; ასეთი ფერის კამეჩის საკუთარი სახელი. „ბიჭო, ქაჯან, ნაშო, ე ჩვენ ლომა კამეჩზე შეგსვა“ (ნ. ლომ.).

ლომისა მთიულთა სალოცავი. „მუხიდობა მოგცეს ლომისაში“ (ა. ყაზბ.). „სათემოდ ლექსს გამოგვითქმენ, ლომისის მადლმა, და შევრცხვებით“ (ა. ყაზბ.).

ლორ-ი შესანახად გამოყვანილი ხორცი ლორისა, დამარილებული და შებოლილი. ხორაგულის ჩამოსათხოვად სოფლებში ჩაგზავნილნი ლორს მოახელებდნენ ხოლმე და სჭამდნენ (ქ. გამს.).

ლორფინო ფიქალი, ფილა. მაგრამ ზურნის ხმა ვილაცას მიჰქვს, ვერ აღწევს ჩემი სახლის ლორფინოს (ი. გრიშ.).

ლოტბარ-ი მომღერალთა გუნდის წარმმართველი, მუსიკოს შემსრულებელთა ხელმძღვანელი. „ანია ერთმა ცხვირ-მოუხოცელმა ლლაპმა ხელები ლოტბარივით და დაიწყეს სიმღერა“ (ჭ. ამირეჯ.).

ლოშნი-ს უდიერად, დორბლიანი ტუჩებით კოცნის. **ფიგურ.** გზის კიდეებს ლაყვებში ჩამდგარი ნუშპე ლოშნის (ლ. ქიაჩ.).

ლოცვან-ი ლოცვების კრებული, წიგნი. როს პლოცულობდა, იმ სხივსა თურმე თვით ლოცვანს მწირი ზედ დააყრდნობდა (ილია). [მწირი] მივარდა ლოცვანს, დააყრდნო სხივ-ზედ და, ეპა, სხივმა არ დაიჭირა (ილია).

ლტოლვა სწრაფვა (რაიმე მიზნისკენ). კენესა გულისა, ტრფობის ნაშთი, მიცე ზღვის ღელვას და შენს მშვენიერს, აღტაცებულს გიჟურსა ლტოლვას! (ნ. ბარათ.).

ლული ცრემლისა „მწარე ცრემლი“ (ქეგლ). სხვები ლხინობდნენ და მე კი ლული ცრემლისა თვალზედ არა მშრებოდა (ილია).

ლუმბა მკრთალი ნათელი მთვარის გარშემო, - ბაკმი. გამოჩნდა რკალი ახალი მთვარისა... ვერცხლის ლუმბა (გ. ლეონ.).

ლუსკუმა 1. ძე. სამარხი, ჩასასვენებელი. აღაშენა ზედა ლუსკუმასა მისსა (= ნინოსა) მეფემან ტაძარი (ნინო). **2.** ბუდე (ჯვრისა, ხატისა). [მელქისედეკმა] ძელიცხოვლის ჯვარი ამოიღო ლუსკუმიდან (ქ. გამს.). [კოლონკელიძე] ბოლოს ძელიცხოველის ლუსკუმას ეთხვიდა (ქ. გამს.).

ლუსუმა გაზაფხულის პატარა ყვავილი ყვითელი ფერისა, ამოდის ბურქად ტყისპირებში. ზედაც იმაზე ქუჩქუჩად ლუსუმამ გადმოჰყარაო და დაიძახა: „გაიგეთ, ზამთარი გაიპარაო!“ (ბაჩ.).

ლხინება ძე. „მიტყეება, პატყება, შენდობა“ (ი. აბულა). რომელნიცა სარწმუნოებით მოუჭდებიან [ეკლესიას], მადლსა და ლხინებასა ღირს იქნებიან (გ. მთაწმ.).

მ

მააქეაქეაქეა-ს ქევექეით, გოგმანით მოჰყავს (ცხენი). [მგზავრი] მააქეაქეაქეებს ლურჯასა, ნაღნი რიყეზე წივიან (ვაჟა).

მაგი კუთხ. ეგ. „რომელი ფელდფებელი მაგი იყო, სალდათურად რომ მოგვესალმა-მეთქი“ (ჭ. ამირეჯ.).

მაგარი ეს არის საქმე(ც) ეს არის... მაგარი ეს არის, რომ ქრთამი ჯოჯობხეთს ანათებს (ილია). „მაგარი ეს არის, რომ კედრისა მუშინან“ (რ. ერისთ.).

მაგიერ ძე. მაგ. „ცოცხალი ფერჯითა არა გამოხვიდე შენ მაგიერ ციხით“ (შუშან.).

მაგისტროს-ი [ლათ.] სამეფო მოხელე, მაღალი თანამდებობის პირი. იყო მაგისტროსი ერთი, დია კარგი და სახელოვანი ჭაბუკი, ყმა კეისროსა (საბა). თვით მაგისტროსი ჩამოხდა სახედრით და ამოიყვანა საპყარი, ხმელზე დასვა და ერთი ფლურიც მისცა (საბა).

მაგისტროსობა მაგისტროსის თანამდებობა, ტიტული. გარდაცვალებითგან მისით (= გრიგოლისა) დაინერა ცხორებოა ესე მისი შემდგომად ოთხმოეც და ათისა წლისა... მაგისტრობასა ადარნერსისსა, ძისა ბაგრატ მაგისტროსისასა (გრ. ხანძთ.).

მაგნიტის ხმა სასიამოვნო, მიმზიდველი ხმა. აღტაცებით სიმთა უღერა გამოსცემდეს მაგნიტის ხმას (აკაკი).

მადიდ-ი ხელოვნ. განმადიდებელი, მასახელებელი. გმირნო, მამულის მადიდნო, თქვენა ხართ ჩვენი დიდება (გ. ორბ.).

მადლი 1. სიკეთე, მონყალეობა. ორნი მაინც უნდა იყვნენ, რომ მადლი მოჰხდეს, იმიტომ რომ მადლი ერთისაგან განიწევა და მეორისაგან შენიწევა ერთსა და იმავე დროს (ილია). **2. ძე.** „პატივი, წყალობა“ (ი. აბულ.). რომელნიცა სარწმუნოებით მოუწდებიან [ეკლესიას], მადლსა... ღირს იქმნებიან (გ. მთაწმ.). მამალმან უთხრა: „რადგან ცოდვისაგან ხელი აგლია და ქველის საქმეს იმრავლებ, მეც ნამიტანე, მადლი მოგხვდება“ (საბა). **3. ძე.** მადლობა. [ოფოფმა და მამალმა] მადლი მოახსენეს: „თუცა ორს ცოდვას შეგვინდობ, მესამის შენდობას ვინლა ითხოვსო?“ (საბა).

მადლს იზამს და მარილს მოაყრის კეთილ საქმეს ბოლომდე მიიყვანს, დააგვირგვინებს. „მე მკლავებიდამ მოეწყდი, შენ შესვენებული ხარ, მალე გაასწორებ [ზვინს], აბა თუ ბიჭი ხარ, მადლს იზამ და მარილს მოაყრი“ (ილია).

მადლიერობ-ს ემადლიერება, მადლობას უხდის. [მარიტა] გულში მადლიერობდა, რომ მშვენიერების ღირსი გახადა ბუნებამ (გ. ლეონ.).

მაეზაყება-კუთხ. ზღაყუნით, რხევით, რწევით მოდის (ცხენზე მჯდომი). [მგზავრი] მაეზაყება ცხენზედა გამარჯვებასა ჩვეული (ვაჟა).

მავალი კარდაკარ კარდაკარ მოსიარულე (მონყალეების სათხოვნელად), – მათხოვარი. [მეფემ უთხრა: „თუცა ეგ შენი შვილი ერთს წელს სიგლახაკეს იწყებს და კარდაკარ მავალი და მათხოვარი შეიქმნება, [ქალს] მივცემო“ (საბა).

მაველეე კუთხ. დაგყავარ (იხ. აველეს).

მავლობა კარდაკარ სიარული, მათხოვრობა. უთხრა: „თუცა ახლა მავლობას და თხოვნას მოიკეთეს, [ქალს] მივსცემ, თვარა მავალს როგორ მივსცემო?“ (საბა).

მაზა [სპარს.] სასურველი, სასიამოვნო, სანატრელი, კარგი რამ. თუ რომ დასდგებით, ჩვენ თქვენთვის მოვაზადებთ კარგს მაზასაო (დ. გურამ.). „მშვენიერი გოჭი გახლავსო, თქვენებურად შემწვარი სუფრის მაზა იქნება“ (ე. ბარნ.).

მაზანდა ფასი, ღირებულება. შუშის დახერხვის მაზანდა ერთმაც იცოდა, მეორემაც (რ. ინან.).

მაზარა სამხედრო პალატო, – ფარაჯა. ურმის თავზე ბრძენსაით დინჯად ზის პატარა მიხა, თავის ძველ მაზარაშია გახვეული (ე. გაბ.). [ხაჩილაძე] საბნის მაგიერ მაზარის ნაგლეჯი ნახიურა (მ. ჯავახ.).

მაზარიანი-ი მაზარაში გამონყობილი. ზის ახალგაზრდა მაზარიანი, სახე კუშტი აქვს, ხმა – ზარიანი (გ. აბაშ.).

მაზრა ძე. ადმინისტრაციულ-ტერიტორიული ერთეული ქვეყანაში. ეხლა სვიმონ მათი მაზრის მმართველი იყო (ა. ყაზბ.). „მაზრის უფროსს პირადად ვნახავ“ (ლ. ქიაჩ.).

მაზურკა [პოლონ.] პოლონური ცეკვა ერთგვარი; მუსიკა ამ ცეკვისათვის. „მაზურკა“... „მაზურკა დაუკარიო!“ (ე. კლდ.).

მათარა წყლის მომცრო სამგზავრო ჭურჭელი, ჩვეულებრივ, ლითონისა. რამდენიმე მთოლი გაიქცა იქვე წყაროსთან და მათარებით მოარბენინეს წყალი (ა. ყაზბ.). [მგზავრმა] ალუმინის მათარას თავი მოხადა, წყალი გადაღვარა (დ. შენგელ.).

მათ-მათ-ი კუთხ. თავიანთი, თავ-თავისი. და ერთმანეთსა სტყორცნეს ისარი, მაგრამ ორივემ სწორის სიმარდით მას მიაგებეს მათ-მათი ფარი (აკაკი).

მაი კუთხ. მოდი (სიტყვის მასალა). ბალო ხომ არა ხარ? მაი გაგხადო (ა. ყაზბ.).

მაიხვენ კუთხ. მომეცი, მომანოდე. „ჩქარა მაიხვენ აბჯარი, არად გალოკებ ქვიშათა“ (ვაჟა).

მალაყ-ი თავდაყირა, ყირამალა გადატორილება. მელაკუდამ ტაში დაქკრა: „ამფერ, ჩემო დათუნაო! როგორ გშენის ეგ დავლური, მალაყები და ხტუნვაო!“ (აკაკი). მისი შვილიშვილი კი ამ დროს სოფლის შარაზე ხალისიანად მიროდა, ხან მალაყსა და ხან ყირას გადადიოდა (დ. შენგელ).

მალედე ჩქარა, მაშინვე, დაუხანებლად. მალედე ნავიდა მგზავრი (გ. ჩოხ.).

მალიად ძე. მალე, ჩქარა, სასწრაფოდ, საჩქაროდ. ხოლო წმიდა იგი, ძმ უბინო [გრიგოლ], მალიად მივიდა დედისა წინაშე (გრ. ხანძთ).

მალხაზ-ი ცოცხალი, ცქვიტი, მკვირცხლი. ექესი-შეიდი წლის ნამდვილი ბუნების შელი ვიყავი: ტანმრთელი, მალხაზი, კეთილი (აკაკი). [დედაკაცს] გვერდით უყენია ხუთი წლის პატარა შვეთვალა, მალხაზი ბავშვი (დ. კლდ.).

მამა ძე. 1. მამაკაცი, კაცი. და მივიდოდა წმიდისა მის თანა ამბოხი მრავალი დედებისა და მამებისა (შუშან.). მოვიდოდეს მამანი და დედანი აღნათქვემთა შეწირვად (შუშან.). 2. ბერი, მონაზონი, მონასტერში აღკვეცილი, ლეთის მსახური. [დიმიტრიო] ნეტარსა დედასა ფებრონიას განეზარდა და მამისა გრიგოლისა დაემონაჟა (გრ. ხანძთ.). შრომა და მოლუანება ღირსად-ცხორებისა წმიდისა და ნეტარისა მამისა ჩუენისა გრიგოლისი არქიმანდრიტისა (გრ. ხანძთ.).

მამის შვილია სახელოვანი მამის ღირსეული შთამომავალია, ღონე ერჩის, ვაჟკაცობა მოსდგამს. „კაცები არ იყავით? ქალი როგორ-და მოატყებინეთ?...“ - ლამე გაიტაცა, ქურდულადა, თორემ ჩვენც კი მამის შვილები ვართ“ (ა. ყაზბ.).

მამაო მიმართვა სასულიერო პირისადმი. „დაბრძანდი, მამაო!“ - უბრძანა ერისთავმა და მოუთითა სელზე (აკაკი).

მამაო ჩვენო მამა ღმერთის სავედრებელი ლოცვა. ერთი თვის განმავლობაში „მრწამსი,...“ „მამაო ჩვენო“, „წმინდაო ღმერთო“ და სხვანი სულ ზეპირად ვიცოდდი (აკაკი).

მამათა მოდგმა წინაპრები. ბოლოს შერ-

თვი მამათა მოდგმას და ვერასოდეს იხილავნათელს (ფსალმ.).

მამასო ჩამარჭო, დამასო. [სანუთრომ] შვილდს მომინევა მუხთალმა, ისარი გულში მამასო (დ. გურამ.).

მამამთავარ-ი ძე. მალალი სასულიერო ნოდების პირი, - პატრიარქი. „მოაშურევით ჩემდა წმიდა მამამთავარო“ (წინო). [გრიგოლმა] განიცადა ფარულად სიელტოლა თვისით ქუყყანით სამმრთოთა ნოდებითა, რომელიცა უძღოდა მამამთავრისა აბრაჰამის სახედ (გრ. ხანძთ.).

მამამძუძე ძე. „გამზრდელი მამაკაცი, - ლალა“ (ქეგლ). [შუშანიკ] მოუნოდა ეპისკოპოსსა მისისა სახლისასა აფოცს და მადლსა მისცემდა მისა მიმართ მოწყალებისა მისისთვის, ვითარცა მამასა და მამამძუძესა (შუშან.). დამხვდელი მოზარენი ღლინითვე შეეგებნენ უსინათლო მამამძუძეს (კ. გამს.).

მამასახლის-ი 1. ძე. ძალაუფლებიანი მოხელე სოფლად. მამალმან უთხრა: „მამასახლისი მანდა წევს, გაალვიძე, [სახლის ალაგს] ეგ მოგიზომსო“ (საბა). „მოზრძანდით, ოტია!“ - წამოვიდა მისკენ ცხენიდან ჩამომხტარი მამასახლისი (დ. კლდ.). 2. რაიმე გაერთიანების წინამძღოლი, მმართველი. მამამან გრიგოლ... ილარიონ ვინმე... სარწმუნო მოხუცებული დაადგინა [მონასტრის] მამასახლისად (გრ. ხანძთ.).

მამასახლისობა მამასახლისის თანამდებობა. [შელი] ძალღონე მივიდა, მამასახლისობით უხმო: ადე, სახლის ალაგი მინდაო (საბა).

მამასახლის-პრისტავი-ი მამასახლისი და პრისტავი (იხ. პრისტავი). „თუ შენისთანა კაცი კრიჭაში არ ჩაუდგა ყაზახებს, ჩენი კაცი აბა რაის გახდების?... მამასახლის-პრისტავიც ველარ გევანვალებს“ (ა. ყაზბ.).

მამაც-ი ძე. მამაკაცი, ვაჟკაცი. საცა არა სჯობს, გაცლა სჯობს კარგისა მამაცისაგანო (ანდაზა).

მამობილად მოჰკიდებს მამობილად მიუჩენს, აღსაზრდელად ჩააბარებს შვილს. ბაბუამ მიინევა მეზობელი გლეხი, ...მამობილად მოჰკიდა შვილს (დ. კლდ.).

მამულ-ი 1. სამშობლო. წმინდა იგი, ვისაც ეღირსა მამულისათვის თავის დადება (ილია). რაა, მოვმოდე ჩემსა მამულსა, მოვაკლდე სწორთა და მეგობარსა (წ. ბარათ.). სოფელი იმად არა ღირს, კაცი ნატრობდეს ჟამს

გრძელსა, თუ ფუჭი მისი სიცოცხლე ვერა რას არგებს მამულსა (გ. ორბ.). 2. მინის დიდი ნაკვეთი, სახნავ-სათესი და ვენახი. შვილებმა არც კი იცოდნენ, თუ მამული ჰქონდათ (ზღაპ.). 3. ძვ. მამისაგან მემკვიდრეობით მიღებული მინა, ქონება. და ზნონ გულს ეტყოდა: „როთამცა მამული და დედული, მონაგები დასა თესსა დაუტევა“ (გრ. ხანძთ.).

მამულ-დედულ-ი მამული და დედული, – მამის და დედის მხრივ მემკვიდრეობით მიღებული მინა. „შვილებო, რატომ არ უმატრონებთ თქვენს მამულ-დედულს, ასე ოხრად რად გიგდიათო?“ (ზღაპ.). [დავითი] უნდა ჩვენს მამულ-დედულზე გავახაროთ?“ (ილია).

მამფალ-ი ისტ. „არტანუჯელ-კლარჯ მთავრების სახელწოდება“ (ივ. ჯავახ.). უამსა მას ჳელმწიფე იყო მამფალი გუარამ დიდი (გრ. ხანძთ.). დანიერა ცხოვრება ესე მისი... ერისთავობასა სუგბატისსა, ძისა დავით მამფლისასა (გრ. ხანძთ.).

მამცდარ-ა ხელი მოსცარვია, ამოდ ცდილა. სხვაც ბევრ მამცდარა ჭკვიანი (ხალხ.).

მანანა 1. ბიბლიური გადმოცემით ზეციდან ღმერთის გამოგზავნილი საჭმელი უდაბნოში მიმავალი ებრაელებისთვის. „ღვთისმშობელმან ჰრქვა: „ინამეთ, ვინ ცით გეინვიმა მანანა“ (დ. გურამ). 2. დილის ნამი, ცვარი (წვეთებად შერჩენილი ფოთლებზე, ბალახზე). [ღრუბლები] შაიყრებიან ერთადა, მანანას ჩამაყრანო (ხალხ.). ცოური ნიჭის მისაღებულად ვარდმა კოკობმა თავი ახარა; ცრემლად დავცა გულზე მანანა, აუღლერა და გაახარა (აკაკი).

მანგალ-ი ძვ. ნამგალი. შამბსა ვიბობი და გველი შემომაკედა, მანგლით დავჭერ (საბა).

მანდიკურად ძვ. ხურჯინის მსგავსად, ხურჯინივით. მშვენიერი სანახავი იყვნენ მხედრები, როცა ისინი შენატყორცინი ჯიროთის ასაცილებლად ხან მარჯვნით და ხან მარცხნით მანდიკურად გადაეკიდებოდნენ ცხენებს (აკაკი).

მანდილ-ი ქალის თავსაბურავი თხელი ქსოვილი. „ნუ მომკლავ, დარეჯანის ძე, ხელი გაფიცო ხმლიანი, მანდილი დედიშენისა (ხალხ.). [ოთარაანთ ქვრივმა] ჩაიცვა ლურჯი შილის პერანგი, თავზედ შავი მანდილი მოიხვია (ილია). ქალმა მანდილს ყური მოჰხია და

[შველს] დაუცვა ჭრილობა (აკაკი). [ციხისთავს] მარცხენა ხელი კისერზე ჰქონდა დაკიდებული ქალის მანდილით (რ. ინან.).

მანერა [ფრან.] ქცევა, თავის დაჭერა. ირგვლოვ მყოფნი განსაკუთრებული მონივნით ეყრობოდნენ ამ არისტოკრატიული მანერების მქონე კაცს (= ნიკო ლორთქიფანიძეს) (ე. როდონ. და სხვ.).

მანეულ-ი საშუალო სიმაღლის ხე, აქვს მოყვითალო, დაბლა დახრილი ტოტები, წერილი ფოთლები, იზრდება ტენიან ადგილებში, ხმარობენ გოდრების, ლასტების დასანნავად.

მანიაკალურ-ი უაზროდ, ავადმყოფურად ადევნებული, ახირებული, დაჟინებული, აჩემებული, აკვიატებული (ფიქრი, მოქმედება...). „მოხუცებისაგან ზოგიერთს გამოელევა მოსაზრების უნარი და მოქმედებს შეუგნებლად, მაგალითად, გაჟყვება გზას და მიდის და მიდის. ამას... შეცინებმა... „მანიაკალურ მდგომარეობა“ უწოდებს (ნ. ლორთქ.).

მანიპულაცია [ფრან.] „ემშაკობა, ოინი, ყალბობა“ (ქეგელი). ეს იყო და ეს ამ მარტივი მანიპულაციის თავი და ბოლო (რ. ჭეიშ.).

მანიფესტი-ი რომელიმე პარტიის, მიმდინარეობის საპროგრამო მონოდება. მე მომიხბა მანიფესტის დანერა ჟურნალისათვის (ტ. ტაბ.).

მანკ-ი ნაკლოვანება. ქება-დიდება, თუკი ის დაუმსახურებელია, ...მთელი სიცხადით ამჟღავნებს ადამიანთა მანკს და უგუნურებას (ბ. მიქ. თარგმ.).

მანკიერი 1. ძვ. „ავზნიანი“ (IX კლ. ქრ. 1999 წ.). ხოლო იყო ჯორი იგი... მანკიერი (გ. მთაწმ.). 2. ეშმაკი, თვალთმაქცი, გაიძვერა, გაქნილი, ცბიერი. „გაოგო ერთი ტურფა რამ არის“, – უმანკობით მოუგო მანკიერმა სუტკენინამ (ილია). მცირე, დიდი, ყველა ფლიდი, ცულლუტი და მანკიერი (ილია).

მანქანება ეშმაკობა, გრძნეულება, კუდიანობა, ჯადოქრობა. [მქდომანს] მანქანებითა მისითა ჳელთა მისთა (= დედაკაცისათა) ათნივე თითნი ნებთა მისთა ზედა დაჰკრნა (გრ. ხანძთ.).

მაოტუბელი-ი ძვ. გამაქცევარი, განმდევნელი, გამფანტავი, დამაფრთხობელი. ნეტარი ზენონ... ვიდრე აღსასრულამდე არა

განუშორა ხანძთას... სულთა უკეთურთა მაო-
ტებელი (გრ. ხანძთ.).

მაჟარი-ი „ძველებური თოფი“ (ქეგლ).
მამოესროლეს თოფები, მაჟრები შემოსალ-
ტული, გზას არ უთმობენ ხევსურთა ბიჭები
ამოსხარტული (ვაჟა).

მარად ნიადაგ, საუკუნოდ, ერთთავად,
გამუდმებით. მაგრამ ერთხელ დაობლებუ-
ლი სული მარად ითმენს უნუგეშობას კრული
(ნ. ბარათ). მე იგივე ვარ მარად და მარად
(ა. ჭავჭავ). მიღისარ, სატრფოვ? მშვიდობით! მარ-
ად დღე ჩემი კურთხევა (გ. ორბ.).

მარადიორობ-ს (სწორია მარადიორობს)
მძარცველობას ენევა ომის დროს
(სამხედრო პირი). „სანამ თქვენ მარა-
დიორობდით, ...მე თქვენს მრავალ მსხვერპლს
იარებს ვუხევედი“ (მ. ჯავახ.).

მარადის ძე. მუდმივად, ყოველთვის,
მარადეთამს. [იესუ] მარადის ჰგიეს ღმრთე-
ბითა (ნინო).

მარან-ი ღვინის დასანური და შესანახი
ნაგებობა. „ნამოეთრე ერთი მარანში, ღვინოს
ჩაგაცეცხლუბ“ (ილია). ხელოსანი მარანშია, ღვი-
ნოს იღებს ხაპითაო (აკაკი). [ქაჯმა] მარანს კლო-
ტე და დამიშებით მომაც (საბა). რა კარგი იყო
ბარდანლა, ...ჩემი ხორგო და მარანი (ლ. აბათ).

მარან-ბელელი-ი მარანი და ბელელი (იხ.
ბელელი). მარან-ბელლები ხელოსნებს ება-
რა, სასიმიინდე და ხულეებით მათი საქმე იყო
(აკაკი).

მარაქაში ერევა ფეხის ხმას ასდევს,
სხვებს უტოლებს თავს, საქმეში, ლაპა-
რაკში უადგილოდ, ზედმეტად ერთვე-
ბა. ადგი, რას პღმუი უპატრონო ძალსავით...
შენც მითამ მარაქაში ერევი! შენი რაო? (ილია).

მარგალიტი-ი ძვირფასი თვალი, თეთრი,
ყვითელი, ვარდისფერი ან შავი ფე-
რისა. დადანიის ასული ფირუზის, ...მარგა-
ლიტის, ...ქარვის მარცვლებიდან... ჯვარს...
დაანყობდა (ნ. ლორთქ.).

მარგვლა 1. სარეველა ბალახის მოცი-
ლება. 2. კუთხ. პირველი პირი თოხნა
(სიმიინდისა). სოფლად ჯერ კიდევ არავის
დაეწყო სიმიინდის მარგვლა (ლ. ქიაჩ.).

მარგოლი-ი ღობის სარი. „რად უნდა გიკ-
ვირდეს, რომ იმ სიშორეზედ კაცს კაცი მარ-
გილად ჰგონია? (ილია). [გირმელმა] მღელ-
ვარების... დასაფარავად საჩიხეს მარგოლებს

მოსჭიდა ხელი (კ. გამს.). ყვაეი ჩამოიფაფხა
მარგოლზე და მორთო ჩხაველი (ნ. შატ.).

მარგლავ-ს, მარგლი-ს სარეველა ბა-
ლახს ხელით ამორებს, აცლის ნა-
თესს. ყოველდღე დადიოდა ბუკოლე ყანაში,
მარგლავდა, ამორებდა სარეველა ბალახს
(ნ. ნაკაშ).

მარებ-ი ძე. მიმავალი. იესეს მეფეს მოხ-
სენდა, გორს ადგას ქართველთ ჯარები, მან
შეიყარა ოსმალო, იქმნა თიფლისით მარები
(დ. გურამი).

მარეკებ-ი ძე. მსახურები, რომლებ-
საც ევალებოდათ მონადირეებისთვის
ტყიდან ნადირის გამორეკვა. მარეკებს
ნადირი ტყის პირას, ფართო ველზე უნდა
გამოერეკათ (ი. ქასრ.).

მარზან-ი „სახელმწიფოს განაპირა
კუთხის მმართველი. სპარსეთის შა-
ჰის ნაცვალი დაპყრობილ ქვეყანაში“
(ქეგლ). ყველაფერი მისწერეს მათი მეფის-
გან ამ ქვეყნის გამგებლად, ანუ მარზანად
დანიშნულს (ბ. სულაქ., თ. ქიტოშ., VIII კლ.).

მართლმადიდებელ-ი მართლმადიდებ-
ლობის - ქრისტიანული რელიგიის
ერთ-ერთი მთავარი მიმდინარეობის
მიმდევარი. ლეკები მტრად გაუხდნენ ქარ-
თველებს შემდეგ, როდესაც მაჰმადიანობა მი-
იღეს და საქართველომ მართლმადიდებელი რუ-
სეთისაკენ გაიწია (ი. გოგებ.).

მართლმორწმუნე ძე. მართლმადიდე-
ბელი ქრისტიანი. „უკუეთუ მწვალებელ-
თა შვილი მოიქცეოდის მართლმორწმუნედ,
ნათლის-ლებაჲ უწყამსა ანუ არა?“ (გრ. ხანძთ.).
[გრიგოლ] იყო შვილი წარჩინებულთა, დიდუ-
ბულთა და მართლმორწმუნეთა მამა-დედათაჲ
(გრ. ხანძთ.).

მართლჭვრეტა სწორად დანახვა, აღქმა
სინამდვილისა, სწორი აზრის შექმნა
არსებულზე. კვამლი თვალს ეფარება და
მართლჭვრეტას უშლის... ოპ, მამულის კვამ-
ლო, ...ხანდისხან ისე აგვიბამ თვალებს ხოლმე
რომ ჩვენს ჩვენს საკუთარ უბედურებას ვერა
ვხედავთ! (ილია).

მარილიანი-ი სასიამოვნო, მიმზიდველი
გარეგნობისა, მოსანონი, მომხიბლავი,
მადლიანი. [გიორგი] თვალადობით მეტად
სანდომიანი და მარილიანი იყო (ილია). [კესომ]
თავისი მარილიანი თვალები მიაშუქა გიორ-
გისა (ილია).

მარილიანობა მომხიბლაობა, მიმზიდ-
ველობა. [გიორგის] თვალთა მეტყველების
ქუქას აძლიერებდა გადაბმული წარბები. ეს მა-
რილიანობას სახისას ბევრს უშლიდა (ილია).

მარმამ-ი „თხელი, გამჭვირვალე ქსოვი-
ლი“ (ქეგლ). || **ფიგურ.** გულის დადარში
ნივნი წართობილი მტრის შუქს აქრობდა, ჩვენს
გულს ათობობდა..., ნივნი კი არა, მიმოფანტუ-
ლი კაბადონებზე სხივთა მარმამი (ი. ნონეშ).

მარსელიეზა [ფრან.] რევოლუციური
სიმღერა, – მარსელიოზა. მარსელიეზის
მგზნებარე ხმებმა აღფრთოვანების ურუანტე-
ლი კიდით კიდემდე მიმოაბნეის (ლ. ქიარ).

მარტივლ-ი ძე. ჩვილი, ძუძუთა ბავშვი;
ახალგაზრდა, ჭაბუკი. დედამ ძუძუ მისცა,
მარტივლმან წოვა დაუნყო (საბა). დიდებულს
ერთს რვის წლის მარტივილი პყვანდა (საბა).
„შენ მარტივილი ხარ და უგუნური და ლეონის
მაცდურს სიტყვას აყლიხარ“ (საბა).

მარტორქა სამხრეთის ქვეყნების ცხო-
ველი, რომელსაც ცხვირზე რქა აქვს.
სიხარული ჩემი, ვითარცა რქა მარტორქისაჲ“
(გრ. ხანძთ.). ტყეში ერთი მარტორქაა, რო-
მელიც დიდ ზიანს გვაყენებს (ჯ. ქარჩხ., დ.
ნერუდ., თარგმ.).

მარტოხელ-ი, მარტოხელა 1. ოჯახში
მხოლოდ ერთი შრომისუნარიანი, მუ-
შაკაცი. „შენი ჭირიმე, – უთხრა, – ბატონო,
სახლს ვერ აუველ მე მარტოხელი, დამითმე
შვილი, არ დამაღონო, არ დამილუპო ოჯახი
ძველი“ (ილია). [კიკოლაშ] შვირთო ცოლი და,
როდესაც მამა მოუყვდა და მარტოხელა გახ-
და, ...მიჰყო ხენა-თესვას ხელი (ნ. ლომ.). 2.
უცოლშვილო, უშვილო-უძეო. უფროსი
[შვილი] უცოლშვილო იყო, უშემკვიდრეოდ
უნდა გადასულიყო, ... უნცროსს ძმას უთხრა:
„მე მაინც მარტოხელი კაცი ვარ, ყმა და მა-
მული ღმერთმა შენ მოგახმაროსო“ (აკაკი).

მარტვლ-ი ძე. ქრისტიანობისთვის ნამე-
ბული, ტანჯული, – მონამე. და მივიდა
[ჯოჯიკ] ციხედ ხილვად სანატრელისა შუშა-
ნიკ მარტვლისა (შუშან.). მოგვიტყვენ ბრალნი
ჩუენნი და გუაკურთხენ, წმიდაო მონამეო და
მარტვლო სანატრელო ქრისტეს ღმრთისაო
(შუშან.). რომელნი ხართ ქრისტეს მოყუარენი
და მარტვლთ მოყუარენი (პაბო).

მარტვლობა ნამება. მარტვლობა წმიდისა...
პაბოსი... იყო ესრე სახედ (პაბო).

მარქაჟა სათადარიგო, შემცვლელი (ცხე-
ნი). [მარაბდელი] მიჰქროდა მცხეთისკენ, უკან

მეუთა მისდევდა ცხენით და სადავით მეორე,
მარქაჟა ცხენი მიჰყავდა (მ. ჯავახ.).

მარქეი მითხარი, ამისხენი, მიპასუხე
(იხ. პრქუა). მარქეი, რად არის იქ გულთა
კდომა (ილია).

მარჩიელ-ი მკითხავი, მისანი. „რავა ვი-
ფიქრებდი მე თვალდასავსები, უფური აყვა...
„ექიმი და მარჩიელი, ნამალი და შელოცვა“
(ნ. ლორთქ.).

მარჩილ-ი ძე. ქართული ვერცხლის
ფული. „მე ნათხოვნი ოციოდე მარჩილი
მაქვს და არ ვიცი, რომელი წმინდა ვერცხლია
და რომელი შერყვნილიო“ (საბა). „ერთი მარჩი-
ლიც გებოდა, იმასაც დავიმაძღლებდი“ (საბა).

მარცხენით ძე. მარცხენა მხარეს, მარ-
ცხნივ. მარცხენით მისა დგა კაცი ვეცხლისა
(ნინო).

მარცხნისას კუთხ. იხ. მარცხენით. [გო-
გოთურმა] მარცხნისას ფარი გადიგდო, მარ-
ჯენივ – სიათა ჭრელიო (ვაჟა).

მარხვა ქრისტიანული რელიგიის წესი:
გარკვეულ პერიოდში ცხოველური
საკვების აკრძალვა. „ტალანტი მონაზო-
ნისა მარხვაჲ არს და ამას მიწასა ზედა ვერ
ეგების მარხვაჲ სულისაგან ხორმაჲისა მაკუ-
დინებელისა“ (გრ. ხანძთ.).

მარხვას გატეხს მარხვის წესს დაარ-
ღევს, გარკვეული დროისთვის აკრძა-
ლულ საჭმელს ჭამს. „წორვა-ლოცვას... არ
ეაკლებდობი, მარხვა მე არ გამოიტეხია“ (ილია).

მარხილი-ი გამწევი პირუტყვის შესაბ-
მელად განკუთვნილი ტრანსპორტი,
ციგის მსგავსი. წინ ნასული მაცრები
შემდგარიყვნენ და მარხილების მოლოდინში
ლხინი დაეწყოთ (ა. ყაზბ.). უფროსი [ძმა] სწრა-
ფად და მარდად შეძერა ფართო მარხილში
(მ. ლორთქ., თარგმ.).

მარხილ-ი ვინც მარხვა შეინახა. „მე
უვახშმოდ დამეძინა, სხვები კი ვახშამნაჭამნი
იყვნენ; და ამ ჯადოს მხოლოდ მაშინ აქვს
ძალა, როცა კაცი მარხულია“ (აკაკი).

პ-მარჯუდ-ა ძე. ემარჯვებოდა, ეხერხე-
ბოდა, ერჩია. ხოლო საკრველ ესე იყო
ნეტრეულთა მათ სამწყსოთაჲ, რამეთუ არა
აცილობდეს მწყემსთა მათ კეთილთა, ვითარ-
მცა სიტყუას უგებდეს ადგილისათჳს, სადამცა
ვისმე პმარჯუდა (გრ. ხანძთ.).

მარჯუენაჲ მისცა ფიცისაჲ დაიფიცა,
შეჰფიცა (ბიბლიაზე, ჯვარზე მარ-

ჯეენის დადებით). კაცთა მათ ღმრთო-სათა... მონესეთა სამოსლითა შემოსეს ყრმა იგი და მარჯუენა მისცეს ფიცისა მირენს და პრქუეს: „მოდლუარი ჩუენი გრიგოლ არს, მამაა ხანძთელი, და უფალსა თუ უნდეს, ესეცა მონაფე იყოს მისი ჩუენ თანა, სადაცა ჩუენ ვიყვენთ“ (გრ. ხანძთ).

მარჯუენით მარჯვენა მხარეს, მარჯვნივ. მარჯუენით მისა დგა კაცი ოქროსაჲ (ნიხო).

მასზეგ (სნორია მაზეგ) ზეგის შემდეგ დლეს, დლეიდან მესამე დლეს, მაზეგ-ზეგ შეიძლება რაიონში ნამიყვანონ, მასზეგ კიდევ უფრო ზევით“ (ნ. ნულ).

მასლაათ-ი საუბარი, ბაასი. მოსალამოვდა კიდევ. ჭრიჭინა ისევ მასლაათის გუნებაზე იყო (ჭ. ამირეჯ).

მასმიეს მსმენია, გამიგონია. მასმიეს მე პავლს მოციქულისაგან: „არა დამონებულ არს ძმა, გინა და, არამედ განეყენნ“ (შუშან).

მას უან მას შემდეგ, მას აქეთ. არ ვიცი, მას უან დასწემდა თუ წინეთაც ასე იყო, მაგრამ პოლიტიკაში [ა. ორბელიანი] ნამეტანი ფრთხილი იყო (აკაკი).

პ-მატ-ს ძვ. მეტია, აღემატება, სჭარბობს. რაჟამს ბრძენთა დუმილი ჰმატს, მაშინ „სიბრძნე მათი გამოსავალთა ზედა იქებინ“ (გრ. ხანძთ).

მატერია ყველაფერი, რასაც ჩვენი გრძნობის ორგანოებით აღვიქვამთ, ვგრძნობთ, რასაც ნივთიერი სახე გააჩნია. სული, ანუ აქტიური მომენტი მუდამ უნდა ებრძოდეს ნივთიერებას (მატერიას), ანუ მსოფლიოს პასიურ მომენტს (დ. უზნ).

მატიტელა ერთნლოვანი ბალახი, აქვს მინაზე გართხმული, დატოტვილი ღერო, პატარა ყვავილები. რუში... წყალი მორაკრაკებს, შიგ ცხვირისათხელები და მათიტელები დგას (რ. ინან).

მაფრამა ფარდაგის დიდი ოთხკუთხა ტომარა ლოგინის, ტანსაცმლის წასაღებად. [ოთარანთ ქერიშმა გიორგის] ყველაფერი ეს (= ქვეშაგები, ტანსაცმელი) გამოუკრა ჯერ სუზანში, მერე ფარდაში და შეკრა მაფრამასავით თოკებით (ილია). კიბებზე ჩამოქონდათ ნოხები, ფარდაგები, მაფრამები (კ. გამს).

მაქნის-ი: რის მაქნისია რა საჭიროა, რაშია გამოსადეგი, რას ვარგა. „ფხანა გულისა რის მაქნისია უქმი კაცის საქმა“ (ილია).

მაღლა მაღალ ხმაზე, ხმამაღლა. მიიამ რად გიკვირო, რომ მაღლა ვუვიროთ მილიონებზედ და სხვაზედ არა?! (ილია). ივანე: (ჩუმათ) მოვიდა სატანა... (მაღლა მიკირტუმას) აი, ესლა ავილებ ბანკიდგან და თავში მოგარტყამ შენს ვალს (გ. ერისთ).

მაღლობა ხელოვნ. სიმალღე, ამაღლე-ბა, სიდიადე. ვასდენიდე თოველს, რაც უშლის კაცისა სულის მაღლობას (გ. ორბ).

მაღლო-ს ძვ. დიდგულობს, ამაცობს, ამპარტავენობს. რაისა ცუდად ვმაღლოთ? (გალობ. სულ).

მაღნარ-ი ძვ. ხშირი ტყე. აქუს მას (= ხანძთას) წყარო მდიდრად გამომდინარს... და მაღნართა სიმრავლეს ურიცხვ (გრ. ხანძთ). ამას ჰვეანდა – თვალგარდაუნდომელი იგი ლაშქართა სიმრავლე, ვითა მაღნარი მინითურთ მოგლეჯილ იყო და გაქცეულ (ბასიან).

მაყარი-ი ქორწილში მეფე-დედოფლის თანმხლები პირები. სადაც კვამლი მაღალი, მეც იმისი მაყარი (ანდაზა). გამოუვლ და დამთხოვა კაცი იგი და მითხრა: „მაყარი შენვე იყავ და ნამომყვეო“ (საბა). „თითონ მე ნამოგყევით მაყარში“ (ა. ყაზბ).

მაყრონი-ი მაყრების კრებული, მაყრები. ლუარსაბი დაღონებული... გამოვიდა საყდრიდან, მთელი მაყრონი გამოჰყვა (ილია). სიძე მოვიდა თავისი მაყრონით (დ. კლდ). მაყრონი, გახურებული ჯირითობით..., მარხილს კარგად დაშორებოდა (ა. ყაზბ).

მაყრულ-ი სიმღერა, რომლითაც მიჰყვებიან მაყრები მეფე-დედოფალს. [პლატონი] ცხენით ნაჰყვა დედოფალს ეკლე-სიამდის და იქიდან... მაყრულით გამოჰყვა ახლად უვარდანერილებს (დ. კლდ). ისმის ხმა მაყრულისა. შემოვლენ მეფე და მაყრები (გ. ერისთ).

მაყუედრებელ-ი ძვ. შეურაცხმყოფელი, მგმობელი. ჩუენ, გლახაკთა შვილთა მამისა გრიგოლისთა, ყუედრებამ მოკვსპო და უშეცრებით მაყუედრებელსა სირცხული დაუშკვრა ამან დიდებულმან მეფემან (გრ. ხანძთ).

მაშვალ-ი იხ. მაჭანკალი. „მაშვალს თავი დაანებე და საშენო ქალს მე მოგინახვე“ (დ. კლდ).

მაშვლობა მაშვლის საქმიანობა, – შუაკაცობა, მაჭანკლობა. „მაგის გულისათვის დავრბივარ აგერ ერთი თვეა, მაშვლობა მაქვს გამოსყობილი“ (დ. კლდ).

მაშვრალ-ი ძვ. 1. დიდად გარჯილი,

მშრომელი, ნაჯაფი, ნალვანი. აგრე მაშვრალის იმედით ორკეცად შრომა დალოცეს (ს. ჩიქ.). 2. დაღლილი, დაქანცული. [ამირანმა] დაუნყო ვეშაპებს სასტიკი ომი. მოჰკლა თეთრი, მოჰკლა ნითელი და შავსა შეება მაშვრალი (ზღაპ.). მაშვრალი, მონყენილი გზაზე დაეჯე (საბა).

მაშია ძე. ფეხსაცმელი. [დავროშმა] ნახა ერთი ბლნით და ჩალით დანწული ქუდი, ერთი დაბალი მაშია (საბა). გულისპირები ამოჰყვა... ფერადი მაშეები, მარგალიტით მოოჭვილი ქოშები (ქ. გამს.).

მაშინის კუთხ. მაშინ. „მაშინის ვიჭყვი, ღირსი ხარ ნელზე ხმლის, თავზე - ქუდისა“ (ვაჟა).

მაშინლა დიდი ხანი არ არის, ის იყო, ახლახან. ყორანი მაშინლა მომკვდარიყო (ზღაპ.). მაშინლა მომკვდარიყო ირემიც (ზღაპ.).

მაშურალ-ი ძე. იხ. მაშვრალი. დიდება ხანძთისა აღმალდა საუკუნოთა და საცნაურითა სამკაულითა, იქმნა რაი განზხადებულ შრომათაგან მაშურალთა მათ ნაწილთათვის განსასუენებელ უკუნისამდე (გრ. ხანძთ.).

მაშხალა გასანათებელი საშუალება: გრძელი ჯოხი თავზე დახვეული, სანვაჟში დასველებული ჩვრით (ბამბით), - ყინულილი, ჩირალდანი. ვალის ასიოდე მაშხალა - ყინულილი მოსდევდა ორ რიგად (მ. ჯავახ.).

მაჩვი მტაცებელი ცხოველი, საშუალო ზომისა. მეძებრები მაჩვის ნაწყენენ და სოროს ველარ გააშორეს (ნ. ლორთქ.).

მაც იხ. აძე-ს.

მაცან იხ. აძე-ს.

მაცდურ-ი ეშმაკი, ავი სული. „თუ მაცდური ხარ, სჩანს, ღმერთს სნადიან, მწირი ცოდვილი დღეს გამომცადოს“ (ილია). მათია უბრალოდ არწმუნებდა თავის თავს, რომ მაცდურს შეეპყრო (ა. ყაზბ.).

მაცილ-ი კუთხ. „ეშმაკი, მაცდური“ (ქეგლ).

მაცილ-ეშმაკი-ი ეშმაკი, ავი სული. ქვეყანამ ირწმუნა: ხოგაის მიწია შემაღესო მაცილ-ეშმაკებმა (ქ. გამს.).

მაცილობელ-ი ვინმესთვის რამის წართმევის მსურველი, შემცილე, მოცილე, მოდავე. მერმე მან გლახაკმან თქვა: ეგ ასეთი მაცილობელი კაცია, თუ ამ ტყავ-კაბასაც არ შემომეცილება, ნახათოი (საბა).

მაცხოვარ-ი ძე. სიცოცხლის მომნიჭებელი, მაცოცხლებელი - „იესო ქრისტეს ეპითეტი“ (ქეგლ). საკრველთა ცოდვისათა განშეთეს დღეს მაცხოვარი (ი. მტბ.). განვადიდით კვლავინდებურად მაცხოვარი და შეუფე ჩვენი (ფსალმ.). „საბარალო არის ის (= ამქვეყნის უარმყოფელი) და შემცდარი, რადგან არ იცის, თუ ქვეყნიურად რად მოგვევლინა ჩვენ მაცხოვარი“ (აკაკი).

მაცხოვრება სიცოცხლის მინიჭების ძალა, უნარი, - მაცოცხლებლობა. [უფალო], კვლავ განმახარე შენმირი მაცხოვარებით (ფსალმ.). „ყავ სასწული, რათა იხილონ ერთა ამთ მაცხოვარება შენი“ (ნინო).

მაძახურა „ავი სული“ (თ. ვას., ნ. შარაშ, XI კლ.). „რაი მაგდის, მიწია, რა?.. მაძახურა თუ შეგეყარა ჯიხზე მენადირეს?“ (ქ. გამს.).

მანვევარ-ი მიმწვევი, მიმპატიყებელი, მოპატიყე. [უსაქმო კაცს] მოუვიდა სხვა მექორნილის მანვევარი (საბა).

მაჭანკალ-ი საქორნირო წყვილის შემხვედრებელი, გამრიგებელი, - შუაკაცი, მაშვალი. უშველა ღმერთმა [ლუარსაბს] და ერთს დღეს მაჭანკალიც გაუტყვირა (ილია). [თომსალ-მაქო] ავშიაც გამოსადევი იყო და კარგშიაც და მასთანაც განთქმული მაჭანკალი (აკაკი). გაძვრა-გამოძვრა მაჭანკალი; ნამალევიდ შორიდან დაანახვა ქალი (ნ. ლორთქ.).

მაჭარი-ი შუშხუნა, ტკბილი, დაუდულარი ღვინო. დაუდულარს მაჭარს სარქველი არ დაეხურება, ჭურჭელს გახბეთქავს (ილია). დაიწურა ყურძენი, დაძულდა მაჭარები (ილია).

მაჭახელა კუთხ. „კაჟიანი თოფი“ (ქეგლ). გაეშარდა დამბაჩა, მაჭახელა. აჭიჭყინდა ზურნა (ნ. ლორთქ.).

მაჭლეურ-ი კუთხ. იხ. ხელეური. „მაჭლეურს ნამი აღარ შეჰყევება“ (ვაჟა).

მაჭრობა მაჭრის დუღილის დრო, შემოდგომა. მხიარულმა მაჭრობამ თავისი დრო მოჭამა და მიჩუმდა (ილია).

მასხარობელ-ი 1. კარგი ამბის მომტანი. ვინაც მოჰკლავს ბაყბაყანსა, ჩემი შუბი ალალ მისი; ვინც მასხარობლად მომივა, ჩემი ხმალიც ალალ მისი (ზღაპ.). 2. ქორნილში პირი, რომელიც ოჯახს აუნყებს, რომ მეფე მაყრებით მობრძანდება. ჩიტივით შემოფრინდა იარაღში ჩამჯდარი... ყმანვილი,

რომელმაც დაძაბებასთან: „მეფე მოდის, მახარობელი ვარო!“ ერთი-ორჯერ ჩამოუარა... ცხენით აივანს (დ. კლდ.). ამ დროს გაეარდა დაშბაჩა, ისმის ხმა: მახარობელი, მახარობელი (გ. ერისთ.).

მახარობელა ბუზი ერთგვარი, დიდი, ფერადი. [მასწავლებელს] ბუზის ეწინაა და, მახარობელას რომ ბზული დაეწყოს, იმას გული უწუნდა (აკაკი). [მონაფე] მოიყვანდა... მახარობელას და ჩუმად გაუშვებდა კლასში (აკაკი).

მახე ფრინველის, ცხოველის მიტყუებით დასაჭერი მონყობილობა. მელა მახეში გაება და თავი მოიმძინარა, - ეგებ სიზმარი იყოსო (ანდაზა).

მა-პ-ხელე იხ. მოხელავს.

მახვენარი-ი მლოცველი, მსხვერპლშემნირველი (ხატისა). მახვენარი საკლავს გადასცემს დასტურს (კ. გამს.).

მახვილ-ი ხანჯლის მსგავსი საბრძოლო იარაღი. გლესავ და გლესავ, მახვილო, ფოლადო ჩემო რკინაო დროა, ამოდი ქარქაშით, აღარ გაქვს ან მანდ ბინაო (აკაკი). [მამულის] სადიდებლად ჩვენც შევპხედით უშიშრად ათასს მახვილსა (გ. ორბ.). ლტოლვილი ურემს მოუძღვება ქერივი, ჯოხის ნაცვლად ებჯინება მახვილს (ს. ჩიქ.).

მახვრალ-ი ძვ. ოხვრით მყოფი, სევდით მოცული, დადარდიანებული, დანალვლიანებული, დამწუხრებული. რა ვარ ან სოფლად დაშთენილი უსაგნოდ, მარტო, ჭკუით ურწმუნო, გულით უნდო, სულით მახვრალი?! (ნ. ბარათ.). ბოლოს, მახვრალმან [მეფემ] უბრძანა მსაჯულს: „...შენ უწყი ქართლის ან ვითარება“ (ნ. ბარათ.).

მახრწველ-ი ძვ. თავის ამრიდებელი, გვერდის ამვლეელი, უგულუბელმყოფელი. „კეთილ არს განზრახვა ეგე თქუენი..., არამედ მე თანამონანილე მყავთ გულსმოდგინებასა მავას, რამეთუ არა ვარ მახრწველ კეთილისა“ (გრ. ხანძთ.).

მახტა „ძვ. ნლიური სახელმწიფო ფულადი გადასახადი კომლზე“ (ქეგლ). შეიდის წლისა მამაჩემმა დიდყურაანთ დამიყენა მოჯამბარედ და ამ ხუთი წლის განმავლობაში მამაჩემი ჩემის ჯამაგირით იხდის მახტას (ვაჟა). ჩვენ უნდა შეგვენახა ის ჯარები, რომელიც საქართველოში იქნებოდა და ცოტაოდენი მახტის მაგიერი ხარჯი გვეძლია მათთვის (ა. ყაზბ.).

მაჯლაჯუნა ხალხის წარმოდგენით საზარელი არსება, ავი სული, რომელიც აწევს ადამიანს და სულს უხუთავს, ახრჩობს. სახეზე მას (= ქეთოს) აშკარად დაეტყო შემცირება იმ საშინელი მწუხარებისა, რომელიც აქამდის მაჯლაჯუნასავით აწეა მის გულსა (ი. გოგებ.). აუზნიანმა სიზმრებმა ცივს ოფლში გასწურეს [თიუმურაზი], მაჯლაჯუნამ სულთქმა შეუკრა (მ. ჯავახ.).

მაჰმადიანი-ი მაჰმადის სარწმუნოების, ისლამის მიმდევარი, მუსულმანი. არ ეკადრება საქრისტიანოს, რომ გულგრილად აიტანოს მაჰმადიანების მდელიდურობა (აკაკი). „არა, აქ მაჰმადიანი აღარ არის! ხომ გაიგონე, რომ ქრისტიანად ვყოფილვარ დაბადებულ“ (აკაკი).

მაჰმადიანობა მაჰმადის სარწმუნოება, ისლამი, მუსულმანობა. ლეკები მტრად გაუხდნენ ქართველებს მას შემდეგ, როდესაც მაჰმადიანობა მიიღეს და საქართველომ მართლმადიდებელი რუსეთისაკენ გაინია (ი. გოგებ.).

მაჰმადს გაუგზავნის მუსლიმანთა ღმერთის - ალაჰის მოციქულ მაჰმადთან გაისტუმრებს, - მოკლავს. „ჰასანი ხომ მაჰმადს გაუგზავნე, შენ კი... გადამირჩი, თურმე ბედი გწყალობს“ (მ. ჯავახ.).

მბობარი-ი მამამბობელი, მთხრობელი. მოიგონებდით ყარობს მგოსანსაც, თქვენდა მბობარსა (ნ. ბარათ.).

მბრძოლ-ი ძვ. მტერი, მონინააღმდეგი, ეშმაკი. ქრისტეს მბრძოლთა მათ ესრცთ ყვეს (პაბო). მბრძოლი იგი წმიდათა... ბელიარ ხედვიდა... ამათ წესთა (გ. მთაწმ.).

მგბარი-ი მოხარშული. „გახსოვს მისი სუფრა?! ...რა მწვარი თუ მგბარი!“ (ე. ბარნ.).

მგელკაც-ი დაუნდობელი, სისხლის მსმელი, მხეცი (ადამიანი). რას ვიფიქრებდი, ...თუ [უაწისტები] ასე მგელკაცები იყვნენ (კ. ლორთქ.).

მგზავრ ძვ. გზაში, გზადაგზა, გზად მიმავალი. ნეტარი მამა გრიგოლ... შთაშოვილდა ხანძთას და მგზავრ სლვასა ზეპირით წმიდისა მამისა ეფრემის თქუმულთა საკითხავთა იტყოდა (გრ. ხანძთ.). და მგზავრ სლვასა მათსა პრქუეს ნეტარსა გრიგოლს სანატრელთა მათ თოდორე და ქრისტეფორე (გრ. ხანძთ.).

მგელჯიხვობა კუთხ. ბავშვების თამაში: ცომით გაკეთებული „მგელ-ჯიხვ-

ვებისთვის“ ისრის სროლაში შეჯიბრება. მგელჯიხვობას თამაშობდნენ ბალები, მშვილდ-ისარს ესროდნენ ცომისაგან ნაკეთებ ქანდაკებას (კ. გამს.).

მგლის თავზე სახარებას კითხულობდნენ ამაოდ შეაგონებენ, ასწავლიან ვინმეს. „მგლის თავზე სახარებას კითხულობდნენო!“ – „უჰ, რამდენჯერ გისხენებიათ ეგ სიტყვა!“ (ლ. მრელი).

მგლურ-ი დიდი ნაბიჯებით მძიმედ სიარული, ძუნძული. [მოხვეე] იჯდა ერთს პატარა მთის ცხენზედ, რომელიც... მგლურის ძუნძულით სასაცილოდ მოძუნძულებდა (ილია). [ცხენი] მიაჩაფჩაფებდა იმ გვარის ძუნძულით, რომელსაც მთაში „მგლურს“ უწოდებდნენ (ა. ყაზბ.). ერთი მთიული მგლურის ნაბიჯით შემოდოდა (ა. ყაზბ.).

მდაბალ-ი დაბალი სოციალური ფენის წარმომადგენელი, არადიდგვაროვანი, მდაბიო. ზოგადნი არიან გამდიდრებულნი, – განა რითა, ძმანო? – მდაბალთ ჩაგვრით, მტაცებლობით და ხეყვით (ა. ჭავჭა).

მდაბალი გულითა და გლახაკი სულითა ქრისტიანული რელიგიის მსახურის ეპითეტი, – თავმდაბალი, მორიდებული, მოკრძალებული. და ესრტთ მიიღის საზრდელი საგლახაკო ჯორცთა თვსთა განსამტკიცებლად ნეტარმან გრიგოლ, მდაბალმან გულითა და გლახაკმან სულითა (გრ. ხანძთ).

მდაბალი სიტყვთ ხმადაბლა. ნეტარი იგი მამია გრიგოლ და ზენონ სიტყვთა მდაბლითა ფსალმუნებდეს (გრ. ხანძთ).

მდარე უვარგისი, უხეირო, ცუდი. ამბობენ, რომ ოთარაანთ ქერივი, რაც უნდა მდარე მოსავალი ყოფილიყო, სამს საპალნეს ლეინოს მანც ვაჰყიდდაო ყოველწლიე (ილია).

მდგომარე იყო იდგა, იზრდებოდა (მცენარე). [მყვალნი] მდგომარე იყვნეს სამოთხესა მეფისასა (ნინო).

მდგმური სოფლისა ამ ქვეყნის, წუთი-სოფლის დროებითი სტუმარი, – ადამიანი. ვაჰ, სოფელსა ამას და მისთა მდგმურთა (ა. ჭავჭა).

მღევნ-ი გამდევნელი, გამძევებელი. და შენ, ჰე, ლეინოვ, ყოვლად ძლიერო, ...გულისჭირთ მღევნო, ნიჭო ციერო! (გ. ორბ.).

მდელო მწვანედ აბიბინებული მინდორი, ველი. აყვავებულა მდელო, აყვავებულან

მთები (ილია). იქ, ლბილს მდელოზე საწუგეშო ვინამე ცრემლით, იქაც ყოველი არე-მარე იყო მოწყენით (ნ. ბარათ).

მღუმარედ ჩუმად, უხმოდ, უსიტყვოდ. მხოლოდ ჰსჩანს, მთანი მღუმარედ აყუდებულან ცათამდის (გ. ორბ.).

მღუმარება უხმოდ, უსიტყვოდ, ხმაამოულებლად ყოფნა, – სიჩუმე, დუმილი. მუნჯად ეილოდა, ხმას არვის სცემდა, აღთქმული ჰქონდა მას (= ბერს) მღუმარება (აკაკი).

მღუმრიად ძე. იხ. მღუმარედ. [დუდაკაცი] მღუმრიად სულ-თქუმით დააღტობდა ფერქთა მისთა ცრემლითა და ითხოვდა კურნებასა (გრ. ხანძთ).

მღულარება ცხარე ცრემლით ტირილი, ტანჯვა, მწუხარება, წუხილი, ვარამი. „თქვენ რომ გმორდებით, მით ვვარგავ ხორციელ ნეტარებასო, ვერ ხედავ გულდაწყვეტილის მოხუცის მღულარებასო?“ (აკაკი).

მღლევარი ლუკმა საარსებოდ აუცილებელი საქმელი, დღიური ლუკმა, ლუკმა-პური. ჯაფის კაცი მიინც უღარბესი იყო, ...მღლევარ ლუკმისთვის იბრძოდა (გ. ლეონ).

-მე ძე. კითხვითი ნაწილაკი. „შე მეფეო ჩემო, ...სადათ-მე მოგელოდი, აღმოსავალით-მე ანუ დასავალით, ჩრდილოთ-მე ანუ სამხრით?“ (გრ. ხანძთ).

მეაბჯრე მეომრის საბრძოლო იარაღის მზიდველი, – საქურველთმტვირთველი. [საულმა დავითი] მეაბჯრედაც დანიშნა (ი. გოგებ.). ამ სიტყვებს ყური მოჰკრა მეაბჯრემ (ჯ. ქარჩხ., დ. ნერედ., თარგმ.).

მეზობირ-ი ძე. გზის გასაყარი, – გზაჯვარედინი. მოვხვდი კაცთა ვისმე სამთა, მიწვრად სხდეს მეზობირთა გზათა თანა (საბა).

მებრ მსგავსად, მიხედვით. რაჲ-იგი ვისნავთ კაცთა სარწმუნოთავან... თვთ მებრ მათ საქმეთავან (გ. მთაწმ.).

მებუხრე ბუხრის ამყვანი, ბუხრის გამმართველი ხელოსანი. ტარიელ გოლუას შვილი, ლევანი მებუხრე იყო (ლ. ქიარ.).

მეგონდოლე გონდოლის მმართველი, ნამყვანი, მენიჩბე. არხებზე ნაოსნობა გონდოლებით – ბრტყელძირიანი ნაევით წარმოებს. ნიჩბიანი მეგონდოლე ნავის ბოლოში – კიჩოსთან დგას (გ. დორ.).

მეგრ-ი მეგრელი, სამეგრელოს მკვიდრი. მესხი სწავლითა ქებული, გმირი იმერი

ზრდილობით, ...გურული, მეგრი მკვირცხლობით (გ. ორბ.).

მედავითნე „დავითნის (იხ.) მკითხველი; დიაკვანი“ (ქეგლ). „[თაბაგარი] მედავითნედ ყოფილა წმინდა კვირიკეში“ (ჭ. ამირეჯ.).

მედგარ-ი ძე. 1. „ავი, ბოროტი“ (ი. აბულა). მედგარმან აღიარა მტერისა მიერი იგი აღძრვაჲ (გ. მთაწმ). **2.** „ზარმაცი, მცონარა“ (ა. არაბ.). „ბოროტი მონაო და მედგარო!“ (მათე. 25).

მედგრობა ძე. ბოროტება, მზაკვრობა, ვერაგობა. თუ რაიმე შეგცოდეთ ვითარცა კაცთა სანუთროსათა და სოფლის-მოყუარეთა, მოგატყვენ და ნუ მოიჴსენებ მედგრობათა ჩემთა (შუშან).

მედიასაშუალებებ-ი საინფორმაციო საშუალებები: პრესა (ყურნალ-გაზეთები), რადიო-ტელევიზია, ინტერნეტი. [წიგნის] ფუნქცია მუდამ იქნება როგორც ცოდნის გადაცემა, ასევე სიამოვნების მინიჭებაც კი, ...ზოგჯერ ამ ფუნქციებს სხვა ახლად აღმოჩენილი მედიასაშუალებებიც შეასრულებენ (პ. რამ).

მედიატორე მოდავე მხარეების მეთვალყურე, - მომრიგებელი, შუამავალი, შუაკაცი. გაყრა ადვილი არის: ეცადენით სინდნით აღმოიჩიოთ მედიატორენი (გ. ერისთ.). ერთი მედიატორე ჩუმათ ეუბნება [პაულებს], რომ ქორი გაიყვანოს (გ. ერისთ.).

მედროშვე დროშკის (იხ.) ცხენების მატარებელი, მმართველი, გამრეკი. [არსენა] მედრანზე გამოვიდა, მიაძახა მედროშკესა (ხალხ.).

მედღეზალიე საქმის თავის ამრიდებელი, საქმის გადადების მოყვარული (კაცი). მედღეზალიე კაცსაო თოვილი მოადგა კარსაო (ანდაზა).

მეველე სოფლის ნათესების, ბალ-ვენახის მცველი. „ჩვენებთან ვენახში ჩვენი კამეჩი შეპარულა და მეველეებს დაუჭერათ“ (ილია).

მეზვეერობ-ს ძე. ასმენს, აბეზღებს, ენატანიობს. მღველმთავრების მოადგილედ ახუნდები გახდნენ და მსაჯულ-მოძღვრებად - მოლა-ყადები. ამან ყოველივემ ისე გარყვნა ხალხი, რომ ქართველი ქართველზევე მეზვეერობდა (აკაკი).

მეზვერე ვენახის მომვლელი. „სამნი განიძიანა: ერთი - მეზვერე, ქურდი ყურძნისა; მეორე - მკურნალი, ნაშლისა უმეტარი; მესამე - მსხემი უამებლო“ (საბა). „მეზვერემ მწვანი-

ლი მოიტანა?“ (ილია). ღვინოს სვამდნენ ერთ ვენახში მეზვერენი (კ. გამს.).

მეთავთავე მომკის შემდეგ მინდორში გაბნეული თავთავის მკრეფავი. საშინლად მეცოდებოდნენ „მეთავთავე ქალები“ და ბალები (გ. ლეონ).

მეისრე მოძე. რკინიგზის მომსახურე პირი, რომელიც მატარებელს (ლიანდაგს) მიმართულებას აძლევდა სპეციალური ხელსაწყოს („ისრის“) მეშვეობით. რეზიკომ გადაიარა რკინიგზის ლიანდაგი, გასცდა მეისრის ჯიხურს (გ. გეგ.).

მეკვლე ახალი წლის პირველი მიმლოცველი ოჯახში, პირველი მომსვლელი. || ფიგურ. ჩვენი მეკვლე მშვიდობაა (ი. გრიშ.).

მეკობრე მძარცველი, თავდამსხმელი, ყაჩაღი. „მეფეთაგან სამს ევედრებიან მოგზაურნი: მეკობრეთაგან მორჩენასა, ზვერის ნესად აღებასა, ფუნდუკთა უშულართა დგომასა (საბა).

მეკურტნე ბარგის მზიდავი, მტვირთავი რომელსაც საგანგებოდ გაკეთებული - საზურგე (კურტანი) ჰქონდა ბარგის დასადებად. მეკურტნეები, ცხენები და ხარკამეჩები ბინებიდან ბინებში ავეყვეულობს ზიღვით დაიქანცნენ (მ. ჯავახ.).

მელი-ი ძე. მელა. მელი შავად შეღებილი შეიქმნა (საბა). მელი სოროსაკენ გაუძღვა (საბა).

მელი-ა მელიოდები, მიმელი. ან წავალ შეც თქვენთანა, სად ძმა მიცდი და მელია (დ. გურამ).

მელქიორ-ი „სპილენძის შენადნობი ნიკელთან, ჰგავს ვერცხლს“ (ბ. სულაკ., თ. ქიტოშ., VII კლ.). ყველა მათგანს ძველებური ტურტელი და მელქიორის დანა-ჩანგალი ჰქონდა გამოტანილი (ზ. სამ.).

მემთვრალე ძე. „ლოთი, ღვინის მსმელი“ (დ. ჩუბინ.). მოკვდა კაცი იგი (= დიდვაჭარი) და შვილი მემთვრალეთა და ღვინის მსმელთა თანა ილხენდა (საბა).

მემთვრალეობ-ს ლოთობა. „ეგოდენი ქონება რად გარდააგე?.. ახლა ჩემი ისმინე და ნულარ მემთვრალეობ“ (საბა).

მემრონლე ძე. მრონეულის (იხ.) მცველი, - მენახირე, მეძროხე. კულად იყვნეს მათვე ადგილთა მწყემსნი ცხოვართანი და მემრონლენი ზროხათანი (ნინო).

მენახირე საქონლის, ნახირის თვალყურის მდევნებელი საძოვარზე, - მწყემსი. ალიონზე ისევე ისე გაისმის მენახირის შოლტის ტკაცუნი (დ. *შენგელ*).

მენელსაცხებლე სურნელოვანი ზეთების, მალამოების დამამზადებელი. „მაშინ სადამე ვიყავ თვთ მენელსაცხებლე კეთილად შემზადებულ სულნელთა მათ საცხებელთა (პაბო).

მენიჩბე ნავის წამყვანი, ნიჩბების მომსმელი. თითოეულ ნავზე სამი კაცი იჯდა - მენიჩბე, მეჩირალდნე და „მოდგაფუნე“, რომელსაც ხელში უშველებელი კეტი ეჭირა (კ. *ლორთქ*).

მენცარი აქ: კუდიანების უფროსი. უბელო მგელზე იჯდა მენცარი და კუდიანების ფერხულს მართავდა (ლ. *ქიაჩ*).

მეორედ მოსვლა ბიბლიური გადმოცემით, ქრისტეს ხელახლა მოვლენა დედამიწაზე ცოდვილთა განსასჯელად, - განკითხვის დღე. მელანომ ლომილით ნაიჭურჩულა: „მეორედ მოსვლამდისაც ნუ გამოგვიძებიაო“ და გამოტრიალდა სუფრისკენ (აკაკი). [მზრდელი] განკითხვის დღისა და მეორედ მოსვლის საშინელებას უხატავდა უცნაურის ენამზებობით (კ. *გამს*).

მეორძლე ძე. ორძალის (იხ.) დამკვრელი. [გლახაკმა] ორძალი კარგა იცოდა და უკრედიის ხოლმე და იმღერდის. გაგზავნა მან კაცმან (= მუშა კაცმა) კაცი მეორძლე (საბა).

მეოტი ძე. გაქცეული; გამდგარი, თავგარიდებული. მას ჟამა იყვნეს ვინმე იერუსალმს მონაწილე ნეტარისა გროგოლისნი კაცინი შუენიერინი..., შეძიებულნი სასუფეველისნი და მეოტი დიდებისაგან ამის სოფლისა (გრ. *ხანძთ*).

მეოტ-ჰყოფ-ს ძე. გააქცევს, აიძულებს გაიქცეს. და ვითარცა იხილა პიტიახშმან ამბოხი იგი და ტირილი მამათა და დედათა, მოხუცებულთა და ყრმათა, მკედრ მიმოდასდევინი და მეოტ-ჰყოფნ მათ ყოველთა (მუშან).

მეოტად წარიქცევს გაქცეულს სდევს, დაედევნება. [თორნიკ] აოტა სკლიაროსი და ვიდრე სპარსეთამდე მეოტად წარიქცია (გ. *მთანმ*).

მეოხ-ი შემწე, მფარველი. ველესასნაულობდეთ ჳსენებასა... მონამისასა, რომელი... მეოხად ჩუენდა ქრისტემან მოგუანიჭა (პაბო). ესე ახოვანი (= ზენონ) შემდგომად მიცვალებისა მეოხი არს ჩუენი საუკუნოდ უფლისა

მიმართ (გრ. *ხანძთ*). [ფერემ] გარდაიცვალა და მიიწია სიხარულით ნინაშე ქრისტესსა და ჩუენ მორწმუნეთათს მეოხ არს უკუნისამდე (გრ. *ხანძთ*).

მეოხ ეყოფის შემწეობას გაუნევს, დაეხმარება. „მინდაო მარიამ, მეოხ გვეყავ ჩვენ“ (ნ. *დუმბ*).

მეოხება ძე. დახმარება, შემწეობა, მფარველობა, მზრუნველობა. და ან სულითა ბრწყინვალენი იარებენ დაუსრულებელსა ნათელსა შინა და მარადის ჩუენთვის მეოხებასა ჰყოფენ (გრ. *ხანძთ*). ყოვლადვე ძალგიც შენვენა ყოველთა, რომელნი ლოცვათა შენთა ესვენ და მეოხებასა შენსა მოვლტინან (გრ. *ხანძთ*).

მეოხებით დახმარებით, შემწეობით, წყალობით. მეოხებითა... ყოველთა ნმიდათათა მაცხოვრებს ჩუენ უფალი ყოველთა მორწმუნეთა მისთა (გრ. *ხანძთ*).

მერან-ი სწრაფმავალი ჯიშინი საჯდომი ცხენი. მირბის, მიმადრენს უგზო-უკელოდ ჩემი მერანი (ნ. *ბარათ*). „[მეფე] მერანთა ანუ თოხარიკთა ცხენთა ჯდეს, გინა ეტლითა ვიდოდეს“ (საბა). მერნებო, ველურ ფლოქეებით მინა ამაოდ დატორეთ (ლ. *ასათ*).

მერდინ-ი შინ ნანარამი აბრეშუმის ქსოვილი. „მერდინი... სახლში იქსოვებოდა“ (გ. *ლონ*). შემოვიდა ორი დეკანოზი, რომელთაგანაც ერთი ეჭირა ხელში მერდინის დროშა, მერდინსაც - ვერცხლის ჯვარი, მერდინშივე შეხვეულა (ა. *ყაზბ*).

მერიქიფე სუფრაზე ღვინის მიმტანი და სასმისებელი ამსესები. „თეკლა-ბიჭო, ნადი, მერიქიფეს დოქი ჩამოართვი და ფშაველებს ღვინო შენის ხელით დააღვივინე ყველას საითათოდ (ვაჟა).

მერიქიფობა მერიქიფეს მოვალეობა, სუფრაზე ღვინის მიტანა-დასხმა. [თეკლა-ბიჭმა] მერიქიფობას თავი დაანება (ვაჟა).

მერუე სარწყავი წყლის გამანანილებელი, თვალყურის მდევნებელი. „ჩაეუფდებ [წყალს] ჩემს სიმინდში, ...ერთი კვირა, თან დავედე მერუეებსა“ (ს. *მგალობ*).

მერჩოლ-ი ძე. თავს დამსხმელი, მტრობის გამწევი. [მამაცი] ვერ გაუმარდნენ... ნება ყვეს თვისთა მერჩოლთა, არვინ ინება რჩოლანი (დ. *გურამ*). „შენ მემეღლიმც-ა, რაც უფალი სატებო გაუჩენია, შენი მერჩოლი ცოცხალი ერთიც ნუ დაურჩენია“ (ვაჟა).

მერწყულ-ი ძე. „წყლის მზიდავი“ (საბა).
[კაცი] მერწყულად დადგა, დღივ და ღამივ
წყალსა ზიდევდა (საბა).

მესანოლე ძე. „სანოლის მნე“ (საბა),
მეფის საძინებლის გამგე. ჩამობნულ-
დება თუ არა, [მეფე] სათლებს აანთებინებს
მესანოლეს და გამოთენამდე ბოლთას: სცემს
საძინებელში (ი. ქანრ.)

მესერ-ი სარის ან ფიცრების ღობე.
„დაბალი მესრით შემორტყმული ადგილი ხომ
გინახავს ჩვენის სახლის ნინ“ (ილია). ჩაი-
ნახავდით მესრის იქეთ, ეზოში მოფუსფუსე...
ქალს (ნ. ლორთქ.). [ტარიელმა] აღვირის თავი
მესრის ნევრზე შეავდო (ლ. ქიარ.).

მესვეურ-ი ყანის მკაში (თოხნაში) მუშე-
ბის მეთაური, წინამძღოლი. „[დავითი]
განა... გაჭირვებულა, [რომ] გლეხობა ჩაიდი-
ნოს და მესვეურით მკაში ბეგრის ხალხთან
ოფლი ინუროს“ (ილია).

მესიამხსნელი (ქრისტეს ებითეტი). ფრიად
ცოდვილმან ანუკამ დაენერე ესე ლექსა, ჩემთ-
ვის შენდობას ბრძანებდეთ, ვისც განამსო ქრისტე
მესია (ა. ბატონიშვი.). მესიაკონ-ი ავი სული,
მანენე, ჭინკა. დაფრთხენე კუდიანები, მზა-
კერები და მესიაკონები (ლ. ქიარ.). ხის ნევრზე
ერთი ვინმე მესიაკონი შესკუპებულიყო და ბუს
თვალებით ვასცქეროდა... ხალხის... მოძრაობას
(ლ. ქიარ.).

მესისხლე სისხლის ღვრის მოყვარული,
მოსისხლე, სისხლისმღვრელი. აზონ
იყო კაცი ძნელი და მესისხლე (ლ. მროვ.).

მესტი-ი მსუბუქი, თხელძირიანი ფეხ-
საცმელი ცხვრის ტყავისა. „თეთრი მეს-
ტები გეცვა“ (ნ. ლორთქ.).

მესტივირე სტივირის დამკვრელი. შაირ-
სიტყვითა მესტივირემ ღმერთი მალაღი ახსენა
(ხალხ.). გზა არევია მაგ შენს ტკბილ ჩანგსა,
მესტივირე, ოქროს დარბაზებისა (ი. ევდ.).

მესტუმრე სტუმართმოყვარე, მასპინძე-
ლი. და იყო იგი (= მამაჲ გრიგოლ) მზიარულად
მესტუმრე და გლახაკთ-მოლუანე (გრ. ხანძთ.).

მესტუმრეთუხუცესი-ი ისტ. მესტუმრე-
ბისა და მეძღვნეთა დახვედრა-მიღე-
ბის თადარიგის დამჭერთა უფროსი.
[მეფემ] გაგზავნა მესტუმრეთ-უხუცესი და
[ჯუშმბერ] არც მით მოვიდა (საბა).

მეტანია [ბერძ.] ძე. მუხლის მოყრა და
თავის მინამდე დახრა ლოცვის დროს.
ეკვირნე გულმზურვალედ ლოცულობდა,

რამდენჯერმე მეტანია გააკეთა და გულმოდ-
გინედ პირჯვარს ისახავდა (დ. კლდ.).

მეტის-ი ინდიელისა და ევროპელის
შვილი. მეტისის დანა რალაც მაგარ საგანს
მოხვდა (გ. ყიფშ. თარგმ.).

მეუდაბნოე უდაბნოში მცხოვრები ბერი,
– განდევილი, მწირი. მეუდაბნოემ იქვე
კუთხიდამ მოზიდა შეშა, ცეცხლი აანთო
(ილია). მეუდაბნოედ მიდიან საქრისტიანო ყო-
ველ მხრით და იქ იჩენენ სავანეს სასოებით
და ცრემლის ღვრით (აკაკი). „წმიდანო მამანო,
ეპისკოპოსონო და მეუდაბნოენო, იცით ყოველ-
თა კანონი შჯულისაჲ“ (გრ. ხანძთ.).

მეუფე 1. ძე. უმაღლესი ზეციური არსე-
ბა, – ღმერთი, უფალი. „განვისაჯნეთ მე
და ვარსქენ პიტიახში მუნ, სადა იგი არა არს
თუალღებაჲ ნინაშე მსაჯულისა მის მსაჯულ-
თასა და მეუფისა მის მეუფეთასა“ (შუშან).
განეადღოთ კელავინდებურად მაცხოვარი და
მეუფე ჩვენი (ფსალმ.). ესერა თვსთა თანა მო-
ვალს ქრისტე მეუფე (ი. მტბ.). 2. მაღალი
საეკლესიო პირის წოდება. თუ ეს ყოვე-
ლივე მართალია, მეუფეო, თქვენი თანამდებო-
ბრივი ღირსების გადარჩენა ამასლა შეუძლია
– შეურაცხმყოფელი დაუყოვნებლივ უნდა გა-
ვიდეს შეურაცხყოფილი ქვეყნიდან (დ. ყიფშ.).

მეუფება ძე. ბატონობა, ძალაუფლება,
გამგებლობა. ფამსა ამას ოდენ მეუფებისა
ისმაიტელთასა დიდებასა შენ ნუფსით სიმდაბ-
ლჳ ქრისტესსთეს აღირჩიე (ჰაბო). მეუფებითა
სუფევისა შენისათა, ღმერთო, უშრომელად
დაჰბადენ დაბადებულნი და ჳლმწიფებით
განმგებელ ხარ ყოველთა ქმნულთა შენთა
(გრ. ხანძთ.). || ფიგურ. სად მეუფება ჭჭა-
ქუხილსა, ყინულს და ქართა მხოლოდ ჰმთენია
(ილია).

მეუფროსე ვინც უფროსობს, ყველა-
ფერს თვალყურს ადევნებს, მეთაუ-
რობს. სოფლის მეუფროსე ციციკორე გმინა-
ვდა, ...ტვინი გაუფიცხდა (გ. ლეონ.).

მეფე ძე. პატარძლის საქმრო, – სასიძო.
„სიძე მოგდისთ“... მიკირტუმ მიეგებება მეფეს
და აკოცებს... „კნიაზ, სიძეჯან, ეს გახლავთ
თქვენი სიდედრი“... მეფე მიესალმება სიდედ-
რსა (გ. ერისთ.).

მეფიონ-ი ქორწილის მეფე – სიძე თავი-
სი თანმხლები პირებით – მაყრებით,
– მაყრიონი. რამდენიმე დღის შემდეგ ხარა-
ნაულების მთაზედ შედიოდა მეფიონი, რომელ-
თა შორის ელგუჯას თავის საცოლვე მზალთო
იცნობდით (ა. ყაზბ.).

მეფორნე ფორნის მმართველი, ნამყვანი. მეფორნემ შოლტი მოუქნია.. ცხენმა ნამოდგომა სცადა (ა. სულაქ).

მეფსალმუნე ფსალმუნების, საგალობლების მთხველი, – იგულისხმება ებრაელთა დავით მეფე. ეს მწუხარე... სიტყვები მშვენიერ ლექსად იღვრებოდა მეფსალმუნე მეფის ბაგეთაგან (ი. გოგებ). იყო ის ერთი უფალი გლახაკთა ნუგემის-მცემელი, მეფსალმუნე და მეტყველი, ღვთის ქებით ბობნთა მცემელი (დ. გურამ). || **ფიგურ.** ვერხვი არის ფერი ვეფხვის, მეტყველი და მეფსალმუნე (ს. ჩიქ).

მეფუნდუკე ძე. ფუნდუკის (იხ.) გამგებელი, პატრონი. გზას გადასავალსა ერთი კარგი ფუნდუკი აუშენათ და მუნ ერთი მეფუნდუკე იდგა (საბა).

მექონი ძე. მეკონე, პატრონი, მფლობელი, მესაკუთრე. [ლუარსაბს] მდღარიც უნდოდა, კაი გვარიშვილიც და მზეთუნახავიცა. ამაების მექონი ქალი ჩვენში ძვირია (ილია).

მეყი ძალიან ცოტა ხანი, – ნუთი, ნამი. **მეყსა შინა ძე.** ერთ ნუთში, ერთ ნამში, უცბად. „ვპოვნებდი მეყსა შინა სულთა აღმოსლევასა“ (გ. მთანმ).

მეყსეულად ძე. იმავე ნამს, – უეცრად, ანაზღავეულად. მეყსეულად გამორჩნდა დასავალით ღრუბელი (ნინო). „მეყსეულად ვიყნოსე სული სულნელებისა“ (გ. მთანმ). და მეყსეულად იხილეს წმიდა იგი (= მამია გრიგოლ) მომავალი კარაულისთა შორის კრებულსა მას მამათსა (გ. ხანძთ).

მეში უხარისხოდ დამუშავებული ცხვრის ტყავი. ნუ მავლევ ქვეყანაზედა გაცივებულის ლეშითა, თვალებში მადლდაკარგულსა, შუბლზე გაკრულის მეშითა (ვაჟა).

მეშვიდე ცას შეაჩერებს თვალებს იოცნებებს. დაე, ზოგიერთმა უნაყოფო ხელოვნების სახელითა უკუარიდოს პირი თავის ხალხის ცხოვრებასა, მეშვიდე ცას შეაჩეროს გაბეცებული თვალეები და ბუღბულსავით უაზრო სტვენა დაიწყოს (ილია).

მეშულღე ხელოვნ. მოქიშპე, ჩხუბის ამტენი, მოჩხუბარი. ჩხუბის ამბავი მოიტანა მთვრალმა დასტურმა. ხევისბერებმა ამაოდ გამოიტანეს ხატის დროშები, მეშულღენი ვერ გააზავეს (კ. გამს).

მეჩეთი მაჰმადიანთა სამლოცველო. სარსელები არაფერს... იხურებდნენ იმისათვის,

რომ აქ მეჩეთი აუშენებნათ (მ. მგალ. თარგმ.). **მეჩირალდნე ჩირალდნის დამჭერი, მიმნათებელი, მიმშუქებელი.** თითოეულ ნაეზე სამი კაცი იჯდა: მენიჩბე, მეჩირალდნე და „მოდგაფუნე“ (კ. ლორთქ).

მეჩონგურე ჩონგურის დაკვრის ხელოვანი, ჩონგურის დამკვრელი. მწერლისათვის სიბრალული და თანაგრძნობა იგივეა, რასაც თითები წარმოადგენს ოსტატ მეჩონგურესთვის (მ. ჯავახ).

მეჩხერი თხელი, იშვიათი, (ტყე, კბილები...). მეჩხერ ტყეში სახლი იდგა (გ. რჩულ). ძლივს ბოლავდა მეჩხერ კბილებს შუა გარჭობილი ჩიბუხი (გ. რჩულ).

მეცით ძე. მომეცით, მოგვეცით. „შვილნო, დრო მეცით მე და ძმათა ჩემთა ვიდრე შუადღემდე, რაითა წმიდასა შინა ეკლესიასა ვყოთ ვედრება იწინაშე ქრისტესა“ (გ. ხანძთ).

მეციხოვნე ციხეში მდგარი მცველი ჯარის წერი. მეციხოვნეებს ვილაც... ბიჭი შეეპყროთ (რ. ინან).

მეცნიერი ძე. 1. მცნობი, ნაცნობი. რომელიც პხედვიდეს მას (= პაბოს) ქრისტიანენი და მეცნიერნი მისნი. ცრემლოოდეს (პაბო). **2. მცოდნე, განსწავლული.** [პაბო] მრავალთაგან შჯულის მეცნიერთა იკითხავნ და ისწავებნ (პაბო). ქუეყანისა ჩუენისა ერისკაცი ვინმე წიგნთა საღმრთოთა მეცნიერი და ენათცა წერითილი მიინოს იერუსალმჲმად (გ. ხანძთ).

მეძავი ცუდი ყოფაქცევის ქალი. „შენმა ძემ მთელი თავისი ავლადიდება მეძავეს გადააგო“ (ლუკა, 15).

მეძებარი სანადირო ჯიშის ძალი, რომელიც ეძებს ნადირს. ვისაც კარგი ხმა ჰქონდა და მოყვება შეეძლო, ისინი ვითომ მეძებრები იყვნენ (აკაკი). მეძებრები მაჩვს ნაწყენდნ და სოროს ველარ გაამორეს (ნ. ლორთქ).

მეძვირე ძვირის, ცუდის, აუგის მთქმელი (ვინმეზე). მეფეს მოახსენეს, ...ეს ორი კაცი თქვენს ძვირშიაო. მეფემ დაიჭირა ის ორი კაცი და მართლაც მეძვირეები გამოდგნენ (აკაკი).

მეძიებელი ძე. რამის მოპოვების მცდეელი, – მძებნელი, მაძიებელი. მას ჟამსა იყვნეს ვინმე იერუსალმჲს მონაფენი ნეტარისა გრიგოლისნი... მეძიებლნი სასუფეველისანი (გ. ხანძთ).

მენამულ-ი ნითელი. წამით მომეჩვენა, თითქოს მზის მენამულ მუქში გახვეული მღვდელი თავადაც მზესავით აფრქვევდა სხივებს (ჯ. ქარჩხ.).

მენვრილმანე ძე. ნვრილმანით (ჩითი, ძაფები, საპონი, სავარცხელი) მოვაჭრე. ქალს შეეძლო მენვრილმანისაგან... ყვიდა თავიჩითი საკაბე თუ ბამბაზია (გ. ლეონ.).

მენინავე ჯიხვი ჯიხვების ჯოგის წინამძღოლი, მეთაური. შესდგა მენინავე ჯიხვი კლდის პირად, დაპკრა რქები ტინს და გადაეშვა უფსკრულში, ზედიზედ მიჰყენენ დანარჩენებიც (კ. გამს.).

მენლე ხეხილი, რომელიც წელგამოშვებით ისხამს. ქვენამ დაუბერა, მენლე ვაშლის დაღვერილი ფოთლები შეარხია (რ. ჭეიშ.).

მენყერ-ი ერთიანად მონყევტილი და ზევაად წამოსული მიწის დიდი ფენა. მენყერი მენყერს, ლანქერი ლანქერს, კლდე კლდეს ასდება, ზევაეს ლუპავს ზევაი (ტ. ტაბ.).

მეჭონე ჭონაზე მოსიარულე. ერთხელ... მოვიდენ ჩვენსა მეჭონეები და დაინყეს „ჭონა“ (აკაკი).

მეჭურჭლე ძე. საგანძურის, საჭურჭლის მცველი, ზედამხედველი, მეთვალყურე. „სახლისა ჩუენისა მეჭურჭლე ქალი იყო და ყოველი მონაგები ჩუენი ჳელთა მისთა იყო“ (გრ. ხანძი.). მეჭურჭლეთა სამამხლე ქონი და ალყა შემოზიდეს დარბაზში (კ. გამს.).

მეხი გავარდება დაიჭეკებს, დაიქუხებს და ცეცხლებს გაყრის (დადებითად და უარყოფითად დამუხტული ღრუბლების შეჯახებისას). გავარდა მეხი და დაუშინა სეტყვა (ნ. ნაკაშ.).

მეხი დაატყდება მეხი დაეცემა, ელექტროდენი დაპკრავს მეხის გავარდნის გამო. ყოველ ნერგს იქნებ დაატყდეს მეხი (ი. აბაშ.).

მეხის ტეხა მეხის დაეცემა მეხის გავარდნის გამო, ელექტროდენის დაკვრა. [ხელმწიფის] შიში და ზარი ესრეთი განფენილი იყო პირსა ყოვლისა ქვეყანასა, მეხის ტეხისა უსაზარლესად მოაჩნდათ (საბა).

მეხის ტეხილი მეხის გავარდნა, მეხის დაეცემა. გაეზაურა ტყე მეხის ტეხილს (გ. ტაბ.).

მეხამრიდი მეხის განმმუხტველი მონყობილობა, მეხის ამრიდებელი, ამ-

ცილებელი, - მესხარიდი. || ფიგურ. გიხაროდეს, დრომა შენი მზეობს ომის მესამრიდად (შ. ნიშნ.).

მეხბორე ხბორების მწყემსი. „ეგრე იყო, ეგრე“ - დაიძახა პატარა ბიჭმა მეხბორემ (ილია).

მეხვენა-მერთო იხ. ხვენს, ართავს. მან (= სოფელმა) დამიკვანძა მუხთალმა, მე რაცა მეხვენა-მერთო (დ. გურამ.).

მეხთამტეხ-ი მრისხანე, მუქარით სავსე. [ჩიკოტლა] ყვიროდა მეხთამტეხი სიტყვებით (გ. ლეონ.).

მეხრე ხარების მეთვალყურე, მამუშავებელი ხენაში, ლენვაში. მაშინ ეგე ხმა შენის სიძღერის... მღერა, ვით კენესა, სანყალის მეხრის, ...მხიარულ ხმებად გარდაგეცვლების (ილია). მებატონეები კი ჰფიქრობდნენ, რომ... გუშინდელი იმათი მეხრეები მბრძანებლებად გაუხდებოდნენ (ა. ყაზბ.).

მეხრეობა მეხრის საქმიანობა, მოვალეობა, მეხრედ ყოფნა. „შვილივით გამზარდა და უყვარვარ, კაცი გამომიყვანა მეხრეობისაგან“ (გ. ერისთ.).

მეხრმლე ძე. ჯალათი, ხმლით თავის მომკვეთი. [დუქამ] უბრძანა მეხრმლესა: „დღეს პირველად რომელი გამოვგზავნო შენთანა, ...მას თავი მოკეთე“ (საბა).

მეხ-ტატანი „მეხი და მეტეორი“ (IX კლ. ქრ. 1999 წ.). ზამთარ-ზაფხულ ყინვა, სიციხე, თოვლი, წვიმა მწყურნებთ მრწყველი, ელვაქუხილ, მეხ-ტატანი, ხორშაკ-სეტყვა ხილთ მბერტყელი (დ. გურამ.).

მეჯინიბე 1. ცხენების (ჯორების) მომვლელი. დაუძახა მეჯინიბეს და უბრძანა ჯორი წყალზე წაეყვანა (ლეგენდა). თავლიდამ გამორბოდა კიდევ მეჯინიბე (ილია). საბძლები კი მეჯინიბეებს ჰქონდათ მიჩენილი (აკაკი). 2. ძე. ცხენის ბუნების, ჯიშის მცოდნე, ცხენოსანი. ბაღდადის ხალიფა დია კარგი მეჯინიბე იყო და კაის ცხენს ძვირფასად იყიდდა (საბა).

მეჯლანე ფეხსაცმელების შემკეთებელი. „ტოლედელი მეჯლანის ქალი ვარ (ნ. ავალ. თარგმ.).

მზაკვარ-ი გაიძვერა, თვალთმაქცი, ცბიერი, ფლიდი, ვერაგი. აქ აქებენ ძვირსა მზაკვარნი სულნი (ა. ჭაფჭ.).

მზაკვრობა გაიძვერობა, თვალთმაქცობა, ცბიერება, ფლიდობა. [ახალ თაობას]

ღმერთი მზაკერობის და თვალთმაქცობის, ღმერთი უქმობის უარუყვია (ილია).

მზაკუვარება ძვ. იხ. მზაკერობა. ზედამდგომელთა ამათ ჩუნეთა... გარდაგულარძნენს რომელნიმე... მზაკუვარებით (პაბო).

მზარდულ-ი ძვ. გამზრდელი, აღმზრდელი. „და ან თქვენ, ძმანო თეოდორე და ქრისტეფორე..., ექმნენით ამათ (= არსენს და ეფრემს) მზარდულ კეთილ ნებისაებრ ღმრთისა“ (გრ. ხანძთ).

მზარეულთუხუცეს-ი ისტ. მზარეულე-ბის უფროსი. [ქოსამ] ასეთი საჭმლის კეთება დაიწყო, მეფე მის მეტს აღარას სჭამდა. შეუყვარდა მზარეულთუხუცესს (საბა).

მზე საშუადღეოდან გადაიხრება შუადღე გადავა, მზე დასავლეთისკენ გადაინეცს. მზე საშუადღეოდან გადაიხარა, სიო დაიძრა (ს. მგალობ.).

მზე ჩაუვარდება მზის დასხივებისაგან ავად ვაზდება, - დაისიცხება. ბევრჯერ დედაჩემი გამჯავრებია, მზე არ ჩავივარდესო (გ. ლეონ).

მზეს შესანყვეტი წყევ. სასიკვდილე. „თედორე დათვი იყო ხოლმე ჩვენი ქომავი და ისიც უპრამან გამოასალმა ნუთისოფელს მზეს შესანყვეტმა ბრუციანმა ესტატემ“ [ჩიოდნენ ფრინველები] (რ. ინან).

მზებნელ-ი ვისაც მზიანი დღე დაუბნელდა, - მკვდარი. „ეს კაცი ორჯერ ამდგარა მკვდრეთით, ორჯერ დამარხეს, ვითომ მზებნელი“ (გ. აბაშ).

მზეკაბა, მზეკაბანი ყანის ლივლივი ნიავის დაბერვაზე. აფერებულ ყანებზე დაუდგრომელი ნიავი შლიდა, აფენდა და აქანებდა მზეკაბას (გ. ლეონ).

მზერ-ს უმზერს, უყურებს, უჭვრეტს. მის (= პატარა კახის) შუქი თუმცა გვინათებს, მაგრამ ვეღარ ვმზერთ მისს სახეს (გ. ორბ.). და შორით გმზერ, კრძალვით მლოდე წყალობის (გ. ორბ.).

მზერა ცქერა, ყურება, ჭვრეტა. მიხარის - გიმზერ, ვნუხვარ და გიმზერ და ესრეთ მზერა მსურს სიკვიდლამდე (გ. ორბ.).

მზეუჭვრეტიტა მზესუმზირა. როგორც მზე მზეუჭვრეტიტასა, [მღვდელი] კაცის გულს ერთის ნახვითვე თავისაკენ მიიბრუნებდა (ილია).

მზენვია „პატარა ფრინველი წყალწყალების ოჯახისა“ (ქეგლ). ბუდეს აკეთებს მზენვია, პგრძნობს, ვაზაფხულის პირია (ვაჟა).

მზეჯავარა მზესავით მბრწყინავი, მოელვარე. სოფელმა ზღვიერის ცრემლით დაიტრია თავისი მზეჯავარა (გ. ლეონ).

მზეაობარ-ი გულზევიადი, ამპარტავანი, მედიდური, ქედმაღალი. ჩიკოტელა უსალმო, ... ცაღარუბლული კაცი იყო, ... მზეაობარი (გ. ლეონ).

მზეარე მზიანი, მზით კარგად განათებული ადგილი. იჯდეს ვეპ ზადიშით ციხის ჩარდახზე, მზეარეში ნინდასა ჭსოვდეს (კ. გამს).

მზიანი თვალეზი განათებული, გაბრწყინებული, გახარებული თვალეზი. [ლევანი] მზიანი თვალეზით შესცქეროდა მამას და ისე ეთავყვანებოდა შორიდან, როგორც შორნუნე - ხატს (ლ. ქიაჩ).

მზირ-ი ჩასაფრებული, მზვერავი, მოთვალთვალე. მაშინ წარვიდა [ანჩელი] მზირად ტყესა მას ხანძთისასა და მძვლიდ გარდაცემული ჯეღოთა აქუნდა (გრ. ხანძთ). შეიქმნა დიდი მტერობა, თქმა ერთმანეთის ძვირისა, ავაზაკობა, ქურდობა, გზებზედ დასხდომა მზირისა (დ. გურამ).

მზირალი ძვ. და კუთხ. მაცქერალი, მაყურებელი, მჭვრეტელი. [ციხის მცველებმა], ლამაზ ქალის მზირალთა, თავი იღორნეს, სრულ ითერნენ ღვინოთ (ილია).

მზირე იხ. მზირალი. ამა სოფლისა დიდი და მცირე არს ცვალებისა მზირე (ა. ჭავჭა).

მზისგულ-ი ადგილი, რომელსაც მზე კარგად ადგას, მზით გამთბარ-განათებული, - მზეარე. მზისგულზე მჯდარმა კატამ... [ცქიტოს] დაუთმო გზა (გ. რჩეულ).

მზიურ დღისით-მზისით, მზის ჩასვლამდე, დღის სინათლეზე, დაღამებამდე. მათია ჩამოვიდა შინა და მზიურ ქვეშესქენ გაემართა (ა. ყაზბ).

მზუაობარ-ი ძვ. ზვიადი, ქედმაღალი, გორიზი, ყოყორა. [გრიგოლ] არა იყო, ვითარცა ჭაბუკი, მზუაობარ (გრ. ხანძთ).

მზუარე ძვ. იხ. მზისგული. „პუნებით ერთგუამ არს ქუეყანა უდაბნოთა მათ... განწესებით დგას თქსა საზღვარსა უნოტიო, უხორმაკო... მზუარე“ (გრ. ხანძთ).

მთავარ-ი ისტ. უმაღლესი საერო ხელისუფლების პირი; მმართველი. და პრეტეს მთავრთა მათ... „აბა, მონია ჭამი ნინასანარმეტყუელისა დავითის თქმულისა“ (გრ. ხანძთ).

მთავარანგელოზ-ი „უფროსი, მთავარი

ანგელოზი; მიქელ-გაბრიელი" (ქეგლ). მოსულეებს თურმე მხოლოდ მთავარანგელოზის ხატი უნდოდათ (ლ. ქიაჩ.).

მთავარმართებელ-ი ძვ. მეფის ნაცვალ-ლი; მთავარი მმართველი, უმაღლესი პირი განაპირა მხარისა. „არა, მე წავალ გუბერნატორთან, მთავარმართებელთან, ხელმწიფესთან“ (გ. ერისთ.).

მთავრობა ძვ. მთავრის ხელისუფლება, მმართველობა, განმგებლობა. და ჟამთა მფლობელი იყო ამათ ქუეყანათა ღმრთის-მსახური ჯელმწიფე დიდი ბაგრატიონიანი - აშოტ კურაპალატი, კეთილად მორწმუნეს, რომლისა გამო დაემტკიცა ქართველთა ზედა მთავრობა მისი (გრ. ხანძთ.).

მთელი ჭკუა აქვს საღად აზროვნებს, სრულ ჭკუაზეა. „შენი რისხვა მქონდეს, თუ მაგას მთელი ჭკუა პქონდეს“ (გ. ერისთ.).

მთიებ-ი „ძვ. ყველაზე კაშკაშა პლანეტა, - ცისკრის ვარსკვლავი“ (ქეგლ). ბნელსა შინა მთიები... აღმოჰხდის და ცისკარი აღიღის (ნინო). [წმიდათა კაცთა] შორის ჟამთა ჩუენთა ბრწყინვიდა ჳეგსა მას მიძნადოროსასა დიდი იაკობ, ვითარცა მთიები შორის ვარსკულავთა (გრ. ხანძთ.). ამ წიგნიდან გაბრწყინდა ქართლის დიდი მთიები (გ. ლეონ.).

მთლივ ძვ. მთლად. „მე ვირემ გამოვცოხნიდე, ეს მთლივ შენთქამს და მე მშიერი დავრჩიო“ (საბა).

მთოვარე ძვ. მთვარე. აჰა, მთოვარეც ნელიდ შექსა, ვითა ნუგეშსა მოგვეფენს საშვებლად (გ. ორბ.).

მიაბუქებ-ს დადებულ თოვლს, ფოთლებს სიარულისას ჰაერში ფანტავს, ფოთლების, თოვლის კორიანტელს, ბუქს აყენებს. [ეთერი] მიდის, ...მიაბუქებს ჩამოხვევებულ ათასი ფერის ფოთლებს (რ. ინან.).

მიავადებ-ს (ვიწმეზე) კუთხ. დაავალეებს, დააკისრებს, მიანდობს (რამის გაკეთებას). დაუახლოვდი, გავიცანი ისინი, ვისი გაცნობა და დაახლოებაც ისე გულით მსურდა. თუ როგორ - ჩემი ნაწერების მკითხველებზე მიავადებ (ა. ყაზბ.).

მიავებ-ს მისცემს, მიაკუთვნებს, მიუზღავს, გადაუხდის. ორს მიავებს კაცს სანუთრო, არა ერთსა დანაჯერებს (დ. გურამი). „მიავოს მას (= ვარსქენს) უფალმან, ვითარ მან უყამოდ... უყავილი ჩემი დააქნო“ (შუშან.). შეილო, მიავე მშობელთა შენთა, რაე

იგი მოგავეს, რამეთუ თვნიერ მათსა შენმცა არა იყავ (გრ. ხანძთ.).

მიამიტ-ი უეშმაკო, გულუბრყვილო. როცა ასეთი ძლიერები და ასეთივე მიამიტები ვიყავით, ოდესღაც ჩვენც ვიცინოდით (რ. დარჩ.).

მიანიჭებ-ს მისცემს, უბოძებს, აჩუქებს, უძღვნის. [ჯელმწიფემან] მიანიჭა მამასა გრიგოლს და მოყუასთა მისთა დრამაი ათი ათასი (გრ. ხანძთ.). ნიჭი დიდძალი მიანიჭის მას (= მვედარს) სამართლად მეფემან (გრ. ხანძთ.).

მიაპირებ-ს „იქით მიმართულებას მისცემს, პირს მიაბრუნებინებს (რამისკენ...), - მიაქცევს“ (ქეგლ). „უკვდავების მოსახვეჭად მიგაპირებ მომავალსა“ (აკაკი).

მიასიკვდილებ-ს სიკვდილის პირას მიიყვანს. აქ: მოკლავს. დაგორდა მთვარისხელა ქვა, მენახირე კაცისა ოდას ეტაკა, ...ქედლები გაანგრია, მერე შუკაში სავლეს კამეჩი მიასიკვდილა (ე. სიხ.).

მიატან-ს მივა (რომელიმე ადგილამდე), მიადნევს. ქეთომ მიატანა იმ ხეებს, რომელთაც ზურაბი ამოფარებოდა (ი. გოგებ.).

მიაქცინ-ა ძვ. მიაბრუნა (იგინი), კვლავ გადაიყვანა (ძველ სარწმუნოებაზე). „[ვარსქენ] შვილი იგი შენნი მიაქცინა მოგობასა“ (შუშან.).

მიადობ-ს მიაბამს ისე მოკლედ, რომ ვერ ინძრეოდეს. „მიგიღძვია საცოდავები (= კამეჩები) ნელით ურემზედ, შიმშილით ფერდები ჩასცვივინათ“ (ილია).

მიაყურადებ-ს ყურს მიუგდებს. ჩემმა შვილმა რაღაცას მიაყურადა, წამით გაირინდა (რ. ქეიშ.).

მიაყურებ-ს ყურს მიუგდებს, სმენას მიაპყრობს, მოუსმენს. [აბდუშაჰილს ჭიპკარი] მაგრად დაკეტილი დაუხვდა; მიაყურა და ხმაურობა არა იყო რა (აკაკი). [ჭარიელი] შედგა, მიაყურა, მაგრამ უცებ შეწყდა თქართუური (ლ. ქიაჩ.). თაბაგარს მივაყურეთ, ...სახელებს კითხულობდა (ჭ. ამირეჯ.).

მიაშავებ-ს უპატივც. მისცემს (იძულებით), მიუგდებს, მიუყრის, მიაქვავებს, მიაჩჩებებს. [მხლებლებს] უნდოდათ ცხვირსახოცი [მინით] წაერთმიათ... „ბერა, ბერა, თავს ნუ იკლავ! მიაშავე და მორჩი!“ (შ. არაგვი.).

მიაჩაფჩაფებ-ს კუთხ. ჩაქჩაქით მიდის,

- მიჩაქჩაქებს, მიძუნძულებს (ცხენი). ცხენი მიჩაქჩაქებდა იმ გვარის ძუნძულითა, რომელსაც მთაში „მგლურს“ უწოდებდნენ (ა. ყაზბ.).

მიჩინდრიკებ-ს სირბილით მიჰყავს (უხეირო ცხენი), ძალდატანებით მიარბენინებს, მიჩინჩალებს. [პლატონი] თავმოძულებით მიჩინდრიკებდა ენაგადმოგდებულ ცხენს (დ. კლდ.).

მიანვად-ა კუთხ. გაინოდა, მისნვდა, მოჰკიდა (ხელი). [გოგოთურმა] ხმაღს მიანვადა ხელიო (ვაჟა).

მიბანდალებ-ს კუთხ. ტორტმანით, მოშვებულად მიდის, - მიბარბაცებს. [ვალიკო აბულაძე] ნელა მიბანდალებს..., ღვინით შეხურებულ თავს ათასი ფიქრი... უფორიაქებს (კ. ლორთქ.).

მი-პ-ბანებ-ს დაბალ, ბოხ ხმას ააყოლებს სიმღერას, ბანს მისცემს. ქაჯანას ხმა ხელმოკრედ გაისმოდა ჰაერში. მას მიპბანებდნენ სხვებიც (ნ. ლომ.).

მიბანცალებ-ს ბანცალით, ბარბაცით, რყევით მიდის. ადამიანი მთელი დილა მიბანცალებდა გემისკენ (გ. ნიშნ. თარგმ.).

მიბლეტ-ს მილულავს (თვალებს). [გიორგიმ] თვალეები მიჰბლიტა, პირსახე გაიყინა და თვითონაც გახევდა (მ. ჯავახ.).

მიბუნდებულ-ი კუთხ. დაბურული, უღრანი (ტყე). მიბუნდებულს, უღრანს, ბნელს, დაბურულს ტყეს ხომ რა შეედრება (ვაჟა).

მიგქონ კუთხ. მიგაქვს (მრავალი). „მამ მიგქონ ჩემნ იარაღნი?“ (ვაჟა).

მი და მო ძე. იქით და აქეთ, ირგვლივ, ყველგან. [მეფე] მი და მო ხედავს უპატრონობას, ალოხრებასა და ნატამლობას (ნ. ბარათ.).

მიდგებ-მოდგებ-ა გაირჯება, ეცდება რალაცას. „ერთი თვე მაცალეთ, აბრეშუმზე პრემიას მივიღებ, პატარას მივდგებ-მოვდგები, თორემ ასე კიტრივით ტიტლიკანას ხომ არ გაგატანო?“ (ნ. დუმბ.).

მიეთ-მოეთობ-ს მიედ-მოედება, სისულელეს ლაპარაკობს. „გაჩუმდი, ნუ ხარ ავი და ბრიყვი, ჰმიეთ-ჰმოეთობ, ურცხვო, რას იტყვი?“ (ვაჟა).

მიექცება-ა ერთად მოიყრის თავს ყველაფერი, დაერთვის, დაემატება.

„ცოდვა ბევრი განევს კისერზე, სულ ერთიერთმანეთს ზედ მიეკეცება და მაშინ ციმიბრმიც ალბი არ გექნება“ (ილია).

მიელამუნება-ა ნაზად, ალერსიანად შეეხება. ბროლის ნიაგი შეეთამამა გუთნისდელას, შუბლზე მიელამუნა, ...თითქოს მის სპეტაკ კულულს მოეხვია და აკოცაო (გ. ლონ.).

მიელუმება-ა მოეშვება, მოდუნდება, გონება დაებინდება. [ღენერალი] კარგა ხანს შფოთავდა... შემდეგ მიელუმა ტახტზედ..., ძილისაგან თავმოჭრილმა სიტყვა ველარ გაათავა (ა. ყაზბ.).

მიემადლება-ა ძე. მიედღენება, მიეცემა, მიენიჭება. რა ვის უწმდა, მიემადლებოდა წმიდითა ლოცვითა ნეტარისა შუშანიკისითა (შუშანი.).

მიემთხუევა-ა ძე. შეხვდება, გადაეყრება, მიადგება; შეეყრება. „გუემათა და თრევათა მისთათს მე განსუენებასა მიემთხუო“ (შუშანი.). [ნინო] მიემთხუა ტბასა, რომელსა ეწოდებინ ფარავნა (ნინო). მიჰყვა ნეტარი ნინო წყალსა მას და მიემთხუა გზათა ძველთა და ფიცხელთა (ნინო).

მიერ ძე. -გან (თანდებულები); მანდედან; იქიდან; იმ დროიდან. მიილეს მკუდარი იგი თუსსა მას პირველსა ადგილსა... და არღარა იცვალა მიერ დლითგან (გრ. ხანძო). სულენლეუბა დიდძალი გამოვიდოდა მიერ ღრუბლით (გრ. ხანძო). და მიერ წარმოსლუვასა მათსა მიინინეს წინაზე ძეთა კურაპალატისათა (გრ. ხანძო).

მიერიოგან ძე. იმ დღიდან, მას შემდეგ. [პიტიახშმანი] მიერიოგან აღარაინ მიაკლინა მისა (შუშანი.). მიერიოგან სასნაულნი... ურიცხუნი აღესრულებოდავს (ნინო). მიერიოგან [თორნიკ] მონასტრისა ძმათა არღარა ვის ეუბნებინ (გ. შთანშ.).

მიერულება-ა ძე. ჩათვლემს, ჩაეძინება. [ცქირს] მიერულა და საშინელი ჩუენება იხილა (გრ. ხანძო).

მიერჩი-ს ძე. ემორჩილება. არამედ მცირედ მიხილებსათს უფლისა მიშუებითა იყო აღძრვა ეპისკოპოსთა მათ, ვიდრემდის ნეტარი იფრემ მი-ვერჩდა მათ, რამეთუ სამართალ იყო სიტყვს-გება იგი (გრ. ხანძო).

მიესალბუნება-ა მალამოდ დაედება. დედას ცრემლები მოსწყდა თვალთაგან და ნატყვიარზე მიესალბუნა (გ. აბაშ.).

მიექცევი-ს ძე. უკან დაუბრუნდება, უკან მიუვა, სამაგიეროს მიიღებს. გარნა მძლე-

ცა შემდგომ სხვისგან იძლევის, თვისგან ქმნილი თვისდავე მიექცევის (ა. ჭაჭა).

მიეყვავილება-ა მოეფერება, მოესიყვარულება, მოეალერსება. შეჩერდა უცხო, ფეხს არ აჩქარებს, მიეყვავილა შემკრთალ პატარებს (გ. აბაშ.).

მიეძაგრება-ა მიეტანება, მიეძალება ძუძუს (ბავშვი, ხბო...), ხარბად წოვას დაინყებს. [გველები] მოსძებნიდნენ მანოვარ-დედალოს და მიეძაგრებოდნენ ძუძუებზე (რ. ინან.).

მიეხალისება-ა ნდომით, დიდი სურვილით მიეტანება, მიეძალება (სასმელს, საჭმელს). [ახნაური] დაჯდომისთანავე ისე მიეხალისა ლენოს, რომ იქვე შეთვრა (დ. კლდ.).

მიეხირება-ა საუბ. აქ: მისწვდება; მიეზღინება. „სანამ ჩემი რქები ცას არ მიეხირება, მეც ვიცოცხლებ“ (ზლაპ.).

მიეიდობა-ა ძვ. მიდიობა. და მიეიდობა ნიდიისა მის თანა ამბოხი მრავალი დედებისა და მამებისა (შუშან.).

მიეზგითი [არაბ.] იგივეა, რაც მეჩეთი. შუივის მუეძინი აულის მიზგითის კომქიდან (ქ. გამს.).

მიეზებს დაიდებს ძვ. მიეზებს მოიგონებს, მოიმიზებებს. „ბევრი მიეზები დავიდევ: ვიდრე მარნის კლიტეს არ მომცემ, არ იქნება-მეთქი“ (საბა).

მიეზიანობს უგუნებოდაა, ჭირვეულობს. „მთელი დღე მონყენილი ხარ, დარდობ, მიეზიანობ, ბრაზობ“ (გ. ტაბ.).

მიეზრაფი თარის (გიტარის...) დასაკრავი თხელი, პატარა, წვერიანი ფირფიტა, – მედიატორი. [ილია] ჩვეულებრივ მომაკვდავთაგან განსხვავებული აპოლონი იყო, ...ოფლისმღერელი ხალხის გულში მჯდომარე, ყველა მათგანის გულთა სიმების მიზრაფი (ი. იმედ.).

მიეთი [ბერძ.] უძველესი გადმოცემები ქვეყნის შექმნაზე, ღმერთებზე, უძველველ გმირებზე. მრავალი ხალხის ზებორსტყვიერებაში ვპოულობთ ათასნაირ ლეგენდასა და მითს ენის წარმოშობის შესახებ (შ. ძიძ.).

მიიბირება-ს მიიზიდავს, მიიბზრობს, დაიხალვოებს. „[ზია-ხანუმ] ჯერ გაპალაღეს, მიიბირებს, დაიმონებს, იგდება ხელში, მერე უნდა გამოსცადოს: აგდება მის მსხვერპლს განსაცდელში“ (აკაკი).

მიიზიდება-ა ცდილობს წავიდეს საითკენ-მე, მიიწევს. ცხენები ჭიხვინით ტორებას სცემდნენ მინას და აქეთ-იქით მოუთმენლად მიიზიდებოდნენ (ა. ყაზბ.).

მიითვლი-ს ძვ. 1. მიიჩნევს, ჩათვლის რადმე, აღიარებს. ჭირს მყოფი, ლხინში შესული, შვებად მიითვლი ვნებასა (დ. გურამ.).

2. მიიღებს, ჩაიბარებს. რა იგი იხილა კურაპალატმან [თორნიკე], ფრიად განიხარა და წიგნი მიითვალნა (გ. მთაწმ.).

მიითუალავს ძვ. მიიღებს, ჩაიბარებს. კურაპალატმან... წიგნები შეფეთა მიითულა (გ. მთაწმ.). [ოვანე] ევედრებოდა... ეფთვებს, რაათა მიითუალოს ზრუნვა მონასტრისა (გ. მთაწმ.).

მიილუშება-ა მოეშვება, მოდუნდება, ჩაწყნარდება, გაირინდება. სულიერი თბილ ბინას აღარ შორდებოდა, სოფელი მიწყნარდა, მიილუშა (დ. კლდ.).

მიიმრუდება-ს ძვ. მიიბრუნებს, მიიქცევს (პირს). [სნეული] თუცა სასიკვდილოა, [აქიმი] პირს მიიმრუდება და არას ეტყვისო (საბა). რა მან აქიმმან ნახა [სნეული], ფიცხლავ პირი მიიმრუდა და არა უთხრა რა (საბა).

მიისწრაფა-ა ძვ. სწრაფად წავიდა, გაეჩქარა, გაეშურა. და მე დამიკვრდა, თუ რაისა-მე მიწესს ამას უამსა [პიტიახში] და მიეისწრაფე და მივედ (შუშან.). მეფე მირიან ნინოსს თანა მიისწრაფა (ნინო).

მიიფეხვება-ა გაჭირვებით მიდის, მიიკვლევს გზას, – მიბარბაცებს, მიტორტმანებს. [ეთერი] ხანდახან მირბის კიდეც, მიიფეხვება (რ. ინან.).

მიიქვამს 1. ძვ. აიღებს. [მეფემან] მიიქვა პატიოსანი იგი ჯვარი ხელითა თვისითა (ბასიან.). 2. გულზე მიიკრავს. [ყაზახს] შევბრალდი, გულზე მიმიქვა, მკოცნა და ცრემლი ღვარაო (დ. გურამ.).

მიიქცევა-ა ძვ. უკან მიბრუნდება, – დაბრუნდება. [დედოფალი] სახიდ თესად მიიქცა (ნინო). „გვიჯობს, რომ ახლავ ქალაქს მივიქცეთ და ციხე ჩვენი მსწრაფლ გავამგროთ“ (ნ. ბარათ.).

მიიღებს-ს აქ: შეჭამს. ცნა [ბასილიმ], ვითარმედ მას დღესა საეროდ იგი საჭმელი არა ყოფილ არს, ...რომელი იგი მიმეღო (გრ. ხანძთ.).

მიიწევა-ა ძვ. მიევა, მიაღწევს. მიიწინეს ქუეყანასა ქართველთასა (ნინო). [ნეტარი იოვანე] მთასა ულუმბოხასა მიიწია (გ. მთაწმ.).

[ზენონ] ნარეშართა საღმრთოსა მას გზასა და მიინია წინაშე დედისა ფებრონიასა შერეს (გრ. ხანძთ.).

მიიჭირვებ-ს ძვ. დიდად წუხდება, გაჭირვებას იტანს, გასაჭირშია. „თვით მეფე ზის, უნებს აღდგება, უნებს დაჯდება. მათი (= მონათა) სამსახური ვითა სცნას, რას მიიჭირვებენ მისთვის“ (საბა).

მიიხუამ-ს ძვ. 1. წაიღებს (მრავალს). [ძულანი] შთაჰრიბნეს ტყავსა ცხოვროსასა... მიიხუნეს და შთაყარნეს... მდინარესა (ჰაბო).

2. ჩამოართმევს, გამოართმევს. ორმეოც წელ დეკანოზობასა ჩემსა და მატოის მღვდლობასა საცეცხურნი მან ჯელისა ჩემისაგან არა ოდეს მიმიხუნაო (გრ. ხანძთ.).

მიიხუნა ჯელთა ხელში აიღო, ხელში დაიჭირა. [ჰაბომ] ღამის თევასა მიიხუნა ორნი სანთელნი დიდნი ჯელთა თვსთა (ჰაბო).

მიკელანობ-ს კოჭლობით მიდის. შედრკა ბერიკაცი, აულისაკენ გაეშურა, რბენით მიკელანობდა წელამდის თოვლში (კ. გამს.).

მიკიოტი-ი პატარა ბუ, – ბუკიოტი. ბნელ ღამეს ააქარცივებს მკივანი მიკიოტები (გ. ტაბ.).

მიკიტანი ძვ. პატარა სასადილოს, სამიკიტნოს პატრონი და მომსახურე, – მედუქნე. სირაჯმა და მიკიტანმა თვალი უყვეს ერთმანეთსა (ხალხ.). ეხ, საღლა ნახავ ელამ მიკიტანს თავის დუქანთან მიბმული ყოჩითი (ი. გრიშ.).

მიკონკებულ-ი დაკერებულ-ი, საკერებლებით დამაგრებულ-ი. შემოვიდა მიკონკებულ ჩადრში შეხვეული ერთი ღარიბი დედაკაცი (ილია).

მილი-ი [ინგ.] სიგრძის საზომი ერთეული; სახმელეთო მილი = 1609 მ.-ს, საზღვალ – 1852 მ.-ს. „გზაჯვარედინთან რომ მიხვალ, მარჯვნივ გაუხვიე, ხუთ მილს გაივლი და გოშენში იქნებიო“ (თ. დიას. თარგმ.).

მილაგ-მოლაგდება-ა წავა-წამოვა, გაიკრიფება ბალ-ვენახებიდან, შარაგზებიდან (ხალხი), შიგნით შევა, დაბინავდება (დაბინდებისას). „ხალხი მილაგ-მოლაგდება და [სიმინდში] მაშინ შევიპაროთ“ (ს. მგალობ.).

მილეთ-ი ქვეყანა, მხარე, კუთხე. „შენ რაა მილეთის ხარნ?“ „ქართველი ვარ, განა ვერ შემატყე?“ (ილია).

მიმდემ-ი ძვ. განუწყვეტელი, შეუწყვე-

ბელი, მუდმივი, ყოველდღიური. მამა მიქელ შეზრუნდა მიმდემი სამარადისოსა მას ბრძოლასა (გრ. ხანძთ.).

მიმინომტაცებელი ფრინველი, წვრთნიან მწყერზე სანადიროდ. „[ბატონს] ხელზე ღამაში ნაგემი მიმინო უზის და ნადირობს“ (ილია). ცხენს აუჭარა ტაბუქმა, მაგრამ მიმინო უჯდა მარცხენაზე, გაჭენება ვერ მოახერხა (კ. გამს.).

მიმოზა საშუალო სიმაღლის ხე, იკეთებს ბურთულების მსგავს, ფუმფულა ყვითელ ყვავილებს. ფიგურ. ქალაქში მტვერში ნაიქტა ბავში, წუკრის თვალებით, თმით მიმოზებთ (გ. ტაბ.).

მიმსრბოლ-ი ძვ. სწრაფად მიმავალი, მიმქროლავი. შეწუხებული ვუმზერ გზას და მასზე ეტლსა მიმსრბოლსა (გ. ორბ.). სიშორის ნისლმა მიჰფარა თვალთაგან ეტლი მიმსრბოლი (გ. ორბ.).

მიმტაც-ი წამრთმევი, წარმტაცებელი, მიმტაცებელი. შეწუხებული ვუმზერ გზას და მასზე ეტლსა მიმსრბოლსა, მიმტაცსა ყოვლის კეთილის, რაცა გვაქვს ამა სოფელსა (გ. ორბ.).

მიმყუდროება მყუდროდ დაჯდომა, მოკალათება. ბავშვებსაც უყვართ მიმყუდროება, თავის საკუთარ სამფლობელოში ჩაკეტვა (რ. ინან.).

მიმწუხრ-ი ძვ. საღამო; საღამო ხანს, შებინდებისას. [ნეტარი გრიგოლ] დღესა ერთსა შატბერიდთ ნარვიდა და მიინია მიმწუხრი ძირსა მის ციხისასა (გრ. ხანძთ.). ღვიოდა კერა უღვევი, მიმწუხრი იყო დიადი (ს. ჩიქ.).

მინამ რა დრომდისაც, ვიდრე, სანამ, მანამ. „მინამ შემექლო, სახლს ვინახავდი“ (ილია). „მინამ ცოცხალი ვარ, ჩემის სიღამაზით დავატკობ ტყეს“ (ვაჟა).

მინანქარ-ი ფერადი გაუმჭვირვალ-ი ნივთიერება, რომლითაც ამკობენ ძვირფასი ლითონის ნაკეთობებს, – ემალი. სამასრეზე მიკერებული წმინდა გიორგის ოქროს ჯვარი ციალებდა, მინანქრით მოოჭვილი (ლ. ქიარ.).

მინაქრულ-ი კუთხ. ქარისაგან ერთ ადგილას მიყრილი, მიხვეტილი ნამქერი, თოვლი, – მინამქრული. ვალანის ძირზე მინაქრული თოვლის გროვა მოსჩანდა (ვაჟა).

მინაცრებულ-ი ფერდაკარგული, გაფითრებული, გამტკნარებული. [ჩიკოტელა] მომუჭავდა ხელს მინაცრებულ (გ. ლუონ.).

მინდ-ი ნისქელიში მარცვლეულის დაუქვის საფასური ფქვილით. მივედი... ნისქელიში, სიმინდი დაფქული დაგვიხვდა, „მინდი მეტი აულიაო!“ – ბურღლუნებდა ავთანდილი (რ. ჭეიშ).

მიოცებთ იხ. უოცებს.

მიპყრ-ა იხ. უპყრობს.

მირაბ-ი სარწყავი წყლის გამანანილე-ბელი, – მერუე, მერები, მერაბი. ურ-მიაში სპარსელი მირაბის საქმიანობა მქონდა ნახული, უსაათოდ მუშაობდა, მაგრამ ისე ანანილებდა წყალს, რომ არავის ერთი წუთითაც არ დაუგვიანებდა და არც ერთ წვეთს არ დააკლებდა (მ. ჯავახ).

მირეკავს თავისას საუბ. თავის ჭკუაზე მოქმედებს ან ლაპარაკობს, არავის უსმენს. [ბებია] შვილიშვილს ტუქსავდა, პირზე ხელს აფარებდა, არავის გაიგონოს შენი ნათქვამიო, მაგრამ ავთანდილი თავისას მირეკავდა: „გაუთავებელი სტუმრობა არ გამიგია მეო“ (რ. ჭეიშ).

მი-პ-რიდებ-ს ძვ. 1. მოერიდება, გაერიდება, გაეცლება. შეაჯერებდეს მას (= პაბოს), რათამცა მიპრიდა და დაემალა (პაბო). 2. მოარიდება, მოაშორებს, მოაცილებს. „მეფეო, ...ესრეთ შეჭირებული არ მინახავარ, სნეულება ღმერთმან მიგრიდოს“ (საბა).

მირონ-ი [ბერძ.] 1. ტროპიკული მცენარეების ფისის სურნელოვანი ზეთი, ხმარობენ ნათლობის, მღვდელმსახურების დროს. „აილე მირონი და წადი!“ (ი. გოგებ). სუნი მისწვდა მის (= კონსტანტინეს) სათუთ ყნოსვას, ...საკმეველისა და მირონის სუნი, ურთიერთში აღრეული (კ. გამს.). || ფიგურ. ვინ მოგვიტოხროს მათი (= ქართველ გმირთა) საქმე, უთვალავი, საგმირონი, და ან მათზე გადმოსული მაღლი ღვთისა და მირონი (აკაკი). 2. მონათვლის მაღლი, მონათვლის ნათელი; ნათლობის საფუძველზე ოჯახების ახლობლობა, სიყვარული. „არსენას როგორ გილალატებ, სამი შვილის მომნათვლელსა, ჩემის მირონის მიძლებსა?“ (ხალხ.). მაშინა თქვა არსენამა: „მირონს როგორ დამიქცევსა?!“ (ხალხ.).

მირონს სცხებს მირონს წაუსვამს ნიშნად მეფედ კურთხევისა. „იხესსა შვილთაგან ერთ-ერთი ამოვირჩიე მეფედ, ...შენ სცხებ მირონს“ (ი. გოგებ). „სცხე მას მირონი, ეგ იქნება მეფე“ (ი. გოგებ).

მირონცხება მეფედ დალოცვა, მეფედ კურთხევა (მირონის წასმით). დავითის მეფედ მირონცხება (ი. გოგებ).

მირონცხებულ-ი 1. მონათლული; საერთოდ, ადამიანი. „ხომ არ გადარეულხარ, ... მირონცხებულზე მაგრე გაგონილა ლაპარაკი?“ „ვინ მირონცხებულია..., მე ცხენზე მოგახსენებთ, თვარა ის კაცი როდი დამხრჩევალა“ (აკაკი). 2. მეფედ ხელდასხმული, დალოცვილი, კურთხეული. ქართლის მეფე, მირონცხებული ვახტანგ, დაცვეთილ შაჰნავაზად გადაიქცა (აკაკი).

მისათუალველ-ი ძვ. მისალები, მნიშვნელოვანი, ანგარიშგასანვევი, გასათვალისწინებელი. „ჩემდა დიდად მისათუალველ არს, უკუთუთ იცნათ ღმერთისმსახურება“ (ინო).

მისან-ი ბედისა და დაფარული მომავლის გამოცნობი, – მკითხავი, გულთმისანი. „ძოლან თქვენი აქლემები დაეკარგე და ერთი მისანია, მან მიპოვნა“ (საბა). ფოტურ. „აბა, მაგისტანა მისანია ნიგინ“ (ილია).

მისაფუძვლამდე ძვ. ძირფესვიანად, მთლიანად. მარიტას „მისაფუძვლამდე“ შეერყია გელას გული (გ. ლეონ).

მისდლემჩი კუთხ. არასოდეს. „რავა, [მასწავლებლები] მისდლემჩი არ გიძახებენ?“ (გ. დორ).

მისია [ლათ.] აქ: რომელიმე ორგანიზაციის ოფიციალურ წარმომადგენელთა ჯგუფი. „უფრო ჩვენს მართლმადიდებელ მისიას მიეშველეთ“ (მ. ჯავახ).

მისიონერ-ი [ფრან.] რომელიმე (ამ შემთხვევაში – საეკლესიო) მისიის წარმომადგენელი. „[ყამამ] თავისი ღვიძლი მამა მოკლა, ...მერმე ჩვენს მისიონერებს შეაფარა თავი“ (მ. ჯავახ).

მისნობა მკითხაობა, გულთმისნობა. „ამოდენა კაცი აქ დავებრდი და მე იქ ორმო არსად არ მინახავს!.. [დღედაბრმამ] როგორ შეიტყუო? დიდი მისნობა არ უნდა ჰქონდეს?“ (ილია). ყვავს ჯოხი შევსტყუორცე, მხარი მოვტეხე და უბეს ჩავისვი, ვაჩხავლებდი, მით მისნობა დაეინყე (საბა).

მისრისა ძვ. მისრული ანუ ეგვიპტური. შურმან მე დიდად დამკოდა, ხმალი შემომკრა მისრისა (დ. გურამ).

მისტერ [ინგ.] ბატონი. „მოკითხვა გადაეცი ჩემგან მისტერ მეტრს“ (ბ. მიქ. თარგმ.).

მისწრება გადარჩენა, გასაჭირისაგან განთავისუფლება, ხსნა. „მისწრება არ იქნება ჩემისთანა კაცისთვისო? – გაიფიქრა თერძმა, – ხელმწიფის ქალი და ნახევარი სახელმწიფო სწორედ რომ კარგი რამ არის“ (ჯ. ქარჩხ., დ. წერეთ., თარგმ.).

მისხი მისხისა შორეული ნათესავი, შთამომავალი. ვსთქვა უფალთ მეგვარტომობა, არ შორად მისხი მისხისა (დ. გურამ.).

მიტინტილებ-ს კუთხ. ფეხშიშველი (ტიტ-ლიკანა) მიდის. თუ... ცოტა გამოიდარა, ცაბუნია ყვითულ სანდლებს მხარზე გადაიკედებს და ორლობეში ფეხშიშველი მიტინტილებს (კ. ლორთქ.).

მიუთხარ-ს მიჰყავს, მიერეკება. გენაცვა, შავო კამეჩო, ნიკორა ზაქის დედაო, შენი დაზრდილი ზაქები მიმიდის მარილზედაო (ხალხ.).

მიუთულავ-ს ძე. ხელთ ჩაუგდება, ჩააბარებს. „ყოველთა მე სიკუდილდ მიმითულავს მტერსა ღმრთისასა ვარსკენს“ (შუშან.).

მიუთხაროთ იხ. მიუთხრობ-ს. ხოლო ჩუენ ესე ყოველი მიუთხაროთ პიტიახშსა. ხოლო მან განიწყო გული და იბრდლუენდა მისთვის (შუშან.).

მიუთხრობ-ს ძე. უამბობს, მოუყვება. [ნეტარმან] ნინო] მიუთხრა... ქრისტესს განკაცე-ბაჲ (ნინო).

მიუთხრობელი-ი ძე. ენით უთქმელი, აუნერელი. ვითარცა მოჰკუეუთეს ხჰ იგი, გამოსცა სულნელებაჲ მიუთხრობელი (ნინო).

მიუმხვდარ-ი ძე. მიუნვდომელი, მიულნეველი. ამა უფლისა საქებრად ბრძენიც ჭკუეაზედ მცდარია, მე ვით შეემართო უცებმან, რადგან ის მიუმხვდარია (დ. გურამ.).

მიუნკადლებ-ს კუთხ. სარწყავ წყალს მიუშვებს, მიუგდება. „[სომინდს] მივუნკადლებ ბოლოში“ (ს. მგალობ.).

მიუსაფარ-ი უჭერო, უთავშესაფრო, უსახლკარო, ყარობი, მწირი. ესრეთ დამიხშო უკულმართმა ნუგემის კარი და დავალ ოზლად ისევ მწირი, მიუსაფარი (ნ. ბარათ.). „ამიერიდან მიინდა ქრისტეს მაგალითს მივყევო..., ვიარო სოფლად, ვითა ბოგანომ, უსახლკარომ, მიუსაფარმა“ (კ. გამს.).

მიუტევებ-ი რის მიტევებაც, პატიე-ბაც არ შეიძლება, შეუწყნარებელი, – მიუტევებელი. ასეთი ცოდვა რა გაქვს მეფეო, მიუტევები? (ანა).

მიუტირებ-ს ხმით ტირილით მიუსამძიმ-რებს ჭირისუფალს. სონიამაც და ეკვირი-ნემაც მიუტირეს ჭირისუფალთ (დ. კლდ.).

მიულებ-ს ძე. ძალით გამოართმევს, ნაჰგლეჯს, წაართმევს. მე საწუთრომან მიმილო, რაც საბადისი მებადა (დ. გურამ.).

მიუძლუანებ-ს ძე. გაუგზავნის, მიართმევს. „ხუცეს, მიუძლუანო სამკაული ესე მისი?“ (შუშან.).

მიუნოდ-ს უხმობს, მიინვეცს. წარვიდეთ, სადაც მიგიწოდს ხმა საიდუმლო მხედრისა! (გ. ორბ.).

მიუნოდებ-ს ძე. მიიხმობს, დაიბარებს. ნეტარსა პაბოს მიუნოდა მთავარმან მან (პაბო). მიუნოდა სულტანმან რუქნადინ სიმრაველსა სპასა მისსა (ბასიან.).

მიფლობ-ს იხ. უფლობს.

მიქნავ კუთხ. მიქნია, გამიკეთებია. „შენთვის რა მიქნავ ზიანი?“ (ხალხ.).

მიქროლავ-ს სწრაფად მიდის (მიფრი-ნავს), მიქრის. გულგახეთქილი სეავი... ისარივით მიქროლავდა (თ. რაზიკ.).

მიღმართ ძე. რამის იქით, უკან, მიღმა; გაღმა. [მონამ მანონი] მიღმართ ხის ძირს დადგა (საბა). [კაცი] მივიდა მას ხიდზე, ერთი ხირაული მიღმართ გაფინა..., მოღმართ სხვა ხირაული გაფინა (საბა).

მიცვალება ამიერ სოფლით გარდაცვა-ლება, სიკვდილი. [წმინდა მამათა] გულისხმა ყვეს უამი იგი მიცვალებისა მისისაჲ (= გრიგოლისი) ამიერ სოფლით (გრ. ხანძთ.).

მიწვენულ-ი ძე. მისული, მიღწეული. იყო იგი (= დედა გრიგოლისი) ცოცხალ და მიწვენულ მოხუცებულეხასა (გრ. ხანძთ.). მაშინ... ახალი იგი ქრისტეს-მონამჰ იოვანს სანატრელი ხანძთით იერუსალმამდ მიწვენული... იხარებდეს (გრ. ხანძთ.).

მიწრიელი-ი კუთხ. „ავი, ბოროტი სული, ეშმაკი“ (ალ. ჭინჭარ.). ქვირე-ობოლთ ვიფარევედით, შინ მიწრიელს, გარეთ მანეწს დავულავმნიდით (ილია).

მიჭექყავ-ს სადმე სივიწროვეში მოაქცევს, შეტენის, მიჭექყავს. [ცაბუნია] აქეთაც მიანყდა, იქითაც მიანყდა – ყველა მხრიდან გამოაგდეს და... ზამის ნაკრულეობთან მიჭექყავს (კ. ლორთქ.).

მიხაკ-ი სანელებელი – მიხაკის ხის ყვა-ვილების გამხმარი კოკრები, ჩხირების

მსგავსი. „ესეც ილი, მიხაკი და დარიჩინი“ (ვაჟა). [ყრმისთვის] მამას ასი აქლემის საპალნე დარიჩინი და მიხაკი გამოუტანებინა (საბა).

მიხვდება-ა ძვ. მიაღწევს, მისწვდება. გინება მიუღებს საცნობელთა ბრძენთა (საბა). ნეტავი მიხვდეთ, ნეტავი მისწვდეთ მაღალსა ცაში შავარდნის ფრენას! (გ. ორბ.). ვგრეთ ჭკვიანი უწერთელი ვერ მიხვდეს, რასაც ნდომობდეს (დ. გურამ).

მიხისფხვდება-ა უპატივც. უდროოდ როს მივა, მიხეტება, მიეთრევა. „შე იქ [რომ] არ მიეხისფხვებულყავ, იმ კაცს... ბოსელი არ დენევაბოდა“ (ვაჟა).

მიხრწნული-ი დასუსტებული, დაუძლეურებული, მიხრწნილი. [ძროხები] დალასლასებდნენ შიმშლით მიხრწნულები (თ. რაზიკ.).

მიხუმული-ი ძვ. წართმეული (მრავალი რამ). აქ: დადამბლავებული (კიდურები). [დედაკაცსა] აქუნდა წელთა ძმ თვის მცირე ვითარ ორისა წლოსა, რომლისა წელი და ფერწნი მტერისაგან მიხუმულიყენეს (გრ. ხანძთ).

მიჯარავს- ძვ. მიხურავს, დაკეტავს. ბრიყვი კაცი ნამოწვების, ღამით კარსაც არ მიჯარავს (დ. გურამ).

მიჯინებულ-ი კუთხ. დაჟინებული, აკვირებული, ჩატიებული, ამოჩემებული. „აგრე იცის მიჯინებულმა კითხვამ თაებრუს ასხამს კაცს“ (აკაკი).

მიჯრილი-ი თავმოყრილი, მოგროვილი, მიხვეული. იმ წამს კუბოს მიჯრილმა ხალხმა... უეცრივ უკან დაიხია (გ. ლეონ).

მიპრონ-ი იხ. მირონი. პირველად აღმოსავალისა კათალიკოსთა მიპრონი იერუსალმით მოპყვანდა (გრ. ხანძთ).

მკა დაპურებული, შემოსული ყანის ჭრა ნამგლით (ან მანქანით). „იმ დალოცვილსა (= მამას) ვერვინ ასწრებდა ვერც ხენას, ვერც თესვას და ვერცა მკასა“ (ილია). შესწავლილი მქონდა, თუ როდის და როგორ უნდოდა ხენა-თესვა, თოხნა, მკა (აკაკი).

მკათათვე ძვ. მეშვიდე თვის – ივლისის ქართული ხალხური სახელწოდება. „ჩვენ მკათათვის ნახევარში გუთანი გატანილი გვეჭონდა“ (ილია). მკათათვეში საქართველო რა ფერია? (ს. ჩიქ.). მკათათვის დიოდანვე სამკალში გამოიღო დედაკაცებში ჩადგებოდა მარიტა (გ. ლეონ). მკათათვის გასული იდგა (ს. მგალობ).

მკალი-ი ძვ. კალია. შიგ (= კოლოფში) თურე მკალი იჯდა (საბა). ოდესმე მკალი ურიცხვ

მოვიდა მახლობლად ანჩისა საზღვარსა (გრ. ხანძთ).

მკალავი-ი სპილენძის ჭურჭლის ზედაპირის კალით დამფარველი ხელოსანი. ესეთი გაიქცა, მკალავი ველარ მოენია (საბა).

მკებნარი-ი პარაზიტი მწერი, – ტილი. „ეთერს ჩუმად ერთი მუჭა ფეტვი... შეაყარე, ...მკებნარი დაეხვევა“ (ზლაპ.).

მკეარი-ი იგივეა, რაც კვარი. გამოვიდა ტანმორჩილი ქალი, ნაძვის მკეარი ეჭირა ხელში (კ. გამს.).

მკედარი სიჩუმე სრული სიჩუმე, დუმილი. ყველანი გაჩუმდნენ, მკედარი სიჩუმე ჩამოხვა (მ. ჯავახ).

მკედართა მზე მზის ჩასვლის შემდეგ მთებზე შემორჩენილი უკანასკნელი სხივები. მკედართა მზე უკვე აღარ აშუქებდა... ქედებს (გ. შატბ.).

მკედრეთით ადგება გაცოცხლება. ეს კაცი ორჯერ ამდგარა მკედრეთით, ორჯერ დამარხეს ვითომ მზებნელი (გ. აბაშ.).

მკედრეთით ალადგენს გააცოცხლებს. ფიგურ. ნეტავი ერთი პატარა ბარათი მომივიდოდეს ქართულად დანერილი, ...პირდაპირ მკედრეთით აღმადგენდა (ნ. ბაგრ.).

მკვიდროვანი-ი მტკიცე, მყარსაფუძვლიანი. „რა შეძლებული ყოფილა ჩემი მამა-პაპა, ...მკვიდროვანი ოჯახი!“ (გ. ლეონ).

მკვირცხლ-ი 1. სწრაფი, მალი, ჩქარი, მარდი. ქვევით გაიმართა მკვირცხლი თოფის სროლა (ა. ყაზბ.). **2. ძვ.** ფეხით მოსიარულე, მორბენალი. „[ჯუმბერს] თუცა უცხენოდ სლვა და ფენშიშველობა არ გამოეცადა, ბაზიერთა, შიკრიკთა და ყოველთა მკვირცხლთა ჭირნი რითა სცნას?“ (საბა).

მკვირცხლობა სისწრაფე, სიჩქარე, სიმარდე, სიმკვირცხლე. მესხი სწავლითა ქებული, გმირი იმერი ზრდილობით, და შვილდოსნობით აფხაზი, გურული, მეგრე – მკვირცხლობით (გ. ორბ.).

მკი-ს დაპურებულ, მოსულ ყანას ჭრის ნამგლით (მანქანით). „ძმათა შენთა დღესა შინა ერთსა რამ მკონ, მიმიცემია“ (გრ. ხანძთ).

მკლაფური-ი ცურვის ხერხი. [ბავშვმა] ორმოცამდე მეტრი კიდევ იცურა მკლაფურით, შემდეგ ბაყაყურზე გადავიდა (გ. რჩეულ).

მკმეარი-ი მატებარი, მადიდებელი, –

მკმეველი. სოფლის ენაქეციაშ, ქლარცი ენით მკმევეარმა, კრძალული... ლაპარაკი იცოდა (გ. ლეონ).

მკსინეარება-ი ძე. უქმაყოფილება, უსიამოვნება, მტრობა. ხოლო თეოდორე და ქრისტეფორე განმხიარულდეს, არამედ მცირედ მკსინეარება იყო მათ შორის (გრ. ხანძთ).

მკსინეარედ ძე. მკაცრად, მრისხანედ; მტრულად, მწყარაღად. [ნეტარმან გრიგოლ მკსინეარედ ჰრქუა: „უკუეთუ ამას იქმ, ეფრემ, მე უვარ მყავ, ვითა არა შენი მოძღუარ ვარ“ (გრ. ხანძთ.). მას უამსა კაცი იგი მონაზონათეს მკსინეარედ იყო (გრ. ხანძთ).

მკუთავი ვინც კუთავს, კვენისს. ეს კაცი, რომელიც ჩემ წინ მიდის, ...დაფეხილი და მკუთავი, მამარემის მამაა... და ჩემი ბაბუა (ნ. დუმბ.).

მკუთვენლი-ი მფლობელი, მეპატრონე, მესაკუთრე. მკუთვენლი მათნი (= სასახლეებისა), ბენიერნი და კმაყოფილნი, ოდესმე მათში განცხრომილნი და განშეგებულნი (ა. ჭავჭა).

მკვდრ-ი ძე. დამკვიდრებული, დასადგურებული, დავანებული, დაფუძნებული. და რომელი გარდამრც საქმს არს, მას (= გრიგოლს) აუნყიან მსგავსად სიბრძნისა მის ღმრთიე-მოცემულისა, რომელი მკვდრ იყო მის თანა მარადის (გრ. ხანძთ).

მკვდრ არს დამკვიდრებულია, ცხოვრობს, იმყოფება. ქართველნი... მკვდრ არიან მუნ (გ. მთაწმ).

მკვდრობა ძე. ბინადრობა, სახლობა, ცხოვრება. ლადოთა მათათა შინა მალალთა არს მკვდრობა მათი (= მამათა) (გრ. ხანძთ).

მლოდე რისამე მლოდინში მყოფი, – მომლოდინე. და შორით გმზერ, კრძალვით მლოდე წყალობის (გ. ორბ).

მმარხველი-ი ძე. ცხოვრებაში გამტარებული, დამცველი, შემნახველი. [ზენონს] სნადოდა მონაზონებაჲ აღთქუმისაებრ აღთქუმისა მმარხველთაისა (გრ. ხანძთ).

მნათე ეკლესიის მსახური – სანთლების დამნთები, ზარების დამრეკი... უამსა ცისკრისასა დეკანოზმან ჰრქუა მნათესა: „მივედ მამისა და ისმინე, სძინავს-ძი ანუ ჰღვიძავს“ (გრ. ხანძთ.). ღვინო დავინყებია... მნათეს (დ. კლდ).

მოაგებ-ს ძე. მოსცემს, მოუზღავს, და-

უბრუნებს. „შვილო, მიაგე მშობელთა შენთა, რაჲ იგი მოგაგეს, რამეთუ თვნიერ მათსა შენმცა არა იყავ“ (გრ. ხანძთ).

მოაგელებ-ს ძალიან ჩქარა მოჰყავს (ცხენი), – მოაქროლებს, მოაჭენებს. ლურჯ ბედაურს მოაგელებს მეგობრისთვის მეგობარი (აკაკი). გამოჩნდა მთოდან მომავალი მხედარი, შუბით ხელში, თეთრ ცხენს მოაგელებდა (აკაკი).

მოაგონებ-ს ძე. აფიქრებინებს. „ჩემმა სიგლახაკემ მომაგონა, თორე შენ ჩემი არარა გვევალ“ (საბა).

მოათოხარიკებ-ს თოხარიკით, იორლათი, გოგმანით მოჰყავს (ცხენი). ვილაც ხანში შესული კაცი მოათოხარიკებდა მალალ ცხენს (დ. კლდ).

მოაკვარახჩინებ-ს კუთხ. მოაგვარებს, გაჩარხავს (საქმეს) ხერხიანად. „ისეთნაირად მოაკვარახჩინებთ მაგ საქმეს, რომ შენი მონონებული იქნეს!“ (დ. კლდ).

მოალაჯუნებ-ს დიდი ნაბიჯებით დაუდევრად მოდის, – მოაბოტებს. [მგზავრი] ხედავს, რომ მოალაჯუნებს კაცი ორკაპის ჯოხითა (ვაჟა).

მოამდოვრებ-ს მოალბობს, თვინიერს, დამყოლს გახდის ვინმეს. დიაცის გული ლბილია, [გრძნულმა] მოამდოვრა (საბა).

მოამშვდებ-ს ძე. დაამშვიდებს, დაანყნარებს. ღმერთმან მოამშვდა ჰირი მეფისა მის ჩრდილოსაჲ (ჰაბო).

მოარე ძე. მვლელი, მავალი. მას (= უმანკოსულს) ჰგავდა მთვარე, ნახად მოარე, დისკოვადახრით შუქმიბინდული (ნ. ბარათ).

მოარჩენ-ს; არ მოარჩენს გასაქანს, მოსვენებას არ მისცემს, არ აცოცხლებს. [ფარსადანი] მეტისმეტი ჯავრისაგან ადგილზე ველარ დადგესა, ძმებას კაცი გაუგზავნა: „არსენა არ მომარჩენსა“ (ხალხ).

მოასორომგორომებ-ს კუთხ. აქ: მოასწორებს, გადაასწორებს (გადათხრილს). „ჩემი ხელით მოვასორომგორომებ აქაურობას“ (ნ. დუმბ).

მოასხამ-ს მოიყვანს, მორეკავს (ბევრს). [რუქამ] მოასხნა მგელი და თხა (საბა).

მოაჭყდებ-ა მოანყდება, მოეძალევა. „და მტერნი ძლიერ მაშინ მოვაჭყდენენ, როს ყმანი ჩემნი ურთიერთს ბძარვენ“ (ნ. ბარათ).

მოაქამომდე ძე. აქამდე, დღემდე, დღე-

ვანდლამდე. მიერთგან სასწაულნი... აღეს-
რულებიან ვიდრე მოაქამომდე (ნიწო).

მოალეზინებს-ს ძე. მოატანინებს, მოა-
ზიდვინებს. [მეფემ] მოალეზინა ოცდაათი
ისარი (საბა). «[ყვავი] კიდევ დავაჩხავლე და
ღვინოც მოვალეზინე» (საბა).

მოალირებს-ს მოუღერებს, მოუმარ-
ჯვებს. გზის პირსამც დავალირებენ, გზის
თავსამც დავემარხიანო, მინასაც მოვვალირე-
ბენ, ფოთოლთამც მოვვყურიანო (ზღაპ.).

მოალორებს-ს ძე. მოატყუებს. «ცხვარი ხომ
არ მოგტაცეს? იქნებ ძალით მოგერია ვინმე ან
ცბირებთი მოვალორეს?» (ზ. კიან., თ. ჩხენკ.
თარგმ.).

მოაყურებს-ს ძე. გააგონებს, მოასმენი-
ნებს. რომელთა უფროსად ძნელი სამკურნა-
ლო საქმე გენახოსთ, ანუ გექმნასთ, სტუმარი
ჩემი მოაყურეთ, თუცა იამოს (საბა).

მოაშურვებს-ს ძე. დაემურება გამოგზავ-
ნას, საჩქაროდ გამოგზავნის. «მო-
აშურევით ჩემდა წმიდა მამათმთავარი»
(ნიწო).

მოაცთუნებს-ს ძე. შეაცდენს, მოატყუ-
ებს, გააბრიყვებს, გაასულელებს. შე-
მოყარა ძერა: უთხრა მამალსა: „რას მოუც-
თუნებებხარ, ვის მისდევო“ (საბა).

მოახილვებს-ს ძე. აჩვენებს, დაათვალიე-
რებინებს. [ბერმან] განთიად მოახილვა ყო-
ველი სანახები ხანძთისა და ფრად შეუყურ-
და წმიდასა გრიგოლს (გრ. ხანძთ.).

მოაჯაჯგუნე კუთხ. ბაჯბაჯით, გაჭი-
რებით მომავალი. ეფროსინემ... თვალი
მოჰკრა... თოვლში მოაჯაჯგუნე... მახლს და
მიხვდა, რომ იგი მასთან მორბოდა გაბრაზე-
ბული (დ. კლდ.).

მობეზლარი ძე. ენის მიმტანი, დამს-
მენი, დამბეზლებელი, მამბეზლარი.
„მეფეთაგან სამს იხვეწებთან შესმენილი: მო-
ბეზლრისა წაყენებასა, ურისხველად ბრძანე-
ბასა და მართლებასა თავისასა“ (საბა).

მობიბინე რაც ბიბინებს, ირხევა, ირ-
ნევა (ნიავზე). ხავსი და მობიბინე ბალახი
ჰფარავს გმირთა საფლავებს (გ. ლეონ.).

მოგაპირებს იხ. მიაპირებს.

მოგვი-1 ძე. 1. მისანი, მკითხავი, გრძნე-
ული. „ასეთი მეცნიერი ვარ, რომე ჩემისთანა
მოგვი არ იქნებაო“ (საბა). „პატრონი ჩვენი...
მოგვია, და თუცა ხმელთა ვლიდე, სამისწოთა

სცნობ“ (საბა). 2. ცეცხლთაყვანისმცე-
მელი. იყო ვინმე დედაკაცი ერთი სპარსი
მოგვი, რომელსა განბორებისა სალმობაჲ აქუნ-
და (შუშან.).

მოგვი-2 ძე. ჩექმა. [კაცი] მივიდა შინ, ცოლი
მოეგება, ...უთხრა: „მოგვი გამზადეო“ (საბა).

მოგვერდი ჭიდაობის ხერხი, ილეთი:
მონინალმდეგის გადმოლება და დაგ-
დება გვერდულად. [გიორგიმ] ჰკრა მოგ-
ვერდი [მოჯამაგირეს] და გააკრა დედამინას
(ილია).

მოგვობა ცეცხლთაყვანისმცემლობა.
[წმიდა შუშანიკ] ასწავებდა მას (= დედაკაცსა
სპარსსა), რათამცა დაუტევა მოგობა იგი და
იქმნა იგი ქრისტიანე (შუშან.).

მოგრუხუნებს-ს გრუხუნით, ხმაურით
მოდის, – მოგრილებს. აჰა, მოდის კი-
დევეც, მოგრუხუნებს ეტლი (ნ. ნაკაშ.).

მო-კ-გური-ს მოუტანს, მოუყვანს, მო-
ართმევს. [ჰაბომ] წარავლინა წმიდად ეკლე-
სიად და მოჰგუარეს მას წმიდა იგი საიდუმ-
ლო (პაბო).

მოგვება კუთხ. მოეგლიჯება, გადა-
უტყავდება, გადაყვლიფება. „კი, მარა
სულ არ მოგვება ამ საცოდავს (= ცხენს) ზურ-
გი?“ (დ. კლდ.).

მოდისარი-ი დაისის მსგავსი, დაისის
დამახასიათებელი, – სადაისო, და-
ისისა (იხ. დაისი). იყოს ნაკვეთი შაირი,
როგორც წასროლი ისარი, ...ხან საკენესარი
დაირი, ხან ჩანგი მოდაისარი (გ. ტაბ.).

მოდლავე კუთხ. მიცვალბულის დამ-
ტირებელი „დალაის“ (თუშური დატ-
ირებაა) თქმით. იჯდა [ცხენზე] მოდლავე,
იგონებდა კარგო თამარძის გმირობის ამბავს
(კ. გამს.).

**მოდასეობა რაიმე დასის, გუნდის, ჯგუ-
ფის წევრობა.** და მათ (= კრებულისა) თანა
მოდასეობისა წადიერებითა [გრიგოლ] დაუტე-
ვა შეცვალბადი პატივი ქუყანისა მოკუდავ-
თა კაცთა სუფევისაჲ (გრ. ხანძთ.).

მოდგამი-ი შთამომავალი, მემკვიდრე.
ჯაავები ოხვამეკარის [ეკლესიის სახელწოდე-
ბაჲ] მოდგამები იყვნენ, მათ წინაპრებს... სწო-
რედ ოხვამეკარში ასაფლავებდნენ (ნ. ნულ.).

„მოდგაფუნე“ მდინარეში კეტის ცემით,
დგაფუნით თევზების გამფრთხობი
დაგებული ბადისკენ. თითოეულ ნაეზე

სამი კაცი იჯდა – მენიჩზე, მეჩირაღდნე და „მოდგაფუნე“, რომელსაც ხელში უშველებელი კეტი ეჭირა (კ. ლორთქ.).

მოდენა მოსვლა მრავლისა, თავშეყრა. ორთავე ლაშქართა მოდენა ინყეს ომად (ვისრამ).

მოეახლებ-ა ძე. მოვა ვინმესთან, მოუახლოვდება. „[დედოფალი] მოეახლა და მიყრა ჯელსა“ (გ. მთანმ).

მოებლანდება-ა კუთხ. მოელანდება, მოეჩვენება. „მოგებლანდა, აბა რავა შეიძლება?!.. რასაკვირველია, მოგებლანდა! აბა, კარგად დაუკვირდი, თუ არ ცდები“ (დ. კლდ.).

მოეგონ-ა ძე. მოაგონდა, გაახსენდა. მოეგონა კაცი მოენე მეფესა (საბა).

მოეკვეთება მუხლი მოეჭრება მუხლი, ფეხის გადადგმა გაუძნელდება. [ბიჭს] მუხლი მოეკვეთა, მაინც ზევით მიინევიდა, დაკანრული თითებით ებლაუჭებოდა ბუჩქებს (გ. დორ.).

მოეკიდება-ა დაუკავშირდება, გააბამს (ნათესაობას), გაუხდება (ნათლიად...). გაუწყრა მაღალი ღმერთი ფარსადან ბოდბისხვეულსა, ნათლიმამად მოეკიდა, მაგრამ ის ულაღატებსა (ხალხ.).

მოელტვი-ს მოისწრაფის, მოეშურება, მოიჩქარის (ვინმესკენ). როგორც ირემი ანკარა ნყაროს, ასე მოელტვის სული ჩემი, უფალო ჩემო (ფსალმ.).

მოენე ენების მცოდნე. მოეგონა კაცი იგი მოენე მეფესა და ჰკითხა ვაზირსა: „ისწავლე მფრინველთ ენა მის კაცისაგანაო?“ (საბა).

მოექნები-ს მაგრად მოეხვევა, მოეჭდობა. „ბრძენი პურთათვის ჩემსავით მუხლთ არვის მოექნებისა“ (დ. გურამ).

მოეხასიათება-ა რამის სურვილი გაუჩნდება, მოუნდება, მოეგუნება. „შენ შეგიძლია ისადილო, როცა მოეხასიათოსო!“ (ნ. ავალ. თარგმ.).

მოეხირება-ა უაზროდ მოინევეს წინ, მოედის, მოეხეტება. [მთიულები] სანგლების აღების შეუძლებლობას აპკარად ხედავდნენ: – „გაგიყდნენ თუ რაი მოუვიდათ, ...სად მოეხირებიან?!“ (ა. ყაზბ.).

მოეხსენ-ა მოაგონდა. „ვერ მომკლავ, მეფეო, ვერა! აბა, საფიცარი შენი..“ მოეხსენა მეფესა ფიცი (საბა).

მოეხსნება-ა თავის დაანებებს, მოაშვებს

ბა, დაეხსნება; ჩამოშორდება. უთხრა: „გაიძარო!“ არ მოეხსნა და გააძვრევინა. ფერხი კარგა გაიძრა (საბა). მაგისტროს კიდევე უარი თქვა და კაცი არ მოეხსნა, აღადგინა და მიიყრდნა (საბა).

მოეკსენება-ა ძე. მოაგონდება, გაახსენდება. [ეფთვემს] მოეკსენა ხატი წმიდისა იოვანე მახარებლისა (გ. მთანმ).

მოვი-ი აბრეშუმის ქსოვილი, საპერანგე. წითელი მოვის პერანგი [ჭაბუკს] ზევიდან დაჰფარფარობდა (ხალხ.).

მოვალ-ს ძე. მოდის. ესერა თქვთა თანა მოვალს ქრისტე მეუფე (ი. მტბ.). დილაზე ადრე მოვალს მსახული ქსნის ხეობაში, დაფიქრებული (ნ. ბარათ.). ვით მტრედი მადლის, მშვიდი და წყნარი, ეგრეთ მშენებით მოვალს თამარი (გ. ორბ.).

მოვედ! მოდი! პოი, ბოროტო (= ღამე), ნარევედ ჩემგან, დლო ნათლო, მოვედ შენი (ილია). ანუ ნება ჩემი ყა და მოვედ ტაძრად! (შუმან.).

მოზაიკა სხვადასხვა ფერის კენჭებით ან მინის ნაჭრებით შექმნილი გამოსახულება რაიმე ნაგებობის კედელზე, იატაკზე. ზოგიერთ მონასტერში შესანიშნავი ფრესკები, მოზაიკა, ხატები, ოქრომჭედლობისა და მინანქრის საუკეთესო ნიმუშებია (ე. როდონ. და სხვ., VII კლ.).

მოზარე ძე. ზარის მთქმელი, მიცვალებულის მოთქმით მოტირალი. მოზარეთა ზარი დედამინას სძრავდა (ვაჟა). უცხო კაცისა მოზარევე, ხევსურთ მოგიკლეს ქმარია (ვაჟა). ოცდაათი შოასანი მოზარის თანხლებით მოვიდნენ თაყი, მისი თანამცხედრე და თორმეტივე ვაჟი (კ. გამს.). ფიგურ. „ცრემლების ზღვაში ნუ ჩაიხრჩობ თავს, ფიცის გამტეხი ქმრის მოზარევე!“ (ბ. ბრეგვ. თარგმ.).

მოზარეობა ხმით ტირილი მიცვალებულისა, – მოთქმა, გოდება. სიმტკიცე, გაუტყულობა, დიდებულება კლდისა, – ეს იქნებოდა სრული სურათი ხეტეს გლოვისა, მისი მოზარეობისა (ვაჟა).

მოზაფრავ-ს შეამინებს, დაზაფრავს. „ერთმა [დაგორებულმა] ქვამ რავა მოგზაფრათ ასე?“ (ვ. სიხ.).

მოზვერი „სახარე ხბო ერთიდან სამ წლამდე“ (ქეგლ). [მეფე] აივნიდან თვალს ადევნებდა მოზვრის ურჩობას (აკაკი). „შენი ფეხებდაგლეჯილი მოზვერი ურემში ხომ აღარ შეეშებება!“ (ე. გაბ.).

მოზიდავ-ს ძე. მოსწევს, მოხრის, მოზ-

ნექს. [მეფემ] თითო-თითო [ისარი] მოზიდა და ყოველივე დალენა (საბა).

მოთავსდებ-ა მშვიდად, წყნარად იცხოვრებს ვინმესთან, - შეეწყობა, შეეთვისება, შეეგუება. „არა გრცხვენია, კაცო, რომ ძმასთან ვერ მოთავსებულხარ?“ (ილია).

მოთალ-ი ყველის სახეობა, ფხვიერი. „პურისჭამა ეს არის ჩვენიო! მწვანელი მიყრილ-მოყრილი, მოთალი, თევზი, კარგი ბოზბაში და ცხელი მწვადიო!“ (აკაკი).

მოთამაშე ჯამბაზი. მოვიდა მესამე მოთამაშე და ერთი კანაფის გორგალი მოიტანა. ერთი წვერი ხელთ დაიჭირა და გორგალი ჰაერში შეაგდო... გაიშალა და ჰაერში აღარ გამორჩა, მან მოთამაშემ კანაფს დასწია, ვერ ჩამოიღო... გავიდა თოქზე..., მოთამაშე დაიფარა (საბა).

მოთებოვებულ-ი უხვად ამოსული, ძალზე ხშირი (წმინდა ბალახი). წმინდა ქუჩი ბალახით მოთებოვებულ... ველში გახვალ (რ. ინან).

მოთელვა სპორტსმენის წინასწარი ვარჯიში შეჯიბრებამდე. ფიგურ. გერონტი, რომ იტყვიან, მოთელვას გადიოდა, ...ცდილობდა ახლა, კინკლაობის პროცესშივე გახურებულიყო და გაბრაზებულიყო (ჯ. ქარჩხ.).

მო-ს-თრავ-ს კუთხ. მოათრევს, მოახოხებს. ხედავს, რომ მოალაჯუნებს კაცი ორკაპის ჯოხითა, შავი რამ მოსთრავს პირთაქვე, ქვიშა ქანავედა იმითა (ვაჟა).

მოთქმა ხმით ტირილი, გოდება, გლოვა, ნუხილი. ჰსჯობს ენა ჰსდუმდეს, ხმა შეწყდეს, მოთქმით რა ერგოს გულ-წყლულსა? (გ. ორბ.).

მოთხე ძე. პატარა ყუთი, კოლოფი. [კაცს] უბეთა ერთი მოთხე ედვა, ამოიღო. მას შიგან წამალი რამ იდვა (საბა).

მოიგდებ-ს კუთხ. მოხურავს (კარს). ეფროსინე შევიდა სახლში და კარი მოიგდო (დ. კლდ.).

მოიღნობ-ს შეინირავს. „კაცი მოიღნეს და ქვეყანას ამით უბემ თვალსაო“ (ილია).

მოივარგებ-ს „გამოიყენებს“ (დ. ჩუბინ.), ვარგისიანად გაიკეთებს, მოიგვარებს. კაცმან უნდა თავის საქმე ყველა ღვთითა მოივარგოს (ვახტანგ VI).

მოივლტი-ს ძე. იბ. მოილტვის. „მო-მიკუდების შვილი ესე ჩემი და შემდგომად ღმრთისა შენდა მოივლტი“ (გრ. ხანძთ.). „ყოველადევი ძალ გიც შეწევნა ყოველთა, რომელნი

ლოცვათა შენთა ესვენ და მეოხებასა შენსა მოივლტიან“ (გრ. ხანძთ.).

მოიზლუდავს თავს ძე. თავს დაიჭერს, შეიკავებს, მტკიცედ დადგება, გამაგრდება. ხოლო წმიდამან მან (= შუშანიკ) ცნა ზაკუეთი იგი ზრახვაჲ მისი (= სპარსისა) და მოიზლუდა თავი მისი მტკიცედ (შუშანიკ).

მოითულავ-ს ძე. მოითვლის, აღწუხებს, მოიხსენიებს. რაჟამს მონაფეთა თქუენთა მოითულავიდეთ, მუნ მიკითხეთ შეილი თქუენი (გრ. ხანძთ.).

მოითქვამს სულს შეისვენებს, ამოისუნთქებს. კოდმეზე ჩამოვდა მოხუცი გზის პირას, ცოტა რომ მოითქვა სული, ...შორიახლოს ქვაზე ჩამომჯდარ ბიჭს გახედა (ნ. დუმბ.).

მოიკატუნებს თავს თავს შეაბრალებს, თავს მოისაწყლებს, ვითომ არაფერ შუაშია, ვითომ უდანაშაულოა. [სუტკენინა] სიმწარისაგან გონებაშიხდილი იყო, თორემ გაჯავრებისა და მუქარის მაგიერ ისეთნაირად მოიკატუნებდა თავს, ისეთნაირად მოუკვდებოდა ხელში, რომ ყველაფერს გააქარწყლებდა (ილია).

მოილახვრებ-ა ლანძღ. მოეთრევა, მომინდება, მოხისფხვდება. „აგერ, მოილახვრება პირქვე დასამარხავი“ (გ. ლეონ.).

მოილტვი-ს მოისწრაფვის, მოიჩქარის, მოემურება. პოი, საღამოვ, მყუდროვ, საამოვ, შენ დამშთი ჩემდა საწუგემებლად! როს მჭმუნეარება შემომესაფის, შენდა მოვლტვი განსაქარებლად (ნ. ბარათ.).

მოიმართებულე-ს ძე. როგორც წესია, როგორც მართებს, ისე მოექცევა. „ვიდრე მოვიდე, კაცი ესე მოიმართებულეთოქო“... კარგა დამხვდნენ: გამათბეს, მალხინეს, გამანებიერეს (საბა).

მოიმედგრებ-ს (თავს) ძე. მოეშვება, მოდუნდება, მისუსტდება, მოუძღურდება. მაშინ ნეტარმან გრიგოლ ძლიერად სცა ჴელითა თვისითა ადგილსა მას, სადაცა იყო მჯდომი იგი, და პრქუა ბასილის: „ცუდად მოგიმედგრებიეს თავი“ (გრ. ხანძთ.).

მოიმონაფებ-ს ძე. დაიმონაფებს, გადაიბირებს. „წარვედით და მოიმონაფენით ყოველნი წარმართნი“ (ნინო).

მოიმძვლევ-ა მოირღვევა, ჩამოიშლება (კლდე). [დათვი] დაგორდა, თითქოს კლდე მოიმძვლავა, წამოვიდა გრიალით, ლანალუნით (რ. ინან.).

მოინარიკლებ-ს აიკლებს, ააოხრებს. „ეგ [ბიჭი] ისე დაბრუნდება შინ, რომ რაზე არ მოინარიკლოს?“ (რ. ინან.).

მოინელებ-ს სიცოცხლეს მოუსწრაფებს, ბოლოს მოუღებს, დალუპავს. ჯარჯი, ნუ მისდევ ჯიხეებსა, მოგინელებენ ტიანნი (ხალხ.).

მოის ძე. აქეთ წამოსვლისას, აქეთევენ, აქეთობას. მერმე ეს კაცი ენვია [დათეს] და თან ცული წაიღო: „მოის შეშას დაეკოდ და წამოვიღებო!“ (საბა).

მოისარ-ი ისრის მსროლელი, მშვილდ-ისრის მომხმარებელი, მშვილდოსანი. [ცქირმან] ფარულად გოუნოდა ერისკაცსა ანჩელსა, ლიობსა და გლახაკსა და მაგრიად მოისარსა (გრ. ხანძთ.).

მოისთვლებ-ა ძე. მოისპობა, განადგურდება, გაქარწყლდება, გაცამტვერდება. მაგრამ რა?! დროსა მსურელის ცვლით, ყოვლთა წარწყმედით, ციურთა მჯობი მშეენებლობაც სხვათებრ მოსთელიდა (ა. ჭავჭ.).

მოისთვლი-ს ძე. მოინევს, მოკრეფს. მაშინ იხარებს მნიდანვი, ოდეს მოისთვლის მტევენებსა (დ. გურამ.).

მოისრა-ა ძე. დაიხოცა, განყდა, გაიჟლიტა. „ნახდა, მოისრნა ქეყყანაი, რაია აწინა ჩენი დარჩენა?“ (ილია). მოისრა ჯარი, გადარჩა მხოლოდ თვით სკლიაროსი მცირე მხედრობით (აკაკი).

მოიფონებ-ს შევებას იგრძნობს, თავისუფლად ამოისუნთქავს, გაიადვილებს (ნუხილს). იმ სიმღერას რა ისმენს მხცოვანი, სიბერის ჟამსა კვლავ მოიფონებს (ილია).

მოიფრთხამ-ს მორთხმით დაჯდება, ფეხს მოიკეცავს, მორთხამს. [დღუმაშ] მოიფრთხნა და დაუწყო მწვანისლს ჩვენსავით ხრამახრუში (აკაკი). მოიფრთხებით, წავიკაპინეთ და [სანოვაგეს] მივყავით ხელი (აკაკი).

მოიფუცავს პირს ზერელედ დაიბანს პირს. გოგი რომ გუნებაზე ვერ იყო, მოიფუცავდა პირს (რ. ინან.).

მოიქცევა-¹ უკან მოვა, მობრუნდება, დაბრუნდება. [მებრძოლნი] ქალაქს მოიქცნენ იმავე ღამეს (ნ. ბარათ.). [ძაღლები] მოიქცნენ და მასვე მძორზე შუღლი დაიწყეს (საბა). რაჟამს მოიქცე აფხაზეთით, თანა წარგვიყვანო შენ ხანძთად (გრ. ხანძთ.). 2. მოემართება, მოდის. [უფალო,] ცოდილნი შენდა

მოიქცევიან (უსალმ.). 3. მობრუნდება, ზურგს შეაქცევს, უარყოფს. „მისცნეს კერპნი მათნი ცეცხლსა დასანუველად და მოიქცეს ცთომათა მათგან“ (ნინო).

მოიქცევა-² კვერცხის დებას დაიწყებს (ქათამი, ბატი...). „[დედალი] რაც მოიქცა, ყმანელებსისათვის ვაგროვებდი კვერცხებს“ (რ. ინან.).

მოიღებ-ს ძე. მოიტანს, მოიყვანს. [უფალო] დედამინისთვის მოიღებს წვიმას (უსალმ.). მოიღეს ტეშმა და თივა და ნავთი და... დააგზნეს ცეცხლი (პაბო). [მეფემ] ლეონს კაცი გაუძახა და თრევით მოიღეს (საბა).

მოიღებს წყევას დანყველის. „რად მოიღე წყევა ძესა ზედა მფისასა?!“ (საბა).

მოიღვანებ-ს ძე. მოიპოვებს, მოიხვეჭს, დაიმსახურებს. ვესავ ქრისტესა, კეთილი ღვანლი მოიღვანო (გრ. ხანძთ.).

მოიყრის მუხლს დაიჩოქებს. მარამმა სახატეს მიმართა, რომ სანთლები აენთო, კიროლე კი იქვე დარჩა მარტო, მოიყარა მუხლები (აკაკი).

მოიჩანთრება-ა კუთხ. უშნოდ, უღამაზოდ ჩაიცივამს, ჩაიჯაჯავს. „ეგებ ჩაცმა მაინც შენით ისნაელონ, თვარა მოიჩანთრებთან, თითქოს ტომრებში იყვნენ გახეულებო“ (დ. კლდ.).

მოიწევა-ა ძე. მოალწევეს, მოვა. [ნინო] მოინია ეფსოდ (ნინო). დედა ფებრონია მოინია სამცხით და დამეკვდრა მერეს შინა (გრ. ხანძთ.). მყის მოინინეს მსახურნი იგი მსაჯულისანი (პაბო). „მოინია ჟამი დღისა დაღვენიისა“ (ნინო).

მოიწიფებ-ა მოწიფული, ზრდასრული, სრულწლოვანი გახდება. [მფისნული] რა მოიწიფა, იზარდა, გახდნენ მხილველნი იმისა, ვით დაამწეუნა სამკვიდრო, საბრძანებელი მამისა (კ. ჭიჭ. თარგმ.).

მოიჭირებ-ს ძე. გასაჭირს იტანს, გასაჭირშია, იჭირვებს, იტანჯება. „რამცა იცოდა [მეფემან] მონათა, მსახურთა და მწდეთა ჭირი, თუ ზედგომასა რა გარჯა აქეს?.. მათი სამსახური ვითა სცნას, რას მოიჭირებენ მისთვის?“ (საბა).

მოიხაფრებ-ა სადღაც წავა, გადაიკარგება, გადაიხვეწება. თვით მურშეები სად მოხაფრულიყვნენ, ან... საქონლისთვის თავი რისთვის დაენებებინათ? (ა. ყაზბ.).

მოიხდენ-ს მოსახერხებელი იქნება, მოხვედება, მიუღდება (წყალი სარწყავს).

აქედამ ცოტა გეზ-გეზად თუ არ წავიდა თავ-
თავქვესაკენ, სხვა გზით წყალს ვენახი არ
მოიხდენს (ილია).

მოიხილავს ძე. 1. ნახავს, დაათვალიე-
რებს. [მეფე] ალვიდა მთასა ზედა... რათა მოიხ-
ილოს კასპი და უფლისციხე (ნირო). [მთაო ცხ-
ოველო,] ვინ მოგიხილოს, რომელ მყისვე თვისთა
ფიქრთ შვება არა იპოვოს და არ დაიხსნას გულსა
ვაება? (ნ. ბარათ). „ან ბრძანე და მოგიხილნეთ
მრავალნი ადგილნი აფხაზეთისანი და სადაცა სი-
წმიდემან შემნან ინებოს, მონასტრად აღვაშქნით
ადგილი იგი“ (გრ. ხანძთ). **2.** მოხედავს; დაინ-
ახავს. ღმერთო, მამაო, მოიხილე ძე შეცთობი-
ლო და განმსვენე ვნებათაგან ბოროტ-ღლეული!
(ნ. ბარათ).

მოიხმობს- დაუძახებს, დაიბარებს, მო-
იყვანს. სულ ბოროტო, ვინ მოგიხმო ჩუმად
წინამძღვრად? (ნ. ბარათ). მოვიდა დღე გზირის
სიკვილისა, მოიხმო სოფლის კაცნი (საბა).

მოიჯსენებს- ძე. მოიგონებს, გაიხსე-
ნებს, ახსენებს, მოიხსენიებს. წმიდა-
მან ღმრთისმშობელმან მოიჯსენა ნილხუდობა
მისი (ნირო). „ნუ სტირთ, ძმანო ჩემო და დანო
ჩემო და შეიღწო ჩემო, არამედ ლოცვასა
მომიქსენეთ“ (შუშან).

მოიჯარადრე უძრავი ქონების (შენობის,
მინის) იჯარით, გადასახადით დამქ-
ირავებელი, ამღები. „მთავრობას ამ მთის
გარშემო გაყავს გზა, ... მე... ლარივით რომ გავი-
ყვარ მთაში იმოდენა ყვარაბს, შენ ის უნდა ნახო,
... დიდი მოიჯარადრე შევიქნები“ (კ. კაკაბ).

მოკენწლავე კუთხ. მოფარიკავე. უფრო
და უფრო ცხარდებოდნენ მოკენწლავენი,
ხმლის წერიალი და ფარ-ხმლის ქახუნიც მა-
ტულობდა (კ. გამს).

მოკეჭნავე იგივეა, რაც მოკენწლავე. მე-
კობრეთა ბელადად ხოგაი აირჩიეს, მრავალნა-
ცადი შემოარი, იგავმიუნვდენელი მსროლელი
და მოკეჭნავე (კ. გამს).

მო-პ-კვალავს კვალს აჩნევს, მოარ-
ღვევს (თოვლს...). გორდაგორ ამოდიოდ-
ნენ [ღვევები] და მიწას ისე მოპკვალავდნენ,
როგორც კაცი თოვლს გაპკვალავს (თქმული).

მოკვეთილი-ი 1. აკრძალული, წართმე-
ული, ჩაკეტილი, მიუსავალი. მთელი
ივრის ბაღნარები ჩვენთვის შეკრული, მოკვე-
თილი აღმოჩნდა (გ. ლონ). **2.** ნიშნად შე-
რისხვისა თემიდან გაძევებული, გან-
დევნილი. „[ალუდა] მოკვეთილ იყოს, სხვა
ქვეყნის ცა-ღრუბლის შენამზირები“ (ვაჟა).

მოკლევხე ჭრის მოკლე გზით მიდის,
გზას იმოკლებს. პანტე საყდრისკენ მიდი-
ოდა, მთის ფერდზე საცალფეხო ბლიკს მის-
დევდა, მოკლევხე ჭრიდა (ნ. ნულ).

მოკორტნი-ს აქა-იქ, უთანაბროდ გაკ-
რეჭს, გაპარსავს (თავს), დაჭრის, და-
კანრავს (პარსვისას). [დალაქმა] მესამეს
დაუნყო პარსვა, მოკორტნა თავი და სისხლ-
მდინარეს ბაზბა დააკრა (საბა).

მოკრული-ი კუთხ. შეკრული, შემოლო-
ბილი. ეზოს გადაღმა მოკრულ ნაბლარში -
სათხეშო და ცხერის ფარეხი (დ. კლდ).

მოკუედინ ძე. მოკვდეს. „მოკუედინ იგი, რა-
თა არა მობაძავ იქმნენ მისა მრავალნი!“ (პაბო).

მო-პ-კუეთ-ს ძე. მოსჭრის. წმიდამან მარიამ
ველი მიჰყო... რტოსა ვაზისასა და მოპკუეთა
(ნირო).

მოლა მაჰმადიანთა სასულიერო პირი.
მოლა მოჰყვება ლოცვასა (ვაჟა).

მოლალე ძე. მტერი, მოშულლე, მოქიშ-
პე, მდევნელი. და შეგიწყია დიდ ცხოვრე-
ბის სამკვიდრო ბჭენი შენმა მოძულემ და მო-
ლალემ უცხო მთავარმა (ილია).

მოლარე ძე. სამეფო საგანძურის გამგე-
ბელი, - ხაზინადარი. [მეფემ ჯუმბერთან]
მოლარე გაგ ზავნა, დაჯდა სპილოსა ზედა და
მოვიდა (საბა).

მოლალური-ი პატარა ჩიტვი, შავ და ყვი-
თელ ბუმბულიანი, მგალობელი, -
გულყვითელა. როდესაც... მოლალურები
მოფრინდებოდნენ... ფოსტალიონი... მოხუ-
ცებს... წერილს მიუტანდა (რ. ინან).

მოლა-ყადები-ი მოლები და ყადები (იხ.
ყადი). [კახეთში] მღვდელმთავრების მოად-
გილედ ახუნდები გახდნენ და მსაჯულ-
მოდღვრებად - მოლა-ყადები (აკაკი).

მოლიბრო მოლურჯო. ჩალამებული ხეები
დაიწყო, მოლიბრო თოვლით კიდემდე გავსილი
(კ. გამს). იები დამსხდარან მოლიბრო მოლზე
(კ. გამს).

მო-პ-მადლებს-ს ძე. უბოძებს, უძღვნის,
მიანიჭებს, მისცემს. მოჰმადლე ქარ-
თველს ქართვლის ნდობა და სიყვარული
(ილია). „მადლობა, ღმერთო, შენსა განგებას,
ერთს კაცს მოჰმადლე ყოვლთა განგებას!“
(ნ. ბარათ). „ჭირსა ამის ნილ ჩემისა ქრისტე-
მან მოჰმადლოს მე სიხარული, სატანჯველთა
ამათ ნილ განსუენება“ (შუშან).

მომატყუებელი-ი ძვ. მომტანი, მამცნე-ბი, მომნიჭებელი. „სიტყუანი ეგე შენი მომატყუებელ სიკუდილისა გექმნებინა შენ“ (პაბო). არამედ დიდი ეფრემ მრავლისა კეთილისა მომატყუებელ იქმნა ქუეყანასა ჩუენსა (გრ. ხანძთ).

მომაქცეველი-ი „მომარჯულებელი“ (IX კლ. ქრ. 1999 წ.). ერთი ვითქვა ქვეყნად უფალი, ლეთისებრ მსაჯულად მქცეველი, მასნაელებელი უსნავლელთ, უსჯულოთ მომაქცეველი (დ. გურამ).

მომეტებულ-ი ზედმეტი, მოჭარბებული, გადაჭარბებული, მეტისმეტი. [ოთარანთ ქერივი] გაპყიდა ლეინოსა და მომეტებულს პურს (ილია). [მათიას] ყოველი ნიჭი მზალის შეეპყრო... და თავის დახსნის შეცდა მხოლოდ მომეტებული ნვალება-ლა იყო (ა. ყაზბ.).

მომეტებულად უფრო მეტად, მეტნილად. არაყს მომეტებულად იქვე ადგილობროე პყიდან (ნ. ლომ).

მომზვერალ-ი კუთხ. მოთვალთვალე, მზვერავე, მომზერალი. [მთიულები] ჯარის ბანაკს გარს უვლიდენ და დანვრილებით ტყობილობდენ მათ რიცხესა და იარალის სიმრავლეს. ამ მომზვერალთა შორის ელგუჯა და მათიაც ერიენენ (ა. ყაზბ.).

მომკალ-ი, მომკელ-ი მოსული, დაპურებული ყანის მომჭრელი ნამგლით. ხოლო ეპოფანე შეიკობნა ძმანი თასნი კეთილად მომკალნი (გრ. ხანძთ). მომკელს ნამგალი დაეინყებია, სამაგიეროდ ხანჯალსა პფერავს (ი. ევდ.).

მომკი-ს მოსულ, დაპურებულ ყანას მოჭრის ნამგლით (მანქანით). რა მოსავალი მოუვიდათ, დია კარგი ყანა იყო. მომკეს, გალენეს და გაანიავეს (საბა). „თუ ყანას მზის ჩასვლამდე მომკი, ...მოგცემ იმდენს, რამდენიც მთელ წელიწადს გეყოფა“ (ნ. ნაკაშ).

მომნაკვერცხლები კერისა ცეცხლის დამნათებელი, კერის გამჩალებელი. ფუსფუსებს ჩემი მშობელი, ...მამაპაპური კერისა ყოველდღე მომნაკვერცხლები (გ. ლეონ).

მომრიგებელი მოსამართლე „სასამართლოს წესით წვრილ-წვრილი საქმეების გამრჩევი მოხელე მეფის რუსეთში“ (ქეგლ). მომრიგებელი მოსამართლის სახლის აივანზე ძალიან ხშირად შეგხვდებათ... ხნიერი დედაკაცი (დ. კლდ.).

მომუნავ-ს მაგრად მოკუმავს (პირს). [ოისებამ] პირიც ბებრულად მომუნა და ააცმაცუნა (რ. ინან).

მომუნხავ-ს მახვილს, მჭრელს გახდის. გინება მომუნხავს ფიხილთა და თითთა მოფხვრად თმათა (საბა).

მომყმარი-ი ძვ. ძლიერ მშიერი, დამშეული. მაძლარი კაცი მომყმარს პურს წვრილად უფშენებდა და ზედ დაჰყვედრდა: რა ღორულად სჭამო (საბა).

მომცდარად შვრების ამოოდ, ფუჭად, ტყუილად ირჯება. ვიბრალე რაყიფს, შვრების მომცდარად (ა. ჭაფჭ).

მომწყდარი-ი ძვ. განყეცილი, გამწყდარი, დახოცილი. [ქრისტე] გარდამოვიდა ზეცით ცხორებდა მომწყდართათს (ი. მტბ.).

მომწყვლელი-ი ძვ. ჭრილობის მიმყენებელი, დამჭრელი, დამკოდავი, გამგმირავი. და ერთმანეთსა სტყორცნეს ისარი, მაგრამ ორივემ სწორის სიმარდით მას მიავებეს მათ-მათი ფარი და აიცილეს ამით ფინთიხი, გულის გამპობი, ხორცის მომწყვლელი (აკაკი).

მომხდური-ი ძვ. ვინც მოუვარდება, მოუხდება ვინმეს ასაკლებად, – თავდამსხმელი, მომხდომი. მომხდურს დამხედურიც უნდაო (ანდაზა). მომხდურს დამხედურიც უნდაო და კუჭატელიც დაუხედა (მ. ჯავახ).

მომხსენებელი-ი მომგონებელი. მომხსენებელი არ მრჩების, მამფოთებს, ეს მალონება (დ. გურამ).

მონაგარი-ი შრომით შექმნილი, ნაშრომი, ნაღვანი. „ეს ქვა წინაპრის ხელმონაკიდებია, მისი მოტანილი და მონაგარია“ (ნ. წულ.).

მონაგები-ი ძვ. შენადენი, ქონება, სიმდიდრე, განძი. [პაბომ] დაუტევა... მონაგები და აგარაკები (პაბო). [თორნიკ] დატყუენა ყოველნი დიდებულნი საბერძნეთისანი და მონაგები მათი იავარყო (გ. მთანმ). და ვითარცა აღესრულნეს მშობელნი მისნი, მონაგები მათი დაუტევეს ზენონს და დასა მისა (გრ. ხანძთ).

მონაერულად მტაცებლურად, მძარცველურად, ამოხრებლად, – ონაერულად. „მონაერულად გვესეოდა ყოველი მხრით მტრისა გუნდი“ (აკაკი).

მონაზონ-ი [ბერძ.] ამიერ ქვეყნიდან

გამდგარი და მონასტერში ღვთის სამსახურში მყოფი მამაკაცი (დედაკაცი). ხოლო სარწმუნო და ჭეშმარიტნი მონაზონნი ქუეყანასა ზედა არა ვისსა ჳელმნიფებასა ქუეშე არიან, ვინათგან მოპრიდეს საშუებლთა სანუთროსათა ნებსით და აღირჩიეს ღმრთისათვის მწუხარებაჲ ადგილთა გლოვი-სათა (გრ. ხანძთ.).

მონაზონება ღვთის სადიდებლად ქვეყნიდან განდგომა, მონაზვნად ყოფნა, – ბერობა, მონესეობა. [ნინოს მშობლებმა] ასული თჳსი ღმერთსა შეჰვედრეს და მონაზონებისა ცხორებაჲ აღირჩიეს (ნინო). და ორისა ნელინადისა უამთა იყვნეს ოპიზას მამაჲ გრიგოლ და მოყუასნი მისნი ლუწანლითა ფიცხლითა მონაზონებისა შრომისათა (გრ. ხანძთ.).

მონათლავ-ს საეკლესიო ნესების შესრულებით ქრისტეს ნათელის მონანილეს, ქრისტიანს გახდის, – მირონს სცხებს. ჭეშმარიტთა ქრისტიანეთა შვილსა მწვალებელი მღვდელი ვერ მოჰნათლავს, დადაცათუ უნათლავი მოკუდებოდის, რამეთუ ნათელი არა არს მათ თანა (გრ. ხანძთ.).

მონაკვესი კვესის კაჲზე ჩამოკვერით გაჩენილი (ნაპერნკალი), – დაკვესებული, დანთებული. ფიგურ. [გლეხოზა] მზად იყო, რომ კვარით ანთებულყო და უცდიდა მხოლოდ ნაპერნკლებს საიდანმე მონაკვესს (აკაკი).

მონასტერი [ბერძ.] დაუსახლებელ ადგილას აგებული კომპლექსი (ეკლესია და ბერთა სენაკები), სადაც მოღვაწეობენ ბერები. „არა არს მიწაჲ, არცა წყალი ქუეყანასა ამას, სადამცა მონასტერი აღმშენა (გრ. ხანძთ.). მტკვარს დაჰყურებს მადლით ჯვარის მონასტერის სიამაყე (გ. ტაბ.).

მონასტერი აირევა არეულ-დარეულობა, აურზაური, უნესრიგობა გაჩნდება, შეიქმნება. „აბა, ოსუფ, ცეკვი!“ – დაიღრიალა ვილცამ და მონასტერი აირია (ე. გაბ.).

მონანევი მონეული, მოყვანილი, – მოსავალი. წლის მონანევაჲ ვერაფრით გაახარა მისი (= ოტიას) ცოლი (დ. კლდ.).

მონებ-ს ძე. მონა არის, – ემონება. მე ერთმან ერთგზის ერთს ვუძღვენი თავი, მასვე ვმონებდე მტკიცედ და მყარად (ა. ჭაჭჭ.).

მონის-ა ნისლში გახვია, მონისლა. მაგ-

რამ [ქართველნი] კვლავ შესცდნენ მის გზითა, რაც ცოდვის ბურმან მონისა (დ. გურამ.).

მონოლოგი [ბერძ.] ერთი პირის მიერ თავისთვის, სხვასთან დიალოგის გარეშე წარმოთქმული სიტყვა. ცალკე რეპეტიციები მქონდა ხოლმე, ...ქეთევანი... მათქმევიწებდა როლს, ერთი ათეჯერ, თხუთმეტჯერ უნდა გამემჟორებინა ჩემი მონოლოგი (დ. კლდ.).

მონუსხული მოჯადოებული, გაშტერებული, ელდანაცემი. [მობუცი] ვიდრე იქით გაიხედავდა, საითაც ქალის მონუსხული თვალები იცქირებოდნენ, ქუჩიდან ბრახუნი მოისმა (კ. ლორთქ.). იანგული მონუსხულივით შედგა, ...ხმას არ იღებდა (ნ. დუმბ.).

მოოჭვილი მოჭვილი, შემკული (ძვირფასი ქვებით, მინანქრით). წმინდაგიორგის ოქროს ჯვარი ციალებდა, მინანქრით მოოჭვილი (ლ. ქიაჩ.). [ხოგაის] საყვარელი ფრანგული ნითელ-ყვითლად მოოჭვილ ზანდუკში ჩაჰკეტა სამძივარამ (კ. გამს.).

მოპასუხე ვის წინააღმდეგაც საჩივარი აღძრეს, ვისაც უჩივიან. მოჩივარი და მოპასუხე იქვე ყრილობაზე შერიგდენ (ვაჟა).

მო-რაჲ-ინია მოინია რა, როდესაც მოვიდა. მო-რაჲ-ინია ზაფხული, [ნინო] აღმოვიდა მთათა ჯავახეთისათა (ნინო).

მორალური მორალთან, ზნეობასთან დაკავშირებული, ზნეობრივი. [თამაზს] კვლავ გული აერიო. ეს მხოლოდ ფიზიკური ამოფრქვევა არ იყო, აქ მორალური ელემენტიც მოქმედებდა (გ. რობაქ.).

მორბედი აქ: წინ მსრბოლი, მაუნყე-ბელი, მახარობელი. მიწდა, რომ ვიყო ვარსკვლავი, განთიადისა მორბედი, რომ ჩემს აღმოსავლას ელოდენ ტყეთა ფრინველნი და ვარდი (ნ. ბარათ.).

მორგვი მსხვილი მორის ნაჭერი, კუნძი. [ლუარსაბს] დარბაისელის კაცის შეხედულება მქონდა... თავი ისეთი მსხვილი, რომ თითქო იმის სიმძიმეს მორგვივით სქელი კისერი მხრებში ჩაუძვრენიაო (ილია).

მორდუ გამზრდელი მამაკაცი, მამობილი, მამამძღუძე. ჩემი მორდუ აფხაზეთში იზრდებოდა თარბებთან (შ. ნიშნ.).

მორდუობა ძიძაობის, ძიძიშვილობის წესი. აი, სწორედ ამ უსუბთან მიდის ახლა საფარ-ბეგი, მორდუობის გამტეხი და ჩვეულების გადამდგი (აკაკი).

მორევი-ი ლრმა ადგილი მდინარეში, სადაც წყალი ბრუნავს, ტრიალებს" (ქეგლ). მხედარმაც მიუშვა ლაგამი და თვალის დახამამებაში ტრიალ მორევი ამოჰყევს თავი (აკაკი). კაკლის ძირში ტრიალებდა წყალი, გაეკეთებინა მორევი (ს. შვალაძე). ვისევენებით მორევი... მწოლარე... კამეჩის ქედზე (გ. ლეონ.).

მორენა „ყინულის ნაპრალი“ (VI კლ. ქრ. 1999 წ.). ზევით მორენებს პირი დაელოთ (გ. რჩეულ.).

მორიგისად ერთმანეთის მიყოლებით, რიგრიგობით, მორიგეობით. და მორიგისად სმიდეთ წინაპართ შესანდობარსა (ნ. ბარათ.).

მორკინალ-ი ძვ. მებრძოლი, მოასპარე-ზე. გამოვიდა ფილისტიმელთა ბანაკიდან მორკინალი კაცი, სახელად გოლიათი (ბ. სულაქ., თ. ქიტოშ., VII კლ.).

მორღვეული-ი აქ: მოშვებული, მოფამ-ფალებული (სიბერისაგან). წლებისგან მორღვეულმა დირექტორმა მძიმედ წამოინია (რ. ინან.).

მორჩი-ი ძვ. რტო, ყლორტი. იესეს ძირისაგან მორჩი აღყუავებული... დღეს აღმოგვ-ცნდა (ი. შტბ.). შენ ხარ ვენაჳი, ახლად აღყუა-ვებული, მორჩი კეთილი, ედემში დანერგული (დემეტრე).

მორჩენა ძვ. ხსნა, გადარჩენა, დაცვა, დაფარვა. „მეფეთაგან სამს ევედრებთან მოგზაურნი: მეკობრეთაგან მორჩენასა, ზეერის წესად აღებასა, ფუნდუკთა უშუღართა დგომასა“ (საბა).

მორჩილი-ი ახალგაზრდა ღვთისმსახუ-რი ბერად აღკვეცის გამოსაცდელ პერიოდში. [მელქისედეკი] ბერებისა და მორჩილების თვალწინ სჭამდა მხალეულსა და საერთო სამარხვოს (კ. გამს.).

მორჩილება მორჩილად, ეკლესიის მსა-ხურად ყოფნა. აქვე მოსულა უღუმბოთ იოანეცა ქართველი და მორჩილების დროსავე გასთქმია დიდი სახელი (აკაკი).

მორჭმული-ი ძვ. ბუნებისაგან უხვად დაჯილდოებული, მაღალი ღირსებე-ბით შემკული. თან ახლდა მეფეს თავის მსაჯული, ნიჭთა კეთილთა უხვად მორჭმული (ნ. ბარათ.). ყოველი იმღერს და სხვა მორ-ჭმული გმირი სიმღერით დაიბადება (ილია).

მოსავი-ი ძვ. იმედის, სასოების მქონე,

– მოიმედე, მსასოებელი, მორწმუნე. [ღმრთისმშობლის] სახელსა ზედა აღმშნა წმიდა იგი მონასტერი მარადის ღიებდად დე-დისა ღმრთისა, შეუნუნელთა შემწისა და ყო-ლადეუ მფარველისა მოსათა და მამებელთა მისთაისა (გრ. ხანძთ.).

მოსავალი-ი აქ: მოსალოდნელი რამ, თავს გარდასახადი, მომავალი. „ყო-ველგვარი მოსავალი კაცის თავზე უნებური ღვთის რისხვა და ტყვილად ბედს რას უჩივი, რათ ემღერო?“ (აკაკი).

მოსავდება-ა კუთხ. მოდუნდება, მისუს-ტდება, მოუშვება. „თავის ნებაზე თუ მი-უშვი [კაცი], მოსავდება და დაძაბუნდება“ (ჭ. ამირეჯ.).

მოსავება კუთხ. მოდუნება, მისუსტება, მოშვება. „[კაცს] რავარც მოსავების და მოდუნების საშუალებას მიცემ, უმოკლდება ნუთისოფელი“ (ჭ. ამირეჯ.).

მოსანახულებელი-ი ახალი მომშობიარე-ბული ქალის – მელოგინის ძღვენი, საჩუქრები. მეზობლებმა მოსანახულებელი მოართვეს ოჯახს (ნ. ტაბ.).

მოსართავი-ი ცხენის ზურგზე უნაგირის დასამაგრებელი ღვედი. „[ცხენს] ცხრა მოსართავს თუ მოუჭერ, თორემ ოთხ-ხუთს გა-გიკლევსა“ (ხალხ.). „აი, ამოგივარდა პატრო-ნი!“ – მიაძახა პლატონმა [ცხენს], მოსართავს რომ ხელი მოჰკიდა (დ. კლდ.). დიდ აღმართში მოსართავი გაუნყდა მამამხეს (კ. გამს.).

მოსარჩლე ვინც გამოეხარჩლება, დამ-ცველი, შემნე, მსხნელი. აი, გამოჩნდა ხალხის მოსარჩლე დეგემირი, რომელიც მუსრს აელებს ეშმაკებს, გველეშაპებს, კაცოჭამია დე-ვებს (ზლაპ.).

მოსაქმობელი-ი საქმეში ჩაფლული, – მოსაქმე, დასაქმებული. ფუსფუსებს ჩემი მშობელი, დღე-ღამე მოსაქმობელი (გ. ლეონ.).

მოსახსენებლად კეთილად მოსაგონებ-ლად. ძმანო, აღვავსოთ ფალა წინაპართ მოსახსენებლად (გ. ორბ.).

მოსისხარი-ი მოსისხლე მტერი, სისხლის ალების, შურისძიების მსურველი. „მტე-რი და მევენ არ უნდა შეგებრალოს, ...არც მტერი დაგინდობსო მოსისხარს (კ. გამს.).

მოსკდება-ა მოვარდება, მოაწყდება (მრავალი), მოცვივა. ამ ნიოკობაზე მოსკ-და მთელი სოფელი და ზრალით მოაწყდა კიოლას კარმიადამოს (ნ. ლომ.).

მოსლვა-ი ძე. მოსვლა. ინება რა... იესუ... მოსლვაი ქუეყანად, ...იშვა ქალწულისაგან (ნიონო).

მოსპოლვა ძე. ბოლოს მოღება, აღმოფხვრა, მოსპობა, განადგურება, აოხრება. [მან ბრძენთა ბრძენმან] მოუგო: „რჯულთა გამრყენელნო ახალისა და ძველისა! თქვენცა იხილოთ ამიერ მოსპოლვა საფუძველისა!“ (დ. გურამ).

მოსრა ძე. გაუღიჭა, მუსრი გაავლო, მოსპო, განადგურა. და უფალმან მადლითა მონისა თვისისათა მოსრა სიმრავლმ იგი მკალთაი (გრ. ხანძთ.). ახმოზინა მეფემ ფარსმანი და უბრძანა მოესრა სირი (ქ. ვაჟს.).

მოსუნსულუმ-ს თავნახრილი ყნოსვით მორბის ცხოველი (ძაღლი, მელა...) საკბილოს საძებნელად. ბლიკუე მოსუნსულუმდა სასაფლასკე მყეფარი (ვაჟა).

მოსხეპილ-ი კოხტად მოყვანილი, ტანწერწეტი, თვალტანადი, ლაზათიანი. ჰკრა ერთმა მოსხეპილმა ყმანვილმა ცხენს ქუსლი და ზედ მიაგდო ყიზილბაშს (ილია).

მოსხლეტა თვალისა მოშორება, მონყვეტა თვალისა. წყალსა და წყაროს შეხედვით თვალის მოსხლეტა დაგზარდება (საბა).

მოტაროსე მზე კარგი ამინდის მაუნყებელი მზე. დასავლეთი სისხლისფრად შეეღება ბარჩხალა მზეს, მოტაროსე მზის ჩასვლა სიამოვნებას ჰგვრიდა მოხუცს (ნ. წულ.).

მოტევება დაგემილი ფრინველის (ცხოველის) მიშვება, დადვენება სამსხვერპლოზე სანადიროდ. „თურე მოტევებაში [შავარდნის] ქუდის საფხუნი ვერ მოუფონე და ძლიერ გამექნია; გაგდებაში [შავარდნის] თავი მომენყვიტა“ (საბა).

მოტევებულ-ი დასაჭერად, შესაპყრობად გამოკიდებული, დადევნებული. [სვაჟი] თავის ბოკო კლანჭებს მიაგებებდა მოტევებულ შავარდენს (თ. რაზიკ.).

მოტეხილ-ი აქ: მობერებული. ბებია ძალზე მოხუცი იყო, ძალზე მოტეხილი თავისი დარდით (გ. გეგ.).

მოტყინარე ძე. ბრწყინვალე, კაშკაშა, მოელვარე, ანთებული. გარდამოავლინა უფალმან ადგილსა მას ზედა ვარსკვლავი მოტყინარმ, ვითარცა ლამპარი ცეცხლისაი (პაბო).

მოუბნობ-ს ლაპარაკობს, უბნობს, სა-

უბრობს. შენზე მოუბნობს კაცი და ქალი, ვისაც ენა აქვს, შენ ყველა გაქებს (ილია).

მოუგვრი-ს მოუყვანს. შავის ზღვის ზვირთნი, ნაცვლად ჩვენთა მოსისხლე მტერთა, ან მოგვიგვრიან მრავალის მხრით ჩვენთა მოძმეთა (ნ. ბარათ.).

მოუგონებელ-ი გასაოცარი, წარმოუდგენელი, გასაკვირი, განსაცვიფრებელი. გრწყილი და ტილი მოუგონებელ ადგილსა ამას დასხმულ იყო (შუშან.). სამინელი ლოდი იძვოდა... და ხვალისა დღე მოუგონებელსა ადგილსა, სადაცა პრქუა წმიდამან მან (= ზე-ქარია), მუნ მყარად იდვა (გრ. ხანძთ.).

მოუგონებულად წარმოუდგენლად, არაჩვეულებრივად, განსაცვიფრებლად. და მე ვითარცა ვიხილე მატლი იგი, მოუგონებულად დიდად მწუხარე ვიყავ და ეტიროდე ფრიად (შუშან.). ან ვიხილე [მატლი] შემკობილი დიდებითა, შემოსილი ყამის-წირვად სამოსლისა მოუგონებულად ბრწყინვალითა“ (გრ. ხანძთ.).

მოუდრეკ-ს ძე. მოუბრის, დახრის. [პაბომ] მოუდრეკა ქედი თვისი მახვლისა (პაბო).

მოუვლენ-ს გამოუგზავნის. ზეცა წყალობად, ნუგეშად, ივერსა გაოხრებულსა მეფედ მოუვლენს დავითსა, ზეგარდმო სიყრმით ცხებულსა (გ. ორბ.).

მოუკვარახჭინებ-ს კუთხ. მოუხერხებს, მოუგვარებს, გაუჩარხავს (საქმეს) „შენებურად მომიკვარახჭინე ეგ საქმე“ (დ. კლდ.).

მოუკითხავ-ს კუთხ. მისცემს, მიართმევს, გაუგზავნის (საჭმელს რამეს). [ძიძიშვილს ხორცი] ელვასავით გადაუვუგდე... დედაჩემმა... მითხრა: „...მარტო მაგას რომ მოუკითხე, სხვებს ხომ გული დანყდებათო!.. მოუკითხე იმათაცო“ (აკაკი).

მოუნაკადლებ-ს კუთხ. აქეთ გამოუშვებს, გამოუგდებს (სარწყავ წყალს). [ყაყიტამ] მოუნაკადლა წყალი... და აღერსით გადახედა მოლადანე სიმინდს (ს. მგალობ.).

მოუნაცვლებ-ს განმეორებით, რამდენიმეჯერ დაარტყამს (ჯოხს...). [ლორს] ვხეთქე თავში ჯოხი. შეჩერდა... მაგრამ რომ მოუწაცვლე მეორეცა და მესამეც, იკადრა და გაიქცა (აკაკი).

მოურავ-ი ბატონის, მემამულის მეურნეობის გამგებელი. [ლუარსაბი] გადასძახებდა... თავის მოურავს დათოსა: „დათო, ხორცი ხომ ჩამოიტანე ბაზრიდან?“ (ილია).

შუახნის, ჭაღარაშერეული მოურავი, იქვე კედელზე ატუზული. [ზაალს] თვალეში შეპყურებდა (აკაკი). „ახლა გინდა, ბარამ მოურავო, გონება!“ (გ. ერისთ.).

მოურავობა მოურავის თანამდებობა. „რას მეუბნება! მოურავობა სთხოვე ბატონსაო“ (გ. ერისთ.).

მოუტევეს დაადევნებს, მიუშვებს დაგეშილ ფრინველს, ძალს სამსხვერპლოზე სანადიროდ. ნეროს შავარდენი მოუტევე (საბა).

მოუტევებს შეუძღობს, აპატიებს (ცოდნებს). „ღმერთსა ეთხოვ, რომ მოგიტევოს ყოველი შეცოდებანი თქვენი“ (მ. ჯავახ.).

მოუფონებს 1. მოუშვებს, მოუდუნებს (მოჭერილს). [კაცს] ცოტა მოუფონა გველმან და მოვიდნენ ჭანდართან (საბა). 2. დაამშვიდებს, შევებას მისცემს. რა რომ თქვეს პურის სახელი, მე იმან მომიფონაო (დ. გურამ.). „თავს რატომ იკლავ? ზეცას მიენდე, ის მოგიფონებს!“ (ბ. ბრეგვ. თარგმ.).

მოუფრთხვები-ს თავს არიდებს, უფრთხის, ეშინია, ერიდება. ძრახვავე სჯობს საძრახავთა, ძრახვას კაცი მოუფრთხვების (დ. გურამ.).

მოუქასურებს მლიქვნელურად მოექცევა, – მოუპირფერება, მოეფარისევლებს. „თუკი შენ დაუძახებ, უარს ვინ იტყვის!“ – მოუქასურა [ნუგზარს] ოსმა (ა. ყაზბ.).

მოუქაფავი რაც არ მოუქაფავთ, ქაფი არ მოხადეს, – ქაფმოუხდელი. „ეს მოუქაფავი სუფი, ღმერთო მომკალი ამას მოუტან ბეგლარს?“ (დ. კლდ.).

მოუქონავს თავს გულის მოგებას შეეცდება, მოეფერება, მოელაქუცება. სოლომონმა კარგად იცოდა ქაიხოსროს ხასიათი და თავი მოუქონა (დ. კლდ.). ერთმანეთს ტკილი სიტყვით მოუქონეს თავი, ჭრელი ხოტბა უხვად შეასხეს (მ. ჯავახ.).

მოულებს ძე. გამოართმევს, წაართმევს. „მოუღეთ მაგას ტალანტი ეგე და მიეცით მას, რომელსა აქვს ათი ტალანტი“ (მათე, 25).

მოუშლელ-ი დაურღვეველი, მუდმივი. იგი სიგელი იყო... მოუშლელი (გ. ლეონ.).

მოუშუშავს გულს გულს მოუთუთქავს, დაუნეავს. ცოდოს ხსენებაზე დედას ელდა ეცა... ჩვეულმა და ჭირვეულმა ფიქრმა ხელახლად დაჰკროლა და მოუშუშა გული (ილია).

მოუცდებ-ა გაუმტყუნდება, გაუცუდება, ჩაეშლება, გაუნბილდება. ესტატეს არც შუაკაცობა მოუცდებოდა და დანაპირებსაც ხელად აასრულებდა (ეჟაყ).

მოუძლენი-ს ძე. მოსცემს, მობრძინებს, გამოუგზავნის. ვაიძულე [შუშანიკ] მიღებად ჭამადი, რომელი მოეძლუნა სამოელ ეპისკოპოსსა და იოვანეს (შუშან.). [შუშანიკ] ყოველივე მომიძლუნა და მიეართუ პიტაიზმსა (შუშან.).

მოუნოდებს-ს ძე. დაუძახებს, მოუხმობს, დაიბარებს. მაშინ გამოვიდა ციხით [ვარსკენ] და მესამესა კურიაკესა მოუნოდა მცველსა ერთსა (შუშან.). იყო მეფე ერთი და, რა მოინა დაღე სიკედილისა მისისა, მოუნოდა ძესა თვსსა (საბა).

მოუჭირებს გული (არ ნაწილაკთან ერთად) გული არ მოუთმენს, გული ვერ გაუძლებს. მას კაცსა გულმან არ მოუჭირვა, ჩამოვიდა, მისი სიძე ათვალნუნა (საბა).

მოუხდება-ა ძე. თავს დაესხმის, მოუვარდება, მოეჭრება. ერთი მგელი მოუხდა ვირსა, შეჭმას ლამობდა (საბა). მეფეს მოუხდა მტერი, ველარ გაუმგარდა (საბა).

მოუხელავს კუთბ. მოუძებნის, უპოვის. „იქნება მომიხელთი ის ოხერი ყალიონი“ (ეჟაყ).

მოუწდება-ა ძე. მოუახლოვდება, მოვა, მოეახლება. რომელნიცა სარწმუნოებით მოუწდებიან [ეკლესიას], ...ლხინებასა ღირს იქმნებიან (გ. მთანმ.).

მოფარდაგებულ-ი ფარდაგებგადაფარებული. [მიცვალებულს] მიჰყვებოდა მოფარდაგებულ ავტომობილზე მჯდომი სიმებიანი ორკესტრი (ნ. ლორთქ.).

მოფარვით სხვის შეუმჩნევლად, ჩუმად, მალულად, ფარულად. ბიჭები მოფარვით ავიდნენ საყდართან და მიიპარნენ ეკლესიის ფანჯარასთან (ნ. ლომ.).

მოფხვრად ძე. მოსაგლეჯად, დასაგლეჯად. გინება მომუხვავს ფჩხილთა და თითთა მოფხვრად თმათა (საბა).

მოქანჩავს მოზიდავს, მოსწვევს, მოჭიმავს. თუ მხედრებს თავი არ მოექანჩათ მათთვის (= ცხენებისთვის), გამოიჭრებოდნენ შუა მოუდანზე (აკაკი).

მოქართულე ქართული ენის კარგი მცოდნე, კარგი ქართულით მოლაპარაკე. ეს... კარგი მოქართულე კაცი დიდა ამბით დაიწყებდა (რ. ინან.).

მოქენე ძვ. ვინც ეხევენება, სთხოვს, – მთხოვნელი, მავედრებელი, მახვე-ნარი. რომელი ზრდის ყოველთა, მოქენე იქმნა სძისა (ნიწო). ამხანაგი ესეთი მინდა, ჩემის ნებისა და ჩემთვის კარგის მოქმედი, ... მეფესთან კადნიერად სიკეთის მოქენე (საძა).

მოქიშპე ჯიბრში ჩამდგარი, მოცილვე, მეტოქე, მოშულღე. „რუსთაველის მოქიშპეს შურით ეესება გული“ (აკაკი).

მოქცევა რომელიმე სარწმუნოების მიღება, აღიარება; გაქრისტიანება. [ლმერთს] არა პნებავს სიკუდილი ცოდვილისა, არამედ მოქცევა და სინანული (გრ. ხანძთ).

მოლაღანე მწვანედ მოელვარე, მბრწყინავი, ხასხასა. [ყაყიჭამ] ალერსით გადახედა მოლაღანე სიმიწს (ს. მგალობ).

მოღვერილი-ი მოხრილი. [ნაბი] გამხდარი, ქამარივით მოღვერილი, მაგრამ სხარტი [ბიჭია] (რ. ჭიჭიშ).

მოლორება შეცდომაში შეყვანა, გაცურება, განბილება. „თუ არ ამ ხერხით, სხვებრ არ შეგვეძლო სომხის სარდლების ჩვენ მოლორება“ (აკაკი).

მოლორუჩუნებს-ს ღრუჩუნით, ღრუტუნით მოდის (ლორი). აი, მოდის, მოლორუჩუნებს დედალორი, ...უკან მოსდევენ... გოჭები (აკაკი).

მოლუანება ძვ. „გარჯა, შრომა“ (IX კლ. ქრ. 1999 წ.). [ნეტარი ნინო] ესევეთართთა მოლუანებითა დაადგრა ადგილსა მას ექუს ნელ (ნიწო).

მოყაშყაშე რაც ყაშყაშებს, ჩხავის, – მოყრანტალე, მყეფარი. [ალაზა] იქიდან აფრთხობს ყორნებსა, სევთა მხარ-მოფარფაშეთა, ორბებსა გაუმაძღრებსა, მკედრის ლეშე მოყაშყაშეთა (ვაჟა).

მოყვარე ცოლისა და ქმრის ნათესავები ერთმანეთისთვის. ასე უნდა, შე პატიოსანო კაცო, მოყვრის მივინყება? (დ. კლდ.). მუნ მოყვრის მუშას თავს ვადექ, მკას უპირებდით ყანასა (დ. გურამ). მაშინაც წყალი მოგწყურდა ადრე, მოყვრის ბანიდან გიხმობდნენ რძლები (ს. ჩიქ.). [გოგოთურ] მოყვრებში გამაქმართა (ვაჟა).

მოყვას-ი ძვ. ახლობელი, მოყვარე, მეგობარი. [უფალი] არცა ეფუცა ზაკუვით მოყვასსა თვსსა (ფსალმ). მოყვასს – შენვენა, ბოროტსა – დევნა, საზოგადობის სულით აღდგენა (გ. ორბ.). მოვშორდი მოყვასს, ძალს ცხოვრებისას (ა. ჭავჭავ).

მოყვინჩლდებ-ა გაიზრდება, დაჭაბუქდება. წუ გენაღვლების სწავლაზე ყრმის წკეპლის ცემით კვილი, ...რა მოიზარდოს, მოყვინჩლდეს, მამლურებ შექმნას ყვილი (დ. გურამ).

მოყვრობა მოყვრების ურთიერთობა, ნათესაობა. „ხელი უნდა ვეილოთ მაგათ მოყვრობაზე“ (დ. კლდ.). „თუ ჩემი მოყვრობა გინდა, აგება თქვენს უფროსებში... მეძებარი მიშვენო“ (გ. ერისთ).

მოყვივნება სახელის გატება, შერცხვენა, დამდაბლება, დამცირება, განბილება. [ონისე] ერიდებოდა ძიძიას სახელის გატებას, მოყვივნებას ქვეყანაში (ა. ყაზბ).

მოყმე ძვ. ვაჟკაცი, რაინდი, ჩაუქი. მოყმემ თქვა პირშიშველამან, შიბნ მოვიარენ კლდისანი (ხალხ). ნეტარ მეფისა გულს მამობრიულს, ოდეს მოყმენი, ვით მამას შვილნი, განუცხადებენ თავისს სიყვარულს (ნ. ბარათ).

მოყმება-ა ძვ. შიშმშლისაგან ლამის სული ამოხდება, – დამიშვევა. „თუცა შიშმშლით არ მომყმარყო, რამცა იცის, გლახაკთა და ულონოთა შიან, ანუ სხვათა ვისმე საქმელი აკლს?“ (საძა).

მოყუას-ი იხ. მოყვასი. [ხელმწიფემან] მიანიჭა მამასა გრიგოლს და მოყუასთა მისთა დრამა ათი ათასი (გრ. ხანძთ). [ნეტარმან გრიგოლ] იპოვნა მოყუასნი კეთილნი (გრ. ხანძთ).

მოყურადე ჩემად ყურის მგდებელი, სმენადქცეული, მოყურადე; მიგზავნილი დამბეზლებელი, მოენე. მოყურადეს ეს უნდა, ამად არს აქ მონვეული, ნავიდა გახარებული, შეატყობინა ყველასა (ვაჟა). მივიდა მოყურადე, ლაქარდიანის ენითა სახელს ულოცავს ჯოყოლას, ლალობს, არ არის წყენითა (ვაჟა).

მოშრომა ძვ. მოსვლა, მობრძანება. „რა არს მიზეზი თქვენ ყოველთა აქა მოშრომისა?“ (გრ. ხანძთ). „კურთხეულ არს ლმერთი, რომელი მოგიძლუა აქა, წმიდაო მამაო, არამედ ვინაჲ არს მიზეზი მოშრომისა შენისა, მანუწყე მე“ (გრ. ხანძთ).

მოშულარი-ი ძვ. შუღლის, მტრობის მქონე, – მოდავე, მოკამათე, მოქიშპე, მოჩხუბარი, მოშულღე. [მეფე] ცდილობდა მოშულართა შერიგებას (საძა).

მოჩაქჩაქე ჩაქჩაქით, რყევით მავალი, – მოჯაყყაყე (ცხენი...). ღია ჭიშკარში შემოიჯირითა მოჩაქჩაქე ჯორით [სოლომანმა] (დ. კლდ.).

მოჩივარი-ი ვინც უჩივის, საჩივარს აღძრავს ვინმეს წინააღმდეგ, – მოჩივანი. მოჩივარი და მოპასუხე იქვე ყრილობაზე შერიგდენ (ვაჟა).

მოჩოთირე უხერხული, შემანუხებელი, მტანჯველი. [მზალის] ყველა ფიქრი... სამუდამოდ მოჩოთირე, მტანჯავს გრძობად დარჩენოდა გულში (ა. ყაზბ.).

მოჩონდრილი-ი მოჯღანული, დაჭმუჭნილი. [ჩვენს გმირს აცვია] მოჩონდრილი პიჯაკი, უფორმო ქუდი და ნალები, ხელში ჯოხათ უჭირავს მოკაუჭებული კეტი (ნ. ლორთქ.).

მოჩორთავ-ს კუთხ. მობრეცს, მოლრეცს (ფეხსაცმელს). „ამ ჩექმებს ვაგლახად ნუ გააფუჭებინებთ ჩემ კაკოს სირბილის ნებას ნუ მისცემთ, რომ ქუსლი არ მოაქციოს და უბრალოდ არ მოჩორთოსო!“ (აკაკი).

მოციქულ-ი რაიმე რელიგიის მქადაგებელი, გამავრცელებელი. თვისა მის მღვდლობისა ნაცვალად უფალმან მოციქულნი დაადგინა მღვდლად (გრ. ხანძთ.).

მო-ს-ძახი-ს აქ: ხმიანობაში ასდევს, ბანს აძლევს. მორბის არაგვი, არაგვიანი, თან მოსძახინა მთანი ტყიანი (ნ. ბარათ.).

მოძუნძულებ-ს ძუნძულით, მძიმედ, ნელა მოდის (ცხოველი). [მოხვევ] იჯდა ერის პატარა, მთის ცხენზედ, რომელიც თითქმის მთელს გზას მგლურის ძუნძულით სასაცილოდ მოძუნძულებდა (ილია).

მონამე რამის შემსრე და დამადასტურებელი, – მონმე. თხამან უთხრა [მგელს]: „მამ რადგან მონმად მოჰყოლიხარ, მეც მამაბოძა აქ მისაფლავიან, მათ საფლავზედ შედეგ, დაისულე და მართალი მონამე იქნებიო“ (საბა).

მონამე სარწმუნოებისთვის ტანჯული, ნამებული, – მარტივილი. „მოგატყვენ ბრალნი ჩუენნი და გუაჰურთხენ, წმიდაო მონამეო და მარტყო სანატყოლო ქრისტესს ღმრთისაო“ (შუშან.). „ნამებოა წმიდისა მონამისა ჰაბოხისი“ (ჰაბო).

მონამებრივ-ი მონამისათვის დამახასიათებელი, სარწმუნოებისთვის თავდადებული, მსხვერპლად შესანიშნავად გამზადებული. „ეროვნების ხესაც ძირის გასამაგრებლად ოფლთან ერთად ხანდახან წმინდა მონამებრივი სისხლიც ეჭირებოდა სარწყავად“ (აკაკი).

მონამურ-ი იხ. მონამებრივი. [გლეხობა] მამა-პაპების მონამურ სისხლს, სამშობლოს

მთა-ბარზე მსხვერპლად დათხულს, პატიოსან შრომის ოფლს აღვირდა (აკაკი).

მო-ს-წვე-ს დამართებს, შეამთხვევს, დაუშავეებს რამეს. „სხვა რითი გადამირჩება, რომ ჩემს მაცხოვრებელს რამე მოსწიოს“ (დ. კლდ.).

მო-ს-წვე-ს კუთხ. მიაღწევინებს. „მოგწიოს ლაშარის-ჯვარმა მუდამაც გულის ნადილსა“ (ვაჟა).

მონვენულ-ი ძვ. მოსული. „მონვენულ არიან წმიდანი მამანი, ძმანი ჩემნი, ნინაშე შენსა“ (გრ. ხანძთ.).

მონვე ძვ. ეკლესიის მსახური, მღვდელმსახური. [ნეტარმა მამებმა] შეკრიბნეს მას (= ლავრასა) შინა მონვაზონნი და მონვენნი (გ. მთაწმ.). „ან თქუ, რომელი იყოს მონვენედ შორის შვილთა ჩუენთა“ (გრ. ხანძთ.). მარიაში თვალს ადევნებდა... მონვენეთა ზნეობას (ქ. გამს.).

მონიფულ-ი ზრდასრული, სრულწლოვანი. ბავშვებისთვის დანერვილი მონიფული აღმშანისთვისაც საინტერესო და საგულისხმო უნდა იყოს (ა. ბაქრ.).

მონყურავ-ს მოჭუტავს (თვალებს). [ქალმა] მალა აიხედა, თვალები მონყურა, შვხე უყურებს (შ. ნათ.).

მონლედ ძვ. მთელი გულით, სიყვარულით, გულთბილად. [მამამან გრიგოლ] ნადიერებით სურვიულად ჰამბორს უყო ყოველთა და მონლედ მოიკითხნა (გრ. ხანძთ.). [მეფენი თორნიკს] დიდითა პატივითა მიეგებნეს და მონლედ მოიკითხეს (გ. მთაწმ.).

მონლეობა ძვ. სიყვარული, მზრუნველობა, მფარველობა. [ნეტარმან შუშანიკ] მოუნოდა ეპისკოპოსსა მისისა სახლისასა აფოცს და მადლსა მისცემდა მისა მიმართ მონლეობისა მისისათვის, ვითარცა მამასა და მამამძუქესა (შუშან.).

მონოდებულ-ი ძვ. დაბარებული, მოხმობილი, მონვეული, გამოძახებული. „[მხედართმთავარს] სწორედ აქვს რამე მიზეზი შესანყნარ-პატივისაღები... და უნდა გვითხრას სახალხოდ, მისთვის მყავს მონოდებულო“ (აკაკი). ერისმთავარი იგი ქართლისა... მონოდებულ იქმნა ამირა მუმნისა აბილიასგან (ჰაბო).

მონყლავ-ს ძვ. დაჭრის, დააშავეებს, დაასაბინირებს. [ჯორი] აქა და იქი ეკუთუბოდა, ვიდრემდის ფიცხლად მონყლავა წმიდა [ეფთჳე] (გ. მთაწმ.).

მონყლავს გონებასა მისსა ძვ. გონებას აურევს, გულს ატკენს, აწყენინებს.

[მამასა ოვანეს] არა უნდა, რაათამცა ამხილა მას (= თორნიკს), რაათა არა მონყლას გონებამ მისი (გ. მთანმ.).

მოჭადილ-ი ძვირფასი ლითონით, ქვე-ბით შექობილი, მორთული, მოკაზმული, - მოოჭვილი. «ცხენს ზედაც შენი მოჭადილი უნაგირი დაადგი!» (აკაკი).

მოჭირნახულე მზრუნველი, პატრონი, გულშემმატიკივარი. «ვითომ მე ვარ სოფლის მოჭირნახულე და სხვას კი ფეხებზე ჰკიდია» (ნ. ნულ.).

მოხდი-ს ჩამოხსნის, ჩამოიღებს, მოაშორებს (ცხენს უნაგირს, ტვირთს). «თქვენ ცხენს მოვხადე და დავაბი» (ილია). «პლატონის ცხენს უნაგირი მოხადე!» (დ. კლდ.).

მოხელავ-ს 1. მოძებნის, მოჩხრეკს (თევზს), ცარიელი ხელით სცდის თევზის დაჭერას, - ხელაობს. ერთგან მოხუცმა წყლისპირა ტოტი მოხელა (კ. ლორთქ.). 2. კუთხ. მოძებნის, იპოვის, წააწყდება. «იქნება მაშხელე ჩიბუხი?» (ვაჟა). «ვერ მოვხელეთ ჩიბუხი, სუ დავიარეთ ვგ ტყე» (ვაჟა).

მოხელე ძე. «სახელმწიფო დანესებულე-ბის მომსახურე პირი» (ქეგლ). მოხელენი, მათ გარეშე მდგომელნი, ...ჰკვლენ ერთმანეთს, ნაძარცვთ გამომრჩომელნი (ა. ჭავჭა).

მოხილე კუთხ. ხილის საკრეფად გამოსული, ხილის მკრეფავი. [ონისე ჩამოვლელებსაც] ხედავდა და მოხილე ქალებსაც... ონისე... გასცქეროდა ქალებს, სადაც ხილსა ჰკრეფდნენ (ა. ყაზბ.).

მოხისფეხდება - უპატივეც. მოვა, მოეთრევა, მოეხეტება. «როგორც მოვხისფეხდი, ისევ ისრე ნავხისფეხდებოდი» (ვაჟა).

მოვსენება ხსენება, მოგონება, მოხსენიება. მოვსენებაჲ წმიდისა ჰაბოასი (ჰაბო).

მოჯალაბე ძე. ბატონის ოჯახში მცხოვრები უმინანყლო შინამოსამსახურე, - შინაყმა. მოჯალაბედ გახდებოდა მხოლოდ ნაყიდი, ანუ ტყვედ წაყვანილი და სრული მონაც იყო მისი პატრონისა (აკაკი). გლეხი, მინა-წყლის პატრონი, და მოჯალაბე, უმინანყლო, სულ სხვადასხვა იყო (აკაკი). მოახლედაც მოჯალაბის შვილები უნდა გაეყვანათ და გლეხისას ვერ შეეხებოდენ (აკაკი).

მოჯამაგირე ძე. დაქირავებული მუშახელი, დამქირავებლის ოჯახში მცხოვ-

რები. «შენი ოჯახის პატრონი და მოჯამაგირედ დგომა, - ვის გაუგონია?» (ილია).

მოჯარდება - მოანყდება, თავს მოიყვრის, მოგროვდება. მთელი სოფელი მოჯარდა მარიტას ეზოში (გ. ლეონ.).

მოჯირითე ჯირითში მონანილე, ჯირითში განაფული. ზოგ მოჯირითეთაგანს ნება არ ჰქონდათ მარჯვენა ხელში აეღოთ ჯირითი და მარცხენათი ათამაშებდნენ (აკაკი). თეკლაბიჭი არც ერთ მოჯირითეს და მსროლელს არ ჩამოუვარდებოდა ჯირითსა და თოფოსნობაში (ვაჟა).

მპარავ-ი ძე. ქურდი. სად ცოდეა კაცსა სდევნის დღედალამ, ვითა მპარავი და მტაცებელი (ილია). «მწყემსი ხამს ცხოვართათვის იჭირვოდეს... მპარავს არიდოს» (საბა). [მაჭო] ცნა მოსლვია მპარავთაჲ (გრ. ხანძთ.).

მპყრობ-ი ვისაც ხელთ უპყრია რამ, - მჭერი. ხელთ ჯამის მპყრობნი წარსულსა დროებს მოიგონებდეთ (ნ. ბარათ.).

მყავე აქ: მწნილი. პალატაში საელემ... მიხას ტაბლაზე ცივი ჭადი, ყველი და მყავე დაუდა (გ. სიხ.).

მრავალთავ-ი ძველი ქართული საღვთისმსახურო კრებული, რომელშიც თავმოყრილია დიდი საეკლესიო დღესასწაულებისათვის განკუთვნილი საკითხავები. ნიკოლასმა... დალუპვას გადაარჩინა ხუთი უზრწყინვალესი ხელნაწერი: სახარება-ოთხთავი, მრავალთავი, ხელთკანონი, მამათა წიგნი და კითხვა-მიგება (ზ. ჭუმბ.).

მრავალძარღვა მრავალწლიანი ბალახი, აქვს მოგრძო დაძარღვული ფოთლები, წვრილ ღეროზე იკეთებს თესლს. ხარობს გზისპირებზე, ხმარობენ სამკურნალოდ. ციკინყურასა და მრავალძარღვაზე ჯერ ისევ იქნება შემორჩენილი თრთვილი (რ. ინან.).

მრგვალად მოხარშული კვერცხი მაგრად მოხარშული კვერცხი, ცილა და გული რომ არ ერეოდეს. [მელანო] მიდგა თაროზე, გადმოიღო იქიდან ცივად მოხარშული... დედალი, ყველი, მრგვალად მოხარშული კვერცხები (აკაკი).

მრეშ-ი «ძე. ნაბლისფერი» (ქეგლ). [ხოჭოს] მრეში, დანინკლული თვალები უცნაურად შესციმციმებდნენ სახეში მინდიას (კ. გამს.).

მრონეულ-ი ძე. ნახირი.

მრუმე ძე. ბნელი; სიბნელე, წყვილიადი, უკუნი. ნათელი დაულამებელი უძღვის მეფობასა შენსა, და არა საჰმარ არს მისსა ბრწყინვალეზად სანთლისაჲ, გარნა მრუმეთათჳს ხოლო (გრ. ხანძთ). [ცა] მრუმე ზუჩიან მწვერვალეზზე ვლავს ხანდახან (კ. გამს.). თურმე უცხოეთს მოგეწამე მაინც სიკვდილი, რომელიც შენთან აღზრდილია მშობელ მხარეში, რომ შეგათრიოს სინათლიდან მრუმე ღამეში (ს. ჩიქ).

მრუმედ მხედველობა ძე. მხედველობის დაქვეითება, თვალში შუქის დაკლება. არცა შეემთხვა თვალთა მისთა (= გრიგოლისთა) მრუმედ-მხედველობაჲ (გრ. ხანძთ).

მრუშ-ი ცუდი ყოფაქცევის, ზნედაცემული. თეიმურაზი სულგანაბული უღებდა [ყურს] მრუში დედაკაცის ამბავს (მ. ჯავახ.).

მრწემ-ი ძე. უმცროსი. ორნი ძმანი იყვნენ. უხუცესს ცოლ-შვილი ჰყვა და მრწემი უცოლო იყო (საბა). და ძმანი მისნი ყოველნი და დიდებულნი ჯელმნიფენი - ადარნერსე უხუცესი და გუარამ მრწემი - მშუთალესა მას ძმასა მორილ ექმნნეს (გრ. ხანძთ).

მსასოებელი-ი ძე. ვინმეს იმედით მყოფი, იმედის მქონე, მოიმედე, იმედნეული. „ნუ გააგონებ მაგ ხმას ქართველთა, ესდენ შენზედა მსასოებელთა“ (ნ. ბარათ).

მსახველ-ი ძე. ამსახველი, გამომხატველი, აღმწერელი, წარმომდგენი. რა იგი, ჩჩვილი ასაკით, სახით აღმორჩადა, ახედა, მის უმჯობესსა ნასახსა მსახველი ვერას სახეედა (დ. გურამ).

მსახვრალ-ი, მსახვრელ-ი ძე. მომსპობი, გამავერანებელი, ამაოხრებელი, გამპარტახებელი. ვაი მას, ვისაც მოხვედეს ხელი შენი მსახვრალი! (ნ. ბარათ).

მსახურთუხუცეს-ი ძე. „ერთ-ერთი დიდი მოხელეთაგანი ძველ საქართველოში - საღაროსა და სამეფო სახლის შინაური მეურნეობის გამგებელი“ (ქეგლ). მოუკლეს ცხენი ივანეს მსახურთ-უხუცესსა (ბასიან.).

მსაჯეს დამსაჯეს. ვაი-ვა, მსაჯეს უბრალოდ (ვახტანგ VI).

მსაჯული-ი ძე. მოსამართლე. ამის გამგონი ჩვენი მსაჯული უჭვრეტდა მეფეს განცვიფრებული (ნ. ბარათ).

მსაჯული მსაჯულთაჲ ღმერთის ეპითეტი, - უზენაესი გამგებელი. განვისაჯნეთ

მე და ვარსქენ პიტიახში მუნ, სადა იგი არა არს თუალეზაჲ ნინაჲ მსაჯულისა მის მსაჯულთაჲსა და მეუფისა მის მეუფეთასა (მუშან).

მსგეფს-ი ძე. „დროის მონაკვეთი სწორამდე, - კვირა ან წელი“ (ქეგლ). მივიდეთ ადგილსა კეთილსა და ამოსა, ვინადერთ და მსგეფსი ერთი მუტ დავყოთ (საბა). [ჯიზი-გურგენ] დიდად პატიოსანი კაცი იყო გვერდს დამიჯდა, ორი მსგეფსი განმასვენა (საბა).

მსერელ-ი ძე. მუსრის გამელები, მომსპობი, გამჩანაგებელი. მაგარამ რა? დროსა მსერელის ცელით, ყოვლთა წარწყმედით ცოურთა მჯობი მშენებლობაც სხვათებრ მოსთელილა (ა. ჭავჭა).

მსმენ მსვამენ. „კაცი მსმენ და ათასში ერთი თუ იტყვის: დაილოცე... წყაროვ!“ (ვაჟა).

მსოფლიო 1. ძე. ამქვეყნიური, ცხოვრებისეული, მინიერი, ხორციელი, არაღვთაებრივი, ადამიანური, საკაცობრიო. პირსა მისსა (= გაბრიელისსა) მსოფლიო სიტყუაჲ არა გამოვიდოდა, არამედ ყოველივე საღმრთო (გ. მთანმ). [მწირს] განუღდენია გულოდამ ყველა მსოფლიო ზრახვა, ფიქრი, ნადილი (ილია). [წმიდანი უდაბნონი] უმანკოთა მფარველნია ვნებისაგან მსოფლიოსა (გრ. ხანძთ). 2. სოფლის მცხოვრები, სოფელელი. მას ჟამსა სხუაჲ მონასტერი არა შჳნ იყო მათ ქუეყანათა თენიერ ოპიზისა, და არცა მსოფლიონი ერისკაცნი ახლვიდეს ახლად შჳნებისათჳს მათ ქუეყანათასა (გრ. ხანძთ). 3. სასოფლო, სოფლისა, საერო, სამრეველო. „მსოფლიოთა მათ წმიდათა საყდართა არა უმრწემსს არიან წმიდანი უდაბნოთა ეკლესიანი“ (გრ. ხანძთ).

მსტოვარ-ი ძე. „მზვერავი, ჯაშუში“ (ქეგლ). დამიყვავე, ქარო, ნუ ხარ მკაცრი: პატარა ვარ, მოფერება მიწნა! მითხარიო: როგორ, როგორ ვანდო საიდუმლო ამარსა და მსტოვარს? (ანა).

მსურ-ი მსურველი, მოსურნე, მნდომი, მოწადინე. ვაჰ, სოფელსა ამას და მისთა მდგმურთა, ...კეთილმოყვარებეს დათრგუნვის მსურთა უსაფუძვლოთა (ა. ჭავჭა).

მსწრაფლ უცბად, უეცრად, საჩქაროდ, სწრაფად, - მყის. [მეფე] მსწრაფლ შთამორიალდა, ვითარცა არნივი (ბიბლ. ისტ.).

მსხემ-ი ძე. შეკედლებული, შეფარებული, ჩამოსახლებული (უთავმესაფრო, გადახვეწილი), - ხიზანი. „სამნი განიძებინ: ერთი - მეზვერე - ქურდი ყურძინსა; მე-

ორე - მკურნალი - ნამოსხა უმეცარი; მესამე - მსხემი უამებელი" (საბა).

მსხმო ნაყოფით დატვირთული, მსხმო-იარე. [კაცი] ცოლით არს ვით მსხმო ვენახი კიდესა, სახლ-მიდამოსა (დ. გურამ).

მტარვალ-ი ბოროტებით საცესე, შეუბრალებელი, დაუნდობელი, ტირანი. ვინ იცის, ამ ბნელ ფარდის ქვეშ... რამდენ... მტარვალი ქვეყნისა სჭედავს ბოროკილთა ადამიანის ბედის შესაჭედად (ილია). ნათელ გვირგვინით მოჰსჩანან კახეთის მხსნელნი გმირები ელიზბარ, შალვა, ბიძინა - მტარვლისგან დატანჯულები (გ. ორბ).

მტერ-ი ძვ. ეშმაკი, ავი სული, მაცნე. აცთუნა მტერმან ჯელმნიფჳ იგი და მოიყვანა მან დედაკაცი სიძესა ციხესა მას შინა (გრ. ხანძთ). [დედაკაცის] ჯელნი და ფერწნი მტერისაგან მიხუმულ იყვნეს და პირი გარემოცეულ იყო (გრ. ხანძთ).

მტერისამიერ-ი „ეშმაკისმიერი“ (IX კლ. ქრ. 1999 წ.). მედგარმან მან აღიარა მტერისამიერი იგი აღძრვაი (გ. მთაწმ).

მტერად აღიგვება ძვ. მტერად იქცევა, განადგურდება, გაცამტვერდება, აოხრდება, მოიხსობა. ამ მტერად აღივილან იგი ძალი და იგი ღონე, მათთა განთქმულთა შეძლებათა ნაშლილან კვალნი (ა. ჭავჭა).

მტილ-ი ძვ. ბალი, ბოსტანი. [მაშებს] მცირედ ვენაწნი ჭირით და ურვით დაუნერგვიან და ეგრძთვე მტილები (გრ. ხანძთ).

მტკპარად ძვ. ტკბილად, სასიამოვნოდ, საამურად. ვაჰ, დრონი, დრონი, ნაგემნი მტკპარად, ნარილტვენ, გაჰქრენ სიზმრებრივ ჩქარად (ა. ჭავჭა). სად (= ტაძარში) ღვთის დიდება მორწმუნეთა ესმოდათ მტკპარად (ა. ჭავჭა).

მტკნარ-ი აქ: ფერდაკარგული, გაფითრებული. რას ამბობს ზვიადაური? სახე რადა აქვს მტკნარია? (ვაჟა).

მტლად დაედება მალამოდ დაედება, მოკვდება მის ნაცვლად, თავს შემოეკლება, დაენაცვლება. „ო, შენ დაგედოს მტლად შენი უბედური დედა“ (ილია).

მტლედ შემოდებული ნამალად დადებული, თავს შემოვლებული, მსხვერპლად შეწირული. [ჩირიკი] ერთთავად ვაზებში ტრიალებდა, ვაზებს მტლედ შემოდებული (გ. ლეონ).

მტრად დაისახავს მტრად მიიჩნევს. „ჩემო

წმინდანო, რადგან იგი (= ჩემი გვარი) მტრად დაგისახავს და რომ ქალაღზე დაწერილი ვიხილო სადმე, მაშინვე დაეხვე“ (ვ. ჭულ. თარგმ).

მტყუარ-ი ძვ. ცრუ, მოჩვენებითი. სდაგებდ განცხადებულად კერპთა მათთა მტყუართა (მინჩხი).

მუგუზალ-ი კარგად ცეცხლმოკიდებული, ნაკვერჩხლადქცეული ნაპობი შეშისა. შევილიც ... მიურბენინებდა მუგუზალს (ვაჟა). [ჯანბეგი] მუგუზლებზე დამსკდარ თევზს დაამტერდა (გ. რჩეულ).

მუდრეგ-ი ოხერი, ტიალი; ბრიყვი, რეგვენი, უზრდელი. „ეს მუდრეგი [ცხენი] რალა მოსახმარი იქნება ანი?“ (დ. კლდ). „მართლა ჩემს თავს უნდა დავაბრალო, ...თქვენისთანა მუდრეგებთან და ნუნკლებთან რომ საქმეში შევები“ (დ. კლდ).

მუდრეგად ოხრად, მუქთად. სად რა გეშოვნა მუდრეგად, [წუთისოფლმა] სარგებლით გეოხოვა სავალი (დ. გურამ).

მუეძინ-ი [არაბ.] მუსლიმანური რელიგიის მსახური, რომელიც მეჩეთის (მიზგითის) კოშკიდან - მინარეთიდან უხმობს მლოცველებს. ჰყვიის მუეძინი აულის მიზგითის კოშკიდან (კ. გამს).

მუზა [ბერძ.] მეცნიერებისა და ხელოვნების მფარველი ქალღმერთი. მუზავ, რა გინდა შენ ამ ადგოლას, ღმერთების შვილო, აქ, მუშასთანა? (ი. ეედ).

მუზ-ი იხ. მუზა. წინაშე მისსა ძლევა და მუზნი განადიდებენ მისსა (= თამარის) მეფობას (გრ. ორბ).

მუზარად-ი ზვ. მეომრის ქუდი ლითონისა. თავზე - მუზარადი, წელზე - ჯავარდენი (ხალხ). [გოლიათს] სპილენძის მუზარადი ეხურა (ი. გოგებ). ქისტს არ მაუღის ვიშადა მუზარადის დგმა თავზედა (ვაჟა). ცხრა ძმით მათედ მიმიღეს, პირზე მაყარეს ვარდები, დაჭრილს, დამძრალს და გზადადლილს დამხურეს მუზარადები (გ. ლეონ).

მუმლ-ი წერილი მფრინავი მწერი, ესევა ყვავილებს, ხეებს, წოვს წვენს, - ქინქლა. მუმლი მუხასაო გარს ეხვეოდაო, მუხა დამძიმდაო, წყალში ჩავარდაო, ...მუმლი დაიხრჩვაო, მუხა გადარჩაო (ხალხ). სულ შამში ვწვები, ვიშალები, მუმლისა და კოლოზისაგან მოსვენება აღარა მაქვს (ვაჟა).

მუნ ძვ. იქ. მუნ იყო სულტანი დაბანაკებული (ბასიან). და ნებითა ღმრთისათა მუნ იყო

მამა გრიგოლ (გრ. ხანძთ.). სდუმდა ყოველი მუნ არემარე, ბინდი გადევრა ცისა კამარას (ნ. ბარათ.). მუნ შენთან ღმერთსა კმადლობენ გალობით შენნი ივერნი (გ. ორბ.).

მუნ ჟამადმდე ძე. იმ დრომდე, მანამ, ადრე. „მუნ ჟამადმდე ძნაიდ უბნობნ ქართულად, ...მიერთიან – დაუყენებლად (გ. მთაწმ.).

მუნი-ი კანის დაავადება, იცის ძლიერი ქაეილი. დავიწყე მონინავე პოზიციებზე ხეტიალი, კარეებში ცხოვრება, ...ჭუჭყი, მუნი, მებენარი და შიმშილი (მ. ჯავახ.).

მუნათს სდებს აყვედრის, ამადლის, ამუნათებს (ამაგს, განეულ სიკეთეს). [მწირი] ნუთუ ან პნანობს ქვეყნის დათობას და მუნათს რასმე სდებს შემოქმედსა (ილია).

მუნდირი-ი „სამხედრო ან სამოქალაქო საპარადო ტანსაცმელი“ (ქეგლ). ორევა ერთმანეთში ეროვნულ ტანსამოსში, მუნდირებსა და ფრაკებში გამონყოფილი [ხალხი] (ი. ბალახ.).

მუნდშტუკი-ი [გერმ.] სიგარეტის მოსანევი სპეციალური მილაკი. შემოგვხვდა ვილაც ხნიერი კაცი, რომელიც სიგარეტს გრძელტარიანი მუნდშტუკით ეწეოდა (ნ. შატ.).

მუნებური-ი ძე. იქაური. „საიამც გვირგვინი მოვიდა, მეც მუნებური ვარო“ (საბა). „მუნებური ყადი ქაბას მივა, ჯორს ეძებს სასყდელსა“ (საბა).

მუნევე ძე. იქვე. რაოდენთა ნელთა უკანის [იგი კაცი] მუნევე ქალაქად მოვიდა (საბა). და მასვე ჟამსა აღესრულა [დმიტრიოს] და მუნევე პემასა დაეფლა (გრ. ხანძთ.).

მუნით ძე. იქიდან. და მუნით (= სარკმლიდან) თურმე გადმოდენილა შუქი მზისა და მთვარის ნათელი (ილია). და მუნით უზიდვენ თესლთა ძვირფასთ მოზობლს ქვეყანად (ნ. ბარათ.). მუნით გამტყორცნა საწუთრომ, გარდამაცილვა ყუბანსა (დ. გურამ.).

მუნითაც ძე. იქიდანაც. [კაცი იგი] მუნითაც წავიდა შინ ცარიელი (საბა).

მუნქუესვე ძე. მაშინვე, იმავე წამს. და ვითარცა წარკითხა ნიგნი კურაპალატისა... ნეტარმან მამამან, მუნქუესვე წარვიდა ჯელმნიფისა მის წინაშე (გრ. ხანძთ.). მუნქუესვე განემართნეს ყოველნი იგი თითნი მისნი (გრ. ხანძთ.).

მუჟიკი-ი [რუს.] ბარბ. უეცი, გაუთლელი. [ნოტარიუსის კანტორა] დლით საღამომდე სავსე იყო... თავრიზელი მუჟიკებით და აფიცრებით (მ. ჯავახ.).

მურა შავი ფერის, შავგვერმანი. [ბიჭს] გვერდით მურა ნაგაზი მოყვებოდა (ა. სულაკ.). კარგი სახელია, შეგვეფრება, თანაც მურა ხარ, ცხვირ-პირი გაპურულივითა გაქვს (ა. სულაკ.).

მურდალი-ი ბინძური, უწმინდური, ბილწი. „ძალი იყო და ძალურად მოკვდა... ღმერთმა ტყვიაც აღარ აღირსა, ისე მურდალად მოკვდა“ (ა. ყაზბ.).

მურასა წმინდა, თეთრი ფეკელის პური (ლავეპი). „შენი გამომცხვარი პური – ლავაში და მურასაო – ადამიანს არ ეჭმევა, დაუყარეთ მურასაო“ (აკაკი). „გვერდილია თქვენი მურასა ლავაშები, მაგრამ მე მაინც ჩემი ქვეყნის პური მიჩვენია“ (აკაკი).

მუსაიფი-ი საუბარი, ბაასი. [ქალები] საღამომდი იყვნენ ხელსაქნარში და მუსაიფში გაბმულნი (დ. კლდ.).

მუსლიმანი-ი ისლამის მიმდევარი, – მამადიანი, მუსლიმი. მუსლიმანები რომ ხელეხს ალაჰისკენ აღაპყრობდნენ ხოლმე, მათი ამკლები ქრისტიანი სალდათებიც... პირუჯვარს ინერდნენ (მ. ჯავახ.).

მუსულმანი-ი იხ. მუსლიმანი. „შენ გიბრძანებთა ქართველთად... დახოცად მუსულმანთა“ (ბასიან.).

მუქთა საფასურის, სასყიდლის გარეშე, უფასო, უსასყიდლო. „მადლობა... კარგია, მუქთაა, თორემ მაგასაც ხომ ვერ იშოვიდი, რომ გარჯით საშოვარი იყოს“ (ილია).

მუქთად ტყუილ-უბრალოდ, ფუჭად, ამოოდ. „შენი სიტყვები არ დაკარგულა მუქთად“ (ა. ყაზბ.).

მუშ-ი „უცაცხვის ქერქი, მისგან თოქს გრეხენ“ (ქეგლ). დღისით საფეხნობი ჯღანს ბარდავენ და მუშს გრეხენ მამაკაცები (კ. გამს.).

მუშაკობა ძე. გარჯა, შრომა, ჯაფა. მოვიდა ერთი ღვთის კაცი, ...ჩემი ცხოვრება და მუშაკობა ნახა (საბა).

მუშამბა წყალგაუმტარი მასალით ცალი მხრიდან გაჟღენთილი ქსოვილი, სხვადასხვაგვარად მოხატული, ხმარობენ მაგიდის გადასაფარებლად. [ბიჭმა] ჭრელი მუშამბის ნაჭერი, რომელზეც მიკოსქემები უქონდა საგულდაგულოდ დანყობილი, გვერდზე ჩააჩოჩა (ზ. სამ.).

მუშკეტერი-ი „მუშკეტით, ძველებური თოფით შეიარაღებული მეომარი XVI-

XVIII სს. საფრანგეთში“ (ბ. სულაქ, თ. ქიტომ, VII კლ.). „რა აღმოჩენა იქნებოდა ეს ბიჭი მისი უდიდებულესობისათვის, რომელიც ყველგან დაეძებს ასეთ მამაკაცებს თავის მუშკეტერთა ასეულისათვის (ი. მაჭთარგმ).

მუშტარ-ი ძვ. მყიდველი, გამსაღებელი, მომხმარებელი. ჩემო ტივო, მაშინ გაქვბ, რომ ქალაქში ჩასულიყო, თავს მუშტარი დაგვევოდეს, სხვაზე მეტად გასულიყო (ხალხ.). ამ პასუხით ისტუმრება ესტატე ყველა მუშტარს (ვაჟა).

მუშტიკრივ-ი ხელჩართული ჩხუბი, მუშტიტების რტყმა, ცემა-ტყეპა. „მუშტიკრივით ვის რა გაურიგებია, თქვენ გაარიგოთ?“ (ვაჟა).

მუცელი ამოიყორება გაივსება, გაიტენება (ვისიმე) მუცელი, - გაძლება. [სვაეის] მუცელი განა მაგრე ადვილად ამოიყორებოდა?! (ვაჟა).

მუცელი ხელით უჭირავს ძალიან, თავშეუკავებლად იცინის, სიცლით კვდება. ყვაევებს მუცლები ხელით ეჭირათ, იმდენს იცინოდნენ ამ სურათის მნახველნი (ვაჟა).

მუცლის ამოსაყორავად მუცლის ამოსავსებად, - გასაძლომად. „ის რის შემძლეა, ... აულია თავი და დღე და ღამე მუცლის ამოსაყორავად დადის (რ. ინან).

მუხანათ-ი ვერაგი, მზაკვარი, გაუტანელი, მოღალატე. ამათ არა იცოდნენრა... ამ მუხანათის წუთისოფლისა (ილია).

მუხანათობა გაუტანლობა, ლალატი, ვერაგობა, მზაკვრობა. იქნება მეფე ციხის გატყუნას აბრალებს მოყმეთ მუხანათობას (ნ. ბარათ). [მამაშუეს] ეს უნდოდა: ლეთისა და კაცის მუხანათობაში დარწმუნებულყო (კ. გამს).

მუხთალ-ი იხ. მუხანათი. მან (= სოფელმა) დამიკვანძა მუხთალმა მე რაცა მეხვეწამერთო (დ. გურამ). და მუხთალისა ანგართა ხელთა აპყარეს მამულს სიმტიკიცის ბჭენი (ნ. ბარათ). იარაღი გაქვს, მოგვეპარები მუხთოლად, გეკრავ ტყვიას და გამოგვასალმებ წუთისოფელს (ვაჟა).

მუხლი მოეჭრება ფეხზე დგომას ვერ შეძლებს, ჩაიკეცება, ნაიქცევა, დავარდება. „მივევარდ მამას... უსულოდ ეგდო! მუხლი მომეჭრა, ცეცხლი მომედო!“ (ილია).

მუხლად-ი მუხლმაგარი. ჩირიკი სრული, სავსე კაცი იყო, ...მუხლადი (გ. ლეონ).

მუხლისკვერ-ი მუხლისთავი. არჩილი... მუხლისკვერებზედ დეცა გიორგის წინ (ილია). პაპუა და სოსია მუხლისკვერებით მიფოფბდნენ ლეშის ახლო (თ. რაზიკ).

მუხლმოღებულ-ი ძვ. მუხლებმოკვეთილი, მოძრაობის ძალადაკარგული. მუხლმოღებულ ვარ, არ ძალმიძს აქედამ დავრის ღონეო (დ. გურამ).

მუხლუხო-ტანკ-ი მუხლუხიანი, თვლებზე ფართო ჯაჭვგადაცმული ტანკი. ხევიდან ხევე იკივლებს მეხი, ხევიდან ხევე ნავა ქუხილი და გიგანტური მუხლუხო-ტანკი შეუნვეტელი ტყვიის ფანტელი (გ. ტაბ).

მუხლჩაუხრელად ფეხზე დგომელა, დაუჯდომლად, მუხლჩაუდრეკად, შეუსვენებლად. [ძმა] მუხლჩაუხრელად ტრიალებდა და... წყალს ეზოდებოდა (ზღაპ).

მუჯღუგუნს ჰკრავს იდაყვს ან მუშტს გაპკრავს გვერდში. თათიამ [გუცას] კიდევ ერთხელ ჰკრა მუჯღუგუნი, ამჯერად ცოტა უფრო მაგრად (ჯ. ქარჩხ).

მფარცხველ-ი ვინც ფარცხავს, ნახნავის (ნაბარის) ფარცხით გამფხვიერებული, გადამსწორებელი. მფარცხველმა თქვა: „დაღმა ვფარცხავ, აღმა-ხნულსა ეს მართებსა“ (დ. გურამ).

მქელავ-ი კუთხ. გაჭირვებით მსუნთქავი, მქმინავი. პლატონმა დაინახა მქელავი, არაქათგამოღეული, ერთიანად გაოფლიანებული ცხენი (დ. კლდ).

მქირდავ-ი მასხარად ამგდები, დამცინავი, გამკილავი. [გენერალი] მქირდავი ღიმილით უყურებდა... კუპეს (რ. ინან).

მქისე უსიამოვნო, ცივი, გამყინავი, შემზარავი (ხმა). გამასტყვრა მუცალის თოფი, ტყვია ჩქამს იზამს მქისესა (ვაჟა). „რა მქისე ხმაურობაა, რა საზარელი გრიალი!“ (ვაჟა).

მქრქალ-ი გაცრეცილი, გახუნებული, მკრთალი ფერისა. მქრქალ ცაზე პირველი ვარსკვლავი აციმციმდა (რ. ჯაფარ).

მქრქალად თხელ ფენად, მსუბუქად, ოდნავ. თოვლით მქრქალად შეფუფფულ... ხეებთან... ვიტგუნშტინიმა და გენერალმა... ბართები შეუსცვალეს ერთმანეთს (რ. ინან).

მქრქალი ღიმილით ოდნავი, ძლივს შესამჩნევი ღიმილით. [პოლკოვნიკი] მქრქალი ღიმილით უსმენდა გამოლაპარაკების მსურველთ (რ. ინან).

მქცევლობ-ს აქცევს, ანგრევს, ანადგურებს, სპობს. სამეფონი ურთიერთსა მქცევლობენ (ა. ჭავჭა).

მლაღადებელ-ი ვინც შესთხოვს, შექლაღადებს ღმერთს, - მლოცველი, მვედრებელი. [ღმერთს] სასწაული ნიშნად მაღლისა მლაღადებელზედ მოუვლენია (ილია).

მღერა ძე. თამაში (ჭადრაკისა, ნარდისა...), გართობა. [ქოსამ] დაიწყო ამხანაგებში ჭადრაკის მღერა (საბა). [ვახირს] და უყვარდა ჭადრაკის მღერა (საბა).

მღვდელ წთი მთავარ-ი უმაღლესი სასულიერო პირი (კათალიკოსი, მიტროპოლიტი, ეპისკოპოსი). საულმა მოაკლევინა მღვდელმთავარი (ი. გოგება). ბოლოს გმირებს იგონებდნენ მამულისთვის ომებში მკვდარს და მღვდელმთავრის კურთხევითა სვამდნენ იმათ შესანდობარს (აკაკი). ავაზაკი მღვდელმთავარს ხელზე სამთხვევად მივარდა (ი. გოგება).

მღვდელ-მონაზონ-ი ძე. მწირველი ბერი, - ხუცეს-მონაზონი. მღვდელ-მონაზონსა საეკლესიო უნდა ეჭიროს ყოველთვის თვალი (აკაკი).

მღვდელმსახურება სხვადასხვა საეკლესიო რიტუალის შესრულება. [ვაუები] ბიძას... მღვდელმსახურებაში ეხმარებოდნენ (ნ. ტაბ.).

მღვიმე კლდეში გამოკვეთილი ადგილი, - გამოქვაბული. უცრად ასტყდა რამ ნიავეარი, დაპებრა კლდეთა. ნაპრალთ და მღვიმეთ (ილია). თორნიკეს დროსაც ამგვარ მღვიმეში ცხოვრობდა ერთი მოხუცი ბერი (აკაკი).

მღვიმე-პალატი-ი კლდეში გამოკვეთილი სამყოფი. [პანტეს] ეკლესიის გადღმა მღვიმე-პალატი ეგულებოდა, ...იქ ბერების სადგომი უნდა ყოფილიყო ან შესანიშნავების შესანახი ბუნებრივი მაცივარი (ნ. ნულ.).

მღილი-ი ძე. მატლი, ჭიალუა. [საუნჯეს] მღილთ საქმელად რად ინახავ, გახსენ, დახარჯეო (დ. გურამ.).

მყარ-ი აქ: დედამინა, ხმელეთი. ელვის კველები მოღვაწედნენ ცასა და მყარს, დვრიწვდნენ ხეები (კ. გამს.).

მყარად ურყევად, მტკიცედ, მკვიდრად, ძლიერად, განუხრელად. მე ერთმან ერთგვის ერთს ვუძღვენ თავი, მასვე ვმონებდე მტკიცედ და მყარად (ა. ჭავჭა).

მყაფარ-ი ძე. ძალზე დაქანებული ფერდობი, ფლატე, ფრილო, ციცაბო. მონასტერსა ტბას ახლოს მყაფარსა მას გუერდსა საშინელი ლოდი იძროდა (გრ. ხანძთ.). სიტყუამან მისმან (= გრიგოლისმან)... დააყენა ადგილსა მას მყაფარსა მყინვარსა ზედა [ლოდი] მოქანებული (გრ. ხანძთ.).

მყეფარ-ი, მყეფარე ძალდი. თან დამდეგს ჩემი მყეფარე, ვეძახი მურიასაო (ხალხ.). ბილიკზე მოსუნსულებდა სასაფლაოსკე მყეფარი (ვაჟა). [ზვიადი] ქარქაშიანი ხმლით იკერიებდა, უყვიროდა მყეფარებს (კ. გამს.).

მყვარ-ი ძე. ბაყაყი. [იხვი] მოვიდა. ნახა, გუბე გამხმარიყო, მყვარი მომკვდარიყო (საბა).

მყია ძე. დამყაყებული, ამშორებული. [მზე] დაიწყებს დნობად თოვლთა, რცხად მყიათა ნახამთრთა (საბა).

მყივარ-ი ძე. რაც ყვივის, - მყივანი, მოყვილი. ჩემთა ნათესავთ გლოვისა ნაცვლად მივალალებენ სეაენი მყივარნი (ნ. ბარათ.).

მყის, მყისვე ძე. სწრაფად, უეცრად, მსწრაფლ, იმავე წამს, მაშინვე, მალე. მყის მოგვაპურებს ნათქვამი მისი (= უფლისა) (ფსალმ.). [სავედარი] მყის განპკრთა და იწყო სოვლტოლად (გ. მთაწმ.). ანცა რა თვალნი ლაყვარდს გიხილვენ, მყის ფიქრნი შენდა მოისწრაფიან (ნ. ბარათ.).

მყნა იგივეა, რაც მყნობა, დამყნობა. [სიმონამ] ხეხილის მყნა კარგად იცოდა, ...ეზოგარემო აავსო დამყნილ-ღარგული ხეხილით (დ. კლდ.).

მყოვარჟამ ძე. კარგახანს, დიდხანს, ხანგრძლივად. იქმნა ომი ფიცხელი და განგრძელდა მყოვარჟამ (ბასიან.). [კურაპალატი] მყოვარჟამ დადუმნა, ვითარცა ძლეული (გრ. ხანძთ.). ლეონ მყოვარ-ჟამ დადუმებითა იდგა (საბა).

მყოობად-ი მომავალი დრო, მერმისი, მყოფადი. ჩვენ უნდა ჩვენი ვშვთ მყოობადი, ჩვენ უნდა მივსცეთ მომავალი ხალხს (ილია).

მყრალა ბალახი აბზინდა. აქა-იქ... ყვარა... ტალახიანი... ნაღები, ...ქონიანი შანდალი, სპილენძის საჩაიემი მოხარშული მყრალა ბალახი (ილია).

მყუდრო მშვიდი, წყნარი, აუღელვებელი, დინჯი. და ესრტთ მიიღის საზრდელი საგლახაკო... ნეტარმან გრიგოლ... მყუდრომან ქცევითა (გრ. ხანძთ.).

მშეენარ-ი დამშეენებული, გაღამაზე-

ბული. ირემო, რქებით მშვენარო, ...ნუ იარე-
ბი ველადა (ხალხ.).

მშვენებლობა ხელოვნ. სიტუირფე, სილა-
მაზე, მშვენიერება. მაგრამ რა? დროსა
მსერელის ცელით, ყოვლთა ნარწყმდით,
ციურთა მჯობი მშვენებლობაც სხვათებრ
მოსთელილა (ა. ჭავჭავ.).

მშვილდი ისრის სასროლი ძველებური
იარაღი: მოხრილი ხე (ან ლითონი),
ბოლოებს შორის გაჭიმულია ლარი.
მშვილდს მომიწივა მუხთალმა, ისარი გულში
მაბასო (დ. გურამ.).

მშვილდ-ისარი მშვილდი და ისარი.
[ასფურცელამ] გადმოიწოდა მშვილდ-ისარი,
დაუღმინა და ერთის თვალის დახამხამებაზე
გველიშაჰს სული გააფრთხოხინა (ზღაპ.).

მშვილდოსნობა მშვილდ-ისრის ხმარე-
ბის სიმარჯვე, ხელოვნება. მესხი სწავ-
ლითა ქებული, გმირი იმერი ზრდილობით და
მშვილდოსნობით აფხაზი (გ. ორბ.).

მშვილდ-ქაიბური ძე. მშვილდი და ისა-
რი (ქეიბური - დიდფრთიანი ისარი).
ქარი იყო და ხეიოდა, ფოთოლი ჩამოდიოდა,
მშვილდ-ქაიბური ბერისა ქუდიელზედა წიოდა
(ხალხ.).

მშლილობი ხელოვნ. ახლად გაშლილი,
გაფურჩქნლი. რავდენტ ბანოვანი შვენე-
ბანი ახლად მშლიობნი ჭავლის სინმინდეს
მოუზიდაეს ნაპირს ამ ტბისას (ა. ჭავჭავ.).

მშრალ-ი ძროხა (ცხვარი), რომელიც
გაშრა, აღარ ინველება. [ამხანაგი მწყემ-
სი] დაბრუნებულიყო მთიდან, სადაც „მშრალ
ცხვარს“ მარილი ნაულო (ა. ყაზბ.).

მშუვალე ძე. საშუალო, შუათანა, შუა-
ლა. და ძმანი მისნი ყოველნი... ადარნერსე
უხუცესი და გურამ მრწემი მშუვალესა მას
ძმასა მორჩილ ექმნეს (გ. ხანძო.).

მშვლდი ძე. იხ. მშვილდი. მაშინ წარვი-
და [ანჩელი] მზირად ტყესა მას ხანძთისასა
და მშვილდი გარდაცემული ჯელთა აქუნდა
(გ. ხანძო.).

მჩეკავი ვინც სარს ანუ ჭიგოს წვერს
უთლის, უმახვილებს. ჩვენც... ჭიგოს
ვანვდით მჩეკავებს (რ. ინან.).

მჩემარება ხელოვნ. სიჩუმე, დუმილი.
უდაბურება, მჩემარება, არარაობა თვალსა და
გულსა კაცისასა სევდით ავსებენ (ა. ჭავჭავ.).

მცარავი ხელისა ხელის შემშლელი,

საქმის ჩამფუშველი, გამფუჭველი.
მეფე... მიხვდა, რომ მისი ხელის მცარავი ეშ-
მაკი იყო (ზღაპ.).

მცნება ძე. 1. ბიბლიური მოძღვრება
ქცევის, ზნეობის შესახებ. [ნინო] ას-
წავებდა მათ მცნებათა მაცხოვრისა ჩუენი-
სა იესუ ქრისტესთა (ნინო). ესმოდეს მათ-
გან მოძღვრებანი საღმრთოსა მცნებისანი
(გ. ხანძო.). უარყვეს მცნება უფლისა, ისმინეს
თქმა ეშმაკისა (დ. გურამ.). 2. სწავლება,
დარიგება, მოძღვრება. წავიდა ყრმა იგი
და მიმავალსა ესმა რეკა, მოაგონდა მცნება
მამისა, მიექცა, ლოცვის დასრულებადმდე
დაეყოვნა (საბა). ისმინე, სწავლის მძებნელო,
მოყვე დავითის მცნებასა (დ. გურამ.). 3. ჭკუა,
გონება, ცნობიერება. მელს სიხარბით და
მსუნაგობით ჭკუა და მცნება დაეფანტა (საბა).
4. აზრი, რწმენა, წარმოდგენა, თვალ-
საზრისი. რაც უნდა ჭირი მომეკრძო, ბილწო
არ შევეკერი ზავითა, მცნებას ვერ შემეც-
ლევიებ მოზღვავებულის ავითა! (ვაჟა).

მცონარე ზარმაცი, გაურჯელი, უსაქ-
მური, უქნარა. „[მესამე მოჯამაგირე] ერთ
უჯიმო რამა ყოფილა, უმაღლო, მცონარე“
(ილია).

მცონარე [ო] ბა სიზარმაცე, უქნარობა,
გაურჯელობა, - მცონარობა. ადვი-
ლად გამდიდრებულები მიეცნენ მცონარებასა
(აკაკი). „ქმარა ესოდენი მცონარეობა, ყბედო-
ბა, ...უნიადავო გატაცება (მ. ჯავახ.).

მცურავი გველი. ჭრელი მცურავეები გამო-
ვიდნენ, ...თავები მაღლა აენიათ (მ. ჯავახ.).

მცხრალი დამშვიდებული, დანყნარე-
ბული, დამცხრალი. მისთა მცხრალ თვალ-
თა ღრმა მეტყველება ესოდენ იყო წყნარი და
ტკბილი (ილია).

მძაფრი ძე. მძიმე (ავადმყოფობა). [ეფ-
თმი] სენითა მძაფრითა შეპყრობილ იქმნა (გ.
მთანძ.).

მძახალი ცოლისა და ქმრის მშობლები,
ნათესავეები ერთმანეთისთვის, მოყვა-
რე. „ჩემო მძახალო, ...როგორც ჩვენს
სახლს ეკადრება, ისე შევინახამო თქვენს
ქალსა“ (გ. ერისთ.). „მძახალმა ამასობაში ეგებ
ფეხებიც ქე გაჭიმოს“ (დ. კლდ.).

მძევალი რაიმე პირობის შესრულების
იძულებისათვის დატყვევებული ადა-
მიანი. სულ სხვაგვარი იდეური მიმართულე-
ბის ახალგაზრდა რევოლუციონერებმა თავიანთ

მძევლებთან ერთად აიფეთქეს თავი (თ. ვას., ნ. შარაშ., XI კლ.).

მძვიფრი - მძვინვარე, ძლიერი. როცა აღმოუდნენ ხევში მძვიფრნი სასტიკი ქარნი... იმ ხმებში ვგრძნობდი მე რაღაცას ნაცნობს, მშობლიურს (ილია).

მძლავრ ძვ. ძალით, ძალდაძალ, ძალდატანებით. [ჯოჯიკ] მძლავრ შე-ხოლო-ვიდა და... მოიკითხა ნმიდაი შუშანიკი (შუშანი). [მირე-ან აზნაურმანი] მძლავრ სამცხისა ერთი ძმ თსი დაადგინა კათალიკოზად (გრ. ხანძთ.).

მძლავრი ძვ. „მთავარი, მსაჯული, ძალაუფლების მქონე“ (IX კლ. ქრ. 1999 წ.), - ხელისუფალი. შევიდეს წინაშე მძლავრისა მის (პაბო).

მძლავრებით იძულებით, ძალდატანებით, ძალმომრეობით. და უკუეთუ ვითმე მძათა სწადოდის ყოფაი ხანძთელთა შატბერდს, გინათუ შატბერდელთა ხანძთას, ნუვისმცა ჯელ ენიფების... მძლავრებით დაყენებაი (გრ. ხანძთ.). იცით ყოველთა კანონი შუჟულისაი, რამეთუ არა ბრძანებს ეპისკოპოსისა და კათალიკოსისა მძლავრებით დაჯდომასა (გრ. ხანძთ.).

მძღველობ-ს ხელოვნ. ძალას იჩენს, სძლევს, იმარჯვებს. სამეფონი ურთიერთსა მძღველობენ, ...მდიდრდებიან, რომელნიცა მძღველობენ (ა. ჭავჭავ.).

მძოვარი ძვ. ბალახის მჭამელი, მძოველი საქონელი. [მეუდაბნოენი] იზრდებოდეს მძოვრთა სახედ მწუნანილითა და ხილითა (გრ. ხანძთ.).

მძორი მკედარი ცხოველი, - ლეში. ერთი მძორი იდვა ადგილსა ერთსა და შვიდირვა ძალი ეხვეოდნენ, სჭამდნენ მძორსა (საბა).

მწდე სუფრაზე სასმისების შემავსებელი, - მერიქიფე. ნადიმად დაჯდა ლეონ. სამი დაე და ლამე წართვით სვა. ჯუმბერ მწდე დაციენა (საბა). „[ჯუმბერ] თუცა ეგოდენ ხანს ფეხზე არა მდგარიყო, რამცა იცოდა მონათა, მსახურთა და მწდეთა ჭირი?!“ (საბა).

მწვეარი - სანადირო ძალი, ნადირის მდევნელი, დამჭერი. ადრე ამდგარსა კურდღელსა ვერ დაენევა მწვეარიო (ანდაზა). [მელს] მონადირე ვინმე დახვდა ქორითა და მწვერითა (საბა). იყო გაბული ყეფაც, მწვერების მოტევაბაც (ნ. ლორთქ.).

მწერალი - „ძვ. კანცელარიის მუშაკი, რომელიც საქმის ქალაქებს ადგენდა“ (ქეგლ). სოფლის მწერალი მოხერხებულ კაცი იყო (ლ. ქიჩა.).

მწერელთ ტყვე ბედის მწერლის (ბედის გამგებლის) მორჩილი; შეპყრობილი. „ნუ მამწყვეტ, მწერელთ ტყვეო მიწდა!“ - დაიკენესა იამ (ქ. გამს.).

მწვალებელი - ძვ. ქრისტიანული მოძღვრების დამრღვევი, - გამთიშველი, მოლაღატი, ერეტიკოსი. ჭეშმარიტთა ქრისტიანეთა შვილსა მწვალებელი მღვდელი ვერ მოჰნათლავს (გრ. ხანძთ.). ოქრობიობდა... მჭადავებელი... მწვალებელთა მრავალთა შუამე-ტყველ-პასუხმებელი (აკაკი). მწვალებელი და მკრებელი მომრავლდნენო მცხეთაში (ქ. გამს.).

მწვარი - შემწვარი. „გახსოვს მისი... სუფრა? რა მწვარი თუ მგბარი“ (ვ. ბარნ.).

მწვირე ძვ. ბინძური გუბე, - ნუმპე. [ჭა-ბუქმა] ნახა, ფოლორცში მწვირე დგას და შიგ საპყარი გლახა ეგდო (საბა).

მწვირიანი - ჭუჭყიანი, ტურტლიანი, ბინძური. [ეფემას] დაგლეჯილი გოგო დას-დედა უკან, მწვირიანი (ვ. ბარნ.).

მწვლილი - ძალიან მცირე, წერილი (ფუ-ლი). მდიდარი ეგრეთ ძნელ ცხოვრდეს ეგოდენ შესანიროთა, ვით ერთი მწირი მხვეული ედემს მის ორის მწვლილითა (დ. გურამ.).

მწიგნობართუხუცესობა ისტ. მაღალი თანამდებობა ძველ საქართველოში, სახელმწიფოს მართვა-გამგებლობა მეფესთან ერთად. მწიგნობართუხუცესობა მას (= არსენს) ჰქონდა მინიჭებული (აკაკი).

მწიგნობრობა „დამწერლობა, ანბანი“ (მშობლ. ლიტ. VI კლ.). ამან (= ფარნავაზმა) შექმნა მწიგნობრობაი ქართული (ლ. შროვ.).

მწიღველი - იხ. მწიღნავი. უნდა მხენელთა და მთხველთა, მწიღველთა გინა მბარავთა, ...რაც იმუშაკონ, ჭამონ და აჭამონ ქვეყნის მფარავთა (დ. გურამ.).

მწიღნავი - ახალი ძირის მისაღებად, დასაფესვიანებლად ვაზის რქის გა-დამწვენი, მიწაში ჩამყვებული. მაშინ იხარებს მწიღნავი, ოდეს მოისთვლის მტყვენებსა (დ. გურამ.).

მწიკელი - ჭუჭყი, სიბინძურე. [ზეციერ მა-მას] ნებაეს დავიგზნო ცრემლი მალული, ჩამო-ვირცხო ყოველი მწიკელი სინდისის ქენჯნით და სინანულით (დ. წერედ. თარგმ.).

მწირი - ამქვეყნიდან გამდგარი და ლეთის სადიდებლად უდაბნოში

მცხოვრები, - ასკეტი, ბერი. ამ დროს ის მწირი სენაკში იყო, ცრემლით ალტობდა ღვთისმშობლის ხატსა (ილია). შეიქმნა დიდი მტურობა, თქმა ერთმანეთის ძვირისა, ...ტყვეუობა, მოკვლა, ტაცება ქვრივთა, ობოლთა, მწირისა (დ. გურამ.).

მწირო-ი 1. ღარიბი, ღატაკი, არაფრის მქონე. მდიდარი ეგრეთ ძნელ ცხოვრებს ეგოდენ შესანიშნავთა, ვით ერთი მწირი მხეველი ედემს მის ორის მწელილითა (დ. გურამ.).

2. ღარიბული, უყუათო, გაჭირვებულნი. ყმანელი კაცის გულში ცეცხლი ტრიალებდა, ...რომ ახლანდელ მწირ ლუკმაზე შერეულ კუჭს უფრო დამცირებულ ლუკმაზე შერევა არ დასჭირვებოდა (დ. კლდ.).

მწირობა მწირად (იხ.) ყოფნა, - ბერობა, მონაზონობა. [ნეტარმან ოვანე] უცხოება ალარჩია და მწირობით და სიგლახაკით ცხოვრება (გ. მთანბ.).

მწიროული ღარიბული. აგონდებოდა თავისი ჩამოთოვნილი მთებია, თავისი ქოხი მწიროული, სამოთხედ მისაღებია (ვაჟა).

მწკალტევით მწკალტესავით, მწკლარტე, მომწარ-მომწუავო. ვაიშე, ამის სათქმელად პირი გამიხდა მწკალტევით (დ. გურამ.).

მწუხრი გვიანი საღამო, შებინდებული, შეღამებული. სამშობლოს ცასა ბნელად გაშლილი მწუხრის ზენარი გადაფუარა (ილია). შემომერტყმოდა მაისის მწუხრი, აღმესები ნაპრალთ მდუმარებითა (ნ. ბარათ.).

მწყაზარი ძალზე ღამაზი, მშვენიერი, ტურფა, მომზიბლელი. შუბლი - ბრტყელი, წარბი - წერილი, საფეთქელი მწყაზარია (ზღაპ.). ვნახე ჭაბუკი ერთი მომავალი, ახოვანი, მშვენიერი, მხნე, მწყაზარი (საბა). ახლაც ჩემს თვალწინ დგას აღმასური სახე, მწყაზარი (გ. ლეონ.).

მწყემსი კეთილი 1. ქრისტეს ეპითეტი. „მწყემსო კეთილო, შენს წმიდას სამწყსოს შემოვავედრებ ჩემსა სამეფოსს“ (ნ. ბარათ.). 2. მოძღვარი, მღვდელი. და რაჟამს ცნა ნეტარმან გრიგოლ წარსლვათ თეოდორცისი და ქრისტეფორცისი... წარვიდა ძიებად კრავთა მათ რჩეულთა მწყემსი იგი კეთილი (გრ. ხანძთ.).

მწყემსთავარი-ი უმაღლესი სასულიერო პირი (ეპისკოპოსი, მიტროპოლიტი, კათალიკოსი), - მღვდლომთავარი. მოსკალთავად მივარდნილი ავაზაკი მწყემსთავარს მარჯვენაზე ამბორით გამოეთხოვა (ი. გოგებ.).

მწყემსთავარული-ი მწყემსთავარის (იხ.) შესაფერისი, საკადრისი. „მოიღეთ მწყემსთავარული მოწყალეობა, ...განმიტყვევთ ჩემი დიდი შეცოდება (დ. ყიფ.).

მწყსად ძე. მოსამწყემსად, სამწყემსავად, საპატრონოდ, დასამოძღვრად. „უფაობც მისსა (= გარდაცვლილი მღვდლისა) ან იყოს სხუა მღვდელი მწყსად თქუენდაო“ (გრ. ხანძთ.).

მჭადისმჭადი-ი კუთხ. მარცვლეულის სპეციალური ჯიშის (მჭადის) ფქვილისგან გამომცხვარი მჭადი. დიძალი ხალხი მოიყრიდა თავს სამზარეულოში, როცა ღვევილივს აცხოზდნენ ან დიდ მჭადის-მჭადს (დ. კლდ.).

მჭავლი ძე. იხ. ჭავლი. ვეფხს ნავარდი მოუნდა და წყალს გახლტა, მჭავლს კული დაჰკრა, ვირს ნუნწკალი შეასხა (საბა).

მჭახე 1. მკაცრი, უხეში, მკვებე. თავის უხეშური კაცი ნახა თუ არა, გულჩვილი დედა უცბად ისევე მჭახე ოთარაანთ ქვრივად გადაიქცა (ილია). ამისთანა დილა ოთარაანთ ქვრივსაც კი გაუხსნიდა მჭახე შუბლსა (ილია).

2. ომახიანი, მჭექარე. მეაქლემის მჭახე ხმა მოისმა გზიდან (კ. გამს.).

მჭევრობა ენაწყლიანობა, მჭევრმეტყველება, ენამჭევრობა. ოქროპირობად მჭევრობით ძლიერი მქადაგებელი (აკაკი).

მჭელი-ი ძე. ერთი მუჭი, მუჭის ოდენობისა, - პეშვი. „[კაცს] კალთას ცერცვი ვყარა, თითოს მჭელს პირში შევიყრიდის, ...თითოს მჭელსა დასთესდის“ (საბა).

მჭვირი ვალეზ-ს ნათელი, გასხვივონებული, შუქმოფენილია. ვსთქვი თუ: სადაც ცა ვგრე მჭვირვალეებს, ღამე ესეთის დილით თენდება, სადც მზის ნათელი ეგრე ბრწყინვალეებს, იქ ძალუძს კაცსაც ბედნიერება (ილია).

მჭიდვე ვაზნების ჩასაწყობი ბუდე. დისკოს მაგივრად სნაიპერის შაშხანა და სამი მჭიდვე ვაზნა მიანოდეს (რ. ჯგუარ.).

მჭლე კაცი ინდ. სიკვდილი (როგორც ხატავენ: ადამიანის ჩონჩხი ხელში ცელით). ის მჭლე კაცი ცელს რას იქნევს, რასა სთიბავს, რასა სცვლავს? (დ. გურამ.).

მჭმუნავი-ი დაღონებული, დადარდიანებული, სევდიანი, მწუხარე, - მჭმუნვარე. ღამის გუშაგი, მუდამ მჭმუნავი, მთუარე მეფურად მძღავრად ვიდოდა (ილია).

მჭმუნვარება დარდი, მწუხარება, სევდა, კაემანი, ნალევლი. პოი, სალამოვ, მყუდროვ, საამოვ, შენ დამშთი ჩემად სანუგეშებლად! როს მჭმუნვარება შემომსვენის, შენდა მოვილტი განსაქარებლად! (ნ. ბარათ).

მხარი აქვს მოქცეული კუთხ. თავგზა აქვს არეული, ჭკუაზე არ არის. „შენ დღეს კაცი ვერ გელაპარაკება, ...მხარი ისთე გაქვს მოქცეული“ (დ. კლდ.).

მხარის შეცვლა გზის დაბნევა, ორიენტაციის დაკარგვა. „მოხუცებისგან ზოგიერთს გამოუღვევა მოსაზრების უნარი, ...გაპყვება გზას და მიდის და მიდის. ამას ჩვენში „მხარის შეცვლას“ უძახიან (ნ. ლორთქ.).

მხარს უქცევს პირს იბრუნებს, მიმართულებას შეიცვლის, სხვა მხარეს ნავა. ყველა დარწმუნებული იყო, რომ ერისთავების ლაშქარი იმერეთში მიიღოდა, მაგრამ იმ ღამესვე ელიზბარმა და შალვამ მხარი უქციეს და... კახეთისაკენ მიემართნენ (აკაკი).

მხარდამხარი-ი ხალხური ცეკვა, წრედ-შეკრული, მხარზე ხელგადახვეული მონანილენი ტრიალებენ და ასრულებენ სხვადასხვა ილიეთს, – ფერხული. გაიმართა „მხარდამხარის“ დეჟური ცეკვა... (ლ. ქიარ.).

მხარილივე მხარზე გადაკიდებული მეორე ილიაში გამოტარებით. სასწრაფო და საპირისნამლე, ორკენვე მხარილივე გადაკიდებული, ამტკიცებდნენ, რომ [მომავალი] მეომარი უნდა ყოფილიყო (ა. ყაზბ.). „[მამაშენს] მხარილივე ჩანთა სკიდა“ (რ. ინან.).

მხარმოფარფაშე მხრების, ფრთების მამოძრავებელი, მქნეველი, მოფართხუნე. ალაზან მიიპარება სასაფლაოს თავს კლდისაკე, იქიდან აფრთხობს ყორნებსა, სვაეთა მხარმოფარფაშეთა (ვაჟა).

მხარუკულმა ზურგისკენ განვდილი ხელით, ზურგს უკან, ხელუკულმა. [მეჯინბე] ვილაცას მხარუკულმა მუშტს უღერებდა (ილია).

მხდალი-ი მშიშარა, ლაჩარი, ჯაბანი, ქალაჩუნა. ოპ, როგორ შეშინდა მეეტლე და გაიქცა მხდალი (ნ. ნაკაშ.).

მხედარი-ი ცხენით მავალი, – ცხენოსანი. მხედრები სულ ყმანვილები, ნარჩვეი და ერთიერთმანეთზე ლაზათიანები იყვნენ (ა. ყაზბ.).

მხედრული-ი „სახელწოდება თანამედროვე ქართული დამწერლობისა,

რომელიც განვითარდა ნუსხურიდან მე-11 საუკუნეში“ (ქეგლ). რამდენისამე წლის განმავლობაში ხუცური ზედმინევიით ვიცოდი; მხედრული ჩემით ვისწავლე, ანბანის ნერა ბეჭეფ დავინყე (აკაკი).

მხევალ-ი ძვ. მონა, მოსამსახურე ქალი (ამბობენ ქალზეც საერთოდ, როგორც ღვთის მსახურზე). უფალო ღმერთო, იესო ქრისტე, სწავლა კეთილად მოუვლინე მხევალს შენსა კატოსა (ნ. ლომ.).

მხველობ-ს ხელოვნ. თავისი ბატონობის ქვეშ აქცევს, მონად იხდის, იმორჩილებს. სამეფონი ურთიერთსა მქცევლობენ, შეუნყალოდ, მხეცებრ კაცთა მხველობენ (ა. ჭავჭავ.).

მხიარული ფერი ღია, ნათელი ფერი, ფერადი (შავის, სამგლოვიაროს საპირისპირო). [ოთარაანთ ქერებმა] ჩაიცვა ლურჯი შილის პურანგი, შავი კაბა, თავზედ შავი მანდილი მოიხვია და აი, ეს ოცი წელიწადია, მხიარული ფერი არ მიუკარებია ტანზედ (ილია).

მხიბლავ-ი ჯადოთი შემეკრელი, მომჯადოებელი, გრძნეული. „ლეონ მხიბლავია და შეუგრძნებიახარ“ (საბა).

მხილველ-ი მნახველი, მაყურებელი, მაცქერალი. ცა მმეწინიერობს, ნათლდება, მასა შეენატრით მხილველნი (გ. ორბ.).

მხმარე ხელოვნ. მომხმარებელი, მხმარებელი, გამომყენებელი. ხმალ-ხანჯრის, თოფის მხმარეთი არა სძვერს გული მაგარი; იმათ სჭამს მინა უნეო, სასტიკი, გაუმაძლარი (ვაჟა).

მხმობელი-ი აქ: მთქმელი. ვარ უცხო ვინმე ყარიბი, ამა სიტყვისა მხმობელი, ამა მუხთლისა სოფლისა მაგინებელი, მგმობელი (ბესიკი).

მხოლო ძვ. ერთი, ერთადერთი, დედისერთა. „უფალო, ღმერთო ჩუენო იესო ქრისტე, ...წყალობა ყავ ყრმასა ამას ზედა... სადიდებლად შენდა მხოლოსა ძისა თანა მამით და სულთი წმიდითურთ საუკუნეთა მიმართ, ამჴს (გრ. ხანძთ.).

მხრჩოლავ-ი კვამლის გამომყოფი, მბოლავი. ბერამ თვალი გადაავლ-გადმოავლო გამურულშუშიან მხრჩოლავი ლამპით ბუნდად განათებულ... ოთახს (შ. არაგვ.).

მხცოვან-ი ხანში შესული, ხნიერი, ხანდაზმული, ასაკოვანი. მოვიდრეკ მუხლთა შენს საფლავს წინ, გმირო მხცოვანო (ნ. ბარათ). ამ ორ ახალგაზრდა ფრინველს ჯვარს სწერდა მხცოვანი ჩხიკვი თომა (ვაჟა). ათნი კაცნი სხდეს,

ნაგულებ-ი კუთხ. შეგულებული, შერჩეული. [სიმონა] ზამთარში იჯდა ყალიონით პალატის ბუხრის პირას მისგან ნაგულებ ადგილას (დ. კლდ.).

ნად-ი ერთობლივი შრომა ვინმეს მამულში, ერთმანეთის დახმარება (ბოლოს სუფრა), – მამითადი. ააშენა ღმერთმა ნადი, ...ბევრი იმღერეს, იცეკვეს, ...ნლის სარჩო სიმინდი გადაარჩიეს (ნ. ლორთქ.). მუნჯი ბაჩუას ობლად დარჩენილ ყანას... დღეს ოცი კაციდან შემდგარი ნადი შესეოდა (ლ. ქიჩ.).

ნადელ-ი [რუს.] ბატონყმობის გადავარდნის შემდეგ გლეხისათვის იჯარით მიცემული მიწა. დიდი მამულეების პატრონები... დაავალა ამ წესდებაზე, რომ [გლეხკაცებისათვის] მიეცათ ნადელი (ა. ყაზბ.).

ნადურ-ი სიმღერა, რომელსაც მღეროდნენ ნადის წევრები. ნადურს შუა სულის მოთქმის დროს ნადი იგონებდა ბაჩუას და სწუხდა მის სიკვდილს (ლ. ქიჩ.).

ნავ-ი ძვ. გემი. [იოვანე] ნარვიდა, რაჟთა პოვოს ნავი კერძოთა სპანიისათა მიმავალი (გ. მთაწმ.).

ნავალ-ი კვალი. ეგრეთ იქმნების აღხოცილ ამ სოფლით მისი სახელი, გზა ცხოვრებისა ვინც განვლო და არ აღბეჭდა ნავალი (გ. ორბ.).

ნავარდ-ი სწრაფი ჭენება (ცხენისა). [ცხენი] ჯერ გაქანებული ჩორითთ მიეღუმი და მერმე ნავარდზე გადავიყვანე (მ. ჯავახ.).

ნავთქურა გასათბობი (და საჭმლის მოსამზადებელი) ხელსაწყო ნავითა და პატრუქებით. ერთი „კუმეტკა“ გვედგა, ...ერთი მაგიდა, ...კარს უკან – ნავთქურა (რ. ინან.).

ნავტიკ-ი ტიკებზე სახელდახელოდ გამართული პატარა ტივი. გერმანელთა... ზარბაზნებმა მდინარეზე დაგებული ნავტიკები გაგვიინადგურა (კ. ლორთქ.).

ნაზირ-ი [არაბ.] მმართველი, გამგებელი, მინისტრი მეფის კარზე. ამაღამ ნაზირს ვენვეითო (საბა).

ნაზირ-ვეზირ-ი ნაზირი და ვეზირი. ხელმწიფეს გაუხარდა იმ ყმანელის პოვნა, გაუბზავნა თავისი ნაზირ-ვეზირები და თავისთან დაიბარა (ზღაპ.).

ნაზმაზუნა ძალიან ნაზი, მგრძნობიარე

(გული). ისე ამოიხრა, ...გული თან ამოატანა, ნაზმაზუნა გული, ან დაბზარული (ვ. ბარნ.).

ნაზსათუთად ნატიფ-ი ნაზად, ფაქიზად, სანიმუშოდ გამოყვანილი, გამოკვეთილი. ყვაილებიც... იმდენია ნაზსათუთად ნატიფები (ანა).

ნაზუქ-ი თონეში გამომცხვარი რძეში, ერბოსა და კვერცხში მოზელებილი ნამცხვარი. [იოსება] ერთ მუჭა წინიბოში ერთ ნაზუქს... გვართმევდა (რ. ინან.). მაგ ჩემ გამომცხვარ ნაზუქებს ღმერთი ტყბილად შეგარგებსა (ხალხ.).

ნათავარი-ი „ფარაში პირველად მოგებულ იყველაზე დიდი მამალი ბატკანი, რომელსაც ძველად, ჩვეულებრივ, ხატის შესანიშნავად ტოვებდნენ“ (ქეგლ). აბელმაც მიართვა [უფალს] თავისი ფარის ნათავარი და რჩეული პირუტყვი (მ. სულაკ, თ. ქიტომ, VII კლ.).

ნათელთევზა 1. ზვიგენი. მეზღვაურმა ზღვაში შეამჩნია ზომილდს ადენებული უშველებელი თევზი... „ნათელთევზა უნდა იყოს“ (ნ. კურდღ. თარგმ.). 2. ზღაპრული მანათობელი თევზი. [ელიოზს] დაეყინა ნათელთევზას დაჭერა, ...მაგრამ არ იქნა, ნათელთევზა ვერ იგდო ხელთ და ვერა (გ. ლეონ.).

ნათელ-ილებ-ს ძვ. ქრისტიანული წესით მიიღებს ნათელს, – მოინათლებს. ისწრაფა... [ჰაბომ] მიახლებად ქრისტესსა და ნათელ-ილო (ჰაბო).

ნათელ-მირონ-ი მონათვლით დაკავშირებული პირები, ოჯახები. „შენ ჩემი ნათელ-მირონი ხარ“ (ილია).

ნათელ-მირონს შეიტანს (ოჯახში) მონათლავს ოჯახის რომელიმე წევრს. [თიმსალ-მაკომ] ზოგიერთ ოჯახში ნათელ-მირონიც კი შეიტანა (აკაკი).

ნათელმირონობა მონათვლით დაკავშირება, დაახლოება პირებისა, ოჯახებისა. გარდა ნათელმირონობისა თითქმის სისხლხორცობა არ მაჩნდათ ისე მტკიცე კავშირად, როგორც გამზრდელ-გაზრდილობა (აკაკი).

ნათელელებულ-ი მონათვლილი. ეუნყა მთავარსა მას... ნეტარისა ჰაბოსთვის, რამეთუ ახალ ნათელელებულ არს (ჰაბო).

ნათელ-ს-ცემ-ს ძვ. მონათლავს, ქრისტიანობას მიაღებინებს. „მოიზნაწილით ყოველი წინ წარმართნი და ნათელ-სცემდით მათ“ (ნიწო).

ნათესავი ძვ. 1. ადამიანთა მოდგმა, ადამიანები. ესე არს ნათესავი, რომელი ეძიებს უფალსა (ფსალმ.). „შენ ნათესავთა ამათ მეფე ხარ, ხოლო ქრისტე – ზეცისა და ქუეყანისა და ქუესენელთა“ (გრ. ხანძთ.). 2. გვარი, წარმომავლობა, შთამომავლობა. და ესე ფარნავაზ იყო პირველი მეფე ქართლსა შინა ქართლოსისა ნათესავთაგანი (ლ. მროვ.). ღმრთისმშობელმან მოიქუნა ნილზუდომან მისი ქართველთა ნათესავისა (ნირო). იოვანე იყო ნათესავით ქართველი (გ. მთანმ.).

ნათლისმარი-ი ხელოვნ. თილისმით (იხ.), მომაჯადოებელი ძალით შექმნილი. იქ ტყეა, მივართ ქსოვილი, ...ლავერდით გადა-თოვლილი და ვერცხლით ნათლისმარი (გ. ტაბ.).

ნათლიდედა 1. ნათლულის დედა ნათლისსთვის. „ჩემი ნათლიდედის კამეჩი ახლავ გამოუშვას!“ (ილია). „ეს ჩვენი ნათლიდედაა, ...ჩვენი კეთილი და მირონი“ (დ. კლდ.). 2. პატივისცემით ხსენება, მიმართვა საერთოდ ქალისადმი. „ჩემო ნათლიდედავ, ეგ რომ არ დაელო, ისეც ტკბილად დამეძინებო“ (აკაკი).

ნათლიმამა ნათლულის მამა ნათლისსთვის. „ნათლიმამავ, ნუ მღალატობ!“ (ხალხ.). „მობრძანდი, როგორც ძმა ძმასთან, ნათლიმამასთან – ნათლია!“ (ვაჟა).

ნათლისმამა ძვ. იხ. ნათლიმამა. „ნათლისმამისა ჩემისა ძულთა მახლობელად დამდევით ფერჯთა თანა მისთა!“ (გრ. ხანძთ.).

ნათლისლება 1. ქრისტიანული წესით ნათლის მიღება, – მონათვლა. ქართლად შემოსლვა და ნათლისლება ნმდისა მონამისა ჰაბოისი (ჰაბო). მაღლი მიეცემინ კაცსა ნათლის-ლებისასა (გრ. ხანძთ.). 2. მართლმადიდებელთა დღესასწაული, ქრისტეს მონათვლის დღის აღსანიშნავად. ზამთარია, ზამთარია ცივი, ნათლისლების მოწკარუნე ავდრები (ს. ჩიქ.).

ნათლისცემა ნათლის გაცემა, – მონათვლა ვინმეს ხელით. მწვალებელთათვის წერილიცა აჩინებს რომელთამე ნათლისცემასა და რომელთამე არა (გრ. ხანძთ.). ეგრძთვე ჯერ და სამართალ არს ნათლისცემაი შეილსა ყოველთა მწვალებელთასა, დაღაცათუ წვალებათ მათი თს-თსად იხილვების (გრ. ხანძთ.).

ნათხევი ამონაღები, ნაღებიინები. „მე მაშინვე ვსცან, შენ ასპიტის ნათხევი გაჯკურნება“ (საბა). „ასპიტის ნათხევი გიჭმია და მით მორჩობილხარო!“ (საბა).

ნათხენი-ი ძვ. ნანნავი, დანნული. „თუცა დიაცი ხარ, სადა არს თმანი ნათხენი?“ (საბა).

ნათხოვ-ი კუთხ. თურმე თხოულობს, უთხოვია. „თუ ამ ერთ კვირაში ვერ მოროდებთან, სხვა ქალს ნათხოვა თურმე“ (დ. კლდ.).

ნაიალალარი-ი იალალზე – მთაში საზაფხულო საძოვარზე ნამყოფი, ნასუქი. ხარს ვგევარ ნაიალალარს, რქით მინასა ვჩხვერ, ვზუბუხებ (ვაჟა).

ნაიბი-ი [არაბ.] მხარის უფროსი სახანო-ში. ამ სოფელში ცხოვრობდა ერთი მდიდარი ნაიბი (ი. გოგებ.).

ნაკი-ი კუთხ. რაიმე უარყოფითი თვისება, ნაკლოვანება, ზადი, წუნი, ხარვეზი, ნაკლი. „ნაკი ხომ არაფერი აქვს ქალს?“ (დ. კლდ.). „თუ რამე ნაკი უნახო მაგ ქალს, პირში ჩამაფურთხებ“ (დ. კლდ.).

ნაკაფიანი-ი გაკაფული ტყე, ნატყევეარი, – ნაკაფი. ჩვენს ზევით ნაკაფიანებში ხმაურობა ისმოდა (ვაჟა).

ნაკეთარი-ი ძვ. ნამოქმედარი, ჩადენილი, – ნაკეთები, ნახელავი. „მამისა ამის ნაკეთარი რით გადავიხადო?“ (საბა).

ნაკულევეანი-ი ძვ. ეკონომიკურად შევიწროებული, გაჭირვებული, უსახსრო. ჰზრდიდა იგი (= ჰაბო) მშიერთა და ნაკულევეანთა (ჰაბო).

ნაკულევეანება საარსებო საშუალებათა ნაკლებობა, – უსახსრობა, გაჭირვება. ნაკულევეანებითა და სიგლახაკითა შეკრულნი (ვართ) (ჰაბო).

ნაკორდალი-ი რამდენიმე წელს დაუმუშავებლად დატოვებული, ნასვენები მინა. „კაკლისკენ წაიარე, ნაკორდალია, წრეულს გადავბარე“ (ს. მგალობ.).

ნაკრაული-ი შეკერა, ბოხჩა, ფუთა. სადღაც ბაბის ნაკრაულეთან მიჭექვს (ქ. ლორთქ.).

ნაკრტენი-ი ძვ. ბუმბული. არ უთქვამთ, სად იყვნენ და არც არავინ იცის, ვისგან იღებენ რჩევას ჩიტები. ყოველმა მათგანმა ნაკრტენი გამოიცალა ბოლოდან (გ. პეტრ.).

ნაკუნძარი-ი ძველი, დამძალ-დამძლილი კუნძი. || ფიგურ. [მეშურნემ] ხე ვარჯოვანი დაგვახმო, აყოვა ნაკუნძალები (დ. გურამ.).

ნალბანდობა ნალბანდის საქმიანობა – ცხენებისა და ხარებისთვის ნაღების

გაქედვა და დაკვრა. მგელმა სინანულით თქვა: „ახია ჩემზე, მზარეულად გავიზარდე, ნალბანდობა კი მოვიწოდო" (გ. სარ.).

ნალია კუთხ. სასიმიინდე, ძარი. კარგი სიმიინდი - ნალიაში, უფარგისი - სხვენზე (ნ. ლორთქ.).

ნამ-ი ღამის ტენი, ფოთლებზე, ბალახზე შერჩენილი, - ცვარი. „აქ, ჩენში ხომ ნამი არ იცის, როგორც კახეთში, და მძრალი მიწაც არის“ (ილია).

ნამაზ-ი [არაბ.] მაჰმადიანთა ლოცვის შესრულების რიტუალი. [მაზადი იზათი] დაჯდა და „ნამაზი“ შეასრულა (მ. ჯავახ.).

ნამგალ-ი ყანის მოსამკალი იარაღი, ნახევარი წრის მოყვანილობისა, მოკლეტარიანი, ბასრი. „მუშა მოვა, მოიტანს... ნამგალს გასალესად“ (ვაჟა).

ნამგალა კუთხ. 1. საძოვარზე ცხვრის მოვლა-პატრონობაში შეამხანაგებულ მწყემსი. მე თვითონ ვეძებდი ნამგალებს და ვერ მემოვა (ა. ყაზბ.). მოვიდა შემოდგომა, მაგრამ მე ნამგალა ვერ ავიჩინე (ა. ყაზბ.). 2. საქმეში მოზიარე, თანამოსაქმე. ქორნილში ვინმე მონადირე იქნებდა, „ნამგალად“ გავიხდიდი და სანადიროდ ერთად ნაეიდოდი (ა. ყაზბ.).

ნამგალობა კუთხ. საძოვარზე მწყემსების შეამხანაგება, ცხვრის ერთად მოვლა-პატრონობა. ყველას ჰსურდა [სვიმონას] „ნამგალობა“, ...იმის გამოცდილება და ცხვრის ხელის შეწყობა ხომ ხევში სამგალითოდ იყო გამხდარი (ა. ყაზბ.). „ნამგალობა გვნადია შენთან“ (ა. ყაზბ.).

ნამეტანი-ი 1. მეტისმეტი, ზედმეტი; ბევრი. [გლეხები] ნამეტანის გადახდას სიკვდილს არჩევდენ (აკაკი). „რაცხა ემმაკად შეილი შევიყვანე სასწავლებელში, ქე ვნანობ ახლა, ნამეტანი ხარჯი უნდება“ (დ. კლდ.). 2. ნამეტნავად, მეტისმეტად, ძალიან. ზღვა წყარია ნამეტანი, თითქო სძინავს (გ. ტაბ.). ნამეტანი დაგვივინყე, ...სულ აღარ გავვიხსენე (დ. კლდ.).

ნამეტნავად უფრო მეტად; ძალიან, განსაკუთრებით, მით უმეტეს. ჯგუფად რომ გლეხკაცობა სადმე მდგარიყო, ნამეტნავად თუ მიკერია სოფლის მოხელე ვინმე, ...და თორაანთ ქერივი მიმავალი დაენახათ, ...გაიფანტებოდნენ (ილია). [წვიმამ] ხის ფოთლებსა და ნამეტნავად ბუერებზე დაიწყო ტლაშა-ტლუში (ვაჟა).

ნამეტურ კუთხ. 1. იხ. ნამეტნავად. ნამეტურ ცხადი იყო ეს გარემოება გადალენდასათვის (ლ. ქიაჩ.). 2. განსაკუთრებით. „უნერია, უცნაურად როგორ დაეთვერით, ნამეტურ ვასილ ივანიჩი!“ (დ. კლდ.).

ნამზად-ი გაკეთებული (კერძად), გამზადებული, შემწვარი, მოხარშული. მამასახლისი მოვიდა, დოქით ღვინო და ერთი ნამზადი ბატი მოიტანა (საბა).

ნამლევა დალეული, პატარა, ნამცეცვა. ყველაზე წინ ერთი ნამლევა ჩიტი მონიინდა, ...სახელიც კი არ ჰქონდა (დ. ნურედ. თარგმ.).

ნამორ-ი მორის გადანაჭერი. [ოტია] ნაჯახს ურტყამდა ურმის საბორბლედ გასათლელ ნამორს (დ. კლდ.).

ნამუსრე-ი ნამტვრევი, ნატეხი, ნარჩენი. [საჭმელი] ვჭამი და... ნამუსრევი ძალთა ვჭამი (საბა).

ნამუშაკე-ი ძე. ვინმეს შრომის შედეგი, - ნაკეთები, ნაქმნარი. წმიდამან წინო ნამუშაკევი თესი წმიდასა ღმრთისმშობელსა შეჰვედრა (წინო). [წმიდა ეფთჳმის] ნამუშაკევი ახარებს შორიელთა და მახლობელთა (გ. მთაწმ.).

ნამცვრე-ი რთელის (კაკლის დაბერტყვის) შემდეგ მოგროვებული დარჩენილი ნაყოფი. [ბიჭებს] უბეები ნამცვრევი კაკლით აქვთ საესე (რ. ინან.).

ნამჯა აქ: მომიკილი პურის ღეროები გალენვის შემდეგ. მგელი ნამჯის გამოშლილ ზეინთან ჩანვა (ნ. შატ.).

ნანდაურ-ი კუთხ. სატრფო. ანა მქნა მოვის პერანგი, რო გულზე დაგადნებოდი, ან შენი ნანდაური მქნა, გულს ჯავრად ჩაგეჭრებოდი (ხალხ.).

ნანდვლე ძე. ნამდვილად, მართლად, სწორედ. ნანდვლე ესრეთ იყო ნარყვანება მისი (= ნინოსი) (წინო).

ნაობახტ-ი ციხე, - ჰაუპტკვახტი. „ნადი ახლა და ჩაჯექი ნაობახტში შენით!“ (ჭ. ამირეჯ.).

ნაოთხალ-ი ძე. მეოთხედი. ნამდიდრეჲმან არ ინება არც ნახევარი და არც ნაოთხალი (საბა).

ნაოფლარ-ი ოფლით, შრომით შექმნილი, მოპოვებული, - ნაშრომი, ნაჯაფი. ამოშვიდეს [ლორებმა] ნაოფლარი [ბოსტანი], ვერასგზით ვერ მოვიშორე (დ. კლდ.).

ნაპირყურე საზღვართან მდებარე მომიჯნავე ნაკვეთი მიწისა. ჩიკოტელა [ჩირიკს] ვენახის... ნაპირყურეს ედავებოდა (გ. ლეონ).

ნარ-ი ეკლიანი ბალახი, იზრდება მინდვრებში, ნათესებში. ნარი მოსდებია ბილიკებს (რ. ინან).

ნარგ-ი ნარგავი, დარგული. ნაპარლებზე გადიმსხვრა ნარგი (გ. ტაბ).

ნართ-ი თითისტარზე დაგრეხილი, დართული ძაფი (მატყლისა, ბამბისა...). [დედინაცვალმა ეთერს] გაატანა თითისტარი, ნართი და ერთი კუტი პური (ზლაპ).

ნარმა უბრალო, უხეში ბამბის ქსოვილი. [ზოგი] წითელ ნარმას ყიდულობდა, ...დროშას სახელდახელოდ ამზადებდა, ნარმას ჯოხზე ამარებდა (ლ. ქიარ).

ნარნარება კამკამი, ციმციმი, ელვარება. როგორ უხდებოდა ქალწულს თვალთა ნარნარება! (გ. ლეონ).

ნარჩევი ერთობლივად მიღებული რჩევა, გადანყვეტილება. „ჩვენი ნარჩევის დარღვევა შენ როგორ უნდა გაჰბედო?“ (ვაჟა).

ნარცეცხლა ძლიერ ეკლიანი ბალახი. რაც მე უთხარი, მას მიარდის ვით ნარცეცხლა უკან კულა (დ. გურამ).

ნას-ი თვალად ცუდი შესახედაობისა, უღამაზო. სად მალაი არცად იყოს, მუნ დაბალი გამაღღებების, თვალად ნასსა ალამაზებს, ვის ლამაზი არ ახლდების (დ. გურამ).

ნასამხრალზე სამხრის შემდეგ, საღამო ხანს. [მინდიაშ] ნასამხრალზე ჯინჭველების გორამდის მიადნია (კ. გამს).

ნასთ-ი იხ. ნართი. ფეიქარი ნასთსა ქსელავდა (საბა).

ნასულთქმი-ი ძვ. დიდი შრომით მოპოვებული; ნაოფლარი, ნაჭირნახულევი. „მე, უსინათლოსა, ესოდენი ნასულთქმი მომპარა“ (საბა).

ნატაბლ-ი ტაბლიდან მორჩენილი, - ნასუფრალი. დედაკაცებს ნატაბლი... შინაც კი მიჰქონდათ (ვაჟა).

ნატამალ-ი 1. ერთი ბენო, მცირედი რამ, ნამცეცი. შური უვარყო, ვისაც რომ ჭკვა ქონდა ნატამალია (დ. გურამ). გამარჯვების გზებით მიდის თვითული დღე ფრთაბალი, რომ არ ჩანდეს კვლავ იმ დიდი სიღუბნის ნატამალი (გ. ტაბ).

2. ძვ. ნანგრევი, ნაშთი, ნარჩენი რამისა, ნასახლარი, ნაოხარი. ან შორის ნანგრევი და ნატამალთა მარტო ქარილა დადის და ქშის (ილია). სად ჰყვავებულან დიდებულად ქალაქნი ვრცელნი და სად დღეს ვჰხედავთ ოდენ ბუთა და ნატამალთა (ა. ჭავჭა).

ნატამლობა აოხრება, გავერანება. მი და მო ხედავს უპატრონობას, ალოხრებასა და ნატამლობას (ნ. ბარათ).

ნატვრის ხე ზღაპრული ხე, რომელიც ყოველ სურვილს, ნატვრას უსრულებს მთხოვნელს, - ხერევენდის ხე. [ელიოზს] გულში ჩადო ხერევენდის ხისა, ანუ ნატვრის ხის ნახვა და მისი ნაყოფის ჭამა, ამ სურვილის ასრულება და მისი გამდიდრება ხომ ერთი იქნებოდა (გ. ლეონ).

ნატისუნ-ი შალეულის, ბამბეულის წეის სუნი, ტრუსის სუნი. სულს აგდის ნატისუნია (დ. გურამ).

ნატიფად სათუთად, ფაქიზად. [მძინარეს] ცხვირის ნესტოები მოხშირებულ სუნთქვისაგან უფეიქავდნენ, ...როგორც ნატიფად ნაზარდ ჯიშთან ცხენს... შეუფერებულს ტვირთს ქვეშ (ლ. ქიარ).

ნატკეჩ-ი ფიცრის თხელი ანატეხი, - ნაფოტი. ფიცრების ნატკეჩები აქეთ-იქით იფინებოდა (დ. კლდ).

ნატყუბარ-ი ტყუპის ცალი. საკირის ცეცხლში იდგა ტაძარი და გავდა ზარზმას, ვით ნატყუბარი (გ. აბაშ).

ნატყუენავი-ი ძვ. ომში მოხვეჭილი ქონება, - ალაფი, ნადავლი. [თორნიკ] ლაშქართა განუყო... ნატყუენავი (გ. მთაწმ). აბრაჰამ მამათ-მთავარმან და დავით წინასწარმეტყუელმან სწორად მეპომეთა მისცა ნატყუენავთა მათგან ნანილი (გრ. ხანძთ).

ნაუცებები-ი საჩქაროდ, სახელდახელოდ გაკეთებული, - ნაჩქარევი, ნაუცბადევი. „უკაცრავად ვართ ამისთანა მცირე მასპინძლობაზე, მარა... ნაუცებება“ (დ. კლდ).

ნაფირ-ი ძვ. „მცირე საყვირი“ (საბა). მოიღეს ქოსი, ტაბლაკი, დაფი და დაფდაფი, ნაფირი (საბა).

ნაფრესკალ-ი ადგილი, სადაც ფრესკა იყო გამოსახული. გიხაროდეს მზით უელესვა ნაბზარის და ნაფრესკალის (შ. ნიშნ).

ნაფუზარ-ი იხ. ნაფუძარი. მეც ოროველა დაეძახე, მოვხანი ნაფუზარია (ხალხ). „ახალმა ცხოვრებამ გარგუნა ჩემი სახლ-კარი, ბალი და

ნაფუზრები“ (მ. ჯავახ.). [ძმები] გაცქეროდნენ... გადაშავებულ ნაფუზრებსა და... სახლებს (ნ. შატ.).

ნაფურტკანი-ი მირიულ-მორეული, ანე-ნილ-დანენილი, გათელილი, აქოთე-ბული. ახალი ნართელეგია, ნაფურტკნი, მითელილ-მოთელილი ვენახები... ჭრილობებს იშუშებენ (რ. ინან.).

ნაფუძარი-ი სასუქიანი მიწა, ნასახლარ-ნაბოსლარი. „გავიქცევი ნაფუძრებში და კიდევ ავიკრებ კაჭაჭს“ (ნ. ლომ.). „ჩემი ნაფუძრე-ბიც დაისაკუთრე“ (მ. ჯავახ.).

ნაფუძნარი-ი იხ. ნაფუძარი. მზე ადგას ახლად გამართულ ოდებს, შრება მინდორი და ნაფუძნარი (გ. აბაშ.).

აქსელაუ-ი სიგრძეზე გაბმული ძაფები საქსოვად, - დაქსელილი. || ფიგურ. მიღის, მოღის ეს სოფელი, ...უკან დასდევს დრო და უამი, მის ნაქსელავს ქსოვს და თელავს (დ. გურამ.).

ნაქსოვი-ი შესაკერი ქსოვილი. ერთი მკერვალი იყო დია ქურდი. რაც ნაქსოვი გა-მოსჭრის, ბევრი მოიპარის (საბა).

ნაქცევი-ი ძვ. დაშლილი, დარღვეული შენობის ნაშთი, - ნანგრევი. ძალი და-ვალს ღიმიტ ნაქცევთა ზედა (ა. ჭავჭავ.).

ნალარა [არაბ.-სპარ.] დოლის მსგავსი საკრავი. [მთავარსარდალი] ოთხი ათასსა დაჰყურებს ჭაბუკს, მხოლოდ იმ ნამის მომლო-დინება, როდესაც დაჰკერენ ნალარას და ბუკს (აკაი). ხმა ნალარისა, ხმა ეს ბრძოლისა ვით არ აღგანთებს, გმირო ქართლისა! (ნ. ბარათ.). დაჰკერეს ნალარა ცისკრისა (გ. ორბ.).

ნალევი ღვიძლის გამომუშავებული სითხე, ეხმარება საკვების მონელებას, ძლიერ მწარეა. წყალი ითხოვე, მოგართევს, ძმარში ნალევი რიესო (დ. გურამ.).

ნალევრდალ-ი დარჩენილი გავარვარე-ბული ნამწვავი ხისა, - ცხელ ნაცარ-ში არეული ნაკვერჩხალი. იმ ქალის სიყვარული გულში ნალევრდალივით ჩამიგდე (ილია). ნალევრდალად ქცეულ შემის ნაჭერს ზედ აჩნია ზოლები (ე. გამს.). ახმედი იჯდა... ცეცხლის პირას, ...უბერავდა ნალევრდალს (გ. რჩეულ.).

ნალევრდალმოსხმულ-ი ნალევრდლებით გავსებული, მოფენილი. ნალევრდალ-მოსხმული გამომწვარი გვერდი ხისა დროგა-მომშებით პატარა ენასავით ალს წამოაგდებდა (ილია).

ნაყალმარი-ი ყალბით ნახატი. გიხაროდეს საქმე შენი - ნაფუნჯარი, ნაყალმარი (შ. ნიშნ.).

ნაყარი-ი ახალი ამოსული, ამოყრილი, მძლავრად გაზრდილი. [ქალმა] მოჰკიდა შველს ნაყარ რქებში ხელი (აკაი).

ნაყროვანება ძვ. ჭამა-სმის სიხარბე, ძღომა. განგვიბნევიეს... სიბოროტე. ...ზეა-ობა, ნაყროვანება (საბა).

ნაშალი 1. მორღვეული, ჩამოყრილი, ჩამოშლილი, ჩამონგრეული (მთის ქანი, ციხის ნანგრევი). შუებრალე-ბელს ზევეებს და კლდის ნაშალებს იმდენი მსხვერპლი მიჰქონდა (ა. ყაზბ.). [ჩიკო-ტელა] სეფდიანი იყო ციხის ნაშალივით (გ. ლენ.). 2. დახურდავებული ფული. სამშანეთიანის ნაშალი უკვე ხელში მეჭირა (ჭ. ამირეჯ.).

ნაჩინჩხალი-ი გაჩხრეკილი, გაქეცილი (ნაკვერჩხალი). || ფიგურ. კახთ ნაჩინ-ჩხლთ ნინჩალთ დაერთო ქართველთა ქარი აღზედა (დ. გურამ.).

ნაჩხატი-ი კუთხ. ჩანჩქერი. [მათია] იმ დროს არც იმ ამაყად აყუდებულს მთებსა ხედავდა, ... არც ნაჩხატებს, რომელიც ჩხრიალით თეთრ რძესავით ქაფდებოდა (ა. ყაზბ.).

ნაცარს გადაუგრილებს კუთხ. კეცში ჩასმულ პურს ცხელ ნაცარს გადააც-ლის სიმზურვალის გასანელებლად მოაშორებს. „ე პური არ დასწვა, ნაცარი გადაუგრილე“ (ვაჟა).

ნაცარტუტა ნაცრის წყალხსნარი, ადუ-ლებული. [ნენემ] ქოთნები, ჯამები, ქვაბები სულ ნაცარტუტით დარეცხა (ე. გამ.). || ფი-გურ. [თერგის] მღვრიე წყალში სჩანს მთელის ქვეყნის უბედურების ნაცარტუტა (ილია).

ნაცარტუტას ადენს აიკლებს, ააოხრებს, ქვას ქვაზე არ დატოვებს. [იხსარმა] ვერ მოითმინა დევების ასეთი პარპაში, მოუხ-ტა ავის გორაზე და სულ ნაცარტუტა ადინა (თქმულ.).

ნაცვალი-ი სოფლის მოხელე, მამასახ-ლისის მოადგილე. ნაცვალი თუ იასაუ-ლი, ...ოთარაანთ ქვრივის ეზოში ვერ გაინა-ნანებდნენ (ილია).

ნაცილი-ი გამონაგონი, მონაჭორი, სიც-რუე. „[მწვანელებნი] იტყან სიცრუესა, რამეთუ მარადის ნაცილსა ქადაგებენ“ (გრ. ხანთ.).

ნაცილის გამოვარდნა! წყევ. ფათერაკი, უბედურება! „აი, იჩო მაგასა და ნაცილის გამოვარდნა, აჰა! ეგ ისეთი მაგენ რამ ყმანვილია, ...თოფით ხომ მთლად ამოგვეუთავს დედაბუდიანად!“ (რ. ინან.).

ნაცოდვილარი წვალებით ნაშრომი, ნაჯაფი. „ბაკულას ღორებს უნდა შევაჭამო ჩემი ნაცოდვილარი?“ (დ. კლდ.).

ნაძირალა ჭურჭლის ძირში დარჩენილი ნალექი (ღვინისა). „აი, ქვევრში რალაც ნუმე ნაძირალა დამრჩა“ (ილია).

ნანამლი-ი სპეციალური ხსნარით შესხურებული, შენამლული (ვაზი, ხეხილი). [ვენახს] ფოთოლზე ეტყობოდა, რომ ნანამლიც იყო შაბიამანით (დ. კლდ.).

ნანალმართევი-ი შრომით შექმნილი, ნაშრომი, ნალვანი, ნაჯაფევი (ქონება). „გაგიგონიათ, რა შეძლებული ყოფილა ჩემი მამა-პაპა?... ნაშრომი, ნანალმართევი... მოსავალი, ხორავი, ...პური“ (გ. ლეონ.).

ნანვეთალი-ი ადგილი, სადაც წვეთი ვარდებოდა, წვეთი ეცემოდა. ია მხოლოდ დედის ცრემლის ნანვეთალზე ამოდის (გ. ლეონ.).

ნანილი-ი წმინდანის სხეულის ნაშთი, რომლის ელემენტებსაც შემწედ და მფარველად მიიჩნევენ. [სვიმონმა] ამოიღო ნანილები, რომელიც გულზედ ეკიდა: „ამათ გეფიცები, რომ ღალატი არ გაევიღო გულში“ (ა. ყაზბ.).

ნაჭა კუთბ. „შუაცეცხლზე ქვაბის ჩამოსაკიდებელი ჯაჭვი, - საკიდელი“ (ი. ჭყ.). ეზოში ჩოჩიალა ურემმა გადაიტანა ნაჭა, საბანი, ლები (ნ. ლორთქ.). მადლიდან ჩამოშვებულ ნაჭაზე ქვაბი ეკიდა (ლ. ქიაჩ.). დირედან ნაჭაა ჩამოშვებული (ნ. ტაბ.).

ნაჭრევი-ი კუთბ. „შემოკრული იარაღისაგან დარჩენილი ნიშანი“ (ა. შან.); ნაჭრელობევი. [გოგოთურმა] მისცა ხმალი და სიათი, ფარი, ნაჭრევით ფარული (ვაჟა). [ხეტის] სხვაგანაც ეტყობოდა ნაჭრევები (ვაჟა).

ნაჭრევიანი-ი კუთბ. ჭრილობიანი, დაჭრილი. „[ხოგაი] ნაჭრევიან მაიყვანეს ქისტეთიდან“ (კ. გამს.).

ნახევარგუთნეული-ი გუთნეულის ხარკამერის ნახევარი ორიდან ოთხ ულამდე. [ოთარაანთ ქვრივს] ქმრისაგან დარჩა ნახევარგუთნეული საქონელი (ილია).

ნახევარი უფრო ძვ. ნახევარზე მეტი. დაიჯერეთ, ნახევარს მაშინაც ვერ მივსწვდები, რომ ვერ შევიძელ დასწავლა და დანერა, ნახევარი უფრო დამრჩა (საბა).

ნახიზნარი-ი ხიზნად ნამყოფი, ყოფილი ხიზანი. ხევისთავის ნახიზნარმა... თიბურაზს ძღვევაშისილის თვალთ გადახედა (მ. ჯვახ.).

ნახურები თონე თონე, რომელიც გაახურეს და პური გამოაცხვეს (დიდხანს ინარჩუნებს სითბოს). [იოსება] დაჯდებოდა ნახურებ თონეზე საღამოთი (რ. ინან.).

ნახჭი-ი ძვ. ფეხის გული, ტერფი. კაცთა ნახჭნი ფერჯთანი არა ოდეს თიჯიან ექმნებთან სლვასა მათსა (გრ. ხანდთ.).

ნაჯირითევი-ი ჯირითში (იხ.) მონაწილეობამიღებული. „ზევით რომ ამოდი... ნაჯირითევი, სახე გაგნითლებოდა“ (ნ. ლორთქ.).

ნები-ი ხელის გული. [მწდომამან] მანქანებითა მისითა წელთა მისთა (= დედაკაცისა) ათივე თითნი ნებთა მისთა ზედა დაჰკრნა (გრ. ხანდთ.). თვალში იწვა მწველი სევდა, ნიგნი ეყრა თეთრი ნებით (ს. ჩიქ.).

ნებაუნებლივ იხ. ნებაუნებურად. [კაცი] განციფერებაში მოდის, ნებაუნებლივ თავის თავს ეკითხება: „საიდან მოუტანიათ ამ ჩინებული შენობისათვის მასალა?“ (ა. ყაზბ.).

ნებაუნებურად ძალაუნებურად, თავისდა უნებურად, უნებურად. [ნუგზარს] ნებაუნებურად თავი უნდა შეეკავებინა (ა. ყაზბ.).

ნებიერი-ი კუთბ. ფური ორ-სამ წლამდე, - დეკეული, უშობელი. მზარეულებმა ნებიერი წამოაქციეს (აკაკი).

ნებიერობა ხმისა „ხმის სინარნარე“ (მ. ჭაბ.). და აქუნდა [მამასა გრიგოლის] ჳმისა ნებიერობა და ტკბილობისა შუენიერება (გრ. ხანდთ.).

ნებისაებრ როგორც უნდათ, სურვილისამებრ. [მამებს] შეშაი ნებისაებრ უნაკულოდ აქუს (გრ. ხანდთ.).

ნების-ნებად ნელ-ნელა, თანდათან. „ჰაი, ჰაი, რომ ნების-ნებად კაცის სიკვდილი არ ვარგა, ცოდვო არის“ (ა. ყაზბ.).

ნებსით საკუთარი სურვილით, თავისი ნებით, ნებაყოფლობით. „[მონაზონთა] მოჰრიდეს საშუებელთა საწუთროსათა ნებსით და აღირჩიეს ღმრთისათვის მწუხარება ადგილთა გლოვისათა“ (გრ. ხანდთ.).

ნევრასტენიკი-ი (სწორია *ნევრასტენიკი*) ვისაც ნერვული სისტემა მოშლილი აქვს, – ნევრასტენიით დაავადებული. „მოფილოსოფოსე“ ნევრასტენიკი [დუელში] აჯობებს ყოფილ კავალერისტს (ნ. ლორთქ.).

ნეზვი-ი აქ: „დედალი თხა“ (საბა). ვერძები რქებგადაყრილი უსაქმოდ დადიან, ნეზვებს თავი დაუხრიათ (ნ. ლორთქ.).

ნეკერჩხალი-ი საშუალო სიმაღლის ხე, აქვს დანაკვეთული ფოთლები და ორფრთიანი ნაცოფი. ლელის პირას ნეკერჩხლების კორომი იდგა (ქ. ლორთქ.). ნეკერჩხლის შტოებს ლენაედა ირემი (ქ. გამს.). [ძმები] მოხსნიდნენ ნეკერჩხლის ძირზე მოზულ ნავს (ნ. ტაბ.).

ნეკრესის ქარი იხ. ნიკრისის სენი. [ჩაღურ] თითქოს გრილოში წამონოლას აპირებსო, მაგრამ... ნეკრესის ქარის ტყვივლებს... ისე წამონრილი და დაღრეჯილი შეუკავებიათო (ილია).

ნექტარი-ი იხ. ნექტარი. [ამ სიტყვებმა] მკურნალ ნექტარად დაუარა იმის (= მზალს) დაჩაგრულ გულსა (ა. ყაზბ.).

ნელიად სუსტად, ნაზად. აჰა, მთოვარეც ნელიად შუქსა, ვითა ნუგუმსა, მოგვფენს სამვებლად (გ. ორბ.).

ნემსს შედებს, სახნისს გამოილებს არაფრისაგან რალაცას გააკეთებს, ერთს ათად აქცევს. ჩირიკზე იტყოდნენ: „ისეთთა, სადაც ნემსს შესდებს, სახნისს გამოილებსო“ (გ. ლეონ.).

ნემსკავი ანკესი. [თეიმურაზი] იმ შორევეს მიადგა, საიდანაც ნემსკავით თევზაობდა (მ. ჯავახ.).

ნენა კუთხ. ალერსიანი მიმართვა ქალისა უმცროსისადმი: შვილო, დედა. აგი, ნენა, შენი ეზოს ხაზარულაა“ (ნ. დუმბ.).

ნერბი-ი „დედალი ცხვარი“ (საბა). [ცოკლომამ] ვერძები და ვაცები გარეთ დატოვა, ხოლო ნერბები და ნეზვები ბაკებში შეყარა მოსანველად (ზ. კიკნ., თ. ჩხენკ. თარგმ.).

ნესტარი-ი ნემსივით წერილი წანაზარდი დედალი ფუტკრის ბოლოზე, რითაც ის ინესტრება, ანუ იკბინება. კბენისას ნესტარი სწყდება და ფუტკარი კედება. ცისფერ სივრცეში ფიქრი ჩემი მიეჩანება, სულ ზევით, ზევით, ცის გუმბათის თალს ეტანება, ვით ფუტკრის ნესტარს გადაკვეება თან მისი გული (ქ. ჭიჭ. თარგმ.).

ნესტორელელი-ი, ნესტორიელი-ი (სწორია *ნესტორიანელი*). ქრისტიანობის მიმდინარეობის – ნესტორიანობის – წარმომადგენელი. აქ სხვებიც არიან: კათოლიკები, ნესტორელები, იაკობიტები (მ. ჯავახ.). ეპისკოპოსი პავლე... ებრძოდა ნესტორიელთა პატრიარქს (მ. ჯავახ.).

ნესტვ ძვ. „ყოველგვარი ჩასაბერი საკრავი“ (ქეგლ). გამოვიდა მეფე მირიან ებნითა და ქნართა და წმითა ნესტვსათა (ნინო). ნესტვ ოქროსაჲ წამალაი ოხრის ყოველსა ქუეყანასა (გ. მთაწმ.).

ნეტა არ იქნება ნატვრა: ნეტა ასე მოხდეს, ნეტა ასე იყოს, ღმერთმა ქნას! ღმერთმა ბრძანოს, ნეტა არ იქნება, მოხერხებული კაცი ქლასქმი მუდამაც გაიმდრდება (ვაჟა).

ნეტარი ნეტავი. ნეტარ მეფისა გულს მამობრიულს, ოღეს მოყმენი ვით მამას შეილნი, განუცხადებენ თავისს სიყვარულს (ნ. ბარათ.).

ნეტარი-ი 1. ბედნიერი. აღმართ-აღმართ მიედოდი ნეტა რად, თუ ამ სერზედ თავს ვერ ვერძნობდი ნეტარად? (აკაკი). **2.** მაღლიანი, დალოცვილი, კურთხეული. „ჰოი, დედანო, მარად ნეტარო, კურთხევა თქვენდა, ტკბილსახსოვარო!“ (ნ. ბარათ.). **3.** წმინდანის შესამკობელი ეპითეტი. მაშინ აღდგა და წამოვიდა ნეტარი ნინო (ნინო). და იყო ნეტარი იგი (= პაბო) საყრობილესა შინა ცხრა დღე (პაბო). ლაერაჲ ესე დიდებული... მრავლითა შრომიითა და ოფლითა აღაშენეს მათ ნეტართა (გ. მთაწმ.).

ნეტრეული-ი ძვ. ნეტარი, სანატრელი. ხოლო საკრეული ესე იყო ნეტრულთა მათ სამწყსოთაჲ, რამეთუ არა აცილობდეს მწყემსთა მათ კეთილთა (გრ. ხანძთ.).

ნექტარი-ი [ბერძ.] 1. ყვავილის გულში ჩამდგარი წვენი, რისგანაც ფუტკარი თაფლს ამზადებს. [ფუტკარს] ამოწოვა აქ სანეტარო ნექტარი (ვაჟა). **2.** ტკბილი წვენი, მამამებელი და მაცოცხლებელი. [ქალს წარმოდგენით] ცხოვრება სიამოვნების ნექტარს ექაღის (ა. ყაზბ.). ნადი იქ, სადაც ტკბილი ნექტარი კრთის სიყვარულს ფილაშია (ი. ევდ.).

ნეშო დაბლა დაცვენილი ფოთოლი. თბილ მიწაზე ხმელ ნეშოში ჩემი შვილი აგროვებდა კაუის ფერად ნატეხებს (რ. ინან.).

ნეშტი დანარჩენი, დასასრული. „ნეშტი სიტყუა ჩემი გუწუნოს ნიგნის მიმღებელისაგან“ (გრ. ხანძთ.). არამედ ან კულად ნეშტი იგი პირველი განვახლოთ (გრ. ხანძთ.).

ნეშტ-ი სისხლის მილი, ძარღვი, სის-
ხლძარღვი. სისხლით გაჭედული ნეშტები
ხნიერებისაგან მოღმენჭილ კანქვეშ ამობურ-
ცებოდა (ა. ყაზბ.).

ნოქრევა კუთხ. „ზანზარი, რყევა“ (ა. შან.).
თან ფეხს დაუცემს ვაჟაკი, მიდამო იწყებს
ნოქრევას (ვაჟა).

ნიადაგ მუდამ, მუდამ ჟამს, გამუდმე-
ბით, ერთთავად. ერთხელ სჯობია სიკედი-
ლი ნიადაგ დაღონებასა (ხალხ.). და საყვარელი
კახეთის გმირი იყო ნიადაგ მტერთა გამგმირი
(ნ. ბარათ.).

ნიავექარობ-ს მსუბუქად, სწრაფად უსვამს
ხელს (ცურვისას). ვაჟი მიანგრეეს ტალღებ-
სა, ...ცალი ხელით ნიავექარობდა (ხალხ.).

ნიათ-ი ძალა, ღონე. ილია... თვითშემოქ-
მედების, საკუთარი უნარის გამოჩენის ნიათს
მიღვიძებდა (ი. იმედი).

ნიბლია პატარა მგალობელი ჩიტი, ჭრე-
ლი. ამას იძახდნენ სტუმრად მოწვეულნი ფრინ-
ველნი: ჩიტიკენი, ნიბლიები, კაკები (ვაჟა). ალა-
ღმა ჩაუქროლაო ნიბლიების გროვას (ქ. გამს.).

ნიგზური-ი კუთხ. იხ. მუგუზალი. „ერთი
ნიგზური მომიტანეთ“ (ვაჟა).

ნიგოზ-ი 1. ძე. და კუთხ. კაკალი. „[ღმერ-
თო.] ცოტას ბალახისათვის ნესვი მოგიბამს და
დიდის ხისათვის ნიგოზიო“ (საბა). 2. კაკ-
ლის ხე. [კაცს] ნიგოზთა ძირსა დაეძინა
(საბა). უზარმაზარი ნიგოზები ანუ კაკლის
ხეები, საჩრდილებლად თავმოწმონედ შლიდენ
შტოებს (აკაკი). [რძალ-დედამთილი] პირდაპირი
გაემართენ ნიგოზებისსაკენ (დ. კლდე).

ნიელორი-ი [ფრან.] დედამინის (ან სხვა
რამიე სიბრტყის) ზედაპირის სისწორის
შესამოწმებელი ხელსაწყო. არ მგონა, რომ
უნაწილელი თათარი ასეთი მარტივი გოგდებური
იარაღით – ფეხის თითებით და ვირის ნაბიჯით –
ნიელორის მაგიერობას გასწევდა და ურჩ წყალს
ასე ადილად დაიპყრობდა (მ. ჯავახ.).

ნიკორა მუბლზე თეთრნიშნისანი კამეჩი.
ვისვენებდით მორევში... მწოლარე ნიკორა
კამეჩის ქედზე (გ. ლეონ.).

ნიკრის-ი იხ. ნიკრისის სენი. შეემთხვა
ადარნერსეს სენი ტეხისაა წრდაილი, რომელსა
პრქეიან ნიკრისი (გრ. ხანძთ.).

ნიკრისის სენი მძიმე დაავადება, იწვევს
სახსრების გადაგვარებასა და ძლიერ
ტკივილს, – ნიკრისის ქარები. [იოვანე]
ნიკრისისა სენსა შთავარდა (გ. მთაწმ.).

ნირ-ი სახე, იერი, ელფერი. ქეიფის ნირი
გააფუჭეს თავებმა (ვაჟა).

ნირვანა [სანსკრ.] ნეტარება, განცხრო-
მა. ფიგურ. მართლაც რომ ზღაპრული და
ლამაზი იყო კოლხეთის დაბლობი. [მოხუცი]
დიდხანს იჯდა ნირვანაში გადასული, ტპობლ
ფიქრებსა და მოგონებებში წასული (ნ. ნულ.).

ნირშეცვლილი-ი გადასხვაფერებული, ნირ-
წამხდარი, შეცვლილი. ასევე ჩუქურთმიანი
ლოდი, მაგრამ ნირშეცვლილი არსაკიდე შეკ-
ქანდა ხარაჩოზე (ქ. გამს.). ნირშეცვლილი იწ-
ვენა... [მეფეს] მამამზე ერისთავი (ქ. გამს.).

ნირწამხდარი-ი უხერხულ მდგომარე-
ობაში ჩაეარდნილი, განბილებული,
საქცილწამხდარი. „ცეცხლში ეგ საზიზ-
ღარი ნაჯღაბნი!“ – თქვა ნირწამხდარმა ფერე-
მა ღლონტმა (გ. სიხ.).

ნილილისტობა [ლათ.] ყველაფრისადმი
ურწმუნო დამოკიდებულება, უნდობ-
ლობა, – ნიპილისტობა. გადაჭარბება გვი-
ყვარს და რუსობანობამაც მისის ნილილისტო-
ბით მაშინ ძალიან მოიკიდა ჩვენში ფეხი (აკაკი).
მაშინაც რუსეთის მიმართულება... მისის ნილი-
ლისტობით ჩვენშიაც გადმოვიღოდა (აკაკი).

ნიშ-ი 1. მცირე სამლოცველო, მოშორე-
ბით მდგარი მთავარი ეკლესიის გზა-
ზე. [დროშები] დაასვენეს ნიშთან, რომე-
ლიც უბრალო ჭაჭებისაგან იყო აწეებული
(ა. ყაზბ.). [მამამზემ] გზის პირად სამლოცველო
ნიში შენიშნა (ქ. გამს.). 2. ნიშანი, სიმბო-
ლო. მაშინ [ძებმა] ერთთა მით ერთობითა
ალიბეჭდნეს თავნი ეწინა ძლიერებისა ბეჭ-
დითა მით ნიშისა საუფლოესა პატიოსნისა
ჯუარისაათა (გრ. ხანძთ.). [ღმერთმან] ყოველ-
თა მორწმუნეთა წმიდაა ჯუარი თსი მიანიჭა
წინამძღურად და ანგელოზთა თანა წმიდათა
ნიშად ქრისტიანობისა ბეჭედი იგი სამეფუო
(გრ. ხანძთ.). 3. „სასწაული“ (დ. ჩუბინ.).
[იესუმ] აღასრულნა ნიშნი დიდ-დიდნი (ნიწო).

ნიშან-ი საქმროსაგან საცოლესათვის
მირთმეული საქორწინო ბეჭედი (და
სხვა ძვირფასი ნივთები). „ნიშნის მომ-
ტანს ეს გოგო, ლამაზად მორთული, ჩემი ქა-
ლის მაგიერად ვაჩვენოთ?“ (ილია).

ნიშანსვეტი-ი აქ: რაიმეს მისანიშნებელი
სვეტი. [ნავთის] შავი შადრევანი იდგა,
როგორც ნიშანსვეტი ჩვენი დიდი ჯაფის, ვა-
რაულების და ძიებისა, გამძლეობის, ნების-
ყოფის და იმედისა (ა. სულაკ.).

ნიშნს მოუგებს გამოაჯავრებს, დასცი-
ნებს. ჭრიჭინამ დოინჯი შემოიყარა და ნიშ-
ნი მოუგო: „მერე აქ ყაჩაღობა რა შუაშია?“
(ჭ. ამირეჯ.).

ნიჩაბზე დასვამს საუბ. თანამდებობიდან
გასათავისუფლებლად, გადასაყენებლად
გაამზადებს. „ხომ იყავი სკოლის დირექტორი?
- ექვს თვეში ნიჩაბზე დაგსვეს!“ (ნ. ნულ.).

ნიჭი ძე. 1. საჩუქარი, საბოძვარი, ჯილ-
დო. „ზეცისა ნიჭთა და პატივთა მოველი“
(ნინო). [მეფემ] განუტევა ნერსე მრავლითა
ნიჭითა (პაპო). მერმე შემოსა და ნიჭი უბოძა
მოციქულსა (ბასიან.). 2. ღვთის მოძებუ-
ლი მადლი, წყალობა. ყველასთვის იქნეს
იგი სუფევა, თანასწორადა ნიჭთა მფენელი
(ილია). სილამაზეა ნიჭი მხოლოდ ხორციელების
(ნ. ბარათ.). გულის ჭირთ მღვენო ნიჭო ციურო,
ვინ არს, რომელ გსვია და არ აღხინე?! (გ. ორბ.).

ნობათი-ი [არაბ.] მირთმეული რამ, ძღ-
ვენი, მოსაკითხი. [ჩირიკს] თუ ვენახში ეს-
ტუმრებოდი, ხახალით მოგებებოდა მებაღის
ნობათით (გ. ლეონ.).

ნოგრო კუთხ. ჯიში, ჯილაგი, მოდგმა,
ჩამომავლობა. კაი ნოგროს გამოდგენ
[ახალდაქორწინებულნი] (ნ. ლორთქ.).

ნოქარ-ი მალაზიის გამყიდველი. „ამას-
ვე იხამდა ყოველი პატიოსანი ნოქარი“
(ნ. ლორთქ.).

ნოლა „კუთხ. ნოყიერი მიწა მდინარის
გაყოლებაზე“ (ა. არაბ.). ქიშვარი ლომ-
ჯარია მიხვდა, რომ მისი ბადიში ამ ნუთში...
იყო რკინის პალო, ხე, ნოლა მიწაში ჩასობილი
და... ვერ ამოგლეჯდა (ნ. დუმბ.).

ნუგეშინის-იცემ-ს ძე. ინუგეშებს, იმ-
შვიდებს, ინყნარებს, იმხნევეებს (თავს);
მშვიდდება, წყნარდება, მხნევედება.
და ვითარცა ესმა წსენებაჲ მცხეთისაჲ, ფრიად
ნუგეშინის-იცა (ნინო).

**ნუგეშინის საცემელი ჯორცთაჲ (ჯორ-
ციელი) ძე.** საარსებო საშუალება,
საქმელ-სასმელი, საკვები. ხოლო სხუ-
ა ნუგეშინის-საცემელი ჯორცთაჲ არა აქუნ-
და საჭამადისა და სასუამადისა ყოვლადე...
(გრ. ხანძთ.). იყო მას შინა (= იზხანს) ნუგეშინის-
საცემელი სულიერი და ჯორციელი (გრ. ხანძთ.).

ნუგეშინის-ს-ცემ-ს ძე. დაამშვიდებს, და-
ანყნარებს, ანუგეშებს, გაამხნევეებს.
[ეფთვემ] მონაზონთა კეთილად ნუგეშინის-სცა
(გ. მთანმ.). ხოლო მე მცირედ ვაძიულე [შუშანიც]

მიღებად ჭამადი, რომელი მოედლანა [სამოელ
ეპისკოპოსსა და იოვანეს] რამეთუ ფარულად
ილუნოდეს და ნუგეშინის-სცემდეს (შუშან.).

ნუგუზალი კუთხ. ცეცხლმოკიდებული
შემის ნაპობი, - მუგუზალი. „აილე შენი
ნილი ნუგუზალი და გაეთრე გარეთი“ (ნ. დუმბ.).

ნუზლ-ი ძე. საგზალი; საკვები, საზ-
რდო, სარჩო. „სამშობლოს მივდიოდი,
[პური, ღვინო და ბატი] ნუზლად მიწდოდა“
(საბა). ყოველმან კაცმან საგზაოდ შეექენით
მომზადებანი, თავ-თავის საჯდომს ნავიგან
ნუზლთა და ბარგთა დებანი (დ. გურამ.).

ნუმც-ოდეს არასოდეს, ნურასოდეს. ნამ-
დვილ კეთილ არს განცხრომა, იგი ნუმც-ოდეს
გველვის (ა. ჭაჭა.).

ნუნა ფრჩხილის ძირის კანი, ქსოვილი.
ფრჩხილთა გიყარეს ლერნაში, ნუნები ავატ-
კესო (დ. გურამ.).

ნუურიანი-ი კორძებიანი, როკებიანი (ხე).
ჯავახიშვილს გამალექსეს, მოშაირს ჩემებრ
ცუდსა, პირად მჭლესა, ტანად ხმელსა, ვინ
ნუურიანს ხესა მრუდსა (დ. გურამ.).

ნუუკუე ძე. იქნებ, ეგებ, ვინძლო, შესა-
ძლოა. „ნუუკუე ცნას [პიტახმშმან] და მომ-
კლას“ (შუშან.). „ნუუკუე კუალად განგდრიკონ
შენ სარწმუნოებისაგან ქრისტსისსა“ (პაპო).
ნუუკუე... ზღვევაჲ რაჲმე სულიერი შეამთხვოს
[თორნიკს] (გ. მთანმ.).

ო

ოაზის-ი [ბერძ.] უდაბნოში ადგილი, სა-
დაც წყალი და მცენარეებია. „როცა
ეგვიპტიდან გამოვიქცი, ვეფხი შეგვეფთო
ოაზისებში“ (ე. გამს.).

ობელისკ-ი [ბერძ.] რაიმე მნიშვნელო-
ვანი მოვლენის აღსანიშნავად აღ-
მართული სვეტი. ეგვიპტელნი საკუთარ
ისტორიას ქვის ობელისკებზე კვეთდნენ
(ე. როდონ. და სხვ., VII კლ.).

ობიექტივი [ლათ.] ფოტოაპარატის (ან
სხვა ოპტიკური ხელსაწყო) ნაწილი,
რომელსაც აქვს ერთი ან რამდენიმე
ლინზა და იძლევა სასურველი ობიექ-
ტის ზუსტ გამოსახულებას. [რესპონდენტ-
მა] კლიენტს ნიკაი აანვეინა, ობიექტივს რაღაცა
მოარგო, მერე მოხსნა, თქვა: „პოა!“ (გ. დორ.).

ობიექტურ-ი რეალური, ადამიანისგან დამოუკიდებლად არსებული. მოხდა ისე, რომ ჩვენი ამგვარი ხასიათი უფრო ძლიერი აღმოჩნდა, უფრო გამძლე და მყარი, ვიდრე ყველა ობიექტური პირობა, რომელთაც წესით, ძირფესვიანად უნდა შეეცვალათ ქართულთა ბუნება (გ. ასათ).

ობროლობა კუთხ. უაზრობა, უტივინობა. „აი აქ აზრი არ ვარგა და ობროლობის მეტი არა არის რაო“ (აკაკი).

ოდა [თურქ.] ხის სახლი, ბოძებზე ან პალატზე დადგმული. ჩვენი სახლის ზედა სართულს ოდა ერქვა, ქვედას - პალატი (აკაკი). ოდის გვერდზე მდგარი სამზარეულო სახლიდან გამოვიდა პატარა ბიჭი (დ. კლდ). „ახლა იმ ქობის მაგიერ კაი ოდა იყო“ (ჭ. ამირეჯ).

ოდენ ძვ. მხოლოდ, მარტო, მარტოოდენ, მარტოდმარტო. [ხალიფამ] ერთი ოდენ ვაზირი იახლა (საბა). დღეს ეს ნაქცევია, სახიერად მაჩრდილობელი, ჰხედავს თვის ქვეშე დამოკველად ოდენ პირუტყვთა (ა. ჭავჭავ).

ოდეს ძვ. 1. როდესაც, რაჟამს. „სახელმწიფოსა სჯულის ერთობა არარას არგებს, ოდეს თვისება ერთა მის შორის სხვადასხვაობდეს“ (ნ. ბარათ). 2. აბა როდის, სრულიადაც არ. „თუ ბრმა დაეხატო [მეფე], მომკლავს, „კითა მკადრეო“, და თუცა ორთვალის, მომკლავს: „ოდეს არს მსგავსი ჩემიო“? (საბა).

ოდესაც ძვ. როდესაც. ოდესაც ბრძენმან რიტორმან შოთამ რგო იგავთ ხეო და (დ. გურამ).

ოდესმე ძვ. 1. დროდადრო, ზოგჯერ, ხან. გოგჩა ტბა ვრცელი, ხმოვანებით ზღვისა მზაძვი, ოდესმე ზვირთთა აღქაფებით ღელავს მრისხანედ (ა. ჭავჭავ). 2. ოდესლაც, ერთ დროს. მკუთვნელნი მათნი, ბედნიერნი და კმაყოფილნი, ოდესმე მათში განცხრომნილან და განწვებულან (ა. ჭავჭავ). 3. როდის იქნება, ნეტა როდის. ოდესმე მივიდე და ვეჩვენო პირსა ღმრთისასა? (ფსალმ).

ოდითგან დიდი ხნის წინათ, თავიდანვე, იმ თავითვე, ადრევე (შდრ. ოდით და ოდით).

ოდითგან [ვე] დასაბამიდან [ვე], ადრიდან [ვე], ძველთაგან [ვე], იმთავითვე [ვე]. ნადირობა აღუვებდა და ახელებდა ტარასკონელებს, მათ ოდითგანვე გამოუჩინათ თავი ნადირობით (ი. მაჭ., ნ. ანან. თარგმ).

ოდით და ოდით ოდითგან. თუ ეს მაღალთა თავმდაბლობაა ოდით და ოდით? (ანა).

ოდოყელერ-ი მოუსვლელი, ნედლი (ხორბალი, სიმინდი), - ოდოშო, ოდოშელერი. [ოჯახში] პური მუდამ გაზაფხულზე უთავდებოდათ, ოდოყელერს სჭამდნენ ანუ ნედლთავთავს, ხუხავდნენ ცეცხლზე (გ. ლეონ).

ოვაცია [ლათ.] ალტაცების მასობრივი გამოხატვა შეძახილით, ტაშით. გაუგონარმა ტაშმა იქუხა, ...ამ ოვაციაში ნამდვილი ადამიანური სიხარული იყო (გ. რობაქ).

ოთურმა „[თურქ.] საბავშვო თამაშობა ერთგვარი; მიყოლებით ნაკუზულ ამხანაგებზე რიგრიგობით გადახტომა“ (ქეგელ), - გრძელი ჯორი (ვირი). სხვაზე ნაკლებად არ ვთამაშობდი არც ბურთს, არც ლახტს, არც ოთურმას (ა. სულაქ).

ოთხახმით ჭენებით, როდესაც ცხენი მონაცვლეობით წყვილად ადგამს ხან წინა, ხან უკანა ფეხებს. მეფე და შორენა წინ მიჰქროდნენ, დანარჩენებს ოთხახმით მიჰყავდათ ცხენები (კ. გამს).

ოთხთავი „იგივეა, რაც სახარება - ბიბლიის ნაწილი (ახალი აღთქმის პირველი ოთხი წიგნი), რომელიც იესო ქრისტეს ცხოვრების შესახებ მოგვითხრობს“ (ა. არაბ). [სვანეთის სოფელ ადიშის] კოშკის კედლებში დიდხანს ჰქონიათ დამალული ერთი უძვორფასესი ხელნაწერი წიგნი - უძველესი ქართული თარღიანი ოთხთავი, რომელიც ადიშის ოთხთავის სახელით დღეს საქვეყნოდ არის ცნობილი (ზ. ჭუმბ).

ოთხით იხ. ოთხახმით. [ტარიელმა] ადგილიდან ცხენი ოთხით დასძრა (ლ. ქიარ).

ოთხში ამოიღებს 1. ტყავის გაუჭრელად გახდის ტყავს საკლავს. 2. მკაცრად დასჯის ვინმეს. „ჭლიკით, ჭლიკით დაკვიდებ [ბიჭს]!.. ოთხში ამოვიღებ, ისე ვიზამ. ქვა ტიროდეს მაგის საცოდობითი“ (ნ. დუმბ).

ოკრობოკრო უთანაბრო, უსწორმასწორო, ოლროჩოლრო. ცა ვარსკვლავებით გაივსო უცებ, გაუჩინარდა გზა ოკრობოკრო (ო. ჭილ).

ოლვილი-ი არშით განყობილი, მაქმანიანი. [მელქისედექმა] დაჰკიდა ოქსინონი, სკარამანგია... გარემო ოლვილი (კ. გამს).

ოლოლო! ნიშნის მოგების შეძახილი. „ოლოლო შენ, მე გამოვიცანი!“ (ილია). „ოლოლო შენ, ვერ გამოვიცანი!“ (ილია).

ომის გასწორება ბრძოლაში მონინაღ-

მდეგის ღირსეულად გამკლავება, მედგრად შებრძოლება. „სად შემოდლა მე ახლა, დაბერებულსა და დაბეჩავებულს, ამას-თან ომის გასწორება?“ – უთხრა ყმანვილებს გოსტაშაბიშვილმა (ილია).

ომნიბუსი-ი [ლათ.] ავტობუსის მსგავსად განსაზღვრული მიმართულებით მოძრაი ცხენების ეტლი, მრავალად-გილიანი. თუ... ომნიბუსით გიმგზავრიათ სამტრედითიდან მახლობელ სოფლებიხაკენ... დაინახავდით... ეზოში მოფუსფუსე შავთ ჩაცმულ ქალს (ნ. ლორთქ.).

ომფორი-ი [ბერძ.] ძვ. „ეპისკოპოზთ მხართ-მოსახვევი“ (საბა). ვარვარებდა ოქროს ომფორი უამრავი სანთლის ერთობლივ ლიცლიცზე (ქ. გამს.). ლაპლაპი გაჰქონდა ტაირასა და ომფორს (ქ. გამს.).

ონავარი-ი აქ: მიმტაცებელი, წამგლეჯი, მძარცველი. „რა გასაჩენი იყო... ეს მეჩახმახე, ონავარი?“ (გ. ლეონ.).

ოპერატორი „აქ: კინოს გადაღების სპეციალისტი“ (ა. არაბ.), – კინოოპერატორი. მაშინ ჩვენი კინოექსპედიციის ოპერატორიც, შავი მუშაც და მძლოლიც მე ვიყავი (ი. ონოფრ.).

ოპტიმიზმი-ი [ფრან.] მომავლის რწმენა, იმედი. [ხალხურ შემოქმედებაში] თავმოყრილია ყველაფერი, რაზედაც ჩვენს წინაპრებს უფიქრიათ: სევდა, ჭირთა თმენა, სიხარული, სამშობლოს სიყვარული, ჰუმანიზმი, ოპტიმიზმი (ა. ყაზბ.).

ორ გადასახეზე „ორი გორაკის, ორი ქედის გადაღმა“ (ა. არაბ.). „სამტრედიაში ნავიხმსებთ და იქიდან ორ გადასახეზედა ჩვენი სახლი“ (ნ. დუმბ.).

ორ ცეცხლში იმყოფება ორ ცეცხლს შუა, ორ მხრივ გასაჭირში, დიდ განსაცდელშია. „[ბატონი] მომეკლა, ვიცი, მაშას მოჰკლავდნენ, ...და არ მომეკლა, უღმრთოდ სტანჯავდნენ, ეგრე ორ ცეცხლში ვიმყოფებოდი“ (ილია).

ორად-ი იხ. ორეული. „მარგოს ეზიზღები, რადგან ქალაჩუნა ხარ“, – ჩაპკივის თეიმურაზს ორადი (მ. ჯავახ.).

ორაკული-ი [ლათ.] „მისანი, წინასწარმეტყველი“ (ა. არაბ.). ვინ არიან კლასიკოსები, თუ არა ადამიანის უკეთილშობილეს აზრთა ჩამწერნი? მხოლოდ კლასიკოსები არიან ის ორაკულები, რომლებიც ყველაზე თანამედ-

როვე კითხვებზე იძლევიან პასუხებს (ე. როდონ. და სხვ., VIII კლ.)

ორანი-ი სიახლოვეს არსებობა (რამისა). ადამიანის ორანი რომ იგრძნო ნადირმა, მხარმარჯუნისკენ გადაუხვია (ქ. გამს.).

ორატორი-ი [ლათ.] საჯაროდ სიტყვით გამომსვლელი; მჭევრმეტყველი. თამაზი ორატორი არ იყო, მაგრამ ამ წუთს მის ძლიერ სიტყვას ჰქონდა ცეცხლი (გ. რობაქ.).

ორატორია [იტალ.] დრამატული მუსიკალური ნაწარმოები, დაწერილი გუნდის, სოლისტისა და ორკესტრისათვის. ფიგურ. მჭედლები... ჩაქუჩების ცემით ქწიან... საშინელ მუსიკალურ ორატორიას (ი. ბაღაბ.).

ორბი დიდი ზომის ძლიერი მტაცებელი ფრინველი; ბინადრობს მალალ მთებში. შეიკობა ყოველი ფრინველი: მტრედი თუ ქედანი, ...ორბი თუ არნივი (დ. ნურედ. თარგმ.). ფიგურ. მთათ ორბის ფრთები მოისხეს, ცაში ასულა ძერაი (ანა).

ორბოძალი გზა გზების გასაყარი, გზაჯვარედინი, მეზობირი. „შავ არაგვს მიეყვებით და ორბოძალ გზაზე პირველი გოდოლი იქნება ფხოვისა“ (ქ. გამს.).

ორგემარგე სასარგებლოცა და უსარგებლოც, აეკარგიათ. ორგემარგე არს სანუთრო, ხან ნოტიობს, ხან კი ვალავს (დ. გურამ.).

ორდენი-ი აქ: კათოლიკე ბერების ორგანიზაცია. „წმინდა ბენედიქტეს ორდენის ბერები ვახლავართ“ (ნ. ავალ. თარგმ.).

ორეული-ი ვინმე სხვის მსგავსი. [თეიმურაზი] ხელს ცხვინი იქნევს და ცხადად ებრძვის ფინიან ორეულს (მ. ჯავახ.).

ორთაყვირი-ი ტივის, ბორნის სამართავი გრძელი ხე, წყალზე მოსასმელი. სატივეზე ტივი შეეკარ, ტივი არის ნაძვის ხისა, ორთაყვირბი მოვასხი, მოსასმელი არი წყლისა (ხალხ.).

ორთვალა ორბორბლიანი, ერთცხენიანი ურიკა. დაჭრილნი, დალილნი და სნეულნი თავდაღმა მოლასლასებენ, ზოგნი ორთვალაში წვანან (მ. ჯავახ.).

ორთითი-ი გრძელტარიანი ორკაპი, თივის, ძნისა და მისთანათა ასაღები. გიორგიმ ორთითით მოინვდინა თივაზე სარტყელსავით ჩამოკიდებული წნელი (ილია).

ორივე სოფელი ეს ქვეყანა და იმიერ ქვეყანა, სააქაო და საიქიო. „და მე

უკუეთუ ვპოვო კადნიერება ნინაშე ქრისტეს-
სა, უხუებია კეთილთა მისთაი არა დაგაკლდეს
ორსავე სოფელსა“ (გრ. ხანძთ.).

ორკაპა, ორკაპიანი-ი თავში ორად გაყო-
ფილი, - ორტოტა (ჯოხი). ხედავს, რომ
მოალაჯუნებს კაცი ორკაპის ჯოხითა (ვაჟა).
[მელქისედეკს] ბერული, ორკაპიანი არგანი
ეჭირა ხელში (კ. გამს.).

ორკერძოვე ძვ. ორმხრივი (იგულისხმე-
ბა ამქვეყნიური და ზეციური). „ვხედავ
ორკერძოვე ძლევასა უფლისა ჩემისა“ (პაბო).
და ნეტართა მათ ოხით ეპოვო ორკერძოვე
ლხინება უძღურებათა ჩემთაი ესრეთ სიტყუ-
ათა ამათ წერთა (გრ. ხანძთ.). და კმა არს ჩემ-
და ორკერძოვე დიდებად, უკუეთუ შევითა-
უძლო მოლუანებაი წმიდათა ამათ უდაბნოთაი
ჯერისაებრ (გრ. ხანძთ.).

ორკესტრი-ი [ფრან.] სხვადასხვა მუსიკა-
ლურ ინსტრუმენტზე დამკვრელთა
დიდი ჯგუფი. ამ დროს მოლხენით არის
დარბაზი, ორკესტრი გრგვინავს თავგამეტე-
ბით (გ. ტაბ.).

**ორკესტრა „წრიული მოედანი ძველ
ბერძნულ თეატრში, რომელზეც
ქორო (გუნდი) იდგა“** (ბ. სულაქ.,
თ. ქიტოშ., VII კლ.). ორკესტრაზე შემოდის
კორინთელ ქალთა გუნდი (ბ. ბრეგვ. თარგმ.).

ორმოცი-ი წირვა და სუფრა მიცვალე-
ბულის სულის მოსახსენებლად გარ-
დაცვალების მეორმოცე დღეს. პატარა
უხმაურო ქვლხიც ჰქონიათ, ორმოციც, ნათელას
თავისი... ქმარი დღახანს უგლოვია (ნ. წულ.).

ორნამენტი-ი [ლათ.] ქვაზე, ხეზე თუ
ნაქარგობაზე გამოყვანილი ფიგურე-
ბი. მეშინოდა, ...არ დამეზიანებინა სახლების
სახურავეები და ორნამენტები (მ. ქარჩ. თარგმ.).

ორნახადი არაყი გამოხდის შემდეგ ხელ-
მეორედ, ორჯერ გამოხდელი არაყი.
ჩანყობილან... საქეიფოები, დატიერთული ხინ-
კლებით, ცხვრის ხორციით, ...ორნახადი ჭაჭის
არყით (გ. რჩეულ.).

**ოროველა ქართული ხალხური სიმლე-
რა**, მღეროდნენ გუთნით ხვნის დროს.
გუთან გავმართე, შევაბი შეიდი უღელი ხარია,
მეც ოროველა დავდახე, მოეხანი ნაფუხარია
(ხალხ.). ეს ორი... ხმა, „ოროველა“ და „კუმლი
მუხასა“, კიდევ შერჩენია მუშა ხალხს (აკაკი).
ის ამ წიგნში უსმენდა ნაკადულს და ტორო-
ლებს, სანყალ ხარის ტირილსა, ხმასევიდან
ოროველს (გ. ლეონ.).

ორომტრიალ-ი ალიაქოთი, აურზაური,
ჩხუბი, არეულობა. ასეთ ორომტრიალში
გზის პირას დარჩენა სახიფათო იყო, მივიხედ-
მოვიხედე, იქნებ უფრო საიმედო საფარი მე-
პოვნა (კ. ლორთქ.).

ორორ-ი საომარი იარაღი, ორპირი, გრძელ-
ტარიანი, - ოროლი. „ან სასიკვდილოდ უნდა
შეკვბათ, ხელი მოვიკიდოთ ორივემ ორორს (აკაკი).“

**ოროტოტო ძველებური საკრავი, საყ-
ვირის მსგავსი, ჩასაბერი, - ლორო-
ტოტო.** [ი. კერესელიძე] ეშში რომ შევიდო-
და, ჩამოავლებდა ხელს თარს, კედელზე რომ
ეკიდა ჩანგურთან, დიარასთან, ოროტოტოს-
თან და სხვებთან ერთად, და შემოსძახებდა
თავისებურად (აკაკი).

**ორსავე მხარეს ჰკერავს არც მწვადსა
წვავს და არც შამფურს; აქეთაც არის
და იქითაც, ორპირულად იქცევა,
თვალთმაქცობს.** როცა... ხრიკიან ადვო-
კატს, რომელიც ორსავე მხარეზე ჰკერავდა,
აბრუ გაუტყდებოდა და არაფერ მიეკარებოდა,
იგი ადგილს მონაცვლებდა (დ. კლდ.).

**ორლობე სოფლის გზა ეზოების, ვენახე-
ბის ბოლოზე ღობით გავლებული.** გზა
სოფლის სასაფლაოს ბოლოზედ მოდიოდა
და აქედამ უხვევდა სოფლის ორლობისაკენ
(ილია). ორლობის ბოლოში... წინიკა ისევ სვე-
დიან ურმულს ღლინებდა (მ. ჯავახ.). არ ჩან-
და ბუხრის თავებზე ბოლი და ორლობეში არ
ჰყეფდა ძალლი (გ. აბაშ.).

**ორშიმო ქვევრიდან ღვინის ამოსა-
ლები გრძელტარიანი ჭურჭელი აყი-
რო გოგრისა.** „ორშიმო რომ გამოტყდა,
რითი ამოვილო [ღვინო]?“ - აწრაღდა ოტია
(დ. კლდ.). მარანზე იდგა... ფულუროიანი [ხე]... კო-
პეებით, ორშიმებით... ჩამოხუნძლული (ნ. დუმბ.).

**ორჩოფებზე შემდგარი ხის ბოძებზე
დადგმული (ნაგებობა).** ვენახის პირდაპირ
სდგა ორჩოფებზე შემდგარი ქობი (ს. მგალობ.).

ორჩხუში-ი კუთხ. „ქვევრის სარეცხელი“ (ა.
ლა.). მარანზე იდგა... ფულუროიანი [ხე] კოპე-
ებით... ორჩხუშებით... ჩამოხუნძლული (ნ. დუმბ.).

ორცხობილა თხლად დაჭრილი ფუნთუ-
შეული, ლუმელში გაფიცებულ-გამ-
ხმარი. მესანგრეები ამოვიდნენ, ...ვაზნებით
სავსე ყუთები... და სამი ტომარა ორცხობილა
ამოიტანეს (რ. ჯაფარი).

ორძალ-ი ორსიმიანი საკრავი. [კაცმა]
ორძალი კარგა იცოდა და უკრევედის ხოლმე

და იმღერდის (საბა). მათაც სმა დაუნყეს და ორძალის კერა (საბა).

ორხოვა „ხაოიანი საფენი, – ნოხი, გრძელი ხალიჩა“ (ქეგლ). ორხოვით, ფარდაგებით და ნატებით მორთულ დარბაზში შეიყვანეს კათალიკოზი და ტახტზე დაასვენეს (ქ. გამს.).

ოსანა [ბერძ.] ღვთის სადიდებელი სიტყვა ძველი ებრაელებისა და ქრისტიანებისა. მკერდზე მჯილს იცემდნენ, გალობდნენ ოსანას (ქ. გამს.).

ოსპ-ი ერთწლიანი მცენარე დაბალი ტანისა, იკეთებს 1-3 მარცვლიან პარკებს, მოჰყავთ საკვებად. [მელმან ნეროს] ოსპი შეუგბო და სპილენძის თეფშზე დაუსხა (საბა). მელქისედეკი... ოსპის გბოლვილს შეექცეოდა ხის კოვზით (ქ. გამს.).

ოსტატი-ი [სპარ.-არაბ.]. 1. რაიმე ხელობის სპეციალისტი, კარგი ხელოსანი. რა ოსტატი ასოთ სხმოდა (საბა). 2. მასწავლებელი, მწვრთნელი, აღმზრდელი. „შენისთანა შეგირდი ოსტატის სიხარულია“ (ილია). „თუ მონადინებული ხარ წიგნისათვის, მე ოსტატი და შენ შეგირდი“ (ილია).

ოტებულ-ი ძვ. იძულებით გაქცეული, დევნილი, გაძევებული, გაგდებული. მადევრები უცილოდ იმ ხევში შემოაბრუნებენ ოტებულ ნადირს (ქ. გამს.). მტრის სიმრავლისაგან ოტებულნი უკუქცეულან და ქორსატეველში ჩაკეტულან ჩვენები (ქ. გამს.).

ოუში კუთხი. იხ. აუშევის. „ურჯულო ოუშვი-მეთხი, ნუ მიკლავ შვილს, ნუ მიკლავ შვილს, ...თავი გაანებე...“ (დ. კლდ.). „სად დამემალები, სად?“ – შორიდან მიაყვირა ომანმა [ეფროსინეს]... „მოგკალი ეს-ეს არის, ოუში, ...თავი გაანებე ბავშვს!“ (დ. კლდ.).

ოფთალმოლოგი-ი თვალის ექიმი. გამოჩენილ ოფთალმოლოგს ორივე ქუთუთოს დამბლა ჰქონდა (რ. ჭეიშ.).

ოფლს ინურავს თავდაუზოგავად შრომობს, წელში წყდება. „ესე ვინურამ ოფლსა და ისე გამყავს ჩემი ცოლ-შვილი“ (გ. ერისთ.).

ოფოფ-ი მოყავისფრო-თეთრი ჭრელი მოზრდილი ჩიტი, აქვს სავარცხელივით ქოჩორი, მოზრდილი ნისკარტი. ფრთების ფართხუნით გადაიფრინა თავსავარცხლიანმა ჭრელმა ოფოფმა (ნ. შატ.).

ოქრობეჭედ-ი ძვ. სამეფო ბეჭედი მოოქროვილი, დასადასტურებლად უსვამდნენ რამე საბუთზე. [წმიდა მამებმა ლავ-

რას] დაუსხნეს სიმტიკიენი და ჯელითნერიონი და ოქრობეჭედი... მეფეთანი (გ. მთანმ). [ბერებმა მეფეებს] რომელნიცა ადგილნი და სოფელნი სთხოვნეს, ყოველნი ოქრობეჭედითა დაუმტიკენეს (გ. მთანმ).

ოქრომკედი-ი ოქროს ძაფი აბრეშუმ-შენვერებული. ელავდა ოქრომკედი კათალიკოსის ოფორზე (ქ. გამს.).

ოქრომქანდაკებელი-ი ოქრომჭედელი. ბაგრატმა ვერცხლით მოაჭედვინა ლუსკუმა ოქრომქანდაკებლებს (ქ. გამს.).

ოქროპირი-ი მოძიბულელად მოლაპარაკე, ენამზე, მჭევრმეტყველი, ორატორი. „საქართველოს დაქარგვა მისი ოქროპირი, ...ეპისკოპოსი გაბრიელი გარდაიცვალა“ (ი. გოგება).

ოქროპირობ-ს მჭევრმეტყველურად ლაპარაკობს, – ენამჭევრობს, ენამზეობს. ოქროპირობდა მჭევრობით ძლიერი მქადაგებელი და მწვალებელთა მრავალთა მზამეტყველ-პასუხმგებელი (აკაკი).

ოქროქსოვილი-ი ოქრომკერდით (იხ.) ნაქსოვი. ერთმა დიდებულმან [მკერვალს] ერთი უცხო ოქროქსოვილი გამოაჭრევინა (საბა). სანადირო ტყავება ეცვა გირშელის საცოლეს, ოქროქსოვილი ზორტებითა და მარგალიტების ფორებით შემკული (ქ. გამს.).

ოქსინო „ძვ.“ ოქროქსოვილი ხავერდი ან ძვირფასი ფარჩა“ (ქეგლ). გამოზრუნდა გახარებული [აბუ-ბეჟრ-ისმაილ-ინ-ალ-ამარი]: შემრჩებო... პატიოსანი თვლები, სტაჯრა, ოქსინო“ (ქ. გამს.). [შორენას] ზედაც არ შეუხედავს ზეზისა და ოქსინოს ჯუბაჩეში მორთულ რაინდებისათვის (ქ. გამს.).

ოყა წონის ერთეული, დაახლოებით უდრიდა 1200 გრამს.

ოყრაც-ი დიდი ტანისა და ტლანქი, მოუხეშევი (კაცი). „არა, მე ოყრაცო, ოთარანთ ქერივი დედაა შენი, მამაა თუ შენი მოვალეა, რომ შეგინახოს?“ (ილია).

ოყრაცული-ი ბრიყვული, პირუტყვული (შესახედობა). სურათებზედ რა ლამაზად არის ხოლმე გამოყვანილი ამ სქელ-კისერა „იამშჩიკის“ ბრიყვი სახე, იმისი ოყრაცული სანახაობა (ილია).

ოჩან-ი ჯიუტი, დაუმორჩილებელი (საქონელი). ცხენი მეტისმეტად ...ფიცხი... იყო, არც ერთი მხედარი არ მიიკარა... [ფილიპემ] მხლებლებს უბრძანა, ეს ურა და ოჩანი ცხენი უკან წაეყვანათ (ა. ურუმ. თარგმ.).

ორნობა ჯიუტობა, ურჩობა, კერპობა (საქონლისა). ჯარისკაცმა საბელს ხელი დაავლო და მოზიდა, მაგრამ ძროხამ ორნობა დაიწყო (*ქ. ლორთქ.*).

ორნობინტე იხ. ორნობინტრე. ორნობინტე ჯიხვთ ეტყვის: „აბა, მაიქეცით, მენადორე გეპარებისო“ – და ჯიხვ მიაქცევიან (*ქ. გამს.*).

ორნობინტრე „ქართულ მითოლოგიაში – ნადირთ პატრონი, ნადირთ მფარველი ღვთაება“ (*ქეგლ.*). [მოხუცი] კიდევ ერთხელ შეხევენა ნადირობის ღმერთ ორნობინტრეს *გ. რჩეულ.*

ორხ-ი ქვებით შემოვლებული ორმო ან პირჩაბრუნებული გოდორი მდინარეში თევზის დასაჭერად. [გირშელი] იგონებდა სიყმეს, ...არავგეში თევზაობას, ორხის ამოღებას, ჩანგლების სროლას (*ქ. გამს.*).

ოხა ძე. შემწეობა, დახმარება, მფარველობა. „კეთილად-მსახურო მეფეო... მარჯუნა ამბადებულსა და წმიდათა ოხა მარადის გფარავს“ (*გრ. ხანძთ.*). „უფალო, ანცა აკურთხე ადგილი ესე წმიდისა შენისა ეკლესიისა სამკვდრებელი მადლითა შენითა და წმიდათა შენთა ოხითა“ (*გრ. ხანძთ.*).

ოხრა ძე. ხშიანობა, კვნესა (საკრავისა). რაითა [მამა გრიგოლ] ჳმასა მას და ოხრასა საყრისასა აღუტყინოს და განბრწყინდეს სულითა ძლიერთა (*გრ. ხანძთ.*).

ოხრის-ი ძე. ბგერებს გამოსცემს, – ხშიანობს, უღერს (მუსიკალური საკრავი). ნესტუ ოქროსსა ჳმამალლი ოხრის (*გ. მთაწმ.*).

ოხტიდან ამოვა (ვინმესი) ჯავრს ამოიყრის, გაუსწორდება (ვინმეს). „ისევ ჩვენ თუ ამოვალთ მაგის ოხტიდან, თორემ თქვენ მაგას ვერაფერსაც ვერ დააკლებთ“ (*მ. ჯაფახ.*).

ოხუნჯ-ი მხიარული ამბების მთხრობელი, ხუმრობის მოყვარული; ენამოსწრებული. „ღრმად ნაკითხი, ცოდნით აღჭურვილი, მშვენიერი მოლაპარაკე, ოხუნჯი... [ვოლსკი] სასიამოვნო მოსასმენი იყო“ (*დ. კლდ.*).

ოხშივარ-ი მხურვალე, ცხელი ორთქლი, – ოშხივარი. [გველუშაპა] შავი ოხშივარი კომლივით ამოუშვა და თან საზარელი სიმყრალის ხუნი ამოატანა (*აკაკი.*) [თუჯის კოჭობები] ჯოჯოხეთურს ოხშივარს აფრცვლებენ ირგვლოვ (*ქ. გამს.*).

ოხჭანი-ი ძე. აღსასრული, გარდაცვალებული. ესმა [ძმათა], ვითარმედ ოხჭანი ამის ცხოვრებისა შატბერდს ეგულეების სულიერად-მამასა შათსა (*გრ. ხანძთ.*).

ოჯახქორ-ი სასაყვედურო სიტყვა, – ოხერი. „არა, ეგ ოჯახქორები რომ მკითხავენ, საით მიემგზავრებო, როგორ არ იციან, კატის მანძილი საბძელია“ (*ვაჟა.*).

3

პაემანი-ი [სპარს.] შეხვედრა შეთანხმებულ ადგილსა და დროს. არავის ურეკავს, არავის უნიშნავს საქმიან შეხვედრას – პაემანს (*მ. იათ.*).

პათეტიკურად იხ. პათოსით. „ყოფნა – არყოფნა, საკითხავი, აი, ეს არის“ – ამბობს რომული პათეტიკურად (*ნ. დუმბ.*).

პათოსით [ბერძ.] ძლიერი გრძნობით, ემოციურად, ალტაცებით. ამ წინადადებაში [სიტყვა] „ჩვენ“ ხაზგასმულად და ერთგვარი პათოსით წარმოითქმოდა (*გ. რობაქ.*).

პაიჭ-ი წინდის ყელი, შარვლის ტოტებზე გარედან წვივზე წამოსაცმელი. [ყურშიამ] კინაღამ ტილუნას ახალი ჩოხა და წითელი პაიჭები არ შემოახია (*ვაჟა.*).

პალატი-ი 1. სასახლე. [წმიდამან შუშანიკ] აკურთხა ჯოჯიკ და ცოლი, შვილნი მისნი და მონა-შვევალნი მისნი და ყოველი ეზო და პალატი მისი (*შუშან.*). [მამა გრიგოლ] წარვიდა ჳელმწიფისა მის წინაშე და მი-რა-ინია პალატად, მოეგებნეს ძენი კურაპალატისანი (*გრ. ხანძთ.*). პალატნი მისნი (= მეფისა) გადმონგრეულან, სახლნი-სამშობლო დანაცრებულან (*ნ. ბარათ.*). 2. *კუთხ.* ოდის ქვედა სართული ქვიტიკირისა. ჩეენი სახლის ზედა სართულს ოდა ერქვა, ქვედას – პალატი (*აკაკი.*). „რა იყო?“ – იკითხა ეფროსინემ, რომელიც პალატიდან გამოვიდა (*დ. კლდ.*).

პალატა [ლათ.] სასამართლო. „ასის თუმნითა, აბა რას ბრძანებ, სუდსა, პალატას ხელით ვაქანებ“ (*გ. ერისთ.*).

პალატისა მოხელე მეფის კარზე, დარბაისელი. მთავართა და პალატისათა დიდი სარწმუნოებაა და სიყვარული აქუნდა [ეფთჳმესი] (*გ. მთაწმ.*).

პალეკარტი-ი „კვართი უსახელო, წამოსასხამი, ფილონი“ (*ი. აბულა.*). [შუშანიკ] შინაგან ძაძა ემოსა... ხოლო გარეგან... ანტიოქიისა პალეკარტი ემოსა (*შუშან.*).

პალო წვერნათლილი მოკლე მსხვილი

ჯოხი მინაში, კედელში ჩასარჭობი, რამის დასაბამელად, დასაკიდად. მაშინ დაწყებულა ღმერთმა ამირანი, კავკასიონის ქედზე უზარმაზარი რკინის პალო ჩაასო და ზედ დიდი ჯაჭვით მიაბა (ზღაპ.). იმ სახლის კედელში ერთი პალო ერჭვა (საბა). ტოილოთ დაბმული ცხენი გარს უვლის ხოლმე... პალოს (ქ. გამს.).

პანსიონი [ფრან.] სასწავლებელი, სადაც მოსწავლეები ცხვრობდნენ კიდევ. იწყებოდა... პანსიონის მძიმე რეჟიმი (გ. ლეონ).

პანტა ტყის მსხალი, აქვს გრძელყუნ-ნიანი წვრილი ნაყოფი. [დღეა არსაკიძეს] ხან ნაბლს გამოუგზავნიდა, ხან ზღმარტლს, ხან პანტას (ქ. გამს.).

პანტა-ვამლი კუთხ. ტყის ვამლი, აქვს წვრილი, მომჟავო ნაყოფი, - მაჟალო. პანტა-ვამლს და ტყემალს სჭამდი, ჭინჭრის ისრით დასუსხული იძინებდი (ს. ჩიქ.).

პაპანაქება დიდი სიცხე, პაპანება. განა არ ვიცი, რომ სხვებსავით ხელებს არ დაიბერებს ნამგლის ჭერითა და არც პაპანაქებაში დაისიცხება (ილია).

პაპირუსი [ბერძ.] სანერი მასალა ქალღმადის გამოგონებამდე. ამზადებდნენ ეგვიპტელები ჭაობის მცენარე პაპირუსისაგან (ჭილისაგან). პერგამენტმა თანდათან გამოდევნა ხმარებიდან პაპირუსი და ქალღმადის გამოგონებამდე მსოფლიოში საუკეთესო სანერ მასალად ითვლებოდა (ე. როდონ. და სხვ., VII კლ.).

პარადოქსი [ბერძ.] აზრი, დებულება, რომელიც დიდად განსხვავდება საყოველთაოდ აღიარებულისაგან. თვითონ სტატია აღმამფოთებელია და მალიზიანებს, ეტოობა, რომელიდაც უსაქმურის თეორიაა, თავისი კაბინეტის მყუდროებაში რომ პარადოქსებს თხზავს (ე. მალრ. თარგმ.).

პარაკიმენონი „პარაკიმანოსი - მესანოლეთუხუცესი, მოხელე იმპერატორის კარზე“ (IX კლ. ქრ. 1999 წ.). ყოველი გასაგებელი დედოფალსა ეყრა და პარაკიმენონსა (გ. მთანშ.).

პარაკლისი [ბერძ.] წირვა-ლოცვა რაიმე შემთხვევის გამო ან ვინმეს სადღეგრძელოდ. იკორთაში მღვდელმთავარმა გამოიყვანა წირვა, პარაკლისი გადაიხადა და აიხზა ასხურა ჯარს (აკაკი). [მლოცველებმა]

დაიბარეს მღვდელი, პარაკლისი გადახდევინეს, დაამწალობებინეს თავიანთი ქაჯანა (ნ. ლომ.).

პარალელი [ბერძ.] სივრცეში ორიენტაციისათვის დედამიწის სარტყლის - ეკვატორის გასწვრივ პირობითად გავლებული ხაზი. ხუთი დღის წინ 57-ე პარალელი ყინულის პატარა, სანყლად მოცურავე ნაჭრებით დაინყო (ლ. ფულ. თარგმ.).

პარმალ აივანი. აი, პარმალზე ვნეწარ გულამა, ჩემი ოცნება ფრენას ვერ ითმენს (ი. გრიშ.).

პარტია აქ: ადამიანების ჯგუფი, რომელიც რაიმე მიზნით არის გამოყოფილი. ჩაგვიყვანეს ფოთში, რომ ზღვით წავეყვანეთ რუსეთში (ჩვენი პარტია იმ წელწანდს იყო დანიშნული კიევის სამხედრო გიმნაზიისათვის) (დ. კლდ.).

პარტინორი [ფრან.] თანამონაწილე (რაიმე საქმეში, თამაშში), თანამოსაქმე, მეწყვილე. მოკლე და მოკვეთილი იყო პასუხი პარტინორისა (ლ. ქიაჩ.). [კაცი] თავდაუზოგავად ვარჯიშობდა და პარტინორებსაც არ ინდობდა ვარჯიშის დროს (ლ. ბოკერ., თარგმ.).

პასექი [ძვ. ებრ.] ებრაელთა რელიგიური დღესასწაული ღვთის დახმარებით ეგვიპტელთა ბატონობისაგან თავის დაღწევის აღსანიშნავად, მოდის გაზაფხულზე. იმჟამინდელ ბიზანტიაში დიდი პოლემიკა ჰქონდათ ღვთისმეტყველებს, როგორ მოეწყობა წელთაღრიცხვა ისე, ქრისტიანული აღდგომა ებრაელების პასექს არ დამთხვეოდა (ქ. გამს.).

პატივი ნეხვი, ნაკელი. [სახლი] ისლით იყო დახურული და გარედან... მრგვალ ხეებს შუა ჭუჭრუტანების ამოსაყვებად პატივით შეღესილი (ლ. ქიაჩ.).

პატივსა უყოფს ძვ. პატივსა სცემს, პატივისცემით ეპყრობა. [ნეტარსა იოვანეს] პატივსა უყოფდეს ბერძენნი და ქართველნი (გ. მთანშ.).

პატიოსანი თვალი ძვირფასი ქვა. [კათალიკოსმა] კლარჯეთიდან ჩამოტანილი ძელიცხოველის ჯვარი მიართვა, პატიოსანის თვლებით მოოჭვილ“ (ქ. გამს.).

პატიოსნება ძვ. პატივი, დიდება. პოი, დიდ არს სიყვარული, ...და ყოველთა პატიოსნებათა უნარჩინებულ (საბა).

პატიჟი ძვ. ტანჯვა-წვალება, წამება; დასჯა, სასჯელი. „რაჟამს მოინიოს დაჟ-

სნა გუამთა და მხილება ცოდვათა, ...მაშინ ვინა იყოს ჩემდა წსნა ბრალთა პატიჟისაგან?" (გრ. ხანძთ.). „იკმარე საღმრთოდ მათ პატიჟნი და სისხლის ძღვენი, თუ რამ შეგცოდეს, შესისყიდეს ტანჯვით შენდობა“ (ილია).

პატიჟეულ-ი ძე. დასჯილი. უკუეთუ ვინმე ცვალოს ნესი პირველი და ყრმა მოიყვანოს ყოფად მონასტერსა ამას, პატიჟეულ იყოს იგი ფრიად (გრ. ხანძთ.). „წინამშემდგომელი ვარ წმიდისა ღმრთისმშობლისა, რომელმანცა პატიჟეულ გყოს შენ წარმდები ვე“ (გრ. ხანძთ.).

პატრ-ი [ლათ.] „კათოლიკე მღვდელი“ (ქეგლ). პატრმა... ყველას უამბო ამ უბედურების ამბავი (მ. მგალ. თარგმ.).

პატრიარქ-ი [ბერძ.] მართლმადიდებლური ეკლესიის მამამთავარი. ეფრემ... მიპრონისა კურთხევა ქართლს განანესა იერუსალემისა პატრიარქისა განწესებითა (გრ. ხანძთ.). [მელქისედეკი] დიდის ტაქტით მიუბრუნდა ანტიოქიის პატრიარქთან ურთიერთობას (კ. გამს.).

პატრიც-ი [ლათ.] მაღალი არისტოკრატული ფენის წარმომადგენელი, - დიდგვაროვანი. მეფესთან სადილად აწვიეს იბავე დღეს პატრიციები (კ. გამს.). ჩვენს აზნაურებს მიმინოს სკორე ურჩევნათ სურათებს... ბიზანტიელ პატრიციებს - ცხენები (კ. გამს.).

პატრუქ-ი ცეცხლის მოსაკიდებელი ზონარი ქსოვილისა, ჩამვებული ლამპაში, ჭრაქში, ნავთქურაში. ჭრაქის პატრუქი ოდნე ბუჭავდა და საზარელი ნავთის სუნე იდგა მთელ სახლში (ე. გაბ.).

პაქსიმად-ი „ორცხოობი“ (მ. ჭაბ.). და განყოფა პაქსიმადისა პირველთაგანვე განწესებული არს, გიორგი-წმიდობისა თთუე რაე დადგეს, მარხვაე წუელითა ვიდრე გიორგი-წმიდობამდე (გრ. ხანძთ.).

პაშტა ძე. ცოტა, მცირე. [მაგისტროსმა] ნავლო პაშტა ადგილი, მომსახურეთ უთხრა: „თქვენ ნადით, მე ნუ მელითო!“ (საბა).

პაჭიჭ-ი იხ. პაიჭი. [არსაკიძეს დედა] გამოუგზავნიდა... ფხოვურ პაჭიჭებს, ჭრელ წინდებს (კ. გამს.).

პაჭიჭს წვერი შემოერღვევა დაფარული გამომყლავნდება. „პაჭიჭს კი, მგონი, წვერი შემოერღვეა, - სთქვა [ქერივმა]... - მგონი მივკელიე... რატომღა არ მეუბნება?“ (ილია).

პედანტიზმ-ი [იტალ.] ზედმინევენი, გადაჭარბებული სიზუსტით დაცვა მიღებული წესებისა, წერილმანების

გამოდევნება, არაარსებითის ჩაკირკიტება. გამოცდილი თვალი მაინც შეამჩნევდა გერმანულ პედანტიზმს (რ. ინან.).

პეიტრობა კუთხ. ბრძენკაცობა, სიბრძნე. „როდეს ასტყდის ერთობაჩი დიდ-დევა, დიდ-საქმე, დიდ-არჩევანი, ერობას იქაიდ გამართინ, აირჩიონ ბჭედა ბრძენ-ბერკაცნი, პეიტრობით სახელდებულნი“ (ილია).

პენტავ-ს საპენტელით ან ჯოხით შლის, აფუებს შეკრულ, შეთელილ მატყლს, ბამბას. [ძიძიშვილი] თან პენტავდა და თანც ლარის ბაგაბუგის ხმაზე ბუქნას უვლოდა (აკაკი).

პენტვა გამლა შეკრული, შეთელილი მატყლისა (ბამბისა) საპენტელით (ჯოხით). [ძიძიშვილმა] ჩამოილო ლარი, მოიტანა ბამბა და დაუნყო პენტვა (აკაკი).

პერანგ-ი აქ: შენობის კედელზე დასამშვენებლად გაკრული თხელი ფენა გათლილი ქვისა (მარმარილოსი...). ალგეთის, ძეგამის ქვისა და ცისფერი ფიქალისაგან უნდა გაკეთდეს პერანგი ტაძრისა (კ. გამს.).

პერგამენტი-ი [მცირე აზიის ქალაქ პერგამის სახელწოდებიდან] დამუშავებული ტყაყი ცხვრისა, იყენებდნენ სანერად ქალაღდის წარმოებადღე, - ეტრატი. უსუსურ ნათელს დაუწრდოლავს... პერგამენტივით გაყვითლებული ქოსა სახე [ფარსმან სპარსისა] (კ. გამს.).

პეროინ რისხვისაგან დუჟი, ქაფი სდიოდა პირიდან. „ტყეში მომისწრო ქარიშხალმა, ...შვიდგზის დააკვერა ეშმაქმან და პეროინ, იღრჭენდა და ყიოდა (კ. გამს.).

პერსონალ-ი [ლათ.] ერთ სამსახურებრივ საქმიანობაში ჩაბმულ ადამიანთა ერთობლიობა. დიდი დარბაზი საქემო და საადმინისტრაციო პერსონალით იყო სასვე (მ. ჯაყაბ.).

პეშე-ი მუჭი. [კესომ გიორგის] ერთი პეშე მინა მიაყარა (ილია). [აბდუშაჰილი] მივიდა... წყაროზე, პეშე აიგოს წყლით (აკაკი). დოლენჯიმ ბიჯიც ვერ ნადგა, რომ [მიცვალებულისთვის] მისაყრელი მინა პეშვით აელო (გ. ლეონ.).

პიასტრ-ი [ფრან.] ლითონის ფული ზოგ ქვეყანაში. დააკავეს მხოლოდ ის მსახური, რომელმაც წინააღმდეგობა გასწია. ორი კვირის შემდეგ მე იგი ათ პიასტრად გამოვისყიდე (მ. მგალ. თარგმ.).

პიტიკოსი-ი ძე. პოეტი. არსენი იყო იმა დროს ქართველთა კათალიკოსი, პატივცემული ყველასაგან ბრძენი და პიტიკოსი (აკაკი).

პინა სასწორის თეფში. და რა დასწორდა სასწორზედ ნონა, უფალი პინას ზედ ადგამს ფესსა (ილია).

პინცეტი-ი [ფრან.] პატარა მამა, იხმარება მედიცინაში, ლაბორატორიაში, ტექნიკაში ნვრილმანი ნივთების ასაღებად. „აი, ეს, მაგალითად“, – [რესპონდენტმა] პინცეტი დაადო რომელიღაც [სურათს], – „უწყინარი კაცი უნდა იყოს“ (გ. დოჩ).

პირ-ი გარეგნობა, შესახედაობა, სახე. ნღები ნუთებივით მიფრინავდნენ, ...დედამინა იცვლიდა პირს (ზლაპ).

პირს აძლევს პირობას უდებს, ჰპირდება. [მეფე] სამს დიდს ხელმწიფეს პირს აძლევს, სამგან იკეთებს ყმობასა (დ. გურამ).

პირზე კლიტეს დაიდებს გაჩუმდება, ხმას არ ამოიღებს. [მასწავლებელი] ძალიან გაბრაზებული იყო ჩემზე, რადგან განუწყვეტელი ვუბელობდი, ...ცაადე პირზე კლიტე დამედო (ნ. აბაშ. თარგმ.).

პირამიდა ძველ ეგვიპტეში ფარაონის სამარხი – აკლდამა, გრანდიოზული ნაგებობა მრავალწახნაგა ფუძითა და მაღალი წვერით. პირამიდების ცა ეგვიპტის ცა. მათ (= ღრებლებმა) გადაიარეს ცა პირამიდების, ხეთა და მიდა (ანა).

პირალმე ქვევიდან ზევით, მაღლა, ზევითკენ. ზევიდან ვილაც უცნობმა კლდის ლოდი გადმოაგორა, მგზავრმა შეჰხედა პირალმე (ვაჟა).

პირაშკმული-ი ძე. პირლია, ხახადალრენილი. ზღვასა შინა რა სადაფი ვალს, პირაშკმული არის (საბა).

პირგამეხებულ-ი მრისხანე სახით, გაფავრებული. [დავითი] გადაველო ცხენს, ხმალი გამოიღო და პირგამეხებული გაბრიალდა ლოჭინისკენ (რ. ინან).

პირგამოპირულ-ი ალესილი. რა კარგი იყო ბარდნალა, ...თოხი პირგამოპირული (ლ. ასათ).

პირდაფრენილი-ი გაოცებული, გაოცებისაგან პირდაღებული. ხვიჩამ საერთოდ არ იცოდა, რა იყო ლიფტი და პირდაფრენილი შესტყუროდა ქალაქელს (ზ. აბზ.).

პირდაქცეული-ი უთავო, პირქვე (მუნუკი). ამა კაცსა გვაშა შიგან პირდაქცეული ბმო აბია (საბა).

პირველმურ უწინდებურად, წინანდებურად, ძველებურად. იყო ჩრდილეთის ხელმწიფე, თეთრის რუსეთის მჭირველი... პირველმურ ხრმალბილ, პირბლაგვა მნთობელი, გამომპირველი (დ. გურამ).

პირიშუ 1. პარაზიტი მცენარე, მაღალ, დაუტოტავ, უფოთლო ღეროს წვერში აქვს ერთი წითელი ყვავილი, ყოველთვის მზისკენ მიქცეული. და უფსკრულს დასტკერს პირიშუ მოღერებულის ყელთა (ვაჟა). **2.** „ქართველ მთიელთა წარმართული ღვთაება“ (ქეგელ). მაგისტანა საქმის ჩამდენს, პირიშუს მაღლმა, მტერი თუ მოკეთე, ყველა მტრად გადაეკიდებოდა (ა. ვაზბ.).

პირისათეს ძე. ნაცვალსახელებთან გამოყენებულია თანდებულის მნიშვნელობით: გამო, მიზეზით, მიზნით. [ნეტარსა იოენას] შუფინდა საქმე ესე და ამის პირისათეს კულად უცხოებასავე მიმართა (გ. მთანმ). კაცისა წარულენაი არა ეგებოდა, ...[მეფენი] იურკოდეს ამის პირისათეს (გ. მთანმ). აჲ ვიცო, თუ რომლისა პირისათვის მივმოხუნ“ (გ. მთანმ). „ძნაიდ უწნობნ ქართულად და ფრიად მწუხარე ვიყავ ამის პირისათეს“ (გ. მთანმ).

პირისფარეშ-ი ძე. ხელზე მოსამსახურე, – პირფარეში. ათი შიშუნვარი გამოატანა შორენას დედამ და ვარდისახარ – პირისფარეში მისი (ქ. გამს.). „შენ ვინ იქნები, ქალავ? პირისფარეში ერისთავის ქალისა?“ (ქ. გამს.).

პირისჩენა ხელოვნ. მშეენება. მშეიდობა თქვენდა, ყოილებო, დანო და ძმანო... თქვენ ამ სერების პირისჩენა ხართ (ქ. გამს.).

პირისწყალი-ი ცხოვრების წესი, წირი. „აი, ამისთანა დროს! ახლანდელ კანონს, სამართალს, ნამუსსა და პირისწყალსაო!“ (აკაკი).

პირმარხვა მარხვის დასაწყისი; პირველი დღეები. წმიდათა მათ მამათა მონასტრებისათა აღებაი ამას წინამე გარდაიქდინან ხანძთას და პირმარხვად მიილიან კანონი დიდთა მარხვათათუს და წარვიდიან (გრ. ხანძთ). ნოემბრისა თუსა დადევითგან ყოველთა შაბათთა ცისკრად ვიდრე პირმარხვადმდე კანონი ოთხი (გრ. ხანძთ).

პირმოთხე პირფერი, მლიქვნელი. ვინ იცის, გულში როგორ ეცინებოდა პირმოთხე ყმასა (ილია).

პირმოქროვილი-ი ენაწყლიანი, ტუბი-
ლად მოუბარი. პირმოქროვილი დიდე-
და... ეალერსებოდა საყვარელ შვილებილს
(გ. ლეონ).

პირმოპირულ-ი პირალესილი, პირანყო-
ბილი. ზამთარს მოქონდა ტახტი ყინულის,
ზაფხულს - ნამგალი პირმოპირული (ს. ჩიქ).

პირმწყაზარ-ი ძვ. ლამაზი პირისახისა,
- პირმშვენიერი. ღამეს ერთსა ეჩვენა
მეფესა ჭაბუკი ვინმე... პირმწყაზარი (საბა).

პირობა გზის, -ჯერ, -ხელ. [კოკლამ] სამი-
ოთხი პირობა ორპირმაჯ ნაილო ქირა (ნ. ლომ).

პირს-ი [ინგ.] „ნავსადგურში: ზღვაში
შეჭრილი ნაგებობა ორივე მხრიდან
გემების მისადგომად“ (მ. ჭაბ.). მე...
პირსის მოაჯირს მიჭყლეტილი, თვალებს
ვაცეცებდი (ნ. დუმბ).

პირსიცილი მოსდის ეცინება, ელიმე-
ბა. კეთილ ჩირიკს პირსიცილი მოსდიოდა
(გ. ლეონ).

პირსიცილიანი-ი პირლიმილიანი, მოლი-
მარი, მოცინარი. [ჩირიკი იყო] მხიარული,
ხუმარი, პირსიცილიანი (გ. ლეონ).

პირს კატანაცემი დარჩება სახტად დარ-
ჩება მოულოდნელობისაგან, გაოცე-
ბისაგან, - გაშრება, გაშტერდება. ღე-
თისუნელი პირს კატანაცემი დარჩა და დიდ-
ხანს ვერ გამოჩვეულიყო, თუ ეს რა საქმე
დაემართა (ვაჟა).

პირსნორ-ი სიტყვის პატრონი, - პი-
რიანი, მართალი. „ჩვენი სოფელი პირსნო-
რა, გამტანი და ვაჟკაცი, ჩვენს თავს მტერს
არ დააჩაგვრინებს“ (ლ. ქიაჩ).

პირუკულმა პირისახით ზურგისკენ,
უკან მიბრუნებით. [არჩილმა] ცხენს რომ
ქუსლი უჭრა და პირი უბრუნა, პირუკულმა
მოსძახა გიორგის: „სამუშაოზედ არსად ნახვი-
დე!“ (ილია).

პირუმტიციობა პირის გატეხა, - უპი-
რობა. რად ჰყვედრი კაცსა, ბანოვანო, პი-
რუმტიციობას? (ნ. ბარათ).

პირურცხვენლად ნათელი პირით, შეურ-
ცხვენლად. მოდიოდნენ უწებელნი, მოდიოდა
დაჭრილთ ნყება, მათ შეეძლოთ პირურცხვენლად
მეგობრების მისაღება (კ. ჭიჭ. თარგმ).

პირუჩუმრად ჩუმად, უსიტყვოდ, ხმის
ამოუღებლად, - უჩუმრად. [ბიჭმა] ცხე-

ლი პური შუაზე გატეხა, [ძმას] პირუჩუმრად
მიანოდა (ნ. შატ).

პირქარ-ი რაიმე მიმართულებით მოძ-
რავი სხეულის (ტრანსპორტის) საპი-
რისპირო მხრიდან მონაბერი ქარი.
[ბიჭები] პირქარისაკენ აპირებდნენ ჩასაფრე-
ბას (თ. რაზიკ).

პირქართაც არ გაუხდება არაფრად
გაუხდება, არ ეყოფა (საჭმელად, სა-
მუშაოდ). „ემოტელა მინა... პირქართაც არ
გამიხდებაო“ (ს. მგალობ).

პირქუშ-ი მრისხანე შესახედაობისა, -
წარბშეკრული, სახეგამწყრალი. [ამი-
რანს.] ასეთ დიდსა და პირქუშს, სმა-ჭამაც
არაჩვეულებრივი სტოდნია (ზლაკ). გამოჩნდა
მოყმე პირქუში (ხალხ).

პირქუშება მრისხანე შესახედაობა, წარ-
ბშეკრულობა, დაბლვერილობა. ახლა
თქვენც ხედავთ ან ჩემსა მის გამო პირქუშე-
ბასა (დ. გურამ).

პირშესაყრელო კუთხ. სადღეგრძელო
მოსისხლეთა შერიგების, დაზავების
აღსანიშნავად. შეყრილანო თითქოს მო-
სისხარნი ხვესურნი ხატობაზე პირშესაყრე-
ლოს დაღვეის შემდეგ (კ. გამს).

პირშექცეულ-ი სახით სხვა მხარეს
მიბრუნებული, - პირშებრუნებული,
ზურგშექცეული. [მელანომ] რამდენჯერმე
მოხიხედა თიმსალ-მაკოსკენ, მაგრამ ის ვერას
ხედავდა: პირშექცეული კედლისკენ ეგდო
(აკაკი).

პირშელმართ აღმა, ზევით. რა პირშელმართ
შეუღვეს, კვიცი დავარდა და დედას დაუძახა:
„მომიცადეო!“ (საბა).

პირშენბილებულ-ი უხერხულ მდგომა-
რეობაში ჩავარდნილი, განბილებუ-
ლი, შერცხვენილი. [ჩირიკმა] პირშენბი-
ლებული... მტერი ცხენის გავაზე შემოისვა
(გ. ლეონ).

პირში მისცემს გმობას კუთხ. მძაგე-
ბლების, მგმობლების ყბაში ჩააგდებს;
საძაგებელს, საგმობს, საჭოროას
გახდის. „სირცხვილს ნუ მაჭმევ, ძმობასა,
ქუდმონხილს ქვეყნად ნუ მავლევ, პირში ნუ
მისცემ გმობასა!“ (ვაჟა).

პირშიშველა ჯერ უწვერულვამო, - პირ-
ტიტველა. მოყმემ თქვა პირშიშველამა: „შიბნ
გავიარე კლდისანი“ (ხალხ).

პირნავარდნილ-ი მსგავსი, ზედგამოჭრილი. დაცუცქედობდა ბიოკის პირას... ეშპაკი, პირნავარდნილი დრასტია ბულალტერი (რ. ინან.).

პირწყლიანობა მოხდენილი, სხარტი საუბრის უნარი, – ენაწყლიანობა, ენამოსწრებულობა, ენამზეობა, მჭევრმეტყველება. „დაილოცა შენი ენის პირწყლიანობა!“ (ილია).

პირხმელ-ი თხელი პირისახისა, სახეგამხდარი. სიგამხდრეს კიდევ უფრო მეტად გაემალღებინა ისედაც ახოვანი, პირხმელი ქალი (ქ. გამს.).

პიტალო ძლიერ მაგარი, სალი, ტინი (კლდე). სულ პიტალო კლდე იყო და ისეთი ღრმა, რომ თვალი ვერ ჩასწვდებოდა მის ძირს (ზღაპ.). კლდე ისეთი პიტალო გახდა, რომ მასზე სიარული შეუძლებელი იყო (გ. რჩეულ.).

პიტიახში [სპარ.] განაპირა კუთხის მმართველი, მთავარი. ხოლო ეპისკოპოსი იგი სახლისა მის პიტიახშისა... არა მუნ იყო (შუშან.).

პლატო [ფრან.] მთის ვაკე თხემი. მოხუცი პლატოზე აცოცდა (გ. რჩეულ.).

პლაცდარმი [ფრან.] ადგილი, რომელიც სამხედრო მოქმედების საწყისი პუნქტია. ციხე-ქალაქის (= თბილისის) თავზე მშვენიერ ადგილზე დგას, ... ციხის წინ მდებარე პლაცდარმი ლამაზია და განიერი (მ. მაგალ. თარგმ.).

პლედ-ი [ინგ.] დიდი თბილი შალი (დასახურად, წამოსასხმელად). [მუსიკოსს] ერთი პატარა ნაღი პქონდა, ...ჭრელი პლედი და ვიოლინო (რ. ინან.).

პნევმატურ-ი „შეკუმშული ჰაერით მოქმედი, – პნევმატიკური“ (ქეგლ). თითქოს აფრიალები ეფერა ხელში, ისე გრიალებდა პნევმატური ჩაქურჩი (ა. ბელ.). ოსტატმა აუხსნა ვალოკოს პნევმატური ჩაქურჩე მუშაობა (ა. ბელ.).

პოვებ-ს ძვ. 1. მოიპოვებს, მიიღებს, დაიმსახურებს. „და პოო შენ მაღლი წინაშე ღმრთისა“ (ნინო). „ხოლო მე ან ამას ვპმადლობ ღმერთსა, რამეთუ ტანჯვითა მისითა მე ლხინებაჲ ვპოო“ (შუშან.). **2.** შეხვდება, შეეყრება. [წმიდამან ნინო] პოუნა კეთილნი მოგზაურნი და შეემოყუესა მათ (ნინო). [ეფთვემ] პოვა ვინმე გლახაკი (გ. მთანმ.). **3.** ნახავს, დახვდება. მსაჯულს ეგონა, რომე

იგი გულს დედაკაცთა პოვებს ცვალებულს (ნ. ბარათ.).

პოვნილ-ი ნაპოვნი, ნაშოვნი, შეძენილი. ყველაკი ნარუვალს, განუღვის, რაცა პქონდა პოვნილ მდაბალი ჩაგვრით, მტაცებლობით და ხევეჭით (ა. ჭაჭაჭ.).

პოლემისტი-ი პოლემიკის, კამათის მოყვარული. მთავარეპისკოპოსი რაუდენი ვენბიანი პოლემისტი იყო (ქ. გამს.).

პოლიტიხელი-ი შემოკლებული შესიტყვება: პოლიტიკური ხელმძღვანელი. პოლიტიხელმა ჩანადირმა გამოძიხა და მიბრძანა, მტრის ზურგში დახვეწევა მოეხდინა (ქ. ლორთქ.).

პოლიფემ-ი „ბერძ. მითოლ., ციკლოპი, ძე ზღვათა მეფის პოსეიდონისა“ (ქ. გამს.). ათასთვალა პოლიფემის ნათელი მისდგომია ზედაზენის მთას (ქ. გამს.).

პოლკოვნიკ-ი [რუს.] სამხედრო ნოდება – ოფიცრის მაღალი ხარისხი. ლიბგვარდიის პოლკოვნიკს ბავშვობა დედულეთში პქონდა გატარებული (რ. ინან.).

პოლოტიკ-ი „ფოლადი“ (ი. აბულ.). დაყანგული თორები და ზურები ეკიდა კედელზე... საბარკლენი, სამკლავნი, პოლოტიკნი (ქ. გამს.).

პონტიფექს მაქსიმუმ [ლათ.] „ძველ რომში: ქურუმთა უმაღლესი კოლეგიის წევრი“ (მ. ჭაბ.). უზენაესი არსება. დედოფალი და კათალიკოსი... საქართველოს მტრის როდი ჰხედავდნენ კეისარში, არამედ ქრისტიანული სამყაროს უზენაეს არსებას, რომელიც ვითარცა რომის იმპერატორი და „პონტიფექს მაქსიმუმ“, მხოლოდ ღმერთს უთმობდა პირველობას ამ ქვეყნად (ქ. გამს.).

პორფირის ქვა ვულკანური წარმოშობის წითელი ფერის ქვა. ქვემოთ სხვა სამწირველოა, კუთხეში ემბაზი დგა პორფირის ქვისა (საბა).

პოხილ-ი ძვ. მსუქანი, ნასუქი. [პატრონს] საძოვარზე გაერეკა თავისი პოხილი ფარა (ზ. კიან. თ. ჩხენკ. თარგმ.).

„პრალიოტკა“ [რუს.] „ორადგილიანი ეტლი“ (ა. არაბ.). ხონიდან კულამამდე ბაბუა და შვილიშვილი „პრალიოტკამ“ მოიყვანა (ნ. დუმბ.).

პრანნია ფრინველი; ბუდობს ჭაობში. პრანნიას არ მოეწონა ეს ამბავი, ...მთელი ცხოვრება თავისუფალი ფრთოსანი ვიყავი (დ. ნურედ. თარგმ.).

პრას-ი ბოსტნეული, აქვს ხახვივით თავი და ნიორივით ფორჩი, იჭმევა უმადაც და მოხარშულ-შენელებულიც. კეცი და ჩოგანი,... პრასი და ოხრაზუმი (ნ. ლორთქ.).

პრასა ბალახი „ხახვის გარეული სახეობა“ (ქეგლ). „ეს პრასა ბალახია“ (რ. ინან.).

პრესტიჟი [ფრან.] გავლენა, ავტორიტეტი. „ესო პრესტიჟის საქმეაო, პანტი ისე იქცევა, თითქოს მის მეტს ეს ქვეყანა არავის უყვარსო“ (ნ. ნულ.).

პრეფექტი-ი პოლიციის უფროსი ზოგ ქვეყანაში. [ახნაურები] თავით ფეხამდე შეიარაღებულები იყვნენ, ...პრეფექტს არ გაჰკვირვებია მათი ნახვა (მ. მგალ. თარგმ.).

პრისტავი [რუს.] პოლიციის მოხელე, მაზრის ნაწილის მმართველი, - ბოქაული (იხ. მამასახლის-პრისტავი).

პროზაიკოსი-ი პროზის (მოთხრობების, რომანების...) მწერალი. დაკვირვება ერთ დროს კულტად მქონდა გადაქცეული და ძალიანაც დამეხმარა, პროზაიკოსისთვის იგი ფრთხვს უდრის (მ. ჯავახ.).

პროტესტანტი-ი პროტესტანტიზმის მიმდევარი. ირლანდიაში ერთნაირი მკვლელები არიან ერთმანეთის მოძულე კათოლიკეები და პროტესტანტები (თ. ვას., ნ. შარაშ., XI კლ.).

პროტესტანტიზმი-ი ქრისტიანობის ერთ-ერთი მიმდინარეობა XVI საუკუნიდან.

პუბლიცისტი-ი „მწერალი, რომელიც საზოგადოებრივ-პოლიტიკურ თემებზე წერს“ (ქეგლ). ძალღებს მიუგდეს მოკლული ადამიანების ცხედარი, ...აღფოთებული პუბლიცისტი ყვიროდა, ძალღებს მაინც ნუ გაუფუჭებთ ზნესო (ნ. ლორთქ.).

პურიბა 1. პურის, ყანის შემოსვლა, თავთავის დაპურება. რეზიკო ბეერჯერ ყოფილა აქ... მწყერებისთვის მახის დასაგებად, მას უყვარდა პურიბის დროს მწყერების დაჭერა (გ. გეგ.). 2. პურის ჭამა.

პუტუნებს-ი კუთხ. გაუგებრად, გაურკვეველად ლაპარაკობს რალაცას, - ბუტუბუტებს, ჩურჩულებს. „ნიგნს ფურცლადა [თაბაგარი] და პუტუნებდა თავისთვის“ (ჭ. ამირეჯ.). პუტუნებდა დედაჩემი და მეც უმალვე ტკბილად ჩამეძინებოდა (კ. ლორთქ.).

პუნკია კუთხ. კოპნიაობის მოყვარე, -

კუდაბზიკა, პრანჭია. სტუმრებში იმ დღეს იქ ერთი ვილაც პუნკია ახალგაზრდა ერია, სულ საულვამზე ისევამდა ხელს (აკაკი).

პურობილი-ი პატიმარი. მსაჯეთ: პურობილი-მან უწყისა ტრფობა? (ა. ჭაეჭ.).

პნკალი-ი ხვიარა მცენარის კაცი, კავანა. მცენარეულის სახეები ისე ფაქიზად იყვნენ შესრულებულნი, როგორც ახლადამოსული პნკალები ვაზისა (კ. გამს.).

პნკარი-ი სტრიქონი (ლექსისა). [ტროქ] საზეპიროს ცოტას გვაძლევდა, სულ რამოდენიმე პნკარს (აკაკი). „ყველა პნკარი რომ არქიფოვით მთავრდებოდა, ის სიმღერა იყო“ (ჭ. ამირეჯ.).

უ

უალტამი-ი კუთხ. „სქლად ამოსული უვარგისი ბალახი“ (ვ. ბერი). ყვერი, უალტამი მოჭრილი სამხარს (გ. ტაბ.).

უამ-ი¹ ძე. 1. დრო, ხანი. ესეითარსა უამსა შინა გამოჩნდა... წმიდა ესე მონაშშ (პაბო). შემდგომად მრავლისა უამისა... ველ-ვეყეთ მცირედთა ამათ სიტყუათა აღწერად (გ. მთაწმ.). „ხელმწიფესთან მყოფს ხუთნი საქმენი უნდა სჭირდეს: ...სიტყვის თქმის უამი იცოდეს“ (საბა). 2. საათი, სამოციც ნუთი. [კარი] წელიწადში ერთხელ გავლება, ექვსსა უამსა ლია არის და აგრეც დაიხშვის (საბა). დღემდე თვით უამი არარა იყო და ეხლა ნუთიც რად უძნელდება [მწირს]? (ილია). 3. ხნოვანება, ასაკი. ხოლო ყრმა იგი მცირე იყო უამითა, ვითარ ექუსისა წლისა (გრ. ხანძთ.).

უამ-ი² მძიმე გადამდები დაავადება, შავი ჭირი. უამის სვირინგები... აწნდა ეზოს-მოდღვარს (კ. გამს.).

უამად-უამად ძე. დროდადრო, ხანგამოშვებით. რაათა ნაყოფი მსხუერპლთა შენთაი უამად-უამად უბინოა შესწირო უფლისა (გრ. ხანძთ.).

უამ-ვითარებით დროთა ბრუნვისაგან, დროთა ვითარებაში. უამ-ვითარებით გარდახვეწილთ შენთ შვილთ მი და მო მოაქეთ მამულში განათლება და ხმა საამო (ნ. ბარათ.).

უამიანობა უამის, შავი ჭირის გავრცელების პერიოდი. „ეს მოხდა უამიანობის წელს“ (კ. გამს.). „უამიანობა დაიწყო, მამათა

მონასტერში დიდძალი ბერი იმსხვერპლა სენ-მა, ჟამმა მოჰკლა... იოანე (ქ. გამს.).

ჟამიერ-ი ძვ. დროებითი, წარმავალი. მოპრიდა ჟამიერთა და ნივთიერთა ბუნებათა (გრ. ხანძთ.).

ჟამითი ჟამად იხ. ჟამად-ჟამად. ხოლო შატბერდისა მამათა შორის ფრიად იყვნეს... რომელნიმე წინაისწარმეტყუელებისა მადლითა ბრწყინვალე სხუათა მათებრ უდაბნოთა ჟამითი ჟამად წმიდათა კაცთა გამობრწყინებითა (გრ. ხანძთ.).

ჟამის-მწირველ-ი ძვ. მღვდელმსახურების წესის შემსრულებელი, – მწირველი. და დეკანოზსა ყოვლადე მათი ვედრებაჲ უნდეს დიდად ეკლესიად მოსლვისათეს ჟამის-მწირველთა მღვდელთასა (გრ. ხანძთ.).

ჟამის-წირვა ძვ. მღვდელმსახურების წესის შესრულება, წირვის ჩატარება, – ლიტურგია. ოდეს დეკანოზმან ჟამის-წირვისათეს ჟამსა პრეკოს, მაშინ ყოველნი მღვდელნი მუნ არა მივიდენ, არამედ თჳსთა ეკატერთა დადგენ ჟამის-წირვად (გრ. ხანძთ.).

ჟამი შეინირვის ძვ. მღვდელმსახურების წესი შესრულდება, წირვა ჩატარდება. არამედ ქართლად ფრიადი ქუეყანაჲ აღი-რაცხების, რომელსაცა შინა ქართულითა ენითა ჟამი შეინირვის (გრ. ხანძთ.).

ჟამნი „ზოგიერთ საეკლესიო ლოცვათა (მწუხრის, ცისკრისა და სხვ.) კრებული“ (ქეგლ). [კოლონკელიძე] დილასა და საღამოს ჟამსს აკითხვიანებდა, თავადაც იზეპირებდა ფსალმუნის ლექსებს (ქ. გამს.).

ჟამს შესწირავს ძვ. მღვდელმსახურების წესს შეასრულებს, წირვას ჩაატარებს. და ვითარცა ჟამი შეწირა ღირსმან ეპიფანე, ეზიარნეს ყოველნი წმიდასა მას საიდუმლოსა ჭორცსა და სისხლსა ქრისტცმსსა (გრ. ხანძთ.).

ჟვერ-ი 1. ფოთლიანი ტოტი. ჟვერი, ჟალტამი მოჭრილი სამხარს (გ. ტაბ.). 2. ახალი ამოხეთქილი, ნედლი ყლორტი. სადაცაა ჟვერს უნდა ამოხეთქა (ქ. გამს.). 3. მსხვილი, მაგარი ჯოხი. თბილი ჰქონდა ხელი ბაჩუას, მაგრამ ჟვერს მოუგაუდა (ლ. ქიაჩ.).

ჟვი-ს ტირის, მოთქვამს. [ლევანის] მამზერალი მეც ვტირი და ვჟვი (დ. კლდ.).

ჟილეტი-ი [ფრან.] მამაკაცის ზედა სამოსი, უსახლოეობო და უსაყელო. „რა სჯობს თბილ ნაქსოვ ჟილეტს! თბილ პაჭიჭებსს საღამურ ქუდს!“ (ი. მაჭ., ნ. ანან. თარგმ.).

ჟინ-ი ძლიერი, დაუოკებელი სურვილი. „ეს ცხენიც, ძამო, ჩემთან შეზრდილა, მოუდრეკია, როგორც რომ ჟინი“ (ილია). ხანდახან ჟინი ამიღებს, სომღერას დაველულუღებს (ვაჟა).

ჟინის ჭია სურვილი, წადილი. მეგობარ მხატვრებთან... შემოპარული კაცივით იქცეოდა, თუ, რა თქმა უნდა, ჟინის ჭია არ ჰყავდა შემეჯდარი (რ. ინან.).

ჟინმორეული-ი „სურვილმოდალბებული“ (ა. არაბ.). ფიგურ. არეულია ნღები, რიცხვები – ჟინმორეული და დაზაფრული ინტერესით თუ თავდავიწყებით (მ. სალ.).

ჟინჟალ-ი იგივეა, რაც მამხალა. ვალის ასიოდე მამხალა – ჟინჟალი მოსდევდა ორ რიგად, სამიოდე ათასი ქალაქელიც ჟინჟლებით და ფერადი ფარნებით გამოეგება (მ. ჯავახ.).

ჟოლა იხ. ბჟოლა. ბობრი ბელავეა კახაბალს, ჟოლას (გ. ტაბ.).

ჟოლაჲ-ს ოდნავ უკიდიან, – კიაფობს, ბჟუტავს. შევიძლებ კი, რომ... თითოეული ნაპერწკალი, რომელიც არ შეიძლება, რომ ყოველს კაცში არ ჟოლაედეს, ერთ დიდ ცეცხლად შევავროვო ჩემის ქვეყნის გაციებულის გულის გასათბობად (ილია).

ჟოლო ბუჩქოვანი მცენარე, ისხამს წერილ მომჟავო-მოტკბო ვარდისფერ ნაყოფს. ხმელი ნიფლოს ახლოს რამდენიმე ჟოლოს ფეხია მოსული (ვაჟა).

ჟონგლიორობა ჟონგლიორის საცირკო ოსტატობა: საგნების ხელში თამაში, ასროლა, დაჭერა და სხვ. აჩამ ცარიელი კალათებით ჟონგლიორობა დაიწყო (ჯ. ქარჩხ.).

ჟრუნ-ი ნაცრისფერ-შავით ჭრელი. [ვარდისაზარმა გადმოიღო] ყვითელი, მწვანე, ჟრუნი და იისფერი ქათიბები (ქ. გამს.).

ჟუნჟრუკ-ი ერთნლოვანი დაბალი ბალახი, აქვს პატარა ფოთლები და პატარა ცისფერი ყვავილები, იცის ჩრდილიან და ტენიან ადგილებში. ჟუნჟრუკი მოსდებია ფოთოლგაცივებულ ვენახებს (რ. ინან.).

ჟლალ-ი აქ: ჭროლა. [მეზღვაურმა] სამსონ დავანაძეს შეხედა... მის გრძელ ნვერზე შეაჩერა ჟლალი თვალები (ლ. ქიაჩ.).

ჟლალთვალება აქ: ჭრელთვალება, ჭროლათვალებიანი. ვილაც... ფხოველი მიეკედლა გიორგის, მხარბეჭიანი, ჟლალთვალება ვაჟაკი (ქ. გამს.).

რ

რა დასაყვირია რა სათქმელია! რა სახსენებელია! აღსანიშნია! ხელმოკლეობა ჩიტისა ან კი რა დასაყვირია (ვაჟა).

რა დიდი ამბავი უნდა რა უნდა, რა დიდი საქმეა, ძნელი არ არის. „თუ დავიპირებდა ძღონიანი აბელა... რამეს, მის საიქიოში გაშვებას რა დიდი ამბავი უნდოდა?“ (ჭ. ამირეჯ.).

რა კარგი წაეკიდება რა კარგი მოუვა, რა სიკეთეს ნახავს, უბედურება დაატყდება. იმათ (= ჩიხვების) მიმოვლსა ვაფუცავსა რა კარგი წაეკიდება! (ხალხ.).

რა მოსატანია რა სათქმელია, რა სახსენებელია, რა შესადარებელია. სიბრძნესთან სიცრუე რა მოსატანია? (ილია).

რა მცოდნია კუთხ. რა დიდი ვინმეა, რას წარმოადგენს? რა სახსენებელია? „შენისთანა შემოდგომის აზნოუვილეების რა მცოდნია?! ძალიან გულზე არაა, ჰმ!“ (დ. კლდ.). „ბალახაშვილების დამდურების რა მცოდნია?!“ – შესძახა ყმანვილმა აზნაურმა (დ. კლდ.).

რა ხელი აქვს? რა ესაქმება? სადაც სიბრძნეა, იქ სიცრუეს რა ხელი აქვს? (ილია).

რა ხელჰყრის რაში არგია, რაში გამოადგება. რა ხელჰყრის პატყეს ნაზი ბულბული, გალიაშია დატყვევებული?! (ნ. ბარათ).

რას აქნევს რაში სჭირდება, რად უნდა. „მე ცოლს რას ვაქნევი, ანუ დიდებასა, თუ ასრე ადრე დამშხამდებოდა (საბა). „რა ოხრობასა აქნევი მაგ ხმალს, რომ ნაჭერ-ნაჭერ ხმლით არ აკუნე სულნანყმედილი შენი ბატონი?!“ (ილია).

რას იქმოდა რას იზამდა, რა გაენყობოდა, სხვა რა გზა ჰქონდა. მარიტა მიემკვდარა, რა შეიტყო თავისი ბედი, მაგრამ რას იქმოდა? (გ. ლეონ).

რაბამ ძე. როგორ, რამდენად. იხ. ვითარ ანუ რაბამ.

რაგვი-ი კუთხ. წნული ლობე. [ლორები] ეცნენ ბოსტნის დაბად რაგვს, ...შეამტვრიეს რაგვის ხმელი წყნელი (დ. კლდ.).

რაერთ-ი რამდენი. „ფული რაერთი აქვს?“ – ჰკითხა ლუარსაბმა [სუტ-კნენისა] (ილია).

რაეა კუთხ. როგორ? „სპირიდონა... რომ...

კატის ცინდალივით გამოათრიეს, ის, რაეა, მისი... კეთილდღეობის იყო?“ (ჭ. ამირეჯ.). „რეა სახელი უნდა თქვას, ჩემს ხსენებას თუ მონიღომებს ვინმე, აპა რეა!“ (ჭ. ამირეჯ.).

რაეარც კუთხ. 1. რა დროსაც, როგორც კი, რანამს. „[კაცს] რაეარც მოაკლებ საზრუნავს და რაეარც მოსაგების... საშუალებას მიცემ, უმოკლდება ნუთისოფელი“ (ჭ. ამირეჯ.). 2. როგორც, რაგვარადაც. „ვართ, რაეარც მოგეხსენება, საწყალი კაცის ამბავი!“ (დ. კლდ.).

რაზა ლითონის საკეტი. [ლევანი] მიეარდა კარს, რომელიც შიგნიდან იყო გადარაზული, ... გასინჯა რაზა, მერე ხელი აჰკრა (ლ. ქიაჩ). ბიჭმა ნაგაზი თავის სარდაფში შეამწყვდია და კარი გარედან ჩაუკეტა, რაზას ბოქლომი დაადო (ა. სულაკ.).

რაზომ ძე. როგორ ძლიერ, რამდენად. „რაზომ აღგაშფოთა კაცობისა მარცხვენელმან“ (საბა).

რაზომცა ძე. რამდენადაც, როგორც, რაც უფრო. რაზომცა სჩხრეკედენ სანუთროს, ბრძენთ ბედი არ მოსწონდაო (დ. გურამ).

რაზრაზებ-ს ზრიალებს, ზანზარებს. რაზრაზებდნენ ადუღებული ქოთნების სარქველები (კ. გამს.).

რა-იგი ძე. რაც. და რა-იგი მოეცეს ღმერთსა, კმა-იყოფდეთ (საბა).

რაიდ კუთხ. რატომ, რად. „მამ უნინდელი დანყობა და დრო უკეთესი იყო?“ – „რაიდ არა?“ (ილია).

რაინდ-ი დიდგვაროვანი მეომარი შუა საუკუნეებში. ზიგფრიდი იყო ამ გმირის ყველგან განთქმული სახელი, რაინდი, მრავალ რაინდთა გამოცმდეელი და მნახველი (კ. ჭიჭ. თარგმ.).

რაინდულ-ი რაინდისთვის დამახასიათებელი, – კეთილშობილური, გმირული, ვაჟკაცური. ნიკო ლორთქიფანიძე თანამედროვეთა მესხიერებას შემორჩა, როგორც იმ ვითი რაინდული თვისებებით გამორჩეული კეთილშობილი... პიროვნება (ვ. როდონ. და სხვ. VIII კლ.).

რაისთვი კუთხ. რისთვის, რატომ. რაისთვი დაიგვიანეთ, რაისთვი აქამდის არ შემატყობინეთ? (ა. ყაზბ.).

რამაზან-ი [არაბ.] „მაჰმადიანთა მთვარის კალენდრის მეცხრე თვე, რომლის განმავლობაშიც ისინი ინახავენ

მარხვას მზის ამოსვლიდან ჩასვლამდე" (ქეგლ). ყადი თურე სიბერიო დაყურებუღიყო. რამაზანი იყო. ეს მოჩივარნი მთვარის გამოჩენის მოამბენი ეგონა (საბა).

რამდენ გზობას რამდენ გზის, რამდენ-ჯერ. „ფიჩისს რამდენს გზობას მოიტან კიდევ?“ (ვაჟა).

რამეთუ ძვ. რადგან. ნეტარი ნინო... საზარლად საოცრებასა მას კერპისასა განიცდიდა, რამეთუ დგა კაცი ერთი სპილენძისა და ემოსა ტანსა მისსა ჯაჭვ ჟქროსაჲ (ნინო). გარნა ურნმუნომცა ნუვინ არს, რამეთუ ჩუენ თავით თჳსით არარაჲ აღკვნერია (გ. მთანმ).

რად ძვ. რაკი, როდესაც. ინება რად... იესუ... მოსლვაჲ ქუეყანად, ...იშვა ქალწული-საგან (ნინო).

რათურთ(ით) ძვ. სრულიად, სრულებით. „ყოვლადვე, სრულიად“ (ი. აბულ.). [ეფთჳმე] რათურთით არა სცემდა განსუენებასა თავსა თჳსსა (გ. მთანმ.). [მაჲა გრიგოლ] ჳორციითა ძლიერ იყო და რათურთ უძღლურებაჲ სიკუდილადმე არა იშოვა მის თანა (გრ. ხანძთ).

რასა ძვ. რატომ. რასა ცუდად ვმალლიოთ (გალობ. სულ.).

რამა [ფრან.] 1. „გრძელი, დაბალი მოაჯირი ავენსცენის განვრივ“ (ქეგლ). „ღმერთმა დამიფაროს, თქვენ დაგინახოთ საჯარო წარმოდგენაზე რამპის იქეთ მდგომი“ (ნ. ლორთქ.). 2. გასანათებელი მოწყობილობა სცენის წინ, იატაკზე. დარბაზში ბნელოდა, მხოლოდ თეჯირზე გაშენებულ ტყეს ეცემოდა რამპის იისფერი შუქი (ა. სულაკ.).

რაჟამ-ს ძვ. როდესაც. რაჟამს მოვიდა... [ჰაბო] ქართლად, ცხონდებოდა იგი ნერსე ერისთავისა თანა (ჰაბო).

რასა-ა კუთხ. რა არის, რას ნიშნავს? „რასაჲ ეს კაცი რომ მელაპარაკება-მეთქი“ (ჭ. ამირეჯ.).

რატრატებ-ს საუბ. ლაქლაქებს, ლაყბობს, ყბედობს. ბავშვები ჯგროდ ეხვიენენ მანქანას, აჩა და ლადო ენის გაუჩერებლად რატრატებდნენ (ჯ. ქარჩხ.).

რაჟა ფანჯრის ძირას ჰორიზონტალურად ჩადგმული ფიცარი. ტახტი გრძელდებოდა... ამ ფანჯრამდე, ...აქ, რაჟის ძირში, ყოველთვის იდო... მუთაქა (რ. ინან).

რაფერ, რაფრა[ღ] კუთხ. როგორ, რანაირად. „უყურე შენ ამ... დედაბერს, რა-

ფერ გამართულად თქვა ყველაფერი“ (ჭ. ამირეჯ.). „დედა, რაფრაიყო[ქეტი] გამახული“ (ჭ. ამირეჯ.). „რაფრად ავფროთხდით ცხენებზე, ახლაც ვერ გამოგია“ (ჭ. ამირეჯ.).

რაცამი „[არაბ.-თურქ] ძვ. ნერილი, ბრძანება“ (ქეგლ). ვაჩვენე კიდევ სპარსეთის ხელმწიფის რაცამი (მ. მგალ. თარგმ.).

რაციფი-ი მეტოქე (სიყვარულში). თუ მასცა (= სატრფოს) ჩემბერ უცავს სიმტკიცე, ვიბრალეებ რაციფის, შერევის მომცდად (ა. ჭავჭა.).

რაციმობა ძვ. ქვეშევრდომობა, ბრძანების მორჩილება „(ბრძანება - რაციმი)“ (IX კლ. ქრ. 1999 წ.). [მეფე] ყეენის სასალარია, თავს ირჭვამს მის რაციმობას (დ. გურამ.).

რამი 1. „ზღაპრული ცხენი, - მერანი“ (ქეგლ). კოშკში ღომი ნოლილიყო, მამრეე არვიწ იყო მისი, იმას თავით რამი ება, ტოტით მიწას სთხრიდა იგი (თქმულ.). 2. სწრაფი ცხენი, - ბედაური. იყო დრო, ოდეს ურმიის მიდამოებს მიდიელების განთქმული რამები... სთელავდნენ (მ. ჯავახ.).

რამიგმე ძვ. რამეში. ნუ გრცხვენის ჩემთან მოსვლისა, ნუ დამერიდეთ, თუ ჩემს საწყენსა რამიგმე თავი ჩანაგდეთ (დ. გურამ.).

რაცხა კუთხ. რალაცა, რამე. „რაცხას ვილონებ, შე ქალო, ...ოლონდ მაცალე!“ (დ. კლდ.).

რაცხა ეშმაკად კუთხ. რალაც ეშმაკად, სამწუხაროდ, საუბედუროდ. რაცხა ეშმაკად შვილი შვიყყენე სასწაელებში (დ. კლდ.).

რახს-ი „შავ-მონითალო“ (საბა), „ნაბლისფერი (ცხენი)“ (ქეგლ). ფეხმარდი, ქურთული რახსი ცხენი მყავდა (მ. ჯავახ.).

რახტი-ი აღვირის სამკაულები ლითონისა, ჟღარუნები. შდრ. დარახტული. რახტი ჩამჯდარს ცხენსაც კი ჯავშანი ეცვა (ვაჟა). თვალმარგალიტით შემოსილი ვერცხლის რახტი მზეზე კრიალებს (მ. ჯავახ.).

რამათლუხუმი-ი (სწორია რახათლუხუმი) აღმოსავლური ტყბილეული. [თათარი] საუცხოოი ხილს, ...რამათლუხუმს გადმოლაგებდა ხოლმე (მ. ჯავახ.).

რბოლა სირბილი; ხშირად სიარული ვინმესთან. [მებრძოლებმა] გვირგვინის ცოლი გაუმეეს, ხარჭასთან შექმნეს რბოლანი (დ. გურამ.).

რეზ-ს დადის, იარება. შენგან მევე მონას ეყმოს, შენგან ბრძენი ხელად რებდეს (ა. ჭავჭა).

რედიკულ-ი «[ფრან.] ქალის ხელჩანთა» (ქეგელ). [ქალი] კეკლუცობდა, სხაპასხუშით ლაპარაკობდა და რედიკულის პანია სარკემი იხედებოდა (ნ. ლორთქ).

რეზიდენცია [ლათ.] მაღალი თანამდებობის პირის ადგილსამყოფელი, საბრძანებელი. პოტალა იყო რამდენიმე საუკუნის წინ აშენებული საოცარი სასახლე, ტიბეტელი ლამების რეზიდენცია (დ. ტურ).

რეკვიზიცია [ლათ.] ქონების ჩამორთმევა. „ომი ჩვენს ქვეყანაში გადმოიტანეს, ჯარი შემოიყვანეს და აგვიკლეს, რეკვიზიცია გამოაცხადეს“ (მ. ჯავახ).

რელიეფი [ფრან., იტალ.] რაიმე სიბრტყეზე (ქვაზე, ხეზე) ამობურცულად ამოკვეთილი გამოსახულება. ეს რელიეფი საყურადღებოა თავისთავად, ჩაქუჩიანი მამაკაცი ძველი საქართველოს ნათელი სიმბოლოა ისევე, როგორც მახვილიანი ან ჯვრისანი მამაკაცი (გ. ქიქ). [ტაძრის] ორივე ფასადის რელიეფები ირანული ალეგორიებით იქნებოდა გადატვირთული (კ. გამს.).

რელიეფური აქ: ზედაპირული. „ვამალომიძეს აქვს ერთობ რელიეფური ცოდნა, იგი ან შექანებულია, ან გამომოტული“ (ნ. დუმბ.).

რემა ჯოგი (ცხენებისა, ირმებისა...). რემა ხნარცეს არ ჩავარდეს, ულაგომ და უსადაო (დ. გურამ).

რესპონდენტი ვისაც შეკითხვებით მიმართავენ, ვისგანაც ინტერვიუს ან სხვაგვარ მასალას იღებენ. ჩვენ ვსაუბრობდით კარგად, გულწრფელად, ...რესპონდენტი მასუსობდა მკაფიოდ, სხარტად (გ. დოჩ).

რეტ-ი აქ: რეტისანი, თავბრუდახვეული. [დედაცაკი] მიჰყვება გულის ძრახვასა, ვნებიანობით რეტია (ვაჟ).

რეტისანი შერყეული, გარეტებული. მღვდელმა ოთხი თითი მოინუნკა, სისხლი თქრიალით გადმოსდიოდა, ბლაოდა, ...რეტისანივით დაჰბორიალებდა (მ. ჯავახ).

რეცა ძვ. „თითქოს, ვითომც“ (ი. აბულ.). შემასმენელნი... ეტყჳდ... რეცა სიტყვთა ლიქნისათა: „შვილო, ნუ განიწირავ თავსა შენსა“ (ჰაბო). რეცა განმეღვძა უცეცხა ამას და ფრთად ცოდვილსა (გრ. ხანძთ). რეცა ტიროდა მონევენულისა მისთვის ბოროტისა (გრ. ხანძთ).

რვალ-ი სპილენძის შენადნობი კალასთან, – ბრინჯაო. [სეტყუაჲ კერპთა] ვითარცა... რვალისაჲ ეკუთვებოდა (წინო). განაბოროტა კეთილი, შურმან აუბა თვალეზი, ...დაბენძლა, დაარიოშა, ოქროს მორიგა რვალეზი (დ. გურამ). ნედლო მინავ, ერთი ხელის დადებავ, გამძლეობით უმტკიცესო რვალისა (ა. აბაშ).

რთვილი-ი იხ. თრთვილი. ცხვრის ფარები რთვილივით დაედება მთების კალთებს (თ. რაზიკ).

რთული-ი დამატებული, ზედ დართული. მაქვს მწუხარება ზედაზედ რთული (ა. ჭავჭა).

რიგ-ი წესი, ჩვეულება, წესრიგი. „მომყვე, ჩემსა სახლსა და რიგს ყველაყას გიჩვენებო“ (საბა). „[ჩემი ცოლის] სიტყურფეს ჰხედავ და გუნება უეეთესი აქვს, და ცოდნა და რიგი იმისებრი არ ეგების“ (საბა).

რიგს აძლევს წესსა და რიგზე წარმართავს რამეს; ხელმძღვანელობს. არიფანას სუფრაზე მართა... დიასახლისობდა, რიგს გვაძლევდა (გ. ლონ).

რიდე პირბადე, თავსაბურავი. რიდე აიფარა დიაცმა (კ. გამსახ).

რიკ-ი მოკლე ჯოხი. „წვეტიან ჩექმებზე... შემდგარხარ, თითო ტკაველა რიკი მივიცია ქუსლებისათვის“ (აკაკი).

რიკ-ტაფელა სათამაშო რიკი და ტაფელა: მოკლე პატარა ჯოხი და მისი გასაკრავი, გასასროლი ბრტყელი, ტარიანი ჯოხი, – ჩილიკა-ჯოხი. ხელქვეითები უფროსის ნება-სურვილს უთანხმებენ თავის გრძნობა-გონებას, ფარისეველურად ხელში იჭერენ ორივეს რიკ-ტაფელასავით და დროს აყოლით ხან მარჯვნივ გაჰკრავენ, გააზუზუნებენ ხოლმე და ხან მარცხნივ (აკაკი).

რიკ-ფაინი იხ. რიკ-ტაფელა. უსწავლელო ვაჟიკაცი სიბერის დროს განზილდების, რიკ-ფაინის დრო გარდუა, ვეღარ გაჰკრავს, ჩაზბილდების (დ. გურამ).

რიკული-ი აივნის მოაჯირის გამოჩარხული პატარა სვეტი ან მოხარატებული ფიცარი. [დარიკო] რიკულებთან გაყოლებულ ფიცარზე... ჩამოჯდა (დ. კლდ).

რილოჭრელო იხ. ლილოჭრელო. მთებს ჯერ კიდევ ატყვია რილოჭრელო თოვლისა (კ. გამს.).

რიურაჟ-ი განთიადი. გარეთ – რიურაჟი, აზბილი ქართ (მ. სალ).

რისხვეულ-ი გაჯავრებული, განრისხებული. [ჩიოტელა] რისხვეული გაჰყოდა (გ. ლონ.).

რიტმი [ბერძ.] თანაზომიერი მონაცვლეობა მთლიანის ცალკეული მონაკვეთებისა; პერიოდული მოქმედებები. ყველაზე უფრო ძნელი მოთხრობის დაწყება. დასაწყისი მთელ მოთხრობას აძლევს რიტმს, კოლორიტს, უნდილად დაწყებული ამბავი უნდილადვე წავა (მ. ჯავახ.).

რიტორ-ი მჭევრმეტყველი, ენაწყლიანი, ენამჭევრი. ოდესაც ბრძენმან რიტორმან შოთამ რგო იგავთ ხყო და (დ. გურამ.).

რიტორიკა [ბერძ.] ორატორული ხელოვნება, მჭევრმეტყველება. რიტორიკაში სწერია: ყველაფერი შესავლით უნდა დაიწყოთ კაცმაო (ილია).

რიტორიკულ-ი რიტორიკასთან დაკავშირებული, რიტორიკის ხასიათისა, - მჭევრმეტყველური. [დაუმსახურებელი ქება-დიდება] ერთგვარი რიტორიკული ხერხია, რომელსაც ირონია ჰქვია (ბ. შიქ. თარგმ.).

რიტორობა მჭევრმეტყველება. მელქისედეკის აზრები როდი ხიბლავდა გიორგის, არამედ უცნაური რიტორობა მისი (კ. გამს.).

რიტუალ-ი [ლათ.] რელიგიური წესი, საგანგებოდ, დემონსტრაციულად შესასრულებელი. მარიამი თვალს ადევნებდა... რელიგიური რიტუალების სასახლემი შესრულებას (კ. გამს.).

რიყე მდინარის ქვიანი ნაპირი. [მგზავრი] მააქევექეებს ლურჯასა, ნაღნი რიყეზე წივიან (ვაჟა). ვითარ რიყე, იღვა მუზარადი შაქრისა (ბასიან.).

რკინება ბრძოლა, კვეთება, ჭიდილი, - შერკინება. ერთი სურათი ვნახე მის მიერ ნახატი: იაკობისა და ლმერთის რკინებაა ზედგამოსახული (კ. გამს.).

რკუ კუთხ. კუ. ძმობა უთხრა... მინდიათ ამ არჩევს, ამ ჯიხვებს, ...ამ ალალებს, მთის ყვავილებს და ზეგანის რკუებს (კ. გამს.).

რო რომ; როგორც. ჯიხვების გადავლილი კლდე რო ნახო, გაგიკვირდება (ხალხ.). შიკრიკო, გზანი გაიხვენ, თუ არ ხარ თავის მისანი, თორე ავიღე, გაგთაღე, რო საკიდობნე ფიცარი (ზღაპ.).

როდინობის კვირეში დაცინვით: არასოდეს. ერთმა გლეხმა მკითხა: „შენ როდისღა

ნაიკითხავო?“ ჩემ მაგივრად მეორემ მოუგო: „როდინობის კვირეშიო“ (აკაიკ).

როზგი [რუს.] ძვ. წეკპლა; ხმარობდნენ მონაფეების, ჯარისკაცების დასასჯელად. „ხოლოა მაგი... და როზგის გარდა ცოტა მოფერებაც უნდა“ (ნ. დუმბ.).

როზეტი [ფრან.] ვარდის გამოსახულებიანი ჩუქურთმა. სარკმლების ირგვლივ შემოვლებულ როზეტებზესა და ჩუქურთმებში... ჩახლართული იდო დაწყვილებული გველების ხატებანი (კ. გამს.).

როკავ-ს ცეკვავეს. სამი დღე და ღამე როკავდნენ თურმე ბოშონების წინაშე (კ. გამს.). რატომ მღეროდნენ ხელიხელდასხვეულები, რატომ როკავდნენ (ნ. დუმბ.).

როკაპ-ი კუდიანი, ავსული, ქაჯი. სანეხელზე თმაგამოლილი უქილო როკაპი ვაჟკაცივით გადამჯდარყო (ლ. ქიაჩ.). როკაპმა შოლტი გაატყლაშუნა (ლ. ქიაჩ.).

როკვა ცეკვა. [კაცმა] ნახა, დაფის ცემა, როკვა და სიმღერა იყო (საბა). კოცონების გარშემო უჩვეულო როკვა გამართა (ლ. ქიაჩ.). [ხაზარულას] მოუნდა სიმღერა, ...როკვა (ნ. დუმბ.). || **ფიგურ.** ღრუბლები როკვით დაიძრნენ ქარში (ანა).

რომი [ინგ.] სპირტიანი სასმელი შაქრის ლერწმისაგან. სალდათებს ოტკა ჰგონიათ, ჩუმად რომი ჩაუსხესა (ხალხ.).

რომანტიკულ-ი მგზნებარე; ამაღლებული. ტარტარენს სული დონ კიხოტისა ედგა, ...იმასავით ძლიერებით და რომანტიკული დღევით გახელებული (ი. მაჭ., ნ. ანან. თარგმ.).

რომე რომ. მსაჯულს ეგონა, რომე იგი გულს დედაკაცთაცა ჰპოვებს ცვალებულს (ნ. ბარათ.). სიყვარულო, ძალსა შენსა, ვინ არს, რომე არ ჰპონებდეს? ვინ არს, მოვიბ გულსა ტახტად, ოხრვას ხარკად არა გცემდეს? (ა. ჭავჭა.).

რომელ ძე. რომ. ხუცესი იგი ესევითარი კაცი იყო, რომელ პირსა მისსა მსოფლიოთა სიტყუაჲთ არა გამოვიდოდა (გ. მთაწმ.). იყო ეგეთი ზარი, რომელ ძველი მკედარი, მინაქმნილიცა, ერთთოდლებადეს (ვისრამშ.). ვინ მოვიბოლოს, რომელ მესივე თვისთა ფიქრთ შევება არა იპოვოს და არ დახსნას გულსა ვაება (ნ. ბარათ.).

რომელი-იგი ძე. რომელიც. წმიდამან ნინო... აღმოაცენა წყალი, რომელი-იგი დღენდეღად დღემდე დის (ნინო).

რომელიმე ძე. ზოგი, ზოგიერთი, ნანილი. გარდაგულარძნნეს რომელიმე მძლავ-

რებით, რომელნიმე - შეტყუებით (პაბო).
[თორნიკ] რომელიმე ლაშქართა განუყო
და რომელიმე თვთ დიმიჭირა ნატყუენავი
(გ. მთანმ).

რომელნი-ესე ძე. რომელნიც. ხოლო ქარ-
თველნი, რომელნი-ესე ზემო ქვეითად მყოფნი
ვასხენეთ, აღსხდეს ცხენთა (ბასიან).

რომლისა-იგი ძე. რომლისთვისაც. „აჰა,
რომლისა-იგი გსურდა, მიიღე კუართი მისი
და განიხარე!“ (ნიხო).

რონინ-ი ნელი სელა, სიარული. დააყურე
ურმის რონინს თითქო (ს. ჩიქ). || ფიგურ.
ძილის პირზე მთვარე რონინს შეანელებს
(ს. ჩიქ).

რონინებ-ს ძე. ნელა მიდის, დადის,
დაიარება. ორნი ამხანაგნი ნადირობდენ.
ხევი იყო და ხევეს გაღმა-გამოღმა რონინებდენ
(საბა). გზაშეცდომილი ვრონინებ, მაზრობს
ქარი და ბუქია (დ. გურამ). ნაზი ნელი რხევით
შენსკენ რონინებს (გ. ორბ).

**რონოდა „ხელოვნ. ერთხანს იხმარებო-
და ვაგონის ნაცვლად“ (ქეგელ).** ელის...
მოაგონდა, ...სადღაც სადგურზე როგორ გად-
მოსტა რონოდიდან (ნ. ლორთქ).

როს როდესაც. მახსოვს იგი დრო, საამო
დრო, როს ნაღვლიანი, კლდეე ბუნდოვანო,
შენს ბილიკად მიმოვიდოდი (ნ. ბარათ). როს
ყმანეილური მწუხარება ჩემს ყმანეილურს
გულს სჩაგრავდა ხოლმე, თქვენ ნინ ვლერდი
ჩემ ცრემლთ ნაკადულს (ილია).

როსლა როდისლა. ოხ, ღმერთო ჩემო სულ
ძილი, ძილი, როსლა გველიროსოს ჩვენ გაღვი-
ძება? (ილია).

როტავ-ს უჭკუოდ, ბრიყვულად ლაპა-
რაკობს, - როშავს. სადღაც მიმალვით
რას პროტავთ, ენავით, ვაბოროტებით რათა
შსწყევთ მამათ? (გ. ორბ).

როფ-ი ხის დიდი ჭურჭელი. [სონია] ზი-
დავდა ვენახიდან ყურძენს კალათებით სან-
ნახლამდის, რომელიც უფრო როფს ჰგავდა
(დ. კლდ.). [დონ კიხოტი] ფარით იგერიებდა
ქეებს და უშიშრად იდგა როფთან იარაღის მო-
დარაჯედ (ნ. ავალ. თარგმ).

როყიო უხეში, უდიერო. დოულემ ფშინვის
ნაცვლად როყიო ხვრინვა ამოუშვა (მ. ჯავახ).

**როცა იყო და არ იყო ბოლოს და ბო-
ლოს;** როდის-როდის; როგორც იქ-
ნა. როცა იყო და არ იყო, ხალხი დაშოშმინ-
და (ვაჟა).

როჭიკ-ი ძე. საკეები, საზრდო. ნეტარი
ეუიფანე ოდესმე მივიდა წინაშე დიდისა აბუ-
ლასადისა ჟამსა მკისასა როჭიკისა თხოვად
ხანძთისათეს (გრ. ხანძთ.). და მონასტერთა
მათ შინა არა არს სათიბელი ქუეყანაჲ, არცა
ყანაჲ საწვავი, არამედ დიდითა შრომითა
როჭიკისა მისღვაჲ აქუს კარაულისა ზურგითა
(გრ. ხანძთ.).

როჭო გარეული ქათამი, ბინადრობს
ალპურ მდელოებზე. როჭო და კაკაბი
ფრთხილები იყვნენ (თ. რაზიკ.). როჭოები
ჩემს წინ მოიღებენ ფრთხილს (ვაჟა). სანყა-
ლობლად ნიოდნენ როჭოები ჩირგვებში
(ქ. გამს.).

რუდუნება ზრუნვა, მზრუნველობა. [მა-
მამზის] მუდარაში იმდენი სინრფელე და მა-
მაშვილური რუდუნება ისმოდა, გაცოცდა გიორ-
გი (ქ. გამს.).

რული-ი ძილ-ღვიძილი, თვლემა, ბურანი.
„თუ ახლაც მომეკიდოს რული, ადექი მამონ,
ეს შანდლები აიღე, ...მსახურები დაგხვდებიან
ტალანში, მიუტანე“ (ქ. გამს.).

რული არ მიჰკარებია (თვალს) თვალნი
არ მოუხუჭავს, არ დაუძინია. თვალნი
სულ ის საიდუმლო ქალაღი მედგა, მოსვენე-
ბას არ მამღვდა და თვალს რული არ მიჰკა-
რებია (ა. ბელ.).

პ-რულოდა-ა ძე. ძილ-ღვიძილში, - ბუ-
რანში იყო, თვლემდა. ხოლო მაკა-
რის პრულოდა და სარეცელსა ზედა მიეძინა
(გრ. ხანძთ.).

**რუმბ-ი დიდი ტიკი ხარის, კამეჩის ტყა-
ვისა.** ერთს კაცს ზურგს ერთი რუმბი ღვინო
ჰკიდებოდა და აღმართში დამძიმებოდა (საბა).
[ლოთებს] ასემც უქნიათ, ღვინისა და არყის
რუმბებში ჩაუხრჩვიათ თავები!“ (ვაჟა). თუ
ჩავიგოლა სირაჯხანისკენ, ...გაგაოცებდა რუმ-
ბების სისქე (ი. გრიშ).

რუსეთუმე დაცინვით: გარუხებული ქა-
რთველი. „ერთი ძმაც ჰყავს რუსეთუმე, ტან-
ცი-მანცი ლავ ხალუმე“ (გ. ერისთ.).

რუსული პატრიჯანი-ი კუთბ. პომიდორი.
„რუსული პატრიჯანი რომაა, მანიდორას რომ
უძახიან, იგიც მქონდა“ (დ. კლდ.).

რუშ-ი ქსოვილის ვინრო დანაოჭებული
ზოლი, სამკაულად მიკერებული ტან-
საცმელზე. ფიგურ. ყინვას [ხე] მოერთო
ათასნაირი ყვავილებით, არშიებით, რუშებით
(გ. ლეონ).

რუხრუხ-ი მალალი, ბოხი ხმის გამო-

ცემა (ცხოველის მიერ). გმირის ტირილი გამწარებული ვეფხვის რუხრუხსა ჰგვანდა (ვაჟა). [ზურაბის] დანჯღრეული ხმა, სწორედ ვეფხვის რუხრუხის მსგავსი, მეხივით გაპკვეთდა გასაკვეთს (ვაჟა).

რქა¹ ერთნლიანი ყლორტი ვაზისა. [არჩილს] ორი ჭრა კიდეც გაეკეთებინა ასე და ვაზის რქა ჩაეყარა (ილია). რქა აეყარა ვაზს (ქ. გამს.).

რქა² ძვ. „რკო“ (ი. აბულ.). და გული ეტყოდა განძღებდა მუცლისა რქისა მისგან, რომელსა ჭამედ ღორნი, და არავინ სცის ის (ლუკა, 16).

რქანითელ-ი ვაზის ფიში, აქვს მონითალო რქა, საშუალო ზომის შეკრული მტევანი, თეთრ-ნითლად მწიფდება. „კიდეც უნდა ვუმატო ვენახს რქანითელი“ (გ. ლეონ.).

პ-რქუ-ა ძვ. უთხრა. დიაკონი ვინმე... დგა წმიდისა შუშანიკის თანა მას ფამსა... და უნდა, რაითამცა პრქუა, თუ „მტიცივდ დეგ“ (შუშანი). მარქვი, რა იქმნენ საკვირველნი ესე აღთქმანი? (ნ. ბარათ). მაშინ თქვენ თვითონ აღსდექით და მარქვით ომახიანად (ლ. ასათ.).

რღვნა ნალეკვა (ქვეყნისა), – წარღვნა. „თუ ძვა კაცის, რამ მოიყვანა ამ დროს, ამ ღამეს ქვეყნისა რღვნისას?“ (ილია).

რჩებ-ა თავი გააქვს, სული უდგას, ცოცხლობს, არსებობს. „გამონურულ, ოფლში ამოვლებულ ლუკმასა ჭამდა, ...მაგით რჩებოდა ის (= ქმარი) და არჩენდა თავის ცოლსა“ (ილია).

რჩევა საბჭო (პედაგოგიური). [მასწავლებელმა] ამიკრძალა მის კლასში შესვლა და რჩევამი ითხოვა: „ან მე აღარ ვიქნები, ან ის მონაფე გააგდეთო“ (აკაკი). [ინსპექტორს] საპედაგოგო რჩევამი წარედგინა [თხზულება] და ეთქვა: „ამის დამწერი თუ ახლავე არ აილაგმა, არ ივარგებსო“ (აკაკი).

რჩეობ-ს კუთხ. ირჩევს, ურჩევნია. [ჯორი] თავის გუნებაზე ისევ გარეთ, წმინდა ჰაერზე ყოფნას რჩეობს“ (დ. კლდ.).

რჩოლა ძვ. წინააღმდეგობის განევა, შებრძოლება. [მამაცნი] ვერ გაუმაგრდნენ..., ნება ყვეს თვისთა მერჩოლთა, არეინ ინება რჩოლანი (დ. გურამ.).

რჩხია ღია ფერის, ჭროლა (თვალეები). ეზოსმოძღვარი... პირში შესციცინებდა სპალარს თავისი რჩხია ცერცვისფერი თვალებით (ქ. გამს.).

რცხა ძვ. რეცხვა. [შუე] დაიწყებს დნობად თოვლთა, რცხად მყიათა ნაზამთრთა (საბა).

რცხილა ფოთლოვანი ხე, იზრდება საშუალო სიმაღლისა, აქვს წვრილი დაქობილი ფოთოლი, საუკეთესოა შეშად და მასალად. [ოტია] თავის ეზოში რცხილის ჩრდილში პერანგის ამარა... ნაჯახს ურტყამდა... ნამორს (დ. კლდ.). რცხილამ გამალა ჩერო და ბადე და ხოდაბუნზე წებოდა ძნები (ს. ჩიქ.). ბევრი ვიცოდით: რცხილა, იფანი, ქორაფი (რ. ინან.).

რძია-რძია კუთხ. ბალახი, რომელსაც თეთრი წვენი უდგას, – რძიანა. [დედო-სიმელს] მშვილდით მოდრეკილი წარბები პქონდა, ხოლო ხელები – რძია-ძიასავით თეთრი (ქ. გამს.).

რწმუნებულ-ი მინდობილი, მიცემული, ჩაბარებული (რამ). მამამან ჩუენმან ესრეთ აღაორძინა მისდა რწმუნებული იგი ტალანტი (გ. მთანმ.).

რჯანი შრომა, მოქმედება, – გარჯა. ხორცსა მრავალი დაეაკლე, სულს მიეუც იგი რჯანი, და (ვახტანგ VI).

რჩომა ძვ. კვება, რჩენა. „სხელსაფქვაეი თუ ნალმართ მივაბრუნე, სრულ სასმელ-საჭმელი... გამოყარის, ან მით დავიწყე რჩომა (საბა).

რჯულზე გემრიელია, კარგად, მაგრად. „შენ ქორნილზე უნდა ვიქეიფო რჯულზე, რომ არ დაგავინყდეს ძმაბჭობა!“ (ნ. ლორთქ.).

რჯულია აქ: საკითხავია. რომელი მოკვდა ორთავან, ამის გაგება რჯულია (ვაჟა).

რჯულმდებელ-ი კანონების, სამართლის შემდგენელი, – კანონმდებელი. რჯულმდებელის უხმოზ აჩრდილს, მისი ხმები შენ ისმინე (ს. ჩიქ.).

ს

სააბედე სოკო ხის სოკო, რომლისგანაც აბედს აკეთებენ. „ეს სააბედე სოკო ხმელს ნიფელს აეაჭერიო“ (ვაჟა).

სააგურე აგურის გამოსანვავი საგანგებო ნაგებობა, აგურხანა. „სალამანდრა! სადაც სააგურე ენთება, ან აბანოს სახშილი, ან საკორე, მას ცეცხლში იქმნება და მუნ იპოვების“ (საბა).

საანჯმრო ძე. საქვეყნოდ გასაგონი, – საამკარაო, გასამჟღავნებელი. [დედა-კაცი] ვერ შემძლებელ იყო თვისა მას სენსა საანჯმრო ყოფად (გრ. ხანძთ.).

საარაყე ქვაბი არყის გამოსახდელი დიდი სპილენძის ქვაბი ზარხუფიანი. საარაყე ქვაბებში საკლავი იხარშებოდა (ა. ყაზბ.).

საარება ძე. უბედურება, განსაცდელი. მიეცემოდინან ყოველნი ბრალეულნი გუემათა და საარებათა (გრ. ხანძთ.).

სააქაო ეს ქვეყანა, ამქვეყნიური სამყოფელი, ნუთისოფელი. ოდესღაც ტაძარს, იმ გაუქმებულს, მეუღაბნოე შეკედლებია, საიქიოსთვის ეს სააქაო დაუთმია და განმორება (ილია). [ყველას] სააქაოს მოელოდა სანეტარო ხსენება (ა. ყაზბ.).

სააჯმრო ძე. იხ. საანჯმრო. [კაცმა] იცოდა, ბოლოს მისი სიმტყუენე სააჯმროდ შეიქმნებოდა (საბა).

საბაბი-ი [არაბ.] მიზეზად გამოყენებული რაიმე შემთხვევა, ნათქვამი. [ბაჩილა] ახლაც იქით (= ქალაქისკენ) მიიწევს, მაგრამ საბაბი აღარა აქვს (მ. ჯავახ.).

საბადებელი-ი რაც კი რამ კაცს გააჩნია, აბადია, – ქონება, საცხოვრებელი. „ცხვარი დავლუპე, – ეგ ერთადერთი მამის სარჩო და საბადებელი“ (ილია).

საბანაოზე საბანაო ადგილას, მდინარის შესაფერის ნაპირზე. საბანაოზე ყოველთვის იყვნენ ბიჭები დილიდან საღამომდე, ...შუადღეზე უკანასკნელად ჩადიოდნენ წყალში (გ. შიგ.).

საბან-გობანი „ლოგინი, ქვეშაგები“ (ქეგლ). [მოხვევემ] უჩვენა იქვე დალაგებულს საბან-გობანზედ და ანიშნა იმათი გაშლა (ა. ყაზბ.).

საბარგული-ი 1. სატვირთო მანქანა. ვინრო ქუჩა ეტლებით, საბარგულებითა და ფორნებით გაიჭვდა (ა. სულაქ). 2. ბარგის ჩასაწყობი ადგილი მანქანაში. დაძრა მანქანა, ...მიქრის, საბარგულში ფოტოსურათებია (მ. იათ.).

საბარკული-ი ძე. „სანვივე აბჯარი“ (საბა). აქა-იქ გაფანტულია... ჯავნები, მუზარადები, ...საბარკულები (მ. ჯავახ.).

საბარო ურემი ბარში სახმარი დიდი ურემი. უნდა გენახათ, რა მშვენიერად გაკეთებული პატარა გუთანია, პანწინა საძნე და საბარო ურემი, ღამაზი პატარა კომბლები და ჯოხები ჰქონდა სიმონას (ნ. ლომ.).

საბეგრო ბეგარაზე სამუშაოდ გასაყვანი. [ლუარსაბს] ჰყავს ოცი კარგად გაკეთებული კომლი კაცი, ასე რომ ათ ურმამდის საბეგრო ებმებოდა (ილია).

საბელ-ი თოკი. ეს სიფრიფანა შენობა რომ არ გადმონვეს, არ შეირყეს, მსხვილი საბლით ათასგვარად არის გადასალტული (ე. გაბ.). ჯარისკაცმა საბელს ხელი დააელო და მოზიდა, მაგრამ ძროხამ ოჩნობა დაიწყო (კ. ლორთქ.).

საბზა ქიშიში. [თათარი] საუცხოვო ხილს, ...საბზას, ნულას და რაპათლუხუმს გადმოაღაგებდა ხოლმე (მ. ჯავახ.).

საბმურ-ი შესაბმელი, თოკი. [გოგოთურმა] ხმაღს მიანვდა ხელია, ლაფნის საბმულით შიბა (ვაჟა).

საბოძვარი-ი ძე. ნაწყალობევი რამ, გასაკითხი, საჩუქარი. [ხელმწიფეს] ყოველთა კაცთა ზედა საბოძვარი ცათა წვიმისათვის გარდაემატებინა (საბა).

საბუდარ-ი კალათი ან მსგავსი რამ ქათმის (ინდაურის...) კვერცხის დასაღებად. [ეკვირინე] მივარდა კუთხეში გადბრუნებულ საბუდარს, იქიდან გამოათრია შიგ დამწყვედული მუჭის ოდენა წინილა (დ. კლდ.).

საბუხრე ჯაჭვი ბუხარში ზემოდან ჩამოშვებული ჯაჭვი ქვაბის დასაკიდად. [ბომა] მამაკაცებმა ქურები დაბერეს, გრდემლზე უროების კაკუნი ატენეს და სამფეხების, საბუხრე ჯაჭვების, ნამგლების, ნაჯახების და ცელების გამოჭედვას შეუდგნენ (ნ. დუმბ.).

საბძელი-ი ფიცრული ან წნული ნაგებობა, რომელშიც საზამთროდ ინახავენ პირუტყვის საკვებს (ბზეს, ჩალას...). სახლის უკან კალო-საბძელია და საბძელქვეშ გომური (ილია). [სასახლეს] სამი კუთხით... ერცყა: ...ბელლები, საბძლები, სასომინდეები, მარანი (აკაკი). „საბძლიდან ერთი კაი კონა ჩალას და ცოტა თივას მოვიტან“ (ნ. ლომ.).

საგალ-ი ძე. „თევზების სანამლავი (ბალაზი)“ (ქეგლ). ზდიან ცრემლნი თვალთა ჩემთა, სწავს, ვით თევზთა საგალია (დ. გურამ.). || ფიგურ. სანუთრომ გულს დამასვა სამჭედურად, ლახვრად სევდის საგალია (დ. გურამ.).

საგდებელი-ი ძე. პირუტყვის დასაჭერი სასროლი გრძელი თოკი. [ბიჭებს] მიეცემდი ხელში საგდებელს კავებით, დაეაყენებდი წყლის პირად მოსახვევში და ვაჭერინებდი

ჯირკებს (აკაკი). „ესეთი ცოლი მყვა, ...თმანი საგდებელს უგვანდა, ტანი – ლერწამს“ (საბა).

საგზალ-ი სამგზავროდ წასაღები საქმელ-სასმელი. დედამ იფიქრა: „ახლა კი საგზალი დააკლდებოდათ ჩემ შვილებსო“ (ზღაპ.). ამ გზების იქით გზებია კიდევ... იქნებ საგზალი გამოგელია?“ (ა. სულაქ.).

საგლახაკო ღარიბული, მწირი. მიიღის საზრდელი საგლახაკო ჭორცთა თვსთა განსამტკიცებლად ნეტარმან გრიგოლ (გრ. ხანძთ.).

საგოდებელ-ი ძე. სასაფლაო. წმიდა იგი გუამი... აღილეს ადგილსა, რომელსა საგოდებელ ეწოდების (პაპო).

საგონარ-ი საფიქრებელი, სადარდელი, საზრუნავი, საგონებელი. იმის (= ამირანის) გულში მარტო ძმების საგონარს ჰქონდა ადგილი (ზღაპ.).

საგონებელს მიეცემა საგონებელში ჩავარდება, გამოსავალზე ფიქრს დაიწყებს. წუთის წინ მეგზური დავკარგეთ და ვერც კი მოვასწარით, საგონებელს მიეცემოდით, რომ ახალი მეგზური თავისი ფეხით გვეახლა (ჯ. ქარჩხ.).

საგრობა ძე. ერთმანეთის გატანა, მხარდაჭერა, გამოსარჩლება, მხარში დგომა. იყავნ ჩუენ შორის თეადი უფალი, რათა სათნო იყოს სულიერი ესე საგრობაი ჩუენი უცხოებასა შინა (გრ. ხანძთ.).

საგუმელად ძე. სატანჯველად, სანამებულად. „ძაძისა სამოსელი მცირედ-ლა შეგერაცხა საგუმელად?“ (მუშან.).

საგულე იხ. გულისპირი. [ჯაჯალას] საგულის ბოლოები ქარისგან გაუფრიალდა (ა. ყაზბ.). [ქალები] მათიასაგან გაიგებდნენ ელგუჯას ამბავს, ...გაიტანდნენ იმისთვის საგულეს (ა. ყაზბ.).

სად, სადა სადაც. სად დამილამდეს, იქ გამოთენდეს, იქ იყოს ჩემი მიწა, სამშობლო (ნ. ბარათ.). ეს გროვა ქვეთა სახე შილისს ოთქოთხედისა ადგილ არს, სადა სავაჭრონი მდიდრად წყობილან (ა. ჭაჭაჭ.).

სად იყო [და] სად არა საიდანაც, უცერად, მოულოდნელად, იმ წამს. სად იყო სად არა, გამოძვრა ბუხრიდან კოჭლი დევი და უთხრა: „დამისხი და მაჭამეო“ (ზღაპ.). სად იყო, სად არა, გაჩნდა დევი, თან მოიტანა დახოცილი ნადირი და შეშა (ზღაპ.).

სადავე ლაგამზე მიბმული თასმა, რი-

თაც მხედარი ცხენს მართავს. [„იამ-შიკიმა“] აკრიბა სადავეები (ილია). „მხედარმან, რომელმან კვიცი კარგა სადავედ განვართოს, კვიცის საქებელია, თუ მხედრისა?“ (საბა).

სადავეს აუკრებს (ცხენს) სადავეს მოკლედ დაუჭერს ცხენს, სადავეს დაუმოკლებს, რომ თავის ნებაზე მართოს. გოსტაშაბიშვილმა... აუკრიბა სადავე ცხენს და პკრა ქუსლი (ილია).

სადავეს მიუშვებს სადავეს მოადუნებს, რომ ცხენი გაჭენდეს. აღუქსანდრემ... სადავე მიუშვა, მამაცური ხმით დასჭყვილა, დეზი შემოპკრა და მოთიზიერებული ცხენი ელვის სისწრაფით გააქროლა (ა. ურუშ. თარგმ.).

სადათ ძე. საიდანაც. [მეფე] განვიდა უმაღლესსა ადგილსა, სადათ ყოველთა ხედვიდა (ბასიან.).

სადა-იგი სადაც. [დედაკაცი] ეძიებნ, ...სადა-იგი უწყებულ არს ყოფია შვილისა თვისისა (ნინო).

სადამე ძე. ოდესმე, ოდესღაც. „მაშინ სადამე ვიყავ თუ მენელსაცხებულე“ (პაპო).

სადაით-მე ძე. საიდან, საიდანღა, რომელი მხრიდან. „მ, მეფეო ჩემო, ...სადაით-მე მოგელოდი, აღმოსავალით-მე ანუ დასავალით, ჩრდილოთ-მე ანუ სამხრით?“ (გრ. ხანძთ.).

სადაითობა ძე. სადაურობა, წარმომავლობა. პკითხავდა... [მწყემსთ] ღირსი ნინო ვინაობასა და სადაითობასა (ნინო).

სადალაქი დალაქის სახელოსნო. სადალაქში თეაქაქინდრული თელემდა დალაქი (ე. სიხ.).

სადარ-ი დარიანი, კარგამინდიანი, – სადარო. და ვიფიქრე: „ჩემი სატრფო სად არი? წილი ჰბურავს, თუ დღე უდგას სადარი?“ (აკაკი).

სადარბაზოდ 1. ისტ. მეფის დარბაზობაზე, სახელმწიფო საბჭოზე სათათბიროდ. [მეფემ] ეს ბრძანა და ზე წამოდგა, ნადმიცა მით გათავდა და ხელისთვის დაიბარა სადარბაზოდ, ვინც იქ მყავდა (აკაკი). **2.** სტუმრად, წვეულად. მეფის კარზე ხელს არავინ ახლებდა სტუმარს. ახალწლის მეორე დღეს სანადიროდ გაიწვევდნენ სადარბაზოდ მოსულ დიდებულს (ე. გამს.).

სადარბაზო ხანი დარბაზობის, სტუმრად მისვლის, სტუმრად წვევის დრო.

სალამო ხანი... ჩვენს სოფლებში სადარბაზო ხანია (ილია).

სადასტურო დასტურის, თანხმობის შემცველი. მეორე დღეს იმერელმაც ჩაიღვა უბეში სადასტურო წერილი (აკაკი).

სადგის-ი ხის სახელურიანი წვეტიანი ლითონის ღერი ტყავის გასახვრეტად. თავებმა თავს უშველეს; დარჩათ ხელში მარტო ფიცხელა, ...მოითხოვეს სადგისი, უნდა დაეჩხვლიტათ (ვაჟა).

სადგომ-ი ბინა, სახლი. „სადგომს მიდი, ერთის მონის ხელით შენის თმის ბენვი გამოშვიგზავნე, ვინიშნებ და [ხორცს] გამოგიგზავნიო“ (საბა). სადგომან ხალოც ნახა, გამობრუნდა, სადგომს მოვიდა (საბა).

სადგური-ი ძე, დასადგომი, ღამის გასათევი ადგილი, - სამყოფელი. [მამა გრიგოლ] მარტოდ იყოფინ თესსა მას სადგურსა (გრ. ხანძთ). „სადგური ჩუენი ჟამსა მწუხრისასა ველსა ზედა ვყავთ“ (გრ. ხანძთ). [მათია] აშკარად ხედავდა გარსშემორტყმულს დნარავებს, რომელთაც ყოველ ღამე უყენებდნენ ნაჩაღნიკის სადგურს (ა. ყაზბ.).

სადებ-ი ძე, სარჩული. [კაცმან] მუზარადასა სადები ამოპურინის (ბასიან).

სადედოფლო დედოფლისთვის, პატარა ძლისთვის განკუთვნილი. [წელმაგარი კობლი], სადედოფლო: მაქვა და თთიისტარი; კეცი და ჩოგანი, ...მენველი ძროხა; კრავიანი ცხვარი... სამეფო: ხარდანაიანი ვენახი..., სიმინდის მაღალი კალო..., უღელი ხარი (ნ. ლორთქ).

სადიაცო კუთხ. ოთახი (ან ოთახის კუთხე) სადაც თავს იყრიან და ხელსაქმობენ ქალები. სადიაცოში ქსელს ბეჭავენ დიაცები (კ. გამს.).

სადილ-ი ჭამის ჯერი დილით, 11-12 საათზე. კაცები დილითვე ადრე მიდიან სამშაომოდ ყანებში თუ ტყეში, სადილი და სამხარიც იქ მიუღისთ და დაღამებამდე ძვირად ბრუნდებიან სახლში (აკაკი).

სადრ-ი ძე, მაჰმადიანთა მსაჯული, მოსამართლე. [კაცმა] ნახა მათი (= მაჰმადიანთა) სჯულის თავი, რომელსაც სადრს ეძახიან (საბა). [კაცი] მის სადრის ჯარში აერია (საბა).

სადუკეველნ-ი ძველი ებრაული რელიგიური სექტა. ხოლო გვნამს ღმერთი, უქმთა წარმწყმედი, ... ფარისეველთა, სადუკეველთა გამაიციხველი და გამდევნელი (ილია).

სადულარ-ი კუთხ. ქოთანნი. ბუხრის გვერდზე ლობიოს სადულარი მოჩანდა... ციცხეთი, ყორნის ბოლოსავით გამავებულ სარქველიანად (ვაჟა).

სადღვებელ-ი ხის ან თიხის ჭურჭელი, რომელშიც ნალებს ასხამენ და ქანებით, წვლრევით დღვებენ კარაქს. ქისტების დამშეული მოლაშქრენი შეცვიოდნენ ჯუთულების სახლებში, ზოგი სადღვებლებიდან ხელით სჭამს კარაქს, ზოგი ააოხტებსა და შაშხებს მისცივიდა (კ. გამს.).

საერო კილო ხალხური, კუთხური, დიალექტური მეტყველება. რაფიელის ლექსებმა, როგორც საერო კილოთი ნაწერმა და ისიც ჩვენებური მთის კილოთი, სხვანაირად ააჩქოლა ჩემი გული (ვაჟა). თუმცა მაშინაც ლექსებს ვწერდი, ...მაგრამ ამ საერო კილოზე წერას ვერა ვებდავდი (ვაჟა).

საესავ-ი ძე, სარწმუნო, საიმედო. გულგატიხილი ყოველი მოღალატეა თავისა, უარყოფელი სჯულისა, მისივე საესავისა (აკაკი).

საეშეგოჭ-ი მამალი გოჭი. „საეშეგოჭებს ვიყიდი, დავასუქებ, დავაკერაბებ“ (საბა).

სავალალო სამწუხარო, თავში საცემი. თუ [გაზეთების] მეოხებით დედარეგმა გაიგო ჩემი ცხოვრების ასეთი სავალალო ბოლო, ეს იქნება პირდაპირ სამინელება მოხუცისათვის (ნ. ბაგრ).

სავანე ძე. 1. წმინდა ადგილი, მონასტერი. ბევრი ძველი ტაძარი ვავერანებულია, ...გადაკეთებულია მაჰმადიანების მიერ ჯამედ, სომხების სამლოცველოდ ან რუსის ბერების სავანედ (გ. ქიქ.). 2. სამყოფი ადგილი, სამყოფელი, სამკვიდრო. აგერა მცხეთაც, სავანე გმირთა, დიდი აკლამა დიდის ცხოვრების (ილია). მეუღარბოდ მიდიან საქრისტიანო ყოველმხრით და იქ იჩენენ სავანეს სასოებით და ცრემლის ღვრით (აკაკი). სავანწ კეთილი ადგილი დედათათვის სამკდრებელად გამოიხატეთ (გრ. ხანძთ.).

სავნებელი-ი ძე, სანამებელი იარაღი. ხიდზე აქათ და იქით ათი ანგელოზი [დგას], ზოგს - ჯვარი, ზოგს - ეკლის გვირგვინი, ასე ათსავ ქრისტეს სავნებელები უჭირავთ (საბა).

სავსე გულით მთელი არსებით, სულითა და გულით. მოხუცებული [გადია] (სანდომოსა ერქვა სახელად) ჩვენ ყველას განსხვავებული სიყვარულით გვიყვარდა და მასაც ღრმად, სავსე გულით ვუყვარდით (დ. კლდ.).

სავსედ აქვს კუთხ. ამბობენ პურზე (ფქვილზე...), როდესაც სრულებით

არა აქვთ (სწამდათ, რომ არქონის თქმა საშიში, დამნავსავე იყო). სიძონა საჩქაროზე გაქანდებოდა შინისაკენ და თუ სავსედ არ ჰქონდათ, ხტუნაობით გამოურბენინებდა პურს (ნ. ლომ).

საზი-ი [სპარ.] „აღმოსავლური სიმებიანი საკრავი“ (ქეგლ).

საზანდარი-ი [სპარ.] საზის დამკერველი და დამმღერებელი. შორს, დარბაზის კუთხეში, დუდუკი შიქსტას ლულუნებს, საზანდარი „რაპაპა“ მღერის (ე. გაბ).

საზიაროდ ერთად, თანასწორად, თანატოლად გასაყოფად. ერთი თხა და ერთი მელი დაძმობილდნენ და საზიაროდ ყანა დასთესეს (საბა).

საზრდელი-ი ძე. საზრდო, საკვები, საჭმელი. შიმშილითა უფროს ხოლო მოკუდების [შუმანი], რამეთუ არარას მიიღებს საზრდელსა (შუმანი). [წმიდამან ნინო] მიიღო საზრდელი მეტევზურთაგან (ნინო). მამია ზედასზედა მივალნ და ნუგეშინის-სცემნ... საზრდელითა (გ. მთანმ).

სათაგურ-ი თავისი ხაფანგი. სათაგური დასხლტა და ჩხაკანი მოისმა... [ფიცხელა] გაექანა კარებისაკენ გასასვლელად... კარები უკვე მაგრა... იყო დაკეტილი (ვაჟა).

სათაკილ-ო უხერხული, არასაკადრისი, სამარცხვინო. რაკი ჯიბრზე შედგა, [ლუარსაბს] ახლა დათმოხა სათაკილო ეგონა (ილია). „მეფეები ნადირობენ და იმისათვის [თქვენი მაზლისთვის] რა სათაკილოა?“ (ილია).

სათამაშო თამაშისთვის, ცეკვისთვის დანიშნული, საცეკვაო. ყველაზე კარგად სიძონამ სათამაშო „გოგონას“ სიმღერა იცოდა (ნ. ლომ).

სათამბაქოვე თამბაქოს ჩასაყრელი ქისა (თან სატარებლად). [ლეთისუნელმა] სათამბაქოვე ამოიძრო ქამრიდან და ჩიზუხს მართვა დაუნყო (ვაჟა).

სათესავი-ი ძე. სახნავ-სათესი (მინა). უფროსი სათესავი მთასა შინა იქმნებოდა თოჭითა (გ. მთანმ).

სათვალდათვალოდ აქ: თვალად, დასანახად, შესახედვად. როგორც სათვალდათვალოდ, ისე ჰაერის სიკეთითაც ის (= სოფელი სავანე) საუცხოეო რამ არის (აკაკი).

სათვალსიეროდ სიერის სანახავად, სასიეროდ, გასართობად, თავის შესაქცევად. [ჩიკოტელას] სათვალსიეროდ გავლა უყვარდა (გ. ლეონ).

სათობი-ი ადგილი, სადაც გასახმობად, თივად მოსაჭრელი ბალახი იზრდება. [ტილუნა] მამას გამოჰპარეოდა სათობიდან (ვაჟა). მინდვრად გაველ, ბიბინებდა სათობი (ს. ჩიქ). მთელი მოხვევები სათობად იყვნენ გასულნი (ა. ყაზბ).

სათობად გათობვის მიზნით, გასათობად.

სათობელი-ი იხ. სათობი. „და მონასტერთა მათ შინა არა არს სათობელი ქუეყანაი, არცა ყანაი საწნავი (გრ. ხანძთ).

სათივე მაღალ ბოძებზე გამართული ძელები თივის დასადგმელად. [არჩილი] თივას აზიღვინებდა და ეზოში, გომურის შორი-ახლო, ბოძებზედ შემდგარს მაღალ სათივეზედ ადგმევიებდა (ილია). ბიჭები იდგნენ სათივის ქვეშ (ნ. ლომ).

სათითური-ი თითზე წამოსაცმელი ლითონის მასრა, რომ კერვის დროს ნემსი არ ეჩხვლიტოთ, – სათითე. მეფე-დედოფალს სუფრანზე... ულაგებდნენ „თავზეგადასადგებს“: ...სარკეს, ...სათითურს, ძენკეს (ნ. ლორთქ).

სათნო სასურველი, მოსანონი, საყვარელი. „შატბერდელი ძმანი ჩუენნი ყოველნი უფლისა სათნონი არიან“ (გრ. ხანძთ).

სათნო უჩნს (ეყოფის) ძე. სურს, სნადია, უნდა; მოსნონს, თვალში მოსდის. ან ვითარცა სათნო უჩნს სინმიდესა მუნსა, ეგრძოცა ქენ (გრ. ხანძთ). „ნებასა ღმრთისასა ესრქოთ სათნო უჩნდა, ვითარცა ან იქმნა“ (გრ. ხანძთ). საწყალბოელი ესე [ვარსქენ] ცოლსა ითხოვდა სპარსთა მეფისაგან, რათამცა სათნო ეყო მეფესა (შუმანი).

სათნობის და ძე. მონყალების და, ავადმყოფის მომვლელი, ექთანი. დიდი დარბაზი საექიმო და საადმინისტრაციო პერსონალით იყო სავსე – სათნობის დებით, ექიმებით, ლალებით, ავენტებით... (მ. ჯავახ).

სათოფე მომხდურისაგან თავის დასაცავად კედელში დატანებული თოფის სასროლი. კედლები ყველგან დაჩითულია სათოფებითა (ილია). [ოთახს] ორი სათოფეზე კარგა მოდილო ფანჯარა აქვს (ილია).

სათოფური-ი იხ. სათოფე. კოშკში მოსჩანან ქალები, ...სათოფურებით (= სათოფურებიდან) ჩაპზერენ მოუსვენარად ჭალასა (ვაჟა).

სათხელი-ი ძე. „მოკლე შუბი“ (საბა). აქა-იქ გაფანტულია... სათხედები, ხელშუბები, სირმა, სიათა, ყირიმი (მ. ჯავახ).

საიალალო ველი საძოვარი. ძველად ამ

გარეთუბანს გარშემო ბალები და საიალალო ველი ერტყა (ი. გრიშ.).

საიასაულო იასაულების (იხ.) სადგომი, სამყოფელი. მათია გამოვიდა საიასაულოდგან (ა. ყაზბ.).

საიდუმლო ძე. ნაკურთხი ღვინო და პური, ქრისტეს სისხლისა და ხორცის სიმბოლოდ, იღებენ ზიარების (იხ.) დროს. მოპკუარეს მას (= პაბოს) წმიდა იგი საიდუმლო, ჯორცი და სისხლი ქრისტესი (პაბო).

საიდუმლოება ქრისტიანული რიტუალი ზიარების, ჯვრისწერის, ნათლობის... დროს. ჯვარისწერაზე დასასწრებლად... ორივე რძალ-დედამთილი... ეკლესიისკენ გაემართნენ... მღვდელი... თხოულობდა დაწყნარებულყოფენ... და ეცლიათ მისთვის საიდუმლოების აღსრულება (დ. კლდ.). ნათელა სამაგალითო გადაიხადეს..., [ფანჩატურისკენ] გამოემურნენ სტუმრები გაჭიანურებულ საიდუმლოების აღსრულების შემდეგ ჩია მღვდლისაგან (დ. კლდ.).

საით საიდან, რომელი მხრიდან; როგორ, რანაირად. „წელან ცა ვათვალიერე, საავდრო პაერი არ იყო და ახლა საით მოვიდა ნეიმაო?“ (ზლაჟ.).

საიმდროო იმ დროის შესაფერი, დამახასიათებელი, იმ დროისა. ქარიშხალი მოდის საიმდროო (გ. ტაბ.).

საიტი-ი ადგილი ინტერნეტში ინფორმაციის განსათავსებლად. ამის პასუხი სანტა ესპრანსას ტურისტულ საიტებზე უნდა ეძებო (ა. მორჩ.).

საიქიო იმიერ ქვეყანა, ამ ქვეყნიდან, სააქაოდან წასულთა, გარდაცვლილთა სულების სამყოფელი, – სულეთი. „მერე რა პირით-ლა შევეყარო საიქიოს ჩემს ქმარსაო?“ (ილია). „ნუ გეშინია, მე ისა ვარ, ვისაც შენ იგლოვ და სტირიო!“... „სული, ჩემს სანუგეშოდ... საიქიოდან მობრუნებული?“ (აკაკი). სხვას საიქიოს სატროფოს ნახვის სიამოვნების იმედი ჰქონდა და ეს (= მზალო) კი საიქიოსაც ისეთს სატანჯველს მოელოდა, როგორც სააქოს (ა. ყაზბ.).

საისრე ისრების ჩასანყობი ბუდე, – კაპარჭი. უნაგირის ტახტებზე იყო დაკიდებული... ხანჯალი, მშვილდი და საისრეები (ეყაჟ).

საკალანდოდ კუთხ. საახალწლოდ, ახალი წლისათვის. „საკალანდოდ დაკლული ლორი“ (ნ. დუმბ.).

საკან-ი საპატიმროს ოთახი, – კამერა. საკნის ალაგებაც და წყლის მოტანაც ტუსაღების საქმე იყო (მ. ჯაფახ.).

საკარგყო კარგი ყმის, სახელოვანი ვაეკაცის საჩუქარი, სადღეგრძელო. თამადმ „საკარგყო“, რადგან ვაჟეკაცობა გამოიჩინა კოდალამ. ღვინით სავსე ჯიხვი მიანოდა (ვაჟა).

საკდემელ-ი ძე. სათაკილო, საკიცხავი, დასაგმობი, შესარცხვენი. „ესოდენთა დღეთა არა მოსლვაჲ შენი ჩუენდა ხანძთისათვის ფრიად სირცხვლ არს და ჩუენთა ყოველთა საკდემელ“ (გრ. ხანძთ.). „წესსა შენგან დამტკიცებულსა შენ ზევე გამოყუების მომავალთა ფამთა საკდემელად ჩუენდა“ (გრ. ხანძთ.).

საკეთებლად კეთებისთვის, სამუშაოდ, დასამუშავებლად. „მწკრივზე ჩაყრილი ვაზი“ ვნახე და მომეწონა საკეთებლადაც უფრო სამხროა, კარგია ეგრე“ (ილია).

საკვამ-ი კუთხ. იგივეა, რაც საკვამური. გუდანის ჯვარი ახსენა... და გადაეშვა საკვამიდან მგელმუხლიანი ბერიკაცი (კ. ვამს.).

საკვამლურ-ი ძველებური სახლის სახურავში დატანებული ჭრილი სინათლისა და კვამლისთვის, – საკვამლე, საფაფური. თვალწინ მიდგოა ისლით გადახურული ხის სახლი... უფანჯრ-უსარკმლო, მხოლოდ ორი საკვამლურით, ანუ საფაფურით, საიდანაც კვამლი გადიოდა და სამაგიეროდ სინათლე შემოდებოდა (აკაკი).

საკვამურ-ი სახლის კედელში ამოყვანილი და სახურავს აცილებული ოთხკუთხა მილი კვამლის ასასვლელად. ფანჯრიდან... თუნუქის სახურავები მოჩანდა, შეჭვარტლული საკვამურები (ა. სულაჟ.).

საკვეთ-ი გუთნის ნაწილი, – მინის შვეულად ჩასაჭრელი რკინა.

საკვირაო სკოლა „სასწავლებელი, რომელშიც მეცადინეობა კვირა დღეებში წარმოებს“ (ქეგლ). ნეტავ საკვირაო სკოლაში მანაც ჰქონდეს კარგი ნიშნები (გ. ყიფშ., თარგმ.).

საკვლელად მოსაკლავად. ზოგანდნევე სარგებლის საპოვნელად დაარღვევენ სჯულსა დაუყოვნებლად, არ დაზოგვენ მსგავსთა თვისთა საკვლელად (ა. ჭაჭაჭ.).

საკვენტი-ი რკინის იარაღი მავთულის (ლურსმნის) გადასაჭრელად („გადასაკვენტიად“). „უნდა გავხსნაო!“ – ვაჟო...

მავთულის ლობეს მიადგა, ...ჯიბიდან რკინის საკენეტი ამოიღო (ნ. ნულ.).

საკიდარი-1. ყური ჭურჭლისა. [გლეხმა] აიღო ქილა, საკიდარში ჯოხი გაუყარა და მხარზე შეიდგა (საბა). **2.** ტვირთის ასაკიდებელი ცხოველი (ცხენი, ვირი...). „შორს ვიდგე, საკიდარი არა მყვანდა რა, ვერცხლი მძიმე არის, ვერ ვზიდევდი, წაიღე და ახლა ცხენი მომიყვანიო“ (საბა).

საკიდელ-ი ქვაბის ჩამოსაკიდი ჯაჭვი, შუა(ცეცხლზე) ჩამოშვებული. [ეკვირინემ] ნამთავლო ხელი პატარა თუჯიას, ჩაასხა შიგნა და ჭვარტლის ნაფლეთებით შემოსილ საკიდელზე ჩამოჰკიდა (დ. კლდ.). ქვაბით საკლავი ჯერ კიდევ საკიდლიდან არ გადმოუვლით და წყნარად ჩუხჩუხებდა (ა. ყაზბ.).

საკიდობნე კიდობნის მასალა, კიდობნისთვის სახმარი, გამოსადეგი. „შიკრიკო, გზანი გაიხვენ, თუ არ ხარ თავის მისანი, თორემ აგიღე, გაგათაღე, რო საკიდობნე ფიცარი“ (ხალხ.).

საკითხავნ-ი ეკლ. ბიბლიის სხვადასხვა ნიგნიდან ამოკრეფილი მონაკვეთების კრებული, რომელსაც ეკლესიაში კითხულობენ მწუხრის ღვთისმსახურებაზე, ძირითადად დღესასწაულების წინა დღეს. ნიკოლაოზს შეუვსია ოთხთავის დაკლებული ადგილები, თავებად და მუხლებად დაუყვია მთელი ტექსტი და დაურთავს საკითხავთა საძიებელი (ზ. ჭუმბ.).

საკინძ-ი ტანსაცმლის შესაკრავი მკერდზე. ზოგს ვაჟკაცურის მკერდიდან ჩამოწყვიტათ საკინძი და თითქოს განგებ გამოეჩინათ ვაჟკაცური ჭრილობა (ა. ყაზბ.). მარგო აქენის მეორე მხარეს ჩაუწყეტულა, მკერდის საკინძი გაუხსნია და ძუძუს მონოვებას აპირებს (მ. ჯავახ.).

საკირე საგანგებო მონყობილობა, ქურა, რომელშიც კირს წვავენ. „სადაც სააგურე ენთება, ან აბანოს სახმლი ან საკირე, [სალამანდრა] მას ცეცხლში იქმნება და მუნ იპოვების“ (საბა). || **ფიგურ.** აპკარად შენიშნავდით ალგზნებულს საკირეს მის (= ონისეს) გულში ანთებულს (ა. ყაზბ.).

საკმეველ-ი სურნელოვანი ფისი (ტროპიკული ხისა), რომელსაც ეკლესიაში ანთებენ (წვავენ) მღვდელმსახურების დროს, – საკმელი, გუნდრუკი. საკმევისა და შურის სუნი სდიოდა ირველი (კ. გამს.).

საკმელ-ი იხ. საკმეველი. მთების წამს მოახვედრა მზემ თავის სხივი თუ არა, მთამ ორთქლი აუშვა, თითქო საკმელს უკმევს ამ უზარმაზარს ცეცხლის ბურთსაო (ილია).

საკომლო ძე. კომლისთვის გამოყოფილი მინის ნაკვეთი. „მინა-წყალი თქვენია, საკომლოს, რაც გნებათ, ის უყავით“ (აკაკი).

საკრველ-ი ძე. ბორკილი. ციხესა შინა ექუს ნელ პურობილ იყო [წმიდა მუშანი] და მძიმეთა მათ საკრველთა შინა ადიდებდა ღმერთსა (მუშან.). განაქსნეს იგი (= პაბო) ჴელით და ფერჯით საკრველთა მათგან რკინისათა (პაბო). საკრველთა ცოდვისათა განაქსნეს დღეს მაცხოვარი (ი. მტბ.).

საკუამ-ი ძე. კვამლის გასასვლელი, – საკვამლე. და სენაკებსა მათსა (= მონაზონთასა) საკუამი არა აქუნდა, რამეთუ ცეცხლი არა აღეგზებოდა (გრ. ხანძო).

საკუთარი ძე. ახლობელი, დაახლოებული. იოვანე იყო... ფრად საყურელი და საკუთარი... დავით კურაპალატისა (გ. მთანმ.).

საკუთრად, საკუთრე პირადად თავისთვის, საკუთრად თავისთვის. ქალს შეეძლო... ყვიდა თავიჩითი საკაბე თუ ბამბაზია საკუთრე ან თავის შუშომსავე ბავშვებისათვის (გ. ლეონ.). [აკრეფილ თავთავს] მოუმატებდნენ... ჯელჯეს და... საკუთრად ღენავენ (გ. ლეონ.).

საკუთნო წილი, ნაწილი, კუთვნილი. საკუთნოს მუდმივ დავაში მიდიოდა ჩიკოტელას ბალამიანი დღეები (გ. ლეონ.).

საკუმეველ-ი ძე. იხ. საკმეველი. ყოვლით კრებულითურთ ფსალმუნითა სულიერითა და კეროვნითა აღნთებულითა და საკუმეველითა სულნელითა აღვიხუენით პატროსანნი ძულანი (მუშან.). საკუმეველთა სულნელებამან აღავსო ყოველი იგი ერი კრებული მამათა (გრ. ხანძო.). რაითა უყიდონ მას (= პაბოს) სანთელად კეროვნები და საკუმეველი (პაბო).

საკურთხეველ-ი საგანგებო ადგილი ეკლესიაში, ტიხრით გამოყოფილი. [წმიდა მუშანი] ეკლესიად შევიდა... და წარადგინა იგინი (= შეიღნი) წინაშე საკურთხეველისა (მუშან.). მამამან გრიგოლ და დედამან ფებრონია შემოსილი [ცქირი] საკურთხეველით შთამოიყვანეს (გრ. ხანძო.). დიდი და მცირე საკურთხეველსაქენ გაეშურა (კ. გამს.).

საღ-ი 1. მაგარი ქანებისაგან ნაგები პიტალო, ტინი (კლდე). უცებ მეჩინგურის წინ გაიხსნა საღი კლდის კედელი და გამოჩნდა ყვავილებით მოფენილი გზა (ზღაპ.).

2. ძლიერ მაგარი. ის მბრჭყვინავი სარკე სალი მინის სახლი იყო (ზღაპ.).

სალი კლდე მალალი ფრიალო კლდე-ლექსი სალი კლდის ვეფხვია, მყვირალი, მა-ლალხინანი (ო. ნიკლ.).

სალავათი [არაბ.] ლოცვა, ვედრება, მუდარა. [აბდუშაჰილი] დალონდა და პირვე-ლად გაივლო გულში სალავათი (აკაკი).

სალამანდრა [ბერძ.] „შუა საუკუნეების ცრურწმენით – ცეცხლის «სული», სტიქია (სწამდათ, თითქოს ეს ცხოველი ცეცხლში არ იწვის და ცეცხლს კი აქ-რობს“ (ქეგლ). „ინდოეთს არს სულიერი ერ-თი, რომელსა სალამანდრას ეძახიან. სადაც სა-ავურე ენთება, ან აბანოს სახშილი ან საკირე, მას ცეცხლში იქმნების და მუნ იპოვების“ (საბა).

სალამური-ი ქართული ხალხური ჩასაბე-რი საკრავი: გამოგულული ღერო ლე-რწმისა (ასკილისა...) ნასვრეტებიანი, – სტიკირი. ტკბილი ჩანგური და სალამური ზურნა-ჭიანურმა ჩაყლაპა (აკაკი). გორის პირზე იჯდა ნაბადნაობვეული მეცხვარე და უკრავდა სალამურს (ვაჟა). მთიდან ჩამოდის ბარად ნიავი, მოაქვს ლულუნით ხმა სალამუ-რის (ა. შირცხ.).

სალამ-ქალამ-ი მისალმება-მოკითხვის აღმნიშვნელი სიტყვები. [გამგემ პანტეს] დაუდგა სკამი, ...როგორ ბრძანდებით, ...რო-გორ გიკითხოთ“ – ამდაგვარი... სალამ-ქალა-მით მიელაქუცა (ნ. ნულ.).

სალარო ძე. 1. ძვირფასეულობის, საუნ-ჯის, განძის შესანახი, – საგანძური. [მეფემ] გახსნა სამნი სალარონი და უხმო ყოველსა საბრძანებელსა, რათა... წარიღონ და წარიღეს ყოველთა და ვერა დაასრულეს სამნი იგი სალარონი (საბა). მერმე მან კაცმან ამოიღო კლიტე მისისა სალაროსა (საბა). 2. ქონება, სიმდიდრე, განძი. „ჩემი სალა-როსა რიცხვი არა ვიცი, მეფეთაც არა აქეთ ჩემოდენი და მის კაცისა სიმდიდრე უფრო იქნება ჩემგან“ (საბა). „რომელსა მეფეთავანსა გარდაუგია სალარო ესე ოდენი?“ (საბა).

სალაფავი-ი ღორის (ძაღლის...) საქმელი: წყალში მოდუღებული ქატო, ფქვილი, პურის ნატეხები. თვედორე პაპა ღორს სა-ლაფავს აურევედა, შუშას დაჭრიდა (რ. ინან.).

სალაყბო სოფლად ხალხის თავშესაყ-რელი ადგილი, სადაც საუბრობდნენ, ბჭობდნენ საჭირბოროტო საკითხებ-

ზე. [ჩიკოტელა] სოფლის სალაყბოზე აზღა-რებდა წარსულს თავისი ოჯახისას (გ. ლეონ). [დედაჩემი] მკაცრი... ქალი იყო, ...იშვითად გასული უბნის სალაყბოზე (რ. ინან.).

სალახანა [არაბ.-სპარს.] მატყუარა, გა-ფუჭებული, გათახსირებული. „ხალხის ასეთი უხირცხვილო მოტყუება! პოი, თქვე არამზადებო! სალახანებო (მ. ჯავახ.).

სალბუნი ძე. მალამო, საცხი. „მობრძა-ნე და მოგზანო სისხლი ეგე პირსა შენსა... და სალბუნი და ნამალი დაგდეა“ (შუშან.). [ბიჭს] სტიკოდა წელი, ...უბუჟოდა ხელ-ფეხი, მაგრამ... სალბუნად ედებოდა... სიხარული (ნ. შატ.).

სალენად პურის ლენვის მიზნით, ლენ-ვისთვის მოსახმარად. [ოთარაანთ ქერივი] ერთს ამისთანა ქისას „საჭირნახულს“ ეძახდა და შიგ ინახავდა სახარჯოს პურისა და ქერების სამკელად, მოსაზიდად და სალენად (ილია).

სალიტანიო ლიტანიისთვის, საყოველ-თაო ლოცვისთვის დანიშნული. სალი-ტანიო ზარების რეკა ისმოდა (აკაკი).

სალმობა ძე. სენი, ავადმყოფობა; ტკი-ვილი. განიკურნა იგი (= დედაკაცი) სალმო-ბისა მისგან (შუშან.). ყრმასა პას სალმობანი სიკუდილისანი ეწინეს (გრ. ხანძთ.).

სალოგინე კუთხ. ლოგინში ნაგები ჩალა. [სამძივარამ] ლოგინი გამოუცვალა მიცვალე-ბულს, ცეცხლს მისცა ძირსნაგები ჩალა, „სა-ლოგინე“ დანვეს (კ. გამს.).

სალოკი თითი იგივე საჩვენებელი თითი. [თეიმურაზმა] მარჯვენა ხელის სალოკი თითი მალლა ასნია (მ. ჯავახ.).

სალუდე აქ: ლუდის გამოსახდელი ად-გილი, შენობა. სალუდის კარზედ მოჩანან მინდი, მამუკა მტრიანნი (ვაჟა).

სალუქ-ი ფაქიზად ნაკვეთი, ნატიფი. სა-ყურეები ამშვენებდნენ მის (= ხადიშათის) სა-ლუქ. თეთრ-ყორმიზ სახეს (კ. გამს.).

სამაზრო მაზრის მასშტაბისა, მაზრის კუთვნილი, მაზრაში შემავალი სხვა-დასხვა დანესებულება. იხ. მაზრა. [ბაბუაჩემი] სამაზრო სამმართველოში შევიდა გადამწერად (დ. კლდ.).

სამაია ქართული ცეკვა, ასრულებს სამი ქალი. აქლემან უთხრა ვირსა: „მშაო, მინდა დავროკდე და სამაია და ცეკო ვქმნაო“ (საბა).

სამაისარი-ი მაისის მსგავსი, – სამაისო. იყოს ნაკვეთი შაირი, როგორც წასროლი ისა-

რი, ...ხან სროლა ქუხილნაირი, ხან რხევა სამისარი (გ. ტაბ.).

სამაკედინო განაჩენი სასიკვდილო განაჩენი. დამნაშავე სამაკედინო განაჩენს ისე გულის ფანცქალით არ მოელოდება, როგორც ატემად დედა შვილისაგან პასუხს ელოდა (ილია).

სამალდე გაჭერილია ძალიან უჭირს, ძლიერ გასაჭირშია. ცხოვრების სამალდე ერთობ გაჭერილია, ყველას თავი გასჭირვებია (ვ. ბარ.).

სამამაცო კუთხ. მამაკაცების თავშესაყრელი, სამყოფი კუთხე ოთახში. დაცლებოდა თუ არა ყვერფნის გარშემო როგორც სამამაცო, ისე სადიაცო, ბეჭავდა სამძივარა ქსელს (ქ. გამს.).

სამანი საზღვარი, მიჯნა. გამოვიდნენ თივის შობაზენი... შეექმნათ თივაზე ცილობა: „აქა-მომდე ჩემიაო!“ – არა, ჩემია, სამანი ესე არისო“ (საბა). || ფიგურ. აღორძინებული ისლამი ბიზანტიის სამანებს აწყდებოდა (ქ. გამს.).

სამართლად ძვ. სამართლიანად, მართებულად, სწორად. [წმიდა მამანი ცქირს] მარადის სამართლად ამხილებდეს (გრ. ხანძთ).

სამარტკლე ძვ. მარტკლის, წამებულის სახელზე აგებული ეკლესია, ნიში. „მამამან შენმან აღკმართნა სამარტკლენი და ეკლესიანი აღაშენნა“ (შუშან).

სამარხო ლუსკუმა ძვ. ჩასასვენებელი, კუბო (იხ. ლუსკუმა). პატიოსანნი იგი ნაწილი მისინ... დაისხნეს სამარხოსა ლუსკუმას (გ. მთანშ.).

სამასრე ჩოხის მკერდზე მასრების ჩასანყობი ბუდეები. სამასრეზე მიკერებული წმინდა გიორგის ოქროს ჯვარი ციალებდა (ლ. ქიარ.).

სამაშვლო კუთხ. მაშვლის, მაჭანკლის გარჯის საფასური, გასამრჯელო, – საშუამავლო. სამაშვლოს დაკარგვის შიშმა მოუსვენრობაში ჩააგდო სოლომანი (დ. კლდ.). „როგორც ვვიღებ სამაშვლოს, იმნაშვე შენთან გამოვწევ“ (დ. კლდ.).

სამახარობლო მახარობლისთვის მიცემული საჩუქარი, ფული. მიკირტუმ სამახარობლო ფულებს ჩაუდებს... [ბარამს], აზარფემით ღვინოს მიართმევს და მხარს უხვევს შალით (გ. ერისთ.).

სამე, სამ ძვ. სადმე. [კაცმან] სახელის ხე სარჩილებლად წყლისა პირსა სამე დარგოს

(ვახტანგ VI). „შე სამ გამამყევ, გაჩვენო მტერი საულებად ვება“ (ვაჟა).

სამება ღმერთი, მთლიანობა მამა ღმერთისა, ძისა და სულისმდისა, ერთარსება. „...და ან შეუდეგ მე ჭუმარიტსა ქრისტეს მიერ მომადლებულსა სარწმუნოებასა სამებისა წმიდისასა – მამისა და ძისა და სულისა წმიდისასა“ (ვახო).

სამეკობროდ საძარცვავად, დასარბევად. პირმვენიერი იყო ხადიშთ, ...ჯირითში, ნადირბაში ეჯობებოდა ვაჟკაცებს, სამეკობროდ ნასულ მამასთან იბრძოდა მხარდამხარ (ქ. გამს.).

სამეტოში წილს იღებს მეტს იჩემებს, ითვისებს. „ჩვენი მამულები ტოლია... [ჩირიკი] სამეტოში წილს იღებს“ (გ. ლეონ.).

სამეუფო ძვ. 1. მეფის კარი, სამეფო კარი, სასახლე. აღვიდა თორნი სამეუფოდ (გ. მთანშ.). ნარიყვანა სამეუფოთ შვილი თესი... მამამან იოვანე (გ. მთანშ.). 2. მეფის კუთვნილი, სამეფო, მეფისა. სევასტოფორი... ნიგებითა სამეუფოთა ლავრას წარმოავლინეს (გ. მთანშ.). 3. სამყოფელი, საბრძანებელი. ოდესღაც ტაძარს, იმ გაუქმებულს, მეუღებო შეჰკედლებია; საიქიოსთვის ეს სააქაო დაუთმია და განშორებია. განშორებია, ვით ცოდვის სადგურს, ვით სამეუფოს ბოროტისასა (ილია). „მონვენულ არიან წმიდანი მამანი... წინაშე შენსა და ან არიან სამეუფოსა ამას“ (გრ. ხანძთ).

სამეუფო ქალაქი ძვ. სამეფო ქალაქი, სატახტო ქალაქი, დედაქალაქი. წარემართნეს სიმრავლენი ერთანი... ქალაქად სამეუფოდ მცხეთად (წინო). ესე რაი ცან იოვანე, სამეუფოდ ქალაქად (= კონსტანტინოპოლს) აღვიდა (გ. მთანშ.).

სამეფო წეფისთვის (მეფისთვის, სიძისთვის) განკუთვნილი. [წელმავარი კომლი], სადლოფლო: მაქვა და თითისტარი; კეცი და ჩოგანი... მენველი ძროხა; კრავიანი ცხვარი... სამეფო: ხარდანიანი ვენახი... გაპრიალებული ნაჯახი... უღელი ხარი (წ. ლორთქ.).

სამზად-ი კუთხ. საგანგებოდ ცალკე აგებული სამზარეულო, სადაც შინაურობაში სადილობენ კიდევ. [ბებია] სამზადში გავიდა (წ. დუმბ.).

სამზადის-ი კუთხ. იხ. სამზადი. სამზადისში... კერიაზე ნელი ცეცხლი ენთო (ლ. ქიარ.). [ლევანმა] პირი იბრუნა ოდიდან და სამზადისისაკენ გაემართა (ლ. ქიარ.).

სამზომი ამიერი ქვეყანა, წუთისოფელი, სააქაო. მას აქეთ დარჩა ეს ხმალი სამზომზე (ვაჟა).

სამზერი-ი კუთხ. გასახედი, სათვალთვალო. [მინდია] სახუნდარში შევიდა და მიადგა სამზერს (კ. გამს.).

სამზირი-ი იხ. სამზერი. ერთ ქუჩაბანდში გზა აერიათ. გამოიხედა ქვიციკრის სამზირიდან ქისტის დედაკაცმა, შესძახა: „რომელი ხართო?!“ (კ. გამს.).

სამთელი-ი საღად გამხდომი, მოსარჩენი, გასამრთლებელი, გამაჯანსაღებელი (ნამალი). ყოვლად წმინდაო, დამადევ წყლურზედ ნამალი სამთელი (დ. გურამ.).

სამიღღემჩიოდ კუთხ. სამუდამოდ. „ისე უნდა შეგნითო, რომ სამიღღემჩიოთ ჩამომშორდეს“ (დ. კლდ.).

სამიკიტნი ძვ. პატარა სასადილო. დონ კიხობმა სწრაფად დამთავრა სამიკიტნოს ღარიბული ვახშაში, ტაბლიდან წამოდგა (ნ. ავალ. თარგმ.).

სამისნო ძვ. 1. მისნობასთან, მკითხაობასთან დაკავშირებული, – სამკითხაო. ქალი აბუტბუტდა თბილი წყლით სავსე კარდალაზე, ...თან პაერში, წყლის ზევით, რალაც სამისნო ხაზებს სახავედა ხელით (ნ. ლორთქ.).

2. მისნობის, მკითხაობის ნიჭი, ალღო, უნარი. „მათ კაცთა ალღო აგვიღეს და აქლემნი დაუტევეს და თვით გაიქცნენ; ჩემმან სამისნომ ეს მამცნო“ (საბა).

სამკალი-ი მოსაჭრელი, ასალები ყანა. მკათათვის დლოდანვე სამკალი გამოლო დედაკაცებში ჩადებულა მარიცხ (გ. ლეონ.). ტურფა მყავდა, პურიც მჭინდა სამკალი (ს. ჩიქ.).

სამკალად ყანის მოსაჭრელად. [ოთარაანთ ქერივი] ერთს ამისთანა ქისას „საჭორნახლოს“ ეძახდა და შიგ ინახავდა სახარჯოს პურისა და ქერების სამკალად (ილია).

სამკერდე ცხენის მკერდზე ამოსადები თასმა, – სამკერდული. [ცხენს] ლაგამი, სამკერდე, საძუე შავი ჰქონდა (ნ. ლორთქ.).

სამკვეთლო ეკლ. საკურთხეველში ჩრდილოეთის მხარეს გამოყოფილი ადგილი ან ცალკე სათავსი, სადაც სრულდება სეფისკვერის კვეთა, ანუ შესანიარავის გამზადება. „აქ საკურთხეველი იყო აღბათ, აქ – სამკვეთლო, კანკელი არ დგას და მიიტომია ასე მინდორივით. სამკვეთლოს კედელი გამონგრეული იყო, მე ამოვაშენე“ (ნ. წულ.).

სამკვიდრებელ-ი ძვ. მემკვიდრეობით კუთვნილი ქონება. კაცსა ვისმე ესხნეს ორ ძე. და პრქუა უმრწემესმან მან მამასა თვისსა: „მამაო, მომეც მე, რომელი მხუდების ნაწილი სამკვიდრებელი“. და განუყო მათ [მამამან] საცხოვრებელი იგი (ლუკა, 15).

სამკვიდრო სამუდამო სამყოფელი, საცხოვრებელი, – მამული, სამშობლო. ქართლის სამკვიდრო, ქვეყნის თვალად დაბადებულო, რამდენ ვეებას შენსა თავზედ გარდაუვლია (ილია). მყვარმან სამკვიდრო არ გაუშვა (საბა). ესეთი ადგილი იყო: დიდი წყალი ჩადიოდა და წყალთა პირსა ხენი შევნიერნი იდგნეს, იყო თურმე ვეფხის სამკვიდრო (საბა).

სამკლავე ბრძოლის დროს მკლავზე გასაკეთებელი ლითონის სახელო მკლავის დასაფარავად. დაჟანგული თორები და ზურები ეკიდა კედლებზე, ...საბარკლენი, სამკლავენი (კ. გამს.).

სამკლავე-საჩერნე სამკლავე (იხ.) და საჩერნე (იხ.). უნაგირის ტახტებზე იყო დაკიდებული... სამკლავე-საჩერნეები (ვაჟა).

სამკლავიან-ი სამკლავით შემოსილი, სამკლავენამოცმული. სასაფლაოდან ნამოვა აჩრდილი ფარ-ხმალიანი, გულზე უწყვია დაკერფით მკლავები სამკლავიანი (ვაჟა). შემოუქნია გიორგიმ მახვილი [თუზარაისს], სამკლავიანად ნააჭრა მკლავი (კ. გამს.).

სამკვდრებელ-ი იხ. სამკვიდრო. დიდი არსენი კათოლიკე ეკლესიასა, ქრისტესს კუართისა სამკვდრებელსა მცხეთას, ქართლისა კათალიკოზ იქმნა (გრ. ხანძთ.).

სამოახლო ძვ. მოახლეების სამყოფელი, საცხოვრებელი. [საახლეს] სამი კუთხით სხვადასხვა შენობა ერგყა: სამოახლო, საფარემო, ...ბელლები, საბძლები (აკაკი). ველარაფრით ველარ გამაჩერეს, სანამ ჩემმა... დამ... არ ნამიყვანა სამოახლოში, სადაც ჩემი ძიძა სტუმრად იყო (აკაკი).

სამოვარ-ი [რუს.] ჩაისთვის წყლის ასადულებელი მუცლიანი ჭურჭელი ლითონისა შუაში ნახშირის ჩასაყრელი მილით. [სამოვარს] გვერდით დაწოქილია... პატარა ბიჭი და... უბერავს სამოვარს (ილია). [სოფიომ] მიაშურა... სამოვარს და... ჩაი... მიართვა მამამთილს (ვაჟა).

სამოთხე 1. ბიბლიის მიხედვით: ღვთის ბალი, სადაც შეცოდებამდე ცხოვრობდნენ ადამი და ევა, – ედემი; უცოდველ მიცვალებულთა სულების გან-

სასვენებელი წალკოტი. ზღვა და ხელი იმის (= იონეს) თვალწინ იშლებოდა ედემურად და სამოთხის სიამესა გაემსჭვალა უნებურად (აკაკი). 2. ბალი. [მაყვალნი] მდგომარე იყვნეს სამოთხესა მეფისასა (ნინო).

სამოთხის ვაშლი სამურაბე ვაშლის ვიში, წერილი, ქარვისფერი, გრძელყუნწიანი. გარეთ ჰყვოდა სამოთხის ვაშლი (ს. ჩიქ.).

სამოსახლო საცხოვრებელი სახლისა და სამეურნეო ნაგებობების ასაშენებელი მიწის ნაკვეთი, – სასახლკარე. დედობილ-მამობილმა მცირე მიწის მქონებელ შვილობილს ცოლის მოყვანაზე საჩუქრად თავს გადააგდეს ოთხ ქვევამდე მიწა – სამოსახლო და საყანე (დ. კლდ.).

სამოსელ-ი 1. ტანსაცმელი, ტანისამოსი. ნუთუ მართლა კაციც არა გგონივარ, რადგანაც ვარ სიღარიბის სამოსლით (გ. ორბ.). 2. აქ: „სამკაული, მოსართავი“ (IX კლ. ქრ. 1999 წ.). შეამკვნეს ფოლოცნი თვოსახითა სამოსლითა ყუავილთა თანა (ნინო).

სამოსელი პირველი ძვ. ძვირფასი ტანსაცმელი. „გამოიღეთ სამოსელი პირველი და შემოსეთ“ (ლუკა, 15).

სამოყვრო მომავალში მოყვარე, სარძლოს და სასიძოს დედ-მამა, ნათესავი. „თქვენისთანა... კაცო... არ ინებებ... შენგან სამოყვროდ ამორჩეული ოჯახის უსაზომო მწუხარებაში დატოვებას“ (დ. კლდ.).

სამოციქულო „ახალი აღთქმის წიგნი, რომელშიაც აღწერილია მოციქულთა მოღვაწეობა და მიწერ-მონერა“ (ქეგლ). „თუ აგრე კარვად... ისწავლი, მალე სამოციქულოსაც დაგასწავლი“ (აკაკი). ერთხელ ჩემი ძმა... მღვდელს მოეხმარა და წირვაზე... ნაიკითხა „სამოციქულო“ (აკაკი).

სამოხელო განყოფილი კარგი ხელოსნის ნახელავი, დიდი ოსტატობით, ხელოვნებით აგებული, გაკეთებული, შესრულებული. [ჯიზი-გურგენმა] ბევრი კარგი სახლი დამატარა, ყოველი სამოხელო განყოფილი (საბა).

სამრეკლო ეკლესიის მახლობლად აგებული კოშკი, რომელშიც საეკლესიო ზარები კიდია. სალიტანიო ზარების რეკა ისმოდა, თუმცა სამრეკლოზე კი არავინ იდგა (აკაკი). სოფელ სიონის სამრეკლოდან ღამის

გუშაგებს თავთავიანთ ადგილებზე გასელა ანიშნეს (ა. ყაზბ.). სოფლიდან მხოლოდ მოთურრო-მოყვითალო ქვით ნაგები სამრეკლო მოჩანდა (ნ. ნულ.).

სამსალა [არაბ.] სანამლაი, შხამი. „კაცს უნდა ასეთი ენა ჰქონდეს, თაფლი და სამსალა ორივე სდიოდეს“ (საბა). „ცოდვის უამესი ცოტა ხანს არა არის რა, და ბოლოს სამსალა არის და სანყენი“ (საბა).

სამტეხლო ადგილი, სადაც ქვას ჭრიან. „[ბერებს] სადღაც ახლოს ჰქონდათ სამტეხლო, სადღაც ახლოს ფერადი ქვის მადანია“ (ნ. ნულ.).

სამტკიც-ი წმინდა საცერი. „ეინ გამოალა-გა გარეთ კოდი, საცერი, სამტკიცი, ქოთენ-ბი?“ (დ. კლდ.).

სამუმი-ი [არაბ.] უდაბნოს ცხელი ქარი ჩრდილოეთ აფრიკასა და არაბეთში. შენ თვალებიდან ცეცხლი გცეიოდა, შიგ ახლაც შუოთი და სამუმი (ა. მირცხ.). || ფო-გურ. ...არაერთხელ აგუგუნდება დედამინაზე ისევე სამუმი (გ. ტაბ.).

სამურველ-ი რკინის საეარცხელი საქონლის გასანმენდად. „სიტყვა სამურველი ხომ არ არის, – მოსაკიდებელი ჩანგალია“ (ილია).

სამფარემოსან-ი აბჯარი, რომელსაც სიმაგრისათვის სამპირად აკრავს ფარეში – ჯაჭვი. [მინდიაშ] კიდევ დახედა თავის მუზარადს და თორ-აბჯარს, სამფარემოსანს, ...გახსენდა: სწორედ ხადიშთ ნატრობდა ხვესურულ აბჯარს სამფარემოსანს (კ. გამს.).

სამფეხა ზედადგარი ცეცხლზე ქვაბის დასადგმელად. [ბოშა] მამაკაცებმა ქურები დაბერეს, გრდმლზე უროების კაუნე ატეხეს და სამფეხების, საბუხზე ჯაჭვების, ნამვლებების, ნაჯახების და ცელების გამოჭედვას შეუდგნენ (ნ. დუმბ.).

სამყენი დანა ხეხილის, ვაზის სამყნობი დასაკეცი დანა; აქვს მომრგვალებული წვერი. ჩემს ძმას თეთრი ხის მორისაგან გიორგი სააკაძე გამოეთალა. პატარა ნაჯახისაგან და სამყენი დანისაგან ხელები სულ დაჭრილი და დასისხლიანებული ჰქონდა (მ. ბერძენი).

სამშობლო აქ: გათხროვილი ქალისთვის მშობლობის ოჯახი. [ქალმა] თავის გამართლდა დაიწყო: „სამშობლოს მივიდოდი, [მატი და ლვინო] ნუზლად მინდოდაო“ (საბა).

სამძახლო მომავალი მძახალი (იხ.).
„თქვენი სამძახლო თანახმაა, მიიღოს ოცი
თუმნის ვექსილი“ (დ. კლდ.).

სამძღვარ-ი ძვ. საზღვარი. გასნი, მერა-
ნო, შენს ჭენებას არ აქვს სამძღვარი, და
ნიავეს მიეც ფიქრი ჩემი, შავად მღელღვარი
(ნ. ბარათ.).

სამწიროდ ძვ. მონყალების სათხოვნე-
ლად, – საგლახაკოდ, სამათხოვროდ.
იყო ერთი გლახაკი ყრმა. ნაიდა სხვაგან
სამწიროდ... ცხრა ფლური მოიღვანა (საბა).

სამწყვერევი კუთხ. ნაგებობა, რამიც
ამწყედევნს საქონელს, ფრიწველს.
„ამ შიშისაგან გამწარებულებს (= ღორებს)
გამოუშებენ სამწყვერევიდან, მაშინ არი ჩვენი
შენუება“ (დ. კლდ.).

სამწყსო 1. რასაც მწყემსევა სჭირდე-
ბა, – ცხვარი, ძროხა. „მწყემსი ხამს
ცხოვართათვის იჭირვოდეს, ...ესე თუცა
ვერა ყოს, სამწყსო შეუმცირდეს“ (საბა).
[მწყემსნი და მემროსწენი] არეუბოდეს... სამ-
წყსოთა მათთა (ნინო). [მწყემსი] მუდამ მხედ
სამწყსოს უვლიდეს, დღე ყინელი თუ თბი-
ლია (დ. გურამ.). 2. მორწმუნენი, მვედ-
რებელნი ქრისტესი, – მრევლი. უნე-
სოება მისი (= ცქირისა) მრავალგზის ემხილა
წმიდათა მათ პირველთა კლარჯეთისა მუედ-
აზნოეთაგან მამათა და ყოველთა მათგან სამ-
წყსოთა კათოლიკე ეკლესიისათა (გრ. ხანძთ.).
„მწყემსო კეთილო, შენს წმიდას სამწყსოს შე-
მოგავედრებ ჩემსა სამეფოს!“ (ნ. ბარათ.).

სამჭედლო სახელოსნო, სადაც ლითონს
ჭედავენ და ამზადებენ სხვადასხვა
დანიშნულების იარაღს (ჯაჭებს, ბარს,
თოხს, ცელს, ნამგალს...). სამჭედ-
ლოსთან მისულმა რეზიკომ დაინახა მდინარის
სათაიდან მომავალი ბიჭი (გ. გეგ.).

სამჭმო საჭმელი რამ. [შურსა] ვით თხსა
ცხვარი, მივენდევ უპიროს, მოლაღატესა,
ნამიძღვა, სამჭმო მაჩვენა, თავს ნამაყენა
ფლატესა (დ. გურამ.).

სამზარ-ი ჭამის ჯერი მზის გადახრის
შემდეგ, სადილსა და ვახშამს შორის.
აქ: საჭმელი. ქაღებმა... ყანაში მუშებს
სამზარი ნაუღეს (აკაკი).

სამზრო მოსახერხებელი, მარჯვე, ადვი-
ლი მისადგომი (ადგილი), დასამზარი.
„[მწკრივზე ჩაყრილი ვაზი] ვნახე და მომეწონა.
საკეთებლადაც უფრო სამზროა, კარგია ვერე“
(ილია).

სამზრობა სამზრის დრო. სამზრობა გა-
დასული იყო (აკაკი).

სანათურ-ი 1. სარკმლის, ფანჯრის და-
ნიშნულებით ნაგებობაში დატანებუ-
ლი ღია ადგილი. ბანის სანათურიდან
მოისმა ხალხის ტირილი (ნ. ლომ.). [შველს]
მარტოს უნდა შეენგრია გომურის სანათური,
სიკედლის შიშსაც მარტო უნდა გამკლავე-
ბოდა (ნ. შატ.). 2. პატარა ხერელი რამ,
ნაპრალი. ორნი კაცნი... მასვე სამალავში
დაამოღნენ და სანათურით უშზრეს (საბა).

სანახავ-ი თვალწინ გადაშლილი სურა-
თი, მოვლენა, – სანახაობა. როცა მათ
(= ჯოჯოლას და ზვიადურს) მხედავს ერთადა,
კაცი ვერ ძღება ცქერითა; მაგრამ გაჩნდება
ჯანლი რამ..., დაეფარება სანახავს (ვაჟა).

სანახავ-ი ქრილობაში დატანებული პატ-
რუქი, რომ ქრილობა ნადრევედ არ
შეზორცდეს. ბერდამ მოზანა ელგუჯას ია-
რები, ...დაძენილი კანაფი... გასრისა მარლოანს
ერბოში და გაუკეთა სანახავები (ა. ყაზბ.).

სანახები-ი რაიმე დასახლებული პუნ-
ქტის (ქალაქის, მხარის) მახლობლად
მდებარე ადგილები, – მიდამო, შე-
მოგარენი. განვიდა მეფე... მუხრანით
კერძო და მოვლო სანახები იგი (ნინო). [მა-
მა გრიგოლ] მოინია ქართლისა სანახებსა
(გრ. ხანძთ.). [მხოზუს მონეტები] დმანისის...
სანახებში შქონია ნაპოენი (კ. გამს.).

სანახშირე ნახშირის დასანვაევი მოწყო-
ბილობა. [ბაჩილას მამა] იმის მაგივრად სა-
ნახშირეზე ავიდა (მ. ჯავახ.).

სანგალ-ი მტრის მოსაგერიებლად გაჭ-
რილი თხრილი, გამართული დაბრკო-
ლება, – ბარიერი, სანგარი. სანგლის
დამცველები მოემზადნენ, რომ სროლით მიე-
ლოთ ძალიძალ მომავალი ჯარი (ა. ყაზბ.).
მტრის ლაშქარს აელო მოხვევთა პირველი სან-
გალი (ა. ყაზბ.).

სანდომიან-ი სასიამოვნო გარეგნობის,
გულმისავალი, მიმზიდველი, სიმპა-
თიური. [გიორგი] თვალადობით მეტად სან-
დომიანი და მარილიანი იყო (ილია).

სანთელა სარეველა მცენარე. ახლა სან-
თელას ნაავლო ხელი მინდია. „ჭრილობაზე მე
მადებენო“ – ამბობდა სანთელა (კ. გამს.).

სანთელად ძვ. დასანთებად. რაათა უყიდონ
მას (= შაბოს) სანთელად კერეონები (შაბო).

სანუზლე ძე. ნუზლის (იხ.), სანოვანის, საგზლის ჩასანყოფი. [სიდერს სტუმრე-ბის] სანუზლე გოდორი ზურგს ეკიდა (საბა).

სანუკ [უ]არ-ი 1. იგივეა, რაც სანუკვე-ლი. 2. გემრიელი საჭმელი. სჯობდა, იდუმალ ენუკათ ქორთ თვისი სანუკარია (დ. გურამ). რა მწვარი თუ მგბარი სანუკვარი სანოვანე, საუკეთესო სასმელები, ტკბილეუ-ლობა (გ. ბარნ).

სანუკველ-ი სიამოვნების მომგვრელი, სანატრელი, სასურველი, საოცნებო. თით უკვდავება მშვენიერსა სულში მდგო-მარებს, ...მხოლოდ კავშირი ესრეთთ სულთა შობს სიყვარულსა, ...მხოლოდ მათ შორის არის გრძნობა ესთ სანუკველი (ნ. ბარათ).

სანუფქოდ ძე. სანაცვლოდ, სამაგი-ეროდ, - მუქაფად. ორსავ გზას ნრფელს ნინ უდებდი: ხორციელს და სულიერსო, ამის სანუფქოდ შენ მათა (= უგბილთა) სიკვდილსა შეგამთხვიესო (დ. გურამ). თუ არ იცი, რაც მიქნია, გეტყვია, იცოდეთ, რომ შენც იმის სანუფქოდა საქმეს იქმოდეთ (დ. გურამ).

საოლავე-ი ძე. „ქაჩაჩს ზევით სახსა-რი, სადაც ცხენს ბორკილს ადებენ“ (ქეგლ). [თაყაი] ხელით ეფერებოდა საოლა-ვებზე, ...ულაყს (ქ. გამს.). [გიორგი ცხენებს] ეფერებოდა, ყურებზე, საოლავებზე ხელს უს-ვამდა (ქ. გამს.).

საომარი აღჭურვილობა იხ. საჭურველი. [გლოიათმა] მოიშორა საომარი აღჭურვილობა (ი. გოგებ).

საორმოცო, საორმოცო სნება იხ. საოფ-ლე. საორმოცომ ისე შეაშინა ყველა, რომ ავადმყოფებს არავინ ეკარებოდა (აკაკი). [კიკო] საღაღაც სახადს გადაეყარა და შინ სა-ორმოცო სნება შემოიტანა (აკაკი).

საოსტიგნე, საოსტიგნო ძე. სასადილო საკუჭნაოთი. ნეტარმან მამამან გრიგოლ... ალაშქნა... ერთი სუნაკი საოსტიგნედ დიდი (გრ. ხანძო). უბრძანეს: მეროჭიკე ბერები არ შეეშვათ საოსტიგნობსა და სენაკებში (ქ. გამს.).

საოფლე ძე. მძიმე გადამდები ავადმყო-ფობა, - სახადი, ტიფი. ერთ ზამთარში შეუღდა კიკოლას საოფლე (ნ. ლომ).

საოხ ძე. საოხად, სავედრებლად. მუხრანს ზემოთ ერთი შინდი რომ ყვავილობს გამთენია, ქეთევანის სულის საოხ ანთებული სანთელია (მ. ჩიტ.).

საპალნე 1. ცხენისთვის (აქლემისთვის...)

ასაკიდებელი ტვირთი. მამას [ყრმა კა-ცისთვის] ასი აქლემის საპალნე დარიჩინი და მიხაკი გამოეტანებინა (საბა). [დევმა] კარზე სა-პალნე მოხსნა (ზღაპ). 2. ღვინის საწყაო, დაახლოებით უდრიდა 490 ლიტრს. ამბობდნენ, რომ ოთარაანთ ქერიცი... სამს სა-პალნის ღვინოს მინც გაჰყიდაო ყოველ-ნლიე (ილია). საპალნე [ღვინო] რატომ ოცი მანეთი არ ღირდა (დ. კლდ.).

საპატარძლო ქალი გასათხოვარი გოგო, ქალიშვილი. ბევრს სოფლის საპატარძლო ქალებს თვალი დარჩენია გიორგიზედ, ბევრს შეეარდნია გული (ილია).

საპატიყო ძე. ტანჯვა, წამება, განსაც-დელი. [თათარი ქრისტიანს] ხან სციან, ხან დაბიან, იყო დიდს საპატიყოში (საბა).

საპატრონო ძე. სამეფოს მცხოვრები, ხელქვეითი, ქვეშევრდომი. გამოიყვანა მეფემან [ქე], ვაზირსა თვისსა სედრაქს და სა-პატრონოთა თვისსა აჩვენა (საბა).

საპირე ტანსაცმლის, საბნის ზემოთა პირის ქსოვილი. ყვავილი ზოგი ნითელ უნდა იქნეს, როგორც სარჩული; ზოგი თეთრი, როგორც საპირე“ (ნ. ლორთქ).

საპირისნამლე ძე. კაჟიანი თოფის წამ-ლის ტურჭელი. პნახავით... თოფს, ...დამ-ბაჩას, სასწრაფოს და საპირისნამლეს (ილია). [ელეგუჯამ და გიორგიმ] თოფებს საპირისნამლე შეუცვალეს (ა. ყაზბ.).

საპოვნელა ძე. დაკარგულის პოვნის გასამრჯელო, საჩუქარი დამკარგვე-ლისაგან. „ვირი თუ შენია, საპოვნელა მინც მომეცო“ (საბა).

საპურე კუთხ. პურის საცხობი ლუმელი. საპურეებში ბედისკერებს აცხოზდნენ (გ. ჩოხ.).

საპყარ-ი ძალაგამოცლილი, დავრდომი-ლი, დავარდნილი, დაუძღურებული. „რა საპყარი და დავარდნილი მე მნახესო?“ (ილია). [მავისტროსმა] ნახა, ფოლორცში მწვი-რე დგას და შიგ საპყარი გლახა ედლო (საბა).

საყენ-ი [რუს.] ძე. სიგრძის ერთეუ-ლი, უდრის ორ მეტრზე ცოტა მეტს (2,134 მ.). „ორასი საყენი იქნება მაგ გვირა-ბის სიგრძე“ (ჭ. ამირეჯ.).

სარ-ი წერილი, გრძელი ხე ვაზის (ლობი-ოს...) საყრდენად, დასაკავებლად მი-სადგმელი. [ვარანელები] გაზაფხულზე... აყენებენ ხოლმე ვაზებსა და სარებს უდგამენ

(ი. გოგებ.). სხვის ვენახიდან ჩუმად სარების გამოტანა... მძიმე ცოდვად ადევს თინას კისერზე (ე. ვაბ.).

სარს ეხევა კუთხ. თავმომწონეობს, ბაქიაობს, ტრაბახობს, იკეხის. „სეფე მარუმიძის სიდედრია!.. აზნოუშვილი ვარო, სარს ეხევა და საცოდავი ორ დღეში ერთხელ თუ გიკეთებს ცხელ საჭმელს“ (დ. კლდ.).

სარით განგება სარის მიდგმა (ვაზისთვის). ახალნერგ იყენეს ნუთ-ლა ვენაწნი, ყოველთა სარითა განგებაჲ უნდა (გ. მთანმ.).

სარათა [სპარ.] ძე. სასახლე. იქეთ-აქეთ ყურედ დავინყე, რომ აღმოსავლეთისა და დასავლეთის ხელმწიფეების სარათები დამენახა (აკაკი).

სარასკარი [სპარ.-თურქ.] „მთავარსარადლი, შემდეგში კი - სამხედრო მინისტრი“ (ქეგლ). ლაშქარი სარასკარისა საქართველოსა მოადგა (დ. გურამ.).

სარბაზი სპარსელი ჯარისკაცი. მოედანზე სპარსელი სალდათები - სარბაზები ცეცხლმოკიდებული ლანდებივით დარბიან ანთებული რომაული სანთლებით (მ. ჯავახ.).

სარგადაყლაპულივით გაშეშებული, გაქვაებული, გახეცებული. ბიჭები არ ინძრეოდნენ, სარგადაყლაპულივით იდგნენ, შშითია და ძრწოლვით უშზერდნენ აღრენილ ნაგახს (ა. სულაქ.).

სარგებელი სესხად გაცემული ფულის გადასახადი, - პროცენტი. „ჩვენი ყმა, ...პური, - ფულის სარგებელია“ (გ. ერისთ.).

სარეველა ნათესაში ამოსული უსარგებლო ბალახი. ყოველდღე დადიოდა ბუკოლე ყანაში, მარგლავედა, ამორებდა სარეველა ბალახს (ნ. ნაკაშ.).

სარეველა ხის პატარა ნაჭერი, რომელიც საფეკავიან ხეიმირზე იყო ჩამობმული და ბოლოთი ნისქეილის ქვაზე ეთრეოდა (ქვის ტრიალის დროს სარეველა ხტოდა და საფეკავი ნელ-ნელა ცვიოდა დოლაბში). ნისქეილის დოლაბები ტრიალს რომ დიხწყებენ, ...სარეველა ...დამცინავად რიკინებს (დ. ნერედ. თარგმ.).

სარეკორდო რეკორდის დასამყარებელი. ენყობა სარეკორდო ასელა შხელდაზე (ა. ბულ.).

სარემაო რემის - ცხენის ჯოგის - გასამრავლებლად ხატისთვის შესაწირავი (ბატკანი). ხატის დროშების უღარუნი გაისმის, სარემაოდ მოყვანილ ბატკნების ბლავლი (კ. გამს.).

სარეცელი ი ძე. სანოლი, ტახტი. [გოჩამ შუაკაცები] დასხა უბრალო ფიცრის ტახტზე, რომელიც, ...სარეცელად პქონდა გაკეთებული (ა. ყაზბ.). მაკარის ჰრულოდა და სარეცელსა ზედა მიეძინა (გრ. ხანძთ.).

სართი რამის საფასურად დამატებით მიცემული ფული, ნივთი. „აი, ჩემს ხმალს მოგცემ, ...სართი სხვა იქნება“ (ვაჟა). [ხელმწიფემ] თავის ვეზირებს უბრძანა: „საყმო გარიგდეს მათიო: თავადთა ოცდაათი და აზნაურთათვის ათიო, თუ არ აღსრულდენ, კიდევ ათ-ათი მაზე სართიო“ (დ. გურამ.).

სართუმალი იხ. სასართუმალი. ტახტების თავზედ თითო ბაცანალი, ანუ როგორც ზოგან ეძახიან, სართუმალი სდგას ხარატი ნაკეთები (ილია).

სარკინოზები „იხმარებოდა არაბების აღსანიშნავად (ერთ-ერთი არაბული ტომის სახელწოდებიდან)“ (ქეგლ). [პაბო] ნაშობი იყო აბრამეანი, ძეთაგან ისმეილისთა, ტომისაგან სარკინოზთასა (პაბო). აშოტ კურაპალატს უტარებია სარკინოზების წინააღმდეგ ომებში ძელი ცხოველი (კ. გამს.). ამ ხილზე გაუვლიათ... სარკინოზების... ურდოებს (კ. გამს.).

სარკმელი ი ფანჯარა. ბნელსა სენაკას, სად იგი (= მუდებნო) მდგარა, პქონია მზის მხროვ ერთი სარკმელი (ილია). მივდექ სარკმელს, გადაიხიდე, არემაზე მესხვაფერა! (აკაკი). სიო, სარკმლით მონაქროლი, ველთა ზღაპარს მუუბნება (გ. ტაბ.).

სარკოფაგი [ბერძ.] ძველი და შუა საუკუნეების კუბო, ჩასასვენებელი. და ჩვენს წინ, როგორც მეორედ მოსვლა, აღსდგნენ არმაზის სარკოფაგები (ი. აბაშ.).

სარმა ჭიდაობის ერთ-ერთი ხერხი: მოპირდაპირესთვის ფეხზე ფეხის გამოკერა. [გიორგი მოჯამაგირეს] ეცა, ნაშოპრა სარმა, ...ნააბარბაცა (ილია). [ბიჭმა] ვილა ცას მოულოდნელად სარმა გამოსდო, ნააქცია (დ. შენგელ.).

სარო მარადმწვანე წინვიანი ხე, სწორი და წვრილი, სვეტივით აღმართული, - კვიპაროსი. „ქვალი“ დია ლამაზი იყო და ტანადარ (საროს პეკვანდა“ (საბა).

საროსკიპო სამეძვარ სახლი. „ყაშაშ ლუღის დუქანი გახსნა, დუქნის უკან ბნელი ოთახი აიშენა, ...ნამდვილი საროსკიპო მოაწყო“ (მ. ჯავახ.).

სარო-ტანად ი საროსავით მოხდენილი ტანადობისა, - ამოლტილი, ასვეტილი. [თამარი] სარო-ტანადი, ნაზად მრხეველი, თითონი ნარნარად ბროლის ნათალნი (გ. ორბ.).

სარტყელ-ი ქამარი. [მამამან გრიგოლ დე-დაკაცს] მისცა თვსთა წამლთა საბელი, რათა სარტყლად შეირტყას (გრ. ხანძთ).

სარფა მოგება, ხეირი. ვაჭარი უნდა სარფისა (დ. გურამ).

სარფიანად დიდი მოგებით, ხეირით, ხელსაყრელად, სარგებლიანად. [ნაბიმ] ბილეთები... სარფიანად დასალა (რ. ჭეიშ).

სარქალ-ი [სპარ.] უფროსი მწყემსი საზაფხულო საძოვარზე. „მიებარებოდი ჩემს სარქალს და ასეთს მეცხვარეობას გასწავლიდა, რომ უკეთესი აღარ იქნება“ (ა. ყაზბ.).

სარქლობა სარქლის საქმიანობა, უფროს მწყემსად ყოფნა. „რად ითხოვ, რომ სარქლობა ვუკისრო, როდესაც ბევრი ჩემზე გამოცდილი და ჩვეული მწყემსი არის?“ (ა. ყაზბ.).

სარქარი-ი [სპარ.] ზედამხედველი, მეთვალყურე, ხელმძღვანელი, მეთაური, უფროსი. [ვახტანგმა] აღსაშენებლად სრავანთა გაგზავნა ორი სარქარი (დ. გურამ).

სარქველ-ი 1. თიხის ჭურჭლის (ქვევრის, ქოთნის...) სახურავი. დაუღლარს მაჭარს სარქველი არ დაეხურება, ჭურჭელს გააზეთეს (ილია). რაზრაზებდნენ ადულებული ქოთნების სარქველები (კ. გამს.). 2. ძე. ქუდი, თავსაბურავი. [ეკლესიაში] ასვენია თავის სარქველი მოხსენებული წმიდისა (= წმინდა გიორგისა) (ნ. ლომ).

სარჩო საკვები, საზრდო. „ცხვარი დაეღუპე, – ეგ ერთად ერთი მამის სარჩო და საბადებელი“ (ილია). სად როგორ შოულობდა ეს კაცი (= ჯინჭარაძე) სარჩოს? (დ. კლდ.). ააშენა ღმერთმა ნადი, ...წლის სარჩო სიმინდი გადაარჩიეს (ნ. ლორთქ).

სარჩულ-ი მიზეზი, საფუძველი, ვითარება, გარემოება. დავითიც კი გაკვირვებულყო, მაგრამ ამის გაკვირვებას სხვა სარჩულიც ჰქონდა (ლ. ქიაჩ.).

სარნებ-ი ძე. ჯეჯილი; ყანა. ლუარძლი სარნებს აღმოცენებული (გრ. ხანძთ).

სარნმუნო სანდო, საიმედო. მამამან გრიგოლ სარნმუნო მოხუცებული დაადგინა მამასახლისად (გრ. ხანძთ).

სარნმუნოება 1. ძე. რწმენა, იმედი, მრწამსი. რომელნიცა სარნმუნოებით მოუქდებოან [ეკლესიას], ...ლხინებასა ღირს იქმნებიან (გ. მთაწმ.). 2. პატრივისცემა, ნდობა. [მეფეს] დიდი სარნმუნოება და სიყვარული ჰქონდა

მისა (= ეფთუმეს) მიმართ ღირსებისა მისისათვის (გ. მთაწმ.). რისთვის მომიკალ ყმანეილის ბრმა სარნმუნოება? (ნ. ბარათ).

სარწყულ-ი ძე. „წყლის ჭურჭელი“ (მ. ჭაბ.). სენაკთა მათთა (= მამათა) შინა იყო თითო სარწყული წყლისათვის (გრ. ხანძთ).

სასალუქო საზეიმო, სადღესასწაულო (ტანსაცემელი). [გურგენმა] სასალუქო შეიმოსა და გამოვიდა (საბა).

სასათულ-ი ძე. იხ. სასათუმალი. [შუშანიკ] სასათულსა ზედა თავი არა მიღვის, გარნა აღიზი ერთი დაიდვის სასათულად (შუშან.). სასათულთა უსხდნენ კათალიკოსს... მამაი სტეფანოზ, ...მიტროპოლიტი რაფდენი (კ. გამს.).

სასათუმალ-ი თავქვეშ დასადები, თავის მისადები (ბალიში, მუთაქა...). ძილს სასათუმალი არ უნდა, შიმშილს – შეჭამანდი (ანდაზა).

სასათუნალ-ი ძე. თავის დასადები მხარე სანოლისა. [წმიდამან შუშანიკ] სასათულსა ზედა თავი არა მიღვის, გარნა აღიზი ერთი დაიდვის სასათუნალ (შუშან.). [შუშანიკს] სასათული ერთი ხაღუნისა უცნ სასათულთი კერძი (შუშან.).

სასიმიწე იხ. ძარი (მნიშვ. 2.). [ხულას] ზედ ჰქონდა მოდგმული... სასიმიწე (ილია). [სასახლეს] ერტყა: ბელლები, საძმლები, სასიმიწეები (აკაკი). ბოსტანს უკან მსხვილ მამალლო ბოძებზე სასიმიწე იდგა (ლ. ქიაჩ.).

სასირე (ბადე) ფრინველის დასაჭერი ბადე, – ჩიტბადე. [ფარსმანს] შავეთის უღრანი ტყეები აგონდება, ...სასირე ბადეები (კ. გამს.). [გოორგი და გიორგილი] იმ ხილნარში აგებდნენ კაკანათებსა და სასირე ბადეებს (კ. გამს.).

სასმენელ-ი ძე. ყური. მომპყრებით საჩინონი ეგე სასმენელნი თქუენნი (ჰაბო).

სასმურ-ი ღვინის დასალევი ჭურჭელი, – სასმისი. ჩვენ აღტაცებით დაცქერით განძებს, ...საოცარ თვლებით ნაჭედ სასმურებს (ი. აბაშ.).

სასო იმედი, რწმენა, მრწამსი. სასომან ჩუენმან წმიდამან ღმრთისმშობელმან მოიქცენა ნილხუდობა მისი (ნიწო). „შენ იყო მწყემსი კეთილი მრავალთა პირმეტყუელთა საცხოვართა ქრისტჳსთა და სულისა ჩემისა საუკუნოდ გურგენი და სასო“ (გრ. ხანძთ.). მათ (= მამებმა) დაიფარეს, სისხლით დაიცვეს სისხლმემოსილი მამული თვისი, და სასო ღვთისა, მცველი ერისა, ენა, საყდარი, სარნმუნოება (გ. ორბ.).

სასოება 1. იმედით ყოფნა, – იმედია-ნობა, – რწმენა. და ყოვლად მხსნელმა სასოებაში მომცა ნუგეში მაცხოვრებელი (ილია). სასოებამ ფრთა გაშალა, გულსა მკრა და ამიძვერა (აკაკი). ლოცვათა შენთა მიმართ არს სასოება ჩუენი (გრ. ხანძთ). 2. ღვთის რწმენა, სარწმუნოება. ნუთუ იძლია [ბერი? არა და არა] მის სასოება არ დაუძღურდეს! (ილია).

სასოებას წარინიარავ ძე. იმედს გადაინყვეტს, იმედს დაკარგავს. „სასოება წარვიწინე ცხოვრებისა მისისა“ (გ. შთანშ).

სასოების წაკვეთა იმედის დაკარგვა, უიმედოდ ყოფნა. და ამისათვის არ გვმართებს წაკვეთა სასოებისა (აკაკი).

სასოებით დიდი რწმენით, იმედით, დაჯერებით. [ათონზე] მეუდაბნოედ მიდიან საქრისტიანო ყოველ მხრით და იქ ირწენენ სავანეს სასოებით და ცრემლის ღვრით (აკაკი). [გ. ორბელიანი] იყო მოძღვარი ჩვენი და ჩვენ – სასოებით მისი მსმენელნი (ილია).

სასომიხილი-ი სასონარკვეთილი, იმედდაკარგული. უგზოდ, უგროზოდ წამოველ შენით, სასომიხილი და ჭირმრავალი (დ. წერედ. თარგმ.).

სასროლი ბადე დიდი სათევზაო ბადე, რომელიც გასროლით იშლება და მდინარის კალაპოტს ეფინება. ზედა სართულის აივანზე მოსჩანს კედელზე ჩამოკიდებული სასროლი ბადე (ნ. ლორთქ.).

სასტიკ-ი საშინელი, შემზარავი. იქმნეს ქუბილნი სასტიკნი (ნინო).

სასუმად-ი დასალევი რამ, სასმელი. [მონაფეთა] სხუა ნუგეშინის-საცემელი ჭორცთაი არა აქუნდა საჭამადისა და სასუმადისა ყოველადვე (გრ. ხანძთ).

სასუმელი-ი ძე. სასმელი. [ბასილი] ტრაპეზისაგან კიდევ საზრდელსა არარას მიიღებდა, არცა ჭამდესა, არცა სასუმელსა (გრ. ხანძთ).

სასუტელა კუთხ. მრავალწლიანი ბალახი, აქვს დატოტვილი მაღალი ღერო, მტვენებად შეკრული წვრილი ლურჯი ყვავილები, იხმარება მედიცინაში, – ფუტკარა. სასუტელაც ამოწნდა, ...უკრავს თავს დედამინას, მზის სინათლეს (ვაჟა).

სასუფეველი-ი უცოდველ მიცვალებულთა სულების სამყოფელი ზეცაში, სამოთხე. [მონაფენი] ახარებდეს სახარე-

ბასა სასუფეველისასა (ნინო). მხოლოდ მათ (= მშვენიერ სულთა) შორის არის გრძნობა, ესთ სანუკველი, რომ მის უტკბილეს არც თუ არის სასუფეველი (ნ. ბარათი). მხოლოდ ფერად-ფერადი სიზმრები, თითქო სასუფეველში ვიყო, ისე დამტრიალებს თავსაო (აკაკი).

სასყიდელ-ი ძე. საფასური, საზღაური, გასამრჯელო. დედოფალმან [ნინოს] ფრიადი სასყიდელი... მიართუა (ნინო).

სასწრაფო ვაზნების ჩასანყობი ჩანთა. მნახავდით ბუდით ჩამოკიდებულს... თოფს, ...დამბაჩას, სასწრაფოს და საპირისნამლეს (ილია). [ბიჭი] სასწრაფოს წკრილით გამოეკიდა დედაჩემს უკან (ვაჟა). სასწრაფო და საპირისნამლე, ორკენვე მხარ-ილივ გადაკიდებული, ამტკიცებდნენ, რომ [მითული] მეომარი უნდა ყოფილიყო (ა. ყაზბ.).

სასხლავ-ი ვაზისთვის (ხისთვის...) ზედმეტი ყლორტების წასაჭრელი იარაღი. [კესო] რაც უნდა ადრე გამოსულიყო ბაღში, გიორგი ან თოხით ხელში, ან ბარით, ან სასხლავით იქ დახედებოდა ხოლმე (ილია). მოხუცი მამა სასხლავით ხელში დადის ვენახში (გ. ტაბ.). [მაფროზიანებს] ხელში სასხლავი ეჭირათ, ზოგს ბარი მიჰქონდა (ქ. გამს.).

სასხური-ი ხისახელურიანი პატარა ფუნჯი, მრეველისთვის აიაზმის მისაფრქვევად, – სასხურებელი. [გლეხებს] უკან მოჰყვებოდა... მღვდელი სასხურით მარჯვენა ხელში და ჯვრით მარცხენაში (დ. კლდ.).

სატალი-ი ძე. „დიდი ჩირქოვანი მუნუქი“ (მ. ჭაბ.). ბოროტი მჯდომი ქედსა მისსა (= კარაულისასა) გამოაჯდა, რომელსა კურთხეულს უწოდებდნენ, ხოლო ძუელად პრქან სატალი (გრ. ხანძთ).

სატალახო ყოველდღიურად სახმარი (ცხენი...). ფარსმანი წარამარა დღეს უშენდა აფხაზურ სატალახო ცხენს (ქ. გამს.).

სატანა [ძე. ებრ.] ჯოჯოხეთის გამგებელი, მაენე სული, – თემშაკი. ვინც მძის სისხლი გამოიცხოს, ან თვით მძსა გამოაცხოს, მისი სული სატანაშია, თუ არ კუპრში, რაში გარცხოს? (დ. გურამ). ხელი ავიღოთ სატანის ძებნაზე, პორჯვარი გადავინეროთ (ქ. გამს.). „ჩემ მაკონეს სატანაც ვერას დასტყუებს“ (გ. ერისთ.).

სატევარ-ი ბრტყელი, წვეტიანი, ორპირი ბასრი იარაღი, – ხანჯალი. უხმარ სატევარს ფანგი დაედვის (ილია). [კოსტას მძის] ხელში გაიპოიალა სატევარმა (დ. კლდ.). მარჯვენაში სატევარი შერჩენოდა მოხუცს

(*კ. გამს.*). [მარშანს] ორივე ხელი სატევარის ტარზე შემოეჭოდ (*ლ. ქიარ.*).

სატერფულ-ი ბარის ტარზე გვერდიდან მიმაგრებული რკინის რკალი ფეხის დასაჭერად. [უფროსი ძმა] სატერფულს... თავგამეტებით სცემდა ფეხს (*ნ. შატ.*).

სატეხ-ი ბრტყელპირიანი რკინის სოლი ხის, ქვის საჭრელად, – საჭრეთელი. [სულკალმახი] მივიდა კლდის ძირში და დაუნყო სატეხებს კლდეზე მიჭედვა (*ზღაპ.*). წვალობდა მეჭურჭრთმე, უმარჯვოდ ხმარობდა სატეხს (*კ. გამს.*).

სატივე მდინარის პირი, სადაც ტივს კრავენ, აგებენ; ტივის მისაყენებელი, გამოსატანი ადგილი. სატივეზე ტივი შეუკარ, ტივი არი ნაძვის ხისა (*ხალხ.*).

სატირე ხელოვნ. სატირალი. კაცთ უბედობა, თუმცა სატირე, გარნა რად განსაკვირე (*ა. ჭავჭა.*).

სატირელ-ი მიცვალებულის დარჩენილი ნივთები (ტანსაცმელი, იარაღი...). [დედაკაცებს] სატირელი გამოჰქონდათ ეზოში, ...ყველა მოტირალი... ტიროდა ბათურს (*ვაჟა.*).

სატკობ ხელოვნ. სასიამოვნო, დამატკობელი. გაზაფხულისა ველითა, ტყე შემოსილი სიმწვანით, მთებისა კალთებს შეამკობს სატკობ სუნნელთა მოფენით (*გ. ორბ.*).

საუბარკეთილ-ი ძე. სასიამოვნო მოსაუბრე, ენაწყლიანი, ტკბილმოუბარი. [მეფეს] ჰყვა ვაზირი ბრძენი და საუბარკეთილი (*საბა.*).

საუკუნე უკვდავი, მარადიული. და ან ნულარა ურჩ იქმნები, არამედ მორჩილ იქმენ ბრძანებასა ქრისტესა და ჰმონე მას მღდლობითა, რომელმან ივნო ჩუენთვის მღდელმან მან საუკუნემან და ჩუენ ყოველნი გუაცხოვნა“ (*გრ. ხანდთ.*).

საუკუნო განსასვენნი ალაგი მიცვალებულთა სულელების სამყოფელი, – საიქიო. მე ჩემს ბარგსა როგორმე იქ მოვიხსნი, ...საუკუნოს განსასვენსა ალაგსა (*გ. ორბ.*).

საულვამე სახის ნაწილი ზედა ტუჩსა და ცხვირს შორის (ტუჩიდან ცხვირამდე), სადაც ულვამი ამოდის. [დაფინოს] საულვამეზე მოშავო ფიფქი ებნია (*ლ. ქიარ.*).

საუმარულე უმარულის (უმარილის) შესანახი ჭურჭელი. [ბუმსტ] ვინმე ქალს... ვარქებდი ხოლმე საუმარულედ (*აკაკი.*).

საუნჯე დიდი ქონება, ძვირფასეულობა, განძი, სიმდიდრე. ბრძენი სადაც არს, დარჩების, საუნჯე თან ექნებისა (*დ. გურამ.*). [ზოგადნივე] შეჰკერებენ საუნჯეს მდბაალთ ჩაგვრით, მტაცებლობით და ხვეჭით (*ა. ჭავჭა.*) || *ფიგურ.* თითქო თვით მადლსა შენებინასა თვისი საუნჯე აქ დაჰბნეია (*ილია.*).

საუპატიო ძე. გადასახადი, ხარკი, ბეგარა სასჯელად. [ბერძენი] საუპატიოს ართმევენდენ მათზე ცუდმზრახველ მტერებსა (*აკაკი.*).

საურავ-ი ძე. საზრუნავი, საფიქრალი, მოსაგვარებელი (საქმე). [მთანმიდელთა] უფროსნი საურავნი მის ნეტარისა მიერ იურებოდეს (*გ. მთანმ.*). [ეთემეს] უფროსნი ნიგნნი ღამით სანთლითა უთარგმნიან... ფრიადისა უცალოებისაგან და საურავთა (*გ. მთანმ.*). „ხოლო მე თანა მაც, დედაო, ბრძანებისა შენისა სმენაჲ და ზრუნეჲა ყოველთა ამათ შენთა საურავთა“ (*გრ. ხანდთ.*).

საურმე აქ: ურმის თვლით გაჭრილი ზოლი გზაზე, ურმის ნაკვალევი. საურმეში ჩარჩენილი ტალახი ღამაზად იქნება გაკვეთილი... ოთხთვალების მიერ (*რ. ინან.*).

საუფლისწულო წილხვედრი (იგულისხმება საქართველო, რომელიც გადმოცემით ქრისტიანობის საქადაგებლად წილად ხვდა ღვთისმშობელს). ეს პატარა კახეთიც ხომ ნაწილია იმ დიდი საქართველოსი, რომელიც წილად ხვდა ღვთისმშობელს და დედა ღვთისა განა ხელს აიღებს თავის საუფლისწულოზე? (*აკაკი.*).

საუფლო დღე ქრისტიანული დღესასწაული (შობა, აღდგომა...). საუფლო დღეებში, მაგალითად, შობის, აღდგომის და სხვა ამგვარი დღესასწაულების წინა დღეს ძროხას... დაკლავდნენ (*აკაკი.*) საუფლო დღეს ძია ესტატე უსტუმროდ არ დადგებოდა (*ვაჟა.*).

საუხუცესოდ ძე. უხუცესობისთვის, საუფროსოდ, ხელმძღვანელად. [მამამან გრაგოლ] უბრძანა შემოკრება ძმათა ყოველთა... და გამოიჩინა მათ შორის ძმანი ათსამშეჭნი ხანძითათვის საუხუცესოდ და სხუანი ყოველნი სწორად განყვნა სამად გუნდად (*გრ. ხანდთ.*).

საფარეშო ფარეშების, მოსამსახურეების სამყოფი ოთახი. [სახახლეს] ირგელიც... სხვადასხვა შენობა ერტყა: სამოახლო, საფარეშო, სახაბაზო, სამზარეულო... (*აკაკი.*) არ მახსოვს, ისე შეესულიყავი ან საფარეშოში

და ან სამოახლოში, რომ ათასი რამ უცნაური... არ ეთქვათ (აკაკი).

საფარსაგო ძე. სიკეთის მომტანი, გამოსადეგი, სასარგებლო. პირს-ფერობა, უკან ძრახვა არა თქმულა საფარსაგო (დ. გურამ).

საფარცხავი-ი მსხვილი წნელისაგან დანული ლასტი ნახნავის გასაფხვიერებლად და თესლისთვის მიწის მისაყრელად, – ფარცხი. ერთი კაცი ცერცვა საფარცხავი ფეხზე ება და თან ფარცხავიდა (საბა).

საფასე ძე. იხ. საუნჯე. [თორნიკ] კუალად მთანმიდასე მოიქცა ურიცხვთა საფასითა და განძითა (გ. მთაწმ). „ფრიადი დაგუაქლდა საფასეთა ჩუენთაგანი“ (გრ. ხანძთ).

საფაფური-ი ჭრილი სახლის სახურავში სარკმლისა და საკვამლის ნაცვლად (დანიშნულებით). თვალნი მიდგია ისლით გადახურული ხის სახლი... უფაფურ-უსარკმლო, მხოლოდ ორი საკვამლურით, ანუ საფაფურით, საიდანაც კვამლი გადიოდა და სამაგიეროდ სინათლე შემოდოდა (აკაკი).

საფერი-ი ღირსებებით თანაანსორი, თანატოლი, – შესაფერი. „დამეხსენ, აბესალომო, არა ვარ მენი საფერი“ (ზლაჟ).

საფერავი-ი ვაზის ჯიში, აქვს შავი ფერის მტევანი, დგება შავი ღვინო. მაყვალსავით შავად შეკუნწული საფერავის ვაზები იწვედნენ პატრონებს დასაკურფად (ილია).

საფერხე კუთხ. სანოლის მხარე მწოლიარეს ფეხებისაკენ. დაღამებისას მოუთმენლად ველოდი, როდის მეტყოდა დედაჩემი, „დამინეჭი... საფერხეში“ (კ. ლორთქ).

საფეხნო კუთხ. მამაკაცების თავშესაყრელი ადგილი. დღისით საფეხნოში ჯღანს ბარდავენ და მუშს გრეხენ მამაკაცები (კ. გამს).

საფირონი-ი [ბერძნ.] „ლურჯი ან იისფერი ძვირფასი ქვა; ლურჯი იაგუნდი“ (ქეგლ). [ვარდისაზარი] აჩვენებდა... ვერცხლის ლუსკუმბან ჯვრებს, ...საფირონებით მოოჭვილთ (კ. გამს.). || პოეტ. ამ საფირონის ცის ქვეშ დაგებულა ფოთლების ფარჩა (კ. გამს.).

საფიცარი-ი ძე. პირობის ხელწერილი. „ხელთწერილი მომეც ფიცისა, ვირემ ჩემი სიტყვა არ მოსმინო, სხვათა ენით არ მომაკდინო...“ ნაილო ლეონ საფიცარი (საბა). „აჰა, საფიცარი შენი, ამ დღისათვის ვამოგართვი, ...ვერ მომკლავ უსამართლოდ!“ (საბა).

საფიხვნო კუთხ. იგივეა, რაც საფეხნო. ალუდა ქეთელაური კაცია დავლათანი, საფიხვნოს თავში დაჯდების, სიტყვა მუდის გზიანი (ვაჟა).

საფოთლ-ი ხშირფოთლიანი ტყიანი ადგილი. ვით თხასა ცხვარი, მივენდევ უპიროს, მოლალატესა, ...მითხრა, თუ: „აგერ საფოთლი, კარგია, ვინც იქ გახტესა“ (დ. გურამ).

საფრესკე ფრესკისთვის გამზადებული, ფრესკისთვის დანიშნული. [არსაკიძე] საფრესკე ნახაზებს ამზადებდა (კ. გამს.).

საფრთხოებელა ჯვარედინად შეკრული ორი ჯოხი, ადამიანივით „ჩაცმული“, დგამდნენ ბაღში (ვენახში) ჩიტების დასაფრთხოებად. ბოსტნის კუთხეში... საფრთხოებელას წაანყდნენ (მ. ჯავახ).

საფრთხე ძე. მახე. გზასა, რომელსა ხვილოდე, წინ დაიხედეო, ფათერაკიანს საფრთხესა არცად ჩავარდეო (დ. გურამ).

საფურჩნელად გასაფურჩნად, (ვაზის) ნორჩი, ახალამოხეთქილი ზედმეტი ყლორტების გასაცვლელად. ვით ახალმორჩი ვაზის ხელს მიყვეს საფურჩნელად, ეგრეთ ახალი მოზარდი ყრმა ოსტატს – გასანვრთნელადა (დ. გურამ).

საფუძველი დასხნა ძე. საძირკველი ჩაყარა. [ნეტართა მამათა] აკურთხნეს ადგილნი წმიდათა ეკლესიათანი და დასხნეს საფუძველნი (გრ. ხანძთ).

საფუხარი-ი კუთხ. ხელთათმანი (სათბილობელი ან საბრძოლო ჯაჭვისა), – საბუხარი. ნეტავ რად უნდა კარგს ყმასა სამკლავე, საფუხარია? (ვაჟა). „მარჯვენა ხელზე საფუხარი გქონდა გაკეთებული, თეთრი შევარდენი გიჯდა“ (ნ. ლორთქ).

საფქვავე-ი რაც უნდა დაფქვან, – ხორბალი, სიმინდი. „[ჯაყო მარგოს] ზურგზე საფქვავესაც აჰკიდებს ხოლმე და წისქვილში ჰგზავნის“ (მ. ჯავახ).

საფშვენ-ი სიმინდის საფხვენელი მოწყობილობა – გოდორი და მსხვილთავიანი ჯოხი, – საცხენელი. კუთხეში სომინდის საფშვენია (ნ. ტაბ.).

საფხუნ-ი პირის მოსაკრავი, მოსანაოჭებელი რამისა. „თურე მოტყევაში შვარდენს[ა] ქუდის საფხუნს ვერ მოუფუნე და ძლიერ გამეჩქივა: გაგდებამი თავი მომწყვიტა“ (საბა).

საქალამნე ქალამნის ამოსასხმელი ტყავი საქონლისა, ღორისა. [ოთარანთ ქერივმა] ერთი შოლტი საქალამნე ღორის ტყავი გამოართვა და [მთხოვარას]... მიახალა თავში (ილია).

საქალებო ეკლესიაზე მიშენებული ქალების სადგომი. სახლის წინ კარის ეკლესია იყო აგებული, უკან საქალებოთი (აკაკი). [ხუცესი] მიჰყვა დიაცების ერთ ჯგუფს, საქალებოდან გამოსულს იმ ნუთში (კ. გამს.).

საქარი-ი კუთხ. ქარისაგან დასაცავად მწკრივად დარგული ხეები, ბუჩქები, - ქარსაცავი, ქარსაფარი. „მეზობელმა თავის მხრივ საქარი გაჩეხა ადგილის გასაფართოებლად, შესამატად, საქარი ეკლიანი იყო“ (დ. კლდ.).

საქვრივო ქვრივის წილი ოჯახიდან, საერთო ქონებიდან. „ამ დედინაცვლსაც თავისი წილი საქვრივო გამოსაყოფი შეექმნა“ (დ. კლდ.). „მე ვაყურებიან იმათ თავიანთ სვირს, საქვრივოს რომ გადავაშლეჭებ“ (დ. კლდ.).

საქმარი-ი ძვ. საქმე, სამუშაო, საკეთებელი. [მესაპყრობელემ] შეუშვა აქიმი და გარეგან კარი დაკლიტა და საქმარზედ წავიდა (საბა). იყო ერთი მოცილილი, უსაქმო კაცი, არას ნიეთისაგან საქმარი არა იცოდა რა (საბა).

საქმენი მორჩილებისანი ძვ. ყოველგვარი უბრალო საქმე, მძიმე სამუშაო. [ნეტარი იოვანე] ყოველთავე საქმეთა მორჩილებისათა სიმდაბლით და უდრტყნველად იქმობა (გ. მთანძ.).

საქცევი გზისა გზის ასაქცევი, გზაჯვარედინი. გვირაბების ყვლებთან და გზის საქცევებთან [ჯინჭველებს] გზირები უყენიათ, უთვალთვალევენ მსტოვრები: ვინ მოდის, მტერი თუ მოყვარე (კ. გამს.).

საქციელი ნაუხდება განბილდება, უხერხულად იგრძნობს თავს, შერცხვება. პანტუს გაუხარდა, ბიჭებს რომ საქციელი ნაუხდათ, „მთლად ღეთისგან გავარდნილები არ ყოფილანო“, - გაიფიქრა (ნ. ნულ.).

საქციელნამხდარი-ი უხერხულ მდგომარეობაში ჩავარდნილი, განბილებული, შერცხვნილი. „თუ არაფერი დაგიკარგავთ, რამ გადმოგაცივინათ ამ შუალამზე ჩონხატაურიში?“ - იკითხა მოულოდნელობისაგან საქციელნამხდარმა კიკიტამ (ნ. დუმბ.).

სალალო ძვ. მინის ნაკვეთი, რომელიც გლეხს მიცემული ჰქონდა ღალის,

მოყვანილი ჭირნახულის ნაწილის გადახდის პირობით. [ვარანელებს] სახნავსათესი მინაც ნაკლებად აქვთ და ისიც საღალაო (ი. გოგებ.).

სალამოჟამდებ-ა კუთხ. საღამო დგება, საღამოვდება. საღამოჟამდებოდა, სასიძო თავის მყერიონით უკვე კი ხნის მოსული იყო (დ. კლდ.).

სალარი-ი შუბლზე თეთრნიშნინი ცხენი (ხბო). ეთერს აქ მობრძანებისთვის ცხენი უბოძეთ სალარი (ხალხ.). ვენახის პირებზე დაებათ სალარი ბოჩოლა (ნ. ნულ.).

სალერლეი აეშლება დიდი სურვილი გაუჩნდება რამისა, ძალიან მოუნდება რამე. [ლუარსაბს] სულ ის კალმით ნახატი ქალი აგონდებოდა და ორასთუმნინი პარკი, სალერლეი მეტად აეშალა, სურვილებმა მეტად ააღულა (ილია).

სალერლეი აქვს აშლილი ძალიან უნდა, სურს, სწადია რამე. ყველაზე უფრო მეტად ჰქონდა სალერლეი აშლილი თმისალმაკოს (აკაკი).

სალეთო წერილი ბიბლია. [დიაკვანი] წირვა-ლოცვაზე სალეთო წერილს უღიმამოდ, ლულულთ ჩაიკითხავდა (გ. ლეონ.).

სალმრთოს გამართავს ღეთის სახელზე საკლავს დაკლავს, სუფრას გაშლის. მწყემსები შეყრილიყვნენ და სალმრთო გაემართათ, ...საკლავები მოხარმულიყო (ა. ყაზბ.).

სალმრთონი წიგნი სალმრთო წერილი, საეკლესიო წიგნები. [მამამან გრიგოლ] სალმრთონი წიგნი ზეპირით მოიწერათნა (გრ. ხანძო.).

სალუან-ი ძვ. საზრდო, სანოვანე, საქმელ-სასმელი. „სალუანი სულიერთა შვილთა შენთა უზრუნველ იყოს შენგან“ (გრ. ხანძო.).

სალძირამდე თავიდან ბოლომდე, მთლიანად, ერთიანად, ძირიდანამდე. [მხოუცს] ეცვა შვი... ხალათი, ...წერილი ღილებით სალძირამდე შეკრული (რ. ინან.).

საყანე მინა, რომელსაც ამუშავებენ მოსავლის მოსაყვანად. „ჩენი საყანეები მათის (= წინაპართა) ძვლებითა და ხორციით არიან დაპოხიერებული“ (აკაკი). განმინდა ბუკოლემ საყანე, მოთოხნა, დათესა ხორბალი (ნ. ნაკაშ.). დედობილ-მამობილმა... შვილობილს ცოლის მოყვანაზე თავს გადააუღეს ოთხ ქცევამდე მინა, სამოსახლო და საყანე (დ. კლდ.).

საყვარელი-ი 1. „ცხენის აღვირის თასმა, ყბაში ამოსადები“ (ქეგლ). ცხენს ევლარც საყვარელი აკავებს, ველარც სამკერდე (კ. გამს.). 2. ქალის სამკაული, მძივი ყბის ქვეშ, ყურებს შორის ჩამოსაკიდდი. აღმასის ქუდი ეხურა ერისთავის ქალს, კვერნის ქათიბი ზედ ეცვა, მარგალიტის საყბურებით (კ. გამს.).

საყვარელი-ი საერთო სამლოცველო, - ეკლესია. საწყალი კიკოლა საყვარლის კარებს აღარა შორდებოდა, უნებდა ხატებს სანთელს (ნ. ლომ.). ვინ წარმოიდგენდა, რომ ქრისტიანულ საყვარლში კანკელის ძირას შეიძლებოდა ოდესმე გდებულყო თანაჭრილი მამალი და ცხენის თავ-ფეხი (გ. რჩეულ.).

საყვარელი ძალის კისერზე შესაბამელი თასმა. „ვეყო, ჯერანამ საყვარელი რა უყო? ეგრეულძალი აკი არ დაიყენებს!“ (გ. ერისთ.).

საყოფელი-ი ძე. სამყოფი, საცხოვრებელი (ადგილი). [ნინო] წარვიდა საყოფელად თესად (ნინო).

საყოფელი-ი კუთხ. საყვარელი. [მეურმეებს] საყოფელის საქონლისთვის თავი რისთვის დაეწებებინათ, კაცი ძნელად მოიფიქრებდა (ა. ყაზბ.).

საყვარელი-ი ძე. სადგომი, სამყოფი, საცხოვრებელი, ბინა. მამამან გრიგოლ პირველად აღაშენა ძელისა ეკლესია და შემდგომად საყვარელი თესი (გრ. ხანძთ.). ოდესმე იყო ნტარი გრიგოლ თესსა მას საყვარელსა სენაკსა (გრ. ხანძთ.).

საშვებლად ფიზიკური თუ სულიერი ტკივილების შესამსუბუქებლად, შვების მისაცემად; გასართობად, მოსალხენად (იხ. საშუებელი). აბა, მოვარეც ნელიად შუქსა, ვითა ნუგეშსა, მოგვფენს საშვებლად (გ. ორბ.).

საშრობი ბადე ძე. გრძელი ბადე (საბა). მდინარის მოსახვევში... საშრობად იყო ჩადგმული საშრობი ბადე (კ. ლორთქ.).

საშუებელი-ი ძე. შეღავათის, შვების მიცემი; გასართობი, მოსალხენი; საზრდო (იხ. საშვებლად). „[მონაზონთა] მოპირდეს საშუებელთა საწუთროსათა... და აღირჩიეს ღმრთისათვის მწუხარება ადგილთა გლოვისათა (გრ. ხანძთ.). [მონაზონი] კინითა მით საშუებელთა ფრად იშუებდეს (გრ. ხანძთ.).

საშულლოდ კუთხ. სამტროდ, მტერთან საბრძოლველად. ნადირობა საშულლოთ

ვარჯიშობააო, ხოლო შულლობა - საომარი ვარჯიში (კ. გამს.).

საშველი-ი ძე. განხილვის, ბჭობის, მსჯელობის საგანი (იხ. სჯის, შჯის). „ნუ თულ-ხუმით შჯით, არამედ საშველი სამართალი საჯეთო“ (გრ. ხანძთ.).

საჩალე ჩალის შესანახი ფარდული, ჩალით დაფარული ადგილი, - ჩალიანი. „ღველუ არ გვინახავს, კერაი, საჩალეს მოვიზარდენით“ (ხალხ.).

საჩერნე კუთხ. წვივის საფარი ლითონისა, უკან თასმებით შესაკრავი, იკეთებდნენ ბრძოლის დროს (იხ. სამკლავე-საჩერნე).

საჩერელი-ი მატყლის დასაჩენი ხელსაწყო: ხისფეხიანი დასადგმელი, თავზე ჩამწკრივებული მახათებით - კბილებით. „შენ უნდა საჩერელს უჯდე“ (ვაჟა). ორჯელ-სამჯელ საჩერლის ჩხირები მეჩხელიტა (აკაკი). სადგელოლო: მატყვა და თითისტარი, ...ლარი და საჩერელი (ნ. ლორთქ.).

საჩეხ-ი, საჩეხე კუთხ. საქონლის საზაფხულო სადგომი, ძელებით ან წნელით შემოზღუდული, გადაუხურავი, - ბაკი. ერთხელ კამერები დარჩენილიყვნენ ღამე საჩეხს გარეთ და ბატონმა გვიბრძანა, რომ შეგვერეკა საჩეხში (აკაკი). რცხილის წნელით არის შემოლობილი... საჩეხე, შიგ ცხერები ბლავიან (რ. ინან.).

საჩინო ძე. 1. გამოჩენილი, თვალსაჩინო, დიდებული. იოვანე იყო... წარჩინებული და საჩინო მთავართა შორის დავით კურაპალატისათა (გ. მთაწმ.). [მამამან გრიგოლ] განიზრახა წარსულა... ყოველთა საჩინოთა საბერძნეთისა წმიდათა ადგილთა მოხილვად (გრ. ხანძთ.). ვაი, რა კარგი საჩინო რა ავად მიგიჩინესო (დ. გურამ.). 2. თვალით დასანახი, დაუფარავი. მომიყრებით საჩინონი ეგე სასმენელნი თქუენნი (ჰაბო). ირემი გამოვიდა საჩინოსა მათსა (გრ. ხანძთ.). ესრტო შენთეს აღძრეს ლუანლთა ღელვა უჩინო და საჩინო (გრ. ხანძთ.).

საჩიხე იხ. საჩეხი. [კონსტანტინე] საჩიხეში შერეკავდა ბატონებს (კ. გამს.). საჩიხე გავცდი თუ არა, ყოჩს ჩამოვეხსენი (გრ. ნერეთ. თარგმ.).

საჩითირო უხერხული. ამ აუხსნელ, საჩითირო ვითარებას ორივე თვალს ვუხუჭავთ (ო. იოს.).

საჩქევი-ი კუთხ. ჩანჩქერი. მხედრის კივით გამხსნევებული ცხენი გადაეშვა საჩქე-

ფეზე (აკაკი). || ფიგურ. [ბაქრაძე] მიჰყვა სიყვარულის მდინარეს, გადაჰყვა საჩქეფს და შეტოვა მორევში (აკაკი).

საც, საცა სადაც. საც დამილამდეს, იქ გამითენდეს (ნ. ბარათ.). ხელმწიფე ხარ თვითმპყრობელი, ტახტი მზა გაქვს, ჰგიებ საცა (ა. ჭავჭავ.). საცა ბლარტებსავეთ გარს ვეხვიენით დედ-მამას (ილია).

საცალმოგვო კუთხ. ცალმხრივი, დაუსაბუთებელი, უსაფუძვლო. მაგვარი ახსნა საცალმოგვოა და შემაცდენი (აკაკი).

საცალო „დიდი ტომარა“ (ქეგლ). [გიორგი] ამხტარა ურემზედ, საცალოები ნაუნე-ნამოუნეია“ (ილია).

საცალფეხო ვინრო გზა ფეხით მოსიარულეთათვის, – ბილიკი. [ფაცხას] გზა მოიღვის საცალფეხო, მიხვეული, მოხვეული (აკაკი).

საცერ-ი რკალზე გადაკრული ძუის ან მავთულის წმინდა ბადე ფქვილის, ბურღულეულის გასაცრელად, სანურავად. [გოგომ] გადმოყარა საცერზე ფქვილი... და... დაუნყო საცრის გვერდებს პარტყა-პურტყი (დ. კლდე.).

საცერივით თვალეები დიდი, ფართო თვალეები. [ამირანს] საცერივით თვალეები ჰქონდა (ზღაპ.).

საცერე ძე. ცერზე წამოსაცემელი ლითონის რგოლი მშვილდის ლარის მოსაჭიმად და ისრის გასატყორცნად. [ორბელიძემ და აფრანიკემ] მოლუნეს მშვილდი, მოსდეს საცერე და ერთმანეთსა სტყორცნეს ისარი (აკაკი).

საცეცხურ-ი ძე. წვრილ ჯაჭვებზე დაკიდული ლითონის ფიალა, რომელშიც მღვდელმსახურები საკმეველს ანთებდნენ, – საცეცხლური. „დეკანოზობასა ჩემსა და მატონის მღვდლობასა საცეცხურნი მან ჳელისა ჩემისაგან არა ოდეს მომიხუნაო“ (გრ. ხანძთ.). „[მატოს] ჳელთა აქუნდეს ოქროსა საცეცხურნი“ (გრ. ხანძთ.).

საცეხვაე-ი სიმინდის, ლომის მარცვლის გასაყრევიებელი, გასაცეხვი მონყობილობა. საცეხვაის დარი დათვოულები გაემართათ ამ რუზე (კ. გამს.).

საცვალი-ი ტანისამოსის შიგნით შიშველ ტანზე ჩასაცემელი თეთრეული. „ჯაყო, საცვალი გამოიცვალე, ყურები გამოიჩიჩქნე! წერი გაიპარსე“ (მ. ჯავახ.).

საცვეთ-ი შარვლის ტოტის ზევიდან ნევიზე ჩასაცემელი ტყავისა ან შალი-სა, – სანეივე, პაიჭი. [გიორგის] საცვეთე-ბი, ჭრელი წინდები და... ქალამანი რომ გენახათ, ...დაიჯერებდით, რომ ჩვენებურ გლების ფეხსაცმელსაც თავისი... სილაბაზე აქვს (ილია). ჭრედი შვილს ჩაულაგა... ორი წყვილი... ჭრელი წინდა, ...ყაითებთი მორთული საცვეთები (ილია).

საცმუტურებელ-ი კუთხ. სადიდგულო, გასაბღენძი. ასევე მარუშიძის სიდღერია, ...მას კი აქვს საცმუტურებელი საქმე“ (დ. კლდე.).

საცნაურ-ი ძე. 1. თვალთ დასანახი, აღსაქმელი, ხილული. ჭრის საცნაურის მზისაცა სწორედ გამართვა თვალისა, არამთუ უცნაურისა ცნობა გზისა და კეალისა (დ. გურამ.). შენ გვედრები, ცისკარო, საიდუმლოსა დღისაო, ნათელო მარავანდდო საცნაურისა მზისაო (დ. გურამ.). 2. ნაცნობი, ცნობილი. „შედარი ვიდრე წყობას არა შესრულ არნ, ძღვეა მისი სიმრავლესა შინა ლაშქართასა არა საცნაურ არნ, ...ხოლო ვინათგან ახოვნად გამოჩნდის ძალი ბრძოლისა მისისაო ყოველთა ზედა, საცნაურ იქმნის“ (გრ. ხანძთ.).

საცნობელ-ი ძე. აზროვნება, ცნობიერება. გინება მოულებს საცნობელსა ბრძენთა (საბა).

საცნობლად გასაცნობად, გასაგებად, შესამეცნებლად. ყმანელი უნდა სწავლობდეს საცნობლად თავისადაო: ვინ არის, სიღამ მოსულა, სად არის, ნაჲ სადაო (დ. გურამ.). მან უცნაურმან (= ლმერთმა) საცნობლად თავისა ჩენა ინება (დ. გურამ.).

საცნობო საცნობი, მისახვედრი. ესე კამარა ძლოე საცნობო ყოფილ ტაძარად, სად კვლეა მეფენი მონინებით იდროკდენ მუხლთა, ...სხედავს თვის ქვეშე დამშოქველად ოდენ პიროტყვეთა (ა. ჭავჭავ.).

საცნობელ-ი ძე. მიხვედრის, აზრის გაგების უნარის მქონე. უფროს-ლა საცნობელნი ეგე ყური გულისა და გონებისა თქუენისანი განამარტენით (პაბო).

საცოდ ძე. შესანახად, დასაცავად. ბორკილი იგი ფერჯთა ბრძანოს საცოდ და ნაკურთხეად ყოველთათს (მუშან.).

საცუროზე ზღვის ნაპირას, პლაჟზე. სოხუმის საცუროზე ცალთაჲა კაცი გიტარას აკენესებდა (გ. რჩეულ.).

საცხებელ-ი მალამო, საცხი. [ჰაბო] იყო...
კეთილად შემზავებელ სულნელთა მათ საცხე-
ბელთა (ჰაბო).

საცხოვარ-ი ძე. „ცხვარი; ცხვრის ფარა“
(ქეგლ). [დოდონი და ლალაი] თავს დას-
ხმინ საერთო ჯარით, საცხოვარი და ხვას-
ტაგი წაუსახამთ“ (ქ. გამს.). აზნაურებს ნანართა
მხრისას ქორსატეველას ბასტიონში გაეზიზ-
ნათ დედა-წულნი, საცხოვარი და ხვასტაგი
(ქ. გამს.).

საძალედ სადაც ძალ-ლონეა საჭირო, –
მძლეობაში, ბრძოლაში. „ჩემო ხმალო და
აბჯარო, საძალედ მომეშველენითო!“ (ხალხ.).

საძველ ძე. „მიცვალებულთა სამარხი“
(ქეგლ). მამაპაპულ საძველეში დაფლეს
ჭიაბერი (ქ. გამს.). აქედან მოსჩანდა წინაპარ-
თა საძველე (ქ. გამს.).

საძიებელ-ი ძე. საძებნელი. არა თუ ხოლო
ჩემდა მარტოსა საძიებელ არს სმენად სა-
ნადელი ესე მარტულობაჲ (ჰაბო).

საძნე ურემ-ი მალალჭალებიანი ურემი
ძნის (თივის) გადასაზიდად. არჩილსაც
ოთხი საძნე ურემი შეება, თივას აზიღვინებდა
(ილია). მშვენიერად გაკეთებული პატარა გუთა-
ნი, პანანინა საძნე და საბარო ურემი... უქონდა
სიმონას (ნ. ლომ.). შორიდან საძნე ურემი თვლე-
ბზე შემდგარ დიდ გალიას ჰგავდა (მ. ჯეჯავაძე).

საძრაობა ხელ-ფეხის, სხეულის დაძ-
ვრის უნარი, განძრევის საშუალება.
[ყმანელი] გამოსუდრულა ტანსაცმელში, საძ-
რაობა აღარა აქვს (აკაიკ).

საძრაობას არ აძლევს სიტყვის თქმის,
ხმის ამოღების ნებას არ აძლევს,
ყველაფერს უკრძალავს. „ეს ავი დრო
მაჯლაჯუნასავით დასწოლია ჩვენს აზრსა და
სიტყვას და საძრაობას არ აძლევს“ (გ. შატბ.).

საძრახავ-ი რაც, ვინც ძრახვას იმსახუ-
რებს, – საკიცხავი, საკილავი, საგმო-
ბი, საგინებელი. ვინც რომ ძრახვას თაქი-
ლობდეს, წერასა იქს საძრახავსა (დ. გურამი).

საძუე ცხენის კუდის ქვეშ ამოსადები
თასმა. „[ცხენს] ლაგამი, სამკერდე, საძუე
მაგი უქონდა“ (ნ. ლორთქ.). მთელი რახტი,
საძუე... ლაგამი, უნაგირის თავი და უზან-
გები მოოქროვილ ვერცხლით იყო შეჭედული
(მ. ჯეჯავაძე).

სანანახელოდ გამხდარი ნასახდენი, მი-
ტოვებული, გასაფუჭებული. „[გორგომ]
სანანახელოდ გამხდარი საქმე ნახა, იქავ –

ხელთუძრავი მოსაქმე და გულმა არ მოუთ-
მინა“ (ილია).

სანდე ძე. ღვინის ჭურჭელი, – საღვინე.
[მეფემ] არა წამოილო რა განძთაგან: ერთი აღ-
მასის თასი და ერთი იაგუნდის სანდე (საბა).

სანელინდო იადგარი „მთელი წლის სა-
გალობელთა კრებული“ (IX კლ. ქრ.
1999 წ.). ან არს ხანძთას ჳელითა მისითა
(= მამა გრიგოლისითა) დანერილი სულისა მიერ
წმიდისა სანელინდო იადგარი (გრ. ხანძთა).

სანერელ-ი ძე. სამელნე; კალამი. [მზატ-
ვარს] ერთს სარკმელში ერთი სანერელი დაე-
ხატა, გამოილი კალამი რომ შიგ იდვას, მის
მსგავსად, კაცს ეგრე ეგონებოდა, გამოილი
სანერელი ძესო (საბა).

სანერ-კალამ-ი მელანი და კალამი. [ვიტ-
გენშტინმა] სანერ-კალამი მოითხოვა, ...და-
წერა (რ. ინან.).

სანველაე-ი იხ. სანველეელი. ისმოდა ხბოს
ზმული, თიქნების კიკინი, სანველაეში რძის
ჩხრიალი (რ. ტეიშ.).

სანველე-ი თიხის ჭურჭელი, ფართო-
პირიანი და მუცლიანი, ხმარობდნენ
ძროხის მოსანველად. „დედაკაცო, სანველე-
ლი გამოიტანე, ძროხა მოწველე“ (გ. ლეონ).

სანიწკარი ფრინველის ლავინის ძვა-
ლი. სჯობდა, იდუმალ ენუკათ ქორთ თესი
სანუკარია, წილად ერთს მხარი ეწინენა, მეო-
რეს – სანიწკარია (დ. გურამი).

სანმერთულ-ი ძე. ქალის შარვალი, კა-
ბის ქვეშ ჩასაცმელი. [ვარდისახარი] ზან-
დუეს მივარდა, ...ამოჰყარა ...სანმერთულები,
პერანგები (ქ. გამს.). სანმერთულებს თვალს
ნათანა გიორგიმ (ქ. გამს.).

სანმის-ი ცხვრის ტყავი გაუპარსავი,
მატყლიანი. დავით თქვა: ღვთისა მაგიერ
სიტყვა ძლიერი ერთია გარდამოხდესო ვით
წვიმა, სანმისზედ მონანვეთია (დ. გურამი).

სანნახელ-ი ყურძნის დასანური გრძე-
ლი და ღრმა ჭურჭელი, ამოგულული
ერთიანი ხისა ან ქვითკირით ამოშენე-
ბული. სოფელში გაიმართა ქვევრების რეცხ-
ვა, სანნახელების... წმენდა (ილია). სანნახელ-
ში ჩამდგარი ოტია ღიმილით მისჩერებოდა...
ცოლს (დ. კლდ.). ვენახები გადახმა, ...დაძრა
ჭური და სანნახელი (გ. ლეონ).

სანწებელ-ი იხ. სანწახელი. ასეოკიან სან-
წებელზე თმამაშლილი უცბილო როკაპი... გად-
ამჯდარიყო (ლ. ქიაჩ.).

სანუთრო ძე. ნუთისოფელი, ამქვეყნიური ცხოვრება. რაზომცა სჩხრეკენ სანუთროს, ბრძენთ ბედი არ მოსწონდაო (დ. გურამ.).

სანუთრო სოფელი ეს ქვეყანა, სააქაო, ნუთისოფელი. „აღარ არის სანუთრო სოფელი ტბილი და ამო“ (იოდანსაჲ).

სანუნე ძე. „რისგანაც წენიანი საქმელი კეთდება“ (ი. აბულ.). უფროსი ნათესავი მთასა შინა იქმნებოდა თოჭითა: სანუნე და დიკაჲ (გ. მთანმ.).

სანყალობელ-ი ძე. საცოდავი, საბრალო. [ეშმაქმა] პოვა ვინმე სანყალობელი (გ. მთანმ.).

საჭრეთელ-ი ხის (ქვის) ამოსაჭრელი მოკლეთარიანი, ბრტყელპირიანი იარაღი. [არსაკიძე] ხანაც საჭრეთელს წაეღებდა ხელს (ქ. გამს.). ხან ფუნჯო ჩემო, ხან – საჭრეთელი (ი. აბამ.).

საჭურე ძე. „საფარი“ (ქეგლ). და მსწრაფლ ზღუდენი ნარიყალისა ექმნათ საჭურედ ჯართა ქართლისა (ნ. ბარათ.).

საჭურველ-ი საომარი იარაღი, საბრძოლო აღკაზმულობა. „მეფეთაგან ხამს წდომობენ მხედარნი: ცხენსა მალსა, საჭურველსა მაგარსა და დანახვასა ნამსახურისსა“ (საბა.).

საჭურველთმცირითველი იხ. მეზაჯრე. საჭურველთმცირითველი შიშა აიტანა (ი. გოგებ.).

საჭურის-ი სასქესო ფირკვლებამოკვეთილი მამაკაცი. და იყო საჭურისი მეფისა კაცი გულჩქარი და ფიცხელი (საბა). [თეიმურაზს] აქვს წარსული, მიმავალთა შორის პატივი, საჭურისის ცოდნა (მ. ჯავახ.).

საჭურჭლე ძე. 1. განძის, სიმდიდრის შესანახი ნაგებობა, – საგანძური. მუნ მიბრძანდი, საჭურჭლისა მუდამ მზა არსლია კარი (დ. გურამ.). 2. ძვირფასი ნივთიულობა, – განძი. [ხალიფა] მეფურ საჭურჭლეთა გასცემდა უხვად (ქ. გამს.).

საჭურჭლე ქრისტესი კონსტანტინეპოლი. [მამამან გრიგოლ] განიზრახა წარსლვაჲ ქრისტეს საჭურჭლედ, მეორედ იერუსალმად, რომელ არს კონსტანტინეპოლისი (გ. მთანმ.).

სახაბაზო ნაგებობა, რომელშიც თონეებია, საცხოვრებია გამართული. მიიზრინე სახაბაზოს კარებთან და ხაბაზს ცხელი თორნოული გამოვართვი (აკაკი). მე კი [კოშკი] სახაბაზო მეგონა თვედაპირველად (ქ. გამს.).

სახად-ი მძიმე გადამდები, მოსახდელი ავადმყოფობა, – ტიფი. აქეთ-იქით ხეტიალში [კიკო]... სახადს გადაეყარა და შინ საორმოცო სნება შემოიტანა (აკაკი). არად გინდა დიდი სხეული, თუკი ზღურბლს არ გასცილდები, როგორც სახადით სნულა?!” (ვაჟა). ერთხელ სოფელში რაღაცა სახადი გაჩნდა და ერთ კვირაში მთელ სოფელს მოედო (მ. ჯავახ.).

სახავ-ს მიიჩნევს. ჩვენ რადა გვსახავ მიზეზად შენის გუნების ცვლისადა? (ვაჟა).

სახაზინო სახელმწიფოს, ხაზინის კუთვნილი. „როგორ უნდა ვემსახურო [საერთო საქმეს]? ნითელ ჯვარს მრავლად აქვს ფული, ...სასამელ-საქმელი და სხვა ათასნაირი ქონება“. – „სახაზინო ფული და ქონება?“ – მოვაგონე მე (მ. ჯავახ.).

სახარე მამალი ხბო, მომავალი ხარი. „სახარე ხბორებს ვიყიდი, დაეზრდი, მოეხნავ“ (საბა).

სახარება 1. ბიბლიის ნაწილი, რომელშიც მოთხრობილია ქრისტეს შობის, ჯვარცმის, მკვდრეთით აღდგომისა და მოძღვრების შესახებ, – ოთხთავი. განსაკუთრებით აღსანიშნავია სამი სახარება, გადანიერილი შატბერდში საუკუნის სამი მეოთხედის მანძილზე (ზ. ჭუმბ.). 2. ძე. „ხარება“ (ი. აბულ.). [მონაფენი] ახარებდეს სახარებასა სასუფეველისასა (ნინო).

სახარულევანი ძე. „გახარებული, გამხიარულებული“ (მ. ჭაბ.). ხანძთა იქმნა სახელოვან მადლითა და სახარულევან სულიერთა შეილთაგან (გ. მთანმ.).

სახატე ხატების დასასვენებელი ადგილი. მარიაშა სახატეს მიმართა, რომ სანთლები აენთო (აკაკი). [თეიმურაზმა] გამოისახა პირჯვარი და შეაჩერდა სახატეს (აკაკი).

სახეგადატეტილი იხ. სახედანაცრებული. სახეგადატეტილი ბჭი უსიტყვოდ შესცქეროდა ძმას (ნ. შატ.).

სახედ ძე. მაგალითად, ნიმუშად. [ნეტარნი მამანი] წინა სხენან სახედ სათნოებისა (გ. მთანმ.).

სახედანაცრებული ფერდაკარგული, ფერნასული, გაფითრებული. [იოსება] უჩვეულოდ დანაღვლიანებული სახედანაცრებული მოგვადაგა (რ. ინან.).

სახედარი 1. ვირი, ხმარობენ თავაზიან საუბარში. სერზე გადმოძავლ ვზახე... სახედრები ჩამოდიან (რ. ინან.). 2. საჯდომი

ცხენი. იამა მეფესა, ...ერთი თავისი სახედა-რი ცხენი, ოქროთ აკაზმული, მისცა (საბა).

სახეველა ძვ. სახავედა, გამოხატავდა. რა იგი, ჩჩვილი ასაკით, სახით აღმორჩადა, ახე-და, მის უმჯობესსა ნასახსა მსახველი ვერას სახეველა (დ. გურამ).

სახელს დაიგდებ-ს სახელს გაითქვამს, სახელს მოიხვეჭს. „ბევრმაც სახელი დაიგდო, სახელი გაითქვა თავისი ვაჟაკო-ბით“ (ილია).

სახელო ძვ. თანამდებობა. მიწყალობეს მათ (= ვახტანგ მეფემ და ბაქარმა) სახელო, მომცეს ჯაბადარბაშობა (დ. გურამ).

სახემოქუფურით წარბშეკვრით, ბღვე-რით, მოლუმით, წყრომით. „პურია, რა უნდა იყოს“, - სახემოქუფურით უპასუხა [ბიჭმა] (ნ. შატ).

სახეჩამყუდროებულ-ი მშვიდი, წყნარი სახისა. ორივე ღრმად მოხუცი იყო, ...სახე-ჩამყუდროებული (რ. ინან).

სახვითი ხელოვნება „ფერწერის, გრა-ფიკის, ქანდაკებისა და ხუროთმოძლ-ვრების საერთო სახელწოდება“ (ქეგლ). „თქვენ რომ ლიტერატურა გიყვართ, ძალიან კარგია, ...მაგრამ რა დააშავა, მაგალითად, სახვითმა ხელოვნებამ?“ (გ. დოჩ).

სახიდ ძვ. სახლში, შინ. თითოეული სახიდ თვა მირბიოდეს (ნინო).

სახიერ-ი ძვ. „კეთილი, მოწყალე, სათ-ნო, - იხმარება ღმერთის ეპითეტად“ (ქეგლ). ყოვლად სახიერმან მან და მოწყალე-მან ღმერთმან გამოაბრწყინვა ნათელი (ნინო).

სახიობა ძვ. „მუსიკა, გალობა“ (ი. აბულ.). გამოვიდა მეფე შირიან ებნითა და ქნარითა და... მრავლითა სახიობითა (ნინო).

სახისათვის ძვ. ნაცვალსახელებთან გა-მოყენებულია თანდებულის მნიშვნე-ლობით: გამო, მიზეზით (შდრ. პირი-სათვის). ნუკუე ამის სახისათვის ზღვევა რამე სულიერი შეამთხვოს [თორნიკს] (გ. მთაწმ).

სახლეულ ექმნების ძვ. სულში შეისახ-ლებს, შეხვედება, შეეგებება, მიიღებს. სახლეულ ვექმნეთ [ქრისტეს] ღირსად და შე-ვინყნაროთ სულითა გულსა შინა (ი. მტბ).

სახლიკაც-ი ერთი გვარის შთამომავა-ლი (მამაკაცი); ბიძაშვილი. ვახა აფშინა-ური ციხეში ჩაეკეტათ, მან თოკით მოახერხა

საკვაბურიდან გადმოსვლა, სათავეში ჩაუდგა გარეთ გამოცვენილ სახლიკაცებს (კ. გამს).

სახმილ-ი ძვ. ცეცხლი. „[სალამანდრა] სა-დაც სააგურე ენთება, ან აბანოს სახმილი, ან საკრე, მას ცეცხლი იქმნება და მუნ იბოვე-ბის“ (საბა). ვსწუხდით მეფისა გაყრისთვის, გვენვედა სახმილთა დებანი (დ. გურამ). მიხ-სენ, ნუ დამწვავ სახმილით, იესოს ქრისტეს მშობელო (დ. გურამ).

სახნის-ი გუთნის ნაწილი - ბელტის მოსაჭრელი და ამოსაღები რკინა. „[ჩირიკი] სადაც წემსს შესდებს, სახნისს გამო-იღებსო“ (გ. ლეონ). რა კარგი იყო ბარდნალა, ...ჩემი კავი და სახნისი (ლ. ასათ).

სახტად დარჩება ძალიან გაუკვირდება, გაოცებისაგან ხმას ვერ ამოიღებს. „ძალიან სასიამოვნოა“, - პოლქსმა ხელი ისე ძლიერად ჩამომართვა, რომ სახტად დავრჩი, - „როგორც ვხედავ, ავლანეთში ყოფილხართ“. - „ეს საიდან გაიგეთ?“ - ვკითხე გაოცებულმა (ე. შალვ. თარგმ).

სახუეველ-ი ჩვილის შესახვევი ქსოვი-ლი. [იესუ] იხილვების ბავასა პირუტყუთასა მწოლარჲ სახუეველითა (ი. მტბ). საკრეულ-თა ცოდვისათა განახეთქს დღეს მაცხოვარი შეკრული სახუეველითა (ი. მტბ).

სახუნდარ-ი „ადგილი, სადაც მონადირე უსაფრდება ნადირს“ (ქეგლ). ფეხები თოკით გაუკრა მინდია მხარჯიხვს, ...ძღვის მიათრიეს ნადაული უახლოეს სახუნდარამის (კ. გამს).

საწვედარ-ი ძვ. იხ. სახედარი. „დამიხსენ საწვედარსა და მე თვთ წარვიდე“, - ხოლო იყო ჯორი იგი... მანკიერი (გ. მთაწმ).

საჯალაბო მთელი ოჯახის თავშესაყ-რელი სამეურნეო ნაგებობა. ცოტა მოშორებით საჯალაბო იყო და იმ საჯალაბოს გარს ერტყა საჯინიბო, სათხებო, სალორე, საქათმე, საბატე, საინდოურე (აკაკი).

საჯარე ხალხის თავშესაყრელი ადგილი ხატში (იხ.). [ბერდია] დაემხო საჯარის წინა, როგორც მოჭრილი ცელითა (ვაჟა).

საჯაყ-ი კუთხ. სამარცხვინო, თავის მო-საჭრელი. ამ დღიდან კი შეარქვეს პაჭულა აბულაძეს ეს საჯაყი სახელი - ხელიკიტლეკია (კ. ლორთქ).

საჯდომ-ი დასაბრძანებელი, სამყოფი, სამეფო ტახტი. აღმოსავლეთით გამოვიდა მზე, რომლისა ვაზირია მთვარე და საჯდომი - ცა (ვისრამ).

საჯინიბო [არაბ.] ცხენების სადგომი ნაგებობა, — თავლა. „მტერმა მძლო, ... მე შემიპყრეს... და საჯინიბოში დამაბეს“ (საბა). მაშინ ყველა მებატონეებს ბედაურებით საჯინიბოები გავსილი ჰქონდათ (აკაკი).

საპარი [სპარს.] გათენების მანუყე-ბელი სააყვირი. იმათაც (= სპარსელებმა) ნიშნად შეუპოვრობის განთიადისა დაპყრეს საპარი (აკაკი).

სევადა [არაბ.] შავი ფერის ნივთიერე-ბა (გოგირდისა და დამწვარი ტყვი-ის ან სპილენძისა და ვერცხლის ნა-ერთი), რომელსაც ოქრომჭედლები იყენებდნენ ვერცხლის ნაკეთობათა შესამკობად, მოსახატად.

სევადიანი სევადით (იხ.) მოხატული, შემკული, — მოსევადებული. [ლუარ-საბს] უკან წელში გაყრილი ჰქონდა სევადიანი დამბაზა (ილია).

სეინერი — „საზღვაო მოტორიანი თევ-ზსაჭერი გემი“ (ქველ). ფანჯრიდან ვუ-ყურებ ალექსებულ ზღვას, თოლიებს და თეთრ სეინერს, რომელიც თუხთუხით მიაპობს ტალღებს (ნ. შატ.).

სეკვოია გიგანტური წიწვოვანი ხე. ცაზე წყალში ჩამდგარი ოდა-სახლები გამოჩნდა. წყალზე მიცურავდა პატარა ნავი, ... მალე ეს ყველაფერი... ნაიშალა და ახლა უზარმაზარი ხე — სეკვოია გამოჩნდა (გ. დორ.).

სეკუნდანიტი — დუელის მონაწილის შუა-მავალი და მოწმე. მე და კლიმი სეკუნდანი-ტებივითა ვართ (გ. დორ.).

სელ-ი ერთწლიანი ცისფერყვავილები-ანი მცენარე, თესლისაგან ხდიან ზეთს, ბოჭკოსაგან ამზადებენ ქსო-ვილს. უფროსი სათესავი მთასა შინა იქ-მნივლიდა თვითთა: სანუნე და დიკაი და სელი (გ. მთაწმ.). [გიორგი] სელი სამოსელსა და სამოგვის ნაღებს ჩაიცვამდა (კ. გამს.).

სელ-ი ძვ. სავარძელი. ერთი მათი უხუცესი კაცი იყო, ოქროს სელზე იჯდა (საბა). ტაბაკ-თან მიიყვანა ვარდისახარმა სტუმარი, სელზე დაჯდომა შესთავაზა (კ. გამს.).

სელეკვიდები — „მაკედონური წარმოშო-ბის სამეფო დინასტია, რომელმაც ასურეთის ტერიტორიაზე ძალაუფლე-ბა მოიპოვა ალექსანდრე მაკედონე-ლის დაპყრობითი ომების შედეგად“

(თ. ვას., ნ. შარაშ., XI კლ.). ალექსანდრე მაკედონელი, მისი მემკვიდრე პარმენიონი და პიფონი, სელეკვიდები, სირიელი, ასტიონი და მიტრიდატი — ყველამ გასთელა (მ. ჯავახ.).

სემინარია სასულიერო სასწავლებელი. [ციხის] ვალაყანი... დაახლოებით ძველი სემინარიის გვერდით... არის დაქანებული (ი. გრიშ.).

სენ-ი რაიმე დაავადება, ავადმყოფობა. [ლამურა] როგორღაც კეთილ სულს არ ჰკავს, ჭირი არის და სენიო“ (აკაკი). სენმა და სიკვდილმა გაანიავა ოჯახი (ნ. ლორთქ.).

სენა კუთხ. საკუჭნაო. დაბნელებულ სენა-ში... კასრებსა და ქილებს შუა იჯდა პატარ-ძალი (ა. ყაზბ.).

სენაკი 1. ძვ. პატარა ოთახი. რაგამს შე-ვიდა... [შუშანიკ] ტაძარსა მას, არა დაჯდა იგი თესსა მას ვალიკას, არამედ სენაკსა შინა მცირესა (შუშანი). 2. ბერის საცხოვრებე-ლი ოთახი. სენაკთა... [მამათა] შინა იყო მკერძპ სარეცელი და შეურაცხი საგებელი (გრ. ხანძთ.). ამ დროს ის მწირი სენაკში იყო, ცრემ-ლით ალტობდა ღვთისმშობლის ხატსა (ილია).

სენაკაპანი ძვ. „მოსასვენებელი ოთა-ხის მცველი მეფის ან დიდებულის კარს“ (ი. აბულ.). უბრძანა [ვარსკენ] სენა-კაპანსა ერთსა, რათა წარიყვანონ წმიდაი შუ-შანიკ ციხედ (შუშანი).

სენიორ [ესპ.] ბატონო. „დამშვიდებული ბრძანდებოდეთ, სენიორ, მაგ ბრძანებას ავას-რულებ“ (ნ. ავალ. თარგმ.).

სენტენცია [ლათ.] „შეგონება, ჭკუის დარიგება“ (ა. არაბ.). არც ერთი უზემფტი სიტყვა, არავითარი სენტენციები, არავითარი აღმზრდელითი პათოსი, მაგრამ რა დამა-ფიქრებელ ამბავს მოგიყვავა მწერალი (ა. ბაქრ.).

სერ [ინგ.] ბატონო. „შემდეგ როგორ მოიქე-ციით, სერ?“ (ე. მალრ. თარგმ.).

სერ-ი მალლობი, ბექობი. უცვლელად მხოლოდ სოფლის თავს სიგრძიდ განოლილი სერი დარჩენილიყო, სოფლის ადგილას კი ქალაქი გაშენებულიყო (ზღაპ.).

სერ-ი მეპატრონის ნიშანი, დადებული ცხვარზე, საქონელზე. „ვისაა ეგ ცხო-რი?“ — მკითხეს. მე დავუსახელე... „მართლა იმათი სერია“ (ა. ყაზბ.).

სერაპინი ექსსფერტიანი ანგელოზი. „ისწავე ესაიასგან, რამეთუ სერაპინთაგან ისწავა სწორი პატივი წმიდისა სამებისა“ (გრ. ხანძთ.).

სერასძირი-ი ჯარის მთავარსარდალი თურქეთში, - სარასკარი. ზარი დასცეს სერასძირსა, არ მოსულა ჯერაც გონსა (აკაკი).

სერთუკი [ფრან.] მამაკაცის ზედა ჩასაცმელი, კოსტიუმის მსგავსი, მუხლებამდე კალთებდამკვებული. ბეგლარს სერთუკი გაეხადნა და ჟილეტის ამარა იყო (დ. კლდ.). [თერძმა] გაიხსნა სერთუკი და ქაზარი უჩვენა, - ნაიკითხე და გაიგებ, რა კაციცა ვარი (ჯ. ქარჩხ., დ. ნერედ., თარგმ.).

სერობა ძე. ვახშამი. გზას გაუღდა [გზავარი], შინ სერობას დანატრული (ს. ჩიქ.). || ფიგურ. კოი, ბნელო ლამეც... შენ ხარ ყამი და დრო კულდაინე სერობისა, საცა იმამის სადღეგრძელო სიბნელისა და უმეცრობისა" (ილია).

სერუანტი-ი [ფრან.] დაბალი წოდების სამხედრო პირი. ყველა მიხედა, რომ სერუანტი მოკლული ან მძიმედ დაჭრილი იყო (რ. ჯაფარ.).

სეფ¹ ძე. ფოთლიანი ტოტებით გადახურული გრძელი საჩრდილობელი სუფრის გასაშლელად. დიდსა სეფესა შიგან მრავალი მისანი სხდა და ბოლოს კერძ იგი უნიგნო ახალი მისანიც დასვეს (საბა).

სეფ² აქ: დიდებულები. რომ შეიჭყონ მეგობრებმა და სასახლის მთელმა სეფემ, თუ რაირგად დაამარცხეს მტერი, მათთან ნანაკიდი (ქ. ჭყ. თარგმ.).

სეფედროშა ძე. სამეფო დროშა. სეფედროშა წარუძღვანეს ლაშქარს (ქ. გამს.).

სეფეთუხუცესი-ი ძე. უფროსი კარისკაცი. [რუქა] სეფეთუხუცესი იყო და გულითადი მეფისა (საბა).

სეფემახლე მეფის, დიდებულის კარის მსახური ქალი. უღამაზეს სეფემახლეთა წრეშიაც ბრწყინავდა ცხოვლოვების პატრონის მუღღლე ცოქალა (ქ. გამს.).

სეფესანთელი-ი „საუფლო სანთელი“ (VIII კლ. ქრ.). მიყვარს ცეცხლური ყვავილი, ...სეფესანთელივით რომ ბრძღვიალებს (გ. ლეონ.).

სეფექალი-ი ძე. მეფის, დიდებულის ასული. ერთ ტალავერს ქვეშ თავი მოეყარათ სტუმრებს, რაინდებს, სეფექალებს (ქ. გამს.).

სეფენული-ი ძე. მეფის, დიდებულის ვაჟი. [მისანი] გაიყვანეს და სამეფო სამოსელი შეკმოსეს, ...გარს სეფენული მოუყენნეს (საბა).

სეფქა ძე. გრძელი, მაღალფრთიანი ისარი (საბა). ოფოფი [მონადირეს] წინ დაუჯდა. სეფქა უნდა ესროლა (საბა).

სექტა [ლათ.] ამა თუ იმ რელიგიის განშტოება, დაჯგუფება, მიმდინარეობა. [ხალიფი] მხოლოდ შაშინ დამშვიდდა, როცა დრუზების სექტამ „ღმერთად“ გამოაცხადა იგი (ქ. გამს.).

სევა-ი მძორის მოყვარული დიდი მტაცებელი ფრინველი. აღაზაც მიიპარება სასაფლაოს თავს კლდისაკე, იქიდან აურთობს ყორნებსა, სევათა მხარმოფარფაშეთა (ვაჟა). სევაები წამოიძალნენ დათვის მიერ გაღლევილი ძროხის ლეშიდან (ქ. გამს.).

სეანური ქუდი ნაბდის ქუდი, ჩამოდის შუბლზე, აქვს მაღალი ცა. სეანური ქუდი შეენოდა ტარიელს (ლ. ქიარ.).

სეე ძე. ბედი. „დამბადებელიმცა შენი დიდებულ არს, სეემცა შენი ბედიურთ ამაღლებულ არს“ (საბა). ხელმწიფენი, რომელთ სვესაც ვეშურვით, არნ მოცულნი უმრაველსითა ურვით (ა. ჭავჭავ.).

სეეგამწარებულ-ი ბედისაგან გამწარებული, გაუბედურებული, განამებული, შენუხებული. ყველა შეჭირვებულმა და სეეგამწარებულმა... დავითთან მოიყარა თავი (ი. გოგებ.).

სეეღამწარებულ-ი იხ. სეეგამწარებული. აჰა, სჯულისა წიგნითა ვახტანგ სეეღამწარებული (გ. ორბ.).

სეია ხვიარა მცენარე, იყენებენ საფუერის დასამზადებლად და ლუდის გამოხდისას. სეიას... და კაჭაჭს მოეცვა ლოდები (ქ. გამს.).

სეიან-ი¹ ლუდი, რომელიც სვიით კარგად (ძლიერად) არის შეზავებული. „მასვი, მინდია, - ეტყვიან, - კაი ლუდია, სეიანი“ (ვაჟა).

სეიან-ი² ძე. ბედნიერი. ეს თქვა და ტახტზე დაბრძანდა მეფურად მეფე სეიანი (აკაკი).

სეილ-ი ჭვავი. გავედით სეილში და ტკბილად შევექცოვოდით (ვაჟა).

სეინტრ-ი ბალახოვანი მცენარე, აქვს გრძელყუნწიანი თეთრი თავდაკიდული ყვავილები; ხმარობენ მხლად. [წონი] სეინტრისა და თალგამის მხალს აჭმევდა [ავადმყოფს] (ქ. გამს.).

სეირინგ-ი¹ მძიმე გადამდები ავადმყოფი

ფობის – ყვავილის ჩირქოვანი მუ-
ნუკი. ჩოფურა იყო... [ახალგაზრდა], ახლად
მოხდელი უნდა ჰქონოდა ყვავილი, სვირინგები
ზედ აჩნდა ჯერაც (ე. გამს.).

სვირინგ-ი? მოხატულობა ადამიანის
სხეულზე ფერადი საღებავით, –
ტატუირება. „ქუჩის მეორე მხარეზეც კი
შვენიშნე მის ხელზე დიდი ლურჯი ჯვარის
სვირინგი“ (ე. მალრ. თარგმ.).

სვიტერი-ი [ინგ.] ნაქსოვი ზედა ჩასაცმე-
ლი, ყელზე მომდგარი მაღალი საყე-
ლოთი, – სვიტრი. ხელმძღვანელს სვიტე-
რი ეცვა, მშვენივრად ნაქსოვი (გ. დოჩ.).

სვრელი-ი ერთ ზოლად დამუშავებული,
გატანილი მიწის ნაკვეთი (ხენისას,
თიბვისას...). [ოტიამ] სვრელი გაიტანა,
...ამოპლგოჯა სახნისი მიწიდან (დ. კლდ.).

სთულ-ი ძვ. რთველი. ზაქარია სთულისა
ჯამთა ჯდა ოდესმე... ზაბილოთა მნიფეთა
ქუშუბ (გრ. ხანძთ.). [მამამან გრიგოლ] უბრძა-
ნა... ზენონს: „...შთაფიდეთ ვენაჯად...“, რამეთუ
ჟამი იყო სთულისა (გრ. ხანძთ.).

სთულება ძვ. „რთველი“ (ი. აბულ.),
ყურძნის კრეფა. [ფფთვმე] გაიდის... გი-
ნათუ ვენაჯთა ასარვასა, გინათუ აჯოჯვასა,
გინათუ სთულებასა (გ. მთანმ.).

სიათა ძველებური თოფი ერთგვარი.
„მე თანა მყვანან რკინისა ძმები: ჩემი სიათა,
დამბაჩა, ხმალი (ილია). მგ ზავრი სიათას იმარ-
ჯვებს (ვაჟა).“

სიასამურ-ი მტაცებელი ცხოველი, აქვს
ძვირფასი ბენვი. [მეფემ მოთამაშეს] სა-
მეფო სამოსელი შეჰმოსა, სიასამურისა ტყავი
წამოასხა (საბა).

სიახლესა ძვ. ახლოს, სიახლოვეს. მოხუ-
ცებულნი ყრმათაებრ ხლდებოდენ: „გვემცა-
ღირსაო სიახლესა მეფისასა სლვა“ (საბა).

სიახლე ჰასაკისა ძვ. ახალგაზრდული
ასაკი, ახალგაზრდობა. [მამა გრიგოლ]
შეზურნდა სიტყუასა მათსა ზედა და შიში დაე-
ცა სიახლისათს ჰასაკისა მისისა (გრ. ხანძთ.).

სიბეჩავე ეკონომიკური ნაკლებობა, გა-
ჭირვება, ხელმოკლეობა, სიღარიბე,
სიღატაკე. შენს სიბეჩავეს დავაცვეთ ჩემს
დანყლულებულ მკლავებსა (ვაჟა).

სიბნელესავე დაშთა ქრისტიანობის ნა-
თელი არ მიუღია, არაქრისტიანულ,

ბნელ სარწმუნოებაზეა. უმრავლესი კერ-
ძო ქუეყანასა ჩრდილოსა დაშთა მასვე სიბ-
ნელესავე და საცთურსა კერამსახურებისასა
(ნინო).

სიბორგილე ძვ. განრისხება, გაშმაგება,
ბობოქრობა. [წმიდამან ჰაბო] სარწმუნოე-
ბითა და მოთმინებითა სძლო მათსა (= შემას-
შენელთა) მას სიბორგილესა (ჰაბო).

სიგელ-გუჯრები-ი „ძველი საბუთები“
(ა. არაბ.). ათონის მონასტრების ძვირფასი
საგანძურთა 11 ათასამდე ხელნაწერი, ...სი-
გელ-გუჯრები და სხვა საბუთები (ე. როდონ.
და სხვ., VII კლ.).

სიგლახაკე ძვ. იხ. სიბეჩავე. „ნაკულე-
ვანებითა და სიგლახაკითა შეკრულნი [ვართ]
(ჰაბო). [წმიდამან ოვანე] უცხოებაა აღირ-
ჩა და მწირობით და სიგლახაკით ცხორება
(გ. მთანმ.). „თურე ყოველი კაცი სიმდიდრეს
და პატივს ვერ შეიფერებს, ისევე სიგლახაკე
უჯობს“ (საბა).

სიდუხჭირე ტანჯვა, წვალება; გაჭირვე-
ბა. გამარჯვების გზებით მიდის თვითუღლი
დღე ფრთამალი, რომ არ ჩანდეს კელავ იმ
დიდი სიდუხჭირის ნატამალი (გ. ტაბ.).

სივლტოლა ძვ. ნასვლა, გაქცევა, თავის
გარიდება. [მეფემ] შეიწყარა... [ერისთავი]
უცხოებისათს და სივლტოლისათს მტერთა
მისთასა (ჰაბო). [საქუდარი] განპკრთა და
ინყო სივლტოლად (გ. მთანმ.). [მამამან გრი-
გოლ] განიზრახა ფარულად სივლტოლა თუ-
სით ქუეყანით (გრ. ხანძთ.).

სივლტოლას იწუმევეს ძვ. გაქცევას მი-
მართავს, გაიქცევა. [ნეტარმან ოვანე]
ფარულად ყოველთაგან სივლტოლა იწუმა
და იჯმნა ყოველთაგან (გ. მთანმ.).

სიესივობა სხივოსნობა, ელვარება. მწუ-
ხარებას დაეთრთილა თვალები, მაგრამ ვერ
წაერთმია სიღრმე და სიესივობა, პირიქით, გა-
მომეტყველება აზრით ალევსო (ნ. ლორთქ.).

სითალხე სიშავე, სიბნელე. ზღვის პირად:
მინურული დღის სითალხეში გახვეული მღუ-
მარება (ლ. ქიაჩ.).

სითვი-ი „წმინდად, გვირისტით ნაქარგი“
(ქეგლ). [შორენას] გამჭვირვალე ბლონდი
ებურა, ბრონელის ყვავილის დარი, სითვით
ამოქარგული (ე. გამს.).

სითიკანი-ი ძვ. მამამთავართა საჯდომი.
ჯაყომ აიენის ჩრდილში... სითიკანი დაიდგა,
ზედ ჩამოჯდა (მ. ჯავახ.).

სიკამკამე ციმციმი, ელვარება, გამჭვირ-

ვალობა. მათზე (= ველებზე) კასკასით წყარონი გახარებულნი მორბიან, მათ სიკამქამეს ყვავილენი თავდახრით განციფრდებიან (გ. ორბ.).

სიკარკაცე კარგი კაცობა. კარგს კაცს ვითარ დაუკარგო, რაც რამ სიკარკაცე აქო? (დ. გურამ.).

სიკეთეს მიაპყრობს ძე. სიკეთეს გაუქეთებს, კარგს უზამს. „ზოგთა კაცთა, რა პატრონი სიკეთეს მიაპყრობს, თვისის თავისა ეგონება და არა პატრონისაგან“ (საბა).

სიკერპე სიჯიუტე, უტეხობა, დაუმორჩილებლობა. [ნუგზარ ერისთავი] ცდილობდა... ხეცს თავს დასხმოდა და ერთბაშად ძლიერი შეტევით მომეტვრია მოხვევითა სიკერპე (ა. ყაზბ.). [დათას] სიკერპემ და ურჩობამ ხალხი უარესად გააცეცხლა (მ. ჯავახ.).

სიკვდილის შვილი ვისაც ბოლოს სიკვდილი ელის, – მოკვდავი. „ბოლოს... ყველა სიკვდილის შვილები ვართ“ (ზღაპ.).

სიკისკასე სიმარდე, სიმკვირცხლე, სისწრაფე. „გამიგონია მეც შენი ქება, განთქმული არის შენი ხმალიო, მაგრამ ან უნდა გასინჯო ჩემიც სიკისკასე და მკლავის ძალიო!“ (აკაკი).

სიკუდიდცა ძე. მოსაკლავად, სასიკვდილოდ. „სიკუდიდცა არა გენყალის თავი შენი?“ (კაბო).

სილას გაუშლის სილას გაარტყამს, სილას გაანწავს. [მოჯამაგირო] წამოუხტა და ერთი ლაზათიანი სილა გაუშალა გიორგის (ილია).

სილამე სინოტივე, სისველე. მიდიოდა არსაკიძე უჭუდოდ, ლოყებზე სილამე ჟონავდა, გული უტიროდა, თვალის უბეებს უსველებდა ცრემლი კი არა, წვიმა (ე. გამს.).

სილუეტ-ი შორიდან დანახული გამოსახულება, – ჩრდილი, ლანდი. სიო ეალერსება მტკერის ზვირთებს და მათათა სილუეტები ცისფერ ჩრდილებს აფენენ (ი. ბალახ.).

სიმავერი კუთხ. სიმაპრი. „თუ მაგისი მამა ბეკინა, მეც მამად მერგება... სიმავერია ის კაცი“ (დ. კლდ.).

სიმაპრი-ი ცოლის მამა. „მძახლო, ეს სიმაპრის ვაჟია“ (გ. ერისთ.).

სიმდაბლე დაცემა, სულმდაბლობა, უსაქციელობა. სცნა რა ირაკლიმ ესე სიმუხთლე, მოყმეთა თვისთა ესდენ სიმდაბლე, მყისვე აღენთო ხელმწიფე-გული (ნ. ბარათ.).

სიმდოვრე ძე. სიმშვიდე, სინყნარე, ზომიერება. „მეფეო, დიდად ვმადლობ გულისა

შენისა სიმდოვრესა და შენსა ეგზომსა სულგრძელობასა“ (საბა).

სიმედგრე ძე. სიჯიუტე, სიკერპე. მათ არა იცოდეს სიმედგრე მისი (= ჯორისა) და ზნაანება (გ. მთანმ.).

სიმძლე სიადამძლე, წყლულოვანება. [აქლემი და ვირი] დიდად დასუქდენ მთასა მას ზედა. დაავინყდათ სიმძლე და ზურგის სიმძლე მათი (საბა).

სიმპტომ-ი რომელიმე დაავადების ნიშანი. „ფილტვებში უნდა ქონდეს რალაც-მეთქი“, – ავეუსენი, რთული ავადმყოფობის სიმპტომებზე მივაითეთ (რ. ტეიმ.).

სიმრგვლივ ირგვლივ, გარშემო. „აბა, პეტრე, ერთი შენებურად დაუარე სიმრგვლივ [ზენის], კარგად შემოკვერცხილია თუ არა?“ (ილია).

სიმრუდე უკუღმართობა, სიყალბე. ვერ წაბილწავს მათს გრძნობას სიმრუხთლე, სიმრუდეა (ილია).

სიმუხთლე ლალატი, ორგულობა, ვერაგობა. სცნა რა ირაკლიმ ესე სიმუხთლე... მყისვე აღენთო ხელმწიფე-გული (ნ. ბარათ.).

სიმძაფრით ძე. ძლიერად, მძლავრად. „საფრცქ მვდომთა მრავალ-სახმ სიბოროტით შეგიშნადეს... რამეთუ სივერაგით ებრძოდეს საუცრად სიმძაფრითა სასტიკითა ხილვითა (გრ. ხანძთ.).

სიმძიმე-ი ძე. სევდა, მწუხარება, დარდი. მსხმოიარე ვენახი ხარ სიყრმის, ვერ გიპოვე, სიმძიმელი ვინამე (ს. ჩიქ.).

სიმწყაზრე ძე. კარგი შესახედაობა, სილამაზე, მშვენიერება, მომხიბვლელობა. „[ქალი] დია უზომოდ კეკლუცი იყო. სიმწყაზრემან მისმან გამაკვირვა“ (საბა). „[ჩემი ძმის] ცოლი ჩემს ცოლს სიმწყაზრით სჯობდა“ (საბა).

სიმჭლე ძე. სიგამხდრე. „[აქლემი და ვირი] დიდად გასუქდენ მთასა მას ზედა. დაავინყდათ სიმჭლე და ზურგის სიმძლე მათი“ (საბა).

სინ-ი ძე. „თუნუქი; რვალი“ (ქეგელ). „მობატყუა მჭედელმან და სინის ცული მომყიდაო“ (საბა).

სინატიფე გამორჩეული სილამაზე, დახვეწილობა, სინარნარე. ქართველები... მთელ მსოფლიოში საუცხოო ჯიშის ხალხია, ...ქალების უმეტესობა ბუნებას ისეთი სინატიფით დაუჯილდოებია, როგორსაც ვერსად შეხვდებით (მ. მგალ. თარგმ.).

სინგურისფერ-ი ნითელი (სინგური – „ნითელი ფერის ქიმიური ნაერთი“ (*ქეგლ*)). სანმერთულებს თვალი ნაატანა გიორგიმ, პირისფერს, ბრონეულის ყვავილისა და სინგურისფერისას (*კ. გამს.*).

სინდისის ქენჯნა სინდისის მხილება, წუხილი თავისი საქციელის გამო. [ზეციერ მამას] ნებაეს დავიგზნო ცრემლი მალული, ჩამოვირეცხო ყოველი მნიკელი სინდისის ქენჯნით და სინანულით (*დ. ნერედ. თარგმ.*).

სინიორ-ი [იტალ.] ბატონი. „არა მგონია, ღრსი ვიყო სინიორ ძამბონისგან მაგდენი ქეზისა“ (*ბ. მიქ. თარგმ.*).

სინოდ-ი [ბერძ.] უმაღლეს სასულიერო პირთა კრება მართლმადიდებელ ეკლესიაში. პავლემ ექვსი მრისხანე დეპემა გაუგზავნა სინოდს, სამხედრო და საგარეო საქმეთა მინისტრებს (*მ. ჯავახ.*).

სინსილას განწყევტს ვინმეს სახსენებელს მოსპობს, ერთიანად, მთლიანად დახოცავს. „სეთურით და მისი მარჯვენა ხელით დაწყებული, ქონდრისკაცით გათავებული, – სინსილას განწყევტდი მათსას“ (*ჭ. ამირეჯ.*).

სინსილიან-ი სინსილებით შემკული (სინსილა – „სამკაული, ცრემლის ფუნჯებივით ჩამოკიდებული“ (*ი. გრიშ.*)). [ვარდისახარმა გადმოიღო] ყვითელი, მწვანე, ყრუნი და იისფერი ქათიბები, ოქროს სინსილიანი (*კ. გამს.*).

სიპ-ი იხ. სიპი ქვა. დაეტყო ცხადად კლდის მსგავსად სიპით ნაგები სახლები (*ვაჟა*).

სიპი ქვა მაგარი ქვა, სადა, სრიალა ზედაპირიანი. უკეთუ წვეთი მარადის სიპთა ქვათა დასდიოდეს, ღბილი ნყალი მას განჯერეტს (*საბა*).

სიპოხე ძვ. ნაყოფიერება, ნოყიერება, სიმსუქნე. ველნი შენნი აღივსნენ სიპოხითა (*გრ. ხანძთ.*).

სირ-ი ძვ. ჩიტი. გაბმულად უსტვენდა სირი (*კ. გამს.*). გაუმადლარი სირი მიეტანა მძორს და მოისრა სრულად (*კ. გამს.*).

სირა „ჩიბუხის ტარი“ (*ვაჟა*). [ღვთისუნელი] შეუდგა ჩიბუხის მართვას: სირაში რამდენჯერმე ჩაბერა (*ვაჟა*).

სირაჯ-ი ძვ. „ღვინით მოვაჭრე“ (*ქეგლ*). ერთი საწყალი მანეთი არსენას ჯიბეში უდევსა, ამოიღებს, გადაუდებს მიკიტანს და სირა-

ჯებსა (*ხალხ.*). [ლუარსაბს] ნეივებზე ბრტყელი ჩალსაკრავი, გრძელფოჩებანი, სირაჯივით შემოეკრა (*ილია*).

სირაჯხანა ღვინის სავაჭრო. თუ ჩაგივლია სირაჯხანისკენ, ...გაგაოცებდა რუმბების სისხე (*ი. გრიშ.*).

სირინოზ-ი ბერძნულ მითოლოგიაში – ზღაპრული ზღვის არსება, ქალთევზი, რომელიც თავისი სიმღერით აჯადოებდა და ლუპავდა მეზღვაურებს. მარტო ერთი სირინოზი იმ აკენს გარს ეხვევიან (*ილია*).

სირინოზის ხმა კარგი, ტყბილი, სასიამოვნო ხმა. „[დედათქვენმა] მიბრძანა თავისი სირინოზის ხმითა“ (*ილია*).

სირმა „ოქროს ან ვერცხლის ძაფი, – ოქრომკედი“ (*ქეგლ*). „ჩოხას „ბატარა“ სირმაღა აკლია, მზის ჩასვლამდინ გაეთავებთ“ (*ა. ყაზბ.*). „ყვავილი ზოგი ნითელი უნდა იქნეს, ...ზოგი ამ ოქროს სირმასავით ყვითელი“ (*ნ. ლორთქ.*). ოფიცრის ფორმის მზზინავი სირმის ეპოლეტები ბრჭყვილებდა (*ლ. ქიაჩ.*).

|| **ფიგურ.** აბა, შეადგით ერთმანეთს მთები, მთები შემკული სხივების სირმით (*ს. ჩიქ.*). ველზე გაშლილა მდელოს ხაერდი, ამოქსოვილი ოქროს სირმებით (*ა. მირცხ.*).

სირმიანი-ი სირმით (*იხ.*) მოქარგული, განყობილი, შემკობილი. „ტყვია-ნამალს ბლომად ვიქონიებ, ერთს შევერცხლოლს თოფს, სირმიანს ჩოხას“ (*ვაჟა*). [ტარიელმა] აათვალ-ჩათვალა... სირმიან ჩოხაში გამოწყობილი გადალენდია (*ლ. ქიაჩ.*).

სირცხვილს ჭამს თავს შერიცხვენს, შერცხვენდა. შენუხდა ქართველობა: ეს სირცხვილი როგორ ვჭამოთო, შინ რა სახელითლა მივიღოთო (*ილია*).

სირცხვილის ოფლი გადასკვება ძალიან დაირცხვენს, შერცხვენდა. ამოაყოფინეს ჯიბიდან მჭადს თავი. შევირდებმა ვადიხარხარეს. მასწავლებელმა უღვაშებში ჩაიცინა... მე სირცხვილის ოფლი ვადამსკდა (*აკაკი*).

სისალუქე სიფაქიზე, სინატიფე, მშვენიერება. ვერ დარაგროს გვალვამ ყანა, მდელოს შერჩეს სიმწვანე და სისალუქე (*ს. ჩიქ.*).

სისხამ დილით დილით ადრე, დილაადრიანად. სისხამ დილით ბუბიამ გამაღვიძა (*ნ. დუმბ.*).

სისხლის საძებრად სისხლის ასაღებად, შურის საძიებლად, სამაგიეროს გა-

დასახდელად. მოკლეს უსუპი... შეჯდა (ცხენზე) ახლა ბადრი და ჩავიდა ძირს სისხლის საძებრად (ზღაპ.).

სისხლშემოსილ-ი სისხლში მოსვრილი, ნაომარი, ნაბრძოლი. მათ (= თქვენმა მამებმა) დაიფარეს, სისხლით დაიცვეს სისხლშემოსილი მამული თვისი (გ. ორბ.).

სიტყვარ-ი ლექსიკონი. მეხუთე კლასში ვიყავი, უცაბედად ნავაწყდი... ენციკლოპედიურ სიტყვარში ცნობებს საქართველოს შესახებ, სიტყვარი შემდეგ ხელიდან არ გამოვიდა (დ. კლდ.).

სიტყვას მოჰყვა სიტყვაზე მოაგონდა ვინმეს რამე, სიტყვამ მოიტანა. „სიტყვას მოჰყვა, თვარა მეც კარგად ვიცი, რომ თქვენ ამგვარ რამეს არ იკადრებთ“ (დ. კლდ.).

სიტყვაპრტყელ-ი ბრტყელ-ბრტყელის მთქმელი, გატყლარჭული, გაბერილი მოლაპარაკე. „დანებეთ თავი მაგ სიტყვაპრტყელს“ (გ. ლეონ.).

სიტყვა-ყო ძე. დაილაპარაკა; უთხრა. მოვიდა უფალი იგი მათ მონათაი და სიტყვა-ყო მონათა მათ თანა (მათე, 25).

სიტყუა ძე. ძე ღმერთი, ქრისტე. მეცა, სიტყუაო, აღმსარებელსა მომხედენ (დ. აღმ.).

სიტყუად იწყო ძე. დაიწყო ლაპარაკი. მაშინ სიტყუად იწყო ხანძთელთა მიმართ ნეტარმან გრიგოლ და პრქუა (გრ. ხანძთ.).

სიტყვს-გება ძე. პასუხის გაცემა, შეპასუხება, კამათი, პაექრობა. მორწმუნესა, რომელსა სასწაულისა საქმე ვერ ძალ უც, ურწმუნოთა თანა სიტყვს-გებაი არა უჭმს (გრ. ხანძთ.).

სიურპრიზ-ი [ფრან.] მოულოდნელი საჩუქარი ან სასიხარულო ამბავი („სიურპრიზი გაუკეთა“ კალკია!). ნაწულიმ სიურპრიზი გამოიკეთა: რგოლები და მაგარი თოკი მომიტანა, ...დერეფანში... ჩამოვიკიდებ (ნ. მეგლ.).

სიფთა-ბარაქა! დილის ბარაქა! ფულის მოგება! (ასე ეუბნებიან მოვაჭრეს). ერთი ჯამი მსხალი აჩამ გაყიდა, ერთი ჯამი ატამი – ლადომ, აღებული მანეთიანები ორად გაკეცეს, ...[დაითვალეს], „სიფთა-ბარაქა“ – თქვეს (გ. ქარჩხ.).

სიფრთხალე კუთხ. მფრთხალობა, მშისპარაობა, სიმხდალე. „ხანდახან სიფრთხილე სიფრთხალის განაყოფი“ (აკაკი).

სიფრიფანად თხლად, მეჩხერად, არამჭიდროდ. „ისე ლაპარაკობ, თითქოს... სიფრიფანად ჩალაგებული შემის მაგიერად დატვირთული ურემი მიმქონდეს“ (ე. გაბ.).

სიქადულ-ი ძე. სიამაყე. [მეფენი ჩუენნი] იყენეს კეთილად ღმრთის-მსახურ, ...ქმშარიტთა ქრისტეანეთა სიქადულ და მონესეთა სიხარულ (გრ. ხანძთ.). „შენ გამოგაჩინა ღმერთმან ქრისტეანეთა სიქადულად“ (გრ. ხანძთ.).

სიქველე მონყაყლობა, სიკეთე, სიუხვე. ბაგრატ უმთავრეშს მათსა იყო სიბრძნითა, სახითა, სიქველითა (გრ. ხანძთ.). [ხელმწიფეს] სიკეთისა და სიქველისაგან ეგოდენი მონყაყბანი შეეკრბნა გულსა თვისსა, თავად არ აღირაცხოდა (საბა).

სიქიშპე მოცილეობა, მეტოქეობა, ჯიბრი, შუღლი, – ქიშპობა. „ვაზრობა სიქიშპითა და კაცის მტერობით არ კარგა იქმნება“ (საბა).

სიყმანვილე ახალგაზრდობა, სიჭაბუკე. ვინ არ შევსტრფით მას ადგილს, ...სად პრბოდა მხიარული სიყმანვილე ნათლად ჩვენი (გ. ორბ.).

სიყმანვილეში ახალგაზრდობაში, ჭაბუკობისას. საქართველოს რომელ კუთხეს იტყვი, რომ კიკოლა არ ყოფილიყოს იქ სიყმანვილეში (ნ. ლომ.).

სიყმილ-ი ძე. 1. შიმშილი. [ვარსქენ] დაადგინა მცველნი... [შუმანიქს] ზედა და ამცრო მათ, რათა სიყმილითა მოკლან იგი (შუმან.).

2. შიმშილობა. მომავალსა წელსა ესეთი სიყმილი მოვიდა, რომე პურისა ხსენება არსად იყო, დაიმშა ყოველი კაცი (საბა).

სიყრმე ბავშვობა. ცოლად... [ვარსქენისა] იყო ასული ვარდანისი, ...მოშობი ღმრთისა... სიყრმითგან თვსით (შუმან.). ზედამდგომელთა ამათ ჩუენთა... გარდაგულარძნეს რომელნიმე... სიყრმესა შინა უმცირებით (პაბო). კაცი გულით, დაჩაგრული ზედითა, სიყრმიდანვე სიღარიბით დევნილი (გ. ორბ.).

სიჩაუქე სიმარჯვე, სიმამაცე. [მინდა] დარია გაუგულების მტრებს და გაჰფანტა ისინი. გააოცა გაუგულები მინდიას სიჩაუქემ (ე. გამს.).

სიჩჩო ძე. ჩვილი ბავშვობა, ჩვილობის ასაკი. სიჩჩოთგანვე ღვწოი და ჭირცი არა შვედა პირსა [გრიგოლისსა] (გრ. ხანძთ.).

სიცოფე ძე. „სისულელე, სიგიჟე“ (ი. აბულ.). „დაუტევე სიცოფისა ეგე განზრახვაი (პაბო).

სიძაბუნე უძლურება, უძალობა, და-
ვარდნა, — დაძაბუნება. რომ ცხენის
სიძაბუნე არ შეენიშვნენებინა, [პლატონმა]
ორიოდე ნეკელა გადააჰკრა (დ. კლდ.).

სიძვა ძვ. გარყვნილება. აცთუნა მტერმან
ჯელმნიფჷ და მოიყვანა მან დედაკაცი სიძვისაჷ
ციხესა მას შინა (გრ. ხანძო.).

სინრფოება ძვ. გულნრფელობა, ალალ-
მართლობა, უზაკველობა, — სინრფე-
ლე. [თორნიკ] სინრფოებით იქმს ამას
(გ. მთანმ.). მგ ზავრის... გულის სინრფოებამ...
ავაზახს თავზარი დასცა (ი. გოგებ.).

სკამლოგინ-ი გრძელი და განიერი ხის
სკამი, იყენებენ სანოლადაც. სკამლო-
გინზე მწოლიარე [ლევანი] აღარც კი ჩანდა
საბნის ქვეშ გაფითრებულ-აბურძგვნილი თა-
ვის მეტი (დ. კლდ.). თებრონია სკამლოგინზე
მიგდებულა და ხვრიანავს (ქ. გამს.). აივანზე
გრძელი სკამლოგინია (ნ. ტაბ.).

სკამძელი-ი გრძელი ხის სკამი, რომელ-
საც ბალებში დგამენ. ვაკის პარკში ვი-
ყავი, საქმიანი პარტნიორის მოლოდინში სკამ-
ძელზე ჩამოეჯექე (მ. ანთ.).

სკეტჩი-ი „[ინგ.] სახუმარო მოკლე პიესა
ესტრადისათვის“ (ქეგლ). თითონ შვირ-
ჩოსი, იქნება ეს სკეტჩები... თუ დასტად აკინ-
ძული უფრნალი „ნიანგი“ (გ. დოჩ.).

სკეფსის-ი [ბერძ.] ურნმუნობა, უნდობ-
ლობა, ეჭვი. გულის სიღრმეში სკეფსისი
გვიზის. რარიგ დიდი ნარსული უნდა ჰქონდეს
ხალხს, იგი მინც მომავლით უნდა ცხოვრობ-
დეს (ა. ბაქრ.).

სკეინჩა იგივეა, რაც ნიბლია. დერეფანი
სულ სავსე იყო ლამაზ-ლამაზი სკეინჩებით
(რ. ინან.).

სკვნილ-ი ნასკევიბიანი ბანარი სათვა-
ლავისთვის: რამდენჯერაც ნაიკი-
თხავდნენ ლოცვას (ან სხვა ტექსტს),
იმდენ ნასკეს გადასწევდნენ. [მარიამს]
„სკვნილი“ ეჭირა ხელში და, რამდენჯერაც-კი
გაათავებდა იმ ერთსა და იმავე ფსალმუნს...
ჩაადგებდა სკვნილს და მიუბრუნდებოდა ისევ
თავიდან (აკაკი).

სკივრი-ი სახურავიანი დიდი ყუთი, მო-
ხატული, სალტეებიანი, საკეტიაანი,
ტანსაცმლის, ძვირფასეულობის შე-
სანახად. ერთი დიდი სკივრიცა დგას მეორე
კუთხეში (ილია). გამლილი ვაშკარანები, ღია
სკივრები ელგა ირგვლივ (ქ. გამს.).

სკიპტრა [ბერძ.] მეფის კვერთხი, რო-
გორც ძალაუფლების სიმბოლო. ხელ-
მნიფე უნდა მართალი, — ვით ბრძენთა დაუნე-
რია, ...მწყსიდეს, მწყემსობის ნიშანი ხელთ,
სკიპტრა, მას უჭერა (დ. გურამ.). „შენ... სკიპ-
ტრა მაჩვენე ერთხელ, ბაგრატულე“ (ქ. გამს.).

სკორე საქონლის, ფრინველის პატივი.
საქონლისა და სკორის სუნი სდოდა ირგვლივ
(ქ. გამს.). ფრინველთა სკორეს ნაებილნათ
უპატრონო სამარხები (ქ. გამს.).

სლავებ-ი ინდოევროპულ ხალხთა ჯგუ-
ფი (რუსები, უკრაინელები, პოლო-
ნელები, ჩეხები...), ცხოვრობენ ევრო-
პაში, ლაპარაკობენ სლავურ ენაზე.
დომხალივით არეულან არიელი და სემიტი,
...სლავი თუ თურანი (მ. ჯავახ.).

სლვა ძვ. სიარული, — სვლა. [ნმიდა-
მან ნინო] იწყო სლვად (ნინო). კაცთა ნახჭნი
ფერქთანი არა ოდეს თიჯან ექმნებთან სლვასა
მათსა (გრ. ხანძო.). [მელა] სლვასა იქი-აქა შიგ
(= სამღეროს ქვეერში) ჩავარდა (საბა).

სლოკინ-ი დაცინვით: ვითომ ლოცვა.
თქვენი სლოკინი, ხელთა ფოტინი ღეთისადმი
ლოცვად არ მიგაჩნია (ილია).

სლუკუნებ-ს გულამომჯდარი ნანყვეტ-
ნანყვეტ ტირის. [ბიჭი] სლუკუნებდა, მლა-
შე ცრემლი ღაპალუპით ჩამოსდიოდა... სახეზე
(გ. გეგ.).

სმენად მოსასმენად. არა თუ ბოლო ჩემდა
მარტოსსა საძიებელ არს სმენად სანადელი ესე
მარტვლობაჲ (პაბო).

სმური-ი სადღეგრძელო. გაიმართა ისევ
ლხინი და თსების გაგ ზაენ-გამოგზაუნა ჩვეუ-
ლებრივის „სმურებით“ (ა. ყაზბ.). ამაზე უკეთე-
სად სმურის თქმა, ნეფე-დედოფლის დალოცვა
შეუძლებელია (ნ. ლორთქ.).

სნაიპერი-ი [ინგ.] მიზანში სროლის ოს-
ტატი. სროლა ჯერ მხოლოდ სნაიპერებს აე-
ტებათ (რ. ჯაფარ.).

სნობ-ი [ინგ.] პირი, რომელსაც მაღალი
გემოვნებისა და ქცევის პრეტენზია
აქვს, დიდად მოაქვს თავი. დედაჩემს...
გულზე არ ეხატებოდა... ჯეინი და დედამისი,
ცოტა სნობებად მიაჩნდა (გ. ჭუმბ. თარგმ.).

სოდომის ცოდვებ-ი ზნეობრივი გახ-
რნილობა (ბიბლიური ქალაქის სო-
დომის მიხედვით). [მელქისედეკი] სოდი-
მის ცოდვებს შეეხო (ქ. გამს.).

სოვდაგარი-ი [სპარ.] ვაჭარი. „მე გახლა-

ვართ ერთი სომხის სოცდაგრის დახლიდარი" (ილია).

სოლიდ-ი „ბიზანტიური ოქროს ფული“ (კ. გამს.). „შემრჩებაო... ათი ათასი ოქროს სოლიდის საღირალი პატიოსანი თვლები“ (კ. გამს.).

სონეტი-ი [იტალ.] „ოთხმეტსტრიქონიანი ლექსი, რომელიც შეიცავს ორ ოთხსტრიქონიანსა და ორ სამსტრიქონიან ტაქსს რითმების თავისებური განლაგებით“ (ქეგლ). პირველად დაინერა ნამდვილი სონეტები (ტ. ტაბ.).

სოსანი-ი ერთნლოვანი ბალახი, აქვს კამასავით ფოთლები, მოიასამნისფერო ოთხფურცლიანი, დეზიანი ყვავილი, იზრდება ყანაში, ბაღებში. „ეს პრასა ბალახია, ...ეს სოსანიო“ (რ. ინან.).

სოფელ-ი ეს ქვეყანა, წუთისოფელი. ბინდისფერია სოფელი, უფრო და უფრო ბინდდება (ხალხ.). ვიცნობ, მეც ვიყავ სოფელსა განცხრომასა და შეებასა (დ. გურამ.). სოფელი იმად არა ღირს, კაცი ნატრობდეს უამს გრძელსა (გ. ორბ.).

სოფისტი-ი [ბერძ.] ადამიანი, რომელიც ცდილობს, მჭევრმეტყველებით „დაამტკიცოს“ მცდარი დებულებები. ატყდა სოფისტებს შორის ცხარე დავა, ...ერთნი ამტკიცებდნენ – საგნის სახელი მისმა ბუნებამ განსაზღვრაო, მეორენი ირწმუნებოდნენ – საგნის სახელი ადამიანთა შეთანხმებამ-გადანყვეტილებს... შედეგიაო (შ. ძოდ.).

სოფლით გავა მოკვდება. როგორც მოველ, ისე განვალ ამ სოფლით (გ. ორბ.).

სოფლით ჯმნა ამქვეყნიდან წასვლა, გარდაცვალება. [წმიდა გრიგოლ] შემდგომად სოფლით ჯმნისა უმეტესს ცნობათა ჩვენთა ადიდა ცათა შინა ანგელოზთა თანა (გრ. ხანძთ.).

სოფლიო საქმენი ამქვეყნიური, მიწიერი საქმეები. „დააცადე სოფლიოთა მგაათ საქმეთა უზნობა“ (გ. მთაწმ.).

სოჭ-ი წიწვიანი ხე. სოჭისა და ნაძვის ტერეებით გაჯაგრული მთები მოთავდებოდა (კ. გამს.).

სოხანე კუთხ. „მიწის იატაკი“ (ქეგლ). ნამოყარდა, მაგრამ პურის კიდობანს გადაწყდა ბნელში და დაყორდა სოხანეზე დეკაცი (კ. გამს.).

სპა[სპარ.] ძე. „ჯარი, ლაშქარი“ (ქეგლ).

დაიპყრეს ბერძენთა ყოველი ქართლი და დაუტევეს ერისთავად აზონ, და მის თანა სპანი იგი, მპყრობელად ქართლისა (ლ. მროვ.). მოუნოდა სულტანმა რუქნადინ სიმრაველსა სპასა მისსა (ბასიან.). „ანუ უბრძანე სპათა ამხედრება და მეცა აღუჯდე ტაიქსა“ (საბა).

სპარსანგელოზ-ი „წვერის სპარსანგელოზი – სალოცავი ხეეში, მდებარეობს სოფელ სნოს წვერზე“ (V კლ. ქრ.). „ამხანაგმა ყველა უნდა იცოდეს, ყველა, სპარსანგელოზის მადლმა“ (ა. ყაზბ.).

სპასპეტი-ი [სპარ.] სარდალი, მხედართმთავარი. „მე სპასპეტი კეისრისა ვიყავ. ლაშქარს გამგზავნა მეფემან“ (საბა).

სპა-ჯარი-ი ლაშქარი, ჯარი. გაუორგულდა [მეფეს] სპა-ჯარი, ერი მიმცემი ხარკისა (დ. გურამ.).

სპეტაკ-ი 1. თეთრი, ქათქათა. [იონანეს] ცრემლები ნეტარების ეცემოდა სპეტაკ წვერზე (აკაკი). ბუმბურაზ მთანი მდღმარედ, ცათამდის აყუდებულნი, ჰსხედან, ვით დენი, სპეტაკის ყინულ გვირგვინით შემეულნი (გ. ორბ.). 2. უბინო, უმნიკელო, წრფელი, გულმართალი. [დუდა] იასავით სპეტაკი ადამიანი იყო (გ. ლეონ.).

სრა [სპარ.] ძე. სასახლე. ცეცხლით დამინო სახლ-კარი [შურმა], ვამე, ჯავრი მკლავს მის სრისა (დ. გურამ.).

სრა-ვანი ძე. სამყოფ-საცხოვრებელი სასახლე. აღსაშენებლად სრა-ვანთა [ვახტანგ მეფემ] გაგზავნა ორი სარქარი (დ. გურამ.).

სრა-სასახლე იგივეა, რაც სრა. სრა-სასახლეების, კოშკების, აბანოების და ქარავსლების ნაშთები ნიადაგის ზედაპირზედაც საკმაოდ აღმოაჩინეს მკვლევარებმა (გ. ქიქ.).

სრბა მოღვაწეობა. [წმიდამან ნინო] ესრეთ სრულყო... ქადაგებამა ჭეშმარიტებისა და აღასრულა სრბამ ლუანლისა თვისისა (ნინო). „მართლთა ლუანლი კეთილი მოგილუანებებს, სრბამ აღვისრულებებს, სარწმუნოებამა დაგიმარხავს“ (გრ. ხანძთ.).

სრბით ძე. სირბილით. [მენელსაცხებლეთა] სრბით მიაქუნდა სულნელები იგა... საფლავსა (პაბო). [გარე-თხანი] სრბით შევიდეს სენაკსა მას, სადა იყო მამია გრიგოლ მჯდომარე, და გარე-მოადგეს წმიდასა მას (გრ. ხანძთ.).

სრბოლა 1. რბოლა, შეჯიბრი ცხენებში, – დოლი. მიხედე ამა ვრცელსა ვაქს, ქვა-ყრილსა ბნელად, კვლავ ასპარეზსა, სად ჰქონიათ ტაიქთა სრბოლა (ა. ჭავჭა). 2.

მოძრაობა, სრიალი, ცურვა (მზისა, ღრუბლებისა). ქუხვა და ჭეჭა, ელვა და სეტყვა, არევ-დარევით ღრუბლების სრბოლა (ილია). „შე ყოველდღე ვიხილავ მენს დიდებულ სხივოსან სრბოლას ცაზე“ (ეუბნება ქალიშვილი მზეს) (ნ. ნაკაშ). 3. სვლა (დროისა). ისეთი უცნაური მყუდროება იდგა ირგვლივ, თითქოს დროსაც დაეინყნიაო სრბოლა (ქ. გამს.).

სრვიდა-ა ძვ. მუსრავედა, ხოცავდა, ულექტ-და. [ოსტატი] ხრმალებრ მტერთა სრვიდა (საბა).

სრსვლ-ი კანის ინფექციური დაავადება: მიკროსკოპული ხოჭო კანს (ხორცს) ხრავს, ინვეეს ძლიერ ქავილს. „ეკრძალე სარწმუნოებასა ქრისტჳსსა, ნუუეუე მტერმან, ვითარცა სრსვლმან, საძოვარი პოოს შენ თანა“ (შუშან.).

სრულყოფ-ს ძვ. დაასრულებს, დაამთავრებს. და ვითარცა სრულყო ლოცვა... გამოჩნდა... ღრუბელი (ნინო). შაშინ იხარებს მნიდანავი, ოდეს მოისთვლის მტვენება; ეგრეთ მოსწავლე სწავლასა რა სრულყოფს, განისვენება (დ. გურამ.).

სტავრა ძვ. ძვირფასი ქსოვილები, აბრეშუმეული. [თორნიკ] ლაშქართა განუყო... ნატყუნავი... - ოქროი და ვეცხლი და სტაფრა (გ. მთაწმ.). ანუ საფენი, ანუ ფარდავი - ყოველივე სტავრა იყო (საბა). ორხოვის ქეჩები ამოალაგა დიაცმა, ხატაური და პინდური სტავრა (ქ. გამს.).

სტანიცა [რუს.] „კაზაკების სოფელი“ (ქეგლ). რამდენადაც ძნელია ამ აუარებელი რიცხვის ყაზახის სტანიცების გავლა მარტო ერთის ფარისათვის და ხუთიოდ-ექვსის კაცი-სათვის, იმას თვითონ ჩვენის მოგზაურობიდან შეიტყობთ (ა. ყაზბ.).

სტატისტიკა ამა თუ იმ მონაცემების აღრიცხვის მეთოდი. არსებობს სტატისტიკა, თუ როგორი მდგომარეობაა ამ მხრივ განვითარებულ ქვეყნებში (პ. რამ.).

სტატისტიკურ-ი რაიმე მოვლენის შესწავლასთან, აღრიცხვასთან დაკავშირებული. არ არსებობს სტატისტიკური მონაცემები, საქართველოში ერთი ადამიანი საშუალოდ რამდენს კითხულობდა წინათ და რამდენს კითხულობს ახლა (პ. რამ.).

სტეგ-ი (სწორია სტეკი) „ცხენოსნის ნკებლა“ (თ. ვას., ნ. შარაშ., XI კლ.). [მილიარდერი] მარჯვენა ხელის თითებში მარდათ ატრიალებს სტეგს (ნ. ლორთქ.).

სტექურა ტიხარი, რომელიც გამოყოფს ქალების სადგომ ადგილს ხატში. სტექურას გადაღმა მოქცეულმა დიაცებმა ხატის ნესი დაარღვიეს, სტექურა გადმოლახეს და კივილი მორთეს მებრძოლთა გასაშველებლად (ქ. გამს.).

სტენდ-ი [ინგ.] საგამოფენო დაფა. აგერ, ის კაციც, გუმინ სამჯერ რომ გააშავეს, თვალსაჩინო ადგილზეა სტენდში (გ. დოჩ.).

სტერეოტიპ-ი უკრიტიკოდ აღიარებული, მიღებული რაიმე აზრი. ჩვენ გვეუბნებიან, რომ ამ ხოცვა-ჟლეტის მიზეზი მხოლოდ ეკონომიკური, სოციალური და კლასობრივი ხასიათისაა, - ეს არის სულელური, ყალბი სტერეოტიპი (თ. ვას., ნ. შარაშ., XI კლ.).

სტერლინგ-ი „გირვანქა სტერლინგი, ინგლისის ფულის ერთეული“ (ქეგლ). ჩვენს ლარბ სალაროს 2500 გირვანქა სტერლინგი შეემატა (ნ. ბაგრ.).

სტემაქი-ი კუთხ. იხ. სტომაქი. „რას ვაწვევ ცარილ შშვიდაბას ცარილ სტემაქით?“ (ილია).

სტივირ-ი ქართული ხალხური ჩასაბერი საკრავი, - ასკილის (ლერწმის...) მილი, ნაჩვრეტებიანი, სათითურებიანი. წყლის პირას ვიჯექ და დიყის სტივირს ვეკეთებდი (ვაჟა). გაიხარებდნენ სალაშურის, ჭანურისა და სტივირის შეწყობილ მუსიკობისაგან ალტყინებულნი (ქ. გამს.).

სტივირის გულა სტივირზე მიბმული გულა (იხ.), მესტივირე ჩაბერავს, გულდას გაბერავს, ნელ-ნელა უშვებს ჰაერს, უკრავს სტივირს, თან დამღერის. „რა აშაგია, რომ ეს ერთი ხანია, ბატონი სადარბაზოდ აღარ დაბრძანდება?“ „სტივირის გულდას თუ ჰბერავს“, - უპასუხა მოხუცმა ცივად (აკაკი).

სტილი-ი¹ [ბერძ.] სანერი ჯოხი. თუ ქვაზე, ხესა და თიხაზე ასოებს ნერაქით, საჭრეთლით ან სტილით (საეციალური ჯოხით) კვეთდნენ, პაპირუსსა და პერგამენტზე სანერად იხმარებოდა ჯერ ლერწმის, შემდეგ ფრთისა და ბოლოს ფოლადის კალამი (ზ. ჭუმბ.).

სტილი-ი² [ფრან.] შემოქმედის გამოხატვის ხერხი, მხატვრული თავისებურება. დასაწყისი მთელ მოთხრობას აძლევს რიტმს, კოლორიტს, სტილს (მ. ჯავახ.).

სტოვა ეკლესიის გვერდითა ფრთა, სახურავიანი. და ეკლესიად მივიდა მართოდ მყოფი იგი უწინარეს ფამის რეკისა, და ეგრეთვე დეკანოზიცა მიინია სტოვასა ეკლესიისა და მოიკითხეს ურთიერთას (გრ. ხანძთ.).

სტომავ-ი [ბერძ.] კუჭი, მუცელი. „მე ვიცი, შიშობლით კუჭი მიდნება... ზედაც ემჩნევა ჩემს სტომავსა“ (ილია). კაცის ხორცილ ამოყორილ უშველებელ სტომავში ციკლოპმა ახლად მონველილი რძე ჩაითქიშინა (გრ. ნერეთ., თარგმ.).

სტრატეგიული სამხედრო დანიშნულების, ბრძოლისთვის მნიშვნელოვანი. ბოლოს ერთ უმნიშვნელო, თუმცა ფრიად სტრატეგიულ ნერტლს დაადგა თვალი იმან (რ. ჭეიშ).

სტრატეგი-ი [ბერძ.] სარდალი, დიდი მასშტაბის სამხედრო ოპერაციების ხელმძღვანელი, - სტრატეგი. [ფარსმანი] ცხენდაცხენ შესტაკებია სახელოვან სტრატეგებს (ქ. გამს.).

სტრატეგი-ი „ბიზანტ. მხედარი“ (ქ. გამს.), - მეომარი. [ბიზანტიელებმა] რამდენიმე ათასი სტრატეგი დაჰკარგეს (ქ. გამს.).

სუ [ფრან.] ფრანგული ხურდა ფული. „ას ცხრა ფრანკი და თხუთმეტი სუ მაქვს ჯიბეში“ (ი. მაჭ. თარგმ.).

სუდარა, სუდარ-ი მიცვალებულის გადასაფარებელი. „სუდარის საქმე გამირიგე და გეტყვიო“ (საბა). პირველ თქვენგანმა, იმა ბედმაგმა, მას (= ენას) მკედრის სუდარი გადააფარა (ილია).

სუზანი-ი [სპარ.] ძვირფასი ნაქარგი ქსოვილი. სიკრზედ აკოლოლებულია ქვეშაგები, ლურჯის სუზანი... ჩამოფარებული (ილია). ოთახების... მორთულობა - სუზანები, სარკეები, ლბილი ავეჯი... აღარსად არ მოჩანს (მ. ჯავახ.).

სულ-ი ძვ. სუნი, სურნელი. ვიყნოსე სული სულნელებისა (გ. მთაწმ.).

სული კბილით უჭირავს (ეჭირა) თავს ძლივს იკავებს, ველარ უძლებს (რამეს). „სული კბილით მიჭირავს, ჩემს ნიეთიერ გაჭირვებას და შევიწროებას ბოლო არ უჩანს (ვაჟა). ისეც სული კბილით გვიჭირავს და მუცელი - ორი ხელით, დაგვეხსენი“ (ნ. ლორთქ.). კვაჭის სული კბილით ეჭირა, ნეტა არჯინ გაიგოს... კვაჭის საქმენი საგმირონი (მ. ჯავახ.).

სული კოჭებში ჩაუვა კუთხ. ძალიან შეშინდება, გული გაუსკდება. „კი შეშინდება!.. თქვენ დაგინახავსთ და სული კოჭებში არ ჩაუვა?“ (დ. კლდ.).

სულს გააფრთხობინებს მოკლავს. [ას-ფურცელამ] ერთის თვალის დახამამებზე გველებმას სული გააფრთხობინა (ზღაპ.).

სულს გააცნებინებს იხ. სულს გააფრთხობინებს. „ვისგანაა, ერთი მაცოდინა, ეგ ყველაფერი? ...მანახა, რომ ამ ხელებით სული გაააცნებინო!“ (დ. კლდ.).

სულს განუტევეს სულს დაღვეს, მოკვდება. „მერე ხომ განუტევა კიდევ ის ანგელოზის სული“ (ილია). [მნირი] გაპრა, გაშეშდა ზარდაცემული და იქავ, სხივეკმ უტევა სული (ილია).

სულს ებრძვის სულს ლევეს, კვდება. ქალმა რომ ბანზე შედგა ფეხი, აბესალომ სულს ებრძოდა (ზღაპ.).

სულს იქცევს სულს იბრუნებს, სუნთქავს. ხმალი თითქოს კენესის, სულს იქცევსო (ვაჟა).

სულს მშიაბარებს (უფალს) სულს დაღვეს, მოკვდება. „დედათქვენი რომ... სულს უფალს აბარებდა, ყველანი დითხოვა, ჩემს ფრად“ (ილია). [ამირანმა] ეს სიტყვები კიდევ მოასწრო და მიაბარა სული (ზღაპ.).

სულის ნანყმედა დანაშაულის, ცოდვის ჩადენის გამო სულის დაღუპვა, ჯოჯოხეთში ჩაუარდნა. „ღმერთი მალღოდან გიყურებს, ...რომ მე სულის ნანყმედისაგან დამიხსენ“ (ილია).

სულზე გაასწრებს ბენვზე გაასწრებს, ძლივს გადაურჩება. ვირთაგვა დავინახე თუ არა, ვესროლე. ვირთაგვამ სულზე გამასწრო, თორემ შავი დღე დაადგებოდა (თ. დიას. თარგმ.).

სულში ჩაუძვრება მეტად დაუახლოვდება, მესაიდუმლე გაუხდება. პანტე ფირობდა... თუკი ბიჭებს სულში ჩაუძვრებოდა და გულს გადაუშლიდა, თუ წარსულის ნამდვილ სურათს დაუხატავდა, ქვას ხელს არ ახლებდნენ (ნ. წულ.).

სულად მიაგდებს ძვ. სიკვდილის პირას მიიყვანს. „გოგრიდამ ოთხი კაცი ამოძრა, ეგოდენი მირტყეს, სულად მიამაგდეს“ (საბა).

სულთამბრძოლ-ი იხ. სულთმობრძავი. ჩაიკეცა სულთამბრძოლი [ვაჯი-უსუბ], ნამლის კვამლში გაეხვია (აკაკი). [ძალდი] მოჰყვებოდა ამაყად ყუფას, ახლა კი სულთამბრძოლს დაფერებია (ვაჟა).

სულთმობრძავი-ი მომაკვდავი. შვილი მოუკალით [ოთარაანთ ქვრივს] და არცკი ვატყობინებთ, რომ სულთმობრძავს მაინც მოუსწროს“ (ილია).

სულთქვნა იგივეა, რაც სულთქმა (მნიშ.

2). გული დაუნეავს სახმილით სულთქენასა და უშებასა (დ. გურამი).

სულთქმა 1. სუნთქვა. ქარი ისევ ჩავარდა, ...ისევ ჩამოცხა და სულთქმა გაძნელდა (ა. ყაზბ.). 2. გმინვა, ოხვრა. უბედურსაო? ეგ ხომ სიტყვაა გულისტკენის და სამედურავინისა? ეგ ხომ სულთქმაა, აღმოცენესა ბედნიერების დამკარგავისა! (ილია).

სულთქუმით ძვ. ოხვრით, კენესით. [დედაკაცი] სულ-თქუმით დააღტობდა ფერ-ქათა მისთა ცრემლითა და ითხოვდა კურნებასა (გრ. ხანძთ.).

სულმდგარ-ი ხელოვნ. ცოცხალი. მოვ-შორდი მოყვასს, ძალს ცხოვრებისას, არ გიკვირსთ, მხედავთ კვლავცა სულმდგარად? (ა. ჭავჭა.).

სულნელ-ი ძვ. სურნელოვანი. „მაშინ სადმე ვიყავ თვთ მენელსაცხებლევ, კეთილად შემგზადებულ სულნელთა მათ საცხებელთა“ (პაბო).

სულნელებ-ი ძვ. სურნელოვანი ზეთე-ბი, მალამოები, – ნელსაცხებლები. [მენელსაცხებელთა] სრბით მიაქუნდა სულნელები... საფლავსა (პაბო).

სულობას მიდგება სული ამოუვა, მოკვდება. [კაცმა ცოლს] მუნამდის სცა [ჯოხი], ვირემდის სულობას მიდგებოდა (საბა).

სულობას მოაბრუნებს მოასულიერებს. ყადი ძლივ სულობას მოაბრუნეს, ყოველი ყოფილი შეიტყეს (საბა).

სულობას მოვიდა ძვ. მობრუნდა, მოსულიერდა. [ყადი] რა სულობას მოვიდა, თქვა: მე ამ ქოსას აქ ველარ დაუდგები (საბა).

სულტანი-ი [არაბ.] მაჰმადიანური ქვეყნის მბრძანებელი, ხელმწიფე, – სულთანნი. მიუწოდა სულტანმან რუქნადინ სიმრავლესა სპასა მისსა (ბასიან.).

სულუქცევრად სულმოუთქმელად. [კოდალამ] სულუქცევრად გადაკრა [ღვინო] და გადაუგდო თამადას ჯიხვი (ვაჟა).

სუმბულ-ი ერთგვარი მცენარე; აქ: წვერ-ულვაში. [ჭაბუკს] ახლად სუმბული ამოსვლოდა (საბა).

სუნს იკრავს სუნს აიღებს, იგრძნობს. საქონელმა მგლის სუნი იკრა, ბოსელში ხარმა დაიბლავა (ნ. შატ.).

სურა! წყლის (ღვინის) ჭურჭელი თიხისა (ვერცხლისა) მუცლიანი, მალალყე-

ლიანი. ვაზის ბარდებში სცურავდა სურა (გ. ტაბ.). ჩვენ აღტაცებით დევცქერით განძებს: ...სურებს, გვირგვინებს, ღარნაკებს, ხონჩებს (ი. აბაშ.). გვალვაში ლექსი თუ შუბიქმნია, ნულარ მომანვდი ცარიელ სურას (ს. ჩიქ.).

სურა? მუსლიმანთა სასულიერო წიგნის – ყურანის – ცალკეული თავი. სანამ კაიდარ-მოლა ყურანიდან შესაფერ სურას კითხულობს, მე... ფარჩაში გახვეულ... [პატარძალს] შევეურებ (მ. ჯავახ.).

სურვა ხელოვნ. სურვილი. [ხელმწიფენი] ფიქრმრავლობენ განდიდებისა სურვით (ა. ჭავჭა.).

სურო ხვიარა მცენარე, შორს გადის ხის ტოტებზე. [მუნა] შეხორხლილი იყო ლტით და სუროთი (რ. ინან.). სქელი შავი თმა ორ ნაწნავად ბროლივით თეთრ ყელს სუროსავით შემოხვეოდა (ა. ყაზბ.).

სუსამბარ-ი მრავალწლიანი მცენარე, ყვავილი გვირილას მიუგავს, მოჰყავთ ბაღებში (კ. გამს.). ყვავოდნენ ბალის ყაყაოებიც, სუსამბარები და ნარგისები (კ. გამს.).

სუსხ-ი ძლიერი სიცივე, ყინვა. „ადრე მოფრინოლ მერცხალს სუსხი სცემს და სიცივე ჰკლავს“ (აკაკი).

სუსხავ-ს ოდნავ ყინავს. არა, მყინვარი არ მიყვარს: მისი სიცივე ჰსუსხავს და სითეთრე აბერებს (ილია).

სუტავ-ს კუთხ. ეწევა (ჩიბუხს). [ღვთისუნელი] მსუტავდა ჩიბუხს (ვაჟა).

სუფევ-ს ძვ. 1. არსებობს (ამბობენ ღმერთზე). ღმერთი არ არის? შენთვის ნუ არისი შენ რა განუხებს, რომ მსუფევს სხვისთვის? (გ. ორბ.). 2. პატივისც. ბრძანდება. „როგორ ბრძანდებით, ჩემო რძალო? ჩემი მაზლი დავითი ხომ კარგად სუფევს?“ (ილია).

სუფევა ძვ. 1. ძალაუფლება, უფლება-მოსილება, ძლიერება. „მუფევათა სუფევისა შენისათა, ღმერთო, უშრომელად დაჰბადენ დაბადებულნი ყოველნი!“ (გრ. ხანძთ.). შრომის სუფევა მოვა მაშინა ჭუმპარიტების მის ძლიერებით (ილია). 2. იხ. სასუფეველი. რათა ბუნება ჩუენი აღიყვანოს ზეცისა სუფევასა (ი. შატ.).

სუფრა კუთხ. მაგიდა. ორმა ბიჭმა შემოიტანა გრძელი და ვიწრო ხის სუფრა (აკაკი). აზრად არავის მოსდიოდა, რომ ერთხელევი გაემარგებნით სუფრის ფეხები (აკაკი).

სფინქს-ი [ბერძ.] ზღაპრული ცხოველის ქვის ქანდაკება ძველ ეგვიპტეში, ძველ საბერძნეთში. ვიტგენშტეინი სფინქსით მშვიდად იდგა (რ. ინან).

სქემა ძვ. საბერო ჩასაცემელი. სამოსლად მისა (= დედოფლისა) იყო შეურცხი ჩოჯა და ემოსა მას ნამიდაი სქემაი (გრ. ხანძთ).

სყიდულ-ი შესყიდული, ნაყიდი. ხოლო იყო ჯორი იგი ახლად სყიდული (გ. მთანმ).

სძე ძე. რძე. რომელი ზრდის ყოველთა, მოქენე იქმნა სძისა (ნინო). [მფის] სიტკო და ალერსი ესრეთ შეეცხობთ, ჩვილთა ნულთაებრ, სძისა და ძუძუთა უსაყვარლესად მიეზიდათ (საბა).

სძლისპირ-ი ძვ. პირველად წარმოსათქმელი საგალობელი, რომელსაც მიჰყვებოდა მისსავე ხმაზე წარმოსათქმელი შემდეგი საგალობელი, - ძლისპირი. [ქექთიმე] ძველ სძლისპირებს აგროვებდა, ძველ ხელნაწერებს (ქ. გამს.). [კოლონკელიძეს] ღამებს უთევდა სახელეული, სძლისპირებს უგალობდნენ მოახლენი (ქ. გამს.).

სწავლის მამები ინდ. სწავლული, განათლებული ადამიანები, მეცნიერები. სწავლის მამები, პროფესორები, თქვენთვის მოცლილნი, თქვენთვის მქადაგნი (გ. ორბ.).

სწავლულ-ი ძვ. ნასწავლი, განსწავლული, განათლებული. [ჰაბო] სწავლულ იყო მნიგნობრობითა სარკინოზთათა (ჰაბო).

სწორ-ი ძვ. თანატოლი, ტოლ-ამხანაგი. რაა, მოვაკლდე ჩემსა მამულსა, მოვაკლდე სწორთა და მეგობარსა? (ნ. ბარათ).

სწორ-ი რომელიმე კონკრეტული დღის ფარდი დღე ერთი კვირის შემდეგ, კვირის თავზე. სწორამდე ესეც დაიკლებს, მთის წყალია (აკაკი). დამწარდა აღდგომა. იმ დღეს რაღა მოესწრებოდა, მაგრამ სწორამდის კი მომიტანეს ახალი [ჩექმები] (აკაკი).

სწორულ-ი თანასწორი, თანაბარი ძალისა. ტილუნა ხერხითა მჯობდა, მე - ღონითა, „სწორული“ მოგედოდა (ვაჟა).

სწორუპოვარ-ი ვისაც მსგავსი, ტოლი არა ჰყავს, - შეუდარებელი, უმაგალითო. [რუსთაველმა] თაყვანი სცა სწორუპოვარს (აკაკი).

სწორფერ-ი გულის სწორი, სატრფო. გული აუჩვილა მინდიას... არჩვის ბლავილმა, ხადიშათი მოაგონდა, თავისი სწორფერი (ქ. გამს.).

სწრაფით ძვ. აჩქარებით, საჩქაროდ. [დიაკონმან] სივლტოლად ინყო სწრაფით (შუშან).

სხვად არას მოუბარია კუთხ. სხვას არაფერს ამბობს. „ჩამოგდეთ ხელში, ძაღლებო, კარგი დაგიდგათ დარია!“ - ამას ამბობდა დინჯადა [ზვიადაური], სხვად არას მოუბარია (ვაჟა).

სხვის შვილად არის კუთხ. მოჯამაგირედ არის. მას აქეთ, რაც ფეხზე სიარული შევიძელ, სულ სხვის შვილად ვარ. შვიდის წლისა მამაჩემმა დიდყურაანთ დამიყენა მოჯამაგირედ (ვაჟა).

სხვადასხვაობ-ს განსხვავდება, სხვადასხვავდვარია. „სახელმწიფოსა სჯულის ერთობა არარას არგებს, ოდეს თვისება ერთა მის შორის სხვადასხვაობდეს“ (ნ. ბარათ).

სხვაფრივ 1. სხვაგვარად, სხვანაირად. „სხვაფრივ კი რომ მოვიქცეთ, ერთბაშად გავმდიდრდებით და მოვრჩებით ამდენ ვაი-ვაგლახსა და წაწაწას“ (ი. გოგებ). 2. ჩართული: ისე; რომ ვთქვათ, სხვათა შორის. „[სეთურს] სახელისთვის ჭირდებოდა ჩემი სტუმრობა, სხვები აღარ დამეცემიანო, თვარა სხვაფრივ? ქონდა, ალბათ, დასაცემი და გასაძარცვი“ (ჭ. ამირეჯ.).

სხვენ-ი სახურავის შიდა სივრცე, ადგილი ჭერიდან სახურავამდე. კარგი სომინდი - ნალიაში, უფარგისი - სხვენზე, ფურჩი - საბძელში (ნ. ლორთქ.). დიდი ხის კიბით სხვენზე ასვლა შეიძლება (ნ. ტაბ.).

სხვიმის კუთხ. სხვა დროს. „ვაი თუ ავად ვარ და მატყობს რამეს, თვარა ასე სხვიმის როდის მოსულა-მეთქი“ (აკაკი).

სხვლა ზედმეტი ყლორტების (ტოტების) შეჭრა ვაზისთვის (ხეხილისთვის). შესწავლილი მქონდა, თუ როდის და როგორ უნდოდა: ხენა-თესვა, თოხნა, მკა, სხვლა და სხვანი (აკაკი).

სხლავ-ს ზედმეტი ყლორტებს, (ტოტებს) აჭრის ვაზს (ხეხილს). რა ქმნას მარტო წყალობამ, თუ ღვთის მიერ ნაწყალობებს თითონ ადამიანი... არა სხლავს, ...არ უვლის? (ილია). ხვადაბუნების პანია ვენახებს სხლავდნენ (ქ. გამს.).

სხმარტალეზ-ს კუთხ. იგრიხება, იკლაკნება. უშტი და უშქარი ჯინჭველა სხმარტალეზდა მტვერში (ქ. გამს.).

სხმულ-ი ღამაზად ნაგები, ჩამოსხმუ-

ლი, გამონაკვეთელი. [ტარიელს] სხმული განიერი ბეჭები სწორად და მჩატედ მიჰქონდა (ლ. ქიარ.).

სჯა მსჯელობა, განსჯა. ჩემი უცნობები გამომეთხოვნენ, მე კი დავრჩი იმათი სჯით დაღონებული (ა. ყაზბ.).

სჯი-ს იხილავს, არკვევს, მსჯელობს, წყვეტს; ასამართლებს. „ღმერთმან საჯოს მის (= ვარსქენს) შორის და ჩემ შორის“ (შუშან.). საჯეთ, პერობილმან უწყისა ტრფობა? (ა. ჭავჭა.).

სჯული-ი 1. სარწმუნოება, რჯული. ხოლო ამან აზონ დაუტევა სჯული მოცემული, ინყო კერპთმსახურებად (ლ. მროვ.). ზოგადნივე სარგებლის საპოვნელად დაარღვევენ სჯულსა დაუყოვნებლად (ა. ჭავჭა.). 2. შინაგანი ბუნება, თვისება. სიყვარულო, ძალსა შენსა ყოველი გრძნობს, არსებს რაცა, სჯულსა შენსა ყველა ერჩის: ბერი, ერი, მეფე, ყმაცა (ა. ჭავჭა.).

სჯულის კიდობანი ებრაელთა უდიდესი სინმინდი, რომელშიც უფლის ხელით დაწერილი ათი მცნება ანუ რჯული ინახებოდა. [დავითმა] ააშენა... კრებულის კარავი, დადგა იგი იერუსალიმში სიონის მთაზე, გადმოიტანა და მასში დაასვენა სჯულის კიდობანი (ი. გოგებ.).

სჯულის წიგნი სამართლის წიგნი, იურიდიულ კანონთა კრებული. აჰა, სჯულისა წიგნითა ვახტანგ სვედამწარებული (გ. ორბ.).

ტ

ტატი ნელა, მძიმედ სიარული. ფიგურ. „შენ, ჩემო გაბრიელ, შავარდენი ყოფილხარ, მე და შენ უნდა ცალკე ვიაროთ, სხვა შეგორდები ტატიით მიდიან, შენ კი მირბი“ (ილია).

ტაბაკი-ი [არაბ.] ხის მრგვალი ლანგარი, ხმარობენ ხორბლის გასარჩევად, ხილის, სანოვავის დასაწყობად. [არსენას] შემწვარი და მოხრაკული ნინ ტაბაკით მიართვეს (ხალხ.). დედა გოზინაყებისა და ალჯახაზის სამზადისში იყო გართული, გარს ჯამები, ბადიები და ტაბაკები ედგა ნუშით, ნიგოზით (ილია). ეფემიამ მაშინვე მოურაგინა ლანგარი და ტაბაკი (ვაჟა).

ტაბიკი-ი უღელში ჩასაყრელი თავიანი მოკლე ჯოხი საქონლის შესაბამელად. უღლის ტაბიკი მოლას კისერზე მოედვა და მოლაც ღორთან ჩაყარდა (საბა). „ტაბიკი ხომ რა არის, უბრალო ჩხირია... უმისოდ კი ურემს ვერ შეაბამ“ (ილია).

ტაბლა 1. მოგრძო დაბალი მაგიდა (პუერის საჭმელად). „მეფეთაგან სამს ითხოვენ მონანი: საესესა ტაბლასა, ჯამაგართა მოუკლებლობასა და მალე შეუბუზღებლობას“ (საბა). მველევ ტოხაისძემ აიღო ჯვარი, ისევ ლუსუკმაში ჩასდო და ტაბლაზე დასდო (კ. გამს.). 2. ლანგარი, რომელზეც მეკვლეს საახალწლო ძღვენი უწყევია. თერთონ გოგია საახალწლო ტაბლით კარები იდგა და თავის ოჯახის ბედნიერებით ხარობდა (კ. გამ.).

ტაბლაკი-ი ძვ. „მცირე ნალარა (იხ.)“ (საბა). მოიღეს ქოსი, ტაბლაკი, დაფი და დაფდაფი, ნაფირი (საბა).

ტაბურეტი-ი „უზურგო სკამი“ (ქეგლ). ტაბურეტზე დალაგებული წიგნები მოჩანდა (ი. მაჭ. თარგმ.).

ტაგანა [თურქ.] ერთიანი ხისგან გამოთლილი ჭურჭელი, ხმარობდნენ სანყაოდ (კოდზე და ჩანახზე მცირეა), წყლის მოსატანად, ძროხის მოსანეველად. ჩემო ხელისმომკიდევო, ტაგანაი მომიკიდო (ხალხ.). „გამოდიო, მოწინეულენით, ტაგანა მზად არის!“ (გ. ლეონ.). ტაგნები და სარძეულები პირთამდე მოყრილიყო შრატით (გ. ნერეთ. თარგმ.).

ტაიჭი-ი საუკეთესო საჯდომი ცხენი. „ანე უბრძანე სპათა ამხედრება და მეცა აღვეჯდე ტაიჭსა“ (საბა). მიხედვ ამა ვრცელსა ვაკეს ქვა-ყრილსა ბნელად, კვლავ ასპარეზსა, სად ჰქონიათ ტაიჭთა სრბოლა (ა. ჭავჭა.). „ტაიჭი იოსფერი იყო, წერილი ფეხებით ოდნავ ეხებოდა მიწას (ნ. ლორთქ.).

ტალი-ი მაგარი ქვა, - კაყი, იყენებდნენ კევრის მოსაჭედად, კვესთან (იხ.) ერთად ცეცხლს დასაკვესებლად (თოფისთვის, ჩიბუხისთვის). „თურმე მუნ ტალი დებულა, ისრის პირი სცემია, ცეცხლი დაუკვესებია, ჩალას მოსდებია, ირემი გაურუჯავს“ (საბა). [გიომ] გამოცდილი მეომარივით დახედა სარაღს ჩახმახზე და ტალი გაუსინჯა (ლ. ქიარ.).

ტალი-ი ლაქა (სახეზე) || ფიგურ. მთვარე გადმოსულიყო ღრუბლის საფარველიდან, მრეში ტალებით დატვირთული სავსებით (კ. გამს.).

ტალის ისარი ისარი, რომელსაც ტალის (კაყის) წვერი აქვს. რა... იარაღი არ იყო აქ: თოფები, დაწნები, ...ტალის ისრები (ი. მაჭ., ნ. ანან. თარგმ.).

ტალა [არაბ.] ძვ. „მოგზაურთა დარაჯი ლამით“ (საბა). სამნი შერებიან ცუდად: ერთი - ტალა მოშიშარი (საბა). სმენია ფარსმანს ომების, ...ტალად დგომის, ...გოდოლუების შემუსვრის ამბები (კ. გამს.).

ტალავარ-ი კუთხ. ტანსაცმელი. „ტალავარ არა გაქვს ქართველთა: რუსად მორთულხარ“ (ილია).

ტალავერ-ი საჩრდილობელი ხვიარა მცენარეებისა, ხეებისა, - ფანჩატური. ტალავერში მალა ყურძნის მტევნები იყო ჩამოკიდებული (აკაკი).

ტალან-ი გრძელი დერეფანი. ახალმოსულმაც დიადერთხა ტალანში ფეხი (კ. გამს.). თებრონია წინ მიუძღოდა [არსაკიძეს], მამხალით უნათებდა დაბნელებულ ტალანებსა და კიბებს (კ. გამს.).

ტალანტი 1. დიდი ნიჭი, გონებრივი უნარი, შესაძლებლობა. „ტალანტი სიბრძნისა, რომელ სიყრმით ჩემთგან მომეც, განვაძრავლე იგი“ (გრ. ხანძთ.). 2. ძვ. საბოძვარი, საჩუქარი. მამამან ჩუენმან ესრეთ აღაორძინა მისდა რწმუნებული იგი ტალანტი (გ. მთანმ.). 3. ძვ. სიმდიდრე, განძი. „ტალანტი ზონაზონისა მარხვია არს და ამას მინასა ზედა ვერ ეგების მარხვია სულისაგან ხორშაკისა მაკუდინებელისა“ (გრ. ხანძთ.). 4. ძვ. „ვერცხლის ან ოქროს ფული“ (ა. არაბ.). ხოლო წარვიდა, რომელმან-იგი ხუთი ტალანტი მიიღო, აქმნია მას ზედა და შესძინა სხვადა ხუთი ტალანტი (მათე, 25).

ტალ-კვეს-ი ნაპერწკლის, ცეცხლის გასაჩენი მონყობილობა, - ტალი (იხ.) და კვესი (იხ.). „ყალიონი მოენიოთ, ტალ-კვესი ხო გაქვის?“ (ვაჟა). [ინიამ] გაფშენიტა თამბაქო, ჩაყარა ჩიბუხში და ისევ ისე აურქარებლად დაუნყო ტალკვესს კვესება (ა. ყაზბ.).

ს-ტან-ი-ა კუთხ. მასთან, მათთან ერთად არის, მათში ურევია, მათს შორისაა. ნამოყვანეს, დაჭრილი ზვიადურიც სტანია (ვაჟა).

ტანი უგრძნობს გული უგრძნობს, მიხედვება, იგრძნობს. თითქოს მეც მიწისა ვიყავ და მაშინვე ტანმა მიგრძნო, რალაც ხიფათს რომ შემამთხვევდა (გ. დოჩ.).

ტანაშოლტილ-ი მალალი, სწორად გარდილი (ხე). აი, ტანაშოლტილ ვაშლის, მხლისა და ბლის ხეებს რომ ხედავთ, ვაჟას ნახელავია (ვ. როდონ. და სხვ., VIII კლ.).

ტანგო [ესპ.] ქალ-ვაყის ნელტემპიანი ცეკვა. [ქალი] მთლიანად მინებდა ნელ ტანგოს (გ. რჩეულ.).

ტანდანკეპილ-ი კობტა, ლამაზი აგებულებისა, მალალი, ტანწერილი. „უნამუსოვო“ - მისძახდნენ ტანდანკეპილი დეკანი [ლაზას] (ვაჟა).

ტანმორჩილ-ი პატარა, მომცრო ტანისა, დაბალი. „[თაბაგარი] კოჭლი იყო, ტანმორჩილი, უზომოდ მსუქანი“ (ჭ. ამირეჯ.).

ტანსხმულ-ი ხორცშესხმული, გაცოცხლებული. „თუ ვისმეს სურდა ენახა ამ ქვეყნად ჩამოსული ტანსხმული სიკეთე და სათნოება, ჩემს სახლში უნდა მოსულიყო“ (მ. ჯავახ.).

ტანტალა ვისაც არაფერი აცვია, - შიშველი, ჩაუცმელი. მაგრამ დეცოვე ბავშვი ტანტალა, ხმა ჩაუწუნერგე ფიქრით წყნარი (ს. ჩიქ.).

ტარ-ი მატყლის სართავი თავბოლო ნწვერილებული, მუცლიანი ჯოხი, - თითისტარი. [სუტ-კნინა] შევიდა ხულაში, დაჯდა ხალიჩაზე და დაიწყო ტარის რთვა (ილია).

ტარზე დაგებულ-ი ტარზე დამაგრებული, წამოცმული. სახლის წინ ახალ ტარზე დაგებული დროშის ქვეშ შაშხანით ხელში უკრაინელი დედა უახემოლუშული დგას (დ. შენგელ.).

ტარაბუა აქ: ერთგვარი მწერი. [მწვეარი] ულიმამოდ იგერიებდა ტარაბუას კუდით (კ. გამს.). ტარაბუები ჰკებენ მხარგაქრულს [ფარსმანს] (კ. გამს.).

ტარანტი „ციხეთა კედლების შესამუსრავი იარაღი“ (კ. გამს.). „ველარც ლოსატყორცნებისა და ტარანტების აგებას შევძლებთ ამ წლებში“ (კ. გამს.). დიდძალი აბჯროს ალაფა ჩაუვარდა ქართულ ჯარს ხელში, ფარანგები, ...ციხეთა მმუსვრელი ტარანტები (კ. გამს.).

ტარებით მიჰყავს ნელა მიჰყავს (ცხენი). [გურამს] ტარებით მიჰყავს მტვრიანი გზის გასწვრივ (ცხენი) (გ. რჩეულ.).

ტარიგ-ი ძვ. საღმრთოდ შესანიშნავი მსხვერპლი, - ზვარაკი. შემეყვანა მცველ-

მან მან და ვიხილე ტარიგი იგი ქრისტესი (შუ-
შან.). ნათელ გვირგვინით მოჰსჩანან კახეთის
მხსნელნი გამირები, ...ტარიგად შესანიშნავად
მახვილით განგმირულენი (გ. ორბ.).

ტაროს-ი ამინდი. „აგი ტაროსა“ (ლ. ქიაჩ.).

ტარსიკონ-ი თხის ტყავი, დამუშავებუ-
ლი (ფეხსაცმლისთვის...). [ერსთავის
ასულს] ტარსიკონის ჩექმებიც დასველებოდა
ნეიმაში (ქ. გამს.). [მამამზემ] ძვირფასი ჯუბა
გაიხადა ტარსიკონის (ქ. გამს.).

ტარულა „ძვ. მოსამართლე, მსაჯული“
(ქეგლ). რა ყადი ტარულასთან მივიდა, მოვი-
და იგი კაციც და იჩივლა (საბა).

ტაფა-რიკ-ი რიკი და ტაფელა, რიკ-
ტაფელა, ჩილიკა-ჯოხი. [ბავშვები ტაფა-
რიკს თვითონ გამოსჭრიან ხოლმე (აკაკი)].

**ტაფელა ხანჯლის ფორმის თხელი ვინ-
რო ფიცარი, სახელურიანი, სათამაშო**
რიკის გასატყორცნი.

ტაქტიკა [ბერძ.] ხერხებისა და მეთოდე-
ბის ერთიანობა რაიმე მიზნის მისაღ-
ნევად. [ფეხბურთის] ყოველ გუნდს საკუ-
თარი გაზეთი უნდა გამოეშვა, სადაც საუბარი
იყო ტაქტიკაზე, ფინტებზე, ბურთის დარტყმა-
ზე (მ. ბერძენ.).

ტაშ-ფანდურ-ი ცეკვა-თამაში, სიმლე-
რა, - ლხინი. სეთურის ხალხის სოროები-
დან სულ სიმლერა და ტაშ-ფანდური ისმოდა
(ჭ. ამირეჯ.). იყო ბევრი ყვავილი, ორკესტრიც,
ტაშ-ფანდურიც (ნ. დუმბ.).

ტაძარ-ი ძვ. სასახლე მეფისა (მთავრი-
სა). და რაჟამს შვეიდა [შუშანიკ] ტაძარსა
მას, არა დაჯდა იგი თვსსა მას გალიაკსა,
არამედ სენაკსა შინა მცირესა (შუშან.). და ვი-
თარ მივიდა კარსა ტაძრისა მათისასა, მაშინ
კურაპალატი ნინა მოეგება ნეტარსა მამასა
გრიგოლს (გრ. ხანძთ.).

ტაძრეულ-ი ძვ. მეფის კარზე მიღე-
ბული პირები. მთელი ტაძრეული ისე სა-
დილობდნენ, თითქოს ამ სუფრაზე ყველა
ემდურისო ურთიერთს (ქ. გამს.). ახალ ნელს
მცხეთაში იყო ტაძრეულითურთ გიორგი
(ქ. გამს.).

ტახტა უნაგირის თავი და ბოლო, მალ-
ლა ამოშვერილი და ნანვეტიებული
საჭირო საგნების ჩამოსაკიდად. უნა-
გირის ტახტებზე იყო დაკიდებული. ჩაჩქანი,
საფურები (ვაჟა).

ტბორ-ი უმოძრაო, დამდგარი წყალი, -
გუბე. სათავეები დასილულა და მიტოვებულ
კალაპოტებში ტბორები გაჩენილა (ნ. ტაბ.). ||
ფიგურ. გამოესალმნენ მეფესა ქართველნი
მუხლზედ ხვევითა, ...ნინ დაუყენეს ტბორენი
ცხელის ცრემლისა ნთხევითა (დ. გურამ.).

ტევა წყრომა, ტუქსვა. კაჭკაჭურ ზეპირო-
ბას, ტევასა და ცემა-ტყეპას დაჩეულები ასეთ
გაკვეთილებს თაყვანისცემით შეეცქეროდით
(ნ. ლომ.).

ტევრ-ი დაბურული ტყე, ხეივანი. მივა-
რის სინათლეზე ვილაცამ ტევრთან მდგარი
მუნჯი ბაჩუა შენიშნა (ლ. ქიაჩ.). ნუშის და
ტყემლის, მუხის და ნაბლის იღვიძებს ტე-
ვი... სალამი აპრილს (მ. ლებან.).

ტემლაკ-ი [პოლონ.] ძვ. „ხმლის ვადაზე
გამობმული ფორიანი მარყუჟი, იარა-
ლის ხმარებისას მაჯაზე წამოსაცმე-
ლი“ (მ. ჭაბ.). ფარსადანს ასე ეგონა - ჩინს
მომცემენ, ტემლაკებსა (ხალხ.).

ტენდენცია [გერმ.] რაიმეს განვითარე-
ბის მიმართულება. განესაზღვრავთ ჩვენს
გარემომცველ სამყაროში გავრცელებულსა და
ტიპიურ მიზანდასახულობებსა და ტენდენციე-
ბს (წ. კაკაბ.).

ტენორი [იტალ.] მამაკაცის ყველზე
მაღალი სასიმღერო ხმა. მამადი პასანის
ვერცხლის ხმამ ეროხელ კიდევ შეაფრიალა
პაერი... ასეთი სუფთა ტენორი, ასეთი ნრფელი
კილო, ამგვარი მძლავრი ხმა (მ. ჯავახ.).

ტერასა [ფრან.] ბანი, ერდო. სახლების
ტერასები და აივნები იყვნენ... ქალთა გუნდე-
ბით (ი. ბალახ.).

ტერმინ-ი [ლათ.] მეცნიერების, ტექნი-
კის, ხელოვნების რომელიმე დარგის
ცნების სპეციალური სახელწოდება.
[ხელმძღვანელს] საუბარიც რომ დამაჯერე-
ბელი აქვს - ტერმინებით აღსავსე, ...რანა-
ირი გამოთქმა გინდა, იმან რომ არ იცოდეს
(გ. დოჩ.).

ტერტერა [სომხ.] გრიგორიანული ეკ-
ლესიის მსახური. || მღვდელი. „სომხე-
ბის ტერტერებს თავიანთი კარაბადინი გაუშ-
ლიათ“ (ილია). [თიმსალ-მაკო] იყო თელავში
მცხოვრები ტერტერას ქერივი (აკაკი). ვისაც
არავინ არ სწყალობს, წყველას უბარებს ტერ-
ტერა (ვაჟა).

ტერცინა [იტალ.] „ლექსთწყობაში სამ-
ტაქეპიანი სტროფი ჯვარედინი რით-

მებით" (მ. ჭაბ.). პირველად დაინერა ნამ-
დვილი... ტერცინები (ტ. ტაბ.).

ტეტია დაცინვით: გამოუსვლელი, უვი-
ცი გლეხი. [მეტლე] დაკარგულ ტეტიას
შოლტით ზურგს უწევას (მ. ჯავახ.).

ტვირთმძიმე მძიმე შრომისაგან ნელში
განწყვეტილი, გაჭირვებული, დაჩაგ-
რული. თუმცა ტვირთმძიმეთ შემწყნარებე-
ლი შენის დახსნისთვის ჯვარს ეცვა ქვეყნად
(ილია).

ტიფფარ-ი ლითონის ფირფიტაზე რე-
ლიეფური გამოსახულება დამლის
დასასმელად, - ტვიფფარი, შტამპი. ეს
აღმოჩნდა ბეჭდისდარი ტვიფფარი სპილენძისა,
მელის სახე იყო ამოჭრილი ზედ (კ. გამს.). ისევე
შეევედრა არსაიქნე ნონაის, უნდა მამცნო, თუ
რას მოასწავებსო ეს ტვიფფარი მელის სახისა
(კ. გამს.).

ტიალ-ი, ტიელ-ი ოხერი, შერევენებული,
წყეული, უპატრონო. შენის დანახვით,
ტილო, გულს დარდი მანვეს ცხარია (ვაჟა). აჲ მა-
მაღლის ტიელი, რა ბუზები მასხდეს ესა (ხალხ).

ტივ-ი სიბრტყეზე შეკრული-ი გრძელი
და მსხვილი მორები, მდინარით გა-
დასატანი, როგორც ხის მასალა.
ამავე დროს იყენებდნენ სატრან-
სპორტო საშუალებად. სატივეზე ტივი
შეეკარ, ტივი არი ნაძვის ხისა (ხალხ). „ეგ ნამი
რომ გაბეგრდება, მდინარე წყლად იქცევა და
მთელს ტივს მოიტანს“ (ილია).

ტივ-ი თხის (ცხერის) მთლიანი ტყავი,
საგანგებოდ დამუშავებული, ღვინის
(არყის) შორს წასაღებად. ქიტესა ტივს
გადმოიღებდა და მოზერის ყანსს გაავსებდა
ღვინით (კ. გამს.). ტიკით წითელი ღვინო წა-
ვიძღვანე თან (გრ. წერეთ. თარგმ.).

ტიკინა დედოფალა, თოჯინა. ნაყიდი სა-
თამაშოები და მუქთად ნაშოვნი ტიკინები ქა-
ლაქებში მუქთახორობას აჩვენენ ყმანვილებს
(აკაკი).

ტიკჭორა პატარა ტიკი. [ნიკოლოზს] ტიკ-
ჭორა ექნებოდა ხურჯინის ცალ თვალში
(გ. შატბ.).

ტილ-ი ადამიანის (ცხოველის, ფრინვე-
ლის) პარაზიტი მწერი, მკბენარი.
„[ბოშებმა] რაც მიწის ქვეშ იყო და მიწის ზე-
ვით, სულ გაანყვეს ყველაფერი, ...[ბიჭს] ტილი
დოუტოვებს იმდენი, ნუხანდელს აქეთ ვხილავ
და ვერ გამოვუღე“ (ნ. დუმბ.).

ტილისმა ძვ. საგრძნელო ნივთი, -
ჯადო, თილისმა. მუნ მრავალი ტილისმა
და გრძნება იცინა (საბა). „[მამის მამას] ეს-
ეთისა ტილისმისა ხელოვნობა უქონდა, რომე
მას საქმე ვერ გადურჩებოდა“ (საბა).

ტინ-ი სალი კლდე. [ვაზირს] ესეთი სიყ-
ვის სიტკობო უქონდა, მხეტთა კაცთა მსგავსად
მოაქცევდის, ტინთა ცვილებრ დაადნობდის
(საბა). [ნაზიბროლა] თმაგაშლილი ტინის კე-
დელს თავს ახლის და ხმას არ იღებს (აკაკი).
დიდ ტინებთან... ხასხასებს... ხავსი (რ. ინან.).

ტიპიურ-ი (სწორია ტიპური) არსებითი
ნიშნების მიხედვით ერთგვაროვანი;
დამახასიათებელი, ნიშანდობლივი.
ბაბუაჩემი (დედის მამა) თავის შესახედაობით
ქვემოიშვრელი აზნაურის ტიპიური ნარმომად-
გენელი იყო (დ. კლდ.).

ტირიფ-ი საშუალო სიმაღლის ხე, აქვს
დაბრილი ტოტები, წვრილი ფოთლე-
ბი, იზრდება წყლის პირებზე. [პატარა
ბიჭი] იდგა თავისი ძმის უკან ტირიფებს შორის
(გ. გეგ.).

ტიტილიკანა მთლად შიშველი. [ბიჭები] ახ-
ლაც იხვენენ ქეიმაში ტიტლიკანები, ტალახი-
ნები (გ. გეგ.).

ტიტრ-ი წარწერა კინოფილმის კადრზე.
„როგორი ფილმები მოგწონთ-მეთქი“. - „ტიტ-
რებიანიო“!.. ალბათ იმიტომ, რო ტიტრებია
წასაკითხი (გ. დოჩ.).

ტკბილისკვერ-ი ტკბილი ტყლაპი, ყურ-
ძნის ან ხილის წვეცისა. არ იქნებოდა,
რომ ჩემს დამნახველს ან ქოჩორა ვარიკა არ
ერუქებინა, ...ან ტკბილი კვერი (დ. კლდ.).
დედაკაცმა დაჭრილ ჯარისკაცს სასთუმალ-
თან ტკბილისკვერში გახვეული ჯანჯულები
დაუნყო (კ. ლორთქ.).

ტკბილსახსოვარ-ი ტკბილად, სიამოვე-
ნებით მოსაგონარი. ჰოი, დედანო, მარად
ნეტარნო, კურთხევა თქვენდა, ტკბილსახსო-
ვარნო (ნ. ბარათ.).

ტკიპა პარაზიტი მწერი, ხორცში ჩაკ-
რული სწოვს სისხლს (ადამიანს, ცხო-
ველს), - ტკიპი. „შემოდი ახლავე, ტკიპ-
ასავით რომ მიკვირხარ მაგ კარს“ (ჭ. ამირეჯ.).

ტკრციალ-ი აქ: დიდი ხმაური, ყიჟინი
(ტიკვილის, შიშის გამო). ააკანკალა
„სიკვიდილმა“ ყველა, ბუზი-ბზუილა და ჭიან-
ჭველა, ისმის ტკრციალი, დიდი ზრიალი მეტყ-
ველ-პირუტყვთა (ვაჟა).

ტლაპო „თხელი ტალახი, – ლაფი“ (ქეგლ).
თუ დარი იყო, ჩემს კარავს არა უშავდა, მაგრამ ტროპიკული წვიმის დროს შიგ ტლაპო დგებოდა (ნ. ბაგრ.).

ტლე მალამონასმული საფენი, ნყლულზე დასადები, – მტლე. გირმელს ბერი ტლევებს ადებდა ნყლულზე (ქ. გამს.). [აქიმმა] ქაფურში გავლებული გრილი ტლევები შემოადვა (ქ. გამს.).

ტლე ეული, მარტოსული. „ათმა თანასოფელმა თუ არ გაგიხსენა, ...რად გინდა, ბიჭო, ამნაირი სიცოცხლე? ვინ გამოგჩეკა ასეთი უჯიშო, ტლე და უსუსური?“ (ვ. სიხ.).

ტობობა ქვირითის ყრა, – ტოფობა. გაზაფხულის დამლევს, ტობობის დროს... თევზები ქარაენად აყვებოდნენ დიდ მდინარეებს, რომ... ლეღებში შესულიყვნენ ქვირითის დასაყრელად (აკაკი).

ტოილო „საბელი ცხენის ფერხზე მოსაბმელი“ (საბა). ტოილოთი დაბმული ცხენი გარს უვლის ხოლმე დღედაღამ პალოს (ქ. გამს.).

ტოლადი [თურქ.] წვიცხავევი – გრძელი, ოთხი თითის სიგანის მტკიცე ქსოვილი. [დათა და სოლო] ხან დაკეცილ ჩექმებს იცვამდნენ, ხან თათრულ ტოლადებს [იხევედნენ] (მ. ჯავახ.).

ტოლდასადები-ი ერთ უღელში მეტი სიმძიმის მტვირთველი, მეტის გამწვევი. **ფიგურ**. „გატყდა მუაზედ ჩვენის ნუთისოფლის უღელიცა, მოგიკვდა, ოთარაანთ ქვრივო, ტოლდასადები მეუღლე (ილია).

ტოლს არ უდებს არაფერში ჩამორჩება, არაფერს უთმობს (ვინმეს). ხომ ასეთი პირმშენიერი იყო ხადიშათი, ვაჟკაცს ტოლს არ უდებდა იგი სამამაცო საქმეში (ქ. გამს.).

ტოლუმბაში-ი [თურქ.] თამადა. ტოლუმბაში დაყენებული პორფირი გულმოდგინედ აძლავდა ყველას ღვინოს (დ. კლდ.). ტოლუმბაში... მჭევერმეტყველებით და გატაცებით ნარმოსთქვამს სადღეგრძელოებს (ე. გაბ.).

ტომ-ი, „მოდგმა, შთამომავლობა“ (ქეგლ). [პაბო] ნაშობი იყო აბრამეანი, ძეთაგან ისმავლისთა, ტომისაგან სარკინოზთაჲსა (პაბო).

ტომსიკა „პატარა ტომარა“ (ქეგლ). [კაცმა] ირმის ტყავიდან გამოკერილ ტომსიკას მოჰკრა თვალთ, სწორედ ისეთს, როგორც მას ჰქონდა. ტომსიკა ბასრ კბილებს დაეგლიჯა (გ. ნიშნ. თარგმ.).

ტორ-ი 1. დიდი ხელი, მუშტი (მტაცებელი ცხოველის თათივით ძლიერი). [ტორიანი] მოვიდა, ...ტორები ჰქონდა, ...ვაშლივით დაიჭერდა ადამიანის თავს“ (რ. ინან.). ნინიკას ტორმა [ჯაყო] ერთხელ კიდევ მოატრიალა და მოაჯირს მიაცენა (მ. ჯავახ.). 2. იგივეა, რაც ტოტი. ლურჯამ პატრონს დაჰსუნა, მრისხანედ დაიჭიხინა და ნინა ტორებით ბრდღვივნა ასტეხა (მ. ჯავახ.).

ტორავ-ს ტორებს ურტყამს, ტორებს სცემს. მხედრები ცხენებს თავს ძლივს უმაგრებდნენ, ლაგმებს ვლეჯდნენ, მინას ტორავდნენ, ბრძოლის უნით ავსებულებყვნენ (ნ. ნულ.).

ტორპედო ავტომატური წყალქვეშა ჭურვი სიგარის ფორმისა. წყალქვეშა ნავმა... ჩაყინთა და უხმოდ სტყორცნა... [კრეისერს], რითაც ნამსვე დაუმტკიცა თავისი უპირატესობა (ზ. გამს.).

ტორუა ტოროლა. ვითა ტორუა ქვეყნიოთგან ცამდის შეიწყებს სტვენასა (დ. გურამ.).

ტოტი-ი დიდი მტაცებელი ცხოველის ფეხი, – თათი, ტორი. „შენისთანა ბრიყვზე ერთი ტოტის დაკერა კიდევაც ცოტაა“ (ვაჟა). [მგლევი] დაღონებული ინვა უდაბურს ტყეში, ორივე ტოტი ნინ გაენოდა (ვაჟა). || ცხენის ტორი. იმას თავით რაში ება, ტოტით მინას სთხრიდა ისი (თქმულ.).

ტოტი-ი ლეჩაქის ერთ-ერთი წვერი, – ყური. [ალაზამ ზვიადაურს] ააჭრა ნიშნად, სახსოვრად სამი ბალანი პირითა, ჩიქილის ტოტში შეხვია ბროლის თითებით თლილითა (ვაჟა).

ტოტი-ი მდინარის განშტოება. [ელიოზმა] წყლის ტოტებიც დაწურა, ...მაგრამ არ იქნა, ნათელთევა ვერ იგდო ხელთ და ვერა (გ. ლეონ.).

ტოტ და ტოტ კუთხ. პირდაპირ, ხელჩართულად. „დათო, სთქვი შენა რჯულზედა, ვინ უფრო გეომებოდა?“ – „ეაჟაი სვილის ფერი ტოტ და ტოტ გეომებოდა“ (ხალხ.).

ტოტალურად ძალიან ფართოდ, ერთიანად, საყოველთაოდ. თითქოს მთელი მსოფლიოს მეცნიერები იმას ცდილობდნენ, როგორმე ისეთი რამ გამოიგონონ, რაც ტოტალურად დაიპყრობს ბავშვის გონებას და იქ ნიგნის ადგილს აღარ დატოვებს (თ. კუხ.).

ტრაგედია [ბერძ.] აქ: დატრიალებული უბედურება. მღუშარედ იდგნენ და... [ხეებზე გაკრულ] ლექსებს კითხულობდნენ. ასე გაუზიარეს მომხდარი ტრაგედიით გამოწვეუ-

ლი ტკივილი და შეძრწუნება ერთმანეთს...
თბილისელმა მოქალაქეებმა (ნ. ბართ. თარგმ.).

ტრაგიზმი-ი მძიმე განცდა, მწუხარება. ორიოდ ქალს ყალბი ტრაგიზმი აღბეჭდია სახეზე (გ. დორ.).

ტრამალ-ი ვრცელი, თვალუნევედენელი ვაკე. მიდის, მიდის გზა ტრამალზე. არ ილუვა (ს. ჩიქ.). სიცოცხლეს სადღაც ტრამალში მტრის ტყვიით გულგანგმირული დაასრულებდა (დ. შენგელ.).

ტრანს-ი [ფრან.] არაცნობიერი მდგომარეობა. გრძნობა იმდენად არის ძლიერი, რომ განცდას წამით მოპყვება ტრანსი (მ. სალ.).

ტრანშეა [ფრან.] სანგრების მთელი ხაზი, ქსელი საბრძოლო მონაკვეთზე. იქ, ტრანშეების ლაბირინთებში, ნუ გაგიტაცებს ძველი ნუხილი (გ. ტაბ.).

ტრაპეზი-ი [ბერძ.] სუფრა. [ძმანი] ტრაპეზსა ზედა ერთბამად ჭამიან (გრ. ხანძთ.). [გაბრიელ მოძღუარი] ტრაპეზისაგან კიდე საზრდელსა არარას მიიღებდა, არცა ჭამადას, არცა სასუმელსა (გრ. ხანძთ.).

ტრასა [გერმ.] დიდი გზატკეცილი; საზღვაო ან საჰაერო მიმართულება შორეულ მანძილზე სამოძრაოდ. კრეისერი შეხვდა წყალქვეშა ნავს საზღვაო ტრასაზე (ზ. გამს.).

ტრედონა მტრედი (მოფერებით). ახლაც ჩემს თვალწინ დგას მოციმციმე ტრედონა, წყნარი, ...ქალი - მტრედივით შემკობილი (გ. ლეონ.).

ტრიალ-ი აქ: დიდი, ვრცელი. გაუძღვა შიკრიკი ძმებს და გაიყვანა ერთ ტრიალ მინდორზე (ზლაჟ.). [ლუარსაბს] ორი სიამოვნება-ლა დარჩა ამ ტრიალ ქვეყანაზე (ილია).

ტრიბუნა [იტალ.] ამაღლებული ადგილი ორატორისთვის. აპართული იყო მაღალი ტრიბუნა ორატორებისთვის (დ. კლდ.).

ტრიოლეტი-ი (ფრან.) „რვასტრიქონიანი ლექსი, რომლის მეოთხე და მეშვიდე სტრიქონი უცვლელად იმეორებს პირველს, ხოლო მერვე - მეორეს“ (ქეგელ). პირველად დაინერა ნამდვილი... ტრიოლეტები (ტ. ტაბ.).

ტრირება [ლათ.] ძველ რომში: ხომალდი, რომელსაც სამ იარუსად ჰქონდა ნიჩბები“ (მ. ჭაბ.). [ფარსმან საარსო] უთვალთვალე-და ნაპირისკენ მომავალ ტრირებას (კ. გამს.).

ტრიფოლიატი-ი ლიმონის ჯიში, რომლის ნაყოფიც არ იჭმება, ხმარობენ ცოცხალ ღობედ. ტრიფოლიატის ღობეებს იქით მოჩანდა კონიდარიანი ეზოები (ნ. შატ.).

ტრუსის სუნი შალეულის, ბამბეულის წვის სუნი. ...[თმსალ-მაკო] მაშინვე, თითქოს ტრუსის სუნი ეცაო, იქ განდებოდა (აკაკი).

ტურნე [ფრან.] მოგზაურობა გარკვეული მარშრუტით. ფიგურ. კვლად გაიხსნა ფუტკრების ტურნე (ვ. გაფრ.).

ტუსტუს-ი ჩქარი სიარული მოკლე ნაბიჯებით, - ცუხცუხი. || ფიგურ. „მთუარეს! პატარა ვარსკვლავი ...მისდევს უკან ტუსტუსით“ (ს. მგალობ.).

ტუტუნი-ი ხმადაბლა ლაპარაკი, - ბუტბუტი. [ბარბალემ] გადასწერა რამდენჯერმე პირველარი ქაჯანს, დაიწყო რალაცა ტუტუნი (ნ. ლომ.).

ტუტუნებ-ს ხმადაბლა ლაპარაკობს, - ბუტბუტებს. „ნეტა ღონე მაინც მქონდეს, რომ ჩირგვები, ძეძვები მიეჩეზ-მოეჩეზო...“, - ტუტუნებს საწყალი თინა (ე. გაბ.).

ტურმოკუმულ-ი პირმოკუმული. ტურმოკუმული [ბიჭი] კბილს კბილზე აჭერდა (ნ. შატ.).

ტყაუჭ-ი პრიმიტიულად დამუშავებული ცხვრის ბენვიანი ტყაეის გარეთა ჩასაცმელი. ცხვრის სუნი, ერბოს სუნი დაეყენებნათ ხევისბურის ტყაუჭებს დარბაზში (კ. გამს.).

ტყაუჭა ტყაუჭში (იხ.) გახეული, ჩაცმელ-დაუხურავი, ღარიბ-ღატაკი, მდაბიო. „რა არის, სოფიო, რომ ტყაუჭა ბიჭბუჭებს და გოგოებს გვერდით მოისვამ ხოლმე?“ (მ. ჯაფარი).

ტყება ძვ. თავ-პირში ცემა (გლოვის ნიშნად), - მოთქმა, გოდება. [ქართველნი] ტყებითა ფრიადითა ეგლოვდეს სიოლესა თვსსა (გ. მთაწმ.).

ტყენვრილ-ი ახალაყრილი ტყე, წვრილი ხეებით დაფარული, - წვრილიანი. სერს იქით... ტყენვრილი ჩადის (რ. ინან.). ტყენვრილში თრთვილი დევს (რ. ინან.).

ტყვილ ფასში კუთხ. ძალიან იაფად, თითქმის მუქთად. „მინა-წყალს ტყვილ ფასში ნუ გააყიდინებ-თქო“ (დ. კლდ.).

ტყვრება-ა კუთხ. სკდება, ირღვევა. მთესა სტყდებოდა წვერები, დაბლა ხვევებში წვე ბოდნენ, მთებთან ერთადა კლდეებიც თოფე ბივითა ტყვრებოდნენ (ვაჟა).

ტყირპი-ი თანდაყოლილი მუქი ნითელი ლაქა კანზე. უარესად დანითლებოდა თებრონიას მოხარშულ კიბოსაგით განითლებული ტყირპი (*კ. გამს.*).

ტყლაპი-ი ჩვარი, ტილო. ლეთის მსგავსებით შექმნილი სახე ადამიანისა ულანდება, როგორც ერთი ტყლაპი რამ (*ილია*). [უნამუსობმა] ჩაიგდეს ჩემი კაცობა, ფეხქვეშ ტყლაპივით სთელავენ (*ვაჟა*).

ტყლაპა მოსძვრება ტყაპანს გაადენს, ნაიქცევა, მინაზე დაეცემა. [სვაი] გადმობტა, მაგრამ ვერც აქ დაიმაგრეს მხრებმა, ძირს ტყლაპა მოსძვრა (*თ. რაზიკ.*).

ტყრუშული ლობე ნედლი ყლორტების ნწული ლობე. [ოთარანთ ქერივის] ეზო გარს შემორტყმულია ტყრუშულის ლობითა (*ილია*). [ლუარსაბის ეზოს] ერტყა გარშემო ტყრუშული ლობე (*ილია*).

უ

უაზნო ძვ. არაფეოდალური გვარისა, არადიდგვაროვანი, მდაბიო (*შდრ. აზნაური*). აზნაურნი დიდ-დიდნი და ზეპურნი დედანი, აზნაურნი და უაზნონი სოფლისა ქართლისანი მოვიდეს (*შუშან*). [მელქისედეკმა] დიდძალი შენირულებანი ჩამოიტანა... აზნაურთა და უაზნოთა მიერ მორთმეული (*კ. გამს.*).

უალო ცეცხლი ნვავს ჩუმად, უსიტყვოდ იტანჯება, დიდ გასაჭირშია. «ცეცხლი მწვავს, ძმაო, ცეცხლი მწვავს, უალო, მოუღებარი» (*ვაჟა*).

უარარაობა არაფრის ქონა, არქონა, უარაფრობა, სულ უქონლობა. რაც არ უნდა, არ გიქნია, - ესეც კარგია. უარარაობას ეგა სჯობია (*ილია*).

უარსებო საარსებო საშუალებებს მოკლებული, საარსებო საშუალების უქონელი, უსახსრო. «გედია? ცუდი ბიჭი როდია, მაგრამ უარსებოა, ღარიბი (*გ. ლეონ*).

უარშიობა-ს ვერ ჰგუობს, ვერ იტანს, არ ემორჩილება, ეურჩება. «ზანგელა ხარი უარშიობსო» (*საბა*).

უაღრესი-ი ყველაზე მეტი, დიდი, უდიდესი. ჰოი, დიდ არს სიყვარული და ყოვლისა სათნობისა უაღრესი (*საბა*).

უბადო საცოდავი, უბადრუკი, უმსგავსი. «უბადო და უგულისხმოო, ხოლო მე თუ კარად ანუ ჩორდ ნარმცე, ვინ უწყის, თუ მუნ კეთილსა რასმე შეეებთხო» (*შუშან*). «რადგან ეგრე უბადოს საქმესა მავალ იყავ, მამან შენმან რად შიკრიკად არ დაგადგინა?» (*საბა*).

უბატონოდ ხმას არავინ გასცემს სიტყვის თქმას, შენიშენას, შევიწროებას ვერავინ გაუბედავს, მორიდებით, მოკრძალებით ეპყრობიან. ამის შემდეგ თერძისათვის უბატონოდ ხმა არავის გაუცია და სიკვდილამდე ხელმწიფე იყო (*ჯ. ქარბზ, დ. ნერუდ, თარგმ.*).

უბე 1. გულმკერდის არე ტანსაცმლის შიგნით. [ბიჭებს] უბეები ნამცვრევი კაკლით აქეთ საესე (*რ. ინან*). 2. მთებს შორის ჩავარდნილი, დაბალი ადგილი. იდგარძისფერი ბურუსი მყინვარების უბეთა შორის (*კ. გამს.*). 3. იხ. უბე (მნიშე. 1). ცრემლები მოანვა [სონიას] თვალების უბეებს და შადრევანივით გადმოხეთქა (*დ. კლდ.*).

უბელო შეუკაზმავი (ცხენი, ვირი). [შორენა] ფაფარზე მოეჭიდებოდა, დააჭენებდა უბელო ცხენებს (*ა. გამს.*). «მერე დავიძარიოთ ამ უბელო ცხენებით» (*ჭ. ამირჯე*). [იანგულის] უბელო ვირი მოეყვანა (*ნ. დუმბ.*).

უბზუებს ტუჩს ცხვირს უწევს, არ კადრულობს, თავის ტოლად, ღირსად არ თვლის. ეკვირინე ნამეტანს უბზუებდა ტუჩს უმეტესობას (*დ. კლდ.*).

უბირი-ი უვიცი, შეუგნებელი, ბრიყვი. კაცი დიდებით შემოსილი, მაგრამ უბირი (*ფსალმ.*). უსანელულს, უბირს კაცს არავითარი მზამზარეულად შედგენილი აზრი არა აქვს, ამბობს, რაც გაუგონია თავისივე მსგავსი უბირის პირით და ხშირად თვითონაც არ ესმის, რას ამბობს (*ვაჟა*).

უბნობს-ს ძე. ლაპარაკობს, მეტყველებს. «ქუფთქუფ მნაიდ უბნობნ ქართულად» (*გ. მთანმ.*).

უბნობა ძე. საუბარი, ბასი. «დაცადე სოფლითა მაგათ საქმეთა უბნობა» (*გ. მთანმ.*).

უბრად ხმის გაუცემლად, დაულაპარაკებლად, უსიტყვოდ. ნინ ნასულ რაზმს უბრად მიაშურა (*დ. შენგელ.*).

უბრალო ძე. უდანაშაულო, უცოდველი, უბინო. უბრალო ველითა და ნმიდით გულითა (*ფსალმ.*). [უგბილთა] მოკლეს უბრალო, ბრალთა ქვეყანა შერყიესო (*დ. გურამ.*). [მახვილი ონისეს] მეზობლების უბრალო სისხლით შეღებილყო (*ა. ყაზბ.*).

უბრალოდ უდანაშაულოდ. ვაი-ვა, მსაჯეს უბრალო (ვახტანგ VI).

უბრალო-დაუნაშავებელი-ი უდანაშაულო. [სახლის პატრონმა] დაპკრა თავში ცული და მოკლა უბრალო დაუნაშავებელი კაცი (საბა).

უბრუნავ-ს ბრუნავს მისი, უტრიალეებს; უფქვავს (ნისქეილი). [დალაქ] ერთი თვალი ნისქეილიც უბრუნავდა (ვაჟა).

უბრძანებ-ს თავაზ. ეტყვის, მოახსენებს. ბოლოს მახვრალმან უბრძანა მსაჯულს (ნ. ბარათ). „ნუ მიბრძანებ, შენი ჭირიმე, ნუ მიბრძანებ!“ (გ. ერისთა).

უგანგებოდ განგების, ღვთის ნების გარეშე. უგანგებოდ ცაცა და მინაც ორივე მუნჯია (აკაკი).

უგანზრახვოდ წინასწარი განზრახვის, გარკვეული მიზნის გარეშე. უგანზრახვოდ არ იყო ეს ხალხის შეყრა მოსეს მხრით (ილია).

უგბილ-ი ძვ. უვიცი, უმეცარი. არ ვიცი, რად ქნეს უგბილთა, [იესოს] ავი რა შეაჩნიესო (დ. გურამი). „რად ეუბნები ესრეთს უგნურს, უგბილს, უგვანს, კაცთა არასახესა?“ (საბა).

უგემურად უსიამოვნოდ, უკმაყოფილოდ. მღვდელმა უგემურად გააქნია თავი, თითქოს შენუხდაო (ილია).

უგერგილო უშნო, უფხო, მოუხერხებელი. „სრულ შენგან გავხდი, წყეულო, უგერგილოდ და ყროლადა“ (ვაჟა).

უგვანი-, უხირო, უღირსი, უმსგავსი. „მრავალნი მწყემსნი უმჯობეს არიან უგვანთა მეფეთა“ (საბა). „ვიზუა [ლაპარაკი] და... მაგ უგვანოზე“ (ნ. დუმბ).

უგირაოდ გირაოს გარეშე, გასესხებულის თანხის საგარანტიოდ რაიმე ნივთის ჩამოურთმევლად. „[დანიბეგაშვილს] უგირაოდ ვერ ვანდე ათასი ოქრო“ (აკაკი).

უგმირავ-ს გაუყრის, გაურჭობს, ჩასცემს (მახვილს). [უგბილთა იესოს] უგმირეს გვერდსა ლახვარი (დ. გურამი). [შხედარი] მიეჭრა გათამამებულ გველეშაპს და უგმირა ლახვარი (აკაკი).

უგრომოდ გრომის გარეშე, უფულოდ. უგზოდ, უგრომოდ წამოველ შენით, სასომიხილი და ჭირმრავალი (დ. წერეთ. თარგმ).

უგულისყურო გულისყურის არმქონე, — უყურადღებო. უგულისყურო ბიჭმა პირჯვრის წერა ისწავლა (აკაკი).

უგულისწმო გულისხმის არმქონე, მიუხევედრელი, უგნური, უჭკუო. „უბადლო და უგულისწმო, ხოლო მე თუ კარად ანუ ჩორდ წარმცე, ვინ უწყის, თუ მუნ კეთილსა რასამე შევემთხვო“ (შუშან).

უგუნებობა ცუდ გუნებაზე ყოფნა, უხალისობა. [გუცამ] ვერ იქნა და ვერ მოიშორა უცნაური უგუნებობა (ჯ. ქარჩხ).

უდაბნო დაუსახლებელი, უმოსახლო (ადგილი). გამობრწყინდა კეთილად განმგებელი მოლუანც და უდაბნოთა ქალაქ მყოფელი (გრ. ხანძი). განპვლე უდაბნო ოხერი, საესედ დაბებით შეპქმენი (გ. ორბ).

უდაბურ-ი ხშირი, გაუვალი, დაბურული ტყე. ტბის გადაღმა, დასავლეთისკენ მისდევდა უდაბური ტყე (დ. კლდ).

უდავლათო კუთხ. ბედუქეთური, უვარგისი. „რა დროს ძილია, ბედმწარევე, შე უდავლათოს გვარისა?“ (ვაჟა).

უდარილებ-ს ხელსაყრელ დროს ურჩევს, უპირებს (თავდასხმას). დავითი სამასი მხედრით იმ ადგილებში იყო ლოჭინთან, საფიქრებელია, რომ თბილისს უდარილებდა, ესე იგი, მისი ალების გეგმებს აწყობდა (რ. ინან).

უდბად ძვ. 1. უსაქმოდ, გაურჯელად. რომელნი ხედვედ მას (= მამასა გრიგოლს), ვერ იკადრიან უდბად განცხრომია კრძალულუ ბათაგან მისთა (გრ. ხანძი). 2. ამ ქვეყნიდან განდგომით, განმარტოებით. ხოლო იყო ჟამსა რომელსამე მამამ მიქელ მდგომარე მალაღსა კლდესა ზედა მცირედ რამე უდბად (გრ. ხანძი).

უდებ-ი ძვ. 1. ზარმაცი, უსაქმური, გაურჯელი. ხოლო მამამ გრიგოლ არავის უდებთაგანსა შეინყნარებდა (გრ. ხანძი). 2. თავის დამდაბლებით: მდაბალი, უღირსი. მას ჟამსა რამე იყოს ჩუენ უდებთათეს ნუგემინსცემა? (გრ. ხანძი).

უდებება ძვ. ამ ქვეყნიდან განდგომა, ბერად აღკვეცა. უდებებისა მედგრობათაგან ძლეული ვქმობ სულთქუმით (გრ. ხანძი).

უდებ-ყოფ-ს ძვ. განუდგება, უგულებელყოფს, უარყოფს. [ვაბომ] უდებ-ყო შჯულო იგი მაჰმედისი (ვაბო). სიტყობების მოქსენება ჩუენი არა ოდეს უდებ-ჰყოთ (გრ. ხანძი).

უდიდე ძვ. უფრო დიდი. „არავინა არს უფროსი ღვთისგან უდიდეო“ (დ. გურამი).

უდიერ-ი უკმეხი, უტიფარი, უხეში (რამ). მშვიდად ცხოვრებით, ნუ უზამთ ერთმანეთს თქვენ უდიერსო (დ. გურამი).

უდროო დროს სრულიად შეუფერებელ დროს. და ამ უდროო დროს ელის ნათლად ეხატებოდა თვალნინ, [როგორ] გაეცვა ახლად ჯვარდანერილ ქმარს (ნ. ლორთქი).

უდრტვწველად ხმაამოუღებლად, მორჩილად. [ნეტარი იოვანე] ყოველთავე საქმეთა მორჩილებისათა სიმდაბლით და უდრტვწველად იქმნოდა (გ. მთაწმი).

უდღეურ-ი ნაადრევად შობილი, დღენაკლი. [რეზოს] შობილები ზედ აკედებოდნენ, ნიაგ არ აკარებდნენ, მაგრამ მაინც უდღეურივით გამოიყურებოდა (ნ. ნულ).

უერთოდ კუთხ. ფუჭად, ამაოდ, უშედეგოდ. უერთოდ კი არ იხარჯნეს ჩვენ მონადირის ისარნი (ხალხ).

უვი-ს ძე. ჰყავს (ვინმე). არავინ გვივის გზასა ზედა მეგობარი, რათამცა გვისტუმრა (საბა). ორი გვივის სატრფიალო, ორივე გასინჯეო (დ. გურამი). აჲ განთქმულია რუსთა სახელი, ხელმწიფე უვისთ ბრძენი და ქველი" (ნ. ბარათ).

უხალთუნ-ი [თურქ.] ათი ერთეული ლითონის ფული. ანკარა წყარო, უხალთუნები ბრწყინავდნენ ფსკერზე, მგზავრს მოწყურებულს შიგ ჩაჰბნევია (თ. ჩხენკ. თარგმ).

უხანგ-ი ცხენის აღკაზმულობის (უნაგირის) ნაწილი – მხედრის ფეხის შესადგმელი. [მოხვეე] ჩამოხტა ცხენიდან და დაიწყო უხანგის გამართვა (ილია). [ყაზახმა] უხანგიდან ფეხი ვეღარ დაახნია (ა. ყაზბ).

უზბაშ-ი [თურქ.] „ძე. მამასახლისი“ (ქეგლ). „ჩადი და უზბაშს უთხარი, ჩემი ნათლიედის კამეჩი ახლავ გამოუშვას!“ (ილია).

უზეშთაჴს-ი ძე. სხვაზე მალლა მდგომი, აღმატებული, უზენაესი. „მონასტრისა ჩემისა მამანი სათნოებითა უზეშთაჴს არიან ჟამისა ამის მონაზონთა“ (გრ. ხანძთ). ნეტარმან ამა გიორგი, ვითარცა იხილნა მამა გრიგოლ და მოყუასნი მისნი, ...შეინყნარნა იგინი... არა ვითარცა მონაფენი, არამედ ვითარცა უზეშთაჴსნი მისა (გრ. ხანძთ).

უზიარებ-ს აზიარებს მისას, ზიარებას მიადებინებს სხვისას, ნაკურთხ ღვინოსა და პურს – სეფისკვერს, როგორც ქრისტეს სისხლსა და ხორცს, უწილადებს. მოიყვანეს მღვდელი და ოთარანთ ქერივს შვილი უზიარეს (ილია).

უზიარებლად ზიარების მიუღებლად, ზიარების გარეშე. ლუარსაბი [სუტკენიანას] ხომ უზიარებლად დაარჩობდა (ილია).

უზმა ძე. სრულიად უჭმელი, უნაყოფი. (მუშანიკს) ყოველნი იგი დღენი უზმასა გარდაეცლნეს (მუშანი).

უზურში ჩაიდებს განიზრახავს, მოიფიქრებს, გადანყვეტს. ნეტა უზურში ავი ხომ არაფერი ჩაიდო ყურშას პატრონმა? (მ. ჯავახ).

უთაყუამო კუთხ. უთავბოლო, გაუთავებელი. [მინდიას] მოაგონდა თავის იერიშები, ქისტი ვაყვაცების გამხმარი მკლავები და უთაყუამო შუღლი (კ. გამს).

უთაღყურებ-ს თვალყური უჭირავს, – უთვალთვალებს. თაგვებმა სული განაბეს და [ფიცხელას] შორიდან უთაღყურებდნენ (ვაჟა).

უთომბელ-ი დაუთომბელი, უკან დაუხეველი, ანგარიშგაუნეველი, უხათრო. უთომბელი ჩიოტელა ისე გაიბურა, თითქოს ქვეყანას დასჭირდა მისი თავიო (გ. ლეონ).

უთქუამს გული ძე. გული ეუბნება, გული უგრძნობს. მას უამსა ნეტარსა გრიგოლს გულმან უთქუა ვსენება საბან იშხნელისა (გრ. ხანძთ).

უთხოვარ-ი მალალი ტანის წინწიანი ხე, აქვს მონითალო, ძლიერ მაგარი ძვირფასი მერქანი, მაგარი თესლი, კაშკაშა წითელი მოტკბო ნაყოფი, იზრდება მალალმთიან ტყეებში, – ურთხელი. ბევრი ვიცოდით, ...ბევრი არა: ჭანჭყატა, ...თრიმლი, უთხოვარი (რ. ინანი).

უილაჯობა უღონობა, უძალობა. საცოდავი პირუტყვები იქვე ურმის თვალთან ყვარნენ და ზარმაცად იცოხნებოდნენ უილაჯობით (ილია).

უილაჯოდ უმწეოდ, უღონოდ. [გოგო] ლიმილით მიუახლოვდება, სანდრო უილაჯოდ გაუღიმებს (გ. დოჩ., ნ. მან).

უკადრად ძე. ამაყად, მედიდურად, ამპარტავენულად. წყნარად და უკადრად მდგომარე იყო სულტანი (ბასიანი).

უკადრისა ტყის ბალახი, აქვს წვრილ ყუნწზე დაკიდებული ღეზიანი ყვითელი ყვავილები, მოგრძო ნაყოფი. ხელს ვინ გახლებს, უკადრისავ, თვლნი ავითრდებიან (ანა).

უკანის ძე. შემდეგ. როდენთა წელთა უკანის [კაცი] მუნეე ქალაქად მოვიდა (საბა). „ყოველი კაცი ხარბია, უკანის არამც გამიმტერდენ და მიხრიკონ რამე“ (საბა).

უკაცრაოდ დარჩება უხერხულ მდგომარეობაში აღმოჩნდება, დანაშაულად, შეცდომად ჩაეთვლება. „თქვენ რომ სმად სხედხართ და მიიური მამასახლისი გოდორ ქვეშ ზის, უკაცრაოდ რატომ დარჩებით, მასცა ლხინი აჩვენეთ“ (საბა).

უკეთურ-ი ავი, ბოროტი. [დიდი ეპიფანი] ცრემლთა დათხევითა სულთა უკეთურთა განასხმიდა (გრ. ხანძთ).

უკეთურება უვარგისობა, უხეირობა, ბოროტება. [შუმანი] უკეთურებისა მის სახისა ქმრისა მისისასა ევედრებინ ყოველთავე ლოცვის ყოფად მისთვის (შუმან). მეძავი ადრე განაქიქოს ქრისტემან... ლირნად წარმდებები-სა მისისათს და უკეთურებისა (გრ. ხანძთ).

უკვდავა ბალახი, იხმარება სამკურნალოდ. ახლა უკვდავს მიეტანა ხოგაის მინდია (ე. გამს).

უკიდევანო თვალუნედეწელი, უსაზღვრო. „აი, ხომ ხედავ ამ უკიდევანო ტყეს“ (ზღაპ).

უკითხავად წყალსაც არ დააქცევს ვინმესთან შეუთანხმებლად, ვინემეს ნებართვის გარეშე ბიჯსაც არ გადადგამს, არაფერს გააკეთებს. [ჯანდიერის] უკითხავად ფეიქარხანი წყალსაც არ დააქცევდა და ახლაც თურმე იმას გამოეგზავნა მოციქულად ჩოლოყაშვილთან (აკაკი).

უკმევ-ს საკმეველს (სურნელოვან ფისს) უნთებს, უბოლებს. მთების ნაშ მოახვედრა მზემ თავის სხივი თუ არა, მთამ ორთქლი აუშვა, თითქო საკმელს უკმევს ამ უზარმაზარს ცეცხლის ბურთსაო (ილია).

უკმეხობა სიტყვიერი უხეშობა, უზრდელობა. „ამისთანა უკმეხობისათვის [სასჯელად] სახაზავიც არა კმარა“ (გ. ყიფშ. თარგმ).

უკნინეს-ი ძე. უფრო პატარა, უმცროსი. [პაბო] იყო ყრმა, ჭაბუკ ვითარ ათრვა-მეტის წლის, გინა უკნინცს, აჩდმეტის წლის (პაბო).

უკრძალავად მოურიდებლად, უშიშრად. უბელო ცხენს შემოხტომია ქალი და მიაქროლებს ოღრო-ჩოდრო ადგილებზე უკრძალავად (ეეაჲ).

უკუანა ძე. უკან. მივიდოდა ნმიდისა მის

თანა ამბოხი მრავალი დედებისა და მამებისა, სიმრავლქ ურიცხვ, რამეთუ უკუანა შუადგეს (შუმან). პიტიახში იგი მკვდრ შეუდგა უკუანა კულსა მისსა (= შუმანიკისსა) და აგინებდა მას მრავლითა გინებითა (შუმან).

უკუარილებს (პირს) თვალს აარილებს, ყურადღებას არ მიაქცევს. დაე, ზოგერთმა უნაყოფო პოეტმა ხელოვნების სახელითა უკუარდოს პირი თავის ხალხის ცხოვრებასა (ილია).

უკუეთუ ძე. თუ, თუკი. „უკუეთუ ამას იქმ, ეფრემ, მე უვარ-მყავე, ვითა არა შენი მოძლურ ვარ“ (გრ. ხანძთ).

უკუიქცევა ძე. დაბრუნდება. [თორნიკ ომიდან] უკუიქცა და მოიკითხა კურაპალატი და დიდად მოიმადლა და გამოეთხოვა (გ. მთაწმ).

უკუიყრი-ს ძე. მოიშორებს (დარდს, ნუხილს). „შენ მეფე ხარ, ყოველი სალხინონი ხელთა შენთა არიან, რაცა გინდეს, უკუიყარე“ (საბა).

უკუნ-ი წყვდიადი. ღამე ჩამოდგა წყვდიადი, უკუნს რამესა მკვანობდა (ხალხ).

უკუნითი უკუნისამდე ძე. მარადის, მარადეჟამს, სამუდამოდ. დღს ხუთშაბათი იყო რომელსა განვანესეთ საცხენებელი წმინდისა შუმანიკისი სადიდებულად და საქებულად ღმრთისა, ...რომლისა შუენის დიდებაა უკუნითი უკუნისამდე, ამცნ (შუმან).

უკუნისამდე სამუდამოდ, სამარადისოდ. შენდა შესწირვენი დიდებასა ქმნულნი შენნი და აღგამალლებენ შემოქმედსა უკუნისამდე (ძლისპ). „იყვენით ყოველი კურთხეულ უკუნისამდე ჟამთა“ (შუმან). „ბედნიერმცა არს ძე შენი ესე და კურთხეულ ამიერთგან უკუნისამდე“ (საბა).

უკუნ-იქცევა ძე. დაბრუნდება. [ნეტარმან იოვანე] ბჭობითა მეფეთათა თვის შვილი მიიყვანა და კულად ულუმბადვე უკუნ-იქცა (გ. მთაწმ).

უკურთხეველ-ი ძე. კურთხევის, დალოცვის გარეშე დატოვებული, დაულოცველი, – უკურთხებელი. [დავით] უკურთხეველ ყურძენსა სჭამს, ფერისცვალობადის არ მოიცდის ხოლმე“ (ილია).

უკუსაჯდომად ძე. ჩამოსაჯდომად, დასაჯდომად. „მე სამასი სახლი ქარვისა მიდგანან, ...რვა ვეცხლის ბალავარი კართა მიგდია კაცთა უკუსაჯდომად“ (საბა).

უკულმა დაჭედილი იტყვიან უცნაურ, თავისებურ, უკულმართ ადამიანზე.

„ეგ სველები მაინც გაიხადე, უკულმა დაჭედო-ლო“ (რ. ინან).

უკუყრი-ს გაფანტავს, გადაყრის, მოიშორებს, მოცილებს (დარდს...). სულს ეციოთ მისგან (= მარიამისგან) ნუგეში, გულს ჭირნი უკუყარენით (დ. გურამ.). მაგრამ თუ ნალველს მოჰბერს დაჩაგრულს, უკუყრის კიდევც, ვით ღრუბელს ქარი (ილია).

ულაგმო უღაღვირო (ცხენი). რემა ხნარცეს არ ჩავარდეს, ულაგმო და უსადაო (დ. გურამ.).

ულაყ-ი [თურქ.] 1. მამალი ცხენი. ერთი ბიჭი და ლუარსაბი, თავის ნითელ ულაყ ცხენზე მჯდომი, ნელ-ნელა აედევნენ უკან ფეხშიძე ურემსა (ილია). [არსაკიძის] ულაყს გაასწრო შორენას იაბომ (ე. გამს.). 2. „საკიდარი ცხენი, ჯგორი და მისთანანი“ (საბა). „მოვიდეთ, ...ენახოთ, ანუ შენობა იქმნება, ანუ ქარავანი, ეგების ულაყი გვიმიზდონ“ (საბა).

ულაყუნებ-ს ურტყამს. [ჯანიკო] დილიდან შებინდებამდე მინას... ულაყუნებდა თოხს, ეენახს უვლიდა (ე. სიხ.).

ულვაშ-ბილი-ი ნვერ-ულვაში. რად გეშინის მართლის თქმისა, ფუ, შენ ჩემო ულვაშ-ბილი (დ. გურამ.).

ულტიმატუმი-ი [ლათ.] კატეგორიული მოთხოვნა (სახელმწიფო, პოლიტიკური ან სამხედრო ხასიათისა). სამსონ დავანაძემ... გამოაცხადა „შმიდტის“ (კრეისერის სახელწოდება) უფროსის... ულტიმატუმი (ლ. ქიარ.).

ულუს-ი [მონღ.-თურქ.] მაჰმადიანი. [მაჰმა კახეთში] ულუსები გადმოასახლა (აკაკი). „ალაზნის პირზე, გაღმა-გამოღმა, თხუთმეტი ათასი ულუსი სახლობს“ (აკაკი).

უმაღლო სიკეთის, მაღლის დაუნახავი, – უმაღური. ჰე, განუსჯელნო, უმაღლო შვილნო, საუბედუროდ ცუდ დროს შობილნო (გ. ორბ.). „მესამე მოსამსახურე“ ერთი უჯიშო რამა ყოფილა, უმაღლო, მცონარე“ (ილია).

უმაღლო ექმნების არ დაუმაღლებს, უმაღურობას გამოიჩენს. ხოლო მე უმაღლო გექმენ, ბუნებითი რაი ძალნი არა სჯულთაებრ ვიჭუმეენ (დ. აღმ.).

უმანკო უცოდველი, უბინო. || ფიგურ. დედამან ფებრონია შეანყნარა წმიდასა მას უმანკო იგი კრავი მწყემსსა მას კეთილსა (გრ. ხანძთ.).

უმანკოებით უეშმაკოდ, გულუბრყვილოდ. „[ქალი] ერთი ტურფა რამ არის“, – უმან-

კოებით მოუკო მანკიერმა სუტ-კენინამ (ილია).

უმარილ-ი, უმარული-ი ძვ. სპეციალური თეთრი ფეხვინილის წყალ-ხსნარი, სახის გასათეთრებლად ხმარობდნენ. [თვალეშმა] უმარილით შეფერფლოლ სახეზე მოუთმენლობის ღანდები მიმოაბნის (ლ. ქიარ.). „ეს უმარული... ერთობ ათეთრებს პირსო“ (დ. კლდ.).

უმალლე ძვ. უფრო მაღალი. ოთხპირად მგრგვლად ორმოც-ორმოცი ქვის სვეტია ამართული, თვითო ექვს ადღს უმალლა (საბა).

უმგბეჯ-არი მოუხარშავი, უმი. ხოლო ნეტარმან მამამან გრიგოლ თავადნი დიდნი მარხვანი გარდავლნის მცირედითა კალნაბითა უმგბერითა (გრ. ხანძთ.).

უმეცარი-ი ძვ. 1. არმცოდნე, არმცნობი. გამონჩდა... ნმიდა ესე მონაჰჰ, უმეცარი სარწმუნოებისაგან ჩუენისა (ჰაბო). 2. უეცი, უცოდინარი. „უმეცარი! არ გესმის, ...ჯერ ბევრი რამ გაკლია“ (ვაჟა).

უმიზღებ-ს ძვ. ქირით ათხოვებს, – მიაქირავებს. „მოვიდეთ, ...ენახოთ, ანუ შენობა იქმნება, ანუ ქარავანი, ეგების ულაყი გვიმიზდონ“ (საბა).

უმისოდ კუთხ. ვინმეს (რამის) გარეშე. დარჩოს უმისოთ რას გაანყობდენ დანარჩენი მეზურნეები? (ნ. ლორთქ.).

უმინო სიღვანი ნიადაგი (არ ტალახდებდა). „ბუნებით ერთგუამ არს ქუეყანაი უდაბნოთაი მათ... განწესებით დგას თვისა საზღვარსა უნოტიო, უხორშაკო, უმიწოა, მწუარჰ, რამეთუ კაცთა ნახჭნი ფერჯთანი არა ოდეს თიჯან ექმნებთან სლვასა მათსა“ (გრ. ხანძთ.).

უმკვიდრო ვისაც შთამომავალი ვაჟი არა ჰყავს, – უმემკვიდრო. „მე ძე არ მყავს, უმკვიდრო ვარ, ერთი ასული მივის“ (საბა).

უმოდღვრო აღსარების უთქმელი, – უზიარებელი, მოუნანიებელი. „იერუსალიმს უმოდღვრო კაცს არ მივსვლება, ცოდვის აღსარება უნდა გამანდო და მონანული ნავიდეთო“ (საბა).

უმრავლესი რიცხვსა ძვ. აურაცხელი, ურიცხვი, უამრავი. [იესუ] ეშმაკთა შერისხვით განასხმიდა, ...კინითა პურითა... ბევრულთა გამოზრდიდა და სხუთთა ესევეთართა – უმრავლესთა რიცხვსათა (ნინო).

უმრწემს-ი ძვ. უმცროსი; ნაკლებ მნიშვნელოვანი (იხ. მრწემი). „დალაცათუ დლითა უმრწემს ხარ, საქმით კულა უხუცეს

ხარ ჩემსა" (გრ. ხანძთ.). მსოფლიოთა მათ ნმი-
დათა საყდართა არა უმრნემს არიან ნმიდან
უდაბნოთა ეკლესიანი (გრ. ხანძთ.). და იგი
უმრნემსი ძმა მოიპარედის თავისის ორმო-
დამ და უხუცესისაჲ ჩაჰყრიდის (საბა).

უმტიციცე-ი ძე. არამტიციცე, არამყარი,
– განუმტიციცეელი. სილაშაზა ნიჭი მხო-
ლოდ ხორციელების და ვით ყვაილი, თავისს
დროზე მსწრაფლად დაჭენის; აგრეთვე გუ-
ლიც, მხოლოდ მისდა შენამსჭვალეზი, ცვალე-
ბადია, ნარმავალი და უმტიციცეზი (ნ. ბარათ.).

**უმძრახ-ი ხმაამოუღებელი, ხმაგაუცე-
მელი, უბრად მყოფი.** ამ ხიდურაზე შეხ-
ვდა... ეს ორი უმძრახი ნაწყენი მეზობელი
(გ. ლეონ.).

**უმძრახად ნამღურავად, ხმის გაუცემ-
ლად, უბრად. ფიგურ.** უმძრახად ვიყავ ამ
ხესთან (გ. ლეონ.).

უმწერტელეს-ი ძე. „უმწარესი, უმ-
წკლარტესი“ (IX კლ. ქრ. 1999 წ.). განგ-
ვიბნევიეს... უმწერტელესი კუროსთავისა: სი-
ბოროტე, აშპარტავენა (საბა).

**უნაგირ-ი ცხენის ზურგზე დასადგმე-
ლი მონყობილობა მხედრის დასაჯ-
დომად.** [ცხენს] პატარა შავი უნაგირი ედგა
(ნ. ლორთქ.).

უნათ-ს უნათებს. || ფიგურ. ვარსკვლავად
გეინათს საზე ნათელი, თვალნი სიამის გამომავ-
ცენნი (გ. ორბ.).

**უნათლაფ-ი ქრისტეს ნათელმიუღებელი,
მირონუცხებელი, – მოუნათლაფი.** უნათ-
ლაფისა სიკუდილი უმჯობეს არს, ვიდრე უმჯუ-
ლოებაჲ მუჯულისა გარდასლვითა (გრ. ხანძთ.).

უნას-ი გველი. ვერაფერს მოსძოვს ამ ველზე
ცხენი, აქ უნასები იკვებებიან (კ. ჭიჭ. თარგმ.).

უნაყროვნო ჭამა ძე. გაუძღომლად, ზო-
მიერი ჭამა. გეტყვი ლხინსა არაბრალოვან-
სა, ჭამასა უნაყროვნოსა (საბა).

უნდა-ა ძე. უნდოდა. მამა იოვანე ერიდე-
ბინ და არა უნდა, რათამცა ამხილა მას
(გ. მთანმ.).

**უნდილ-ი უფხო, უხეირო, უგერგილო,
მოუქნელი.** ეს დედაკაცი ცოტა უხეირო,
უნდილი რამ იყო, გარჯა ეზარებოდა (ილია).

უნდო ძე. უვარგისი, უღირსი, უბრალო.
„მე დედაკაცი ვარ უნდო და უსწაველი“
(ნინო). [ნეტარმან იოვანე] სხუანი უნდონი
მსახურებანი და შეურაცხნი სიმდაბლით აღას-
რულნა (გ. მთანმ.). „უნდოსა სასყიდლისაჲს

უბრალოსა ბერისა კაცისა სისხლთა გარ-
დაისხამ“ (გრ. ხანძთ.).

უნდობარ-ი დაუნდობელი. ხანმა უნდობარ-
მა, გზა რომ შეეღება, უხვად მოიჭანა სისხლი
და ცხედრები (გ. ტაბ.).

უნებ-ს ძე. უნდა, სურს, სწადია. „თვით
მეფე ზის, უნებს აღდგება, უნებს დაჯდება“
(საბა). „მე ძე მეფისა არ დამინყველია, თუცა
გინებს, ადრე სცნობ (საბა).“

**უნიადაგო ყოველგვარ რეალობას მოკ-
ლებული, უსაფუძვლო, ამო, ფუჭი.**
„ქმარა ესოდენი მცონარეობა, ...უნიადაგო
გატაცება, ...მუდმივი ფრენა ვარდისფერ
ღრუბლებში“ (მ. ჯავახ.).

უნიათო უმწეო, მოუხერხებელი. „მეზობ-
ლის ქალებს სულ ჩემი სიმარჯვე და მოხერ-
ხება აქვთ სალაპარაკოდ, შენ ვის გამოემსგავ-
სე ასეთი უნიათო?“ (ჯ. ქარჩხ.).

უნიკალურ-ი გამორჩეული, იშვიათი.
ხელნაწერი წიგნები ყველა განუმეორებელია,
უნიკალურია, თითოეული ცალი უთუოდ გან-
სხვავდება სხვებისგან (ზ. ჭუმბ.).

უნჯ-ი 1. ძე. და კუთხ. განძი, სიმდიდ-
რე, საუნჯე. და უკვირდა მდიდარსა მას
დიდება მისი (= ბრძენისა) და სიმრავლე უნჯთა
(საბა). [აფშინამ] ჭერხო ავესო უნჯითა (ვაჟა).

2. კუთხ. „ნამდვილი, ერთგული ყმა“
(ალ. ჭინჭარ.). ასეთი განსაკუთრებული
ყურადღება ფშაველებისადმი ერეკლეს მხრივ
მარტო ფშაველების ერთგულებით და იმით,
რომ უნჯნი ყმანი იყვნენ, არ აიხსნება (ვაჟა).

**უოცებ-ს გაცდება ვინმეს საქციელით,
გაუკვირდება, განცვიფრდება.** „ნუ მო-
ცებთ კი და თქვენთან ყოფნა მწადიან“ (ილია).

უოხჭნო ძე. 1. დაუბოლოებელი, უსას-
რულო, უვადო. „უფალო, დაიფარენ მარ-
ჯუენითა შენითა მოსაენი ნმიდისა სახელისა
შენისანი... და მიეც მათ სიხარული უოხჭნო“
(გრ. ხანძთ.). „რათა ქუეყანისა ამის მეფობასა
თანა მოილო ზეცისაცა მეუფესა თანა მკვდ-
რობაჲ უოხჭნო“ (გრ. ხანძთ.). 2. განუზომე-
ლი, განუსაზღვრელი, უთვალავი. მა-
შინ თქუენცა გამოსცხადნეთ დიდებითა საუ-
კუნოსა მერმისათა, ...უოხჭნოსა სიმდიდრესა
კეთილთაგარ ვაჭართა სანუთროთა მომსყიდ-
ველნი (გრ. ხანძთ.).

**უპატივებ-ს აპატიებს მისას, შეუნ-
დობს.** „გვიპატივე ფარსადანი, რაც რომ
უნდა გავიხდესა“ (ხალხ.).

უპატიურად ძე. უპატივცემოდ. ნუ ჰგო

ნებთ, თუ გეტყოდე... მიშელოებითა ვლასა უპატიურად (საბა).

უპე 1. თვალის გარეთა კიდე – კუთხე, – კილო. დავითმა თვალით ფამი გაკაფა, ფამი მიჰქრის და აბნელებს უპეს (ს. ჩიქ.). 2. ძე. ჭიპი, მუცელი. „გაუპეთ [დერღეტს] უპე, თვალი მაგას ჩაუნთქავსო“ (საბა).

უპოვარ-ი ძე. არაფრის მქონე, ღარი-ბი, ლატაკი. გლახაკი ვინმე იყო უპოვარი ყოვლისაგან ნივთისა (საბა). სამთა მართებენ ენამრავლობა: ერთსა – გლახაკსა უპოვარსა; მეორესა – ქადაგსა მოარულსა; მესამეს – კაც-სა მოჩხუბარსა (საბა).

უპოვარება უქონლობა, ნაკლებობა, სი-ღარიბე, გაჭირვება. [ბერმან] განჰშხადა ტაბლა მსგავსად ჩუეულებისა სიხარულით, რომელი დახუდა დიდსა მას უპოვარებასა მისსა (გრ. ხანდთ.). წმიდაა გრიგოლ კეთილთა ქცევითა მათთა ისწავებნ... რომელთაგანმე უპოვარებასა (გრ. ხანდთ.).

უპრიანია აქ: უფრო შესაფერისია, საჭირო. „[თეიმურაზმა] ეს დიდი ბალ-ვენახი სკოლას უნდა დაულოცოს, სკოლისათვის უფრო უპრიანია“ (მ. ჯავახ.).

უპყრიე-ს ძე. 1. უჭირავს, უპყრია; აქვს. უპყრიედ – უჭირავთ. ტვრით მჯულისაო და წესი ქრისტიანობისაო, რომელი ან ქუ-ეყანასა ჩუენსა უპყრიეს, ფრიად კეთილ არს (გრ. ხანდთ.). ძიებთა რაი სასაციდლისაო საქმედ უპყრიედ მათ (გრ. ხანდთ.). 2. მფლობელია, პატრონია. და გიპყრიეს ქუეყანაო ბრძანებითა (ძლისკ.). 3. დაპყრობილი აქვს. „ქუეყანაო იგი ქართილსაო სარკინოზთა უპყრიეს“ (პაპო).

უპყრობს ჯელსა ძე. მოჰკიდებს, გაუნ-ვდის ხელს. [დედოფალი] მომეახლა და მიყრა ჯელსა“ (გ. მთაწმ.). [წმიდამან ეპიფანე] უპყრა ჯელი და პრქუა: „აღდეგ, ყრმაო, და ცოცხალ იქმენ!“ (გრ. ხანდთ.).

უყამო ძე. განუსაზღვრელი დროის მქონე, უვადო, დაუსრულებელი, მუდ-მივი. რაითა უყამო იგი ნათელი უძლოდის უნივთოსა მას სამკდრებელსა (გრ. ხანდთ.).

უყამოდ დროზე ადრე, ნაადრევად, უდროოდ. ღმერთსა ებრძანა კათალიკოზო-ბაი არსენისი სისრულისა მისისათვის, არამედ მირეან მამამან მისმან აუციან ყო უყამოდ შეს-ნრაფებითა (გრ. ხანდთ.). „[პიტიახშმან] უყამოდ ნაყოფნი ჩემნი მოსთულნა“ (შუშან).

უყმურ-ი ავი სული, მაჯლაჯუნა. „რავა

ვიფიქრებდი მე თვალდასაცები, უყმური აყვა“ (ნ. ლორთქ.). მინაზე წუ წეები, უყმურს შეეყ-რებით (ქ. გამს.). [თეიმურაზს] აღარ ახსოვს, ან ავზინანი სიზმარი იყო, ან ცხადი უყმური (მ. ჯავახ.).

ურა (ცხენი) გაუხედნავი (ცხენი). [ფილი-პემ] მხლებლებს უბრძანა, ეს ურა და ოჩანი ცხენი უქან წაეყვანათ (ა. ურუშ. თარგმ.).

ურაკუნებს კარს სულთამხუთავი სიკ-ვიდილის დრო მოუვიდა, სიკვიდილი მოადგა. „სძინავს, – სთქვა ისეე ჩუმად სნე-ულმა, – მეც მალე დავიძინებ, სულთამხუთავი კარს მირაკუნებს“ (ილია).

ურბანიზაცია „მრენველობისა და მო-სახლეობის თავმოყრის პროცესი მსხვილ ქალაქებში, ქალაქების რო-ლის ზრდა“ (ა. არაბ.).

ურგ-ს დარგული აქვს, ურგია. [კაცს] შვილი ხედ ზეთისხილადა ურგს ტაბლის გა-რემპროსა (დ. გურამ.).

ურგებ-ურწყული-ი იხ. ურწყული. იქ თვით სამოთხის ნალკოტი, მდელი უდაბნოლა ურგებ-ურწყული (ილია).

ურდო 1. დამპყრობელი, მოთარეშე. ჩვენი ქალაქები... რამდენჯერმე გადათელეს ველურმა ურდოებმა (გ. ქიქ.). 2. [თურქ.] მეომართა ბანაკი, ადგილსამყოფელი. გამარჯვებითა მოიღებენ ჯარი, ურდო ცეცხლებით განათებულა (გ. ორბ.). მთოულების ურდოში შევიდა... კარგად ჩასხმული... კაცი (ა. ყაზბ.).

ურდულ-ი კარის საკეტი – რგოლებში გასაყრელი კეტი ან რკინა. ჭიპკრებს ურდული ჰქონდა გაყრილი (გ. აბაშ.).

ურვა ძე. დარდი, ნუხილი, სევდა, ნალ-კელი. და მსწრაფლ განემორა... ყოველი ურ-ვაი სულსა მისსა (გრ. ხანდთ.). [ქვეფე] დაჭმუნ-და, დიდი ურვა შეეჭმნა (საბა). არც იმათ (= ჩიტებმა) იციან დარდი, ვარამი, ურვა და ჭმუნვა (მ. ჯავახ.).

ურვადი-ი კუთხ. საცოლის გამოსასყიდი თანხა, საქმროსაგან ქალის ოჯახი-სათვის გადასახდელი. ელგუჯამ უნდა ითხოვოს მზალო, მისცეს, რაც უნდა ურვადი სთხოვოს გაგომ (ა. ყაზბ.). ქალი გამამიტაც-ნია, ...გადაგიხდი ურვადს და ჩამოგვეხსენ (ა. ყაზბ.).

ურვილ-ი დადარდიანებული, დამს-უხ-რებული. სიტყვაა მხოლოდ ნამალი გული-სთქმის ურვილისაო (აკაკი).

ურთიერთას ძვ. ერთურთს, ერთმანეთს. [ლტოლოვინი] ურთიერთას დასთრგუნვიდეს (ნიწმ).

ურიადნიკ-ი [რუს.] დაბალი ჩინის სამაზრო პოლიციელი. ერთადერთს ყაზახების „ურიადნიკს“ არ დაჰკარგოდა გონება (ლ. ქიან.).

ურიგო ცუდი, უვარგისი, უხეირო, არასაკადრისი. ურიგო სიტყვა შეგკადრეს, გაგლანძღეს, გაგათრიესო (დ. გურამ.).

ურიგობა ცუდი რამ, უხეირობა, უვარგისობა, უწესობა. მარტო შენი მტერი დაგიმალავს, შენს სახეზე რომ ურიგობა ნახოს რამე (ილია).

ურმულ-ი მეურმეების სიმღერა. [მოისმა] ურმის ჭრიალი და ზედ ტკბილი ურმული (ს. შვალაძე).

ურო დიდი ჩაქუჩი. [ამირანი] გულმოსული მოუქნევს რკინის უროს, ჩიტი აფრენას მოასწრებს, ურო პალოს მოხვდება (ზღაპ.).

ურჩხულ-ი ზღაპრული დიდი ფრთოსანი გველი, - გველეშაპი. თავდახრილი მეჩონგურე დგას პირდაღებული ურჩხულის წინაშე (ზღაპ.). შარავანდიანი რაინდი შოროლას სცემს ხახაში ურჩხულს (კ. გამს.).

ურძანი-ი კუთხ. ბუჩქი, აქვს წვრილი ფოთლები, ქოლგის მსგავსად შეკრებილი თეთრი ყვავილები, შავი ნაყოფი, ღეროს ჭრიან სახრედ, წნავენ გოდრებს. არყი, ცაცხვი და ურძანი - ყველანი ერთად შფოთავდნენ (ვაჟა). „ზვავისაგან ნამოთელის თხილებსა და ურძნებს დაეულბობ დამჭკნარ ფესვებსა“ (ვაჟა).

ურწყულ-ი გვალებისაგან გამომხმარი, წყალს მოკლებული, უწყლო, ურწყავი (იხ. ურგებ-ურწყული).

ურჯუკ-ი „დაუნდობელი, შეუბრალებელი, გულქვა“ (ქეგლ). მინდოდა, მივხდომოდი და შიგ ღვიძლში მეტაკებინა მახვილი იმ ურჯუკისათვის (= ციკლოპისათვის) (ზ. კიკნ., თ. ჩხენკ., თარგმ.).

უსაგნოდ უაზროდ, უმიზნოდ. რა ვარ ან სოფლად დამთენილი უსაგნოდ, მარტო (ნ. ბარათ.).

უსადაო სადავის (იხ.) არმქონე (ცხენი). რემა ხნარცვს არ ჩავარდეს, ულაგმო და უსადაო (დ. გურამ.).

უსამართლოდ ძვ. გასამართლების გა-

რემე, - გაუსამართლებლად, განუსჯელად, განუკითხავად. „ვერ მომკლავ, მეფეო, ვერა! აპა საფიცარი შენი, ...ვერ მომკლავ უსამართლოდ“. „მოვედ და ვისამართლოთ“ (საბა).

უსარფო არახელსაყრელი, უშემოსავლო. უსარფო საქმე იყო დალაქობა (ვ. სიხ.).

უსარჩლელ-ი რის გასაჩივრებაც აღარ შეიძლება. იგი სიგელი იყო... უსარჩლელო (სიგელი).

უსასო ძვ. უიმედო, უნუგეშო, იმედდაკარგული, სასონარკვეთილი. ვამონებდით გულისთქუშასა გულითა ჩუენთასა, ...ვითარცა უსასონი ქრისტცმსგან (პაპო). და მე ველარ მცნობ ბედდაკარგულის ივერის ძეს, ეჭვით აღვსილსა, უსასოდ ქმნილსა, გულუიმედოს, გაუხარებელს (გ. ორბ.). უსასოდ ყოფას სჯობს ყოფა მკედარად (ა. ჭავჭავ.).

უსასობა 1. უიმედობა, სასონარკვეთილება. დღემდე ვერავინ მოიგონა... სიმღერა, ...რომ მოუფონოს უსასობას (ბ. ბრეგვ. თარგმ.).

2. რწმენის უქონლობა, ურწმუნობა. [შვილებმა] უსასობა, ურწმუნობა უმანკოთ (= ყრმებს) გულში ღრმად ჩაუნერგეს (გ. ორბ.).

უსაქნარო ზარმაცო, გაურჯელი, უქნარა, მცონარი. უსაქნარო, თავაყრილი კაცი იყო ჩიკოტელა (გ. ლეონ.).

უსაშველებ-ს შემწეობას გაუნევს, დაეხმარება, მიეშველება. „ამ ჰოსპიტალში აღარ დამედგომება, რამე უნდა მისაშველოთ და სხვაგან გადამიყვანოთ“ (კ. ლორთქ.).

უსაშველო აქ: უსახსრო. გახსნეს თითქმის მხოლოდ ქართველებისგან შემდგარი საურთიერთო კრედიტის საზოგადოება, რომელიც აწვდიდა კრედიტს უსაშველო ხალხს (დ. კლდ.).

უსაშუალობა ეკონომიკური შეჭირვება, უსახსრობა. „ნამეტან უსაშუალობაში ვარო ჩავარდნილი“ (დ. კლდ.).

უსაცილოდ აუცილებლად, გარდუვალად, უცილობლად. უთხარ, ყოვლის ხელისაგან იმ ერთს არ სჭამდევო, თუ შეშჭამე, უსაცილოდ სიკვდილით მოკვდეო (დ. გურამ.).

უსაჭურვლოდ უიარალოდ, შეუიარაღებლად. [მეფე] უსაჭურვლოდ, ხმლის ამარა ნავიდა (ბიბლ. ისტ.). ვით უსაჭურვლოდ მამაცი ომშიგან გულად ღომობდეს, ვერ აღასრულოს სანადი (დ. გურამ.).

უსახოდ ძვ. უზომოდ, შეუდარებლად, ძალიან. „ნახე ერთი კაცი, დიდად უსახოდ დიდი“ (საბა).

უსახსრო ხელმოკლე, ღარიბი, გაჭირვებული. ფულიანები... ყოველ ღონეს ხმარობდნენ, თავისებურად გამოყენებინათ... უსახსრო ხალხი (დ. კლდ.).

უსვიანებ-ს ძვ. სვეს უბოძებს, ბედსა სწევს, გააბედნიერებს. ღმერთმან ბედი კარზედ გვისვიანაო (საბა).

უსმ-ი ძვ. სმენის უქონელი, - ყრუ. მსრავლ ხოლო სიბრძნით აღიჭყუა უტყვ იგი და კეთილად ესმოდა უსმსა მას (გრ. ხანძთ.).

უსულდგმულად უსულოდ. ლეკმა [გამდელს] თავში კეტი დაარტყა და უსულდგმულად დასცა მიწაზე (ი. გოგებ.).

უსუსურად ძალაგამოლეულად, უძლეურად, უმწეოდ. „[დიაცი] უსუსურად იყო, დამქოლობილი იყო, ღონე არა ჰქონდა“ (საბა). „უმცვარს კაცსა გულით ნუ მიენდობი; შეუმცნებელს უსუსურად ნუ ეჩვენები“ (საბა).

უსხ-ი ძვ. ნასუქი საქონელი, საკლავი. „ერთს ქოსას უსხი ჭამებული მოჰყავს გასასყიდად“ (საბა). „ერთი ქოსა იყო ერთსა სოფელსა შინა... და ერთი უსხი ჰყვა მსუქანი“ (საბა).

უსტი ძვ. დაეხსენ, შეეშვი, დაანებე თავი! დაე. „ნურარაი გგლიან, უტი, მოკუდეს“ (შუშან.).

უსტევან-ი ძვ. სიგრძის საზომი ერთეული - „რომელ 143 ბიჯი იქმნების“ (საბა). [აკლდამას] ორი უტევანი განი ჰქონდა (საბა). ათი უტევანის მანძილზე დაარღვია მინისძვრამ ქალაქის ზღუდენი (კ. გამს.).

უსტევებ-ს ძვ. ნებას აძლევს (შესვლისას, ასვლისას), უშვებს. მონაზონი ჰლამოდა აღსლვად გოდოლსა ეფთჳმისასა და არა უტევა მონაფემან (გ. მთანშ.).

უსტირნავ კუთხ. უტირია. „აბა, დაჰკვლიე, უტირნავ, ცრემლი აქვ პირზე მცვრული“ (ვაჟა).

უსურეებ-ს წესს უგებს მიცვალებულს, აწირვანებს - მიცვალებულის სახელზე. [ითარანთ ქერივი] მკვდარსაც უსურეებდა იმით, რომ ყოველ კვირას კორკოტსა და წანდილს მხარშავდა იმის სულის საცხონებლად (ილია).

უფალ-ი აქ: 1. ბატონი, ფეოდალი, მბრძანებელი. აგერ უფალი და მისი მონა, თითო-

ლით სასწორზედ ხარეს უწონს ძნელსა (ილია). „მირან დიდებულმან უფალმან დაადგინა წინაშე ჩუენსა ძენი თჳსნი“ (გრ. ხანძთ.). 2. მქონებელი, პატრონი, მფლობელი. ნაჳიდე და ენაზო მისი (= ბრძენის) უნჯი, რის უფალა (საბა). 3. თავაზიანი მიმართვა, ხსენება პატივსაცემი პირისა. მისი ბრწყინვალეა, უფალი კაიბჯანი, ...გთხოვთ თქვენს საყვარელ ასულს (გ. ერისთ.). უფალწო, თქვენ ძალიან სინდისიანი ბრძანებულხართ (გ. ერისთ.).

უფასო შეუფასებელი, ფასდაუდებელი. „ადამიანის არც გაცვლა შეიძლება, არც დაფასება, ...იგი უფასოა“ (ნ. ლორთქ.).

უფერუმარილოდ მიკიბ-მოკიბვის გარეშე, შეულამაზებლად, პირდაპირ. „მკუხაზედ, უფერუმარილოდ ლაპარაკს გულქვაობაში ნუ ჩამომართმევ“ (ილია).

უფიცებ-ს ცეცხლს (მზეს) უშვერს (გასათბობად, გასაშრობად). [მოხუცები] ისხდნენ... ლუმელთან, უფიცებდნენ ხელებს (რ. ინან.).

უფიცხლეს-ი ძვ. 1. ძალიან მაგარი, უმტიციცესი (შდრ. ფიცხელი მნიშვ. 2). კლდქ იგი ხანძთისა უფიცხლქს არს უფროსს ყოველთა მათ კლარჯეთისა უდაბნოთა (გრ. ხანძთ.). 2. უმკაცრესი, უსასტიკესი (იხ. ფიცხელი მნიშვ. 3). იხილნეს მონაფენი ნეტარისა გრიგოლისნი უფიცხლქსსა მონაზონებისა კანონსა (გრ. ხანძთ.).

უფლიე-ს ძვ. უფლება აქვს, შეუძლია. სხუასა ნუ ვის უფლიედ ჩუენ თანა შემოსლვად (შუშან.).

უფლისწული-ი „მეფის შვილი, ბატონიშვილი“ (ქეგლ). უფლისწული ნამოიზარდა, სიბრძნეს დაენაფა (იოდანაფ.). ვარსკვლავთმრიცხველებმა უფლისწულს მეფური დიდება უწინასწარმეტყველეს (იოდანაფ.).

უფლობ-ს ძვ. ნებას რთავს, უფლებას აძლევს. ნაკულევაანება ჩემი არა მიფლობს ღუმლიად (გრ. ხანძთ.).

უფრო ძვ. შედარებით დიდი, მოსული, ბრგე. „ჩემსა უფრო იყვენენ, თვარა მისოდენი არ იყვენენ“ (საბა).

უფროს ძვ. შედარებით, კიდევ, მეტად, ძლიერ. და ჩუენ უფროს ზომისა განვიხარეთ (გრ. ხანძთ.). კლდქ იგი ხანძთისა უფიცხლქს არს უფროსს ყოველთა მათ კლარჯეთისა უდაბნოთა (გრ. ხანძთ.).

უფროს-ი ძვ. 1. უფრო დიდი, მნიშვნე-

ლოვანი, საყურადღებო. უფროსნი საურავნი მის ნეტარისა მიერ იურებოდეს (გ. მთანმ). 2. უფრო მეტი, უმეტესი, მეტი წილი. [ეფთჳმეს] უფროსნი წიგნი წილით სანთლოთა უთარგმნიან (გ. მთანმ). [ბერებმა] უფროსნი დღენი ევნაჳთა შრომასა შინა დაყენიან (გ. მთანმ).

უფროს-ლა ძე. უფრო მეტად კი. უფროს-ლა საცნობელნი ეგე ყური გულისა და გონებისა (ჰაბო).

უფრორე ძე. უფრო მეტად, მეტად მომეტებულად, მეტწილად, უმეტესად. [ჩიკოტელა] ხან წვიმას უჩიოდა, ...ხან ცოლს, ...უფრორე მეზობლებს (გ. ლონ).

უფროს-ი ძე. ყველაზე დიდი, უდიდესი. „არავინა არს უფროსი ღვთისგან უდიდო“ (დ. გურამ).

უფროსად ძე. შედარებით ხშირად, უმეტესად, უპირატესად. [მაგისტროსი] დიაკვლის მოქმედი კაცი იყო, უფროსად ფარულად იქმოდის (საბა).

უფშვი-ს ძე. სასიამოვნო სუნი ასდის. ხორცს გიფშვის მუშკის სუნია (დ. გურამ).

უფშვენეტ-ს ნაწილებად უმტერევეს, უქუცმაცებს, უფშვნის. მაძლარი კაცი მომყმარს პურს წერილად უფშვენეტდა (საბა).

უქადებ-ს, უქადი-ს ძე. პპირდება, აღუთქვამს. [პიტიახში მეფეს] ამას უქადებდა, რომელ-იგი არა აქუნდა ჳელთა მუშანიკისგან (მუშან). [მოქალაქე] მივიდა, ყადიც გაანდო და [უსხის] ტყავი ყადს უქადა (საბა). ამას უქადლი ჩემს ცხოვრებას, ყმანვილკაცობას? (ნ. ბარათ).

უქონელი-ი ვისაც ქონება არ გააჩნია, ღარიბი, უპოვარი. „თანატოლები რათ უნდა ვიყვნეთ ქონებული და უქონელი?“ (გ. ლონ).

უქცეველი-ი ძე. უცვლელი, ურყევი. იგი სიგელი იყო... უქცეველი (სიგელი).

ულარლილოდ ძე. უსიტყვოდ, უხმოდ. [ჰაბო] ულარლილოდ ფსალმუნენ გონებითა თვისითა (ჰაბო).

ულელ-ი 1. „გათლილი ხე, წყვილი ხარის ან კამერის ქედზე დასადგმელი ურემში (გუთანში...) შესაბმელად“ (ქეგლ). „ულელს, გუთანს... ვინლა ჩივის? სუყველა გაადნო ცეცხლმა“ (ვაჟა). 2. გათლილი ჯოხი ღორის (ქათმის...) კისერზე შესაბმელი, რომ ლობეში ვერ გაეტიოს, ვერ შეძერვს.

ულიმლამოდ უსულგულოდ, უხალისოდ. დიაკვანი ნირვა-ლოცვაზე საღვთო წერილს სულ ულიმლამოდ, ღუღლულით ჩაიკითხავდა (გ. ლონ).

ულირლიტებ-ს უტრიალებს, უკირკიტებს. [ბიჭები] დიდხანს რიგრიგობით ულირლიტებდნენ ხანჯალს, შამფურს თუ „ხმალს“ და... იმ დასკვნამდე მივიდნენ, რომ აქ განჯინა ან თახჩა უნდა ყოფილიყო (ლ. მრელ).

ულმერთოდ მეტისმეტად. სილაზე, შუა მზის გულზე, ულმერთოდ იხრუკებოდნენ მოაგარაკენი (გ. რჩელ).

ულუანი ნაყოფთაგან ძე. უნაყოფო, უმოსავლო. იხილეს ადგილიცა იგი ნაყოფთაგან ულუანი (გრ. ხანძთ).

უყე საფლობი ტალახი. „ვირი ერთსა უყესა ტალახსა შიგან გაატარე, რათა დაეფლას“ (საბა).

უყელებ-ს გზას მოუჭრის, წინ დაუხვედება. მარადელმა ღურჯა თაექვე დააქანა, გიორგის გზა უყელა, ცხენი ზედ მიაგდო (მ. ჯავახ). ფიგურ. სიკვდილი გზაში გიყელებს (ხალხ).

უშება ძე. კვნესა, ოხვრა, ვაება. გული დაუნჯავს სახშილით სულთქენასა და უშებას (დ. გურამ).

უშობელ-ი ორი-სამი წლის ძროხა, რომელსაც ჯერ ხბო არ მოუგია, - დეკეული. რად უყვედრე უშობელსა ბერნობა? (დ. გურამ).

უშტი და უშქარი „უამრავი“ (თ. ვას, ნ. შარაშ, XI კლ.). უშტი და უშქარი ჯინჭველა უმწიოდ სხმარტალებდა მტვერში (კ. გამს).

უშულარ-ი ძე. უშფოთო, უშარო, მშვიდი. „მეფეთაგან სამს ევედრებიან მოგზაურნი: მეკობრეთაგან მორჩენასა, ზვერის წესად აღუბასა, ფუნდუკთა უშულართა დგომასა“ (საბა).

უშულლებ-ს ჩხუბს აუტებს, აუშარდება, აუხირდება. იწყინა ამ კაცმან: მომატყუა მჭედელმან და სინის ცული მომყიდაო. მოვიდა, მჭედელს უშულლა (საბა).

უჩან-ს მოჩანს ვინმესგან, დანახვა შეიძლება, ხედავს. იმ ადგილში გზა ცოტა ხვეულად მიდიოდა, ისე რომ მარტია აღარ უჩანდათ გაგის და იმის ამხანაგებს (ა. ყაზბ).

უჩარდახო ჩარდახის, გადასაფარებლის გარეშე, - გადაუხურავი (ურემი). გაჩინდა ნელ-ნელა ზემოთ მომავალი უჩარდახო ურემი (ნ. ლომ).

უჩინთვალ-ი ჩუმად, უჩინრად მოთვალ-
თვალე. [მარიტას] თითქოს უჩინთვალმა გაუ-
გო გედისადმი ტრფიალება და აუკრძალაო
(გ. ლეონ).

უჩინო უჩინარი, უხილავი, თვალით
დაუნახავი, ფარული. „ესრტო შენთს
აღძრეს ლუანლთა ლელავი უჩინო და საჩინო“
(გრ. ხანძთ.). ჩვენ უჩინონი, ჩვენ უჩინონი,
თქვენ, ჩინანთა, ბუზად გგონივართ (ილია).

უჩუმრად ხმის ამოუღებლად, ჩუმად;
მალულად, შეუმჩნევლად. მან კაცმან
უჩუმრადვე გაიარა და ასრე ნავიდა, მათ ვერა
აგრძნეს რა მისი მოსვლა და წასვლა (საბა).
[ხმელი ნიფელი] უჩუმრად ცრემლსა პღერის
(ვაჟა). გიორგიმ [ბერას] პირი მოარიდა და
უჩუმრად ცრემლები ცერა თითით მოინმინდა
(შ. არაგვ.).

უჩიკინებს- უჩიხხურებს, ჩიჩქნის. [ბი-
ჭები] მიეძღვნენ მამფურსა და ხანჯალს და
იქამდე უჩიკინეს [კედელს], ერთ ადგილას...
ქვა გამოაძრეს (ლ. მრელ.).

უც (← უძს) ძვ. უღვეს, აქეს, ჰყავს.
[შუშანიკს] სასთაული ერთი ხალენისა უცნ
სასთუნლით კერძო (შუშან.). მამათა ჳორ-
ციელად არღარა ხილვად უც მოძღუარი თვისი
(გრ. ხანძთ.). „და მრავალს კაცს ათასი ამდენი
ოქრო აქეს და ცუდად უცან“ (საბა).

უცაბედი ი მოულოდნელი, უნებური. [მო-
ხევეები] სიფრთხილით უნდა მოქცეულიყვნენ,
რათა უცაბედი ხმაურობით ლამის მშვიდობი-
ანობა არ დაერღვიათ (ა. ყაზბ.).

უცალოება ძვ. მოუცლელიობა, დროის
უქონლობა. [ეფთჳემეს] უფროსნი წიგნნი
ლამით სანთლითა უთარგმნიან... ფრიადისა
უცალოებისაგან (გ. მთაწმ.).

უცები ძვ. უვიცი, უცოდინარი. „ამით
სახითა მრავალნი უცებნი შეიტყუენიან“ (ჰაბო).
შეგინდვით ჩუენი ესე ...მონერილი უცები და
უგუნური (გრ. ხანძთ.). შვილი ბრიყვი, უცები
დედ-მამას განათაეებსა (დ. გურამ.).

უცებით ძვ. უვიცობით, უცოდინრო-
ბით. ჩემის უცებით შევატყვევ, ბრიყვთათვის
რაც შემიტყვია (დ. გურამ.).

უცეცხლოთაფლი ფიჭიდან გაუცხელებ-
ლად გამონ-ურული თაფლი (წინათ
ფიჭას ადნობდნენ, შემდეგ სანთელი
გაცივდებოდა და გამაგრდებოდა, თხელი თაფლი ცალკე დარჩებოდა).
აქეთ უცეცხლო თაფლი თითს გვიქნევდა
(ილია).

უციაგეს-ი ღია, მკრთალი ცისფერი.
პაერი გამჭვირვალეა, ცა-ლურჯად ჩამდნარი,
უციაგესი (გ. ლეონ).

უცილო უდავო, გარდაუვალი, აუცილე-
ბელი, - უცილობელი. აჰა, ქალაქთა
ჩინებულთა ხეიერი უცილო (ა. ჭავჭა).

უცნაური 1. უცნობი, უცხო, შეუცნო-
ბელი. მან უცნაურმან (= ღმერთმან) საცნო-
ბლად თავისა ჩენა ინება (დ. გურამ.). ჭირს
საცნაურის მზისაცა სწორედ გამართვა თვალი-
სა, არამთუ უცნაურისა ცნობა გზისა და კე-
ლისა (დ. გურამ.). 2. საქმეში გაუხეხავი,
გაურკვეველი, უცოდნელი, უვიცი.
იგი კაი ჭაბუკი უცნაური იყო და უფიქროდ
მივიდოდა, ვიდრემდის [მეკობრეებმა] ხელი
არა სტაცეს, ვერა შეიტყო რა (საბა).

უცნაურად შეუმჩნევლად, მალულად,
სხვის უცოდნელად. ის კაცი უცნაურად
შინ შეჰყვა [სადრს], ერთს სამალავს ადგილს
დაიშალა (საბა). [კაცი] უცნაურად მოვიდა ქა-
ლაქსა მას მეფისასა (საბა).

უცნობო ძვ. უგონო, არაცნობიერი.
რკინასა ფიცხელსა და უცნობოსა, ფეშუმთა
ზედა მდებარესა, ფეშუმთა ქვეშე მალნიტი რა
განავლო, შესძრავს (საბა).

უცხვირპირო უპატიოსნო, უსირცხვი-
ლო, უსინდისო. „ვიზუა [ლაპარაკი] და... მაგ
უსინდისოზე და უცხვირპიროზე“ (ნ. დუშბ.).

უცხოება ძვ. სამშობლოს მონყვეტით,
უცხოობაში ყოფნა. [ნეტარმან იოვანე]
უცხოებაჲ აღირჩია (გ. მთაწმ.).

უცხუნებს- გადაჰკრავს, გადაუჭერს
(ნეკელას, მათრახს). [უფროსს] ხელში
ეჭირა ნეკელა და, შეემღებოდა თუ არა ბავშვს
კითხვა, უცხუნებდა და უცხუნებდა (აკაკი).

უძირო „მსუბუქი, თხელიძირიანი ფეხ-
საცმელი, - ნულა“ (ქეგლ). [საველე]
ოდის ზემო სართულში ავიდა უძიროებისა და
ჩოხა-ახალუხის მოსატანად (გ. სიხ.).

უძლე ძვ.: ვერ უძლე „ვერ შეეძელ“
(ლ. თუშ., მ. ინას., ნ. შარაშ., VIII კლ.).
ვერ უძლე დატევაბად სანუთროისა, ვიდრე
არა დამიტევა მე სანუთრომან (ლ. თუშ. და
სხვ., VIII კლ.).

უძლებ- ძვ. შეძლებს, მოახერხებს. ენე-
ბა გამოლებად კუართისა მის და ვერ უძლებს
(ნინო). ხოლო ძულთა მათ... ვერღარა უძლებს
დანუვა (ჰაბო).

უძნ-ს ძვ. ეძნელება, უჭირს. [ნეტარსა იოვანეს] უძნდა შულთანობაჲ (გ. მთანმ.). [ეფთჳმეს] უძნდა შჳოთი ამის სოფლისაჲ (გ. მთანმ.).

უძვრეს-ი ძვ. იშვიათი; გაუგონარი, მძიმე. „უძვრსნი განსაცდელნი აღიძრნენ მაგას (= დედაკაცსა) ზედა“ (გრ. ხანძთ.).

უძღვება ძვ. გაუმაძღრობა, სიხარბე, – უძღვობა. უძღვებამან რა მიყო, ხედაეთ ამ ჩემსა შოვნასა (დ. გურამ.).

უწევ-ს მიაღწევს, მიატანს, მივა, მისწვდება. სამივე რიგმა მდევარმა თითქმის ვაშლოვანამდე უწია (ი. გოგებ.).

უწერი-ა დანესებული, გადანყვეტილი აქვს (ღეთისაგან). „ბოლოს სიკვდილი ყველას უწერია“ (ზღაპ.).

უწეს-ს ძვ. უხმობს, იბარებს, უძახის. და მე დამიკრდა, თუ რასა-მე მინეს ამას ჟამსა [პიტიახში] (შუშან.).

უწერთ-ი გაუწერთნელი. დაუგეშავი; უსწავლელი, გაუწათლებელი. სჯობს ყოლა უწერთის ძალისა უწერთელის შვილის ყოლასა (დ. გურამ.).

უწერთელი-ი უსწავლელი, გაუწათლებელი. ეგრეთ ჭკვიანი უწერთელი ვერ მიხვდეს, რასაც ნდომობდეს (დ. გურამ.).

უწიკავ-ს კუთბ. მიაქვს, უზიდავს. „ამ ჩემს სარდიონ ქველიძეს ხან ერთი უწიკავს ხაჭაპურებსა და ქათმებს, ხან მეორე“ (დ. კლდ.). „ყოველკვირა გინიკავ შენი სახლის ამბავს, როგორც კაი ფარტალიონი“ (დ. კლდ.).

უწინარეს პირველ რიგში, ყველაზე უწინ, თავიდანვე. სახლში რომ შესულიყავით, ყველაზედ უწინარეს თვალში გვეცემოდათ სიფაქიზე და დაგვიღ-დანმენდილობა იქაურობისა (ილია).

უწმანური-ი უცენზურო, უშვერი (სიტყვა). [ყაშა] ყოველ შეძახებას ისეთ უწმანურ სიტყვას დააყოლებდა, რომ ხელზე მომსახურე რუსი საღდათიოც კი ჭარხალივით ნითლდებოდა (მ. ჯავახ.).

უწმინდური-ი შიშით, კრძალვით მინიშნება გველისა, გველეშაპისა, – უხსენებელი. ალავერდის მონასტერს... უწმინდური დაჰპატრონებოდა (აკაკი).

უწოდებ-ს ძვ. უხმობს, უძახის, იბარებს. და ხვალისა დღე ვითარ აღდგა პიტიახში, გვწოდა ჩუენ ხუცესთა და მივედით (შუშან.).

ამისა შემდგომად უწოდა კურაპალატმან ნმ-დასა [მამასა გრიგოლს] (გრ. ხანძთ.). გლახ, ბუდისაგან ესრეთ დასჯილი იმედოვნებას ვუწოდებ ფარად (ა. ჭავჭ.).

უწყებად ძვ. საუწყებლად, საცნობებლად. „ვერვე მისწუთების გონებაჲ ჩემი ყოველსა მას უღაბნოთა მათ სიკეთესა უწყებად შენდა“ (გრ. ხანძთ.).

უწყებულ არს ძვ. ცნობილია, იცინ. [დედაკაცი] ჰკითხავნ ყოველთა მოგზაურთა გზასა მის ქუეყანისასა, სადა-იგი უწყებულ არს ყოფაჲ შვილისა თვისისა (ნინო).

უწყინოდ ძვ. მოუწყენლად, მოუბეზრებლად. [ნმიდაჲ შუშანიკ] ნესიერებითა საღმრთოთა ყუაოდა: მარხვითა, მარადის მღვდარებითა, ზედგომითა, თაყუანისცემითა უწყინოდ (შუშან.).

უწყლავს გულს უწუხებს, ულახვრავს, უკლავს გულს. ეს უფრო უწყლავდა გულს უიღბლო მამწერალს (დ. კლდ.).

უჭალო რასაც ჭალა არა აქვს, უტყვეო (ნაპირი მდინარისა). მეორემეტეს დღეს მოვადექ წყლის პირსა მე უჭალოსა (დ. გურამ.).

უხა [რუს.] თევზის წვნიანი კერძი. მებადურები იქვე ტყისპირას უხას მოხარშავდნენ. (ე. ლორთქ.).

უხამს-ი უხეირო, უვარგისი, უმსგავსი. და მამარჩემი გულმონყვეტილი ეახლა ამგვარს უხამსსა ბატონს (ილია).

უხასიათობა აქ: ნებისყოფის სისუსტე, უნებისყოფობა. სოლო გულკეთილი ყმანვილი იყო, მაგრამ უხასიათობის გამო დათამ დაიმორჩილა და ერთგულ ხელქვეითად გაიხადა (მ. ჯავახ.).

უხეთქნ-ა ძვ. ჩასცხო, ჩაარტყა. [პიტიახში] უხეთქნა კურთხითა ხუცესსა მას ზურგსა (შუშან.). [ვარსქენმა] აღილო ასტამი და უხეთქნა მას (= შუშანიკს) თავსა (შუშან.).

უხვედრ-ი კუთბ. ძნელად მისასვლელი, მიუვალი. უხვედრი იყო ჩვენი ზინა (ვაჟა).

უხიაგ-ი უხეში, უკმენი; უსიამოვნო. ყორნები შემომსხდარან მახლობელ ნაძვებზე, უხიაგი ყრანტალით უხმობენ ღამეს (ე. გამს.). [ხუროთმოძღვარს] ტაძრის კარიბჭესთან უხიაგი ამბავი დაახვედრეს ახალი (ე. გამს.).

უხინჯო უნიკლო, უზადო. გავსცქერ არეს უხინჯოს და უნაღვლოს, წერეთელის დინჯ შუბლივით გადაშლილს (ი. გრიშ.).

უხიცინებ-ს კუთბ. უღიტიწინებს, უაღერ-

სებს. [თეიმურაზს] ერთი [წერილი] გულში უხიციანებდა და მეორე კი გულზე ჰკბენდა (აკაკი).

უხმოზ-ს 1. მოსაყვანად უძახის, ინვეეს, იბარებს. [მეფემ] გახსნა სამნი სალარონი და უხმო ყოველსა საბრძანებელსა (საბა). 2. მიმართავს, ეხმიანება, უძახის. უხმო, ერთი მწყაზარი ქალი გამოვიდა (საბა). 3. ეძახის, სახელს არქმევს, უწოდებს. [მელი] ძაღლთან მივიდა, მამასახლისობით უხმო: „ადე, სახლის ალაგი მინდაო“ (საბა). „რა გქვიან, ძმობილო?“ ვკითხე მე [მოხვევს]. „ლელთ ლუნას მიხმობვო“ – მომიგო მან (ილია).

უხორშაკო ხორშაკის – დიდი სიცხის – გარეშე, – უსიცხო, ზომიერი. განწესებით დგას თვისა საზღვარსა უნოტიო, უხორშაკო... მზუარც (გრ. ხანძთ).

უხუცესი-ი ასაკით უფროსი სხვაზე. და იგი უმრწემესი ძმა მოიპარვედის თავისის ორმოდამ და უხუცესისაში ჩაპყრიდის (საბა).

უწმობ-ს იხ. უხმოზს (მნიშვ. 1). „მე ვიცი, თუ რომლისა პირისათვის მიწმობენ“ (გ. შთანშ).

უწამური-ი ძვ. უწამლო, უფესსაცმლო, – ფეხშიშველი. [პიტიახშს] მოჰყვანდა წმიდა მუშანიკ უწამური და თმა-გარდატევებული (მუშან).

უწმ-ს ძვ. წამს მისთვის, სჭირდება, ევალება, წესია, უფლება აქვს. რა ვის უწმდა, მიემადლებოდა წმიდითა ლოცვითა ნეტარისა მუშანიკისთა (მუშან). მორწმუნესა, რომელსა სასწაულისა საქმე ვერ ძალ უც, ურწმუნოთა თანა სიტყვს-გებაა არა უწმს (გრ. ხანძთ). კრძალვანი უწმან მღვდელობასა და ყოვლად უბრალობა (გრ. ხანძთ).

უწორცო ძვ. უსხეულო, ციური არსება; ანგელოსი. დღეს წესნი უწორცოთანი დღესასწაულობენ საყვანებელსა ღმრთისმშობლისასა (ღმრთისმშობლ.).

უჯერო 1. ძნელად დასარწმუნებელი, დაუჯერებელი. „კიდევ რე იცი შენ ვგ, რე რე ხარ უჯერო, ცოდვია (ილია). „წმინდა კაცის სიტყვაზე როგორ ხარ უჯერო?“ (ილია). 2. არასაკადრისი, უმსგავსი, სამარცხვინო. მაშინ იწყო უჯეროსა გინებად ვარსქენ და ფერჯითა თვისთა დასთრგუნვიდა მას (მუშან).

უჯიათ-ი ჯიუტი, კერპი, გაუტეხელი. „ნუ ხარ უჯიათი!“ (ილია). „მეტად უჯიათი ხასიათი გაქვს, არ დაგვიჯერე“ (ვაჟა).

უჯილო ჯილის არმქონე, უჯვირჯვინო. უკულმართად ხენა და ფირცხვამ ეს წაყოფი გამოილო: თარჯ-თომრიან-ჯილოანნი გაგვიხადა, ქმნა უჯილო (დ. გურამ).

უჯმაჯური-ი უსახური, საძაგელი სანახავი. ერთ უჯმაჯურ ლანდს მეორე მოსდევს, მეორეს – მესამე (მ. ჯეჯახ).

უჯმნა-ა ძვ. იჯმნა მისგან, – გამოემგვიდობა, განშორდა, წავიდა. და უჯმნა და გამოგზავნა იგინი (= ჯოჯიკ და მისი ცოლი) მმკდობით (მუშან).

უჯრედ-ი რაიმე საზოგადოებრივი (პარტიული, კომკავშირული) ორგანიზაციის უმცირესი ჯგუფი. „უნდა მოიკლასო... მაგათი უჯრედის მდივანო“ (რ. ინან).

უ

უზარ-ხუთო ფაზარი [სპარ.] და ხუთო: საქონლის ნაღვლის სადინარების კენჭები, – იყენებდნენ სამკურნალოდ. ამისთანას მკურნალს ვაქებ, მიღესედედს ფაზარ-ხუთოს (დ. გურამ).

უათალო კუთხ. ხვიარა მცენარე, ადის ხეზე, – სურო. უბედობა მომეტმასნა ფათალოდ. ქართლში ობლად არ დაერბოდი მე (ს. ჩიქ).

უათერაკიან-ი სახიფათო. ფათერაკიანსა საფრხესა არცად ჩავარდეთ (დ. გურამ).

უათქაფუთქით ფრთების ფართხუნით, ფრთხილით. ტოტებს ფათქაფუთქით... ესევიან ჩხართვები (რ. ინან).

უათქუნ-ი ფართხუნი, ფრთხილი. ლობეზე ერთი სულელი მამალი ფრთების ფათქუნით შეხტა (დ. შენგელ).

უაკირი 1. მოხეტიალე მუსლიმი მწირი. 2. გველების მომთვინიერებელი. [ფარსმანმა] აქვე გაიცნო ინდოელი ფაკირები (კ. გამს).

უალან-ი [სპარ.] ვირის (აქლემის) ზურგზე დასადგმელი კურტანი ტვირთის ასაკიდებლად, – პალანი. „ვიდრე [აქლემს] ფალანს მოვხსნადით და ტვირთს სხვა აქლემზე გადავიტანდით, შემოგვალამდო კიდევ (კ. გამს).

ფალანგი-ი დაწული კარი. მენადირეთუხუცესმა ლასტის ფალანგი შეაღო (კ. გამს.). სარჩხეს ფალანგთან სეფემოახლენი დაუხვდა (კ. გამს.).

ფალას-ფულას-ი ბარგი, ბარგი-ბარხანა, ჩვარჩეური, ხარახურა. „ეხლა აქედან გაბრძანდით და თქვენი ფალას-ფულასიც გაიტანეთ!“ (მ. ჯავახ.).

ფალია 1. ძველებური თოფის ის ნანილი, რომელზეც თოფის ნამალს აყრიდნენ. 2. თავად თოფის ნამალი. [მათიამ] გასინჯა თოფი, რომელსაც ფალია დანოტიებოდა, და გამოუცვალა (ა. ყაზბ.). ჩემში რითმამ და თოფის ფალიამ თანამოსაგრედ ვერ იქორნინა (გ. გრიშ.).

ფანატიკოს-ი [ლათ.] უკიდურესად ერთგული მიმდევარი რაიმე იდეისა, მოძღვრებისა, სარწმუნოებისა. რეზიკო... ბოროტი სიამოვნებით, ...როგორც ფანატიკოსი მუსულმანები შახსეი-ვასსეის დროს, უტყლამუნებდა ნეკულას თავისი პატარა ძმის ათრთოლებულ... სხეულს (გ. გეგ.). სიკვიდლს არ ეუბებოდა ფანატიკოსი ბერი (კ. გამს.).

ფანატიკურად დიდი რწმენით. მამამზის მეუღლე ბორდოხანი ფანატიკურად მორწმუნე იყო (კ. გამს.).

ფანდი 1. ხერხი, ოინი, ემშაკობა. მართლა და ამ ფანდმა მუშაობა გააძლიერა და ამას თავისი სახეირო შედეგი ჰქონდა (გ. ბარნ.). 2. უხმარაით ფარდის, შესაფერის, საკადრისის მნიშვნელობით. „ნამოგეცა, ოჯახო, დედაბოძი, დაგიზნდათ, თოფო და ხმალ, თქვენი ფანდი ვაჟაკი“ (ილია).

ფანდური-ი მუსიკალური საკრავი, აქვს პატარა მუცელი, სამი ლარი, აჟღერებენ თითების ჩამოკვრით (შდრ. ჩონგური). [გოგოთური] ფანდურსაც შააფლარუნებს, თითს ააჩქამებს ბერასა (ვაჟა). „ბერაკეები მომივიდენ სტვირით, ფანდურით, ლხინით“ (ვაჟა).

ფანტელი-ი ფიფქი (თოვლისა). || კოეტი. და გიგანტური მუხლუხო ტანკი, შეუნყვეტელი ტყეის ფანტელი (გ. ტაბ.).

ფანჩატურ-ი მცენარეების ტოტებითა და ფოთლებით გადახურული ღია საჩრდილობელი. ჩვენი ლუარსაბი შექციფიანებული წაიდა და ფანჩატურში დანვა (ილია). გრძელ ფანჩატურში მთელი ღამე... [პლატონის] სიმღერა არ შეწყვეტილა

(დ. კლდ.). აღარა სჩანდნენ მეფისა და კათალიკოსის სახლები, ...ფანჩატურები (კ. გამს.).

ფანცი-ფუნცი-ი ნაირ-ნაირი ნაჭრები ტანსაცმლის გასაწყობად. [მარტას] ფურფუშებით და ფანცი-ფუნციებით მორთულ ნინსაფარი ჰქონდა აკრული (გ. ლეონ.).

ფანჯრები ფიგურ. ღია ქრილობები ადამიანის სხეულზე. [ქისტებს უნდოდათ] გაეკეთათ მკედრის გვაშზე სისხლით ნაღბი ფანჯრები (ვაჟა).

ფარა [თურქ.] უმცირესი ფულის ერთეული. „ადამიანს არ ენანება... ორი ფარა“ (ნ. ლორთქ.).

ფარას ასხლტება ფარას ჩამოშორდება, ფარას მოსწყდება, გამოეყოფა, დიკარგება (ცხვარი, ბატკანი...). „ყუყუჩი ბატკანი [ხოშ] არ ასხლტა ფარასა“ (თ. რაზიკ.).

ფარაგ-ი კუთხ. ქალის კაბის გულისპირი. ნამოენია დედაკაცს ქისტი, ვერცხლის ფარაგი ნააჭრა (კ. გამს.).

ფარაგიანი-ი ვისაც, რასაც ფარაგი აქვს. სალოცავად მოსულან ვერცხლის ფარაგანი... დიაცები (კ. გამს.).

ფარანი-ი [ბერძ.] გასანათებელი საშუალება: ჩამოსაკიდსახელურიან შემინულ ყუთში შედგმული ლამფა ან სანთელი. [ვალის] სამიოდე ათასი ქალაქელც უჩინელებით და ფერადი ფარნებით გამოეგება (მ. ჯავახ.).

ფარანგი-ი „საველე კარავი ლაშქრისა“ (კ. გამს.). დიდძალი აბჯრის ალაფა ჩაუვარდა ქართულ ჯარს ხელში: ფარანგები, ...აქლემები, ჯორები (კ. გამს.).

ფარაონ-ი „ეგვიპტელთა მეფე“ (ა. არაბ.). ფარაონი შემფოთებულა, ტოტის გამოგონებზე მიუითიებია (გ. როდონ. და სხვ., VII კლ.).

ფარა-ფარად ნაქცევი დაგლეჯილი, დაფლეთილი (ტანსაცმელი). [ყაყიტას სარზე] ფარა-ფარად ნაქცევი ლურჯი პერანგი ჩამოეკიდა (ს. მგალობ.).

ფარაჯა [თურქ.] სამხედრო ზედა ჩასაცმელი – პალტო, – მაზარა. [ივანემ თეიმურაზს] მისცა ნახმარი ფეხსაცმელი. ფარაჯა (მ. ჯავახ.).

ფარდაგ-ი [ფალ.] შალის ძაფით ნაქსოვი საფენი, სახეებიანი. კერას აქეთ-იქეთ თითო ტახტია, დაფენილი ქრელის ფარდაგ-

ბითა (ილია). ფარდაგებით და ფარჩით იყო სეფა მორთული (ლ. ქიაჩ.).

ფარემი-ი ხელზე მოსამსახურე ბიჭი. ერთმა ფარემმა ტაშქს დაავლო ხელი, მეორემ – თუნგს და მესამემ – ხელსანმენდს (აკაკი).

ფარემი-ი „რკინის ჯაჭვი“ (საბა). იხ. სამფარემოსანი.

ფარეხ-ი ცხვრის სადგომი ზამთარში. ფარეხებიდამ ორს მეცხვარე თუშს ოთხიოდე ჭედოდა... წინ გამოეგდოთ (ილია). ჩვენს ფარეხს ცეცხლი მოჰკიდებოდა (ა. ყაზბ.). მწუხრზე გლეხი ალებს ფარეხს, საძოვრიდან ბრუნდებიან ცხვრები (ს. ჩიქ.).

ფარვანა ღამის პეპელა. [ონისეს] ალგზნებულ გონება ფარვანად გადაქცეოდა (ა. ყაზბ.).

ფართიფურთ-ი ყოველდღიური წვრილმანი საქმიანობა, ტრიალი, ფუსფუსი. [გიას] ის ყოველდღიური ფართიფურთიც მობეზრებოდა (რ. ინან.).

ფარის-ი „მხედარი, რაინდი“ (ი. მეუნარჯ.).

ფარისეველი-ი [ბერძ.] 1. ძველი ებრაელების სარწმუნოებრივი სექტა, რომლის წევრებიც ლეთისმსახურებას ეწეოდნენ სხვების მოსაჩვენებლად. ფარისეველები შეცდენას უპირებდნენ ქრისტეს (აკაკი). 2. თვალთმაქცი, ცბიერი, მლოქენელი. ხოლო გენამს ღმერთი, უქმთა ნამწყმედი, ...ფარისეველთა, სადუქეველთა გამაკიცხველი და გამდევნელი (ილია).

ფარისეველობა მლიქვნელობა, თვალთმაქცობა. პირმოთენობა და ფარისეველობა საზოგადოდ კარისკაცების ხელობაა (აკაკი).

ფარისმტვირთველი მეაბჯრე. [გოლიათს] სპილენძის მუზარადი ეხურა, ხელში... შუბი ეჭრა, ...წინ ფარისმტვირთველი მოუძლოდა (ი. გოგებ.).

ფარიფურობა მოჩვენებითი საქმიანობა, ფუსფუსი, ფორიაქი. მოჰყვა სვიმონი: „ხალხი აჯანყებულია...“ – „მხოლოდ უბრალო ფარიფურობაა, გარწმუნებთ“, – მოკლედ მოუჭრა სტუმარმა (ა. ყაზბ.).

ფარსაგი-ი 1. კარგი, ვარგისი (ვინმე). აღარეინ დარჩა ფარსაგი პატრონად, ქვეყნის მამლადა (დ. გურამ.). 2. სასიკეთო რამ, ხეირი, ბედნიერება. მურმანი გულში შეფიქრიანდა, ჩემს თავს ფარსაგი არ არისო (ზლაპ.).

ფარტენა იგივეა, რაც ფთილა. [დოდედამ] თთისტარს ჩახვეულ ფარტენაზე ცრემლი დაავლო (გ. ლონ.).

ფარფაზი-ი თავის ნებაზე, მოუირიდებლად, დიდგულად ცხოვრება, საქმიანობა. დამშვიდნენ თათრები, ადრინდულადე უშიშრად დაიწყეს ფარფაზი (აკაკი).

ფარფლი-ი 1. პეპლის ფრთა. შავი პეპლები დაფარფლებდნენ ჭალების გარშემო, ზედ ეხლებოდნენ ცეცხლს, ფარფლშეტრუსულნი ძირს სცივოდნენ (ქ. გამს.). 2. ქუდის გარშემო შემოვლებული წრიული ნაპირი, თავს გადმოცილებული.

ფარლალა უკედლებო ნაგებობა. ამ სახლს მარჯვნივ წაღმით დახურული მარანი ედგა, ოთხკუთხივ ღია და ფარლალა (ილია).

ფარულ-ი ყელსაბამი. [დადიანის ასული]... ქარვის მარცვლებიდან ხან ჯვარს, ხან ფარულს დაანეზობდა (ნ. ლორთქ.).

ფარჩა ძვირფასი აბრეშუმის ქსოვილი. [არსენამ მოახლეს] ჩითის კაბები გახადა, სხვა ფარჩები შეუკერა (ხალხ.). თუ რამე მაქვნდა, ყველა მანდ დამჩრა: ყმა, სახლ-ბაღ-ბოსტან, თეთრი თუ ფარჩა (დ. გურამ.). ფარდაგებით და ფარჩით იყო სეფა მორთული (ლ. ქიაჩ.). || პოეტი. დადუმებული გარემო ახლა ფარჩის კაბამი გამოწყობილიყო (ლ. ქიაჩ.). ამ საფირონის ცის ქვეშ დაგებულია ფოთლების ფარჩა (ქ. გამს.).

ფარცავი-ი კუთხ. მოულოდნელი რამ. „რალც სხვა ფარცავი და უბედურება გვეგონა“ (ნ. დუმბ.).

ფარცხ-ი უღელზე ან ტრაქტორზე გამოსაბმელი ფიცარი, ზედ მიმაგრებული წნელებით, ნახნაყის გასაფხვიერებლად და თესლისთვის მიწის მისაყრელად. ფარცხები და დამტვრეული ნიჩბები ეყარა (გ. რჩეულ.).

ფარცხავ-ს ფარცხით აფხვიერებს ნახნავს, ნათესს მიწას აყრის. ერთი კაცი ცერცესა სთესვიდა. საფარცხავი ფეხზე ყბა და თან ფარცხვიდა (საბა). ვინც რომ ისრე უკულმართად, მრუდად ხნას და თესოს, ფარცხოს, ის მე პურსა წულარ მაჭმევს, რაც იმ ფქვილით გამოაცხოს (დ. გურამ.).

ფარცხვა ფარცხით გაფხვიერება, გადასწორება მოხნულისა, ნათესისა. უკულმართად ხენა და ფარცხვამ ეს ნაყოფი

გამოიღო, მოგვიტხარა ქართლ-კახეთი, ძირ-
ფესვიან ამოიღო (დ. გურამი).

ფას-ი ძვ. საქონლის ღირებულების ასა-
ნაზღაურებელი თანხა, - საფასური,
სასყიდელი. „ფასი მზა არა მაქვს, ერთი ცხ-
ვრის ფეხო მომეც და ხვალ ფასსა მოგცემო“
(საბა).

ფასი გაუვა ფული დაეხარჯება, ხარჯი
მიადგება. „ფასი ხომ არ გაგივა, გაგეშო
[ხარები], პირი მოეტყუებინათ“ (ილია).

ფასი სძევს ფასი ადევს, ღირს. „განა
გამხდარსა და მსუქანს საქონელს ერთი ფასი
სძევს?“ (ლ. არდ.).

ფასად-ი [ფრან.] შენობის კედლის გა-
რეთა მხარე. [ტაძრის] ოთხივე ფასადის
რელიეფები ირანული ალეგორიებით იქნებოდა
გადატვირთული (ქ. გამს.).

ფასკუნჯ-ი ზღაპრული ფრინველი; დი-
დი და ძლიერი, ხშირად არის გამოკვე-
თილი ქართული ტაძრების ფასადზე.
ერთი მაღალი ხის კენწეროზე ფასკუნჯის
ბუდე იყო გამართული (ზღაპ.). მზერა ქართუ-
ლია სიერცის დაუნჯებით, თვალი გართულია
ფრთიან ფასკუნჯებით (გ. ტაბ.).

ფაფანაკ-ი¹ მამაკაცის თავსაბურავი,
ბრტყელი თხემით, ყელთან შესაკრა-
ვი. „იმერელი უნდა გახლდეთ ვინმე! გარჩილ
თავზე ფაფანაკი ედება და არ ეტყობა“ (აკაკი).
სახლში შემოვიდა ...გლახა ბაქრაძე, ...უკან
ზურგისკენ გადაიგდო ფაფანაკი (აკაკი).

ფაფანაკ-ი² კუთხ. ქულაჯა, ფაფანაგი.
„ქულაჯაზე ნუ მასხამ ღვინოს, ...განა შენს ხა-
ჩანის ფაფანაკსა ჰგავს“ (ეაუა).

ფაფარ-ი ცხენის კისრის გრძელი ბალა-
ნი. ლუდით სავსე ხიჯურები მიანოდეს მხედ-
რებს, მოსვენს მოდალავეებში, ცხენს ფაფარზე
დაასხეს ნარჩენი (ქ. გამს.).

ფაფარაყრილ-ი ფაფარგაშლილი. ეს
მშობლიური ქარია ჩვენი ალგეთის ველებ-
ის, თუ სუნთქვა ქარბუქიანი ფაფარაყრილი
მერნების (ლ. ასათ.).

ფაფახ-ი [თურქ.] ცხვრის ტყავის ქუდი,
ბენჯით გარეთ. მიწიანს ქისტური ფაფახი
მოხადეს, ქორის ბუდისებურ გაბურძგენილი,
ხევსურული ჯვრიანი ქუდი დაჰხურეს თავზე
(ქ. გამს.).

ფაფხურობ-ს ვითომ რალაცის გაკეთე-
ბას ცდილობს, ამოდ ირჯება. ძალიან
ვცდილობ, რომ ასე იყოს, ვიჯგიმები, ვფაფხუ-

რობ, რალაცებს ვენვდები, მაგრამ არაფერი
გამომდის (რ. ინან.).

ფაქტორ-ი რაიმე მოვლენის განმაპირო-
ბებელი გარემოება, მიზეზი. „მეცნი-
ერულ-ტექნიკური პროგრესი წარმოადგენს
ადამიანის ფორმირების ერთ-ერთ ფაქტორს“
(გ. დორ.).

ფაშატი-ი დედალი ცხენი. [გურამი] თავს ვე-
ლარ უჭერს გახურებულ ფაშატს (გ. რჩულ.).

ფაშვი-ი 1. მცობნავი ცხოველის (ძრო-
ხის, ცხვრის, თხის) კუჭის პირველი
განყოფილება, რომელშიც საკვები
ამოცოხნამდე გროვდება. „როცა მუც-
ლიდან გამოიღო [ჩემი შვილი], სამ თვეს დე-
კეულის ფაშვში შეინახე“ (ზღაპ.). 2. უპა-
ტივეც. მუცელი, ღიპი. აბღუშაპილი
სიგრძისად გაიღაშა გულალმა დედამინაზე.
გამარჯვებულმა [ახალგაზრდამ] ცალი ფეხი
დაჰკრა ფაშვზე, გადაახტა და გავარდა წრიდან
(აკაკი). „[სეთურმა] იმდენი იცინა, ...მეგონა,
ფაშვი ჩანყდებოდა“ (ჭ. ამირეჯ.).

ფაჩუნეიერ-ი ძვ. ბანჯგვლიანი, ბალ-
ნიანი (მართებულთა ფაჩუნეიერი).
უზარმაზარი ხმლის ვადას მოსჭიდებოდა...
[სპასალარის] ფაჩუნეიერი მაჯვენა (ქ. გამს.).

ფაცერ-ი თევზის დასაჭერი ლასტი,
უგებენ მდინარეში. ფაცერსაც ბევრჯელ
წნოლილვარ, მაგრამ არავის უთქვამს, თუ ეგ
საშიში, სახიფათო და ურჩევო საქმეაო (აკაკი).
შემოაქვს მებადურს ფაცერი (ს. ჩიქ.).

ფაციცად ფხიზლად, ყურადღებით, და-
ძაბულად, - გაფაციცებით. ამისთვისა
ვარ ფაციცად, ვითა თავს მტერდანასაში
(დ. გურამი).

ფაცხა წნული ქოხი. ის ფაცხაა, მღვიმის
პირად მიწნული და მიგრეხილი (აკაკი). „და-
დიანის სასახლე ათას ფაცხაში გაიცვლება“
(ნ. ლორთქ.).

ფახით დიდი ამბით, რიხით. მე ერთი ვა-
გონიდან გადმოვედი, ხოლო მეორედან დიდი
ამალით და ფახით... დოულე გადმოვიდა
(მ. ჯავახ.).

ფე შორისდ. გამოხატავს გაკვირვე-
ბას. „ფე, როგორ თუ ჩემი საქმე არ არის?!“
(გ. ერისთ.).

ფეიქარ-ი მქსოველი, ქსოვილების და-
მამზადებელი. ფეიქარი ნასთხა ქსელავდა
(საბა).

ფელამუშ-ი ყურძნის ტკბილისა და სი-

მინდის ფეცილისაგან მოდულებული ფაფისებური მასა. [საბას] პატარა სუფრა გაუშალე, ...ნინ დავალაგეთ ხილი, ღვინო და ფელამუში (დ. კლდ.).

ფელდშერ-ი [გერმ.] იგივეა, რაც ფერშალი. ნამლები და არტაშები ფელდშერს გაატანე (მ. ჯგავახ.).

ფენტხებგამოზხეკილი აქ: ფერდებჩაცეწილი, ნეკნებგამოშვერილი, გამხდარი. მორბის ფენტხებგამოზხეკილი, უჭმელობით ძალზე გამხდარი სანაშენო ღორი (დ. კლდ.).

ფენიქს-ი [ბერძ.] ეგვიპტური მითოლოგიური ფრინველი, რომელიც დანვის შემდეგ ფერფლიდან კვლავ აღდგებოდა ხოლმე გაახალგაზრდაებული. ხმა-ჰყავ და აღსდგა ივერი, ფენიქსებრ განახლებული (გ. ორბ.).

ფერ-ი 1. აქ: კოსმეტიკური საცხი, ვარდისფრად ღებავდა ლოყებს. იხ. ფერ-უმარილი. 2. კუთხ. მსგავსი. თვალუბდასისხლიანებული, დაფაციცებული დამეძებ მე და ჩემ ფერს სუსტსა და უპატრონოს ათასს სხვას (ვაჟა). 3. შესახედობა, გარეგნული იერი. აი, ის სართულები რა ფერისა იყო: ქვეშ იყო მარანი, ...და იმ მარნის უკანა კედელზე ამოყვანილი გახლდათ ერთი პატარა ოთახი (ილია).

ფერავ-ს ჟანგს აშორებს, აპრიანებს (ლითონის საგანს). შვილები ბათურის... ხმალს სწმენდენ, ჰფერავდენ, ღუმას უსვამდენ (ვაჟა). მომკელს ნამგალი დავინყებია, სამაგიეროდ ხანჯალსა ჰფერავს (ი. ეედ.).

ფერდაპენილი-ი ლამაზი, ფერდანმენდილი, მსუქანი (ფრინველი, ცხოველი). ჭახჭახით გადადიან... საზამთროდ დასუქებული ფერდაპენილი... შაშვები (რ. ინან.).

ფერდებჩავარდნილი-ი ძალზე გამხდარი, ფერდებჩაცეწილი (საქონელი). ფერდებჩავარდნილ ხარებს... ყმანვილი გლეხი მიუძღვის (ლ. ქიაჩ.).

ფერია [ფრან.] 1. ზღაპრული მომხიბველი ჯადოქარი ქალი. „ერთი ფერია ყოფილა, ფერია არწივად გადაქცეულა, შეპარულა, მოუგლეჯია ერთი დიდი აღმასი, ჩაუყლაპავს და ისე გამოპარულა“ (ილია). 2. ლამაზი ქალი. „ფერიებით საესე სამოთხე ის არის, აი ფერიები ხომ იცით, რა არის?“ (ილია).

ფერვა ჟანგის მოშორება, განმენდა, გაპრიანება. [მეთოფემ] თოფს დაუნყოფერვა (აკაკი).

ფერ-უმარილი-ი კოსმეტიკური მალამო, – ფერი და უმარილი. ფიგურ. „ენამ გულისა უნდა სთქვას, ფერ-უმარილი რა საჭიროა?!“ (ილია).

ფერშალი-ი საშუალო განათლების მედიცინის მუშაკი – ექიმის თანაშემწე. ფერშალი იყო იქ, ...პატარა ლაზარეთი ქონდა საკუთარი (ჭ. ამირეჯ.).

ფერწერა სახვითი ხელოვნების დარგი – ხატვა ფერადი საღებავებით.

ფერხისა იხ. ფერხული. ფერხისას ცეკვა დაიწყეს უკვე. მკლავებით გადაებნენ მოცეკვავანი ურთიერთს (ქ. გამს.). [გორგის] უნდოდა ენახა, ფერხისას რა მოათავებდნენ, საით წავიდოდნენ ვარდისაბარი და პირიმზისა (ქ. გამს.).

ფერხული-ი ცეკვა: ხელებგადაჭდობილი მამაკაცები მუსიკის ფეხის აყოლებით უვლიან წრეს, ასრულებენ სხვადასხვა ილეთს. [ლუარსაბს] მოესმა, რომ დაეითი და ელისაბედი ფერხულში ჩაბმულან და ჯერ კიდევ სველ საფლავზე ფერხულსაც უვლიან (ილია).

ფესუედ-ი ძვ. გრძელკალთებიანი ზედა ჩასაცმელი. და საკუთხეველისა მსახურებასა ფესუედითა სამოსლითა და ტყავითა არა იკადრებოდა მსახურება (გრ. ხანძთ.).

ფეტვი-ი პურეული მცენარე, აქვს ძალიან წვრილი მარცვალი, ხმარობენ საკვებად. [ცქირმან ანჩელს] ალუთქუა მიცემად სამი გრივი ფეტვ და ხუთნი თხანი და წარაელინა ხანძთად მოკლვად მამისა გრიგოლისა (გრ. ხანძთ.). ფეტვი ბევრი მოვიყვანე, მაგრამ ვერა ვჭჭამე მჭადი (დ. გურამ.). მურმანმა ჩუმად ეთერს ტანზე ერთი მუჭა ფეტვი შეაყარა (ზღაპ.).

ფეტვს აკრეფ თოვლზე ნათელი ღამეა, დღესავით ჩანს ყველაფერი. მთვარეანი ღამეებია, ფეტვს აკრეფავ თოვლზე (რ. ინან.).

ფეტრი-ი [ფრან.] მალალი ხარისხის ქეჩა (ძირითადად ქუდების დასამზადებლად). „ეს კაცი, რომელიც ჩემ ნინ მიდის ახლა თავზე ყავისფერი ფეტრის შლაპანა-მოფხატული, დაფეხვილი და მკუთავი... მამაჩემის მამა“ (ნ. დუმბ.).

ფეშტამალ-ი [სპარ.] ნინსაფარი. [არსენამ ბორკილებს] ფეშტამლები დაახვია, რაელარუელს არ დანიყებება (ხალხ.).

ფეშტაშ-ი [სპარ.] საჩუქარი, საბოძვარი. რა უნდა გვიბოძოთ, ქალბატონო, თუ გნებავთ, ფეშტაში გახლდეთო (ი. გოგებ.). [იოსება] შემოგვისხამდა მხოლოდ იმათ, ვინც ფეშტაშს მიუტანდა (რ. ინან.).

ფეშხო დაკლულ-გატყავებული საქონლის ცალი გვერდი, ნახევარი. ერთი კაცი მივიდა ყსაბთან, უთხრა: „ერთი ცხვრის ფეშხო მომეც“ (საბა).

ფეშხუმ-ი „თეფში“ (საბა). რკინაა ფიცხელსა და უცნობოსა, ფეშხუმთა ზედა მღებარესა, ფეშხუმთა ქვეშე მალნიტი რა განაელო, შესძრავს (საბა).

ფეხ-ი ძირი, ცალი (მცენარე). რამდენიმე ფეხი ძირტვილა მოდის, ზამთარ-ზაფხულ მწვანე, დაკბილულფოთლებიანი (ვაჟა).

ფეხად ერთი ფეხის გადადგმით, ერთი ნაბიჯით, სულ ცოტათი, ერთი წუთით. [ტროეს] ფეხად შეესწრო ჩემთვის და ხუთი მონაფე კიდევ გამოეხზო და გაემწკრივებია (აკაკი).

ფეხი გადაუბრუნდება ხელი შეეშლება, საქმე გაუფუჭდება. [მყაშვილს] თეირანი... დიდი ადგილიც ეჭირა სასახლის კარზე, მაგრამ... გადაუბრუნდა ფეხი და შერისხული გამოისტუმრეს (აკაკი).

ფეხს დაუცემს კუთხ. ფეხს დაჰკრავს. თან ფეხს დაუცემს ვაყვაცი, მიდამო იწყებს ნთქრევასა (ვაჟა).

ფეხის მოსხლება ერთბაშად, უეცრად, სწრაფად დაძვრა ადგილიდან, გაქცევა. „კაცი იხრჩობა“ – დაუძახა ვილაცამ. ამის თქმა და მღვდლის ფეხის მოსხლება ერთი იყო (ილია).

ფეხზე შეაყენებს თოფს (დამბაჩას) გასასროლად, დასასხლებლად მოამზადებს იარაღს. ნაშობტა კაკო ლომივით ზეზე, თოფი მოზდა და შეაყენა (ილია). შეაყენა ზედა ფეხზე მან (= უსუბმა) დამბაჩა გატენილი (აკაკი).

ფეხკავმა თეთრკოჭებიანი (ცხენი). [ბოქაი] არ ზოგავდა თავის ფეხკავმა ულაყს (ქ. გამს.). [ფარსმანს] აგონდება... პაპა სუმბატი, ...ჟანგისფერთოროიანი დევკაცი, მისი ფეხკავმა იაზო (ქ. გამს.).

ფეხშიმე ურემი მძიმედ დატვირთული, ნელა მიმავალი (ურემი). ერთი ბიჭი და

ლუარსაბი თავის ნითელ ულაყ ცხენზე მჯდომი ნელ-ნელა აედევნენ უკან ფეხშიმე ურემსა (ილია).

ფეხუცმელობა ფეხშიშვლობა. [ოთარანთ ქერიმას] შეასწრო თვალი, რომ მთხოვარას] ფეხები დაჰხეთქოდა ფეხუცმელობით (ილია).

ფეხნრიაპიან-ი ვისაც ფეხსაცმელზე ნრიაპი (იხ.) აქვს დამაგრებული. არხალოს ჭალას გავარდა მოყმე ფეხნრიაპიანი (ხალხ.).

ფიალა ჯამის ფორმის მომცრო სასმისი. [კაცმა] ორი ორძალი ნაილო, ...ერთი ქიმა ღვინო, ...ორი ფიალა (საბა). მამულისათვის ფიალა სავსე ვმსვათ სიამოვნებით (გ. ორბ.). ნადი იქ, სადაც ტკბილი ნექტარი კრთის სიყვარულის ფიალაშია (ი. ეედ.).

ფითრ-ი პარაზიტი მცენარე, აქვს მუქი, მარადმწვანე ფოთლები, წვრილი გამჭვირვალე ნაყოფი. მსხლებს ფითრი მოსდებია (ქ. გამს.).

ფითრი გადაჰკრავს ფერს დაკარგავს, – გაფითრდება. ბიჭებს ფითრმა გადაჰკრა სახეზე (ა. სულაკ.).

ფითრიან-ი ფითრით (იხ.) დაავადებული, ფითრმორეული (ხე). გულაბების ფითრიან ტოტებს ერევიან ჩხართვები (რ. ინან.).

ფილაფოზ-ი (ფილოსოფოსის ხალხური ვარიანტი) ჭკვიანი, ბრძენი. „ამირანო, ფილაფოზი კაცი ხარ“ (ზღაპ.).

ფილენჯის ქარ-ი ნერვული მოშლილობა, სახის კუნთებისა და კიდურების უნებური მოძრაობით, კანკალით. შაბაბაზმა რომ ეს ამბავი გაიგო, ფილენჯის ქარმა მოუარა (აკაკი).

ფილთა თოფი ძველებური ორლულიანი თოფი, ტენიდნენ ლულიდან. დედას თვალში მაშინვე მოხვდა, თუ როგორ უცხცახებდა ხელში მოხუცს მომარჯვებულ ფილთა თოფი (დ. შენგელ.).

ფილისტერ-ი [გერმ.] „თვითკმაყოფილი ადამიანი, რომელიც მხოლოდ წვრილმანი ინტერესებით ცხოვრობს და საკუთარი კეთილდღეობის მეტი არაფერი აღელვებს“ (ა. არაბ.). [რ. ინანიშვილის] მაჩვი ტიპობრივად გამოსატყვის ფილისტერს: სქელი, მუცელდამძიმებული, კწთილადმაცხოვრებელი (ა. ბაქრ.).

ფილოქსერა [ბერძ.] ვაზის მანებელი პატარა მწერი. [ვაზს] აქა-იქ ფილოქსერის ნამოქმედარიც ეტყობოდა (დ. კლდ.).

ფინთიხ-ი 1. ტყვია. 2. აქ: ნასროლი, ნატყორცნი. მოლუნეს მშვილი, მოსდეს საცერე და ერთმანეთსა სტყორცნეს ისარი, მაგრამ ორივემ სწორის სიმარდით მას მიგებეს მათმათი ფარი და აიცილეს ამით ფინთიხი (აკაკი).

ფინიკ-ი [ბერძ.] ერთგვარი პალმის ნაყოფი, ცერის სიმსხო, უნაბისფერი, ძლიერ ტკბილი, აქვს ფშატის მსგავსი კურკა. „თქვენ ხართ სინმიდისა ნაყოფნი მცენარენი სულნელნი, ვარდნი შუენიერნი, ფინიკნი კეთილნი და ზეთისხილნი ნაყოფსავესენი“ (გრ. ხანძთ).

ფინტი-ი [ინგლ.] ცრუ მოძრაობა ფეხბურთში. [გაზეთში] საუბარი იყო ტაქტიკაზე, ფინტიზე, ბურთის დარტყმაზე (მ. ბერენ.).

ფიორ-ი კუთხ. სულ ცოტა რამ, ერთი ბენვა. „ვერც იმას წარმოვიდგენდი, თუ რომ ასე ერთი ფიორის გულისათვის შვილს ბედს დაუპარგავდით“ (დ. კლდ.).

ფირალ-ი კუთხ. ყაჩაღი. „ფირალი კაცისთვის ზამთარია ძნელი“ (ჭ. ამირეჯ.).

ფირმან-ი [სპარ.] თანამდებობის პირის ბრძანების ქალაღი. „ერთი კაცია აქ, იმისი სიტყვა გრძელადიანთ მოსესათვის ბეჭედა, ფირმანია სწორედ“ (ილია). „გზა შეკრული არ არის?“ – „გახლავთ, მაგრამ მე ფირმანი მიჭირავს ხელში“ (აკაკი).

ფირნიშ-ი რაიმე დანესებულების წარწერიანი დაფა. ქალაქში ფირნიშები, ტრასაზე... – წარწერები (მ. იათ.).

ფირუზ-ი ცისფერი ძვირფასი ქვა. [დადიანის ასული] ფირუზის, იაგუნდის... ქარვის მარცვლებიდან... ჯვარს დაანყობდა (ნ. ლორთქ.).

ფიტულ-ი ცხოველის (ფრინველის) მთლიანი ტყავი, რაიმეთი გამოტენილი. **ფიგურ.** ჩვენ ვართ უბრალოდ ფუტურო ადამიანები, ფიტულები და არა ადამიანები (თ. ვას., ნ. შარაშ., XI კლ.).

ფიქალ-ი ფენოვანი კლდის ნაჭერი, სკდება თხელ-თხელ ფირფიტებად. „ალგეთის, ძეგამის ქვისა და ცისფერი ფიქალისაგან უნდა გაკეთდეს პერანგი ტაძრისა“ (ქ. გამს.).

ფიქრებაყურსულ-ი ღრმად ჩაფიქრე-

ბული. ილია – შუა ტანის ჩასხმულ-ჩამკერი-ეზული, ნელში მოუხრელი, ...შუბლშეკრული, ფიქრებაყურსული (ი. იმედ.).

ფიქმრავლობ-ს ფიქრით არის მოცული, დიდ ფიქრშია, საგონებელშია. [ხელმწიფენი] არნ მოცულნი უმრავლესითა ურვით, ფიქმრავლობენ განდიდებისა სურვით (ა. ჭაჭაჭ.).

ფიშტო კუთხ. დამბაჩა. ნიგნების ჩანთაში ხილი, [სათამაშო] შურდული და ფიშტო მიწყია (ნ. დუმბ.).

ფიჩხ-ი წერილი ხმელი ტოტები. ღვთისუნელმა ტყეში ფიჩხის ჭრაში ჩიბუხი დაჰკარგა (ვაჟა).

ფიცვერცხლს ჭამენ ძმად გაიფიცებიან (ვერცხლს ჩათლიან არაყში და დალევენ). „გაქებენ, კარგი ჰყოფილხარ, კარგი გქონია მარჯვენა, ფიცვერცხლი ეჭამოთ, გოგოთურ“ (ვაჟა).

ფიცხელ-ი 1. საჩქარო, სასწრაფო. როსტომს ფიცხელი განკარგულება მოუვიდა ლევან გოლუას შეპყრობისა (ლ. ქიაჩ.). 2. ძვ. უსწორმასწორო, ქვა-ლორღიანი, ძნელი (გზა). [ნინო] მიემთხვა გზათა ძნელთა ფიცხელთა (ნინო). 3. ძვ. მკაცრი, სასტიკი, ულმობელი, დაუნდობელი. „ფიცხელ არს ბრძანებაჲ ესე განმკუთვლელ უფროსს მახვლისა (გრ. ხანძთ.). არამედ პირველთა მათ დღეთა ნეტარისა მამისა ჩუენისა გრიგოლისთა ფიცხელ იყო ფრიად კანონი მონაფეთა მისთაჲ (გრ. ხანძთ.). და იქმნა ომი ფიცხელი (ბასიან.).

ფიცხლად, ფიცხლავ 1. სწრაფად, უცბად, უეცრად [უფალი] სტყვეის ნატყებებს მოისვირის ფიცხლად (ფსალმ.). ეს ხმა ფიცხლავ გავარდა მთელ საინგილოში (ი. გოგებ.). 2. მკაცრად, დაუზოგავად, უხეშად. „მერმე ვერლარას შემძლებელ იყო ყოფად რაჲსმე საქმედ კეთილსა ეგოდენითა მაგით ფიცხლად მარხვთა“ (მუშან.). [ქორი] აქა და იქი ეკუთვებოდა, ვიდრემდის ფიცხლად მოწყალა წმიდაჲ [უფოქმე] (გ. შთანშ.).

ფინალო-ი ორ-, სამ- ან ოთხთითი იარაღი თივის, ძნისა და მისთ. ასაღებად. ულლებს, გუთანს, ფინლებს... ფინლა ჩივის (ვაჟა). ფინლებით შეიარაღებული ბრბო შეუცვივდა სასახლეში რატის (ქ. გამს.).

ფინალო იხ. ფრიალო. ეს მინდორი ერთის მხრით ისეთ ფინალო კლდეს მიებჯინებოდა, საიდანაც ფრინველი თუ ჩაფრინდებოდა (ა. ყაზბ.).

ფლამინგო ნყლის დიდი ფრინველი; აქვს მოვარდისფრო თეთარი ბუმბული, დიდი ნისკარტი, გრძელი კისერი და ფეხები. გავრცელებულია ტროპიკებსა და სუბტროპიკებში. ვალმ ფლამინგოს თითო გააყოლა და მითხრა: „საუცხოვო ფრინველა, ...მხოლოდ წინა აზიაში გადაჩრა, ასობით და ათასობით ცხოვრობენ ერთად“ (მ. ჯავახ.).

ფლანგ-ი „სამხედრო განლაგების გვერდითი, განაპირა ნაწილი, ფრთა“ (ქეგლ). გერმანულმა... მარჯვენა ფლანგის შემოსავლელად ქვეითი ჯარის შეტევა დაიწყეს (რ. ჯაფარ.).

ფლანელი-ი [ფრან.] ბამბის ან მატყლის რბილი ქსოვილი. მაგიდასთან ერთი პატარა კაცი ბრძანდებოდა... ფლანელის პერანგის ამარა (ი. მჭ., ნ. ანან. თარგმ.).

ფლატე მთის ჩახრამული, ჩამოშლილი ციცაბო ადგილი. [მოლატე] წამიძლა, სამჭმო მაჩვენა, თავს წამაყენა ფლატესა (დ. გურამ.). დლით დღე ჩვენი ბინა ინგრევა, იშლება, ფლატე კეთდება და ჩვენ უსახურავონი ვრჩებით (ვაჟა).

ფლაქვაფლუქვით ინდ. ფართხაფურთხით. თოფებიანად ჩაცვივდით ფლაქვაფლუქვით კბოდეზე (რ. ინან.).

ფლობილ-ი ჩავარდნილი, ჩაფლული. ვისაც გსურთ ჩემთა ამბავთა ცნობა, მისმინეთ ჭირში ფლობილს (ა. ჭავჭავ.).

ფლოქვის-ი კუთხ. ჩლიქი ცხენისა. ფლოქვისის თქარუნი მკაფიოდ ესმოდა მამამზეს (ვ. გამს.). წინა ფლოქვებმა კიდევ გაპყარეს ნაპერწყლები (ა. სულაქ.).

ფლური-ი ძვ. ფულის ერთეული, ოქროს მონეტა, წონით ოთხი გრამი. მივიდა აქიმი, შესაყრობილეს ერთი ფლური მისცა (საბა). [გლახაკმა] ცხრა ფლური მოიღვანა (საბა). რისთვის მამანი იღვწოდნენ უწინ, დღეს შეილთ არ უღირთ არც ერთს ფლურად (ილია).

ფოიე [ფრან.] დარბაზი თეატრში, სადაც ანტრაქტის დროს მაყურებლები გამოდიან შესასვენებლად. გაიჩარუნა ბოლო ზარმაც, ...გამოცდა ფოიის (რ. ჭეიშ.).

ფოლო [რ] ც-ი ძვ. „მოედანი“ (ქეგლ). შეამკენეს ფოლოცნი თვითოსახით სამოსლითა უყავილთა თანა (წინო). [მავისტროსმა] ნახა, ფოლორცნი მწვირე დგას და შიგ საპყარი გლახა ეგდო (საბა). მოზარდობა ფოლორცზე ორ ჯგუფად გაიყავით (გ. ლეონ.).

ფონ-ი თავთხელი ადგილი მდინარეში (ტბამი...), სადაც გასულა შეიძლება. [ვაჟმა] დაპყარა ფონი, შემჭირდა, მორევი ბობოქარობდა (ხალხ.). „ფონს აღარავინ ეძებდა“ (წ. ლორთქ.). [ქართველები] ჩაცვივდნენ ცოდვის მორევთა, გზა ვერ სცნეს მადლთა ფონისა (დ. გურამ.).

ფონს იპოვის მდგომარეობიდან გამოსავალს მიაგნებს, გამოძებნის. სანამ თუთუნს შევახვევდი, ფონიც ვიპოვე (ქ. ლორთქ.).

ფორ-ი ძვ. „მოედანი“ (ქეგლ). ცხენმა მცირე ფორზე გამოყვანა (მ. ჯავახ.).

ფორან-ი დიდი ოთხთავალა საზიდარი, რომელშიც ცხენს აბამენ. ქვაფენილზე ფორნის ცხენს ფეხი დაუსხლტა და ნაიქვა (ა. სულაქ.). ბიძია პეტრეს ფორანში ამომაყვინეს თავი (მ. ლორთქ., თარგმ.).

ფორაჯ-ი ლაქები, დიდი ხალები კანზე. [ცხენს] წვრილ-წვრილი ლურჯი ფორაჯები პქონდა მთელ ტანზე (გ. გეგ.).

ფორზაც-ი ფურცელი, რომლის ერთი ნახევარი წიგნის ყდაზე შიგნიდანაა გამოკრული და ყდას აკინძულ ფურცლებთან აკავშირებს. კარაბაღის რომ ვფურცლავდი, მისი ყდის ფორზაციდან... გამოვარდა ერთი პატარა ნაგლეჯი ქალაღი (ა. ბელ.).

ფორმირება ჩამოყალიბება. [თავისუფალი დრო] წარმოადგენს ადამიანის ფორმირების ერთ-ერთ ფაქტორს (დ. დოჩ.).

ფოტინ-ი ფათური, პოტინი (ხელებისა). თქვენი სლოკინი, ხელთა ფოტინი ღვთისადმი ლოცვად არ მიგვანჩნია (ილია).

ფოტოტიპური გამოცემა „ფოტოგრაფიულად გადაღებული ასლის გამოცემა“ (ა. არაბ.). ფოტოგრაფმა დ. ერმაკოვმა გადაიღო ადამის ოთხთავის ფოტოსურათები მთლიანად. ამ ფოტოსურათების მიხედვით ძეგლი ფოტოტიპურად გამოცემა მოსკოვის საარქეოლოგო საზოგადოებამ (ზ. ჭუმბ.).

ფოფინ-ი ჩვილი ბავშვის ხელ-ფეხის ქნევა (როდესაც შეჰხარის ვინმეს). [მარტილმან] დედას სიცილი და ფოფინი დაუნყო (საბა).

ფოფინებ-ს მსუბუქად ირხევა, მოძრაობს. დაბალ სერებზე თხელი ნისლი ფოფინებდა (ქ. ლორთქ.).

ფოჩიანი კანფეტი ძველად: ქალაღდში გახვეული გრძელი კამფეტი, თავბო-

ლო ქალაღდს ფოჩივით აქვს დაჭრი-
ლი. იღვენთება მზეზე... ფოჩიანი კამფეტები
(*გ. რჩეულ.*).

ფრაკი-ი [*ფრან.*] მამაკაცის ზედა ჩასაც-
მელი, უკან გრძელ და ვინროკალთე-
ბიანი. [მუსიკოსს] ძველისძველი გახუნებული
ფრაკი ეცვა (*რ. ინან.*).

ფრანგული-ი ძვ. „ერთგვარი ხმალი“
(*ქეგლ.*). მაშინ გაუჭრა ფრანგულმა, დრონ
იყვნეს შუალმისანი (*ხალხ.*). [ჯოყოლაშ] ნელზე
შაიბა ფრანგული, თოფი გადიგლო მხარზედა
(*ეაუა.*).

ფრანკი-ი [*ფრან.*] ფულის ერთეული
საფრანგეთში, შვეიცარიაში, ლუქსემ-
ბურგში. ამ კაცს მარტო მინაში... ოთხმოცი
ათასი ფრანკი მიუცია (*თ. ქიქ. თარგმ.*).

ფრანსიელ-ი ფრანგი. მიუბრუნდი ჩემს ახ-
ლად გაცნობილს ფრანსიელს გამოსასალმებ-
ლად (*ილია.*). ფრანსიელებმაც იციან ხოლმე
მაგისტანა ეშმაკობის მოგონება, მაგრამ იმა-
თის მამინების სყიდვა ძვირია (*ილია.*).

ფრანსიულად ფრანგულად. [უცნობმა]
რუსული არ იცოდა და მიუბრუნდა ამხანაგს
ფრანსიულად (*ა. ყაზბ.*). „თქვენ ლაპარაკობთ
ფრანსიულად?“ (*ა. ყაზბ.*).

ფრახი-ი ბაქია, ტრაბახა, ფახაფუხა.
„ქმარი! ზორბა და ძლიერი“. ფუყია, ფრახი;
გარდაღან მტერს უყვენეს თვალებს, შვინიდან
- პატრონს“ (*ე. ბარნ.*).

ფრესკა [*იტალ.*] ნახატი კედელზე, რო-
მელიც წყლის საღებავებით სრულ-
დებოდა ტაძრების (ან სასახლეების)
ახალ ბათქაშზე. მარიტას მერე მე აღარ
გამკვირვებია... ყინცვისის ღვთაებრივი ფრეს-
კა (*გ. ლეონ.*).

ფრთა გუთნის ნანილი, რომელიც ბელტს
გვერდზე აწვენს. ერთი კაცი უჯღმართად,
ვნახე, ვრქვანთ ასხაშს ფრთებსა (*დ. გურამ.*).

ფრთამოქცეული-ი გრძელ ზვინად დად-
გმული მომკილი თავთავი. „აი, ნახავ,
რამოდენა ფრთამოქცეულს ნამოვყავნებ კა-
ლოზედა“ (*ილია.*).

ფრთე ძვ. ძირითადი ნაგებობის მახ-
ლობლად მდებარე დამატებითი, დამ-
ხმარე შენობა. მაშინ უბრძანა ძმთა თვსთა
[დავით] შესაქმშ კერეონთა სანთელთა შესა-
ნირაგად გარემო ყოველთა მათ მახლობელთა
უღაბნოთა, რომელ არიან ოპიზაჲ და ფრთენი
მისნი (*გრ. ხანძთ.*).

ფრთენვა კუთხ. წყნარი, ოდნავი ღელ-
ვა ზღვისა, რხევა. გულს ვაყოლებდი
ზღვის ფრთენვას (*აკაკი.*).

ფრთილა იგივეა, რაც მართებული ფთი-
ლა. *ფიგურ.* [მინდიაშ] უთვალთვალა მყინ-
ვარწვერებიდან დაძრულ ფრთილებს აღისფერ
ღრუბლებისას (*ქ. გამს.*).

ფრიად ძალზე, ძალიან, მეტად. და ვი-
თარცა ესმა [წინოს] წსენება მცხეთისაჲ, ფრი-
ად ნუგეშინის-იცა (*წინო.*). [თორნიქ] ლაშქარ-
თა განუყო... ნატყუნავი დიდალი ფრიად
(*გ. მთაშ.*).

ფრიად-ი ძვ. 1. დიდი. ფრიად არიან საქმე-
ნი შენნი, უფალო ჩვენო (*ფსალმ.*). [ეფთემეს]
უფროსნი წიგნნი ლამით სანთლთა უთარ-
გმნიან... ფრიადისა უცალოებისაგან (*გ. მთაშ.*).
ქართლად ფრიადი ქუყანაჲ აღირაცხების,
რომელსაცა შინა ქართულითა ენითა ყამი შვი-
ნირვის და ლოცვაჲ ყოველი აღესრულების
(*გრ. ხანძთ.*). 2. ბევრი, მრავალი, დიდძა-
ლი. დედოფალმან [წინოს] ფრიადი სასყიდელი...
მართაჲ (*წინო.*). და მოილოცნეს წმიდანი ადგ-
ილნი და ფრიადი განუყვეს განსაყოფელი, რამ-
ეთუ სამთა მათ ჳელმწიფეთა აქუნდეს დიდნი შე-
სანიერანი (*გრ. ხანძთ.*). 3. ძლიერი, მძაფრი.
ფრიადისა ცემისაგან ხრმალმანც დაღვლარ-
ჭნილმან უარყო ქარქაში თვისი (*ბიბლ. ისტ.*).
არცა ფრიადი სიცხტ შესწუაეს მათ და არცა
გარდარული სიცვიტ შეაურევებს მყოფთა მისთა
(*გრ. ხანძთ.*).

ფრიადო ძალზე დამრეცი (კლდე), -
ქარაფი, ციცაბო. [ძიძია] გაქანდა ფრი-
ადო კლდისკენ (*ა. ყაზბ.*). ტყის ფარჩეულით
შემოსოლები ისევ ფრიადო დაღმარებია
(*ა. მირცხ.*).

ფრტიალი-ი ფრთხიალი. მოგვყდა ნელ-გუ-
ლი, შევქენით, ვით უმხროდ ჩიტმან, ფრტიალი
(*დ. გურამ.*).

ფსალმუნ-ი [*ბერძ.*] საგალობელი. [მეფე]
დავითის საგალობლები თავმოყრილია ბი-
ლიის ერთერთ წიგნში, რომელსაც „დავითნი“
ანუ „ფსალმუნნი“ ეწოდება (*ი. გოგებ.*). ხოლო
წმიდამან შუშანიკ... ჳელთა აღიხუნა დავითნი
და მცირედთა დღეთა შემდგომად ასერგასისნი
იგი ფსალმუნნი დაისწავლნა (*შუშან.*). დავით
მამისა მისისა დამუსრეს ფსალმუნთ ებანი
(*დ. გურამ.*).

ფსალმუნებ-ს ფსალმუნს წარმოთქვამს
(გალობით). მაშინ ნეტარი იგი მამოჲ გრი-
გოლ და ზენონ სიტყუთა მდაბლითა ფსალმუ-
ნებდეს (*გრ. ხანძთ.*).

ფსალმუნება ძე. ფსალმუნთა კითხვა გალობით, ლოცვა გალობით. და იყო-ფოდა ნეტარი პაბო საპურობილესა შინა... ლოცვითა და ფსალმუნებითა (პაბო). ღამც იყო ფსალმუნება და დღისი წიგნის კითხვა და ლოცვა მარადის (გრ. ხანძთ).

ფსიქიკა [ბერძ.] სულიერი წყობა, შინა-განი სამყარო. „შენნარი უგვანო და უჯი-შო კაცის ფსიქიკაც გულმოდგინედ შეუსწავ-ლიათ ამ წიგნების დამწერებს“ (ვ. სიხ).

ფუთ-ი წონის საზომი ერთეული, უდრის 16,3 კგ-ს.

ფუნა ნაკელი, ნეხვი. ბრბო კი ტალახსა და საქონლის ფუნას ესროდა [ქალს თეთრ პერანგზე] (გ. ლეონ).

ფუნდუკ-ი [სპარ.] სასტუმრო. „მეფეთაგან სამს ევედრებიან მოგზაურნი: მეკობრეთაგან მორჩენასა, ზვერის წესად აღებასა, ფუნდუკ-თა უშულართა დგომასა (საბა). ბოლნისისა მთის ძირსა... ერთი კარგი ფუნდუკი ავშენათ და მუნ ერთი მეფუნდუკე იდგა (საბა).

ფუნდურა „ნეხვის ჭია“ (ქეგლ). [ნეხვს და ფამეს] სულ მატლი, ჭია და ფუნდურა დახვეო-და და დია აყროლებულიყო (საბა).

ფურ-ი დედალი მსხვილი რქოსანი საქონელი (ძროხა, კამეჩი, ირემი). [დედინაცვალმა ეთერი] ერთ ღღეს ფურს ტყეში გააყოლა (ზღაპ.). „იჩიებები“ - ორი ხარი და ერთი ფური საჩიხიდან გაგვექცაო“ (კ. გამს.).

ფურგონ-ი გადახურული გრძელი ოთხ-თვალა საზიდარი. ჩამოსულებმა ნავაჭრითა და ბეგართ დატვირთეს ფურგონები (ვ. სიხ).

ფურკამეჩ-ი ფური, დედალი კამეჩი. [ოთარაანთ ქვრივს] ქმრისაგან დარჩა ნახე-ვარ-გუთნეული საქონელი, ორი ფურკამეჩი, სამი ძროხა (ილია).

ფურფუშა ნაოჭასხმული ვინრო ზოლი ქსოვილისა, მოსართავად მიკერებუ-ლი (კაბაზე, ბალიშის პირზე...). [მარი-ტას] ფურფუშებით და ფანცი-ფუნცებით მორ-თული წინსაფარი პქონდა აკრული (გ. ლეონ).

ფურჩინ-ის ზედმეტ ფოთლებსა და ყლო-რტებს აცლის (ვაზს). [ჩირიკი] ერთთა-ვად ვაზებში ტრიალებდა, ...ხან მჭურჩინდა (გ. ლეონ).

ფურცელ-ი 1. ფოთოლი. არცა ვარ ხისა ფურცელი, გადამიტანონ ქართა (ხალხ.). [ქარი] ხეთაგან ფურცელთა ჩამოპყრის (ვის-რამ.). [მზალს] ფერი ეცვალა, მუხლები აუ-

კანკალდა და წნორის ფურცელსავით თრთო-ლა დაიწყო (ა. ყაზბ.). 2. უნაყოფო თუთის ხე. მის ნაზ ფოთოლს იყენებდნენ აბრეშუმის ჭიის საკვებად. და-ძმანი ძირს ეზოში ისხდნენ დიდ ფურცელქვეშ და დილის ჩაის შეექცეოდნენ (ილია).

ფურცლის ხე იხ. ფურცელი (მნიშვ. 2). ლობესთან, ერთი ფურცლის ხის სიახლოვეს, მოჩანდა ძველი ჩალური (ილია).

ფუტი-ი [ინგ.] სიგრძის საზომი ერთეული (=30,5 სმ). ოთხი თუ ხუთი ფუტის სიმაღლე-ზე ამხტარი [მგელი] თითქმის იქვე დაეშვა (ე. ჭელ. თარგმ.).

ფუტურო დამპალი, გამოფიტული, დარბილებული ხე. [კოდალამ] ნისკარტით დაუნყო ფუტურო ხეს ჩიჩქნა (ვაჟა). კარგა ხანს გაუდიოდა ფუტურო ხეზე კოდალას ნის-კარტს და ფეხებს ფხაკუნი (ვაჟა).

ფუფვეწულეა ფუფუნება. „არ მოგაკლდე-ბათ თავისუფლება, განცხრომილება, ფუფუნე-ულეა“ (ნ. ბარათ).

ფულურო ცარიელი, ღრუ ადგილი ხის ტანში. ტყის ღმერთმა [და-ძმა] ჩიტებად აქცია, ცხოვრობენ ახლა ხის ფულუროებში (რ. ინან).

ფურჩი-ი სიმინდის ღერო-ფოთლები ტაროს მორჩევის შემდეგ, - ჩალა. ეფროსინემ მისნია იქით სიმინდის ფურჩი (დ. კლდ.). ფურჩი მოდებულია მთელ ეზოში (ნ. ლორთქ.).

ფურჩენ-ი კუთხ. ჩუმი, ხმადაბალი სა-უბარი, - ჩურჩული. იყო... ფურჩენი, ხვა-შიადის გამხელა (ნ. ტაბ.).

ფურჩენობ-ს კუთხ. ჩურჩულებს. სონა იჯდა მორცხვად ამ უცნობ ქალებში, რომელ-ნიც ერთმანეთში ფურჩენობდნენ (დ. კლდ.).

ფშან-ი მდინარიდან გამოყოფილი წყა-ლი, მდინარის ნაყური, - ფშა. ფშანი-დან ნაშოფრინდა წერო (კ. გამს.). შარაგზის გადაღმა... ხეივანია, მერე ფშანი (ნ. ტაბ.).

ფშატი-ი საშუალო სიმაღლის ხე, აქვს ვინრო, მოვერცხლისფრო ფოთლები, წვრილი ყვითელი სურნელოვანი ყვა-ვილები, შვინდის ფორმის ნაყოფი, გუ-ლი ფეკვილივით იშლება. ვენახები ხილით იყო სავსე... ვაშლი, კომში, ფშატი (გ. ლეონ).

ფშვა სურნელების გამოცემა, ფრქვევა. ყვავილთა ფშვანი, ხილთა ფხვრანი, მფრინველ-თა ხმანი, ღვინოთა სმანი შეინყობოდა (საბა).

ფშვი-ს ძე. სურნელება ტრიალებს, იფრქვევა. უცხო ყვაილი ყვაიან, სურნელება ფშვის (საბა).

ფშვინვა ძე. იხ. ფშვა. ფშვინვა დაიწყეს ყვაილთა და ბაღში ფოთოლთ შრიალი (გ. ორბ.).

ფხა 1. დანის, ხმლის მჭრელი პირი. ყველას ხმაღს ადამიანის სისხლის და ქონისაგან... ფხაზე ლიბრი გადაჰკრია, ...მხოლოდ ერთი ბათურის ხმალი დარჩენილა ფხაზე სისხლმიუკარებელი (ვაჟა).

2. ძაფივით წერილი, მკერვივი ნანაზარდი თავთავის გაყოლებაზე. [თავთავეებს] ფხაზე ნამი... დაჰკიდებია (ვაჟა).

ფხვრა ძე. გლეჯვა; მოწევა (ნაყოფისა). ყვაილთა ფშვანი, ხილთა ფხვრანი, მფრინველთა ხმანი, ლვინოთა ხმანი შეინყოფოდეს (საბა).

ფხიანი-ი პირბასრი, მჭრელი. ლექსი ცოდნა კაცისა, ლექსი ხმალია ფხიანი (ო. ნიკლ.).

ქ

ქა კუთხ. საუბარში დასაყოლებელი სიტყვა (შემოკლებული ქალო), ხმარობენ ქალები. „ეს კარები ვის გაულია, ქა?“ (რ. ერისთ.).

ქაბულ-ი სპარსული მუსიკალური ჰანგი ერთგვარი. მზე დიდი ხნის ამოსული არ იყო..., რომ მოსაკრავებმა ქაბული დაუკრეს (აკაკი).

ქადაგ-ი ხატის მსახური, რომელიც, ხალხის რწმენით, ხატს ესაუბრებოდა და მის ნებას გადმოსცემდა. ისევ დასვეს ხევსურებმა გუდანის ხატში ქადაგი. სათარგმოდ მოუწოდა სრულიად ხევსურეთს ქადაგმა (კ. გამს.).

ქადაგად დავარდნილი ყბედი, ენად გარეფილი. გრიშას ბრტყელ-ბრტყელი სიტყვების წარმოთქმა უყვარდა, ...პანტე უაზროდ შესცქეროდა ქადაგად დავარდნილს (ნ. ნულ.).

ქადილ-ი ტრაბახი, კვენხა, ბაქიაობა; მუქარა, დაქადნება. [ჰაჯი-უსუბს] ხელფეხს ერჩის, თვალსაც უჭრის, არ ტყუილი ქადილია (აკაკი). დაკლულმა დაჰკლა მათ გული და გაუცრუა ქადილი (ვაჟა). ქადილით კი დაიქადნა, შაგრამ არ იცოდა, შეასრულებდა ნათქვამს თუ ვერა (ჯ. ქარჩხ.).

ქავ-ი კუთხ. „ქვის მალალი გაღავანი“ (ალ. ჭინჭარი). „სახლი აქ, ჯარეგას მიდგა, ქავი და ციხე კარადა“ (ვაჟა).

ქავ-ციხე ქავი და ციხე, ციხე-გაღავანი. || **ფიგურ.** უცხოეთს მაინც არ დაჰრჩათ, შინ მოაქეთ თავის მკვდარია, ფშაბ-ხევსურეთის იმედი, ქავ-ციხე, რკინის კარია (ვაჟა).

ქათბი-ი მოკლე ზედა წამოსაცმელი ქალისა, ჩვეულებრივ ბენემოვლებული. || **ფიგურ.** „ეხლა ისინი (მცენარეები) ახალ კაბებს და ქათბებს ჩაიცმენ“ (ვაჟა).

ქალ-ი აქ: ასული, ქალიშვილი. ამ მდიდარ კაცს ხომ გაგიყვებთ უყვარს თავისი ერთადერთი ქალი“ (ი. გოგბ.). ქერივის ქალი, ათი წლის ვოგონა, ...ხშირად დადიოდა დავითისას (ლ. ქიჩ.).

ქალია თუ ვაჟი როგორ არის საქმე, კეთდება თუ ვერა? „ქალია თუ ვაჟი?“ – პკითხა მოსე გელაძემ (ილია).

ქალის ნახვა ქალის გასინჯვა, სარძლოდ შეთვალეერება. [მაჭანკალმა] ნამალეუვად შორიდან დაანახვა ქალი, მოანყო „ქალის ნახვა“ (ნ. ლორთქ.).

ქალამ-ი მისასალმებელი სიტყვა, იხმარება „სალამთან“ ერთად. ამის შემდეგ მოკითხვა, სალაში, ქალაში (ა. ყაზბ.).

ქალამანი-ი (მრავლ. ქალამნები, ქალმები) საქონლის ტყავის ფეხსაცმელი, ძირიან-პირიანად ერთიანი, ტყავისავე თასმებით – კოპებით შეკრული, ამოსხმული. ლამაზად განყოფილი ფეხზედ ქალამანი რომ გენახათ, მაშინ დაიჯერებდით, რომ ჩვენებურ გლეხის ფეხსაცმელსაც თავისი სიტურფე და სილამაზე აქვს (ილია). „ე ოხერი ქალამნები სულ შემომეგლიჯა“ (ე. გაბ.). „თავზე ქუდი აღარ შემრჩა და ფეხზე – ქალმები“ (ვაჟა).

ქალაქ-ი საუბ. თბილისი. ჩემო ტივო, მაშინ გაქვებ, რომ ქალაქში ჩასულიყო (ხალხ.). [სოლომონ მსაჯულმან] მომავალმან ან ქალაქისკენ, გამოიარა თავის სახლისკენ (ნ. ბარათ.).

ქალაქი დღე მთელი გრძელი, დიდი დღის განმავლობაში. „ამ ქალაქი დღე სულ ვგრე უზის გვერდზე“ (ნ. ლომ.).

ქალაქის თავი ქალაქის მმართველი, მერი. ქალაქის თავს... სამხედრო გემის მოახლოების ამბავი ბინაზე მოუტანეს (ლ. ქიჩ.).

ქალაშავა კუთხ. საბრალლო, სანყალი ქალი (მოფერებით). „აბა, ჩემო ყველავე, ჩემს ქალაშავას შენ გაბარებ“ (ა. ყაზბ.).

ქალმეზ-ი იხ. ქალამანი.

ქალობა გაუთხოვარი ქალის სოციალური მდგომარეობა, ქალიშვილობა. [ძიძიას] ქალობიდან დედაკაცობაში პირველი ნაბიჯი უნდა შემოედგა (ა. ყაზბ.).

ქალწულება-ი ძვ. უბინოება, სინმინდე. [ბერმა დაიმარხა ჭეშმარიტი ქალწულება (გრ. ხანძთ.).

ქამანდი-ი [სპარ.] ბოლოში მომარყუებულნი სასროლი თოკი რამის (ცხენის...) დასაჭერად, რამეზე მოსადებად. ზეი-აღს წესად ჰქონდა ცხენოსან ლაშქართან ბრძოლაში მტრის ცხენის დაშვება შუბით, ჰოროლით ანდა ქამანდით (კ. გამს.). „გამთენის ხანს მოვსდე ქამანდი ბეტონის ქონგურს, აძვეერი ზეით“ (რ. ჭეიშ.).

ქამანდარი-ი მიზანში კარგი მსროლელი ქამანდისა. იყენენ ამორჩეულნი ჯარის მთავრნი, ბელადნი, ქამანდარნი და შუაკაცნი (ა. ყაზბ.).

ქამანდრობა მიზანში კარგად სროლის უნარი, ჩუბინობა. ელგუჯა იყო ყმანვილი ჭაბუკი..., ხეში განთქმული ვაყვაცობით და „ქამანდრობით“ (ა. ყაზბ.).

ქამელეონ-ი [ბერძ.] ხელიკის მსგავსი ქვეწარმავალი, ცხოვრობს თბილ ქვეყნებში, გარემოს შესაბამისად იცვლის ფერს. [მთავარსარდალმა] თავაზიანად მომაპყრო თავისი უცნაური თვალები, რომლებიც ქამელეონივით იცვლიდნენ ფერს (ნ. ბაგ.).

ქამხა [სპარ.] აბრეშუმის ქსოვილი, – ფარჩა.

ქამხა-ატლას-ი ქამხა (იხ.) და ატლასი, – ფარჩა-ატლასი, აბრეშუმეული. „გავიხდი ქამხა-ატლასსა, ჩავიცვამ ბამხა-ბუმხასა“ (ზღაპ.).

ქან-ი გაქანება, ინერცია. რაც ძალი და ღონე ჰქონდა, გარბოდა, ისეთი ქანი ჰქონდა ალებული, უცებ ვერ შეჩერდებოდა (ა. სულაკ.).

ქანავ-ს კუთხ. იძვრის, ცურავს. [უცნობს] შავი რამ მოსთრავს პირთავექვე, ქვიშა ქანავდა იმითა (ვაჟა).

ქანდაკება სახვითი ხელოვნების დარგი – ადამიანის (ცხოველის, ფრინველის...) გამოკვეთა ქვისგან (ხისგან, ლითონისგან).

ქანდარა თეატრში მახურებელთა დარ-

ბაზის ზედა ადგილები, ზედა იარუსი. „განაგრძეთ ახლავე სპექტაკლი...“ – „რომ არ დაუჟატიყებინართ?“ – მორცხვად მოისმა ქანდარიდან (გ. დოჩ.).

ქანობდ-ა ქანაობდა, ირხეოდა. წყალს დაეხრჩო ჭაბუკი, ჭოროხზე ევლო, ქანობდა (ხალხ.).

ქანქანა [სპარ.] ძვ. გვირაბი. იქ კლდე იყო გახვრეტილი და გზა ქანქანით გაყვანილი (ა. ყაზბ.). ამ ქანქანის ნაპირას გაეჩალებინათ ცეცხლი რამდენიმე ყარაულს (ა. ყაზბ.).

ქანჩახ-ი ბურქებით დაფარული კლდოვანი ადგილი. ბევრჯერ ეგ თხებიც ჩვენს ქანჩახებს რქებით ეკიდა (შ. ნიშნ.).

ქანცმილეულ-ი ძალაგამოლეული, დასუსტებული, დაუძღვრებული. [ჯაყომ] ქანცმილეული პეტრე მალე ხელში ჩაიგდო და მისი მაგიფრობაც დაიმკვიდრა (მ. ჯავახ.).

ქაოს-ი [ბერძ.] ქვეყნის შექმნამდე სამყაროს ერთიანი არეულობა, უსისტემობა. თავდაპირველად იყო ქაოსი, ნისლით აღსავსე უსაზღვრო დასაბამი, მისგან შეიქმნა დედამიწა (ბ. სულაკ., თ. ქიტრომ., VII კლ.).

ქარი აღარა აქვს იმდენი აღარ შეუძლია, ძალა აღარ მოსდევს. „ბერკაცს თვალიც ატყუებს და ხელიც ჰლაღატობს, ის ქარი აღარა აქვს, რაც ახალგაზრდას (ილია).

ქარს ამოიღებს ცოტას შეისვენებს. სულს მოითქვამს. სურზე რომ ახვალ, უუჭველად შეჩერდები, ქარს ამოიღებ (რ. ინან.).

ქარის ამოღება სულის მოთქმა, მცირე შესვენება. ვინ იცის, [არჩილს] კესო შეეცოდა, თუ დაიღალა და სარულით ქარის ამოღება მოინდომა (ილია).

ქარაგმა სიტყვის თავზე დასმული მოკლე კლაკნით ხაზი ნიშნად სიტყვის შემოკლების დანერვილობისა. შენ აგისხნია ბევრი ქარაგმა, ჭორონიკონის კენტი და ლუნი (ი. გრიშ.).

ქარაგმიანი-ი ქარაგმის ნიშანდასმული. ზოგი [ფული]... ეყარა ქარაგმიანი, სარეკლამოდ მორთული ფურცლებივით (ლ. ქიარ.).

ქარაგმით იხ. ქარაგმულად. „პირდაპირ არ უნდა ელაპარაკო, შეპარვით უნდა უთხრა, ქარაგმით (ჭ. ამირეჯ.).

ქარაგმულად ირიბულად, გადაკვრით, ორაზროვნად (თქმა). „მომკელი თუ ვარგა, დრო არ უნდა გაუმვას“, – უთხრა... ქარაგმულად [ტარიელმა] შვილს (ლ. ქიარ.).

ქარაგმული ნანერი საიდუმლო ნიშნებით, მინიშნებით ნანერი. ქარაგმული ნანერის ნასაკითხად საჭიროა იცოდეთ გასაღები (ა. ბელ.).

ქარაფი მალალი, ფრიალო კლდე. ძველმა ბელადმა ნაბიჯი გადადგა ქარაფის წვერიდან და გაქრა (ჯ. ქარჩხ.).

ქარაქუცა კუთხ. თავქარიანი, ქარაფ-შუტა. „შეუშინებხარ მაგ ქარაქუცას, რას პქვია მომატანივებს?“ (ნ. ნულ.).

ქარბორბალა „ძლიერი მბრუნავი ქარი“ (ქეგლ). „ამოვარდა ქარბორბალა, ააფარფატა ეს ჩვენი თვითმფრინავი ხმელი ფოთოლივით“ (რ. ჭეიშ.).

ქარვა მკვრივი, გამჭვირვალე ყვითელი ფერის ფისოვანი ნივთიერება, იყენებენ სამკაულებისთვის. [დადიანის ასულს] ფირუზის, იაგუნდის, ...ქარვის მარცვლებიდან... ჯვარს დაანყობა (ნ. ლორთქ.).

ქარვასლა ძვ. ქარავნისა და ვაჭრების დასადგომი; სავაჭრო სახლი. „მე, ქალაქში რომ ქარვასლაა, ისიც მეყოფაო“ (აკაკი). „ხვალ ნაშუადღევს დიდი მინისძვრა იქნება, შესაძლოა ქარვასლები ნამოიქცნენ“ (ე. გამს.). ქარვასლის გვერდზედ ბატონები ეყუნათ (ე. ბარნ.).

ქართველები-ი საუბ. ქართლები. კახელების აღმა ხნული ქართველებმა დაღმა ფარცხეს (დ. გურამ.).

ქართველი ბატონი ქართლის მეფე. ოსმალოსაგან ქართლის დაჭერა და ქართველის ბატონის რუსეთს ნაბრძანება (დ. გურამ.).

ქართლად ქართლში. ქართლად შემოსლვა პაბოისი (პაბო).

ქართული კაბა ქართველი ქალების კაბა კოჭებამდე დაშვებული, სარტყლითა (იხ.) და გულისპირით (იხ.). [მარგოს] ტანთ ეცვა თეთრი ატლასის ქართული კაბა, ... მკერდს უმშვენებდა... პირისფერი გულისპირი, განიერი... სარტყელი... კოჭებამდე სწვდებოდა (მ. ჯავახ.).

ქარტა [ბერძ.] ძვ. საგანგებოდ დამუშავებული ტყავი სანერად. ძველთაგან ვისმე ტყავის ქარტების წიგნები შეუკრავს და ზედ არაბულად ტილისმანი და გრძნებანი დაუნერია (საბა).

ქარქაში-ი ბუდე ხმლისა, ხანჯლისა. ფრიალისა ცემისაგან ხრმალმანაც დაღვლარ-ჭნილმან უარყო ქარქაში თვისი (ბიბლ. ისტ.)

ხმალი თავისთავად ამოწვილა ქარქაშიდან და დაუნია პაერში ნავარდი (ვაჟა). [მძინარემ] ნელზე ნაივლო ხელები, სადაც სატევარი ეგულბოდა, მარჯვენით ტარს ეძებდა, მარცხენით - ქარქაშს (ლ. ქიჩ.).

ქაფჩა ხელისგულის მოყვანილობის მოკლეთარიანი რკინის იარაღი; იხმარება კედლის შენებისას ბათქაშის დასასხმელად, კედლის გასაღესად. ფიგურ. [შენთვის] ტალახში უძვეს ცხვარა, ნისკარტსა ხმარობს ქაფჩად (ვაჟა).

ქალად-ი [არაბ.-სპარ.] 1. ხელნერილი, მონმობა, საბუთი. „ოღონდ ეთერი ჩემი გახდეს და სულს როგორ დავზოგაო?“ - უთხრა მურმანმა. „მამ ქალადი დამინერეო“ - უპასუხა ეშმაქმა (ზღაპ.). **2.** ბანქო, კარტი. ქალადის მოთამაშეთ... თვალნი მოულოდნელი სანახაობა გადაემალათ (ლ. ქიჩ.).

ქაშანი ძვ. „შამბთა და თოვლზედ გაქე-ლილი გზა“ (საბა), ფეხით გატკეპნილი გზა, - ბილიკი. მოლამ ლორის ქაშანზე დიდი ორშო ჩათხარა და ლელი ნაპბურა (საბა). ამ ჩემს ქაშანს მიყვეა, სოფლად მიხვალ (საბა).

ქაშანური-ი თიხის ჭურჭელი მოჭიქული (აკეთებდნენ სპარსეთის ქალაქ ქაშანში). ჩამოუწკრივებია - სუფთა ჭურჭელი ქაშანურისა (ილია).

ქაჩალ-ი თმაგაცვენილი, ვისაც თმა აღარ ამოსდის. „იგი მომაგონებს... ქაჩალს, უკბილოს, ბრუტანასა და დაყრუებულ ნაკაცარს (მ. ჯავახ.).

ქაჩაჩი-ი ჩლიქი (ცხენისა, ვირისა). „ქაჩაჩი ლურსმნის ნატეხი დამჩრა და იგი ამომიღეო“ (საბა).

ქაცვი-ი ეკლიანი ბუჩქი, ისხამს წვრილ ყვითელ ნაყოფს, იზრდება წყლის პირებზე, ხმარობენ ცოცხალ ღობედ, მის ნაყოფს - ნამლად. კაცი - კაცითაო, ღობე - ქაცვითაო (ანდაზა).

ქაჯან კუთხ. ქალისადმი შინაურული მიმართვისას სახმარი სიტყვა. „ქაჯან, ერთი ვაშლი მომეციო“ (ნ. ლომ). „ქაჯან, ნავიდეთ მინდორში“ (ნ. ლომ).

ქე კუთხ. საუბარში ჩართული სიტყვა, გამოხატავს მტკიცებას, - კი, კიდევ. რაცხა ეშმაქად შვილი შევიყვანე სასწავლებელში, ქე ენაობ ახლა (დ. კლდ.). „ქე აშხელ მერე შესს სიგლახესე?“ (დ. კლდ.).

ქედ-ი კისერი (ადამიანისა, საქონლისა). [სიღონია] მოეხვა ქედსა მისსა (= ძმისასა) (ნინო). [წმიდამან პაბო] მოუდრიკა ქედი თვისი მახელსა (პაბო). ბოროტი მჯდომი ქედსა მისსა (= კარაულისასა) გამოაჯდა (გრ. ხანძთ.). ვისვენებდით მორევში... მნოლარე... კამერის ქედზე (გ. ლეონ.).

ქედანი „გარეული მტრედის ერთ-ერთი მორზრდილი სახეობა“ (ქეგლ). „ქედანი... დაჯდა... თელის ტოტზე და დაიწყო ლულუნი“ (ვაჟა). ერთბაშად მოსწყდნენ მუხის შტოებიდან ქედნები (კ. გამს.). [კაცი] გულში ჩაიკრავს შემინებულს, ქედანივით აკანკალებულ ქალს (ა. ყაზბ.).

ქედნახრილ-ი თავდახრილი, თავჩაღუნული, თავაუღებელი, გამუდმებით, შეუსვენებლად მომუშავე. ჩირიკს... არც ერთი დღე... არ ეცალა, ქედნახრილი მუშაობდა (გ. ლეონ.).

ქელებ-ი მიცვალებულის სულის მოსახსენიებლად გაშლილი სუფრა. პატარა უხმარო ქელებიც ჰქონიათ, ორმოციც (ნ. ნულ.).

ქენება ძვ. თხოვნა, ვედრება, მუდარა. [შუმანიკ] მრქუა მე ქენებით: „ნუვის თანა იტყვ ძაძისა სამოსლისათვის ცხორებასა ჩემსა“ (შუმანი). მეფეთა დიდითა ქენებითა ძლით დაარნმუნეს მონასტრადვე შექცევა (გ. მთანმ.).

ქენჯილ-ი ძვ. ნატანჯი, ნანამები. სხუანი... გუემულნი და ქენჯილნი... შიშითა განილევიან (პაბო).

ქერობინ-ი ძვ. ზეცის მერვე საფეხურზე მყოფი ანგელოზი. [ქრისტე] ქერობინთაგან შეუძლებელ არს განცდად (ი. მტბ.). მრავალთუალთა ქერობინთა უმაღლეს ხარ (ღმრთისმშობლ.).

ქერონა კუთხ. ბელურის მსგავსი ფრინველი. ამას იძახდნენ სტუმრად მოწვეულნი ფრინველნი: ჩხიკნი, ქერონები, ნიპრები... და სხვანი (ვაჟა).

ქერონა ჩიტი იხ. ქერონა. ქედნები ლუნებენ... ქერონა ჩიტი დაჰკრავს დაუსრულებელ გალობას (ვაჟა).

ქერტლ-ი ქიცვი, ქერცლი, ქერეჭი (ზოგი ცხოველის კანისა). [გველშაპის] მაგარმა ქერტლმა სამივე [სარი] აირეკლა (აკაიკ).

ქერა მოთელილი მატყლის საფენი. მოხუცმა ქერები დაუგო [სტუმრებს] და ნაბდები მისცა დასახურავად (გ. რჩეულ.).

ქერო კისრის ზედა ნაწილი ცხოველისა.

გამორბოდნენ ქერზე აღმოდებული დათეები ღრილით (კ. გამს.).

ქეც კუთხ. ნაწილაკი, – კიდევ. „ქეც ხედავ, ქეც გაყურება“ (ნ. დუმბ.).

ქვის ნატეხი კერპი, ჯიუტი. „ერთი ჩვენი ბარტყები გვიჯერებენ ხოლმე და მეორეც ეგ დაუჯერებდა თავის დედას! მერე, რა ქვის ნატეხია, რომ იცოდეს!“ (რ. ინან.).

ქვაბ-ი ძვ. გამოქვაბული. თვალდავსებულმა ციკლოპმა ხელის ფათურით მიაგნო გასასვლელს, ქვაბზე მიყუდებული უზარმაზარი ლოდი გადააგორა (ზ. კიკნ., თ. ჩხენ. თარგმ.).

ქვაკიბე კლდეზე გამოკვეთილი საფეხურები. [ცხეს] კლდიდან ქვაკიბე... ჩამოჰყვებოდა (გ. ლეონ.).

ქვაკუთხედ-ი საძირკველი, საფუძველი, დასაბამი. ქვეყნის ბედნიერების ქვაკუთხედი კი ყოველთვის ძირიდან დადებულა (ილია).

ქვატალახა ქვითა და თიხით აშენებული ნაგებობა. სხვები ცხოვრობენ ან მიწურში ან ქვატალახა სახლებში (ი. გოგებ.).

ქვაყრილ-ი ქვებით მოფენილი. მიხედე ამა ვრცელსა ვაკეს, ქვაყრილსა ბნელად (ა. ჭაჭა.).

ქვაჯვარ-ი ქვისგან გათლილი ჯვარი, აღმართული რაიმე მნიშვნელოვან ადგილას. ქვაჯვარი... ფრთხილად ჩამოვასვენეთ ქვევით (ლ. გოთ.). რუისის მფარველმა ქვაჯვარმა ერთხელ კიდევ ჩაუარა ახალ „ქართლის ცხოვრებას“ (ლ. გოთ.).

ქვებუდან-ი მუხანათი, ვერაგი. მაგრამ თუკი ქვებუდანი კვლავ ნაიყრის პირით აღვირს, ჩვენი ხალხი არ შეარჩენს უმანკო სისხლს, ველზე დაღვრილს (ი. გრიშ.).

ქვევრ-ი დიდი თიხის ჭურჭელი ღვინისა (არყისა), ჩვეულებრივ მინაში ჩადგმული. „შეთეს ბელეებში კიბით უნდა ჩაიხედო! საესე აქვს ქვევრი, ჭურჭელი, გოდორი“ (გ. ლეონ.).

ქვეით-ი ფეხით, უცხენოდ მოსიარულე; ფეხოსანი (მგზავრი, მეომარი). [გლახუკი] ცხენი ყორეზე მიაბა და ქვეითად ეახლა ბატონს (აკაიკ). გერმანელებმა... ქვეითი ჯარის შეტევა დაიწყეს (რ. ჯაფარ.).

ქველ-ი 1. კეთილი, სასიკეთო. ან მიხვდა ქართლი შენსა ქველსა ანდერძნამაგსა (ნ. ბარათ.). 2. სიკეთე. რითი აღტკინდეს ქველისთვის გული? (ილია).

ქველისმოქმედ-ი მადლის, სიკეთის მო-

ქმედი, — მონყალე. ქველისმოქმედმან ღმერთმან არნმუნა გულსა... მუშნისასა განტევებაი ნერსისი (ჰაბო). [მაგისტროსი] და ქველისმოქმედი კაცი იყო, უფროსად ფარულად იქმოდის (საბა).

ქველისსაქმარ-ი ძვ. იხ. ქველის საქმე. [ფოთვემ] პოვა ვინმე გლახაკი, რომელი ითხოვდა ქველის საქმარსა (გ. მთანძ.).

ქველის საქმე ძვ. სიკეთის კეთება, მონყალეობა, ქველმოქმედება, დახმარება. ჰყოფდა იგი (= ჰაბო) ქველის საქმესა, რამეთუ... ჰზრდიდა იგი მშვიერთა და ნაკულუევანთა (ჰაბო). „ქველის საქმეს იმრავლებ, მეც ნამიტანე, მაღლი მოგხედებაი“ (საბა).

ქველმოქმედება სიკეთის კეთება, მონყალეობა. ვითარცა ღმერთი მშვენიერების, ქველმოქმედების, სახიერების, ...ეგრეთ მშვენიებით მოვალს თამარი (გ. ორბ.).

ქველობა სიმამაცე, მხნეობა, ვაჟკაცობა, შემართება. მტარეალს ალუდგა ქართველის ქველობა (ილია).

ქველურ-ი ვაჟკაცური, შემართებული. მითხარ, სადღა მამაპაჰური მხნეობა, ხმალი, მკლავი ქველური (ილია).

ქვემეხ-ი შარბაზანი. ქვემეხი ძეგლივით დადგეს შუა მოედანზე და გვერდით ჭურვები მიუწყეს (ვ. სიხ.).

ქვემძრომ-ი ქვენარმავალი. „უსრბოლო ნყალრი ბაყაყი, ჭია-ჭუაი, ქვემძრომი გამრავლდის“ (ილია). [სოფლელ ბეშეს] გაცნობილი ჰყავს ყოველგვარი ოთხფეხი, ფრინველი, ქვემძრომი (აკაკი).

ქვენა, ქვენა ქარი „აღმოსავლეთის ქარი — აღმოსავლეთ საქართველოში, დასავლეთის ქარი — დასავლეთ საქართველოში“ (ქეგელ), ლიხის ქედისკენ ზღვიდან (როგორც შავი, ისე კასპიისა) მქროლავი ქარი. ხანგამოშვებით ქვენა ქარი ზუზუნით უბერავდა (ა. ყაზბ.). ქვენამ დაუბერა, მენლე ვაშლის დაღვერილი ფოთლები შეარხია (რ. ტყეში).

ქვეტექსტი-ი აზრი, იდეა, რომელიც პირდაპირ არ არის ნათქვამი, მაგრამ ტექსტიდან გამოსჭვივის. აქ: მოქმედების საფუძველი. მამა-შვილის კონფლიქტს თავისი ღრმა ქვეტექსტი აქვს. ეს არის ბრძოლა ნარსულსა და მომავალს შორის (ა. ბაქრ.).

ქვეყანა ძვ. დედამიწა, ხმელეთი, მიწა. შენ გაპყრიეს ქუეყანაი ბრძანებითა (ძლისპ.).

„[კაცმა] გამოგვიყვანა და ქვეყანაზე დაგესხა“ (საბა). ქვეყანა ნაძვისა ტყესა ჰგვანდა შუბისა და... დროისაგან (ვისრამ.).

ქვეშაგებ-ი ლოგინი. „შვილო, ამდგარხარ კიდევ!.. მე კი ისევე ქვეშაგებში მგვულეობდი“ (ილია).

ქვიტიკორ-ი ქვითა და კირით აგებული კედელი. ვეებერთელა ეზოს მაღალი, ქვიტიკორის გალავანი არტყია (მ. ჯავახ.).

ქვიჯა კუთხ. ფილთაქვა, როდინი თავისი ქვით. მეფე-დედოფალს სუფრაზე... ულაგებდნენ... თითბრის ტამტს, ...ქვიჯასაც (ნ. ლორთქ.).

ქვორუმი-ი [ლათ.] რაიმე საკითხის გადასაწყვეტად დამსწრეთა აუცილებელი რაოდენობა. მართებულთა კვორუმი. დარბაზს იმდენი ხალხი მოაწყდა, რომ ქვორუმის მონატრული ქალაქის თავის ყოველ მოლოდინს გადააქარბა (ლ. ქიარ.).

ქვრიმა „ლომს ჰგავს, ფეტვია“ (საბა). „ვინ ნახა, ქვრიმა დათესოს და ებრენიკი მოიძკოს?“ (საბა).

ქილებიანი ჩოხა მასრებით შემკული, მკერდის ორივე მხარეს ირიბად ჩაყოლებულ მასრებიანი ჩოხა. [პოლკოვნიკს] შინდისფერი, თეთრქილებიანი... ჩოხა ეცვა (რ. ინან.).

ქილვაში-ი „ნვერი ნიკაპის აქეთ-იქით“ (ბ. სულაკ., თ. ქიტოშ., VIII კლ.). [კაცს] მხედრული მიხრა-მოხრა ჰქონდა და ქილვაშბიცი ისეთი, როგორც ფლოტის წესდებითა გათვალისწინებული (ე. მალრ. თარგმ.).

ქიმი-ი ნანვეტებული ნანილი (გემისა). გემის ქიმზე გადმოფენილ ბერძნებში იანგულის დაეუქებდი (ნ. დუმბ.).

ქიმუნჯს ნაჰკრავს იდაყვს, მუჯღლუგუნს ჰკრავს. იღრიჭება კაცი, ნაჰკრა ქიმუნჯი ქალმა (რ. ინან.).

ქინჩ-ი კუთხ. კისრის ზედა ნანილი, — ქეჩო (ცხენისა). თოქალთით [ეფინა] ვეფხისტყავი, რომლის კბილებდაკრეჭილი თავი ქინჩში ედვა ცხენს (ნ. ლორთქ.).

ქისა პატარა პარკი, ბოლოში ნანვრილებული, თასმით შესაკრავი, ხურდა ფულის, წვრილმანების ჩასაყრელად. ბაბუაჩემი... ქვემოიძერელი აზნაურის ტიპური ნარმომადგენელი იყო... გვერდზე ჩამოკიდებული ნაქარგი ქისით, რომელშიც თუთუნის და მოკლე ჩიბუხი ეწყო (დ. კლდ.).

ქიშა ძვ. „სანდეა“ (საბა), საღვინე, დოქი. [კაცმა] წაიღო ერთი ქიშა ღვინო, ერთი ქიშა საძილო წამალი (საბა).

ქიშპირ-ი წმინდა შალის ქსოვილი (ქიშპირის მხარის სახელწოდების მიხედვით). „ჩემს შვილს ჩითის კაბის ყიდვაც კი ეზარებოდა და ახლა ჰყურობთ? უცხად ქიშპირი“ (ვაჟა).

ქიშპიშ-ი ყურძნის უნიპწო (უკურკო) ჯიში; ამ ჯიშის ყურძნის გამომშრალი მარცვლები.

ქიშპიშ-ლაბლაბო ქიშპიში (იხ.) და ლაბლაბო (ერთგვარი პარკოსანი მცენარის თესლი). მაშადი პასანი... ხან ქიშპიშ-ლაბლაბოს ჰყიდდა, ხან ბატიბუტი დაჰქონდა (მ. ჯავახ.).

ქიშპობა ცილობა, შეჯიბრი. დარჩენ გამობრძმედილი მსმელები. ქიშპობა იყო მოსულთა და დამხდურთა შორის (ნ. ლორთქ.).

ქიშტი-ი მუშტი, - ქისტა. [ქართლს] ყველაშ ნაკრა თვითო ქიშტი (დ. გურამ.).

ქიჩავ-ქიჩავ-ი განევ-გამონევა, ძალაობა. ღრიალი, ჭყვილი, ქიჩავ-ქიჩავი (რ. ჭეიშ.).

ქლამიდი [ბერძ.] მამაკაცის წამოსასხამი, გულზე შესაკრავიანი, ძველ რომსა და საბერძნეთში. [მეფისწულმა] დინჯად მოიშორა ქლამიდი [და] ოთხფეხს მარდად მოახტა (ა. ურუშ. თარგმ.).

ქლარც-ი პირფერი, მლიქვნელი, ქლესა (ენა). სოფლის ენაკეცამ... ქლარცი ერთი მკმევარმა, კრძალული... ლაპარაკი იცოდა (გ. ლეონ.).

ქმნილება სამყაროს, ქვეყნიერების შექმნა (ღმერთის მიერ). „მე ქმნილების პირველ დღეს ვარ გაჩენილი და აქამდე სულ ასე ვარო“ (ზღაპ.).

ქმწულ-ი ძვ. შექმნილი, დაბადებული, გაჩენილი. შენდა შესწირვენ დიდებასა ქმწულნი შენნი (ძლისპ.).

ქნარ-ი მუსიკალური საკრავი: ღია სამკუთხედზე გაბმულია სიმები, აუღერებენ თითების გამოკვრით. ქნარით ადიდეთ გამჩენი ჩვენი (ფსალმ.). გამოვიდა მეფე მირიან ებნითა და ქნარითა (წინო). ღვთის სადიდებელ ვედრებას იგი [დავით] ლექსად თხზავდა და ქნარის თანხლებით მღეროდა (ი. გოგებ.).

ქოლანი მსახურები. [ქართველები] ყმად

ნაუვიდნენ ისასა, იქმნენ მამადის ქოლანი (დ. გურამ.).

ქონგურ-ი [სპარ.] ჩვეულებრივ - მრავლობითში: ქონგურები. ნაგებობის გაღვინის თავზე მთელ სიგრძეზე გაყოლებული მოკლე სვეტები. შახტის ქონგურზე დროშა ჩანს, როგორც ყაყაო მაისის (ხალხ.). ფარსმანს აგონდება... ცისკიდურზე ციხეთა ქონგურები (კ. გამს.).

ქონდრისკაც-ი ავადმყოფურად პატარა ტანის კაცი, - ჯუჯა. „ქონდრისკაცი რატომ ზის ჭაში?“ (ჭ. ამილქ.).

ქონებულ-ი ქონებიანი, მდიდარი. „თანატოლები რათ უნდა ვიყვნეთ ქონებული და უქონელი?“ (გ. ლეონ.).

ქორაფ-ი მაღალი ტანის მაგარმერქიანი ხე, აქვს დანაკეთული ფოთლები, იზრდება ტყეში. მათ შუა მოციქულად ქორაფისა ისრები... მოდიოდეს (ვისრამ.). „ეს დევებიეთ ქორაფები როგორ აწვდილან ზეცად!“ (ვაჟა). ბევრი ვიცოდეთ: რცხილა, იფანი, ქორაფი (რ. ინან.).

ქორაფის ხე იხ. ქორაფი. ქორაფის ხეს რომ ვაკოპიტებდი, დავიცვილე წალდი, დავიკარი კოჭმი (აკაკი).

ქორბუდა დიდ და დატოტვილრქებიანი (ხარირემი). მთაში - ტყე დანაბინდები, ტყეში - ქორბუდა ირმები (ანა).

ქორვაჭარ-ი ნაყიდი საქონლით მოვაჭრე, გადამყიდველი. სოფლიდან მოსული საქონელი ჯერ ქალაქის მცხოვრებლებს უნდა ეყიდათ და შემდეგ ქორვაჭრებს (ი. გრიშ.).

ქორო [ბერძ.] „ძვ. მომღერალთა გუნდი“ (ქეგლ). [წრიულ მოედანზე] ქორო, ანუ გუნდი იყო განლაგებული და სიმღერით გადმოსცემდა ამბავს (ბ. სულაქ., თ. ქიტომ., VIII კლ.).

ქორობია თამაშობა: ერთი ბავშვი ქორია, ერთი - კრუხი, დანარჩენები - წინილები. ქორი ცდილობს წინილების მოტაცებას, კრუხი არ ატანს, - ქორობანა. ეს გახლავთ „ქორობია“. ერთი უფროსთაგანი კრუხობას იკისრებდა, სხვები წინილები ვიყავით, გავაკეთებდით წრეს, ჩავაბამდით ფერხულს და ვტრიალებდით (აკაკი).

ქორონიკონ-ი ქრისტიანულ ქვეყნებში მიღებული ძველი წელთაღრიცხვის სისტემა, შეიცავდა 532-წლიან ციკლებს. ქორონიკონს ქრისტეს აქეთ ათას შვიდას

ოცდაერთსა ცოდეა მათი უმეტესად ესმა, მოეხსენა ლმერთსა (დ. გურამ). შენ ავიხსნა ბევრი ქარაგმა, ქორონიკონის კენტი და ლუნი (ი. გრიშ).

ქოს-ი „სპილენძის დოლი“ (დ. ჩუბინ.). დაიწყეს ცემა ქოსთა (ვისრამ). „ქოსისა და ნაფირის ხმა მომესმა“ (საბა). როგორც კი ხევში შემავალი ლაშქარი შენიშნეს მეციხოვნეთა, ქოსსა ჰკრეს (ქ. გამს.).

ქოსა სრულასაკოვანი მამაკაცი, რომელსაც წვერ-ულვაში არ ამოსდის. დღესა ერთსა ერთმან ქოსამან [მეფის ძეს] ყვაილი მოქლენა (საბა). ქოსა მამაკაცებც ერივნ მათ შორის (ქ. გამს.). [მეზღაურს] ქოსა სახზე შეუპოვრობის გამომატველი იერი გადაკრავდა (ლ. ქაჩ.).

ქოსმან-ი, **ქოსმენ-ი** სასუქი ღორი (ცხვარი). „გემართა მაგისი თუ რა არის?“ – ჰკითხა ქოსმანსავით გათხიერულმა მეღუქემ (ილია). [ტარტარენი] ქოსმენივით ჩასუქებულყო, დაძმიმებულყო (ი. მ. ძე., ნ. ანან. თარგმ.).

ქოქოლას მიაყრის ორივე გაშლილ ხელს გაიქნევს ვინმესკენ ნიშნად დაცინვისა, დანუნებისა, წყევლისა. აი, მეხი კი დაეყარე იმისთანა ჭკვიანსა“ – მიაყარა ქოქოლა დარეჯანმა (ილია). მიაყარა დედაჩემმა ქოქოლა [წრუტს]: „შენცა და შენს შეგულუბულსაო (= გოგოს)“ (რ. ინან.).

ქოშს უკულმა ყრის ცხარდება, მეტისმეტად ბრაზდება. ეს რომ ზაალმა გაიგო, ქოში უკულმა ყარაო (ხალხ.).

ქოცო პატარა ქვევრი. [ჯაყომ] მთელი სოფელი რამდენჯერმე დაჰპატიჟა, სამი ქოცო დააცალიერა (მ. ჯაყახ.).

ქოხმახებ-ი „პატარ-პატარა ღარიბული სახლები“ (ქეგლ). ადამიანები, რომელნიც ქვირფას სამკაულით ირთობოდნენ, ...უბრალო ქოხმახებში არ იცხოვრებდნენ (გ. ქიქ.).

ქრისტეს მცნება მოძღვრება, რომელსაც ქადაგებს ქრისტიანული რელიგია, – ათი მცნება. აღზარდე შვილი, მიეც ძალა სულს, საზრდოდ ხმარობდე ქრისტესა მცნებას (ილია).

ქრისტესბეჭედა ტყის ბალახი, აქვს მომრგვალო ფოთლები, იკეთებს თეთრ ყვავილებს. ქრისტესბეჭედას მოუნდომა მოწყვეტა მინდია, – „ძუძუთა ბალებს ვარგვივარო, როს დედის ხსენი აწყენსო“ (ქ. გამს.).

ქრისტეშემოსილ-ი ღვთისმოსავი, დიდად მორწმუნე, ქრისტიანი. ვიქუა სარწმუნოსა მისთვის შვილისა, ქრისტეშემოსილისა, რომელსა სახელი ეწოდა დიმიტრიოს (გრ. ხანძო.).

ქრონიკა [ბერძ.] უურნალის (გაზეთის) სტატიკა, რომელშიც ასახულია მიმდინარე მოკლე-მოკლე ამბები. გაზეთის ქრონიკაში ეწერა: „ვაკის ჩიხში მილიციამ იპოვა მოხუცებული ქალის გვამი“ (ნ. ლორთქ.).

ქრონიკონ-ი იხ. ქორონიკონი. ხოლო იყო გარდაცვალება ნეტარისა მამისა ჩვენისა გრიგოლისი რიცხუსა წელიწადთა მისთასა ას და მეორესა წელიწადსა ქრონიკონსა ოთხმეოცდაერთსა (გრ. ხანძო.).

ქრონიკორ-ი მიმდინარე ამბების ამსახველი სტატიკის – ქრონიკის ავტორი. შვილებს ქრონიკორის შენიშვნა, მგონი, არ ნაუკითხავთ (ნ. ლორთქ.).

ქსელავ-ს საქსოვ დაზგაზე, ჩარჩოზე ძაფებს ამაგრებს მწკრივად, – ქსელს აბამს. ფეიქარი ნართსა ქსელავდა (საბა).

ქუაბ-ი ძვ. გამოქვაბული. „არს მახლობლად ჩვენსა ქუაბი მცირე“ (გრ. ხანძო.). [მამანი] მივიდეს მის (= ბერის თანა ქუაბად (გრ. ხანძო.).

ქუბა კუთხ. ყოლო. [ხევის ქალი და რძალი] შავხილსა, ხახამსა და ქუბასა ჰკრეფდა (ა. ყაზბ.).

ქუდს ჭერსა ჰკრავს გამხიარულდება, მოილხენს. [ამხანაგები] შემოუსხდნენ სუფრას და ქუდები ჭერსა ჰკრეს (ზღაპ.).

ქუდზე კაცი ყველა მამაკაცი უკლებლივ. ქუდზე კაცი მტერს ებრძოდა და ეკლესიებისთვის არ ეცალათ (ნ. ნულ.).

ქუდბედიან-ი ბედნიერი, იღბლიანი. პირველ ნაზეგ მანიშნად ქუდბედიან მოხუცს დასვაძმდნენ (ქ. ლორთქ.).

ქუდმოშვლეპილ-ი ქუდმოხდილი, ქუდმოგლეჯილი. ქუდმოშვლეპილმა [გლახუკამ მღვდელს] კურთხევა ჩამოართვა (ილია).

ქუედავროდით ძვ. მუხლმოყრით, მუხლმოდრეკით. „ვევედრებით ქუედავროდით სახიერებასა შენსა, ...რაათა არა უგულვებელს გუყვნე მონანი შენი“ (გრ. ხანძო.).

ქუეყანა 1. იხ. ქვეყანა. დავარდა იგი (= შუშანიკი) ქუეყანასა ზედა (შუშან.). გარდამოიღეს იგი (= გაუამი) ურმისა მისგან და დადევს იგი ქუეყანასა (პაპო). 2. დასამუშავებელი ნიადაგი, სახნავ-სათესი. და მონასტერთა მათ შინა არა არს სათიბელი ქუეყანა, არცა ყანა საწყავი (გრ. ხანძო.).

ქულაჯა [თურქ.] მამაკაცის ზედა ჩასაცმელი, მოკლე, ბენემოვლებული (შდრ. ქურთუკი). [თიფურაზმა] იცნო... თავად

ელიზბარის ქულაჯაც (მ. ჯავახ.). || ფიგურ. [თაგუნას] ხავერდის ქულაჯაზე გადაესხა ცოტაოდენი ღვინო (ვაჟა).

ქურან-ი „ნაბლისფერი ცხენი“ (საბა). ნითელ ქურანზე ვიჯექი, ლურჯა მარქაფად მეჭირა (ხალხ.). „ბლაჭიაშვილს ნუ დაენახვები, ნურც დაანახვებ შენს ქურანს ცხენსა“ (ილია).

ქურდაცაცობა ნვრილმანი ქურდობა. ეს უბედურები ქურდები არ არიან, უბრალოდ სისხლში აქვთ ქურდაცაცობა, ...გვერდით რომ ჩაუვლიან ნივთს, ის ნივთი თვითონ აეკვრებათ ხოლმე (ნ. დუმბ.).

ქურთუკ-ი ზედა მოკლე თბილი ჩასაცმელი, - კურტაკი. [მეზღვაურს] შავი ქურთუკი ეცვა, სახელოებზე ყაითანშემოყოლებული (ლ. ქიაჩ.). სამივეს ერთნაირი ნაცრისფერი ქურთუკები და შარვლები ეცვა (მ. ლორთქ., თარგმ.). ქურთუკი შემიკერე და შარვალი ამომიკეცსე! (ჯ. ქარჩხ., დ. ნერუდ., თარგმ.).

ქურუმ-ი „ნარმართებში - კულტის მსახური, რომელიც ასრულებდა მსხვერპლის შეწირვის რიტუალს“ (ქეგლ). ბრამპას შვილებიდან ნარმოიშენენ ღმერთები, დემონები, ...ქურუმები (ბ. ხულაქ., თ. ქიტოშ., VII კლ.).

ქურურ-ი დიდი სიმდიდრე, ოქრო-ვერცხლი. მაშინ მათ (= ვაჭართ) შორის ხშირ ყოფილა ქურურთა მქონე (ა. ჭავჭავ.).

ქურციკ-ი „ველებში მცხოვრები საშუალო ზომის ჩლიქგაყოფილი ცხოველი, - ჯეირანი“ (ქეგლ). ნადირობისას მეფე მარტო რჩებოდა, ...ქურციკი, ირემი და კანჯარი... ვერაფერს დააკლებდა, მაგრამ ტყეში დათვიც საკმაოდ იყო (ი. ქასრ.).

ქუფრ-ი შავად დაბურული, ჩამუქებულის. [ჭაბუკს] ახლად სუბუხლი ამოსვლოდა და მცირედ ქუფრი მოხვეოდა საყვარლად სახილველი (საბა).

ქუშ-ი დაღვრემილობა, მოღუშულობა. [მარგომ] გულიდან ლოდი ჩამოიხსნა, პირიდან ქუში ჩამოირეცხა (მ. ჯავახ.).

ქუჩ-ი მრავალნლოვანი ბალახი, აქვს ნვრილი ღერო და თმისებრი ფოთლები, იზრდება მთაში. ბლომად დალია ტყვიამა სისხლი, მოძოვა ქუჩია (ვაჟა).

ქუჩაბანდ-ი „პატარა, ვინრო ქუჩა, ჩიხი“ (ქეგლ). თოვდა და ბარდნიდა დაუცხრომლად, ბნელოდა აულის ქუჩაბანდებში (კ. გამს.).

ქცევა ძვ. მიწის საზომი ერთეული,

ხმარობდნენ დასავლეთ საქართველოში, დაახლოებით უდრის ოთხი ათას კვადრატულ მეტრს. ეს ადგილი, ...იქნებოდა ნახევარი ქცევა (დ. კლდ.). დროს პრისტაეის მოსვლით ზომავენ, სივრცეს - ქცევით (ნ. ლორთქ.). [ვხო] ნახევარ ქცევას არ აღემატებოდა (ნ. ტამ.).

ქცევად-ი მბრუნავი, ცვალებადი. ნათობს და ბინდობს სანუთრო, ქცევადი, მობრუნავი (დ. გურამ.).

ლ

ლაბუა ყელის გარშემო ფაფუკი ბუმბულით შემოსილი ფრინველი. ლაბუა, ლამაზი ნიფლისჩიტა ჩამოფრინდა ვერხვის ტოტიდან (ვაჟა). ახლოს იჯდა გულწითელი ჩიტი - „ნიფლისჩიტა“, უწყინარი, უვნებელი, ლაბუა (ვაჟა).

ლადარ-ი „ნაკვერჩხლებიანი ნაცარი“ (ქეგლ). რა კარგი იყო ბარდნალა, ...ჩემი ცეცხლი და ლადარი (ლ. ასათ.).

ლადო¹ ძვ. „ზღვის ღელვის ნჩქრევა“ (საბა), - ტალღა. [დიდვაჭარს] აუღელდა ზღვა, ...ლადომ ნაპირს გააგდო (საბა). მერვე დღეს ლადომ კიდურად გაამაგდო (საბა).

ლადო² ძვ. კლდე; კლდოვანი. „ხოლო სათე-სავი ყანაა და სათიბელი ქუეყანაა რადთურთით არა არს, არცა აქმნების ღირლოლოვანთა მათ ფიცხელთა მწუერვალთა მათ ლადოთ-აისა“ (გრ. ხანდთ.). „ლადოთა მთათა შინა მა-ლალთა არს მკვდრობაა მათი (= მონაზონთა)“ (გრ. ხანდთ.).

ლაზლ-ი 1. მატყლის ნართი. თინამ... ღაზ-ლის ნინდები ჩაიცვა (ე. გაბ.). 2. ასეთი ძაფისგან მოქსოვილი შალი. „დე, მოვიხურო შენი ღაზლი?“ (კ. ლორთქ.).

ლალა ძვ. მიწის გადასახადი მოსავლით ან ფულით. „თუ გლეხებს საქმე ჰქონდათ ჩემთან - იჯარა, ღალის შემცირება,... - ჯერ სოფიოსთან მიდიოდნენ (მ. ჯავახ.).

ლალლა ჭაობის რუხ-მოყავისფრო ჩიტი, აქვს გრძელი ნისკარტი, ფრენისას თავი და ფეხები დაბლა აქვს დაშვებული. ყანებში სადღაც ატირდა ლალლა (გ. ტამ.).

ლამის გუშაგი პოეტ. მთვარის ეპითეტი. ლამის გუშაგი, მუდამ მჭმუნავი, მთვარე მეფურად მძლავრად ვიღოდა (ილია).

ლაფალ-ი [არაბ.] ძვ. მოტყუებული, განბილებული. „[მეგობარს] ცოლი წაართვეს, გაძარცვეს, ...მე მასცა ვუძრახავ, უნინე რასათვის ასრე ლაფლად დარჩა?“ (საბა).

ლაღად-ი ხმამაღალი ვედრება, მუდარა, თხოვნა (უფლისადმი). ერთხელ ათონში ატებეს რეკა და უჩვეულო იწყეს ღაღადი (აკაკი).

ლაღად-ყოფ-ს ძვ. შეევედრება, ილოცებს, ილაღადებს. მზიარულითა პირითა... ღაღად-ყო ქრისტეს მიმართ (ჰაბო).

ლაღანი გააქვს ნათელ მწვანე ფერს გამოსცემს, ელვარებს, - ხასხასებს. [სიმინდს] საამურად გაჰქონდა... ღაღანი და შრიალი (ს. მგალობ.).

ღანე-ი ლოყა. „ღანენი მისნი განთილისა იაგუნდს სჯობდა“ (საბა). მოხუცს გამხდარ ღანეებზე გამოედინა მღულარე ცრემლები (ა. ყაზბ.).

ღდინს გამოაცლის ძალ-ღონეს წაართმევს; სიკვდილის პირას მიიყვანს. პრინმა ღდინი გააცალა, იმდენი ურტყა (ლ. ბოკერ. თარგმ.).

ღელე პატარა მდინარე ფერდობებს ან ბორცვებს შორის, - ხევი. ხანდისხან წელად მქროლნი წიანეი ღელეთა შორის აღმოკვენოდენ (ნ. ბარათ.). [კაცმა] ამოიარა ღელე (ა. ყაზბ.). ქულანთ ღელეში ძქვსა ვჭრდით (რ. ინან.). ღელეთა განამრავლონ იფქლი ღმრთის მსახურებისაჲ (გრ. ხანძთ.). თევზები... პატარა-პატარა ღელეებში შესულიყვენ ქვირითის დასაყრელად (აკაკი).

ღელვილ-ი აღელვებული, აფორიაქებული. მეფის აზრთაგან სულით ღელვილი ზრახვიდა გულში მამულის შვილი (ნ. ბარათ.).

ღერღეტ-ი ძვ. ბატი, ღერღედი. „ან ნადი, მეფის საბატესა შიგან ერთსა ღერღეტსა ჩაანქი (საბა). „რაც მეფის ღერღეტი იყენეს, მოასხითო!“ (საბა).

ღერღილ-ი, ღერღილა მსხვილად დაფქული მარცვლეული (სიმინდი, ხორბალი და მისთ.). [პანტემ] ძროხისთვის განკუთვნილი ვედრო გადმოიღო, ღერღილას გამონარეცხი ჩაესხათ და შეენახათ (ნ. ნულ.).

ღვარ-ი დიდი წვიმის შემდეგ მოვარდნილი წყალი, ნიაღვარი. ვისაც ზღვა უნახავს, მას ღვარისა არ უმინაო (ანდაზა).

ღვარმოდენით ნიაღვარივით, ნიაღვრულად. სოფლის ბრბო უხმოდ მოდიოდა ღვარმოდენით, ჩოჩქოლით, გაონავრებული (გ. ლონ.).

ღვარცოფ-ი იგივეა, რაც ღვარი. ბრბო კი ჩუმად... მოჰქუხდა, როგორც ღვარცოფი (გ. ლონ.).

ღვარცოფულად ნიაღვრულად, ნიაღვარივით. [ბრბო] მოდიოდა ღვარცოფულად, მაგრამ მუნჯად (გ. ლონ.).

ღვარძლ-ი ყანის სარეველა, მისი თესლი პურს მოშავო ფერსა და მწარე გემოს აძლევს. იფქლი ღვარძლად გარდაიქცა, ზედ მობრუნდა ცეცხლის კეერი (დ. გურამ.). ღვარძლი გამრავლდა პურში (გ. ლონ.).

ღვედ-ი მოქნილი ტყავის გრძელი ნაჭერი (რამეზე შემოსაკრავად, ქაძრად). [ბიჭს] უკან შემოჰყვა ღვედში ნაჯახგარჭობილი კაცი (დ. კლდ.). [მოთულს] ჩოხის კალთები განიერს ღვედის ქაძარში... ჩაეკეცა (ა. ყაზბ.).

ღველფ-ი 1. ფერფლნაყრილი ნაკვერჩხალი. ღველფ არ გვინახავს, კერაი (ხალხ.). ცეცხლი ჩამქრალი ღველფქვეშე უჩნდოდა (ილია). ცეცხლი კრთებოდა ღველფზედა (ვაჟა). || ფიგურ. „მონყალებისა ქართთა მრისხანებისა ღველფი განაზნიეი“ (საბა). 2. კუთხ. კერა. ღველფზედა ცეცხლი ანთია, გაჩაღებული შემთია, იქით მზარეზე დიაცი, ...აქეთ მარტოკა ხევისური (ვაჟა).

ღვეთ-ი ნადნობის წვეთი (სანთლისა და მისთ.). ფიგურ. ლექსი შუნდება არცრით, უპირველესად - გრძნობით.. ან - სიყვარულით მძაფრით ან - სინანულის ღვეთით! (მ. ლებან.).

ღვთის თვალი ტრიალებს (შიგ) გათამამებულია, კარგად ასხია (ვენახს, ნათესს...). „ღვთის თვალი ტრიალებს... ამ შესს სიმინდში“ (ს. მგალობ.).

ღვია მარადმწვანე ბუჩქი, აქვს სურნელოვანი წიწვი. მთელ დღეს აღარ მოგშორდება ღვიის საამური სუნი (რ. ინან.). || ფიგურ. ჭაფნაგის გორთან გადმოდგენ ღვიები ქალამნიანი (ანა).

ღვინის ხაპია ღვინის მხაპავი ანუ ბევრის მსმელი. დიაკანი... ღვინის კაცი უფრო იყო, ვიდრე სულისა, თავქეფა, ღვინიყო, ღვინის ხაპია (გ. ლონ.).

ღვინო მოედება ღვინო მოეკიდება,

დათვრება. წრუნუნას მალე მოედო ღვინო და მოჰყვა ბაიათებს (ვაჟა).

ღვინობისთვე ქართული ხალხური სახელწოდება ოქტომბრისა. რვა წლის მარტო ღვინობისთვეში შესრულდება (ე. გაბ.).

ლილებს აღარ აისხამს გლოვის ნიშნად გულისპირზე ლამაზ ლილებს, სამკაულებს აღარ დაიკერებს. თუმც ნათესავნი, დაძმანი აღარ აისხმენ ლილებსა (ხალხ).

ლიმით ღვინო. ძალი დავალს ღვინოთ ნაქცევთა ზედა (ა. ჭავჭავ).

ღვინოღვინო-ი გაღვინებული, მომღვინო. მოჰყვებდეს ისე ღვინოღვინო, ვით კვდებოდნენ გმირნი ძველად (მ. გელოგი).

ღვინო-ი უმნო სიცილი, როხროხი. [თიმიურაზი] ხშირად გაიგონებდა ხოლმე ჯაყოს ღვინოს და მარგოს მოხდენილ სიცილს (მ. ჯაყაბ).

ღვინო-ი შელოცვილი პატარა ნიჟარა, ვითომ ავი თვალისაგან დამცველი, - ღვინო-ი. შეუბამთ ჩემთვის ყელზე ღვინო-ი, მწარე-ბალი და მიფუყვანივართ სოფელში - შინ (აკაკი).

ღვინოსახურებ-ს თავგამოდებით იღვინოს, ერთგულად უწევს სამსახურს, ღვინოსულად ემსახურება. ასეთი ცოდვა რა გაქვს, მეფეო, მოუტყუებ? ღვინოსახურები ქართულ მინას (ანა).

ღვინოსაცნობ-ი საგულისხმო, მნიშვნელოვანი. თურგი სახე ადამიანის გავლიძეების ცხოვრებისა, ...ღვინოსაცნობი სახეც არის (ილია).

ღვინოლოვანი-ი ძე. ქვა-ლოვანი. ხოლო სათესავი ყანა... არა არს, არცა იქმნების ღვინოლოვანთა მათ ფიცხელთა მწუერვალთა მათ ღვინოთასა (გრ. ხანძთ).

ღვინო-ი უსაქმო ლაპარაკი, ლაყობა. „ეჰა, საფუქვეი შემომელია!.. შენთან ღვინოს მირჩენია, წყალი გადავუშვა და ნისკელი შევასვენო (მ. კაკაბ).

ღვინო-ი, ღვინო ბალახი, აქვს დანაკვეთილი ფოთლები, კალათებად შეკრებილი ყვირთელი ყვავილები, იზრდება ნათესებში, ვენახებში, ნორჩ ყლორტებს მხლად ხმარობენ. მინდორს ღვინო და ბუჩქნარი მოსდებოდა (ზღაპ). [ჩირიკს] მელავზე ვენახში... გამომარგოლი ღვინო ბალახი ეწყო (გ. ლეონ). ღვინოს ღვინო ემატებოდა, ქათმებს - საქენი (რ. ინან).

ღვინო-ი ადგილი, სადაც ღვინო (იხ.) მოედებოდა. გლეჯდნენ ქორბუღიანი ირმები ღვინოს (ე. გაბ.).

ღვინო-ი გაუთავებელი, შემანუხებელი თხოვნა, - ღვინო. „მე ცხადლივაც მეჯავრება ტყუილ-უბრალო „ღვინო“ (ილია).

ღვინო-ი კუთხ. ღვინო. [მოხუცმა] ახლა წყალში მეტხანს დაჰყო და მოზრდილი ღვინო ამოიყვანა (ე. ლორთქ). „დაბმული გყავდა, მეგონა, ისე უცბად ამოიყვანე იმოდენა ღვინო“ (ე. ლორთქ).

ღვინო-ი ძე. ბარცყი (ხობისა). მას ხობოს ღვინო დაეფრინეს (საბა).

ღვინოთან წილნაყარი „ღვინოთის თანბარი“ (ქეგელ). ადიდეს დიდი თამარი, ის ღვინოთან წილნაყარია (ვაჟა).

ღვინოთანი (ფიცხელი: „ღვინოთა იცის“), ნამდვილად. „რა ვქნა, აღარ ვიცი, ღვინოთანი“ (დ. კლდ.). „ვამე, რაღაც ამბავია, ღვინოთანი“ (ლ. ქიან).

ღვინოთემოსილი-ი ძე. ღვინოსმოსავი, დიდად მორწმუნე, წმინდა. ვიტყვი ღვინოსად ცხოვრებასა ღვინოთემოსილთა კაცთასა (გრ. ხანძთ).

ღვინოთებთა ძე. როგორც ღვინოთი, ღვინოთად, ღვინოთობით. რომელი იგი ყოველგან არს და მარადის ჰგვის ღვინოთებთა (ნინო).

ღვინოთისა მიმართ მისლვა ძე. ღვინოთან მისლვა, - გარდაცვალება. შემდგომად მრავლისა ღვინოსა ღვინოთისა მიმართ მისლვისა მათისა ღვინო-ყვავთ მცირედთა ამათ სიტყუათა (გ. მთან).

ღვინოთის წოდება გარდაცვალება, ზეცად ამაღლება. მორჩილი იყვნეს ჩემდა ვიდრე ღვინოთადმე ღვინოთის წოდებისა დიდნი ესე მამანი სათნონი ქრისტესნი (გრ. ხანძთ).

ღვინოთუნებ-ს ღვინოთუნე, ღვინოთ. „რას სჩადით, თქვე ბრწყინებო?“ - ღვინოთუნებდა [მგელი] ტოტია (ვაჟა).

ღვინოთ-ყორეს ედება ათას რამეს გადასწვდება, ათას რამეს იგონებს (რამეს თავიდან ასარიდებლად). ღვინოთ-ყორეს ვედებოდი, განგებ ვედებოდი, კარგად ვიცოდი, რაც მანუხებდა და თავს ვიტყუებდი (ა. სულაკ).

ღვინოთმძვრალა ბელურის მსგავსი პატარა ნაცრისფერი ჩიტი, - ღვინოთრაქა. ამას იძახდნენ სტუმრად მონეულნი ფრინ-

ველნი: ...გნოლები, ლობემძვრალეები (ვაყა). ფაჩუნებდა ლობემძვრალა ნაზამთრალ ფოთლებში (ქ. გამს.).

ლოლო მრავალწლოვანი ბალახი, იზრდება 70 სმ-მდე სიმაღლისა, აქვს დიდი მოგრძო ფოთლები, ხმარობენ მხლად. ღანძილისა და ლოლოს ანაბრად დარჩენენ (ქ. გამს.).

ლორღ-ი ქვის (კლდის) წერილი ნამტვრევები. ლორღებში ღანაღუნს გაუდიოდა ნეკნებს (გ. ჩოხ.).

ლორღიან-ი ლორღით (იხ.) მოფენილი, ლორღით საესე. [სახედრები] მოაფხაუნებენ გულურების ბოლოებს... ლორღიან მინაზე (რ. ინან.).

ლორჯო „პატარა მსხვილთავიანი მოშავო ფერის თევზი“ (ქეგლ). შუპყოფ ჯილეში ხელს, იქ ბევრი ლორჯო გგონია ერთად თავმოყრილი (აკაკი).

ლოჯი-ი ძვ. ეშვი. ლორღან მოლას ლოჯით ცემა და კბენა დაუნყო (საბა).

ლოჯის კბილები დიდი, უშნო, წინ წამოშვერილი კბილები (ქეგლ). [ჯაყო] ზღარბის თავს გოგრასავით აგორავენს, ლოჯის კბილებს თეთრად აელევენს და დროგამოშვევით ცხენივით ჭხივინებს (შ. ჯგავახ.).

ლრაკნა ბრეცა, გრეხა. [მძინარე] ტუჩებს რალაც საკვირველ ღრაკნით მუნავდა და მლიდა (ლ. ქიარ.).

ლრაკნილ-ი კლაკნილი, მრუდე. გიჟური ანთებით იზზირებოდნენ თავადის ქალის თვალები, სახზე ღრაკნილი ელვის ხაზები მიმოუქროდნენ (ლ. ქიარ.).

ლრანჭ-ი ქვედა ყბა.

ლრანჭს მოუქცევს ყბებს დაუბრეცს (ცემით). „სანამდე ნიკაპში არ მომხვდა მუშტისხელა ქვა და ღრანჭი არ მომიქცია, ...ვერ მოვიცვალე ფეხი“ (ჭ. ამირეჯ.).

ლრევილ-ი ძვ. მოღუნული, მოკაკული, მოხრილი, დაგრეხილი. [იესუ] ღრევილთა განძმართებდა (ნინო).

ლრეობ-ს დროს ატარებს, გაბმით ქეიფობს, ნადიმობს. ზეგარდის გორზე ღამისთევა ჰქონდათ გულდაწყრულებს, ღრეობდნენ (გ. ჩოხ.).

ლრეობა თავაშვეებული ჭამა-სმა, ქეიფი, ლოთობა. ღრეობის ადგილას რჩება საქეიფო ჩარდახები და... ნამთვრალევი ხალხი (გ. რჩეულ.).

ღრიანკალ-ი ძვ. მორიელი. ქლა სრულობით გველითა და ღრიანკალით საესე ეჩვენათ (საბა). „ქლა შეიბუსერის, გველი და ღრიანკალი სახლს მოიცავს და ყველაყას დახოცსო“ (საბა).

ღრიანკელ-ი კუთხ. ქვა-ლორღიანი ვინრო ხეობა. აბღუშაიღმა ისეთ ღრიანკელში შეიყვანა ჯარი, რომ გამლა არ შეიძლებოდა და სამძრაობა აღარ ჰქონდათ (აკაკი).

ღრიჭო ნაპრალი, ღიობი (კარისა, კედლისა). ზამთრობით, ყინებში, [გომურის] კარის ღრიჭოში ან ძონძები ჰქონდა დაჩურთული, ან მზინდა ბალახი (რ. ინან.). [პანტემ] კედელში დარჩენილი ღრიჭოც ამოავსო დულაბით (ნ. ნულ.).

ღრიჭოდ არამჭიდროდ (მიხურული), ოღნავ ღია (კარი, სარკმელი), ისე, რომ ნაპრალი რჩებოდეს. ღრიჭოდ მიხურულ დარაბასთან იგდა (ქ. ლორთქ.).

ღრუ გამოჭმული, გამომჰალი ცარიელი ადგილი ხეში, - ფულურო. მარტოდენ ჭოტი მუხის ძველ ღრუში დაისადგურებს და ატირდება (გ. ტაბ.).

ღრუდო წყლისგან გამოთხრილი ღრმული მდინარის პირას, - ჯილე. ღრუდოებიდან გამოსული თევზები ქარავნად აყეუბოდენ დიდ მდინარეებს (აკაკი).

ღუარძლ-ი ძვ. იხ. ღვარძლი. ხოლო შორის იფქლთა მათ წმიდათა იპოვა ერთი ვინძე, ვითარცა ღუარძლი სარნებს აღმოცენებული (გრ. ხანძთ.).

ღუდღუდებ-ს ნითლად ღვივის, ნითლად ანათებს, ნითელი ფერი ადევს. მზე უკვე ჩასული იყო, დასავლეთის ცა ნითლად ღუდღუდებდა (რ. ინან.).

ღუმღუმ-ი ყრუ ხმიანობა, ღუმღუნი. ხმაც გამოდიოდა შიგადაშიგ ბალღების ოთახიდან, ყრუ რამ ღუმღუმი (ვ. ბარნ.).

ყ

ყაბალას-ი სირმებით განყოფილი თავსაბურავი, ყელ-ყურზე შემოსახვევი გრძელი ბოლოებით, - ბაშლიყი. [სტუმარს] თავ-პირი აქვს შებუდნული ყაბალახით და იცინის (აკაკი). [დათას და სოლოს] თავ-პირი ყაბალახებით ჰქონდათ ახვეული (შ. ჯგავახ.). ყმაწვილმა გადმოვდებული ყაბალახი პაერში დაჭირა (ნ. ლორთქ.).

ყაზახ-ი ძვ. მალალ ადგილზე სამიზნედ დადებული ძვირფასი ნივთი (ჩვეულებისამებრ თასი), რომელსაც მხედრები გაჭენებული ცხენიდან ესროდნენ, ნივთი ჩამომგდებს რჩებოდა ჯილდოდ. იმ დღეს ყაზახად ოქროს თასი იყო დასმული თვალაუნვდომელ ჭადრის წვერზე (აკაკი). ცხენოსნებს უნდა... სათითაოდ გამოეჭენებინათ ცხენი, რომ ყაზახი ჩამოეგდოთ (აკაკი).

ყაზახობა შეეჯიბრება მიზანში სროლაში – ყაზახის ჩამოსაგდებად. ის ყიზილბაში კი ათამაშებდა მოედანზე ცხენს, თითქოს ყაზახობაზე გამოსულა (ილია).

ყაბლუფლავი „ფლავი მომწვარი ხორციითა“ (დ. ჩუბინ.). „ქინაზის შუმ, ასე აზიზი შეგინახამ, სულ ყაბლუფლავს გაჭმევ (გ. ერისთ.).

ყად-ი [არაბ.] მაჰმადიანთა მოსამართლე. ენებათ მეორეს დღეს მოახსან ყადი და მონაშენი და ორნივე დახოცონ (საბა). [გლახა და მდიდარი] შვიცილენ და ყადთან საჩივლეულად წავიდნენ (საბა).

ყად-ი ფასი, ღირსება, მნიშვნელობა. „მე სულელმა არ ვიცოდდი მაშინ იმისთანა კაცის ყადრი (ილია). მეცხვარემ... იცის ყადრი ამ ერთგულის და მართლა საქებარის ოთხფეხისა (ილია). „ვევ, კხეინაჯან! [თეიმურაზმა] შენი ყადრი არ იცის! (მ. ჯავახ.).

ყაენ-ი [თურქ.] მწყობრელი, მეფე ზოგ აღმოსავლურ ქვეყანაში (სპარსეთში, მონღოლეთში), – შაჰი. ამ ყაენმა გამოგზავნა დიდი ჯარით თავისი სარდალი, რომ საქართველო აიკლოს და თავისად დაიჭიროს (ილია). ყაენის უხვმა წყალობამ დააბრმავა კახეთი (აკაკი).

ყავარი-ი ხის თხელი ფიცრის მსგავსი ანახეთქი, ხმარობენ შენობის სახურავად. ჩანდნენ მოსახლეები: ზოგან დაბალი, პატარა ოდები, ყავრით დახურული (დ. კლდ.). [მცხოვრებლებს] გააქეთ წნელი, ფაჩხი, შუმა, ხე-ტყე, ყავარი (ნ. ლომ.). შემოვიდა მალალი, ნითური, ყავარივით ხმელი ჯარისკაცი (კ. ლორთქ.).

ყავლი-ი განსაზღვრული დრო რაიმე პირობისა, – ვადა. [მოხვედები] ელოდნენ ყავლის გასვლას (ა. ყაზბ.). აქიმის მიერ დაქმული ყავლი ჯერაც არ იყო გასული (კ. გამს.).

ყაზახ-ი¹ [თურქ.] კუთხ. გლეხი. „ყაზახი ვარ, მარა შენისთანა შემოდგომის აზროუმვილს კიდევ ვეჯობივარ!“ (დ. კლდ.).

ყაზახ-ი² სამხედრო ნაწილის ჯარისკაცი, დამსჯელი რაზმის წევრი, – კაზაკი. [მთიულს] ყაზახებმა უწყალოდ სცემეს გზის კეთებაში (ა. ყაზბ.).

ყაითანი-ი დანწული თასმა რამის მოსართავად. [გიორგის] ყაითნებით მორთული საცვეთები, ჭრელი წინდები და ლამაზად განყობილი ფეხზედ ქალამანი რომ გენახათ, მაშინ დაიჯერებდით, რომ ჩვენებურ გლეხის ფეხსაცმელსაც თავისი სიტურფე და სილამაზე აქვს (ილია).

ყაითანშემოყოლებული-ი რასაც ყაითანი აქვს დასამშვენებლად შემოყოლებული. [მეზღვარს] შავი ქურთუკი ეცვა, სახელოებზე ყაითანშემოყოლებული (ლ. ქიჩ.).

ყაილა კუთხ. შეხლა-შემოხლა, ჩხუბი. [რაფდენი] მხოლოდ იმის ამბებში იყო, თუ ვისთან რა ლაპარაკი და ყაილა შეხედომა (დ. კლდ.).

ყაირათ-ი ანგარიშიანად ხარჯვა ფულით, სანოვაგისა, – გამოზოგება, მომჭირნეობა. „თათელაჯანი მე შენი ყაირათის, შნოს იმედი მაქვს“ (გ. ერისთ.). „ღმერთმა აღას შნო მოგცეს, ყაირათი და ჭკუა“ (გ. ერისთ.).

ყალან-ი ძვ. „ბეგარა, გადასახადი“ (ქეგლ). ჩვენისთანა ბედნიერი განა არის სადმე ერი? მძიმე ყალნით, ლამაზ ფალნით მორთული და მშვენიერი (ილია).

ყალთაბანდ-ი ცუდლუჭი, მატყუარა. სოფელში სულძალიანს მეძახიან, სკოლაში – ყალთაბანდს (ნ. დუმბ.).

ყალილას აუტეხს ერთ ამბავს დაანეცს. ერთხელაც დედაჩემს ყელში ამოუვიდა ეს ამბავი, ჯეინის დედას მიეჭრა და ერთი ყალილას აუტეხა (გ. ჭუმბ. თარგმ.).

ყალიონ-ი ჩიბუხი. [მათია] გააკეთებდა ყალიონს და ძალზედ წევას დაუნყებდა (ა. ყაზბ.). [ამბაკომ] ყალიონი ამოიღო, დაფერთხა, კბილებში გაიჩქო (ლ. ქიჩ.). [ჯაყო] ხევისთავთა ჩუქურთმიან სავარძელში გაიჭიმებოდა, მყრალ ყალიონს ააბოლებდა და ზანტად იქექებოდა (მ. ჯავახ.).

ყალიონს გამართავს, გააკეთებს ყალიონს განმენდს, თამბაქოს ჩაყრის მოსაკიდებლად. „[ღვთისუნელი] რაკი ყალიონს გამმართავს, ...ალაპარაკე (ვაჟა). „მოდ, ბარემ ერთს ყალიონს გაეაკეთებ“ (ვაჟა).

ყალიონის მართვა ყალიონის მომზადება მოსაკიდებლად: განმენდა, თამბა-

ქოთი გავსება. ღვთისუნელი შეუდგა ჩიბუხის მართვას (ვაჟა).

ყამა კუთხ. ხანჯალი. [ტარიელს] ყამა ერტყა ნელზე (ლ. ქიაჩ).

ყამირი- „უხნავი, დაუმუშავებელი მინა“ (ქეკელ). ყვითელ ფოთლებს და დამსხვრეულ რტოებს მიმოფარათ ყამირი მინა (გ. ტაბ).

ყანა 1. ძვ. სახნავ-სათესი მინა. [კაცმა] დათესა კეთილი თესლი თავის ყანაში (მათე). ხოლო სათესავი ყანა და სათიბელი ქუეყანა რათურთით არა არს (გრ. ხანძთ). 2. პურეულის ნათესი, აღმოცენებული. მუნით ვისხენ, შინ ნამოველ, ქერი ვხან და ყანა, ფეტი (დ. გურამ). „სად ვნახავ სამასს ნამგლის ტრიალსა, შოპნის გუგუნსა, ყანის შრიალსა“ (გ. ერისთ). 3. კუთხ. სიმინდის ნათესი, აღმოცენებული. ახლა იქ ყანები მოჩანდა და ბევრ ადგილას სიმინდებიდან გამოიყურებოდა ისლით დახურული დაბალი სახლებიც (დ. კლდ.). მწეანეთ მობიბინე ატეხილ ყანებში აქა-იქ მოსჩანდა მმარგვლელების თეთრი პერანგები (ნ. ლორთქ).

ყანაოზი- ძვ. აბრეშუმის ქსოვილი. დე-დამ შვილს ჩაულაგა... კაი ლეკურის შალის ჩოხა-შალვარი, ყანაოზის ახალუხი (ილია).

ყანდი- ტკბილი რამ, სანუნკარი. შენ ყოფილხარ მწარე, შხნაკვი, მე შეგონე ტკბილი ყანდი (დ. გურამ).

ყანყრატო სასუნთქი მილი, – ხორხი, ყელი. ყელმოგრეხილი არისტო ყანყრატოში მარცხენა ხელის ნავლებით... უცნაურად ეღრიჯებოდა სალომეს (დ. კლდ.). „ნეტა მაჩვენა შენი ბლავილი, როცა მისი (= სამართლის) ბასრი კლანჭი ყანყრატოში დაგწელება“ (მ. ჯავახ).

ყანწი- ღვინის (არყის) სასმისი საქონლის რქისა. ვენახები გადახმა, ყანწი ვერავინ გაასველა (გ. ლეონ).

ყარაბაღულ-ი ყარაბაღის (აზერბაიჯანშია) მხარის, ყარაბაღში ნაკეთები; ყარაბაღიდან ჩამოყვანილი, ყარაბაღის ჯიშისა. [ლუარსაბს] შარვლის ტოტები ჩაეკეცა მაღალყელიან ყარაბაღულ თეთრ ჩექმებში (ილია). გამოახტუნა ერთმა მხედართაგანმა თავისი ყარაბაღული (აკაკი).

ყარაჩოღელ-ი „[თურქ.-სპარს.] ძველ თბილისში – წვრილი ხელოსანი ან ვაჭარი (გამოირჩეოდა სიდარბაისლით)“ (ქეკელ). თავზე თაბახდადგმული ყარაჩოღელები ომახიანად გაჰკვირან (ი. ბალახ).

ყარიბი- გადახვენილი; უცხო, უთვის-ტომო. გახსოვდეს, თავად სტუმართმოყვარე ზევსა მახვენართა და ყარიბთა ქომაგი (გრ. ნურეთ., თარგმ.). შენ თეთონ იყავ ლაზარე, მკედრეთით ამდგარი ყარიბი (ს. ჩიქ.). მოიგონებდეთ ყარიბს მგოსანსაც, თქვენდა მხოპარსა (ნ. ბარათ).

ყარტან-ყურტან-ი ინდ. უბრალო, უღირსი (ხალხი), – ბრბო. ეფემიას მოძრაობა შევინძნე ყარტან-ყურტან ხალხში (გ. ბარნ.).

ყარტლ-ი ქუჭყყი, სიბინძურე. ფიგურ. თიმურზაზმა იმ დღეს... ნაბილნულ გულიდან ყარტლი ამოირეცხა (მ. ჯავახ).

ყარყატი- მოზრდილი ფრინველი, უპირატესად თეთრი ფერისა, აქვს გრძელი ნისკარტი და კისერი, მაღალი ფეხები. ერთს ადგილსა მრავალი თეთრი ყარყატი ბუდობდა (საბა). „ყარყატიზე ნადირობაო ახლა არავის ფალებში კარგი“ (კ. გამს.).

ყარყაში- აყალმეყალი, ჩხუბი, დავი-დარაბა. [ჩირიკს] სად ეცალა ჩხუბისა და ყარყაშისათვის“ (გ. ლეონ). ყარყაშისაგან გაბეზრებულ ჩირიკს [ჩიკოტელამ კაკალი]... მოაჭრევინა (გ. ლეონ).

ყასაბი- [არაბ.] საქონლის დამკველელი; ხორცის გამყიდველი. ერთი კაცი მივიდა ყაბასთან, უთხრა: ერთი ცხვრის ფეხში მომეც“ (საბა). რა ეს ზროხის პატრონი ქოსა მომავალი ნახეს, ყოველმან ყასაბმან ნახევარი მარჩილი აძლიოვს: „ეგ თხა მომყიდო“ (საბა).

ყატყატი- კუთხ. ყაყანი, ხმაური, აურ-ზაური, – ყარყარი. კომლის კაცს მოეყარა თავი, დიდი ყატყატი იდგა (ვაჟა).

ყაფაზა [არაბ.] ძვ. გალია. ბულბულს – ყაფაზა, გრძნობას – აღვირი, აღარც დუღუკი, აღარც ყიფინა (ი. გრიშ).

ყაფანი- [არაბ.] „დიდი სასწორი“ (ი. გრიშ). თათრის მოედნის შუაგულში გამართული იყო ყაფანი – დიდი სასწორი, საიდანაც საქონელი მცხოვრებლებსა და ვაჭრებს ურიგებოდა (ი. გრიშ).

ყანიში- თასმა, ხმლის მხარილლიე ჩამოსაკიდებელი. მნახავდით ბუღით ჩამოკიდებულს კარგად მოზრდილ თოფს, ხმალს თავისის ყანიშებითა (ილია).

ყაჭი- აბრეშუმის ქვის პარკი; ნაცარტუტაში მოხარშული ასეთი პარკიდან ამოხვეული დაუმუშავებელი ძაფი. [ძიძიას სახე ონისეს გულს] არხედა იმ სიფ-

როხილით როგორც ყაჭის პარკს ნაზი ნიავი (ა. ყაზბ.). [მოხუცმა] ყაჭის ძაფივით ამორთო ფიქრი (ს. ჩიქ.).

ყაჭ-აბრეშუმ-ი აბრეშუმის ქსოვილები, აბრეშუმეული. წინ საჩრდილობელს მოვიყვან მალალსა ალვის ხისასა; ზედ ყაჭ-აბრეშუმს გადმოფენ საჩრდილობელსა მზისასა (ზღაპ.).

ყაჯირ-ი „დიდი, სვავისოდენა ფრინველია, - ძერძერუკი“ (ალ. ჭინჭარ.). სვავები, ...ყაჯირები, ყორნები... ლემის ახლო ხეებზე ჩარიგდებოდნენ (თ. რაზიკ.).

ყენ-ი იხ. ყაენი. [კახთ ბატონმა] ტანთ ხვანთქრის ქურქი ჩაიცვა, დასთმო ყენის ხალაით (დ. გურამ.). [ჩოლოყაშვილმა] არ იცის, რომ იქ ყენს ააშფოთებს და აქ ქართლის მეფეს გაარისხებს“ (აკაკი).

ყენ-ი იხ. ყაენი. „ქართლ-კახეთის მეფე, თვით ყენი სპარსეთისა და ხვანთქარი ოსმალეთისა ისეთივე ადამიანები არიან, როგორც მე“ (ნ. ლორთქ.).

ყელ-ი 1. გუმბათის ვიწრო ნაწილი ტაძრის სახურავიდან გუმბათის სახურავამდე. ყელი გუმბათის მალაღროვანი (გ. ტაბ.). 2. ხეობის სათავე, მთებს შორის ვიწრო გადასასვლელი, - უღელტეხილი. ხევის ყელებთან დახოცილი გზირები ეყარა (კ. გამს.). [მეფე] ხეობათა ყელებს შეჰკრავდა (კ. გამს.). 3. გუთნის ნაწილი. მენი ჭირიმე, გუთანო, მაგ მენი მრუდე ყელისა (ხალხ.).

ყელს უწევს „ყელზე თითების მოვლებით გამოხატავს ხევენას, მუდარას“ (ქეგლ). ჩვენ კი [დუდას] თითით ყელს ვუნვედით და ისე ვებევენებოდით (ილია).

ყელამდის მოიყრება აივსება სიხარულით, ძალიან გაიხარებს. „წემის მოსვლა მცენარეთ უხარიათ, ყელამდის სიხარულით მოიყარნენ“ (ვაჟა).

ყელავ-ს ვაზის რქას მავთულზე, სარზე აბამს. [ჩირიკი] ერთთავად ვაზებში ტრიალებდა, ...ხან ჰყელავდა (გ. ლეონ.).

ყელყელ-ი მალლა თავანუელი ყურება, თვალყურება. კუნელის იქიდან სამი შაშვი ამოფრინდა და იმათაც გზისკენ დაიწყეს ყელყელი და მზერა (რ. ინან.).

ყელყელობ-ს თავი დიდად მოაქვს, - დიდგულობს, ამპარტავნობს. ჩვენის ოფლით, ჩვენის ღვანლით მუხა თავმოშონედ ყელყელობდა (ვაჟა).

ყელნაგდებით თავის ანეით, ყელის გამონეით. [ადამიანი] უნდა გამოვიდეს დილის ქუჩაში, გამოეთხოვოს სიმარტოვეს, ღამით ნათილარს, და ყელნაგდებით შეძალადოს - გამარჯობა, დღევი (ბ. ხარ.).

ყეფა 1. ყივილი, ხმიანობა (არწივისა). არწივის ყეფა მის (= სვავის) ყურამდე მიადნევა (თ. რაზიკ.). 2. ძვ. გალობა, სტვენა (ბულბულისა). [მეფემ] ნახა კორდი ზურმუხტისა მსგავსი, ...ბულბულთა ყეფა, იადრნთა სტვენა (საბა).

ჰ-ყე-ა ძვ. ჰყავდა. მეფე ვინმე იყო დიდებული, ოცდაათი ვაჟი ჰყვა (საბა). ჰყვა [მეფეს] ვაზირი ეგეთი, რომე სიბრძნითა მისითა ცათა აღწევილი იყო (საბა).

ყვანა ძვ. კუჭის აშლილობა, - ფალარათი. გამოხდა ხანი და მას კაცს მუცლის ტკივილი და ყვანა დაემართა (საბა).

ყვავილოვნებ-ს ხარობს, ნეტარებს, ფუფუნებაშია. მდიდრდებიან, რომელნიცა მძლეელობენ და ყვავილოვნებენ (ა. ჭავჭა).

ჰ-ყვედრი-ს აყვედრის, საყვედურობს. რად ჰყვედრი კაცსა, ბანოვანო, პირუმტკიცობას? (ნ. ბარათ.).

ყველა ყველაფერი. „მაგრამ იქ ყველა გვიადვილდება, სადაც ჩვენვე ვართ ჩვენი ბატონი“ (ილია).

ყველაკაი ძვ. ყველაფერი. ყველაკაი ნარუვალს, განელევის, რაცა ჰქონდა მოვინლ მდაბალთ ჩაგვრით, მტაცებლობით და ხეჭით (ა. ჭავჭა).

ყველაყა ძვ. 1. ყველა, სუყველა. „მათი რომელი უმართლე იყო, ყველაყამ იცოდენ“ (საბა). „თქვენ ყველაყანი სხვასა დაეკვრით და სხვას პირს ჰკრავთ“ (საბა). 2. ყველაფერი, ყოველივე. აქიმმან რა ყველაყა შვიგნა, [შვილი] მამა-დედას აღარ აჩვენა (საბა). „მომყევ, ჩემსა სახლსა და რიგს ყველაყას გიჩვენებო!“ (საბა).

ყველიერ-ი დიდმარხვის წინა კვირა, სახსნილოდან ჭამდნენ მხოლოდ თევზისა და რძის ნაწარმს. [გლეხი] ყველიერის დაურწყებას ჩამოვიდოდა სასახლემში (აკაკი).

ყვერულ-ი 1. დაკოდილი მამალი; წინილებს აზრდევინებენ; კარგად სუქდება. იხვის ბუტებს ყვერულს მიუსხამენ ხოლმე, დასდევს მერე თავის შვილობილებს საქურისი ქათამთავანი (კ. გამს.). 2. გადატ.

საჭურისი მამაკაცი. „მე მაგ ყვერულმან (= რუქამ) დამანანა შენი ხლება (საბა).

ყვერფნი-ი კუთხ. კერა, ყვერფი. სამეზობლოდან გარს მოსხდომოდნენ ყვერფნი, ჟიპიტაურსა და ჯიხვის ხორცს შეეჭეკოდნენ (ქ. გამს.).

ყვინთავ-ს თვლემს, ეძინება, თავი უვარდება. [მოხუცებული ქალი] დაჯდებოდა ცეცხლის პირას და ყვინთავდა (გ. რჩეულ.).

ყვირილობა გაზაფხული, როდესაც ხარირემი უხმობს ფურირემს სატრფიალოდ, — მყვირალობა. „მერე ყვირილობაც იყო... [გიორგი] თავის დღეში ხელცარიელი არ მინახავს ნადირობიდან დაბრუნებული“ (ილია). ვაიმე უშენოსა!.. ყვირილობის თვეში რომ ირემს მომაყენებდა ურმითი (ილია).

ყვირიმალ-ი ყურის ირგვლივ მიდამო. ყვირიმალს გცეს თვალბაკრულსა, გკითხეს: „ვინ გცემა, თქვი ესო!“ (დ. გურამ.).

ყია ხორხის თავი, — ხახა, საკლიტე. ბასრელს მეფეს საჭმლის ჭამასა შინა ყიას ძვალი დაეხირა (საბა). „რა თავი მოჰკეთეს მას კაცს, იგი წამალი ყიას ჩავასხი“ (საბა).

ყიალ-ი უმიზნოდ, უაზროდ სიარული, ხეტიალი. ბედმა მარგუნა გზებზე ყიალი (თ. ბექ. თარგმ.).

ყიამყრალ-ი ცუდი ენის პატრონი, — ავენა, ბილნსიტყვიანი, აყყია. „ყიამყრალი მოვა და ნურას ამბავს ჰკითხავთ, ავს იტყვის“ (საბა).

ყივი-ს ძვ. ყვირის. ვითარცა მწეცი მძვინარე, ყიოდა [ვარსკენ] და იზახდა, ვითარცა ცოფი (მუშანი).

ყიზილბაში-ი [თურქ.] ასე უწოდებდნენ სპარსელ დამპყრობელს XVII-XVIII საუკუნეში წითელი თავსაბურავის გამო. ერთ მხარეს დაეწყნენ ყიზილბაშები, მეორე მხარეს — ქართველები (ილია).

ყინელ-ი ძვ. ყინული, ყინვა; ყინვიანი, ცივი. ოდესმე ჟამსა ყინელისასა ძმანი ტყესა მას ხანძისასა შთამოჰყრიდეს ძელსა (გრ. ხანძი.). [მწყემსი] მუდამ მხნედ სამწყსოს უვლიდეს, დღე ყინელი თუ ცივია (დ. გურამ.).

ყინჩად ლალად, ამაყად. ბოლოს წინ ერთი წამოდგა ყინჩად (გ. აბაშ.).

ყირიმ-ი ძვ. „ძველებური ინგლისური კაჟიანი თოფი (ყირიმის სახანოს სახელის მიხედვით, საიდანაც ასეთი თოფი

შემოდოდა საქართველოში“ (ქეგლ). „გამომიტანეთ ჩემი ყირიმი ნათქვამია: თოფი მეთოფეს და მეთოფე სოფელსო“ (აკაკი).

ყისინა კუთხ. ოთხკუთხა წამოსასხამი შალისა. „მეც წამოვიხი ყისინა“ (ა. ყაზბ.).

ყისტს მოსდებს წამოსცხებს, სცემს. მერმე შინათ აიშლნენ, ძმამ მოუდგა ძმასა ყისტი (დ. გურამ.).

ყიჭინ-ი კუთხ. ხევენა-მუდარა, ლიჯინი, ბევრი ლაპარაკი. ხმაურობა და შემატებული ლაპარაკი, ყყაყი და ყიჭინი ისმოდა (დ. კლდ.). [გლეხები] გარს შემოერტყენენ... [პორფორს] ყიჭინით და ხმამალად ლაპარაკით (დ. კლდ.).

ყმანვილ-ი 1. ბავშვი. „ყმანვილებისათვის ვაგროვებდი კვერცხებს“ (რ. ინან.). 2. მონიფული, ზრდადამთავრებული, სრულწლოვანი (ვაჟი, ქალი). ჰკრა ერთმა მოსხეილმა ყმანვილმა ცხენს ქუსლი (ილია).

ყმანვილობა ბავშვობა. მაგონდება დღენი ყმანვილობისა, ხმა დედისა, მისი ტკბილი ალერსი (გ. ორბ.).

ყოველიფერი-ი კუთხ. ყველაფერი. შემთხვევას ყოველიფერი შესძლებია (აკაკი). კაცი ისე უნდა იყოს დაჩვეული ბავშობიდანვე, რომ ცხოვრებაში ყოველიფერი აიტანოსო (აკაკი).

ყო [ვ]ლადე ძვ. 1. ყოვლად, სრულად, სრულებით. [პაპო] დაადგრა მდგომარეზედა ფერჯთა თესთა. ვიდრე განთიადამდე ყოლადე დაუჯდომელად (პაპო). [ეფთჳმე] თვნიერ განკითხვსა არარას იქმოდა ყოლადე (გ. მთაწმ.). და სამოსელი მისი (= მატოსი) ყოვლადე შეურაცხი იყო (გრ. ხანძი.). 2. ყოველთვის, მუდამ. ყოლადე მაჟა მათ (= ბერების) თანავე იყვის (გ. მთაწმ.).

ყოვლადსამღვდელო ძვ. მაღალი სასულიერო პირის ეპითეტი, ტიტული, — უსამღვდელოესი. „არ შემოიძლია, ყოვლადსამღვდელოე ვერ ვულალატებ მაღალ მცნებასა“ (აკაკი).

ყოვლით იხ. ყოვლით-კერძო (მნიშვ. 2). დაღონდა სპარსთა მეფე ბორგენილი და თურმე ყოვლით იმედმიხდელი ქართლითგან წასვლას დააპირებდა (ნ. ბარათ.).

ყოვლით-კერძო ძვ. 1. ყოველი მხრიდან, ყოველი კუთხიდან. მოვიდოდეს ძმანი ყოვლით-კერძო ხილვად წმიდისა მის (გრ. ხანძი.). 2. ყოველმხრივ, სრულიად. „კეთილ არს უდაბნო იგი მზისა მცხინვეარ-

ბითა და ჰაერისა შეზავებითა ყოვლით კერძო^რ (გრ. ხანძთ).

ყოველითურთ ძვ. სრულიად, სრულე-
ბით. [ეთომე] ჯდა ცხედარსა ზედა ყოველი-
თურთ მრთელი და უვნებელი (გ. მთანძ).

ყოლიფერ-ი კუთხ. იხ. ყოველიფერი.
ურთიერთობის დროს თვალი, ფეხი, ხელი,
თავი, ტანი და ყოლიფერი თანასწორად ეჩვევა
სიმარდეს (აკაკი).

ყომარბაზობა ფულზე თამაში, აზარ-
ტული თამაშობა. [ვაჭარი] ყომარბაზობას
ერიდოს (დ. გურამ).

ყომრალ-ი რუხი, ლეგა. ჩიკოტელა უსალ-
მო, ყომრალი, ცადალრუბლული კაცი იყო
(გ. ლეონ).

ყონალ-ი [თურქ.] მეგობარი. მაშადი ჰასან-
მა ეს ნობათი თავის... „ყონალს“ მოართვა
(მ. ჯავახ).

ყორე 1. თხელი ფიქალით უკიროდ, უტა-
ლახოდ აგებული კედელი. [გლახუქი] ცხ-
ენი ყორეზე მიაბა და ქვეითად ეახლა ბატონს
(აკაკი). ნუკრები მიუყუთლიყვენ ყორესთან (კ.
გამს). 2. ქვების გროვა. ლუდის სმა არი,
ლრეობა, ცხვრის თავები ჰყრავ ყორედა (ვაჟა).

ყორიფელ-ი კუთხ. იხ. ყოველიფერი.
„ყორიფელი მისი (= ღმერთის) ნებაა ალბათ“ (დ.
კლდ). „კაცი ყორიფელს შეესწრები“ (დ. კლდ).

ყორლან-ი „[თურქ.] ძვ. საფლავეზე გაკე-
თებული მაღალი ბორცვი“ (ქეგლ).
ყორლანებიდან გნოლი აფრინდა (გ. ლეონ).

ჰ-ყოფ-ს ძვ. აკეთებს, იქმს, შვრება.
ჰყოფდა იგი (= ჰაბო) ქველის საქმესა (ჰაბო).

ყორი-ი 1. „დაუტოვადვი მამალი ცხვარი,
ვერძი, ერკემალი“ (ქეგლ). თვალდავსი-
ლი მათი პატრონი კართან იჯდა და თითოეულ
ყოჩსა და ვაცს ზურგზე ხელის მოსმით სინჯავ-
და (ზ. კიკნ, თ. ჩხენკ, თარგმ). 2. საუბ. ტოლ
ბიჭებში უფროსად, ხელმძღვანელად
აღიარებული გამორჩეული ძალ-ღო-
ნით, ჩხუბით, თავზე ხელალებით. „თუ
გინდა, მეორე ყორი იყავი!“ – შემომთავაზა [ინ-
გულში] მოადგილეობა (ნ. დუმბ).

ყოჩობა საუბ. ყოჩად (იხ.) ყოფნა, ტოლ
ბიჭებში ყველაზე მაგარ მოჩხუბრად
აღიარება. „ბიჭებს მე ვეჭვვი, რომ მაგარი ხარ,
ოღონდ ყოჩობას ვერ დაგიტობ“ (ნ. დუმბ).

ჰყრავ კუთხ. ყრია. ლუდის სმა არი, ლრეობა,
ცხვრის თავები ჰყრავ ყორედა (ვაჟა).

ყრან-ი სპარსული ფულის ერთეული.
„ურუსებს... მრავალი... საქონელი შემოაქეთ
და სპარსულ ყრანებზე ჰყიდიან (მ. ჯავახ).

ყრანტალ-ი მტაცებელი ფრინველის
(ყვავის, ყორნის...) ხმიანობა. [ვაჯს]
ყორნების ყრანტალი შემოესმოდა (თ. რაზიკ).

ყრანტალებ-ს უსიამოვნო ხმას გამოს-
ცემს, – ჩხავის (ყვავი, ყორანი). ახლა
მონყენილობაა, შეიძლება ყორანი ყრანტალებ-
დეს (რ. ინან).

ყრანჭა კუთხ. საყლაპავი მილი, – ყრონ-
ტი. გაუმაძღარი [სვაი] ყლაპავს ვერც კი ას-
ნრებდა, ...ეტყენებოდა ყრანჭა (თ. რაზიკ).

ყრილობა კუთხ. „სოფლის თავკაცე-
ბის სამსჯავრო“ (ალ. ჭინჭარ).
[ლეთისუნელი] ჰსუტავდა ჩიბუხს... ყრილობა-
ში, სახლში (ვაჟა).

ყრმა ძვ. 1. ბავშვი. მორბიოდეს... ჭაბუკნი...
სრბით, ყრმანი – ჯდომით ურთიერთას (ჰაბო).
ყრმანი სანყალნი, უბინო გულნი, ჰსნავლად
მისულნი, ნაშხდნენ ზნეობით (გ. ორბ.). ზოლო
ყრმა იგი მცირეც იყო უამითა, ვითარ ექუსისა
ნლისა (გრ. ხანძთ). 2. ახალგაზრდა კაცი,
– ჭაბუკი. [ჰაბო] იყო ყრმა, ჭაბუკ ვითარ
ათრვამეტის ნლის (ჰაბო). გრიგოლ პოვა ეფრემ
ყრმა, ჭაბუკი ღირსი (გრ. ხანძთ). „შენ ყრმა
კაცი ხარ და მე ხანდაზმული ვარ“ (საბა).

ყრმობა ბავშვობა. იავნანის ნიაში ჩვენს
ყურთან რომ გაისმა, ყრმობა რომ გვისურ-
ნელა, როგორც ბალი მაისმა (გ. ლეონ).

ყროლად კუთხ. ცუდად. „სულ შენგან გავხდი,
წყეულო, უგერგილოდ და ყროლად“ (ვაჟა).

ყრონტი-ი სასულე მილი, – „ყანყრატო“
(ქეგლ). გაქვავდა ყველა... [მიკივან გოგოსაც]
ყრონტიში გადავარდნოდა ენა (ჭ. ამირეჯ).

ყრუელა კუთხ. უეცი, გაუგებელი,
ყრუჩუნა. „ასი მანეთის გულისათვის ცვლი
განათლებულ ყმანვილს ვილაც სოფლის ყრუ-
ელაში?“ (დ. კლდ).

ყრუჩუნა გამოყრუებული, გამოჩერე-
ტებული. „შენა, შე ყრუჩუნავ, შენა, – მამ
ეგრე გახსოვს, დარეჯანი იყო თუ ავთანდილი,
კოკას ყური რომ მოსტყხა?“ (რ. ინან).

ყუა „მჭრელი იარაღის პირის მოპირდა-
პირე არამჭრელი მხარე“ (ქეგლ). მა-
შინ გაჯავრდა არსენა, ხმალზედ მოისვამდა
ხელსა, პირით რომ ვერ გაიმეტა, ყუით გადა-
უკრა ცხენსა (ხალხ).

ყუედრება ძვ. „მხილება, გინება, დაძრახვა; შეურაცხყოფა“ (ი. აბულ.). უფალმან ბრალთა მისთა ყუედრებაი, რომელსა ეჭუდეს, მოუსპენ მას სრულიად ღირსთა მამათა ვედრებითა (გრ. ხანძთ.). რომელმან ჩუენ... ყუედრებაი მოგვსპო და უშეცრებით მაყუედრებულსა სირცხვილი დაუმკვდრა ამან დიდებულმან მეფემან (გრ. ხანძთ.).

ყულფ-ი წრიულად მოკეცილი და ისე შეკრული თოკი (თასმა...), – მარყუჟი. მეჯინებებმა ცხენების გრძელი თასმების ყულფები ჩამომაცვეს მკლავებზე (ნ. ბაგრ.).

ყუნწ-ი ლითონის კაუჭი, კარის ჩამოსაკიდი, – ანჯამა. [ჭიისკარების] ერთი ნახევარი... საცოდავად... გადმოჰკიდებოდა ერთს ყუნწსა (ილია).

ყუნჭ-ი კუთხ. მოჭრილი ხის დარჩენილი ძირი, – კუნძი. „აგერ იმ დამპალს ყუნჭს თვალი სულ ჩემსკენ უჭირავს“ (ვაჟა).

ყურსაც არ აპარტყუნებს სრულიად არ მოქმედებს (ვინმეზე რამე), ყურადღებას არ აქცევს, არაფრად აგდებს. [ხაზარულა] იდგა უდრტიკინველი, ყურსაც არ აპარტყუნებდა (ნ. დუმბ.).

ყურან-ი [არაბ.] მაჰმადიანთა მთავარი რელიგიური წიგნი. [ცოლი] მუდამისად ყურანს იკითხვიდა (საბა).

ყურე 1. ძვ. მხარე (ქვეყნისა). რომელნი-ესე ვართ ყურესა ამას ქუეყანისასა (ჰაბო).
2. კუთხ. კუთხე (ოთახისა, ბაღისა). [გალაქტიონმა] გაიწვია ოთახის თავისუფალ ყურეში ალექსანდრე (დ. კლდ.). „ეზოს ყურეში პანია... ბოსტანი გვაქვს“ (დ. კლდ.).

ყურებგალურსული-ი საშიშროების მოლოდინში, შიშით ყურებუკანგადანწყობილი, განაბული (იხ. გალურსული). [ყურდღელი] დაფეთდება და გავარდება ყურებგალურსული (რ. ინან.).

ყურთაგლეჯა წენვა-გლეჯა დასწრებაზე, დატაცებაზე, – ძალადობა. ნამდვილი ყურთაგლეჯა იყო ოხერ, უპატრონო ლეშზე (თ. რაზიკ.).

ყურთამდე გაალებს კარს მთლიანად გაალებს კარს. „მივეპარე კარს, ყურთამდე გავაღე უცბად“ (ჭ. ამირეჯ.).

ყურთამჯებ-ი სამოსის სახელოები, რომლებიც მთელ სიგრძეზეა გახსნილი და ჩამოშვებული.

ყურთამჯებიანი-ი ყურთამჯებით განწყობილი (კაბა). დედაჩემს ქართული ძველებური ყურთამჯებიანი კაბა ეცვა (ნ. ბაგრ.).

ყურიანი ქუდი ქუდი, რომელსაც აქვს ყურებზე ჩამოსაფარებელი და ყელთან შესაკრავი ტოტები. თბილი, ყურიანი ქუდი მიყიდეს (რ. ჭეიშ.).

ყუროსტვირი-ი „მომცრო საყვირი“ (საბა). დაიწყეს ცემა ქოსთა და ყვირილი ბუკთა და ყუროსტვირთა (ვისრამ.).

შ

შაბადის ყანა კუთხ. ერთ შაბათ დღეში, ე. ი. ნახევარ დღეში (შაბათ საღამოდან კვირადღის იწყებოდა და მუშაობა აღარ შეიძლებოდა) მოსახნავი მიწის ნაკვეთი, – მცირე მიწა. „თვითაულს კაცს ორ-ორ შაბადის ყანა არ ექმნებოდა, ვინროდ ვარს (ილია).

შაბაშ-ი [სპარ.] ლხინში მოცეკვავესთვის, დამკვრელისთვის ნაჩუქარი ფული. [თინას] უკანასკნელმა „შაბაშმა“ მის ობლებს ლუკმა გაუჩინა (ე. გაბ.). „აკრიფე ე შაბაშის ფული (ე. გაბ.).

შაბერტყავ-ს კუთხ. დაძლევეს, უკან დაახევინებს. [გოგოთურმა] რამდენჯერ მარტომ შაბერტყავს მტერი ქვიშაზედ მეტია (ვაჟა).

შაბიამანი-ი [არაბ.] ცისფერი გამჭვირვალე კრისტალური ნივთიერება, – გოგირდმუავა სპილენძი; ხმარობენ სოკოვანი დაავადების სანიანალმდეგოდ ვენახის, ხეხილის შესანამლად. ფოთოლზე ეტყობოდა, რომ ნანამლიც იყო შაბიამანი (დ. კლდ.).

შაგრენ-ი [ფრან.] „ცხენის, თხის, ცხვრის... გამოყვანილი, სახიანი და (მცირედ) ხორკლიანი რბილი ტყავი“ (ქეგლ). [მარმანს] სამასრეზე... შაგრენის მუქ-მოყვითალო ტყავი ჰქონდა დაკერებული (ლ. ქაჩა).

შადლულ-ი [თურქ.] კუთხ. თოფის ხშირი სროლა, ტკაცატყუცი საზეიმოდ, – შედლუსხი. „შადლულიდან რომ დავბრუნდებით, ...ჩვენ უფროსთან... ნაფყვან“ (აკაკი). „უთუოდ შადლულს კარგად ჩაუვლია“ (აკაკი).

შაენონი-ს კუთხ. შეენონება, გაუ-
ტოლდება, შეედრება. „აფშინას ვერ შაე-
ნონვი, როგორც მზეს შუქი მთვარისა“ (ვაჟა).

შავარდენ-ი მტაცებელი ფრინველი სა-
შუალო ზომისა, წვრთნიან სანადი-
როდ. ვაჟაცასა - გული რკინისა, აბჯა-
რი - თუნდა ხისაო, თვალნი - ქორულებ
მჭერეტელნი, მუხლები - შავარდნისაო (ხალხ).
ნინ როჭო და უკან შავარდენი დამალულები
მოდიოდნენ (ვაჟა).

შავარნო ძე. „დამჭქნარი მხალი, მორ-
წყვით გამოცოცხლებული“ (საბა).
მინდა შენ იყო, სატრფოო, მშენიერისა ცის
ცვარი, რომ განაცოცხლო შავარნო, მდელო,
სიცხითა დამჭქნარი (ნ. ბარათ).

შავებდით-ი ავის, უბედურების მომას-
ნავებელი. ვხვადვ, შენხედ უჩხავლია შავებ-
დითსა ყორანს შავსო (აკაკი).

შავეთ-ი გარდაცვალებულთა სულების
სამყოფელი, იმიერ ქვეყანა, საიქიო.
შავეთში გამგზავრებულსა ცხენი წამქეცეს
წყალშია (ვაჟა). „ეგ უნდა ნავიდეს ჩემზე
ადრე, საიქიოში ჩირიკმა უნდა შემილოს შავე-
თის კარები!“ (გ. ლეონ).

შავთავა „მრავალწლოვანი ბალახი, აქვს
მოპირდაპირე ფოთლები და ორტუჩა
მონითალო (ან მოთეთრო) ყვავილე-
ბი, იხმარება ქსოვილების საღებავად“
(ქეგელ), - თავშავა. „ეს პრასა ბალახია, ეს
თავვისყანა, ეს შავთავა“ (რ. ინან).

შავი ოქრო იხ. შავი ქვა. მოდის და მოდის
დოვლათი შავი ოქროს და გიმერის (ხალხ).

შავი ქვა მანგანუმი, მარგანეცი. შავ ქვა-
ში შავი ქვის, მანგანუმის მალაროში.
ტყუილა დაეხეტება ხან შავ ქვაში, ხან რკინიგ-
ზაზე (დ. კლდ).

შავი ხილ-ი იხ. შავხილი. „ბერა, შავი ხილი
არ გინდა?“ (შ. არაგვ). „შავ ხილზე უშავესნი
არიან შენი თოლები“ (შ. არაგვ).

შავხილ-ი კუთხ. მოცვი. [ხვეის ქალი და
რძალი] შავხილსა, ხახამსა და ქუბასა ჰკრფდდა
(ა. ყაზბ).

შაირობა 1. ძე. პოეზია. შაირობა პირვე-
ლადვე სიბრძნისა ერთი დარგი (რუსთაველი).
2. ლექსით შეჯობრება, პაექრობა, -
კაფიობა. შესწყდა ფანდურის ჩხაკუნი, ტაშ-
ფანდურა და შაირობა (კ. გამს).

შაირსიტყვა შაირი, საერთოდ - ლექსი.

შაირსიტყვიტა მესტიერემ ღმერთი მაღალი ახ-
სენა (ხალხ).

შაკიკ-ი [თურქ.] თავის ცალი მხარის
ტკივილი ხანგამოშვებით, გამონვეუ-
ლი ტვინში სისხლის მიმოქცევის
მოშლით. „მე მარტო შაკიკის ლოცვა ვიცი
და დასუნთქულია“ (ილია). „განა შენი შვილის
სენი შაკიკია?“ (ილია).

შაკონავ-ს კუთხ. შეკრავს, შებოჭავს,
გათოკავს. [გოგოთურმა] მაგრა შაკონა ბე-
ჩავე [აფშინა], ისე დააგდო გზაზედა (ვაჟა).

შალაფა მაღალი ბალახი, იზრდება ბალ-
ვენახებში, აქვს გრძელი ფოთლები,
სიმინდსა ჰგავს. აღაწუნდა გამხმარი
შალაფა (გ. რჩეულ).

შალაშინ-ი ფიცრის სუფთად გასათ-
ლელი, ზედაპირის გასასწორებელი
იარაღი. დურგალი რომ ფიცარზე შალაშინს
გადაატარებს, სულ ადვილი გასარჩევია, ეს
ხმა რასაც ამბობს (დ. ნერედ. თარგმ).

შალითა რაიმე ნივთის ბუდე ქსოვილი-
სა (ტყაყისა). პოლკის დროშა გაიტანეს და
შალითა შემოხსნეს (რ. ჯაფარ).

შამანი-ი [თურქ.] ზოგ ხალხში - მეურნა-
ლი ჯადოქარი ან მისანი. [ძალი] იგე-
რებდა [ლექვებს], თითქოს ველური შამანი
ავ სულელებს ებრძვისო (ბ. სულაჟ, თ. ქიტოშ,
VII კლ.).

შამბ-ი ჭაობის მცენარე, იზრდება მაღ-
ალი, მსხვილღეროიანი. სულ წარიტაცეს,
თუ ვინმე შამბში მოურჩა ნამლადა (დ. გურამ).
სულ შამბში ვნებები, ვიმალები (ვაჟა).

შამბნარ-ი, შამბიანი-ი შამბით დაფარუ-
ლი ადგილი. სულ გავანდლე გამხმარნი
შამბნარი ცრემლთა რწყებითა (დ. გურამ).
თათრებმა ქუდები მოიშვლიეს და გზიდან...
გადაცვიდნენ შამბიან ჭაობში (კ. გამს).

შამფურ-ი ლითონის გრძელი ღერო,
წვეტიანი, ცეცხლზე შესანვავი გოჭის
(ხორცის) ასაგებად. [ქერივმა] შამფურით
ამოჩიქნა მინა (მ. ჯავახ).

შანა შელოცვილი რაიმე ნივთი, ყელზე
შესამბელი, ავი თვალისაგან (სუ-
ლისაგან) დასაცავი. „რა არ ვუყავი... არ
შევალოცინე, შანები არ შევაბი“ (ილია).

შანდობა კუთხ. იხ. შენდობა. მოხუცი
ჩიბუხებს სწევდენ, ბოლი ეხვით ნისლადა.

განმარტავდიან მათ ამბავს, შანდობა თქვიან გმირთადა (ვაჟა).

შანთ-ი სხეულის ამოსანვავი, დასადალი რკინა. [ქეთევანი] მამულსათვის იჯანჯვის, სარნმუნოების დამცველი, ხორც-დაგლეჯილი შანთებით (გ. ორბ.). || ფიგურ. თეიმურაზის ტვინი ცხელის შანთით დასდალა ორმა მოგონებამ (მ. ჯავახ.).

შაპოკლაკი - „ერთგვარი შლაპა“ (თ. ვას., ნ. შარაშ., XI კლ.). [მილიარდერს] შაპოკლაკი ოდნავ გვერდზე მოგდებული აქვს (ნ. ლორთქ.).

შარა ხრეშმომყრილი, გატყეპნილი გზა, - შარაგზა. [ჩირიკს] ჩენი სახლის წინ, შარაზე უნდა ჩაველო (გ. ლეონ.). თვალი მოუაველე ატალახებულ შარას (კ. ლორთქ.). ისევ ხმაურით ივსება შარა (გ. აბაშ.).

შარავანდი-ი იხ. შარავანდედი (მნიშვ. 2). დღესაც მისი შარავანდით ნიშანს გვაძლევს ცისარტყელა (აკაკი).

შარავანდედი-ი 1. მზის სხივები. [პერი] მოიზიდავს მზისა შარავანდედა სიტფოსა (საბა). შენ გვედრები, ცისკარო საიდუმლოსა დღისაო, ნათელი შარავანდედო საცნაურისა მზისაო (დ. გურამ.). 2. შუქი, ნათელი, ბრწყინვალეობა. [მნირს] მალას შუბლსა, ნოჭად შეკრულს, შარავანდედი გადაჰფნონდა (ილია).

შარახვეტია გარე-გარე უსაქმოდ მოსიარულე, მოყიადლე, მოხეტიალე. „თქვენც ჩაქრით, აპა, შარახვეტებო!“ (რ. ინან.).

შარბათი-ი [არაბ.] ტკბილი სასმელი ხილის წვენისა. „ტკბილია თქვენი შარბათები“ (აკაკი). „მაგ შარბათში სანამალავს სხევემ, იცოდე!“ (აკაკი).

შარნა კუთხ. საქმროსაგან ქალის დასანიშნად მირთმეული ნივთი, - ბელგა. [მაჭანკალმა] ნამალევედ შორიდან დანახვა ქალი, მოანყო ქალის ნახვა“, მიაცემინა შარნა (ნ. ლორთქ.).

შაურ-ი ძვ. ფულის ერთეული, ხუთი თეთრის ოდენობისა. „ჩემი ხელფასი ექვსი შაურიო“ (საბა). „სარგებელი შაურის მეტი არ მოგეცემა“ (გ. ერისთ.).

შაქარყინულ-ი გამჭვირვალე კრისტალებად შეკრული კამფეტი, ხილის წვენითა და შაქრით დამზადებული. [ბოშამ] ჯიბიდან შაქარყინულის სამი პატარა ნაჭერი ამოიღო (ნ. დუმბ.).

შაქცევა ხელისა კუთხ. ხელის შებრუნება, გარტყემაზე სამაგიერო გარტყმით პასუხი. „შაშინ არც ღმერთი გვიცოდებს მტრისას შაქცევას ხელისას“ (ვაჟა).

შაშარ-ი პატარა ბასრი სამედიცინო დანა. აქიმან ეს კაცი განძარცვა და სადაც ძარღვი ჰქონდა, ყველა შაშრით დაჩხელიტა (საბა). თვით არ გამოორწყვის, შაშარი არ მისწვდების (საბა).

შაშვი-ი შავი (ან ჭრელი) მგალობელი ფრინველი საშუალო ზომისა, ყვითელ-ნისკარტა. იყო შაშვი მგალობელი (ზღაპ.). შაშვამც გრძნობით შესჭკეტკეტა ბუნების სიტკბოებას (ა. ყაზბ.). შაშვი ბურჭიდან აიფრთხილებდა და ჭახტახით გაფრინდებოდა (ს. კლდ.).

შაშხ-ი გამხმარი დამარილებული ხორცი, - აპოხტი. აქაური შაშხი ახალ და გემრიელ კერძად მოგვეჩვენა (მ. მგალ. თარგმ.).

შაშხანა საომარი თოფი, ხრახნისებურ ლარებიანი ლულით. დიდა და პატარას შაშხანა ჩაებლუჯა და მტერს ტყვიას უშენდა (რ. ჯავაზ.).

შახსეი-ვახსეი (სწორია შაჰსეი-ვაჰსეი) მუსლიმანთა თვითგვემა - ხმლის ან ლახტის ცემა მოთქმით: „შაჰ პუსეინ, ვაჰ პუსეინ“. [რეზიკო,] როგორც ფანატიკოსი მუსულმანები შახსეი-ვახსეის დროს, უტყვალაშენებდა ნკელას თავისი პატარა ძმის... სხეულს (გ. გეგ.).

შახტი-ი [გერმ.] ნიალისეულის მოსაპოვებელი სანარმო, - მალარო. მშვიდობა გრგვინავს შახტიდან (ხალბ.).

შეაბამს ურემს ხარ-კამეჩს უღელს დაადგამს ურემის გასანევეად. ჩვენმა მლოცველებმა... მეორე დღეს დილაადრიან შეაბეს ურემი და... გამოსნიეს შინისაკენ (ნ. ლომ.).

შეაგობო-ს ძვ. მოხარშავს (საჭმელს). „შაშინ არა ეგბო [ხასილის], სხუი შეეაგებე და მივაროვ“ (გრ. ხანთ.).

შეაგონებ-ს აუხსნის, განუმარტავს, გააგებინებს, დაარწმუნებს. „შაგრამ მე მაინც მსურს შეაგონო, რომ შევცდარია შენი გონება“ (აკაკი).

შეაგრძნებ-ს ძვ. გრძნებით შეიპყრობს, მოაჯადოებს, გონებას დაუბნელებს. ლეონ მხიბლავია და შეუგრძნებხარ (საბა).

შეაერთადგილებ-ს ინდ. ერთ ადგილს მიაშტერებს (თვალეხს). [ჭარიელმა]

ნარბები შეიკრა და თვალები შეერთადგოლა
(ლ. ქიარ.).

შეაზავთებ-ს ძვ. ააღლეებს, განარის-
ხებს, ალაშფოთებს, გაამნარებს. „შე-
მაზავთა, დანის ყელზე მიმიყვანა!“ (გ. ლეონ.).

შეამცნევს-ს ძვ. შეაჩნევს, დაინახავს.
ერთმან კაცმან დიდძალი ოქრო დაფლა...
შეამცნევა ერთმან სხვა კაცმან (საბა).

შეანაფოტებ-ს ნაფოტებს გააყრევი-
ნებს. [დევებმა კოპალას] რკინის ზოდი და
პირჩასქელებული ცული მისცეს: აბა, იქნება
შეანაფოტოო (თქმულ.).

შეანანევრებ-ს ძვ. შეაერთებს, გააერთი-
ანებს. ესე ოთხნი შეანანევრნა სარნმუნოე-
ბამან და საღმრთომან სიყუარულმან შეამ-
ტკიცნა ერთზრახვად შეკრულნი (გრ. ხანძთ.).

შეასმენს-ს ძვ. ამბავს მიუტანს, გაამ-
ხელს, დააბეზლებს. ესმა ესეცა რუქას და
შეასმინა მეფესა (საბა).

შეასხამს-ს შეიყვანს მრავალს. [მელამ
ოთხი ამხანაგი] სოროში შეასხა, - „სამოდლ-
ვრო სახლიაო“ (საბა).

შეატყუ-ა ძვ. შეატყო, შეამჩნია, შენიშ-
ნა. და მერმე... შეატყუა ჯოჯიკი, ვითარმედ
მას დღესა განვალს ნმიდაჲ იგი ჳორცთა ამათ-
გან (შუშან.).

შეაურვებ-ს ძვ. შეანუხებს, შეალონებს.
არცა გარდარეული სიცივე შეაურვებს მყოფთა
მისთა (გრ. ხანძთ.).

შეაფრაშფრაშებ-ს კუთხ. შეათამაშებს,
შეარხებს, შეაფრთხილებს (ფრთებს).
[არნივი] ხანგამოშვებით შეაფრაშფრაშებდა
მხოლოდ მხრებს (ვაჟა).

შეაფუცხუნებ-ს ააღლეებს, ააფორი-
აქებს. „აბა, ესლა ეს შეაფუცხუნოთ!“
(რ. ერისთ.).

შეაქცევს-ს დამართებს რასმე, ავნებს,
დაუშავებს. „შეც ეხ არ მიკვირს, რა
მოეჩვენა იმ ოჯახდაქცეულსა! მე კი ასე შე-
მაქცია“ (ილია).

შეაყენებ-ს 1. ძვ. დააყენებს, დადგამს,
დააყრდნობს (რამეზე). და შეაყენა ზღუაჲ
ქჳასა (ძლისპ.). 2. შეანყევეტინებს რაიმე
საქმიანობას, შეაჩერებს. „მასსოვს,
დიდხანს შემაყენა [მღვდელმა]. ამისთანა სი-
ტყეებზე უყვარდა იმას შედგომა და ბაასი“
(ილია). „[მღვდელი] ბევრგან შემაყენებდა
ხოლმე და მკითხავდა: გესმისო?“ (ილია).

შეაყენებს საპყრობილესა ძვ. საპყრო-
ბილეში შეიყვანს, ციხეში ჩააგდებს,
დააპატიმრებს. და უბრძანა [ვარსქენ] სე-
რაკაპანსა ერთსა, რათა ნარიყვანონ ნმიდაჲ
შუშანიკ ციხედ და საპყრობილესა ბნელსა
შეაყენონ იგი (შუშან.). ქრისტესს აღსარებისათჳს
შეაყენეს... [ჰაბო] საპყრობილესა (ჰაბო).

„შეაშინებ-ს“ ხეს, რომელიც არ ისხამს,
ადრე გაზაფხულზე სამჯერ შემო-
ჰკრავს ცულის ყუას, რომ ვითომ
შეშინდეს და მოისხას (იხ. აშინებს).
ბებიაჲ მასწავლა, როგორ უნდა შეშინებინა
ხაზარულა (ნ. დუმბ.).

შეანევს-ს აქ: შეარჩენს, აპატიებს. „შენ
შეგანევ ჩემს დაჯანებებს, გგონია?“ (დ. კლდ.).

შეანყნარებ-ს ძვ. მიაღებინებს, შეა-
წყალებინებს, შეაფარებინებს. დედამან
ფებრონია შეანყნარა ნმიდასა მას უმანკოო იგი
კრავი მწყემსსა მას კეთილსა (გრ. ხანძთ.).

შეაჯერებ-ს 1. დააჯერებს, დაარწმუ-
ნებს. „არაჲინ იბოვა კაცთაგანი, რომელმან-
ცა შეაჯერა უღმრთოსა მას სანუთროსა
მეუღლესა“ (შუშან.). რომელნიმე აშინებდეს
[ჰაბოს], ...რომელნიმე მშვდობისა სიტყუთა
შეაჯერებდეს (ჰაბო). 2. მოივლის, გა-
თელავს, შეძრავს. [არსენამ] შვიდ წელი-
ნადს ტყედ იარა, მთა და ბარი შეაჯერა
(ხალხ.).

შებუთქვილ-ი ხშირტოტებიანი, დაბუ-
რული. ვენახში დიდი ჭერამი გვედა, - შე-
ბუთქვილი (გ. ლეონ.).

შებნდებ-ა ძვ. გონებას დაკარგავს, გუ-
ლი შეუნუხდება. [ქოსა] შებნდა. შეეცოდა
მეფესა (საბა).

შებურძაყდები-ან კუთხ. ნაიჩხუბებენ,
ნაძიძგილავდებიან. „დავატანე დარჩო-მე-
დუღუქეს ხელი, გაშევიგდე წინ, ...წინააღმდე-
გობაზე დადგენ, შევებურძაყდით“ (ნ. ლორთქ.).

შებლალავს-ს 1. შეურაცხყოფს, ნაბილ-
ნავს. უინს აყოლილმა... [მეუღლემ] შებლალა
და ჰგმო სინმინდე საქორინი სარეცელისა
(ბ. ბრეგვ. თარგმ.). 2. ძვ. მოაცხებს რამეს,
გათიხვრის, გასკურის. [დიდვაჭარმა] დაკლა
შვილი, სისხლთი კეთროვანი შებლალა (საბა).

შე-ჰ-გავს-ს ძვ. შეეფერება, შეშვენის,
ეკადრება. [მამამან გრიგოლ] ვითარ შეჰ-
გვანდა, ნუგუშინის სცა სასონარკეთილსა მას
(= მეფესა) (გრ. ხანძთ.).

შეგირდ-ი მონაფე, აღსაზრდელი. ერთს აქიმს ერთი შეგირდი გაენრთენა (საბა). „[გიორგის] შეგირდად მივებარებ“ (ილია). კონების მოტანა დავალებული ჰქონდათ შეგირდებს (ე. ბარნ.). დიდი ეზო საესეა შეგირდებით (მ. ჯაყბ.).

შეგმობ-ს დაგმობს, შეარცხვენს, ამხელს. შეუშვოთდა გული ყამარს და შეგმობ ამირანი (ზღაპ.).

შეღვერი-ი საუკეთესო, სამაგალითო ნიმუში (ხელოვნებისა, ოსტატობისა...). „[სულხან-საბას] ქადაგებები ხომ დიდაქტიკის შედეგია?“ (ნ. ნულ.).

შებლოტებ-ა ჩაბლაუჭებით შეეცდება სადმე ასვლას, აცოცებას. [მგალო] ნელათრული მიფოფხავდა თოვლში... შეისვენებდა და მერე შეებლოტებოდა აღმართს (ნ. შატ.).

შეაეცება შუბლი შეეკერება, შეეჭმუხნება შუბლი. კესოს მტკივნეულად შეაეცა შუბლი (ილია).

შეემცენებ-ა ძვ. გაეცნობა, შეისწავლის. უცხოე უცხოეთა შჯულითა მოვიდა და ქრისტესა ღმერთსა ჩუენსა შეემცენა (ჰაბო).

შემმთხუევ-ა ძვ. 1. შეხვდება (გზად მიმავალს), დაემგზავრება. [ნინო] შემმთხვა დედაკაცს ვისმე პატიოსანსა (ნინო). 2. დაემართება, შეეყრება (ავადმყოფობა...). ხოლო ფერი პირისა მისისაჲ (= გრიგოლისი) არა იცვალა, არცა შემმთხვა თუალთა მისთა მრუმედ-მხვედვლობაჲ (გრ. ხანძო). [წმიდასა მატუმი] სნეულებათაჲცა შემმთხვა ძლიერთა მათ შრომათაგან (გრ. ხანძო).

შემმოყუასებ-ა ძვ. დაუახლოვდება, შეენყობა, შეეგუება. [წმიდამან ნინო] პოვნა კეთილნი მოგზაურნი და შემმოყუასა მათ (ნინო).

შემმსჭვალებ-ა ძვ. ველარ მოშორდება, ველარ მოსწყდება, მიეჯაჭვება. რად შემმსჭვალა თვალი იმ სახეს? (ილია). ტრფიალნი აქაც შემმსჭვალვიან კვლავ ერთმანეთთა (ა. ჭაყბ.).

შეეპუებ-ა არ ნაწილაკთან ერთად: ანგარიშს არ გაუნევს, არ დაუთმობს, არ შეუშინდება. დევმა მიუგო: „ამჟ შენ დამიდგები ნინაო?“ – „ღიასო!“ – არ შეეპუა ამირანი (თქმულ.).

შეეცევა-ა ჭამს, სვამს, მიირთმევს; დროს

ატარებს. უკვლენ ერთმანეთს, ნაძარცვთ გამოძრომლნი, და შეექცვიან (ა. ჭაყბ.). შევექცეთ, ვინც დღეს გადურჩით ომსა (გ. ორბ.).

შეეცნევა-ა შეიმეცნებს, მიხვდება, გაიგებს. მით შევეცნევი უცნაური, რასაც მივსწვდელვარ ცნობასა (დ. გურამ.).

შეენევა-ა შემწეობას გაუნევს, მიეშველება, დაეხმარება. „ეგებ ღმერთთა შემძლებიონს და გიშველო, შეგენო რითიმე“ (ი. გოგებ.).

შენყნარებ-ა ძვ. მივა ვინმესთან, შეეკედლება. [ნეტარი იოვანე] მთანმიდას მოვიდა, ლავრასა დიდისა ათანასესსა და მუნ შეენყნარა (გ. მთანძ.).

შეხალისებ-ა აქ: ხალისიანად შეხვდება (ვინმეს), სიამოვნებით მიიღებს (რაიმეს). [საბა] განსხვავებულად შეხალისა მოტანილს, მით უფრო, რომ ყველაფერი სიმონეთიდან იყო (დ. კლდ.).

შეხლებ-ა მოულოდნელად შეხვდება ვინმეს, შეეჩხება. [მღვდელს] გამობრუნებაში წინ შეხალა გლახუკა (ილია).

შევარდება გული (ვინმეზე) გულში ჩაუვარდება, მოენონება, შეუყვარდება. ბევრს სოფლის საპატარძლო ქალებს თვალი დარჩენია გიორგიზედ, ბევრს შევარდნა გული (ილია).

შე-ჰ-ვედრებ-ს ძვ. მიაბარებს, მიანდობს. წმიდამან ნინო ნაშუშაქვი თესი წმიდასა ღმრთისმშობელსა შეჰვედრა (ნინო).

შეჰვედრა სული უფალსა ძვ. მიაბარა სული უფალს, სული განუტყევა, გარდაიცვალა. [მამამან გრიგოლ] ესრტო შეჰვედრა სული უფალსა და შეერთო ანგელოზთა კრებულსა (გრ. ხანძო).

შეზრუნდება-ა ძვ. შეწუხდება, დაღონდება, შემფოთდება. [მამაჲ გრიგოლ] შეზრუნდა სიტყუასა მათსა ზედა (გრ. ხანძო). არამედ მამაჲ მიქელ შეზრუნდა მიმდემი სამარადისოსა მას ბრძოლასა (გრ. ხანძო).

შეთვალულ-ი შემწიფებული, თვალშესული, – შეთვალებული (ხილი). [ჩირიკი] შეთვალულ ყურძენს შეჰხაროდა (გ. ლეონ.).

შეთუალავ-ს ძვ. სათვალავში ჩააგდება, მიიჩნევს. და მათ დღეთა ჟამისწირუჲა არა შეთუალიან ორასთა მათ დღეთა განწესებულთა ხანძთას დამარხულთათჳს (გრ. ხანძო).

შეიგნებ-ს ძვ. გაიგებს, მიხვდება; გაიგონებს. აქიშან რა ყველაყა შეიგნა, [შვილი] მამა-დედას აღარ აჩვენა (საბა). [მოყვარეს] გულით ეძინა, ვერა შეიგნა რა (საბა).

შეიდიში-ი ძვ. ქალის ფართო შარვალი ძვირფასი რბილი ქსოვილისა. იმის ქვემოთ შეიდიში კოჭებამდის დაუმშვენა (ხალხ).

შეივრდომებ-ს შეიკედლებს, შეიფარებს. „სახლი ლეთისაა, ...შენც შეგივრდომებს, შენებრ მახვენარს მრავალსაც სხვასა“ (ილია).

შეიზრახები-ან ძვ. შეთანხმდებიან, შეითქმებიან. [შემასშენელნი] შეიზრახნენ შეთქუმით წმიდასა მას ზედა და შევიდეს წინაშე მსაჯულისა მის (ჰაბო).

შეიკდიმებ-ს ძვ. შერცხვება, დაირცხვენს, მოერიდება. ხოლო ერისკაცთა მათ შეიკდიმეს მხილება იგი უშეცართა წესის დადებისა (გრ. ხანძთ).

შეიკუნწლებ-ა დაიხუნძლება (თოვლით). ხები... შეიკუნწლა ახალის თოვლის ქულითა (ილია).

შეიმოსუევ-ს ძვ. შეხვდება, მიიღებს. პიტიახშმან გვწოდა ჩუენ ზუცესთა და სიხარულით შეგკმთხვნა (შუშან).

შეიმოსავ-ს ძვ. ჩაიცვამს. [ეპიფანე] სიხარულით შეიმოსა და შეუფარდა ნეტარსა გრიგოლს (გრ. ხანძთ). და თვით სამეფო სამოსელი განიძარცვა, სხვა შეიმოსა (საბა).

შეიმცნაურებ-ს მიხვდება, იაზრებს, ეცნობა. [გუთნისდედას] თითქოს შემოესმა ოროველას ზუზუნი და თვალზე ცრემლი მოეგუბა. შზე ბუდისკენ მიდიოდა. შეიმცნაურა, მიხვდა ყოველივეს (გ. ლონ).

შეინანებ-ს თავისი არასწორი საქციელის გამო შეწუხდება, ინანებს. [მეფემ] შეინანა, რაცა ლეონისათვის ავი ექნა (საბა).

შეისაყვარლებ-ს სიყვარულით შეაყვარებს თვალს, მოესიყვარულება, მოეფერება. [წინაშე] გულტყვრით შეისაყვარლა ამრეშებული ყანები (გ. ლონ).

შეისისხლბორცებ-ს დაიახლოვებს, შეითვისებს. „არ გამაკარეს სიახლოვეს ბაღანას... და ახლა რითი გაუუთბო მე მაგას გული, რითი შევიჩვიო და შევისისხლბორცო, უცხო ვარ მაგისთვის“ (ნ. ლუმბ).

შეისკენი-ს შეიკრავს, შეიბნევს. „შეისკენი მაგ [ქუდის] ზორტები ნიკაპთან“ (რ. ჭეიშ).

შეისუენებ-ს ძვ. მოკვდება. მამამან იოვანე

შეისუენა და ლმრთისა მივიდა (გ. მთანშ).

შეიტყუვებ-ს ძვ. მოატყუვებს, შეაცდენს. „ამით სახითა მრავალნი უცებნი შეიტყუენიან“ (ჰაბო).

შეიურვებ-ს ძვ. ურვა მოიცავს, დაღონდება, შეწუხდება. რაჟამს მიინია კურა-პალატი ციხედ, იკითხა ხოლო დედაკაცი იგი და ვითარ არა პოვა, ფრიად შეიურვა (გრ. ხანძთ). [დედოფალმან] შეიურვა და მიავლინა კაცი, რაჟთა არლარა მკიდენ (გრ. ხანძთ).

შეიქნებ-ა: არ შეიქნა არ გამოვიდა, არ იქნა. „არ შეიქნა უმაგისოდ ჩემი სიცოცხლე. რომ წამოიყვანეთ, იმ დღიდან გულამოგლეჯილი დაედივარ“ (ნ. ლუმბ).

შეილებ-ს ძვ. შეიტანს (შეიგნით). „აიღე ერთი ძელი და შინა სახლსა შეილეო“ (საბა).

შეიყარ-ა თავი მოუყარა, შეერიბა, შეყარა. იესეს მეფეს მოხსენდა, გორს ადგას ქართველთ ჯარები, მან შეიყარა ოსმალო, იქმნა თიფლისით მარები (დ. გურამ).

შეიცილები-ან ძვ. შელაპარაკდებიან, შეკამათდებიან, ნაიჩხუბებენ. [გლახა და ვაჭარი] შეიცილნენ და ყადთან საჩივლეულად წაიცილნენ (საბა).

შეიცხადებ-ს 1. დიდად გაიოცებს, გაიკვირებს; თანაგრძნობას გამოხატავს, შეიბრალებს. „მლუპავ, ბებია?!“ – შევიცხადე განგებ (ნ. ლუმბ). „უბედური ჩემი სახელმწიფო!“ – ახლა სახელმწიფო შეიცხადა ბებია (ნ. ლუმბ). 2. ვინმეს გარდაცვალების ან უსიამოვნო ამბის გაგებაზე ყვირილს, კივილს, მოთქმას დაიწყებს. ამჯერად დეიდაჩემს არ შევეცხადებვიარ (ნ. ლუმბ).

შეინყნარებ-ს ძვ. 1. სცნობს, აღიარებს, ინამებს. „შეინყნარეს ყოველთა ქადაგება ჩემი“ (წინო). სახლულ ვექმწნეთ [ქრისტეს] ღირსად და შევიწყნაროთ სულითა გულსა შინა (ი. მტბ.). [მამამან გრიგოლ] რომელი პოვის სიტყუა კეთილი, შეინყნარის, ხოლო ჯერკული განაგდის (გრ. ხანძთ). 2. შეინყალებს, მიიღებს, შეიკედლებს. [მეფემ] შეინყნარა... [ერისთავი] უცხოებისათვის და სივლტოლისათვის (ჰაბო). ამან ნეტარმან ამბა გიორგი ვითარცა იხილნა სანატრელი მამაი გრიგოლი და მოყუასნი მისნი, ...შეინყნარნა იგინი სიხარულით (გრ. ხანძთ). 3. დაუშვებს, მოითმენს. „ვით შეინყნაროს რუსთ მეფობამა, რაც მოისურვოს ქართველობამა?“ (ნ. ბარათ).

შეკაზმავ-ს უნაგირს, მოსართავეებს და-
ადგამს, მოარგებს ცხენს (ასამხედ-
რებლად). [პლატონმა და არისტომ] ჩაიცვეს,
დაიხურეს, ცხენები დაიჭირეს, შეკაზმეს
(დ. კლდ.). „ახლავე შეკაზმავ ცხენს“ (ლ. ქიაჩ.).

შეკაზმულ-ი აღვირ-უნაგირით განყო-
ბილი ცხენი. [ფშაველი] ყელგადაგებით,
თითქოს შეკაზმულს ცხენს მთხოვდა სა-
ჩუქრად, მეხვეწებოდა (ვაჟა).

შეკელ-ი „ძველებური ნონის ერთეული,
უდრის დაახლოებით 16,3 გრამს“
(ბ. სულაქ., თ. ქიტოშ., VII კლ.). ჯავ-
შნის ნონა ხუთი ათასი შეკელი იყო (ბ. სულაქ.,
თ. ქიტოშ., VII კლ.).

შეკვრა დანყველა, შეჩვენება, ხატზე
გადაცემა (მოლაღატისა, მტრისა).
ამის შემდეგ ისინი (= დეკანოზები) შეუდგნენ
იმათ „შეკვრასა“, ვინც მათ შორის მოლაღატე
გამოვიდოდა (ა. ყაზბ.).

შეკონავ-ს გათოკავს, შეკრავს, შეკო-
ჭავს. „შენაც ამასთან შაკონავთ, თემის პირს
რომ სტებ, თავხედო!“ (ვაჟა). ღამე დაესხნენ,
შაკონონ, არ უნდესთ ბევრი ლოდინი (ვაჟა).

შეკრებები-ს ძე. შეგროვდება, შეიკრიბე-
ბა. თამარის დროშა გაშალეს, შეკრბა დიდუბეს
ლაშქარი (გ. ორბ.).

შეკრებ-ს მოაგროვებს, თავს მოუყრის;
მოიხვეჭს. [ზოგადნივე] არ დაზოგვენ მსგავს-
სთა თვისთა საკვლეულად, შეკრებენ საუნჯეს
მდაბალთ ჩაგვრით, მტაცებლობით და ხეჭით
(ა. ჭავჭა).

შეკრულ-ი შებოჭილი, შებორკილი. ნაკ-
ლულეკანებითა და სიგლახაკითა შეკრულნი
[ვართ] (პაპო).

შეკუთდება- შეიკვრება, შედედდება.
სისხლის გუბე ყელამდის მოადგა ამირანს,
შეკრა, შეკუთდა (ზღაპ.).

შელანძულ-ი ზემოდან დამწვარი (მზი-
საგან, ცეცხლისაგან), – ნატრუსული,
შერუჯული. შავად შელანძული ციხის ნა-
შალი (გ. ლეონ).

შემართავ-ს ძე. 1. წამოიწყებს, შეუდგე-
ბა (რაიმე საქმეს). „ძლივ ერთ საქმეს
შემართე, ვირემ გავასრულებდე და ამისა-
გან მოვიცილიდე, არც სეფეზე წავალ და არც
სატირლად მცალიან“ (საბა). 2. გაუბედავს,
შეჰკადრებს. ამა უფლისა საქებრად ბრძე-
ნიც ჭკუვაზედ მცდარია, მე ვით შემართო

უცებმან, რადგან ის მოუმხედარია (დ. გურამ.).
შემასშენელ-ი ძე. „ძკრის-მეტყუელი,
დამბეზლებელი, დამსმენი“ (ი. აბულ.).
კულად აღიძრნეს შემასშენელნი წმიდისა ამის
მონამისანი (პაპო).

შემდგომად ძე. შემდეგ. შემდგომად მრავ-
ლისა ყამისა... ველ-ვეყვთ მცირედთა ამათ სი-
ტყუათა აღწერად (გ. მთაწმ.).

შემდგომითი შემდგომად ძე. შემდგომ,
შემდეგში, თანდათან, რიგრიგობით.
და შემდგომითი შემდგომად ყოველნი სარწმუ-
ნონი მღელნი და მათ მიერ ცხორებისა სა-
სობებაა ქრისტეანეთა მღელლობასა შეჰვედრა
(გრ. ხანძთ.).

შემიშრენია: ოფლი არ შემიშრენია
(ცხენს) ოფლი არ შეევაშრე, შეუსვენებ-
ლად ვარბენინე. „ამ ჩემი თეთრონისთინა
ოფლი არ შემიშრენია“ (ხალხ.).

შემმართებელი- ძე. უშიშარი, მამაცი,
შეუპოვარი. ესე ფარნავაზი იყო კაცი გონი-
ერი, მხედარი შემმართებელი და მონადრე
ხელოვანი (ლ. მროვე.).

შემოადგება- შეურნდება, ჩააცვივდება.
თერგალეული ჩემი ძამია ილაჯს მიწყვეტამს,
შემომდგომია, აღარ ისვენებს, არ იშლის
გაყრას (გ. ერისთ.).

შემოავედრებს- ჩააბარებს, ვისიმე ბედ-
ილბაღს მიანდობს, მფარველობას,
მზრუნველობას შესთხოვს. „მწყემსო
კეთილო, შენს წმიდას სამწყსოს შემოავედრებ
ჩემსა სამეფოს (ნ. ბარათ.).

შემოაკავებ-ს შემოლობავს. „სხვაშეკარი
რომ შემოაკავე და შიგ შენი ძროხის საბალახო
და სადგომი გამართე, ისიც იციან“ (ნ. წულ.).

შემოაშხაპუნებს- შემოასხამს (შხაპუ-
ნა წვიმა). მსხვილმა წვიმამ შემოაშხაპუნა
აივნისაკენ (აკაკი).

შემოგარენ-ი გარემო, მიდამო. ხანდისხან
ნელად მქროლნი ნიაენი ღელეთა შორის აღ-
მოკენესოდენ და ზოგჯერ ჩუმნი შემოგარენი
ამით ჩემს გულსა ეთანხმებოდენ (ნ. ბარათ.).

შემოდეგ-ი შემოდგომა. გახსოვს, ღვინიან
შემოდეგს აივანზე რომ შემოდეგე? (ლ. ასათ.).

შემოგვერგვება- ირგველივ შემოველე-
ბა, გარს შემოერტყემება, შემოიხვევა.
გველშაპი შემოხვეოდა გარს [ალავერდის
მონასტერს]. საშვერ რომ შემოგვერგვოდა,
კული პირში ეჭრა და ერთი მტკაველი კიდევ
იქით იყო გაცვილებული (აკაკი).

შემოეგზნება-ა ცეცხლი მოეკიდება, ირგვლივ შემოენთება. [კაცმა] ნახა, ერთს ძევს ცეცხლი შემოეგზნებია და ზედ გველი გასულა (საბა).

შემოელვლარჭნება-ა ძვ. გარს შემოეღლება, შემოეხვევა, შემოეჭდობა. გველი [შუბის წვერს] ზედ შემოეხვია, [კაცს] მხარზე შეახლტა და ყელს შემოელვლარჭნა, მაგრა მოუჭირა (საბა).

შემოზღავ-ს სამაგიეროს გადაუხდის, მიუზღავს. „რადგან შენ მე მომეხმარე, მეც შემოგზღავ“ (საბა).

შემოიტუზებ-ა მორიდებით, მოკრძალებით შემოვა. შემოიტუზა მოურავი და ჩაახველა (აკაკი).

შემოიქცევა-ა ძვ. უკან დაბრუნდება, შემობრუნდება. გამარჯვებული ფარნავაზი... მცხეთას შემოიქცა (ლ. მროვ.). [ქართუელნი] ესრეთ ძღვევა-შემოსილნი... შემოიქცეს (ბასიან).

შემოიძურნება-ა საუბ. მორიდებით, მოკრძალებით შემოვა. კაბინეტში ვიღაც მორცხვი კლიენტი შემოიძურნა (გ. დოჩ.).

შემოიხუამს- ძვ. შემოიტანს, შემოიყვანს მრავალს. „მამამან შენმან წმინდანი შემოიხუნა სახიდ თვსა, ხოლო შენ დვენი შემოიხუნე“ (შუშან).

შემოკვერცხილი-ი ირგვლივ თანაბრად შემოსწორებული, კვერცხივით შემომორგვალებული. „აბა, პეტრე, ერთი შენებურად დაუარე სიმრგვლივ [თივის ზეინს], კარგად შემოკვერცხილია თუ არა?“ (ილია).

შემომეყვენ-ეს ძვ. შემოგვიდგენენ, შემოგვიერთდენენ; შემოგვისახლდენენ. ჭეშმარიტად უბინონი და წრფელი ესე [არსენ და ეფრემ] შემომეყვენეს ჩუენ დათმენად ლუანლისა მონაზონებისასა მოსრულნი ბრძანებისაებრ უფლისა (გრ. ხანძთ).

შემომლახველი-ი ვინც შემოივლის, დალახავს რაიმე ადგილს. [ზიგფრიდი იყო] რაინდი, მრავალ რაინდთა გამომცდეელი და მნახველი, ბევრი უცნობი ქვეყნისა შემომლახველი თარებით. (კ. ჭიჭ. თარგმ).

შემოსავს-ს ძვ. სამოსელს უბოძებს. მერმე შემოსა და ნიჭი უბოძა მოციქულსა (ბასიან).

შემოსალტულ-ი სალტეებით შეკრული, სალტეებიანი. გამოიტანეს წერილულიანი, სულ ოქროთი შემოსალტული გრძელი თოფი (აკაკი).

შემოუდგება-ა ძვ. ვინმეს მოძღვრების მიმდევარი გახდება, გაჰყვება. „შემომიდეგ მე, რათა ღირს იქმნე ხილვად დიდებით მიცვალებასა მისსა ამიერ სოფლით ზეცისა სასუფეველსა“ (გრ. ხანძთ).

შემოუვიდა გულშიგან გული გაუნყალდა, ყელში გამოუვიდა, მობეზრდა. იყო ერთი მოცლილი, უსაქმო კაცი... შემოუვიდა გულშიგან და იწყო მინის თხრა და ნიკება (საბა).

შემოუხორხოტებ-ს კუთხ. მოუტრიადდება, შემოუტევეს. [ლორს] ვხეთქე თავში ჯოხი. ჩემი მტერი ალბათ ამას არ მოელოდა, ...შეჩერდა და შემომიხორხოტა (აკაკი).

შემუსრავ-ს დალენავს, დაამსხვრევს; მოსპობს. მათ (= ახლებმა) თვის მკერდით შემუსრონ მტერთა სიმაგრენია (ილია). მისწედნენ, სადაც მის (= ვახტანგ გორგასალის) ძლიერნი მკლავნი მტერთა შელენდენ და შემუსვრიდენ (გ. ორბ.).

შემუსვრა დალენვა, მოსპობა, განადგურება. ერთი შეხედვით, მტერთა შემუსვრით ბრძოლა წამსავე გარდასწყდებოდა (გ. ორბ.).

შემფარე კუთხ. დამხმარე, მფარველი, პატრონი. „საწყლები ვართ, ...უსაშეალონი, ...შემფარე არავინ გეყავს“ (დ. კლდ.).

შემყარება შეერთება, შეკავშირება. თითქოს მაშინ მას (= იოანეს) უნდოდა ცა და ხმელის შემყარება, რომ ამითი ნუთიერი გაგრძობოდა ნეტარება (აკაკი).

შემცბარ-ი მოულოდნელობისაგან შემკრთალი, გაოცებული, სახტად დარჩენილი. [ყველანი] გასასვლელისკენ მიეშურებანი. გოგო და სანდრო, მარტოდ დარჩენილები, ახლა შემცბარნი დგანან, მერე ნასულუბს ერთდროულად გახედავენ (გ. დოჩ. ნ. მან.).

შემწუხრდება-ა ძვ. დაბინდდება, მოსალამოვდება, შელამდება. და რაჟამს შემწუხრდა, მოუნოდეს ცოლსა ჯოჯიკისსა (შუშან). და ვითარცა შემწუხრდა, ერთსა შინა სახლსა იყვენეს სამნივე იგი ღმრთისა კაცნი (გრ. ხანძთ).

შემწუხრება ძვ. დაბინდება, მოსალამოვება, შელამება. ყოველთა ღამის-თევათა შემწუხრებითგან განთიებამდე ლოცვა (გრ. ხანძთ).

შემწყნარებელი-ი შემწე, მფარველი, მწყალობელი, მიმტევებელი, შემნდობი. და

[შუშანიკ] შეკვედრა სული თქი უფალს ყოველთა შემწყნარებელსა (შუშანიკ). შემწყნარებელი ან თქვენი მარიამ შეინყნარენით (დ. გურამი). „ღვთით არ განწირულს ყველგან წინ უძღვის მისი მარჯვენა შემწყნარებელი“ (ილია).

შენ არს ძე. აშენებულია. [მთასა ზედა] შენ არს ეკლესიაა ჯუარისა ცხოველისაა (წინო).

შენდა შენთან, შენკენ. [უფალო,] ცოდვილნი შენდა მოიქცევიან (ფსალმ).

შენ ვიყო შენ ნაცვლად, შენ ადგილას რომ ვიყო. „მე რომ შენ ვიყო, ხმასაც აღარ ამოვიღებდი“ (დ. კლდ).

შენადე კვლავ შენთან, ისევ შენთან. შენადე, შეფევე, მოველ ვედრებით: მოხედო ბედკრულს შენს სატრფოს - მამულს (გ. ორბ.).

შენათვალ-ი მისატანი, გადასაცემი ამბავი, საქმე, - დანაბარები. [ოთარანთ ქერივი] ისე გულდინჯად შევიდა გიორგის ოთახში, თითქო შენათვალ არაფრად შეუმჩნევიდა (ილია). „[ოთარანთ ქერივს] შენათვალ ვითხარია“ (ილია).

შენაკაზმ-ი ლამაზად გაფორმებული, დეკორატიულად მორთული. წინ უძევს ბალი ხეხილის, ხელოვნად შენაკაზმისა (აკაკი).

შენამსჭვალე-ი გამსჭვალული, მოცუვლი (რაიმე გრძობით). სილამაზეა ნიჭი მხოლოდ ხორციელების... აგრეთვე გულიც, მხოლოდ მისდა შენამსჭვალეები ცვალებადია, წარმავალი და უმტკიცები (ნ. ბარათ).

შენარაზედა ხელოვნ. ჩარაზული, ჩაკეტილი, დატყვევებულია. ძალი დავალს ღმერთი ნაქცევთა ზედა, სად სიძარტლე მისგან შენარაზედა (ა. ჭავჭავ).

შენდა შენდამი, შენკენ. ანცა რა თვალნი ლაყვარდს გიხილვენ, მყის ფიქრნი შენდა მოიხსნაფიან (ნ. ბარათ).

შენდობა ცოდვების, დანაშაულის პატიება, მიტევება, შეწყალება, შეწყნარება. „შენდობა იყავნ ჩუენდა, ...რამეთუ ამის მიზეზისათვის იქმნა გამოსლვა ჩუენი ხანძით (გრ. ხანძით). მეფეთაგან... ითხოვენ პატიმარნი შეცოდების შენდობასა (საბა). 2. მიცვალებულის მოხსენება, მოგონება. დაჰლევდეს ამველე-ჩამველი, შენდობას შეგვითვლიდესო (ზღაპ).

შენთქამ-ს ძე. გადაყლაპავს, შესანსლავს. „მე ვირემ გამოეცონინდე, ეს მთლიე შენთქამს და მე შშიერი დავრჩიო“ (საბა).

შეპოლიკებულ-ი მაღალ ბოძებზე, ფეხებზე შეყენებული, დადგმული რაიმე ნაგებობა. ბოჯებზე შეპოლიკებულ პატარა მონწულს რომ მიუახლოვდნენ, [ეკვირინემ] თქვა: „ეს სასიმინდეა“ (დ. კლდ).

შერაცხავ-ს გამოაცხადებს, მიიჩნევს რადმე. „უგუნური რისხვამან მოკლის“, რომელი მარადის უნესობასა ინურთოდა და მართალთა თანა შეერაცხა თავი თქი (გრ. ხანძით). უმჯობესად შემირაცხიეს, რაათა ვიტყოდი ღირსად ცხოვრებასა ღმერთ-შემოსილთა კაცთასა (გრ. ხანძით).

შერაცხილ-ი ძე. მიჩნეული, ჩათვლილი, აღიარებული. ყური უღდეთ, რას... შეპლალადებს [შედეა] მაღალ ზევს, ფიცის მუფედ შერაცხილს მოყვადეთა მიერ (ბ. ბრეგეთარგმ).

შერთვა ჩართვა, დამატება, შეერთება (რაიმე ფრაგმენტებისა). ნმდათა ოხაი მარადის შემენ ეყავნ მას აქა და საუკუნოდ, რომელმან ნეტარია მამისა გრიგოლის ცხოვრება ესე განახალ სასნაულთა მათ გამოხუებულითა შერთვითა (გრ. ხანძით).

შერთულ-ი მოფენილი, დაფარული. მინდორი დახოცილთა ლემით იყო შერთული და შეფარული (ზღაპ).

შერისხვა ძე. განყრომა, განრისხება. [იესუ] ეშპაკთა შერისხვით განასხმიდა (წინო).

შერკინება შეჭიდება, შერძოლება, შებმა. გოლიათი... ინევედა მასთან შერკინების მსურველს (ბიბლ. ისტ).

შერისხულ-ი ღვთისგან დაწყვეტილი, შეჩვენებული, დასჯილი. „თუ იმასა (= გოგიას) ჰშვენის ბარი და თობი, მე რალა ღვთისაგან შერისხული ვარ?“ (ილია).

შერუჯულ-ი მზისგან დამწვარი, მზემოკიდებული. [გლესს] მზისგან შერუჯულ შიშველ წივებზე კუნთების ჯაჭვი უთამაშებს (ლ. ქიარ).

შერცხვენდება ძე. შერცხვება, ეუხერხულიება. [მხატვარმან] რა ხელი მიჰყო, ეღელი დამხვდა, მეტად შერცხვენდა (საბა).

შესაგრაგნელად ძე. შესახვევად, გასახვევად, შესასურდრავად. და მაშინლა მსწრაფლ მოილო სანატრელმან მან ეპისკოპოსმან იოვანე შესაგრაგნელად სუდარი წმიდაი წმიდათა მათ და პატიოსანთა ნაწილთა მისთაი (შუშანიკ).

შესამოსელ-ი ძე. სამოსელი, ტანსაცმე-

ლი. შესამოსელი გაგხადეს, ქლამინდი მოგახვიესო (დ. გურამ).

შესანდობარ-ი მიცვალებულის მოგონება, მოხსენიება პურ-ღვინით. „მკვდარს მხოლოდ შესანდობარზე გაიხსენებენ, დაელიოთ!“ (მ. ჯავახ).

შესაქმე ძე. შექმნა, გაკეთება. მაშინ უბრძანა [დავით] ძმათა თვსთა შესაქმს კერეონთა სანთელთა (გრ. ხანძთ).

შესანირავე-ი ხატისთვის მისართმევი ძღვენი (საკლავი, ღვინო...). დაიძვრის ამისი [ეკლესიის] მლოცავი და საქართველოს ყველა კუთხიდან მოდის აქ შესანირავე (ნ. ლომ).

შესმენა დაბეზლება, დასმენა. [ამირა მუმენა] შესმენითა ბოროტთა კაცთათა საპყრობილესა შეავადო... ნერსე ერისთავი (პაბო).

შესმენილ-ი¹ ძე. დასმენილი, დაბეზლებული. მეფეთაგან სამს იხვევებთან შესმენილნი: მობეზღრისა ნაყენებასა, ურისხველად ბრძანებასა და მართლებასა თაეისასა (საბა).

შესმენილ-ი² კუთხ. გაგებული, შეგნებული; ნასწავლი, განათლებული. „ლონდ შესმენილ კაცს შევხედებოდე და!“ „მაგაზე (= ბიაშვილზე) შესმენილი ვილა?“ (დ. კლდ).

შესუარულ-ი დასველებული, გალუმპული. [სიდონია მიეგებოდა ძმას] შესუარული ცრემლითა (ნინო).

შესუენებულ-ი ძე. გარდაცვლილი, მიცვალებული, მკვდარი. [ნეტარმან გრიგოლ] დანერა ეპისტოლეს დათა მათ შესუენებულთა მიმართ (გრ. ხანძთ).

შესწრაფებით ძე. აჩქარებით. „ღმერთსა უბრძანა კათალიკოზობაჲ არსენისი სიხარულისა მისისათვის, არამედ მირეან მამამან მისმან აუგვიან ყო უთამოდ შესწრაფებითა (გრ. ხანძთ).

შე-ს-წრაფები-ს ძე. შეცბება, გაუკვირდება, გაოცდება. რა ძელსა შეხეთქა, თვალი პატიოსანი და მარგალიტი გამოცვივდა, შესწრაფა ხუროსა (საბა).

შესხმა ძე. შექება. აღმზადებულ ვართ შესხმად დღესასწაულსა მისსა (მინჩხი).

შეტევა ძე. შეშვება. [მცველმან] ძნიად თავს იდვა შეტევაჲ ჩემი (შუშან).

შე-ს-ტრფი-ს ეტრფის, ძლიერ უყვარს. ვინ არ შეეპსტრფით მას ადგილს, სად აღგვეხილნეს პირველ თვალნი? (გ. ორბ).

შეტუსავ-ს შერუჯავს, დანვავს, დახრუკავს. თუ გეტყვი, მწარედ გულს დამწვავ, შემხუხავ, შემეტუსავ ალი! (დ. გურამ).

შეტყუვილ-ი ძე. მოტყუება, მოლორება, შეცდენა. ზედამდგომელთა ამით ჩუენთა გარაგულარძნენს რომელნიმე მძლავრებით, რომელნიმე – შეტყუვილით (პაბო). „კეთილად მიუგე მას სიტყუაჲ იგი, რამეთუ მაგით სახით ეგულებოდა შეტყუვილი შენი“ (შუშან).

შეუბეზლებლობა ძე. დაუბეზლებლობა, დაუსმენლობა. მეფეთაგან სამს ითხოვენ მონანი: სავსესა ტაბლასა, ჯამაიერთა მოუკლებლობასა და მალე შეუბეზლებლობასა (საბა).

შეუგბოზ-ს ძე. მოუხარშავს (საჭმელს). [მელმან ნეროს] ოსპი შეუგბო და სპილენძის თეფშზე დაუსხა (საბა).

შეუდგება-1 ძე. გაჰყვება (გზაში), აედევნება, დაემგზავრება. ხოლო მე შეუდგე [კაცსა მას] და მიმიყვანა ბორცუსა მახლობელად ბერთისა (გრ. ხანძთ). 2. გაუჩინდება, შეხვდება (დაავადება). ერთ ზამთარში შეუდგა კიკოლას საოფლე, დაერია მისს პატარა შვილებს (ნ. ლომ).

შეუვალ-ი მიუვალი, მიუდგომელი, შეუღწეველი. კუდიგორასთან ერთი ტყე არი, ...სამიში, ბნელი, გულდახურული, შეუვალი და ნამობურული (ილია).

შეუვრდება ძე. ფეხებში ჩაუვარდება, დაუჩოქებს. [ძმათა] ვითარ იხილეს მამა გრიგოლ, შეუვრდეს ცრემლით (გრ. ხანძთ). ათანასე და იოვანე შეუვრდეს თორნიკს და ინყეს ვედრებად მისსა (გ. მთანაშ).

შეუკაცავ-ს ზედ დაურთავს, დაუმატებს, მიათვლის. „იქნება საქმეც გამოაშკარავდეს, ამას იქნება სხვა საქმეებიც ზედ შემოიკეცონ“ (ილია).

შეუკიცუავ-ს ძე. გადაუბამს, გადაუნასკვავს. [მელთა] კუდი კუდსა შეუკიცუა საფსონ და ლამპრები ყოველთა კუდებსა გამოაბა (გრ. ხანძთ).

შეუნდობ-ს ცოდვას, დანაშაულს აპატიებს, მიუტყეებს, შეინყალებს, შეინყნარებს. „მე თავსმდებ გექმნე ქრისტეს მიმართ, რათა მან თავადმან ყოველნი ბრალნი შენნი შეგინდვნეს“ (გრ. ხანძთ). „თუცა ორს ცოდვას შეგინდობ, მესამის შეუნდობს ვინღა ითხოვსო“ (საბა).

შეუორგულ-ი ხელოვნ. შეუორგულე

ბელი, უღალატო, ერთგული. იქნება ამაღ [მუხანათობამ] აპყარა გული ბატონს ქართლზედა შეუორგული (ნ. ბარათ).

შეუპოვარ-ი მედგარი, მტკიცე, უკანდაუხეველი. ოსი ფეხმარდი, მთოული ბრძოლაში შეუპოვარი (გ. ორბ.).

შეურაცხ-ი ძვ. არად ჩასაგდები, მდაბიური, უღირსი, უბრალო. სამოსელი იგი შეურაცხი ემოსა მოხუცებულსა მას (გრ. ხანძთ.). სენაკთა მათ შინა იყო მცირე სამრეცელი და შეურაცხი საგებელი (გრ. ხანძთ.).

შეურაცხყოფ-ს ძვ. არად ჩააგდებს, არაფრად მიიჩნევს, უგულვებლყოფს. [ნეტარმან ოივანე] ყოველივე დიდებამ ამის სოფლისა შეურაცხ-ყო (გ. მთანმ.).

შეურევებულ-ი ძვ. დაღონებული, დამნუხრებული, დადარდიანებული. ხოლო შეურევებულმან კურაპალატმან გულისა შეჭირვებისაგან თქუა: „ნეტარ მას კაცსა, ვინ არღარა ცოცხალ არს“-ო (გრ. ხანძთ.).

შეუსწავლელ-ი ძვ. გაუცნობელი, უცნობი, უცხო. და ჳელმნიფისა მის წინაშე და შვილთა მისთა დიდებულთა მათ ჳელმნიფეთა წინაშე შეუსწავლელ იყო წმიდაა გრიგოლ (გრ. ხანძთ.).

შეუტევებ-ს ძვ. შესვლის ნებას მისცემს, შეუშვებს. ვარქუ მცველსა მას, „მე ხოლო მარტოა შემოიტევე“ (შუშან). [მცველმან] შემოიტევა მე ფარულად (შუშან.).

შეუყენებ-ს ძვ. ჩუმად მიუგზავნის, მიუჩინებს, მიაყურადებინებს. მაგისტროსს ერთი გულითადი მონა ჳყუა... იგი შეუყენა დასტაქართა: ჩემთვის რას იტყვიანო? (საბა).

შეუჩუჩხურებ-ს მამით აურევს, გამოჩხრეკს (ცეცხლს). ევიკირნემ კი ერთი ცეცხლს შეუჩუჩხურა (დ. კლდ.).

შეუძნდება-ა ძვ. გაუძნელდება, გაუჭირდება. [ნეტარსა ოივანეს] პატივისა უყოფდეს ბერძენნი და ქართველნი, შეუძნდა საქმე ესე (გ. მთანმ.).

შეუნევენელ-ი ძვ. შემწეობას, მზრუნველობას მოკლებული. [ღმრთისმშობლის] სახელსა ჳედა აღეშენა წმიდაა იგი მონასტერი მარადის დიდებად დედისა ღმრთისა, შეუნევენელთა შემწისა (გრ. ხანძთ.).

შეუნონი-ს გაუთანაბრებს, ანაცვალებს; შესწირავს (თავს). [სატროსს] ოცნებას, გულისთქმას უნდა მიჳყუე, დაემონო, გინდ სი-

ცოცხლევ შენი ტპილი მწარე სიკვდილს შეუნონო“ (აკაკი).

შეუნყალოდ დაუნდობლად, დაუზოგავად, უნყალოდ. სამეფონი ურთიერთსა მქცველობენ, შეუნყალოდ, მხეცებრ კაცთა მხეველობენ (ა. ჳაეჭ.).

შეუჭირვებულ-ი უზრუნველი, უნაღვლო, უდარდელი. ეწყინა მფეფსა ესე საუბარი, უბრძანა: „ეთი არ არის შეუჭირვებელი კაციო?“ (საბა).

შეუხდება-ა შეუევა, შეუვარდება, შეეპარება. ჳოგიერთს ვისმე შეუხდა ეშმაკის მანჯანება (დ. გურამ.).

შეფეთდება-ა შეკრთება, შემინდება. [გარიელმა] ხალხის ხმაურსაც მოჳკრა ყური, ყვიროლისებური ნამქეზებელი ხმები გაიგონა, შეფეთდა (ლ. ქიაჩ.).

შეფეთქილ-ი კირიანი წყლით შესხურებული, შეთეთრებული (სახლი...). სოფლის განაპირას ერთი პატარა, კირით შეფეთქილი კობტა სახლია (დ. შენგელ.).

შეფრფინვა სიყვარულით, სიხარულით, აღტაცებით ცქერა. მოხუცებულნი ყრმათაებრ ხლდებოდენ: „გვემცალირსაო სიახლესა მფეფისასა სლვა“... ესრეთ შეფრფინვა იყო (საბა). ყაღ შეფრფინვით შესცქეროდა, ჳორმან აეშარა ნაიყარა და აეშვა (საბა).

შეფუმფულ-ი მსუბუქად, თხლად დაფარული (თოვლით). თოვლით მქრქალად შეფუმფულ ...ხეებთან ვიტგნშტინნმა და გენერალმა ...ბარათები შეუცვალეს ერთმანეთს (რ. ინან.).

შექმნი-ს ძვ. მოამზადებს, მოხარშავს (საჭმელს). [ცოლმა] შექმნა კორკოტი, წინ დამიღვა, პურიც ხელთ მომცა (საბა).

შექმნული ძვ. მოამზადებული, მოხარშული. და მცირედ ოდენ წუენი მხალისა შექმნული - იგიცა მცირედ მიიღის (შუშან.).

შექცევა¹ ძვ. დაბრუნება. [მუფთა] ძლით დაარწმუნეს მონასტრადვე შექცევა (გ. მთანმ.).

შექცევა² ლხინი, ქეიფი, გართობა. და შენ, ჳე, ღვიწოვ, ყოვლად ძლიერო, ლხინით, შექცევით გულნი აღგვიგზენ! (გ. ორბ.).

შე-ჳ-ლაღადებ-ს შესთხოვს, ევედრება, ემუდარება. ყური უგდეთ, რას შესტირის, რას შეჳლაღადებს [მდეა] თემიდას... და მაღალ ჳეფს (ბ. ბრეგვ. თარგმ.).

შეღერებულ-ი სრულწლოვანი, მო-

ნიფული (ვაჟი, ქალი). დედოფალი იყო... ინგილო ქალი, ახლად შეღერებული და... ეშხიანი (ი. გოგებ.).

შელიჩინება-ს კუთხ. ძალიან სთხოვს, ეხვეწება, ემუდარება. „შენი ჭირიმე, აქ სადმე გაგჩერდები, იქ ვერ ჩავლენ ჩემი ხარები“. საცოდავად შელიჩინებდა ნინიკა პოლიციელს (ე. გაბ.).

შელრანჯვით სახის შეჭმუხვნით, დაღრეჯვით. [ამბაკომ] გააბოლა პაპიროსი და... შელრანჯვით კომლს გაეთამაშა (ლ. ქიაჩ.).

შეყელთებულ-ი გაბეზრებული, შელონებული. უსაქმურობით შეყელთებულმა მეზობლებმა... ორი დარბაისელი მიუგზავნეს (გ. ლეონ.).

შეყრის ჯარს მოაგროვებს, შეკრებს, თავს მოუყრის (ჯარს). დაჰკრეს ნალარა, გულნი შეზარა და მტერთ საომრად ჯარნი შეპყარა (ნ. ბარათ.).

შეყრის დარბაზს გამართავს, მონაწყობს, მოინვეს (სამსჯავროს...). დღესვე შეყერი დარბაზს და გადავანყვეტინებ, რომ ორივემ თავთავისი საკადრისი პასუხი მიიღოს (აკაკი). შეყერი სამების სამსჯავროში თემობასა და რასაც ხალხი გადასწყვეტს, დაემორჩილდები (ა. ყაზბ.).

შეშა ძვ. „ძელი, ხე“ (ი. აბულ.). [ხელი] დაშთა ვითარცა შეშმა განწმელი (გ. მთაწმ.).

შეშჭირდება-ა გაძნელდება (საქმე), გაუჭირდება. [ჭაბუკმა] დაჰკარგა ფონი, შეშჭირდა, მორევი ბობოქარობდა (ხალხ.).

შეწოჩქოლდება-ა შეინძრევა, ამოძრავდება (შეკრებილი ხალხი); შეშფოთდება, ანმაურდება. სოფელი შეწოჩქოლდა და რამდენიმე კაცი წავიდა ნაიბთან (ი. გოგებ.).

შეცბება-ა მოულოდნელობისაგან შეკრთება, გაოცდება, სახტად დარჩება, – შეცბუნდება. „მე და შენ ვერ მოვერევი... ასეთი ვინ არის?“ – შეეცბი (ნ. დუმბ.).

შეცბუნდება-ა იხ. შეცბება. მეფუნდუკემ რომ თავისი სტუმარი... ასე დამცირებული ნახა და მისი უცნაური სიტყვები მოისმინა, შეცბუნდა (ნ. ავალ. თარგმ.).

შეცვალებულ-ი გამოცვლილი, გადასხვაფერებული, შეცვლილი. მას (= მსაჯულს) არ სჯეროდა, რომ ირაკლის გულს ხედიდა იგი ესთ შეცვალებულს (ნ. ბარათ.).

შეცილება ძვ. შეკამათება, შედავება. ინყინა ქოსამ და უთხრა: „აქლემის ოდენს უსხსა თხის ფასად ვაჭრობო?“ – შეცილებაზე წავიდენ ყადთან კითხვად (საბა.).

შეცოდება ძვ. ბრალი, დანაშაული, ცოდვა. მეფთავაგან... ითხოვენ პატიმარნი შეცოდებისა შენდობასა (საბა.).

შეცხადება ვინმეს გარდაცვალებისას ან ცუდი ამბის გაგებისას ხმით ტირილი, მოთქმა. „ბავშვი თუ მოუყვდა ომანს! – ...წამოიძახა ეკვირინემ. კი, მარა, შეცხადებას რომ არა ჰგავს?“ – თქვა ოტიამ (დ. კლდ.).

შე-ს-ძენ-ს ძვ. დაუმატებს, დაურთავს. უკუდავ მექნე მე მაგით სიტყვთა და ღმერთმან შესძინენ დღეთა ცხოვრებისა შენისათა (შუშან.). [ცქირი] უფროს-ლა აღბორგნა და შესძინა სიბრძმ სიბრძმესა ზედა (გრ. ხანძთ.).

შესძენს სწავლად ძვ. შეისწავლის. [პაბომ] შესძინა სწავლად ქართულისა მნიგნობობისა (პაბო).

შეძეძავ-ს ძეძვის ტოტებს, კონებს შემოუნყოფს, რომ ვერავინ მიეკაროს. ამისთვის მე არ შევსძეძვე, რაც დავრგე იგავთ ხე ველად, უფრო ადვილად აღვლიან ზედ ყრმანი დასარხველად (დ. გურამ.).

შეძლება ქონება, სიმდიდრე. „ქართველად განა თავის შეძლებას დაიშურებს, რომ ტყვეობიდან დაიხსნას შვილი?“ (ი. გოგებ.). სოფომ... ჩემი შეძლება საქველმოქმედო წყაროდ გაიხადდა (მ. ჯავახ.).

შენვენა ხელის შეწყობა, ზრუნვა, დახმარება, წყალობა. და ესრქთ კეთილად განსრულდა ძუელი იგი ეკლესია ხანძთისაა შენვენითა ქრისტჳსითა (გრ. ხანძთ.).

შენყნარება 1. ძვ. ნების დართვა, ხელის შეწყობა. და უკუეთუ ვიეთმე ძმათა სწადოდის ყოფა ხანძთელთა შატბერდს, გინათუ შატბერდელთა ხანძთას, ნუვისმცა ჳელენოფების არა შენყნარება (გრ. ხანძთ.). **2.** პატიება, შებრალება. „არ იცი შენყნარება, არ იცი სიბრალული, გვედრები, არ მისმენ“ (ვაჟა.).

შექამა რწ დ-ი, რაიმე კერძი მოხარშული, შენელებული. ძილს სასთუმალი არ უნდა, შიმშილს – შექამანდიო (ანდაზა). ცნოსიმოყვარე კატეპანმა დაითვალა ასზე მეტი სხვადასხვაგვარი შექამადი, სუფრაზე მიტანილი (კ. გამს.).

შექირვება ძვ. დარდი, ნუხილი, სიმძიმილი, ურვა. ხოლო შეურევებულმან კურა-

პალატმან გულისა შეჭირვებისაგან თქუა: „ნეტარ მას კაცსა, ვინ არაღარა ცოცხალ არს“-ო (გრ. ხანძთ.). და არა იყო გულსა მეფისასა ზრუნვა, გინა შეჭირვება უძეობისა კიდე, რომე შვილი არა ესვა (საბა).

შეჭირვებული დადარდიანებული, დანალვლიანებული. „მეფეო, მრავალნი ყაზნი არიან, მჩ რდელითა ქვეშე თქვენთა ვიშყოფები, ესრეთ შეჭირვებული არ მინახებარ“ (საბა).

შექურავ-ს ძე. მისცემს, უბოძებს, მიანიჭებს (რაიმე უნარს, ნიჭს). მაშინ-ღა ჯუარი დასწერა [მამამან გრიგოლ დედაკაცსა] და აკურთხა ლოცვითა და შეჭურა მადლითა (გრ. ხანძთ.).

შექურვილ-ი იარაღასხმული, შეიარაღებული. [მომგრებს,] შუბ-ისრით შეჭურვილებს, ხელში ფარ-ხმალი ეყარათ და აელეზდნენ (აკაკი).

შეხანხლავ-ს უცბად შეაკონინებს, გამოიგონებს (რაიმე ამბავს). [ფიცხელა] ახლა რას ეტყუოდა თავის ამხანაგებს, რამდენს ტყუილს შეხანხლავდა? (ვაჟა).

შეხიზნულ-ი შეკედლებული, შესახლებული (ვინმესთან უსახლკარო). [გლახმა] თავისივე თვალით დაინახა ჯაყოსთან შეხიზნული ნაბატონევი (მ. ჯავახ.).

შეხრინკულ-ი გადაბმული, გადახლართული, გადაჯაჭვული. ძმამ ძმას სახრე გარდუჭრა, მტერთ კომბალი თავში დასცხეს, ორნივე ერთად შეხრინკულნი დასცეს ქვეყნად, დაანარცხეს (დ. გურამ.).

შეხუხავ-ს დანვავს, დახრუჯავს, ცეცხლს გაუჩენს (სიმწრისაგან). თუ გეტყვი, მწარედ გულს დამწვავ, შემხუხავ, შემტუსავ ალი (დ. გურამ.).

შვავ-ი ჩამოშლილი, ჩამორღვეული (კლდე, მთა). შვავების გრიალმა შეაკრთო მარტო შთენილი მინდია (კ. გამს.).

შვება მოსვენება, სიამოვნება. წყეულ იყოს, ვინცა მუშა აკურთხა, მოკლებული ყოველგვარის შვებასა (გ. ორბ.).

შვილდ-კოდალ-ი შვილდი და კოდალი – მშვილდი და ისარი. ქართულ სათამაშოებს ბავშვები თავის ხელით აკეთებენ, მაგალითად ტაფა-რიკს თვითონ გამოსჭრიან ხოლმე, შვილდ-კოდალს იკეთებენ (აკაკი). მე და ჩემმა პატარა ფარეშებმა შვილდ-კოდალების კეთება დავიწყეთ (აკაკი).

შვილოსან საუბარში მისამართი სიტყვა: კაცო, შე დალოცვილო, ჩემო ძმაო, გამოხატავს საყვედურს, სინანულს. „თქვენ რა ხალხი ხართ? გული-გულში ყველას გეჯავრებთ, შვილოსან და პირში კი ვერაფერს ეუბნებით“ (ვაჟა). „სადღაა, შვილოსან, მაგის ხუმრობა და ეშმაკობა!“ (ნ. ლომ.).

შვინდანლა ბუჩქი, აქვს თეთრი წერილი ყვავილები, ფოთოლი შვინდს მიუგავს, ნაყოფი – ანწლს, იზრდება ტყის პირებში. ბევრი ვიცოდით რცხილა, იფანი... შვინდანლა (რ. ინან.).

შვრები-ს ძე. შრომობს, საქმობს, ირჯება. სიყრმივან ჩემით მსგავსად ძალისა ვშუერ (გრ. ხანძთ.). სამნი შვრებიან ცუდად: ერთი – ტალა მოშიშარი; მეორე – მცდელი ჯორთა მამობრობისა; მესამე – მდევარი ქარისა (საბა). თუ მასცა (= სატრფოს) ჩემებრ უცავს სიმტკიცე, ვიბრალეზ რაყიფს, შვრების მომცდარად (ა. ჭავჭა).

შჴნ არს იხ. შენ არს. [წუედიოს] ხედვიდა ადგილსა მას ნიდასა, სადა ან ხანძთის ნმიდაი ეკლესიაი შჴნ არს, ვითარმცა სახედ ეკლესიისა ნათლისა ღრუბელი გამოხატული დგა მყოვარ ჟამ (გრ. ხანძთ.).

შთაკრებ-ს ძე. ერთად ჩაყრის. [ქუალნი] შთაკრიბნეს ტყავსა ცხოვრისასა (პაბო).

შთამუსრვილ-ი ძე. ჩამტვრეული, ჩამსხვრეული. „ვერ ძალ მიც გემოს-ხილვად, რამეთუ ყბანი და ზოგნი კბილნი შთამუსრვილ არიან“ (შუშან.).

შთაშრიალდებ-ა სწრაფად მივა სადმე, მივარდება, მიიჭრება. [მეფე] მსწრაფლ შთაშრიალდა, ვითარცა არნივი (ბიბლ. ისტ.).

შთაცუეულ-ი ძე. ჩაცვენილი, ჩაბნეული, ჩაყრილი. „მობძანე და მოგბანო სისხლი ეგე პირსა შენსა და ნაცარი, რომელი თუალთა შენთა შთაცუეულ არს“ (შუშან.).

შთახედვა ძე. ჩახედვა. რადენგზის შთავრეს, თავ-მოწონეს [ტბაში] მათთან (= ბანოვანებთან) შთახედვით, უგრძენია თვისი ჩავრულ-ყოფა და მოღრუბლევილა (ა. ჭავჭა).

შთებ-ა ძე. რჩება (უცვლელად). გუშაგნი ბევრნი თვითოსა მცველად გვეყან ნების წარმტაცველად; ხვალ სხვანი მოვლენ მათს გამოცვლელად, გველივე ამთება გველად (ა. ჭავჭა).

3-შთებ-ა ძე. რჩება (ვისმე რამე). სად მეუფება ქვე-ქუხილსა, ყინულს და ქართა მხოლოდ ამთენია (ილია).

შთენილ-ი ძე. დარჩენილი. და ქარიშხალი ძვალთა შთენილთა ზარით, ღრიალით მიწას მომაყრისი (ნ. ბარათ).

შთომილ-ი ძე. იხ. შთენილი. ვითარცა ცეცხლი მარტოდა ჰსჩანს ველთა ზედა ჰშთომილი, ...გზა ცხოვრებისა ვინც განვლო, და არ აღბეჭდა ნავალი (გ. ორბ).

შიბ-ი 1. კუთხ. ძენკვი. სუფრაზე შიბით მორთული თასები აწყვია ვერცხლისა (კ. გამს).
2. „კლდის ნიბო“ (ქეგლ). მოყმემ თქვა პირშიველამა: „შიბნ გავიარე კლდისანი“ (ხალხ).

შიბა კუთხ. ფერადი ნაქარგი ტანსაცმლისა. ძმებმა... გახადეს [მინდიას] ქისტური ჩხა, ...რომელსაც არც ხევსურული ფერადი მძივები ამკობდა, არც ხატოვანი შიბები (კ. გამს). **ფიგურ.** მშვიდობა თქვენდა, ყოილებო, დანო და ძმანო, ...თქვენ ამ სერების პირისჩენა ხარო, იმ ჭიუხების ჭრელი შიბა ფრთამოხატული (კ. გამს).

შიგანურ-ი შინაგანი ორგანოები, გულ-ღვიძლი, – შიგნეული. „ამალამ დიდი საქმეა, თუ გაატანა [გიორგიმ], შიგანური სულ შენგრეული აქვს“ (ილია).

შიკრიკ-ი 1. ამბის შემტყობინებელი, მანწყებელი, მაცნე, მალემსრბოლი. მას (= ქალს) უნდოდა, რომ შეეტყო მისი ქვეყნის ბედისწერა, შიკრიკს მოჰკრა შორით თვალი და დაუნყო გულმა ძგერა (აკაკი). **2.** მხლებელი, გამცილებელი, შიკრიკი. [მეფემ] არც მონა და არც შიკრიკი, არც დიდებული, არავინ ნაიყვანა (საბა). [ლენმა] მესამეს დღეს წინ შიკრიკად გამოიმძღვნა [ჯუმბერი], ...მანამდინ არბენინა, სადგომს მიიყვანა (საბა). **3.** გზის მაჩვენებელი, მეგზური, შიკრიკი. „აბა, შიკრიკო, გვასწავლე გზა ყამარისკენ სავალიო“! (ზლაპ). შიკრიკი ერთ გზაზე რომ გაატარებდა ძმებს, სხვა გზით დააბრუნებდა, ...უნდოდა მათთვის გზა აერია (ზლაპ).

შილა უხეში ბამბის ქსოვილი. [ოთარანთ ქერივმა] ჩაიცვა ლურჯი შილის პერანგი (ილია).

შილიფად ჩაცმული მსუბუქად, თხლად ჩაცმული. გარშემო ჯარისკაცები იდგნენ და შილიფად ჩაცმულ ქალებს მსუნაგად უკრეჭდნენ კბილებს (კ. ლორთქ).

შიმელა კუთხ. ახლად ამოხეთქილი, ამოზრდილი ხე, ნორჩი ხე. [ჩხიკვი] დამჯდარიყო ნიფლის შიმელაზე, მიეხუტა თვალები, მხრები საცოდავად ჩამოეშვა (ვაჟა).

შიმშა [სპარ.] სახელოსნო იარაღი, კედლის სიგრძისა და სისწორის საზომი. „ახალ ზედამხედველს შებლა და შიმშა გადაუგდია“ (ე. ბარნ).

შინაით ძე. შინიდან. და მყის მოინია ჩუენდა დიაკონი შინაით (მუშან).

შინაკაც-ი ოჯახში მყოფი და საოჯახო საქმეების მმართველი კაცი. მამაჩემი შინაკაცად იყო გაზრდილი და მხოლოდ ის იცოდა, რაც დედამისს ესწავლებია (აკაკი).

შინამოსამსახურე ძე. ბატონყმობის გადავარდნის შემდეგ განთავისუფლებული შინაყმა (ბატონის სასახლეში მცხოვრები და მოსამსახურე). ნარმოიდგინეთ... მდგომარეობა იმ განთავისუფლებული ყმებისა, რომელთაც არავითარი მამული არ არგუნა კანონმა. ესენი გახლავენ შინამოსამსახურეები, რომელთაც არ ეჭირათ მამული, არ ჰქონდათ თავიანთი სახლ-კარი (ა. ყაზბ).

შინაყმა ძე. შინა სამსახურისთვის ბატონის კარზე მყოფი ყმა, უმამულო და უსახლკარო. ვაჟის შეძენით გახარებულს მამაჩემს დიდი ხნის გარისხული და სახლიდან გაგდებული შინაყმა შეურიგებია (აკაკი).

შინგაზრდილ-ი სკოლის გარეშე, ოჯახურ პირობებში აღზრდილ-განათლებული. დედაჩემი შინგაზრდილი ქალი იყო, სკოლაში არ მიეცათ (გ. ლეონ).

შინით კუთხ. შინიდან, სახლიდან. შინით სად გაგვეხვეწები, აქით თუ გაგვეშორია?! (ვაჟა).

შიფრი-ი [ფრან.] რაიმე საიდუმლო დანერილობა. „ზედმინეწით ვიცნობ საიდუმლო დამწერლობის ყველა სახეობას, მაგრამ... ეს შიფრი ჩემთვის სრულიად ახალია“ (ე. მალრ. თარგმ).

შიქასტა [სპარ.] „აღმოსავლური სევდიანი სიმღერის კილო“ (ქეგლ). შეიქმნა... სიცილ-იყისი, ხარხარი, ცეკვამ უცბად შესცვალა დუდუკის წყნარი შიქასტა (ე. გაბ).

შიშაქ-ი „დედალი ცხვარი ერთიდან ორ წლამდე“ (ქეგლ). [ყოჩები] თავგანწირვით იბრძოდნენ: უეჭველად რომელიმე „შიშაქი“ სადაოდ გახდომოდათ (ა. ყაზბ).

შიშის ქარი აიტანს ძალიან შეშინდება, თავზარი დაეცემა. ყველა შიშის ქარმა ატანა, მასწავლებლებიცა და მოსწავლეებიც (აკაკი).

შიშით განილვეა ძე. შიშით ილვეა, ში- შით სული სძვრება. სხუანი, ...გუემულნი და ქენჯინილი, ...შიშითა განილვეიან (პაპო).

შლილ-ი გაშლილი, გაფურჩქნილი, აყვავებული. ვის უნახავს ის ედემი შლილი, სადაც ისე ტკბილი არ არის ძილი, როგორც ტკბილია გამოღვიძება? (ილია).

შმაგ-ი ფიცხი, გადარეული, გააფთრებუ- ლი. განუცვდათ შმაგთა ხელობა, ტრფიალთა მიჯნურობაო (დ. გურამი).

შმაგად გაცოფებით, გააფთრებით. [აღაზა] შირბის და მისდევს [ძალს] შმაგად კლდიანი ხევის პირადა (ვაჟა).

შმაგურად გაშმაგებით, გიჟურად; თავ- დავინყებით. [ხათუთას] შვილს უკვე შმაგუ- რად შეჰყვარებოდა მარიტა (გ. ლეონ).

შმაგქმნილ-ი გაგიჟებული, გადარეუ- ლი, გაშმაგებული. ემზურ [ეტლს]... შორს ძლივსლა შსჩანს... აღარ შსჩანს, ...რალასა ეუმზურ შმაგქმნილი? (გ. ორბ).

შობა ქრისტეს დაბადების დღესასწაუ- ლი (ძე. სტილით 25 დეკემბერს). თუმ- ცა შობის დღე იყო, მაინც დიდი და პატარა... გაიკრიფა (ილია). შობის, აღდგომის და სხვა ამგვარ დღესასწაულების წინააღმდეგ ძროხას... დაკლავენ (აკაკი). მეორე დღეს შობა თენდე- ბოდა (ვაჟა).

შობილ-ი დაბადებული, გაჩენილი. ორ- ჯერ შობილი ერთხელ კედება (გამოცანა: ქათამი).

შოთ-ი თონის მოგრძო პური. ოთარაანთ ქერივმა [მთხოვარას] გამოუტანა გასაკითხად ერთი უშველებელი შოთი (ილია).

შოლტ-ი 1. გრძელი მათრახი პირუ- ტყვის გასარეკად. ალიონზე ისევ ისე გაისმის მენახირის შოლტის ტყაცუნი (დ. შენ- გელ). [მეურმე] შოლტს... უნკაპუნებდა ხარებს (ს. შვალაობ). მეურმეები... ღილინებენ, საქო- ნელს ზოგჯერ ზანტად შოლტსა და სახრეს მოუქნევენ (მ. ჯავახი). 2. საქალამნედ მოჭრილი საქონლის (ლორის) ტყავი მტკაველის სიგანისა. [ოთარაანთ ქერი- მა] ერთი შოლტი საქალამნე ღორის ტყავი გადმოადებინა მედუნეს (ილია).

შოლტავ-ს შოლტს (იხ.) ურტყამს, სცემს. ფიგურ. სათოფურიდნ გაიხედა შემკრთალმა [სალირამ]. ეღვის გველები შოლტავდნენ ცასა და მყარს (ქ. გამს).

შ-შორდე-ს მოშორდეს, მოსცილდეს. ან დაეშით მარტოდ... მშვიდობით! შენს გულს ნუ შშორდეს მშვიდობა! (გ. ორბ).

შორიელ-ი ძე. შორიელი. [წმინდა ეფთ- მის] ნამუშავეი ახარებს შორიელთა და მახ- ლობელთა (გ. მთანმ).

შორით [ა] შორი მანძილიდან, შორი- დან. ასულ კარგად ვიცით, ცხადადა, თვალს ვადევნებდით [ზვიადურს] შორითა" (ვაჟა). და ხან წარმეღელი მუნ შეაფარებს საქონელთა, შორით ზიდულთა (ა. ჭავჭავ).

შორს დაიჭერს (დაუჭერს) არ დაეთან- ხმება, ცივ უარს იტყვის (ეტყვის), ძალიან იუარებს. [გლახამ] შორს დაუჭი- რა: შენთვის არ მითხოვნია [ხუთასი მარჩილი], ღმერთსა ესთხოვე და მომცაო (საბა). გოგო ახლა კი მიხედა თავის შეცდომას და ძლიერ შენუხდა. საჩუქარი შორს დაიჭირა (ი. გოგებ).

შრატ-ი რძიდან ყველის ამოყვანის შემ- დგ დარჩენილი სითხე. წნული ძობნები ყველურის ვეებერთელა თავებს დაეზნიქათ, ტაგნები და სარძეულები პირთამდე მოყრილი- ყო შრატით (ზ. კიკნ., თ. ჩხენკ. თარგმ).

შრომას შეამთხვევ-ს ძე. ჯაფას გაანე- ვინებს, აშრომებს, გარჯის. „მეფეო, ნუ შრომასა შეამთხვევ, მომცენ ძმანი ჩემნი, რომელნიცა მოინინეს შენდა“ (გრ. ხანძთ).

შპალ-ი [პოლ.] რკინიგზის რელსის საყ- რდენი ძელი ხისა ან რკინა-ბეტონისა. გაუქმებული ლიანდაგები, გამაზუთიანებული შპალები (რ. ჭეიშ).

შრეტილ-ი ძე. ჩამქრალი იხ. ლამპარ- შრეტილი.

შტაბს-როტმისტრ-ი [გერმ.] ძე. ოფიც- რის ნოდება ცხენოსან ჯარში. ეს იყო თავადი უკუშ ეშა, ...მეფის დაშლილი ჯარის ოფიცერი - შტაბს-როტმისტრი (ლ. ქიარ).

შტაქუნ-ი ძე. საგებელი, ლეიბი, ქვეშა- გები. გასწავებული [ძალი] პატივით შტა- ქუნზე შეიქს ნოლასა (დ. გურამი).

შუაკაცობა ორ მოპირდაპირე მხარეს შორის მოციქულობა, შუამავლობა, შუამდგომლობა. ესტატეს არც შუაკაცობა მოუცდებოდა და დანაპირებსაც ხელად აას- რულებდა (ვაჟა).

შუასარი-ი გრძელი და მსხვილი სარი, რომლის გარს შემოყოლებითაც დგა- მენ თივის ზვინს. შუასარი სათივისა ორ

ადღზედ-და ჰჩანდა და სათივე ვინროზე ადი-
ოდა თავის მოსაბმელად (ილია). პეტრემ შუა-
სარზედ ჩამობმულს წნელს მოჰკიდა ხელი და
ეგრე ხელმომაგრებულმა გარშემო შემოუარა
და ჩახედ-ჩამოხედა სიმრგვლივ სათივეს
(ილია).

შუაცეცხლ-ი მინისიატაკიანი სახლის
შუაგულში გამართული ცეცხლის და-
სანთები ადგილი. მიყვარდა აქ ყოფნა, აქ,
შუაცეცხლის პირას მოყვანე ხალხში გარევა
(დ. კლდ.). შუაცეცხლზე ჯაჭვი იყო ჩამოშვე-
ბული (კ. გამს.). [ლილი] მივიდა შუაცეცხლთან,
რომელიც ოდნავ ბჟუტავდა (გ. რჩეულ.). გა-
იშალა შუაცეცხლთან სუფრა (ნ. ტაბ.).

შუბ-ი საომარი იარაღი – გრძელტარო-
ანი ლითონის ღერი, წვეტიანი. მარ-
ცხნივ რომ შუბი ეყუდა, წვერი ცხა ხევედა
მისი (ხალხ.). [ვაჟკაცთ] გამოიტანეს შუბები,
ღუმით ნაპოხის ცხვირითა (ვაჟა).

შუბლი ქვისა კუთხ. „ქვის ბრტყელი
და სუფთა მხარე“ (ს. მენტ.). გამოკო-
პიტებული ყორის ქვები წინ შუბლით და უკან
კურტნით თავშექცევით იყვნენ დალაგებულნი
(რ. ჭეიშ.).

შუბლზე აწერია ღვთისაგან წინასწარ
აქვს განსაზღვრული მთელი მომე-
ვალი, ბედისწერა. „რაც კაცს გულში აქვს
და შუბლზე აწერია, [შკითხავი] ყველაფერს
თურმე მაშინვე შეიტყობს“ (ილია). შუბლზე ეგ
მეწერაო, იფიქრო ლუარსაბამ და დაემორჩილა
ბედისწერასა (ილია).

შუბლსაფენ-ი თავზე წასაკრავი სამ-
კუთხა ქსოვილი, – ხილაბანდი. [კნეი-
ნა] გადაიფენდა შუბლსაფენსა, ზედ წაიკრავდა
ჩითმერდინსა... და... დაეშვებოდა ჩალურისა-
კენ (ილია).

შუბლქვევიდან თავდახრით და წარ-
ბშეკვრით (მზერა). დათა კი შუბლქვევი-
დან მგელივით იცქირებოდა (მ. ჯავახ.).

შუკა 1. ურმის გზა სოფელში, – ორლო-
ბე. იქვე, ჭიშკრის გადაღმა, საკმაოდ სწორი
შუკა უვლიდა დავითის ეზოს (ლ. ჭიანჭ.). ბიძის
კარმიდამოსაკენ მიმავალ შუკას ალუჩების
მწკრივი გასდევს (ნ. ტაბ.). 2. ძვ. „ვიწრო
ქუჩა“ (ქეგლ). ცქიტომ... ვინრო შუკაში
შეუხვია (გ. რჩეულ.).

შულო მკლავის სიგრძეზე ამოხვეული
წართი (საიდანაც ახვევენ გორგალს).
ქალმა წართის შულო გამოიღო, ძაფის ამოხ-
ვევაში დამეხმარეო (თ. დიას. თარგმ.).

შულტა კუთხ. „ხატის ყველაზე დაბალი
მოხელე, დასტურების (იხ.) თანაშემ-
ნე“ (ა. ჭინჭარ.). დასტურები და შულტები
დახოცილებივით ეყარნენ ცეცხლის პირად
(კ. გამს.).

შუნ-ი „დედალი ჯიხვი“ (ქეგლ). გადმოემ-
ვა ფლატედან შუნი და ქარაფიდან გადაიჩეხა
(კ. გამს.).

შუჟა ბალახოვანი მცენარე, იზრდება
ტყეებში, ღერო იჭმევა. დამჭნარი დიყი,
შუჟა, შამბი..., – ყველანი ერთად შფოთავ-
დნენ (ვაჟა).

შური-ი ძვ. ძლიერი სურვილი, წადილი.
მოუყასთა მათ კეთილთა ნეტარისა გრიგოლი-
სათა... აქუნდა გულსა მათსა საღმრთოო შური
მონასტრისა შწნებისაჲ (გრ. ხანდთ.). ჯორციე-
ლად ძლიერსა ჯელმნიფესა სულითა ძლიერთა
კაცთა სძლიეს. შეჭურვილთა მათ საღმრთო-
თა შურითა (გრ. ხანდთ.).

შურდულ-ი 1. ქვის სატყორცნი საბრ-
ძოლო იარაღი. [გოლიათს] დავითმა შურ-
დულით... სტყორცნა ქვა (ბიბლ. ისტ.). „ნამოე-
იდა... ჯოხების, ისრების სეტყვა, შურდულის
ზუზუნი დააყენეს (ჭ. ამირეჯ.). 2. ბიჭების
„სანადირო იარაღი“: ორკაპა ჯოხის
ბოლოებზე მობმულ მტკაველის სიგ-
რძეზე ორ რეზინს შუაში დატანებუ-
ლი აქვს კენჭის ჩასადები მრგვალი
ტყავის ნაჭერი, რეზინის დაჭიმვით
ისვრიან მიზანში. [ბიჭები] საუბრობდნენ
ათას რამეზე, ...იმაზე, თუ ვინ რამდენი თევზი
დაიჭირა, ან რამდენი ჩიტი მოჰყლა შურდუ-
ლით (გ. გეგ.).

შურდულივით სწრაფად, მარდად, ელ-
ვისებურად. შურდულივით გამოექანე, სი-
ტყავაც აღარ მაცალე მეთქვა (დ. კლდ.).

შურება-ა ძვ. ქმნის, აკეთებს; იღვწის,
ირჯება. [ეფთვემ] დღე და ღამე ტკბილსა
მას თაფლსა წიგნთა საღმრთოთასა შურებოდა
(გ. მთანმ.).

შურთხ-ი ქათმის მსგავსი მოზრდილი
ფრინველი, ბუდობს ალპურ ველებზე.
გათენებისას ჭიუხში შურთხმა დარეკა ზარიო
(ვაჟა). ეს რომელსამე მოუსვენარ შურთხს
ეგრძნო გათენების სიახლოვე (ა. ყაზბ.).

შულ-ი მტრობა, ქიშპობა, ჩხუბი. [ძაღ-
ლებმა] ნახეს მგელი მომავალი, მათი შულღი,
ღრენა და კბენა გაუშვეს და ყოვლად ერთად
შეუტივეს და მგელი გააძეს (საბა). გარე მტერი

დათრგუნელი შულს მათ (= ქართველებს) ველარ უბედავდა (აკაკი).

შულობ-ს მტრობს, ქიშპობს, ჩხუბობს, დაობს. ორნი დიდნი კაცნი შულობდენ (საბა). [ძალღები] სჭამდენ მძოვრსა და იღრინებოდენ და შულობდენ (საბა).

შუშა კიტრი სწორი, კრიალა კიტრი. „შუშა კიტრებია, გაუთლელად იჭმევა სულ!“ (გ. დორ.).

შვდ-ი მიცვალებულის მოხსენიება გარდაცვალებიდან მეშვიდე დღეს, – შვიდი. ხოლო გარდაცვალებულათვის ყოველთა გარდაიჭდინ, გარდაცვალებითგან რასაცა დღესა მიხუდის, სამი დღჳ და შვიდი (გრ. ხანძთ.).

შფოთ-ი ძვ. 1. საფიქრალი, საზრუნავი. „ამის სოფლისავე შფოთთა შთამაგდებენ“ (გ. მთაწმ.). [ეფთუმეს] უძნდა შფოთი ამის სოფლისა (გ. მთაწმ.). 2. ჩხუბი, აყალმაცალი, არეულობა, ამბოხება. და უკუეთუ ვითმე ძმათა სწალოდის ყოფაი ხანძთელთა შატბერდს, გინათა შატბერდელთა ხანძთას, ნუ ვისმცა ველ-ენიფების... შფოთით განზრახვისა მათისა დაშლა (გრ. ხანძთ.). [ბასილიმ საქმელი] შფოთით დასთბია (გრ. ხანძთ.). [ნეტარსა იოვანეს] უძნდა შულლიანობაი და შფოთი ას-მიოდა (გ. მთაწმ.).

შქერ-ი მარადმწვანე ბუჩქი, აქვს ტყავივით ფოთოლი, წითელი ყვავილი, ყლორტებისაგან წნავენ ლობეს (ლასტს). [მაკრინე სხვენში] შქერის წნელით დალობილ ჩელტებზე... მსხალს ინახავს (ნ. ტაბ.).

შხეპლა ნეკეპლა. მაშინ [სასწავლებელში] შხეპლა ისევ მეფობდა (გ. ბარნ.). „ახალ ზე-დამხედველს შხეპლა და შიმშა გადაუგდია, უთქვამს, ვერ მოვიტომენ, რომ შეგირდებს ლახადეთო“ (გ. ბარნ.).

შხნაკვ-ი ძვ. ძალიან მწარე რამ. შენ ყოფილხარ მწარე, შხნაკვი, მე მეგონე ტკბილი ყანდი (დ. გურამ.).

შჯულ-ი ძვ. 1. სარწმუნოება, რელიგია, – რჯული. უცხო უცხოთა შჯულითა მოვიდა (ჰაბო). 2. წესი, კანონი. ბრძანებამან ქრისტესმან შეგუარიზნა დღეს, რაათა სიმტკიცჳ ერთობისა და სიყუარულისაი ან დაუმტკიცოთ მომავალთა ჟამთა ორთა ამათ მონასტერთა შინა დამკედრებულთა ძმათა შჯულად საუკუნოდ (გრ. ხანძთ.).

შჯული მაჰმედისი მაჰმადიანობა, მუს-

ლიმანობა, ისლამი. [ჰაბო] უდებ-ყო შჯული იგი მაჰმედისი (ჰაბო).

შჯულისდება ძვ. წესრიგის შემოღება, კანონის დანესება, დაკანონება, კანონმდებლობა. [უდაბნოთა ეკლესიანი] ვნებულთა ნათ-სადგურნი არიან სასოებით სინანულისა მიცემითა და შჯულისდებითა (გრ. ხანძთ.). შატბერდი დაღაცათუ სხუათა მათ უდაბნოთა მცირედ შორავს, არამედ განუყოფელად თანამოდმე არს მათი... ყოველითავე საღმრთოსა მოძღურებისა წესითა და კანონითა მონაზონებისა შჯულისდებისაათა (გრ. ხანძთ.).

ჩ

ჩამუხლებ-ს დააჩოქებს. სავლემ მუჯღუნი მიაჩტყა [შაქროს] და ჭურთან ჩამუხლდა (ე. სიხ.).

ჩაბალახ-ი [სპარს.] „ძვ. ჯაჭვის ქუდი (მეომართა)“ (ქეგლ). [მინდიას] აღარ უნდა ან ხეესურული ჯაჭვის ჩაცმა, რკინის ჩაბალახი მოუხსნია (კ. გამს.). ნახანჯლარებით დადალულ თავიდან [ხოგაის] რკინის ჩაბალახი მოხსნეს და ჯაჭვის პერანგი გახადეს (კ. გამს.).

ჩაბანძლულ-ი კუთბ. არეულ-დარეული, დახლართული, გაძნელებული (საქმე). [ტარიელს] დროზე მოესწრო ჩაბანძლული საქმისათვის (ლ. ქიჩ.).

ჩაჰბარდება პატრონს მოკვდება. „ჩაბარდენ პატრონს, თო რა დეემართათ, რომ არავინ ჩანს?“ (დ. კლდ.).

ჩაგიგდაეთ ხელადა კუთბ. ჩაგიგდაით ხელში. ვაჰ დედას თქვენსა, ყოვებო, ცუდ დროს ჩაგიგდაეთ ხელადა (ვაჟა).

ჩადებულ-ი აქ: მწინილი. „ჩადებულსაც არ დამინუნებენო“ (დ. კლდ.).

ჩადრ-ი [სპარ.] თხელი ქსოვილის ნამოსასხამი (მუსულმანი ქალები სახეზეც იფარებდნენ). შემოვიდა მიკონკებულ ჩადრში შეხვეული ერთი ღარიბი დედაკაცი (ილია). ამშვენებს მუსლიმთა ქვეყანაში ჩადრის ჩრდილი დიაცის სახეს (კ. გამს.).

ჩადუნა „გვიმრის ერთ-ერთი სახეობა“ (ქეგლ). მოეკრეფ ნორჩ ჩადუნას, ...მოვხარ-შავ რძემი (ვაჟა).

ჩადუნია-ი ჩადუნით დაფარული ადგილი. რა ბედნიერად ვგრძნობ ხოლმე ჩემს თავს, როცა... ჩადუნიაში ჩავრაკრავდები (ვაჟა).

ჩაიტევა-ა კუთხ. მიეჭრება, მიუვარდება, თავს დაესხმის. [ბიჭები] კომბლებით ჩაიტევენ სვავს (თ. რაზიკ).

ჩაზლაცუნება ჩავარდნა, ჩახეთქება. ჩაღრმავებულ ადგილებში ჩაზლაცუნების დროს... [მუხის ქერქებიც] ცვივა ხოლმე შეშადადებული ურმებიდან (რ. ინან).

ჩათქმული-ი იდუმალი, შეფარული. ჩათქმული ღიმილით დაიწყო... მოხუცმა [თხრობა] (რ. ინან).

ჩაბჟუტურებს რაღაც სულელურს იტყვის, ჩაილაპარაკებს. „რაღაცას დედაბერი ჩაბჟუტურებს, იმას რას უყურებ შენ?“ (ნ. დუმბ).

ჩაითქიშინებს მუცელში ჩაისხამს, ხარბად დაღვევს. კაცის ხორცილ ამოყორილ უშველებელ სტომაქში ციკლოპმა ახლად მოწველილი რძე ჩაითქიშინა (ზ. კიკნ., თ. ჩხენკ. თარგმ).

ჩაილულის წყალს დაღვევინებს არაფრად აქცევს, ძალას დააკარგვინებს, დაეინყებას მისცემს. ერთ დღეს შვიძლიება კიდევაც ამ ვექსილს ჩაილულის წყალი დაღვევინოთ (დ. კლდ).

ჩაიტებს ჩაიკეცავს (ქუდს). ლუარსაბს იამა, ისე უნებლიედ ქუდი უფრო ჩაიტება (ილია). რაღაც ნამოძახხა ხარანაულმა მხიარულად, ჩაიტება ქუდი (ა. ყაზბ).

ჩაიყურყუმელავენ ჩაყვინთავენ. „ჩაიყურყუმელაოთ მორევში“ (ს. მგალობ).

ჩაიჩხატება კუთხ. გაიხიდება, ჩაიხერგება. „[წიფლის] ზედა ტანი მოტეხილა და ხევი ჩაიჩხატულა, გაიხდულა“ (ვაჟა).

ჩაიხვევა მუხლებში მუხლი მოეკვეთება, ჩაიკეცება, დაეცემა. „სანაყოლი დედაჩემი ცდილობდა ადგომას, ნამოინედა ხოლმე, მაგრამ ისევე ჩაიხვეოდა მუხლებში, დაეცემოდა და გაგორდებოდა“ (ვაჟა).

ჩაიხირხილებ ხმადაბლა, თავშეკავებულად გაიციინებს, - ჩაიციინებს. ჩაიხირხილა ამაზე ამბაკომ, ვითომ ხუმრობა არისო (ლ. ქიაჩ).

ჩაკირული მაგარი აგებულებისა, ჩასკვნილი, ჩამკვრივებული. „გლეხები ჩაკირული არიან, ჩვენ - დონდლონი, დუნენი“ (ილია).

კირულნი არიან, ჩვენ - დონდლონი, დუნენი“ (ილია).

ჩაკუნაპეტებულ-ი ჩამუქებული, ჩაბნელებული. [მგელს] ახლა უფრო ჩაკუნაპეტებული ვჩვენა წყალი (ნ. შატ).

ჩაკუჭულ-ი კუთხ. მჭიდროდ ჩადებული ჩაბნეილი. ჩორგოლაშვილმა [სერფანტს] უბე გაუხსნა, შიგ ჩაკუჭული სისხლისფერი დროშა... ამოართვა (რ. ჯაფარ).

ჩალა სიმინდის (ლომის...) ფოთლებიანი ღერო გამხმარი. გლეხკაცობის სახლებს, ჩალით და ზოგან კრამიტით დახურულებს, მძიმედ დაედო თოვლი (ილია). „მე წავალ და ...ერთ კაი კონა ჩალას და ცოტა თივას მოვიტან“ (ნ. ლომ). ჭიშკრიდან სახლის კიბემდე ჩალა იყო დადებული (კ. ლორთქ).

ჩალის ფასად ძალიან იაფად, თითქმის უფასოდ, მუქთად. „სტაჟიანი წიგნის „ბარიგაა“ და იცის, ჩალის ფასად რომ უვარდება ხელში ძვირად ღირებული ეგზემპლარებიო“ (ზ. სამ).

ჩალად არ ღირს სრულიად არაფრად ღირს, უვარგისია, არაფერია. ჩალად არა ღირს ვაჟკაცი დიაცთ მიმყოლი, მკვებარი (ვაჟა).

ჩალადაც არ ჩააგდებს არაფრად ჩათვლის, არაფრად მიიჩნევს. ამ მცირე ძღვენით ისე კმაყოფილი დარჩა მეფე, რომ სხვების განძი ჩალადაც აღარ ჩაუგდია (აკაკი).

ჩალა-ბულა ჩალის, თივის და მისთანათა ნარჩენები. რამდენიმე გოგო-ბიჭი... ნელნელა უმატებდა ცეცხლს ჩალა-ბულას (ნ. ლომ).

ჩალალავ ჩარეკავს, ჩადენის. [ზვიადაურმა] ბევრს ქისტს მოაჭრა მარჯვენა, უდროოდ საფლავში ჩალალა (ვაჟა).

ჩალალაჯი საქონლის ხორცის ბეჭთა-შუა ნაწილი. „რა ნაჭერია?“ „ჩალალაჯი“ (ილია). „ესეც ძროხის ხორცი ჩალალაჯია, ყასაბ გიგოლას მოვაჭრევი“ (ვაჟა).

ჩალიჩობ საუბ. ყოველ ღონეს ხმარობს (რისამე მისაღწევად), ისწრაფის, ცდილობს. „ვირჯებით, ვჩალიჩობთ, ვითომ ესმის ჩვენი ხმა ერს?“ (გ. შატ).

ჩალმა [თურქ.] მაჰმადიანი მამაკაცების თავსაბურავი: მრავალ ფენად დაკეცილი, ანაოჭებული ქსოვილი. ბრწყინავს თათრის ხმალი, ბრწყინავს თათრის ჩალმა (გ. ლეონ).

ჩალურ-ი ჩალით გადახურული ნაგებობა. ერთი ფურცლის ხის სიახლოვეს მოჩანდა ძველი ჩალური (ილია). [ქენინა] გადაიცვამდა ჩითის კაბასა... და დეშეებოდა ჩალურისაკენ (ილია).

ჩალუსკუმებულ-ი იხ. ჩაკუნაპეტებული. მგელი მდინარის ყინულმოშობულ ნაპირს მიადგა და შავად ჩალუსკუმებულ ტყეისფერ წყალს ჩაამტერდა (ნ. შატ.).

ჩამიჩუმი არ ისმის ხმა არ ისმის, არა-ვინ ეხმაურება (რაიმეს). ორი წლის განმავლობაში ქართველადის მიერ ჩამიჩუმიც არ ისმოდა (ი. გოგებ.).

ჩამოგლეჯილ-ჩამოტრეტილ-ი ძონძებში გახვეული. საიდან გამოტყვრა ამდენი ხეიბარი, ჩამოგლეჯილ-ჩამოტრეტილი?! (ი. ქასრა.).

ჩამოდლელუზილ-ი ჩამოხეული, ჩამოძო-ნძილი. „დედა, რას გაედნენ [ბოძეები], აუუ! ჩამოდლელუზილები, ჭუჭყიანები“ (ჭ. ამირეჯ.).

ჩამოებობლებ-ა ჩამოეკიდება, ჩამოეკონნიალება (ხელზე, კალთაზე...). მიეცვივდით ჩვენც [მამაჩემს], ზოგი ხელზე ჩამოებობლენით, ზოგი ახალუხის კალთაზე (ილია).

ჩამოიფაფხებ-ა უშნოდ გაფხორილი დაჯდება. ნამოფარფატიდა... კაკლიდან ყვა-ვი, ჩამოიფაფხა მარგილზე (ნ. შატ.).

ჩამოლესილ-ი სწორად ჩამოთლილი, უფერდობო კლდე, - ციცაბო. ერთი ჩამოლესილი კლდის ნაპირზე ...გამოჩნდა რამდენიმე ცხენოსანი (ა. ყაზბ.).

ჩამონავალ-ი შთამომავალი. თეიმურაზი ოდესღაც განთქმულ ხევისთავთა გვარის უკანასკნელი ჩამონავალი იყო (მ. ჯავახ.).

ჩამონათხევე-ი ჩამოღვრილი, დაქცეული. ტახტს ასველებდა დედოფლისაგან ჩამონათხევი ცრემლისა ღვარი (აკაკი).

ჩამორჩები-ს აქ: გამორჩება, მოიპოვებს. „ადრიდა მტერთან ბრძოლაში, სწორების ჯობინობაში სახელ ეშობდით, სვამებთან ვაჟაი რაი სახელ ჩამორჩების? (ილია).

ჩამოტილულ-ი იხ. ჩამოხეულ-ჩამოტილული.

ჩამოუდგებ-ა შეენაცვლება. საღამოზე ჩემი აშხანაგი მწყემსი „ჩამოიშვდა“, რადგანაც ის დაბრუნებულიყო მთიდან, სადაც ამშრალ ცხეარს“ მარილი წაულო (ა. ყაზბ.).

ჩამოუქადლებ-ს კუთხ. მიზანში ამოი-ლებს, დაუმიზნებს. [ჯიხეებს] ჩამოუქადლა ვაუჯაცმა ხირში საილოს ძელიანი (ხალბ.).

ჩამოხდებ-ა ჩამოვა, ჩამოქვეითდება (ცხენიდან). პოი, ნაპირნო, არაგვის პირ-ნო, ...ქართველსა გულმან როგორ გაუძლოს, ...რომ თქვენს ბუჩქებში არა ჩამოხდეს?! (ნ. ბარათ.). თვით მაგისტროსი ჩამოხდა სახედრით და ამოიყვანა საყარი (საბა). ერთი ცხენოსანი გავის გალაგნის კარებთან მოვიდა, საჩქაროდ ჩამოხდა (ა. ყაზბ.).

ჩამოხდის გულს ბარგს გულს შეებას მისცემს, ნუხილს, დარდს მოაშორებს. [მზალმ და ჯაჯალამ] ენა მოიჯერეს ლაპარაკით, გულს ჩამოხადეს მომეტებული ბარგი (ა. ყაზბ.).

ჩამოხდომა ჩამოსვლა, ჩამოქვეითება (ცხენიდან). ყველა ისე რიგად იყო მონყო-ბილი, რომ კაცს ანატრებდა აქ ჩამოხდომას, მწვადის შემიშინებას და... თვალის მოტყუებას (ა. ყაზბ.).

ჩამოხედ! ჩამოქვეითდი, ჩამოდი (ცხენიდან)! იხ. ჩამოხდება. „ჩამოხედ, ბინას გაჩვენებ, ნამო“ (ილია).

ჩამოხეულ-ჩამოტილულ-ი ჩამოხეულ-ჩამოფლეთილი, დაგლეჯილტანსაც-მლიანი, ტანსაცმელშემობლელუზილი, ძველმანებში გამოხვეული. „ჩეიცი, რავე ჩამოხეულ-ჩამოტილული დადისარო?“ (ნ. ლორთქ.).

ჩამოხუნძლულ-ი ათასგვარ ნივთებას-ხმული, დაკიდული. მარანზე იდგა... ფულუროიანი [ხე], ...კოპეებით, ორშიმოებით... ჩამოხუნძლული (ნ. დუმბ.).

ჩამჩა წვნიანის ამოსაღები გრძელტარიანი ღრმა კოვზი. [თაროზე ოთარა-ანთ ქერივს] ჩამოუმჩარიევიბა სუფთა ჭურ-ჭელი ქამანურისა, ორიოდვე ქვაბი, ტაფა, ჩამჩა (ილია).

ჩანაბასრ-ი ბოროტი, ღრძო, ავი (სიტყვა). [ჩიკოტელამ] ჩანაბასრი სიტყვა იცოდა (გ. ლეონ.).

ჩანახ-ი 1. მარცვლეულის (ფქვილის) სანყაო, ნახევარი ფუთის ტევადობისა. 2. ამ ოდენობის მარცვლეული (ფქვილი). „აი, ორიოდვე ჩანახი ფქვილი კიდევ უყრია გოდრის ძირში“ (ე. ვაბ.). „[ჩემი] გამართებს ხუთი ჩანახი ლობო“ (მ. ჯავახ.).

ჩანგ-ი მართკუთხედის ფორმის სიმებიანი საკრავი. მშობლიური ჩემო მინავ, შენს საყვარელ სახელს ვფიცავ, რომ დავიცავ შენს სიმართლეს, შენს მგზნებარე ჩანგს დავიცავ (გ. ტაბ.).

ჩანგური-ი კუთხ. ჩონგური: მე ჩანგური მისთვის მინდა, რომ სიმართლეს მსახურებდეს (აკაკი). ტყბილი ჩანგური და სალაშური ზურნა-ჭიანურმა ჩაყლაპა (აკაკი).

ჩანთქავ-ს გადაყლაპავს. [ღერღეტს] გაუპეთ უპე, [თვალი] მაგას ჩანთქავსო (საბა).

ჩარადოვანი-ი ძვ. კეთროვანი, დამუწუკებული. მკვდრნიცა მის ადგილისანი საესენი სენითა, ჩარადოვანი, პირმსივანი და დღემოკლედ ცხოვრებულნი (შუშან).

ჩარგა [სპარ.] „სპარსულ-აზერბაიჯანული ხალხური მუსიკის მეოთხე კილო“ (ქეგლ). გაგოცება რუმების სისქე და ჭიანურზე დაკრული ჩარგა (ი. გრიშ).

ჩარდახ-ი [სპარ.] 1. სასახლის (სახლის) ღია სამყოფელი, წინ წამოზიდული, ზემოდან გადახურული. მეფის ჩარდახი ზღვაზე ნაიკედებული იყო, მუნ ჯდა (საბა). და ამ მშვენიერს არაგვის პირებს ძველი ჩარდახი ზედ გადმოჰყურებს (ნ. ბარათ). **2.** მოწყობილობა სიცხეში, წვიმაში თავის შესაფარებლად. ღრობის ადგილას რჩება საქეფო ჩარდახები (გ. რჩეულ.). შუადღის სიცხესა და მხურვალე ქარს მოცურავეები ჩარდახის ქვეშ შეერეკა (გ. რჩეულ.). **3.** ურმის ჭალებზე გადაფარებული ფარდაგი მზისგან ან წვიმისგან დასაცავად. განიერ ურემზე ლოგინია გამლილი, ურემს ფარდაგის ჩარდახი აქვს დადგმული (მ. ჯავახ.). **4.** „მინაშენი თუშური ან ხევსურული ციხე-კოშკის კედელზე“ (ქეგლ). იჯდეს ეგებ ხადიმთი ჩარდახზე, მზვარეში, წინდასა ჰქსოვდეს (კ. გამს.).

ჩარდახიანი ურემი ჩარდახგადაფარებული ურემი. გლახობა გათენებამდე აბაშს საქონელს ჩარდახიან ურემებში, ...ტოვებს ტაძრის მიდამოებს (გ. რჩეულ.).

ჩარექ-ი [სპარს.] „მეოთხედი“ (ა. არაბ.). „სათავისოდ ჩარექს ბათმანიდან ჩარექს“ (დ. ნერედ. თარგმ.).

ჩარექა ლვინის (არყის) საზომი ერთეული, თუნგის მეოთხედი, დაახლოებით ერთი ლიტრი. [ოთარაანთ ქერივი გლახა

მათხოვარს] ერთი ორიოდ ჩარექას კი ლვინს გადაახუხებდა და გამოსიტუმრებდა (ილია). „დამალევივინებ ერთ ჩარექას (= ლვინოს), გავირჯები“ (რ. ინან.).

ჩარფუზანას გამართავს ორომტრი-ალს, ალიაქოთს ატეხს. „რა ჩარფუზანა გაგიმართავს, ვაჟავ, აქაც თონთი ხომ არა გკონია?“ (გ. შატბ.). „შენს ხურჯინში თავგებს ჩარფუზანა გაუმართავთ“ (გ. შატბ.).

ჩარჩ-ი გადამყიდველი, ქორვაჭარი, სპეკულანტი. ჩარჩები... სუნით დაეძებენ იაფასიან საქონელს (ვაჟა). ჩარჩებმა დაუნყეს წინიკას გაჭირვების დროს ვაჭრობა (ე. გაბ.). თითქოს მინიდან ამოცვივდნენ ჩარჩები, ვაჭრუკანები (გ. ლეონ.).

ჩასვენებულ-ი ჩასული (მზე). და ვით განელილსა სიზმარსა ტყბილსა, მზეს დიდებულად ჩასვენებულსა, ვიგონებთ შენ დროს (გ. ორბ.).

ჩასორსლებულ-ი ჩასქელებული, ჩამრგვალებული. ეს ამოდენა დედაკაცი, ჩაგოდრებული, ჩასორსლებული, ხშირად დილიდან შუადღემდის ფეხზე იდგა და გორგალივით დაგორავდა (ილია).

ჩატკობით დიდი ინტერესით, სიამოვნებით, გატაცებით. „ნეტავ რა წიგნია, [მამაშენი] ესე ჩატკობით რომ ჩაჰყურებს-მეთქი“ (რ. ინან.).

ჩაუგდებ-ს სარწყავ წყალს მიუშვებს ქვევით. „გუშინ ჩაუგდე [წყალი], ...ძნელი სარწყავი თუა“ (ს. მგალობ.).

ჩაუკიდებ-ს ყველის დედას – საკიდელს, დვრიტას... უზამს საყველე რძეს. კეთი ჩაუკიდა ბოკონში დაგროვებულ რძეს (გრ. ნერეთ., თარგმ.).

ჩაუკრავს თავს (ცხენს) მოკლედ მიუბამს თავს ფეხზე (ცხენს), რომ შორს არ წავიდეს. გიორგიმ ცხენები ცოტა მოშორებით წაიყვანა, ჩაუკრა თავები და საძოვრად მიუშვა (ა. ყაზბ.).

ჩაუკრენტს თვალს ჩაუკრავს თვალს, თვალს უზამს. „შავ-ბიჭს“ [გაგოები] ეშმაკურად ჩაუკრენტდნენ თვალსა (ა. ყაზბ.).

ჩაუქ-ი სწრაფი, ძლიერი, გულადი. ქალაქიდან გასულიყო სამი თერძი ჩაუქი (ჯ. ქარჩხ., დ. ნერედ., თარგმ.).

ჩაურუმქრავ-ს დაუფარავს (თოვლი), დაუმარხავს. „ძმა მყვანდა, მაგათ (= ჯარის) მუშაობაში თოვლმა ჩამიურუმქრა (ა. ყაზბ.).

ჩაუძახებ-ს საუბ. გადაისვრის, ჩააგდებს. [დევმა] გამოსტაცა ცოლისძმებს ის ირემიც, გაპკრა-გამოპკრა ხელი და ჩაუძახა ქვაბში (ზღაპ.).

ჩაუხურავ-ს კუთხ. „ჩაუფშენის, ჩაუყრის პურს (რძეში, ერბოში)“ (ალ. ჭინჭარ.). დიდი ხანია, მე წმინდა პური აღარ მეჭამა, დედამ კი გამომიცხო კვერი, წმინდა ფქვილი... ისეხსა, „ჩამიხურა“ ერბოში და მაჭამა (ვაჟა).

ჩაფ-ი 1. თიხის ჭურჭელი წყლისა (ღვინისა), დიდმუცლიანი და პირგანიერი, ცალყურა. პატარა გოგომ ჩაფით წყალი მიარბენინა (დ. კლდ.). ბრომლეი აპირებდა... ჩაფი წყალი ტანზე გადაესხა, და რადგან არავინ ყუ-და საფარჯიმოთ, მანეკეთან გაემართა კოვი (ნ. ლორთქ.). **2.** ღვინის საზომი ერთეული, დაახლოებით თექვსმეტი ლიტრი. აბა, რა სიმდიდრეს მოასწავებდა... ოცდაათი ურემი სიმინდი, ორმოცი ჩაფი ღვინო და ათოდე ბათმანი ლობიო? (დ. კლდ.). აშენა ღმერთმა ნადი - ბევრი ილაზღანდარეს, ...ერთი ცხვარი მოუნდათ და ერთი ჩაფი ღვინო (ნ. ლორთქ.).

ჩაფარი-ი [თურქ.] დაბალი ჩინის პოლიციელი ძველად. [მელანოს] ქმარი თათრის ჯარში ჰყავდა ჩაფარად შესული (აკაკი). მამასახლისი და მისი ჩაფრები დფაცურდნენ (ლ. ქიარ.).

ჩაფოხვილ-ი კუთხ. ძველისძველი, დაშლილ-დანგრეული. ჩაფოხვილ დაბალ სახლის კარებთან იდგა გაფითრებული სახით ავადმყოფი (დ. კლდ.).

ჩაფრობა ჩაფრად (იხ.) ყოფნა. ვინც... ამირბარობას არად აგდებდა, დღეს იმას ჩაფრობაც კი ენატრებოდა (აკაკი).

ჩაქონქილ-ი კუთხ. გაფუჭებული, ჭიანი. „ვითომ იცინი, არა? დამაღე მაგ ჩაქონქილი კბილები!“ (პ. კაკაბ.).

ჩაღლეულ-ი ნასვამი, შემთვრალი, შეზარხოშებული. [დარჯვანი] ჩაღლეული იყო, მაგრამ დედაკაცობის პატივი შეინახა, ...ჭიქა თუმცა ჩამოართვა, სულ არ დაღია (ილია).

ჩაღსაკრავ-ი პაიჭის ან ჩექმის ყელზე შემოსაჭერი ბაფთა. [ლუარსაბს] შარვლის ტოტები ჩაეკეცა მაღალყელიან... ჩექმებში, ნვივებზე ბრტყელი ჩაღსაკრავი, გრძელფოჩე-ბიანი, სირაჯივით შემოეკრა (ილია). დავითი ცხენიდან გადმოხდა, გაისწორა მოშვებული ჩაღსაკრავი (ილია).

ჩაყლურჭულ-ი ღვინონასვამი. კარგად გამაძლარმა და ტიკჭორიდანაც საკმაოდ ჩაყლურჭულმა [სანჩოშ]... მავრად მიიძინა (ნ. ავალ. თარგმ.).

ჩაყრა დარგვა, გაშენება (ვენახისა, ხეხილისა). თურგდალეული ჩემი ძამია... ზვარში აპირებს ვაზების დაჭრას, ვაზების ნილად თუთების ჩაყრას (გ. ერისთ.).

ჩაყრი-ს დარგავს, გააშენებს (ვაზს, ხეხილს). „კიდევ კარგია, ეხლა დროზედ შემომენარ, ჯერ მინამ მარტო ორი ჭრა ჩამიყრია და გასწორება ადვილია“ (ილია).

ჩაყურსულ-ი ჩამძვრალი, ჩამალული. შვე ნაბადი ჩაყურსული, უცხო ვინმე ვაჟაკი... იყო ბონდო, მაიას არშიყი (ლ. ქიარ.).

ჩაყურყუმელავებ-ა ჩაყვინთავს. ფოგურ. საკუთარ ბავშვობაში უნდა ჩაყურყუმელავდე, გაიხსნო მაშინდელი გარემომცველი სამყარო (ი. არჩ. თარგმ.).

ჩაყურყუმელავებ-ა თავფეხიანად ჩაშვება წყალში, ჩაყვინთვა. [მობუცს] წყალი მოგრიდა და ჩაყურყუმელავება ველარ მოახერხა (კ. ლორთქ.).

ჩაშლვარებულ-ი კუთხ. შარვალში ახალუნჩატანებული. თვითონ სვიმონიც, ჩაშლვარებული, მთლად შეიარაღებული, რაღაც მელვარებაში იყო (ა. ყაზბ.).

ჩაჩ-ი პატარა საშინაო ქუდი (იხურავენ მამაკაცები). [ღვთისუნელმა] თავზე ჩაჩ გვერდზე მოიგდო (ვაჟა).

ჩაჩუშქრავ-ს დაფარავს, ამოავსებს; ჩამარხავს (თოვლი). თოვლს გზა ჩაჩუშქრა (ა. ყაზბ.). ასე მიდიოდა მოხუცის დღეები იმ დრომდის, სანამ ერთ ზამთარს თოვლს ვინრო ხევიმ არ ჩაჩუშქრა (ა. ყაზბ.).

ჩაჩქან-ი „ძველებური საბრძოლო თავსაბურავი ლითონისა“ (ქეგლ). „ჩაჩქანი, რკინის პერანგი შენზედ არაში არა“ (ვაჟა). ოქროთივე ნაჭედი ჩაჩქანი ამტიკებდა, რომ ის (= ნუგზარი) უზბალო მთიელებს არ ეუთვნებოდა (ა. ყაზბ.).

ჩახმან-ი ცეცხლსასროლი იარაღის დასახსლეტი მოწყობილობა. მათიამ ჩახმახი ნამოყენა (ა. ყაზბ.) [გიომ] გამოცდილი მეომარივით დახედა იარაღს ჩახმანზე (ლ. ქიარ.).

ჩახორხილ-ი ერთმანეთს მიყოლებული, ერთმანეთზე მიჯრილი. ჩახორხილი, ტყიანი... მთების უკან თეთრ... მწვერვალს დაინახავ (რ. ინან.).

ჩე კუთხ. შემოკლებული „ჩემო“. „კარგი-
ლა, ჩე, ...არ გიცნობ, რაიცა ხარ?“ (ა. ყაზბ.).

ჩეისტი-ი „ჩეკას, საბჭოთა კავშირის
სახელმწიფოს უშიშროების მუშაკი“
(ბ. სულაკ., თ. ქიტოშ., VII კლ.). „როგორ
ვიწეები ჩეისტების ხელში?“ (მ. ანთ.).

ჩელტი-ი კუთხ. თხილის (მანეულის...)
ყლორტების წნული (ფიცრის ფორმი-
სა), – ლასტი. ეკეთა ქარი ბარდებსა
და რტოს, უცებ ამფოთდა ისლი, ჩელტები
(გ. ტაბ.). [მაკრინე] სხვეწში ჩელტებზე...
მსხალს ინახავს (ნ. ტაბ.). [გოგონამ] აბრეშუმს
ბჟოლის ფოთოლი რომ გაუმალა, ჩელტი ჩაემ-
ტერა და ჩამოვარდა (კ. ლორთქ.).

ჩემდა ჩემთვის. „[ოქრო და ვცხელი] ჩემდა
არად საჭმარ არს“ (ნინო).

ჩემდა თავად, ჩემს თავად, ჩემდა პირად
ჩემი მხრივ, პირადად მე. „მე ჩემდა
თავად გაზაფხულის მახარობლობის დროს
სიკედლიო მირჩენია ზამთრის წინანარმე-
ტყველობაში მედიდურად სიცოცხლეს“ (აკა-
კი). „შეპრცხვეს ჩემს თავად ვინც შენა ნაწილი
დაგიკარგოს“ (ვაჟა). „ჩემდა პირად მე დიდი
სიამოვნებით სამაშვლოს დაკლებაზე თანახმა
ვარ“ (დ. კლდ.).

**ჩემს კბილებს ჩემმა მზემ, ჩემს კისერ-
ზე იყოს!** – ფიცრის ფორმულა. „ჩემს
კბილებს მავათ ხელში რომ მოეკვდე, მაინც
არ დაგტოვებ, რაკი ამნარი საშუალება მეძლ-
ევა“ (დ. კლდ.).

ჩემობ-ს იჩემებს, მიაჩნია (თავი). მსახურ-
ნი შერმადინობდნენ და მოახლე-გამდელები კი
ასმათობას სჩემობდნენ (აკაკი).

ჩენჩი-ი მარცვლეულის ბუდე, კილი,
ჩენჩო. [დედააკაც] კეტის რტყმევით ლობიოს
ფშენიდა გამხმარი ჩენჩიდან (დ. კლდ.).

ჩერო ჩრდილი. [მამა] ნიგოზ ქვეშ ჩეროში
იყო მხართემოზე ნამონოლლი (აკაკი).

ჩერქეზები-ი „ჩრდილო-დასავლეთ კავკა-
სიაში მცხოვრები ტომების (ყაბარ-
დოელების, შაფსულებისა და სხვ.).
საერთო სახელწოდება, – ადიღეელები“
(ქეგელ). თურქი, სპარსი, ლეკი, ოსი, ჩერქეზ,
დღილვი, დიდი, ქისტი – სრულად ქართლის
მტერი იყვნენ (დ. გურამ.). მახამეთა გამოუტყდა
გაგის, რომ ეს ქალი ჩერქეზი იყო (ა. ყაზბ.).

ჩერქეზში უმართ. ჩერქეზების სამშობ-
ლოში, – ჩერქეზეთში. ზოგს იმათგანს
(= ტყვეთაგანს) კიდევ ახსოვდა, რომ ჩერქეზ-

ში, დედა – ქისტებში და თითონ საქართველო-
ში ყოფილა გაყიდ-გამოყიდული (ა. ყაზბ.). აბა,
ღმერთს არ მოეტყუების, ეს ჩერქეზში ვერ
გავიდოდა (ა. ყაზბ.).

ჩეჩენში უმართ. ჩეჩენების სამშობლოში,
ჩეჩენთ-ინგუშეთში. გადაწყვიტე, მარ-
ტოდ ჩემის მწყემსებით წავსულიყავი ჩეჩენში,
სადაც ზამთრობით მთის ცხვარი იკვებება
(ა. ყაზბ.).

ჩეჩვა საჩეჩელით გაფუება, განენვა მა-
ტყლისა. [ძიძიშვილმა] ჩამოიღო საჩეჩელი,
მოიტანა მატყლი და დაუნყო ჩეჩვა (აკაკი).
ვისწავლე მატყლის ჩეჩვა და ბამბის პენტვა
(აკაკი).

ჩეჩმა [სპარს.] ორმოზე გამართული
ფეხისადგილი, საპირფარეშო. „ჩეჩმა
გავანმენდინე“ (მ. ჯავახ.).

**ჩვენება მოჩვენება, მოლანდება, სიზ-
მარი.** „[ხალი] არ დასთანხმდებოდა, რომ
მის კარის მღვდელს ჩვენება არ ენახა ჩენი
მისვლის წინა დღეს“ (აკაკი). ეგებ ჩვენება იყო
რაიმე უცნაური? (კ. გამს.).

**ჩია პატარა ტანისა, დაბალი და გამ-
ხდარი (რაიმე არსება).** „დღინით, დღე-
ნით!..“ – იძახდა პატარა, ჩია მღვდელი
(დ. კლდ.). [დედმა] მონინება იგრძნო ჩია თერ-
ძისადმი (ჯ. ქარჩხ., დ. წერეთ., თარგმ.).

ჩიზუხი-ი თუთუნის მოსანევი მილი,
თავში ვერტიკალური ღრუთი, რაშიც
თუთუნს ყრიან. მოხუცი ჩიზუხებს სწე-
დენ, ბოლი ეხვიათ ნისლადა (ვაჟა).

ჩითმერდინი-ი მოჩითული, მოხატული
მერდინი, თავსაკრავი, თავსაბურავი.
[კენია] გადაიკრავდა შუბლისაფენსა, ზედ
ნაიკრავდა ჩითმერდინსა (ილია). [ლამაზი-
სულს] თავზე ეკრა შიგადაშიგ ამოფლეთილი
ჩითმერდინი (ილია).

ჩიკა კუთხ. დაბალი სამფეხა სკამი.
სტუმრები დალაგდნენ, ზოგი მუთაქაზე მოკე-
ციოთ, სხვანი – ჩიკებზე (ვაჟა).

ჩილიკა ჩილიკა-ჯოხის (იხ.) ერთ-ერთი
ნაწილი, მოკლე, ბოლოებში ნანვეტე-
ბული ჯოხი, – რიკი. პატარა ბიჭმა გას-
როლილი ჩილიკა [გოგოს] ფეხებში მოახვედრა
(მ. ჯავახ.).

ჩილიკა-ჯოხი-ი ჩილიკა და ჯოხი. ბავ-
შეების სათამაშო, – რიკტაფელა:
წრეში მდგომი ბავშვი ჩილიკას დაშ-
კრავს ტარიან ბრტყელ ჯოხს და

შორს გაისვრის, ვინც გასროლილ ჩი-
ლიკას დაიჭერს, ის ჩადგება წრეში.

ჩინდაკარგულ-ი დაბრმავებული, უსი-
ნათლო. ყველაფერი გამჭრალიყო უბედური
ქალის ჩინდაკარგულ თვალებში (ე. ლორთქ.).

ჩინებულ-ი საუკეთესო, საუცხოო, დი-
დებულის. აჰა, ქალაქთა ჩინებულთა ხვედრი
უცილო (ა. ჭავჭავ.).

ჩინჩობ-ს წვრილმანზე კამათობს, წვრილ-
მანობს. ეფემიამ ფულის ყადრი არ იცოდა,
მუჭ-მუჭა აპნედა, და მიკვირდა, რადა ჩინ-
ჩობდა ეხლა (ე. ბარნ.).

ჩინჩხვარ-ი გამხმარი წვრილი ტოტები,
წვრილი ფიჩხი. გაუჭირა საქმე მეზობლებს
ჩინჩხვრის თხოვნით, სხვის კარ-მიდამოზე
ნაფოტის კრეფით (ე. გაბ.).

ჩირალ-ი [სპარ.] ფიჭვის (ნაძვის) ფისიანი
ნაჭერი, ხმარობდნენ გასანათებლად,
- კვარი. ელგუჯამ ქალი შეიყვანა „სანოლ-
ში“, აუნთო ჩირალი (ა. ყაზბ.). [მოხვევმ] გაა-
მაგრა „ჩირალი“ კედელში (ა. ყაზბ.).

ჩირალდან-ი იგივეა, რაც მაშხალა. მისმა
(= ქალის) კაშკაშმა ჩირალდნებასც წაართვა
ძალა (ე. ჭელ. თარგმ.).

ჩირგვ-ი ბუჩქი, ჯაგი. „ნეტა ღონე მინც
მქონდეს, რომ აი, გაღმა ჭალაში გავიდე,
გამხმარი ჩირგვები, ძეძვები მიგრეხ-მოგრეხო
(ე. გაბ.). სანყალობლად ნიოდნენ როჭოები
ჩირგვებში (ე. გამს.).

ჩირთ-ი ფოთლის პირველი წვერი,
კვირტიდან ამოსული. როცა კი გაზაფ-
ხულდება, გამოიღვიძებს ქვეყანა: ...გაჩნდება
ჩირთი, ყვავილნი (ეაფა).

ჩიტბატონა მგალობელი პატარა ჭრელი
ჩიტი. ხეებზე მოდიან... ჩიტბატონები (რ. ინან.).

ჩიტის რძეს არ მოაკლებს უხვად უმას-
პინძლებს, მდიდრულ სუფრას გაუშ-
ლის. „ოჰ, რა მადაზე მოხვალ! მაშინ ნახე
ჩემი მასპინძლობა, ჩიტის რძე რაა, იმას არ
მოაკლებ!“ (პ. კაკაბ.).

ჩიქილა ლეჩაქი. [ლიაცმა ბალანი] ჩიქილის
ტოტში შეხვია ბროლის თითებით თლილითა
(ეაფა). უბელო ცხენს შემოხტომია ქალი და
მიაქროლებს, ...თან ჩიქილას მიფრიალებს
ბაირალის კალთებივით (ეაფა).

ჩიქორთულ-ი დამახინჯებული მეტყვე-
ლება ენის უცოდინრობის გამო. სამმა
სრულიად ქართული აღარ იცოდა, ...დაპარა-

კი, რომ იტყვიან - ჩიქორთული, ორს შეგე-
ძლო (დ. კლდ.).

ჩიჩქ-ი ერთი ბენო, ერთი ციცქნა (ხორ-
ცი). „აი, ნადირი, რას სჩივი? ...თუ გინდა,
ეხლაც გავიყოთ, როგორც ამხანაგთ ორადა,
ჩიჩქიც არ მინდა მე მეტი, გავინანლოთ სწო-
რად“ (ეაფა).

ჩიხირთმა ქათმის (ან ცხვრის) ხორცის
წვნიანი, შენელებული ფეკილით, ხახ-
ვით, კვერცხით, ქინძითა და ძმრით.
„ერთ მსუქან ბოზბაში ამოვლებული პურის
ლუქმა მთელ ქუბ ჩიხირთმას მირჩვენია“
(ილია). „მირითა, თეიმურაზ, ჩიხირთმა, გა-
ცივდა“ (მ. ჯავახ.).

ჩიხტი-ი თავზე დასადგმელი ბრტყელი
რკალი ქართველი ქალის თავსა-
ბურავის, ლეჩაქის დასამაგრებლად.

ჩიხტიკობ-ი ჩიხტი (იხ.) და კობი (იხ.).
„შენი ჩიხტი-კობის პატრონი რომ კიდეე მე
დამცინოდეს!“ (ნ. ლორთქ.). დედაჩემს ქართუ-
ლი ძველებური ყურთმაჯებიანი კაბა ეცვა და
ჩიხტი-კობი ეხურა (ნ. ბაგრ.).

ჩლიქ-ი საქონლის (ძროხის, ცხენის,
ცხვრის, ღორის) ფეხის რქოვანი და-
ბოლოება. „ჯერ რქები და კბილები არ
ამოშვლია, ჩლიქებიც არ გამამაგრებია“ (ეაფა).
„ხარებს ჩლიქები ნასცივდა აძღვნი მუშაო-
ბითა“ (ა. ყაზბ.).

ჩლუნგდება-ა ბლაგვდება, ველარ ჭრის.
ძველ დულაბზე წერაქვიც კი ჩლუნგდება
(მ. ჯავახ.).

ჩოგან-ი 1. ბურთის გასაკრავი, გასა-
ტყორცნი ჯოხი. მიხედე ამა ვრცელსა
ვაკეს ქვაყრილსა ბნელად, კვლავ ასპა-
რებსა, სად პქონიათ ტაიჭთა სრბოლა, ჩოგ-
ნით ტაცება ჭაბუკ მხედართ გამოსაცდელად
(ა. ჭავჭავ.). 2. კუთხ. ღომის ჩასახელი
და ამოსალები ბრტყელიპირიანი პატა-
რა ნიჩაბი. ჩქარობდნენ თითქოს სადღეოფ-
ლო მატეა და თითისტარი, კეცი და ჩოგანი
(ნ. ლორთქ.).

ჩოლახა [თურქ.] კოჭლი. [ჯანიკოს] ნაცო-
ლარი ჩოლახა დათიკოს მიათხოვეს (ე. სიხ.).

ჩონგურ-ი ქართული ხალხური ოთხ-
სიმიანი საკრავი. ჩონგურს სიმები გაუბი,
მოვმართე წელა-წელაო (აკაკი).

ჩონჩორიკ-ი ცხენის (ჯორის, ვირის)
განავეალი. „ქირს! რამდენი ვსცემე, ჩონ-
ჩორიკის, მეტი აღარა გაყარა რა“ (საბა).

ჩონჩხსარა ჩონჩხად ქცეული, ცარიელი ძვლები. სიკვდილმა წინას საღამო მისცა, ...გვერდით მიუჯდა, ...ჩონჩხსარა მკლავებში შემოპხვია (გ. ლეონ).

ჩორთ-ი ცხენის სირბილი, როდესაც ფეხებს ისე ადგამს, როგორც სიარულის დროს. დასვენებული ცხენი ლაგამს ღრღნის, ...ლამობს ჩორთზე გადავიდეს, მაგრამ მე თავს ვუჭერ და ნაბიჯით მიმყავს (კ. გამს.).

ჩოფურა [თურქ.] პირნაცყავილარი, სახედაკენკილი. „ჩეიხუტე ეშხიანი ცირუნია, ...ძამია ჯანიკო!“ – ჩაურთო ჩოფურა ყასაბმაც (ვ. სიხ.).

ჩოქით დაჩოქილი, ჩამუხლული. [მინდას] მუხლებს წინ თავშიშველნი ორნი უსხედან ჩოქითა (ვაჟა).

ჩოჩიალა ურემი მთაში სახმარი პატარა ურემი, ხელნები ეყრდნობა კავეებს, რომლებიც მიბმულია უღელზე, ბოლო მინაზე მიჩოჩავს, – აჩაჩა ურემი. ეზოში ჩოჩიალა ურემმა გადაიტანა... საბანი, ლები, ...ხორავი (ნ. ლორთქ.).

ჩრაქე-ი კუთხ. არყის ხის ქერქი, კვარივით ხმარობენ ცეცხლის ასანთებად. ორჯერ გადაუხედე ჩრაქევით, [როჭო] თვალეზმისუჭული, მობუზული იჯდა (ვაჟა). [დედი] ჩრაქევით გააღვიძებს ცეცხლს (კ. გამს.).

ჩრდილო ჩრდილოეთი. ჩრდილოს ფსადაზე ხარაჩოები ჯერაც არ მოუხსნიათ (კ. გამს.).

ჩუგლუგ-ი „ნაჯახის მსგავსი გრძელტარიანი საომარი იარაღი“ (ქეგლ). ფარნავაზმა ჩუგლუგით შეანგრია კარი (ლ. მროვე).

ჩუჩუნებ-ს წვრილმან საქმიანობას ეწევა, ჩუმად, უხმაუროდ საქმიანობს, ფუსფუსებს. არც დროს უსაქმო არა ვარ, მუდამ ვკონიწობ, ვჩუჩუნებ (ვაჟა).

ჩქამ-ი მცირე ხმიანობა. ტყეებში იდუმალი ჩქამია ფოთლების ცვენიდან გამდგარი (კ. გამს.).

ჩქამობ-ს ჩქამს, ხმას გამოსცემს, ხმიანობს. ვაჟი მიანგრევს ტალღებსა, გულმკერდი არა ჩქამობდა (ხალხ.).

ჩქერ-ი მდინარის სწრაფი დინება დაქანებულ და ქვიან კალაპოტში; ჩანჩქერი. [ელიმ და პექელეიმ] სკანდინავიის საღ კლდეებს,

ფიჭვნარსა და ჩქერებს გადახედეს (ნ. ლორთქ.). ბიჭი ჩქერში შევიდა და დინებას ცურვით დაჰყვა (ა. სულაქ.).

ჩქეფით წვიმს თავსხმაა. „წვიმდა ჩქეფითა, ...ძროხაში ვიყავ, ჩამდიოდა წკრილასა წყალი კაბის ბოლოზედა“ (გ. რაზ.).

ჩქიფ-ი დაბალ წყალში თევზის დასაჭერი ჩანგალი. „თევზს როგორღა იჭერდი?“ – „პატარებს ჩქიფით და დიდებს კი ხელაობით“ (აკაკი).

ჩხართე-ი შაშვის მსგავსი ფრინველი, ნაცრისფერი, გულჭრელი. ჩხართის დაკორტნილი... ვაშლი... ჩამოვადე (ნ. დუმბ.). ფითრიან ტოტებს... ესევიან ჩხართეები (რ. ინან.).

ჩხვერ-ს კუთხ. რქენს, სჩხველეტს. ხარს ვგვერ ნაიალდარს, რქით მინასა ვჩხვერ, ვბუბუნებ (ვაჟა).

ჩხველტანა რაც იჩხველიტება, – ჩხველტია, ჩხველტელა. მოგლეჯ [ღვის] ჩხველტანა წინეებიან ტოტს (რ. ინან.).

ჩხიკე-ი მოზრდილი გარეული ფრინველი, აქვს ფერადბოლიანი ფრთები, – ჯაფარა. ძელქვის ხეზე ფრთაჭრელი ჩხიკეი შემოჟდა, დასჩხავლა და დასჩხავლა პანტეს (ნ. წულ.).

ჩხინკ-ი 1. კუთხ. ჩხირი. დაამაგრა მოსართავი ჩხინკით პლატონმა (დ. კლდ.). „მეიტა, მეღანო, ჩხინკი იქნება რამე, ...ენა არ ქონებია აბზინდს“ (დ. კლდ.). 2. ძალზე გამხდარი, განჩიკინებული, კნაჭა. ახლაც მიკვირს, ეს... კნაჭა, ეს ჩხინკი, ეს ჭორფლიანი გოგო... როგორ ახერხებდა ასე ყალბად სიცილს (ა. სულაქ.).

ჩხირკედელაობ-ს ვითომ რალაცას აკეთებს, ცუდ-უბრალოდ ირჯება, ჩირთიფირთობს. „რას ჩხირკედელაობდი ერთ დროს, თეიმურაზ?“ (მ. ჯავახ.).

3

ს-ც-ა ძვ. მისცა, უბოძა. [მეფემ] სცა... [ერისთავს] და ყოველსა ერსა მისსა საზრდელი და სამოსელი (პაბო).

ცა ქუდია და მინა ქალამანი (ვიწმესთვის) ცა ქუდად არ მიაჩნია და დედამინა – ქალამნად, მთელი ქვეყანა

მისია, ქვეყნის ბატონ-პატრონია, ყველაფერი იმის ნება და საკითხავია. მე ვიყავი იქ უმეგობრო და უთანატლო, თორემ მისთვის ცა ქუდი იყო და მინა - ქალამანი (ო. იოს.).

ცა ფხვად ჩამოდის ძალიან წვიმს. შაბათი დღე იყო და ცა ფხვად ჩამოდოდა (გ. ჭუმბ. თარგმ.).

ცის (ცათა) გახსნა „ამბობენ, ყინვიან ლამეში გარკვეულ დროს გაიხსნება, გამოჩნდება ნატვრის ხე, ვინც იმის ნაყოფს შეჭამს, ყველა ნატვრა აუსრულდება“ (გ. ლეონ.). ხშირად დახეტიალობდა დაკონკილი ელიოზი ტყეში მართოდმარტო ცის გახსნისა და იმ ნატვრის ხის მოლოდინში (გ. ლეონ.). მეუფლება მხოლოდ რწმენა, მხოლოდ შიში... ცათა გახსნის მოლოდინში (შ. ნიშნ.).

ცის კამარა ცის თალი, ცარგვალი, ცა. სადა შევხვართ ლაქვარდად ცისა კამარას მორთულსა (გ. ორბ.). ბინდი გადევრა ცისა კამარას (ნ. ბარათ.).

ცის ტატნობი ცის თალი, ცის კამარა. „ცის შორეული ტატნობის გაღიმებული სიმშვიდეც როგორ მესალმება (ლ. ქიაჩ.).

ცის ქვეშეთი დედამინის ზურგი, ქვეყნიერება. „ცის ქვეშეთში არ არის ასეთი ქვეყანა“ (იოდასაფ.).

ცად აღწევნული ძე. ცამდის აწვდილი, ცამდის მიღწეული. მაშინ საწყალობელმან მან კაცმან იხილა სასწაული დიდი წმიდასა მას ზედა ზეგარდამო, რამეთუ სუეტი ნათლისაჲ ფრიად ბრწყინვალეც ცად აღწევნული ჰფარვიდა მას (გრ. ხანძთ.).

ცადარუბლულ-ი მოლუშული, დაბლვერილი, შუბლშეკრული, გაუცინარი. ჩიკოტელა უსალმო, ...ცადარუბლული კაცი იყო (გ. ლეონ.).

ცალთვალა ერთგანყოფილებიანი (ნაგებობა). [სულას] ზედ ჰქონდა მიდგმული ცალთვალა სასიმიინდე (ილია).

ცალკედ კუთხ. ერთი მხრივ, ცალკერძ. ის კი არ ახარებდა ტარიელს ცალკედ, რომ მშვენიერი ამინდი იდგა, ...არც ის ცალკედ, რომ დედამინა მისი ჭირნახულისთვის საზრდო რძეს არ ზოგავდა (ლ. ქიაჩ.).

ცალკერძ ერთ მხარეს, ერთგან, ცალკე. [თხამ და მელმა] ხვავი ცალკერძ დააგროვეს და ბზე - ცალკერძ (საბა). [მოხუცი] ძლივს მოკელ-

ანობდა, ცალკერძ სახლოთუცესის მხარსა, ცალკერძ შინდის ჯოხს დაყრდნობილი (ქ. გამს.).

ცალფეხი კიბე ცალ ძელზე გაკეთებული კიბე. [ქოხს] ცალფეხი კიბე ჰქონდა მიდგმული (ს. მგალობ.).

ცა[შ]რგვალ-ი 1. სამყარო, ქვეყნიერება. „ღმერთო, ნუ მაფიქრებინებ, ღმერთო, ცამრგვლის გამჩენო“ (ილია). „ცარგვლის გამჩენმა განაგო: იქათი მაძღრობა, აქათი სიმართლე“ (ილია). 2. ცის თალი. [ქარები] წრეებს ხაზადენდენ გაკრალებულ ცარგვალზე (ქ. გამს.).

ცაცხვი-ი საშუალოზე მაღალი ხე, იკეთებენ კუნწულებად დაკიდულ მოყვითალო სურნელოვან ყვავილებს, იყენებენ სამკურნალოდ. თავჩაღუნული ბიჭი იდგა ცაცხვის ძირში (ნ. დუმბ.).

ს-ცდა-ა შეცდა. მელი მამლის ნდომითა სცდა და ვეღარა გაიგო რა (საბა).

ცდა 1. მცდელობა, გარჯა. აუსრულეზლად თუ დაგვრჩება ყველა სურვილი, არღარას გეარგებს ჩენი ცდა და ცოდნის წყურვილი (ვ. კოტ. თარგმ.). 2. კუთხ. თავგამოდება, თავგანწირვა, ბრძოლა. [ჯოყოლა] მარტოკა მიდის ცალ მხარეს, თავდადებული ცდაზედა, მტრის დასახევერად სხვანიცა შამოეფინენ მთაზედა (ვაჟა).

ცდომა გაცდენა, უქმად ყოფნა. შენ მიმახედინე ნადილსა, არ მაქენდეს ცუდად ცდომანი (დ. გურამ.).

ს-ცევალებს ძე. იცავდეს. [ვაჭარი] ყომაზბაზობას ერიდოს, სინმინდით თავსა სცევედესა (დ. გურამ.).

ცეკო ძე. ცეკვა. აქლემმან უთხრა ვირსა: „მშაო, მინდა დავროკედ და სამაია და ცეკო ექნაო“. ვირმან უთხრა: „რას აღავის სამაია და ცეკო არისო“ (საბა).

ცელი-ი წვერში ოდნავ მოხრილი რკინის იარაღი ბალახის სათიბად, გრძელ ტარზე დაგებული. „მუშა მოვა, მოიტანს ცელს“ (ვაჟა).

ცერცე-ი ლობიოს მსგავსი პარკოსანი მცენარე. [მიმავალმა] ნახა, ერთი კაცი ცერცესა სთესდა (საბა).

ცეცება ფათური, მოძრაობა ხელისა (ჯოხისა) უხილავ გარემოში. გზასა ზედა ერთი უსინათლო და უწინამძღვრო გლახაკი შემოეყარა, რომე არგნის ცეცებითა ჰპოვებდა გზასა (საბა).

ცეცხლთაყვანისმცემელი-ი ცეცხლთაყვანისმცემლობის მიმდევარი, - მაზ-დანნი. [ვარსქენმა] უარყო ჭეშმარიტი ღმერთი, ცეცხლთაყვანისმცემელი გახდა (შუშან).

ცეცხლთაყვანისმცემლობა რელიგია: ცეცხლის მიჩნევა ღვთაებად, ცეცხლის თაყვანისცემა, - მაზდანობა. [ვარსქენმა მეფე პეროზს] პირობა დაუდო, რომ პირველ ცოლსაც და შვილებსაც ცეცხლთაყვანისმცემლობაზე მოაქცევდა (შუშან).

ცეცხლს მოიკიდებს ძალიან გაბრაზდებ, გაჯავრდება, გაცხარდება, გაცეცხლდება. ცეცხლი მოიკიდა... ბუბიამ, გაღმა უბანში გადიოდა მისი ვიჟიში (რ. ინან).

ცეცხლის მფშენელი ცეცხლის მფრქვეველი. მაგრამ ადგილს, ცეცხლის მფშენელს, სადაც მადგავს გენია, ეს კანონი საზოგადოთაუიდანე ასცდენია (აკაკი).

ცვალება ძვ. 1. გადასხვაფერება, გადაკეთება. 3, ძმანო სანატრელნო, ნუ იყოფინ ჩემდა წესისა მის პირველთა წმიდათა მამათაგან შეკრებულისა ცვალებამ ჯორციელისა რაისამე მიზეზისათჳს (გრ. ხანძთ). 2. შეცვლა, გამოცვლა. [ბერებმა] იწყეს... წინამძღუართა ზედას ზედა ცვალებად (გ. მთანმ).

ცვალებულ-ი შეცვლილი, გადასხვაფერებული, გადაკეთებული. მსაჯულს ეგონა, რომე იგი ვულს დედაკაცთაცა კმოვებს ცვალებულს (ნ. ბარათ).

ცვილ-ი ფიჭის გადადნობისა და გაციების შემდეგ მიღებული მასა. [ვაზირს] ესეთი სიტყვის სიტკბო ჰქონდა, მხეტთა კცთა მსგავსად მოაქცევდის, ტინთა ცვილებრ დაადნობდის (საბა). ლიცლიცებდნენ ცვილის სათლები (კ. გამს).

ცვრიან-ი ცვრით, ნამით დაფარული, - ნამიანი. ცვრიან ბალახზე თუ ფხვშიშველა არ გავიარე, რაა მამული? (გ. ტაბ).

ცთომა შეცდომა, შეცოდება. „მოიქცეს ცთომათა მათგან“ (ნინო).

ციაგ-ი მზის, სინათლის სხივი; შუქი. პოი, მთანმინდავ, მთაო წმინდავ, ადგილნი შენნი... ვითარ შევნიან, როს მონამენ ცვარნი ციორნი, ოდეს სალამოს დამუნე ამოს ციაგნი ნელნი (ნ. ბარათ). სამარეს ჩემსა როს გარს ნისლი მოეცვას, - იგიცა შესნიროს ციაგმან ლურჯსა ცას (ნ. ბარათ). 2. შუქმოფენილი, გასხვივოსნებული, ბრწყინვალე.

ეს საძაგელი სურათი საძაგელის მინისა სასაცილოდ ახამებდა ამ დიდებულ სამხრეთის ცასა, მის ერთნაირად ღრმასა და ციაგს კამარასა (ილია). მხოლოდლა ვსჭერეც ციაგსა ცასა (ილია).

ციაგ-მკრთალ-ი ოდნავ განათებული, მკრთალი ფერისა. ციაგ-მკრთალს ლაფვარდს დილის ცისას სასუცხოვოდ გადაეშალა თავისი კალთები ამ მსუბუქად მცურავ პანის სტუმრებისათვის (ილია).

ციალებ-ს ციმციმებს, ბრწყინავს. წმინდა გიორგის ოქროს ჯვარი ციალებდა (ლ. ქიაჩ).

ციბა ძვ. პატარა ტანის ძალლი, - გოშია, ფინია. მას კაცს ერთი ციბა ჰყვანდა (საბა).

ციგლიგ-ი თამაში, ლიტინი. ფიგურ. [ძიძიას] ხშირი და გრუზა შავი დალალები გადმოცივიდნენ და ონისეს სახეს ციგლიგი დაუნყეს (ა. ყაზბ).

ციგნებ-ი ინდური მოდგმის ხალხი, - ანინკანნი, ბოშები. გურიაში ბოშებს ჩაჩნებს ან ციგნებს ეძახიან (ნ. დუშბ).

ციებ-ცხელება დაავადება პერიოდული შეტევებით: ძლიერ შემცივნებას მოსდევს დიდი სიცხე, - ციება, მალარია. იმ სიბერესთან იმ უბედურსა ერთი სხვა ჭირიც ზედ გამოება და შეეყარა სანყალს, უძღურსა გამუდმებული ციებ-ცხელება (ილია).

ციებ-ცხელება სჭირს აქ: შიშისაგან კანკალებს, ძალიან ეშინია. მთელ ჩემს კლასს ციებ-ცხელება სჭირს: ...ვის გადაიყვანენ და ვინ დარჩება (ნ. აბაშ თარგმ).

ცივად მოხარშული დედალი მთლიანად მოხარშული და გაციებული დედალი. [მელანომ] გადმოილო... ცივად მოხარშული... დედალი, ყველი..., გაანყო სუფრა (აკაკი).

ცივილიზაცია [ფრან.] საზოგადოებრივი და მატერიალური კულტურის განვითარების მაღალი დონე ამა თუ იმ ფორმაციასა თუ სახელმწიფოში. თუ წარსულს მივუბრუნდებით, იქ მხოლოდ განადგურებულ ცივილიზაციებს, დაზარებულ ქალაქებს, მონებად ქცეულ ტომებს და ხალხებს აღმოვაჩინებ (თ. ვას., ნ. შარაშ, XI კლ.).

ციკან-ი თხის ნაშიერი, თიკანი. ციკნები კიკინებდნენ მაყვლოვანში მონაწიარდენი (კ. გამს).

ციკლოპ-ი [ბერძ.] ბერძნული მითოლოგიით: გოლიათური აგებულებისა და

ძალის ბოროტი არსება, შუბლზე აქვს ერთადერთი თვალი. მოვიდა ციკლოპი, ...თავზარდაცემულნი გამოქვაბულის სიღრმეში მივიმაღენით (ზ. კიკნ., თ. ჩხენკ., თარგმ.).

ციკნიყურა ერთ- ან მრავალწლიანი დაბალი ბალახი, აქვს ღია მწვანე ოდნავ მოგრძო ფოთლები, ხმარობენ მხლად. ციკნიყურასა და მრავალძარღვაზე ჯერ ისე იქნება შემორჩენილი თრთვილი (რ. ინან.).

ცილი-ი ვინმეს სახელის გასატყუხად გამოგონილი ჭორი, - ცილისწამება, ნაცილი. [მუუდაბნოე სააქოს] განშორებია ვით ცოდვის სადგურს, ...სად ცილი, ზაკვა ძულებადა მხდის წმინდა სიყვარულს მწყევასისასა (ილია).

ცილობა კამათი, პაექრობა, დავა. „წმიდაო მამაო, ვერ ეგების ძმათა ჩემთა ეპისკოპოსთა ცილობა სამართალისათვის (გრ. ხანძთ.). ამ ცილობაზე მან კაცმან აღარც ერთი აუბნა (საბა).

ცინგლიანი-ი დაცინვით: უსაკო, ცხვირმოუხოცავი. „უყურე მაგ ცინგლიანს, მაგასაც რომ თოფი აუღია!“ (რ. ინან.).

ცინდალი-ი კუთხ. ენუტი. „სპირიდონა... კატის ცინდალივით გამოათრიეს“ (ჭ. ამირეჯ.).

ცინცხალ-ი სუფთა, კამკამა, კრიალა. მიდის [ეთერი], დილის ცინცხალ პაერში... მიიკვლევს გზას (რ. ინან.).

ცირცელ-ი სამუშალო სიმაღლის ხე, აქვს რთული ფოთლები, თეთრი ყვავილეები, წითელი ნაყოფი, იზრდება მთის ტყეებში. „მე დავჯე ერთი კლდის თავზე და ეუცდიდი მზის ამოსვლას. ჩემს წინ ერთი ცირცელი იდგა (ვაჟა).

ცისკარი 1. „ყველაზე კაშკაშა პლანეტა, მოჩანს დილით აღმოსავლეთით (და საღამოს - დასავლეთით) (სინონ. ასპიროზი, ვენერა)“ (ჭეგლ). „ცისკარი სულ გადაიხარა და ღამე კაიშურშიაც ვეღარ ჩაგყვება“ (ა. ყაზბ.). [დუდაბურს] თავზე დასთენებია, ამოსულა ცისკარი (ს. შანშ.).

2. განთიადი, გარიჟრაჟი. და ვითარცა ცისკარ ოდენ იყო, იკითხა [ვარსკენ] და თქვა (შუშან). და უამსა ცისკრისასა დეკანოზმან პრეტუა მნათესა: „მივედ მაშისა და ისმინე, სძინავს-ძი ანუ პლვძავს“ (გრ. ხანძთ.). არა ქენა გლახუნამ, სადმე ფიჭვნარში შევეცადოთ ცისკარს (ქ. გამს.). 3. დილის წირვა. ცისკარს როგორ დავაკლდებოდი? (აკაკი). რისთვის რეკდა ცისკრის ზარი? (ს. ჩიქ.).

ცისკრის ვარსკვლავი იხ. ცისკარი (მნიშვ. 1). მთაწმინდა ჩაფიქრებულა, შეყურებს ცისკრის ვარსკვლავსა (აკაკი).

ცისკრის კარედი პოეტი. ცის აღმოსავლეთი ნაწილი, საიდანაც იწყება თენება. შენს სილაშაზის იქით ბნელდება, დიხურება ცისკრის კარედი (გ. ლეონ.).

ცისკრიდან ბინდამდის დილიდან საღამომდე, გათენებიდან დაღამებამდე. [ორიკი] ცისკრიდან ბინდამდის მუშაობდა (გ. ლეონ.).

ცისკიდურ-ი ცისა და დედამიწის წარმოსახვითი სახლგარი, - პორიზონტი, ცის დასალიერი. მცხეთა ჯერ კიდევ მოსჩანდა ცისკიდურზე (ქ. გამს.). იქ, ცისკიდურზე, დასაკარგავთან, მხვერვალზე მწყემსებს ცეცხლი დაენთოთ (გ. აბაშ.).

ცისმარე (ცისმარი) დღე (ღამე) ყოველდღე, მთელი დღე (ღამე). „გლეხკაცს ვგრე უნდა მოეყარს ბატონიო, რომ ყოველ ცისმარა დღეს ემინოდეს“ (ილია). [კიკოლა] ცისმარე დღე და ღამე სულ განუწყვეტლად მუშაობდა (ნ. ლომ.). ცაბუნია ცისმარე დღე სამტრედიის სადგურზე იყო (ქ. ლორთქ.).

ციტრა [გრემ.] „ყუთის ფორმის მრავალსიმიანი საკრავი, რომელსაც წვირით (მედიატორით) უკრავენ“ (ჭეგლ). ჭმუნვის გადასაყრელად ვილაცამ თავის ხელით სადად გაკეთებული ციტრა მაჩუქა. ...ვისწავლე მასზე დაკვრა (ნ. ბაგრა).

ციცაბოძალზე დაფერდებული (კლდე...). მდინარის ნაპირზე გამეჩნებული სახლების უმრავლესობა ციცაბო კლდეზე დგას (მ. მგალ. თარგმ.).

ციცინათელა პატარა მანათობელი მწერი, ღამე დაფრინავს. ჩემო ციცინათელა, საღდაც პფრენ ნელა-ნელა? (აკაკი).

ციცხვი-ი ხის დიდი კოვზი. [კაცი] ერთხანს ცილობდა [გუბურაში]... ციცხვით დაეჭრა თევზები (გ. ნიშნ. თარგმ.).

ციხე-გალავანი-ი გალავანშემოვლებული ციხესიმაგრე. [ქველმა ქართველებმა] ბევრი საუცხოო ციხე-გალავანი, დარბაზი, კოშკი, ქარვასლა, ხიდი და არხი გააკეთეს (გ. ქიქ.).

ციხე-დარბაზი „გამაგრებული სასახლე მეფისა (ან დიდი ფეოდალისა)“ (ჭეგლ). [დონ კობოტი] ციხე-დარბაზის პატრონს ფიცის გამტეხსა და გაუზრდელს უწოდებდა (ნ. ავალ. თარგმ.).

ციხისთავი-ი ციხის მცველი ჯარის უფროსი. ჩქარი ნაბიჯით შემოვიდა ციხისთავი (რ. ინან.).

ცმუტურობ-ს კუთხ. მოუსვენრობს, ცმუტუკავს, წრილობს. „ის ვინაა, ის, ბატონო? კინალამ გადავირიე მისი შეხედვით რა ამბავში იყო, რაც ის ცმუტურობდა და რალა-ცას გულისობდა“ (დ. კლდ.).

ს-ცნობ-ს გაიგებს, შეიტყობს. ცნა... შეფეშან, ვითარმედ ქრისტესა ათაყუნა მთავარი იგი (ინონ). მაგრამ ვერ სცნობენ, გლახ, მოკვდავნი განგებას ციურს (ნ. ბარათ.).

ცნობა გონება, აზროვნება, ცნობიერება, მოსაზრება. სიტყვასა მას ზედა მოვიდა მეფე ცნობასა, დანყარდა და დამშვიდდა (საბა). მახსოვს, ყრმა ვიყავ, ძლივს მოსული გონს და ცნობასა (ილია).

ცნობად მოვიდა ცნობიერება დაუბრუნდა, გონს მოვიდა. [მოციქული] აზიდნეს და ამართეს და ცნობად მოვიდა (ბასიან).

ცნობამიღებულ-ი ძვ. გაოგნებული, გონებადაკარგული, ჭკუაარეული. [მცხოვრებნი] ვითარცა ცნობამიღებულნი ურთიერთას განკრვებულნი ხედვიდეს (ინონ). „გარნა ოდეს სამართალმან დაგასამართლოს, მაშინ იხილო თავი შენი ცნობამიღებულ და სიტყუანი ჩემნი არღარა განჰგმე“ (გრ. ხანძთ.).

ცნობასუსტი-ი გონებასუსტი, გონებაჩლუნგი, გონებაშეზღუდული. [საჭურისმა] ცნობასუსტი დიაცი აცთუნა და გამოუცვალა სიყვარული სიძულელიად (საბა).

ცნობიერება აზროვნება, გონება. [გუცა] ეცადა თავიდან ამოეგდო ეს სულელური... ფრაზა, მაგრამ რამდენჯერაც სხვა რამეზე დაიწყო ფიქრი, ცნობიერებაში იმდენჯერ... ამოტივტივდა: „ციდან ეშვებოდა წვიმის წვეთები“ (ჯ. ქარჩხ.).

ცნობისნადილ-ი ცნობისმოყვარეობა. მუსიკოსი ცნობისნადილმა აიტანა (რ. ინან.).

ცოდვის შვილი საბრალო, სანყალი, საცოდავი. „რადგან სიკვდილი არ ამცდება, ამ ცოდვის შვილს მაინც ნულარ ჩამატან საფლავში (ხალხ.). „რა კარგი დაეყრებათ ამ შენს ცოდვის შვილებსა?“ (ილია).

ცოტა ძვ. და კუთხ. პატარა. ცოტა კაცია ამირან, ცოტა სმა-ჭამა ეყოფა (ხალხ.). [ღმერთო,] ცოტა ბალახისათვის ნესვი მოგიბამს და თაის ხისათვის ნიგოზი“ (საბა). [დაერიმმა] ნახა ცოტა სახლი, მას შიგან ზარდახმა დაბეჭდილი, აიღო, გამოიღო (საბა).

ცოტა არ არის ასე თუ ისე, ცოტად თუ ბევრად, ცოტა არ იყოს. ცოტა არ არის, მეც ბრალი მედება (ვაჟა).

ცოტა ნაფქვავი აქვს კუთხ. მოთმენა არ შეუძლია, თავშეუკავებელია, მოუთმენელია. „მაიბა ჩქარა... ყალიონი, თორო... მე ცოტა ნაფქვავი მაქ, კიდევ გავჯავრდები“ (ვაჟა).

ცოფი-ი ძვ. ფსიქიურად ავადმყოფი, გიჟი. ვითარცა მწეცი მძვინვარე, ყიოდა [ვარსქენ] და იხახხა, ვითარცა ცოფი (შუშან).

ცოცხლებით ძვ. სიცოცხლით, ცოცხლად ყოფნით. ყოველნივე აკურთხევედეს ღმერთსა ცოცხლებით და მშვდობით შეკრებისა მათისათვის (პაბო).

ცოხნა ძვ. ლეჭვა. თქვა ბერმან: „მე კბილი არა მაქვს და ცოხნა არ ძალმიც“ (საბა).

ცრემლით ილტობა მდღულარე ცრემლით ტირის, ცრემლად იღვრება. ყოველნი მოვიდოდეს და ცრემლითა ილტობოდეს (გ. მთანმ.).

ცრემლოდ-ა ძვ. ცრემლს აფრქვევდა, ტიროდა. ხოლო ნეტარი იგი [ყმა] ცრემლოდა სულთქუმით (გრ. ხანძთ.). რომელნი ჰხედვიდეს მას (= პაბოს) ქრისტიანენი და მეცნიერნი მისნი, ცრემლოდეს (პაბო).

ცრიატი-ი ფერდაკარგული, ფერმკრთალი, უფერული. [ჩიკოტელა იყო] გამხდარი, გაყინული, ჯოყარავით ცრიატი (გ. ლეონ.).

ცუდად ძვ. 1. უმიზეზოდ, უდანაშაულოდ. დღესა ერთსა ლეონ განყრა ცუდად (საბა). 2. ამაროდ, ფუჭად, ტყუილუბრალოდ. რა-სა ცუდად ვმალლით (გალობ. სულ.). ცუდად დაგიშვრია მაგ საქმეზედ თავი შენიო (საბა). ცუდად ხომ მაინც არ ჩაივლის ეს განწირულის სულსკვეთება და გზა უფალი, შენგან თელისი, მერანო ჩემო, მაინც დარჩება (ნ. ბარათ.).

ცულლუტობ-ს ცრუობს, იტყუება, თაღლითობს. „რას ცულლუტობ, ვაჟბატონო?“ – „შენ არ მომიკვდე, შენთან მე არ ვცულლუტობდე და არც გატყუებდე“ (დ. კლდ.).

ცხებულ-ი მეფის ეპითეტი: უფლის მიერ დალოცვილი, კურთხეული. „დავით ნინაისწარმეტყუელისა და უფლისა მიერ ცხებულისა შვილად ნოდებულო კელმწიფეო, მეფობა და სათნოებანიცა მისნი დაგიმკვდრენ ქრისტემან ღმერთმან“ (გრ. ხანძთ.). „ღმერთმა დაჯივლაროს, რომ უფლისგან ცხებულ მეფეზე ხელი აღემართოთ“ (ი. გოგებ.).

ცხედარ-ი 1. მიცვალებულის სხეული, — გვამი. ფარდავი გამოიჩანეს, დათასა და სოლოს ფეხებთან გაუშალეს და ზედ ცხედარი დაასვენეს (*მ. ჯაყახ.*). *ძვ.* 2. სანოლი, ტახტი, სარეცელი. ნმიდამან მარიამ ჳელი მიჰყო ზედა კერძო ცხედარისა მისისასა მყოფსა მას რტოსა ვაზისასა (*ნინო*). [მონაზონნი] მოვიდეს სიხარულით ნარყევანებად მისსა (= მატონისა) ცხედრითა, რამეთუ ფრიად უძღლურ იყო დიდისა მოლუანებისაგან (*გრ. ხანძთ*). [ეფთვმე] ჯდა ცხედარსა ზედა ყოვლითურთ მრთელი და უვნებელი (*გ. მთაწმ*). 3. ლოგინი, საგებელი. [ახალი მისანი] გაიყვანეს და სამეფო სამოსელი შეჰმოსეს, მეფის სანოლს დაანვინეს და მეფისავე ცხედარი დაუგეს (*საბა*). მას სახელში ერთგნით ცხედარი ეგო, ერთგნით ტაბლა, ყოვლის სანოვავით სავსე (*საბა*).

ცხვირისატეხელა ერთნლიანი ბალახი, აქვს დანაკეთული ფოთლები, ყვითელი ყვავილი, უყვარს ტენინი ადგილები, — ბაია. რუში... წყალი მორაკრაკებს, შიგ ცხვირისატეხელები და მატიტელები დავს (*რ. ინან*).

ცხვირმოუხოცელ-ი დაცივნით: უსაკო, არასრულწლოვანი, ცინგლიანი. ანა ერთმა ცხვირმოუხოცელმა ღლაჰმა ხელები ლოტბარივით და დაიწყეს სიმღერა“ (*ჭ. ამირეჯ*).

ცხო კუთხ. სხვა, უცხო, გარეშე. შენ ცხო რამე გაქვს გულში (*ა. ყაზბ*). დაარიგოდე ეს ბაღი, ცხოთა ენას ნუ მიჰყვების (*ა. ყაზბ*).

ცხოვარ-ი *ძვ.* 1. ცხვარი. [ქუალნი] შთაქრბნეს ტყავსა ცხოვრისასა (*ჰაბო*). ვითარ მგელნი ცხოვართა, ეგრეთ შეუცვიოდე [ქართველნი] ურიცხვთა მათ სპათა სულტანისათა (*ბასიან*). „მწყემსი ხამს ცხოვართათვის იჭირვოდე, კეთილთა ბალახთა აძოოს“ (*საბა*). 2. ხალხი, ერი, როგორც სამწყსო კეთილი მწყემსის — იესო ქრისტესი. მრავალ არიან, უფალო, მტერნი და ნარიტაცონ შენნი ცხოვარნი (*ნ. ბარათ*).

ცხოველ-ი ცოცხალი; ცხოველმყოფელი, მაცოცხლებელი. ხოლო სანატრელმან მუშანიკ... ჰრქუა: „უკუეთუ სულითა ცხოველ არს იგი, ცოცხალმცა ხართ იგიცა და შენცა (*მუშან*). [ბერი] გარდაიცვალა საჭირველისა ამისგან სოფლისა და მივიდა სოფელსა მას ცხოველთასა, ვითარცა მწვც (*გრ. ხანძთ*). მთაო ცხოველო, ხან მცინარო, ხან ცრემლიანო, ვინ მოგიხილოს, რომელ მყისვე თვისთა ფიქრთ შევბა არა იპოვოს (*ნ. ბარათ*).

ცხოველმყოფელ-ი სიცოცხლის, ბედ-

ნიერების მომნიჭებელი, მაცოცხლებელი, სულის ჩამდგმელი. და რამდენადაც შენ ცხოველმყოფელი ხარ, იმდენად უფრო რად კვდება გული? (*ილია*).

ცხოველდება *ძვ.* 1. ცხოვრობს, ცოცხლობს. რაჟამს მოვიდა... [ჰაბო] ქართლად, ცხოვდებოდა იგი ნერსე ერისთავისა თანა (*ჰაბო*). [მამია გიოგოლ] ქუეყანასა ზედა ცხოვდებოდა ვითარცა ანგელოზი (*გრ. ხანძთ*). და ყრმა იგი ეიდრე სიბერედმდე კეთილად ცხოვდებოდა და ადიდებდა ღმერთსა (*გრ. ხანძთ*). 2. სამუდამო განსასვენებელს მოიპოვებს სამოთხეში. მდიდარი ეგრეთ ძნელ ცხოვდეს ეგოღენ შესანიშნოთა (*დ. გურამ*).

ცხოვნება *ძვ.* სამუდამო განსასვენებლის მოპოვება სამოთხეში. ინამეთ ერთი უფალი, თუმცა გენბოხთ ცხოვნება (*დ. გურამ*).

ცხოვრება *ძვ.* სიცოცხლე; ცხოვრება. [მონაფენი] ასწავებდეს სიტყუასა ცხოვრებისასა (*ნინო*). სასოებაა ნარვინირე ცხოვრებისა მისისასა“ (*გ. მთაწმ*).

ცხოვრებად *ძვ.* სიცოცხლის მისანიჭებლად, გასაცოცხლებლად. [ქრისტე] გარდამოჴდა ზეცით ცხოვრებად მომწყდართათეს (*ი. მტბ*).

ცხრილ-ი ფიცრის თხელი რკალი, თასმებით ძირგამონწული, პურეულის გასარჩევად. კაცი ერთი მძინარის კიდესა ჯდა და ცხრილი ხელთა ჰქონდა (*საბა*).

ძ

ძაბრალე ხალხური სიმღერა, რომელსაც ასრულებდნენ მარიამობის წინ, კუდიანობა ღამეს ავი სულების დასაფრთხობად. ღამის თევა გრძელდებოდა. კვლავ ენთო კოცონები... და „ძაბრალეს ხმა“ კიდით-კიდემდე გმინავდა ცამდის ანვდენილი (*ლ. ქიარ*).

ძაბრიგანა „წულისჩასცმელია“ (*ა. ყაზბ*). [ჯაჯალას] ველარ ჩაეცვა ქალაშანი და ძაბრიგანა მეთედ უსხლტებოდა (*ა. ყაზბ*).

ძალ-ედვას *ძვ.* შეეძლოს, ძალა შესწევდეს. „და უკუეთუ დუმილი ვერ ძალედვას, არა თავით თესით ქადაგებდეს, არამედ აუწყოს თესსა ეპისკოპოსსა“ (*გრ. ხანძთ*).

ბალ-უც (ბალ-მიც, ბალ-გიც) ძე. ბალუძს, ბალა შესწევს, შეუძლია. „ხუცეს, ვერ ბალ მიც გემოს ხილვად, რამეთუ ყბანი და ზოგნი კბილი შთამოუსრვილ არიან“ (შუშან.). „ყოვლადვე ბალ-გიც შენვენაჲ ყოველთა, რომელნი ლოცვათა შენთა ესვენ და მეოხებასა შენსა მოივლტიან“ (გრ. ხანძთ.). „მორწმუნესა, რომელსა სასწაულისა საქმე ვერ ბალ-უც, ურწმუნოთა თანა სიტყვს გებაჲ არა უქმს“ (გრ. ხანძთ.).

ბალას მოიცემს ბალას მოიკრეფს, ბალ-ლონეს დაბაბავს. [ირაკლიმ] სიბერის ფამსა მოიცა ბალი და შეაძრუნა კვალად ოსბალო (ნ. ბარათ.).

ბალუმ იხ. ბალუმად. „ვინ იქნება? ბალუმ ჩქარა კი მოდის“ (ა. ყაზბ.).

ბალუმ-ი ძლიერი, მძლავრი. „ვინ არის ისეთი ბალუმ, რომ დედაჩემის თვალებში ჩამახედოს“ (ვაჟა).

ბალუმად ბალიან, ძლიერ, ბალზე. [დედა] თვალცრემლიანი თავს მძიმედ იღებს, გულზე ბალუმად დაიცემს მჯილებს (გ. აბაშ.).

ბალუძ-ს შეუძლია, ბალა შესწევს, უნარი აქვს. ახ, რად არ ბალუძს განცოცხლება წმიდას აჩრდილსა (ნ. ბარათ.).

ბარ-ი 1. ურემზე დასადგმელი ან ცხენისთვის ასაკიდებელი დიდი გოდორი. [სონია] ქმარს ეხმარებოდა ურმით მოტანილ სომინდიანი ძარის გადმოგორებაში (დ. კლდ.).
2. მონწული ან ფიცრის სასიმინდე, მაღალ ბოძებზე შედგმული. სახლის პატრონნი, ცოლ-ქმარი, ძარის ქვეშ ქვეზე იხსნდნენ (ნ. ლომ.).

ბარღვ-ი გადატ. წიაღისეულის, მადნის განტოტება მინის ქვეშ. [გიორგი წერეთლის] ნაშრომ-ნაღვანს ისე უნდა უყურებდნენ, როგორც ოქროს მადნეულის ბარღვს (აკაკი).

ბარღვიან-ი კარგი აღნაგობისა, – ჩასხმული, ჩასკვნილი. [გიორგი] ერთი ჯმუხი და ბარღვიანი ყმანვილი კაცი დადგა (ილია).

ბაღლის თავია დამარბული (სადმე) რაიმეში ჩანს ნამდვილი მიზეზი მოვლენისა. „ესა თქვენი სცენური კულტურა? მიზრძანდით კულისებში!“ – „სწორედ მანდ არის... ბაღლის თავის დამარბული!“ (გ. დოჩ.).

ბაძა 1. უხეში ქსოვილი; ასეთი ქსოვილის სამოსელი. ბაძისა სამოსელი მცირედ შეგერაცხაა? (შუშან.). **2.** ტომარა. მან არაბ-

მან უთხრა [ხალიფას]: „ერთ ბაძაში ჩამიყარეთო [ვეცხლი], თვარე რით წავილოო“ (საბა).

ბახველ-ი საშუალო სიმაღლის ბურჭი, აქვს დიდი დაკბილული ფოთლები, ქოლგასავით შეკრებილი თეთრი ყვავილები, ისხამს წვრილ კუნწულეზად დაკიდულ წითელ წაყოფს. „რა ღვინოა, სწორედ კლუკვენი კვასია! კლუკვას რა ჰქვიან? ბახველი“ (გ. ერისთ.).

ბეღვისა იესო ქრისტეს ეპითეტი. დღესაც შეურყვეველი იქნებოდა მათი სამეფო, თუ რომ ღმერთი, ქრისტედ მოვლენილი, ეცნოთ ძედ ღვთისად და არ გასდგომოდნენ (აკაკი).

ბელ-ი ძე. 1. ხე (ზეზეურად მდგარი). [ერი] ცეცხლსა და ქვათა და ძელთა თაყუანისცემედს (ნინო). **2.** ტოტებდასხებილი, გათლილი მორი. ოდესმე ფამსა ყინელისასა ძმანი ტყესა მას ხანძთისასა შთამოჰყრიდეს ძელსა (გრ. ხანძთ.). [კაცმა] მოაღებინა მრავალი ძელი, გამოახვერტინა, ყოველი საუნჯე შიგ ჩაყარა და პირი გარდაუჭედა (საბა).

ბელი ცხორებისა იხ. ბელიცხოველი. [მამა გრიგოლ] წარემართა საბერძნეთად და მოინია კოსტანტინეპოლის და თაყუანის-სცა ძელსა ცხორებისასა და წმიდათა ყოველთა ნაწილთა (გრ. ხანძთ.).

ბელსა ჰკრეს ძე. ხეს შემოჰკრეს ხმის გამოსაცემად, ზარის დასარეკად. ბელსა ჰკრეს ეკლესიებში, კარის ეკლესიიდან ერთობლივი გალობა ისმოდა (კ. გამს.). უკანასკნელ შაბათს ბელსა ჰკრეს თუ არა, მეფე და ზვიადი ეწვივნენ ერისთავს (კ. გამს.).

ბელზე აბმა (გაყვანა) ჯვარზე გაკვრა. სოდომის ცოდვისთვის სამი სხვადასხვაჯვარი სასჯელი იყო დანესებული: ბელზე აბმა, თავის მოკვეთა ან დაბნელება ორთავე თვალთა (კ. გამს.). ბასილი კეისრის სასახლეში ბევრი რამ გაიკვეთა ჭიაბერმა და მე; თვალების დაბნელება, ბელზე გაყვანა (კ. გამს.).

ბელიცხოველ-ი ხის ჯვარი, რომელზეც აწამეს ქრისტე; მისი განმასახიერებელი ხატი. [კათალიკოსმა] კლარჯეთიდან ჩამოტანილი ბელიცხოველის ჯვარი მიართვა (კ. გამს.).

ბელსკამ-ი მთლიანი ხის გრძელი სკამი, – სკამლოგინი. ნინო ბელსკამზე დაჯდა (რ. ინან.).

ბელურ-ი, ბელულ-ი ძელებისაგან, მორებისაგან აგებული სახლი, ჯარგვალი. მარჯვნივ და მარცხნივ ჩანდნენ მოსახ-

ლები: ზოგან დაბალი, პატარა ოდები, ყავრით დახურული; ზოგან ისლით ნახური ძელულები (დ. კლდ.).

ძელქვა მაღალი ტანის ხე, აქვს წვრილი ფოთლები, უფერული ყვავილები და მაგარი, გამძლე მერქანი. ათქვენ რომ ეზომი ძელქვის პატარა სახლი გიდავთ, სახუცესს სურს, რომ დაუთმოთ* (აკაკი).

ძერა დიდი მტაცებელი ფრინველი. ცაში ასულა ძერაი (ანა).

ძეძვი ეკლიანი ბუჩქი, აქვს წვრილი ფოთლები და მოყვითალო ყვავილები; იყვებენ ლობისათვის. [ვარსქენს] ეკლენით ვიდრე ტაძარმდე ვითარცა მკუდარი მიეთრია [მუშანიკ] და ადგილ-ადგილდ ქუე ძეძვი დაეფინა (მუშან.). წვიმით მტვერგადარეცხილი ძეძვის ორღობე უფრო ჩაშავებულიყო (გ. ლეონ.).

ძეძვმეფენილი-ი ძეძვით დაფარული, ძეძვნარი. მე ეს ძეძვმეფენილი გორაკები... ძალიან მიყვარს (რ. ინან.).

ძენა დეკორატიული ხე, – ტოტებდამვებული ტირიფი. ძენამ ალურსით ამავესო ეჭვებით ნაავედარი (ანა). ალიონზე ძენებს ვერხვი გაერევა და ვერხვები მაყრებივით შრი-ალებენ (ს. ჩიქ.).

ძელა ოთქესალაგ-ი სამარხი, სამარე, აკლდასა. მე დაგანახვებ არმაზის მხარეს, ...სადაც არაგვის უძლეველ მთაერებს სძინავთ ჩვენს ძველთა ძვალშესალაგებს (ი. აბაშ.).

ძველადი მოსაველი ძველი, წინა წლის მოსაველი. „რა შეძლებული ყოფილა ჩემი მამა-პაპა..., მკვიდროვანი ოჯახი, ...ძველადი მოსაველი“ (გ. ლეონ.).

ძველთაგან ძველი დროიდანვე, ადრი-დანვე. ერთი მელი დაცანცარებდა. ძველთაგან თურე ნასოფლარი ყოფილიყო (საბა).

ძველნი-ი ძველი, უფროსი თაობა. თუმცა ძველნი დაგვშორდნენ, ახალნი ხომ შენია (ილია).

ძვირ-ი იშვიათი, არახშირი. ამავის მექონი ქალი ჩვენში ძვირია (ილია). იმისთანა ახირებული კაცი ძვირი იყო (აკაკი). 2. ცუდი; ბოროტი, ავი. აქ აქებენ ძვირსა მზაკვარნი სულნი (ა. ჭავჭავ.).

ძვირად იშვიათად. კაცები დილითვე ადრე მიდიან სამუშაოდ ყანებში თუ ტყეში, ...დაღამებამდე ძვირად ბრუნდებიან სახლში (აკაკი).

ძვირშია (ვიწმეზე) ძვირს, ცუდს ამბობს ვიწმეზე. „ეს ორი კაცი თქვენს ძვირშიაო“ (აკაკი).

ძვრა ვერ უყო ვერ დაძრა, ვერ შეარყია. პალომ მიწაში ფესვები გაიფა. დაქვიდა ამირანი, მაგრამ ძვრა ვერ უყო (თქმული).

-ძი ნანილაკი. „ალვისწრაფი ხილვად, თუ რა-ძი იქმნა“ (გ. შთანმ.).

ძიებად ძე. საძებნელად. გამოვიდა სიმრავლეს ქალაქისა... ძიებად ღმერთთა მათთა (ნინო).

ძილად იყო მიგდებული ღრმად, მკვდარივით ეძინა. ფიგურ. უქარო, უცნაურად წყნარი და თბილი დღე იდგა, თითქოს... ძილად იყო სამყარო მიგდებული (რ. ჭიომ.).

ძილმოპარულ-ი ძილმორეული, ძილმოსული. ბუჭავს საწთელი, არ სძინავთ ჯერაც, ჩაფიქრებულნი ჩასცქერენ კერას, ძილმოპარული, მაგრამ ფხიზელი ცეცხლთან ორი ზის, ორივე მდუმარი (გ. აბაშ.).

ძილფხიზლობს-ს ეძინება და თავს იკავებს, ცდილობს, არ დაიძინოს, – ძილღვიძილშია. ბერდია და უთურგვა ჭერხობი ავიდნენ, ძილფხიზლობს სამძივარა კერასთან (კ. გამს.).

ძილ-ღვიძილ-ი ნახევრად მძინარე მდგომარეობა, ფხიზელი ძილი. დაღლელმა, მისუტებულმა და ნაცემმა [თამაზმა] ბოლოს ჩაიძინა, მაგრამ მისი ძილი ძილღვიძილი იყო (გ. რობაქ.).

ძიმნარე იხ. ძირმნარე. ვახტანგს ძიმნარის უმნარე ეტკილა ვითა შაქარი (დ. გურამ.).

ძირისძირამდე ზედმიწევნით, ძირფესვიანად. ტარტარენმა ზედმიწევნით იცოდა ნადირობის საქმე და ნესები, რადგან შეესწავლა ყოველგვარი ნადირობის წიგნი (ი. მაჭ. ნ. ანან. თარგმ.).

ძირმინა მთის ძირას, ვაკეზე, დაბლობში მდებარე სახნავ-სათესი. სერს იქით... ტყეწერილი ჩადის დაბლა-დაბლა, იქ ძირმინებია, ნასიმინდრები, ნახნავეები (რ. ინან.). ძირმინებს... შავკაცთან სერი წამოსდგომია თავზე (რ. ინან.).

ძირმნარე მრავალწლიანი ბალახი, აქვს მომრგვალო ან გულისებური ფოთლები, ძაბრისებრი ყვავილები, იზრდება ბუჩქნარში, ხმარობენ სამკურნალოდ. ბევრი ეცადე, ძირმნარეს ვერ გაუთხარე

ძირი მე (აკაკი). [ონისეს] სიტკობების მაგივრად ძირმწარეს აკურებდნენ (ა. ყაზბ.).

ძირს დააგებ-ს ნააქცევს (მრავალს), ძირს დაყრის. „სიმინდი სულ ძირს დაუგიათ“ (ხ. მგალობ.).

ძირტკბილა მრავალწლიანი ბალახი, აქვს დაკბილული ფოთლები, მტევნებად შეკრებილი ყვავილები, მეტწილად იისფერი, აქვს ტკბილი ფესვი, იხმარება მედიცინაში, ლუდისა და თამბაქოს წარმოებაში. დროზე უნდა მოხმარება, მხმარებელიც გონიერი, რომ ხან ნაღვლით გაილესოს, ხან ძირტკბილით ენის წვერი (აკაკი). რამდენიმე ფეხი ძირტკბილა მოდის, ზამთარ-ზაფხულ მწვანე, დაკბილულფოთლებიანი (ვაჟა).

ძიძა-გამდელი-ი ძიძა, გამზრდელი, დედობილი. ძიძა-გამდელი ჰქსოვდა ზღაპართა და თქმულებათა ფერად ხალიჩას (ნ. ლორთქ.).

ძიძგნა გლეჯა, წინქნა (კბილებით). ბელადმა ჯერ იგის წილი ხორცი შეჭამა, მერ თავის წილს დაუნყო ძიძგნა (ჯ. ქარჩხ.).

ს-ძლ-ო ძე. სძლია, მოერია, აჯობა. [ჰაბოშ] სარწმუნოებითა და მოთმინებითა სძლო მათსა მას სიბოროტილესა (ჰაბოშ). გარნა მძლო საწუთრომან (ლ. თუშ. და სხვ., VIII კლ.).

ძლევა ძე. გამარჯვება. „ვხედავ ორკერძოვე ძლევასა უფლისა ჩემისა“ (ჰაბოშ).

ძლით ძე. ძლივს, გაჭირვებით. მეფეთა დიდითა ქნებითა ძლით დაარწმუნეს მონასტრადვე შექცევაჲ (გ. მთაწმ.). მინდორი იგი ძლით იტყვედა კარებესა მათსა (ბასიან.).

ძმა მონასტრის მსახური მამაკაცი თანამოღვაწეებისთვის. ხოლო იყვნეს ოპიზას ძმანი მცირენი შეკრებულ ქრისტეს სიყუარულისათვის (გრ. ხანძთ.). აქა ყოფილა უწინ კრებული ღვთისთვის ქვეყნიდამ განდევილ ძმათა (ილია).

ძმაღე ქორწილში სარძლოს გამყოლი მამაკაცი, - მეჯვარე. მერე ძმაღეებმა სამჯერ შეუცვალეს ბეჭედი, თავს დაახურეს ოქროს კაუჭიანი გვირგვინი (ნ. ლორთქ.).

ძნა მომკილი თავთავების დიდი კონა, ერთად შეკრული ხელეურები. „ერთი გიორგის ხელეური მთელ ძნად შეიკვირისო“, - ამბობდნენ გლეხაკები (ილია). ტყეს ცეცხლი ეკიდებოდა, როგორც ძნას შემოდგომისას (გ. ტაბ.). თუ ყანას მზის ჩასვლამდის მომკი და ძნებად შეკრავ, მოგცემ იმდენს, რამდენიც მთელ წელიწადს გეყოფა საზრდოდ (ნ. ნაკაშ.).

ძნის ურემი ძნის (თივის) გადასაზიდი ურემი, აქვს მაღალი ჭალები, საძნე ურემი. „[გიორგი] მარტოხელი ძნის ურემს დაუდებს და მინ მოიტანსო“ (ილია).

ძნელი ძე. ძლიერ მკაცრი, დაუნდობელი, უღმობელი, დაუზოგავი, უწყალო, შეუბრალებელი. აზონ იყო კაცი ძნელი და მესისხლე (ლ. მროვ.).

ძნეყვავ-ს კუთხ. დაახეთქებს, დასცემს (ძირს), ნააქცევს. „მაისობას რომ გაიწვია საჭიდაოდ და ალაი ხალხში ძნეყა ძირს, ის მაინც აღარ ახსოვს კომისარს“ (ა. ბელ.).

ძნად ძე. 1. ძნელად, გაჭირვებით. „ძნად უბნობნ ქართულად“ (გ. მთაწმ.). ძნად წნორი ბერფუყი დაიგრისების წნელად (დ. გურამ.). 2. საძნელოდ, აუტანლად, გაუსაძლისად. „რასათვის ძნად გიჩნს ყოფა ჩემთანა?“ (საბა).

ძობანი-ი „კუთხ. ყველის (დაგუნდავებული ხაჭოს...) დასაწყობი ლასტი“ (ქეგლ). წნული ძობნები ყველეურის ვე-ბერთელა თავებს დაეზნიქათ (ზ. კიკნ., თ. ჩხენკ. თარგმ.).

ძოლან ძე. ცოტა ხნის წინ, უფრო ადრე, ამასწინათ. „ძმაო, ძოლან ორმოცი ლიტრა ვეცხლი ივასხე, ახლა დიდად მეჭირვება და მომეც“ (საბა). „ძოლან თქვენი აქლებები დეკარგე და ერთი მისანია, მან მიპოვნა“ (საბა).

ძოლანდელი-ი ძე. ამასწინანდელი, ცოტა ხნის წინანდელი. მას მდიდარსა ძოლანდელი საქმე დავიწყებო (საბა).

ძონ-ი ძვირფასი ქვა ნითელი ფერისა. „აი, დაილოცა შენი მშობელ-გამზრდელიო“, - მომესმოდა აქეთ-იქიდან და ძონისავით ვნითლდებოდი (ე. გაბ.).

ს-ძრახავ-ს ცუდ საქციელში ამხელს, - აძაგებს, კიცხავს, გმობს, კილავს. „ვერე ნუ მძრახავ, მომიგდე ყური“ (ილია). ამას ვსწყინობ: ავნი ავსა თვით იქმენ და სხვას კი სძრახვენ (დ. გურამ.).

ძრახვა ძაგება, კიცხვა, გმობა. ვინც რომ ძრახვას თაკილობდეს, ნურასა იქს საძრახავსა (დ. გურამ.).

ძრვა ძე. შფოთი, ღელვა, არეულობა. და ამას ყოველსა თანა უშიშ არს გული მათი (= მონაზონთა) უქრისტოთა მათ ურწმუნოთაგან შერყევასაგან და ყოველისა ძრვისა უამსა ჴელმწიფეთა მტერობისასა (გრ. ხანძთ.).

ძროხა ნახირი. „ნამსვე ძროხაში მე მიკრეს თავი“ (ილია).

ძრწოლით შიშით, კანკალით. [ბერები] ძრწოლითა და შიშით ინერდნენ პირჯვარს (ნ. ავალ. თარგმ.).

ძუა 1. ცხენის კუდის ბენვი. [გლეხი] სამზარეულოში შეწავდა კვერცხს, გაფცქვნიდა, მერე გაჰყოფდა ძუით შუაზე და ნახეარ კვერცხს მართმევედა ბატონს, როგორც ბეგარას (აკაკი). ძუის მახეს პურში აგებ (ს. ჩიქ.).

2. ცხენის კუდი. [ხევისბერებს] ხელახლა შეემუსრათ მონასტრები და ეკლესიები, ცხენის ძუაზე გამოებათ მღვდლები (ქ. გამს.).

ძუელი შჯული ძველი აღთქმა, ბიბლიის წიგნები, შექმნილი ქრისტეს შობამდე. [ჰაბომ] ინყო... სწავლად წმიდათა საღმრთოთა წიგნთა ძუელისა და ახლისა შჯულისათა (ჰაბო). ხოლო ახლისა შჯულისა დაბეჭდულნი წიგნნი [მამამან გრიგოლ] ზეპირით იცოდნა და მრავალნი წიგნნი ძუელისაცა შჯულისანი (გრ. ხანძო).

ძურწა ერთწლიანი სარეველა ბალახი, იკეთებს ხაოიან თავთავს. ძურწა... მოსდებია ბილიკებს (რ. ინან).

ძურწაჩაკრულ-ი ძურწით (იხ.) სავსე. დაფამფალებენ... მატყლში ძურწაჩაკრული ცხვრები (რ. ინან).

ძუძუს მოჰკიდებს ძვ. ძუძუს მონაოვებს. მიგილე, ძიძას მიგვარე, ძუძუს მოგვიდეო (დ. გურამ).

ძუძუსმტე ძვ. იხ. ძუძუმტე. ხოლო პიტიახმან გამოარჩია ძუძუსმტმ მისი საკუთარი, რათა მოიყვანოს იგი ტაძრად (შუშან).

ძუძუმტე ერთი ძუძუთი გაზრდილი, ძუძუს მოზიარე. [არსაკიძე] მიუწვევლად შეივლიდა კოლონკელიძიანთ ოჯახში, ...როგორც ძუძუმტე მივა ხოლმე ძუძუმტეს სახლში (ქ. გამს.).

ძუძუშენწოვარ-ი იხ. ძუძუმტე. ჩემი ძიძის შვილი, რომელიც ჩემთან ძუძუშენწოვარი და ჩემი კბილა იყო, არასდღეს არ მშორდებოდა (აკაკი).

ძვრ-ი ძვ. ბოროტება, დანაშაული. [წელმნიფემან] შესძინა ძვრი ძვრსა ზედა თვისსა და სხუთა ცოლი შეირთო (გრ. ხანძო). და ნუ წარმწყმედ ცოლდათა შინა და ნუ იწენებ ძვრთა ჩემთა (დ. აღმ.).

ძვრის წსენება ძვ. ავის, ცუდის თქმა; ლანძღვა, გინება. სადა არს ძვრის წსენება და ზუაობა? (გალობ. სულ.).

ძვრის-მეტყუელი-ი ცუდის, აუგის მთქმელი, მადაგებელი, მლანძღველ-მკილავი, მკიცხავი, მძრახველი. „არსენი კათალიკოზი ნებითა ღმრთისათა კათალიკოზ არს და ძვრისმეტყუელთა მისთა შეინანონ“ (გრ. ხანძო).

ძვრის-სიტყუა ძვ. ავსიტყვაობა; დაბეზლება, დასმენა. ენა მათი (= ბრძენთა) მეტყუელებისაგან ცუდისა უტყვ არ და ძვრის-სიტყვა უქმ (გრ. ხანძო).

ძვრ-ძვრად ძვ. მკაცრად, დაუნდობლად, დაუზოგავად. სხუანი... გუემულნი და ქენჯინილი, ძვრ-ძვრად ზღუეულნი შიშითა განილევან (ჰაბო).

ძლაბ-ი კუთხ. გოგო. „ე, ჩაიარა აბულადის ძლაბმა“ (ქ. ლორთქ.).

ძლინკიან-ი კუთხ. უხეირო, უვარგისი. „თუ დაგვიპირება ძლინკიანი აბელა... რამეს, მის საიქიოში გაშეებას რა დიდი ამბავი უნდოდა?“ (ჭ. ამირეჯ.).

6

ნა შემოკლებული „ნადი“. ჩემო თავო, ვეღარ გკურნვენ წამალით! დაღმართ-დაღმართ დაუყვევი, ნა მალითო! (აკაკი).

ნაახდენ-ს გააფუტებს, მოშლის, დაღუპავს. ოჯახი წავახდინე, ვალი ავიღე! (გ. ერისთ.).

ნაბლაყუნდებ-ა უპატივც. ნავე განბილებული. „რავარც გამაბითურეთ და შემარცხვინეთ ამ ჩაჩნებთან, ისე ნაბლაყუნდით ახლა ფეხით!“ (ნ. დუმბ.).

ნაბუტურება სულელური, უაზრო თქმა, ლაპარაკი. „ამ ბიჭის ნაბუტურების მიხედვით ქვე ხუდავ და ქვე გუურება“ (ნ. დუმბ.).

ნა-ჰ-ბურავ-ს ნააფარებს, დახურავს, ნაახურავს. მოლამ ლორის ქაშანზე დიდი ორმო ჩათხარა და ლელი ნაპურა და ნაოვი-და (საბა).

ნა-ჰ-გვრი-ს წართმევს, წაიყვანს (მისას). ნუ ნამგვრი სულსა მშვენიერსა სწმინდის შენის (ფსალმ.). ამ ქალს თუ მომცემ, შეივლურად შევიტებო, თვარა ქალსაც ნაგვერი და ბევრსაც გავნებო“ (საბა).

ნაგრაგნი-ს ძე. გაახევეს მიცვალბულს სუდარაში. [იესო] ჯვართი გადმოსნეს, ნაგრაგნეს, ტილოში ნახვიესო (დ. გურამ.).

ს-ნადი-ა სურს, უნდა. [ზურაბმა] ხმა გააგ-დო, რომ გულიდან ამოვიღე ჩემი ქალი და აღარ მნადია მოვტაცო დედობილსა და მამო-ბილსაო (ი. გოგებ.).

ნადიერ-ი ძე. მსურველი, მოსურნე. ნარ-მართნი ნადიერ ჰყვენ ქრისტეს მონებად (ჰაბო).

ნადიერად მონდომებით, მონადინებით, დიდი სურვილით. აშოტ ერისთავთა ერის-თაემან ხანძთას ახალი ეკლესია დაიწყო ნადი-ერად (გრ. ხანძთ.). იყო ნეტარი გრიგოლ არქი-მანდრიტი და ნადიერად მოელოდეს ყოველნი (გრ. ხანძთ.).

ნადიერება ძე. ნადილი, დიდი სურვი-ლი. ნადიერებით აღზავებულ ვართ შესხმად დღესასწაულსა მისსა (მინჩხი). „წმიდაო მამაო, აჰა იქმნა ნადიერება ნებისა შენისა, არამედ უფალმან ყავნ ნებაცა გულისა ჩემისა“ (გრ. ხანძთ.).

ნადიერებით სულითა და გულით, გულ-მსურველედ. [მამამან გრიგოლ] ნადიერე-ბით სურვილად ჰამბორს-უყო ყოველთა და მონღედ მოიკითხნა (გრ. ხანძთ.). დიდედა... ნადიერებით ეალერსებოდა საყვარელ შვილიშ-ვილს (გ. ლეონ.).

ნადილი-ი გულისთქმა, ნდომა, სურვილი. ხოლო ღმრთის-მოყვარებისა თქუენისათეს ხუცესმან აღავსენ ნადილი თქუენი მაგის სახი-სათეს (მუშან.). „ნადილი იყოს, თორემ შეძლე-ბა ყოველთვის იქნება“ (ილია).

ნაექომაგება-ა გამოექომაგება, გამო-ესარჩლება, მხარს მისცემს. [ომარაშ-ვილმა] ნაიყვანა მოჯამაგირე და სოფლის სასამართლოში აჩივლა, თითონაც... ნაექომაგა (ილია).

ნაეხირება-ა უპატივც. როგორც იქნება, ნავა, იღირსებს წასვლას, წასვლას საშველს დააყენებს. „რა უნდოდა, ნაეხი-რებულყოფა შინა, აღარ მამეშვა, ...დარჩიო“ (ვაჟა).

ნაიბაცაცება-ს წვრილმანს იპარავს, ქურ-დბაცაცობს. [ნაბი] ჯიბგირებს დაყვებოდა, ცოტას თვითონაც ნაიბაცაცებად (რ. ჭეიშ.).

ნაიკაპინება-ს სახელოებს აიკეცავს, დაიმკლავებს, დაიკაპინებს. მოვიფ-რთხენით, ნაეიკაპინეთ და მიყვავით ხელი [საქმელს] (აკაკი). ტარეულმა სახელოები ნაი-კაპინა... და მუშაობას შეუდგა (ლ. ქიარ.).

ნაიკაფიავებ-ს ლექსად წარმოთქვამს სათქმელს, კაფიას იტყვის. ამირანი შე-უვარდა დევებს და ნაიკაფიავე: ...„ხმლის სი-მოკლე რას დაგიშლის, ფეხი წადგი წინარეო“ (ზლაპ.).

ნაიტან-ს ძე. წაილებს, წაიყვანს, გაი-ყოლებს. იხ. წარიტანს. მელმან [მამალი] ნაიტანა და ნავიდნენ (საბა).

ნაიტყვი-ს წამოიძახებს, წამოიხვეწის. [დედაკაცი] ნაიტყვის უგვანს სიტყვასა, მოუ-ფიქრელი, ცეცხა (ვაჟა).

ნაიყრი-ს გადაიძრობს, მოიშორებს. ჯორმან ავშარა ნაიყარა და ავშა (საბა).

ნაიხემსება-ს მცირეოდენს შეჭამს, - ნა-ისაუზმებს. „ნაგვხმსათ და ისე წასული-ყავით!“ - „არა უშავს, ...სამტრედიამი ნაიხემ-სებთ“ (ნ. დუმბ.).

ნაიხვამ-ს კუთხ. წაილებს (მრავალს). „აჰა, ნაიხვენ აბჯარნი“ (ვაჟა).

ნაკაპინებულ-ი ანეული, აკეცილი სახე-ლოები (ხელები). [გოგომ] გადმოყარა სა-ცერზე ფეცილი, ნაიბანა ნაკაპინებული ხელები და... დაუნყო საცრის გვერდებს პარტყაპურ-ტყი (დ. კლდ.). [ლევანს] რევილოვერის ბოხჩა გახსნილი ჰქონდა, სახელოები - ნაკაპინებუ-ლი (ლ. ქიარ.).

ნაკინკლავდები-ან ნაკამათდებიან, ნა-ლაპარაკდებიან. ქალები ერთმანეთში ნა-კინკლავდნენ, თითქმის უმიზეზოდ, ერთმა ერთი თქვა, მეორემ - მეორე, მიყვენ და მოყვენ (რ. ჭეიშ.).

ნალამ-ი ვაზის ზედმეტი რქა მოჭრილი, - ნასხლავი. ამ სახლს მარჯვნივ ნალმით დახურული მარანი ედგა (ილია).

ნალდ-ი მოკლეთარიანი, წვერში მოხრი-ლი მომცრო ცული, ხმარობენ ხეების გასაკაფად, სარების წასანვეტილებად. ქორაფის ხეს რომ ვაკოპიტებდი, დავიცვილე ნალდი, დავიკარი კოჭმი და შუა გავიპე (აკა-კი). [ჩიკოტელამ] ხუთი ვაზი ნალდით გადა-კაფა (გ. ლეონ.).

ნალიკს დააკრავენ ერთმანეთის უკან მიყოლებით, მწკრივად დადგებიან, - გამწკრივდებიან. [მგლები] დაეშვნენ თავქვე... ნალიკი დააკრეს (ვაჟა).

ნალკოტი-ი ბალი (ხეხილისა, ყვავილები-სა). კაცი ვინმე იყო, ზეგანთა ალაგთა მყოფი, რომელსა ნალკოტი არ ენახა (საბა). მწვანეა

მუდამ ნალკოტი, არასდროს თურმე არ სტკენ-
ბა (ილია). ყვავილოვანი ნალკოტი შენი... აღა-
რა ჰპენის (გ. ორბ.).

ნალო კედელში დატანებული ლოგინ-
ნის შესანახი სათავსი. აი, ეს ნალო...
შიგ მზეზე ხშირად ნამყოფი ლოგინები ენყო
(რ. ინან.).

ნამაყოლებ-ს კუთხ. დაადევნებს, დას-
ძენს (სიტყვას). [დაჭრილ ირემს] ნამაყო-
ლა მოყმემა: „შორს ვედარ ივლის ტიალი“
(ხალხ.).

ნამახვავ-ს წვერს გაუმახვილებს, გალე-
სავს. გინება განლესს წრმაღლა და ნამახვავს
ლახვართა (საბა).

ნამებ-ს ძე. მონმობს, ადასტურებს.
[საქმენი] დუმილით ნამებენ... ლუანლთა და
შრომათა მათთა (გ. მთანმ.).

ნამებით ნებართვით, თანხმობით. ხოლო
ეგრემ... მიჰრონისა კურთხევაჲ ქართლს განა-
ნესა იერუსალჴმისა პატრიარქისა განწესებითა
და ნამებითა სიხარულით (გრ. ხანძთ.).

ნამის-ყოფა რისამე ნიშნება (უსიტყ-
ვოდ). და მონაფენი კიდერე განდგეს ნამის-
ყოფითა მოძღურისა თვისისათა (გრ. ხანძთ.).
ხოლო ძმანი იგი მცირედ განემორნეს ნამის-
ყოფითა ამის წმიდისათა (გრ. ხანძთ.).

ნამოაწყდებ-ა მოულოდნელად ზედ მი-
ადგება, შემთხვევით შეხვდება, შეე-
ჩხება. მწყემსი ნამოგაწყდება ზედ თუ
მონადირე, უნდა შეერთეს, ...სანამ შეიგნებს,
რომ ჩვენ ერთის მუხის ხმელი ფესვები ვართ
(ვაჟა).

ნამომტყებულ-ი კუთხ. ძლიერ განით-
ლებული, გაჭარხლებული. [სერაპიონს]
ნამომტყებულ პირისახეზე ეტყობოდა, რომ
ზომაზე მეტი დაელია (დ. კლდ.).

ნამოროხავ-ს დაუფიქრებლად იტყვის,
– ნამოსცდება, ნამოროშავს. „შენოდენა
დედაკაცს სიზმარიც დაეჯერება“, – ნამოროხა
უთავბოლოდ ლუარსაბმა (ილია). ლუარსაბი
გაინურა, ეს რა ნამოვროხეო, – თქვა გულშია
(ილია).

ნამოფრთხებ-ა დამფრთხალი ნამოვარ-
დება, ნამოიჭრება. ნამოფრთხა ხარი ირე-
მი (ხალხ.).

ნამო-ჰ-ყრი-ს მოხსნის, მოაშორებს,
მოაძრობს (აღვირს, ლაგამს). მხედარი
მყისვე გადმოხტა მარდად და ნამოჰყარა აღ-
ვირი ცხენსა (ილია).

ნამოყუნთდებ-ა, ნამოყუნტდებ-ა დაჯ-
დება უკანა ფეხებზე (ძალი...), ჩა-
ცუცქდება, დასკუბდება. [მეცხვარის]
გვერდით ნამოყუნტებულოყო ბანჯგვლიანი,
საზარელი შესახედავი ძალი (ვაჟა). [ეფემიამ]
ღნავალას (კატაა), რომელიც ცეცხლა-პირას
ნამოყუნთებულოყო, თავში სილა ჩაარტყა
(ვაჟა).

ნამხედურობა ნაბაძვა, მიმბაძველობა.
„ქვეყანა ნამხედურობით კეთდება და ნამხე-
დურობითვე ირღვევა“ (აკაკი).

ნანდილ-ი მიცვალებულის მოსახსენებ-
ლად მოხარშული ხორბალი, თაფლით
ან შაქრით შეზავებული. [ოთარანთ
ქერივი] ყოველ კვირას კორკოტსა და ნანდილს
ჰხარამავდა... [მიცვალებულის] სულის საცხო-
ნებლად (ილია).

ნანწალა წყალზე ხიდად გადებული ხე.
„ერთს ვინროს ხიდს გაგიდებ...“, – გადვა
რუქამ ნანწალა (საბა).

ნანწკარ-ი წვეთობით დენა (ცრემლისა).
მომეც ლოცვაში თვალთ ცრემლთ ნანწკარი
(დ. გურამ.).

ნარავლინებ-ს ძე. გაგზავნის. [მეფემ]
ნარავლინა თჳსი ვინმე საკუთარი (გ. მთანმ.).

ნარაფ-ი დაქანებული, შვეული კლდე.
თავქვე მორბენალთ ხეესურთა წინ კლდე და-
უხვდათ ნარაფი, კლდემად გადუხტა უეცრად
ქისტი ხმალმოღერებითა (ვაჟა).

ნარაქვ-ს ძე. მიაქვს, იტაცებს. მენეიფენ
იგი უცხო ხილვანი, სავესნი ლხენით, ნეტარე-
ბითა, – რომელთაც ნარაქეთ კაცთ გულის-
თქმანი საიდუმლობის მაცდურებითა (ილია).

ნარბშექმუხენით ნარბშექვერით, შუბლ-
შექვერით. „მამ დავიხოცნეთ, თუ აგრეა“,
– ნარბშექმუხენით ნარბოსთქვა ელგუჯამ
(ა. ყაზბ.).

ნარემართებ-ა გაემართება, ნავა, გაემ-
გზავრება. კარად სამეფოდ ნარემართა ვარ-
სქენ პიტიახში (მუშან). [დიმიტროს] ნარე-
მართა იერუსალჴმად (გრ. ხანძთ.).

ნარემატება შასაკითა წორცთაითა ძე.
ემატება, იზრდება ტანად. [იესუ] ვითარ-
ცა კაცი ნარემატებოდა შასაკითა წორცთაითა
(ნინო).

ნარვედ ძე. 1. ნავედი, გავემართე. ნარ-
ვედ წყლის პირს სვედიანი ფიქრთ გასარ-
თველად (ნ. ბარათ.). 2. ბრძანება: ნადი!
„ნარვედ ქუეყანად ჩრდილოეთისა“ (ნინო).

ჰოი, ბოროტო [ლამე], ნარვედ ჩემგან, დღეო
ნათელო, მოვედ შენი (ილია). „ნარვედით და
მოიმონაფენით ყოველნი ნარმართნი“ (ნინო).

ნარველენა გაგზავნა, გასტუმრება. „მე-
ფეთაგან სამს იღვნიან გლახაენი: კარსა ღიასა,
თხოვისა ბოძებასა და სისრულით ნარველენასა“
(საბა).

ნართვით ძე. განუწყვეტლად, შეუს-
ვენებლად, გაბმით. ნადიზად დაჯდა ღეონ.
სამი დღე და ღამე ნართვით სვა (საბა).

ნართქუამ-ს ძე. 1. ნარმოთქვამს, იტყუ-
ვის. [რუქამ] მრავალი ეგვეითარი საუბარი
ნართქვა (საბა). „დღეს იქით ენამ ჩემმან ქება
თქვენი ნართქვას ხშირად“ (დ. გურამი). 2.
ლოცვას იტყვის, იგალობებს. და ეს-
რძთ იხარებდეს სამნივე იგი სამებისა წმიდისა
მადიდებელნი და ნართქუნეს ცისკრისა სა-
გალობელნი (გრ. ხანძთ).

ნარიგებ-ს ქვეშ დაიგებს, დაიფენს. და
თაყუნის-საცემულად კილიკი ერთი მცირე
ქუე ნარუგებიედ (შუშან).

ნარიკვეთს სასოებას იმედს გადაიწყ-
ვეტს. ჰოი, სახირო, რად ნარიკვეთ მე სა-
სოებას? (ნ. ბარათ).

ნარილტვენენ ნაიღინენ, გაიქცენენ.
ვაპ, დრონი, დრონი, ნაგემნი მტკბარად,
ნარილტვენენ, განჰქრნენ სიზმრებრივ ჩქარად
(ა. ჭავჭავ).

ნარიოტ-ა ძე. გააქცია, გააგდო, გააძე-
ვა. სიბრძნემან... ნარიოტა სულმოკლება იგი
მეწენებელი (გრ. ხანძთ).

ნარიტან-ს ძე. ნაიღებს, ნაიყოლებს,
ნაიყვანს. აღდგა წმიდა და ნეტარი შუშანიკ
და თანა ნარიტანა ევანგელჱ თსი (შუშან).

ნარიტაცებ-ს გაიტაცებს, ნაიღებს.
მრავალ არიან, უფალო, მტერნი და ნარიტაცონ
შენნი ცხოვარნი (ნ. ბარათ). და რაც დაეცა, ის
ნარიტაცა შევმან ყორანმა, ვით უმწე მსხვერ-
პლი (გ. ორბ.). ფიჯურ. [ბიქს] მსუნაგობა
აღეძრა, სიმინდის ტარობმა... ნარიტაცეს
(ს. მგალობ).

ნარიტყვევებ-ა დატყვევებულ, მოჯა-
დობებულ, შეპყრობილ იქნება (ფიქ-
რით, ოცნებით). მეც ნარტყვევნიღვარ
ნარსულთ დღეთა შენთა ნატყვითა, შენის ან-
მყოთი სული, გული დამწყულულება (ილია).

ნარიწირავს სასოებას ძე. გადაიწყვეტს,
დაკარგავს (იმედს). „სასოება ნარიწირე
ცხოვრებისა მისისა“ (გ. მთანძ).

ნარიწყმედ-ს დაიღუპავს (თავს). „რო-
მელმან ნარიწყმედოს თავი თსი, მან პოოს
იგი, რომელმან ადიდა იგი“ (შუშან).

ნარიწყმედს სულს სულს დაიღუპავს
ცოდვის ჩადენით. „შენ სული ნარიწყმიდე
და ჩვენც ნარგვენყმიდე“ (შუშან).

ნარმართ-ი კერპთაყვანისმცემელი; ურ-
წმუნო. [ციხე-ქალაქი] ნარმართებს ჰქონდათ
დაპყრობილი (ბიბლ. ისტ.). „ნარვედით და
მოიმონაფენით ყოველნი ნარმართნი“ (ნინო).

ნარმდებ-ი ძე. კადნიერი, მოურიდებე-
ლი, თავხედური, უმსგავსი. [მღვლეთა]
ნარმოუთხრეს ცქირისა სამართალი, უშუგუ-
ლოება მისი, მათ სასწაულთა მოქმედთა კაც-
თა ნარმდები მიზუზი აუგთა მისთა პირის-პირ
(გრ. ხანძთ).

ნარმდებად ურიგოდ, უმსგავსად, ცუ-
დად. „ჰყავთ ნარმდებად საქმე ესე ჩემი, რამ-
ეთუ არაიენ იპოვა კაცთაგანი, რომელსამცა
აქუნდა წყალობა და ტყივილი ჩემთვის“ (შუშან).

ნარმდებება ძე. მოურიდებლობა, თავ-
ხედობა, ურცხვობა, უმსგავსობა,
უხამსობა. ხოლო შემასმენელი იგი მეძავი
ადრე განაქიქოს ქრისტემან უფროს ყოველთა
ცთომილთასა ლირნად ნარმდებებისა მისი-
სათეს და უკეთურებისა (გრ. ხანძთ).

ნარმვლელ-ი ძე. გამვლელი, მგზავრი.
დღეს ეს ნაქცევი, სახიერად მაჩრდილობელი,
ჰხედავს თვის ქვეშე დამოქცეულად ოდენ პი-
რუტყეთა, ზოგჯერ ნადირთა, ზოგჯერ მხეცთა
და ხან ნარმვლელი მუნ შეაფარებს საქონელ-
თა, შორით ზიდულთა (ა. ჭავჭავ).

ნარმოემართებ-ა ძე. გამოემართება, წა-
მოვა. წმიდამან ნინო მიიღო კურთხევა და
...ნარმოემართა (ნინო).

ნარმოვიდა ...თანა მგზავრ გამოემგზავ-
რა, გამოემართა ვინმესთან ერთად,
დაემგზავრა. [ჰაბო] ნარმოვიდა აქა ნერსჱს
თანა მგზავრ (ჰაბო).

ნარმო-ჰ-მართავ-ს ძე. გამოგზავნის, გა-
მოისტუმრებს. [ვარსქენმა] ნარმოჰმართა
სადიასპანოთა ცხენითა მონა თსი (შუშან).

ნარმოუთხრ-ა ძე. უამბო, უთხრა, მო-
ახსენა. [მღვლეთა] წინაშე ეპისკოპოსთა
მათ ნარმოუთხრეს ცქირისა სამართალი
(გრ. ხანძთ).

ნარმტაცველ-ი ძე. ნარმტაცებელი, წამ-
რთმევი, მომტაცებელი. გუშაგნი ბევრნი

თვითოსა მცველად გვეყან ნების ნარმტაცველად (ა. ჭავჭავ.).

ნარ-ს-ტაცებ-ს ძე. მოსტაცებს, ნაართმევს, წასტაცებს. ნახელ, ნარმტაცე ყოველი საამებელი სულისა (გ. ორბ.).

ნარტყვევნილი-ი შეპყრობილი, დატყვევებული; მოჯადოებული, მოხიბლული. ამა უბინო დიადის ხილვით ნარტყვევნილიქმნა განყენებული (ილია).

ნარუკა კუთხ. უხეირო, უვარგისი. „მეხი კი დავაყარე მაგის ნარუკა დედასა, აჰა იმ კარგი მამის თოფი მაგას როგორ ჩაუგდო ხელში?“ (რ. ინან.).

ნარუტაცებ-ს ძე. ნაართმევს, მოიტაცებს (მისას, სხვისას). „მე თუმც კიდევ ვგრძნობ სულის სიმტკიცეს, გარნა ღონენი ნელთ ნარმიტაცეს“ (ნ. ბარათ.).

ნარუტყვევ-ს ხელოვნ. დაუტყვევებს, შეიპყრობს, მოსტაცებს. ჰოი, მთან-მინდავ...! რა სანახავი ნარუტყვევს თვალთა მაშინ შენს ტურფას სერზედ მდგომარესს (ნ. ბარათ.).

ნარულებ-ს ძე. ნაართმევს, მოსტაცებს. [სულო ბოროტო,] მარქვი, რა უყავ, სად ნარმილე სულის მშვიდობა?! (ნ. ბარათ.). ღალატით მოჰკლა ოვსთა მეფე ჭიაბერმა, ცხენი ნარულო (კ. გამს.).

ნარღვნა კოკისპირული, თავსხმა წვიმა; ნალექვა, მოსპობა (წყლით). „აკი მოგახსენეთ, ბატონებო, რომ ნარღვნა უნდა მოვიდეს-მეთქი“ (ილია). მათ კლდოვან გვერდთა შუადა ღრუბელნი ზედ დასწოლიან და წრისხანებით ქვეყანას ნარღვნითა ემუქრებიან (გ. ორბ.).

ნარ-ს-ცემ-ს ძე. 1. გაგზავნის, გაამგზავრებს, გაისტუმრებს. „უკუეთუ არა მოხვიდე შინა, ჩორდ ნარგცე შენ ანუ კარად კარაულითა“ (შუშან.). 2. გაუგზავნის. [კურაპალატი ევთემეს] ზედასზედა მოუწერნ, რაითა თარგმნიდეს და ნარსცემდეს (გ. მთაწმ.).

ნარწყმდებ-ა იხ. ნანყდება. მის (= შრომის სუფევის) მადლით ნარწყმდეს ძარცვა და რბევა (ილია).

ნარწყმედ-ს ძე. დალუპავს, გააუბედურებს. ხოლო ჯოჯიკ ვედრებოდა და ეტყოდა [შუშანიკს]: „დაი ჩუენი ხარ შენ, ნუ ნარსწყმედ სახლსა ამას სადედოფლოსა“ (შუშან.). „ნარსწყმიდე თავი შენი და ჩუენცა ნარგუწყმიდე“ (შუშან.).

ნარყვანება ძე. გასვენება, დაკრძალვა. ნანდღლე ესრეთ იყო ნარყვანებაჲ მისი (ნინო).

ნარხოცავ-ს ნაშლის, უკვალოდ მოსპობს, გააქრობს, გაანადგურებს. ნარხოცე ჩემი დანაშაული (ფსალმ.).

ნასანყმედლად დასალუჰად. თან მინც მჯერა, ზეციერ მამას ჯერ ნასანყმედლად არ ვემეტები (დ. წერედ. თარგმ.).

ნაუბილნავ-ს შეუბღალავს, დაუბინძურებს. მათ უსწავლელთა, ცრუ რუსთაველთა სრულ ნაგვიბილნეს ენა მდიდარი (გ. ორბ.).

ნაუთაქებ-ს გაპკრავს, ნაარტყვამს (მუშტს...). [ზედამხედველებმა ბაჩილას] მაგრად შეუტყის, ცოტაოდენიც ნაუთაქეს (მ. ჯავახ.).

ნაულბ-ს 1. ძე. ნაართმევს, წასტაცებს. „მეფის მხლებლებმა შემიტყეს და ხელსაფქვავეი ნამიღეს“ (საბა). 2. კუთხ. გამოართმევს, ჩამოართმევს. [ქალმა] სტუმარს აბჯარი ნაულო, მიიპატიეს შინაო (ეათა).

ნაუყრუებ-ს ყურს აარიდებს, ვითომ ვერ გაიგონა. „ნამყოფი არა ხართ ქალაქში?“ – ხეიამ კითხვას ნაუყრუა (ზ. აბჯ.).

ნაუნყდება სული სულით დაილუბება, სიკვდილის შემდეგ ჯოჯოხეთში მოხვედება. „თხოთმეტ წელს ყაჩაღა ვარ, კაცის ცოდვა არ მაძევსა, ახლა მოკელა ნათლიმამა, ბოლოს სული ნამიწყდესა?“ (ხალხ.).

ნაუხვამ-ს ძე. ნაართმევს, გამოსტაცებს, ნაპგლეჯს (მრავალს). [მეფის ვაჭრებმა შეკობრებს] თვალნი ნაუხვნეს სამეფოდ და კაცნი სიკვდილსა შეაბეს (საბა).

ნაუჯიკავებ-ს კუთხ. უბიძგებს, ნააქეზებს. „საირიღონამ სხვასაც რომ ნაუჯიკავა და უბიძგა, შენც თქვი და გაუბედურდო – ისაა!“ (ჭ. ამირეჯ.).

ნაქა კუთხ. ყველის ამოყვანის შემდეგ დარჩენილი სითხე, – შრატი. ოჯახის სული კბილით უჭირავს, ...შემა გამოვლათ და ნაქის ფაფა სანატრელი გაუხდათ (კ. ლორთქ.).

ნალა 1. ტყავის ყელიანი ფეხსაცმელი. აქა-იქ... ვყარა სხვადასხვანაირი ნივთები, მაგალითებურ: ტალახიანი ყარაბაღული თეთრი ნაღები (ილია). [მამამზემ] ვერძის ტყავის

ნაღები გაიძრო (ქ. გამს.). 2. იხ. სულა „ერისთავთ ერისთავმა“ ქე მოუტანა ქეთოს სატანისამოსე და ნაღები“ (ნ. ლორთქ.). „პაპა, სათაგური არ მოიტანე, ...ჩუსტები, ნაღები, საკაბე?“ (ვაჟა).

ნაღმა, ნაღმართ იხ. დღეის ნაღმა.

ნა-პ-ყრი-ს მოხსნის, მოაშორებს, წააძრობს (ლაგამს). „არამც და არამც [ჯორს] აღვირი არ წაპყარო“ (ლეგენდა). მეჯინიებმ იფიქრა: საწყალს (= ჯორს) იქნება აღვირი უშლისო და წაპყარა (ლეგენდა).

ნაწყლებ-ა 1. მოისპობა, განადგურდება, აღიფხვრება. ვიგონებთ შენს (= თამარ მეფის) დროს, გული გვიმაგროს, სრულად არ წაეპსწყდეთ, ცის შემრისხავნი (გ. ორბ.). 2. სულით დაილუპება, ჯოჯოხეთში ჩავარდება. „მამ ვინც ქვეყნად ვართ, ყველა წაწყნებით, ველარ დავიხსნით ვერაფრით სულსა?“ (ილია).

ნაწყმედა მიცვალებულის სულის დალუპება, ჯოჯოხეთში ჩავარდნა. „შენთვის არც წაწყმედა არი, არსად ცხოვნება არია?“ (ვაჟა).

ნახისფეხებ-ა უპატივეც. წავა, წაეთრევა, წაუხეტება. „როგორც მოეხისფეხდი, ისევე ისრე ნახისფეხებოდი“ (ვაჟა).

ნბილა ბალახის წერილი ღერო. [ფრინველებმა] შვიპყრეს კოდალა, ნისკარტში ნბილა გაუყარეს და იქვე ხეზე მიაკრეს (ვაჟა).

ნეკვა კუთხ. „თამბაქოს (ნეკოს) ფოთლების შეკვრა“ (ალ. ჭინჭარ.). [ღვთისუნელმა] სათამბაქოდან ამოიღო ნეკვის ნაგლეჯი (ვაჟა).

ნელი არ (ალარ) მოსდევს 1. ძალა არ შესწევს, აღარ შეუძლია ფიზიკური შრომა. „[მამას] თუმცა კი შერჩა ნადილი ძველი, შრომის სურვილი იმ უბედურსა, მაგრამ არც ღონე და აღარც წელი აღარ მოსდევდა დროგადასულსა (ილია). 2. ეკონომიკურად დიდ გასაჭირშია, ხელმოკლეა. ეფემიამ ყველა ხილი გასინჯა, ...ვერ იყიდა, რას იყიდა? იშტა პქონდა, ნელი არ მოსდევდა (გ. ბარნ).

ნელეზზე ფეხს იდგამს მძიმე შრომას ენება, დიდ ჯაფაშია. ვინც კია, ნელეზზე ფეხს იდგამს და დღის სარჩოს ძლივსა შოულობს (ილია). [კიკოლა] ნელეზზე ფეხს იდგამდა, ამ ცისმარე დღე და ღამე სულ განუწყვეტლად მუშაობდა, მაგრამ წლის სარჩო მაინც არ მოსდიოდა (ნ. ლომ).

ნელში ქარი გაუდგება ნელი ასტკივდება, გაუშეშდება. „ამისთანა დროს ნელში ქარი გამიღდა და ვერც გავიქცევი“ (პ. კაკაბ).

ნელათრევით ზანტად, ნელა, ნელმონყვეტით. თეიმურაზი ნახუცარ ივანეს ნელათრევით გაპყვა (მ. ჯავახ).

ნელკავი „ნელის გაშეშება“ (ქეგელ). „[დედაბერს] ნელკავი ქონდა თუ სიბერიით იყო მოხრილი, არ ვიცი“ (ჭ. ამირეჯ).

ნელქვედა „ბოლოკაბა“ (ა. არაბ.), ქვედაწელი, ქვედატანი. ოქსანამ ჭრელი და ფარეშამ ნელქვედას ჯიბიდან შაქარყინულის სამი პატარა ნაჭერი ამოიღო (ნ. დუმბ).

ნენგო შემოუსვლელი კაკლის ნედლი ქერქი. ქუსლებდახეთქილი, მუგუზალივით შავი ფეხები, ნენგოსაგან შეღებილი ხელები... – აი, ამგვარი იყო ის ცხოველი, რომელსაც დარეჯანი „ლამაზისუელს“ ეძახდა (ილია). ორლობეში ორი ბიჭი მოდის, ნენგოთი მოთხუხუნული (რ. ინან).

ნერა ბედისწერა, ხვედრი. „[გიორგი] ამ ქვეყნისა აღარ არის, მაგისი წერა ევა ყოფილა“ (ილია). „დღეს კი ამ უბრალო წყალმა დაგვა-მარცხა, ალბათ წერა იყო“ (აკაკი). „რაღა მაგის საბძელში გარჩნდა ცეცხლი, ...თუ წერა არ იყო?“ (ვაჟა).

ნერა აიტანს (აიგდებს) ბედისწერის კარნახით თავის დასალუპად იმოქმედებს. „შენ შენს წერას ხომ არ აუტანხარ, რატომ ეგრე არახუნებ?“ (ილია). „შენს წერას აუგდისხარ, თორემ აქაც არ მოხვიდოდი“ (ა. ყაზბ).

ნერამწერელ-ი ბედის მწერელი, ბედის გამგებელი. „წერა-მწერელს შენ და შენის ჩიბუხის თვალყურის საგდებლად მოუტლია?“ (ვაჟა).

ნერაქე-ი მაგარი ნიადაგის, კლდის სანგრევი ხისტარიანი რკინის იარაღი, ერთ ბოლოს წაწვეტიებული, მეორეს – ბრტყელპირიანი. და შრომითა დიდითა ქმნეს ადგილი იგი, რამეთუ არა აქუნდა მათ ცული და წერაქე (გრ. ხანძთ). დაპკარ წერაქე-ვი და აღჩნდნენ ტაძარნი ტურფად ნაშენნი (გ. ორბ.). „ეგ წერაქევი მათხოვე, ...მინას მოეჭიჩქინ“ (ს. კლდ).

ნერებულა (ვინმეს) შუბლზე ღვთისგან სწერებია, მაგის ბედი ეგ ყოფილა. „ხიფათი რომ იქნება, იქნება, ...ალბად ეგ წერებულა მაგის შუბლზედ (ილია).

წერილ-ი ძე. საღმრთო წერილი, ბიბლიური წიგნები. მწვანელებლათჳს წერილიცა აჩინებს რომელთამე ნათლისცემასა და რომელთამე – არა (გრ. ხანძთ.). „არა გასმიესა წერილისაჲ, „საკრველ არს ღმერთი წმიდათა შორის მისთა“ (გრ. ხანძთ.).

წერო ჭაობის დიდი ფრინველი, მალაღფეხება და გრძელნისკარტა, გადამფრენი. ასე წეროსავით დავსდევ თევზებს (კ. ლორთქ.). ირმის მყვირალობასა და წეროთა გადაფრენის თევებში ინით წერს შეილებადა გიორგი (კ. გამს.).

წესად ძე. წესიერად. „მეფეთაგან... ვეფდრებიან მოგზაურნი... ზვირის წესად აღებასა“ (საბა).

წვალება განხეთქილება, განყოფა ქრისტიანობაში, განდგომა, ლალატი. „რაჲსათჳს წვალებანი არიან თქუენ შორის, რამეთუ კაცადკაცადი თქუენი იტყვს: „მე პავლსი ვარ“ და შემდგომი ამისი (გრ. ხანძთ.). დაღაცათუ წვალებაჲ მათი თჳს-თჳსად იხილები, არამედ ურთიერთას განთხზულ არს (გრ. ხანძთ.).

წვარწვარ კუთხ. პრანჭვა-გრეხით, კლაკნით, წელში მტვრევით. „კიო საჩუქარი კი მერგება, კაი... ძალიანი... ბიცილა პელაგი“ – ხითხითით და წვარწვარ ეუბნებოდა პორფირი... ხანში შესულ ქალს (დ. კლდ.).

წვეთეულად წვეთობით. „სირცხვილია, ჩაჩიკას ღვინო საქეიფოდ დაილიოს, წამლათ უნდა მიიღო და წვეთეულად იხმარო!“ (გ. ლეონ.).

წველა ყველი ერთი ამოყვანა, ერთ ჯერზე მოწველილი რძის ყველი. ყოველივე ამას [ბომბები]... ერთ მუჭა თუთუნად, ნახევარ წველა ყველად, ...წყლის საფასურად აკეთებდნენ (ნ. დუმბ.).

წვერს დაიყენებ-ს წვერს გაიზრდის, წვერს მოუშვებს. „ხალხი გიორგისა გლოვობს, ყველა უფროსებმა წვერი დაიყენეს“. – „რას გვარგებს წვერის დაყენება?“ (ა. ყაზბ.).

წვეულ-ი მოწვეული, მოპატიჟებული, სტუმარი. ნეფე-დედოფალი მიიწვიეს ყვაილებით დაფენილ ტახტზე და წვეულნიც წამოსხდნენ მწკრივად (ვაჟა).

წვივ-ი ფეხის ნაწილი კოჭიდან მუხლამდე. „ვაიმე, წვივი, წვივი მომტეხე, შე ოჯახდაქცეულოვო!“ (აკაკი).

წვნიკ-ი ძალზე პატარა, წვრილი, მცირე. ხერიში, წვნიკი თოვლი განუწყვეტილო მოჰქროდა (ა. ყაზბ.).

წერილად დანწილებით. „ამოვალ იმ შენს სკოლაში და წერილად მოვახსენებ მას-წველებლებს შენი ხელიდან წასვლის ამბავსო“ (რ. ინან.).

წერილიან-ი წვრილი ხეებით დაფარული ადგილი, ასეთი ტყე. „ესე წერილიანზე ავიაროთ, ველის პირად წუ გამოჰრდებით, წუ დავენახებოთ“ (ვაჟა).

წერილფეხი საქონელი ცხვარი, თხა, ლორი. „ყავს წერილფეხი, მარა... თავისთვის საქმელი რომ არა აქვს, პირუტყვის რარიგად შემოუაროს?“ (დ. კლდ.).

წერილფეხობა ბავშვები, მოზარდები, გოგო-ბიჭები. „აი, რალაც გოგო-ბიჭები მიჰქარავენ... იმათ ვინ დაუჯერებს, წერილფეხობის სიტყვა დასაჯერა?“ (ილია). შეჰხარაინ ბატონ მეფეს, ...გარეშეშო მთა და ბარი წერილფეხობით მოფენილია (აკაკი).

წერილშვილი-ი პატარა, მცირეწლოვანი შვილების პატრონი. „[უხუცესი] ძმა წერილშვილ არს და მას უფროსი უნდება და მისი იყოს“ (საბა).

წიაქობ-ს წივის, კივის, წიოკობს. „შიძელზე ამოსთან ამბავი?“ – იძახოდა გამწარებული გელაქტიონი... ამგვარად წიაქობდა ზენათიც (დ. კლდ.).

წიაღგახსნილი-ი გულგახსნილი, მდიდარი, უხვი (ბუნება, ნიადაგი). წიაღგახსნილი უდაბნო უჩენს, ვინც მივა, ბინას (აკაკი).

წიაღკერძო ძე. „გაღმა“ (ი. აბულ.). და აღვიდა ნეტარი წინო მთასა მას, ...წიაღკერძო არაგუსა (წინო).

წიგნ-ი ძე. 1. წერილი, ბარათი. წიგნები ვედრებისაჲ დანერეს კურაპალატსა თანა (გ. მთანმ.). დასწერა ანგლომმა წიგნები და კომლზე კაცი დაიბარა თავისი სახელმწიფოდან (ზლაპ.). „[ქოლყაშვილმა] წიგნი მოგართვათ და იქიდან გაიგებთ ყველაფერს“ (აკაკი). 2. წიგნის კითხვა, წერა-კითხვა. „შენ რომ წიგნს ისწავლი, [სხვასაც] აწავალე“ (ილია).

წიგნის ჭია (მლილი, ჩრჩილი) წიგნებში თავჩარგული კაცი; ვინც არანაირი საქმე არ იცის, არაფერს აკეთებს, წიგნის კითხვის მეტს. წიგნის ჭიამ თანდათან გადააჩვია მარგო მუსიკას, სიმღერას, ცეკვას (მ. ჯავახ.). [თეიმურაზი] დღითი დღე ჭიავდებოდა, წიგნის მღიღს ემსთავებოდა და მარგოს... სულიერ დაობლებას ვერცკი ამჩნევდა (მ. ჯავახ.). თითქოს ძილში ბურ-

ტყუნებდა ნაბეჭდში ჩამძვრალი ნიგნის ჩრჩილი (მ. ჯავახ.).

ნიგნა ძე. მცირე წერილი, ბარათი. და კულადა მანდავე წარმოვიდა კაცი იგი ღმრთისა მოსე და ესე ნიგნა მისდა წარმოგვცემია (გრ. ხანძთ).

ნივა კვადრატებად გამხმარი ერთმანეთში არეული თივა და ნეხვი, ხმარობდნენ შეშის მაგივრად. და რომ ღველფზედა არ გაპქრეს ცეცხლი, აანთებს თივასა ან ჩალას, გამხმარს ჯოყრებსა, თან მიაშველებს ნივასა (ვაჟა).

წითელი პარასკევი დღე, როდესაც ჯვარს აცვეს იესო ქრისტე; ქრისტიანული ეკლესიის მიერ გამოცხადებულია ყველაზე მძიმე დღედ. „თათრულად მონათლულხარ, შენც გაგიტეხია წითელი პარასკევი და გინდა, მეც წამწყმიდო?“ (მ. ჯავახ.).

წილ სადაგვიეროდ, ნაცვლად. „ჭირისა ამის ნილ ჩემისა ქრისტემან მომადლოს მე სიხარული, სატანჯველთა ამათ ნილ განსუენებაჲ“ (შუშან). [კაცმა] ღამე მოთხარა ოქრო იგი, ნაილო, მის ნილ ლოდი დამარხა (საბა). სატრფოს ცრემლის ნილ მკედარსა ოხერსა დამეცემიან ციურნი ცვარნი (ნ. ბარათ).

წილხულომა ძე. წილად შეხვედრა, წილად რგება (განაწილებისას). წმიდამან ღმრთისმობელმან მოიქსენა წილხულომა მისი (წინო).

წინათვე უფრო ადრეც, მანამდეც, ადრევე. „მე წინათვე მიწოდდა შენთან მოსვლა, მაგრამ ამხანაგები არ შერებოდნენ“ (ა. ყაზბ.).

წინამორბედი ვინც უფრო ადრე ცხოვრობდა, რაიმე საქმიანობაში სხვაზე ადრე იყო ჩართული. „ორივენი იპარავენ“, - სთქვა ექიმმა. - „მომორბე მგ ავაზაკს!“ - ვუთხარი მე ჩემს წინამორბედს (მ. ჯავახ.). ზღვები, ტბები და ჭორომები შენმა მსგავსმა და წინამორბედმა როდის დატოვა? (გ. გეგეჭკა).

წინამძღვარი 1. წინამძღოლი. სულო ბოროტო, ვინ მოგიხმო ჩემად წინამძღვრად (ნ. ბარათ). **2.** „მონასტრის უფროსი, გამგე, - ილუმენი; ქრისტიანული ეკლესიის უფროსი მღვდელი“ (ქეგლ). ათონზე პირველი სტუმრობისას ივირონში გავიცანი კარის ღვთისმშობლის ეკლესიის წინამძღვარი, ბერძენი ბერი მაქსიმე (ი. ონოფრ.).

წინაპირველად თავიდან, პირველადვე,

თავდაპირველად. „საწყალი [როჭო]! როგორ ფეთქავდა, გული როგორ უცემდა, წინაპირველად ხელში რომ ავიყვანე, შავარდენი მოსდევდა (ვაჟა). წინაპირველად სიმონას... სწყინდა ეს სახელი (ნ. ლომ).

წინარე წინ, უფრო წინ. „ხმლის სიმოკლე რას დაგიშლის, ფეხი ნადგი წინარეო!“ (ხალხ).

წინაფრა ქუდის წინა ნაწილი, თავს გაღმოცილებული, ნახევარწრის ფორმისა, მტკიცე, - კეპი, საჩიხი. [სერჟანტმა] ქუსლი ქუსლზე მიარტყა, ხელი ქუდის წინაფრასთან მიიღო (ე. მალრ. თარგმ).

წინდ-ი მიზნის მიღწევის პირობა, - საწინდარი. განუწყვეტელი ვარჯიშობა - აი, წინდი ყოველგვარ ხელობის გამარჯვებისა (მ. ჯავახ.).

წინდა-პაიჭ-ი წინდა და პაიჭი (იხ. პაჭი-ჭი). არ ვიცოდი მხოლოდ წინდა-პაიჭის ქსოვა და კერვა (აკაკი).

წინკარი ბინაში შესასვლელი დერეფანი. [ტარტარენს] პატარა სახლი ეჭირა, ... წინ - ბალი, უკან - აივანი, ...წინკართან - მთელი რაზმი პატარა ბიჭებისა (ი. მაჭ. ნ. ანან. თარგმ).

წინწანაქარი არაყი გამოხდისას პირველად წამოსული არაყი, ძალზე მაგარი. [მობანავეებმა] წინწანაქარი არყით გაიხურეს ტვინი (გ. ჩოხ.).

წიოკა ვინც წიოკობს, ვინც წვრილი ხმით კივის, წივის. წიოკა ქალიკამ ერთ ზაფხულს ფეხი იღრძო (რ. ინან).

წიპრანა პატარა ჩიტი, მოყვითალო-მომწვანო. მოფრინდა წიპრანა და „წრიპ, წრიპ!“ - შესძახა (ვაჟა).

წიპრია იხ. წიპრანა. ამას იძახდნენ სტუმრად მოწვეულნი ფრინველნი: ჩხიკვნი, ...წიპრები (ვაჟა).

წირვა „მთავარი ქრისტიანული მღვდელმსახურება, რომელიც დღისით სრულდებოდა“ (ქეგლ). [გველეშაპის] შიშით საყდარში ველარავინ შედიოდა, აღარც წირვა იყო და აღარც ლოცვა (აკაკი). [ევერიონეს] წირვაზე პირველად გასასვლელად უნდა მოემზადებინა რძალი (დ. კლდ).

წისქვილ-ი მოწყობილობა, რომელიც წყლის (ქარის, ელექტროდენის) ძალით ფქვავს (ღერღავს) მარცვლეულს. ავთანდილმა ტუჩები მოიწმინდა... და

ნისქელიში ნამყვიო, მოხრა (რ. ჭეიშ). „ჩემი ყანა მაგია, ჩემი დოლაბი და ნისქელიც, ...ვერ გაგატანო!“ (ნ. დუმბ.).

ნიფელი-ი მალალი ტანის მაგარმერქნიანი ხე, აქვს ნაცრისფერი სქელი ქერქი, წვრილი, მოგრძო ფოთოლი, ისხამს წვრილ მაგარქერქიან ნაყოფს – ნინიბოს (იხ.). „არყი, ნიფელი, თხილი... გარშემო მუხვევიან“ (ვაჟა). ხმელს ნიფელს სხვა ხეები შორს უდგანან (ვაჟა).

ნიფლისჩიტა პატარა ჩიტა, მგალობელი. „დილას ერთმა ნიფლისჩიტამ ჩემს ახლოს იგალობა“ (ვაჟა).

ნინიბო ნიფლის ნაყოფი, პატარა, სამნახნაგოვანი, მაგარქერქიანი, იჭმევა. [იოსებას] ჯიბეები მოხალული ნინიბოთი ჰქონდა სახე (რ. ინან.).

ნინკებ-ი წვრილი ფიჩხი. [მათიას] ტყიდგან მოესმა რაღაცა ფაჩი-ფუჩი, თითქოს ხმელ ნინკებს ვიღაცა ამტვრედა (ა. ყაზბ.).

ნინკრად კუთხ. ფიჩხივით. [გოგოთურ] ვეება ჭანდარს აიღებს, ნინკრად გაიდებს მხარზედა (ვაჟა).

ნინკრებ-ი კუთხ. წვრილი ტოტები, ნამტვრევები. და რომ ღველფზედა არ გაქრეს ცეცხლი, აანთებს თივასა, ...თუ სად ხმელს ნინკრებს იპოვნის, არც დაინუნებს იმასა (ვაჟა).

ნკავენკავენ-ს ნანყვეტ-ნანყვეტად ყეფს დაბალ ხმაზე, – ნკმუტუნებს. [დარაჯი] ძალღებს ფიცრის ნატეხით დაერია, ...ძალეუბი ნკავენკავენდნენ (რ. ინან.).

ნკეპლა წვრილი მოქნილი ჯოხი. [პლატონმა] გადაჰქრა ნკეპლა და ფერდებგამოზუქილი ცხენი აძუნძულდა (დ. კლდ.). [ორმა კაცმა ბერას] კარგა მოზრდილი გრძელი ნკეპლების კონების ცემა დაუნყო (შ. არაგვ.).

ნკვარამ-ი 1. სიბნელე, უკუნი, ნყვდიადი (ლამისა, ხევისა...). ვინ არ გყვარებია... საშიშ ნკვარამში? (გ. დოჩ.). მცირე დაქანების შემდეგ იწყებოდა თვალუნდენელი ნკვარამი (ნ. ლორთქ.). 2. კუთხ. ძალიან შავი, ღამესავით ბნელი. [პაკი აძბას] ამღვრულ სახეზე ყვითელი ფერი მისდგომოდა და მისი ნკვარამი თვალეები ყვითლად შეეღება (ლ. ქიაჩ.).

ნკიპზე შემდგარი თავდასასხმელად, საჩხუბრად მომზადებული, შემართული. ოტიას ბიძაშვილი... უკვე ვიღაცას წალა-

პარაკებოდა და ნკიპზე იყო შემდგარი – ჩხუბის დაწყებას ეპირებოდა (დ. კლდ.).

ნენელი-ი 1. იხ. ნენელი. [კვირინემ] გააღო გადასაბიჯზე ღველრჭით ჩამოკიდებული პანია ნენელის ჭიშკარი (დ. კლდ.). [სასიმიდის] ზეითა ნანილი იელის ნენელით იყო დაწნული (ლ. ქიაჩ.). 2. იხ. ნეკულა. [პლატონმა ცხენს] შეუბრალებლად გადუჭირა და გადუჭირა ნენელი (დ. კლდ.).

ნერიალას კუთხ. „ნერიალით“ (ა. არაბ.). „წიმიდა ჩქეფითა, ...ძროხაში ვიყავ, ჩამდიოდა ნერიალასა წყალი კაბის ბოლოზედა“ (გ. რაზ.).

ნერტიალ-ი ქათმის (წინილის) ხმიანობა, წივილი, წივნივი, კრიახი. [დედლებს] მიდგა ყოვი და ყორანი, დაწყებინა ნერტიალი (დ. გურამ.). დაინყეთ, ვითა წინილთა უკრუბობითა, ნერტიალი (დ. გურამ.).

ნლეული-ი ძე. ნლევანდელი, ამ წლისა. ძველი და ახალი წესი ერთად დასდვა, ვერა სცნობ, რომელი ნლეულია და რომელი მარშანდელი (საბა.).

წლის ტოლი ღამე დიდი, გრძელი ღამე. „საღლა გარბიხარ, ადრეა ჯერ, წლის ტოლი ღამეა ჩამომდგარი“ (რ. ჭეიშ.).

წმიდა საიდუმლო სეფისკვერისა და ნაკურთხი ღვინის მიღება, როგორც ქრისტეს სისხლისა და ხორცის ზიარება. ეზიარნეს ყოველი წმიდასა მას საიდუმლოსა ხორცსა და სისხლსა ქრისტესსა (გ. რ. ბანძო.).

წმინდად 1. ძალიან წვრილად, მცირე ნანილებად, წვრილ-წვრილად. [ას-ფურცელამ] დევი წმინდად აკუნა (ზღაპ.). 2. სრულიად, პირწმინდად, ნამდვილად. დაეკარგა, წმინდად დაეკარგა სოლომანს მისი სამაშულო (დ. კლდ.).

წმინდა პური (ფქვილი) ხორბლის პური (ფქვილი). დიდი ხანია, მე წმინდა პური აღარ მეჭამა, დედამ კი გამომიცხო კვერი, წმინდა ფქვილი მოლოდინანათაგან ისესხა (ვაჟა).

წმინდა სანთელი ფიჭის, ცვილის სანთელი. „მიბრძანე და აკი გიახელ თელეთს სალოცავადა, ...ორი აბაზის წმინდა სანთელი ავინთე“ (ილია).

წმინდაკლიონი-ი სუფთა, წვრილა (ხმა). უნდა დაგენახათ [ქაჯანას]... მარდი სირბილი, სახრისა და ჯოხის ხმარება, მისი წმინდაკლიონი ხმა (ნ. ლომ.).

წველი-ი ნორჩი ტოტი ხისა, გასხებილი, იყენებენ გოდრის, ლობის... დასაწნავად. [მოჯამაგირეს] კამეჩები წნელით გამოევა ურემზე (ილია). [მცხოვრებლებს] ტყეებიდან გააქეთ... წნელი, ფიჩხი, შუმა (ნ. ლომ.).

წნორ-ი ტირიფის ერთ-ერთი სახეობა, იზრდება წყლის პირებზე. ჭალაში უზარმაზარი წნორი იდგა (ზლაკ.). [მხალის] მუხლები აუკანკალდა და წნორის ფურცელსავით თართოლა დაიწყო (ა. ყაზბ.). მშობელ მინაში მიდგას ფესვები, როგორც წყალში დგას წნორის ძირები (გ. ლეონ.).

წნულ-ი წნელისაგან დაწნული რამ (ოთახი, სასიმიწი...), „ამოდენა ქვეყანა გაგონილა?!.. სულ ქვითკირის შენობა უნდა იყოს!“ „მაშ არა და წნული იქნება“ (ილია). [კატო] ავიდა პატარა წნულზე და გადახტა სათონეში (ნ. ლომ.).

წოდება ძე. 1. მოხმობა, მოპატიჟება, მოწვევა. ნარკითხა წიგნი კურაპალატისაჲ პატივით მონერილი წოდებისაჲ (გრ. ხანძთ.). „რასათჳს არა მოხუედ პირველსა წოდებასა?“ (გრ. ხანძთ.). **2.** ღვთისაგან ხმობა, აღსასრული, გარდაცვალების უამი. და მოიწია დღჳ იგი წოდებისა მისისაჲ და შეჰვედრა სული თჳსი უფალსა (შუშან.).

წოპწოპა ქუდი მალალი, ბოლოში წანვეტიებული ქუდი. [ჩიკოტელას] წოპწოპა ქუდი ეხურა (გ. ლეონ.). [ჩიკოტელას] წოპწოპა ქუდი პირზე მიეფარა და ტიროდა (გ. ლეონ.).

წოტი-ი „პატარა ბუ“ (საბა). ღამესა ერთსა სმად ჯდა შირვანმაჲ და ვალმართი ორნი წოტნი იძახდენ (საბა). „იგი წოტნი რას უბნობენ?“ (საბა).

წრდიალ-ი ძე. მწვავე ტკივილებიანი დაავადება, – სახსრების ანთება, ნიკრისის ქარი, პოდაგრა. შეემთხვა ადარნესეს სენი ტუხისაჲ წრდიალი, რომელსა პრქვან ნიკრისი (გრ. ხანძთ.).

წრიპ-ი ფეხსაცმელზე მოსარგები დაკბილული რკინა კლდეზე, ყინულზე სასიარულოდ.

წრიპა ძალზე პატარა, დალეული. „ქე არ მომკლეს ამ ურჯულოებმა ერთი წრიპა ქათმის გულსთვის?“ (დ. კლდ.).

წრომ-ი ღამის ფრინველი, ბუზე მომცრო, – ჭოტი. [ბიჭები] გაეარდნას აპირებდნენ კარში, რომ... წრომს არ დაეწყო ნივლი (აკაკი).

წრტიალ-ი ძე. იხ. წრდიალი. ყრმასა მას საღმობანი სიკუდილისანი ეწინეს და სენისა მისგან წრტიალისა ისწრაფდა სული განსლვად გუამისა მისგან (გრ. ხანძთ.).

წრფელი-ი მართალი, უმანკო, გულწრფელი, გულმართალი. [სულო ბოროტო], რად მომიხიბლუე, აღმირიე წრფელნი ზრახვანი? (ნ. ბარათ.). **2. ძე.** სწორი (გზა). [ქრისტე] ორსავ გზას წრფელს წინ უდებდა: ხორციელს და სულიერსო (დ. გურამ.).

წუთისოფელი-ი „ეს ქვეყანა, ამ ქვეყნისური ცხოვრება“ (ქეგლ), – სააქაო, სანუთრო. წუთისოფელი რა არი? (ხალხ.).

წუთ-ლა ძე. 1. ახლახან, ეს-ეს არის. ახალნერგ იყვნეს წუთ-ლა ვენაწნი (გ. მთანშ.). **2.** „ჯერ კიდევ“ (IX კლ. ქრ. 1999 წ.). ბასილი და კოსტანტი მას უამსა წუთ-ლა ყრმა იყვნეს (გ. მთანშ.).

წულ-ი ძე. ვაჟიშვილი, ძე. და კულად სხუათა ვითმე მორწმუნეთა კაცთა ესუა შვილი, ყრმაჲ წული (გრ. ხანძთ.). [ხელმწიფის] სიტკბო და აღერსი ეარეთ შეეტკბოთ ჩჩვილთა წულთაგზრ, სძისა და ძუძუთა უსაყვარლესად მიეზიდათ (საბა).

წულილად-ი ძე. დაწვრილებითი, ზედმინევენითი, დეტალური. „მეუფეებითა სუფევსა შენისათა, ღმერთო, ...წულილადთაცა საქმეთა მოქმედებ ხარ“ (გრ. ხანძთ.).

წუმევე არანმინდა, უსუფეთაო, ჭუჭყიანი, ბინძური წყალი (ღვინო). „აი, ქვევრში რაღაც წუმევე ნაძირალა დამრჩა, მაინც გადასალვრელია და ბარემ შენ ჩასცეცხლო“ (ილია).

წუნკალ-ი ბნელი საქმის მოქმედი, უზუნეო, გარყვნილი, უსინდისო. „მართლა ჩემს თავს უნდა დავაბრალო თქვენისთანა მუდრეგებთან და წუნკლებთან რომ საქმეში შევები“ (დ. კლდ.).

წურთილ-ი ძე. განვრთნილი, ნასწავლი, მცოდნე. „უჟუეთუ... ერისკაცი ვინმე წიგნთა საღმრთოთა მეცნიერი და ენათაცა წურთილი მიწინოს იერუსალჳმად... და იხილოს რამე კეთილი წესი... და თავით თჳსით ერსა უსწავლელსა აუნეებდეს, კეთილ არსა ანუ არა?“ (გრ. ხანძთ.).

წულა „რბილი, უყველო ან დაბალყელიანი ფეხსაცმელი“ (ქეგლ). „შენ არ მომიკვდე, თქვენს ნიკოლოზს ყოველთვის გამოუღველად ჰქონებია წულაც და მისი კალომოც“ (დ. კლდ.).

[მცვალებულს] აცვია დახეული შავი ხაში და ძველი ნულები (ნ. ლორთქ.). [კაც აძბამ] რაც ძველი... სამოსელი ჰქონდა - ჩოხა, ახალუხი, ყაბალახი, ნულები - მოაგროვა (ლ. ქიარ.).

ნულა-მესტი-ი „ნულა და მესტი (ნულას ზოგჯერ იცვამდნენ მესტზე)“ (*ქეგლ*), იხ. მესტი. ოტიაც თავმომონენდ მიპყე-ბოდა უკან ცოლსა და დედას თეთრ ჩოხაში ...ახალი ნულა-მესტებით (დ. კლდ.). [მძინარეს] შავ ნულა-მესტებში ჩასხლებილი ფეხები სა-ზურგეზე შეესროლა (ლ. ქიარ.).

ნულამესტებიანი-ი ნულებითა და მესტე-ბით გამოწყობილი. სამზადისიდან მარ-დად გამოხტა შავგვრემანი ბიჭი, სირმიანი ყაბალახით თვენაკრული, ნულამესტებიანი (ლ. ქიარ.).

ნუნურაქ-ი მეტისმეტად ხელმოჭერი-ლი, ძლიერ ძუნნი. „დიდ ნუნურაქი ვინმე იყო ცხოვრებული, ერთხელ ხე-ტყის საჭრელად წამიყვანა და კინალამ შიმშილით მომკლა“ (*კ. ლორთქ.*).

წყალს ამღვრევს საქმეს ურევს, გაუგებ-რობას, უთანხმოებას ქმნის, შუღლს აგდებს. „ოსები ვითომ შუაკაცობენ და საქ-მით კი წყალს ამღვრევენ“ (ა. ყაზბ.).

წყალს გადაინურავს კუთხ. იმედს გა-დაინყვეტს, ხელს ჩაიქნევს, თავს და-ანებებს რამეს. [დევგარეული] არც ისეთი ბრიყვი იყო, ერთიანად გადაენურა წყალი (გ. ჩოხ.).

წყალჯავარ-ი თვალადობა, სილამაზე, სიტურფე. [ჭაბუკი] კარგი და ახოვანი კაცი იყო, მაგრამ დია გაყვითლებულიყო, დამჭლო-ბილიყო, წყალჯავარი მოჰმლოდა (საბა).

წყანწყალა კუთხ. პატარა მონაცრის-ფრო ჩიტი, აქვს წვრილი წვეტიანი ნისკარტი, გრძელი ბოლო, წყლის პირებზე დახტის, ბოლოს აქანქარებს, - წყალწყალა. მოფრინდებოდნენ საიდან-ღაც წყანწყალებიც, ნაცრისფერი ლამაზი ჩი-ტები (ნ. შატ.).

ს-წყევ-თ წყევლით. სადღაც მიმალვით რას პროტავთ, ჰკნავით, გაბოროტებით რათა ჰსწყევთ მამათ? (გ. ორბ.).

წყევლა-ქოქვა გამეტებით წყევლა, წყევ-ლა-კრულვა, შერყენება. დედამ ღრილი შექმნა და სულ წყევლა-ქოქვით ამოაგლო ის თავისი სამი შვილი (ზღაპ.).

წყევლიად-ი სიბნელე, უკუნი. ღამე ჩამოდა წყევლიად, უკუნს რამესა ჰგევანობდა (ხალხ.).

წყვეტება უნებური მოძრაობა, ქნევა (ხელებისა). [ონისეს] რაღაცა ანუხებდა და მისი მოშორება თითქოს მკლავების უაზრო წყვეტებით უნდოდა (ა. ყაზბ.).

წყვეტებაში დიდ საზრუნავში, საგონე-ბელში ჩავარდნილი. ამ დროს პლატონი ერთ წყვეტებაში იყო... მას არა ესმოდა რა, თავის აზრებში იყო ნასული (დ. კლდ.).

წყლვა ძე. ჭრილობის მიყენება, დაჭრა. გინება დასთხევს სისხლთა და იქმს კაცთა წყლვასა და სიკვდილსა (საბა).

წყლულ-ი „ჭრილობა, იარა“ (*ქეგლ*).

წყლურ-ი იხ. წყლული. ყოვლად წმინდ-აო, დამადევ წყლურზედ ნამალი სამთელი (დ. გურამ.).

წყმედილი-ი ცოდვილი, წაწყმედილი, დას-ერილი. [განდევგის] დღე-ღამე ლოცვით, გოდებით, გვემით ხორცი სულსთვის უნამე-ბია და, ვით ჭურჭელი იგი წყმედილი, ცრემ-ლით ურეცხავეს, უსოვლებია (ილია).

წყობა¹ ძე. შებმა, ბრძოლა, ომი. გუდარი ვიდრე წყობას არა შესრულ არნ, ძლევა მისი სიმრავლესა შინა ლაშქართასა არა საცნაურ არნ (გრ. ხანდთ.). იოვანე იყო... მწენ და ახოვა-ნი და განთქმული წყობათა შინა (გ. მთაწმ.).

წყობა² წყება, რიგი, მწყრივი, ასხმა (მძივისა). მარგალიტი ისევე ჰქონდა ქალს ყელზედ, მაგრამ ერთი წყობალა და იმასაც ში-გადაშიგ ძაფი უჩანდა (ვ. ბარნ.).

წყობად მწყობრად, დარაზმულად. ეს-რეთ წყობად ვიდოდეს (ბასიან.).

წყობისად ერთმანეთის მიყოლებით, მწყობრად, წესიერად. „მე დავხერხავ და დავალაგებ წყობისად“ (რ. ინან.).

წყრთა ძველებური სიგრძის საზომი ერ-თეული, უდრის მანძილს იდაყვიდან შუა თითის წვერამდე, დაახლოებით 40 სმ. (*ბ. სულაქ., თ. ქიტომ., VII კლ.*). გამოვიდა ფილისტიმელთა ბანაიდან მორკი-ნალი კაცი, სახელად გოლიათი, ...ქვესი წყრთა და ერთი მტკაველი იყო მისი სიმაღლე (*ბ. სულაქ., თ. ქიტომ., VII კლ.*).

წყურიელ-ი ძე. მოწყურებული, მწყურ-ვალი. სიმაართლისათეს მშიერი და წყუ-რიელი, განუშორებელ არს შენგან მარადის წყალბაი ღმრთისა (გრ. ხანდთ.).

ჭ

ჭავჭავი-ი წყლის რხევის შედეგად ზედა-პირზე წარმოქმნილი ზოლი, მცირე ტალღა. რადენთ ბანოვანთ შვენებანი, ახლად მშლილობნი, ჭავჭავის სინმინდეს მიუზი-დავს ნაპირს ამ ტბისას (ა. ჭავჭავ).

ჭაკი-ი დედალი ცხენი, - ფაშატი. ამ დროს გაჩნდა მისი ჭაკი ცხენით ოქროპირ მღვდელი... (აკაკი). ისმოდა ულაყების ფრუტუნე და ჭაკების ჭიხენი (ქ. გამს.).

ჭალი-ი ურმის გვერდების მოკლე სარი. გიორგი პირალმა გადმოქცეული წამოვიდა მაღლოდამ და ურმის ჭალს ზედ დაეგო ზურგითა (ილია).

ჭალა ტყე მდინარის პირას. მორბის არაგვი არაგვიანი, თან მოსძახიან მთანი ტყიანი და შეუპოვრად მოუთამაშებს გარემო თვისსა ატეხილს ჭალებს (ნ. ბარათ.). ტყემლიანების ჭალებო, ხეებო კალმახიანო, თევზი ჩხრიალი მომესმის (გ. ჭალად.). იორთან დიდი ვენახი გვეკრდა ჭალით (გ. ლეონ.).

ჭამადი-ი ძე. და კუთხ. საჭმელი, სანოვაგი, საზრდო. [გრიგოლ] არა იყო... მზუაობარ და ჭამადთა გულისსათქმელთა მოყუარე (გრ. ხანძთ.). „ჭამადი, სმადი არაა სახლში“ (ილია).

ჭამებულ-ი ძე. კარგად ნაკვები, ნასუქი (საქონელი). ერთს ქოსას უხსი ჭამებული მოჰყავს გასასყიდად (საბა).

ჭანგი-ი ბრჭყალი, კლანჭი. ქორი [კაკაბს] ნაეტანა, ამასაც დავიჭერო, იგი იხვიც ჭანგი-დამ დაეხსნა და ნაუვიდა (საბა). [მიმინო] ერთ-ბაშად წამოეწია ფრინველს, ჭანგებით მისწვდა (ქ. გამს.).

ჭანდარი-ი კუთხ. მაღალი, დატოტვილი ხე, აქვს ნაცრისფერი ქერქი (ზაფხულში სკდება და სძვრება), დანაკვეთული ფოთლები, ბურთივით შეკრული გრძელყუნწიანი ყვავილე-ბი, - ჭანდარი. [გოგოთურ] ვეება ჭანდარს აიღებს, წინკრად გაიღებს მხარზედა (ქ. გამს.).

ჭანმაკი-ი კუთხ. იხ. ჭარმაგი. [ჰაჯი-უსუბ] ჯერ ისევე ჭანმაკია, თუმც არ არის კი მცირე ხნის (აკაკი).

ჭანჭლე „მჭლე, გამხდარი, სუსტი“ (ს. მენთ.). „ხაფანგს არაფერი სჯობია“, - ამბობდა ჭანჭლე გიორგი (რ. ინან.).

ჭანჭრობ-ი დატბორილი, წყლიანი, ტე-

ნიანი ნიადაგი. ჭყანტობები, ჭანჭრობები... მუშებს უხვად ასაჩუქრებდნენ ციებ-ცხელე-ბით (გ. ლეონ.).

ჭანჭყატა დაბალი ტანის ხე ან ბუჩქი, აქვს მთლიანი ფოთლები, კოლოფივით ნაყოფი, ხარობს ტყეში. ბევრი ვიცოდით... ბევრი არა: ჭანჭყატა, ...თრიმლი (რ. ინან.).

ჭაპანი-ი საქონლის ტყავის თასმებისაგან დანწული ბაგირი (ჭაპანი 4-8 უღელი ხარ-კამერი ეწეოდა გუთანს). [ლაბაქ] გას-ნი ჭაპანსა და გაიტანე გუთანი ბოლოს (ილია). ერთგულად ვჭიშობ ჭაპანი ჩვენი (ილია).

ჭარმაგი-ი [სპარ.] ჯანმრთელი, ენერგიული ასაკოვანი მამაკაცი. ბეკინა მეტად ჭარმაგი მოხუცებული იყო (დ. კლდ.).

ჭაშა ძე. შუბლს ზევით თხემის ძვალი. [კაცს] თავის ჭაშა სრულობით დამსხვრეული პქონდა, იგი ძვალი აღარ მოებმოდა (საბა).

ჭაჭი-ი კუთხ. მთის ქანის თხელი ნაპობი, - ფიქალი. დროშები... დაასვენეს ნიშთან, რომელიც იქვე კლდის ნაპირზედ უბრალო ჭაჭებისაგან იყო ამენებული (ა. ყაზბ.). ონისემ გამოართვა [კვარი] და ბუხართან გამოშვერილ ჭაჭზე დადო (ა. ყაზბ.).

ჭაჭა ყურძნის დანურვის შემდეგ დარჩენილი ჩენჩო და ნიპნა. ჭაჭის არაყი ჭაჭისგან გამოხდილი არაყი. ჩანყოზი-ლან... საქეფოები, დატვირთული ხინკლებით, ცხვრის ხორციტო, ...ორნახადი ჭაჭის არყით, ...ტიკებით (გ. რჩეულ.).

ჭაჭანება არ არის არ ჭაჭანებს, არ ჩანს, ხსენებდაც არ არის. ერისტოს და მამიკოს შვილი არ აყვავთ, ბავშვის ჭაჭანება არაა მათ ეზო-გარემოში (ო. იოს.).

ჭახრაკი-ი ხრახნიანი მოსაჭერი ხელსაწყო, ქანჩი. || ფიგურ. „როცა დაყა-ბულდება, [ამ ქოფაკს] ჭახრაკი მოუჭიროთ, მეტი დავსტყუოთ“ (ილია). [ონისეს] ჭეშ-მარიტებამ გულზე მწარე ჭახრაკი მოუჭირა (ა. ყაზბ.).

ჭახჭახი-ი ხმამაღალი ძახილით ხმიანობა ფრინველისა (შაშვისა...). შაშვი ბუჩქი-დან აიფრთხილებდა და ჭახჭახით გაფრინდე-ბოდა ტყის სიღრმისაკენ (ს. კლდ.).

ჭდე ამონაჭერი ხეზე, ნაჭდევი რისამე ნიშნად (მაგალითად, ხელმონწერის ნაცვლად...). გვეჯერა იმად, რომ მოხვეის კაცები იყვნენ, შემოგვეციცეს და ჭდე დასდეს... ჭდეს საით ელაღატების (ა. ყაზბ.).

ჭედილა დაკოდილი მამალი ცხვარი. ორს მეცხვარე თუშს ოთხიოდე ჭედილა და ხუთიოდე თოხლი წინ გამოეგდოთ (ილია).

ჭველ-ი იხ. ჭავლი. წყალს თელხი დაჰკრავდა, ჭველი შეინძროდა, შეითამაშებდა და... შიგ ჩასახული სახლიც დატორტმანდებოდა (აკაკი).

ჭენჭყ-ი დაჭაობებული (ადგილი). გზა მიდიოდა უდაბურ ტყეში, ჭენჭყ ადგილებში, ადგილები იყო ციებიანი (დ. კლდ.).

ჭერახ-ი მდინარის პირის, რიყის ქვა, — ჭერეხი. [ბერამ] ძლივს გააჩრია ჭერახებივით დაყრილი დაბორკილი ტუსალები (შ. არაგვ.).

ჭერხო კუთხ. ხევსურული სახლის მეორე სართული. [აფშინამ] ჭერხო აავსო უნჯითა (ვაჟა).

ჭეშმარიტი გზა, ჭეშმარიტების გზა სიმართლის გზა, გზა სულიერი სინმინდისა და ამაღლებისა. „ღმერთო ზეცათაო, მომივლინე მე კაცი, რათა მალეწყოს ჭეშმარიტების გზა, რომ აღვასრულო შენი მცნება და ამ გზით ვიარო“ (ბიბლ. ისტ.). ვით მე გთხოვე, ჭეშმარიტი შენ გზა მალეწყო (დ. გურამ.).

ჭვარტლ-ი წვის შედეგად ბუხრის მილებზე, კედლებზე... დაღებული მუერი. [კეკელინემ] წამოავლო ხელი პატარა თუჯიას, ჩაასხა შიგ წყალი და ჭვარტლის ნაფლეთებით შემოსილ საკიდელზე ჩამოჰკიდა (დ. კლდ.).

ს-ჭვრეტ-ს თვალყურს ადევნებს, მეთვალყურეობას უწევს. [მეფე ვახტანგს, ბაქარს] ვიახელ და თაყვანსა ვეც. ბრძანეს: „სჭვრეტიე ვაბახანსა!“ (დ. გურამ.).

ჭვრიტიმან-ი კუთხ. „ჭუჭრუტანა, ნახვრეტი, ჭვრიტილო“ (ქველ). დადიანის ასული იღებდა... პატროსან თელებს, ჭვრიტიმანში შემოსულ სხივზე დებდა და ფერადების თამაშით ტკებებოდა (ნ. ლორთქ.).

ჭიანურ-ი ხემით დასაკრავი სიმებიანი მუსიკალური ინსტრუმენტი. გაუსვი და გამოუსვი, ვითომ ჭიანურიო (ხალხ.). გააოცებდა რუმბების სისქე და ჭიანურზე დაკრული ჩარგა (ი. გრიშ.). განახლებული ძალით უკრავს დოლ-გარმონი, ზურნა, ჭიანური (გ. რჩეულ.).

ჭიაფერ-ი „წითელი ფერის საღებავი“ (ქველ). [ძმები ქსოვილს] ქვაზე დანაყილ ჯიჯლაყასა და კლერტას ჭიაფერით ლებავენ (ნ. ტაბ.).

ჭიაჭუა მრავალგვარი ჭია, ჭიალუა. „უსრბოლო წყალში ბაყაყი, ჭია-ჭუაი, ქვემძრომი გამრავლდის“ (ილია).

ჭიგო გრძელი მაგარი ფოხი, წვერნამახული, ვახის (ლობიოს...) საყრდენად მისადგმელი, — სარი. ბიჭი და გოგო ქვეით გარბოდნენ ჭიგოების ლანალუნით (გ. ლეონ.). მოიტანდნენ რომელიმე ეზოში... ჭიგოს (რ. ინან.). მე დამამსგავსოს ვენახის ჭიგოს, შემომეხვიოს ვაზივით ნახი (ს. ჩიქ.).

ჭივჭავ-ი პატარა ჩიტი მოყვითალო-მომწვანო ფერისა. ამას იძახდნენ სტუმრად მოწვეულნი ფრინველნი: ჩხიკენი, ...ლობემძვრალეხი, ბოლოცეცხლები, ჭივჭავნი (ვაჟა). მოვიდა მრავალი ჭივჭავი და [ფეტვი] სრულობით აკენკეს (საბა).

ჭიისკარ-ი ეზოს მთავარი, დიდი კარი, — ჭიშკარი. ლობე ერთგან თავდებოდა უმელებელი ჭიისკარებითა (ილია).

ჭიკარტ-ი ცისფერყვავილიანი ბალახი. ცისფერ ჭიკარტებს ხევსურულ გულსაპირვით მოექარგათ ირგვლივ ზეგანი (კ. გამს.).

ჭილ-ი მრავალწლოვანი ბალახი, იზრდება ტენიან ადგილებში, მისი ლეროებისაგან წნავდნენ ჭილობებს, ქუდებს და სხვ.

ჭილობ-ი, ჭილოფ-ი ჭილისაგან დანნული საფენი. ბარბაღე დაჯდა ჭილობზე, გადასწერა რამდენჯერმე პირჯგარი ქაჯანას, დაიწყო რალაცა ტუტუნი (ნ. ლომ.). [ჯანიკომ] ეზოში ჭილოფი გამოიტანა, ბულის ძირას დაადგო და... გაგორდა ჩეროში (გ. სიხ.).

ჭილობის, ჭილოფის ქუდი ჭილისაგან მოქსოვილი ქუდი. [გიოს] ფართო ჭილობის ქუდი ეხურა თავზე (ლ. ქიაჩ.). დამკერელს... თავზე ძველი ჭილოფის ქუდი ეხურა (გ. რჩეულ.).

ჭინკასავით აქ: ყოჩალი, მარჯვე. [პანტე] კენჭით კაცი იყო, ჭინკასავით მოხუცი (ნ. ნულ.).

ჭინჭ-ი ჩვარი. ფიგურ. „მეიძრე ტანიდან მაგ ჭინჭები, ხელმწიფის ნაქონ ჩოხაში უნდა გამოვანყო“ (გ. სიხ.).

ჭირია კუთხ. სჭირდება. „ჩვენს მოსატყუებლად ჭირიათ ეს“ (ჭ. ამირეჯ.).

ჭირსა შინა იყო ძე. გასატყირში იყო, უჭირდა. ყოველნი სოფელნი ჭირსა შინა იყვნეს (გ. მთანმ.).

ჭირდებულ-ი გასაჭირში მყოფი, გაჭირვებული, გამწარებული. გადასწყვიტა ჭირდებულმა ჩირიკმა ვენახის გაყიდვა (გ. ლეონ.).

ჭირნახულ-ი პურეულის, მარცვლეულის მოსაველი. ჭირნახულის ფასი დღე-დღეზე მატულობდა (დ. კლდ.) თუ ვინმეს ცოტა რამ ჭირნახული კიდევ ჰქონდა გადამალული, თითქმის ყველა იპოვეს და ნაიღეს (კ. ლორთქ.). ახლა შენ თვითონ ნახე, რას ნიშნავს ჭირნახულის განადგურება (ნ. ნაკაშ.).

ჭირნახულობა განაფულობა, დახელოვნება, დაოსტატება. „იმ მცოდნე კაცების ჭირნახულობა, გამოცდილება, ცოდნა რომ შენსას ზედ დაემატოს, კარგი იქნება?“ (ილია).

ჭირსაჭმელ-ი წყევ. ჭირგასაჩენი, სასიკედილე. „რა შენი ტოლია ეგ ჭირსაჭმელი?“ (გ. ლეონ.).

ჭირსახდელი გასაჭირი, განსაცდელი. ქრისტე-ღმერთმა ამირანს დაანათლა... ბალობით სისხნყულ და სიბერავე, ვაჟკაცობაში ომი და ჭირსახდელი (ზღაპ.).

ჭირხლ-ი მინაზე, მცენარეებზე შეყინული ლამის ნამი, – თრთვილი. მთა-ბარს, ტყე-მინდორს დილდილაობით ჭირხლი ედებოდა (ილია). მან (= ბელადმა) გვიჩვენა ძმობის ფესვი, მან გაათბო ჭირხლი ხეთა (ი. გრიშ.).

ჭიტლაყ-ი პანლური, ნიხლი. ღრიალი, ჭყივილი, ქიჩავ-ქიჩავი, ბოლოს ჭიტლაყი (რ. ჭეიშ.).

ჭიუხ-ი კუთხ. შიშველი, ფრიალო კლდე. მოყმემ თქვა პირშიშველამა: შიზნ გავიარე კლდისანი, მოვინადირენ, დავლახენ ბილიკნი ჭიუხისანი (ხალხ.). გათენებისას ჭიუხში შურთხმა დარეკა ზარიო (ვაჟა).

ჭიჭნაურ-ი ძვ. აბრეშუმში. [ღმერთმა] ჭიაც ჩვენთვის ამუშაკა, ჭიჭნაური აპარკინა (დ. გურამ.).

ჭიჭნაუხტი-ი „აბრეშუმის ქსოვილი“ (ი. აბულ.). ხოლო ნმიდამან შუშანიკ ნაცვლად ჭიჭნაუხტისა საქმისა დიდითა გულისმოდგინებითა ველთა აღიხუნა დავითნი (შუშანი.).

ჭიჭყინა წვრილი ჯიშის თევზი, – ქარსალა. სამი ჭიჭყინა დაცურავდა გუბურაში (გ. ნიშნ. თარგმ.).

ჭკვიანი თვინიერი, მორჩილი. არც ვეფხვი იყო ჯაბანი, არც ჩემ შვილ შეხვდა ჭკვიანი (ხალხ.).

ჭლაკვ-ი ხახვის ერთგვარი სახეობა, თავს არ იკეთებს. „ველარც სალათა იმისთანა და ველარც ხახვი, ამ ჭლაკვმაც თავზე ლაფი დაისხა“ (დ. კლდ.). [ლორები] გაფაციცებით უცმაცუნებდნენ პირს პრასას, ჭლაკვს (დ. კლდ.).

ჭლიკ-ი 1. ჩლიქი. შემოვიდა ქვაბში ორონპინტი, ...ჯიხვის რქები ადგია თავზე, ჯიხვის ჭლიკები – ხელ-ფეხის კიდურებზე (კ. გამს.). 2. „ირონ. ფეხი“ (ა. არაბ.). „[ბიჭს] რომ ჩავიყვან გურიაში, ჭლიკით დაკვიდებ ჭადარზე“ (ნ. დუმბ.).

ჭმუნავ-ს ძვ. წუხს, დარდობს. იჯდეს ეგებ ხადიშათი ციხის ჩარდახზე..., ჭმუნვიდეს თავის სწორფერის გამო (კ. გამს.).

ჭმუნვა სევდა, ნალველი, წუხილი, დარდი. დიდს ცმერთის საკურთხეველის მისთვის ღვივის ცეცხლი გულში, რომ ერისა მოძმედ ვიყო ჭმუნვასა და სიხარულში (ილია). მაგრამ ნაქცევნი, მისთა კიდეთ ძაძით მმოსველნი, ...ჭმუნვათა თვისთა მნახველთაცა აზიარებენ (ა. ჭავჭავ.). არც იმათ (= ჩიტებმა) იციან დარდი, ვარამი, ურვა და ჭმუნვა (მ. ჯავახ.).

ჭნეხვა კუთხ. წნეხა, ჭყლეტა, დაწურვა (ყურძნისა). [ოტია] მოჰყვა გულმოდგინედ ყურძნის ჭნეხვას (დ. კლდ.).

ჭოგრიტი შორეული საგნების დასანახი ხელსაწყო მილის ფორმისა, – დურბინი. [სავლემ] გრძელი ჭოგრიტი გაუნოდა... შაქროს და მეთვალყურედ დანიშნა (ვ. სიხ.).

ჭოკ-ი კაკლის დასაბერტყი გრძელი, წვრილი ჯოხი, – ხალა. გზის პირებზე პაპა ჭოკებს ერთიმეორისაგან მოშორებით რიგრიგად არჭობდა ისე, რომ ფირფიტაზე დახატული ისარი სოფლისკენ ყოფილიყო მიმართული (დ. შენგელ.). ვაშლი... ჩამოვადგე ჭოკით (ნ. დუმბ.).

ჭოლოკ-ი 1. მოკლე მსხვილი კეტი ტივის ნაპირთან მისაყენებელი და სხვ. „ვის გაუგონია ლამეში ჭოლოკებით ქათმის დევნა?“ (დ. კლდ.). [მეზღვაური] ჭოლოკით მოაქნევდა გრძელ მკლავებს (ლ. ქიაჩ.). ბოროტი სულების დასაფრთხობად [მოაგარაკებებმაც] თავიანთი კარების წინ ჯვრიანი ჭოლოკები ამართეს (ლ. ქიაჩ.). 2. იხ. ჭოკი. „შენი ნაცოლარი კაკლის დასაბერტყ ჭოლოკად გამოდგება მხოლოდ, ხორცი მაგას არა აქვს და ფერი“ (ვ. სიხ.).

ჭონ-ი მექუდე. მენალეები, დერციკები და ჭონები ჭრიან და კერავენ, ...დამაფდარნი

იღებენ შეკვეთებს, ...მუშტრებს აბარებენ დაშზადებულ შეკვეთებს (ი. ბალახ.).

ჭონა აღდგომის წინა ღამეს ახალგაზრდების კარდაკარ სიარული სიმღერით მისალოცად და კვერცხის შესაგროვებლად. ჩვენში, როგორც შობის წინ ალილოზე, ისე სააღდგომოდ ჭონაზე დადიოდენ ხოლმე მომღერლები (აკაკი). [გირმელი] იგონებდა სიყრმეს, ...ბერიკობასა და ჭონას (კ. გამს.).

ჭორომი მდინარის ქვიანი და უსწორმასწორო ფსკერი. ზღვები, ტყეები და ჭორომები შენმა მსგავსა და წინამორბედმა როდის დატოვა? (გ. გეგეჭკ.).

ჭოროხი ქვიშნარი მდინარის პირას. წყალსა დაებრჩო ჭაბუკი, ჭოროხზე ეგდო, ქანობდა (ხალხ.).

ჭოტი ღამის ფრინველი, დღისით ფულუროში სძინავს. მარტოდენ ჭოტი მუხის ძველ ღრუში დაისადგურებს და ატირდება (გ. ტაბ.).

ჭრა რიგი, ზოლი (დასამუშავებელი მიწისა), მწკრივი (ვაზისა). „კიდევ კარგია, ეხლა დროზედ შემომესწარ, ჯერ მინამ მარტო ორი ჭრა ჩამიყრია და გასწორება ადვილია, თორემ, შენი მტერი!“ (ილია). [არჩილს] ორი ჭრა კიდევ გაეკეთებინა ასე და ვაზის რქა ჩაეყარა (ილია).

ჭრაქი გასანათებელი საშუალება: ნავთით სავსე ჭურჭელში (ჭიქა, ქილა...) ჩაშვებული პატრუქი. ჭრაქმა ჯერ ლიცლიცი დაინყო, მერე აინთო, ძველი ქოხის კედლები გამოაჩინა (გ. რჩეული). [მარგოს] ღრმად ჩაცვიფნული... თვალები მიმქრალ ჭრაქივით ძლივს ბეუტავენ (მ. ჯავახ.).

ჭრიჭინი გაუთავებელი უსაქმო, ცარიელი ლაპარაკი. განუწყვეტილი ჭრიჭინს მაგივრად ძნელი საქმისთვის მომკიდად ხელი (ა. ყაზბ.).

ჭრიჭინებს გაუთავებლად, ბევრს ლაპარაკობს. ოფიცერი კი ჭრიჭინებდა: „მაგას რად ბრძანებთ“ (ა. ყაზბ.).

ჭურ ღვინის შესანახი ჭურჭელი თიხისა, ფლავდნენ მიწაში, - ქვევრი. „იცოცხლე, შვილო, ამ ჭურებში შარშან ღვინოები ჩაისხა (დ. კლდ.). ვენახები გადახმა, ...დამრა ჭური და სანახელი (გ. ლეონ.). ფო გურ. ვაპ, სოფელსა ამას და მისთა მდგმურთა, ბოროტებისა და სიცრუვის ჭურთა (ა. ჭავჭ.).

ჭურვი ფეთქებადი მონყობილობა, ყუმბარა. ქვეები ძეგლით დადგეს შუა მოუდანზე და გვერდით ჭურვები დაუნყეს (ვ. სიხ.).

ჭურ-მარანი მარანი თავის ჭურებიანად. ბეღელი, ჭურ-მარანი - სავსე“ (გ. ლეონ.).

ჭურჭური ძვ. ძვირფასი რამ ნივთი. ხოლო მე მრავლითა ვედრებთა ვარქუ მცველსა მას და უქადე ჭურჭური ერთი სამისო (შუშან).

ჭურჭელი პატოსანი ძვ. ძვირფასეული (ქვა, სამოსელი). აღვსნეს სპანი თამარისნი... ჭურჭელითა პატოსნითა (ბასიან).

ჭუჭრუტანა კარში, კედელში გაჩენილი პატარა ნაპრალი, ნახვრეტი. ასეთი შიშის დროს ღამე ჭუჭრუტანებიდან შემოდინენ ეშაპები (გ. რჩეული).

ჭყანტობი - ჭაობი. ჭყანტობები, ჭანჭრობები... მუშებს უხვად ასაჩუქრებდნენ ციებ-ციხელებით (გ. ლეონ.).

ჭყლინტი - ირონ. ცხვირმოუბოცავი, პირზე რძემუშრობელი (ახალგაზრდა). ომარაშვილი გავლენიანი კაცი იყო სოფელში, ითაკილა, მოჯამაგირე როგორ გამილახა იმ გუმინდელმა ჭყლინტმომ (ილია).

ს

ხაბაზი - პურის მცხობელი. ხაბაზს ცხელი თორნული გამოვართვი (აკაკი).

ხაბარდა ძალიან განიერი (შიგნიდან ლითონის თასმებდატანებული) ბოლოკაბა, - კრინოლინი. აბა იმ სოფელში [განათლება] ვგრე ჩქარა როგორ მიიტანდა სახელოვანს „ხაბარდას“. სწორედ გითხრათ, ზოგიერთ სოფლის ორლობებშიაც ვერ გავტეოდა ეგ განათლებული კრინოლინი (ილია).

ხაბიზინა [ოს.] სხვადასხვანაირ (ყველის, კარტოფილის ან ნიგვზის...) გულიანი ნამცხვარი. [პატარძალს] გაუჭრეს ხაბიზინები (ა. ყაზბ.). „სჭამოს ეხლა კატლუტი და ხაბიზინა“ (მ. ჯავახ.).

ხადი-ს ძვ. 1. უხმობს, იძახის. რომელმან ცანი, ვითარცა კარაენი შეგვიშადისა, ...მას ქვეშ ქმნა ვით ბალ-ნალკოტნი, რაშიგაც და-

ვით ხადისა (დ. გურამი). 2. მიაჩნია, თვლის (რალაცად). „ნუთუ ან ღმერთი ღირსად არ ჰხადის [ბერს], რომ დედა-ლეთისა კვლავ ინახულოს?“ (ილია). იყო დრო, როცა შენის გულისთვის თითონ სიკვდილსაც ღვინად ჰხადოდნენ (ილია).

ხადილი-ი ღვინი, შექცევა, დროსტარება. „ნუ მოგვიშალოს უფალმა ძმობა და ერთად ხადილი“ (ვაჟა).

ხადუმი-ი [არაბ.] საჭურისი; მსახური. მე-ბაღე ერთს ხეზე გავიდა და დაიძალა, სცნეს ხადუმთა, პოვეს და მეფეს მოგვარეს (საბა).

ხავი-ს ხრინწიანი, ძლივს გასაგონი ხმით ლაპარაკობს, მოთქევამს. სისხლისგან იცლებათ ხევსურთა მოდგმა, ხოდნენ ბერიკაცები, კრიახობდნენ დიაცები (კ. გამს.).

ხავილი-ი 1. ზოგიერთი ცხოველის ხმიანობა. ცოტა ხნის შემდეგ ხავილი შემომესმა, დედაჩემის (= შვლის) ხმას ჰგავდა (ვაჟა). მე-ლას ხმა, ნკმუტუნი და ხავილი სხვა დროსაც ბევრჯერ გამოიგონა (რ. ინან.). 2. ხრინწიანი ხმით ძახილი. ქაჯანა ნამოხტა, უნდოდა დაეყვირა, პირი გააღო, მაგრამ ყელიდან სუსტი ხავილის მეტი აღარ ამოუვიდა რა (ნ. ლომ.).

ხაზარები-ი „ჩრდილოეთ კავკასიაში მცხოვრები ხალხი, რომელმაც VI-X საუკუნეებში შექმნა ძლიერი სახელმწიფო დონიდან აზოვის ზღვამდე“ (ქეგლ). და... მივიდა ნერსე ერისთავი მეფისა მის ხაზართასა (ჰაბო).

ხაზარულა კუთხ. „საზამთრო ვაშლის ჯიშია“ (ა. ლლ.). „აგი... შენი ეზოს ხაზარულა“ (ნ. დუმბ.).

ხაზინიანი თოფი თოფი, რომელსაც აქვს ვაზნის ჩასადები ბუდე – ხაზინა. „მამისეული თოფ-იარაღი შეუნახე [გიორგის], გამოადგება. თოფი ხაზინიანია, გაუფრთხილდეს, მხარში ცემა იცის (ილია).

ხათაბალა უბედურება, გასაჭირი; შარი. „ხათაბალა ეს არის, რომ თვალი იმათამდე არ მიმინვდება და ყური“ (ილია). „ვაითუ სხვა რამე მოვინაშლო და ხათაბალა გამიხდეს“ (რ. ინან.).

ხათრიჯამ-ი [არაბ.-სპარ.] პატივისცემა, რიდი, კრძალვა. „დედათქვენის მეგობრობა და ხათრიჯამი რომ მაგონდება, ის პატივი და სიყვარული, თქვენზედაც გული შემტკივა“ (ილია).

ხათუნი-ი [მონღ.] ძვ. ცოლი; ბანოვანი. იყო ყაზან-შაჰ ერთი დიდი დიდებული და ხათუნად ჰყვა ქალი ერთი შენეიერი (საბა).

ხათხათ-ი ხმამალალი ლაპარაკი, – ყაყანი. [ყველა,] საცა ჯგუფს დაინახავდა, ან ლაპარაკის ხათხათს ყურს მოჰკრავდა, იქ გარბოდა და მიეშურებოდა (ილია).

ხაიათ-ი [არაბ.-სპარ.] ძალიან წვრილი, განწყვეტაზე მყოფი (რამ). [ონისე] მომეტებულს ამოქმენასაც კი ვერ ბედავდა, რათა რომელიმე მოულოდნელობით არ შეენყვიტა ის ხაიათი, რომელზედაც მისი თავშეკავება ეკიდა (ა. ყაზბ.).

ხალი-ი კუთხ. მოხალული და ცხიმში მშრალად არეული პურის ფქვილი, – ქუმელი. მაჭამეს დუმა და ხალი, მახვრიტეს ხინკლის ნენია (დ. გურამი).

ხალამ-ი კუთხ. თიხის მუცლიანი, დიდი ქილა, – დერგი. იქვე ხალამები და დოქებია (ნ. ტაბ.).

ხალბათობ-ს [არაბ.] კუთხ. თავისუფლად იქცევა, ლალობს, – ხალვათობს. [მოყურიადე] ხალბათობს, ამბობს ამბებსა, ენას აკვესებს კვესითა (ვაჟა).

ხალენი-ი ძვ. მატყლის უხეში ქსოვილი, საფენი. [წმიდასა შუშანიკს] სასთაული ერთი ხალენისა უცნ სასთუნლით კერძო (შუშანი.).

ხალვა [არაბ.] ძვ. სევდა, ნუხილი, დარდი, ნალველი. [ბაქარაძემ] ჩვეულებრივ რამეებს თავი დაანება და მარტო ხალვას ეძლეოდა (აკაკი). [ბერს] დახვდა არსენ, ტახტზე მჯდომარე, გატაცებული ფიქრით და ხალვით (აკაკი).

ხალიბები-ი ანტიკურ ხანაში შავი ზღვის სამხრეთ-აღმოსავლეთით მცხოვრები ქართული ტომი; განთქმულნი იყვნენ რკინის დამუშავებით.

ხალიბური ხმალი ხალიბების გამოჭედილი, ნაწრთობი ხმალი. გაფაციცებით, სიყვარულით მუშაობდა [პანტე], ...თითქოს ხელში... ხალიბური ხმალი ეკავა და დავით აღმაშენებლის ლაშქარში იბრძოდა (ნ. ნულ.).

ხალიფა [არაბ.] არაბთა სახელმწიფოს მმართველი და უმაღლესი სასულიერო პირი. ბაღდადის ხალიფა დია კარგი მეჯინიბე იყო და კაის ცხენს ძვირფასად იყიდა (საბა). [არაბს] გამოუდგინენ სულ ხალიფას ჯარი კაის ცხენებითა (საბა).

ხამ-ი შინ დართული ბამბის ძაფის ქსოვილი. [ლამაზისეულს] ტანზე ეცვა ხამის ჩითის კაბა (ილია). მონყევეტილა მოსაგრილად ნელურზე წყალი დანასხამი, გული ასე დაუკანრავს, ვით გაღესილს დანას ხამი (დ. გურამ.). მილიციამ იპოვა მოხუცებული ქალის გვაში, აცვია დახეული შავი ხამი და ძველი ნულები (ნ. ლორთქ.).

ხამ-ს ძვ. საჭიროა, წესია, მართებს, უნდა. „მწყემსი ხამს ცხოვართათვს იჭიროვდეს, კეთილთა ბალახთა აძოოს, ...მპარავს არიდოს“ (საბა). [რიტორი] დაშვრების, ვით ჰხამს, ვერ აქებს მას ერთსა ღმერთსა ზენასა (დ. გურამ.).

ხამლი-ი ძვ. ფეხსაცმელი. „შეაცვით ბეჭედი ხელსა მისსა და ხამლი ფერხთა მისთა“ (ლუკა, 15). **ფიგურ.** კურთხეულ იყავ დილის მზის სხივი, იმოდენა გზა გაქვს გამოვლილი, რომ ფეხზე ხამლიც კი გაგცვეთია (ბ. ხარ.).

ხამუშ-ხამუშ იხ. ხანგამოშვებით. ხამუშ-ხამუშ იყფებოდა ძალიც (ნ. შტ.).

ხანა [სპარ.] „ლექსის სტროფი, კუპლეტი“ (ქეგლ). [ბაქრაძეს] რომ მოაგონდებოდა ...ლექსის ხანა: „მაგრამ ღმერთი არ გასწირავს კაცსა შენგან განანირსა“-ო, იმედი აფრთოვანებდა (აკაკი). მეც ავიღე და ბოლოში ერთი ხანა ჩავაკერე: „უხვად მოვიდა წელს პური, მაგრამ ბედს მაინც ვემდურნი...“ (აკაკი).

ხანგამოშვებით დროდადრო, ხანდახან, ზოგჯერ. ხანგამოშვებით ხან აქედან და ხან იქიდან ჩუმი ოხვრალა ისმოდა (მ. ჯავახ.).

ხანდაზმულ-ი ხანში შესული, მოხუცებული, ხნიერი. „შენ ყრბა კაცი ხარ და მე ხანდაზმული ვარ“ (საბა). ჭეშმარიტი მწერლობა ყოველთვის ენდობა მკითხველს. ევ სულერთია, ყმანვილია მკითხველი თუ ხანდაზმული (ა. ბაქრ.).

ხანდაკ-ი [არაბ.] ძვ. თხრილი, სანგარი. მარცხენანი დასავლეთის გორაკებიდან უტყედნენ აულს, მარჯვენანი ხანდაკებში გამაგრებულ ქისტებს ესროდნენ (კ. გამს.).

ხანჯლისშვილ-ი დანა, წვერიანი, ორ მხრივ პირალესილი. ჩავიდე ხანჯლისშვილი... შარვლის სალტამი (რ. ინან.).

ხაპ-ი ქვევრიდან ღვინის (ან ნარეცხი წყლის) ამოსაღები ჭურჭელი, ყელიანი გოგრისაგან – აყიროსაგან – გაკეთებული. ხელოსანი მარანშია ღვინოს იღებს ხაპითაო (აკაკი). ხაპით ამეიღე, შვილო, ხაპითი.. ეცადე კი, წმინდად ამეიღო, ბრკე ბევრი არ შეპყვეს (დ. კლდ.).

ხარა კუთხ. ერთგვარი თოფი. [გოგოთურ] ოლომც იქნევედს ფრანგულსა, არ პლატობდეს ხარასა (ვაჟა).

ხარაზ-ი ფეხსაცმლის მკერავი. „ამაჩემი ხარაზი იყო, მე ნალბანდობას რა მრჯიდაო?“ (საბა).

ხარაზობა ხარაზის ხელობა, ფეხსაცმლის მკერავობა. „ან ხარაზობას შევისწავლი, ან გაკვეთილებით ვიცხოვრებ“ (მ. ჯავახ.).

ხარატი-1. ხის ნაკეთობათა ოსტატი. **2.** აქ: მოხარატებული, ჩუქურთმა. ტახტების თავზედ თითო სართუპალი სდვას, ხარატით ნაკეთები (ილია).

ხარაჩო შენობის კედლების გაყოლებაზე გამართული საყრდენი მუშების დასადგომად, სამშენებლო იარაღის დასაწყობად. ქვის კედელს აშენებდა... კალატოზი, ერთი მუშა კირხსნარს დღევბავდა. მეორეს ხარაჩოსკენ მიჰქონდა (რ. ჭიჭი.).

ხარგა [სპარ.] ძვ. ნაბდის კარავი. მიმავალმან ნახა, უდაბნოსა ხარგა ერთი დგა თხისა ბალნისა (საბა).

ხარდან-ი კუთხ. სარი, ჭიგო.

ხარდანანი-ი კუთხ. ხარდანზე დაკაეებული, სარებიანი, შესარული (ვენახი). ხარდანანი ვენახი საკუთარ ეზოში (ნ. ლორთქ.).

ხარისხ-ი ძვ. კიბის საფეხური. ორი წყარო მინდვრის ბოლოს გამოდის კარგა გაკეთებული და აღსავალი ხარისხებით მაღალი (საბა).

ხარისხა ჰორიზონტალურად გადებული ხე – ლატანი (რამის ჩამოსაკიდად, ლობის ფიცრის მისაკრავად). იქვე, შორიახლოს, ზედ ხარისხასთან მიედგა სკამი ზაალის მუულესს (აკაკი). მობუზულნი ისხდნენ ხარიხებზე ქორები და შავარდნები (კ. გამს.). კიბოთეს ჯოხიც შეენიშნენ ხარისხზედ (ვ. ბარნ.).

ხარკ-ი დამპყრობელი ქვეყნის მიერ დამპყრობილსათვის დაკისრებული გადასახადი. სხუანი... ხარკსა ქუევე... გუეზულნი და ქენჯენილი... შიშითა განილევიან (ჰაბო).

ხარო „ღრმა ორმო“ (ქეგლ). ფიგურ. ჩამავდეს ქალაქის ხაროში, რომელსაც ისინი სატუსალოს ეძახდნენ (ნ. ბაგრ.).

ხარჭა სიძვის დედაკაცი, – ხასა. გვირგინის ცოლი გაუშვეს, ხარჭასთან შექმ-

ნეს რბოლანი (დ. გურამი). [ვარდისახარს] არ გაუმხელია, ხარჭად რომ ჰყავდა ოცსთა მეფეს (კ. გამს.).

ხასა იხ. ხარჭა. „სირცხვილია, კნენა მარგო რომ ჯაყოს ხასად დაუსვა“ (მ. ჯავახ.).

ხატი-ი 1. პირისახე, გარეგნობა. „შენ ჩემი ხატი დაამუ და საგებელსა ჩემსა ნაცარი გარდაას“ (შუმან). ვითარცა პირი მოსე ნინასწარმეტყუელისა იყო დიდებულ, ამის ნეტარისაცა [მამა გრიგოლისი] ხატი მაღლითა ღმრთისათა (გრ. ხანძთ.). 2. სურათი, გამოსახულება, ასლი. ცხოვრებამ კი რომ ამის [გორგისი] ცოცხალი ხატი წინ დაგვიყენა, ვერ ვიცანით: თვალით ნახული ვერ დავინახეთ (ილია). [მეფემ] უბრძანა [მხატვარს]: „მინდა მსგავსი ჩემი ხატი დამიხატო“ (საბა). აჰა, ჩვენისა მომავლისაც ნამდვილი ხატი (ა. ჭავჭა.). 3. სალოცავი, ეკლესია. დიდურაინ ერთხელ არ გამგზავნიან ქორნილში, არც ხატში (ვაჟა).

ხატზე გადასცემს დანყველის, შეაჩვენებს, შერისხავს. „რას ერჩი მაგ ბიჭს, ...ხატზე რომ გადაეცი?“ (ნ. დუმბ.).

ხატება ძვ. გამოხატულება, გამოსახულება. პე, ცაო, ცაო, ხატება შენი ჯერ კიდევ გულზედ მაქვს დაჩნული (ნ. ბარათ.).

ხატიონ-ი კუთხ. ხატში სალოცავად მოსული ხალხი. იგრძნო მინდიამ, რომ... [თიკანი] ყველაზე მახლობელი ყოფილა მისთვის... ხატიონთა და ხატის... მსახურთა შორის (კ. გამს.).

ხატობა ძვ. დღეობა, დღესასწაული რომელიმე წმინდანის სახელზე. [ძიძია] დაყავდათ ხატობაში და სატირალზე (ა. ყაზბ.).

ხაფ-ი მალალი, ძლიერი, შემზარავი (ხმა). [ციკლოპმა] რა შეგვიწმინდა, ხაფი ხმით დაგვძახა (ზ. კიკნ., თ. ჩხენკ. თარგმ.).

ხაშმოზ-ს კუთხ. ჯანმრთელობისთვის მავნე ჰავაა. „მაშ ისევ ბარი სჯობნებია: იქ ხალხი უფრო მაძლარია“. – „ვინ უწყის? იქითაც საჭირობოროტოა დარჩენა, ადგილ ხაშმოზს“ (ილია).

ხაშხაში-ი [სპარ.] ერთწლიანი მცენარე, აქვს ყაყაროს მსგავსი მსხვილი ყვავილეები, ნედლი ნაყოფისაგან ამზადებენ ოპიუმს, თესლისაგან – ზეთს. [თომსალ-მაკომ] ფხენილი შეჭამანდს მოაყარა: „ხაშხაშისაგან შეზავებული ძილის ნაშალია“ (აკაკი).

ხაშხაში-მ მუქი წითელი, ღაჟღაჟა. [ლუ-

არსაბს] ფაში ჩამოებლერტა, ის ხაშხაში ლოყები ჩაუყვითლდა (ილია).

ხაჩან-ი კუთხ. უბრალოდ ნაქსოვი, მოჩხლართული შალეული. „ქულაჯაზე ნუ მასხამ ლენოსა, ე, ჩერჩეტო, განა შენს ხაჩანის ფაფანაცხა ჰგავს, რომ აგრე ბრიყვად ეძევი?!“ (ვაჟა).

ხახას დაულობს სასმელს დაალევივნებს, გამოათრობს (მოქრთამვის მიზნით). „ერთი კაცია აქ, იმისი სიტყვა... მოსესათვის ბეჭედი, იმას უნდა ხახა დაულობო“ (ილია).

ხახალ-ი დანწული ტაბაკი ხილის დასაწყობად. ხახალში თონის პური თხლად დაჭრილი (ვ. ბარნ.). თუ ვენახში ესტუმრებოდი, ჩირიკი ხახალით მოგვეგებებოდა (გ. ლონ.).

ხახამ-ი კუთხ. მაყვლის მსგავსი მცენარე, აქვს სამფოთლაკიანი დაკბილული ფოთლები, თეთრი ყვავილეები, წითელი ნაყოფი, იჭმევა. [ხვის ქალი და რძალი] შავილსა, ხახამსა და ქუბასა ჰკრეფდა (ა. ყაზბ.).

ხდება-ა კუთხ. ფუჭდება. „საქმე თუ ხდება, თვარა საშველი არაფერი გვეძლევა“ (დ. კლდ.).

ხედავ-ს ძვ. უყურებს, უცქერის. [მცხოვრებნი] ურთიერთას განკრევებულნი ხედიდეს (ნინო).

ხედა მხედველობა. აჰა, ჩვენისა მომავლისაც ნამდვილი ხატი, მხოლოდ ანწყოზე რას დაბმულხარ, ხედავ ბრმობილო?! (ა. ჭავჭა.).

ხედნებ-ხედნებით კუთხ. აქეთ-იქით ცქერით, ირგვლივ, გარშემო ყურებით. [ალაზა] ნაშოგდა, იხედებოდა, როგორც დამთხვარი ნადირი, ხედნებ-ხედნებით ამოვლო ხევის კლდანი ნაპირი (ვაჟა).

ხეიბარ-ი ინვალიდი. საიდან გამოტყერა ამდენი ხეიბარი? (ი. ქასრა.).

ხელი-ი ხელობა, საქმიანობა, მოსაქმეობა. ისე კარგადაც შევისწავლეთ საჩერლის და ლარის ხელი, რომ ქალებიც ვეღარა გვეჯობნიდენ (აკაკი).

ხელი არა აქვს უფლება არა აქვს. „ობოლზე კი ხელი არა გაქვთ და დაგვიბრუნეთ, რომ ჩვენვე ვუპატრონოთ და გავათხოვოთ“ (აკაკი).

ხელი ცას უწვდება ძალიან გახარებულა. გამარჯვებულები მოდიან, არის... სიხარული... და ხელი... ჩვენც ცას გვიწვდება (ო. იოს.).

ხელს გამოჰკრავს ხელში ჩაიგდებს, მოიპოვებს, მიაღწევს. „ადვილად შესაძლებელია, შენი სილამაზის პატრონმა ბრწყინვალე შაჰის ცოლობასაც კი გამოჰკრა ხელი“ (აკაკი).

ხელს დარევს მოერევა, სძლეეს, დაჯანს. [დედაჩემი,] სანამ ავადმყოფობა დარევდა ხელს, შესანიშნავი მთხრობელი იყო (რ. ინან.).

ხელს ჰყრის იხ. ხელ-ჰყრი-ს. კაცმან უნდა თავის საქმე ყველა ღვითთა მოივარგოს, ამ სოფელსა ხელი ჰყაროს, იქაც ბარგი დაიბარგოს (ვახტანგ VI).

ხელს შეინახავს ხელს არ გასძრავს, წინააღმდეგობას არ გაუწევს. [სვიმონმა] ფიცი ჩამოართვა, რომ სანამ გაგზავნილი კაცები არ დაბრუნდებოდნენ პასუხით, მანამ მთიულეები ხელს შეინახავდნენ (ა. ყაზბ.).

ხელის შურდული იხ. შურდული მნიშვნ.
2. „[ხუბუბული] ამით მოვალნი“ – ბიჭმა ხელის შურდული მაჩვენა (ნ. წულ.).

ხელ-ი² ძე. გიჟი, გადარეული, შეშლილი. მეაქლემე შენუხდა და იტყოდა: „რას ხელს თემს ჩამოვევარილი“ (საბა). შენგან მეფე მონას ეყმოს, შენგან ბრძენი ხელად რებდეს (ა. ჭავჭავ.). ზღვაში იღუპვის ჭაბუკი, თავის სატროსთვის ხელია (ვაჟა).

ხელადა ღვინის ჭურჭელი თიხისა, მუცლიანი, მალაყელიანი, ტურჩიანი, აქვს ცალი ყური. არსენა... შუა გზაზე იდგა, ხელადა და ჯამი ეჭირა (მ. ჯავახ.).

ხელობ-ს ცარიელი ხელით თევზაობს, ხელით იჭერს თევზს წყალში. ვცურაობდით, ...ვხელობდით (გ. ლეონ.).

ხელობა თევზის ჭერა ცარიელი ხელით. „თევზს როგორღა იჭერდი?“ – „პატარებს ჩიფით და დიდებს კი – ხელობით“ (აკაკი).

ხელარგოსან-ი ძე. არგანით, ჯოხით შეიარაღებული, – ხელჯოხიანი. [მეფემ] იწყინა, მიუშვა ხელარგოსანი კაცი, ეგოდენი ჰკრეს (საბა). „ნეტამც ოთხი კაცი ხელარგოსანი მომაყენა ეგოდენი მირტყა, რომ სულად მიმწერა“ (საბა).

ხელგამომავალ-ი ხელმარჯვე, გამრჯე, ყორჩლი, საქმიანი. „ძალიან ხელგამომავალი ბიჭიაო [გიორგი], ...დიდი გამრჯელი (ილია). [კიკრიკიკო] მკვირცხლი ბიჭი იყო, ხელგამომავალი (გ. ლეონ.).

ხელგობ-ი მომცრო გობი. მამაჩემს მო-

ართვეს ხელგობით და დაუდგეს წინ ასო-ასოდ აქნილი რაჭული ხბო (აკაკი).

ხელდაკორძილ-ი გამაგრებულ, გაუხეშებულხელებიანი, – ხელებდაკორძებული. ხელდაკორძილი, ჯაფის კაცი, მაინც უღარიბესი იყო (გ. ლეონ.).

ხელდებულ-ი ვინმეს მფარველობის ქვეშ მყოფი. „მართალია, დღეს ქართლი სპარსეთის საკუთრებას არ შეადგენს, მაგრამ მისი ხელდებული მაინც არის“ (აკაკი).

ხელეურ-ი ცალ ხელში დასაჭერი თავთავები, ნამგლის რამდენიმე მოსმით მოჭრილი. „ერთი გიორგის ხელეური მთელი ძნად შეიკვროსო“ (ილია). ღვთისუნელს ხელეურში ყალიბის ცეცხლი ჩაეარდნია (ვაჟა).

ხელთაღმპყრობელ-ი ძე. შემწე, მფარველი, დამხმარე. „გვესწრაფე, ჩვენო ხელთაღმპყრობელო, და აღადგინე დღეს საქართველო“ (ნ. ბარათ.).

ხელთუძრავ-ი ხელგაუწინრეველი, გაურჯელი, ზარმაცი, უსაქმური. „[გიორგიმ] სანანახედოდ გამხდარი საქმე ნახა, იქვე ხელთუძრავი მოსაქმე და გულმა არ მოუთინა“ (ილია).

ხელისმომკიდე მეჯვარე, ეჯიბი. [ონისე] გუგუას „ხელისმომკიდედ“, მეჯვარედ მოჰყოლოდა (ა. ყაზბ.). ხელისმომკიდე მოდის (ა. ყაზბ.).

ხელკალათ-ი ხელში დასაჭერი მომცრო კალათი. ხელკალათიდან პურები ამოალაგეს, ხელადით ღვინო, ქონით შეჭამანდი, დაანყვეს სუფრაზე (აკაკი). ხელოსნებს პური მოჰქონდათ ხელკალათებით (აკაკი).

ხელკეტი-ი მოკლე მსხვილი ჯოხი. გლეხებმა რომ დაინახეს მათზე მიმავალი ცხენოსანი ჯარი, მობრუნდნენ, მოიმარჯვეს ხელკეტები და დაეწყვეს რაზმებად (აკაკი). ორი მონა მიეახლა ოსპით გაფიფინებულ ქვაბს, ხელკეტი გაუყარეს და პირველი ფარდულისაკენ წაიღეს ხენვით (კ. გამს.).

ხელმანდილ-ი ხელსანმენდი, ხელსაბოცი. „[კაცმან] ამას ლამესა ხელმანდილსა შიგან ფეტვი ჩაიყაროს, ძირი გაუხვრიტოს და მუნამდის ბნევით წაილოს და ხელ მივეყვებით და ვპოვებთო“ (საბა). იესო ქრისტემ კი ხელმანდილი ამოიღო, შუბლზე უნდა მოესვა, რომ [მართლა] გაეტოცხლებინა (გ. ლეონ.).

ხელმანკიან-ი მოუხერხებელი, უუნარო, ხელმარცხიანი. „მამ ვგრე გახსოვს,

დარეჯანი იყო თუ ავთანდილი, კოკას ყური რომ მოსტება?" – "ავთანდილი იყო, ის არის ხელმანიკიანი" (რ. ინანი).

ხელმართალ-ი საქმის ერთგული, გულმოდგინე. «[გიორგი მამასავით] გულმოდგინეა, დაუზარებელი, ხელმართალი» (ილია).

ხელმარტო დამხმარეს გარეშე, მარტო მშრომელი, – მარტოხელი. «თუმცა ხელმარტო ის [მამაჩემი] ცოდვილობდა, ჩვენს კაცებშია ბევრი არ სჯობდა» (ილია).

ხელმოჭერილ-ი ძუნწი, გაუმეტებელი. [ჩიკოტელა] ხელმოჭერილიც იყო: ფეტვი არ გაპვარდება ხელიდან (გ. ლეონ).

ხელმრუდ-ი წვრილმანი ქურდი, – ქურდბაცა(ცა). «იცით, ეს ვინ არის? ...ხელმრუდია» (დ. ნურედ. თარგმ.).

ხელმრუდობა წვრილმანი ქურდობა, – ქურდბაცა(ცობა). [ბოშები] ცდილობდნენ... ხელმრუდობა მინიმუმამდე დაეყვანათ (ბ. დუმბ.).

ხელოვნება აქ: ხელოვნური, არაბუნებრივი მოქმედება. ხელოვნებას შეუძლია, რომ დაიმორჩილოს ე. ი. დაამახინჯოს ბუნება, მაგრამ რომ შესცვალოს და თავისი სურვილით ვითომ გააუკეთესოს, – არა მჯერა (აკაკი).

ხელსადებ-ი გამოსადეგი, ვარგისი, გამოსაყენებელი, მოსახმარი. [ქალმა] გაიხადა, მოიხსნა, მოაგროვა, ერთად ზანდუქში ჩაალაგა ყოველი ხელსადები, ფასიანი (ნ. ლორთქ.).

ხელსაფქვა-ი ხელით სამუშაო საფქვა-ვი მოწყობილობა. მიველ, შეველ, ერთი ხელსაფქვა-ი იდგა (საბა). «შემიტყეს და ხელსაფქვა-ი წამიღეს» (საბა).

ხელსაქნარ-ი კუთხ. ხელსაქმე: ჭრა-კერვა, ქსოვა და მისთ. ქალის ხელსაქნარი კაცისთვის დიდი ცოდვა არისო (აკაკი).

ხელსაყრდენ-ი სავარძლის გვერდებზე ხელის დასაყრდნობი. [მძინარეს] თავი სავარძლის ხვერდგადაკრულ ხელსაყრდენზე ჩამოედვა (ლ. ქიაჩ.).

ხელსახოც-ი ხელსაწმენდი; ცხვირსახოცი. მოსემ გაშალა ხელსახოცი და თავისი ათი თუმანი იქ გამოკრული ისევ ხელუხლებლად წაბა (ილია). «უი, ქა, წითელი ხელსახოცი უნდა მოვიხვიო სამი შვილის დედამა?» (ე. გაბ.).

ხელუკულმა ზურგს უკან, უკულმა გაქნეული ხელით. «ეთერს ჩემად ერთი მუჭა ფეტვი ხელუკულმა შეაყარე» (ზღაპ.).

ხელ-ფეხს ქარს ამოალებინებს დაისვენებს. «დავიღალე და ხელ-ფეხს ქარი ამოვალებინე» (ილია).

ხელყავარჯენ-ი ხელში დასაჭერი ჯოხი სიარულში დასახმარებლად, – ყავარჯენი. ორი მოხუცი ენახათ გზაზე ხელყავარჯენებით შორს მიმავალი (აკაკი).

ხელ-პ-ყრი-ს მოიხმარს, გამოიყენებს. რა ხელ-პყრის პატივს წაზი ბულბული, გალია-შია დატყვევებული (ნ. ბარათ.).

ხელშეკონილ-ი ხელშეკრული, ხელებგაკოჭილი. მოჰყავდა ზვიადური ხელშეკონილი გროვასა (ვაჟა).

ხელჩართულ-ი აქ: ხელმონერილი. ბრძანებანი წინ წასულა ხელმწიფისა ხელჩართული (დ. გურამ.).

ხელჯოხ-ი სიარულის დროს დასაყრდნობი ჯოხი. გზად მომავალი ხელჯოხს აქნევდა (ე. მალრ. თარგმ.).

ხენცელა კუთხ. ბალახის გასათიბი პატარა ნამგალი, – სათიბელა. «აი შენი ხენცელაის მადლი კი გამიწყრეს!» – დაცინვით გაიკამათა მოხვეემ (ა. ყაზბ.).

ხერეანდის ხე იხ. ნატვრის ხე. [ელიოზს] გულში ჩაედო ხერეანდის ხისა, ანუ ნატვრის ხის ნახვა და მისი ნაყოფის ჭამა (გ. ლეონ).

ხეტი-ი მოხეტიალე. დაშავებული მეც შურით დავიარები ხეტია (დ. გურამ.).

ხენან-ი წვრილი ფიჩხი, ფიჩხის ნამტვრევი. ახმედმა... დაანთო ცეცხლი, ჯერ ცოტათი მოუკიდა ხენანს, მერე ალმა იმატა (გ. რჩულა.).

ხეჭრელა დაბალი ტანის ხე ან ბურქი, აქვს მთლიანი ფოთლები, წვრილი, ჯგუფებად განლაგებული ყვავილები, კურკიანი, წვნიანი შავი ნაყოფი, სამკურნალოა. ბევრი ვიცოდით, ...ბევრი არა: ჭანჭყაბა, ხეჭრელა (რ. ინანი).

ხვადაბუნ-ი იხ. ხოდაბუნი. ყვირილის პირად ხვადაბუნები მოდებული იყო გლეხკაცებით (აკაკი). შორს, ხვადაბუნებში, გამოჩნდა ერთი ვიღაც ცხენოსანი (აკაკი).

ხვა-ი ერთ ადგილზე დაგროვილი ხორბალი. [მელმა და თხამ] მომკეს [ყანა], გაღწეს და გაანიავეს, ხვა-ი ცალკერძ დააგროვეს და ბზე – ცალკერძ (საბა). «ხორბალი ისევ დაუყრია ხვა-ზე» (გ. ლეონ.).

ხვევრიელ-ი ხეაფიანი, ბარაქიანი; უღე-ვი, მრავალი. ვეცე, ვეცე, ვერ დავკაცე საქართველოს საოცნებო გზები, ...ხვევრიელი, როგორც პურის ძნები (მ. კახ.).

ხვალისა დღე ძე. მეორე დღე, ხვალ-ინდელი დღე, ხვალე. და ვითარცა იყო ხვალისა დღე, დასცეს საყვრსა (ნინო).

ხვანთქარ-ი იხ. ხონთქარი. კახბატონს კონსტანტილესა საქმე მოუხდა ყალბათი, ტანთ ხვანთქარის ქურქი ჩაიცვა, დასთმო ყუენის ხალათი (დ. გურამი). „დღეს კი ჩვენი შიშითა და მორიდებით ხვანთქარს თქვენი ბუზიც ველარ აუფრენია“ (აკაკი).

ხვანჯ-ი ნასკვი. ფიგურ. ხმაღზე უფრო ძლიერად ჭრის პატარა და რბილი ენა, გაპკვეთს ხვანჯსა უგზურების (აკაკი).

ხვატი-ი დიდი სიცხე, – პაპანაქება. გზის პირას... იჯდა... ძალიან გამხდარი, მზე და ხვატისგან გარუჯული... ავთანდილი (რ. ჭიშ.).

ხვაშიად-ი [სპარ.] გულში ნადები, გულისთქმა, საიდუმლო. „ვაზირი ხვაშიადის შენსახვი ხამს“ (საბა). იყო კისკისი, ფუჭუნი, ხვაშიადის გამხელა (ნ. ტაბ.).

ხვედა დიდი ჩაქუჩი, – ურო. [სულკალმანმა] მჭედელთან გასნია, რომელსაც ერთი რკინის ხვედა და ერთი გუდა სატეხი შეუკვეთა (ხალხ.).

ხვედანა ნათელთევზას (იხ.) ჯიშის მტაცებელი თევზი. ხვედანამ იგრძნო, რომ თავის სტიქიას ამორებდნენ, სამიწელი ძალით გაიბრძოლა (ნ. კურდღ. თარგმ.).

ხვედრ-ი ბედისწერა, მომავალი. ამა, ქალაქთა ჩინებულთა ხვედრი უცილო (ა. ჭავჭავ.).

ხვით-ის ხმიანობს (ქარი). ქარი იყო და ხვითდა, ფოთოლი ჩამოდიოდა (ხალხ.).

ხვილიფ-ი პატარა ყურე მდინარისა. [ძმები] მოხსნიდნენ... მიბმულ წავს, ხვილიფში გავიდოდნენ (ნ. ტაბ.).

ხვიმირ-ი ნისქვილის ნაწილი: მარცვლეულის ჩასაყრელი პირამიდის ფორმის ჭურჭელი, საიდანაც საფქვაკვი დოლაბებში ცოტცოტაობით ჩამოდის.

ხვინჭა ქვიშა. ავიღებ ბარსა, ნიჩაბსა, დავხვეტავ გზასა, ხვინჭასა (ზღაპ.).

ხვითქლ-ი ცხელი ოფლი, ხვითქი. მიძიე ჭვითის ქვეშ ორად მოხრილი მარგო... ძლივს

მიაბიჯებს, ...ნელში გასწორდა, ხვითქლი მოიწინადა (მ. ჯავახ.).

ხიდის ყური ხიდის ერთ-ერთი ბოლო. [ლეთისუნელმა] ხიდის ყურზე უნდა დაისვენოს (ვაჟა). [გოგომ] ხიდის ყურთან სიბილით გად-აჭრა... ქუჩა (რ. ინან.).

ხიდურა საცალფეხო ხიდი (წყალზე გადებული ხე). ამ ხიდურაზე შეხვდა... ეს ორი უმძრახი, ნაწყენი მეზობელი (გ. ლეონ.).

ხიზან-ი საცხოვრებლად სხვას შეკედლებული. ვისაც უნდოდა, ქართველო რომ გამხდარიყო ხიზანი, დაეკარი, ვიყავ მართალი, ვით ჩემი ტყვის მიზანი (გ. ლეონ.). ომის დროს სოფლის ხიზანი გავხდი (ნ. დუმბ.).

ხიზვა თიხის ჭურჭლის (ქვევრის, სან-ნახლის) ბზარების გამოლევსა. სოფელში გაიმართა ქვევრების რეცხვა, სანახებლების ხიზვა და წმენდა (ილია).

ხილაბანდ-ი ჩითის სამკუთხედი ქსოვილი თავზე წასაკრავად. თავს ყბა ხილაბანდით ჰქონდა ახვეული (ჭ. ამირეჯ.).

ხილაუ-ს სინჯავს, ეძებს, ამორებს (ტიღს, ნიღს). „[ხოშებმა ბიჭს] ტილი დაუტოვეს იმდენი, ნუხანდელს აქეთ ვხილაუ და ვერ გამოვლი“ (ნ. დუმბ.).

ხილვად ძე. სანახავად. გამოვიდა სიმრავლემ ქალაქისა ხილვად ადგილისა მის (ნინო).

ხილული ნივთი თვალთ დასანახი, ხელშესახები, მატერიალური რამ (სულიერის საპირისპირო), ამქვეყნიური წერილმანი. რაათა არა დაუტონ [წელმნიფეთა] გონება მათი ხილულთა მათ ნივთთა შინა, არამედ კეთილთა მათ საუკუნეთა გულისხმა პყოფდენ (გრ. ხანძთ.).

ხილულისამიერი გემოვნება ძე. ამქვეყნიური, ხორციელი სიამოვნება. ხოლო ხილულისამიერსა გემოვნებასა ვრცელად განუხუენ გრძობანი (დ. აღმ.).

ხიმე ლატნების, ხეების ლობე. [კურდღელს] ისე აერია გზა და კვალი, რომ ხიმეში გაეკვეთა (აკაკი). „გარულ კურდღელს შენ როგორ დაწეოდი, თუ უცაბედად ხიმეში არ გაკვეთებულო?“ (აკაკი).

ხინჯად ჩარჩება გულში გულისტკივილად, სინანულად ექნება, გული დასწყდება, გულნაკლული იქნება. პატივი ვერ ვეცი, ხინჯად კი ჩამრჩა გულში (გ. ლეონ.).

ხირაულ-ი ძვ. თხელი ფარდაგი. [კაცმა] ერთი ხირაული მიღმართ გაფინა (საბა). ორნი იყვნენ, მივიდნენ, მას ხირაულზე დასხდნენ (საბა).

ხირიმ-ი ძვ. ძველებური ინგლისური კაჟიანი თოფი, ჩვენში შემოდრიოდა ყირიმის სახანოდან, – ყირიმი. მხარზე მკიდია ხირიმი, არ მეშინია მტრისაო (ხალხ.).

ხიჯურ-ი „სასმისი“ (თ. ვას., ნ. შარაშ., XI კლ.). ლუდით სავსე ხიჯურები მიანოდეს მხედრებს (კ. გამს.).

ხლა თოფის სროლა, თოფებით ბრძოლა. „მაშ გვრე, გაგი, რაკი არ დაგიშლია – და, ახლა ჩვენი ხლა ნახე, ...რაც აქ სისხლი დაიღვაროს, შენმა სულმა ზღოს!“ (ა. ყაზბ.).

ხლათ-ი ძვ. ოინი, ცბიერება, თვალთმაქცობა, გაიძვერობა. მიეცით თანასწორადა, არა იყოს რა ხლათიო (დ. გურამ.).

ხლაპს აქნევინებს ერთ ყლუპს დააღლევინებს, ჩააყლაპებს. „თუ გემძიმება [რუმბი], მე ამკიდე, მთამდის ავიტან და მუნ ერთი ხლაპი მაქნევინეო“ (საბა). მას ლეინის პატრონს ეთქვა: „[რუმბს] თუ მთამდის ამიტან, ხლაპსაცა და ხლუპსაც გაქნევინებო“ (საბა).

ხლდებ-ა ძვ. ხტება. მოხუცებულნი ყრმათებრ ხლდებოდნენ: „გვემცადირსაო სიახლესა მეფისასა სლვა“ (საბა).

ხმას გაანყალბეინებს თქმას არ დააცდის, სიტყვას შეანყვეტინებს. [შუაკაცებს] მინდობილს პასუხზე საჭიროებამდე ხმას ვერ გაანყალბეინებდნენ (ა. ყაზბ.).

ხმას გაიკმენდს ხმას არ ამოიღებს, – გაჩუმდება, გაირინდება, გაინაბება. [ლუარსაბმა] ხმა გაიკმინდა, ყური დაუგლო (ილია).

ხმადაშეებით ხმის დანეციო, ხმადაბლა. [ქალბი] ერთმანეთში ფუჩუნობდნენ, ხმადაშეებით ლაპარაკობდნენ (დ. კლდ.). სოლომანმა ხმადაშეებით, რომ სხვას არ გაგონა მისი სიტყვა, დაიწყო (დ. კლდ.).

ხმალგაძაბულ-ი ხმალგანვდილი, ხმალშემართული. [დავითი] ხმალგაძაბული უყურებდა, როგორ მიჰბლაოდნენ გადარჩენილი თურქები თბილისის ციხეებს (რ. ინან.).

ხმამიღებულ-ი ხმანართმეული, ხმადაკარგული. და მე ველარ მცნობ გულშემუსვრილსა, დამცირებულსა, ხმამიღებულსა ბედაკარგულის ივერიის ძეს (გ. ორბ.).

ხმა-ჰ-ყ-ო დაიძახა, უხმო. ხმა-ჰყავ და აღსდგა ივერი, ფენიქსებრ განახლებული (გ. ორბ.).

ხმელი-ი ხმელეთი. [უფალი] ხმელს დახედავს და დედაინა შეტორტმანდება (ფსალ.). „ნადი, ასეთი საქმელი მომიტანეო, რომე ხმელზე მის უტკბესი არა იყოსო და არცა ზღვათა შინა იპოვებოდესო“ (საბა). „უნდა მოიოველო ხმელიო“ (ვაჟა).

ხმელა პური (მჭადი) პური (მჭადი) მისატანებლის გარეშე. სოფლებებს წელი დაუნწრილდათ ბოსტნეულისა და ხმელა ჭადის ჭამით (ვ. სიხ.).

ხმელი სიტყვა ცარიელი სიტყვა. იმის მიღება, რაც [ოტიამ]... იშოვა, ...არც ისე საძნელო იყო: „ხმელი სიტყვიო“ ხუთასი მანეთი და ქალაქელი ქალი (დ. კლდ.).

ხმელით კერძო ძვ. „ხმელეთის მხარე“ (ა. არაბ.). და იქმნა განდგომილება სკლიაროსისაი და ხმელით კერძო დაიპყრა (გ. მთაწმ.).

ხმიად-ი უსაფუერო პური. [ყმა] თუ რამ ითხოვის საქმელად, [ქეიმი] აგინის და მცირედი ხმიადი მისცის (საბა). [კატოს] ერთი ხმიადი ძლიეს ეშოვნა (ნ. ლომ.). [ბიჭს] ქერის ხმიადის ნატეხი... ამოუღეს ჯიბიდან (რ. ინან.).

ხმოვან-ი სახელოვანი, სახელგანთქმული. და ცრემლთ დავანთხევე შენს სახელზე, მეფევე ხმოვანო (ნ. ბარათ.).

ხნარცვი-ი ძვ. ორმო, ხარო. რემა ხნარცვს არ ჩაუარდეს, ულაგმო და უსადაო (დ. გურამ.). ეკლესიას ერთის გვერდით ბუჩქნარი და ხნარცვი აქვს აკრული (მ. ჯავახ.). ფიგურ. ჩაუარდი ცოდვის ხნარცვშია, ვსცადე და ვერ ამოველო (დ. გურამ.).

ხობოკვერ-ი კუს რქოვანი საფარველი, – ბაკანი. რკუებით მოფენილი იყო ტაფობი, ...ისმოდა ხობოკვერების მათის შეხლისაგან ამდგარი ჩქამი (კ. გამს.).

ხოდაბუნ-ი პურის ყანა. რცხილამ გაშალა ჩერო და ბადე და ხოდაბუნზე წვებოდა ძნები (ს. ჩიქ.).

ხოლო ოდენ ძვ. მხოლოდ, მარტო. „ხოლო იგი ოდენ ვაცხოვრო, რომელმან... თაყვანისმცეს (ბასიან.).

ხოთქარ-ი [სპარ.] ოსმალეთის ტახტის მპყრობელი, – სულთანი. „მაშ ხონთქარს როგორ მოუპარვინებია [ალმასი]?“ (ილია).

ხოწა ხის მოგრძო ლანგარი. „თითქოს მეზობლებისაგან ხოწნები მომსვლოდეს“ (დ. კლდ.).

ხორა ერთად (ზედიზედ) დანყობილი, დაყრილი შუშა (ფიცრები...). მთაში დამზადებულს ხორებს დაშლიდა ნიაღვარი და ჩამოჴყრიდა წყალში (აკაიკ).

ხორაგ-ი სხვადასხვაგვარი საჭმელი, სურსათი, სანოვაგე. [ლუარსაბის] აზრით კაცი ძირგავარდნილი ქვევრი იყო, რომელსაც დღეყოფელ უნდა ჩააყარო ხორაგი (ილია). ეზოში ჩოჩიალა ურემმა გადაიტანა ნაჭა, საბანი, ლები, ...ხორაგი (ნ. ლორთქ.). დიდი და პატარა, დატვირთული სხვადასხვა ტკბილეულით, ხორაგით თუ საახალწლო მორთულობით, მიეშურება შინისაკენ (ე. გაბ.).

ხორგო კუთხ. „დიდი სანნახელი“ (ი. ჭყ.). რა კარგი იყო ბარდნალა, ...ჩემი ხორგო და მარანი (ლ. ასათ.).

ხორთუმი-ი ამნის წაგრძელებული ისარი. [პანტემ] მემანეს ხელი დაუქნია, ...ამნეს ხორთუმი წელა დაიძრა პანტესაკენ (ნ. წულ.).

ხოროი იხ. ხრო. შემომხვევს კლდისა თავზედა ხოროი ჯიხვებისანი (ხალხ.).

ხორომ-ი ძე. კონა თივისა, ბალახისა. მას კაცსა ცხენისათვის ალერდი დაეთობა, ხორომად შეეკრა (საბა). ერთი მგელი, ერთი თხა და ერთი ხორომი თივა... თითო-თითო გაიტანე (საბა).

ხორშაკ-ი ცხელი, მსურვალე, მწველი (ქარი). ჟამსა ზაფხულისასა ცეცხლებრ შემწული იგი მსურვალეება მზისაჲ, ქარნი ხორშაკნი და წყალნი მავნებელნი (მუშან.). „და ამას მინასა ზედა ვერ ეგების მარხვაჲ სულისაგან ხორშაკისა მაკუდინებლისა“ (გრ. ხანძთ.).

ხოჭიჭი-ი ახალშობილის პატარა აკვანი, საგოგავები არა აქვს. სოფელსა შინა პატარა ხოჭიჭით ეგდო (დ. გურამ.).

ხრიკ-ი ხერხი; ოინი, ეშმაკობა. ლომიკა ზვიდაღურმა ძველ-ხევსურული საომარი ხრიკი მოიგონა (ე. გამს.).

ხრიკიანი-ი მოხერხებული, ეშმაკი, გაიძვერა. იგი მენისქვილე ხრიკიანი რამ იყო (საბა).

ხრმალ-ი ძე. ხმალი. ფრიადისა ცემისაგან ხრმალმანაც დაღვარჩნილმან უარყო ქარქაში თვისი (ბიბლ. ისტ.).

ხრმალ-დარაკა ხმალი და ფარი. [მეფემ] მოიხზადა აბჯარი და ხრმალ-დარაკა (საბა).

ხრო ჯოგი (ჯიხვებისა, ირმებისა), ხროვა (მგლებისა). გადმოჴყუდებენ ჯიხვები რქებს კლდის თავებზე, ხან ხროდ შეყრილები დააქანებენ ქვიშის ზეგას (ვაჟა). მოგროვდნენ [მგლები], დიდი ხრო გაკეთდა (ვაჟა).

ხრტიალ-ი მომაკვდავის ხრიალი, ხროტინი. ნალმა მბრუნვამა დრო-ჟამმა უკულმა შექმნა ტრიალი, ფრთა მოჴკრა ქართლსა, კახეთსა, შეაქენინა ხრტიალი (დ. გურამ.).

ხსენ-ი ახალმოგებული საქონლის პირველი რძე. აქ; დედის რძე. „ძუძუთა ბალღებს ვარგევიარო, როს დედის ხსენი აწყენსო“ (ე. გამს.).

ხსოვნა მეხსიერება. ხსოვნამ მილაღატა და ახლა არ მაგონდება (ილია).

ხუილ-ი მდინარის ხმიანობა, – შხუილი. მიყვარს თერგის ზარანი ხუილი (ილია). ახლოს ჩამომდინარე არაგვიც კი თითქოს მისუსტებულიყო და წყნარი ხუილი-ლა გაჴქონდა (ა. ყაზბ.).

ხულა საკუჭნაო, ბეღელი. კარგა მანძილზე კიდევ ფიცრულის სათონეც იდგა. იმას აქედან – ხულა (ილია). სიმინდის კაკალი დაინყვებს ჩხრილს ხულაში (ნ. ლორთქ.).

ხუმრობაგაშვებით ხუმრობის გარეშე, ნამდვილად, სერიოზულად. „ხუმრობაგაშვებით, თუ მონადინებული ხარ წიგნისათვის, მე ოსტატი და შენ შეიგრიდ“ (ილია).

ხუნდ-ი ბორკილი. ვისაც შენ უნდი, ყელს აძეს ხუნდი, ვაი, სანუთრო, ცრუო სოფელო (დ. გურამ.). ფხოვის არნივებისა და ჯიხვებისათვის ვინ გასჭედაო ხუნდები? (ე. გამს.).

ხუნდ-ი „მტრედის ბარტყი“ (ქეგლ). მოვიდის ერთი მტრედი და მას პალოზე ბუდე ქმნის და ხუნდები გამოჩიკის (საბა). ქლიავებს, როგორც მტრედის ხუნდები, დაჴფრენს ყვავილთა თეთრი გუნდები (გ. აბაშ.).

ხურვება ავადმყოფობა დიდი სიცხით, – ცხელება. „მე წაშალი ვარ დარდისაგან დაზაფრულისა, ხურვებისაგან შეჴყრობილსათვის ოფლის მომდენი“ (ე. გამს.).

ხურო ხის ხელოსანი, დურგალი. დილას განთიად ხურო იგი მდინარის კიდეა განვიდა: ნუთუ ტივი მოაქვნდეს ვისმეო (საბა). ასე ბურღავს ზოლმე სხვათა დახმარებით ხომალდის ხურო გემბანის სქელ ფიცარს (გრ. წერეთ. თარგმ.).

ხუროთმოძღვრება მშენებლობის ხელოვნება, – არქიტექტურა.

ხურჯინ-ი ორგანყოფილებიანი დიდი ჩანთა, ფარდაგვიით ნაქსოვი, მხარზე (ცხენზე) გადასაკიდი. ვაჟა კუთხეში მიყუდებულ ხურჯინს მისწვდა (გ. შატბ.). [გლუხს] ქამარ-ხანჯალი ხურჯინით მხარზე გადაუგდია (ლ. ქიარ.).

ხუფ-ი სახურავი (ქვაბისა...). თიგურაზმა ლაგამი აინყვიტა, თითქოს ადუღებულმა ქვაბ-მა ხუფი აიგლიჯაო (მ. ჯავახ.).

ხუხავ-ს ნელ ცეცხლზე წვავს, აფიცხებს, ხალავს. [ოჯახში] ოდოუღერს სჭამდნენ ანუ ნედლ თავთავს ხუხავდნენ ცეცხლზე (გ. ლეონ.).

ჯ

ჯამლ-ი ძვ. ფეხსაცმელი. [მამამან გრიგოლ] მისცა თუსთა ჯამლთა საბელი, რაითა სარცყლად შირტყას (გრ. ხანძთ.).

ჯდომა ძვ. 1. ჯახება, ხეთქება. მორბიოდეს... ჭაბუკნი - სრბით, ყრმანი - ჯდომით ურთიერთას (პაპო). 2. მტრობა, შუღლი; თავდასხმა. სადა არს შური, საოცნებაა და ჯდომა? (გალობ. სულ.).

ჯევნები ძვ. ხევები. „[უდაბნონი იგი] ყოვლითა კერძო შეზღუდვილ არიან მათათა მიერ, და ჯევნებისა, და წყალთა მათგან საშინელად ძნელოვანთა ადგილთა მავალთასა (გრ. ხანძთ.).

ჯელს ალუპყრობს ძვ. შემწეობას გაუნევს, დაეხმარება, დაიფარავს, იხსნის. „შენ ოდენ ამათ ობოლთა ჯელი ალუპყარ!“ (გ. მთაწმ.). არაეინ არს მონყალე, რათამცა ჯელნი ალგვიპყრნა (საბა).

ჯელს მიჰყოფს ძვ. ხელს მოჰკიდებს, ხელს მოავლებს. წმიდამან მარიამ ჯელი მიჰყო... რტოსა ვაზისასა და მოჰკუეთა (ნინო).

ჯელითა თვისითა იქმს ფიზიკურად შრომობს, საქმობს. ხოლო შრომაა დიდად უყუარდა [მამასა გრიგოლს] არა ხოლო ლოცვისა და მარხვისა ოდენ. არაშედ დღე და ღამე ჯელითა თვისითა იქმოდა (გრ. ხანძთ.).

ჯელთა დასხმა ძვ. კურთხევა, დალოცვა, დანიშვნა რაიმე თანამდებობაზე. „წმიდაო ღმრთისაო, აკურთხენ ესენი წმიდათა ჯელთა შენთა დასხმითა“ (გრ. ხანძთ.). უკუეთუ სწორად ყოველთა მათ უდაბნოთა წამებაა არა აქუნ და ნიგნი ყოველთაი ჭეშმარიტი სანამებელი, კათალიკოსმან საეპისკოპოსოსასა მის ჯელთა დასხმა ეპისკოპოსად არა ინების (გრ. ხანძთ.).

ჯელგანპყრობით ძვ. ხელის წინ გაშვერვით, განვდით. ხოლო წმიდამან გრიგოლ

გონებითა შემუსრვილითა ლოცვაჲ ესე ცრემლით ჯელგანპყრობით წართქუა (გრ. ხანძთ.).

ჯელენიფები-ს ძვ. უფლება აქვს, შეუძლია, ძალუძს, ბედავს. და უკუეთუ ვითემ ძმათა სწადოდის ყოფაჲ ხანძთელთა შატბერდს, გინათუ შატბერდელთა ხანძთას, ნუვისმცა ჯელენიფების არა შეწყნარება მათი (გრ. ხანძთ.).

ჯელითწერილ-ი ძვ. ხელწერილი. [წმიდა მამებმა] დაუსხნეს სიმტიციცნი და ჯელითწერილნი და ოქრობეჭედნი... მეფეთანი (გ. მთაწმ.).

ჯელისამპყრობელ-ი ძვ. დამხმარე, მშველელი, მფარველი, შემწე. „და მე ვიყო მფარველი და ჯელისამპყრობელი შენი“ (ნინო).

ჯელ-ინიფა ძვ. შეძლო, გაბედა. „რასა ჯელ-ინიფა ჩემ ზედა ცოლმან ჩემმან ესევითარისა საქმედ?“ (შუმან.).

ჯელმნიფება ძვ. ხელისუფლება, ძალაუფლება, განმგებლობა. „ხოლო სარწმუნონი და ჭეშმარიტნი მონაზონნი ქუეყანასა ზედა არაეისსა ჯელმნიფებასა ქუეშე არიან“ (გრ. ხანძთ.).

ჯელოვან-ი მოხელე, მოსაქმე, მცოდნე. იყო... [პაპო] ჯელოვან, კეთილად შემგზადებულ სულენელთა მათ საცხებელთა (პაპო).

ჯელ-პყრობით ძვ. ხელმოკიდებით, ხელჩაკიდებული. [კრებულს] მატოჲ ჯელპყრობით აღჰყვანდა... მალალთა შინა (გრ. ხანძთ.).

ჯელ-პ-ყოფ-ს ძვ. 1. ხელს მოჰკიდებს; დაინყებს. შემდგომად მრავლისა ყამისა... ჯელ-ყვავთ მცირედთა ამათ სიტყუათა აღწერად (გ. მთაწმ.). და ესრტო იყო ჩუეულებათა მის ყამისა წინამძღუართა მამათაჲ, რამეთუ თვნიერ დედისა ფებრონიასგან ზრახვისა საქმჲ არაჲ ჯელ-ყვიან (გრ. ხანძთ.). 2. ხელს ახლებს, ხელს დააკარებს, შეეხება. ვითარცა ჯელ-ყო [მეზობსტნემ], მეყსეულად უქმ იქმნა ჯელი მისი (გ. მთაწმ.).

ჯელ-ყოფა ძვ. ხელის მოკიდება; დაწყება. და ვითარცა მათ ნეტართა დაიძინეს, მამინ-ლა რეცა განმელქდა უცეხსა ამას და ფირად ცოდვილსა ჯელ-ყოფად და აღწერად ცხორებაჲ და სასწაულნი ესე (გრ. ხანძთ.).

ჯმაყ-ო ძვ. ხმა ამოიღო, დაილაპარაკა, დაიძახა, თქვა. მაშინ ყოველთა ერთობით ჯმა-ყვას (გრ. ხანძთ.). ხოლო ნეტარი იგი (= ყრმა) ცრემლოოდა სულ-თქუმით და ღმობიერად ჯმა-ყო (გრ. ხანძთ.).

ჯმელი-ი ძე. 1. ხმელეთი, დედამინა, მინა. (იესუ) ვიდოდა ზღუასა ზედა, ვითარცა ჯმელსა (ნინო). 2. მთელი ქვეყანა. [სკლაროსმან] ჯმელით კერძო ყოველი დაიპყრა (გ. მთანმ.).

ჯმობ-ს ძე. 1. უხმობს, უძახის, უყვირის. ჯმობდა... [მეფე] მონათა მიმართ და მთავართა (ნინო). ჯმობ, ვითარცა სხუთა მანასე, მილხინე, ო. მეუფეო, მილხინე (დ. აღმ.). 2. ლაღდებს, გალობს, ადიდებს. ჯმობდით სიმწუნთა და ახოვანებათა ქრისტეს მონამისა გიორგისთა (მინჩხი). ჩჩვლი ყრმანი გარე მოადგეს მას (= მღდელს) და დაუღუმებულად ჯმითა ჯმობდეს ანგელოზთა გალობასა ესრეთ (გრ. ხანძთ.).

ჯორცითა ძე. ხორციელად, ხელშესახებად, დასანახად. ესე (= ქრისტე) არს ლმერთი, ...რომელი გამოჩნდა დღეს ჯორცითა ქუეყანასა (ი. მტბ.).

ჯორცთაგან განსვლა ძე. სულისა და ხორცის გაყრა, გარდაცვალება, სიკვდილი. მამასა ჩუენსა გრიგოლს გულმან უთქუა განსლვაჲ ჯორცთაგან და ლმრთისა მისლვაჲ (გრ. ხანძთ.). ბერი წუედლოს მოხუცებულ იყო ფრიად და მიახლებულ ჯორცთაგან განსლვად (გრ. ხანძთ.).

ჯორცთა საპყრობილით განვალს ძე. სული განთავისუფლდება ხორცისგან, მოკვდება. „მე ან ესერა ჯორცთა საპყრობილით განვალ და უძღურებისაგან განთავისუფლდები“ (გრ. ხანძთ.).

ჯორცთა სალუანი საქმელ-სასმელი, სარჩო, საზრდო. ოპიზელთა მამათა მოსცეს ყოველი... და თანაშემწე ექმნეს ყოველთა საქმრითა და ჯორცთა სალუანითა (გრ. ხანძთ.). ყოველსა ჯორცთა სალუანსა ტრაპეზსა დაშჯერდი (გრ. ხანძთ.).

ჯორცთა შინა ყოფა ძე. ცოცხლად ყოფნა, სიცოცხლე. და სასწაულნი დიდნი მათ მიერ იქმნებოდეს ჯორცთა შინა ყოფასა მათსა და შემდგომად სიკუდილისა მათისა (გრ. ხანძთ.). „ჯორცთა შინა ყოფასა ჩემსა თავისა ჩემისა და თქუენთვის ვილოცავ“ (გრ. ხანძთ.).

ჯორციელ-ი ძე. ხორცშესხმული, ცოცხალი. მაშინ მწარითა ცრემლითა ტიროდეს მკვდრნი შატბერდისანი სიტყვსა მისთვის, ვითარმედ ჯორციელად არღარა ხილვად უც მოძღუარი თვისი (გრ. ხანძთ.).

ჯსნილად ძე. თავისუფლად, დაუბრკოლებლად. [ჰაბომ] შესძინა სწავლად ქართუ-

ლისა მნიგნობრობისა და ზრახვისა წსნილად (ჰაბო). „ქართულად წსნილად უბნობდი“ (გ. მთანმ.).

ჯსოვნება ძე. სსოვნა, მეხსიერება. [მამასა გრიგოლს] აქუნდა ჯსისა ნებიერობა და ტბილობისა შუენიერებაჲ, ხოლო განსაკურვებელ იყო ჯსოვნებაჲ მისი (გრ. ხანძთ.).

ჯვმირ-ი ძაბრის ფორმის დიდი ყუთი, რომელშიც საფეკავეს ყრიან და ცოტ-ცოტაობით ჩამოდის, – ხეიმირა. „არა-ზინ ალანთის სანთელი და შედგის იგი ქუემე ჯვმირსა“ (მათე).

ჯ

ჯაბადარბაშობა [თურქ.-სპარს.] იარაღის მეთვალყურეთა უფროსობა. მიწვალობეს მათ სახელო, მომცეს ჯაბადარბაშობა (დ. გურამ.).

ჯაბანი-ი მშობარა, ლაჩარი, მხდალი. არც ვეფხვი იყო ჯაბანი, არც ჩემ შვილ შეხვდა ჭკვიანი (ხალხ.). სუცესი უნდა მამაცი, არ თუ ჯაბანი, მხდალია (დ. გურამ.).

ჯაბახანა [თურქ.-სპარს.] იარაღის შესანახი, სანყოფი. [მეფე ვახტანგს და ბაქარს] ვიახელ და თაყვანსა ვეც. ბრძანეს: „სჭერიტე ჯაბახანსა!“ (დ. გურამ.).

ჯაბნობა ლაჩრობა, სიმხდალე. [სტუმრები] მთელ ქალაქს მოუყვებოდნენ მისი (= მოხუცის) ვაუკაცობის ან ჯაბნობის ამბავს (გ. რჩეულ.).

ჯაგ-ი ბუჩქი, ჩირგვი. [მგელი] ტოტია... ჯავს უკან ეყუნტა (ვაჟა).

ჯაგიანი-ი ჯაგით დაფარული ადგილი, – ბუჩქნარი. ჯაგიაგებში... თოვლის ჭყრილი ისმოდა (ვაჟა).

ჯაგლაგ-ი უხეირო, გაძვალტყავებული, დავარდნილი (ცხენი), – ბეხრეკი. მე მყვანდა ცული ჯაგლაგი. მით ვერცად დავემალა (დ. გურამ.).

ჯადო [სპარ.] მელოცვილი ნივთი, რომელსაც ვითომ ადამიანის ბედის განსაზღვრა შეუძლია. „თელეთი გიშველიდათ, ...რომ თქვენ სახლში ჯადო არ ყოფილიყო“ (ილია). „ჯადოს მოგვცემ, რომ ვერც ტყვია მოგეკაროს და ვერც რკინულმა გაგჭრას“ (აკაკი).

ჯადოობა ჯადოს გაკეთების უნარი, ცოდნა. დარეჯანმა ჯადოობაც იცისო (ილია).

ჯავარ-ი [არაბ.] 1. ძვირფასი ქვა. || ფიგურ. დღეგრძელობა ბატონ მეფეს, ქვეყნის თვალსა და ჯავარსო (აკაკი). 2. შუქი, ნათელი. წმინდა შუქი მშვენიერის სულისა ამაოდ და უქმად-ღა ჯავარსავით ეფინებოდა ცივს კედელს (ილია).

ჯავარდენი-ი [არაბ.] განსაკუთრებულად ნაწრთობი ფოლადის ხმალი. თავზე – მუზარადი, წელზე – ჯავარდენი (ხალხ).

ჯავრს არ აჭმევს ვინმეს ჯავრს არ შეარჩენს, ჯავრს ამოჰყრის, შურს იძიებს, სამაგიეროს გადაუხდის. „მსხვერპლსაცა ვნირავთ, იხარე, არ გაჭმევთ მტრისა ჯავრსაო“ (ვაჟა).

ჯალაბ-ი 1. ოჯახის შემადგენლობა, ოჯახის წევრები; ოჯახობა. ნინიკამ შუა ცეცხლით გაჩაღებულ დარბაზში შემოიტანა პირამდის გატენილი ხურჯინი, მთელ თავის ჯალაბს სიხარული მოჰფინა (ე. გაბ.). 2. ცოლი, მეუღლე. თურმე კედელი ცალპირი აგური იყო, გარდაიქცა და მეფის ჯალაბთა სახლი გამოჩნდა (საბა). შინ მოვედი, ჯალაბი მომიკვდა, დამარხვა უნდოდა (ა. ყაზბ.).

ჯალაბეურ ძე. ჯალაბითურთ, ცოლ-შვილით, ოჯახობით, სახლობით. მეფემ დაითხოვნა კაცნი და ჯალაბეურ ნალკოტში ლხინი მოიგება (საბა).

ჯალაბობა 1. იხ. ჯალაბი (მნიშვ. 1). ღვთის მადლით, შენი ჯალაბობა ყველა მშვიდობითაა (ა. ყაზბ.). 2. ოჯახის გაძლოლა, მეოჯახეობა. მოსეს ცოლი არ ჰყავდა და ჯალაბობას ეწინა თამაშობდა (ილია). გუგუაი ვაჟაკიცა და, ღვთის მადლმა, ჯალაბობაშიაც თავს არ შეირცხვენს (ა. ყაზბ.).

ჯალაბჯულაბ-ი ცოლ-შვილი, მთელი ოჯახი. ჯაყო და მისი ჯალაბჯულაბი ახალი სახლის აშენებამდე... ბელელსა და მარანში ჩასახლებულიყვნენ (მ. ჯავახ.).

ჯალაფ-ი კუთხ. იხ. ჯალაბი. „ჯალაფნი არ მეტყვიანა: „პაი, შე ტყლაპო მტერისაო?“ (ვაჟა).

ჯალაშა უხეში ბამბის ქსოვილი. თინამ... თავზე... თეთრი ჯალაშის ლეჩაქი მოიხვია (ე. გაბ.).

ჯამათ-ი [არაბ.] ხალხი. „რას იტყვით, ჯამათონო? ნუგზართან ბრძოლა ადვილი არაა“

(ა. ყაზბ.). „ხალხო, ჯამათო, ...მელიამ ქათმები გაგვიწყო“ (რ. ინან.).

ჯამე [არაბ.] მაჰმადიანების შესაკრებელი, სამლოცველო, – მეჩეთი. ბევრი ძველი [ქართული] ტაძარი გავერანებულია, ...ბევრი გადაკეთებულია მაჰმადიანების მიერ ჯამედ (გ. ქიქ.).

ჯანი გავარდეს დაე, ეგრე იყოს; რაც არის, არის; რა გაენყობა. „როცა დრო მოვა, შეუთვლი, თუ მომცა, ხომ რა კარგი, თუ არა და, ჯანი იმასაც გავარდეს“ (ილია). „ოც გროშს არ დაგიკლებ“. – „ჯანი გავარდეს, მაიტა ათი“ (გ. ერისთ.).

ჯანდაგ-ი გამხდარი, გაძვალტყავებული (პირუტყვი). [მგლები] პირსაც არ დააკარებდნენ ბუნებრივი სიკვდილით მკვდარ, ავადმყოფ ან ჯანდაგ პირუტყვს (ც. ცერცე-თარგმ.).

ჯანღ-ი ნისლი, ბურუსი. ნიავი წენავს დილის ჯანღს, მზე არღვევს ნისლს (დ. შენგელ.). თელიამ დურბინდი მოირგო და ბოლსა და ჯანღში გახვეულ ბრძოლის ველს დააკვირდა (რ. ჯაფარი).

ჯარ-ი ერთად თავშეყრილი, შეკრებილი ხალხი (ხატობაში...). „რამდენი ხალხი იყო ჯარში არღანიც ქე იყო, დაირაც, ბუზიკაც“ (ნ. ლორთქ.).

ჯარა [სპარს.] ძაფის დასართავი მარტივი ხელსაწყო ძაფის სახვევი ბორბლით, რომელსაც სახელურით ატრიალებენ. სამძივარამ ჯარა შეაყენა, თავი აიღო (ე. გამს.).

ჯარა-ექიმ-ი ძე. შინაური ექიმი, ხალხური მკურნალი. თითონ იმავ სოფელშიაც იყო ერთი სახელგანთქმული ჯარა-ექიმი (ილია). [არჩილმა] ორი-სამი კაცი კიდევ გაგზავნა სხვადასხვა სოფლებში, რომ შინაური ჯარა-ექიმებიც მოენვიათ (ილია).

ჯარგვალ-ი მთლიანი ძელების, მორების სახლი, – ძელური. გზის პირად... ჯარგვლის სახლები გამოჩნდნენ (ლ. ქიაჩ.).

ჯარჯ-ი ძეძვის (ფიჩხის...) კონა (ლობის-თვის). ლობები ზოგან ჯარჯით, ზოგან ნალმით დახურული სქლად დადებულ თოვლქვეშ ისე სჩანდა, თითქო თეთრი საფარავი აქვთ გადაჭყდილი ზემოდამო (ილია).

ჯაფის კაცი ძლიერ გამრჯე, მშრომელი. ხელდაკორძებული, ჯაფის კაცი, მინც უღარბესი იყო (გ. ლეონ.).

ჯაფარა გარეული ფრინველი, აქვს სხვადასხვა ფერის ზოლებიანი ფრთები, - ჩხიკვი. ჯაფარა ლობის მარგილზე ხტუნაობით მისდევდა და ჩხაოდა (მ. ჯაფარბ.).

ჯაყვა დასაკეცი დანა (ჯიბისა). „აილე ჩემი ჯაყვა, გამჭერი მუცელზე და ბავშვი გამოილეო“ (ხალხ.).

ჯაჭვი-ი აქ: ჯაჭვის პერანგი. [ბათურს] ისარი გაპკრეს ილლიის ქვეშ, რადგან იმას არ უფარავდა ჯაჭვი (ვაყა).

ჯაჭვის პერანგი ჯავშანი. [გოლიათს] სპილენძის მუზარადი ეხურა, ...ტანზე ჯაჭვის პერანგი ეცვა (ი. გოგებ.).

ჯახველ-ი იხ. ძახველი. სექტემბრის მიწურულია და სინითლე გაპრევია ჯახველს (კ. გამს.).

ჯახირ-ი დიდი წვალევა, მცდვლობა. ამ ქალაქში... ვიზისთვის ჯახირს ისევ თურქეთში ჯახირით ჩასვლა... ვარჩიე (ა. მორჩ.).

ჯახრაკ-ი იხ. ჯაგლაგი. პლატონმა გაიგდო ნინ ეს გახრეკილი პირუტყვი და... გრძელი ნეკელის ცემით მიერეკებოდა ჯახრაკ ცხენს (დ. კლდ.).

ჯგროდ ჯგუფად, ხროვად. ბავშვები ჯგროდ ეხვივნენ მანქანას (ჯ. ქარჩხ.).

ჯეილ-ი კუთხ. ახალგაზრდა კაცი, ჭაბუკი. ჯეილები... სიცილით იხოცებოდენ (ვაყა).

ჯეილობაში კუთხ. ახალგაზრდობაში, ყმანვილკაცობაში, სიჭაბუკეში. თავის ჯეილობაში ბევრი უწნევია ზურაბს (ვაყა).

ჯეკმა ძვ. ძალიან, ძლიერ, ფრიად; მეტი სიმეტი. ჯეკმა დამაშურალობითა შრომათა მათ შინა სიმუნისა მისისათა სენი სნეულები-სა მონია მის ზედა (შუმან.).

ჯელჯ-ი გალენვისა და განიავების შემდეგ კალოზე დარჩენილი თავთავების ნამტვრევები, - ჩელხი. აკრეფილ თავთავებს მიუმატებდნენ კალოს გალენილ ჯელჯს (გ. ლეონ.).

ჯენტლმენ-ი [ინგ.] მაღალი წრის მამაკაცი; ზრდილი, კულტურული პიროვნება. პატარა ბიჭები თავს იყრიდნენ აქ, როგორც ინგლისელი ჯენტლმენები თავიანთ კლუბში (გ. გეგ.).

ჯენტლმენურად ჯენტლმენის საკადრისად, კულტურულად, კეთილშობილურად,

რად, თავაზიანად. მისტერ კუბიტმა ცოლის თხოვნა ჯენტლმენურად შეასრულა (ე. მაღრ. თარგმ.).

ჯერ-ი დღის რომელიმე მონაკვეთისთვის სამუშაოზე (ვენახში, ცხვარში...) მიტანილი კერძი, - იჯრა. „აი, საბარავად რომ იყავი ვენახში, მე ჯერი ჩამოგიტანე“ (ილია). მზალს თითქმის ყოველდღე აქონდა ...[ელგუჯასთან] მთაში ჯერი (ა. ყაზბ.).

ჯერ არს ძვ. წესია, საჭიროა, ხამს. ჯერ არს თქველდაცა დაკრვებად ჩემ თანა (პაბო). „ჯერ არს ძიება სასუფეველისა ცათისაჲსა (გრ. ხანძო.).

ჯერეთ ჯერ, ჯერ კიდევ, მანამდე. „ჯერეთ მოწყალებისა ქართა მრისხანებისა ლველი განაბნივე“ (საბა). გინახავთ სული, ჯერეთ უმანკო, მხურვალე ლოცვით მიქანცებული? (ნ. ბარათ.). მე ჯერეთ ვიყავ პანანკინტელა და მაღლიერ ჩემ კეთილ დღისა (ილია).

ჯერეთა იხ. ჯერეთ. მაგრამ ჰსცოცხლან ჯერეთაც დიდების მათ (= გმირთ) მოედანნი (გ. ორბ.).

ჯერვა ბელოვენ. დაჯერება, რწმენა. „[გლეხებს] ჩვენი აღარა სჯერათ-რა, კეთილიც კი, მაგ ჯერვამ თვალი რას მოაბას, ფეხი სად მოიკიდოს?“ (ილია).

ჯერისაებრ როგორც წესია, ჯეროვნად, შესაფერისად. თითოეული ყოველთა ნათესავთა მიმართ ნარემართნეს ჯერისაებრ (ნინო). ილუანე ესე, ჯერისაებრ ილუანე (გრ. ხანძო.).

ჯერ-ჯერი თმორიგეობით, რიგრიგობით. „მოდ, ჯერ-ჯერით დაერჩეთ ხოლმე შინა და საჭმელიც ჯერ-ჯერით ვაკეთოთ“ (ზლაკ.).

ჯეჯიმი-ი [სპარ.] ფარდაგის მსგავსი ზოლიანი ქსოვილი. „ჯეჯიმი... სახლში იქსოვებოდა“ (გ. ლეონ.).

ჯვალო უხეში, თხის ბენვნარევი ქსოვილი; კერავდნენ ჩოხებს, ტომრებს. დედამ და ძმებმა ძლივს გახადეს [მინდო-ას] ქისტური ჩოხა, უბრალო, ჯვალოს ჩოხა (კ. გამს.).

ჯვარობა რომელიმე წმინდანის სახელწოდების დღე, - ხატობა. ჯვარობას ჩვენი ქალ-რძალი იცვამდნენ არ აეს ჯუბანსა (დ. გურამ.).

ჯვარულ-ი საქორწინო სიმღერა მთაში, - მაყრული. ცოტა ხანიც და გაისმა წერილი წკრიალა ხმა „ჯვარულისა“ (ა. ყაზბ.).

ჯვარცმა 1. ჯვარზე გაკვრა დასას-
ჯულად, - ნამება, ტანჯვა. რა დაავი-
წყებს ძველისძველ ზარზმას, სამცხის დაცე-
მას, ცეცხლსა და ჯვარცმას? (გ. აბაშ.). 2.
ჯვარი მასზე გაკრული ქრისტეს
გამოსახულებით. მოხუცი ქუდმოხდილი
პატარა ჯვარცმის წინ იდგა (ა. ყაზბ.).

ჯვარცმულ-ი აქ: ტანჯული, ნამებული.
რამ შეგვიძლებინა? რამ გვიხსნა? ჯვარცმულ-
ნი ქრისტესთვის როგორ გადავწოთ? (ილია).

ჯიბგირ-ი ვინც ჯიბიდან აცლის, იპა-
რავს, - ჯიბის ქურდი. [ნაბი] ჯიბგირებს
დაყვებოდა (რ. ჭიჭი).

ჯიბებს იკრავს ხელს საჩქაროდ ჯიბეში
ჩაიყოფს ხელს (ფულის ამოსაღებად).
ერეკლემ ჯიბებს იკრა ხელი, ამოიღო მთელი
ბლუჯა თეთრი ფული (ი. გოგებ.).

ჯიგარ-ი შიგნეული საქონლისა (გუ-
ლი, ლვიძლი, ფილტვები), - შიგნე-
ულობა. პრომეთემ სამსხვერპლო ხორ-
ცი ორად გაანაწილა: ცალ მხარეს დაან-
ყო რჩეული ნაჭრები, ჯიგარი და ქონი
(ა. გელ. თარგმ.). || **ფიგურ.** [თველორემ] ერთი
ამოიკენესა, ჯიგარი თან ამოაყოლა... და მია-
ბარა ღმერთს ალალი სული (ილია).

ჯიგლიგ-ი ჩხუბი, ცემა-ტყეპა, მუშ-
ტიკრივი, დაკა-დაკა. შეიქმნა ერთი ყვი-
რილი, ჯიგლიგი (დ. კლდ.). დანარჩენები...
ომანთან ჯიგლიგში იყვნენ (დ. კლდ.).

ჯილაგ-ი იხ. ჯიში. „ლამის მგლის ნათესაო-
ბა, ჯილაგი განყდეს“ (ვაჟა).

ჯილაგ-ი [სპარ.] ლაგამის რგოლი,
რომელშიც ებმება სადავე. [მხედრებმა]
ცხენებს ჯილაგი მხოლოდ მაშინ მოსწიეს,
როდესაც მათი შუბლები თითქმის ერთმანეთს
შეეხო (ა. ყაზბ.).

ჯილდაობ-ენ ეჯიბრებიან ერთმანეთს
შორ მანძილზე ქვის სროლაში. „ვი-
ჯილდაოთ და ვინც აჯობოს, იმას დარჩეს
ციხე-გორიო“ (თქმულ.).

ჯილე ღრმული მდინარის ნაპირას. შეკ-
ყოფ ჯილეში ხელს, იქ ბევრი ღორჯო გგონია
(აკაკი). შევეყოფი ხოლმე ხელს ჯილეში, ქვებ-
ში, და, თუ შევხვდებოდი თევზს, დავიჭერიდი
და გამოვიყვანდი (აკაკი).

ჯილა ძვ. ოთხი-ხუთი უღლეულის
შესაბამელი უფრთო გუთანნი. უთხრა
მეაქლემემ: „ჯილას გამარჯვებო!“ - მან

მხენელმან უთხრა: „ასლს ვეთსავო“ (საბა).

ჯინ-ი, ჯინა კუთხ. წნელისაგან დანწუ-
ლი სანოლი. „მე კარჩი ველარ გამჟალ,
ძმად უნდა ვყვანდე ჯინასა“ (ვაჟა). [ამექალა]
ნავაშშევეს „ჯინში“ ჩანვა (კ. გამს.).

ჯინი სჭირს ჯავრი სჭირს, ემტერება
ვინმეს. „თუ ჩემი ჯინი ჭირდა ჯანიკოს, პირ-
დაპირ ოდას მიმინგრევედა“ (ვ. სიხ.).

ჯინაზე კუთხ. ჯიბრზე, გამოსაჯავრე-
ბლად. თითქოს ჯინაზე, [ლორები] მეტსა
და მეტს ზარალს აყენებდნენ [ბოსტანს]
(დ. კლდ.).

ჯინიან-ი კუთხ. ჯიუტი, კერპი, - ახი-
რებული, თავნება, თავისნათქვამა.
„ნუ ხარ ჯინიანი, შვილო!“ - შეუტია [პლა-
ტონს] ბეკინამ (დ. კლდ.).

ჯინჯილებ-ი ფორები. **ფიგურ.** ყინვას
[ხე] მოერთო ათასნაირი ყვავილებით,
არშიებით, რუშებით, ჯინჯილებით
(გ. ლეონ.).

ჯირით-ი [არაბ.] 1. ორ გუნდად გაყო-
ფილი ცხენოსნების შეჯიბრება,
მხედრები ერთმანეთს მოკლე ჯოხს
ესვრიან, ქულები ენერებათ მოხვედ-
რებული ჯოხის რაოდენობის მიხედ-
ვით, - ისინი. [ყიზილბაშმა] გაუქროლ-
გამოუქროლა ჩვენებს წინ ცხენი, თითქოს
ჯირითშია და არა ომშიო (ილია). რომ
აგრილდა, გამართეს ჯირითი (აკაკი). თეკლა-
ბიჭი არც ერთ მოჯირითეს და მსროლელს
არ ჩამოუჯარდებოდა ჯირითსა და თოფოს-
ნობაში (ვაჟა). 2. ცხენოსანთა შეჯიბრე-
ბაში სასროლი ჯოხი. მშვენიერი სანახვი
იყვნენ მხედრები, როცა ისინი შენატყორცნი
ჯირითის ასაცილებლად ხან მარჯვნივ და
ხან მარცხნივ მანდიკურად გადაეკიდებოდ-
ნენ ცხენებს (აკაკი). კვლავ ასპარეზსა, სად
ქონინათ ტაიჭათ სერბოლა, ...შუბთა ტრიალი,
ჯირითთ ტყორცნა და ისართ სროლა (ა. ჭავჭა).
3. ნავარდი, ჭენება (ცხენისა). სად არის
ქართული ცეკვის ლაზათი, ...გაფრენილი ცხე-
ნების ჯირითი? (გ. რჩეულ.).

ჯირითობა შეჯიბრება ჯირითის
ტყორცნაში; ჭენება, გელვება
(ცხენისა). ვაჟის მამას მოუცდებოდა...
ცხენზე ჯდომა, ჯირითობა (ხალხ.). მაყრი-
ონი, გახურებული ჯირითობით და ნარსული
ქეიფით, მარხილს კარგად დაშორებოდა (ა.
ყაზბ.).

ჯიქან-ი მენველი საქონლის სარძევე ჯირკვალი, - (კური. ისმოდა ჯიქანზე ხელეების ტყაპუნი [მოსანველად], ხბოს ზმუილი (რ. ჭეიშ).

ჯიქურ პირდაპირ, მოურიდებლად. ანდრი გაჯუმებას არ აპირებდა, ...მამას ჯიქურ მიეჭრა (ნ. წულ.).

ჯილა გვირგვინივით თავზე დასადგმელი სამკაული, ძვირფასი ქვებით მოოჭვილი. თეიმურაზმა იცნო... მარგოს სარტყელიც, ჩიხტიც, მანდილიც და ჯილაც (მ. ჯავახ.).

ჯიშ-ი ერთი წინაპრის მოდგმა, შთამომავლობა, ჯილაგი. „არ გადაგვარებულა ჩვენი ჯიში და ჯილაგიო“ (რ. ინან.).

ჯიჯლაყა ერთნლოვანი ბალახი, აქვს მთლიანი ფოთლები, მტევნებად შეკრებილი უფერული ყვავილები, წერილი, პრიალა თესლი, ხმარობენ მხლად. [ძმები ქსოვილს] ქვაზე დანაყილ ჯიჯლაყანსა და კლურტას ჭიაფერით ლებავენ (ნ. ტაბ.).

ჯლიგინით კუთბ. სირბილით, ბრიგინბრიგინით, შლიგინით. ორლობებში თავდაღმართიდან ერთი ჯლიგინით მოერეკებოდნენ საქონელს (დ. კლდ.).

ჯმნულ-ი ძვ. წასული, განშორებული. „და ჯმნულმცა ვარ მე თქუენგან ამიერთგან, რამეთუ არლარა მიხილოთ ცოცხალი გამოსრული ციხით“ (შუშან.).

ჯობინობა ჯობნა, მჯობინობა. „ადრიდა მტერთან ბრძოლაჩი, სწორების ჯობინობაჩი სახელ ეშობდით“ (ილია).

ჯორს შემოაბრუნებს გაკერბდება, გაჯიუტდება. დედაბერმა ენაზე იკბინა და ჯორი შემოაბრუნა: „ჭკუით იყავით, თვარა ენახავ თქვენი კუდეებით ნასროლ ქვას!“ (ჭ. ამირეჯ.).

ჯორკიდებულ-ი ჯორის ტვირთი, რასაც ჯორი ზიდავს. „ნახევარი თქვენი იყოს, ნახევარი - ქვრივ-ობლებსო! ამდენი ჯორკიდებული ორივესთვის იკმარებსო“ (აკაკი).

ჯორკო კუთბ. მორის გადანაჭერი დასაჯდომად. კერის თავთან კეცეობა ახუხულებული, იქვე ჯორკოებია (ნ. ტაბ.). [სეთური] ტახტზე იწვა, გვერდში თაბაგარი ყავდა ჯორკოზე იმ წიგნზე ხელში (ჭ. ამირეჯ.).

ჯორჯვა კუთბ. წვალება, ტანჯვა. გიმ-

ნასტიკა მხოლოდ ტანჯვაა, ბავშვის და სხეულის ჯორჯვა (აკაკი).

ჯოყარ-ი მცენარის გამხმარი ლერო, - კაჭაჭი. „ნუ მასჭრით ხესა, დავეჯრდეთ ჯოყრებს, ხმელს წინკრებს ცოტასა“ (ვაჟა). [ჩიკოტელა იყო] გამხმარი, გაყინული, ჯოყარივით ცრიატი (გ. ლეონ.).

ჯოჯგინა სამი ხე, თავში შეკრული და ბოლოში ფეხებად გაშლილი რამის დასაყრდნობად. მოხუცმა აილო შუმა, დადო ჯოჯგინებზე, ...გადაუსვა ხერხი (რ. ინან.).

ჯოჯო 1. აქ: ზღაპრული ბოროტი ცხოველი. [ქალს მოელანდა, თითქოს] ჯოჯოებმა ზურგიტ შემათრიეს კიღობანი (გ. რეულ.). 2. უშნო, ულამაზო (ქალი). „თქვენი საინოების დები... მონაზნებად შესულან. არც საკვირელოა, რაც წითელ ჯვარში ჯოჯო მოიძებნებოდა, ყველანი თქვენ გამოვიგზავნეს“ (მ. ჯავახ.).

ჯუარცუმულ-ი ძვ. ჯვარზე გაკრული, ჯვარზე გაკვრით დასჯილი, იგულისხმება ქრისტე, - ჯვარცმული. ჯუარცუმულსა მას თაყვანისუც უფლად და ღმრთად (შაბო).

ჯუბა ზედა ჩასაცმელი. ჯეარობას ჩვენი ქალ-რძალნი იცვამდენ არ ავს ჯუბანსა (დ. გურამ.). [გირმელს] ოქსინოს ჯუბანი ეცვა ვერცხლის ბეჭთარნი მასზედ (კ. გამს.).

ჯურა ჯიში, მოდგმა. რა ჯურის ჭიას და ბუზს იტყვიტ, [რომ ფრინველებს] იქ არ მოეტანათ (ვაჟა).

ჯუფთ-ი [სპარს.] წყილი; ტოლი, სწორი. ვინ იცის, ეგებ უფულო მენადირეს მოკლას ჯუფთი მიჯნური მისი (= არჩიასა)?! (კ. გამს.).

ჯულურ-ი კუთბ. უშნო, შეუხედავი. „ანინა არა არნ კაცნი და თუ არნ, - პირად და გულად ჯულურ არნ“ (ილია).

3

პავას აართმევს ნიაფი დაჰკრავს ოფლიანზე, გაცივდება. „ცოდო არ არის, ოფლიანი ცხენი დავიბამს, ...ხომ ნახდა ცხენი ან ზურგმა პავა აართვა“ (ილია).

პაზავატი-ი მაჰმადიანთა ე. წ. „სალეთო ომი“ ისლამის გასაერცელებლად, - პაზავათი. ერთი ვაცხადებ მარტო პაზავატს (ტ. ტაბ.).

პაი გიდი! შეძახილი: ერიპაა! „პაი გიდი რანაირი ხალხი იზრდება?“ (დ. კლდ.).

პაი-პაი! შორისდებული, გამოხატავს თანხმობას: დიახ, რა თქმა უნდა. „პაი, პაი, რომ არ დაიშურებს“ (ი. გოგებ.). „შენი ძმობის იმედი მაქვს, რომ რაიც სიტყვა გითხარ, ისე აასრულებო“. – „პაი-პაი, რომ ავასრულებ! მამ არ ავასრულებ?“ (ა. ყაზბ.).

პალუცინაცია [ლათ.] მოჩვენებითი აღქმა რაიმესი, მოლანდება. ისევ აემღვრა კაცს გონება, პალუცინაციები აიჭრა, გონება უფრო იშვიათად ენმინდება (გ. ნიშნ. თარგმ.).

პამბორს-უყო ძვ. ეამბორა, ემთხვია, აკოცა. [მამამან გრიგოლ] ნადიერებით სურვილად პამბორს უყო ყოველთა (გრ. ხანძთ.). ხოლო იგი (= დედა) სიხარულით მიეგება ძესა თვისსა, პამბორს უყოფდა (გრ. ხანძთ.).

პამბორის-ყოფა ძვ. კოცნა, მთხვევა. [მამამან გრიგოლ] ბერთა პამბორის-ყოფა მისცა და ეგრვით ნარემართა ხანძთად (გრ. ხანძთ.).

პამო საამო, სასიამოვნო, ამო. ურიცხვ მალნარი და სიმრავლქ წყალთა პამოთაჲ, ბუნებთ მხიარულება მიცემულ არს ღმრთისაგან (გრ. ხანძთ.).

პამქარი მეგობარი, ამყოლი, მიმდევეარი. იხ. ამქარი (მნიშვ. 2). გამიგონა ბესიკისა და მისი პამქარების თხზული ლექსები (აკაიკ).

პანგ-ი სიმღერის კილო. [სიმები] თავთავის პანგზე, თავის ხმით წკრილობს ერთად ყველაო (აკაიკ).

პარამხანა აქ: ცოლების კრებული (მაჰმადიანური მრავალცოლიანობისას). [დოლულეს] ამლის გარდა საყუთარი პარამხანაც მოსდევდა (მ. ჯავახ.).

პარიო შეძახილი ხარის გასაგდებად, – ხი! თქვა მან კაცმან: „აქ ხარი არ გაიარს, ხმა გაეცეო“, შესძახა: „პარიო!“ (საბა).

პასაკ-ი ძვ. 1. წლოვანება, ასაკი. [მამასა გრიგოლს] დლაცათე აქუნდა სიყუარული მღელეობისაჲ, შურუნდა სიტყუასა მათსა ზედა და შიში დაცეა სიხლისათეს პასაკისა მისისა (გრ. ხანძთ.). ხოლო მცოკვანება არს გონიერებაჲ კაცისაჲ და პასაკ სიბერის ცხორებაჲ უბიწო (გრ. ხანძთ.). 2. ტანადობა, აგებულება, აღნაკობა. იოვანე იყო... მალაღი და შეუნიერი პასაკითა და აგებულეებითა გუამისათა (გ. მთანმ.). [გრიგოლ] იყო ხილვითა დიდ, ჳორციითა თხელ, პასაკითა სრულ (გრ. ხანძთ.).

პასაკოვან-ი ძვ. ტანადი, ახოვანი. ვითარ-იგი პირველ სიტაბუქესა იყო სანატრელი მატრი პასაკოვან და შუენიერ, უმეტესად ან ვიხილე შემკობილი დიდებითა (გრ. ხანძთ.).

პაიეს უკუნისამდე არის, არსებობს სამუდამოდ. ნათესავი ნარვალს და ნათესავი მოვალს, ხოლო ქუყანაი პაიეს უკუნისამდე (ეკლესიასტე).

პიდრა [ბერძ.] მითოლოგიური ცხრათავიანი გველი, რომელსაც მოჭრილი თავის ნაცვლად ახალი ამოსდიოდა. პიდრა ჭაობში ცხოვრობდა (მით.). ცხრათავიან პიდრასთან ბრძოლა დიდ სამშროებას ნარმობადგენდა, განსაკუთრებით იმიტომ, რომ მისი ერთ-ერთი თავი უკვდავი იყო (მით.).

პო-არაობა ყოყმანი, ორჭოფობა, ჭოჭმანი. „ბატონოოდა, მაგას რა დიდი ამბავი უნდა“, – უთხრა გიორგიმ, რაკი შეაჩნია, რომ არჩილი პო-არაობაჲა (ილია).

პოპნა ქართული ხალხური სიმღერა მკის დროს, – პოპოპუნა. „სად ვნახავ სამასს ნამგლის ტრიალსა, პოპნის გუგუნსა, ყანის შრიალსა?“ (გ. ერისთ.).

პოროლ-ი საბრძოლო იარაღი – გრძელტარიანი ორპირი შუბი, – ოროლი. [გოლიათს] მხარზე სპილენძის პოროლი ჰქონდა გადებული (ბ. სულაქ, თ. ქიტოშ., VII კლ.).

პოფმარშალ-ი [გერმ.] მაღალი ჩინის მოხელე, რომელიც განაგებდა სახელმწიფო სამეურნეო საქმეებს. „რაიო? – შეიცხადა პოფმარშალმა ფონ კალბმა, – ხუთი წლის ლეინოა... ჭურიდან ამორიკრიკებული“ (გ. დოჩ.).

პუბუტი-ი „ხელმწიფეთ საჯდომი“ (საბა). რაჟამს მეფე ანუ დიდი ვინმე საჯდომით თვისთ სიჭკარით აღდგეს, ესრეთ ხამს, თვისი ძლიერება თვისსავე საჯდომსა დაუტევოს და თვითონ თავი იცნას, რომე იგი საჯდომი არს დიდი პუბუტი (საბა).

პუმანიზმ-ი [ლათ.] კაცთმოყვარეობა. სიტყვა „პუმანიზმი“ სასაცილო გახდა, ვერც სიტყვა „სულს“ იტყვი ისე, რომ პირში არ დაგციონო. სიტყვა „გულს“ მარტო სამედიცინო მნიშვნელობა შერჩა (თ. ვას., ნ. შარაშ., XI კლ.).

პუნე ძვ. ცხენი. და ჩემს შემდგომად მოძმესა ჩემსა სიძნელე გზისა გაუადვილდეს, და შეუპოვრად მას პუნე თვისი შავის ბედის წინ გამოუქროლდეს (ნ. ბარათ.). მე დავრახტი პუნე მალი (ს. ჩიქ.).